
This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<http://books.google.com>

BIBLIOTHÈQUE DE L'ACADÉMIE

Ex Libris
Petri Adamoli
Regi à Consiliis, à portibus
pontibus, transitibus que
urbis Lugdunensis ac
veteris Provinciae, Summi.

17. 33.

IACOBI BRVCKERI

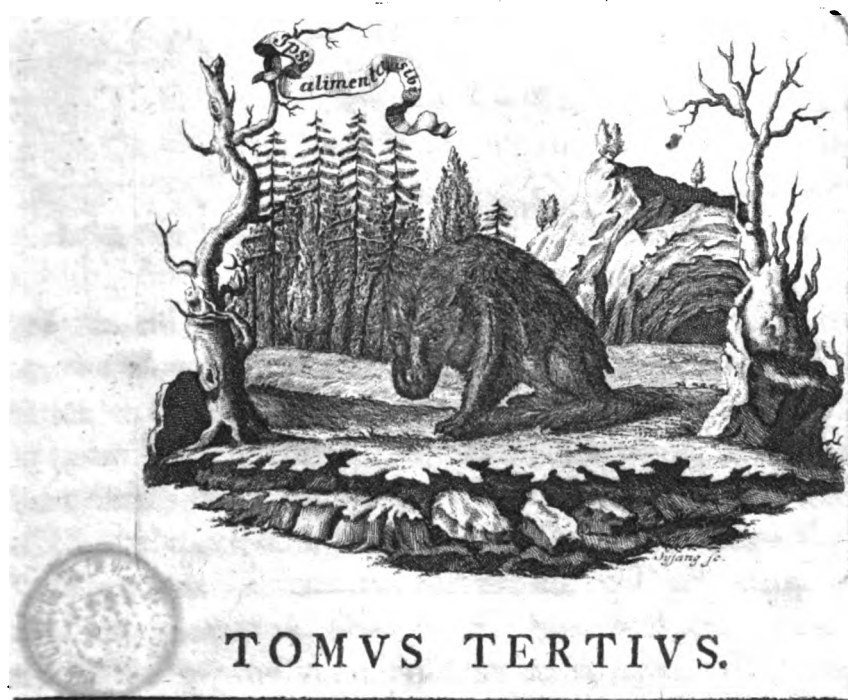
REG. SOC. SCIENT. BEROLIN. MEMBRI

HISTORIA CRITICA PHILOSOPHIAE

A
CHRISTO NATO
AD REPVRGATAS VSQVE LITERAS.

PERIODI SECVNDAE PARS ALTERA.

TOMVS TERTIVS.

L I P S I A E

APVD BERNH. CHRISTOPH. BREITKOPF.

MDCCXLIII

VILLE DE LYON

Biblioth. du Palais des Arts

PRAEFATIO.

Tertius, quem Tibi, Lector humanissime, tradimus historiae criticae philosophiae tomus et Saracenicæ Arabicae et Christianæ philosophiae omnis usque ad reparatas literas historiam complectitur. In utroque argumento quid praestiterimus, quibusque rationibus fuerimus usi ex ipsius magis tractationis lectione, quam ex longa praefatione disci praeoptamus, cum singulorum capitum ea sit conditio, ut heic breuiter delineari non possint. Paucis tamen introductionis loco monendus es, in eo nos omnium virium neruis fuisse occupatos, ut quantum vniuersalis historiae philosophicae condendae institutum postulabat, plenam daremus tractationem, nec in nudis factis recensendis soli occuparemur, sed iudicium quoque de fati philosophiae interponeremus, et imprimis ad detegendas veras systematum et opinionum causas, principia, nexum et effectus in aliis dogmatibus varios respiceremus, posthabito autem omni partis et praepudiciorum studio veros val-

* 2

tus

P R A E F A T I O.

tus philosophiae inter Muhammedanos et Christianos veteres, ac medii aevi cultae detegeremus. Vtrumque argumentum vt satis difficile fuit, ita nouum iterum laborem, ab eo, quem pridem suscepimus, satis diuersum poposcit. Vt enim dies diem docet, ita multa curis posterioribus vidimus et deteximus, quae nos, cum Germanicas historiae philosophicae institutiones scriberemus latebant. Id quod praecipue euenit in iis philosophiae partibus, quae a philosophia Orientali, et Aegyptiaca, siue Alexandrina post C. N. valde adulteratae sunt, quarum faciem paulo accuratorem et genuinam dum delineauimus, necesse fuit, priora interdum cogitata dimittere. Id quod haud grauatim fecimus, quibus veritatis cura rebus omnibus potior, quique emendare sententiam, quoties noua lumina affulgent, non erubescimus. In utroque autem et Saracenicae et Christianae philosophiae argumento origines, progressum, impedimenta, systemata, opiniones et fata philosophiae et philosophorum ex genuinis fontibus descripsimus, ipsis, vbi haberi potuerunt, auctorum scriptis consultis, ita vt nostris videre oculis niteremur, et certos de opinionibus veterum sensus assequi contenderemus. Et Arabicae quidem philosophiae ortum, fata, modumque ex scriptoribus potissimum Arabicis descripsisse non contenti, ipsam eius doctrinam fere satis excussimus. Cumque in metaphysica Arabum Muhammedanae quoque theologiae dogmata fuissent tangenda, de eorum veris sensibus per diuersarum sectarum hypotheses fuimus solliciti. Quo factum est, vt haud raro a viris nonnullis doctissimis secessum facere coacti fuerimus, qui ex vnius sectae philosophicae inter Muhammedanos placitis, totius religionis summam multo pulchriorem, quam reuera est, nobis depinxerunt. In qua tamen re nos allatis ipsis theologorum Muhammedanorum locis atque testimoniis eam perspicuitatem secuti sumus, vt lectorem attentum arbitrum eligere nulli vereamur. Maxime autem curiose ad dogma-

P R A E F A T I O.

matum historiam attentis iucundum erit, discere, qua ratione philosophia Orientalis cum Peripatetica ad stabiliendum enthusiasum miro quodam syncretismo in hac gente coaluerit. Veterum porro Christianorum historiam philosophicam, quamvis proprie ad annales reipublicae Christianae pertineat, negligere nolimus, eo quod saeculo mox post reparatam salutem secundo philosophia gentilis in Ecclesiam introducta mirum in modum in sacram doctrinam influxum habuit, et imprimis philosophia Orientalis in Aegypto Platonicae admixta, et tandem Alexandriae noua systematis facie expressa, innumeris modis puritatem mysteriorum sacrorum turbauit. Quod cum haud contemnendum ecclesiasticae historiae caput attingat, operae pretium fuit, rem omnem consultis ipsis veterum scriptis ab ovo, quod aiunt, repetere, eaque lumina accendere, sine quibus ne palpare quidem in historia ciuitatis Christianae licet. In quo labore nec odio, nec fauori partis locum fecimus, et seruato quidem, quem fulgidis ecclesiasticorum doctorum nominibus debemus honore, sed veritate tamen prima summaque lege habita, ita versati sumus, ut nec errores, et lapsus magnorum virorum reticeremus, nec vilo partis studio a recto nos auocari tramite, & a veritate historiae pateremur. Quia via cum nobis lucem cum parum philosophiae, et imprimis veritatis haecenus de Platonismo eorum quaestioni, tot tenebris involutae tantisque animorum fluctibus agitatae, cum haereticorum, praecipue Gnosticorum systematibus, quae philosophica fuerunt, foeneratos fuisse speramus, ut iam paulo certiori in hoc argumento pede Lector progredi queat. Vtramque enim partem incredibile dictu! quantum Orientalis, Aegyptiacaeque philosophiae historia illustret, et quam eleganter ea tot errorum origines pandat, haecenus neglectas vel non satis animaduersas. Eandem diligentiam in delineanda philosophiae medi aevi historia adhibuimus, quam praetermissam haecenus viri docti recte doluerunt.

P R A E F A T I O.

erunt. Ea vero cum sine ecclesiasticae et literariae historiae auxilio intelligi non possit, oculum, quantum res poscebat, illuc quoque intendimus, ut tota philosophiae valde mutatae et in marcidus redactae vultus historia describeretur. Eos itaque scriptores consulimus, quos in hoc argumento et veram notitiam dare, et fidei historicae satisfacere nemo temere negabit: quae vero ob prolixitatem dici non poterant, eorum loca in fine paginae diligenter et copiose adduximus, ut Lectori occasio pateat, profundius in haec obscurissimae H. P. partis adyta penetrandi. Ita vero factum, ut magnus observationum haecenus insuper habitarum cumulus exurgeret, et plurima detegerentur, quae accuratius nosse, ex philosophiae et sacrae quoque doctrinae usu esse fatebuntur, quotquot eius dignitatem intelligunt. In eo autem negotio cordate nos versatos fuisse, et ulcera abominabilia, qua tamen licebat, modestia, tetigisse, nemo aegre feret, cui veritatis studium re omni alia est potius. Cum autem per tot barbararum aetatum decursum, per tot scriptorum insubidarum squalores, per tot sententia nobis etiam fuisse, dabit veniam Lector, si in tam densa sylva interdum lapsi sumus, et aut parum vidimus, aut minus recte; feret etiam, si a sordido dicendi genere, quod scriptores mediæ aevi toties a nobis consulti, exprimunt, aliqua calamo nostro macula haeserit. Iam eadem porro via, Deo fauente viresque et vitam largiente ad enarrandam philosophiam recentiorem omnem et sectariam et eclecticam progrediemur. Scrib. Kaufbyrae X. Cal. Iunii anno post restitutam salutem

CLXLI.

IACOBI

IACOBI BRVCKERI
HISTORIA CRITICA
PHILOSOPHIAE

A
CHRISTO NATO AD NOSTRA
TEMPORA.

T O M V S I I I .

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
DEPARTMENT OF CHEMISTRY
A
REPORT ON THE CHEMISTRY
OF THE

PERIODIC TABLE

HISTORIAE PHILOSOPHICAE
PERIODI SECVNDÆ,
PARTIS PRIMÆ

LIBER TERTIVS,
DE PHILOSOPHIA SARACENORVM.

CAPVT PRIMVM,
DE ORIGINE ET PROGRESSV PHILO-
SOPHIAE INTER SARACENOS
SIVE ARABES.

Post gentiles philosophos, qui Sec. VI et VII philosophari de-
fierunt, vt *Tomo antecedenti* demonstratum, Arabes nos *Ordo transla-*
vocat, quorum antiquissimam quidem, quae illis tribui so- *tionis.*
let, philosophiam inter barbaricae philosophiae fata exposui-
mus: heic verò illi ex hac gente considerandi sunt, qui a
regione, quam incolebant, Saraceni, id est, Orientis incolae dicti sunt ^a.

A 2

Hos

^a) Arabes cur Saraceni dicti sint, non eadem omnium eruditorum opinio est. Et explodi quidem merito, qui vel a Sarah nomen traxisse putant, vel a Sarak, furari dictos coniciunt, quod gens rapinis et furtis assueta esset, dubium non est. Prius visum HIERONYMO comm. in

Ezech. L. VIII. c. 25. et in Isaiam L. V. c. 27. suspicanti, cum ab Agara serua descendissent, falso sibi assumisise nomen Sarae, vt de ingenua et domina viderentur esse generati. Posterius NICOLAO FULLERO Miscell. SS. L. II. c. 12. p. m. 276. seqq. placuit, cui Saraceni a la-
tro.

VILLE DE LYON
Biblioth. du Palais des Arts

Hos statores philosophiae recte dixeris, illi enim extorrem patria Christiana, ut in sequentibus dicemus, philosophiam tandem apertis receperunt amplexibus, et barbariei in Romano imperio inualescenti literarum opposuere studia. Philosophiae itaque fata inter Christianos a nato servatore vsque ad renascentes literas vno decursu in sequentibus delineaturi, et tum veteris, tum medii aevi historiam philosophicam exposituri, hoc libro philosophiam Saracenicam siue Arabum contemplantur; tum quod per illam honos maxime pereunti fere philosophiae vtcunque conservatus est, tum quod ab iis et Iudaei et Christiani certa ratione ad Aristotelis normam philosophari didicerunt, et noua philosophiae facies ex eo tempore, quo Saraceni illam excoluerunt, comparuit. Ita vero aboluemus etiam historiam philosophicam inter nationes a fide Christiana differentes, sequenti libro Christianorum de philosophia studia ex instituto tradituri. In figendis vero temporum rationibus, sequemur eam numerandorum annorum rationem, qua gentis istius scriptores uti solent, annos nimirum a fuga Muhammedis, quam Hegiram vocant, computantes; qui quomodo cum annis a Christi natiuitate conspirent, in Chronologia technica exponi solet.

§. II. Phi-

trociniis, cui dediti erant, dicti videntur, coniciuntque eos ex genere Nomadum Arabum fuisse, vnde de regionis illorum situ plura docte cumulat. Recte his opponit *POCOCK* in Specim. hist. Arab. p. 34. nec ab ipsis Saracenis hoc nomen potuisse proficisci, qui famae suae pepercissent, nec ab alijs, qui sua potius lingua, quam Arabum, quibus hoc ad opprobrium sonat, locuti fuissent. Vnde probabiliori coniectura is, ut erat Arabicae literaturae peritissimus, appellationem a voce Arabica *Sarkian*, et *Ablol* *Sark*, quae orientis incolam, vel orientalem denotat, deriuare maluit. Nec ignotum ex sacris literis, sapientiam filiorum Orientis, Arabicam potissimum inuere. Nec contemnenda eius obseruatio Arabes Orientis regiones incolas ita se distinxisse ab iis, qui Mauritaniae regiones occupauerunt, quosque ipsi vulgo *Mogrebini*, i. e. occidentales nuncupant. Nomen itaque non a moribus vel vitae instituto, sed a patria et regionis suae situ haesisse probabile est. Igitur philosophia Saracenicam, quo titulo inter Auicennae libros vnus occurrit, idem dicit ac Orientalis, sed alio sensu, quam vbi supra peculiari capite de philosophia Orientali verba fecimus. Non itaque praedonum et latronum historiam philosophicam scribimus. Conf. Cel. DE BRAYSSONNE Hist. Manich. T. I. L. I. c. 2. p. 24.

b) Amplissime viuusque barbariem inter Christianos a Sec. VIII inualescentem coloribus depingemus in libro sequente, videndi interim *HORNIVS* Hist. phil. L. VI. c. 1. p. 295. et *AD TRIBBECHOV* de DD. Scholast. c. 3 p. 118. seqq. *BARONIVS* ad A. DCCCC. n. 1. et plerique, qui annales eorum temporum ecclesiasticos et ciuiles condiderunt. Nec his magnopere obstare putamus, quae V. C. *POLYCARPVS*

LYSERVS in diff. de ficta medii aevi barbarie, in primis circa poësin Latinam attulit, et integra historia poëtarum et poëmatum medii aevi decem post annum a nato Christo CCCC seculorum confirmare aggressus est. Ratiunculis enim a viro docto allatis constans et vniuersalis omnium temporum sententia virorum doctorum recte opponitur, testesque eorum temporum satis euidenter loquuntur, ita periisse artium et scientiarum culturam et elegantiam, ut hortida squalensque vbiq; regnaret barbaries. Nec exempla ex Sec. V, VI et VII allata huic pertinent, quibus nondum plane obtorpuisse ingenia aliciora discimus, sed ebrum temporum conditio consideranda est, quae a Sec. VIII et sequentibus inualuit. Quibus licet hic inde ingenium aliquod contius et elegantius emicaret, temporum tamen illorum infelicitate emergens non poruit, et ipsae artium et scientiarum segetes summa calamitate prorsus prostratae iacere. Id quod in sequenti libro exemplis et testimonijs euidentissimis probabimus. Nihil itaque Saracenorum gloriae, cui vindiciae literarum istis temporibus debentur, pauci illi viri eruditi, et leuis illa scientiarum culturarum umbra, quae in historia medii aevi deprehenditur obstant. Conf. Cl. IAC. BVRCKHARDVS de fatis L. Lat. in Germania, P. II. c. 3. p. 115. seqq. B. BVDDVS Isag. in hist. theol. L. I. c. 4. §. 12. p. 170.

c) Varie Arabes ante Muhammedum tempora annos computabant, de quo notabilem locum *ALKODAI* in hist. assert. *POCOCK* specim. hist. Arab. p. 172. seq. Eo vero tempore, quo in hac gente surrexit Muhammedes, numerabant ab anno elephantis, et a die *al-fitar*, i. e. scelerato, quo praelia inter Koraititas et tribum Kais Ailan orta sunt. Tandem imperante Omaro filio Alchetabi, conuenerunt in eo, ut a fuga

Philosophia quae facta inter Arabes habuerit, ex parte ex ipsorum scriptis disci potest. Teste enim LEONE AFRICANO inter Saracenos IBN GIVLGIVL *historiam vitasque philosophorum* descripsit; quam tamen adhuc inter *caeteros* latere putamus. Sunt etiam inter libros illos, quos ex Oriente in bibliothecam Leydensem publicam transtulit quorumque catalogum edidit IACOBVS GOLIVS, quidam, qui huc pertinent. Memorantur enim ibi NVREIRI *bibliotheca Arabica*, ABEN ASEBHIUS *de vita virorum doctorum, qui stante Arabum imperio excelluerunt*, ABEN ALHALI *de vitis philosophorum una cum parte septima bibliothecae Arabicae* ab ABEN NODIR *conscripatae*, in qua continentur *vitae et catalogi librorum philosophicorum, mathematicorum vel aliorum artificum, qui ad quadragesimum a Muhammede annum floruerunt*. Teste quoque HOTTINGERO, de re literaria Orientali optime merito, ex Arabibus IBEN CAFTA *historiam Arabum sapientum et philosophorum atque mathematicorum* scripsit, et ABIPHERGIUS in *bibliotheca Arabica* catalogum librorum philosophicorum, mathematicorum atque medicorum exhibuit, primis quatuor Hegirae seculis, id est a Sec. VII ad Sec. XI editorum. Quae Arabum scripta si hodie typis edita et versionibus fidei accuratisque aucta extarent, multum inde lucis historiae philosophiae Saracenicae accendi posset. Iis vero dum caremus, donec existat aliquis, Arabicae linguae atque literaturae callens, qui hos nobis thesauros ex forulis bibliothecarum protractos tradat, iis contentos nos esse oportet in hac historiae philosophicae parte iuvanda, quae typis expressa in plurius manibus sunt. Inter ea primum fere locum ducit IOANNES LEO, Granatensis, qui vero, quod patria ab Hispaniarum regibus Fer-

A 3

di-

fuga Mohammedi, qua e regione idololatræ se subduxit, serae initium sumeretur. Teste enim G. ELMACINO in historia Saracen. L. I. p. 4. ed. fol. Muhammedus, cum tredecim annos inter Koraishitas vixisset, religionis patriae pertaesus, cum novam sectam condidisset, eamque ciues sui recipere recusarent, anno decimo quarto Mecca, Medinam migravit, vel aufugit potius. Quam fugam Arabes Heiram vel Hegiram vocant. Quo tempore cum Islamismus factioque Muhammedis, quam maxime confirmaretur, et secta roborata tanto duce prodiret, factum inde est, ut imperante Omaro filio Alchetabi, qui anno post eam fugam decimo quarto rebus praeesse coepit, vid. ELMAC. l. c. p. 26. consuetudo introduceretur ab hac fuga annos computandi, quod coepit anno 17 vel 18 Hegirae initio constituto in mensem Moharram, de quo videndum testimonium ISMAELIS ABULFEDAE, quod adest POCOCCIUS l. c. p. 174. Conf. VLVG. BEIG. in epoch. HOTTINGER. hist. Orient. p. 260. seqq. ELMAC. l. c. Annum vero primum Hegirae ponit EUTYCHIUS in Annal. T. II. p. 287. in an-

num primum imperii Heraclii, siue A. C. 614. reliqui omnes veteres et recentiores A. C. 622. nocte, quae secuta est diem 15 Iulii, feria sexta ineunte. Certe ab eo anno fugae illius sera computanda est. Quia autem anni huius epochae mere lunares sunt, absoluti diebus 354. horis 8. scrup. hor. 864. ideo difficilior est connexio et comparatio cum annis Iulianis, qui annus diebus 10. hor. 21. m. 12. differt: quam differentiam quomodo conciliare liceat Chronologi technici docebunt, qui videndi. Nos ad evitandam confusionem, cum non omnes eadem ratione computeant, solos annos Hegirae nominabimus.

d) De medicis et phil. Arab. c. 1.

e) Conf. DORNIVS ad IONS. de script. hist. phil. L. III. c. 28. §. 5. p. 156.

f) In bibliothecario quadripart. Lib. III. P. II. c. 2.

g) Trias scripta Arabica ex Golianis edidit et iudicium de soluto et ligato Arabum dicendi genere adiecit Io. FABRICIVS Rostoch. 1638. sed ea ad H. P. non pertinent. Eidem viae insistere coepit V. C. ABRAHAM SCHVLTENS.

dinando et Elifabeth occupata in Mauritaniam profugus, diu in Africa vixit, Fessaeque operam linguae Arabicae dedit, afer habitus et anno clolo XIII, iuxta insulam Zerbi captus a piratis, Leoni X donatus est, qui eum ob eximiam eruditionem magni fecit, Ioannisque Leonis nomen, cum sacro lauacro ad Christianos conuersus tingeretur, imposuit, reuertente tamen illo postea apud Tunetanos ad vomitum^b. Illi enim debemus libellum *de viris quibusdam illustribus apud Arabes*, quem e codice Mediceo descriptum, ex Arabico Latinum factum primus edidit IO. HENRICVS HOTTINGERVSⁱ, locis vero quibusdam meliorem et illustratum bibliothecae Graecae inseruit vir summus IOANNES ALBERTVS FABRICIVS^k. In hoc scripto celebriores quidem Arabum enarrantur medici: at cum medicae artis studium, eo quidem tempore, cum philosophia arctissimo iungeretur vinculo, et philosophorum celeberrimi in arte quoque salutari excelleret, occasio Leoni enata est, de meritis quoque Arabum in philosophiam multa haud vulgaria ex monumentis gentis quae consuluerat, afferendi: et ad hunc quoque fontem in sequentibus saepius recurrenti nobis dabitur occasio. Praeter hunc Saracenorum quoque historici in hac historiae philosophicae parte consulendi sunt. Inter eos primum recte locum tuetur GEORGIUS ABULFARAVS^l, Malatiensis, non ignobilis annalium historicorum inter Arabes scriptor. Cuius historiam ad Arabum dynastias pertinentem nactus EDVARDVS POCOCHKVS pater, summis de eruditione philologica, maxime Arabica, meritis illustris, particulam primo eius aliquam edidit, hoc titulo praefixo: *Specimen historiae Arabum, siue Gregorii Abul-Faraii, Malatiensis, de origine et moribus Arabum succincta narratio, in linguam Latinam conuersa, notisque e probatissimis apud ipsos authoribus fufus illustrata*. In hoc fragmento edendo vir eruditissimus non contentus textum versione accurata instructum edidisse, ex amplissima eruditionis lectionisque penu, quam ex innumeris, rarissimisque Arabum scriptorum libris, pleraque in Msc. latentibus instruxerat, copiosas obseruationes de moribus, dogmatibus, sectis, et eruditione Arabum siue Saracenorum attulit, sic vt grati fateamur, sine hoc lumine nos in multis coecutire debuisse, probandumque sit virorum doctorum de hoc libro iudicium, qui omne tulisse punctum Pocockium, ipsique Momo satisfacisse pronunciauerunt^m. Huius fragmenti editione non sine applausu eruditi orbis excepta excitatus Pocockius, integram

ABVL-

h) Videndi de Leone Africano NIC. ANTON. bibl. Hisp. nou. T. I. p. 548. COLOMIES melanges hist. crit. p. 338. opp. G. I. VOSSIVS de hist. Latin. L. III. c. 12. p. 675.

i) In bibliothecario quadripart. p. 246.

k) Bibl. Graec. Vol. XIII. p. 259.

l) Videndi de eo POCOCHKVS in praef. Specim. BAYLE Dict. T. I. art. Abulpharage

p. 37. HOTTINGER bibl. Orient. P. III. L. II. c. 2. p. 80. seq.

m) Conf. NIC. HIER. GUNDLING. hist. phil. mor. c. IV. §. 4. p. 29. REIMANN. Cat. crit. T. I. p. 941. HURT. demonstr. ev. Prop. IV. c. 2. p. m. 90. maxime vero RICH. SIMON. bibl. crit. T. III. p. 63. bibl. choisie T. II. p. 93. perrarus autem liber est, vid. VoET. cat. libr. rar. p. 464.

ABULFARAII *historiam*, in *dynastias diuisam digestamque*, supplementisque suis auctam postea communis iuris fecitⁿ, nouosque ita nobis fontes aperuit, ex quibus plurima ad philosophiae Saracenicae historiam hauriri possunt. Abulfaraiio iungendus est GEORGIVS ELMACINVS, ob notissimam *historiam*, quam is edidit *Saracenicam* a THOMA ERPENIO Latinam factam, et tum hoc solo sermone, tum adiuncto textu Arabico editam, post fata viri docti succedente in partes laboris THEOPHILO GOLIO, qui et RODERICI XIMENEZ historiam Arabicam adiecit^o. Nam et ille multa passim attulit, quae nascenti adolescentique inter Saracenos eruditioni et philosophiae lucem accendere possunt^p. Tertius post hos EUTYCHIVS, patriarcha Alexandrinus est, quem SAIDI EBEN PATRIK Arabes vocant. Is enim in *contextione gemmarum*, siue *annalibus* a mundi primordiis vsque ad sua tempora, annum scilicet Hegirae CCCXVIII deductis, quorum *specimen in fragmento aliquo eruditissimo commentario illustrato* dedit illustris Io. SELDENVS^q, integros vero cum versione Latina et indicibus vtilissimis edidit EDVARDVS POCOCHKIVS^r, philosophos quoque, medicos, mathematicos, poetas ceterosque viros eruditos adducere oblitus haud est^s. Iungi his ex Graecis possunt Byzantinae historiae scriptores aliqui, qui res Saracenorum etiam literarias passim tetigerunt: quos tamen enarrare huius loci haud est. Inter recentiores, qui historiae literariae Arabicae siue Saracenicae facem praetulerunt, tempore, et diligentia aliis prior est celeberrimus philologus Io. HENRICVS HOTTINGERVVS, qui in *historia Orientali et bibliotheca Orientali* plurima colligit, quibus res literariae et philosophicae Saracenorum egregie illustrari possunt, magis memorabilia vero et extantiora breui at accurato compendio in *historia ecclesiastica* attulit. Hunc secutus maiori apparatu et lectionis copia BARTHOLOMAEVVS D' HERBELOTIVS, qui in *bibliotheca Orientali*^t de plerisque scriptoribus Arabibus, medicis, historicis, poetis, philosophis copiose egit. Inter Germanos magnum illud patriae nostrae ornamentum HERMANNVS CONRINGIVS, tum *peculiari epistola ad Meibomium* data, tum in erudito *antiquitatum academicarum* opere^u, eruditionis, etiam philosophicae inter Arabes siue Saracenos cultae specimina pluscula attulit; B. IO. CHRISTOPHORVS WOLFIVS autem in stupendi laboris opere *bibliotheca Hebraea*, eos scriptores Arabicos, maxime philo-

n) Oxon. 1663. 4.

o) Lugd. Bat. 1625. fol. qua editione, cui Guil. Schickardus multa in margine alleuit, inter reculas nostras vitimur.

p) Vid. HOTTINGER. bibl. Orient. c. 2. p. 75. CAVE Hist. lit. S. E. p. m. 630. I. A. FABRICIVS bibliograph. antiq. p. 181. BAYLE Dict. T. II. art. Elmacin. p. 354. et ante hos GOLIVS in praef.

q) Origines ecclesiae Alexandrinae ab Euty-

chio descriptae cum versione et comm. Io. SELDENI. Lond. 1642. 4. r) Oxon. 1658. 4.

s) Conf. SELDENVS et POCOCHK. in praef. ELMACIN. hist. Sarac. L. III. c. I. HOTTINGER l. c. p. 71. FABRIC. l. c. p. 180. act. erud. 1698. p. 162. CAVE l. c. p. 498. REIMMANN. l. c. p. 940.

t) Paris 1697. fol. nouam editionem a Batauis indies expectamus. Conf. GUNDLING. l. c. p. 31.

u) p. 33. seqq. Suppl. XX. p. 249. seqq.

Iosophos enumeravit, quorum libri in Hebraicam linguam translati sunt. ABRAHAMI HINCKELMANNI ^a, SAMVELIS SCHELGVIGII ^b, GVSTAVI PERINGERI ^c ea de re descriptiones brevitatis causa tacemus, nec eos hic allegamus, qui de literatura Turcica scripserunt ^a, cum ad recentiora tantum tempora respexerint. Non-tacendae tamen nobis dissertationes duae academicae, multum ad hanc historiae philosophicae partem facientes; vna illustris IO. PETRIDE LVDEWIG, qui cum polyhistorem logicum edere constituisset, *historiam rationalis philosophiae apud Turcas* ^b praemisit, reuera autem Saracenorum de philosophia merita descripsit: altera Cl. IO. GOTTFRIDI LACKEMACHERI, qui *de fatis studiorum apud Arabes* praeside CORN. DIET. KOCHIO ^c eleganter docteque de fatis studiorum apud Arabes differuit. Alios, qui *ὡς ἐν προόδῳ*, quaedam huc pertinentia attulere ^d, silentio praeterimus, inter quos tamen prae aliis laudanda NICOLAI ANTONII industria ^e, qui scriptores Saracenicos, qui philosophiae operam in Hispania dederunt, enarrare non neglexit.

Status literarum et philosophiae ante Islamismi tempora.

§. III. Antiquissimis temporibus vtrum inter Arabes philosophia vlla quaeri possit, in *primo* huius operis *Tamo* late disquisuimus, nec ob summum monumentorum de rebus Arabum defectum dicere aliquid licet; pauca vero quae Graeci habent, non summa omnia fide nixa, isto loco enarrauimus. In Arabum quoque historicis nihil inuenimus, quod statum eruditionis et philosophiae ante Islamismi tempora prodere queat, eo quod scriptores eorum omnes Muhammedis aetate inferiores sunt. Id quod magnis viris HERM. CONRINGIO ^f et IO. HENRICO HOTTINGERO ^g annotatum; quorum ille, non occurrere sibi ex Arabum historia quicquam, quod rem eorum literariam veterem iuuare queat, candide fassus est: hic Arabicorum scriptorum vix quinquam annis octingentis; Islamismo vero et Alcorano nullum neque theologum, neque philosophum, neque historicum antiquiorem esse, monuit. Id quod dudum agnouit ABVLEFARAVS ^h, scribens, *gentes Arabiae veteris deletas esse certisque nos earum memoriis destitui, et defecisse prorsus rationes, quibus in earum vestigia inquiramus.* Hinc nec supra suo loco, vbi de philosophia barbarica dictum, quicquam fide

fatis

- x) Praefat. ad Alcoranum.
 y) Or. de philosophia Turc. vid. HEVMANN. poecil. T. III. L. II. p. 304.
 z) Hist. linguae et erud. Arabicae Vpf. 1694. 8.
 a) IO. BAPT. DONADI della letteratura dei Turchi Ven. 1682. 12. AD. EBERTI diff. de eruditione Turcarum hodierna Agt. erud. suppl. T. VII. p. 411.
 b) Halae 1699.
 c) Helmst. 1719.
 d) MORHOF. polyhist. T. II. L. I. c. 10. p. 52. seqq. BVDDVS hist. phil. c. V. §. 3. p. 376.

- seq. HEVMANN. poecil. T. III. L. II. p. 302.
 e) In biblioth. Arabo - Hispanica. Pertinent huc etiam Cl. G. IAC. KEHRRI monarchiae Asiatico-Saracenicae status Sec. VIII et IX. ex numis Lipsf. 1724. fol. aliiq. rerum Muhammedis scriptores fufe et cum iudicio enumerati in Cat. critico REIMMANNI p. 935. seqq.
 f) Supplem. V. ad Antiqq. Acad. p. 218. seqq. de medic. Hermet. c. VII. p. m. 61.
 g) Analect. hist. phil. diff. VI. consentit SPENCERVS de legibus Hebraeor. rit. L. II. c. I. f. 3. p. 282. ed. nou.
 h) Dynast. IX. p. 100.

fatis dignum occurrebat, explodendaque erat Zabiorum secta, tantopere post Maimonidem a SPENCERO illustrata atque commendata, nec habemus nunc quidem, quod ante Muhammedis tempora de philosophia Arabum afferre magnopere queamus. Nec tantopere mirandum id est, cum paulo demum ante Muhammedis tempora ars scribendi Arabibus innotuerit. Illud tamen dubio caret, ante pseudo-prophetae aetatem omnem philosophiae cognitionem ab hac gente exulasse. Id quod ipsi scriptores Arabes innuunt, secula ante natum Islamismum, id est, Muhammedismumⁱ in ignorantiae et scientiae secula distribuentes, hincque inter statum ignorantiae et Islamismi distinguentes. Ita enim ABULFARAIUS^k: *Quod ad Arabes, qui supersunt, duplex eis conuenit status, ignorantiae alter Islamismi. Status autem Arabum ignorantiae temporibus robore et potentia inter gentes celebris est.* Paria apud alios quoque Arabes scriptores occurrunt^l, inde ad Christianos delata sunt^m, qui hac distinctione frequenter vtuntur. Et tacendum quidem non est, pertinere proprie hanc distinctionem ad religionem gentis, nec aliud velle Muhammedismi affectas, quam, ante compilationem nouae legis, confarcinatamque religionem Islamiticam, ignorantiae et idololatriae tenebris obsepta fuisse omnia. Id quod satis luculenter innuit scriptor Arabs Ebno'l Athir a ПОСОСКИОⁿ adductus, qui statum, in quo fuere Arabes ante Islamismum, fatetur fuisse *quod ad ignorantiam Dei et apostoli eius et constitutionem religionis et gloriationem de profapia, et superbiam et fastum pertineat.* Quibus positis non audienda est opinio CONRINGII^o, Abulfaraui fidem in suspicionem vocantis, coniciantisque, fortassis talem eorum duntaxat Arabum fuisse conditionem, quos inter Muhammedes natus est. Nullam enim Arabum gentem ante impostoris tempora de noua ista religione vel somnio cogitasse constat. Quamuis autem ea istum in modum se habeant, nec audiendi sint, qui omne literarum genus hac distinctione Arabibus denegant, facile tamen ex dictis intelligi potest, gentem turpissimae et irrationali idololatriae se dedentem, caruisse cognitione

i) Islamismi frequentissima in historia Muhammedis apud scriptores Saracenicis mentio. Est autem Islamismus, definiente Mustafa Ebn Kassai apud ПОСОСКИО. Specim. hist. Arab. p. 52. „Cum quis se iis, quae a Muhammede tradita sunt, submitat et auscultet, vel, ipso Muhammede explicante apud SHARRESTANI^v M, vt quis confiteatur, non esse Deum, praeter Deum illum, et se esse apostolum Dei, et vt tempora precum statuta diligenter obseruet, et eleemosynam praestet, et mense Ramadani ieiunet, et vt ad Caabam, si commode possit, peregrinationem, religionis ergo insinuat. His enim partibus totus fere Muhammedismus absoluitur. Hinc sectam suam Al Eslam, Isla-

missimum, et se Muslemos, seu Islamitas vocant, quod Iudaei in Ismaelitas non sine conuicio mutarunt, exigua cum Arabum indignatione, qui per Ismaelem ad se legem DEI propagatam esse gloriantur. Conf. ПОСОСКИО. l. c. p. 53. 54.

k) l. c. Dyn. IX. p. 101. l) Vid. ПОСОСКИО. l. c. m) HOTTINGER Anal. Hist. theol. diff. VI. HORNIVS Hist. phil. L. V. c. 9. p. 285. LVDEWIG. l. c. §. 3. p. 6. GVNDLING. hist. phil. mor. c. IV. §. 3. p. 28. CONRING. antiq. Acad. Suppl. V. p. 217.

n) l. c. p. 52.

o) l. c. conf. GVNDLING. l. c. LACRE-MACHER de fatis studior. inter Arabes §. 3. p. 6. not.

tionem philosophicam, et meditatione atque iudicio de veritatibus summis et praecipuis, quibus potissimum mediis eici eradique superstitio cultusque idololatericus potest, non cogitasse. Id quod ipse non negat ABULFARAIUS^p, fassus, *Arabes Deum ad studia philosophica idoneos non fecisse*. Neque tamen id ita intelligendum est, quasi omni prorsus luce literaria destituti Arabes ita in tenebris ignorantiae, et squalore barbariei delituerint, ut nullae eos elegantioris literaturae stellae, vel igniculi saltem, interstingerint. Contrarium enim satis certis veterum testimoniis constat, et ex ipso ABULFARAIUS^q discitur, qui de veterum Arabum doctrina ita: *Eruditio Arabum, cuius gloriae praecipue studiosi erant, haec erat, linguae suae peritia, sermonis proprietates, carminum textura, et orationum compositio, noti etiam illis erant stellarum ortus et occasus*. Facile fidem his ab Abulfaraio allatis conciliat linguae Arabicae elegantia, tempore Muhammedis iam regnans, quae gentem hanc in ea colenda poliendaque, augenda quoque et ad usum oratorium feliciter transferenda fuisse diligentissimam nobis persuadet. Qua in re mirifice confirmamur summo, quod Arabes posuerunt eloquentiae, pretio atque studio. Si quis enim ceteris eloquentior esset, populo conuocato, eorum animos ad rem aliquam vel suscipiendam vel fugiendam orationis stimulis excitaturus perorabat, aut monita illis salubria instillabat, hincque titulo satis honorifico Chateb^r audiebat, summoque erat in pretio. Quales oratores inter suos fuisse Sahan, Wayel, et inprimis Kossum^s non sine magnis laudibus praedicant. Caue tamen eloquentiam intelligas dicendi regulis praeceptisque adstrictam, qualem in Latinorum Graecorumque scholis videmus; ab his enim omnibus, quae artem aut disciplinam sapiebant, remoti erant illo tempore Arabes, longe aliis studiis addicti. *Orationes eorum*, ita POCOCKIUS^t, qui earum quasdam ipse legit, *nec artificiose dispositae, nec methodice concinnatae, adeo ut totus sermo arena sine calce recte dici posse videatur. In sententiarum vero rotunditate, phrasum elegantia, ac prouerbiorum acumine inuenitur quod animum feriat*. Et in hac dicendi arte palmam se aliis gentibus praeripere iactant, quamuis nihil in ea sit, quod philosophiam ullo modo sapiat. Sed et eloquentiae numeris adstrictae, poeseosque apud Arabes ante Muhammedem summa fuit existimatio. Cuius varia scriptores eorum specimina afferunt, testantes, magna Arabes contentione, hanc aliis palmam praeripere studuisse, nullumque illis certius nobilitatis ac ingenui ortus argumentum, nihil quod sibi magis gloriae ducerent, quam carmine animi cogitata eleganter exprimere. Hinc, referente Aliahaurio apud POCOCKIUM^u *in celebri ista πανηγυρεσ, forum Ocadhi dicta, ubi quotannis conueniebant, id fere agebant,*
ut

p) loc. cit.

q) Ibid.

s) Inde prouerbiū Arabicus: *Koffo disertior.*

r) Id est, orator, praedicator, conf. Pocock.

t) loc. cit.

l. c. p. 161.

u) l. c. p. 159.

ut hoc certamine famam sibi compararent: et, quod Al Firauzabadius tradit, quotannis illuc per mensem integrum congregati, non solum commercia agere, sed potissimum carminibus recitandis alii alios gloriose prouocare solebant, immo ab hoc eorum facto magis quam a rebus venum expositis, nomen foro inditum. Et si quae ceteris anteferrentur poemata, a regibus inter κινήσια sua appendebantur ac reponebantur. Addimus his, quod ex Iallalodino Afsyutio affert ΡΟCΟCΚΙVΣ * : *Si in tribu aliqua inclaresceret poeta, gratulatum illis concurrisse alias, ipsas epulas instituisse, mulieres tympana pulsantibus omniaque nuptiali pompa ornantes, felicitatem tribus suae viris puerisque obuiis palam decantasse, beatos iam suos, quibus contigisset ἀμυντής, qui honorem eorum sartum tectum conseruaret, praeco, qui praeclare eorum gesta memoriae proderet.* Ex his vero colligi omnino potest, eruditionis summum fere gradum in hac arte poetica Arabes quaesuisse. Cuius rationes fuisse videntur, tum quod poeseos beneficio linguae elegantiam conseruari augerique posse crederent, vnde inter poeseos beneficia laudesque hanc quoque numerant, quod linguae Arabicae conseruatio et sermonis proprietates ac elegantia ei debeatur: tum quod poemata Arabibus, teste IALLALODINO †, essent instar commentariorum, quorum beneficio imperturbatae seruebantur genealogiarum series, ne obliuioni traderentur res gestae memoria dignae, cauebatur, et e quibus linguae peritia augebatur: tum quod temperamenti inclinatione et climatis in quo viuebant dispositione ad imaginationis tropis pictoque sermone foecundae opera singulari ὁρμή et naturali quadam vi ferrentur. Illud certum, quod ex Muhammede Ebn Salam ΡΟCΟCΚΙVΣ ‡ addit: *fuisse poemata Arabibus olim ἐγκυκλοπαιδείας pandecta, vltimum sapientiae eorum terminum, vnde quae illis vsui, depromebant, et quo omnia deferebant; quae quoque caussa est, cur poetas imperatores sermonum appellauerint.* Praeter sermonis elegantiam et poeseos studium etiam genealogiae operam dabant, cum multum illis interesset, ut singularum trium et familiarum series conseruarentur §. Tandem et οἰεραλογικῆ † et astrologiae iudiciariae diligenter vacabant, cuius rationes petendae videntur, partim a cultu inter eos, quem fideribus exhibebant, recepto, partim ab antiquissimo gentis more, quam in his conseruasse, suo loco ostendimus; partim vitae generi, ex quo victum quaerebant, quodque pastoritium fuisse constat, adscribendum est, cum ex stellarum dispositione varia eiusque προγνώσεις pluviae, imbres, pruinae, quaeque alia sunt pastorum attentione non indigna, praenosci posse crederent. Monente enim ABULFARAIΟ †, *noti illis erant stellarum ortus et occasus, item quaenam ex illis ita oppositae sint, ut oriente hac, illa occidat, quamque in pluuiis excitandis vim habeant.* Ad quem locum, ne nimii

B 2

simus,

*) l. c. γ) In libro Mezhar. c. 29. apud ΡΟCΟCΚ. l. c. p. 158. ζ) loc. cit.
 a) ΡΟCΟCΚΙVΣ praef. ad carmen Tograi,

et Specim. p. 159. LACKEMACHER l. c. p. 7.
 b) Abulfeda apud EVND. p. 164.
 c) Dyn. IX. p. 101. ΡΟCΟCΚ. l. c. p. 163.

simus, **POCOKKIVM** Lectorem consulere iubemus, qui multa de hac Arabum astrologia empirica (quam non ex planetis, sed ex stellis fixis, more Indis quoque recepto, hauriebant) docte cumulat. Neque tamen hic quoque philosophiae aliquid quaerendum, licet hoc visum sit Cel. **LVDEWIGIO** ^d; recte enim addit historicus Arabs: *summa quidem attentione et diuturna experientia hanc artem iudicandi ex stellis affectus eos fuisse, quod scilicet hanc rerum istarum cognitionem vitae ratio illis necessariam faceret, non vero, qua vera scientia acquiritur metodo didicisse.* Vtrumque et poëseos et astrologiae studium intermissum, adueniente Islamismo: et illud quidem quod ad bella et rapinas se gens omnis conuertisset; hoc quod idololatriae semina extincturus, cum vim diuinam stellis adscriberent, Muhammedes illud vetuerit. Quamuis autem ab vniuersalis circa literas barbariei macula Arabes ante Muhammedis tempora liberandi sint, caue tamen, vel magnos eruditos, vel philosophos inde exculpas. Nam et pauci fuere, qui isti sermonis patrii puritati et elegantiae insudarunt, et totum eorum studium ab omni philosophiae metodo longe fuit remotum. Nec eiusmodi eruditionem philosophicam permittit vita Arabum pastoritia, de aliis rebus vix sollicita, quam quibus victus parari posset. Quamuis autem non omnes essent Nomades, desertorumque incolae, qui, teste **ABVLFARAI O** ^e camelorum lacte victitantes et carnibus, dum loca herbida perquirent, et aquae pluuiialis defluuia sectarentur, ibi tentoria figebant, quam diu terrae vberis beneficio, quo pascerentur, inuenirent; deinde ad herbas et aquam indagandam proficiscebantur, nunquam alternis sedes figere et subinde migrare desistentes, quam vitam transultatoriam quasi et vagam ad colendam eruditionem ineptam esse, quilibet intelligit; sed essent Arabes quidam urbani, siue urbium et oppidorum incolae; tantum tamen abest, vt elegantioribus studiis animum polire conarsi fuerint, vt potius huic vni operam darent, vt e fatione, palmarum fructibus, pecore et mercatura quaestum facerent. Ignorantia itaque, quae eruditioni, maxime philosophicae opponitur, recte Arabibus ante Muhammedem viuentibus tribuitur, et magnopere illi errare censendi sunt, qui nescio quas disciplinas philosophicas inter Arabes viguisse leuiusculis rationibus probare contendunt. Nihil huic opinioni magis contradicit, et quantae tenebrae, respectu eruditionis, Arabes operuerint, detegit, quam inscitia eorum, qua ne literas quidem pingere plerique nouerunt. Ars enim scribendi haud longe ante Muhammedis tempora inter Arabes innotuit, de cuius inuentione ita praestantissimus Arabum historicus Ebn Chalicana **POCOKKIO** ^f adductus: *Illud de cuius veritate minime ambigitur apud eruditos, est, primum scripturae Arabicae repertorem fuisse Moramerum filium Morrae, Anbariensem, ab Anbariensibus in reliquam Arabiam manasse hanc artem.* Licet autem apud Hamyarenses longo

d) loc. cit. p. 7.

e) loc. cit.

f) Specim. p. 153.

longo ante tempore scribendi rationem non fuisse ignotam, probabili suspicione credi possit, nihil tamen hoc ad reliquos Arabiae populos pertinet, qui huius scriptionis ne minimum quidem characterem intelligebant; cum a scriptione literisque Arabum fuerint diuersissimi, literis inter se implexis minimeque distinctis, quas tamen vulgo discere non permittebant, nec cuiquam, nisi post impetratam ab ipsis veniam, iisdem vtendi facultatem concedebant. Ipsum quoque Morameri inuentum tantopere inter Koraisitas occultatum mansit, vt referente Ebn Chalican ^e, cum iam euulgari coepisset Alcoranus, non reperiretur in vniuersa regione Yaman, qui Arabice legendi scribendique peritus esset. Intelligi ex dictis distinctio potest inter populum libri et populum idiotam, id est inter eruditos et illiteratos, quorum illi Medinam, hi autem Meccam incolebant, quae distinctio satis luculenter contra philosophiam Arabum testatur. Illi enim Christiani et Iudaei erant, hi Arabes: quos illiteratos fuisse SHARESTANIVS ^b ait. Ita enim: *Duae sectae oppositae ante missionem Mubammedis erant, populus libri, et idiotae. Idiota est, qui literas nescit, Iudaei autem et Christiani Medinam incolebant, idiotae autem Meccam.* Vocati autem illi populus libri, non solum, quod religionis praecepta libris comprehensa tenerent, sed et quod literas didicissent, librosque legissent, contra ac Arabes Meccenses, qui totam vitam in ignorantia ducebant: adeo, vt Al Ommio, id est, idiota ab Ommah, natione Arabum, teste auctore libri *Mogreb* apud P O C C I V M ⁱ deduceretur, eo quod scribendi legendique prorsus ignari essent. Alia, curiositate lectoris satis digna, at apud ipsum laudatissimum virum vbi libri copia suppetit, legenda, breuitatis causa praetermittimus. Mirandum itaque non est, ipsum Muhammedem omni literatura vacuum ad condendam nouam religionem se accingentem, Christiani et Iudaei opem implorasse. Ipsi enim Arabes, et legendi et scribendi artis ignarum fuisse non negant, eumque, *Nabiyan Ommian, prophetam illiteratum* vocant, sed duce quoque ipso Corano hoc gloriantur, Deum ad idiotas prophetam ex idiotis misisse ^k. Nunquam itaque consilium, quod susceperat, maximum perfecisset impostor, nisi ad manus habuisset vxoris Chadijiae cognatum aliquem Warakanum, scribendi peritum, qui cum Hebraice tantum scribere nosset, facili inde coniectura constat, ex populo libri illum fuisse, sacris vel Iudaicis vel Christianis addictum. Nec postea hanc artem didicit Muhammedes, sed cum legem nouam confarcinasset, scribis quibusdam vsus est, quorum nomina affert E L M A C I N V S ^l. Vtrum vero ob hanc ignorantiam, quam postea, lege contra artium liberalium studia lata, manifeste prodidit, vt in sequentibus dicemus, mereatur pseudo-propheta catalogo philosophorum accenseri, eo quod, *quae ab aliis bene constituta erant, omnia reiecerit, quemad-*

B 3

mo-

g) Apud EVNDEM loc. cit.
h) Ibid. pag. 156.

i) loc. cit. k) Ibid. pag. 156.
l) Hist. Saracen. L. I. c. 1. p. 10.

modum, Pyrrhonis et Academici locum inter philosophos tuentur, qui aliorum philosophorum placita et dicta confutarunt et reiecerunt, quod GEORGIO HORNIO^m placuit, Lectoris iudicio expendendum exhibendumque relinquimus. Ex his vero luculentis argumentis constare putamus, non audiendos esse, qui ob studium elegantiae et nitoris linguae Arabicae, praeter artificiosam rhetoricam diligentiam Arabibus ante Muhammedem dialecticam philosophicam tribuunt. Quod praeiudicium cum iam *Tomo primo* inuictis rationibus iugulauerimus, ibi dicta otiose non repetemus. Nec obiici ad incrustandam falsam hanc opinionem potest Zabiorum religio, quam philosophico habitu depinxisse Thebit Ebn Korra, philosophum Arabicum peculiari de religione Zabiorum libro testatur ABULFARAIUSⁿ. Destitui enim Zabiorum antiquitatem testimoniis fide dignis, et recentem fuisse sectam, suo loco luculenter demonstrauiimus, confecimusque, eorum aetatem Muhammedis tempora non superare. Nec euidentiori se id prodit testimonio, quam quod fide scriptorum Arabicorum de iis refert tueturque HOTTINGERVS^o, eos de materia, forma, priuatione, elementis, tempore, temporis motu, meteoris, anima, demonstrationibus, sensu, sensibilitate aliisque argumentis ex philosophia Peripatetica desumptis fuisse philosophatos. Hoc enim, nisi prorsus falsum est et confictum, satis euincit, recentiori aetate sectam eam inter Arabes extitisse, inter quos, sub Almanfore et Almamone demum Graecanicam philosophiam innotuisse in sequentibus ostendemus. Quaecumque igitur Arabum fuerit literatura elegantior, ob quam inter criticos locum illis facit LACKEMACHERVS^p, illud ex dictis est manifestissimum, nec ob argumentum aliquod, quod excusserunt philosophicum, nec ob methodum aliquam philosophicam in elegantioribus literis adhibitam Arabes ante Islamismi tempora mereri, ut in philosophiae historia commemorentur. Nec obstare huic sententiae potest medicae artis studium diu ante pseudo-prophetae aetatem inter Arabes cultum fuisse^q, vixisseque inter eos magna artis suae peritia et felicitate famam egregiam consecutum Al-Hareth Ebn Calda, praestantissimum medicum, qui cum in Persia artem salutarem didicisset, redux magnam sibi hominum opinionem conciliauit, ipsique Muhammedi gratissimus fuisse dicitur^r. Ea enim medendi peritia tota empirica fuit, ut taceamus, illum hanc artem non in Arabia, sed in Persia didicisse. Recte itaque pronuntiasse censendus est ABULFARAIUS^s, *philosophiae scientiam Deum Arabibus non concessisse, nec eos ad haec studia idoneos fecisse*. Quamuis enim facile concedi queat РОСОСКИО^t, hoc non

m) Hist. phil. L. V. c. 9. p. 286.

n) p. 148. conf. CONRING. antiqq. Acad. Suppl. V. p. 219.

o) Hist. Orient. L. I. c. 8. p. 187. seqq.

p) loc. cit. p. 7. not.

q) ABULFAR. L. C. LACKEMACHER. loc. c. p. 8.

r) ABULFAR. l. c. p. 99. 158. CONRING. antiqq. Acad. Suppl. IX. p. 241. LACKEMACHER. l. c. tria ad vitam longaeuam commendat: mane prandere, vestes leues induere, et Venere parcius uti.

s) p. 102.

t) l. c. p. 165.

non ideo contigisse, quod minus idonea essent eorum ingenia ad haec studia excolenda, cum postea ostenderint, ea philosophiae addiscendae non inutilem posuisse operam, sed quod ea esset vitae eorundem ratio, quae tempus ei impendere non pateretur, et quod nondum reperirentur, qui iis honorem, quo alerentur, deferrent: verba tamen historici Arabici non eo torquenda sunt, ac si ad doctrinam tantum de causa vniuersi siue theologiam scholasticam, postea inter Arabes diligenter excultam, pertineant, quod quidem visum Cel. LVDEWIGIO *. Nam Arabs hanc philosophiam intelligit de astronomia philosophica, et methodo scientiam gignente, siue dialectica, ad quas ineptos fuisse ante Islamismum Arabes contendit, qua vna obseruatione in ipsis historici verbis euidenti- bus fundata, omnes machinae disiiciuntur, quibus pro dialectica Arabum ante Muhammedem pugnavit vir longe doctissimus.

§. IV. Nihil emendatum Muhammedis aduentu, nouaeque legis atque religionis promulgatione, quamuis mire se de gente sua meruisse somniaret impostor, quod ab irrationali Numinis cultu ad rationalem eos reuocasset. Nam vt ipse omni prorsus eruditione, more populi sui, erat vacuus, et illiteratissimus, vt supra dictum, vt ne literas quidem pingere nosset, miserabilem autem, quam centonis instar vndique corraferat, rhapsodiam legis suae nulla philosophia tinxerat, ita, ne paulo prudentioribus oculi aperirentur, illique supra magistri captum saperent, sibi prouidendum esse ratus est *. Vt itaque vno quasi ictu, quicquid contra legis suae ineptias moliri posset humana eruditio, iudicique acies, praescinderet, legem tulit, ne quisquam Muslemorum artes liberales disceret, secus qui faceret, mortis reus esset. Qua lege femel religionis obtentu firmata, dici non potest, quantum in ipsa herba prima meliorum inter Arabes ingeniorum semina suppressa fuerint. Id quod libere fassus est ABV IAA FAR EBN TOPHAIL †, monens, *non defuisse quidem Arabibus viros cordatos, qui cognitionem philosophiae speciatim sublimioris adepti fuerint, at non ausos esse vnquam eos illam palam profiteri. Sectam enim Hanafiticam, et legem Muhammedicam vetasse homines in eam se immittere, et, vt cauerent ab ea, monuisse.* Vt vero ingenia per otium de veritate cogitatura arceret, alia illis obiecta consideranda proposuit, legem nempe nouam, qua se auctoritatem sibi magnumque asseclarum numerum comparaturum esse sperabat, eiusque ambitu totam Islamismi nouaeque, quam meditabatur religionis summam comprehendebat, de cuius tamen legis Muhammedicae, quam Coranum vel Alcoranum dicunt, origine, indole et summa hic prolixè disputare non licet,

*Status philo-
sophiae tem-
pore nascentis
Islamismi.*

u) loc. cit. p. 7. not. (1)
x) Conf. HORN. Hist. phil. L.V. c. 9. p. 286.
LVDEWIG. l. c. p. 17. CONRING. antiqq.
Acad. diff. l. p. 31. ПОСОК. l. c. p. 165. LA-
КРЕМАСЧЕР l. c. §. 5. p. 10.
y) In philosopho *αυτοδιδαντῶ* s. epistola de

Hai Ebn Yockdan, p. 14. Ita vero religionis ob-
tentu vehementer a philosophiae studiis abhor-
rebant Islamismi sectatores, vnde Takkidinum
quendam Almamoni, philosophiam inter Sara-
cenos reuocanti diuinas poenas fuisse minatum
infra docebimus.

licet, illique adeundi sunt, qui eius historiam literariam condiderunt *. Licet autem ne micam eruditionis possederit Corani compilator, non tamen planè negligenda est eius in historia philosophiae Saracenicæ consideratio, eo quod non suo Marte illam compilationem construxit Muhammedes, sed tota ex libris Christianorum per Nestorianæ sectæ affectam quendam Bahiram, ex Iudaeorum doctrinis per Iudaeum aliquem Abdallam Ebn Salam, et ex Koraisitarum Zabiorumque religione, quam Arabes tum profitebantur corrasa est, vt doctissime obseruatum DAVIDI MILLIO V. C. * Ex hac itaque origine de doctrinis istis in Corano comprehensis iudicandum est, quas de Deo et attributis diuinis ille continet, quasque ad philosophiam quoque Saracenicam pertinere infra probabimus, indeque caussa afferenda, cur inter inepta multa saniora quoque aliqua impostor attulerit, quibusque canalibus ad hominem illiteratum ea defluerint. Isto enim tempore praeter veteris idololatriæ affectas, et Zabiorum sectam temere coeuntem, Iudaeos quoque atque Christianos inter Arabes habitauisse, ex scriptoribus Saracenicis constat, obseruatumque ПОСОКІО^b in tribus Rabiae et Gassan, et parte Kodæae Christianismum, Iudaismum apud Hamyar et Bani Kenanah, et Bani Hareth Ebn Caabae, et Cendab, magorum religionem inter Bani Tamim Sadducaismum inter Koraisitas viguisse, quin et in aliis tribus Christianismum regnauisse. Quamuis autem mirum videri queat, philosophiam inter Christianos non ignotam, non ad Arabas peruenisse, licet tot inter illos Christiani habitauerint; cogitandum tamen ad despiciendam populi libri, id est, eruditione culti doctrinam Arabes adduxisse studia, quibus detinebantur vitaeque rationem toto coelo diuersam; valde

*) Plerosque scriptores huc pertinentes nominavit triga virorum summorum, B. FABRICIUS bibl. graec. Vol. VII. p. 100. 136. et in syllabo scriptorum de V. R. C. c. L. p. 733. seq. B. BVDDEVS Isag. in hist. theol. L. II. c. 7. p. 1403. et C. M. PFAFFIUS in introduct. ad hist. lit. theol. L. III. c. 5. p. 30. add. DORN. bibl. theol. crit. P. I. p. 443. Legendus autem et Coranus ipse a MARACCIO cum prodromo et ab HINCKELMANNO editus, vitaeque Muhammedis scriptores post Abulpharaium, Elmaceinum, Eutychem ISMAEL ABULFEDA, in tr. de vita et rebus gestis Muhammedis Moslemicae religionis auctoris, et imperii Saracenicæ fundatoris, Arabice ex MSc. Pocockiano bibliothecae Bodleianae cum versione et notis IOANNIS GAGNERII Oxon. 1723. fol. edito, vid. CLERIC. Bibl. ancienne et moderne T. XX. P. I. art. 2. p. 68. quam scriptoris Arabis historiam fabulae illi Romanensi, quam de vita Muhammedis ad exagitanda sacra Christiana confinxit Comes Boulainvillierius, recte poni posse putamus. Addendi HADR. RELLANDI libri duo de relig. Muhammedica, HOTTINGERI historia Orientalis, quosque nominat ZACH. GRAPIVS in historia lite-

raria Alcorani, Rostochii 1701. 4 edita. Vt alios plurimos taceamus. Comparari vero cum his scriptoribus mereur, docti viri, IACOBI ERHARTHI dissertatio de illustrium ac obscurorum scriptorum erroribus praecipuis in historia Mahometi eorumque causis, Ulmae 1731. 8. edita.

a) In or. inaug. de Mohammedismo e veteribus Hebraeorum scriptis magna ex parte composito Trai. 1718. et in diss. de Mohammedismo ante Mohammedem, quae est inter dissertationes selectas decima.

b) l. c. p. 136. Afferit is locum SHARRESTANNI dignum, qui hic legatur: „Ex Arabibus „erant qui ad Iudaismum inclinarent, ex iis, „qui ad Christianismum, ex iis, qui ad Sabiismum „propenderent, et qui stellis fixis eam vim attri- „buerent, quam erraticis astronomi, adeo vt nec „loco se mouerent, nec quiescerent, neque iter fa- „cerent, neque domi subsisterent, nisi a stella „aliqua captato omine, dicentes insuper, se hu- „ius stellae vel illius beneficio pluuiam consequi. „Erant et ex illis, qui angelos magni facerent, „eosque colerent, immo et qui daemones cole- „rent, asserentes, eos Dei filias esse.

de quoque eo iam tempore philosophiam inter Christianos in exilium, expellente barbarie, inclinauisse; tum fuisse hos Christianos inter Arabes viuentes Iacobitas, id est, Monophysitas, ab orthodoxis graui odio pressos, quod sine dubio dissidium obstitit, quo minus Graecanica philosophia inter hos culta ad istos sectarios pertingeret. Et hinc ratio quoque petenda videtur, cur in Alcorani compilationem plura, philosophiam redolentia non confluerint, cum tamen Christianus homo manus auxiliares porrexisset, curque potius fabulis Iudaeorum veterumque haereticorum aliisque absurditatibus omni sanae rationi bellum indicentibus plenus sit, opusque habuerit, vt innumeris subtilitatibus a doctoribus Saracenum scholasticis post receptam inter eos philosophiam ad saniolem aliquem sensum reuocaretur. Qua in re a Muhammedis rationibus profus deuiarunt, qui eam potissimum ob causam philosophiae artiumque liberalium studia prohibuit suis, vt eo grauior maiorque esset Islamismi, et qua ille nititur, legis nouae auctoritas. Quam vt supra omnem philosophiam eueheret, eiusque veneratione hominum oculos ita perstringeret, vt ad philosophiae sanaeque rationis monita profus coecutirent, diuinam ineptissimo centoni originem tribuit, et diuinitatis argumentum inde petiit, *quod*, narrante ABULFARAO ^c *miraculi instar sit, quod cum conati sint eloquentissimi quique ei par aliquid elaborare, ne capitulum quidem unicum ipsi conferendum proferre potuerint.* Immo si Al Gazalium audis, a POCOCKIO ^d adductum, *Alcoranus est miraculum maximum, quod inter homines permanet, nec est prophetae, praeter eum miraculum permanens, cum ad imitandum eum prouocauerit apostolus Dei Arabum eloquentissimos et disertissimos, quo tempore millenis eorum referta esset Arabum peninsula, quorum studium, et quod maximo in pretio habebant, quoque praecipue gloriabantur, erat eloquentia: atque in medio ipsorum exclamans iuberet, vt quid illi simile proferrent, immo vel decem capitula, immo vel unum, si de veritate eius dubitarent: dixeritque Deus, si congregati fuerint homines et daemones, vt aliquid huic Alcorano simile componant, nullo modo eos hoc praestituros; etsi mutuam alii aliis operam praestiterint.* Eadem Cosarorum regi Ismaelita, siue Saracenus in notissimo illo R. I E H V D A E H A L L E V I ^e dialogo respondit. Excogitata haec sunt, non tantum ad conciliandam Corano inter Arabes, eloquentiae, vt supra dictum, primum inter scientias locum concedentes auctoritatem, sed et ad deprimendam contemnendamque scientiam omnem, maxime philosophicam, *eo quod*, verba iterum damus Al Gazalii, *concesserit illi Deus haec omnia, cum ipse idiota esset, qui nulli vnquam scientiae operam dederit, nec libros peruoluerit, nec scientiae acquirendae gratia peregrinatus fuerit, sed semper manserit inter Arabum ignorantissimos, Orphanus et impotens, ac pro impotenti habitus.*

c) Dynast. IX. p. 110.

d) loc. cit. p. 181.

e) Libro Cosri P. I. §. 5. p. 12.

habitus. Nullis itaque philosophiae locus relinqui poterat, cum de noua lege disputari legislator veteratorius prohiberet, et gladium pro rationibus ostendens, disputationes ad iudicii extremi diem relegaret *f.* Valde occupauit animos male sanum hominis impostoris studium: qui cum in hac lege sua omnem prorsus industriam consumi, sicque beatitatis aeternae certitudinem acquiri postularet, ita Corani lectioni affixit ingenia, ut non integrum tantum ediscerent, sed illi etiam perquirendo, et in succum ac sanguinem vertendo omnes fere vitae dies impenderent. Quod eo facilius euenire potuit, quo magis hominibus stupidis et in ignorantiae tenebris educatis facile persuaderi poterat, omnia, quae scitu utilia et salutaria sint, in isto libro comprehendi, reliqua ei contraria vel non ibi collecta et expressa, damnanda prorsus et tollenda esse. Quo argumento usum Amrum exercitus Saracenicus ducem, omnes libros Alexandriae, quam occupauerat, damnasse et igni addixisse, infra narrabimus, legique passim potest *g.* Ita vero exitiale odium animis erga philosophiam instillari oportebat, magnaue pati detrimenta scientias artesque omnes, ratione utentes, maxime philosophiam. Quamquam enim passim extabant ingenia nobiliora, quae iudicio naturali instructa ad rationis radios attollebant, obstitit tamen religio publicae vindictae gladio suffulta, quo minus dotibus istis ad examinanda nouae legis fundamenta uterentur, et cogitare, multo minus meditari et philosophari de iis auderent. Tantis etiam ineptiis et nugis, quibus Coranus scatet, animi agellus natura sua non infocundus, quasi vepretis et dumetis obsepiebatur, ut teneri veritatis connatae, et a ratione subministratae furculi non possent non extingui et in ipsa herba suffocari: qua ratione, quodcumque ad philosophiam inter Arabes aptum videbatur, aut vi, aut astutia doloque supprimebatur. Quod cum in se rebus sic stantibus facile eueniret, pseudo-prophetae illiteratissimi exemplo eo magis confirmatum et ratum habitum est, quo magis ad hos ducis et doctoris sui mores se omnis natio Saracenicae conformabat. Quibus rationibus inducta secta Hanifitica, (quam ex quatuor orthodoxis sectis esse, infra dicemus, quaeque anno Hegirae LXXX auctore Abul-Hanifa exorta est) summo rigore in artium et philosophiae studium debacchata est, ut supra dictum. Multum vero adiuuit hoc philosophiae exilium tempore nascentis et adolescentis Islamismi ratio huius politica, totiusque reipublicae, quam Muhammedes condere coeperat, constitutio. Quae cum rationibus ob summam auctoris ignorantiam niti non posset, armorum strepitu gladioque micante firmata, hocque modo longe lateque disseminata est. Quo potissimum neruo cum consistere deberet noua ista ciuitas, vel coeuntis potius ex multis sectis populi colluuiis, armis magis, quam argumentis regenda, impossibile erat ut artibus liberalibus et philosophiae locus relinqueretur, quae discindendis potius, quam

f) Vid. Coran. L. I. c. 1. Conf. EUTHYMIVS in Saracenis SYLBERGII p. 43.

g) ABULFARIVS I. c. p. 163. ПОСОК. I. c. p. 165. CONRING. I. c. Suppl. XIX. p. 242.

quam aduniendis nexibus corporis leuissima commissura cohaerentis aptae fuissent; certe ad veram culturam pacem atque otium requirebant, sine quibus philosophari ex voto non licet. Eandem rationem secuti sunt, primi post Muhammedem duces, totaque Omniadarum familia, cuius in solis armis vim omnem fuisse, historia Saracenicā omnibus fere paginis loquitur. Qui cum bello tempus omne consumerent, et pro lege a parentibus sub diuinæ originis et auctoritatis persuasionē acceptae auctoritate tanquam pro aris focusque pugnarent, facile in eam opinionem delapsi sunt, libros omnes atque artes et philosophiam quoque inutilem prorsus esse, eo quod vel illa continerent, quae in Alcorano quoque exhibentur, adeoque superuacaneae essent, vel contradicerent libro θεοπνεύτω adeoque ferenda haud essent, sed tollenda potius, tanquam pestes reipublicae. Quae inepta opinio ita homines feroces, et armis magis quam libris deditos in artes quascunque armavit, ut aliquoties praestantissima volumina, irreparabili studiorum damno igne exurerent. Addi his causis neglectae et proiectae inter Muhammedis aescelas primos philosophiae possunt aliae, non plane omittendae. Inter quas non leuis momenti est, quod Saraceni cum Graecis reliquisque Occidentis populis inter quos philosophiae studium adhuc vigeat, certe magna librorum philosophicorum copia reperiebatur, nulla alia in re consueuerint, nisi ubi omnia puluere et sanguine miscebantur, et in caedes et rapinas discedebatur, quibus circumstantiis vigentibus non potuere pacifica philosophiae artiumque femina ad inimicam et bellicosam gentem transire. Nec his obstat, Christianos multos inter Muhammedanos habitauisse, et cum iis familiariter fuisse conuersatos, immo ipsum veteratorem Christianis, teste ELMACINO^b, se humanissimum praeuissse, tutelamque ac defensionem promissse, nec male de iis fuisse locutum, quibus artibus multos eorum ad sequendas partes suas, alexit. Hi enim Christiani non Graeci erant, apud quos sedem fixerant artes liberales et philosophia, sed Arabes schismatici et heterodoxi, tum religione tum doctrina prorsus a vera Christianorum facie degenerantes, apud quos eo magis inualescebat barbariesⁱ, quo magis inter ipsos orthodoxos, siue Melchitas (ita dictos, quod imperatoris Romani religionem sequerentur) bonarum literarum et philosophiae studia occisum minarentur, litibusque et dissidiis funestissimis omnem rationis usum extinguentibus inter Christianos personarent omnia^k. Praeterea mature ab exemplo Muhammedis defecerunt duces sequentes, qui parum communionis cum Christianis fouerunt, eo quod bello potius persequendos statuerent, cum hac ratione res suas valde augeri posse considerent, exitu expectationem non solum confirmante, sed quoque superante. Hincque auersatio illa a Christianorum consortio ortum habuit, quam Califa

C 2

Ras-

h) Histor. Saracen. L. I. c. 1. p. 11. et quos adducit HOTTINGERVS histor. orient. L. II. c. 2. p. 235.

i) Fuisse quosdam inter hos Christicolos Grae-

cis literis tinctos ABULFARAIUS Dyn. IX. p. 171. testatur, sed hoc paucorum tantum aliquot virorum fuit studium.

k) Conferendus HOTTINGERVS l. c. c. 3. p. 239.

Rasidus, Almamonis, scientiarum inter Saracenos restauratoris pater testatus est, cum is Ioannem Mefuach in aulam suam deduxisset, vt eruditus, quos summo studio condixerat, praeesset, cum apud solos Christianos Graecae eruditionis notitia aliqua floreret. Teste enim LEONE AFRICANO¹, pater indignabundus filium interrogauit: cur vni potissimum Christiano confideret? et cur Christianum hunc in curia sua teneret, et sufferret? cui Mamon, ne crabrones irritaret, probe gnarus, quantum inter Muhammedanos et Christianos intercederet odium, hoc tantum respondit: *Pater mi reuerende, eum mihi Capellanum non conduxisti, sed artificem, videt vero excellentia tua, plerosque artifices in imperio tuo esse Christianos et Iudaeos.* Ex quibus omnibus amplissime haecenus disputatis in vnam summam collectis, luculentissime patet, primo Islamismi exorientis et adolescentis seculo ab Arabibus ob plurimas causas exulauisse omne philosophiae studium, nec potuisse emergere ingenia excitatiora ad eius culmina, eo quod infelicitas seculi, et lex Muhammedis, et ratio reipublicae Saracenicae prorsus obstaret. Tam alta autem haec res radices egit, vt, cum secundo post Muhammedem seculo, pacatis tantisper rebus Saracenorum principes eruditorum virorum cohortationibus excitati artibus liberalibus et philosophiae audientiam facerent, eisque inter suos quoque locum facere conniterentur, obstarent ex ministris eorum plurimi calcibusque atque pugnis repugnarent, essentque qui optimis principibus maledicerent, eo quod superstitionem, cui adhaerebant, artium et philosophiae studio iugulatum iri, probe videbant. Id quod ausus est, Takiddunus quidam, supra iam memoratus, qui teste Sephadio Arabe apud РОССОКІУМ² professus est: *Fieri non posse quin Deus certas de AlMamone poenas sumeret, quod scientiis philosophicis introductis Muhammedanorum pietatem interpellauerit.* Quam ipsius sententiam non mirandam esse, recte monet Pocockius, eo quod apud multos homunciones audacter pronuntietur, quicquid est humanarum literarum ac scientiarum, inimicum esse religioni: quod et inter Christianos quosdam obtinere dolet. Certe inter Muhammedanos eo tempore tanto ardore assertum est, vt scurra quidam Al-Shafiensis dicere non erubuerit: *Si quis inter Mubammedanos philosophiae operam daret, dignum esse, qui palo affixus per omnes Arabum tribus et coetus circumferretur, proclamante coram praecone: haec remuneratio est eius; qui relicto Alcorano et traditione incubuit philosophiae.* Quod quamuis satis crassa Minerua dictum sit, vocemque bouis aut asini, non hominis sonet, non magnopere tamen mirandum est, eo quod superstitionissimus quisque, et Corani literae addictissimus, se paradiso proximum esse persuaderet, nihilque in absurdo centone esset, quod non inepti quidam homunciones defenderent. Quibus cum sensum paulo commodiorem et magis

1) De vir. illustr. Arab. c. 1. p. 261.

2) l. c. p. 166. Conferendus qui nostris haec

temporibus applicat BAYLE Dict. T. IV. art. Takkiddin p. 315.

magis rationalem tribuerent philosophantes, non potuit non stupor hominum ignorantia superbientium illam diligentiam maledictis incescere, eo quod, veritate licet concinente, crederent, ita a primo legis sensu fieri diuortium. Ex dictis vero intelligitur, quantae tenebrae tunc in orbe philosophico per omnem terram fuerint. Cum enim omnis fere philosophiae honor post Sec. VII inter Christianos eriperetur, et inter Saracenos ea non toleraretur, non potuere non fata philosophiae eo tempore esse funestissima. Et actum fortasse de ea fuisset, nisi ex ipsa Saracenorum gente excitasset diuina prouidentia principes quosdam, qui fugientibus literis et philosophiae manus iniecerunt, easque postliminio reduxerunt, vel exules potius apertis exceperunt amplexibus, de quorum hanc in rem studiis iam porro dicendum est.

§. V. Vestigiis Muhammedis preesse institere principes ducesque Saracenorum, qui ex familia Omniadarum vsque ad medium fere seculum secundum Hegirae rebus praefuerunt^m. Ii enim cum accepta noui imperii flamina sibi confirmanda roborandaque esse probe nossent, ad armorum vim atque gloriam cuncta retulerunt, posthabitis literis omnibus; recentis quoque legis veneratione capti, memoriaque prophetae haud ita pridem rebus humanis erepti ad illius obseruantiam excitati, religioni sibi duxere, a sancitis moribusque Muhammedis vel latum vnguem discedere. Inde factum, vt ad seculum vsque post C. N. octauum medium inter Saracenos pristina regnaret barbaries. Ast defuncto, qui vltimus ex Omniadarum familia Saracenis imperabat, Merwano, filio Muhammedis, cognomento Abu Abdulmelico, magna literarum felicitate, faustissimoque sidere, successit familia Abbasidarum, quae et Haschemidarum appellaturⁿ; ab eo enim tempore grauis, quae totam gentem dolo artibusque pseudo-prophetae presserat nox ignorantiae decedere, et exorturae eruditionis atque philosophiae praenuntia illucescere aurora coepit, tum Christianis viris doctis inter Muhammedanos placide magis quam antea, toleratis, tum ipsis scientiis sensim meliorem sui sensum atque gustum Saracenis instillantibus. Donec ineunte Seculo IX sol quoque ipse, eruditionis, maxime philosophicae fulgore splendens, oriretur, cum rebus Saracenorum regundis praeesset Abul-Abbas Al-Mamon, qui nouam in hac historia nobis periodum figit. Et a superstitione quidem a noui imperii conditore tanto studio inter Arabes disseminata, nec huius quoque familiae principes vel latum vnguem discedebant, sed ea suscipiebant, quae, parum licet principes decentia, lex

Fata philosophiae sub Familia Omniadarum.

Sub familia Abbasidarum.

C 3

tamen

^m) Nomen retulit haec familia, a septimo post Muhammedem Califa Moavia, filio Abufohani Omniade, qui anno Heg. 41. regnare coepit. Vid. ELMACIN. Hist. Sarac. L. I. c. 7. p. 46. Cui quatuordecim ex sua gente successere principes, vsque ad Merwanum f. Muhammedis Abu Abdulmelicum, qui habenas regni cepessit an. Heg. 127. vid. ELMACINVS ibid. c. 21. p. 81.

ⁿ) ELMACINO L. II. c. I. vocatur Abbasidae, ABULFARATIO Dyn. IX. Haschemidae, a Haschemo quodam inter maiores eorum nobili, quod ideo notandum, ne quae vnum significant, inter se nomina distinguantur. Successit vero familiae Omniadum Abbasidae circa medium Sec. VIII. Conf. CONRING. antiq. Acad. Suppl. XIX. p. 247.

tamen Muhammedica imperabat. Hinc videas eos peregrinationes religionis ergo instituere, templa erigere, orationes ad populum habere, magnoque studio summaque alacritate in Muhammedis religionem ferri, eamque quibus possent, artibus stabilitum ire^o. Ast in eo pulchrius sapiebant, quam antecessores sui, quod nefando illo, quod artes et scientias omnes in exilium mittebat, interdicto, deterreri se passi non fuerint, quo minus curioso ad scientias artesque oculo respicerent, et initio quidem exploratorum instar ad Musarum castra digrederentur. Cuius rei laudabile initium fecit secundus ex Abbafidarum familia princeps, qui post Muhammedem vigesimus tertius Saracenis praefuit, Abug-laafar Al-Manfor quem natura iis dotibus eoque animo instruxerat, quibus ad iuuandas literas excitari confirmarique posset. Teste enim ELMACINO^p, *tanta fuit bonitate indolis, prudentia, reſtitudine conſilii, et ſuaui- tate conuerſationis, vt dici non poſſit; magnanimus quoque et multo rerum uſu exercitatus.* Ita vero principis animo constituto, non potuit non via parari artibus atque literis. Nam et indolis bonitas ferociam illam genti inſitam, regulisque principum ſtabilitam expellebat, et prudentia, quid valerent literae et qua ratione principem ornare poſſent, explicabat, et conſilium rectum falſa Muhammedis et ſectatorum principia politica detegebat, et morum humanitas facilem cum uiris doctis, animi uero magnitudo liberalem reddebat. Maximum uero in ſternenda ſcientiis, et imprimis philoſophiae, uia ad aulam Al-Manforis uſum praefitit ars ſalutaris. Duobus enim medicis Chriſtianis utebatur Al-Manfor^q, cumque is aſtrogiae multum tribueret^r, aſtrogus etiam huic acceſſit numero, quae ternio cum philoſophiae ſtudiis eſſet imbuta, facile fuit philoſophiae ex puluere, in quo fordida et abiecta ſqualebat, caput erigere, nouumque ſperare cultum. Cum itaque, qui Al-Manforem in principatu praeeſſerat Califa Walidus^s Chriſtianos Arabica lingua pro Graeca uſi iuſſiſſet, (quod Graecanicae eruditionis decremento magis, quam incremento accidiffe rerum ſeries euincit) hoc mandatum, in omnia licet alia nitente eius auctore, occaſionem fecit, libros quosdam Graecae literaturae in Arabicum ſermonem transferendi. Conditam quoque, quam imperii ſedem ſibi delegerat vrbe Bagdado, Muſis quoque lati-

o) Hoc multis exemplis hiftoriae Saracenicae ſcriptores confirmant. Vid. ELMACINVS hift. Sarac. L. II. EUTYCH. ALEX. Ann. T. II. p. 395. ſeqq. HOTTINGER. hift. Orient. L. II. c. 5. p. 275. ſeqq. Hiftor. eccleſ. Sec. VIII. Sect. III. p. 501. p) L. II. c. 3. p. 104.

q) Conf. LVDEWIG. l. c. p. 26.

r) ELMACIN. l. c. p. 102. addit his Cel. LVDEWIG. l. c. ob aſtrogiae ſtadium Al-manforem Magiae notitiam tribuiſſe Arabes, teſte ELMACINO l. c. L. II. c. 3. p. 101. ſed hoc non de Al-Manfore dicit Elmacinus, ſed de Abu-muſlimo, Zindikaeorum duce, quem interfecit Al-Manfor.

s) Dynaſt. IX. p. 129. id. teſtatur ABULFA-

RAIUS „Chriſtianorum ſcribis, ne amplius „Graece, ſed Arabice literas exararent, Walid „Califa interdixit“. Id iuuandis inter Arabes literis proſuiſſe putat LVDEWIGVS l. c. at iugulandae magis Graecae literaturae ſcopum habuiſſe, ex ſeculi primi inter Muhammedanos moribus facile intelligi poteſt. Anno enim Hegeriae 96. Walidus, ultimus Omniadarum regnauit. Nec improbanda CONRINGII l. c. coniectura eſt, hoc edictum maxime ſpectaſſe ad illud ſcribarum genus, quos notarios uocamus. Illud certum, nullo indicio probari poſſe, uilum librum Graece a ſeculo uſque ſepimo atque adeo, poſt illud Walidi edictum in terris Saracenicis imperii fuiſſe ſcriptum.

latibulum excitauit, locumque construxit, in quo paulo post requiescerent : Cum enim magna ingenii vteretur perspicacia atque elegancia, ferre diutius non potuit, vt in tantis ignorantiae tenebris gens sua delitesceret, et barbariei squalore horreret. Vt itaque principis exemplo ostenderetur, qua ratione ex hoc somno esset euigilandum, audendumque aliquid humana ratione dignius, ipse ad cognoscenda philosophiae et mathematicarum disciplinarum praecepta animum adiecit. Qua de re digna sunt, quae hic legantur **ABULFARAI** * verba, eo quod prima nascentis philosophiae inter Arabes initia luculenter produnt. Ita scilicet scriptor Arabs: *Postquam Deus T. O. M. dynastas constituit Hascemidas, et regnum ad ipsos translulit, reuersi sunt animi ab incuria sua, et experrecti intellectus a deliquio suo. Primus autem eorum, qui scientiis operam dedit, fuit Califa secundus Abu-Iaafar Al-Mansor, qui praeterquam quod legis peritia excelluit, philosophiae etiam studio incubuit, ac praecipue astronomiae.* Quamuis autem ad principis exemplum se subditorum quosdam composuisse credibile est, non tamen tum late satis pomœria sua extendisse philosophiam inde colligendum est. Id enim non vnus principis aetatem sed integrum fere seculum postulabat, eo quod superstitione ita animos plerorumque occupasset, vt non possent non in hac exorientis philosophiae aurora coecutire. Neque tamen laudabilis principis cura studiumque nullum effectum habuit, sed pedetentim literis et philosophiae via strata est apertior. Qua in re Christianorum quorundam diligentia laudari meretur. Teste enim **ABULFARAI** * *Theophilus quidam Christianus Arabs, ex secta Maronitica, homo elegantiori literatura imbutus, duos Homeri libros de excidio urbis Ilii e lingua Graeca in Syriacam verterat; eodemque teste 7 iam Iustiniiani aetate Syrus quidam, Sergius libros Graecorum multos hoc idiomate expresserat 2.* Quamuis autem ex residuis translationibus Syriacis, quas de scriptoribus ecclesiasticis habemus, iure quodam colligi queat, saepius has versiones grauissime hallucinatas fuisse, eo quod quae superfunt in rebus tritis et vulgatissimis toties impegerunt, vt docte obseruatum **RENAVDOTIO** 3: certum tamen est, has versiones Syriacas Saracenis primos duces fuisse, ad cognoscenda philosophiae artiumque mysteria, praesertim cum Al-Mansor iam largissima eruditus proposuisset praemia, qui Graecorum scripta ad philosophiam, astronomiam, mathematicasque artes reliquas et medicinam pertinentia Arabica veste induisset. Quod cum ab Arabibus ob Graecae linguae ignorantiam fieri non posset, excitati praemiis Christiani, qui Graecos libros legebant, non tam Arabica lingua, quam Syriaca, has versiones susceperunt, eo quod in vrbe Bagdado,

t) **ELMACIN**. L. II. c. 3. p. 102. **EVTYCH. ALEXANDRINVS** Annal. T. II. p. 399. **CONF. CONRING.** l. c. p. 247.

u) l. c. p. 246. **CONF. LACKEMACHER** loc. cit. §. 6. p. 13.

x) Dynast. IX. p. 148.

y) *Ibid.* p. 94.

z) **CONF. RENAVDOT.** de vers. Arab. apud **FABRIC.** *Bibl. Gr.* Vol. I. p. 814.

a) l. c. **CONF. ABULFARAI** p. 99. **FREIND.** *histor. medic.* P. II. p. 5.

dado, vbi sedes imperii erat, Syriacum idioma vernaculum erat. Hincque ratio petenda est, cur Arabicae, quae hodie extant versiones, pleraeque non ex Graeco, sed ex Syriaco sermone factae sint. Fuit haec molimina quintus ex Abbasidarum genere Saracenorum princeps Abug Iaafar Haron Rashidus, quem natura his muneribus ornauit, quibus promoueri quam maxime possunt partes eruditionis omnes. *Erat enim, depingente indolem eius ELMACINO^b, summae inter Chalifas humanitatis, et liberalitatis, maxime in poetas, (vehementer enim delectabatur bonis versibus eorumque auditu et imitatione) fortis et magnanimus, multi certaminis et peregrinationis, magnaue deuotionis, et beneficentiae in pauperes: cumque peregrinaretur, solebant cum eo peregrinari centum docti^c.* Is cum aliis quoque nominibus famam sibi conciliauit celeberrimam, tum maxime summas laudes eruditorum patrocinio consecutus est. Quos et aluit et praemiis affecit, et stipendiis auxit, et ad audenda pulcherrima quaeque excitauit. Quibus conatibus principis laudandis effectum est, vt passim scientiae excoli coeperint, in id connitentibus viris doctis, vt eius gratia et fauore gauderent, literis vtiliter inferuientes. Mirandum itaque non est quod de aula Rasiidi ELMACINVS^d refert: *in nullius Chalifae aula tot conuenisse consiliarios, iudices doctos* (qua voce in textu Arabico philosophos innui, eamque voci *Obada*, quae elegantioris literaturae alumnum indicat, opponi, viris eruditis obseruatum^e) *eruditos et poetas, atque in aula Rasiidi.* Ex quibus parce, vt pro instituti nostri ratione debet, allatis intelligitur, auroram illulcentium inter Saracenos literarum a solis ortu, quem vidit gens bellicosa sub Al-Mamone probe distinguendam, nec nimis eorum^f verba premenda esse, qui *vsque ad Mamonem adeoque ad seculum Christianum nonum durauisse monent inter Arabes, ob imperantium ruditatem etiam inter alios subditos eorum, tantum non spissam barbariem, quantumuis aliquis literatorum amor in Mansore et Harone Rasiido fuisse resuscitatus.* Hoc enim comparate tantum, inque relatione ad tempora Al-Mamonis, quibus patentibus portis scientiae omnes, maxime philosophicae, exceptae sunt, verum est, non vero absolute barbaries illis tribui potest temporibus, quibus honos literis esse coepit. Negandum tamen non est, plerosque qui philosophiae, reliquisque scientiis sub Al-Mansore et Rashido operam dederunt, fuisse Christianos, nec multum eo tempore Muhammedis aedelas in eo laborauisse, vt praecceptore et propheta doctiores fierent, vel ratione potiores. Plenum tamen diem viderunt scientiae, maxime philosophicae, sub Al-Mamone siue, quo integro nomine innotuit Abug Iaafar Abdallah, vel etiam, Abu'l

b) L. II. c. 6. p. 120.

c) Fuit Rashidus *رشيد* Carolo M. idemque rex Persarum Aaron est, quem annales Francorum ad an. 501. et et EGINHARTVS in vita Caroli M. narrant, misisse varia munera, elephantum, varias reliquias, e. c. caput Pantaleo-

nis et alia pretiosa ad Carolum M. Aquisgranum, conf. LAMBERC. de biblioth. Vindobon. L. II. c. 5. p. 375.

d) L. II. c. 3. p. 120.

e) LACKEMACHER l. c. p. 13. not.

f) CONRING. antiqq. acad. suppl. XIX. p. 247.

Abul Abbas Al-Mamon, quem scientiarum, et philosophiæ quoque inter Saracenos cultae parentem recte dixeris ^g. Is enim parentem Rashidum in promouendarum literarum artiumque pulcherrimarum studio multis parasangis superauit. Cum enim inter Christianos orientales, ut supra dictum, quaedam florerent scientiæ, et philosophiæ aliquam adhuc inter eos moram fecisset, valde earum incrementa suppressit Rashidi superstitione, quem ferre non potuisse quod Christianos propius admitteret filius, supra iam narrauimus. At aliam et planiorem viam ingressus est Al-Mamon princeps optimus. Is enim superstitionis capistro non tam vehementer coercitus, quam parens, non tantum Christianis fauit, eosque literarum atque philosophiæ cultores in aula sua admisit, sed iis quoque instrumentis ad excitandas et vulgandas inter suos scientias et figendam eruditioni Graecanicae, praecipue, philosophiæ et mathematicis scientiis sedem usus est: idque tam felici effectu, ut ad hoc quasi asyllum conuolasse, quae ubique exulabant, disciplinas et bonarum artium studia censendum sit, exque eius aula tanquam ex equo Troiano eruditio, eiusque cultores ad Saracenos, et ab iis ad Christianos quoque egressi fuerint, ut ex dicendis patebit. Et mirum quidem videri queat, scientias omnes, et in his philosophiam quoque inualescere potuisse in aula principis, legis Islamiticae prohibitione tanquam vinculis quibusdam detenti, ne ad eruditionem properaret. Sed mirari desinet, quicumque temporum illorum circumstantias altius considerauerit. Et primum quidem et potissimum eius rei momentum a Christianis arcessendum est, quos maiorem inter populos Arabiae incolas partem constituisse, constat. Hi quamuis ea eruditionis cultura non essent expoliti, qua meliora secula inter Christianos, Romanorum imperatori parentes fulgebant, et inclinaret ad corruptionem etiam in Oriente eruditio, ut libro sequente demonstrabitur; quamuis etiam inter eos plerique more Arabum non tam literis, quam mercaturae se tradidissent, habebant tamen inter suos viros doctos, qui et Graecos libros legebant, et vulgari lingua suis commendabant, quosque ideo populum libri vocatum fuisse supra diximus, et Theophilum quendam post Sergium in hac re vtilem praestitisse operam narrauimus. Hi cum comitius ingenium colerent, et tum arte medica, se principibus commenderent, tum elegantioribus literis animi quendam ornatum prae se ferrent, tum philosophiæ studio vulgi, ignorantiae et barbariei se eriperent, non potuit non principum Saracenicorum inde consequi veneratio, auctoritatem quandam conciliantibus, quae inter Arabes hactenus neglectae erant, eruditione et literis. Cuius exemplum esse potest Mannes Philoponus, quem circa haec tempora in philosophia Peripatetica excel-

Causae exorientium inter Saracenos literarum et philosophiæ.

^g Prolixius id §. seq. docebitur. De reliquis eius gestis videndi ELMACINVS L. II. c. 2. p. 131. EPTYCHIVS ALEXANDRIN. AN-

nal. T. II. p. 416. ABULFARAVS Dynast. IX. aliique.

excelluisse, infra dicemus. Narrante enim **ABULFARAIO** ^h, cum *Amramus Omaris dux Aegyptum occupauisset, isque Alexandriam, ubi vivebat Ioannes, expugnasset, hic ad illum accessit. Qui, cognito, quem in scientiis locum teneret, honore ipsum affecit, audiitque de sermonibus eius philosophicis, quibus assueti non fuerant Arabes, quod cum ad stuporem redigeret, quoque percelleretur. Fuit autem Amrus intellectu praeditus, ad res percipiendas promptus, conceptibus claris, adhaesit ergo illi, neque ab eo discessit.* Alia exempla huic similia infra afferemus. Ita excitatis Arabum animis, ut, quod ingens inter ignorantiam et literas discrimen intercederet, intelligerent, et quo loco ponenda esset philosophia apertis perspicerent oculis, facile erat, ut inuidentes Christianis solis hanc gloriam, sibi quoque eruditionis honorem vindicandum esse statuerent. Quamuis autem omnes fere literae splendore suo Arabum oculos percellerent, nullum tamen magis eruditionis genus philosophiae patientiorem portam aperuit, quam studium medicum quo inter Arabes Christiani quidem excellebant. Quos summo loco apud principes Saracenorum habitos fuisse, ex **ELMACINO**, **ABULFARAIO**, **EVTYCHIO** aliisque historiae Saracenicae scriptoribus longo exemplorum catalogo demonstrari posset ⁱ, si historia artis medicae sibi Arabibus nobis scribenda esset, nec pleraque occupasset, doctissimi viri **IO. FREINDII** diligentia ^k, cuius de fatiis artis salutaris inter Saracenos tractatio digna est, quae cum historia philosophiae in hac gente sollicita attentione conferatur, cum multa adducat, lucem huic argumento foenerantia, quae afferre ob instituti rationem nobis non licet. Artis vero medicae notitiam tum inter Christianos quaerebant Saraceni. Licet enim vnus itemque alter ex Arabibus esset, qui in peregrinis regionibus medicinae cognitionem fuerat consecutus, qualem fuisse **Alhareth Ebn Calda**, Muhammedi gratum, supra diximus, exigua tamen et empirica tantum erat ea notitia, nec melior ipsius **Alharethi** eruditio medica ^l: vnde cum difficilioribus morbis implicarentur Arabum principes, hominesque illis cari, ad Christianos medicos recurrendum erat, illique in aulas vocandi. Cuius rei exemplum ut habeat Lector, afferemus, ob libri raritatem **EVTYCHII ALEXANDRINI** ^m narrationem, qui haec refert: *Dono dedit Abdollabus Al-Rasbido puellam ex Yamanensibus, qui inferiorem terrae Aegyptiacae partem incolunt, quam, cum forma excellens et formosa esset, valde amavit Al-Rasbid. Eadem cum morbo graui laboraret, nec prodesset ipsi vlla medendi ratio quam adbibuerunt medici, Al-Rasbido dixerunt: ad Abdollabum deputatum Aegypti tuum mittas, quo ad te aliquem e medicis Aegyptiacis mittat, talis siquidem huic*

h) Dynast. IX. p. 114.

i) Consulendus elenchus medicorum veterum in **FABRICII** bibl. Graec. Vol. XIII. p. 17. seqq. et **LEONIS AFRICANI** libellus de claris et illustribus medicis apud Arabes.

k) Hist. medicinae a Galeno ad nostra tempora P. II. p. 5. seqq.

l) Conf. **RENAVDOT.** l. c. p. 814.

m) l. c. T. II. p. 407. Conf. **ELMACIN.** l. II. c. 6. p. 123.

huic puellae medendae magis idoneus erit, quam medici Erakenses. Misit ergo Al-Rashid ad Abdollabum Ebn-Al-Mobdi, ut medicorum Aegyptiacorum peritissimum exquirens eum ad ipsum mitteret, atque insuper, quomodo se haberet, atque affecta esset puella, ipsi indicauit. Accersens ergo Abdollabus Balatianum patriarcham Alexandriae Melchitam, qui rei medicae peritus erat, quomodo se haberet puella, qualique morbo affecta, ipsi indicauit, et ad Al-Rashidum misit. Qui ergo secum tortas Aegyptiacas duras et muriam assumens, ubi Bagdadum venisset, ad puellam ingressus ipsi tortam rusticam et muriam comedendam dedit. Vnde ad temperamentum suum primum rediit, recedente ab ipsa morbo; quare ab eo tempore ex Aegypto ad penarium regium portari solent tortae asperae et muria. Al-Rashid autem Balatianum patriarcham multis numis donauit: scriptis etiam literis mandatoris, quibus omnes ecclesias in regione Iacobitarum, quas Melchitis ablatas possederant reddi iussit &c. Immo ipsum Al-Rashidum, cum apoplexia corripere, medicique de salute desperarent, ex consilio medici Christiani, qui sanguinem, incisa vena mittendum suaserat, frustra refragantibus medicis Arabibus, cum hoc remedii genus adhibendum esse filius Al-Mamon pordentisset, ita restitutum fuisse, sicque honorem medicae artis inter Christianos regnantis apud Arabes valde creuisse, E L M A C I N V S * narrat. Alia exempla, breuitatis causa praeterimus *. Artis itaque salutaris praesidio cum ad aulas principum Saracenorum aditus medicis pararetur, immo sedes illis in ipsa regia Bagdadi figeretur, sponte euenit, ut quam ipsi quoque excolebant, philosophia cum medicina inter Arabes reciperetur. Maxime inter hos medicos Christianos, quibus et artis salutaris et philosophiae inter Arabes receptae patrocinium debetur, celebris est, Ioannes filius Masawaichi, siue Mesue Damascenus, cum Ioanne Mesue Damasceno, hoc multo iuniore, itemque cum Ioanne Damasceno Mansure, scriptore ecclesiastico non confundendus *. Ioannes Mesue.

D 2

Hic

n) Lib. II. c. 6. p. 122.

o) Conf. RENAUDOT. vbi supra.

p) Ioannes a patria Damascenus, a parente Mesue dictus, non confundendus est, cum Io. Mesue filio Hamech, fil. Abdela, Damasci regulo Sec. XII. medio claro, et scriptis medicis a IACOBO SYLVIO Lugd. 1550. editis noto, vid. MERCKLIN. in Lindenio renou. p. 640. FABRICIUS bibl. Graec. Vol. XIII. p. 256. quemadmodum a Ioanne Damasceno scriptore ecclesiastico, de quo in sequenti libro dicendum et vitae professione et aetate facile distinguitur. Vitam eius enarrauit LEO AFRICANVS, de viris illustribus inter Arabes c. I. qui nos docet, fuisse natione Chaldaeam, religione Christianum ex Nestorii secta, natumque esse in villa quadam Niniue proxima. Hunc ex patria, ait, profectum Bagdadum, eo quod patriarcham se-

ctae suae quaereret, ordines sacros suscepturus. Vidisse Christianos et Muhammedanos multos liberalibus artibus operam dantes, eorumque exemplo excitatum ad eas animum ipsum quoque applicuisse, patriamque suam ob simplicitatem contempsisse. Breui autem tempore, et medicinam, et philosophiam, et astrologiam didicisse. Tunc ad Al-Mamonem venisse, praefectumque esse syndrio virorum doctorum, quod in seqq. narrabimus: magna quoque in eius aula auctoritate vixisse, tandem vincente inuidia in carcerem coniectum, et non nisi soluta certa auri summa dimissum fuisse. Anno vero aetatis 80. obiisse. Nomen Mesue idem esse vult LEO I. c. ac Mosis improbante HOTTINGERO ad h. L. Mesuah idem esse vult ac Mefchichoio, i. e. Christianus; sed falli Hottingerum ex allato Abulfarai loco constar, ex quo discimus Mesue dici, pro Masawaichus. Huius Mesuae adhuc

Lati-

Hic enim cum ex disciplina magni inter Syros et Arabes nominis medici Gabrielis, filii Bachtisthuæ filii Georgii prodiisset, et ab eo hospitali Bagdadensi fuisset praefectus, magna apud Al-Rashidum Al-Mamonem et reliquos principes vsque ad tempora Al-Motawaceli gratia floruit, anno demum DCCCXLVI, vel ut habet Abi Osaia DCCCLXV defunctus. Is cum praeter medicam artem ex Graecorum disciplina philosophiam didicisset et humanitatis literas, scholam Bagdadi aperuit, et inter Arabes, lingua Syriaca, quae Bagdadi florebat, philosophatus est. Qua de re audiendus est ABULFARAIUS^r ita narrans: *E medicis etiam Al-Rashidi fuit Ioannes filius Masawaihi, Christianus, Syrus, cui commisit Al-Rashid interpretandos libros medicos antiquos, qui Al-Rashido eiusque successoribus inseruiuit vsque ad tempora Al-Motawaceli. Magni habitus fuit Bagdadi, summaeque auctoritatis. Libros composuit elegantes; scholam instituit disceptandi gratia, in qua de omni scientiarum antiquarum genere optime eas explicans disseruit. Praelegēbat etiam et ad ipsum congregati sunt discipuli quam plurimi.* Huic itaque Mesuae seniori prima debentur inualefcentis inter Arabes philosophiae initia; nam et ipse philosophatus est, et discipulos eadem duxit via. Inter quos imprimis non omittendus nobis est Honain Ebn Isaac, homo Arabs, religione, quemadmodum ipse praeceptor, Christianus, ex Arabum Ebadiorum genere, quod in confinibus Hiram habitabat, de quo multa habet ABULFARAIUS. Is inter alia de illo haec scribit: *Imperante Al-Motawacelo claruit Honain Ebn Isaac medicus Christianus Ebadensis. Hi Christiani quidam Arabes erant e tribubus diuersis, qui in unum congregati se ab hominibus seduxerunt, in castella quaedam iuxta Hiram, ab ipsis extructa, appellatique sunt Al-Ebad, id est serui creatoris. Honain vero cum adoleuisset, scientiae amore captus Bagdadum ingressus est ad Ioannis Ebn Mesuae scholam accedens ipsius seruitio se addixit, et apud ipsum studiis operam dedit. Cumque percontationibus deditus esset, Ioanni molestus fuit: die igitur quodam cum quaestionem erudiri cupientis proposuisset, iratus Ioannes, quid, inquit Hirensibus cum medicina? Tuum est in compitis minuta vendere, (erat enim pharmacopolae filius) iussitque ipsum schola sua expelli.*

Disces-

Latine versi extant libri quidam medici editi Basil. 1543. fol. Conf. FABRICIUS l. c. p. 256. Valde incurius est in huius viri historia LINDENIUS l. I. p. 163. qui nec idiomatis quo scripsit, satis gnarus fuit, nec aetatis qua vixit. Eum enim sub Adriano-IV. Pont. Max. A. C. 1158. vel Friderico Barbarossa imperatore A. C. 1155. ponit, iuniorē Mesuē cum seniore confundens.

q) De his medicis consulendus FRENDIUS Hist. med. P. II. p. 5. seqq. qui etiam in fine operis adiecit vitam Gabrielis, ex Arabico La-

tine redditam a SALOMONE NEGRI Damasceno, quae historiam medicorum Arabum valde illustrat, et non sine luce hic consuli potest.

r) Dynast. IX. p. 153.

s) Ex his verbis Cel. LUDWIGIUS l. c. p. 22. not. h. Collegium exsculpsit Logicum, inuito, nisi fallimur textu, disceptare enim Arabibus idem est, ac disserere, adeoque recte ab ipso Abulfaraio de omni disciplina arteque, a Ioanne explicata exponitur. Quamvis vix dubitandum sit, quin etiam logicam tetigerit Mesue.

t) loc. cit. p. 171.

Discessit itaque Honain flens, et in Graecorum ditionem se recepit, ubi biennio substitit, donec linguam Graecam perfecte calleret, librisque philosophicis conquirendis, qua potuit sedulitate, se applicuit. Haec tenus Abulfaraius; ex cuius narratione discimus, hunc quoque Honain inter parentes philosophiae inter Arabes nascentis referendum esse: nam alio quoque loco refert, eum sapientiam Graecorum in linguam Arabum transtulisse, et Euclidem atque Ptolomaei *Almagestum* explicuisse, vertisse etiam Pauli Aeginetae *libros nouem*, et Syriace librum Nicolai *de summa philosophiae* Aristotelicae, ut alia passim obuia, Hippocratis, Galeni aliorumque taceamus, ab eo cum Arabibus lingua Syriaca et Arabica communicata ². Nec dubium est quin alii quoque ex disciplina Mesuae prodierint, qui nascentia philosophiae lumina suis studiis auxerunt amplificaueruntque ³. Quamuis autem valde dubitet CONRINGIVS ², vtrum publicam scholam instituerit Mesuae, eo quod Abulfaraius nullam memoret scholam publicam ab Al-Mamone institutam, licet in pretio apud illum fuisse doctos eiusque cura propagatam e Graecorum scriptis philosophiam theoreticam haud praeterierit silentio: fatemur tamen tantum non videri nobis silentium historici, ut dubitandum magnopere sit, publica auctoritate docuisse Mesuen. Dicemus enim in sequenti §. ubi Al-Mamonis de philosophia studia atque merita enarrabimus, quantam apud hunc Chalifam auctoritatem nactus fuerit Ioannes Damascenus, et quod eum vniuersae eruditorum synagogae, quam magno studio conuocauerat, praefecerit. Vix itaque dubitandum est, quin Al-Mamon de propagandis literis, maxime philosophicis, sollicitus Ioannem publice docere iusserit. Quam opinionem firmat obseruatio celeberrimi FREINDII ⁴, monentis, Muhammedanorum eam fuisse consuetudinem, ut vbicunque templum erigerent, illi adiicerent scholam publicam; Bagdadi itaque recens excitatae eiusmodi scholam quoque fuisse, illique praefuisse Ioannem, Syriaca lingua, quae vrbi illi vernacula fuit, docentem, recte coniicit. Ita vero cum pulcherrimam esse eruditionis, et imprimis philosophiae, faciem Arabes intelligerent, non potuerunt non eam

D 3

deama-

u) Notandus hic Honain maxime ob versiones librorum philosophicorum et medicorum confectas. Cum enim ex Graecia et libris et lingua Graeca auctus Bagdadum, et inde Basoram venisset, Arabicam linguam didicit, reuersusque Bagdadum sedem ibi fixit, nobileque inter doctos nomen consecutus est, versionibus ex Graeco factis, in Syriaca et Arabica lingua. Inde nomen interpretis *نور الهمداني* ei haesit, Sergio primo interpreti, ut supra dictum, non impari habito. Teste Abi Osbaia, cuius historia Medicorum Arabum nondum edita, vixit centum annos, ab A. Heg. 164. vsque ad 264. habuit filium Isaacum et nepotem Hobaish, eadem interpretaudi felicitate conspicuos, et huic familiae praestantiores versiones philosophorum Graecorum inter Arabes debentur, conf.

FREIND I. c. p. 10. Qua ratione Honain Aristotem vertere Al-Mamon iusserit, seq. §. commodiori loco dicemus.

x) Conf. FABRICIVS I. c. p. 249. Habentur quaedam eius scripta in bibliotheca Krafftiana vid. Cel. SCHELHORN. Amoenit. lit. T. III. p. 194. 196. 209. HERBELOT. bibl. Orient. p. 49. b.

y) Patet hoc ex testimonio Abu Soliman Segastansaei apud HOTTINGER. bibl. Orient. L. III. P. II. c. 16. p. 217. filios Mongbemi aluisse quosdam interpretes, ex quibus Honain f. Isaac et Honain f. Hafemi et Thabet f. Korra et alii quibus singulis mensibus impenderint quasi 500 denarios pro translatione et ceteris necessariis.

z) Antiqq. Acad. suppl. XX. p. 250.

a) loc. cit. p. 6.

deamare, et vt illa potirentur, omnibus viribus fatagere. Cuius occasionem egregiam nacti sunt cum Alexandriam expugnassent Saraceni, quam sedem fuisse omnis eruditionis et imprimis philosophiae, innumeras quoque complexam fuisse bibliothecas, ex illis repetendum, quae *Tomo secundo* de hoc literarum emporio diximus. Et in ipsa quidem oppugnatione urbis lethale eruditioni omni vulnus infixisse Arabes, superstitionis legis Islamiticae veneratione ductos, ea probant, quae **ABVLFARRAIVS** ^b narrat: *Die quodam dixisse Ioannem Philoponum ad Amrum ducem: circumiisti tu omnia Alexandriae repositoria, omniaque rerum genera, quae in iis reperiuntur, obsignasti, quod ad illa igitur, quae tibi profutura sunt, nolo tibi contradicere, at quae nullo tibi vsui futura sunt, nobis potius conuenient. Dixit illi Amrus: quid est, quod opus sit tibi? dixit illi: libri philosophici, qui in gazophylaciis regijs reperiuntur. Hoc, inquit, Amrus est, de quo statuere non possum; et de quo ego quid in mandatis dare non possum, nisi post veniam ab imperatore fidelium Omaro Ebno'l Chattab impetratam. Scripsit ergo ad Omarum literis notum ei fecit, quid dixisset Ioannes. Perlataeque sunt ad ipsum ab Omaro literae, in quibus scripsit: quod ad libros, quorum mentionem fecisti: si in illis continetur, quod cum libro Dei (Corano) conueniat, in libro Dei est, quod sufficiat absque illis; quod si in iis fuerit, quod libro Dei repugnet, neutiquam est iis nobis opus: iube igitur e medio tolli. Iussit ergo Amrus Ebno'l As dispergi eos per balnea Alexandriae, atque illis calefaciendis comburi. Ita spatio semestri consumti sunt: audi quid factum sit et mirare.* Et si autem recte inde coniecimus, magnam veterum librorum penuriam, quam hodie respectu habito ad maximas veterum bibliothecas sentimus, ex hac insigni clade suo modo esse deriuandam, dubio tamen carere existimamus, multos codices fauillis subtraxisse priuatorum, quorum manibus ad comburendum tradebantur, curiositatem, ipsamque Ioannis industriam, maxime vero eos, qui de arte salutaris naturalique praecipiebant, incendio fuisse ereptos, eo quod sine salutis publicae dispendio ipsi Saraceni iis carere non possent. Alia coniecturae huius argumenta a **Cl. FREINDIO** ^c adducta breuitatis causa omittimus. Cum itaque etiam post occupationem urbis Alexandriae, ibi doctissimi viri habitarent, et imprimis medicinae studium a multis seculis in iatrosophistarum Alexandrinorum schola florens, pristinum honorem suo modo tueretur ^d, eo quoque confluxere Arabes, illo praecipue tempore, quo absurdum, quod contra eruditionem et literarum studium lex Islamitica inculcabat, praedudicium ex animis Arabum sensim eiiceretur. Cum enim ipsi principes, vrbes orientis, quae Christianis paruerant, multas occupassent, conquisitas vbique bibliothecas,

non

b) loc. cit. p. 116.

c) loc. cit.

d) id vel vnum Balatiani patriarchae Alexan-

drini exemplum supra memoratum probat. Ita Elkananinum medicinae professorem Alexandrinum memorat Abi Osbaya.

non infano Omari furore, incendio deleuerunt, sed congestas et Christianis Graeca literatura imbutis custodiendas fuisque hominibus aperiendas tradiderunt, vt ex sequentibus constabit. Ita vero porta patebat amplissima philosophiae inter Arabes, quos et alia ratio, ad eam amplectendam cogebat. Nempe consarcinauerant legem Islamiticam, siue Alcoranum homines fanatici, a nulla re minus, quam iudicio instructi, qui homini impostori, nulla prorsus literarum cognitione exculco auxiliatrices manus iunxerant. Qui cum anilibus et futilibus fabulis ex Iudaeorum et haereticorum Orientalium horreis desumptis compilationem hanc construxissent, et vt turbae ex plebe coeunti carnisque cupiditatibus frenalaxanti, gratam legem praestarent, crassas satis notiones fuissent secuti, non potuit non irrationalis et miserabilis Corani facies existere. Quem cum et Christiani oppugnarent, et Iudaei irrideret, et philosophi ignorantiam et nationis barbariem in eo resplendentem obiicerent, coacti sunt ex ipsis Muslemis viri paulo supra plebis fortem sapientes ad philosophiam confugere, et ineptae legi eius patrocinio tolerabiliores sensus affingere, quod theologiam Arabum scholasticam peperisse, in sequentibus dicemus. Cumque id nouum malum genuisset, diuersis ex coacta legis interpretatione opinionibus exfurgentibus, quarum patrocinia in sectarum formam tandem degenerarunt, iisdem praesidiis singulae sectae vt coactae sunt quibus extiterunt, nempe philosophiae vsu. Quam cum libri tandem Graecorum cura principum, praecipue Al-Mamonis, inter Arabes vulgari lingua innotescerent parabilem fecissent, tantum subito philosophiae studium inter Saracenos exarsit, vt non tantum tota Arabia, Syria, Persia, Aegyptus hac luce collustraretur, sed fugientibus quoque seculo Christiano nono et sequentibus literis et philosophia ex Occidente graui barbariei nocte presso sepultoque omnis fere earum honor penes Arabum esset, et ab iis demum lucis aliquid ad Christianos Europam habitantes remitteretur, de quibus philosophiae fati infra accurate differemus. Tandem inualescentibus Turcarum armis languescere demum coeperunt haec studia, et cum pristino honore pristinum etiam vigorem amiserunt, quod in gente barbara et gladio magis quam libris vtente non est mirandum f.

§. VI. Ex dictis constat, philosophiae inter Arabes cultae vera et aperta initia ad Al-Mamonis tempora referenda esse, qui ita se statorem literarum omnium, maxime philosophicarum, praebuit, vt aeternum inde sibi nomen famamque inter veteres et recentiores comparauerit; idque non immerito g. Vt enim natura dotibus eum prorsus singularibus

*Al-Mamonis
de literis et
philosophia
merita.*

EXOR-

e) Ex instituto de ea re dicemus infra, conf. Pocock. specim. hist. Arab. p. 204.

f) Conf. IDEM p. 167.

g) Plenis buccis optimum principem laudant, quotquot ex veteribus et recentioribus res Saracenorum literarias tangunt. Ex illis videndi

ELMACINVS L. II. c. 8. p. 139. ABULFARAVS Dynast. IX. p. 160. seq. LEO AFRICANVS l. c. c. l. p. 260. ZONARAS L. III. ZACHVTE in Iuchastri f. 110. col. 2. ex his innumeri et inter eos celeberrimi viri Pocock. l. c. p. 166. VOSSIVS de scient. math. p. 173. CONRING. antiqq.

exornauerat, quibus et imperio praesse feliciter, et bonis artibus literisque parentem se atque promotorem praebere posset, ita hunc potissimum sibi diuina prouidentia principem delegerat, cuius studio barbariei, quae omnem fere orbem occupare coeperat, obex poneretur, et inter Arabes scientiarum studia excitarentur. Teste enim **ELMACINO** ^b fuit omnimode excellens, liberalis, magnae clementiae, et boni regiminis, neque inter Abbasidas quisquam eo fuit vel eruditior vel praestantior. His itaque et intellectus et voluntatis praesidiis munitus, et rerum suarum circumstantiis inductus regias, quas acceperat, dotes ad iuuandas literas adhibuit. Qua in re liberalitas ei alas quasi animo ad Parnassi culmina aspiranti addidit, et scientias in aula eius clementia promouit. Cuius tanta ei cura erat, ut in ea demonstranda gloriam potissimum quaereret, dicereque soleret: *Si scirent homines, quanta sit dulcedo clementiae apud me, venirent utique ad me cum peccatis suis, ut veniam darent ipsis* ⁱ. Qua esca inuitati eruditi, ad aulam eius conuolarunt. Eius vero rei prima fundamenta prouidentia in illo posuit, quod patrem **Al-Mamon** nactus esset Chalifam Rashidum, quem disciplinis iam fauisse, earundemque promouendarum studio nonnulla feliciter suscepisse in antecedentibus diximus. Cuius laudabile exemplum cum ob oculos verferetur filio sponte sua ad hunc animorum ornatum aspiranti, et naturali quadam inclinatione literis pretium ponenti, calcar inde acerrimum additum est iuueni, ut quod pater coeperat, filius perficeret, et iis se quoque atque prouincias suas ornamentis auget, quibus et gloriam et felicitatem maxima olim regna affecuta fuisse non ignorabat. Viuo itaque adhuc parente hunc animi sui scopum mature prodidit, circumstantiis regni ita consilium iuuantibus, ut id ad alia literis inimica non reuocaretur. Cuius historiam ita narrant scriptores Arabes **ABULFARAIUS**, **ELMACINVS** ^k et praecipue **LEO AFRICANVS** ^l. Erat **Al-Mamon** secundus filius Rashidi, quem cum frater primogenitus **Abu Abdalla Almamini**, vel quo nomine etiam appellatur scriptoribus Saracenicis, **Muhammed Abu Musa** ordine natiuitatis in regno praecederet, exigua illi spes supererat regno integro potiundi. Ex patris tamen beneuolentia portionem aliquam accepturus regionibus quas Persia comprehendebat, destinatus princeps est ^m. Se itaque adhuc in uiuis superstite pater in prouin-

antiqq. Acad. diff. I. p. 32. **HERBELOT**. bibl. Or. v. **Mamon**, **RENAVDOT**. apud **FABRIC**. bibl. gr. Vol. I. p. 813. et quae doctissimus **HEVMANNVS** habet Poecil. T. III. L. I. p. 302. ut alios taceamus.

h) l. c. consentit **ABULFARAIUS** l. c.

i) Memorabile clementiae optimo principe dignae exemplum narrat **ELMACINVS** histor. Sarac. L. II. c. 8. p. 135.

k) ll. cc.

l) De viris illustribus Arabum c. I. p. 260.

seq. videndus etiam **PAVLVS DIACONVS** L. XXIV. p. 339.

m) **ELMAC.** l. c. 6. p. 115. qui refert, Rashidum ita distribuisse regnum tribus filiis suis, ut **Almaminum** successorem constitueret, eique daret **Iracem** et **Syriam**, **Al-Mamoni** concederet, quicquid est ab **Hamadanah** usque ad extremum Orientem: **Casimo Mutamano** daret **Mesopotamiam**, **Tfugouram** et **Awesimam**. Paulo aliter **TEIXEIRA** p. 233. qui videndus. **Chorosanam** autem plenam diuitiis et hominibus eruditis fuisse ait **LEO** l. c.

uinciam Chorosanam, quae inter maximas et potentissimas erat, eum ablegauit, vt illi regioni suo praeesset nomine. Quam prouinciam cum nactus esset Al-Mamon, eoque iussu parentis se contulisset, campum ingressus est, in quo animus literarum amans ad optima scientiarum genera exspatiandi occasionem inueniebat. Quamuis enim plerique Arabes parum eo loco tribuerent literis, Rashidi tamen studio effectum erat, vt Christiani multi literis tincti in ea prouincia viuerent, et melioribus Graecorum libris in Syriacam linguam transferendis infudarent, et diuersa disciplinarum genera excolerent. Teste enim LEONEⁿ, cum iam ante istud tempus Ioannes Mesue se Bagdadum contulisset, nouum se inter Christicolos mundum inuenisse sibi visus est, eo quod multos, etiam Muhammedanos quosdam, offendisset liberalibus artibus, praecipue medicinae, philosophiae et astrologiae operam locantes suam. Cum autem ad hoc iter se accinxisset Al-Mamon, praecipit ei frater, vt secum duceret homines eruditionis virtutisque praestantia conspicuos. Quae gratissime audiuisse, et studiose exsecutum fuisse Al-Mamonem, et discendi literasque promouendi, quod fouebat, desiderium euincit, et LEO AFRIGANVS porro testatur. Nam vt fratris voluntati cum consiliis suis amice conspiranti fieret satis, rerum suarum curatorem scribamque, (Secretarium voce barbara vocat Leo) iubet vndique conquirere viros doctos et cuique pro eruditionis et studiorum conditione stipendia designare. Quod diligenter exsecutus scriba principis ex diuersarum regionum linguarumque hominibus viros vndique doctos congregat, quorum aliqui Graecis literis studebant, alii Persicis, nonnulli vero Chaldaicis operam dederant. Quam virorum doctorum synagogam cum nec vna lingua nec vnum studium regeret, facile vidit oeconomus, haud diu in vnum eam conspiraturam esse, eo quod moribus, linguis, studiis et religione inter se dissentirent. Dominum itaque monuit, vt vnum cunctis praeficeret, in quo omnium fere disciplinarum genera residerent, quique cunctis regendis sufficeret. Miratus Al-Mamon talem virum inueniri posse, eum consilium, quam posset, maturrime exsequi iussit. Accito itaque, de quo supra diximus, Ioanne Mesueh, qui et notus illi et familiaris erat, principem suum rogat, vt hunc potissimum reliquis ducem praeficeret, habiturum enim illum virum prudentem et circumspectum et sapientem. Quod cum non sine gaudio audiisset Al-Mamon, eius periculum fecit, inuenitque eum omni scientiarum et eruditionis genere munitissimum. Hinc itaque honore et axiometate aucto itineris comitatum suppeditare, eumque secum in Choroazanam proficisci iubet. Intellexit id Al-Mamonis parens Rashidus, cui magnopere displicuit, quod Christianum in aula filius toleraret, vnde seuerè eum increpauit, at responsi loco hoc ab Al-Mamone accepit. Mi pater non animae fideique atque religionis custodem ministrum-

n) loc. cit.

strumque eum mecum duxi, sed virum eruditum et artibus conspicuum, quales homines in tuis ditionibus Christianae fidei regulis parere satis nosti^o. Post Rashidi mortem successit quidem in imperio Al-Maminus, ita tamen, ut illi successorem pater Al-Mamonem in testamento substitueret. Nec refragatus Al-Mamon curavit, ut provincia quam regebat, fratri iureiurando obstringeretur. At Al-Maminus captata occasione fratrem successorem neglexit, filium Musam sibi imperii haeredem exoptans, quod post clandestina diffidia inter fratres tandem in apertum bellum erupit, in quo provincias, quibus praeerat Al-Mamon, suas reddidit. Nec diu felicitate sua gauisus est Al-Maminus, cum enim voluptatibus se totum dedisset, tempusque heluando computandoque, neglecto imperio, tereret, tandem a militibus incolisque Bagdadi deiectus throno, captus, et interfectus est, ut pluribus narrant scriptores Saracenicae historiae **ELMACINVS**^o, **EVTYCHIVS**^o aliique. Magno id euenit artium et scientiarum commodo, cum ad summam rerum princeps promoueretur, cuius in extollenda eruditione iuandisque literis studium quam maxime enitebat. Occupauit enim urbem Bagdadum, in qua iam ante resedisse Musam supra narrauimus, postquam semestri eam obsidione tandem expugnasset. Ibi pacatis paulisper imperii rebus ad id cogitationes conuertit, ut Graeca literatura inter subditos suos innotesceret. Quamuis enim ex supra dictis constet, ante Al-Mamonem iam Bagdadi alibique inter Arabes extitisse versiones quasdam Syriacas aliquot librorum veterum Graecorum, Syriaca tamen Arabes nec satis intelligebant, nec se eis dederant^r; Arabicae autem versiones tum aut nullae erant, aut librorum tantum quorundam medicorum^s. Huic itaque fini obtinendo ut de medicis dispiceret princeps optimus, quibus Graeca, quae Arabes ignorabant, suis innotescerent, ingentem, teste **LEONE AFRICANO**^r, congregauit numerum doctorum diuersarum linguarum et interrogauit nomina auctorum atque librorum, qui scripti erant de disciplinis artibusque lingua Graeca, Persica, Chaldaea atque Aegyptiaca, siue Coptica^u, adeoque multa eorum nominata sunt volumina. Tunc misit ex familiaribus suis in Syriam Armeniam et Aegyptum, ut illos libros coemerent, qui principis iussibus obsequentes infinitas sarcinas conduxerunt et Bagdadum attulerunt. Tunc a viris doctis, quibus id in mandatis dederat, segregati boni

^o) Id imprimis ab eo tempore factum esse probabile est, quo Al-Manfor abauus Al-Mamonis per Georgium Bachtishua Indum, medicum Christianum a periculossimo morbo liberatus erat. Eum enim diuitiis et honoribus cumulatum, Nisaburam, Chorofanae, urbem, ubi educatus erat, remisit, eiusque gratia viris ibi doctis vehementer facit, conf. **ABULFARAVS** l.c. p. 143. **FREIND.** hist. medic. P. II. p. 5. seq.

^p) L. II. c. 7. ^q) **Annal.** T. II. p. 415. seqq.

^r) Conf. **RENAVDOT.** de vers. Arab. et Syr. apud **FABRIC.** **Bibl. Graec.** Vol. I. p. 814.

^s) Prius **LEO** l.c. tuetur, posterius visum **RE-**

NAVDOTIO l.c. et **FREINDIO** l.c. p. 5. 6.

^t) loc. cit.

^u) Faebat Aegyptus eiusmodi versionibus concinnandis, eo quod in hac provincia orthodoxorum siue Melchitarum (ita dictorum, quod religionem imperatoris sequerentur) maior erat numerus, quam in Syria et Persia, ubi Nestoriani et Semi-Eutychiani praeualebant. Hi autem in liturgiis Coptica lingua utebantur, illi Graeca, adeoque Graecos libros intelligebant, quorum magnus numerus in Aegypto latebat. Effecit tamen absentia principum, ut quod facilius facere possent, segnus exsequerentur.

boni et viles, ad medicinam, physicam, astronomiam musicam cosmographiam et chronicam spectantes, eorumque versiones curatae sunt. Graecis itaque transferendis praefecit Ioannem Mesueh, qui illi a sanitate tuenda erat, quod inter Arabes non essent, qui Graecam linguam intelligerent, illicque addidit alios viros doctos, qui sub eius moderamine labori auxiliatrices manus adiungerent, versionibus vero ex Persica lingua conficiendis praefecit Mahan filium Mesuach. Displicuit id quidem multis, qui aegre ferebant, vni potissimum Christiano summam rei concredi: at his respondit Chalifa: *Cur non illi considerem, vertenti verba aliorum ad alios, neque ad nostram neque ad eius fidem pertinentia, cui committo gubernationem corporis mei, in quo habitat spiritus et anima.* Hac itaque occasione multos veterum Graecorum libros, et inter eos Galeni quoque et Aristotelis opera in Arabicam linguam traducta esse, LEO AFRICANVS ^v testatur. Haec vero Aristotelis scripta hoc loco ~~conspicuis~~ notanda sunt, quia hinc vera origo natalesque philosophiae Aristotelicae, quae inter Arabes summo postea loco habita est, intelligi possunt. Nec omittendum hoc loco est, quod scriptor *vitarum medicorum celeberrimus*; nondum editus ABI OSBAIA narrat: apparuisse Al-Mamonem in somnio spectrum, senis figura, idque professum esse, se esse Aristotelem. Expergefactum Chalifam mox interrogasse suos, quis homo esset Aristoteles? cui cum responderetur: esse vnum ex celebratissimis Graeciae philosophis, extemplo ad se accerfiri iussisse Honain, eumque rogasse, vt Aristotelis scripta Arabica faceret, proque singulis versionis voluminibus tantum ei auri numerasse, quantum volumen penderet. Repetunt narratiunculam recentiores quidam, et inter hos G. HORNIVS ^x et IO. FREINDIVS ^y. Sed recte suboluit continuatori VOSSII de *sectis* ^z, inter fabulas hanc Arabum referendam esse, qua postmodum scholastici, cum nullum alium de huius philosophiae auctoritate praetextum proferre potuissent, libenter vsi sunt. Nobis ad ipsos Arabum philosophos commenti huius origo referenda esse videtur, qui cum religionis praeceptis hoc Aristotelis studium contrarium sensissent, ita improbantium tela eludere conati sunt. Licet nec a verisimilitudine haec quoque coniectura abeat, ipsum Al-Mamonem hoc figmento fuisse vsurum, cum multi hoc eius Graecae literaturae studium improbauissent, vt supra dictum. Neque vero patronum tantum promotoremque scientiarum, se praestitit Al-Mamon, sed et ipse iisdem, quas extollebat et ad florem quandam euehebat, gnauiter operam dedit, ipse inter philosophiae et mathematicarum scientiarum purpuratos referendus discipulos. Qua de re nos dubitare non sinunt scriptorum historiae Saracenicae testimonia, quibus constat, superasse eum antecessores suos omnes eruditione, nec vltimam in cognoscendis philosophiae et matheos mysteriis posuisse operam. Im-

E 2

primis

v) loc. cit.

x) Hist. philos. L. V. c. 9. p. 286.

y) Hist. medic. P. II. p. 10.

z) pag. 154.

primis Astronomiae regulas accurate didicisse Al-Mamonem testatur ELMACINVS ^a, qui et hoc addit, ventorum stationes eum egregie calculasse, sic vt inter peritos huius scientiae etiam nunc notus sit ventus Al-Mamonis. Quibus merito additur, quod ABULFEDA ^b habet, iussisse eum mathematicos suos in proportionem terrae ad gradus coeli in campis Sinear inquirere. Ita philosophiae et matheos praefidiis munitus eo felicius et facilius in conuentibus eruditorum, quos in aula eius instituebant, eorum colloquiis adesse, et attente auscultare et problemata ipse proponere varia potuit, animum doctis addens adhortationibus suis, vt scientiarum incrementa nouis quotidie successibus augerent ^c. Quanquam autem, bello Al-Mamoni intercedente cum Romanis ^d, hoc literarum studium refrigescere paulum videri potuerat, tantum tamen abest, vt armorum strepitus Musarum Saracenicarum otia interpellauerit, vt potius haec ipsa bella cum Christianis nouam Al-Mamoni occasionem subministrauerint, pluribus scriptis philosophorum et mathematicorum Graecorum potiundi. Qua de re omnino memoria digna sunt, quae habet ZONARAS ^e, qui ita ex versione WOLFII scribit: *Cum multos discipulos Leo (philosophus, postea episcopus Theffalonicensis) haberet, accidit vt eorum quidam accurate in geometria eruditus, dum in Oriente peregrinatur, a Saracenis captus cuidam inter barbaros illustri in seruitutem traderetur. Agarenorum porro princeps theorematum philosophica studiose audiebat, et, praeterea geometricis methodis erat deditus. Cum autem captiuus auditorium frequentaret, aliquando et ipse eum comitatus auditis doctoribus qui figuras geometricas delinearent, et triangulum omnis figurae principium esse docebant, omnesque figuras ex eo et oriri et in eundem resolui, et circulum omnium figurarum quae ambitu aequali contineantur, esse capacissimum, et eius generis alia: rogauit dominum an liceret magistris de iis quae docerent percontari? Quod cum ille permisisset, petiit rationes eorum, quae docuissent, sibi declarari. Verum illis quod responderent, non habentibus, Agarenorum princeps captiuo accersito, num ipse id posset? interrogauit. Eum se scire affirmantem, asserre in medium iussit. Captiuus igitur ab initio declarat singula, rationibus adductis et causis expositis. Auditores verbis eius intellectis theorematum acutius perspexerunt, quasi dilatatis ingenii virumque admirati rogarunt, an Constantinopolis alios similes haberet? At ille: Multos, inquit, me praestantiores habet, sed vnum*

a) loc. citat.

b) In Geographia, conf. VOSSIVS de scient. mathemat. c. XXXV. §. 3. p. 173. vbi exempla habes, quam ridicule viri docti, sed historiae literariae Arabum non satis gnari de Al-Mamone errauerint. Obseruatum autem vni terrae gradui deberi milliaria LVI.

c) ABULFARAVS l. c. p. 143.

d) Per Romanos in historia Saracenicis intelligendi sunt Graeci, eo quod Romanorum im-

peratori Orientali parerent, vnde Constantinopolis quoque Roma noua dicta est. Auatorque est ABULFEDA in Geographia, Arabes quoque vicinos populos, qui Bosphoro Thracio, Ponto Euxino, Armeniae parte, monte Amanis et mediterraneo mari continentur, Romanos vocare. Conf. IAC. GOLIVS ad ALFERGANI elementa astron. p. 16. SCHICKARD. in Taarich p. 16. De bello vero Al-Mamonis cum Romanis vid. ELMACIN. l. II. c. 8. p. 137. e) Hist. l. III.

unum magistrum omnium, virum in philosophicis rationibus incomparabilem. His auditis Agarenorum princeps amore illius magistri captus eum et videre et audire desideravit, ac literas quibus hortabatur, ad se ut veniret, suamque sapientiam sibi communicaret, captivo liberaliter ac benigne tractato ad illum perferendas tradit. At Leo veritus ne in crimen veniret, ob missas ab hoste literas epistolam Dromi Logobetae tradit, captivo etiam adducto, qui argumentum eius exponeret. Ex hoc Theophilo (imperatori) innotuit, et beneficiis affectus publice docere iussus est. Dicemus de hoc Leone, haud obscurum inter philosophos Sec. IX medio nomen consecuto infra sequenti libro, nec hoc istis loco Lectorem moramur. Illud vero hic notandum est, fuisse hunc Agarenorum principem Zonaræ memoratum Al-Mamonem, cuius tum ad Leonem tum ad imperatorem Theophilum literas *Collectio scriptorum post Theophanem* a FRANC. COMBESISIO edita exhibet. Plura his subiungit COELIVS SECVNDVS CVRIO^f, cuius fide illa quoque referemus: „Mamumus Leonis ad se aduentu desperato geometricas alii-quot astronomicasque et aliarum scientiarum quaestiones ei discutiendas mittit. Quibus a Leone optime solutis, et insuper signis quibusdam ad futura praedicenda adscriptis, cum eas Leonis literas legisset, summo eius desiderio ardens fertur exclamasse: O beatos illos, qui tua, diuine Leo, consuetudine fruuntur. Inde statim legatos cum donis ad imperatorem misit, eique hunc in modum scripsit: Statueram, vt candidum amicum decet, ipse ad te venire, sed cum a Deo, cuius summa est potestas mihi commissum imperium, populusque subditus ferocissimus id non concedant, peto, vt Leonem virum philosophia aliisque scientiis praestantem ad me mittas, quo exiguum tempus mecum degens, suae me doctrinae, cuius amore flagro, participem faciat. Neque ob religionis et gentis diuersitatem hoc differas, sed mecum amice agas, rogo, quod si praestiteris, tibi mille auri pondo dabimus, pacemque et foedus perenne tecum inibimus. Cui petitioni imperator ne scientiae, quarum caussa Romani cunctis gentibus admirationi erant, barbaris proderentur, non annuit, quin potius Graecus ipse et Christianus, a barbaro impioque homine virtutem colere didicit.“ Haec Curio, cuius narrationem ex testimoniis scriptorum Byzantinae historiae post Theophanem examinandam Lectori, ne nimii sumus, relinquimus, infra de Theophili in Leonem studio et benevolentia plura dicturi. Neque vero sic destitutus scopo suo Al-Mamon a proposito defecit, sed a sequentibus imperatoribus pretio precibusque libros Graecorum philosophorum et mathematicorum impetrauit, quos lingua postea Arabica vulgari iussit. Qua de re notatu dignus est locus ABVLFARAI^g, ita scribentis: *Al-Mamon perfecit, quod orsus fuit auus ipsius Al-Mansur, et scientiam locis suis quaerere aggressus, cum*

E 3

Roma-

f) Hist. Saracen. L. II.

g) Dynast. IX. p. 160.

Romanorum regibus intercedens, petiit ab illis, ut, qui apud ipso essent, libros philosophicos ad eum mitterent; qui cum ad ipsum, quos habebant, misissent, conquisitis ille interpretibus peritis eos ipsis accurate vertendos, imposuit, cumque, qua fieri potuit, diligentia conuersi fuissent, homines ad eos legendos incitauit, eorumque perdiscendorum desiderium ingessit, ipseque doctis vacare et ipsorum disputationibus interesse solitus et eorum dissertationibus delectari, cum sciret, doctos eos esse, quos sibi Deus ex creaturis suis elegit, et e seruis proprios vindicauit. Dolendum tamen inepto gentis linguaeque suae amore ductum Al-Mamonem, post conditas istas versiones Arabicas, teste scriptore Arabico Geuzi apud LEONEM AFRICANVM ^b, *πρωτότυπα* Graeca comburi iussisse. Ita enim factum est, ut solis istis versionibus standum esset, quas infeliciter satis fuisse confectas infra pluribus dicemus: et, cum simili modo Saraceni, etiam in Africa, circa libros Graecorum furerent, magna indicodicum Graecorum inopia exorta, qua tot desideratissimis veteris eruditionis thesauris carere nos oportet. Ceterum ob insignem hanc diligentiam eo magis laudandus Al-Mamon est, quo magis totus in id incubuit, ut, cum suos artibus tantum mechanicis infudare intelligeret, eos ad philosophiam rationisque usum meliorem atque elegantiore excitaret. Qua de re ita ABVLFRAIVS ⁱ Al-Mamonem differentem adducit: *Docti sunt, quos sibi Deus e creaturis selegit, et e seruis proprios vindicauit; utpote qui studium suum adhibuerint ad virtutes animae rationalis acquirendas: abstinentes ab eo, cui inbiant Sinenses et Turcae, quique eorum vestigiis insistant, ut peritia artium mechanicarum excellent, gloriamque captent ex iis, quae animae irascibilis propria sunt, et potentiis concupiscibilibus emineant; scientes haec bruta cum illis communia habere, inmo ipsis in eorum multis praecellere siue artificii curiositate, ut apes sexangulares cellas, in quibus escam suam reponant, conficiunt: vel audacia et fortitudine, ut leonem aliasque feras, ad quas non ausit homo accedere, nec sibi audaciam ipsis potorem vendicare velit; siue in rerum venerearum appetitu, ut porcum aliaque animalia, quae non opus est explicare. Atque hanc ob causam docti tenebrarum lumina sunt, et generis humani domini, quibus destitutus feras euadit mundus.* Quae quamuis mentem magis quam verba Al-Mamonis referre videantur, recte tamen eius hac in re animum depingunt, et quam sollicito cauerit, ne Arabes pecudum porro more viuerent, euincunt. His itaque eruditissimi Chalifae consiliis hacque diligentia, et rara in principe, et laudatissima, laetissima per omne Saracenorum imperium eruditionis et scientiarum seges effloruit, tantusque honos accessit, ut non conderetur templum, cui non schola adiceretur magna, in qua artium et philosophiae praecepta personarent. Cuius testes fuere Cufa, Basora, Bagdadum aliaeque vrbes in Arabum regnis celebriores, quae scholas eiusmodi aiebant.

h) loc. cit.

i) p. 160.

delebant. Quae omnia ab ineuntis seculi Christiani noni auspiciis vsque ad annum DCCCXXXIII, quo rebus humanis ereptus est Al-Mamon, contigerunt, laudes bonorum omnium commerita, licet superstitione et barbaries ringeret. Supra enim iam Takiddini cuiusdam bouinam retulimus vocem: *feri non posse, quin Deus certas de Al-Mamone poenas sumeret, quod scientiis philosophicis introductis Muhammedanorum pietatem interpellauerit.* Id enim mirandum non est, cum philosophiae ope inconditum legis Coranae opus suis coloribus denudatum ipfis Muhammedanis miserabile, et philosophiae opera comendum ornandumque esse visum fuerit. Vnde non reiiciendi, qui, externa tantum simulatione doctos inter eos viros Coranum recipere statuunt; cum certum sit, non praesentius aduersus superstitionem remedium esse philosophia^k. Et hae verae philosophiae Saracenaes origines sunt, quam sub Al-Manfore conceptam, gestatam in vtero sub Rashido, editam in lucem sub Al-Mamone esse, dicta demonstrant.

§. VII. Quae inter Arabes eruditionis omnis, et philosophiae in specie, femina ab Al-Mamone sparsa erant, ea nec sequentia tempora supprefferunt, sed incrementa coepit, et ad maturitatem properauit seges iucundissima. Tanta enim efficaciae fuit Al-Mamonis exemplum apud Chalifas Saracenorum complures, vt ad eius imitationem laudabili zelo exardecerent. Et erant quidem nonnulli, qui quod vel animo erant inertes, vel armorum amore occupati, parum de literis cogitabant; at surrexerunt tamen alii, qui intercideret florem eruditionis passi non sunt, sed augere eum indies et promouere disciplinarum studia sategerunt. Inter hos principes maxime notandus nonus ex Abbasidarum familia Chalifa Haron Wacicus, vel Wathekus Billa Abug Iaafar, anno Hegirae CXXVII, C. DCCCXLI, imperio potitus^l. Is enim teste ELMACINO^m *amabat poësin eamque remunerabatur, et in plerisque negotiis suis Al-Mamonem imitabatur.* Ad cuius exemplum non elegantiores tantum literas promouit, sed et philosophiae atque disciplinis mathematicis honorem habuit, fouitque liberalitate principe digna philosophos et mathematicos, praecipue astronomos, quorum semper magna inter Saracenos fuit existimatio. Produxere eius tempora Al-Hasanum celebrem astronomum, cuius librum de *mansionibus lunae* memorat ABULFARAIUSⁿ. Hunc in

*Progressus
philosophiae
Saracenaes.*

*Principes Sa-
racenorum
literarum et
philosophiae
promotores.*

k) Conferendus hic BAYLE Dict. T. IV. art. TAKEDDIN, p. 215. qui inter Christianos quoque Takeddino similes inueniri docet, id quod etiam indignatur POCOCKIUS Specim. hist. Arab. p. 166. Et ille quidem recte notat, philosophiam superstitioni eiiciendae recte adhiberi, ut eam reuelationi interdum obesse, acutius quam verius dispurat, et a scepticorum quorundam, quibus hoc loco fauet suo more Baylius imbecillitate ad rectum philosophiae usum principiorum euidentiam debito gradu modoque sequentem inepte argumentatur.

l) Conf. HOTTINGER. Hist. eccles. Sec. IX. Sect. II. p. 652. cui tamen viro accurate docto et in historia Orientali versatissimo, errores nonnulli h. l. excidere. Nam et falsum est, Motawacelum ante Aharonem Rashidum ponendum esse, cum hic multis ante illum annis floruerit: et Agarenorum princeps a Zonara adductus non pro anonymo, sed pro Al-Mamone habendus, et Leo cum discipulo non confundendus erat, sed veniam damus petimusque vicissim.

m) L. II. c. 10. p. 146.

n) ABULFARAIUS p. 358. VOSSIVS de scient.

in principum Saracenicorum serie excepit frater Giafar Abulfadlus Mute-wakkilus Alalla, qui coepta a fratre, nec absoluta ob imperii breuitatem, perfecit, eruditorum labores adiuuit et remuneratus est, et beneuolentissimum se viris doctis praestitit, natura dotibus ad id instructus. Teste enim ELMACINO ^o *natura fuit munificus, liberalis, valde benignus, et suauiter cum suis conuersans. Cum Chalifatum suscepisset, sustulit tentationem ab hominibus et ordinatus fuit mundus. Floruerunt eius tempore viri excellentes, docti, literati.* Quo loco per doctos philosophos intelligendos esse, ex opposito fati patet, et supra iam monitum. Quae turba eruditorum eo tempore magno numero florens miranda non est, cum ex schola Mesueh et Honain integra fere agmina virorum eruditorum prodierint, qui Graecanicam philosophiam et medicinam ab his magistris didicerunt. Supra enim iam notatum, et ipsum Honainum et filios Dauidem atque Isaacum non docendo tantum, sed et vertendo et interpretando scripta Graecorum philosophorum et medicorum, philosophiae studia inter Arabes propagauisse. Maxime vero, qui vsque ad hunc Chalifam vixit, Honainus notari meretur, ob versionem scriptorum Hippocratis Arabicam. Licet enim a Sergio iam confecta eiusmodi extaret versio, Syriaca lingua scripta, parum tamen illa cum eruditis probaretur, eorum suafu nouam et meliorem Honainus suscepit. De qua re ita luculenter cuncta complexus est doctissimus RENAUDOTIVS ^p: *Si scriptorum Orientalium testimonio stamus, probabile est primis Al-Mansoris et Al-Mamonis temporibus Hippocratem Arabice redditum fuisse, sed omnibus reliquis translationibus obstruxit praelataque est versio composita ab Honaino filio Isaaci, cuius magna fuit sub Chalifa Elmotawakelio auctoritas. Is imperio praesse coepit anno Heg. CCXXXII, C. DCCCXLVII, defunctus anno Heg. CCXLVII, C. DCCCLXI, Honainus vero discipulus fuit Ioannis filii Masowiae, qui vulgo Mesue dicitur, atque ut historici referunt, auctores Graecos transferendos in se suscepit, quod translationes Sergii essent valde imperfectae naeuisque scatentes. Tum Gabriel filius Boetiechuae medicus et ipse celebris ad hoc eum laboris exhortatus est, quo fuit tanto cum successu defunctus, ut versio eius omnes alias longe post se reliquerit.* Plura addit hanc in rem vir praestantissimus, apud ipsum legenda. Al-Motawakeli itaque temporibus post Al-Mamonis aetatem pleraeque versiones Graecorum philosophorum mathematicorum et medicorum Arabicae debentur, ex quibus Latinae et Hebraicae postea confectae sunt. Praeter Honainum huius principis aetate floruit etiam Alkendi, quem Alchindum Occidentales nominant, magnae famae philosophus, de quo tamen infra prolixè

mathemat. c. XXXIV. §. 15. p. 176. qui vero, et eo duce HOFFMANNVS in Lexico, alique nimis eum aetate deprimunt in Sec. XI collocantes. Dicitur est Muhammedanorum Euclides.

o) L. II. c. II. p. 158.

p) l. c. apud FABRIC. Bibl. Graec. Vol. I. p. 814. Conferendus cum eo FREINDIVS hist. medic. P. II. p. 10. seqq. conf. WOLF. Bibl. Hebr. P. I. p. 138. ex his supplendus HVERTIVS de claris interpretibus c. II. p. m. 201. qui hanc Hippocratis versionem omisit.

lix et ex instituto dicemus, videndus autem, qui eum in compendio laudat **ABULFARAIUS** ^{q)}, qui et hoc narrat, paulo post Alkendi tempora Arabum quendam Christianae religioni addictum, nomine Kostam philosophiam, quam a Christianis didicerat, in Syria professum fuisse, tumque Eraki confedis, et philosophiam versionibus suis iuuisse; quo doctore Graecanica philosophia inter Arabes haud parum promotam est ^{r)}. Nec infeliciora literae fata sub Saracenis habuere seculo Christiano decimo. Cuius initio rebus Arabum praefuit decimus octauus ex Abbafidarum familia Chalifa Iaafar Abulfadlus Murtadlus Billa, quem viros eruditos honorasse et promouisse cum ipse eruditus esset, historici referunt. Teste enim **ELMACINO** ^{s)}: *Poëta fuit eximius, atque eloquens, auctor similitudinum quas ipse excogitauit, quarumque nemo ante eum exemplum edidit.* At poëtos rationem habebant eo tempore Arabes, non solum ob carminis elegantiam, cui a primis fere temporibus erant addictissimi, sed ob morum quoque praecepta, quae in iis repandebantur. Vnde ex Saracenorum consuetudine poëtae horum temporum suo quoque iure ad philosophorum subsella reuocandi sunt, eo quod plerique de moribus fuerint philosophati. Medio vero seculo isto vigesimus Abbafidarum Chalifa Ahmed Abul Abbas Arradis Billa talem se eruditis praebuit, qualem esse Al-Mamonis successorem decebat. Teste enim **ELMACINO** ^{t)}: *munificus fuit, et liberalis, eruditus et poëta magnae eloquentiae, et gaudens conuersatione et praesentia eruditorum, ac multis virtutibus praeditus.* Talis cum princeps esset, non defuere, viri sub eo docti, et praecipue philosophi, qui indefessa industria philosophiam excolebant, eamque publice docebant. Inter eos fuit Matthaeus filius Yunesi, de quo **ABULFARAIUS** ^{u)} narrat: *Postquam in academiis Asiaticis studiorum causa fuisset versatus, inter Arabes eum confedis, et artis logicae peritum, scholas dialecticas habuisse, eamque artem explicuisse, saepius eundem sermonem repetentem, cum ipsi propositum esset docere, et, ut intelligeretur, efficere.* Paulo post inter principes Saracenicis magno literis ornamento et patrocinio fuit Saifuddaula, cuius integritatem, benignitatem, munificentiam, eruditionem, et beneuolentiam viris doctis, imprimis poëtis et philosophis, praestitam magnis laudibus scriptores historiae Saracenicae extollunt. Ex quibus **ELMACINVS** ^{x)} ita de illo: *Rex fuit strenuus, reuerendus, eruditus, valde iustus et beneficus, ac religioni addictissimus. Eratque habitaculum eius synagoga virorum doctorum, et aula domicilium liberalitatis, et receptaculum eruditorum, (i. e. philosophorum) ac poëtarum nec quisquam ab aula eius recessit, quin benignitatem eius lau-*

q) Dyn. IX. p. 179.

r) Dicemus de eo infra §. 28.

s) L. II. c. 19. p. 186.

t) Lib. III. cap. 1. pag. 207.

u) pag. 200.

x) Lib. III. cap. 4. pag. 225.

laudauerit. Erant autem in aula eius multi poëtae, et inter alios quoque Mutenabbis, qui in Diwano suo septem de eo habet carmina, item Abufarbus Alwawas et Chalidaeus, ac Abulfarbus Albagas multique alii: quin et ipse quoque bonos fecit versus. Non autem solos poëtas nutriuit principis huius clementia, sed philosophos quoque fuit ex Mefuachi et Honaini schola prodeuntes, inter quos celeberrimum tum nomen consecuti sunt Alfarabius, Afrihi aliique y infra plenius describendi. Diuisum iam tum erat Saracenorum imperium in diuerfos Chalifatus siue principatus et orientalibus quidem Saracenis, Asiam incolentibus imperabat Aleppi Saifuddaula, Africanis in Aegypto degentibus Cafurus Achsiidaeus, qui reliquorum aemulatione accensus, non remissio-rem se in fouendis philosophis et eruditis quibuscunque, praecipue poëtis, praestitit. Teste enim ELMACINO z: *Vocauit in aulam suam viros quosque doctos, et insignes ac poëtas et inter ceteros Mutenabbin.* Iisdem vestigiis institit expirante seculo Christiano decimo et exordiente vndecimo, vigesimus septimus Abbasidarum Chalifa Abdalla Abucasimus Murtadis Billa, quem non religionis tantum peritum fuisse, et studiosum doctorum virorum, sed et pium et proborum amatorem, strenuum, benignum, et egregios etiam versus componentem, testis est ELMACINVS a. Nec aliter se gessit filius eius Ahmed Abbul Abbas Mustadir Billa, quem simili modo viros eruditos dilexisse, et disertum lingua fuisse, ELMACINVS b scribit. His moribus cum per tria fere secula essent Saracenorum principes mirum non est, diuiso in diuerfos principatus Saracenorum imperio Chalifas etiam reliquos his vestigiis incessisse, qua de re passim agit Elmacinus in his annotandis satis curiosus, cuius loca laudat statumque literarium sub hac gente paucis delineat IO HENRICVS HOTTINGERVS c, qui videndus. Nec cessauit inter Saracenos eruditionis gloria, sed philosophiae quoque honor suus constitit, donec ad finem properante seculo decimo quarto Christiano Timur ille famosissimus, quem plerique Tamerlanem appellant, innumera- bili copiarum aceruo totum fere Orientem hostiliter inuaderet, et torrentis instar, bello, rapinis, caedibus, flamma cuncta inundaret, sub quo armorum strepitu tristissimae Orientalium Musae conticescebant, vel de securiori nido dispiciebant, non ad Persas tantum, sed ad Tartaros quoque Scythasue aufugientes. Persarum enim gens, literis semper dedita, ne tunc quidem maiorum vestigia deseruerat, et tum elegantiora historiae ac poëseos, tum seueriora philosophiae moralis et astronomiae studia coluerat. Illius exemplum esse potest Chondemiri, historici Persae, *historia vniuersalis* nondum edita; poëseos nobilissimum illud *rosarium persicum* cuius infra dabimus epitomen; astronomiae specimen exhi-

*Philosophia
inter alias
Asiae gentes
cultae.*

y) ABULFARIVS p. 208.

z) pag. 226.

a) L. III. c. 8. p. 289.

b) c. 9. p. 297.

c) Hist. eccl. Sec. IX. p. 653. seq. Sec. X. p. 111.
Sec. XI. p. 459. Sec. XII. p. 292.

exhibet scriptum astronomicum *Sbhaeb Cholgi* a Io. GRAVIO editum. Neque obstitisse Scytharum ferociam, quo minus philosophiae et mathe- si operam darent, Olog Beigi principis Tattarorum, Timurisque nepo- tis exemplum, *tabulaeque eius geographicae* a laudato GRAVIO edi- tae luculenter demonstrant. Multum vero ad decremēta literarum contulere arma Turcarum, quae Saracenorum imperium euerterunt, pristinamque reuocauerunt barbariem; licet recentioribus temporibus ex his tenebris prodire et ipsi ausi fuerint, de qua re vero hoc loco nihil dicendum, ubi Saracenorum historiam philosophicam scribimus. Ex hoc breui historiae philosophicae inter Saracenos cultae compendio mani- festum est, ab Al-Manforis aeuo, maxime vero ab Al-Mamonis tem- pore, honorem literis omnibus, et philosophiae quoque fuisse habi- tum, nec defuisse, qui barbariei se opponerent. Sed et publicae eru- ditionis sedes scholaeque non defuere Arabibus Asiam incolentibus, in quibus mathematicae et philosophicae scientiae iuuenibus tradebantur. Et nascentibus quidem inter Arabes literis et philosophia priuatis magis quam publicas scholas habuisse viros doctos, vix dubitandum est, cum nondum locus certum sedemque fixam accepisset eruditio, licet passim confedisent viri eruditi, qui iuuentutem docebant. Quod imprimis Christianos fecisse Graecae literaturae gnaros, eosque ex scholis suis Muhammedanae fidei alumnos non exclusisse, Mesuehi et Honaini exemplo supra memorato constat. Sed principibus Arabum in studio- rum patrocinium conspirantibus, omnino credibile est, surrexisse quoque scholas et collegia publica, et praecipue Al-Mamonem, qui eruditorum et philosophorum societatem in aula fouebat, eiusmodi collegia in prae- cipuis imperii sui vrbibus excitauisse. Certe Basorae eiusmodi doctorum virorum collegium floruisse, quod Honain offendit cum illuc appelleret, testis est ABVLFARAIVS ^d, scribens: *Diu is Basorae substitit, ubi quosdam reperit in variis scientiis doctos, quibus se adiunxit, atque operam collocauit. Coetus isti societatem inter se constantes ac sincere amicitia coniuncti, in sanctitatis, puritatis ac sinceritatis studio coaluerunt, atque inter se sectam constituerunt, quo viam ad conse- quendam Dei beneuolentiam propinquam se reddidisse autumant, dicen- tes religionem Islamiticam pollutam esse, et mixtam erroribus, nec abluī et mundari posse, nisi philosophiae ope ^e.* Sed in aliis quoque vrbibus eiusmodi scholas doctorumque collegia fuisse, facile euinci ex scriptoribus Saracenicis potest. Bocharae enim, Tartariae quidem vrbe, sed in confiniis Persiae sita, scholam fuisse, in qua in literis enutritus est Auicepna, testis est ABVLFARAIVS ^f; qui et de Yunesio supra dicto, quem dialecticae laude excelluisse scripserat, addit, eum ex inco- lis Dirkanae fuisse, ibique educatum in schola Mar Mari ^g. Vt taceamus

*Scholae Sara-
cenaee in
Oriente.*

F 2

Chri-

d) Dyn. IX. p. 217.

e) Valde illustrat hic locus ea, quae in fine

f) praec. diximus.

f) p. 230.

g) p. 200.

Christianos Libani montis incolas, quos ex supra dictis notum est artium et scientiarum scholas habuisse, et prodiisse ex illis viros philosophiae quoque laude inclytos. Celeberrima tamen Musarum sedes atque literarum emporium fuit Bagdadum, quam sibi sedem regiamque Chalifae Saracenorum elegerant. Supra enim iam demonstratum, in ea vrbe ab initio imperii Abbasidarum Christianos literas docuisse, et philosophiae quoque et vocē et scriptis promouendae operam dedisse; sed et Al-Mamonem, occupata vrbe, florentissimam ibi eruditionem reddidisse, et conduxisse vndique viros doctos, qui philosophiam et disciplinas mathematicas docerent. Id quod eo fatis functo itidem factum est. Seculo enim Christiano decimo medio Bagdadi docuisse Iaballat' Al-Mostausi, et logicam, physicam, metaphysicam, politicam iunioribus tradidisse, idque etiam fecisse Afrihi Ebn Adda versatissimum dialecticum **ABVLFARAIVS**^b testatur. Et ex hac quoque schola tanquam ex equo Troiano prodire philosophi magni inter Arabes nominis, Abulheisin, Essophi, Abulhusen Ibnu Telmid, Alfarabius, Rasi, Bachillani, Mefuach, siue Ioannes Damascenus iunior, Gazzali aliique, quorum aliqui in ea quoque vrbe docuerunt, vt in eorum vitis narrat **LEO AFRICANVS**^c. Quo etiam auctore^k nouimus, seculi duodecimi initium huic demum loco academiae famam et celebritatem comparauisse. Tum enim condidit Vezirius prouinciae praefes (Vice-Cancellarium et Consiliarium maiorem vocat Leonis interpres voce barbara) pulcherrimum collegium Bagdadi, in quod ducenta fere millia ducatorum expenderat, idque possessionibus fundisque ditauit, et doti illi eos dedit, quorum reditus et prouentus quindecim millium ducatorum summam aequabant. Ita constituta academia, sex circiter millia hominum doctissimorum, (studioforum sine dubio et discipulorum) congregati sunt, ad quos erudiendos singularum artium et scientiarum professores constituit, qui eas iuuentuti praelegerent. Interque eos fuit Algazelius celeberrimus Saracenorum philosophus, magno stipendio ad subeundum in hac academia doctoris publici munus conductus, vt infra in eius vita narrabimus. Sed et hoc, auctore Leone, discimus, tantam eius academiae, professorumque auctoritatem et existimationem fuisse, vt non tantum iuuenes vndique confluerent, et diuites quoque atque nobiles ad philosophiam discendam properarent, sed et ipse prouinciae praefes haud raro lectionibus professorum, maxime Algazeli, interesset; sicque gloriam et honorem philosophorum quam maxime creuisse. Ex hac schola cum innumerus discipulorum aceruus exiret, qui absoluto studiorum stadio per omnis fere orientis prouincias dispersi sunt, facile inde colligi potest, latissime in iis locis philosophiam pomperia sua extendisse, nec mirum videri debet, literas elegantiores et philosophiam ex Christianorum regionibus extorrem nidum atque asylum inter

h) p. 208. 209.

i) De viris illustribus Arabum.

k) c. 12. p. 274.

Inter Saracenos inuenisse laetissimeque in Asia fuisse propagatam. Quod si melioribus et propitioribus factum esset seculis, quibus purior et elegantior philosophiae habitus enituerat, dubium non est, quin optimo atque felicissimo philosophiae fato euenisset: at cum iis potissimum temporibus acciderit, quibus inter Graecos tantum non collapsa penitus erant literarum studia, et vix caput paulum extollere iterum audebant, solus etiam Aristoteles dux a Saracenis in philosophia deligeretur, multum hoc obfuit incrementis philosophiae, ex hac gentis circa illam industria certo alias euentu prodituris. Egregie tamen factum ab orientis his incolis, quod omnibus vnius prouinciae scholis virum quendam egregie doctum praefecerint, qui eas regeret. Certe Nasiroddinum Tufensem, celeberrimum philosophum, cuius infra pleniorum dabimus notitiam, omnes, quae sub Mogulensium imperio fuerant scholas, earumque reditus sub arbitrio suo habuisse, testis est **ABVLFARAIUS**¹. Plura quae hanc philosophiae Saracenicæ historiam illustrabunt infra adducemus, vitas praestantissimorum philosophorum Arabum enarraturi.

§. VIII. Haec inter Arabes in Asia potissimum gesta sunt, qui cum, imperante Chalifa Achmed Abulabbas Mutadino Allala in multas factiones discinderentur², factum tandem est, vt noui principes surgerent, et imperium, quod haecenus vni paruerat, in partes diuideretur. Eo itaque tempore anno Hegirae DCCCLXXVII, Aegyptus ab Asiatico principatu auulsa, et a Muhammed Ebn Tolun nouum in his Africae partibus imperium conditum est³, quod a diuersis familiis gubernatum, inter quas Saladina⁴ emicuit, tandem a Mameluchis occupatum et pristinis possessoribus ereptum est. Quanquam autem variis mutationibus et vicissitudinibus Aegypti principatus erat obnoxia, quae ex Saracenicæ historia aliunde repetendae sunt, id quod alias funestum plerumque philosophiae fuisse, eius historia loquitur; raro tamen exemplo detrimentum literae et philosophiae inter Saracenos Aegypti dominos passae non sunt, sed et asylum et patrocinium inuenerunt exoptatissimum. Nam et Alexandria et Alcari a Saracenis gymnasia excitata fuisse constat, in quibus philosophia et humanitatis disciplinae personarent. Vidit eiusmodi gymnasium **BENIAMIN TVDELENSIS**⁵, cuius haec narratio est. *Extra urbem Aristotelis, praeceptoris Alexandri, schola est: ubi pulchra et magna structura, marmoreis columnis inter scholas collocatis. Nam viginti ferme scholae visuntur, quia eo ex toto mundo confluebant, quo Aristotelis philosophiam addiscerent.* Succinit his **LEO AFRICANVS**

Fata philosophiae inter Arabes Occidentales.

F 3

CANVS

1) pag. 358.

m) **ELMACIN**. L. II. c. 16. p. 166. seqq.

n) **EVTYCHIVS** Annal. T. II. p. 471. is circa haec tempora natus est.

o) Vid. vita Saladini a **Cel. AB. SCHVLTZENS**, cui plurimum debet Orientis literatura, edita.

TENS, cui plurimum debet Orientis literatura, edita.

p) In itinerario p. 121. Videtur autem Iudaeus in absurda opinione fuisse, ipsi Aristoteli hoc gymnasium extruxisse Alexandrum M.

CANVS ^q, testatus, multa Al-Cairi quoque admirandi operis acroaste-
ria passim reperiri, interque ea unum, a Sultano Gaurio exstructum,
illo, quocum, a Selymo Turcarum imperatore deuicto concidit in Aegy-
pto Mameluchorum imperium. In suburbio Betzuaila item esse celebre
collegium Hesen Sultani, concamerationum altitudine, moeniumque va-
stitate adeo memorandum, ut rebellibus arcem praebuerit: porro in
suburbio Beb Elloch videri collegium memorandi operis, Mameluchi
Iazbach, cuiusdam Sultani consiliarii, a quo locus Iazbachium aedifi-
cium appelleretur: Bulacum postremo suburbium pulcherrimis studiosorum
collegiis refertum esse. Haec Leo, quae ex illo repetit CONRIN-
GIVS ^r. Ex his vero aedificiis splendidis recte colligitur, nec sumptibus
pepercisse, nec fauore defuisse Aegypti principes literis et philosophiae,
cum regias fere opes ad eiusmodi aedificia construenda adhiberent: neq
defuisse splendidis gymnasiis professores stipendiis amplissimis nutritos,
discipulosque ad capacissimas istas literarum palaestras eruditionis et phi-
losophiae addiscendae caussa conuolasse. Fatendum tamen Turcarum
ositantia, armis et mechanicis operis magis tributentium, quam scienti-
is, euenisse, ut valde haec literarum et philosophiae studia in Aegypto
refrigerent. Sane idem LEO AFRICANVS ^s, de Al-Cairi incolis haec
scripta reliquit: *Mercaturae ac mechanicis artibus dant operam, non
tamen loco natali excedunt. Plurimum studio legum incumbunt, arti-
um paucissimi. Quamuis collegia perpetuo studiosis referta sint, exigui
tamen ad frugem perueniunt.* Id quod confirmat PROSPERI AL-
PINI, qui per aliquot annos Al-Cairi vixit, testimonium, qui quo loco
philosophiae et medicinae studium apud Aegyptios suo tempore fuerit,
luculenter describit: cuius tamen verba, ne Lectorem moremur, in fine
paginae tantum adiicimus ^t. Dilatarunt fimbrias imperii sui Saraceni sub
Chalifa Walido in Africa ^u, anno Hegirae XCV, et Barbariam, Maurita-
niam, Cyrenen, Marmaricam aliasque regiones ad maris mediterranei ora
fitas

q) In hist. Africae L. VIII. p. 267.

r) Antiqq. Acad. diss. I. p. 34.

s) l. c. p. 272.

t) De medicina Aegyptiorum L. I. c. 1. „Ac
„primum dico, Cayri aliisque in locis Aegypti
„plurimos tum viros tum mulieres reperiri, qui
„publice per urbem medicinam faciunt, non ta-
„men vltos existere, qui hanc artem aliqua ra-
„tione arque Hippocratice faciant: quando ibi
„nunc non literis sed armis opera ab his popu-
„lis detur. Neque id quidem mirum, cum
„Turcarum imperio ea gens subiecta sit, qui
„nullis scientiarum studiis delectantur: armis
„tantum auro argentoque et Veneri indulgentes.
„Deest illis studiorum exercitatio, quanquam
„publicas scholas, siue studia ipsi habeant, in
„quibus varia scientiarum genera docentur.
„Cayri studii locum Gemelhasaz appellant,

„pro quo trecenta millia aureorum anno quoli-
„ber dissipari aiunt. Siquidem ibi totius acade-
„miae sumtus ad libros, ad victum, et ad reli-
„qua doctoribus et scholaribus necessaria quot-
„annis aere publico suppeditantur. Ex omnibus
„vero scientiis et artibus, quae ibi docentur,
„ea pars theologica sola apud ipsos colitur,
„quae pseudoprophetae Mohammedis leges in-
„stitutionesque pertractat: multi siquidem pro-
„pmodumque infiniti sunt, qui honoris atque
„utilitatis gratia in eiusmodi scientiam incum-
„bunt - - In aliis vero artibus atque scien-
„tiis perpauci sunt, qui perfecti fieri studeant,
„omniumque minime in arte medica etc.

u) ELMACIN. hist. Sarac. L. I. c. 13. p. 72.
RODERICVS TOLETANVS in hist. Arab. c. 9.
seqq. p. 8. addita Elmacini editioni Erpenianae,
LEO AFRICANVS l. c. MARIANA hist. Hisp.
L. VII. c. 5. et alii.

fitas occupauerunt, inde Arabes Mustehgemi dicti, id est barbari et Mogrebimi, Occidentales, vt supra obseruatum. Ex Africa in Hispaniam transfretantes, hanc quoque regionem totam bellis repleuerunt, vique gladii fecerunt suam *. Et initio quidem, cum his terris partim Bagdadensium, partim Aegyptiorum duces, partim alii duo Chalifae, qui deseruerant, Caruanensis scilicet et Fessanus imperarent †, parum literarum ibi disseminatum fuisse, silentium scriptorum fati euincit. Ast cum noua Luntuniorum inter Saracenos gens exoriretur, quae auctore Abul Taxif prius imperium circa A. C. clo LI deleuit, eaque breui temporis spatio ita imperii fines prorogaret, vt vtramque Mauritaniam, Tingitanam ac Caesariensem complecteretur, Barbariamque his et Tunetanum regnum, quin et Baeticam integram aliasque Hispaniae regiones adluceret, meliora quoque in his regionibus barbariei squalore obsitis illuxerunt literis tempora. Nec mutationem magnopere passus est status literarius inter Saracenos Africae incolas cum Almuachedini-seu Almohadi pontifices deuitis Luntuniis rebus potirentur, medio seculo Christiano duodecimo Marrocci aula constituta. Et quamuis hoc quoque regnum seculo sequente concideret, et tria alia pareret, Fessanum, Telenfinum et Tunetanum, quorum vicissitudines et fata nostris quoque temporibus celebrata sunt, mansit tamen, si scriptoribus historiae Africanae credendum literis inter Mauros honos. Maxime vero id factum sub tertio Mauritaniae rege, ex Almuachindinorum gente Iacobo Mansure, qui literis magnopere fauebat ‡. Eius enim temporibus debemus Auerroem aliosque magni nominis philosophos, quin in Africa et Hispania nomen extulerunt suum, cum eo tempore longe lateque in Occidente inter Christianos regnaret barbaries, vt infra sequente libro narrabimus. Et seculo quidem Christiano nono, quo primum fere arma Saracenorum in his terris inualescere coeperunt, irreparabilem literae iacturam fecerunt, libris Graecorum tantum non omnibus, quos Vandalici furores reliquerant, crematis, et abolitis, cum ferro ignique vbique gens bellicosa, et eo tempore solis armis vacans, grassaretur: quod eo maiori damno euenit, cum paucissimi ex his codicibus Latina ciuitate essent donati. Reparauere tamen hanc iacturam sequentia tempora, Orientalium Saracenorum exemplo incitata, quorum versiones librorum optimorum, ab Al-Mamonis tempore ad hoc seculum confectas nacti Arabes, cateruatim ex Orientis regionibus congregauerunt, et splendor inde extruxerunt bibliothecas, quarum vsque ad recentiora tempora haud obscura remanserunt vestigia. Testes volumus bibliothecam Fessanam et Larrachanam, qua Africae vrbe occupata ingens

x) RODERICVS TOLET. l. c. c. XII. pag. II. has regiones a Saracenis in Africa occupatas referent: Aegyptum, vbi metropolis Alexandria, Aethiopiā, vbi Nadauer, Africā, vbi Carthago, Hispaniam, vbi Tolerum, Siciliam, vbi Panormum. Addit his partem Calabriae,

Apuliae et prouincias quasdam Gallicas. Conferendus cum his CONRINGIVS l. c. dissert. I. p. 36. Suppl. XXII. p. 255. seqq.

y) LEO l. c. p. 16.

z) IDEM de viris illustribus Arabiae cap. 20. pag. 283.

ingens inde librorum Arabicorum ad Gallos copia translata est, qui cum Arabicam linguam eo tempore non intelligerent, coëmtis quibusdam voluminibus, potissimam eorum partem in Hispaniam remiserunt, ex quibus postea Philippus II. Scorialensem bibliothecam auxit, qua de re videndi, qui libros manu scriptos celeberrimae bibliothecae enumerarunt^a. Nec hoc solum ad figendam in Africa eruditioni, praecipue, philosophicae, sedem ab Arabibus tentatum est, sed excitata quoque gymnasia atque collegia, splendidis aedificiis, proventibus vberimis, et docentium eruditione superbientia. Qualem academiam fuisse Marocci testis *αὐτόπτης* est LEO AFRICANVS, qui eam his verbis describit^b: *Habet et haec arx regia nobilissimum quoddam collegium, cui triginta insunt aulae. Huius medio visendae amplitudinis quaedam est, in qua publice maximoque apparatu praelegere solebant, dum adhuc apud illos literaria floreret respublica. Qui in hoc collegium recipiebantur, his dabatur victus atque vestitus. Professorum alius centum, alius ducentos quotannis pro lectionis qualitate aureos accipiebat, neque quemquam praelectioni admittebant, qui non exactissime calleret, quae ad eam artem, quam profitebatur, pertinere putabant. Locus ornatissimus parietes habet opere vermiculato elegantissimos, eaque praesertim aula, in qua publice semper praelegere solent. Omnes porticus, omnesque adeo conuexitates ex lapide depicto vitreoque compositae sunt, apud illos Ezzuleia dici solet, cuiusmodi adhuc apud Hispanos in usu est. Huius structurae medio egregius limpidusque admodum est fons, cuius murus ex marmore candido atque elaborato. Audiui frequentem quondam hic fuisse discipulorum numerum. Eodem auctore nouimus, apud Fessanos eadem beneuolentiae et magnificentiae erga literas specimina eo tempore extitisse. Adiiciemus integrum L E O N I S^c locum, licet longiusculum, eo quod multa contineat, historiam literariam Maurorum, qua et philosophica comprehenditur, valde illustrantia. Ita vero ille: *Sunt in hac vrbe duo celeberrima collegia, multis aedificiis multoque opere mussiuo elegantissima, horum omnes trabes incisae, parietes tum marmorei, tum cretacei. Sunt, quae centum habent museola, sunt quae plura, sunt quae pauciora. Omnia autem a diuersis regibus, qui ex Marinis oriundi erant, condita sunt. Atque horum quoddam est amplitudine et elegantia admirandum visuque dignissimum, quod a quodam rege conditum est, quem illi Habu Henu vocabant. Hic egregium quendam fontem marmoreum reperias, cuius vas duas cupas continet. Praeterfluit quoque in hoc collegio riuulus intra canalem nitidum atque elegantissimum, cuius margines marmore et maiorica elegantissimae sunt constructae. Tria item hic visuntur deambulacra tecta, miro artificio**

ac

a) Nominat eos STRUVIUS introd. in hist. lit. c. 3. p. 84. conf. HOTTINGER. smegma Orient. L. III. P. II. p. 1. et ad calcem bibl. Orientalis.

b) Hist. Afric. L. II. p. 60.

c) L. III. p. 110.

ae labore ornatissima, quae columnis quibusdam inniruntur octogonalibus variis coloribus distinctis. Ab una autem columna ad aliam arcus videas labore mustuo, auro atque coeruleo colore conspicuos, tectum autem ligneum est, miro artificio incisum. Porticus cancellis elegantissimis sunt secreti adeo ut, qui foris sunt, illos videre nequeant, qui intus ambulant. Murus undique, quantum manu contingere licet, opere cretaceo, quod maiorica vocant, depictus est. Reperias multis in locis carmina quaedam, quae annum indicant quo exstructum fuit illud collegium, item et permulta in conditoris laudem conscripta epigrammata. Sunt et characteres magni admodum nigro colore obducti, qui a longe optime leguntur. Portae illius collegii aereae multo artificio ornatissimae, cubiculorum vero ianuae lignae miro item artificio incisae. Aula quae orationibus est dicata, suggestum habet, ad quem nouem gradibus ebo-re et bebeno constructis ascenditur. Absoluto collegio, dicunt nonnulli, regem, quantum pecuniarum in eo exstruendo consumsisset, scire voluisse, moxque folio vno alteroue perlustrato, quadraginta millium aureorum summam reperisse: quare omnino lacerum librum in eum fluuio-lum coniecit, hoc addens ex cuiusdam Arabis scriptis dictum: quicquid charum, quamuis carum, si pulchrum, carum non est: neque nimio consistisse dicendum, quod animo arridet. Fuit tamen regi quidam a thesauris, qui sumtum accuratissime annotauit, atque in egregium hoc opus quadringenta et octuaginta aureorum millia insumta collegit. Reliqua Fessae collegia cum hoc aliquam habent similitudinem, habetque quodlibet suos professores quorum quidam ante meridiem, alii horis pomeridianis praelegunt; his autem optime a conditoribus praeuisum est. Olim qui hic literis incumbebant, toto septennio vestitus atque victus dabatur, at nunc illis nihil praeter cubiculum contingit gratis. Haec Leo, ex quibus luculenter patet, quantus sumtus vere regio in literas et optima disciplinarum genera contulerint Maurorum principes. Haec vero omnia non ad eruditionis tantum vniuersalis historiam literariam, sed ad philosophicam quoque pertinere, recte ex eo euincitur, quod in his collegiis atque academiis non legis tantum Islamiticae explicatio, et theologia Muhammedanorum scholastica, sed et mathematicae et philosophicae scientiae publicae praelectae et traditae sunt; ex quibus praelectionibus prodire medici, philosophi, mathematici inter Saracenos Africae incolas celeberrimi, Rasi, Ezarharagui, archiatri Cordubenses; porro Efferiph Effachalli, Ibnu Saig, Ibnu Zohar, Ibnu Thofail, Ibnu El Baitar, Auerroës, Abul Hasan, Abubahar, multique alii, quorum ex parte infra fiet mentio: qui fati, quo loco philosophia a Mauris habitata sit, ostendunt. Adiciamus tamen LEONIS ^d testimonium, scribentis: *Qui in Barbaria ac maris mediterranei tractu habitant Ara-*
bes

d) L. I. p. 33.

bes maxime trabuntur ad scientiae studium atque cupiditatem, habentque apud illos locum principem ea, quae ad illorum fidem atque religionem spectant. Fuerunt olim et mathematicarum disciplinarum, et philosophiae atque astrologiae studiosissimi; sed abhinc annis fere quadringentis ea studia ab illorum principibus atque fidei professoribus fuerunt sublata. Ex his vero Leonis verbis intelligimus, philosophiae inter Mauritanos reliquosque Africae Arabes recentiori aetate exiguum fuisse pretium, immo refrixisse omnem literarum amorem. Nam et de Maroocana academia testatur: *suo tempore discipulos plures non inuenisse quam quinque: et praelectorem quidem stupidissimum atque ab omni humanitate alienissimum; et de Fessana: iam nullos habent haec collegia praeter exteros quosdam scholasticos, qui ciuium victitant eleemosynis: et si quis e ciuibus inhabitet, numerum duorum vel trium non transcendunt. Professore lectioni parato ex auditoribus quisquam textum praelegit, cui postea praelector commentum addit atque locorum obscuriorum interpretationem aliquam. Solent et interdum praesente praelectore discipuli inter se de lectionibus certare.* Ex quibus vltimis verbis id, quod supra Leo monuit, confirmatur, legis tantum Muhammedicae studium ibi adhuc vigere, ad quam nempe et textus et Sunae siue explicationes pertinent. Caussam vero, cur ita literarum elegantiorum et philosophiae studia inter Mauros decreuerint, recte ad intestina bella reuocat, quibus euerfae sunt facultates principum. *Bellum, ait Sabidicum multas deleuit possessiones, quarum emolumentis alebantur studia: nunc autem ducenti huic collegio, illi vero centum vix aurei in annum redeunt, qui professoribus numerantur.* Prouocat tamen GEORGIUS HORNIVS * ad Clenardum, quo teste constat, Tuneti florere ceteras omnes disciplinas. Collegia ibi esse multa, in quibus studiosi artibus, medicinae, legibus operam dent. Superiori seculo XVI, teste IOVIO f regem Muleassem, exactissime philosophiae Auerrois peritum cum philosophis Italis de natura vniuersi, motu coeli, potestate siderum disputauisse, et hodiernum doctores vocari Alphakios, id est, σοφός. Nos haec auctorum fidei relinquimus, nec hodiernum inter Mauros philosophiae statum hoc loco curamus, mediū aevi historiam philosophiae Saracenicæ scribentes.

Sectae inter Saracenos.

§. IX. Consideratis ita fati philosophiae in gente Saracenicæ in genere, de specialibus quoque eius apud illam circumstantiis nunc porro agendum est: inter quas nulla magis attentionem meretur, et huc referri debet, quam quae sectas Muhammedorum philosophorum enumerat. Eae enim tantum non omnes ex philosophia ad legis Islamiticae explicationem adhibita exortae sunt. Et ipse quidem nouae religionis conditor, vt ab omni literarum praesidio erat vacuus, et ineptam rhapsodiam compilaue-

e) Hist. phil. L. V. c. 2. p. 293.

f) Hist. L. XXXIV.

rat, de cuius veritate facile dubitare poterant, qui de ea disceptare audent, seuerè prohibuit, ne de noua lege disputarent, cuius eo magis rationem illum habuisse credibile est, quod eius aedificae ex variis religionum diuersissimarum populis coiuisent: quos aequè facile disiungi praeuidebat, si, quod illis iniecerat, communis legis capistrum, disputationibus discinderetur. Nec alia forte ratio est, cur, teste **ELMACINO**^g Muhammed ante vltima fata praeceperit, *ne duae in Arabia concurrerent religiones*; et ob hoc eius mandatum Iudaei, qui sub foedere cum illo fuere, postea eieci sint. Mature tamen de legis sensu et interpretatione in dissidia discessum est, quae tandem in sectas abierunt. Non ignotum enim rerum Muhammedicarum gnaris est, quanta discordia inter Muhammedanos exorta sit, ex quo Alis nouam factionem condidit^h, ad quod schisma philosophicas eius meditationes aliquid contulisse, non inepte conicitur. Teste enim **ELMACINO**ⁱ *fuit acutissimus, et multum pollens eruditione, quippe speculatiuis scientiis et practicis instructus*. Et hoc quidem schismate Turcarum et Persarum gentes Muhammedanas ita animo disiungi constat, vt facilius Christianos, quam sectam oppositam tolerant. De quo tamen schismate hic plura dicere nihil attinet, cum id ad ecclesiasticam magis Muhammedisni historiam, quam philosophicam pertineat, et apud scriptores rerum Muhammedicarum facile inueniri queat. Sed et praeter magnum hoc schisma in multas alias sectas Muhammedis aedificae distincti separatique sunt, prout, nempe vel de iure suo Canonico, quod ex lege Islamitica exstruebant, vel de theologia, praecipue vero de Deo eiusque attributis et decretis inuicem dissentiebant. Earum tamen historia integram tractationem postulat, a nobis ob prolixitatem non expectandam, licet varia ea exhibeat, quae historiae philosophicae inter Muhammedanos lucem accendunt. Dabunt tamen amplam de hoc argumento disquirendi sylum **HOTTINGERVS**^k et **POCOCKIUS**^l, viri de historia literaturae Orientalis immortaliter meriti, qui ex ipsis Arabum et Iudaeorum inter Arabes viuentium scriptis egregiam eius nobis collegerunt materiam. Sunt vero sectarum Muhammedicarum supra septuaginta, quas enumerare omnes et inter se discernere, nec operae pretium est, nec ad hoc nostrum institutum pertinet. Potiora tantum delibamus, quae ad rhombum facere, et historiam Muhammedanorum philosophicam illustrare apta sunt. Dux vero hic eligendus est **ABULFARAIUS**^m, qui in ea historiae suae parte, quam doctissimo commentario illustrauit **POCOCKIUS**, accuratius ceteris de his sectis commentatus est. Eo enim auctore sex sunt sectae siue diffusiones circa radices, quae in septuaginta et tres ramos effluerunt.

G 2

Illae

g) L. I. c. 1. p. 8.

h) **ELMACIN.** L. I. c. 5. p. 36. confer. **TRIERA** l. c. p. 215. **HOTTINGER.** l. c. p. 366.

i) L. I. c. 3. 43.

k) *Histor. Orient.* L. II. c. 6. p. 340.l) *Specim. histor. Arab.* p. 209. add. **GRÖZ.**
A **SALF** proleg. ad Koran. f. VIII. p. 151.m) *Dynast. IX.* quem locum in specimine sigillatim expressit **POCOCKIUS**.

Illae sunt Moatazalae, Sephatii, qui inter se contrarii sunt, ut et Kadarii Giabariis aduersantur, et Morgii Waidiis; quibus et Shios addit Chawarigiis contradicentes. Diffensum vero reduci, ait, ad quatuor capita, quorum primum est attributa et vnitas Dei, secundum decretum eius et iudicium; tertium promissa et minae, quartum prophetia et antistitis munus. Recte vero simul monet, potissimam diffensus partem ex philosophia eiusque notionibus ad theologiam applicatis originem cepisse, qua de re infra in enarranda Muhammedanorum theologia naturali pluribus dicemus. Ex reliquis hic per lancem quasi saturam notandi sunt Hanifaei vel Hanifitae ⁿ, eiusdem fere commatis in articulo de prouidentia diuina, quo Pharifaei inter Iudaeos fuere: Melkitae, cum Christianis orthodoxis, quos ita quoque appellari supra iam memorauimus, non confundendi, quae secta non theologiae tantum, sed et disciplinis aliis litauit, virosque produxit varia eruditione celebres, Ibn Hagheb Aegyptium, Abu Muhammed Abdalla Ibn Abizeid, Ahmed Ben Edris Sanhag aliosque ^o. Porro Schafaei, inter sectas Muhammedanas valde celebrati; Henbalitae ab Ahmed Ben Henbal ita dicti, et Schamrachaei. Maxime vero inter Muhammedanos celebris est secta Mutazalitarum, quos Muhammedanorum Pharifaeos recte dixeris. Nam et hi a separatione nomen habent, Arabico nomine idem significante, quod Hebraeum, nempe separatos. Accepere enim nomen teste Sharestano apud *POCOCKIUM* ^p, ab auctore sectae Wafel Ebn Ata, Al-Hafani Basriensis discipulo, cui et affectis id haesit, quod, cum proposita a quibusdam quaestione de iis, qui peccatum aliquod grande commiserunt, num a fide excidisse putandi sint, nec ne &c. non expectato magistri responso se subduxisset, et sententiam suam condiscipulis exponere coepisset, dixerit Al-Hafan: separatus est a nobis Wafel, vnde nomen exortum. Paulo aliter Ebn Chalican in vita conditoris huius sectae, narrat: Al-Hafanum eum ob sententiae diuortium a schola sua expulisse, a quo cum se subtraxisset, adhaerente ei Amro Ebn Obaid ipsis eorumque affectis nomen Al-Motazali haesisse. Aliorum relationes de hoc nomine variantes videtis apud *POCOCKIUM* ^q. Est vero haec secta inter praecipuas Muhammedanorum theologos scholasticos, referrique debet inter sectas philosophicas, eo quod multa de Deo, rebusque diuinis philosophice disputat, ut ex *MAIMONIDE* ^r disci potest, qui eorum opinionem de prouidentia diuina exponit, ex quo discimus, in hoc quidem dogmate eos proxime ad Sadducaeorum sententiam accessisse. Et hic quoque philosophiae vsus in argumento theologico causa est, cur in multis legis Islamiticae partibus a communi reliquorum explicatione secessum fecerint. Eorum propago fuit secta Ghabetaeorum. Sed et Ghabraei enumerandi sunt, qui in doctrina de prouidentia diuina Essenorum placitis proxime se adiunxerunt, itemque Alcharitae et Kadraei.

n) *ELMACIN. L. III. c. 8. p. 286.*
o) *Conf. HOTTINGER. l. c. p. 341.*

p) *l. c. p. 211.* q) *loc. cit.*
r) *Mor. nebhoch. L. III. c. 16.*

Kadrael. Dararaci autem et Hamzaei inter haereticos vna cum Karmataeis a Muhammedanis referri ex ELMACINO^s et ABULFEDA^r patet, nec Zindikaeorum melior existimatio fuit, de quibus infra ex instituto dicemus. Plerasque has sectas ab Al-Manforis, Rashidi et Al-Mamonis temporibus, vel paulo postea deriuandas esse, quibus philosophia inter Arabes innotescere et vulgari coepit, vel ex eo liquet, quod philosophiam legi Islamiticae applicuerint, indeque in sententiarum diuortia secesserint. Nempe cum ineptias Alcorani perspicerent homines non inepti, et iudicii acie instructi, qui philosophiae recens introductae auctoritate et veneratione moti, eiusque praesidiis muniti philosophari de lege incipiebant, non potuere non, qui paulo acutius videbant, obstupescere. At cum a lege deficere, et pseudo-prophetae doctrinam deserere inter Muhammedanos capitale esset, adeo, vt ipse Al-Mamon, quamuis philosophiae luminibus illustratus seuerissimas in id poenas, teste ELMACINO^r constituerit, necessarium erat, vt, quod reuicere fas non erat, philosophiae beneficio in alios et commodiores sensus transferretur, et sic legis Islamiticae sensus verus mira ratione adulteraretur. Exortae inde inter Muhammedanos sectae philosophicae, quae recepta semel philosophia Aristotelis, non satis tamen pure ad haec tempora deriuata, ita vsae sunt, vt, quod litera Corani absurdum esse docebat, distinctionum, abstractionum, notionum philosophicarum adminiculo in meliores sensus detorqueretur, sicque noua religionis legisque Ismaeliticae, et quidem potiorum partem metaphysica existeret facies. Agnouerunt id ipsi Arabes, ex quibus dignus est locus SHARESTANII^x, ita scribentis: *Deinde inspexerunt e Masazalorum doctis quidam libros philosophorum, cum imperante Mamone versi essent, et eorum viam (i. e. methodum) cum viis (legis) Al-Calam miscuerunt, atque inde speciem scientiae singularem constituerunt, quam scientiam Al-Calam nuncuparunt, vel quod praecipua, de qua apud eos disputatur et controuertitur, quaestio sit de illo sermone (verbo Dei) atque ita toti speciei nomen tribuatur, vel quod imitati fuerint philosophos, qui speciem e speciebus scientiarum suarum (logicam) vocarunt Al-Manteck, sunt vero Al-Mantek et Al-Calam synonyma.* Addendus his locus MAIMONIDIS^y, qui ipse diu inter Arabes vixit, et castra philosophicorum horum theologorum curiose explorauit, qui recte docet, „Muhammedanos istos theologos sua „potissimum ex libris Graecis Syriacisque ex Graeco versis desumisse, et „haec tela abibi accepta illuc direxisse, vt philosophorum arma (contra Is- „lamismum) euerterent. Factum enim esse, cum Christiani vel Graeci „vel Syri essent, et in his potissimum linguis pleraque philosophorum „scripta legerentur, vt regibus et principibus legi Christianae parentibus „subiecti homines eruditi ea sibi vindicarent, quae a gentilibus philoso-

G 3

„phis

s) L. III. c. 6. p. 264. L. II. c. 16. p. 174.
t) Opp. p. 38. u) L. II. c. 8. p. 138.

x) Pocock. l. c. p. 194.
y) Mor. nebhoch. P. L. c. 71.

„phis dicta cum Christiana religione conuenirent, vel differentia ratio-
 „nibus philosophicis eneruarent, ficque articulos fidei suae roborare con-
 „tenderent: qua ratione constet Ioannem Philoponum instituisse. Ean-
 „dem methodum secutos fuisse rationalistas Muhammedanorum, exur-
 „gente Islamismi lege, qui, cum in libris Graecorum et Syriacorum phi-
 „losophorum ea legerent, quibus iuuari fidem nouam putarent, illa Isla-
 „miticae religioni accommodauerint, de quibus nihil vnquam Graecis in
 „mentem venerit“. Alia, eo quod aptius infra enumerabuntur, hic ta-
 cemus. Non mirandum id magnopere est, siue Corani absurditates ne-
 cessario meliori sensu explicandas, siue studia philosophica inter Arabes
 tandem emergentia, siue Christianorum tela, quibus nouam superstitionem
 confodiebant, consideres. Nam hac ratione his omnibus vno labore suc-
 currebant homines astuti, qui inuenta introductaque noua ista theologia
 philosophica vel scholastica et se philosophos esse demonstrabant, et cum
 aduersariis communibus armis concurrebant. Primis vero Muhammedis-
 mi nascentis temporibus, nihil tale euenisse obseruamus, eo quod non
 legis tantum conditor philosophiam, quam ignorabat, prorsus contem-
 pisset, sed et gladio, non calamo, differentes refellere mallet: Ast ex-
 ortis per philosophiae introductionem sectis, cum ipsi quoque Muham-
 medani de legis suae fide vacillarent, haec theologia philosophica inter
 Saracenos introducta est. Id quod Al-Gazelius apud P O C O C K I V M ^z
 fatetur: *Sub Muhammedanismi initiis ignotam illis hanc de rebus ad
 religionem spectantibus disquirendi artem fuisse: postea cum oriri se-
 ctas et in dubium vocari religionis articuli coepissent, inuectam, eius-
 que usum ad eorundem articulorum veritatem contra innouatores pro-
 pugnandam adhibitum fuisse.* Vtrum vero Arabes alieno ad id exemplo
 inducti persuasique fuerint, de eo anceps videtur quaestio. Et ex libro
Cosri ^a quidem, quem R. I E H V D A H A L L E V I conscripsit, patet,
 fuisse inter Iudaeos quoque eiusmodi rationalisticam (sit venia verbo) seu
 philosophicam sectam, quam vt Arabes **עלם ארכאלם**, sic ipsi
חכמת הרברים, *sapientiam verborum* vel *loquela* vocarunt, cuius
 officium fuerit, fundamenta fidei confirmare rationibus intellectualibus
 et artis dialecticae beneficio religionis mysteria defendere. Nam Karacis
 eos adscribit, aitque finem **עַרְבֵי טוֹבָר** esse, *vt in animam eius et animam
 discipulorum ingrediantur et imprimantur fundamenta fidei, quae in
 anima sapientis sinceri et simplicis quasi naturaliter sunt instita.* Eadem
 monet M A I M O N I D E S ^b hic breuitatis causa non exscribendus. Ex
 his itaque non inepta argumentatione colligi posse videtur, a Iudaeis
 hanc theologiam philosophicam siue dialecticam ad Arabes transiuisse,
 cum Iudaei inter Arabes habitauerint, et inter populos libri, siue erudi-
 tos numerati ab illis fuerint, vt supra demonstratum, constet autem, phi-
 losophiae usum Saracenos a gentibus, quae apud ipsos habitabant, didi-
 cisse.

Origines phi-
 losophiae et
 theologiae
 scholasticae in-
 ter Muham-
 medanos.

^z) l. c. p. 196.

^a) P. V. §. 15. seq. p. 359.

^b) loc. cit.

ciffè. Firmat hanc suspicionem Cl. CAMPEGII VITRINGAE ob-
 ſeruatione, Medabberim non exacte tantum cum Dialecticis Graecorum con-
 ſpirare, ſed teſtibus his Iudaeis ab hac gente ortum accepiffe, immo Pauli
 et Apollinis iam temporibus extitiſſe. Aſt quamuis haec non ſine omni
 ſpecie et colore dicantur, recte tamen illis opponitur id, quod ſuperiori
 libro euictum dedimus, et hiſtoria philoſophiae Iudaicae euidenter de-
 monſtrat, Iudaeos non maturius philoſophari coepiſſe ſecundum Aristo-
 telem, quam vbi ex oriente pulſi inter occidentales populos, praecipue
 inter Saracenos, qui tum Hiſpaniae prouinciis plerisque imperabant, ha-
 bitare coeperint; nec prius theologiam ſuam habitu philoſophiae Aristo-
 telicae amicituiſſe, quam vbi exemplo Saracenorum inducti fuerint. Nec
 magnopere vel Halleui vel Maimonides nos morari debet, genti ſuae
 hanc theologiam philoſophicam vindicantes: cum innumeris fere locis
 iam comprobatum dederimus, nihil ſolennius apud ſuperbiſſimam
 Iudaeorum gentem eſſe, quam peregrinam eruditionem ſibi vin-
 dicare, et origines eius ex ſuis aruis deriuari, quem ſcopum
 habuiſſe, et libri *Cofri*, et *doctōris perplexorum* auctorem ex
 ipſis eorum verbis paulo curatius attento fatiſ apparebit. Vt taceamus,
 hoc illum loco ita hanc theologiam philoſophicam deſcribere, vt indigna
 videatur Iudaeo legis peritiam ex ſimplicioribus et purioribus fontibus hau-
 rienti. Nec multum iuuat adductam opinionem; quod Iudaei cum Chri-
 ſtianiſ inter populos libri ſiue eruditos ab Arabibus relati fuerint. Hoc
 enim non tam ad philoſophiam in ſpecie, quam eruditionem generalem,
 imprimis vero ad artes elegantiores et humanitatis pertinere, ex ſupra
 dictis eſt maniſteſtiſſimum, ſupponitque haec ratio id, de quo tamen quae-
 ſtio diſceptatur, nempe, inter Iudaeos eruditionem aliquam inter Arabes
 ſectantes, iam tum numeratos fuiſſe hos Dialecticos. Tales autem iam
 D. Pauli aetate extitiſſe, nemini Vitringa perſuaſerit, qui non ſola ali-
 quali nominum conuenientia, ſed rationibus euidentibus id demonſtrari
 poſtulat. Relicto itaque hoc theologiae philoſophicae et ſcholasticae in-
 ter Arabes cultae fonte, illi aut ſponte ſua tam egregie ſapuiſſe dicendi
 ſunt, ex quo nempe philoſophiam didicerunt: aut ſtatuumdum, a theo-
 logis Chriſtianiſ Graecis circa ſaeculum octauum ſacrae religionis dogmata
 philoſophicis diſputationibus, tractationibusque explicantibus, (quibus
 ſe fere ducem praebuiſſe Ioannem Damascenum in ſequenti libro dicemus)
 Arabes hunc morem accepiffe. Nec id ſine rationibus fatiſ luculentis ſta-
 tuitur. Nam et Maimonidis ipſius teſtimonio ſupra adducto confirmatur,
 quo a Chriſtianiſ hanc methodum ſequentibus Arabes eam didiciſſe fate-
 tur, et omnino veriſimile eſt, traductis Graecorum libris a Ioanne Me-
 ſueh, Honain, reliquisque ex hac ſchola viriſ doctiſ cum Arabes Al-Ma-
 moniſ conſilio ad haſ verſiones legendas ſcrutandasque inuitarentur;
 factum eſſe, vt videntes, quem egregium uſum in firmanda et purganda
 quaſi

c) Obſeru. SS. L. III. c. 21. p. 313. ſeqq.

quasi a popularibus erroribus lege Islamitica praestaret, hanc theologiam scholasticam et philosophicam, sine qua legem defendi satis non posse putabant, excolere inciperent. Illud ex Arabum memoriis constat: Al-mawakefum quendam primum fuisse, qui eiusmodi systema scientiae composuerit, eamque ita definiuerit: *Scientia, qua idoneus redditur quis ad confirmandos articulos religionis, allatis probationibus et dubia soluenda*^d. Quaecunque autem huius theologiae philosophicae inter Muhammedanos origo fuit, certum tamen est, inepta prorsus ratione coeptis his eos instituisse, et sine iudicio acutis disputationibus et argutiunculis vacauisse. Id quod aliter euenire non potuit, cum philosophia instrumentum popularis superstitionis fieri cogeretur, et inter tot sectas quaelibet ea tueretur, quae sibi maxime placebant. Nec id multo sudore et puluere opus habebat, ubi semel Aristotelica philosophia, ad notiones abstractas, vagas et incertas pronissima recepta erat. Eius enim beneficio innumerae notiones, distinctiones, canones, huiusque generis alia excogitabantur, tantaque subtilitate de istis argumentorum generibus, de quibus crassissimas et populares notiones pseudo-propheta habuerat, disputabatur, ut innumerarum inde litium semina non possent non exurgere. Relictis enim veris nominum et rerum definitionibus, quas applicare ineptis et ad vulgi tantum captum accommodatis dogmatibus non poterant, inflexerunt ea miris abstractionum subtilitatibus, aranearum telis non dissimilibus, quae candide simpliciterque, sine religionis suae damno explicari non poterant. Cuius exemplum in doctrina de causis in Deo MAIMONIDES^e adducit, narrans, noluisse hanc dialecticam siue rationalisticam sectam Deum vocare causam primam, sed maluisse eum agens vel efficiens primum appellare; eo quod discrimen aliquod inter causam et agens siue efficiens intercedere putaret. Cuius ecce rationem acutissimam: contendebant homines supra modum subtiles: si Deum causam dicerent, ponendum quoque esse causatum siue effectum, indeque sequi, ut Deus ab aeterno est causa necessaria, ita causatum atque effectum eius siue mundum, ab aeterno fuisse: aut si agens dicatur vel efficiens, non sequi simul effectus existentiam necessariam, cum efficiens non tantum ante effectum necessario esse debeat, sed esse quoque diu possit, priusquam effectum producat. Et haec quidem subtilitates philosophicae et metaphysicae non ad doctrinas tantum theoreticas sed practicas quoque extendebantur, variisque nugis suppositis diuidebantur, ita ut vel ex sola partitione somnia ingenii subtiliter otiosi cognosci possint. Dabimus ea de re locum ex ABUL HOSEIN BASRIENSIS *compendio articulorum Omari*, quod *ovéndorov* a magno in his literis Welfchio nostrate accepit eruditissimus HOTTINGERVS^f, qui hanc nobiscum particulam communicavit: licet enim sit longiusculus, luculentus

d) HOTTINGER. biblioth. Orient. c. II. p. 187.

e) l. c. P. I. c. 69.

f) l. c. c. 2. p. 188. seqq.

lentus tamen est, et integra huius theologiae philosophicae inter Muhammedanos cultae facies in illo depingitur. „Scito autem, ita ille, iudicia „legalia quaedam dependere a qualitate operis, et appellari, ad ramos spe- „ctantia, vel practica: alia dependere a fide, vnde et radicalia et fidei „nominantur. Scientia autem a prioribus resultans, vocatur notitia le- „gum et iudiciorum, quia nullum praebent vsum nisi ratione constitutio- „nis, neque obseruat aliud intellectus in iudiciorum vniuersalitate, nisi „eam. Posteriorum scientia est dogmatum de vnitae et attributis, in „quibus praecipua eius versatur indago, et nobilissimus scopus. Erant „autem primi ex societate et affeclis Muhammedis, quibus omnibus Deus „propitius esse velit, propter puritatem articulorum compotes felicitis pro- „phetiae conuersionis, tempusque foederis adhuc prope fuit: ita vt ob- „ortis variis casibus atque controuerfiis facile potuerint habere regressum „ad illum. Acquiescentes igitur abstinuerunt a reuolutione harum dua- „rum scientiarum, et dispositione earum per capita et articulos (confes- „sio autem scopi eorum et ramos concernebat et radices) vsquedum dif- „fidiis inter Muselmannon gliscentibus et contentione inter antistites reli- „gionis nata, apparuit discrepantia sententiarum, inclinatio ad nouitates, „et varias quaestiones, atque sic crescentibus quaestionibus et accidenti- „bus reditus esset ad eruditos in dubiis, qui modum pene excefferunt in „speculationibus, demonstrationibus, studio et contentione iuris sui la- „boriose eliciendi, et explanatione articulorum fundamentalium et radi- „cum, dispositione tractatum et capitum, multiplicatione quaestionum „cum demonstrationibus suis, citationibus similibus cum responsis suis, „examine philologiae et reconciliationibus, explicatione religionum et „diuersitatibus earum. Ea autem quae iuuabant notitiam iudiciorum pra- „cticorum, a demonstrationibus distinctiuis appellabantur. Notitia mo- „dorum demonstrationis summariae, ob vsum quem habet in iudiciis, „radices iurisprudentiae: notitiae articulorum, a demonstrationibus, ser- „mo“. Neque tamen hoc totam hanc theologiam *ψευδοφιλόσοφον* absol- „uit, sed alia quoque sunt ad eius indolem pertinentia, hic eo magis no- „tanda, quo magis eam a sana philosophia discernunt, et dicendis infra „de theologia et philosophia scholasticorum lucem quandam foenerabuntur. „Nempe non ex certo aliquo et indubitato principio argumentationum sua- „rum neruos vimque demonstrandi deriuabant theologi hi philosophici, „nec naturam rei ita expendebant, vt ex ea, quae vellent demonstrari „possent. Ita enim facile euenisset, vt quod roborari atque confirmare „volebant, corrueret, eo quod sanis certisque principiis illa noua theolo- „gia non niteretur. Commodius itaque rebus suis auxilium laturo, eas sibi „fingebant hypotheses, hasque propositiones precarias subtiliter excogita- „bant, quibus systema suum posse confirmari, parumque inde incommodi „emergere videbant. Qua propositione vel principio hypothetico admisso,

cum

cum interdum eueniret, vt, quae vellent, demonstrare possent, veram ita se rationem inuenisse sibi videbantur, qua et legis suae integritas vindicaretur, et philosophiae honos ipsis tribueretur, et philosophicae meditationis accuratio doctrinae suae non denegaretur, et lectores haberent, quae noua et non vulgaria, sed philosophica, et Christianorum subtilitatibus non minora perciperent. Legi ea de re meretur MAIMONIDES, cuius tamen locum, ne nimii simus, ipsum adducere, breuitatis causa superfedemus. Is enim diserte monet, dialecticos hos siue loquentes, tum inter Christianos, tum inter Muslimenos non ad manifestas rerum circumstantias earumque principia respexisse, sed tantum ad possibilitatem, qua res esse ita debuerit vel potuerit, vt suae opinioni non obstaret, indeque, cum id euenisset, tandem conclusisse, rem ita se habere. Qui cum disputando ita egissent, vt sua dogmata demonstrarent, librisque etiam conscriptis has sibi ex rerum meditatione cogitationes subnatas esse dicerent; non sensisse hoc posteros eorum, nec attendisse, haec ad religionis suae confirmationem fuisse relata, sed in ea haesisse opinione, antecessores suos philosophos refutare voluisse, earumque demonstrationes in dubium vocare, cum tamen certum sit, quod illi nihil vel affirmauerint vel negauerint, nisi quod per mille consequentiarum riuulos dogmatibus ac opinionibus suis damnnum afferre posse crediderint &c. Ex his vero intelligi quoque potest, cur pauca *Σεπτικῶς*, pleraque *προβληματικῶς* attulerint, factisque thesibus et antithesibus, rationes pro et contra opiniones militantes aequali robore et numero adduxerint: adeo vt MAIMONIDES porro fateatur: *Noli a me exspectare, ac si adducturus tibi essem argumenta loquentium, quae pro veritate principiorum suorum adducunt. Nam in hac re et illi totam vitam suam consumserunt, et consumunt dies illi suos, qui sequuntur.* Illud tamen obseruat, ad scepticismum hos homines ista problematica differendi et philosophandi consuetudine inclinasse omnes: *Cum vero, ait, considerassem, et libros Medabberim perlegissem, quemadmodum studiose quoque et pro virili scrutatus sum libros philosophorum, inueni omnium ipsorum unicam speciem, partibus tatum distinctam. Principale enim fundamentum omnium est, nullam certam cognitionem rerum haberi posse, quod scilicet hoc vel illo modo se habeant, eo quod in intellectu contrarium semper esse et cogitari possit.* Haec ille. Ex quibus recte concludimus, referendos esse hos philosophos Muhammedanos inter Arabes ad Scepticos, nec magnopere hanc incertitudinem mirandam esse, cum saepissime miscere quadrata rotundis et tenebris lucem inani et stulto consilio tentauerint. Et hi quidem philosophi Muhammedani a sermone vel loquela, *Loquentes*, id est rationalistae et dialectici vocati sunt; quos, vt dictum, Iudaei *Medabberim*, eorumque scientiam *Hochmath Hammedabberim*, Arabes vero *Al-Calam* vocant, quaeque in

Secta Loquentium.

g) l. c. c. 71. conf. HOTTINGER. histor. Orient. L. II. c. 6. p. 341.

in medii aevi philosophia peculiari consideratione digna est. De qua appellatione non omnium eadem fuit opinio. R. ABEN TIBBON ^b ex re magis accidentali, quam scopo et instituto huius sectae eos ita describit: *Est nomen certae cuiusdam sectae philosophorum sciolorum, qui de rebus statuunt non secundum intellectum neque secundum earum naturam, sed secundum imaginationem et phantasiam suam, et confundunt homines multitudine verborum et orationibus speciosis, quae nullam habent veritatem, unde earum ars vocatur sapientia verborum, quasi dicas, eam non esse intellectualem, seu cum intellectu congruentem.* Contra sensum scopumque nominis haec dici recte notauit R. IBHVDA MVSCATVS ⁱ, ad librum *Cofri* prouocans, in quo vocantur *sapientes, topice vel dialectice loquentes ratiocinantes et disputantes.* Nullo id meliori argumento euincitur, quam quod petitur ab Arabica appellatione Al-Calam, qua voce sermo quidem vel loquela indicatur, sed non promiscue cuius sermo, verum per synecdochen partis ille, qui in differendo disputandoque occupatus est. Et Alsharestanius ac Arabum nonnulli alii ea propter ita dictam putant hanc scientiam, quod de Dei verbo, seu sermone, quo homines allocutus est, disquirat, quod inter primaria fidei Muhammedanae capita esse, in sequentibus dicemus. Sed falli eos vel ex hoc solo patet, quod huius scientiae dialecticae obiectum multo latius se diffundat, nec hoc vno argumento occupetur. Verisimiliori itaque coniectura alii a Graeca voce λόγος, quae non sermonem tantum sed et rationem vel verbum ratiocinantis indicat, quaeque vocem, logica, i. e. artem ratiocinandi et differendi genuit, deriuare malunt: nec improbanda est in totum Ροσοκκίη ^k opinio, statuentis, Arabes ad vltimam nominis θεολογία partem, omissa priori, respexisse, cum praecipue de Deo rebusque diuinis vel aliis, respectu saltem Dei, loquantur. Quam vocis originem valde firmat definitio Al-Calam ab Ebnol-Koffai allata, quam exhibent Ροσοκκίης ^l et HOTTINGERVS ^m, esse eam scientiam, qua disquiritur de essentia Dei et attributis eius et conditionibus rerum possibilium circa creationem et restitutionem iuxta canones Islamismi. Eleganter vero Ροσοκκίη vocata est theologia Muhammedanorum schoastica, eo quod scholasticorum theologiae ita similis est, vt ouum ouo non magis esse possit, eo quod vel communes parentes habuerint, vel vna alteram genuerit, de qua re infra dicemus. Nec errabunt tamen, qui cum GOLIO metaphysicam seu theologiam philosophicam vocant, cum hoc istorum hominum institutum fuerit, vt theologiam suam rationibus philosophicis exornarent, et, vt habet Al-Mawakef, idoneos se redderent, ad confirmandas confessiones religionis, allatis probationibus et dubia

H 2

fol-

h) In explic. difficil. verborum libri Moreh.

i) Ad l. c. *Cofri* p. 360. ed. Buxtorf.

k) l. c. p. 198.

l) Ibid.

m) loc. cit. p. 187.

n) loc. cit.

soluenda. Sed et rationales vel rationalistae recte dicuntur, cum λόγος **לִבְר**, *Calam*, et similia omnino sermonem ratiocinantium innuant, quae significatio arrisit Io. TRIBBECHOVIO * et CAMP. VITRINGAE †. Hac itaque exorta theologiae philosophicae specie, dici non potest, quanta incrementa philosophiae studium inter Muhammedanos ceperit, cum nemo theologus esse queat, qui hanc scientiam non intelligit. Vnde plurimi quoque inter Arabes fuerunt, qui eam et compendiis et commentariis illustrauerunt, quorum catalogum affert HOTTINGERVS ‡, ab iis qui copiosiora desiderant, ipse adeundus. Quamuis autem inter eos, qui ratiocinari simul et legem tamen Muhammedis seruare cupiebant maximi ista scientia fieret, non potuit tamen non ars illa hybrida e disquisitionibus logicis, metaphysicis et theologicis conflata et in monstrum aliquod horrendum et informe degenerans displicere multis, qui malebant, seruari simplicitatem et ignorantiam Muhammedis, quam adhibitis regulis philosophicis legis Muhammedis sensum deprauari et corrumpi, et allatis principiis peregrinis in falsos sensus rapi. Quod non viderunt tantum Iudaei, supra adducti sed et Arabes; et memoratu non indignum, quod POCOCKIVS obseruauit, aliis eam principiis niti, quam qui apud ipsos Muhammedanos aut pro theologis sanioribus, aut pro doctioribus philosophis habiti sunt, indeque apud illos in partitione scientiarum altum apud eos silentium esse de hoc commento, quasi quod in earum numero habeatur, indigno, vt videre est apud AVICENNAM et NASIRODDINVM ALTUSIENSEM §. Vnde supra iam narratum Alshafiensis sectae huius nominis conditorem pronunciaisse: *Si quis Al-Calam operam daret, dignum esse, qui palo affixus per omnes Arabum tribus et coetus circumferretur, proclamante coram eo praecone: haec remuneratio est eius, qui reliquit Alcorano et traditione scientiae Al-Calam incubuit.* Alii ex theologis Arabum non totam quidem reprobauerunt, sed haeresium interuentu inuectam earum gratia retinendam censent, sed nimis tamen ei indulgendum non esse monent. Inter quos est Al-Gazalius, cui *neceffe, visum, vt sit in omni regione, qui hanc scientiam calleat, ad haereses, ubi pullulant, retundendas, at in eo, qui illi studere voluerit, tria requiri, nempe diligentiam, vt ei sedulo vacet ingenii acumen et morum probitatem; et nullo modo ferendum, vt vulgo explicetur. Esse enim eam inter illas scientias, quae non simpliciter commendentur, sed, dum intra modum subsistant, probandae sint, nempe ad supprimendas haereses, quibus cessantibus eam quoque cessare debere.* Ceterum et hoc monendus est Lector, antequam hanc theologiae philosophicae considerationem relinquimus, non confundendam eam esse cum scientia iuris Muhammedanorum. Ea enim legis Islamiticae peritia est, et non articulos fidei seu radices, sed ramos siue

n) De Dd. schol. c. III. p. 122.
o) l. c. c. 21. p. 314.

p) Bibl. Orient. p. 194.
q) Loca indicat Pocock. l. c.

sive theologiam practicam et ius aliquod naturale atque canonicum itemque civile Muhammedanum comprehendit, de qua, cum ad nostros limites non pertineat, lectorem ad *Россокиум* ablegamus, docte de ea commentantem. Locum vero suo iure in historia philosophiae Saracenicae hanc theologiam philosophicam vel scholasticam occupare, et ipsa eius indoles atque natura euincit, et influxus probat, quem, si non ad gignendam, certe ad educandam roborandamque et ad adultum quandam florem perducendam theologiam et philosophiam scholasticam habuit. Sequenti enim libro certis testimoniis demonstrabimus, Britannos, Gallos et Germanos a seculo decimo philosophiam ex scriptoribus Arabicis eorumque versionibus et commentariis didicisse, et imprimis Adeldardum, Othonem Frisingensem aliosque multos in eo fuisse, ut illi commentarii in scholis explicarentur. Proditque vtrumque commentum affinitatem, similitudine originis, modi disputandi, subtilitatis quaestionum, obscuritatis notionum scepticismi, disputandi in vtramque partem, reliquorumque naeuorum, quos in sequenti libro candide detegemus.

§. X. Ex adductis iam iudicare attentus facile poterit, quae potissimum fata philosophia inter Arabes medii aevi habuerit. Ut tamen accuratior eius depingatur facies, philosophorum quoque Arabum notitia facienda Lectori, eorumque historia enarranda est. Quo in penso absoluen-
 uendo optandum merito, ut ex iis fontibus hanc historiae philosophicae partem hauriri liceat, quos ex ipsis Arabum scriptoribus literariis supra attulimus ¹. Ast hi cum plerique in puluere et tenebris bibliothecarum lateant, contentos nos oportet iis memoriis, quas apud scriptores Arabes, Graecos item atque Latinos deprehendimus. Inter quas notiores et certiores eae sunt, quae ad Mauritaniae et Hispaniarum Saracenos pertinent, eo quod diu familiariter cum iis Christiani et Iudaei vixerint, eorumque res plenius cognouerint, quam in Asia factum, vbi qui inter Saracenos habitauerunt Christiani, nobis magis ignoti sunt, quam Arabes ipsi. Ad orientales enim Arabum scholas pauci aduolarunt; ast constitutis a Saracenis gymnasiis scholisque in Africa et Europa, dici non potest, quanta auiditate ad eos Christiani et Iudaei festinauerint. Et illorum quidem ista in re exempla infra suo loco occurrent, horum autem in antecedenti libro specimina attulimus, et vel vnus Maimonides Auerrois discipulus luculento exemplo est. Produxere vero felicia Abbasidae familiae tempora magnum eruditorum, poetarum, mathematicorum et praecipue philosophorum numerum. Cum enim principum fauor et munificentia, aulae honores, populi veneratio, imitandaque posteris exempla maiorum magnum animis calcar adderent ad currendum impigre in eruditionis vniuersae, et philosophiae stadio, non poterat non magna diues-

*Scriptores
philosophiae
inter Saracenos.*

H 3

que

¹) l. c. p. 205.

²) Conferendi quos nominat HOTTINGERVS
Bibl. Orient. c. II. p. 276. et qui ibi laudatur

IBN SALAM liber, de Rashidi et Mamonis imperatorum moribus.

que inde literatissimorum virorum philosophorumque messis exfurgere. Cuius testimonia luculenta nobis collegit eruditissimi HOTTINGERI^s diligentia; qui scriptores philosophicos Arabum magno numero recenset. Quamuis enim nimis lata significatione Grammaticos huc quoque reuocet rhetoricosque scriptores, iis tamen demtis tantus aceruus remanet, vt facile ex residuis intelligi queat, quanto in pretio philosophia apud Arabes fuerit. In quo catalogo illi praecipue notandi sunt, qui in Aristotelem commentati eius lectionem contribulibus suis fecerunt facilem, quorum indicem a scriptore Arabe Muhammed Ebn Isaac confectum, et ab HOTTINGERO^f adductum eo magis legisse operae pretium est, quo magis Aristoteles solus dux fuit, quem Arabum secuta est industria. Sed in reliquis quoque philosophiae partibus fere omnibus diligentissimos fuisse Arabes, ex hoc loco liquet. Cuius vt in compendio notitiam aliquam faciamus Lectori ex libro, rarius hodie occurrenti, ecce meruere I. de philosophia in genere Behaioddinus, Sabkaeus, Aphdollodinus Chungaeus, Schamfoddinus Azbahanaeus, Iacobus Sabachidas Kindaeus, Atkendi nomine infra enarrandus, Ibn Omar eiusque commentator Kati-baeus, qui et Phachri-Rasis philosophiam commentariis explicuit.

II. Systemata vero philosophica confecere Schirasita quidam, cuius logicam, physicam et metaphysicam Chatibaeus obseruationibus illustrauit: tum Mouapheki Abdollatifi, et celeberrimus Ibn Sina, siue Auicenna, in cuius philosophiam Nasiroddinus, Fahri Rasis, Nuuerius aliique commentati sunt. Classi quoque huic addendi Gemsiidus Gaiatus, Kotoboddinus, Schirasita Sharauerdus, eiusque commentator Ibn Kemouna, itemque Gadumfer Taurisius, qui inter primos fuit, qui inter Arabes philosophicam Historiam excoluere, edito libro *de philosophis antiquis et recentioribus*. Porro et Ibn Matoul aliique de hoc argumento scripserunt.

III. Logicam illustrarunt ex Arabibus praeter Auicennam, Sahdi, Catibaeus eiusque interpres Ibn Mutaher, Aphdollodinus Chungaeus, Schamfoddinus Aikaeus, Alchindus aliique.

IV. Metaphysicae illustrandae infudarunt Ibn Honaim Rasfaeus Muhammed Tufius, eiusque commentator Ahmed Ispahanienfis, qui etiam Nasiroddini scripta metaphysica commentariis explicuit, Tadi, Talegius, Behmeianus Abu Manfor aliique ex parte quoque Latinitate licet fatis infeliciter donati.

V. In physica Cazrinus ob historiam naturalem celebris est, eminuere quoque meletematis suis in hac philosophiae parte Behmeianus, Ibn Amid, Ali Zelthus, Ahmed Abul-Abbas Kalkaschandaeus, Schafaeus quidam aliique, historiae vero plantarum et herbarum haud inutilem praestiterunt operam, Ibn Beitarius medicus Malacensis et Maleiesia: historiam animalium scribendam susceperunt Demirius, Ibn Kadi Schiaba et Gaheth; de vita et anima

f) l. c. p. 216. seqq.

ff) pag. 219.

t) Dicemus ea de re pluribus infra. Interim audiendus doctissimus LVD. VIVAS de causis corrupt. art. L. V. p. m. 167.

ma Perfarum philosophus Abibeker et Ibn Patrik, et de arcano rerum sensu Ibn Arabi Hispanus et Aphdoloddinus Chunghaeus scripserunt. VI. Philosophos vero morales tractationibus suis se demonstrauerunt Ibn Schel Samaritanus, Ibn Hauafen Cusiiræus, Ahmed Azdaeus et Affiotus. VII. Politicam commentariis illustrarunt Ibn Abinalius Abil Kafemus, Fahri Tartufius, Ibn Dafar, Zauauaeus, Thagoddinus Alexandrinus, et Makrizi. Vt taceamus magnum eorum numerum, qui de astronomia, astrologia et Geometria egregie meriti sunt, alibi nominandum. His enim scientiis mathematicis Arabes cum laude insudauisse, celeberrima Thebiti Ebn Korrae, Alhasanii, Alfaragii, Alphraganii, Alchabitii, Albategnii aliorumque nomina euincunt, de quibus in historia mathematicarum disciplinarum non sine encomio tractatio solet institui *. Fuisse autem inter Arabes etiam Iudaeos et Christianos quosdam, qui de literis et philosophia egregie meriti sunt, ex Mesue et Honaini exemplis supra allatis constat. Hi quidem, vbi de Saracenicis philosophia agitur, proprie huc non pertinent: non omitemus tamen eorum, quantum ad nostrum institutum pertinent, historiam paucis et *ως ἐν παραποσώ* recensere, ne in hac quoque parte desideretur nostra industria. Quam ita ad illustrandam hanc philosophicae historiae partem adhibebimus, vt aliquot celebriorum philosophorum vitas peculiari tractatione exponamus, reliquorumque per lancem quasi saturam postea aliquam afferamus copiam. Omnes enim recensere et instituti nostri limites non permittunt, et lectoris patientia indignum est, eo quod nihil plane noui praestiterint, sed solum Aristotelem misere tortum et corruptum adorauerint, eorum etiam notitia ex aliis fontibus facile hauriri possit *. Meliori tamen memoria digni sunt, Iacobus Alkendi, Thabet Ebn Korra, Alfarabius, Abulhasan Al-Afshari vel Efcari, Abulhusein Effophi, Alkazis, Auicenna, Eferiph Effachalli, Thograi, Ibnu Saig Aui Iaafer Ebn Thophail, Aueroes, Noimoddinus, Ibnu Elchatib, Elmuhaid Ettöfi, Neffiroddinus.

§. XI. Inter primos et praestantissimos Arabum philosophos suo iure *Alkendi.* primum fere locum postulat ALKENDI *, siue quo nomine integro utebatur Abu Yusef Iaacub Ebn Eshak Alkendi *. Qua in appellatione inte-

n) Videndus VOSSIVS de scientiis mathematicis c. XXXV. p. 172. seqq.

v) Adeundi HERBELOTII bibliotheca Orientalis, et similes.

x) Exiguæ sunt memoriae de Alkendo, nec tam frequentes, quam postulat fama huius philosophi. Habet aliquis ABULFARAVS Histor. Dyn. IX. passim; sed non satis eius historiam exhaustientia. Ex recentioribus P. BAYLE Dict. T. I. p. 136. peculiari articulo de eo egit, sed nec accurate nec plene satis. Scriptorum autem catalogus ex HOTTINGERI bibliotheca Orientali colligi, vitæque ex HERBELOTI bibliotheca illustrari potest. Scopæ tamen hæc dissolutæ

sunt, vnde laudanda est eruditissimi LACREMACHERI industria, qui de hoc philosopho peculiari dissertatione Helmstad. 1719. 4. editis, egit, eiusque historiam literariam doctè illustravit, quem nos quoque in multis secutos fuisse grati fatemur.

y) Vid. ABULFARAVS loc. cit. p. 213. POCCOCK. specim. hist. Arab. p. 365. LACREMACHER. l. c. p. 4. Monehdus hoc loco Lector est, ne in sequentibus in appellationibus philosophorum Arabum offendant, moris fuisse apud Arabes, vt multis cognominibus gauisus fuerint: vnde præter nomen suum proprium, etiam patris, itemque filii vel vnigeniti, vel primogeniti,

integra Iacobus nomen eius proprium est, Abu Yuseph vero, morè Arabum ideo dicitur, quod filium Iosephum habuit, sibi vel magnopere dilectum vel prae reliquis eius filiis clarum: Ebn Eshak autem vocatur, quod patrem habuit Isaacum. Nomen vero Alkendi, id est Kendaeus a tribu Arabica ^a, ex qua ortum habuit, deriuatum est, quod cum Al Ioo-phi Alkendi, celebri Arabum poeta, ex vico Kendah in praefectura Cufa sito oriundo, qui alias Al-Motanabbi dicitur, et de quo supra iam aliqua facta mentio, non est confundendum ^a. Patriam habuit Basram, celebre orientis emporium, sesquidiei itinere a finu Persico situm, quod Omar, tertius a Muhammede princeps Saracenorum condidit, et non magnitudine tantum elegancia et diuitiis ex mercatura, sed eruditionis quoque gloria cum Cufa diu certauit ^b. Pater ei contigit et natalium splendore et muneris dignitate illustrissimus ^c. Obseruante enim ex scriptoribus Arabibus **POCOCKIO** ^d, ex Arabum regibus oriundus fuit, inter quos ante Islamismum genti huic imperantes fuisse etiam aliquos ex Kindaea tribu oriundos, ex **POCOCKII** ^e narratione de his regibus disci potest: Teste vero **ABULFARAO** ^f pater Cusae praefectum egit, quod post Chalifatus eminentiam summum dignitatis inter Arabes fastigium fuit. Nec spernenda docti viri ^g coniectura, suspicantis, principes Moslemicos, pulsos superatisque Arabum regulis imperioque sibi vindicato, vt facilius iugum ferrent aequiorique animo paterentur imperium, regias has principesque familias non omni dignitate et praerogatiua spoliasse, sed aliquam eis pristini axiomatis umbram reliquisse, et sic Isaacum quoque, Iacobi parentem, conditae ab Omaro nouae vrbi Cusae ^h, prouinciaequae Erakenfi praefectum datum esse. Ea vero dignitate sub Calipha Mohammed Mohdi, Abbasidarum tertio, et sub quinto, Aharone Al-Rashido gauisus est. Ex his vero parentis eius temporibus, de aetate Alkendi iudicandum est, quamuis incerti sint eius natales, et passim viri docti

niti, vel sibi prae reliquis chari, vel aliis ex circumstantiis clari, itemque tribus patriaeque nomen sibi tribuerunt, vt ex hoc ipso Kindaei exemplo patet. Cuius vt aliud quoque Lector exemplum habeat, en titulum **ABULFARAI** historici, eius dynastiis praefixum: „Dominus „noster, pater sanctus, eximius, doctrina et „eruditione insignis, doctorum rex, excellentium „excellenrissimus, temporum suorum exemplar, „seculi phoenix, sapientum gloria, doctor di- „uina ope suffultus Mar Gregorius Abulfaraius, „filius excellenter sapientis Aharonis Medici Ma- „lariensis ^a, conf. **HOTTINGER**. bibl. Orient. c. 2. p. 293. Valde abhorretere hanc titulorum infantiam a moribus nostris, neminem latet, sed dandum aliquod est moribus Orientalium, eiusmodi tumorem verborum alibi quoque affertantium.

z) Arabes in certis tribus fuisse distinctos factis notum: earum notitiam accuratam exhibet **POCOCK**. specim. hist. Arab. p. 40. Inter has

tribus septem sunt, quae a Kahlan filio Saban origines deriuant, interque eas Kendah quoque.

a) Accidit ipsi **POCOCKIO**, at quanto in his literis viro! l. c. qui vero ipse p. 365. errorem emendauit, et haec nos docte monuit. Vocatur etiam Alkendi Iacobus Sabachidas Kindaeus, vid. **HOTTINGER**. bibl. Orient. c. 2. p. 217. vnde colligi potest, vel patrem vel alium ex eius maioribus nomen Sabachidae, id est, matutini accepisse.

b) **ABULFAR.** l. c. extruata vrbs anno Heg. 14. conf. **IAC. GOLIVS** ad Alferg. p. 119.

c) **ABULFAR.** l. c. p. 273.

d) l. c. p. 365.

e) l. c. p. 78. 79.

f) loc. cit.

g) **LACKEMACHER.** l. c. p. 6.

h) Cufa, celeberrima prouinciae Erakenfis metropolis, quam aedificauit Chalifa Omar, ad Euphratem sita, Babylon veterum quibusdam esse videtur, et tum mercatura tum eruditione fuit florentissima. Vid. **GOLIVS** l. c. p. 119. 121.

docti non cespitauerint tantum, sed et lapsi fuerint in eius temporibus definiendis ¹. Cum enim pater sub tertio quintoque ex Abbasidarum familia principe vixerit, sequitur inde, quod et tota Alkendi historia euincit, eum sub Al-Mamone, magno illo literarum et philosophiae inter Arabes statore et promotore, tum sub eius successoribus Almotafemo et Ahmed floruisse: et sic aetatem eius in finem seculi post Hegiram secundi et initia tertii, siue seculi Christiani noni initia et progressum incidere. Id quod testimonio scriptoris Arabis **ABVLKASEM**, qui *historiam medicorum* scripsit, confirmari potest, qui *eum*, testatur, *apud Al-Mamonem, Al-Mofatemum et Ahmedum magna gratia fuisse gauisum* ^k. Felicissimis vero sideribus natum fuisse Kendaeum eo minus dubitandum est, quo magis in eo conspirauere omnia, quae ad summos eruditionis honores et laudis fastigia philosophum euehere apta sunt. Cum enim parentibus editus esset amplissimis, quibus nec educandi occasio, nec sumtus nec optimus scopus eum ad maiorum exempla formandi deerant; et natura eum istis dotibus cumulauisset, quibus et iudicium formari rectum et ingenium ad foecunditatem ali augerique, et firmari memoria potest: in illa autem eius aetas incideret tempora, quibus ex sopore et veterno excitata Arabum ingenia exorientis eruditionis radios auide excipiebant, princeps autem optimus ad amplectenda doctrinae et imprimis philosophiae ornamenta bonos omnes vehementer et verbis et praemiis excitabat; facili inde inductione colligi potest, animum Al-Kendi natura ad optima quaeque audenda aspirantem, subdito a parentibus calcari, ad ea brabea impigre cucurrisse, quae ad promouenda literarum studia Al-Mamon et successores proposuerant. Certe hos principes, istis illecebris eruditionis illum apud se detinuisse, ex historia Medicorum Arabica **ABVLKASEMI** obseruauit **POCOCKIVS** ^l. Adiuuit fortuna consilium,

1) Cum Arabum historia literaria satis incerta et obscura sit, mirum non est, in definienda Alkendi aetate viros doctos passim offendisse. Nam **LUCAS GAVRICVS** in Cal. Eccl. et qui eum sequitur **GER. IO. VOSSIVS** de scientiis mathematicis c. XXXV. §. 30. p. 179. ponunt eum in annum a C. N. 1235, quem tamen errorem facile praecidere potuissent, si obseruassent, **Auerroem** et **Razin**, qui ante hunc annum vixerunt, eius mentionem facere. Seduxit **Vossius** **Morerium** et compilatores alios, vt cum ipso errarent. **Paulo** maturius eum floruisse putat **WOLF. IUSTVS** in chronologia medicorum, et qui eum ducem sequuntur **LINDENIVS** et **MERCKLINVS** de script. medic. L. I. p. 473. illi enim **Eugenii III. P. R.** temporibus A. C. 1145 vixisse putant. At et hoc in anno errant, et quod peius, eius tempora cum aetate **Auicennae** et **Auerrois** confundunt, cum tres hi philosophi tribus diuersis temporibus vixerint. Iustum se-

quitur etiam, quod miramur **FABRICIVS** biblioth. Graec. Vol. XIII. p. 54. **Cautius** **NAVDARVS** apologie des grands hommes accusez de magie, c. 14. p. m. 250. quique eum sequitur **P. BAYLE** l. c. de tempore eius nihil definiunt, ille tamen recte suspicatus est, sex ante sua tempora seculis eum vixisse, eo quod **Auerroes** eum vehementer laudauerit, quem **Sec. XII** vixisse constat. Proxime vero **IO. SELDENVS**, qui in praef. ad origines Alexandrinas pag. 19. **Alkindum** inter **εὐχρόνους** **Eurychii** numerat, ille vero teste **ELMACINO** hist. Saracen. L. III. p. 208. vixit sec. III. Heg. id est, sec. Chr. noni fine et decimi initiis. Recte vero **HERBELOTVS** bibl. Orient. p. 657. et **LACKEMACHERVS** l. c. §. 5. p. 8. **Al-Mamonis** temporibus tribuunt. Quorum hic quoque leuem aliquem errorem libri **luchasin** p. III. emendat.

k) Vid. **Pocock.** l. c.

l) loc. cit.

filium, ad formandum animum natura bonum docilemque occasionem in patria fauentissimam exhibens. In ea enim non mercatores tantum florebant diuitiarum potentia illustres, sed et eruditi viri, in omni disciplinarum genere exercitatissimi, quorum studio effectum est, vt Basrae sibi Musae domicilium eligerent ^m. Quibus omnibus cum se coniunxisset maxima diligentia, isque se philosophiae studio totum tradidisset, mirum non est, tanta eum denique doctrina eminuisse, vt et philosophus κατ' ἐξοχὴν diceretur ⁿ, et superbissimis ornaretur, more Arabum, titulis: Ita enim Muhamed Isacides de eo apud HOTTINGERVM ^o. *Cbindaeus, qui fuit Abu Ioseph, Iacob, aetatis suae radix, et temporis sui phoenix in notitia scientiarum veterum omnium, dicebatur philosophus Arabum, extantque libri eius in diuersis disciplinis, logica, philosophia, geometria, arithmetica, musica, astronomia et alia id genus.* Quae verba licet stilum orientalium magnificum sapiant, patet tamen ex iis, Alkendum in omni fere disciplinarum genere, maxime vero in omnibus mathematicis et philosophicis scientiis ita fuisse versatum, vt ei suppar inueniretur nemo. Quod illi eo magis laudi cedit, quo magis illa aetate Al-Mamonis studio viri docti de palma in philosophia et mathefi obtinenda certabant, et, vt eruditione se mutuo vincerent, omni nisu satagebant. Illud ABULFARAIUS ^p testatur, si inter Muhammedanos vir κατ' ἐξοχὴν doctus denominandus sit, Iacobum hunc nominari: et ex aliis Arabum scriptoribus I. O. SELDENVS ^q obseruat, locum eum habere inter nouem iudices, qui cum Haly de iudiciis astrorum plerumque coniunguntur. Alia Arabum, Hali, Razis, Mesue iunioris &c. elogia a P. BAYLE ^r adducta tacemus. Nec alia sunt Christianorum de hoc Arabe philosopho iudicia, apud quos ad nostra vsque tempora inter stellas primae magnitudinis in coelo philosophico et mathematico connumerari meruit: quod CARDANI ^s iudicium inter duodecim magna ingenia Alkendum numerantis multi viri docti, qui eius res tetigerunt, confirmauere ^t. Quamquam autem ingenium Alkendo natura dederat philosophicum idque haud mediocre, dolendum tamen est, in secula eum seruilia incidisse, quibus cum vbique regnaret barbaries, solus Aristoteles imperabat, vnusque in omnium libertatem saeuam exercebat tyrannidem. Huic itaque dum more gentis suae collum subdit, in illum quoque iurat Alkendus, eiusque libris illustrandis interpretandisque totum se tradit. Vnde inter commentarios Arabum Aristotelicos in MVHAMMEDIS ISACIDIS catalogo ^u referuntur eius scripta in libros *de categoriis, de interpretatione, analyticalica priora et posteriora, de praedicamentis et de sophistica.* Laudandum vero in eo est, quod non tantum, more ipsius Aristotelis ex Platonis

m) GOLIVS ad Alferg. l. c.
 n) ABULFARAIUS l. c. p. 273.
 o) Bibl. Orient. c. 2. p. 283.
 p) l. c. confer. LACKEMACHER. l. c. §. 7.
 q) loc. citat.

r) loc. citat. s) De subtil. L. XVI.
 t) Videndi quos iam allegauimus, Seldenus, Pocockius, Hottingerus, Baelius, Vossius, Lindenius, Naudaeus, alii.
 u) Apud HOTTINGER. l. c. p. 219.

nis academia seruato philosophiae necessitatem et vtilitatem discipulis commendauerit, scripta *exhortatione ad discendam philosophiam* ^t, sed quod etiam mathematicarum disciplinarum *προπαιδείαν* vehementer inculcauerit, quo nomine inter scripta eius laudari solet eius tr. *de matheoseos necessitate ad intelligendam philosophiam* ^u. Qua in re recte eum Arabes suos instituisse, eo magis iudicandum est, quo magis ne Graeci quidem Aristotelem sine his adminiculis intelligere potuisse suo loco obseruauimus. Sed et suo ipse exemplo id confirmauit, sedulus enim disciplinis mathematicis infudauit, et praecipue astronomiam et astrologiam indefesso excoluit studio, cuius diligentiae specimen esse possunt libri mathematici Kendaei, passim in bibliothecis latentes multisque memorati, quos hoc loco adducere institutum vetat ^v. Sed et philosophiam rationalem atque metaphysicam studio illustrauit suo. Scripsit enim *quaestiones logicas et metaphysicas*, itemque tractatum *de philosophia interiore* ^w, qua voce acroamaticam indicari, ex eo disci potest, quod de methodo Aristotelis esoterica siue acroamatica *Tomo primo* diximus. Tandem et ad artem salutarem more philosophorum Arabum animum applicuit, studioque suo, experientia et lectione nixo eousque in hac arte profecit, vt inter experientissimos medicos numeraretur ^x. Videas itaque passim scripta eius medica in bibliothecis atque catalogis scriptorum medicorum enumerari ^y. **A**st sic quoque partem quoque philosophia naturalem simul summa diligentia excussisse, credibile est, qua cum multa detegeret, quae in istorum temporum ignorantia atque oscitantia attonitos homines reddebant, exorta inde est magiae suspicio, qua passim premi praestantissimum philosophum videas, quemadmodum eum etiam ab hac labe recte absoluit **GABRIEL NAUDAEVVS** ^z. Qua in accusatione et systema Peripateticum a leui et superstitioso hominum genere ad res sublunares earumque affectiones ex influxu coelestium sphaerarum definiendas adhibitum, et artes medicorum veterum, medicaminum suorum vires effectibus supernaturalibus tribuentium, et mysteria sua indoctum vulgus solaque admiratione ignotarum rerum ad lubitum voluntatemque prudentium ducendum celantium, inuidiam quoque magni viri meritis ita obluentem eaque infamantem concurrisse, facile palpabit, qui haec et similia, exempla pro-

I 2

be

t) Ibid. p. 217. Exhortatio Iacobi Sabachidae Kindaei, qui vulgo Alchindus dicitur, ad discendam philosophiam.

u) Ibid. p. 248.

v) Conf. Vossivs l. c. memorat inter alia HOTTINGERVS l. c. p. 252. Isaaci Chindaei tr. de metiendis distantis, et de electione dierum. Non differre hunc Isaacum a Iacobo nostro iam vidit SELDENVS praef. ad orig. Alexandr. p. 19. vterque enim libri titulum ex catalogo librorum Arabicorum qui in bibliotheca Lugduno-

Bataua seruantur, descripsit. Aut itaque patris et filii nomina inter se confusa, aut reuera patris scriptum fuit, filio perperam tributum ob maiorem celebritatem. Cf. LACKEMACHERO posterius placet, nobis prius. De aliis videndi HERBELOTVS, BAYLE, aliique.

w) HOTTINGER. l. c. p. 245.

x) Conf. NAVDE l. c. BAYLE l. c.

y) MERCKLINVS in Lindenio renouato L. I. p. 473. MORHOF. Polyhist. T. II. L. I. c. 10. p. 53. FABRIC. bibl. Graec. Vol. XIII. p. 48-54.

z) loc. cit.

be ponderauerit, vnde ab hac labe Kendaeum absoluere nulli dubitamus ^a. Quamquam et hoc apud stupidiore suspiciones fouere has potuit, quod ex scriptoribus Arabibus narrat HERBELOTVS ^b: felicissimum fuisse Alkendum in coniecturando, et diuinationes eius saepissime euentu fuisse comprobatas. Adeo vero ad regulas philosophiae medicae artis praecipua exegit Alkendi, vt qualitates atque efficaciam medicamentorum regulis arithmeticae et musicae subiiceret ^c. Qua in re tamen eum statuendo: qualitatem medicaminis dupla proportione augeri, et muscas captasse, et nimia subtilitate somnia secutum esse deceptum falsa interpretatione loci alicuius Galeni dudum iam obseruatum Auerroi ^d, et post eum recentioribus aliis. Ceterum in theologia Muhammedanas partes secutum fuisse constat, quamuis virum in philosophia versatissimum impudentia Corani mendacia vel risisse, vel rationali magis sensu explicuisse, adeoque more philosophorum Muhammedanorum religionem prudentum atque eclecticam secutum fuisse, facile Cl. LACKEMACHERO credamus, ex Al-Hofain Ebn Abdo'l Rahmân obseruanti ^e, doctores Muhammedanos non in omnibus Kendaeum probauisse. Audiendus ergo non est HERBELOTVS ^f, qui eum ortu et natiuitate Iudaeum fuisse statuit. Neque vero sola theoria philosophiam Alkendaus professus est, sed et vita exprimere statuit. Cuius egregium exemplum in animi continentia iraeque moderamine erga acerbissimum aduersarium reliquit, dignum quod apud ABULFARAIUM ^g fuisse narrantem legamus. Summa rei haec est: Magno, vt supra dictum, fauore principum utebatur Alkendi, et verisimile est, in aula Almamonis eum Bagdadi fuisse versatum, quo loco conuenisse principum beneficentia illectum maximum virorum doctorum aceruum, supra in Al-Mamonis historia diximus. Certe hoc loco eum vixisse et docuisse Abulfaraius testis est. Cum itaque, vt supra monitum, ineptam vulgi superstitionem ad rationes philosophicas reuocaret philosophus, accidit, vt legis Coranae interpres quidam (quales traditionem Muham-

a) Prouocat Naudaeus ad Wimpinam et Picum, qui magiae reum egere ob librum de theoria magicarum artium, ipse tamen obseruat, quod et SELDENVS l. c. notauit PICVM in apologia, et in libello de hominis dignitate, Alchindum cum Rogerio Bachone et Guilielmo Parisensi inter eos referre, qui magiam vere naturalem olfecerint. Nos, qualis magia Alkendaus placuerit, dicere non possumus, cum hunc librum non inspexerimus, quem nec Naudaeus vidit, vnde ex sola coniectura pro Alkendi dicit: facile tamen largimur, posse in eo reperiri superstitione multa, vt scilicet et natio Arabum ab omni tempore fuit, et religioni Muhammedicae conueniebat. Ast hanc superstitionem ex systemate eius philosophico fluxisse nulli dubitamus. Ita enim Peripatetica multa absurda nugaeque vanas suppeditare posse, vel vnus Pomponatii vel Petri Aponensis exemplum euincit.

Id quod mire confirmant ea, quae doctissimus SELDENVS l. c. obseruat: „Magiam hanc Alchindi Picum potissimum cerni voluisse in libro „de radiis, in quo de specierum rerum omnium, modarum, vt radiorum a sole, emanatione, „et de relatione vniuersi partium magnetica „agit“. Sphaeras enim cunctas arctae harmoniae influxu inter se cohaerere ex mente Stagiritae notum.

b) l. c. p. 469.

c) Pertinet huc liber eius de medicinarum compositarum gradibus, vid. MERCKLIN. l. c. p. 473. MORHOF. l. c. et imprimis FÄRIND. hist. medic. P. II. p. 65.

d) In coliget. L.V.

e) l. c. p. 16.

f) loc. cit.

ff) l. c. p. 272.

Muhammedis potissimum explicabant ^g) magno in Alkendum feruore zeloque insurgeret; sine dubio, quod sentiret, non bene conuenire studio philosophiae cum suis nugis atque somniis, oculosque aperiri attentis, ne amplius tanta facilitate impostoribus fiderent. Magnis itaque iris contra philosophum aestuans, et acerbissimis accusationibus dirisque conuiciis eum proscidit; et impietatis atque haereseos coram plebe accusauit, immo hostiliter armis eum inuadere ausus est. Quid ad haec Alkendi? Non is malum pensare malo, effrenemque atque fanaticum hominem loro et virga compescere, quod per principis fauorem atque gratiam facile licebat, sed emendare animum uasani hominis et ad frugem reducere conatus est. Detectis, quas vitae eius intentauerat, infidiis, non carcerem et gladium ei obuertit, sed monita et praecepta philosophiae. In eo autem curam ponebat, ut ab alio Abu Maascharo huic, (hoc enim illi nomen erat) arithmeticae et geometriae amor iniiceretur. Non fefellit prudentissimum virum suspicio, fore, ut didicisse fideliter artes emollit mores, nec sinat esse feros. Ita enim breui factum est, ut qui prius canina rabie in Alkendi fuerat debacchatus, iam percepta mathematicarum et philosophicarum disciplinarum dulcedine, stultitiam suam apertis agnosceret oculis, et furere in philosophum superstitionis patrocinio desisteret. Quod cum ille obtinuisset, ut quem philosophiae hostem expertus erat, hunc philosophicis armis victum et prostratum cerneret, ad frugem reuocatum in disciplinam recepit, tantaque fidelitate erudiuit, ut inter optimos discipulos emergeret ^h, et in astrologia libros doctissimos conscriberet ⁱ, quibus famam sibi comparauit postea. Ceterum quibus honorum titulis et axiomate in tanta principum gratia fulserit Kendaeus, quamdiu vixerit, quem vltimum in hac vita diem viderit, quaeque alia sunt, hodie ignoramus. Non confundendum esse Kendaeum hunc cum Alkendo poeta, siue Motanabbi supra iam ex Pocockio monitum, id quod GOLLIVS ^k quoque obseruat: quemadmodum etiam a Kendaeo ELMACINO ^l memorato distinguendus est. Caue tamen ne ex Alchindo, Alcendi, et Alkindo diuerfos tibi effingas homines, ut quibusdam viris doctis accidit ^m. Vnum enim tantum norunt Arabes Iacobum Alkendi ⁿ.

§. XII. Post Alkendaem inter Arabes philosophiae et mathematicarum disciplinarum cognitione prorsus singulari excelluit THA-

I 3

BET

Thabet Ebn Korra.

g) Duplex apud Muhammedanos lex est scripta et *ayyafoc*. Ita Corano continetur, estque lex Islamitica a Muhammede scripta: alteram Sunam vocant, quae omnia comprehendit praecepta vel prohibita a Muhammede, vel dictis factisque eius statuta, de quibus nihil in Al-Corano scriptum reliquit. Vid. Pocock. l. c. p. 298. HOTTINGER. bibl. Orient. p. 153. GOLLIVS in Lex. Arab. v. Suna. In hoc studio traditionario multi sunt Muhammedani, vid. HOTT. l. c. p. 165. Est itaque Suna idem, quod

Iudaeorum Talmud, eaque ius canonicum et ciuile Muhammedanorum nititur potissimum partem.

h) Vid. ZACHVT. in Iuchasia p. 111.

i) Vid. HOTTINGER. bibl. Orient. p. 254.

k) Additam. gramm. Arab. p. 208.

l) L. II. c. 9. p. 141.

ll) Ita GRESNERVS bibl. pag. 23. 30. 368.

BAYLE l. c. FABRICIVS bibl. Gr. Vol. XIII.

p. 48. 54.

m) Conf. Cl. SCHVLTENS in bibl. nou.

Secl. II. obs. LACKEMACHER. l. c. p. 5.

BET EBN KORRA, Ebn Harun Al-Sabi Al-Harrani *, qui et vno nomine Thebit dici solet. Al-Sabi autem ob religionem, quam profitebatur, dicitur. Hanc scriptis explicuisse his verbis narrat ABULFARRAIVS †: *Multa scripsit in disciplinis mathematicis, medicina et logica. Sunt et illi libri lingua Syriaca scripti, de iis quae ad Sabiorum religionem spectant, de eorum constitutionibus, praeceptionibus et ritibus, de mortuis inuoluendis et sepeliendis, de munditie et immunditie, quatenus animalia sacrificiis idonea, quae inepta, de temporibus cultui diuino destinatis, de ordinanda lectione inter orandum.* Subiungit hic historicus breue sectae Zabiorum doctrinae compendium ‡, quod cum ea dogmata exhibeat, quae *Tomo primo* late excussimus, merito hic silentio praetermittimus, locum tamen hunc legendum iis commendamus, qui huius Philosophi doctrinam, cui adhaesit, et philosophiae systema inaedificauit intelligere cupiunt. Ratio hinc petenda, cur inter mathematicos magnum sibi nomen famaque parauerit, his enim scientiis Sabaei siue Zabii plurimum tribuerunt. Praecipue vero in geometriae sublimioris algebraeque mysteriis celebrata fuit eius eruditio, quam doctissimis scriptis illustrauit, quae tamen passim adhuc in bibliothecis delitescunt. Euclidem enim a mendis repurgasse, et commentariis illustrasse docent GABRIEL et IOANNES Maronitae §. Liber quoque eius *de superficierum diuisionibus* itemque *data* eius siue *determinata* memorantur, quae esse problemata geometrica testatur HOTTINGERVS ¶. Tum eius *aggressiones de anguli retilinei trisectione*, itemque *de veritate propositionum algebraicarum ex demonstrationibus geometricis adstruenda* **, et similia, quae ex parte in *collectione scriptorum veterum mathematicorum* edere promiserat doctissimus Mathematicus EDWARTVS BERNARDVS.

* n) ABULFARRAIVS Dynast. IX. p. 148. ПОСЛОК. specim. hist. Arab. p. 377.

o) loc. cit.

p) Adiciemus sequentia quoque ABULFARRAII verba in eorum gratiam, qui librum haud vbiuis obuium, ad manus non habent. „Illud „autem, inquit, quod apud nos constat de secta Sabiorum, est: professionem eorum eandem prorsus esse cum Chaldaeorum antiquorum professione, Keblamque ipsorum polum arcticum. Quatuor virtutibus intellectualibus „illos diligenter studere; illis, vt ter orient, „iniunctum esse, primo ante solis ortum, semihora aut minus, quo oriente sole finiatur „octo incurrationes, quarum singulae tres contineant adorationes: secundo ita vt finiatur „oratio meridie declinare incipiente sole, constatque quinque geniculationibus, quarum „vnaquaeque tres contineat adorationes, tertia „oratione simili secundae, et finienda occidente „sole. Leuonia illis iniuncta esse, vnum triginta dierum, quorum primus est nonus Alcanui

„prioris; necnon aliud septem dierum, quorum primus Strebati octauus. Stellas inuocare: multa offerre sacrificia, de quibus non comedunt, sed igne absumenda penitus tradunt. A fabarum et allii vsu abstinere, nonnullos etiam a phaseolis, brassica, crambe et lentibus. Dicta eorum affinia esse dictis philosophorum. Argumenta eorum ad probandam Dei vnitatem, longe firmissima esse: autumare animas sceleratorum nouies mille seculis cruciari, deinde ad misericordiam Dei redire ¶. Diligenter cum his conferenda sunt, quae tomi primi libro primo de Sabiorum religione et theologia diximus. Proprie enim ad haec tempora pertinent. Conf. HOTTINGER. hist. Orient. L. I. c. 8. biblioth. Orient. p. 103. sed de his cap. seq. ex instituto dicemus.

q) In rebus Orientis Geographiae Nubiensis subnexis, p. 16.

r) l. c. c. 2. p. 248.

s) Vid. FABRIC. bibl. Graec. Vol. II. p. 564. seqq.

D V S . Sed et arti salutari operam nauauisse, deque ea libros exarasse ex Abulfaraii testimonio supra adducto constat. Maxime vero hic nobis memorandus est, ob philosophiam rationalem ab eo diligentissime excultam, scriptisque, teste iterum ABULFARAIO ^a, illustratam, quibus magnum sibi nomen et existimationem inter suos peperit, adeo, vt si Cel. LVDEWIGIO * standum, sine teste id tamen afferente, eius logica adhuc dum in vsu inter Muhammedanos pretioque sit. His vero medicinae, matheos atque philosophiae ornamentis ita se commendauit Chalifae Al-Mootadedo, vt summo apud eum honore esset, multisque teste ABULFARAIO ^b beneuolentiae speciminibus frueretur. Sed et filio Senan ^c et nepote cognomine Thabet Ebn Senan inclaruit, qui et ipse inter medicos et mathematicos Arabum celeberrimum nomen consecutus est ^d, de quibus videndus HERBELOTIVS ^e. Natus est Thebit teste historico Arabico an.Heg.CCXXI, defunctus a. H. CCLXXXVIII, ex quo patet, seculo eum Christiano decimo inter Arabum philosophos innotuisse, errareque BLANCANVM ^f, seculo decimo tertio eum vindicantem.

§. XIII. Proximus huic fama et existimatione philosophus inter Arabes fuit ALFARABIVS, qui et inter gentis suae homines, et inter Christianae fidei affectas magnum sibi nomen peperit, valde laudatus inter Saracenos ABULFARAIO ^a, IBNV GIULGIUL in *historia philosophorum* EBN CHAICAN in *historia Medicorum*, IO. LEONI AFRICANO ^c aliisque. Integrum ei nomen fuit Abu Nafr Muhammed Ebn Tarchan Al-Farabi ^f: quam vltimam appellationem, qua plerisque innotuit, quaeque laudari communiter solet, a patria Farab accepit. In huius enim prouinciae ^g vrbe Balesh Farabius parentibus nobilibus natus est ^b. Qui cum et censu et honore splenderent, dubium non est, quin ad similes huic vitae generi mores Abu Nafrus ductus fuerit. Sed contentis is diuitiis vitaeque splendore ad sublimiora et maiora adspirauit, clamque paternae domui se subducens ad celeberrimam Musarum sedem Bagdadum abiit, vt philosophiam addisceret. Cuius cum in schola Ioannis Mesue hauriendae occasionem nactus esset optimam, tanta contentione in philosophiam incubuit, vt summam eius cognitionem attingeret, magnus-

Alfarabius.

r) Videndus conspectus ab illo editus, quem bibliothecae Graecae l. c. inseruit integrum desideratissimus FABRICIVS, et ante eum ad calcem vitae eius Epp. Hungringtonianis adiectae THOMAS SMITH. Mireris itaque Thaberum omisisse inter Arabum mathematicos Vossium.

u) l. c. Hinc addi debet catalogo medicorum veterum apud FABRIC. bibl. Gr. Vol. XIII.

x) In dissert. de philos. ration. apud Turcas §. II. p. 31. not. g.

y) l. c. conf. ПОСОК. specim. hist. Arab. pag. 377.

z) Fuit enim Chalifae Mektaderi archiater.

a) Xenodochio Bagdadensi medicus praefectus est, maxime vero ob opus historicum ab a. H. 290, ad a. 363, quo obiit, inclaruit. Valde enim id passim laudatur.

b) In Thebit.

c) In chronol. mathemat. castigatus ideo SENENO praefat. ad orig. Alex. p. 16.

d) Dynast. IX. p. 208.

e) De illustr. Arabiae viris c. 5. p. 265. seqq.

f) ПОСОК. specim. hist. Arab. p. 372.

g) Sita est in Asia minore a Turcis possessa Orrar dicta. Ex hac regione ortus etiam Al-Ishaurius, ПОСОК. l. c.

h) LEO l. c.

magnusque teste LEONE ⁱ, philosophus euaderet. Id quod luculenter confirmant ABULFARAI ^k verba, qui haec de eo refert: *Mohammed Al-Farabi in vrbe Bagdad studiorum caussa fuit, magnosque sub Ioanne doctore in philosophia progressus faciens supra socios suos eminuit, eosque in veritatis indagacione vicit. Artis logicae profunda eruit, eiusque arcana retexit, ac captu facilia reddidit, et quicquid ex ea ipsi opus fuit, digessit in libros, sensibus perspicuis et conceptibus subtilibus refertos, quibus de iis admonuit, quae ab Alkindi aliisque ommissa fuerant de arte analytica et discendi methodis, attingeruntque libri eius logici, phisici, metaphisici, politici finem sufficientem et scopum egregium.* Neque vero soli philosophiae se tradidit, sed cum in schola Mesue aulisque principum Saracenicorum confluisent medici, mathematici et philosophi, harumque disciplinarum studia ita coniungerentur, vt vix esset philosophus, qui non artis quoque salutaris et matheos, maxime vero astronomiae mysteria perquiret, ipse quoque Alfarabius hunc disciplinarum seueriorum campum totum emensus est, nec prius ad parentes rediit, quam princeps fere scholae illius euasisset. Ita vero non animi tantum diuitias mirifice auxit, sed et famam atque existimationem. Cum enim in ea incidisset tempora, quibus summum literis honorem habebant Chalifae Arabum, et imprimis philosophiam munificentia principibus digna iuuabant, accidit, vt ad eorum quoque aures fama de praestantissima Al-Farabii eruditione perueniret. Quae cum dignissima videretur praemiis, a plurimis Asiae viris summis, ipsisque principibus inuitatus est, vt in aulam veniret, proposita eruditionis mercede amplissima lautissimoque stipendio, quali et alii viri summi et celeberrimi fruebantur. Longe alia tamen fuit praestantissimi philosophi opinio, vita prorsus alia, et solitudinis, quam frequentiae aulae, amantior. Ne paternas quidem facultates prae philosophiae studio multum respexerat, sed fundis patrijs desertis Bagdadum aufugerat. Redux itaque cum paternae opes abunde exhiberent, ex quo commode viueret, omnem aulae apparatus quamuis splendidum diuitiasque oblatas generoso contempsit animo, et ad eas solum possessiones animi respiciens, quae eripi nequeunt, sufficere sibi ea ostendit, quae ad vitam hanc non sine duritie tolerandam facere possunt. Qua in re philosophiam eum non scholae tantum, sed vitae didicisse iudicandum est. Id enim vitae eius ratio docebat, qua et vanitatem rerum huius mundi, et miseriam vitae humanae contemplabatur, et ab omni rerum humanarum ambitione et splendore, licet vehementer oculos perstringente, voluptate item atque commoditate abhorrebat, testeque Ibnu Giulgiul apud LEONEM ^m, continue tempore

i) Ibid.

k) loc. cit.

l) Probe hoc in historia philosophiae Saracenicae norandum est. Medicina enim philosophiae portam aperuit, vt supra demonstratum.

Inter Christianos quoque Arabibus parentes theologia cum medicina saepe numero coniungebatur.

m) loc. cit.

pore hiemis cum quibusdam super paleam dormiebat, semper visus contristari et lugere, non de re aliqua mundanda, sed de eo solum, quod inuestigabat, nempe vt philosophiam altius perquireret, eiusque maiorem nancisceretur cognitionem, ratus tantum inesse humanis rebus imperfectiōnis, tantum tumultuum, tantum post summam laetitiam et tripudia poenitentiae et lachrymarum, vt satius sit, in paupere penu philosophiam excolere, potiri que animo tranquillo. Qua de re celebrati sunt hi eius verficuli:

Panis bordaceus et aqua putei et habitus lanae in pace

Meliores sunt, quam laetitiae terminatae in poenitentia.

Ex quo philosophiae moralis Alfarabianae specimine ⁿ luculenter patet, non defuisse inter Arabum philosophos viros sobrie satis et prudenter in philosophiae actione versatos. Vanitati vero vitae huius cum se ita subduxisset philosophus praestantissimus, ad philosophiam egregiis scriptionibus et meletematibus iuuandam se accinxit. Cumque summa esset diligentia laborisque improbi patientia, totum scientiarum philosophicarum circulum duce vsus Aristotelis philosophia illustravit, et hunc potissimum philosophum, quem sibi caput atque praeceptorem delegerat Arabum natio, explicandum sibi sumit. Eius enim *de categoriis* librum explanasse Al-Farabium, testis est MVHAMMED ISAACIDES ^o, qui et commentarium ei deberi in *analytica posteriora*, itemque in *rhetoricorum libros* tradit. Ex his vero intelligitur, quod et Abulfaraium supra retulisse recordamur, plurimum laboris impendisse Al-Farabium arti rationali illustrandae, iisque supplendis, quae Kendaus aliique satis obscure intricateque dixerant. Quod eo magis feliciter successit philosopho acutissimo, quo magis perspicuitate gaudebat et acumine, quibus et veritatis nexum detegere luculenter, et proponere aliis euidenter potuit. Adeo autem Aristotelis lectione delectabatur, vt eius nulla illum caperet satiētas vel fastidium, sic vt, si fides GABRIELI SIONITAE ^p, cum Aristotelis librum *de auditu* legisset, fassus sit, sibi quadragies repetitum nondum displicuisse, sed lectionem denuo exorsurum se esse. Alii de rhetoricorum libris id dicunt, testatum eum fuisse, se eos legisse ducenties, et tamen iteratam adhuc desiderare eius lectionem ^q. Mirum itaque non est, nocturna versauisse eum manu atque diurna libros Aristotelis, iisque explanandis tantum laboris atque diligentiae, tribuisse, vt scriptorum eius memoretur collectio, sexaginta tractatibus philosophicis constans ^r, quos omnes philosophia Aristotelica, qualem Arabes habuisse infra expone-

mus,

ⁿ) Haec omnia LEO I. c. Hinc dictus est Arabibus mundi contemtor egregius. ПОКОК. I. c. p. 372.

^o) De commentat. Aristot. apud HOTTINGER. bibl. Orient. p. 221.

^p) De moribus Orient. p. 16.

^q) Conf. HORN. hist. phil. L. V. c. 10. p. 292. FABRIC. bibl. Gr. Vol. XIII. p. 265.

^r) Vid. WOLF. bibl. Hebr. T. I. p. 8.

mus, animasse constat. Tanti autem hi libri philosophici, (quos praeter logicam, physicam quoque, metaphysicam et politicam itemque logicam discendi methodum explicuisse, ex Abulfaraio supra didicimus,) habiti sunt, ut non inter Arabes tantum summo loco ponerentur, sed Iudaei quoque qui circa ista tempora, secundum Aristotelem philosophari coeperant, magni Alfarabium facerent. Certe plurimum ei tribuit Maimonides, quem, probabile est, ab Auerroë praeceptore hunc eius amorem atque existimationem accepisse. Non vero luculentius argumentum est, quo loco Al-Farabium Iudaei habuerint, quam quod libros eius philosophicos ex Arabico idiomate in Hebraeum transtulerint. Indice enim celeberrimo WOLFIO ^s leguntur inter Iudaeos versiones librorum eius Hebraeae *de elenchis sophisticis, de principiis naturalibus, de essentia animae, de syllogismo demonstratiuo et de elenchis*; itemque libri alicuius optici. Obiit praestantissimus philosophus octuagenarius anno Hegirae CCCXXXIX, vel ut alii ^r CCCXLIII, illud auctoritate Ebn Chalikani apud ПОСОКІУМ ⁿ constat. LEO ^x autem annum CCCLXXXVIII ponit. Forte illi de viuentis hic de morientis annis intelligendi sunt, nec sibi contradicunt. Illud certum, seculo Christiano decimo Al-Farabium vixisse.

Esciari al. Al-Asshari.

§. XIV. Eminuit porro inter philosophos Saracenorum Aristotelicos ESCIARI ^r, vel ut integrum nomen ex Arabibus affert ПОСОКІУС ^s, Abulhasan Al-Asshari, quem maximum philosophum secundum opinionem Aristotelis fuisse LEO ^x narrat. Nomen vero Al-Asshari vel Esciari ab origine sua accepit. Quemadmodum profunda Peripateticae doctrinae cognitione praestabat, ita eius philosophiae praeceptis ad explicanda legis Islamiticae capita sic vsus est, ut a receptis dogmatibus in multis discederet, nouamque inter theologos Muhammedanos sectam conderet, quae ab eo nomen Assharitarum vel Al-Asshareorum accepit, exemplumque syncretismi philosophico-theologici inter Muhammedanos esse potest. Digna est sectae origo, quae hic paucis ex scriptoribus Arabibus repetatur, eo quod haec secta tota philosophica fuit ^a. Nempe dederat prius Abul Hasan Al-Asshariensis nomen Motazalis, praeceptorem nactus Abu Ali Al-Iobbaiensem, qui sectae Al-Iobbaiorum postea auctor fuit. Is cum secundum principia sectae suae celeberrimam in scholis theologorum Muhammedanorum quaestionem: teneri Deum illud semper facere, quod unicuique maxime expedit, affirmauisset, in negatiuam declinans Al-Asshari, ut absurdi eum conuinceret, exemplum per instantiam, quod aiunt, adduxit: nempe tres illi proponebat fra-

^s) loc. cit. p. 7.

^t) HERBELOT. bibl. Orient. p. 337.

^u) Specim. pag. 372. et praef. ad Thophail pag. 1.

^x) loc. citat.

^y) Ita nomen effert LEO AFRIC. de vir. illustr. Arab. c. 2. p. 262. aliis etiam Caschiri

et Aschari, vtrumque enim vnum nomen est, diuersis articulis relatum HERBELOTIO pag. 133. 261.

^z) loc. cit. p. 230.

^a) Consulendi ПОСОК. l. c. et HOTTING. hist. Orient. L. II. c. 6. §. 5. p. 346.

fratres, quorum primus vixerit in obedientia erga Deum, secundus in rebellione, tertius mortuus esset adhuc paruulus: de his tribus, quid sentiret? rogauit magistrum Al-Iobbaiensem: ille, primum, ait remuneratum iri in paradiso, secundum in inferno punitum, tertium nec praemium nec poenam manere. Quid ergo, regessit Asshariensis, si dicat tertius: O domine, si mihi vitam largitus esses, vt cum fratre meo fide-
 li paradysum ingrederer, melius mihi fuisset. Respondit Al-Iobbaiensis: dicturum dominum, noui te, si diutius vixisses, scelera patraturum, ob quae in ignem coniciendus esses. Tum iterum Asshariensis: dicit ergo secundus: o domine cur non me e vita sustulisti adhuc infantem, ne peccatis meis poenam mererer, atque igni cruciandus traderer, vt cum fratre meo fecisti? Nihil habuisse, quod regereret, Al-Iobbaiensem ait scriptor Arabs libri Al-Mawakef, at Al-Sephadius hoc eum dedisse responsum, refert: Vitam illi prolongauit, vt ita copiam illi faceret summum praemii gradum consequendi, quod ipsi optimum fuit. Verum ne sic quidem discessit Abul-Hafan, sed regessit: Cur ergo non et ob eandem causam viuum conseruauit alterum illum, cui et hoc aequae expedisset? quo eo redactus est Al-Iobbaiensis, vt nihil aliud haberet quod responderet quam: Num instinctu diaboli afflatus es? cui festiue respondit Al-Asshariensis: Non ego sum a daemone afflatus, verum asinus magistri stetit in fornice. Qua disputatione exasperatus vtriusque animus diuertium fecit et Al-Asshari desertis Motazalorum castris eorum dogmata conuellere iisque se totum opponere et diuersissimum de Deo decretisque diuinis systema sequi coepit. Qua de re infra quidem aliqua adhuc praeciipienda sunt, cum plerarumque sectarum Muhammedanarum dissentus ad attributa, decreta et opera Dei pertineat, ex instituto autem non hoc loco, sed in peculiari historia theologiae Muhammedanorum tractandum est. Addeamus tamen in Lectoris gratiam, vt dicta facilius intelligat, verba MAIMONIDIS^b, qui inter hos homines vixit, eorumque philosophiam et theologiam accurate didicit. Is de harum sectarum differentia ita: *Diuersitatem, quae in singulis hominum indiuiduis apparet, Aristoteles tantum tribuit accidenti, Asaria voluntati, Mutazali sapientiae, nos Iudaei vero statuimus sequi eam meritum cuiusque et rationem operum.* Haec de sectae huius origine scriptores Arabes, quam se propter prolixitatem opinionum inter se diuersarum explicare non posse scripsit LEO AFRICANVS^c. Tanta vero subtilitate Aristotelicis praecisionibus vsus, de attributis diuinis eorumque cum actionibus humanis concursu influxuque praecepit Al-Asshari, vt attributa in Deo ab essentia ipsius diuersa statueret, ita tamen, vt comparisonem inter Deum et homines fieri prohiberet^d. Qua in re discedendo a crassis Muhammedanorum quorundam notionibus ad abstractiones meta-

K 2

phyfi-

b) Mor. nebhoch. P. III. c. 16.

c) loc. cit.

d) Pocock. l. c.

physicas et subtilitates nimias eum deflexisse, ex comparatione dogmatum Muhammedanorum in diuersis sectis liquido constare potest. Ex his vero principiis conclusiones plufculas deduxisse philosophum subtilissimum facile conici potest. Certe LEO, vel interpret potius eius barbarus disertus: *Iste Eschiar separatus ab una parte declarauit scripturam diuinam, diuinus, addendo rationes naturales cum argumentis resolutis.* Ex quibus manifestum est, Asshariensem hanc philosophiam et theologiam scholasticae fuisse simillimam. Quae cum mira subtilitate placeret, et reliquis sectis purius sanctiusque de diuinis rebus statuere videretur, tantum applausum non per Asiam tantum sed et Africam et Hispaniam nacta est, vt omnes omnino sectas vbique locorum feliciter oppugnaret et euerteret. Teste enim LEONE *confudit ille omnes alias rationes apparentes opiniones et sectas, eo usque, vt omnes opiniones, sua excepta, usque nunc haereticae vocarentur, quibusdam temporibus exceptis, quibus prostrata fuit in Aegypto et in Asia. Postea omnes opiniones depressae sunt, sua vero innouata est, quae adhuc floret, et ex illa secta fuerunt multi doctores theologi, adeoque talis opinio summo pere magnificata est, et ad hoc venit, quia si quis dixerit opinionem Eschiar non esse veram, damnabatur ad mortem.* Haec Leo, satis, vt interpret eius solet, barbare, sed luculenter de magna quam huius philosophi secta, consecuta est auctoritate. Addit et hoc: a pueris in scholis eius libros legi et explicari, epistolasque quasdam et carmina hanc opinionem explicantia ab illis memoriae mandari. Obiit anno Hegirae CCCXXXI, Basrae, vrbe felicit Arabiae.

*Abul Husein
Esopbi.*

§. XV. Magna etiam fama paulo post Al-Asshari inter Saracenos vixit ABVL HVSEIN ESSOPHI, philosophus et mathematicus praestantissimus. Is Bagdadensis vel natiuitate vel educatione et disciplina fuit, certe in his scholis, quas eruditissimis viris abundauisse supra memorauimus, ad eam philosophiae, imprimis autem astronomiae, perfectionem enixus est, vt dictum de eo per prouerbum sit; intellexisse Abul Husein melius coelestia, quam Ptolomaeum terrestria. Maxime vero notabilis est, quod primus teste LEONE AFRICANO fuerit, qui signa et stellas cum planetis pinxerit. Quod vel ita intelligi potest, primum eum fuisse, qui imagines et signa stellas tribuerit, quod falsum est, cum diu iam istae imagines stellarumque figurae notae fuerint, vt ex ARATI *phaenomenis* patet, adeoque tantum de introducto earum vsu inter Arabes intelligi debet; vel id vult: primum eum planisphaerium descripsisse. Rebus humanis exemptus est anno Heg. CCCLXXXIII, seculo Christiano decimo medio.

Al-Raf.

§. XVI. Post theologum et astronomum philosophiae fama clarum tertius nobis enarrandus est. medicus philosophiae laude et medendi simul peri-

peritia celeberrimus. Est is AL-RASI, vel quo integro nomine scribitur Abubecher Muhammed Ben Secharia Al-Rafi. Quae appellatio diuersa ei nomina peperit. Quibusdam enim Albubecar, Abubeter, Alubeter, Abubater pro diuersa pronuntiatione vocalium Arabicarum dicitur. Sed et Al-Manfor dicitur, non alia forte ratione, quam quod dedicatio libri cuiusdam, Al-Manfori inscripti, vt postea dicemus, occasionem dedit auctoris nomen confundendi. Sunt et alii quibus Bubi Kie filius Zachariae nepos Errafis dicitur ^f. Quod ideo monendum est, ne diuersa vnus nominis pronuntiatione vel diuersis etiam vnus hominis nominibus seducti, plures ex vno viro philosophos et medicos nobis fingamus. Al-Razi vero quo nomine in medicinae historia plerumque laudari solet, dictus est more Saracenorum a patria. Natus enim est Rai, Perfarum vrbe ^e, teste LEONE AFRICANO ^b. Vnde non audiendus est WOLFGANGVS IVSTVS ⁱ, et qui eum sequitur LINDENIVS ^k, qui eum Carthaginensem faciunt, et ab Abuchare Muhammed Arabe, filio Zachariae Rhazis, auctore *Helchawy*, hoc est *libri continentis*, siue systematis medici distinguunt ^l. Vterque enim idem est natione Perfa. Parentem habuit Zachariam, auum Arahum, quorum ille cum mercaturam exercebat, filium secum Bagdadum abduxit, sine dubio vt quaestui faciendo ex mercatura se addiceret ^m. Sed cum praeter spem illi pater morte eriperetur, mutauit consilium, et scientiarum praecepta, quae in hac vrbe personabant, triginta fere annos natus didicit, optimosque praeceptores nactus est. Philosophiae itaque ac salutari arti se totum tradidit, eo effectu; vt superata communi reliquorum conditione super alios longe excelleret, et plerosque quos commilitones habebat, relinquendo post se, singularem eruditionem acquireret, magnamque sibi famam atque estimationem pareret. Praecipue vero in medica arte ab eo tempore, quo se illi totum dederat, longe lateque celebratus est, eo quod praestantissima illius esset eruditio medica. Cum enim non iuuenilibus annis medicinam exercebat, sed matura aetate et virili robore instructus post longam meditationem et lectionem ad eam faciendam accederet, Xenodochio quoque praefectus (quod inter honoratissima munera referri solent) occasionem haberet fauentissimam, multa experientiae arcana salutaris artis tentandi, non potuit non euenire, vt inter philosophos medicosque Arabes celeberrima fama excelleret, eaque illius esset estimatio, vt prouerbiali nomine experimentator diceretur ⁿ, eo quod non

K 3

tan-

f) Etiam Bachilo et Manaethon Genebrardo dicitur apud HOTTINGER. hist. eccles. Sec. XI. p. 461. conf. de his Al-Rafis nominibus FABRIC. bibl. Graec. Vol. XIII. p. 46.

g) Irscensis, velut alii volunt Chorofanise prouinciae vrbe, confer. GOLIVS ad Alfragan. pag. 213.

h) l. c. c. 6. p. 266.

i) In chronol. med. vsus auctoritate GENE-
BRARDI L. V. p. 569.

k) De scriptorib. med. L. I. p. 4.

l) Conf. NIC. ANTON. bibl. Hisp. vet. L. VI.
c. 12. T. I. p. 370. seq.

m) Conf. HERBELOT. bibl. Orient. p. 18.

n) Hunc titulum gerit in titulo libri de pe-
stilentia apud MERCKLIN. l. c. p. 5. confer.
FRIBIND. Hist. medic. P. II. p. 22. seqq.

tantum multorum annorum experientia fuisset vsus, sed ad eam quoque in medendo recurrendum saepenumero esse contenderet. Accessit his diligentia infatigabilis, eaque animi ad res omnes attenti occupatio et praesentia, vt omnem fere eruditionem philosophicam et medicam exhauriret^o. Semper enim illum vel legisse vel scripsisse Arabes scriptores testantur. Vnde factum, vt plerisque aliis praeferretur, et illa eruditionis eius medicae esset existimatio, vt Galenus Arabum diceretur. Neque vero legisse sufficebat viro prorsus inexhaustae industriae, sed et omnia in partes vocabat, quibus experientiam augeri iuuarique posse intelligebat. Hinc nec itinerum molestiam refugit, et aliquoties medicinae faciendae causa in Persiam profectus est, nec curam sanitatis quorundam principum, qui eam magnopere exposcebant, deprecatus est, nec cum omnis generis hominibus, herbarum, chirurgiae, metallicae aliarumque artium notitiam aliquam vendentibus conuersari detrectauit: vnde praeter reliquas artis salutaris partes in chemia quoque praestantissimam sibi cognitionem acquisiuit, dignus, quem **ARNOLDVS VILLANOVA NVS**^p in speculatione clarum, in opere promptum, in iudicio prouidum, in experientia probatum vocaret, et, quae eum excipiebant, tempora inter Christianos ducem eligerent, quo iuuentutem medendi arti se dedentem ad eius adyta perducerent. Quamuis nec id quoque negari queat, Rhazin Graecos plerumque exscripsisse, quem fuisse morem Medicorum Arabum fere omnium, eorum historia probat. Verum de his Rasis meritis in rem medicam alibi dicendum, legendusque omnino, qui diligenter in hac arena defudauit eruditissimus **FREINDIUS**^q. Nos ad historiam medici et philosophi celeberrimi reuertimur, quem in aula regis Al-Manforis^r in summa existimatione vixisse refert **LEO AFRICANVS**^s. Eo enim auctore constat, Rasin Cairum profectum aliquot ibi annos aegrotauisse, (vel potius aegrotos sanasse) magnam autem eius per istas terras famam fuisse. Cum autem illa ad aures Al-Manforis peruenisset, qui tum secretarius maior apud principem siue pontificem Cordubensem erat, et postea summa rerum potitus est, isque vehementer viris eruditis faueret, eo quod ipse, praeclare literis tinctus esset, excitatus tanti viri doctrina in aulam principis eum promissione lautissimi stipendii facta, inuitauit. Quam vocationem secutus Al-Rasis Alexandriae conscensa naui in Hispania appulit, et Cordubam profectus est. Ibi summa aulae totius, maxime Al-Manforis gaudio, exce-

o) Hinc in editione operum eius Basileensi 1544. fol. Scripta eius vocantur „opera exquiritoria, quibus nihil vtilius ad vsus practicos extat: omnia enim penitus, quae habet Hippocrates obscuriora, aut Galenus fusiora fidelissime doctissimeque exponit, et in lucem profert“.

p) De diuersis intentionibus morborum.

q) loc. cit.

r) Non confundendus hic Al-Manfor cum-

Al-Mamponis auo Al-Manfore, nec cum tertio ex Almuschindorum familia rege; Ille enim vixit a. Heg. 137, hic Auerois temporibus a. H. 600. Rasis vero patronus a. H. circiter 400, et hic quidem Cordubae, ille Marocci. Perperam autem Chorofanae princeps dicitur **FREINDIO** l. c. p. 24. Cordubae enim vixisse testis est **LEO** l. c. De hoc Al-Manfore videndus **RODARIC. TOLETT.** hist. Arab. c. XXXI. p. 26.

s) loc. cit.

exceptus, et magnifice habitus, habitatione et suppellectile splendida, seruis reliquisque, quae ad aulae splendorem pertinebant, commoditatibus affatim instructus est. Quae liberalitas virum doctissimum impulit, ut in id omnes animi nervos intenderet, ut artis tantopere honoratae summam et quasi medullam optimo principi traderet. Quam cum decem libris esset complexus, quorum titulos et argumentum dabunt MERCKLINVS et FREINDIVS¹⁾, opus pulchrum et in suo genere optimum patrono inscripsit, unde *Al-Manfor* dictum est. Cumque summa felicitate in praxi medica vteretur, immensas sibi inde facultates acquisiuit. Quod non mirabitur, qui cogitauerit virum et aetate grauem et experientia atque lectione doctissimum multa sciuisse, quae populum in admirationem rapere potuerint²⁾, cuius exemplum memorabile affert LEO³⁾ in fine paginae enarrandum. Quod si tamen Ibn Chalicam, historiae medicorum scriptori Arabi apud HOTTINGERVM⁴⁾ fides est, facillare coepit fortuna Al-Razis, tergumque ei obuertere. Refert enim, Al-Razin librum dedicasse Al-Manfori Chemicum, et mille denarios ab eo praemii loco accepisse, sed cum, quae scripserat, opere exequi et in actum deducere nequiret, verberibus et exilio affectum esse. Cuius rei fides sit penes auctorem. Illud Leonis⁵⁾ auctoritate constat, annos illum natum nonaginta Cordubae obiisse. Octogesimo visum amisisse quibusdam traditur. Illi vero audiendi non sunt, qui centum et viginti annos eum vixisse, anno trigesimo mederi coepisse, empiricum fuisse annos quadraginta, et rationalem medicum itidem per annos quadraginta, et ita octoginta annos praxin medicam exercuisse dicunt⁶⁾. Obiit, si Leonem sequamur, anno Heg. CCCCI, si ABVLFARAIVM⁷⁾, anno CCCXX floruit, unde RENATVS MOREAV recte

1) H. cc.

u) Eleganti dissertatione observationes singulares curarionum a Rhasi susceptarum enarrat FREINDIVS l. c. qui legi meretur.

x) l. c. Dabimus rei summam, eo quod FREINDIVS, qui diligenter omnia, quae praxin Razis illustrare possunt, conquisiuit, eius non meminit, et in huius medici historia Leonem non consulnit. Refert is ex Ibnu Hayyan Lusitanicae historiae scriptore: Razin quodam die per plateam Cordubae transiens vidit magnam hominum turbam congregatam, cuius causam sciscitatus, cum comperisset, eiuem quendam, qui ibi obambulauisset, subito mortuum concidisse, accessit propius, conspectoque homine cum furore quodam praecepit, virgultorum ut manipulus afferretur, ut a circumstantibus posset percuti. Quod cum ipse facere coepisset Razis, qui eum per omnia corporis membra, praesertim pedis plantas virgis caedebat, gens omnis effusa in risum, insanire Razin iudicauit. At ecce, qui paulo prius omnibus mortuus credebatur, post quadrantem horae

mouere se et reuiuiscere coepit. Razis autem consensu multo domum repeiit. Populus, qui adstabat rei nouitate et insolentia commotus et obstupefactus miraculum hoc magna voce depraedicare coepit. Re ad Al-Manforem perlata, cum eius quoque curiositas veram eius causam scire cuperet, Razin vocari iussit, cui fatari se, dixit, quod ignorauerit, licet eum excellentissimum medicum esse iudicauerit, posse eum resuscitare mortuos. Is hoc Dei, non suum munus esse candide professus est. Remedii vero genus hoc se didicisse dixit in itinere Bagdado in Aegyptum suscepto, cum comes quidam simili modo corruisset. Eum enim ista caedendi ratione reuocatum fuisse in vitam. In simili iraque casu simile remedium se adhibuisse. Quibus auditis Al-Manfor dixisse fertur regionem, in qua Razis viuit, Galeo potiri, Al-Razin respondisse: experientiam magis quam medicum prodesse.

y) In analectis p. 296. seq.

a) Ita MERCKLINVS l. c.

b) loc. cit.

z) l. c.

recte temporibus Al-Manforis eum tribuit, annoque aerae Christianae CMLXVI. Nimis itaque eius tempora matura ponit FREINDIVS ^c A.C. CMXXXII obiisse scribens, quemadmodum nimis seram illi aetatem adscribit MERCKLINVS ^d, cum A. C. MLXX, vel MLXXXVII eum vixisse putat. Scripsit, teste Abi Osbaia *historiae medicae Arabum* auctore opuscula CCXXVI, ex quibus multa hodie supersunt, Latina etiam veste ornata, de quibus tamen hoc loco dicere ob instituti rationem non licet; videndi autem historiae literariae scriptores passim, maxime NICOLAVS ANTONIVS ^e, HERBELOTIVS ^f, et MERCKLINVS ^g. Sed philosophiam quoque scriptis adiuvit, ex quibus liber *de intensione et remissione*, itemque commentarius *de rebus sublimioribus metaphysicae* cum aliis eius libris in Hebraeum sermonem translatus est ^h. Habuit *συμπαισιώτας* plures literis claros, et a communi patria Rasiaeos dictos, inter quos est Ibn Hofain Rasiaeus, quem *disquisitiones metaphysicae orientalis* scripsisse refert HOTTINGERVS ⁱ. Cum his confundendus non est, probe etiam distinguendus a Phaeroddin Razi celeberrimo Mohammedanorum theologo, et philosopho, qui non solum commentario in Al-Coranum scripto magnam inter suos famam consecutus est, sed et teste ABVLFARAIO ^k philosophiam magno cum applausu docuit. Natus is est Rai A. Heg. DXLIII, denatus est A. DCVI, adeoque tempore medico inferior.

Auicenna.

§. XVII. Superavit famae celebritate sui temporis philosophos inter Arabes omnes AVICENNA, qui medicae quoque eruditionis nomine inter Christianos ita innotuit, vt celebratissima eius a plurimis annis fuerit memoria. Cuius vitam conscripsit discipulus SORSANVS, quem Arfanum alii vocant, Latinitate donatam a NICOLAO MASSA eiusque operibus praefixam ^l, quam tamen videre nobis nondum licuit. Nec omisere virum medicae artis claritate famigeratissimum historiae medicae inter Arabes scriptores Ibnu Giulgul, Ibnu Chatir, Ibnu Chalikan aliique nondum editi, idemque LEO AFRICANVS ^m, vt taceamus recentiores historiae medicae, etiam literariae scriptores, maxime HERBELOTIVM ⁿ et NICOLAVM ANTONIVM ^o, aliosque in sequentibus nominandos. Integrum autem verumque eius nomen fuit Abu Ali Al-Hofain Ibn Abdollahi Ebn Sina Al-Schaiich Al-Raiis ^p. Inter quae nomina Al-Hofain ei proprium est, Abu Hali dictus est a filio, quem vnigenitum habuit
Hali

c) loc. cit.
 d) loc. cit.
 e) l. c. T. I. p. 369. T. III. p. 235.
 f) l. c. p. 18.
 g) l. c. p. 4. add. FABRIC. l. c. HOTTINGERVS. l. c. SPIZEL. arcan. bibl. relect. v. Abubeter, aliique.
 h) Vid. WOLF. bibl. Hebr. P. I. p. 6. P. III. p. 3. vbi obseruatur, in msc. codice bibl. Oxon. libri de remissione dici, quod an. 1180 vixerit. Sed vitium in numero esse, apertum est.

i) Bibl. Orient. p. 246.
 k) pag. 317.
 l) Conf. POCOCC. specim. p. 377.
 m) Venet. 1608. vid. FABRIC. bibl. Graec. Vol. XIII. p. 96.
 n) De illustr. Arabum viris c. 9. p. 268.
 o) Bibl. Orient. p. 812. seqq.
 p) Bibl. vet. Hispan. T. II. p. 6.
 q) POCOCC. specim. hist. Arab. p. 362. et ex hoc alii.

Hali vel Ali, qui parentis vestigia in medicae artis studio solerter pressit. Abdolla vero parentis et Sina aui nomen est, et Alschai atque Alraisi doctorem primum et celeberrimum denotat. Inter haec aui nomen, quod corruptae Latinorum appellationi Auicennae originem dedit, notissimum est. Arabes autem, teste LEONE ^r, Errahis, siue Alraisi titulo plerumque laudant, principemque medicorum κατ' ἐξοχήν ita dictum intelligunt. Valde in huius viri historia lapsi sunt viri docti, ne de eius quidem patria satis inter se concordet. Quidam enim Hispanum faciunt, quos errare, recte notauit ANDREAS DE ALPAGO ^s. Nicandro Edesae natus et in Hispaniam postea profectus dicitur: ast ne hoc quidem suffragantibus veteribus dicitur, quemadmodum de reliquis quoque Auicennae circumstantiis egregie nugatur Nicander, ex merito vapulans doctissimo FREINDIO ^t. LEONI AFRO ^u in Persiae vrbe Hamadan natus dicitur, MERCKLINO ^x in vico Aufrene prope Bocharam; VOSSIO ^y in vrbe Balech. Melioribus tamen testimoniis, ipsiusque Auicennae constat apud ABULFARAIVM ^z, cui consentit Abulfeda ^a, Bocharam eum patriam habuisse, qua vrbe A. Heg. CCCLXX, si Arabes, Abulfaraium aliosque apud POCOCCIVM et HOTTINGERVm ^b sequamur, natus est, quamuis LEON ^c octo eum annis prius A. Heg. CCCLXII, editum esse innuat. Parentem habuit, si non medicum, quod VOSSIO ^d placet, certe virum eruditione haud leui tinctum, magnis praeterea opibus splendidum, ita vt in educationem filii sumtus facere quosuis facile posset. Cum itaque huic ingenium contigisset supra modum excellens, quod ad artes et scientias suapte natura ferebatur, de eo maxime sollicitus fuit parens eius, vt accurate in literis institueretur. Quem in finem puerum adhuc ad celebrem quendam mathematicum misit, vt arithmetica ab eo Indortim, astronomiam et geometriam disceret. Quas cum mira animi facilitate tenuisset, philosophiae quoque eum addicendum ratus philosophum aliquem, Bocharae degentem, Abu Abdallam in domum suam atque familiam recepit, vt filium instrueret. Qua de re audiendus est ipse Auicenna, apud ABULFARAIVM ^e ita narrans: *Abu Abdalla Bocharae philosophiam profitebatur, quem domi nostri hospitio excepit pater meus, sperans fore, vt ab eo discerem. Logicae ergo terminos apud eum legi, at de subtilitatibus nihil ei notum fuit.* Addit his: *Se praeceptore destitutum ipsum libros perlegere coepisse, commentaria consulentem.* Melius vero, quam philosophiae studium sub hoc duce, successisse oportet legis Islamiticae Alcoraniue cognitionem, si vera sunt, quae scriptores Ara-

r) loc. cit.

s) Apud FABRIC. ad l. c. Leonis p. 269.

t) Hist. medic. P. II. p. 39.

u) loc. cit.

x) Linden. renou. P. I. p. 98.

y) De philosophia c. XII. p. 110.

z) Dynast. IX. p. 230.

a) Apud POCOCC. l. c.

b) Hist. eccl. Sec. XI. pag. 450. 461. anal. P. I. p. 295.

c) loc. cit.

d) l. c. p. 230.

Arabes **POCOCKIO** ^e laudati referunt : nondum decenni maiorem literas humaniores et quicquid scientiarum ad Alcorani intellectum pertinet, caluiffie, et totam encyclopaediam ante annum aetatis decimum octauum abfoluiffie. Talis cum effet, confultum patri eius vifum ad Mufas eum Bagdadenfes dimittere, cum vehementer cuperet, hunc filium fuum in mathematicarum atque philofophicarum itemque medicarum difciplinarum cognitione aliquando excellere *f.* Bagdadum vbi venit fuma mentis alacritate et peruigili ftudio in philofophiam incubuit, et feponitis reliquis negotiis omnibus in eo primum laborem fuum effe iuffit, vt arcana logicae rimaretur. Id quod tanta contentione fecit, vt noctes fere infomnes duceret, omniumque fere obliuifceretur, donec rationalis atque naturalis philofophiae myfteria pernouiffet. Qua de re ipfe audiendus eft, haec apud **ABVLFARAIVM** ^g narrans : *Per fefqui annum libris legendis fedulo incubui, et quoties aliqua in quaefione perplexus effem, aut medium fyllogifmi terminum non inuenirem, ad templum me recepi, et ad omnium creatorem preces fupplex effudi, donec aperiretur mihi in eo, quod abftrufum et reconditum erat. Noctu domum meam reuerfus, lucerna coram me pofita, legendo et fcribendo operam dedi, et quandocunque me inuafit fomnus, aut debilitatem aliquam fenfi, acceptum vini poculum bibi, donec ad me redirent vires, deinde ad legendum reuerfus fum. Quod fi me occuparet vel leuiffimus fomnus, de ipsis illis quaefionibus fomniabam, adeo vt multarum ex ipsis rationes mihi per infomnia nota facta fuerint. Nec ita facere defifti, donec folidam dialectices et phyfices cognitionem acquifuiiffem.* Tanta cum effet eius diligentia tamque feruens contentio, mirum non eft, quod fupra iam innuimus, annos eum natum octodecim totius iam encyclopaediae curfum abfoluiffie. Iungebat autem more philofophorum Bagdadenfium philofophiae medicinam, cuius cognitionem tanta felicitate fibi comparauit, vt Chalifae filium, desperato et obscuro morbo laborantem fuffeffu exoptatiffimo fanaret ^h. Quo artis fuae fuffeffu non ad aulam tantum principis, fed ad bibliothecam quoque eius aditus illi patuit. Qua occasione fauentiffima vfus iuuenis ineffabili literarum et philofophiae amore flagrans cum optimos fcriptores in Arabicam linguam ex Graecis translatos offendiffet, ad maturitatem quandam perducere, quae laetiffimis illi incrementis

e) loc. cit.

f) **LEO** l. c. Auicennam iam tum in patriis laribus, a praefceptore Abdalla Euclidis propofitionibus fex prioribus auditis proprio Marte totum librum abfoluiffie, idemque feciffie cum Prolomaei Almagefto nonnulli referunt, vid. **BAILLET** de erudit. praecoc. c. XXI. p. 68.

g) l. c. referunt nonnulli, tefta quadragies Aristotelis metaphyfica, eam tamen intelligere non potuiffie. Cum autem forte fortuna in Al-Farabii commentarios incidiffet, quos tribus drachmis a librario redemerat, tantum inde lu-

cis cepiffie, vt et gratias Deo ageret, et ftipem propterea pauperibus erogaret.

h) Conf. **MERCKLINVS** l. c. alique. Narrant quidam, collegiffie Auicennam ex fanguinis pulfu, principis filium non morbo, fed amore aegrotare, adeoque artificio illi per omnia fimili, quo Erafftratum fanauiffie Antigonum Seleuci filium, conceffa in matrimonium nouerca **APPIANVS** narrat, reftituiffie. Sed dubium non eft, has circumftantias fuiiffe affutas ab Arabibus, vt Graecis medicis non inferior Auicenna videretur. Conf. **FREIND.** l. c.

mentis succrescebat, eruditionem indefinenter connifus est. Ita roboratis viribus annum aetatis vigefimum primum cum attigiffet, animum ad scribendum adiecit, Mefuen, cuius maxima inter Arabes erat exiftimatio, fibi imitandum proponens, cetera arti falutari tempora dicauit omnia. Cuius eam habere experientiam dicebatur, vt teste LEONE¹, magni nominis excellentiffimique medici atque philofophi gloria eniteret. Quae eum ad honores et diuitias in aula principis, tandem autem ad carcerem et indigna, vt folet effe fortuna aulae, fata promouit. Rem ita narrat LEO: Miffurus erat Sultanus Iafochbagh in patriam Auicennae nepotem fuum, vices principis ibi in imperio fubiturum. Is cum Auicennam fibi potiffimum comitem medicumque expetiuiiffet, precibus pretioque impetrauit, vt iter fecum fufciperet. Qua occasione vfus Auicenna cum praerin medicam inftitueret, magnas fibi opes et innumeras, corrafit diuitias, fauore autem vfus principis fui maximo. Sed inuidit fortuna Auicennae tantae felicitatis constantiam, quam calamitas euertere coepit maxima. Cum enim Sultanus refciuiiffet, nepotem fuum, Auicennae herum, cum alio fratre ipfius Sultani defectionem ab eo meditari, praeuertere confilium rebellemque veneno e medio tollere conftituit. Qua in re cum commodiffimam Auicennae operam fere intelligeret, qui archiatri munere fungebatur, eum id vt confilium exfequeretur hortatus est. Non defecit a fide domino debita Auicenna, nec nefando crimine manus polluit: aft cum Bagdadensis aulae iniuriam timeret, filentio totam rem preffit, nec domino nefarium detexit confilium. Qua in re vtrum vel Bagdadensis Sultani metus an prudentia viro philofopho digna, ne atrociffima bella exurgerent, Auicennae ora claufierint, dictu difficile est. Vtrumque tamen in animo fuiffe Auicennae concludi potefte ex ea ratione, quam rogatus attulit. Cum enim detecta conſpiratione dominus eius refciiceret, Auicennam confilii participem factum effe, in carcerem eum conici iuffit. Quod cum indignarentur homines, tantae eruditionis virum tam improuide rebus fuis tamque male confuluiiffe, cum praeftitiffet, rem totam domino enarrare fuo, egregie eos falli dixit, quod putent, fe eius rei exitum non prudenti cogitatione expendiffe. Probe enim fibi perſpectum fuiffe, fi confilium internecinum reuelaiiffet, discordiam maximam inde exortum iri, multorum bellorum cauffam, vix plurimorum hominum fanguine extinguedorum. Praeterea fe illi quoque moecenati non minus gratiae debere, qui in hunc, quo conftitutus fit, gradum eum afſumerit, quam qui in eo feruauerit. In hoc igitur carcere per bienium commorari coactus est Auicenna. Qui ne tunc quidem libertatem fuiffet nactus, niſi portam carceris mors ei aperuiſſet. Erat quidem robuſtus corpore integriſque Auicenna viribus, fic vt ad ſenectutem facile pertingere potuiſſet. At cum praeter modum et rationem in Venerem exariffet, immodico eius vſu ita vires corporis exhaufit omnes, vt in

L 2

car-

i) loc. citat.

carcere vehementissimo alui profluvio corripere. Quo cum aegrotaret, accesserunt ad eum nobiles ex ciuitate plurimi^k, qui morbo eius indolentes non sine stupore quaesierunt, cum tantam artis medicae peritiam possideret, cur non lethali malo medicinam pararet salutarem? Is vasculo, quod iusserat, allato cum aqua, paxillum pulueris alicuius medici iniecit, cuius tanta virtus erat, ut extemplo aqua congelasceret. Quod cum spectatoribus ostendisset, se vero, dixit huius medicaminis vnziam dimidiam sumsisse, nec tamen sibi profuisse, adeoque mortem sibi certissime expectandam esse. Iussit itaque tabelliones aduocari duos, ut testamento conscripto de rebus suis posset disponere. Quod cum factum esset, paucos post dies ex morbo obiit. Factum id a Heg. CCCCXXVIII^l, nempe si cum plerisque statuatur, annos eum aetatis octo supra quinquaginta non fuisse supergressum. Quod si vero LEONI fides adhibenda, qui octogenarium a Heg. CCCCXLII obiisse dicit, paulo maturius quam supra dictum, natum ad hunc annum^m perdurasse dicendum est. Reliquit possessionum amplissimarum, quotannis sex ducatorum, millia reddentiumⁿ haeredem vnicum filium Hali medicinae experientia inclytum, quem et doctum et acuti ingenii, et medicinae sectatorem maximum fuisse LEON^o testis est. Hunc cum parente Auicennae Abdollahi confundunt MERCKLINVS et FREINDIVS^p, cum alio quoque eiusdem nominis et professionis Arabe non incelebri^q non miscendum. Ex his vero illorum quoque error patet, qui Auicennam cum Auerroë vixisse vno tempore contendunt, integri seculi συγχρονισμὸν admittentes^r. Quae confusio varias de inimicitia inter Auicennam et Auerroë fabulas peperit, infra in huius vita ὡς ἐν παρόδῳ tangendas. Recte vero laudatur Auicennae diligentia, laborisque improbi patientia, et contentio studiorum tanta, ut fere miraculo sit. Nam non solum Corani lectiones omnes, sed et libros Aristotelis metaphysicos memoriae mandauisse dicitur. Quod vehementi, quo more Arabum, Stagiritam prosequeretur, amori adscribendum est, cum hunc sibi in philosophia ducem more gentis suae elegisset. Vtrum vero, quod Io. PICVS MIRANDOLANVS^s tuetur, in eius scriptis aliquid diuinum et Platonicum sit,

k) Ibnu Giulgiul apud LEON. l. c.

l) POCOCC. l. c. p. 362. FREIND. loc. cit. qui Medinae eum obiisse, Hamadani sepultum, incerto auctore dicit, et ad A. C. 1036 eius obitum refert, FABRICIVS in A. C. 1050, et alibi l. c. p. 96. in A. C. 1186, MERCKLINVS A. C. 1145, 1165. Erpenius et Gutschonius, quos sequitur NIC. ANTONIVS l. c. p. 6. A. C. 1036, certissimum terminum vitae eius numerant. Communi calculo Sec. XI medio vindicatur. Conf. G. STONITA de morib. Orient. cap. 3.

m) Incidit in A. C. 1050.

n) LEON l. c. Mirandum id non est, infinitis enim diuitiis et honoribus Chalifas onerasse,

magis quam ornasse medicos, ex Abi Osbaiae historia medicorum patet, quae huiusmodi specimenibus abundat.

o) loc. cit.

p) Il. cc. ipse etiam FABRICIVS ad LEON. loc. citat.

q) Vid. MERCKLIN. l. c. p. 387. FABRIC. l. c. p. 174. et imprimis FREIND. l. c. p. 20. Dicitur est Hali Abbas Simia Galeni. Vixit circa A. C. 980.

r) Errarunt hunc errorem HORNIVS hist. phil. L. V. c. 10. p. 291. et laudati MERCKLINO l. c. p. 94. Continuator Vossii de sectis pag. 154. ipso Vossio de philos. c. XII. p. 110. errorem hunc confodiente.

s) In spologia apud HORN. l. c.

fit, eorum esto iudicium, qui inconditas Auicennae scriptiones earumque versiones cum aurea Platonis eloquentia comparandi, gryphesque equis iungendi patientiam a se impetrare possunt. Meliorem ei locum in arte salutari plerique tribuunt. Cum enim laudem summi, inter medicos sui aevi, viri fuisset consecutus, ut supra ex LEONE notatum, plerique qui post eum inter Arabes et Christianos de re medica scripsere, egregie has literas se adiuuasse credidere, si in Auicennam fuissent commentati. Nec recentioribus plerisque alia de eo haesit sententia. Nam et COELIO RHODIGINO ^f vir dicitur *scientia singulari et ingenio exactissimo ac subactio imprimis, id est, usu, auditione, lectione ac literis perpolito cultoque*: et IULIVS CAESAR SCALIGER ^u, eius lectionem medicis omnibus tamquam perneccessariam commendabat, nec quemquam magnum medicum euadere posse existimabat, qui tam doctum opus non legisset. Et VOSSIVS ^x pater Auicennam Galenum exsuperare in eo dicit, quod medicinam omnem methodo ordineque optime complexus sit. Nec splendidius summae, quam in arte salutari consecutus est, existimationis testimonium est, quam quod princeps medicorum κατ' ἐξοχήν, vel solo nomine Al-Rais, princeps dictus sit, ut supra iam obseruatum. Quod seduxit nonnullos, ut somniarent, principis eum sanguine satum, vel regio axiomate insignitum fuisse. Quem errorem in Foroliuensi iam sugillauit LEONAFER ^y, qui eum Cordubae regem fuisse dixerat. A quo tamen nec RHODIGINVS ^z alienus est, qui inter medicos eum purpuratos numerat. Quos errare recte vidit Cel. FREINDIVS ^a, cum nec de regni loco, nec de nomine consentiant. Quamuis nec id probandum existimemus, quod ille Arabum nonnullorum fide refert, ad summi consiliarii, quem magnum Vezirium appellant, dignitatem eum peruenisse. Quae fabula inde orta videtur, quod Auicenna ^b, opibus vsus amplissimis, cum temperamento gauderet supra modum sanguineo, et ad voluptatem, luxum et superbiam vestium atque supellectilis valde prono, magnifico habitu vsus est, adeo ut teste Ibnu Chalican, ad ornandum muniendumque mulum suum ferri loco argentum adhiberet. Ex qua morum et habitus magnificentia facile fuit eiusmodi de tanto axiomate fabulam cudere. Praeter eruditionem in Auicenna mores quoque maxime probati laudatique sunt. Teste enim Ibnu Giugliul ^c fuit acutus et beneuolus, et in responsionibus quandam iucunditatem prae se ferens, cuius aliquot exempla ex hoc scriptore Arabe affert LEO, qui videndus. Et haec quidem pro Auicenna certatim afferri videas. Ast nec desunt, qui in omnia alia abeunt, et abiecte satis de eius eruditione iudicant. Nam ut

L 3

tacea-

f) Conf. FREIND. l. c.

t) Antiqq. lect. l. II. c. 19. p. m. 57.

u) Scaligerana prima p. m. 18.

x) loc. cit.

y) loc. cit.

z) l. c. L. XXIX. c. II. p. m. 119.

a) loc. cit.

b) LEO l. c. qui hunc splendorem et superbiam supellectilis ita excusasse Auicennam refert: facere hoc se, ut honori medicae artis satis proculcato subueniret.

c) Apud LEONEM L.

taceamus, eum teste Iaseo scriptore Arabe apud **POCOCKIVM** ^d cum Alfarabio et Al-Cendo de religione suspectum fuisse, quod ideo factum esse conicit Pocockius; quod de rebus ad alteram vitam spectantibus philosophice argutandi, easque aliter ac sonant verba interpretandi audaciam sibi sumferit: **LEONIS** ^e iam tempore inuenti sunt, qui pronuntiarent; Auicennam in medicina fuisse luscum, in philosophia autem coecum. Quod iudicium confirmat eruditissimi **FREINDII** ^f obseruatio fatentis, se cum toties plura Auicennae opuscula percurrisset, nihil vnquam inuenisse, quod non Galeno surripuerit, vel quod non melius et perspicue magis in Rhazi vel Haly Abbas possit inueniri. Signa eum morborum plerumque sine necessitate rationeque multiplicare, et symptomata accidentalialia cum essentialibus misere confundere. Quod equidem mirandum non esse magnopere putamus, cum plagiariorum, inter quos suo iure referendus Auicenna est, hic mos sit, vt centones consuant male plerumque cohaerentes, male inter se coaptatos. Id quod Auicennae iam obiecit celeberrimus medicus **IO. MANARDVS** ^g, monens; *non esse eum inter antiquos numerandum, sed nec inter auctores, hoc est, qui aliquid arti addiderunt, cum ex aliis fere verbum e verbo acceperit, quicquid in suum librum congeffit, atque cum multis, vel sui, vel interpretum culpa mendis.* Et alibi in eius libro praeter densam caliginem infinitum esse ambagum chaos obseruat. Eundem plagii reatum **HVETIVS** ^h in Auicenna notauit, ipse suo loco consulendus. Immo si **GABRIELI SIONITAE** ⁱ, fides esset, in adolescentia iam furtiuas manus in hac arte prodidisset. At eae narrantur circumstantiae, quae vel mediocriter attento fabulam primo intuitu produnt. Ex his vero de meritis in philosophiam

d) Ad portam Moſis c. VII. p. m. 224.

e) Ibid. qui hoc Ibn Chatir, historici iudicium fuisse ait.

f) l. c. p. 40.

g) L. IX. epist. 5.

h) De clar. interp. L. II. p. 205. qui surripuisse eum pleraque Galeno, Paulo Aeginetae et Dioscoridi obseruat. Qua in re tamen aliquantulum Auicennam excusant mores gentis suae, medicorumque in ea viuentium, quos exscriptores Graecorum fuisse omnes obseruat **FREINDIVS** l. c. p. 17. at suo quoque modo excusat.

i) Rem paucis sic habe: Bocharae celeberrimi nominis medicus viuebat, qui tamen neminem eruditionis suae haeredem esse volebat. Igitur famulis vrebatur literarum rudibus, scripta quoque omnia diligenter custodiebat. Auicennae mater sollicita de filii sui praeclara eruditione dolum comminiscitur. Filio persuadet, vt surdum se et mutum fortiter simularet. Ipsa, medicum aggressa, famulitium pueri et commendat et suadet. Impetrabilis res erat, quia furdus et mutus, ineptus ad omnia studia

videbatur. Sed tamen medicus explorandum puerum ratus, et ipse dolo vtitur. Aliquoties enim massas aeneas magni ponderis prope aures pueri ignorantis proiciens, sic se, num quae frans lateret, expiscaturum ratus est. Omnia tamen perseuerans pueri dolus vicit. Medicus tot experimentis consumtis, nihil subesse fraudis ratus, negligentius schedas suas habere, et incustoditas fere abituriens relinquere. Qua occasione Auicenna vsus eas surripere, describere, et tandem nomine suo, defuncto medico edere coepit. Repetit integra, et fidem adhibet more suo **G. HORNIVS** hist. phil. L. V. c. 10. p. 291. Sed fabulam et mendacia, quaeſo Lector, manibus palpa. Surdum et mutum se simulauit puer; qua ratione igitur famulari poterat, vel persuaderi medico, vt inutilem puerum reciperet? Parentibus gaudebat, opibus affluentibus, qui in famulitium dari potuit? Domi a philosopho eruditus Al-Coranum memoria tenuit, vnde surditatis et *αφωβιας* suspicio? Decimo aetatis anno Bagdadum missus est; quomodo ergo inseruire potuit alieno domino? Verum fertilia in eiusmodi nugis comminiscendis sunt Orientalium, maxime Arabum, ingenia.

phiam ab Auicenna profectis facile iudicium fieri potest. Cum enim con-
 farcinatorem potius opinionum male saepe cohaerentium et plagiarium,
 quam philosophum egerit, vni etiam Aristoteli collum submiserit, sane
 non potuit proficisci ab eo aliquid, quo philosophia magnopere iuuaretur.
 Cumque insuper more gentis suae Islamismi praeiudiciis impeditus fuerit,
 quae vehementer philosophiae obstitisse infra docebimus ^k, tantum abest,
 vt philosophiae auxiliatrices manus porrexerit, vt corrupisse eam potius
 censendus sit. Qui morbus licet et reliquis inter Arabes philosophis
 communis sit, in Auicenna tamen eo grauior fuit, quo pauperiori iudicii
 penu instructus is fuit, homo ad iudicandum profus ineptus, et nescio
 quo fanaticismo, qui inter Muhammedanos compluribus contigit, corre-
 ptus. Cuius luculentum testimonium est, quod logicam in templo, et
 inuentionem mediorum terminorum in somniis se quaesiuisset, et accepisse
 quoque hac via mysteria logica et physica fatetur. Neque vero purum et
 intemeratum Peripateticismum in eius scriptis offendas, eo quod nec
 Graeca intelligeret ^l, nec philosophorum historiam teneret, sine quibus
 praesidiis obscura Aristotelis scripta intelligi non possunt: versionibus au-
 tem vteretur ineptis et ad capiendos philosophi sensus et mentem atque
 sententiam assequendam parum idoneas. Cum autem ratiocinandi arte,
 licet eam tanto studio excoluisse videri voluerit, destitutus fuerit, mirum
 non est, in scriptis quoque medicis Auicennae regnare confusionem, ob-
 scuritatem, errores, miserumque conspici chaos, in quo, quae bona sunt
 vel mediocria, ex furtis eius et expilationibus Graecorum deriuanda sunt.
 Scripsit, vt erat vir diligentissimus, medica plurima, in historia medici-
 nae literaria enarranda ^m: inter ea vero *canon eius medicinae* eminent, in
 quo systema aliquod medicum corradere magis quam conscribere et ex
 scriptis Graecorum compilare aggressus est. Qua in re summam ei laudem
 tribuit SEBASTIANVS SCHEFFERVS ⁿ, *eo quod tanto ingenio, tanta
 philosophiae cognitione, tanta denique peritia artis instructus rem ha-
 stenus Graecis ipsis intentatam aggressus sit, integram artem medicam
 in vnum systema redigere conatus. Quanquam enim negari nequeat,
 multa in illo opere canonis occurrere, quae correctionem mereantur, fa-
 tendum tamen esse opus admiratione dignum.* In quo tamen iudicio de
 Auicenna iudicium et veritatem merito desideres. Nam quae a Graecis
 furto abstulit, bona et egregia suis potius dominis vindicanda, quam pla-
 gario tribuenda sunt: falsum autem est, primum eum systema aliquod medi-

k) Eleganter id de Auicenna obseruauit L. VIVES de corr. art. L. V. „metaphysicam Auicennae videri respere deliramenta Al-Corani. „Nihil fieri posse illis insulsus frigidiusque“.

l) Id probaturus HORNIVS l. c. ad RHODIGINVM antiqq. lect. L. II. c. 2. prouocat, indignam, quod Auicenna in Hispania natus Graeca non intellexerit. Verum nec libro II, sed L. III. p. m. 73. hic locus extat, et de Auet-

roë non de Auicenna agit. Simili ratione ab Hornio sine dubio deceptus lapsus est RAPIN reflex. sur la phil. p. 739.

m) Enarrant eius scripta medica LEO, MERCELINVS, ANTONIVS II. CC. HOTTING. bibl. Or. p. 212. biblioth. quadrip. p. 257. Wolf. bibl. Hebr. P. I. p. 9. aliique.

n) Introd. in art. medic. p. 63.

medicum construxisse, cum ex supra dictis constet, Abubeter siue Razin in *continente suo* idem ante Auicennam tentauisse. Verum haec medicis expendenda relinquimus, monuisse contenti, etiam in philosophico argumento Auicennam diligentiam quidem suam demonstrauiſſe, iudicium vero et philosophandi prudentiam non item. Scripsit enim varia rationalem, physicam et metaphysicam philosophiae partem illustrantia ^o, v. c. tr. *de anima, de stellis, de sphaera, systema logicum, physicum, metaphysicum* et alia, de quibus HOTTINGERVS ^p videndus. Horum librorum vt et medicorum quorundam versiones quoque extant Hebraeae ^r, et imprimis Latinae. Vsque ad renatas enim literas non inter Arabes modo, verum etiam inter Christianos dominatus est Auicenna tantum non solus, vnde, cum in scholis Saracenorum Christiani philosophiam et medicinam discerent, hoc imprimis duce egregio opus esse iudicatum est, et in hunc finem versiones Latinae, cum Arabica non intelligerentur, confectae sunt. Id quod imprimis GERARDVS CREMONENSIS tentauit, cuius tamen labor adeo ineptus est, vt noua recognitione et emendationibus quamplurimis opus esse viri docti censuerint. Quare ANDREAS ALPAGVS Bellunensis ^r, quem in senectute Arabicae linguae discendae et codicum Arabicorum conquirendorum causa in Orientem profectum fuisse constat, innumeris hanc versionem castigationibus correxit, et ad Arabicae linguae codicumque fidem restituit. Et ne sic quidem tamen Auicennae opera fideliter satis nobis tradita esse doctis viris obseruatum est. Quae causa extitit, cur et VOPIS. FORT. PLEMPIVS Medicus Louanienſis ^r et PETRVS VATTERIVS archiater et consiliarius Aurelianensis ^r nouam versionem molirentur, quae tamen typis non prodierit. Multa quoque Auicennae scripta *auendota* seruant bibliothecarum foruli, quibus tamen sine magna eruditionis iactura hodie facile caremus.

Esseriph Essachalli.

§. XVIII. Ex Asia in Africam et Europam ad Mauros progressis occurrit ESSERIPH ESSACHALLI, homo Siculus, qui nomen Esseriph id est, nobilis vel illustris ideo accepit, quod ex posteris Muhammedis esset. Sharifi vero titulo solos eos gauisos fuisse, qui a Muhammede genus duxere vel ei affinitate coniuncti fuere, obseruat P O C C K I V S ^a, idque exemplo illustris Edrifidarum familiae, quae olim in aliquibus Africae partibus regnauit, illustrat. Is non modo eloquentiae dulcedine et eruditionis praestantia in genere, sed et philosophiae, medicinae, astrologiae et cosmographiae notitia speciali per Occidentis tetras ita incla-

o) Conf. LEO l. c.

p) Bibl. Orient. p. 218 245.

q) Videndus de iis BARTOLOCCIVS bibl. Rabbin. T. I. p. 6. WOLFIUS bibl. Hebr. l. c.

r) Conf. VOSSIVS de phil. p. 110. FABRIC. bibl. Graec. Vol. XIII. p. 272. not. s. Sed voluerunt hunc quoque lapidem alii Arabicae literaturae periti, et inter hos V. C. Petrus Kir-

stenius. Conf. inscriptio opertum Venet. 1608. editorum, quam exhibet MERCKLINVS loc. cit. pag. 99.

s) Vid. MERCKLIN. l. c. HOTTINGER. l. c. p. 213. SPIZELIVS specim. biblioth. vniu.

t) COLOMESIVS Gall. Orient. p. 229. edit. Fabr.

u) Specim. hist. Arab. p. 373.

inclaruit, vt inter Christianos quoque eximia de eo esset opinio, eumque suo tempore parem non habuisse LEO AFER^z, cui eius notitiam debemus totam, affirmet. Is qua ratione Apuliae et Calabriae duci et Siciliae comiti Rogerio innotuerit, ita narrat: Siciliam sibi, cuius rex a pontifice Anacleto adiecta Apulia et Calabria declaratus erat^y, cum armorum vi subiicere tentaret Rogerius, urbem quoque Mazzaram obsedit. Cuius incolae cum arte inclusi ab eo premerentur, de deditioe cogitare coeperunt. Vt igitur pacis conditiones obtinerent faciles, hunc potissimum philosophum legatum ad Rogerium miserunt. Qui cum ciuitatis nomine de conditionibus tractauisset, regi librum a se confectum obtulit, cui titulum fecerat *Nusbat alabsar*, id est, *spatiatorium locorum*, vel potius *oculorum*, in quo docta tractatione geographiam omnem et veterem et sui temporis exposuerat. Cuius libri summam atque argumentum cum Rogerius intellexisset, in Latinum sermonem transferri iussit. Quo lecto rex admiratus ea homini Muhammedano cognita fuisse et perspecta, quae inter Christianos ignorarentur, saltem de quibus nemo haecenus scripsisset, tanta Efferiphum complexus est gratia, vt et castrum ei aliquod donaret, et vt in aula sua maneret, oblatis lautis conditionibus rogaret. Renuit tamen philosophus, castroque dynastae cuidam magno auri pretio vendito in Mauritaniam abiit. Rogerius autem si fides est historiae Siculae scriptori Arabi Ibnu El Hufain, ad quem prouocat Leo, tanto amore hunc librum complexus est, vt e manibus vix deponeret; quod cum mirarentur amici, et, cur non Ptolomaeum, scriptorem multo doctiorem legeret, quaerent, illis Rogerius respondit: Ptolomaeum tantum de parte mundi, Efferiphum de toto mundo scripsisse. Obiit Efferiph A. C. MCXXI, an. Heg. DXVI, in vrbe Africana Ciuitat, relictis multis filiis, quorum posteros suo quoque tempore Fessae atque Tuneti inuentos fuisse, semperque de ista familia aliquos rei medicae studuisse Leo asserit. Caue vero hanc cosmographiam confundas cum geographia vel cosmographia Nubiensi ab homine Aegyptio Muhammed Ebn Muhammed Sheriffal Edrissi conscripta, quam simili fere modo Rogerio II. obtulit, quamque Latinam fecerunt GABRIEL SIONTA et IOANNES HESRONITA^z, Maronitae. Is enim anno Heg. DXLVIII, librum suum tradidit Rogerio, dimidio fere seculo Eschalli iunior, vt recte obseruatum POCOCCIO^a et FABRICIO^b. Lapsus est in hac homonymia confundenda magnus BOCHARTVS^c.

§. XIX.

x) l. c. c. XIV. p. 278.

y) Qualis tunc facies Italiae fuit, bellis saeculis inter papas Innocentium II, et Anacletum II inualescentibus, cum illius partes sequeretur imperator Lotharius, huius Rogerius, in historia ecclesiastica quaerendum. Videndus autem FRANC. PAGO in breuiar. Pontif. Roman. T. II. ad Sec. XII. pag. 613. seqq. 645. seq. et

LEO VERREVTANVS in chron. summ. Pontif. nuper a praestantissimo LAMIO T. II. deliciar. edito p. 1207. scriptoresque historiae Pontificiae et Schismatum alii.

z) Paris. 1619. 4.

a) Specim. hist. Arab. p. 372. seq.

b) Bibliograph. antiq. c. V. p. 129. 130;

c) Praef. ad hierozoicon.

Thograi.

§. XIX. THOGRAI Perfa fuit Ispahanensis, vir in philosophia, arte medica et praecipue chemica, poetica, rhetorica et historia celebris, maxime vero carminis felicitate et elegantia commendatus. Qua artis praestantia haud parum res suas promouit. Cum enim scribendi peritia singularique artificio praestaret, (vnde quoque nomen ei Thograi haesit, cum integro nomine Abu Ismael Al-Hofain Ebn Ali Alaspahani esset) et se principi Malich Maschud Ebn Muhammed Seliucki facto specimine valde commendauisset, negotiis eius arcanis scripturaeque in curia admotus est, eo successu, vt maius curiae officium, quod cum cancellarii vel magni quoque Vezirii et primarii consiliarii munere coincidebat, ei crederetur. Quo axiomate auctus tantis teste **L E O N E A F R I C A N O** diuitias corrasit, vt aestimari vix possent, isque omnes alias in hac aula potentia et censu antecelleret. Tantum tamen a philosophiae disciplina atque actione abfuit, vt quo plus possideret, eo minus inde animum referret tantis thesauris contentum. Vnde cum plurima conscriberet carmina, pleraque lamentis querulisque repleuit vocibus, et exoptulando de iniuria temporis factorum iniquitatem accusauit. Eo vero tandem insaniae delapsus est, vt alchemiae totum se traderet, ita, quod fortuna ipsi denegare visa erat, artis auxilio praestiturus, vt infinitis thesauris abundaret. Quod funestum ei esse vidit dominus eius et prudenter monuit. Is enim cum die quodam ingressus esset tentorium Thograi, eumque rerum expeditioni deprehendisset intentum carmen reperit, quo haud obscure animum praesenti fortuna non contentum significauit. Quo lecto monuit eum, vt, quae dicenda haberet, ad illa attenderet, ea enim se allaturum esse, de quorum veritate tempus eum conuicturum sit. Nempe esse se dimidiae Asiae dominum; illum autem quasi secundum, proximum quippe a se: non deesse vtrique abundantissimam Dei gratiam, neque tamen ita expleri animum satiarique posse. Vereri itaque se vehementer, ne tristiori tandem euentu puniantur, si ad altiorem gradum adspirare perrexerint: nam non aliud sperare petereque se posse, quam vt Dii efficiantur. Nec sefellit euentus vaticinium. Vix enim semestri effluxerat spatium, cum contra fratrem rebellaret princeps, monarchiam affectans. Quem cum magno exercitu aggressus esset Sultanus, captus is est et in carcerem ductus, sociusque atque comes illi datus Thograi, vel ob diuitiarum vel ob eruditionis et ingenii inuidiam, vel quod factionis illius atque conspirationis particeps haberetur. Illud certum immensas diuitias, quas Thograi possidebat, effecisse, vt iuberetur alligari torquerique, sicque coactum illum immensos thesauros, quos habebat, confessum esse. Quo cognito Sultanus eum vestibus exutum arbori alligare iussit, puero praecipiens, vt sagittis eum confoderet. Quod cum ex regis mandato puer exfe-

d) Vid. **Росск.** ad carmen Thograi p. 4. nomen enim crassam et implexam scripturam in

diplomatibus adhiberi solitam indicat. e) **Lxo** l. c. c. XIII p. 276.

exsequi fusciperet, non ad orationem confugit, nec animam Deo commendauit Thograi, nec animo quoque defecit, sed tanta eius praesentia usus est, ut morti proximus carmen occineret, quo morti generosum contemptum opposuit, seque sagittis ipsum obtulit. Qua animi ferocia commotus Sultanus, cum eum confossum interiisse comperisset, comburere corpus exanime tanquam impii et infamis haeretici iussit. Id quod factum a Heg. DXV, A.C. circiter cōCXXI, in campis Marghoë, ut scribit LEO. Scripsit non commentarios tantum historicos *de rebus Asiae, Persidisque*, sed et *de florationem naturae in alchimia*, qua arcana naturae mysteria in transmutandis metallis se detexisse somniabat. Tum commentarium quoque in *republicam Platonis*, quo huic potissimum philosopho, raro inter Arabes exemplo laborem impendit. In carminibus autem, quae magno numero confecit, non laudes tantum principum et illustrium virorum, verum etiam argumenta moralia profecutus est, ex quibus vnum ad nos peruenit, editum ab ED. РОСОСКІО f.

§. XX. Inter Saracenos Hispanos eminuere philosophiae et medicinae laude AVENZOAR et Auenpas, celeberrima in scholis medicorum Sec. XII et sequentium ad renouatas vsque literas nomina. Et prior quidem posterioris praeceptor Seuilia, Chalifarum sede natus a parente Ibnu Zohar vocatus est, quod Latini in Auenzoar commutauerunt. Nobili enim genere ortum dicit LEO g, et ubi philosophiae atque medicinae diligentem operam dedisset, seruiuisse rebelli Ibnu Habad eiusque filio, quo legato eiectoque ministerio Morocciani regis Iosephi Ibnuttaspin, qui Iuceph Abentesephin RODERICO h dicitur, se dedit. Quamuis autem nunquam praemium ex sua arte vel a pauperibus vel ab artificibus accepisset, regum tamen principumque muneribus, quae non neglexit, ita ditatus est, ut plurimis facultatibus abundaret. Quibus tamen ista usus est, ut non indigos tantum pecunia iuaret, sed et inimicis eleemosynam erogaret. Dignus autem qui in Saraceni- cae philosophiae historia nominetur praecipue est propter discipulos, quos educauit, celeberrimos, inter quos praeter Auenpace fuit Auerroës, quemadmodum et filium eius Ibnu Zohar vel Zor cognomento Rafin in aula Mansoris pontificis regis Marochiani gratiosum fuisse, et in arte medendi ita excelluisse, ut ingentes inde ipsi diuitiae prouenirent, narrat LEO AFER i. Quamuis autem Auenzoar philosophici argumenti nihil scripsisse legatur, sed tantum medica edidisse plurima, quae et veteribus eximie laudata, eorumque auctor, illustris, admirabilis, eminentis &c. nomine ab Auerroë maectatus, et recentioribus, maxime Cel.

M 2

FREIN-

f) Lucetti primo vidit Lugd. Batau. 1629. Latina vero versione donauit, et cum erudita praefatione Oxon. 1661. 8. edidit EDVARDVS POCCOKIUS.

bibl. Hisp. vet. T. II. p. 232. PETR. CASTELLANVS vit. illustr. medicor. T. X. Antiqq. Graec. Gronou. aliique.

h) Hist. Arab. c. 48. p. m. 38.

g) L. c. c. 16. p. 279. conf. NIC. ANTON.

i) c. 18. p. 281.

FREINDIO ^k probata, qui de medicina Auenzoar prolixè doctèque differit: illud tamen hoc loco non praetereundum, reuocasse medicum hunc Hispanum inter Arabes medicinam rationalem, et procul esse iussit hypothèsibus incertis ad experientiam et rationem eiusque usum, id est, philosophiam cuncta reduxisse. Obiit, teste LEONE' an. Heg. DLXIV annos natus XCII. FREINDIVS ^m CXXXV aetatis annum attigisse scribit, sine dubio narrantium errore deceptus, qui dum tempus eius definiri non posse, dicit, patet inde, eum Leonis libellum non ubique consulsisse: quem si adisset, multa historiae huic addere potuisset haud ingrata futura.

Auenpace.

§. XXI. Ex huius schola, ut dictum, prodit Abubècr Muhammed Ebn Baiiah ⁿ, Hispanus ^o, ex quo ultimo nomine Latini corruptum nomen AVENPAS vel Auenpace formarunt. Dicitur alias Ebnol Sayeg vel Ibnu Saigh. Antecessores habuisse Iudaeos, et in vrbe Mariae natum ait LEO AFRICANVS ^p, qui inter celeberrimos medicos atque philosophos eum fuisse testatur. Illius artis praecepta ab Ibnu Zohar, huius a Maslama quodam philosopho Arabe didicit. Sed et mathematica tenuisse inde colligitur, quoniam in Euclidem commentatus est. Laudat LEO epistolas eius philosophicas atque theologicas, ad quas sine dubio ea quoque pertinet, quam B. CHRISTOPH. WOLFIVS ^q, auctore Abubècher Ben Saig laudato, adducit in Hebraeam linguam a R. Chaiim Ben Iudae Aben Viuasch conuersam *de discessu siue abductione animae a rebus mundanis ad Deum*: ex qua colligitur, Auenpace eorum philosophorum Peripateticorum inter Arabes genere fuisse, qui mysticam quandam philosophiam affectantes ad entusiasmum accesserunt, ut infra monebitur. Sed et commentario Aristotelem illustrauisse, itemque librum de causis dicitur ^r. Siue autem philosophia in causa fuerit, quae a communi theologiae Muhammedanae tramite discedere coegit, siue inuidia eum prefferit, illud certum, eum haereseos suspectum Cordubae, ubi Auerrois pater tunc iudex erat, in carcerem coniectum, at deprecantibus principibus viris ex eo iterum dimissum fuisse ^s. Parum enim conuenisse philosophis Muhammedanis cum lege Islamitica nec tam facile in concordiam ire hanc voluisse cum philosophia Graecorum, quam solebant theologi Muhammedanorum scholastici, supra iam obseruatum est, et credibile Ebnol Sayeg id etiam obseruauisse. Tales enim philosophos inter Muhammedanos fuisse, testis est ABULFARAVS ^t, qui narrat: *Fuisse quosdam qui autumauerint, coniunctis philosophia Grae-*

k) Hist. med. P. II. p. 41. qui ex ipso Auenzoar obseruat, captiuum aliquando eum detentum maleque habitum fuisse a praefecto urbis Serrisae regio. Postea vero Hospitali praefectum, regis ministeriis inseruauisse.

l) loc. citat.

m) loc. cit.

n) Pocock. specim. p. 386.

o) Nic. Anton. l. c. T. II. p. 254. 255.

p) l. c. 15. p. 279.

q) Bibl. Hebr. P. I. p. 6.

r) Conf. GESNER. in biblioth. WOLF. l. c. pag. 17.

s) LEO l. c.

t) Apud Pocock. specim. p. 385.

Graeca et lege Arabica ad perfectionem perueniri: composuerintque Lepistolae de L sapientiae speciebus, addita LI, quae reliquorum capitum species in unum collectas contineret, iuxta viam compendii et epitomes, et vocasse eas epistolas Echwanossapha, celatis interim nominibus suis. Hos discurfus affectus quidem mouisse, sed ad metam neutiquam pertigisse, nec probationes et argumenta manifesta exhibuisse. Nostrum autem de iis pronunciaffe: non esse hanc sententiam cuiusquam ex antiquioribus, verum sententiam Echwanossapha a veritate aberrantium, scriptorum Arabicorum verbis exponit **POCOCKIVS**. Ex quo patet, Ibnu Saigh improbauisse syncretisticum theologorum inter Muhammedanos scholasticorum studium, et dissensum a veteribus placitis ostendisse. Ex quo facile fieri potuit, vt premente theologorum inuidia haerefeos accusatus fuerit. Annum obitus eius quidam in an. Heg. DXXXV, alii in DXXXV ponunt. **LEO** an. Heg. DL obiisse dicit. Medio seculo Christiano duodecimo vixisse certum.

§. XXII. Magnum quoque inter theologos Muhammedanos ob philosophiam nomen consecutus est **ALGAZEL**, vel quo integro nomine appellabatur, Abu Hamed Muhammed Ibn Muhammed Ibn Achmed **Al-Gazali**^{u)}: qui quod pro religione Muhammedana contra Christianorum et Iudaeorum obiectiones pugnasset, *Haiatol Eslam*, id est, *demonstratio Islamismi* vocatus^{x)}, interdum etiam a filio Abu Achmed dictus est itemque Zainoddin Al Tufi. Erat enim Tufius, ex celebri Asiae vrbe Tus vel Tos oriundus. Patrem habuit mercatorem diuitiis affluentem, qui cum filium excellentissimis naturae dotibus ingenioque praeclarissimo ornatum videret, studiis eum dicauit. Quibus ita se ingurgitauit **Al-Gazeli**, vt et omnem encyclopaediam teneret, et in philosophiae atque theologiae iurisque Islamitici studio nulli concederet, omniumque inde in se oculos conuerteret et in admirationem raperet. Latere itaque egregia **Al-Gazeli** eruditio summos quoque viros non potuit, et in causa fuit, vt ad Bagdadense gymnasium, (quod summum consiliarium siue magnum Vezirium in hac metropoli maximis sumtibus magnoque studiosorum iuuenum confluxu excitauisse supra narrauimus) vocaretur, vt professoris ibi publici munus subiret. Inuitatus largo stipendio **Al-Gazeli** cum Bagdadum venisset, munus lectione publica auspicatorum, tanta eius apud omnes fuit expectatio, vt ipse vrbis eius princeps, omnesque eius familiares, nobiles et magistratus ei obuiam procederent, et tota fere ciuitas in eius aduentum ex vrbe effunderetur. Conscensa autem cathedra cum primam lectionem habuisset, vniuersus populus confluxit, et non nobiles tantum atque diuites

M 3

tes

u) **POCOCK**. I. c. p. 371. et praef. ad philosoph. autodidact.

x) **IDEM** porta Mosis c. VI. p. m. 112. Caue haec nomina inter se confundas, quod accidit

HENDREICHIO in pandectis Brandenburgicis h. v: **Al-Gazel** autem vel **Al-Gazuil** idem est, ac iustitarius. Conf. **WOLF**. bibl. Hebr. P. III. pag. 2.

tes ad nouum professorem accurrerunt, eius sapientiam audituri, quem tantis honoribus cumulauerant principes; sed et opifices et plebs omnis relictis opificiis et tabernis cum filiis ad nouum gymnasium conuolarunt, tantae eruditionis audituri miraculum. Quos cum attonitos dimisisset omnes, tanta inde apud summos imosque auctoritas Al-Gazelio enata est, ut multoties ipse consiliarius summus lectionibus eius interesset. Ita uero non famam tantum atque existimationem, sed et facultates mire sibi auxit Al-Gazelius, multos annos hoc munere summa cum laude defunctus. Nihil tamen cogitantibus omnibus inexpectatum consilium suscepit et executus est philosophus. Posito enim munere, quod hactenus cum laude gesserat, erogatisque in pauperes facultatibus fere omnibus, quas docendo corraferat, eremitaque habitu induto Meccham iter religiosum suscepit. Ex Arabia in Syriam, indeque in Aegyptum secessit, ibique Cairi primo mox Alexandriae commoratus est, ut Etartosim, theologum inter Muhammedanos celeberrimum audiret. Tandem Bagdadum reuersus est, ibique naturae debitum reddidit annos natus quinque supra quinquaginta, a. Heg. DV⁹. Nobilem uero Al-Gazelius locum occupat inter theologos Muhammedanos, sectam enim Al-Asshariensem, cuius supra historiam tetigimus, nouis illustrauit luminibus, eiusque auctoritatem multum promouit: Islamismum autem magna eruditione tueri, et Christianorum atque Iudaeorum tela retundere sategit. Scripsit enim librum *de unitate Dei* aduersus Christianos, quem defensoris Islamismi cognomen ei peperisse recte coniicit **POCCKIUS**²: licet uerisimile sit, plura eiusmodi opera scripsisse Al-Gazelium: Meminit enim **CHR. RAVIUS**³ *operis eius theologici ad disputationes et quaestiones theologicas, dubias aut difficiles consultationes resoluendas conscripti, quomodo Christianis, Iudaeis, Magis quoque et Paganis et in genere omnibus in secta Muhammedica non uiuentibus respondendum, partim ex Al-Corano partim ex responsionibus Muhammedis aut sequentium Chalifarum sententiis ostendentis*. Tantique facti sunt hi Al-Gazेलii libri, ut in compendium melioris usus caussa mitterentur, quod suscepisse Abu Tadli Ahmed Ebn Musa, testatur **POCCKIUS**⁴. Quamuis autem summus esset theologus, impedire tamen non potuit, ut non haerefeos infimularetur, grauique afficeretur iniuria. Narrat enim **LEO**⁵ teste usus Geusi scriptore annalium Arabico: Post discessum Al-Gazेलii inuentum fuisse Bagdadi librum quendam eius, quem contra iuris Muslematici interpretes scripserat: in quo cum aliqua vituperauisset, licita legibus Islamismi, eum librum tantam ei conflasse inuidiam, ut per totum imperium Saracenicum combureretur. Libri uero titulum fuisse:

Resur-

y) Narrat haec omnia **LEO** l. c. c. 12. p. 274. seqq. annum hunc emortualem quoque figit **POCCKIUS** l. c. p. 371.

z) *Port. Moïsis* l. c.

a) *Panegy. II.* p. 16. **CEL. WOLFIVS** tamen

l. c. **P. I.** p. 6. eundem librum **RAVIUM** intelligere putat de unitate Dei: sed uerba **RAUII** id non euincunt.

b) *Specim. l. c.*

c) loc. cit.

Resurrectio scientiarum legis. Addit his: incurrisse quoque reprehensionem aliorum, ob librum alium, cui titulum fecerat: *Defensio iusta*, quo libro recensuerit res ac regiones, quas Iudaei ac Christianicolae habebant, et possidebant, qui non credidere Muhammedi. Ex quibus verbis conuenimus, concessisse eum quaedam, facilemque se in aliquibus praeuissis dissentientibus magis, quam ferre poterant animi theologorum zelo aestuantium. Excelluit praeterea carminis elegantia et felicitate, quam ad res morales adhibuisse, plurimaeque huius generis, more gentis suae, scripsisse, testis est LEO ^d. Praecipue tamen inter philosophos nobile nomen consecutus est. Nam et librum conscripsit *de opinionibus philosophorum*, maxime in naturalibus et logicam, metaphysicam atque moralem philosophiam peculiaribus tractationibus illustrauit, quae ob auctoris celebritatem in Hebraeam linguam translatae sunt, de quibus librorum Al-Gazelii versionibus videndus est WOLFIVS ^e. Sectam enim Al-Ascharitarum de Deo et operibus decretisque diuinis subtiliter philosophatam fuisse, supra iam diximus. Sed et alio nomine in philosophiae historia notandus est. Scripsit enim *destructionem philosophorum*, quo potissimum libro omnium philosophorum systemata euersum iuit, sine dubio, ut eo melius legi Islamiticae succurreret. Contra quos insultus philosophorum partes tuitus est Auerroës edito contra Al-Gazelii librum *destructorio destructorii*. De aliis eius libris videndi LEO AFER ^f, HERBELOTIVS ^g, aliique.

§. XXIII. Seculo dimidio hoc iunior est AVI IAAFAR IBN THOPHAIL, qui et Abubecr Ebn Thopail dicitur ^h. Natus est in regia Chalifarum sede Seuiliae, nobili genere ortus, quod inter exercitus Saracenicis ex Syria in Hispaniam descendit, et inter ministros Chalifarum Pontificumque ⁱ summos atque praecipuos, locum diu tuitum est. Sed euerfa tandem illorum potestate multis rebellionibus, parens eius et muneribus et facultatibus priuatus est ^k. Thophail itaque filius cum videret, ex paternis fundis non haurire se posse, vnde emergeret, ad literarum studia animum applicuit, ratus, quem fortuna in aula negauerat, in Musarum castris se fatorum suorum euentum laudabiliorem esse deprehensurum. More itaque doctorum virorum inter Arabes arti medicae et philosophiae se tradidit, earumque mysteria tanta felicitate perquisiuit, ut non ignobilem inter philosophos sui temporis locum consequeretur. Cumque ex consuetudine nationis suae Aristotelicae philosophiae totus adhaereret, tanta eius in explicando obscuro et difficili philosopho ingenii acrimonia emicuit, ut et Auerroës et Maimonides ab eo philosophiae praecepta discere

d) loc. cit.

e) loc. cit.

g) Biblioth. Orient. p. 352.

h) Pocock. praef. ad phil. autodidact.

i) Vtrumque et Chalifae et pontificis nomen כליפת et כהן מלך sibi principes Saracenorum,

f) loc. cit.

maxime Mauri vindicabant, quod non regionis tantum, sed et religionis arbitri essent. Vnde Al-Gazelius orthodoxam doctrinam etiam ex pronuntiatis Chalifarum definiuit, ut supra dictum.

k) LEO l. c. c. 17. p. 280. seq.

scere cunctati non fuerint, quod exemplum alii quoque multi postea secuti sunt. Fuit iudicio satis acuto, ingenio pereleganti et in lectione veterum pro Arabis hominis conditione satis subacto, eo vero ex philosophorum genere, qui Aristotelica philosophia ad entusiasmum quendam erigendum inter suos vsi sunt. Id quod luculenter prodidit eleganti illa fabula de Hai Ebn Yockdahn, quem fingit aquarum inclementiae expositum et a cerua nutritum, sine vnius hominis societate solum relictum ita adoleuisse, vt sola rationis luce connata vsus, tum ad rerum naturalium et supernaturalium, tum ad ipsius Dei animaeque immortalis cognitionem, felicitatemque in vnione cum Deo eiusque intuitione inueniendam peruenerit. Quam fabulam ita instruxit, vt, (quod in homine Arabe non valde mirandum) verisimilitudinis quidem leges haud raro transgrederetur, ita tamen sermonis elegantia atque narrationis iucunditate cuncta temperaret, vt inter ipsos Mauros magna inde enasceretur libro huic auctoritas et existimatio, quem nec ipse Auerroës homo metaphysicus laudare destitit. Eadem libri huius veneratio inter Iudaeos fuit, quibus Hebraicum exhibuit R. Moses Narbonensis, cuius exemplum alii quoque, docente WOLFIO ¹, secuti sunt. Ereptusque est libellus elegans communi veterum librorum, praesertim Arabicorum, naufragio, quod pulsus ex Hispania Mauris passus fuit, et ad nostra vsque tempora seruatus est. Quem cum accepisset, vir de Arabica literatura tot nominibus meritis, nec satis laudandus EDVARDVS POCOCKIVS, dignumque iudicaret, qui ab Arabicae eruditionis studiosis cum ob argumenti grauitatem, tum ob dictionis suauitatem et elegantiam legeretur, filio cognomini paternaeque eruditionis in his literis haeredi vertendum et Arabica Latinaque veste in lucem publicam producendum tradidit, sicque erudita praefatione, qua de auctore et argumento libri more suo doctissime differit, auctum Oxoniae ^m edidit, hoc ornatum titulo: *Philosophus ἀντροδιδάκτωρ, sive epistola, in qua ostenditur, quomodo ex inferiorum contemplatione ad superiorum notitiam mens ascendere possit.* Magni hunc librum fecerat editor ob singularem dictionis nitorem et elegantiam; at et argumentum ipsum philosophis praestantissimis ita placuit, vt noua editione opus esset ⁿ, deque libro ipso, vir summus G. G. LEIBNITIVS ^o, pronuntiaret, se legisse summa cum iucunditate libellum elegantissimum, fateretur quoque, ex excellentissimo hoc libro clarissime intelligi, Arabes philosophos tanta sublimitate de Deo cogitasse, quanta vnquam philosophi Christiani id fecerint. Maxime vero Britannis, ad eiusmodi argumenti genus natura procliuius adeo haec fabula placuit, vt et Ashwellius eam ex Latino Pocockii Anglicam faceret, et Quackerorum coetus, cui intuitiua ista Thophaili cognitio mire arridebat, auctore vsus Georgio Keith, celebri illius ministro, eandem libro huic praestarent operam ^p. Qui tamen vterque cum

1) Bibl. Hebr. P. I. p. 14. seq.

m) 1671. 4.

n) Oxon. 1700. 4.

o) Leibniziana p. 30. 38.

p) Vid. Biblioth. vniuers. T. III. p. 77.

cum nimis superstitione Latinae versioni institisset, nec Arabicum *πρωτότυπον* consulere potuisset, meliorem dare libri commendatissimi versionem ex ipsa Arabica lingua confectam suscepit SIMON OCKLEY, Cantabrigienſis professor linguae Arabicae ¹. Sed et anno clō Io C LXXII edita est versio Bataua ², et clō Io CCXXVI Germanica, quam B. Io. GEORGIO PRITIO debemus, qui luculenter de hoc libro meritis est. Auicennae autem laborem esse perperam coniecit PETR. DAN. HVE-TIVS ³. Plura ad eius historiam pertinentia dabunt, NIC. ANTONI-VS ⁴ et Io. CHRISTOPH. WOLFIVS ⁵. Obiit Thophail Seuliae an. Heg. DLXXI, i. e. circa finem sec. XII Christiani.

Auerroës.

§. XXIV. Omnium tamen philosophorum medicorumque luminibus inter Arabes tenebras obieciſſe famamque eorum superasse visus est Thophaili discipulus AVERROES, inter Christianos potissimum philosophiae nomine ipsi fere Aristoteli, si non praelatus, certe aequatus. De cuius vita et historia optandum esset, vt scriptores de medicis illustribus Arabes, qui nondum editi sunt, consuli possent; quibus dum caremus, recurrendum potissimum ad LEONEM AFRICANVM ⁶, qui prolixè eius historiam enarravit, quem plerique recentiores maxime NIC. ANTONI-VS ⁷ et PETRVS BAYLE ⁸ secuti sunt. Cuius tamen posterioris in consarcinandis recentiorum narratiunculis, non consultis fontibus diligentiam non satis accuratam acerbe reprehendit Cl. FREINDIVS ⁹. Integrum verumque eius nomen fuit Abul Walid Muhammed Ebn Achmed Ebn Muhammed Ebn Roshd ¹⁰, quae nomina more Arabum de filio, patre, auo, abauo intelligenda, varia illi apud Latinos pepererunt nomina. Abu Walid enim apud Leonem Abulguail dicitur, Ebn Roshd ¹¹ autem, corrupta nomina Aben Rofchd, Ibn Rofchad, Ibn Rofid, Aben Ruſt, Auen Ruis, Ibn Rosdin et similia peperere, ex varia nominis Arabici, quod gentilitium illi fuit, pronuntiatione oriunda. Auum enim illum habuisse, eodem nomine insignitum, indeque ab Arabibus Ibn Rosdin Elfahidu, id est, Auerrois nepotem dici Leo obseruat ¹². Natus est in celebri Saracenorum inter Hispanos sede, Cordubae, nobili familia. Parentem habuit iudicem et caput sacerdotum totius illius prouinciae, Baeticae et regni Valentiae: auum praestantissimum et celeberrimum iuris Muhammedani interpretem, secundum opinionem Malichi ¹³ atque theologum

q) Integer titulus libri est: The improvement of human reason, exhibited in the life of Hai Ibn Iskhan, written in Arabic above 500 Years ago by Abu Isafar Ebn Thophail. Lond. 1711. 8.

r) Reperita Roterod. 1701. 8.

s) De fab. Romanens. p. 12.

t) Bibl. Hisp. vet. T. II. p. 252. ff) l. c.

u) l. c. c. 20. p. 292. seqq.

v) l. c. T. II. p. 243.

w) Dict. T. I. art. Auerroës p. 384. seqq.

x) Hist. medic. P. II. p. 64. seqq.

y) Pocock. specim. p. 385. qui in his exprimentis nominibus accuratatione reliquos vincit omnes.

z) Denotat filium recti. Leo l. c.

aa) Parentem Ahmed, auum Muhammed, abauum Roshd vocatum fuisse, series appellationum istarum docet. Hinc nepos Auerrois, id est pronepos Roshd.

ab) Intelligi haec non possunt, nisi de sectis Iure.

logum magni nominis sectae Al-Afsharitarum addictum. Qui quo loco inter suos fuerit habitus, inde intelligi potest, quod post sopitam regni illius rebellionem populo se Maroccano regi se subiiciente, is legatus ad regem missus sit, ut hanc illi regionem traderet; quem tanta gratia excepit, ut et omnia illa, quae pro ciuibus suis petebat annueret, et duos ei magistratus committeret, constituendo eum et supremum regni Cordubae iudicem, et caput sacerdotum omnium, quo honore cumulatus in patriam reuersus tanta ibi auctoritate populique amore vixit, ut eo decedente fato, filius Auerois pater iudex et sacerdos maximus communi ciuium suffragio, confirmante Maroccano rege, eligeretur, eo quod in iure Muhammedano legibusque patriis esset exercitissimus. Hic cum filium praeclaris ingenii dotibus ornatum cerneret, et ipse in legis iurisque Muhammedi cognitione instruxit, et optimis praeceptoribus erudiendum tradidit. Iuri itaque canonico fatis innutritus ad theologiam adplicare eum animum

Iureconsultorum Muhammedanorum notitia praemittatur, quam ABULFARAIUS Dyn. IX. p. 150. seqq. luculenter dedit, illustratus a POCOCKIO specim. p. 293. seqq. Rem paucis sic habet: Verfantur sectae Muhammedanae vel circa radices, id est, nostro loquendi modo, circa fundamenta fidei siue articulos fundamentales, vel circa ramos, id est, dogmata minus fundamentalia. Haec subiectum sunt totius iuris scientiae inter Muhammedanos et conclusiones tantum legales dubias, et sub disquisitionem cadentes respiciunt. Inde vero quatuor sectae ortae sunt: secta Maleci Ebn Anasi, secta Muhammedis Ebn Edris Ashafienfis, secta Ahmedis Ebn Hanbali, et secta Abi Hanifa Alnooman Ebn Thabet. Fundamenta disquisitionis sunt quatuor: 1. Liber Al-Corani, 2. Assonnah siue traditio, 3. Consensus, 4. Ratio. Quaestione itaque existente aliqua legali noua, de licito et illicito primo Coranum adeunt, ubi si textum aliquem inuenierint, eius vestigijs insistant, sin minus, ad Sunnam siue traditionem prophetae confugiunt, ubi si dictum eius aliquid occurrat, quod huc faciat, in eius sententiam descendunt: sin minus, ad consensum sanctorum eius prouocant, quoniam illi orthodoxi censentur, ut in errorem conspirare noluerint. Ibi itaque si incidere in aliquid quod dubio suo affine fuerit, ad eius normam de quaestione sua statuunt: sin minus, ad rationem confugiunt, quoniam infinitae exoriri quaestiones possunt: cum vero ratio necessarii sit usus, secundum eam de vnaquaque quaestione disceptant. Eo tamen discrimine, ut Dauid Aspahanienfis rationem penitus reiecerit, cui e contrario Abu Hanifa plurimum detulit, adeo ut non raro rationem manifestam testimoniis et sententijs particularibus praeferret. Malec autem Shafei et Ebn Hanbali modo occurrat testimonium vel praeceptum, ad rationem siue manifestam siue obscuram minime recurrerunt. Neque tamen ob hunc dissentium quisquam eorum erroris vel infidelitatis reus existimatur. Inter hos iuris antistites Maleci

summa fuit auctoritas. Natus is est a. H. 93, vel 95, denatus Medinae a. H. 178, cum nonagesimum annum vel octogesimum quattuor, ut nonnulli volunt, expleuisset. Qui, quanta diligentia et attentione in soluendis quaestionibus vius fuerit, inde colligi potest, quod quaestionem soluturum summa cum grauitate lecto attendens se composuerit, neque libenter responsum dederit in via, aut stans, aut festinans; unde et meditationem diurnam discipulis vehementer commendauit, et quae soluere non poterat, nec solide satis discutere, ea se nescire candidè fatebatur. Quamuis autem a principe aliquando plagis caederetur, quod minus commode et ex voto eius respondisset, tantum tamen abest, ut ignominiam inde contraxerit, ut potius in maiori inde honore apud homines ipsosque imperantes fuerit. Cuius exemplum esse potest, quod in aula Rashidi ipsi accidit. Ab hoc enim Chalifa rogatus, ut domum ipsius adiret, filios suos informaturus, respondit: *Scientia aditus, non adit*. Ad quod Haron: *veste respondes*; iussitque extemplo filios suos templum adire vna cum ceteris, ut eum audirent. Dixisse etiam fertur, se nemine magistro usum esse, qui non antequam moreretur, ad eum discendi causa accesserit. Adeo vero scrupulosa disputatione excussit omnia, ut si Chalecan crederetur, in fine vitae ad scepticismum inclinauerit. Fertur enim, cum aegrotaret, ac morti iam vicinus esset, amico cuidam, qui ipsum lacrymis perfusum inuenisset, rei causam sciscitanti respondisse: „Quomodo non flerem? et cui magis quam mihi flere conuenit? Vtinam ob vnumquodque dubium, quod ex animi sententia solui, tot verberibus exceptus fuisset, leuiore hoc pacto essent rationes meae, vtinam nunquam ex sententia mea de re aliqua stultussem“. Ex his suppleri possunt, quae de Maleco dixere BAYLE l. c. not. R. et FABRIC. ad l. c. Leonis. Viros quosdam doctos ex hac secta nominat HOTTINGERVS hist. Orient. L. II. c. 6. p. 341.

animum iussit; quod exsecutus filius Afsharitarum sectae nomen dedit, vsus praeceptore Ibn Thophail, vt supra dictum. Qui cum more sectae theologiam philosophiae attemperauisset, Aristotelicae doctrinae praecepta ei tradidit, et haec cum doctrina Muhammedis, secundum consuetudinem theologorum scholasticorum iungere docuit. Tum arti quoque salutari se addixit, praeceptorem nactus Ibnu Zohar, siue Auenzoar, parentem: itemque mathematicas artes, erudiente illum Ibnu Saig, quem libertatem debuisse Auerrois patri supra diximus. Quibus studiis ita excolta est Auerrois eruditio, vt, decedente morte iudice et pontifice Cordubensi, populi suffragiis Auerroës eligeretur. Qui vt eruditionem porro auget, philosophiae Aristotelicae cognitionem, quam didicerat, in vsum muneris conuertere, et cum theologia ac iurisprudencia Muhammedana coniungere statuit. Quo factum est, vt longe lateque doctrinae eius fama precrebesceret, adeo vt tandem voce populi iudex pontifexque Marocci totiusque Mauritaniae delectus regi Iacobo Al-Manfori commendaretur, qui Auerroëm nobilissimo magistratui praefecit, seruata simul eiusdem muneris in Baetica auctoritate. Vocatus itaque in aulam Corduba relicta, constitutoque, qui vices eius expleret, Maroccum profectus est, collatoque muneri humeros subiciens, per totum regnum iudices constituit, iustitiaeque normam praescipit, sicque ordinata iuris seruandi ratione Cordubam rediit, magna regis gratia ipsi confirmata et aucta. Quin non ipse solum ea gratia vsus est, sed et filii eius duo, bonis literis innutriti, quos secum Maroccum adduxerat. Horum iuniorem in scientiis, quae ab humanitate nomen sortitae sunt, itemque in arithmetica, astrologia et logica excelluisse, ait LEO⁴, multisque polluisse virtutibus. Qui cum praeterea egregiae formae morumque esset admirabilium, ab amicis regis ita Al-Manfori commendatus est, vt dignitatem aliquam munusque illustre illi decerneret. Sed obstitit parens, caussando: nullum antecessorum maiorumue suorum ministerio huiusmodi se tradidisse, adeoque nec se nec suos ab hac consuetudine deficere velle. Cum autem Al-Manforis filius Auerrois filiorum consuetudine vehementer gauderet, quique primus regi a consiliis erat, minorem non sine quadam animi contentione diligeret, et hunc aulae fauorem iuuenis ipse sequendo iter susciperet, adeo id patri displicuit, vt cum morem voluntati suae gere-

N 2

rere

b) Multus de his praeceptoribus Auerrois est LEO l. c. p. 283. qui et alios praeceptores et libros, qui illi explicati sunt, enarrat.

c) Deuictis Luntiniis cum pontifices Almohadii vel Almohadi A. C. 1040. seqq. toto regno Saracenorum Africano essent potiti, eruditio ab hac familia literarum amantissima valde adiuta est. Maxime vero in eo Iacobi Manforis, qui tertius ex Almohadiorum familia, rex fuit, eminuit liberalitas: hunc enim superbum gymnasium Marocci excitauisse, et professoribus doctissimis auxisse LEO AFRICANVS hist. Afric. L. II. p. 60. memorat. Hunc Al-

Manforem nec cum Asiatico nec cum Hispanico confundendum esse, supra iam monuimus. Huic itaque regi commendatus fuit Auerroës. Errant itaque SYMPHOR. CAMPEGIVS de claris medicis, VOSSIVS de philof. p. 114. MERCKLINVS in Linden. renou. p. 94. et suo modo FREINDIVS l. c. p. 62. qui Auerroëm regis Memarolini archiatrum dicunt. Nam nec vquam medici, sed theologi et ICTI munere Auerroës functus est, et Memarolinus non hominis, sed dignitatis nomen est. Conf. BAYLE Dict. l. c. not. D.

d) l. c. p. 284.

rere is renuisset, mortem ei imprecaretur, quam etiam post decem menses euenisse historicus testatur: remanente solo maiore filio, qui parentem secutus iudex fidei sectaeque factus est. Vidisse vero se hos duos filios Auerrois in aula Friderici II, auctor est AEGIDIUS ROMANVS *f*, ex quo patet, non ab omni itinere Auerroem filios arcuisse, sed improbauisse tantum, quod aulae ministeriis se mancipare cogitauerint. Ex dictis fatis iam constat, quanta auctoritate apud summos imperantes ualuerit Auerroës. Ast quae aulae fortuna esse solet, exoriente, quam non praeuiderat, inuidiae tempestate, tota fere eius salus euerfa est. Dabimus hic quoque narrationem LEONIS *f*: Nempe cum in aula plurimum posset, et magna eruditionis gloria Auerroës eniteret, summa ei principum doctorumque virorum Cordubae uiuentium contracta est inimicitia et inuidia. Inter hos autem cum maxime praeceptor eius Ibn Zohar et filius, de quibus supra dictum, fuissent, quos philosophiae notitia excelluisse monuimus, in id conspirauerunt, ut haerefeos eum incusarent: rati, et facile illud fore, cum ita Aristoteli inhaereret, ut vix posset eius doctrina cum lege Islamitica in concordiam redigi: et summo Auerroi exitio cessurum, eo quod religionis custodiam munus ei, quod gerebat iniungeret. Ut itaque insidias ipsi struerent, adhibere familiares suos, filios seruosque, constituerunt, simulaturos, se philosophiam ab Auerroë discere uelle. Quos cum facile admisset philosophus, ut erat moribus facillimis, incidit in retia, quae subdoli posuerant. Illi enim, quae a fide Muhammedana receptisque theologorum opinionibus deuiabant, diligenter annotantes, notarium aduocarunt, ut publica fide haec Auerrois dogmata esse, asseueraret; hisque praesidiis muniti Auerroem haerefeos incusarunt; ut vero grauior fieret accusatio, multis corrafis testimoniis id euicturi, centum Auerrois discipulis persuaderunt; ut hoc notarii instrumento subscriberent. Quam accusationis suae tesseram cum libello ad regem Al-Manforem mittentes ita contra Auerroem illum prouocarunt, ut vehementer indignaretur, philosophum a lege defecisse. Eum itaque declaratum ἑτεροδόξον ad Iudaeos Cordubae habitantes relegauit, bonis eius facultatibusque omnibus fisco addictis. Eo in loco diu commoratus est, tanta inuidia, ut cum discipulus eius Moses Maimonides eum quantumpote iuaret, ipse inuidia persequente, cogeretur aufergere, ne necessitate prodendi Auerroem in amicitiae et grati animi leges peccaret, ut alibi LEONIS *f* notatum. Quod si in urbem ad templum precandi causa Auerroës procederet, tantus eius contemptus tantaque inuidia fuit, ut a pueris lapidibus impeteretur. Quod cum ferre diutius non posset, Fessam clam aufugit. Ibi cum per aliquot dies delitasset, tandem detectus et ab urbis praetore in carcerem ductus est. Re ad regem Al-Manforem perlata, cum quaereretur, quid de Auerroë statuendum

e) Habuit etiam filias duas LEO I. c.

f) In Quodlibetis L, II. Qu. de unitate intellectus.

ff) loc. cit.

g) c. XXVIII. p. 196.

vsus cibo, semel de die tantum pransus est, sine coena, quod, licet per-
 uigili studio noctes quoque insomnes duceret, vires non debilitauit, eo
 quod succulentis bonisque cibis vteretur. Tempus vero omne a nego-
 tiis vacuum literis, maxime philosophiae tribuebat, adeo vt ne somno
 quidem parceret, noctesque totas peruigilaret, et si feuerioris argumenti
 eum cepisset taedium, ad reuocandam animi attentionem poeticos histo-
 ricosque libros legeret. In exercenda vero muneris ratione et iustitia ad-
 ministranda, non rectum tantum sed et prudentem atque pium se exhi-
 buit: et quid philosophia in subiugandis affectibus animi possit, luculen-
 tis patientiae, humanitatis et beneficentiae erga inimicos exemplis de-
 monstrauit. Quorum vnum et alterum dignum est, quod hic quoque ad
 accendendos ad aemulationem animos legatur. Nunquam, quamdiu iu-
 dex erat, in concilium descendit, in quo de criminali actione agebatur,
 nunquam sententiam feralem dixit, sed vicario tristissimum commisit ne-
 gotium. Tanta autem eius erat patientia, vt cum aliquando inimici fer-
 uum ad eum submitterent lectioni publicae intentum, isque Auerroi ali-
 quid in aures susurraret, ille nihil, mutata quidem facie, diceret, quam:
Sic, sic; adeo vt auditores crederent, ex parte heri sui illum seruum ad
 Auerroem aliquid detulisse. Ecce vero altera die is ipse reuersus veniam
 coram omnibus petiit, eo quod iniuriam illi in aurem dixisset. Quid ad
 haec Auerroes? indignatus, quod feruus patientiam hanc publicasset,
 pecuniam tamen ei tradidit, consuluitque, ne id alteri faceret, quod ipsi
 impune fecisset, sicque emendatum poenitentemque non sine patientiae
 suae laude dimisit. Eadem liberalitate et benignitate erga alios inimicos
 vsus est. Cum enim ex matrimonio et muneris redditibus facultatibus satis
 polleret, stipem largiorem, praecipue iis qui doctrina culti essent, ero-
 gabat; siue amici essent, siue inimici. Quod cum amici aegre ferrent,
 improbarentque, quod hac ratione aduersariis frigidam suffunderet, digna
 philosopho sententia respondit: *Vos certe miseros, qui non intelligitis,
 liberalitatem eam non esse, quae parentibus et amicis largitur, sed hoc
 illam demum nomine dignam esse, quae inimicos et maleuolos non negli-
 git: Illud enim naturae, hoc virtutis est. Quod vero distribuo, nec ego
 nec praedecessores mei ex mercatura, vel ex arte armisue lucrati sunt,
 sed virtute acquisuerunt: eadem itaque ratione ea ipsa duce distribu-
 enda sunt. Certum autem exemplisque confirmatum reperi, isto modo
 et noua excitari beneficia, et conuerti inimicos in amicos.* Talem se
 vbique praestitit, philosophum nempe humanitatis rationem, beneuo-
 lentiam, liberalitatem, morumque facilitatem cum philosophia coniungen-
 tem. Vnde nec superbia elatus est, nec honores sibi filiisque affectauit,
 vt supra dictum. Sed nec aulae vanitatem nec ludum dilexit homo ad
 grauiora magisque seria totus intentus, quamuis molestam morum feueri-
 tatem vultusque Catonis fugeret, et humanissimus in conuersatione esset,
 sic vt placeret omnibus, et cum paribus iocaretur, vsus eam in rem sen-
 ten-

tentiis poetis^k, quem morem Arabibus fuisse frequentissimum, exemplis disci potest. Laudanda quoque est animi eius ἀδιάφορος tanto philosopho digna, quam durante persecutione, quam grauissimam perpeffus est, ostendit. Referente enim Ibnu Ethabar a LEONE^l adducto, cum interrogaretur, quo animo fuisset, durante persecutione: respondit: et grata fuisse et ingrata, quae accidissent: cumque non caperent interrogantes, qua ratione duo contrarii simul in eo affectus esse potuerint, addidit porro: gratum sibi fuisse, eo quod a turbis multis impedimentisque philosophiae fuerit liberatus, pondere curisque his sublatis, ingrata vero fuisse mendacia et calumnias, ac testes falsos: ideoque non redire se voluisse ad magistratus pristini munus, donec populus de illata sibi iniuria suaque innocentia fuisset conuictus. Talis itaque fuit Nostri animus, philosophiae nomine omnino dignus. Ei accesserat eruditio philosophica tanta, ut inter primos et potissimos philosophos sui temporis numeraretur. Cumque more maiorum Aristotelem presso pede sequeretur, eiusque libros prolixis commentariis illustraret, nomen inde commentatoris κατ' ἐξοχήν accepit, eoque apud scholasticos plerumque laudari solet. Enumerat hos commentarios, more suo, diligenter, IO. ALB. FABRICIUS^m, qui videndus: cumque ob praestantiam, qua apud Iudaeos Peripatetice philosophantes cluebant, in Hebraeam quoque linguam versi sint, multa etiam, quae eorum literariam historiam concernunt, a I. CHR. WOLFIOⁿ adducta sunt: qui duumiri ipsi adeundi sunt, cum his particulis historiae philosophiae literariae inhaerere instituti ratio non permittat. Non neglexit tamen Auerroës Platonem quoque, in cuius *republicam* commentarium conscripisse, auctor est LEO, quem tamen paraphrasin magis continere quam expositionem, ex Latina versione a IAC. MANTINO medico edita^o, patet. Sed et omnium philosophorum causam egit eorumque systemata defendit conscripto aduersus Al-Gazelii iniurias et calumnias in philosophiam coniectas libro apologetico, cui titulum: *Happalath Habappalah*, id est, *euerfionem euerfionis*, vel, quo nomine plerumque citari solet, *destructorum destructorii*, fecerat. Qui liber latine tanta barbarie et inscitia versus est, ut non versio sed destructio nominanda videatur Ροοοοοοιο^p. Cum vero inter scripta Auerrois esse optimum pronunciauit RAPINVS^q, quod tamen vix alio, quam comparato sensu et κατὰ τὴν^r intelligi posse videtur, nempe quatenus in hoc scripto vel meliores partes, quam in commentariis, secutus est, vel meliorem causam defendit. Non satis felici-

k) Composuerat ipse cantica multa, moralia, et amatoria; haec in senectute igne deleuit, rationem addens: hominem ex dictis iudicatum iri. Nugatum igitur pueriliter, nolle se stultitiam iuuentutis prodere. LEO l. c. p. 288.

l) l. c. p. 287.

m) Bibl. Graec. Vol. II. p. 111. seqq. 114. 116. 121. 123. 135. 148. 152.

n) Bibl. Hebr. P. I. p. 18. seqq.

o) Venet. 1552. 4.

p) Ad portam Mosis p. m. 112. Versionis Hebraicae summam et capita habet BARTOLOCCIUS Bibl. Rabbin. T. I. p. 121.

q) Reflexions sur la philosophie p. 363. conf. REINSEIUS ep. 5. et 15. ad Hofm.

feliciter enim eum in hoc argumento potuisse versari, supina, quam ubique prodidit ignorantia philosophiae Graecae fatis euincit. Vt taceamus, quod recte P. BAYLE ^r monuit, non potuisse eum pro orthodoxia philosophiae fatis feliciter pugnare, qui fundamenta eius euertendo, absurdo dogmati de aeternitate mundi tenaciter adhaesisset. Sed et alia multa, vt erat philosophiae cultor prorsus indefessus, scripsit, logica, physica, metaphysica, ethica, politica, astronomica, rhetorica et musica, quorum catalogum exhibet NICOLAUS ANTONIUS ^s, qui, ne nimii sumus, ipse adeundus est. Pleraque a Iudaeis in Hebraeum sermonem conuersa sunt, quarum versionum literariam historiam erudite et luculenter enarrauit desideratissimus WOLFIVS ^t. Ex his potissimum translationibus Hebraicis versiones Latinae confectae sunt ^u, eo quod Arabicorum codicum tanta in Europa sit raritas, vt vix vnum inueniri posse dudum coniecit magnus Scaliger. Infelici vero successu inuitaque Minerua has versiones deproperatas magis quam cum cura elaboratas fuisse et ipsa, quae in illis regnat barbaries euincit, et obseruauit HVERTIVS ^v, cuius de illis narratio digna est, quae hic afferatur, cum quaedam ad hanc literariae historiae partem facientia contineat. Ita vero vir illustrissimus: *Vix illos Auerrois Arabicos codices in Europa reperiri posse putabat Scaliger, solamque conuersionem ab Armegando Blasii, Iacobo Mantino, Ioanne Francisco Burana, Abrahamo de Balmis, Vitale Nisso Calo Calonymo ^u, Ioanne Bruyerino Campegio, aliisque adornatam in lucem venisse. Ego tamen his versavi manibus Arabicum Auerrois librum, ex Oriente huc olim a Postello deuectum, quod miror Scaligerum fugisse, Postello olim amicitia et literaria consuetudine coniunctum. Eo libro continentur in logicam, rhetoricam et poetica commentaria, quae ad Iacobi Manzini et Abrahami de Balmis interpretationem a me expensa fidem eorum et artem aperte mihi comprobauerunt.* Eum tamen in hac versione examinanda et laudanda iudicem vix competentem agnoscas, eo quod ipse vir cetera summus, non neget, se Arabicae linguae cognitione sufficienti et accurata non fuisse instructum. Addi his possent interpretes alii Andreas Alpago editorque Operum Auerrois Augustinus Niphus alique, si id ageremus. Praetereundum vero hoc loco, vbi de scriptis Auerrois philosophicis agitur, non est, scripsisse Auerroem librum quoque, *de possibilitate coniunctionis seu communicationis cum Deo*, ex quo coniecturam facit WOLFIVS ^v, cum eo tempore celeberrima illa fabula de vita contemplatiua et solitaria Hæ Ebn Yockdahn a Thophail compareret, de eadem etiam Auerroem fuisse commentatum. Id quidem suo loco relinquimus, certum tamen esse putamus, Auerroem inter illos philosophos Arabes referendum fuisse, qui

r) loc. cit.

s) Bibl. Hisp. vet. T. II. p. 240. seqq.

t) loc. cit.

u) Conf. RICH. SIMON ad Leon. Mutin. de

cerem. Iud. p. 114.

t) De claris interpret. p. m. 229.

u) Calo et Calonymus idem nomen sunt.

v) l. c. p. 16.

qui Peripatetico systemate vfi mysticam quandam vel enthusiasticam potius philosophiam professi sunt, quales complures fuisse recte obseruatum B. ABRAH. HINCKELMANNO ^w, de quo tamen argumento alibi dicendum est. Illud omnium, qui de Auerroë scripserunt consensu indubitatum est, non coeca tantum sed insana prorsus veneratione illum persecutum fuisse Aristotelem. Cuius vt specimen habeat Lector, et intelligat, quid auctoritatis praeiudicium ad insaniam eiusmodi valeat, ecce ipsa Auerrois verba ex *praefatione in physica Aristotelis*, ab acutissimo MALLEBRANCHIO ^a adducta, qui luculentius insignis eiusmodi Ἀριστοτελομανίας exemplum inuenire non potuit: *Compleuit ille, quia nullus eorum, qui secuti sunt eum usque ad hoc tempus, quod est mille et quingentorum annorum, quicquam addidit, nec inuenies in eius verbis errorem alicuius quantitatis, et talem esse virtutem in indiuiduo vno miraculosum, et extraneum existit. Et haec dispositio cum in vno homine reperitur, dignus est esse diuinus magis quam humanus.* Et alibi L. I. de generatione animalium ita debacchatur: *Laudemus Deum, qui separauit hunc virum ab aliis in perfectione, appropriauitque ei vltimam dignitatem humanam, quam non omnis homo potest in quacunque aetate attingere.* Nullibi vero magis quasi fuerit, quam in *destructorio* ^z, vbi haec habet: *Aristotelis doctrina est summa veritas, quoniam eius intellectus fuit finis humani intellectus, quare bene dicitur de illo, quod ipse fuit creatus et datus nobis a diuina prouidentia, vt non ignoremus, possibilia sciri.* Alia ineptientis Arabis verba breuitatis causa intacta praetermittimus. Ex his vero, quo loco philosophia Auerrois habenda sit, vel coecus palpat, nec ignominia cumulasse Auerroem illi censendi sunt, qui inter mancipia Aristotelis, primo eum loco posuerunt ^z, vel eius Ἀριστοτελομανίαν indignabundi atro notarunt capillo. Inter quos maxime probamus I. LIPSIUM ^a pronuntiatum, qui lymphatum fuisse Auerroem in laudes Aristotelis recte iudicauit. Ast, quod non merito attonitos facit stuporeque circa Auerroem replet, illud potissimum est, hominem hunc, Aristotelem vsque ad insaniam depereuntem, ne voculam quidem Graecam intellexisse, sed ex versionibus malis, quas nec accuratas nec elegantes fuisse in sequentibus ostendemus, omnem suam philosophiam Peripateticam hausisse. Quod quamuis in laudem Auerrois dici posse contendat VOSSIVS ^b, eo quod *Graece nescius feliciter adeo mentem Aristotelis perspexerit, quid non facturum, si linguam scisset Graecam?* malleus tamen doctissimo viro, sed auctoritatis et antiquitatis praeiudicio nonnihilo, impedito haec non excidisse:

cum

w) In detectione fundamenti Bohem.

z) Recherche de la verité L. II. P. II. c. 7. p. m. 215. eadem iam attulerat I. LIPSIUS manud. ad phil. Stoic. L. I. diff. 4. p. m. 17.

y) L. I. diff. 3.

z) Vid. quae collegit THOM. POPEBLOUNT censur. cel. auctor. p. 356. add. HEYMANN. act. philos. Vol. II. p. 716. Poecile T. III. L. II. p. 303. aliique passim.

a) loc. cit.

b) De sectis c. XVII. p. 93.

cum satis notum sit, difficillimum laborem esse etiam iis, qui Graecam literaturam intelligunt omnem, Aristotelem assequi, tantum adest, ut ex inconditis barbarisque Arabum versionibus tanta Aristotelicae philosophiae notitia tamque perfecta cognitio hauriri possit^e. Subscribimus itaque LUDOVICO VIVI°, viro in perspicendis seculi sui, maxime in artibus et philosophia, morbis atque corruptelis acutissimo ita monenti: *Auerroëm philosophi de nostra schola, qui post eum scripsere, ita sunt amplexati, ut poene auctoritati Aristotelis adaequauerint; nec solum, qui longo post interuallo vixerunt, sed qui illius quoque aetate; quod factum est, et ignorantia meliorum, et admiratione mercimonii lingua et sensis peregrini: ut gratiam ei conciliaret apud primos nouitas, apud posteros vetustas, nomen est commentatoris nactus, homo qui Aristotelem enarrando nihil minus explicat, quam eum ipsum, quem suscepit declarandum. Sed nec potuisset declarare, etiamsi fuisset diuino ingenio, quum esset humano, et quidem intra mediocritatem. Nam quid tandem afferebat, quo in Aristotele enarrando posses et probe instructus? non cognitionem veteris memoriae, non scientiam placitorum priscae disciplinae, et intelligentiam sectarum, quibus Aristoteles passim scater: itaque videas eum pessime philosophos omnes antiquos citare, ut qui nullum unquam legerit ignarus Graecitatis et Latinitatis, pro Ptolomaeo Ptholomaeum ponit, pro Protagora Pythagoram, pro Cratylo Democritum, libros Platonis ridiculis titulis inscribit, et ita de iis loquitur, ut caeco perspicuum sit, literam in eis legisse nullam. At quam confidenter audet pronuntiare, hoc aut illud ab eis dici, et quod impudentius est, non dici: quum solos viderit Alexandrum, Themistium et Nicolaum Damascenum, et hos, ut apparet versos in Arabicum peruersissime ac corruptissime. Aristotelem vero quomodo legit, non in sua origine purum et integrum, non in lacunam Latinam derimatam, non enim potuit linguarum expertus, sed de Latino (verius de Syriaco) in Arabicum transuafatum. In qua confusione ex Graecis bonis facta sunt Latina non bona, ut ille dicit, ex Latinis vero malis Arabica pessima. Addit his exemplum luculentissimum versionis Auerroisticae ex primo metaphysices libro, vbi ita ARISTOTELES^e. Post iam enumeratas de philosophia sententias secuta est Platonis speculatio, in plerisque Pythagoricis accedens, sed quaedam habens propria praeter Italicam disciplinam. Nam a puero primum Cratylo dedit operam, et placitis Heracliti, quae a sensibilibus, quod in perpetuo essent fluxu scientiam*

e) Conferendus omnino, qui quaedam praeclearae monet C. RHODIGIENSIS antiq. lect. L. III. c. 2. p. m. 73.

d) De causis corrupt. art. L. V. p. m. 167.

e) Graeca haec sunt: *μετὰ δὲ τὰς ἀρχαίας φιλοσοφίας ἡ Πλάτωνος ἐγένετο πραγματεία, τὰ μὲν πολλὰ τῆς Πυθαγορείας, τῶς ἀκολουθεῖσθαι, τὰ*

δὲ καὶ ἴδια περὶ τὴν τῶν Ἰταλικῶν ἔχουσα φιλοσοφίαν, ἐκ νεύτε γὰρ συγγενόμενος πρῶτον Κρατύλῳ καὶ ταῖς Ἡρακλετιοῦ δόξαις, ὡς ἀπάντων τῶν εἰσδητῶν καὶ ῥητόρων, καὶ ἐπὶ τῆμιν περὶ αὐτῶν ἰσῆος, ταῦτα μὲν ὑπερον ὅπως ὑπέλαβεν, Σωκράτους δὲ περὶ τὰ κῆρικὰ παραγματευμένῳ, περὶ δὲ τῆς ἄλλης φύσεως ὕδην. Praepostere quoque, quod miramur, haec verba conuertit Belfhrio.

scientiam tollebant, cuius ad postremum quoque fuit opinionis: *Quum Socrates circa moralia versaretur, de natura autem vniuersitatis nihil diceret.* Haec ita distorquet interpres Arabs: *Et post hoc quod dictum fuit, de modis philosophiae, inuenta fuit philosophia Platonis, et sequebatur illos in multitudine, in vnitatibus autem erat opinionis Itolorum: et primus qui contigit post Democritum, fuit opinio Herculeorum, scilicet quod omnia entia sunt semper in fluxu, et quod nulla in eis est scientia.* Ista igitur opiniones secundum hos accepimus in postremo. Socrates autem loquutus fuit in moralibus et nihil dixit de natura. Ita ille. Merito ad haec exclamat Viues: *quae sa te, quis sanae mentis eadem dicat esse haec et illa? Aristoteles si reuiuisceret, intelligeret haec? aut posset vel coniecturis castigare? o homines valentissimis stomachis, qui haec deuorare potuerunt et concoquere.* Haec vero ex commentario Auerroistico prolixè exponit atque illustrat, et miserrimum chaos, innumeris falsitatibus *ψευδεργμηνείαις* et erroribus refertum ita denudat, vt pateat, contrarios profusè sensus Auerroem Aristoteli supposuisse, nugaeque pueriles, vel quod magis esse tale potest, lectori propinauisse. Quae cum longiora sint, quam vt hic locum capiant, Lectorem rogamus, vt apud ipsum Viuem legat, certi fore vt operae nunquam poeniteat, adeo luculenter et graphice Auerrois depingit incertiam et ignorantiam, qua Anaxagoram, Democritum, et Empedoclem entia mathematica principia rerum naturae fecisse dicit, Pythagoricos Italicis opponit, Empedoclem et Democritum primos physicos fuisse pronuntiat, Anaxagoram Italicis iungit, formas cum numeris miscet, Herculeorum sectam fingit, et quae multa sunt alia ne in pueris quidem ferenda. Quibus tandem hoc *ἐπιφώνημα* addit: *Rogo te Aben Rois, quid habebas, quo caperes hominum mentes, seu verius, dementares? ceperunt nonnulli multos sermonis gratia et orationis lenocinio, te nihil est horridius, incultius, obscoenius, infantius.* Alii tenuerunt quosdam cognitione veteris memoriae, tu, nec quo tempore vixeris, nec qua aetate natus sis, nouisti, non magis praeteritorum consultus, quam in syluis et solitudine natus ac educatus &c. Quae ideo descripsimus, vt Lectori luculento exemplo constaret, quid auctoritatis praeiudicium valeat, isque non indignetur nobis mirantibus, inuentos esse inter eruditos etiam post renatas literas (tenebris enim barbarorum seculorum ignosci talia possunt) qui Auerrois inter commentatores Aristotelis locum satis conspicuum fecerint. Ipsi autem Auerroisticae philosophiae specimen in sequentibus dabimus. Praeter theologiam, iurisprudentiam Muhammedanam et philosophiam Aristotelicam etiam more seculi sui, medicinam, vt supra dictum, excoluit, scriptisque huic quoque arti inferuire studuit. Cuius specimen praeter scripta alia medica alibi memorata s̄ est liber eius, *Colliget* dictus, septem partibus constans, in

O 2

quo

f) МБАСКДИН. Linden. renou. P. I. p. 94.

quo iussu regis sui eorum, quae de re medica apud alios dicta sunt compendium exhibuit. Valde in hoc quoque libro artem salutarem ad philosophiam attemperavit, et tum ratione methodi, tum ratione praeceptionum plura immiscuit philosophiam Peripateticam redolentia, quam Arabum vllus. Quare ipse monuit, requirere lectionem scripti sui hominem in logicis et physicis non imperitum. In hoc vero libro more gentis suae Graecos magis compilat, quam proprios thesauros exponit, eumque, iudice, qui diligenter eius scopum excussit Cl. FREINDIO ^f, sibi finem constituit, vt Galenum cum Aristotele in concordiam redigat; quod an feliciter cesserit, nec ne? in historia medicinae Arabicae excutiendum est. Nos id hoc loco notamus, quamuis falsum sit, quod PETRVS PETITVS ^e asserit: eum nulla aegris remedia adhibuisse, quo nomine P. BAYLE ^b quoque cum Petito faciens vapulat FREINDIO ⁱ: illud tamen ex Leone certo constat, medicinae exercendae operam ex industria eum non posuisse, multo minus archiatrum vel Cordubensem vel Maroccanum fuisse ^k, sed functum officio theologi et iurisconsulti: adeoque ignoscendum ei esse, quod ipse quoque Freindius agnoscit, quod plus in theoria quam praxi valuerit. Quamuis consiliis suis passim aegris adfuisse vel ex eo constet, quod ad experientiam, quam ipse fecerat, subinde prouocat. Obseruatum quoque non tantum SYMPHORIANO CAMPERIO ^l et P. PETITO ^m, ad quos prouocat P. BAYLE ⁿ, sed et COELIO RHODIGINO ^o, I. C. SCALIGERO ^p, MERCKLINO ^q, QVNSTEDIO ^r aliisque infensissimo Auerroëm fuisse in Auicennam animo, sic vt nominare in libris suis eum vereatur, tacite autem quouis impugnet nomine. Et adiectae sunt fabulae: tantopere exarsisse inuidiam Auerrois in Auicennam, vt misere excruciatum, cum Cordubam venisset, rotae imponi iusserit ^s. Verum vt hoc vna Auicennae aetas integro seculo Auerrois tempore superior refutat, ita Cl. FREINDIO ^t obseruatum, illud ipsa Auerrois scripta reiicere falsumque demonstrare, eo quod et saepius Auicennam cum laude nominet, et commentarium in eius cantica scripserit ^u, et de Auicenna satis honorifice locutus fuerit, et tanto candore erga illum vsus fuerit, vt quae falsa videantur, eo sensu explicaret, quo veritatis speciem suscipere possint. Annon vero aliis in locis eum suggillet, quod Rhodigini et Scaligeri verba produunt, quos legisse Auerrois scripta nulli dubitamus, illi definent, quibus plus est temporis, otii atque patientiae ad euoluenda scripta nostro tempore plane inutilia. Grauiora tamen his omnibus sunt, quae de Auerrois impie-

f) Hist. medicin. P. II. p. 64.
 g) Obseru. miscell. L. II. c. 7. p. 99. 100.
 h) loc. cit. nor. D.
 i) loc. cit.
 k) Quod tamen somniat VOSSIVS de phil. cap. 14. p. 114.
 l) Declaris medic. apud GESNER. bibl. p. 100.
 m) De Homeri Nepenthe p. 89.

n) loc. cit.
 o) loc. cit.
 p) De subtilit. Ex. LXI. p. m. 232.
 q) loc. cit.
 r) De patr. vir. illustr.
 s) VOSSIVS loc. cit.
 t) loc. cit.
 u) Lxo loc. cit.

Impietate narrari solent. Dixisse enim dicitur: *Moriatur anima mea morte philosophorum*; itemque religionem Christianam esse impossibilem, Iudaicam puerilem, Muhammedanam porcine. His addunt alii, insensissimo erga religionem Christianam fuisse animo, negauisse existentiam malorum daemonum, et quae his sunt similia impia multa. Cuius summae impudentiae specimen allegatur a CLAVDIO BERIGARDO, quod contra tres leges Christum, Mosem, et Mahometum scripserit, dederitque materiam scriptori impio de tribus impostoribus. Faitemur tamen in his narratiunculis nobis sublestam videri narrantium fidem, haec sine teste, sine tabulis nobis obrudentium; nec inuiti pollicem premimus Cl. FREINDIO, cui eiusmodi historiola suspectae sunt. Illud tamen, si coniecturae locus est, non sine verisimilitudine suspicari licet, Auerroem philosopho magis suo, quam legislatori vlli adhaerentem, in Muhammedana pariter ac Iudaica et Christiana lege multa reiecisse atque reprehendisse. Hoc enim tanta superstitione Aristotelem sequentem, vt et mundum aeternum et intellectum vnum vniuersalem extra hominem, et animam mortalem diceret, omnino decebat, exque Peripatetico sequebatur systemate. Praeterea eum heterodoxiae suspectum et conuictum inter Muhammedanos fuisse, ex Leone supra audiuius. Credi itaque facile potest, non tam magnifice eum de his religionibus, quam de philosophia Aristotelis sensisse, sibi huius mortem exoptauisse, quem vnum omnibus melius sapuisse statuebat. Nihil enim in his est, quod non cum historia Auerrois conueniat. Ast tam impudenter eum de Iudaico, Christiano et Muhammedano legislatore pronuntiaffe, eo minus probabile est, quo magis capitis periculo erat expertus, quam periculosum esset contra religionem dominantem loqui, vel eos quoque leges inter impostores referre, quos ipsa lex Islamitica commendat et pro diuinis viris habet. Multo minus verisimile est, eum talia scripsisse, cuius nec vola nec vestigium fide satis dignum extat. De religione itaque Auerrois pronuntiaturo, idem sentiendum esse putamus, quod de Peripatetica philosophia alibi diximus, eiusque errores reteximus. Illis enim gnauiter adhaesisse Auerroem, famosissima illa sententia de intellectu vniuersali, quae seculo decimo quarto et quinto sectam Auerroisticam peperit, et tanquam impietatis plena damnata fuit, satis probat. De ea vero hoc loco paucis adhuc agendum.

§. XXV. Quid intellectus vniuersalis Auerrois sibi velit, ex Peripatetica disciplina exponendum est: ei enim soli et vni se tradidisse philosophum Hispanum supra demonstrauius. Consulenda itaque Aristotelis psychologia, dogmataque illa, quae obscure satis de intellectu hominis eiusque anima tradidit. Ea hic operose exponere eo minus necesse est, quo magis in explicatione systematis philosophici Aristotelis in hac doctrina

Secta Auerroistica quae fuerit?

O 3

na

u) Vid. quos laudet BAYLE loc. cit. Menagiana T. IV. p. 378.

x) Ita iam Petrarcha apud BAYLE l. c. not. H.
y) Praef. circuli Pisani. p. 5.

na enucleanda fati fuimus prolixi, et, nisi fallimur, luculenti. Pauca tamen *ὡς ἐν συνόψει* in lectoris gratiam enarrabimus. Nempe Aristoteles cum et Pythagoricorum castra expilauisset, et Platonis, quem praeceptorem habuerat, doctrinam verbo magis, quam re ipsa, reieciisset, more veterum, praesertim istius sectae inter animam siue ψυχὴν et intellectum siue νῦν distinxit, haecque ab illis accepta seruauit quidem, sed more suo, ut noua viderentur, nouis quoque nominibus insigniuit. Cumque in scientia summam entium spiritualium perfectionem poneret, eamque in homine quoque quaereret, illi duplicem intellectum tribuit, patientem et agentem; illumque in anima hominis esse, et impressas notiones habere dixit, hunc aeternum, actiuum, immortalem, incorporeum esse, et mox in scientia mox in actione se demonstrare pronuntiauit. Cum autem formam hominis esse animam diceret, et hanc corruptibilem assereret, intellectum illum agentem ab actu corporis remouebat, eumque vnum et vniuersalem viuere quidem, et spiritualementem ac immortalem homini adesse dixit, ad formas vero non pertinere statuit. Cum autem hoc solo intellectu agente homo intelligat, eum quidem hominem perficere, et tanquam locum formarum adesse tradidit, verum non eius naturae essentialiter adesse, sed hanc mentem extrinsecus in hominem descendere, cumque eo rationem hanc coelestem, aeternam, immortalem, actiuam communicari professus est. Quae cum fati obscura essent, quamuis nihil noui afferant, sed veterem doctrinam supponant, mentem esse particulam diuinam, vel ex ipsa Dei essentia, vel ex anima mundi extrinsecus in hominem demissam, occasionem dedere de mente Aristotelis circa animam mentemque hominis disputandi, et imprimis quaerendi, utrum intellectus hominis actiuus ad formam hominis informantem vel assistentem pertineat, eo quod docet, animam hominis esse mortalem, mentem siue intellectum immortalem? Accurate iam de hac quaestione disputauisse Alexandrum Aphrodisaeum, et hanc veram esse Aristotelis sententiam pronuntiauisse: mentem diuinam extrinsecus aduenientem per humanum corpus, velut instrumentum operari, atque ea ratione immortalem esse et incorruptibilem, *praecedente Tomo* ostendimus. Ex hoc vero dogmate exorta quaestio alia: num hic intellectus agens mens vna, vel intelligentia quaedam vna sit, qua omnes homines numerice participant? Nihil ea de re pronuntiasse Aristotelem, et dubiis passibus eum secutos fuisse interpretes sequiores post C. N. suo loco ostendimus: plerique in eo concordarunt, esse omnino vnum numero intellectum homini extrinsecus assistentem, ut vna solis luce omnes numero homines participant. At quae illa mens sit, quae intelligentia, an summa et praesidens siue Deus, an infima, de eo disceptatum. Quid probabiliter ea de quaestione Aristoteli tribuendum, quid Alexandreis, hoc loco non disputabimus; actum ea de re suo loco. Quid Arabibus pla-

a) Vid. de anima L. III c. 4. p. 401. c. 8. p. 403. de generat. anim. L. II c. 8. p. 819. ed. Gal.

placuerit, quid Auerroi, hic dispiciendum est. Hi cum versiones interpretum Aristotelicorum, Alexandri, Themistii, Simplicii aliorumque accepissent, facile in eam descenderunt sententiam: intellectum agentem esse substantiam separatam in homine, quam sententiam Aulcennae et Auempace placuisse, citatis eorum locis monuerunt CONIMBRICENSIS^b. At cum non definirent, unde haec forma hominis assistens et separata homini extrinsecus adueniret, Auerroës vnum omnium hominum intellectum communem esse, separatamque intelligentiam eamque infimam, ex qua omnes homines participant, statuit. Accurate et luculenter hanc Auerroës opinionem explicuit COELIVS RHODIGINVS^c, cuius haec verba sunt: „Auerroës eximius Aristotelis interpretem hanc humanam, siue Aristotelico more agentem collibeat intellectum nuncupare, aeternam putat tam ex parte anteriore, quam ex parte posteriore. Esse quoque mentium (intelligentiarum) infimam omnium, et vnicam. Nam sicuti coelestes globi singuli singulas habere mentes videntur, ita et orbis hic inferior vnam, vt ipse vult, habet, quae non huius hominis sit, vel illius, sed humanae speciei mens sit et dicatur, vt speciei vnicae vnicus sit intellectus in hoc orbe inferiori, vt plerique intelligunt, vbi-que totus. Compingi siquidem putat hominem ex corpore et sensiu anima, nam intellectiuam excludit prorsus. Arbitratur tamen, inter sensiuas animas quiddam haberi excellentius distansque a brutis plurimum hominum anima. Porro hominum quemque propria pollere anima, sed mortali. Cuius praestantior facultas vocetur vis cogitatrix, siue vt dicitur Graecis, phantasia. Inesse item concipit brutinis animis existimatricem potentiam quandam, qua duce vtilia sibi et diuersa confestim instinctu naturae dispiciant et appetant vel auersentur. Differre ab humana, quia non naturae sequamur ductum, sed ratione indagemus, consultemus, exsequamur: ita tamen, vt vniuersalibus sequestratis partibus tantum affigamur, inhaereamusque. Proinde rationem nuncupat particularem, intellectum vero rationem vniuersalem. Et in cerebri meditullio particularis eiusmodi rationis sedem struit, imaginatione constituta proxime, et postmodum memoria. Nam sensum arbitratur communem, qui sensuum quinque operationes aduocet in sese, principem locum sibi vindicare, mox vt subsequatur imaginatio, earum custos imaginum, quae in sensum communem coierant. Tertius facultati destinatur cogitatrici locus, quae diiudicet in imaginatione composita. Postremo est memoria thesaurus, quae proferuntur iudiciorum. Cogitatrix igitur vis menti inprimis proxima est, adeo vt mens illi adsit vbi-que, et intelligentiam suam per eius expleat adminiculum, dum simulacra rerum in cogitatrice virtute lucentia mentem ad intelligendum mouent. Occasionem praebet homo intellectui ad speculandum, vt coloratum lumen oculo ad videndum. Intellectio nullatenus in homi-

b) In L. II. de an. c. 1. q. 7. art. 1. p. 59.

c) Antiqq. lect. L. III. c. 2. p. 73.

„homine est, sed in mente sola, quam cogitatio nostra pulset. Cogi-
 „tatrix anima vnitur puero statim, at multo post mens, quum simula-
 „cra in cogitatione adeo sunt pura, vt intellectum moueant.“ Habes
 hic, Lector breue psychologiae Auerroisticae compendium, quod satis
 Peripateticum esse, et Aristotelis systemati conuenire ex suo loco dictis
 est manifestum, viditque, qui accurate Aristotelis arcanos sensus rima-
 tus est, CLAVDIUS BERIGARDVS ^d. Mirum itaque non est,
 Peripateticos multos, praecipue in Italia, seculis tribus, Auerrois tem-
 pora sequentibus, et in his Thomam Anglicum, Achillinum Odonem,
 Iandunum, Zimaram Vicomercatum, quos CONIMBRICENSES ^e
 nominant, aliosque hanc psychologiam Auerroisticam tanto feruore defen-
 disse, vt Leo X. P. R. peculiari bulla eam reiicere damnareque opus
 habuerit, qua de re suo loco infra ad haec tempora delapsis plura dicen-
 tur. ^f Quas vero impietatis notas, quas absurditates haec doctrina reclu-
 dat, hoc loco expendi nec potest nec debet, videndi autem ANTONI-
 V S SIRMONDVS ^g et PETRVS BAYLE ^h. Id nos, historici
 munere fungentes adiicimus dictis, valde impiam eam sententiam visam
 fuisse plerisque philosophis, et non tantum animae humanae immortalita-
 ti inimicam, sed et in ipsum Deum iniuriam, quem esse Auerrois intel-
 lectum vniuersalem, sicque Spinozismum quendam supponi, quidam suspi-
 cati sunt ⁱ, quos tamen frustra esse, ex adductis facile intelligi potest,
 cum hic intellectus vniuersalis non suprema, sed infima intelligentia Auerroi
 sit. Adeo vero haec eius opinio SCOTO ^j displicuit, vt dixerit, di-
 gnum esse Auerroem, qui ob has ineptias ab hominum communione
 auerruncetur, alii vero hoc eius commentum monstrum vocarint, quo
 nullum maius Arabum syluae genuerint. Ex his vero diiudicanda sunt,
 quae pro Auerroë contra Baelium non sine indignatione quadam attulit
 Cel. FREINDIUS ^k. Is enim cum monuisset, melius facturum
 fuisse criticum, si loco collectionum et compilationum ipsum auctorem
 consulisset; obseruat, Auerroem in vna dissertationum suarum negare,
 quod anima sit materialis et in alia diserte affirmare, esse eam immortalem.
 Graui itaque obiurgatione collectores historiolarum arcanarum corripit,
 quod neglectis fontibus proxima quaeque corradentes in errores complu-
 res incidant. Non morabimur monitum, suo loco satis iustum, sed dolemus,
 virum celeberrimum et doctissimum, sed historiae medicae, quam
 philosophicae peritiorum, istam Auerroisticam doctrinam non satis intel-
 lexisse, adeoque praeter meritum Baelium reprehendisse acerbius.
 Id enim nemo Freindio negauerit, Auerroem dixisse, animam, nempe
 illam superiorem, mentemue siue intellectum aeternum, immaterialem,
 vniuersalem esse. Verum hoc nihil facit ad istam animam homini pro-
 priam et formam eius constituentem vel informantem; sed ad extrinse-

cam,

d) l. c. e) loc. cit.

f) De immortal. animae adu. Pomponat. p. 368.

g) loc. cit. not. E.

h) Vid. BVDDEVS de atheismo c. VII. §. 2.

i) In IV. D. 43. q. 2. vid. Conimbric. l. c. p. 60.

k) loc. cit.

cam, omnibus communem et vnam pertinet. Quam cum tot Auerrois affeclae affirmauerint, merito miramur, virum eruditissimum in eo videre potuisse dissensum, de quo tamen nemo dubitat, sed nec quaestio quoque est. In eo enim impietatem Auerrois recte notauit Baelius, quod id, quod immortale homini et immateriale dicitur, non essentialiter et formaliter itemque numerice inesse homini, sed extrinsecus eius particulam cum illo communicari Arabs docuerit. Sed haec *ὡς ἐν παρόδῳ*. lam in viam et ad philosophos Arabes redeundum.

§. XXVI. Inclaruit porro inter Saracenos NOIMODDINVS, *Noimoddinus.* cuius memoriam conseruauit ABULFARAIVS¹, qui eum in veteri disciplina fuisse versatissimum, et eruditionis philosophicae laude celeberrimum testatur. Erat Nachiawaënsis, et in patria iam philosophiae operam dederat. Sed vt animi thesauros auget, ad literarium iter se accinxit, et in Romanorum (id est Graecorum, Romano imperatori parentium) ditiones peruenit, quibus locis cum augendae eruditionis occasiones fauentissimas esset nactus, tantopere doctrinam, qua pollebat, perfecit, vt dignus haberetur, qui summis dignitatibus admoueretur. Quae licet externo splendore fulgerent, animum tamen altiora appetentem eo minus fatiare potuerunt, quo magis praefecturarum tumultus eum a philosophiae studio auocabant, et illud impediabant. Molestias itaque has pertaesus, depositis honoribus et muneribus in Syriam profectus est, et Halebi substitit. Quo loco cum turbam et puluerem multitudinis negotiosae iterum reformidaret, hominum consuetudini se subduxit, conductaque domo quadam, qua habitaret, solus remansit, nec quemquam adiit, et huic vitae instituto ad mortis vsque horam inhaesit. Propendit valde ad opinionem eorum, qui animarum migrationem statuebant. Ait Abulfarius, scripsisse eum stricturas in logicalia libri Esharato indiciorum Auicennae, huncque eum philosophum explicauisse. Refutasse etiam atque emendauisse Al-Aphdal Alchowanium, ostendendo, deceptum esse illum in iis, quae in libro Al-Cassib dixerat de iis, quae ad conuersionem propositionis contradictoriae spectant, et subiectum extraneum et verum: et quod neget conclusionem minoris possibilis in figura prima, et conuersionem negatiuae vniuersalis necessariae in sui similem, aliaque eiusmodi.

§. XXVII. Laudat etiam magnopere LEO AFRICANVS² inter philosophos Arabes IBNV EL-CHATIB RASI, celeberrimae *Ibnu El-Chatib Raf.* famae philosophum et theologum, et praecipuum suae aetatis praedicatorum. Ait confusae sunt Leonis memoriae, sic vt dubitandum non sit, quin mancus sit eius textus vel corruptus. Ille haec narrat: Erat Rai vrbe oriundus, tantamque in philosophia, medicina, theologia et iuris-

1) Dynast. IX. p. 340. 341.

2) l. c. c. 22. p. 389. seqq.

Hist. philos. Tom. III.

P

iurisprudētia Muhammedana sibi cognitionem parauerat, vt quemcunque in locum peruenisset, et summo applausu, et magnificis muneribus exciperetur, quorum tamen potiorem partem, paucis sibi famulisque, quos alebat, tribus seruatis, inter pauperes distribuebat. Qua fama et felicitate in magnam apud theologos Bagdadenses incurrit inuidiam. Qui argumento ab odio ducto cum haerefeos infamia eum notauissent, eo rem perduxerunt, vt in carcerem duceretur, diuque in eo detineretur. Et forte ibi periisset, nisi princeps instituto cum theologis Bagdadensibus colloquio initaque disputatione ipse rei veritatem explorare constituisset. Ibi cum eius *cehodozia* excelleret, obmutescētib; aduerfariis libertati restitutus, magnisque muneribus affectus est. Cessit tamen inuidiae, quam non quieturam esse, donec nouas insidias struxisset, probe viderat, et relicto Bagdado Cairum se contulit. Ibi ad aures eius peruenit celeberrima fama, qua inter Mauritanos celebrabatur Auerois eruditio ^m, cuius cognoscendi audiendique cum incredibili desiderio flagraret, ad eum properauit, conscensaque Alexandriae nauis in Hispaniam soluere constituit. Ast cognito, quod haerefeos infamiam sibi contraxerit, ab itinere destitit, gnarus, quanto id periculo fieri deberet, et quanta res sit, displicuisse vel leui suspicione theologis. Rediit itaque ad pristinas sedes, dilato itinere, quod tamen postea in Mauritaniam suscepit, quamuis hic in prosopographia huius philosophi quaedam apud Leonem desint, sine quibus eius historia non satis cohaeret. Ex fragmentis tamen adhuc extantibus colligitur, Ibnu El-Chatib in Mauritaniam et Hispaniam tandem descendisse, et cum rege Abu Habdilla, cum frater consobrinus eius, rex Hasis, contra illum insurrexisset, Granata confugisse Fessam, ibique recitato elegantissimo carmine cum audientiam ei rex fecisset, ita miseriam fataque sinistra heri sui depinxisset, vt non tantum clementer eum reciperet, sed leuare quoque miseriam constitueret, exercitumque cum eo in Hispaniam mitteret, vt terrae eius rebellis ereptae ipsi restituerentur. Nec euentu hoc felici caruisse, Leo auctor est. Cum enim in Hispaniam traiecissent, sponte ad domini legitimi obsequium redierunt vrbes et regiones fere omnes, ita vt sedem regiam rex recuperaret, pulso hoste, qui in Castiliam secesserat. Quod cum praecipue philosophi intercessionis acceptum referendum esset, magnam illi gratiam apud regem parauisse, omnino verisimile est. Verum fortunam hanc aulae, more solito, secuta est maxima inuidia. Cum enim Fessa Granatam eum rex vocasset, et cum familia adesse iussisset, renuit ille. Fessaeque, dimissis regis nuntiis remansit, quod indigne rex tulit, magno opere illi iratus. Quem vero cum satis prouide sibi cauentem capere non posset, decipere statuit, blandisque verbis in aulam Granatensem inuitauit,

^m) Parum sciuisse Saracenos orientales de occidentalibus siue Mauris, et scripta horum philosophorum ad illos non peruenisse, licet his Asiaticorum quorundam scriptorum volumina in-

notuerint, in causa vero fuisse magnam, quae inter vtramque gentem viguit inimicitiam, post factum schisma pulchre obseruat FRIENDIVS. hist. med. P. II, p. 60.

uit, et tandem comparentem muneribus et dignitatibus auxit; inimicis eius regis auribus inhaerentibus, easque quotidie vellicantibus, ut hominem sibi minime fidum tolleret. Rex itaque diutius commorandum non esse ratus, in carcerem eum duci, et bona eius fisco addici, iussit. Homo vero callidus cum id praesensisset, regis thesauros, ad quos aditus ipsi patebat, inuasit, et corrasis quaecunque poterat, pretiosioribus Fessam aufugit, quo loco amicos sibi summa familiaritate iunxerat eo tempore, cum ibi cum rege exule esset moratus. Quod ita in rabiem egit Granatensem principem, ut quendam ex familia regis Fessani, quem captivum apud se patruus tenuerat, sed qui elapsus fuga Granatam secesserat, exercitu instrueret, et contra Fessanos mitteret, pactus, ut, si regno potiretur suo, Ibnu Chatib ipsi vivum traderet. Qui cum victoria potitus, interfecto patruo Fessanum regnum occupavisset, cognita victoria rex Granatensis legatum misit, gratulatum de restituto throno, postulatumque ut philosophum traderet. Captus itaque Ibn Chatib et in Hispaniam missus est. Vbi cum equuleo subiiceretur, tormentorum cruciatu adactus, quae sustulisset, confessus est, et tandem restituit. Quamvis autem rex Fessanus pactus esset, ut illi ob eruditionis claritatem parceretur, nec interficeretur, nocte tamen quadam suffocatus periit. Cuius perditae fidei excusationem ut haberet apud principem Fessanum rex Granatensis, instrumentum confici iussit, cui centum viri docti subscribere, testati, Ibnu Chatib non tantum ob furta in regis thesauros commissa, sed praecipue ob haeresin mortem commeruisse. Qua in re licet fraudem suspicaretur rex Fessanus, attamen ex consilio iureconsultorum et theologorum intellexit, nihil hac in re suscipi contrarium posse, eo quod legi convenienter esset interemtus. Sepultus tamen est El-Chatib extra portam, aut sequenti nocte ex tumulo eiectus, maleque habitus truncatusque repertus est, sine dubio invidia aduersariorum ne post tristia fata cessante. Factum id esse an. Heg. DCCLXXVII, ait Leo. Sed multa, uti iam dictum, in hac historia sunt non ἀδηλα tantum, sed et male cohaerentia, et se inuicem euertentia. Nam initio huius capituli ait Leo, reuersum Ibnu Chatib Bagdadum ibique veneno a Mathasila aduersario sectae Al-Afshariticae propinato periisse, et post mortem ob inuenta carmina heterodoxa a populo e sepulchro eiectum esse. Auerrois quoque audiendi gratia in Mauritaniam properavisse dixerat: at illum Marocci an. Heg. DCIII, adeoque CLXXIV annis prius obiisse ipse Leo supra retulit. In fine quoque Fessae interemtum ait, quem in aulam Granatensem dolo vocatum periisse dixerat. Aut itaque duo philosophi homonymi inter se distinguendi sunt, statuendumque, male consarcinasse Leonis interpretem fragmenta inter se diuersa, ista homonymia deceptum, vel referentium narrationibus deceptum Leonem iudicium ad reiiciendas fabulas non attulisse dicendum est. Ex recensione vero scriptorum eius intelligitur, eum non theologiam et Al-Coranum tantum, verum etiam Aristotelem,

et metaphysicam Auicennae commentariis illustrauisse, quin et *decretum absconditum magiae et Cabbalae* reliquisse. Dignum vero memoratu est, post mortem inuenta fuisse eius carmina quaedam, quibus significabatur, mundum esse aeternum animamque mortalem, quae magnam ei conflauerint inuidiam. Ex eo enim recte colligitur, Auerrois vestigiis, quin ipsius quoque Aristotelis eum gnauiter instituisse. Maxime vero inter suos commendatus est, (modo cum isto philosopho Perfa idem sit Granatensis) tum ob elegantiam dictionis in prosa, in qua similem nullum inter scribas publicos ipsosque cancellarios habuerat, tum ob felicitatem in pangendo carmine. Illi enim supra modum gratiam et iucunditatem summam adfuisse, adeo ut a Cairi principe et curia orientali titulum nomenque acciperet: *lingua fidis*, isque nihil a domino scripto peteret, quod non accepisset, LEO refert. Quin nec hoc omittendum, tum in philosophico, tum in theologico argumento corda sensusque hominum eum tetigisse. Scripsisse autem praeter illa, et collectionem epistolarum publicarum, librum quoque medicum, in quo consilia medicorum omnia collegerat, medicorumque tandem recentiorum medicamina exposuerat. LEO quoque testaturⁿ, qui et aliorum librorum historicorum ab eo conscriptorum meminit, quibus non inhaeremus.

Etofi.

§. XXVIII. Nomen quoque haud incelebre consecutus est philosophiae nomine EL MVHAIED ETOSI, cuius notitiam LEONI AFRO^o quoque debemus. Etofi a patria Tos dicitur, in qua nobili loco et non exiguo censu vixit. Cum autem Holacus Tartarorum imperator istam urbem vi expugnauisset, diuitias in urbis direptione amisit omnes. Ast acquisiuerat sibi Muhaied thesauros, quos illi eripere hosti non licuit, eruditionem puta et imprimis philosophiam, quae cum alia deessent, ipsi auxilio fuit. Erat autem Holacus ille, qui an. Heg. DCLXIV e viuis excessit, teste ABULFARAIOP^p, *vir sapiens, mansuetus, intellectu et scientia praeditus, sapientum et doctorum amans*. Hic itaque cum de eruditione Muhaiedi plura audiisset, eum sibi praeceptorem delegit, a quo philosophiam disceret. Quo loco ille constitutus ita fidem moresque Holaco probauit, ut eum legatum ad Chalifam Bagdadensem mitteret. Qui cum contemptim haberetur a principe Saracenorum, exercitu heri sui in hos fines introducto, ostendit cornua se suosque, quod ei ridendo exprobrauit Chalifa, habere, quibus aduersarii impeterentur. Et care stetit Saraceno iocus leuis et irrifio philosophi. Post trium enim mensium obsidionem vrbs capta, et octingenta hominum millia interfecta, Chalifa captus et cum familiaribus equorum vngulis misere enecatus periit, eo quod philosophi huius irrifione grauissimam sibi ignominiam factam esse imperator Tartarorum censebat. Summo enim loco habebat philosophos virosque doctos, ratus, aliquot pennas

n) Ibid. adici itaque potest medicis Arabibus
a FRAENBIO l. c. enarratis.

o) c. 21. p. 288. seqq.
p) l. c. p. 355.

pennas sufficere magis, quam centum millia equorum armatorum. Contaminavit tamen haec clades valde memoriam Etofaei apud Muhammedanos. Commentatus est in Logicam Razis, et metaphysicam Auicennae. Obiit in ciuitate Samrahanda in Asia, an. Heg. DCLXXIX, ex quo patet, XV annis eum, quam Holacum, vixisse longius.

§. XXIX. Reuocat Tartarorum mentio nobis in memoriam philosophum praestantissimum, sub eorum imperio sec. XIII florentem NASIRODDINUM, cuius integrum plenumque nomen fuit Choiah vel Chowaiah Nasiroddin Altusi, eo quod ipse quoque Tufius esset, ex vrbe Tus oriundus. Nomen autem Choiah vel Chowaiah, idem dicit, quod apud nos magister vel dominus. Natus est, teste Abulfeda apud P O C K I V M ¹ an. Heg. DXCVII, et ita melioribus disciplinis omnique eruditione ornatus enituit, vt sapientem omni scientiarum genere clarum appellet Abulfaraius. Praecipue autem in philosophia artibusque et scientiis, quae ad μαθήματα referri solent, excelluit, et hoc posteriori nomine immortalem sibi gloriam peperit. Teste enim ABULFARAIUS² obseruationes astronomicas in vrbe Maraga fecit, et ad eum propter obseruationes faciendas magna geometrarum praestantissimorum multitudo conuenit. Erant quoque sub eius arbitrio omnes scholarum reditus in omnibus, quae sub imperio Mogulensium erant, regionibus. Hinc enati illi libri mathematici praestantissimi. Conscripsit enim, teste ABULFARAIUS³ commentarium in Euclidem, et Al-Magestum, ist est, systema geometricum et astronomicum. Meminit etiam tabularum astronomicarum in scriptarum Ilchano Tartarorum regi a Nasiroddino Tufio HOTTINGERVS⁴. Teste vero Gregorio libros quoque multos logicos, phisicos et metaphysicos scripsit, quo pertinet *commentarius* eius in *demonstrationes philosophicas Ibn-Sina*, HOTTINGERO⁵ memoratus: Magni autem facta esse haec scripta inter Arabes, Tartaros et Turcas, inde colligere licet, quod Ibn Ahmed Aspahensis haud ignobilis philosophus, in dissertationibus metaphysicis Nasiroddini Tufii commentarium scripserit⁶. Maxime vero laudatur propter librum moralem, Persica lingua scriptum, summa, qua fieri potuit, elegantia, in quo, teste ABULFARAIUS⁷, omnia Platonis et Aristotelis dicta de sapientia practica collegit, sententias veterum confirmauit, recentiorum dubia et obiectiones, quas in scriptis suis attulerunt, soluit. Tanto itaque philosopho scholis Mogulensibus praefecto, facile intelligi potest, eas valde creuisse, et scientiarum incrementa inter ipsos quoque Tartaros promota fuisse. Qui licet armis vbique faeuirent, literarum tamen studia non neglexerunt, nec more Saracenorum primorum scholas exciderunt, sed et viris doctis honorem habuerunt, et literas, praecipue philosophiam et scientias mathematicas

P 3

pro-

q) Specim. hist. Arab. p. 359.
r) Dyn. IX. p. 358.
s) Biblioth. orient. c. 2. p. 258.

t) l. c. p. 218.
u) Ibid. p. 246.
x) l. c.

promouerunt: cuius rei exempla in Holaco et Ilechano Tartarorum imperatoribus iam adduximus. Narrat etiam **ABVLFARAIVS**: Kublai Kanni Tartarorum principem amauisse viros doctos, sapientes et religiosos, cuiuscunque tandem sectae aut gentis fuissent. Immo nec ipsum Tamerlanem a doctis viris abhorruisse, sed eorum consortio delectatum fuisse memoria proditum est. Cuius nepotis Vlug Beig, magni Mogolis tabulae astronomicae hodie quoque non sine admiratione leguntur. Successere Turcarum arma literis inimica, licet nonnulli principes literis fauere videri voluerint: de quibus tamen hoc loco dicere nihil attinet, legendi autem **CONRINGIVS**², **GVNDLINGIVS**³, et **HEVMANNVS**⁶.

Alii philosophi Arabes.

§. XXX. Praeter hos philosophos, quorum inter Arabes post Muhammedis tempora celeberrima fama fuit, fuisse quam plurimos alios secundae tertiaeque magnitudinis, vel ex vna **HOTTINGERI Bibliotheca Orientali** disci potest. Ast hos recensere omnes nec libet, nec licet, nec omnium satis copiosa et sufficiens hodie extat memoria. Dabimus tamen quorundam recensum breuem, et per lancem quasi saturam.

Matthaeus Ebn Yunes.

Nempe eminuit praeter laudatos seculo Christiano decimo **MATTHAEVS EBN YVNES**, quem in academiis Asiaticis studiorum causa versatum philosophiam egregie didicisse, artis vero dialecticae fuisse peritissimum, eamque explicantem saepius eundem sermonem repetiisse, cum ipsi propositum esset, docere, et, vt intelligeretur, efficere, testatur **ABVLFARAIVS**⁵. Alfarabio coaeuus fuit **AFRIHI**, inter logicos sui temporis fere princeps, ut **EIDEM**⁴ narratum. Celebratus porro circa

Afrihi.

Muhammed Al-Baziani.

eadem tempora **MVHAMMED AL-BAZIANI**, quem dialecticis quoque scriptis inclaruisse, **GREGORIVS**⁶ scribit. Praecipue vero ex hoc seculo **BACHILLANI** nomen notandum est, de quo **LEO**⁷, narrat: parentibus natum obscuris et ignobilibus, cum ingenium ei valde acre contigisset, magna diligentia et accurata temporis ratione adhibita philosophiae operam dedisse, et post eam theologiae atque iurisprudentiae Muhammedanae vacauisse, eaque eruditione meruisse, vt iudex ciuitatis Bagdadensis eligeretur, et a Sultano Bagdadensi ad Romanorum imperatorem (Constantinum Romani iunioris filium) legatus mitteretur: imperatorem vero eum clementer habuisse, et cum gratiae demonstratione excepisse, rogantem, vt literarium certamen cum theologis suis iniret, et de placitis religionis cum Graecis disputaret. Factum id esse, ait historicus Afer constituta die coram imperatore, patriarcha, archiepiscopis et episcopis cum pompa apparatuque superbo, et per totum diem disputationem fuisse protractam: non tamen perfici potuisse, eo quod morbo corripere Bachillani, qui eum coegerit reditum maturare in patriam.

Bachillani.

Sectae

7) l. c. p. 351.

2) Aniqq. Acad. suppl. XX. p. 252.

3) Hist. phil. mor. p. 30.

b) Poestl. T. III. L. II. p. 304.

c) Dynast. IX. p. 200.

d) p. 209. e) p. 223. f) c. 7. p. 267. seq.

Sectae vero Afsharitarum cum esset deditus, de eius theologia iudicium ex supra dictis fieri potest. Obit, relictis scriptis theologicis et polemicis quamplurimis XCVIII annos natus, an. Heg. CDV. Seculo Christiano vndecimo floruit ABVLFARAIVS Erakenfis, de quo GREGO- Abulfarains.
 RIVS ^s refert, viginti annos fuisse cultorem metaphysices, plurimosque habuisse discipulos. Tum ABVL-CHAIIS, quem in logicis, phy- Abul-Chais.
 cis et metaphysicis scholas instituisse IDEM ^b refert: EBN MALCA Ebn-Malca.
 medicus celeberrimus, et doctrinae veteris apprime peritus, quem conceptibus subtilissimis res egregie explicuisse, librumque dialecticum titulo: *Al-Motabar*, praefixo edidisse, et a Iudaeis ad Muhammedanos transiisse, ABVLFARAIVS ⁱ quoque narrat. Is et EBNO'L HOSAN Ebno'l Hosan.
 li sui inter philosophos ornamentum dicit ^k, et ABV'L HELMVM Abn'l Helmus.
 quendam fama inclaruisse, et concurrentibus ad eum studiosis magno in pretio habitum fuisse tradit: ^l, et MOGREBINVM ^m laudat, ^l medicum Mogrebinus.
 et philosophum praeclarissimum. LEO ⁿ autem IBNV EL-BAITAR Ibun El-Baitar.
 extollit, natum Malagae philosophum et medicum praestantissimum, et praecipue rei herbariae cognitione clarum. Eius enim acquirendae caussa ex patria profectus, per celebriores Africae atque Asiae regiones fere omnes vsque ad Indos est progressus, reuersusque Cairi confedit, vbi cum Saladino celeberrimo Aegyptiorum Arabum Chalifae innotuisset, receptus ab eo, vt sanitati eius inferiret, magno in honore habitus est. Eo vero extincto reuersus in Hispaniam, praestantissimum ibi librum *de viribus barbarum*, item alium *de venenis et metallis*, et tandem *de animalibus* secundum ordinem literarum tribus voluminibus composuit; fati concedens Malagae an. Heg. DXCIV. Seculo Christiano decimo tertio ABDOSSALAMVS EBN IINGIDVST AL-FABALI Abdossalunus.
 Bagdadensis, eo potissimum nomine celebratus est, quod veteris eruditionis esset callentissimus. Quem ab inuidia ita pressum ait ABVLFARAIVS ^o, vt in suspicionem heterodoxiae adductus, libros suos viderit igne deletos, licet plerique philosophici argumenti fuerint. Obit is an. Heg. DLXXXIX. Eodem AVCTORE ^p *Yabga Ebn Said* vir fuit insigniter doctus in veterum scientiis, linguae Arabicae peritia, et poetica: artem vero medicam exercendo quaestum fecit, et sexaginta sermonibus, quos composuit, famae celebritatem promeruit. Iisdem fere temporibus SAED EBN HEBATOLLA inter Arabes innotuit, ma- Saed Ebn Hebatolla.
 gnaeque apud principem suum gratia floruit ^q, nam et philosophiam, et artem medicam perfecte callebat. Eius σύγγραμμα fuit MVHAMMED Mubammed Tamsius.
 TVSIVS, cuius scripta metaphysica digna visa sunt Ebn Ahmed Ispanensi, vt commentario ea illustraret ^r. Hoc porro seculo inter Arabes philosophantes notandi sunt MASISI, melior medicus quam philo- Maffi.
 plus,

g) l. c. p. 233.

h) p. 247.

i) p. 259.

k) p. 260.

l) p. 268.

m) l. c. c. 19. p. 281.

n) p. 261.

o) Dyn. IX. p. 296.

p) *ibid.*q) *ib.* p. 297.r) HOTTINGER, *bibl. orient. c. 2. p. 246.*

Ioseph. phus, utramque tamen scientiam edoctus: YVSEPH, philosophiae cultor strenuus^s; HASNVN, et IACKVB Hierosolymis natus, ubi philosophiae operam dedit apud Theodorum philosophum Antiochenum^{ff}: tum cuius supra iam facta est mentio ALEMAM PHACRODDIN, theologus celeberrimus, quem Razis dialecticam ceterasque philosophiae partes magno applausu docuisse testis est historicus Malatienis^s. Seculo porro XIV, NOIMVS quoque, siue NOIMODDIN KAZVINENSIS logicae peritia inclaruit, quem auctorem fuisse libri *Ab Ain* dicti, scribit *ABVLFARAIVS*^u. Seculum vero XV produxit ETTPHTHSENI, natum in provincia Taphthasan, Chorozanae parte, unde nomen habuit. Eum nobilem philosophum et theologum ex secta Afsharitarum fuisse, testatur *LEO*^x, postea vero Tamerlanis seruitio se dedentem consiliarii maioris, quem magnum Vezirium vocare solent, muneri praefectum, scribit, et iudicem quoque exercituum imperatoris huius Tartarorum fuisse relictum in Persia, cum is in Aegyptum solueret. Eo absente autem cum rebellasset cum reliquis Asiae provinciarum principibus atque praefectis, captum et per quatuor annos in carcere detentum obiisse an. Heg. DCCCXV. Theologicis autem, historicis, et iuridicis scriptis editis, immo commentario quoque in logicam Aristotelis edito inclaruit. Tribus post annis, teste eodem *AFRO*^y, obiit *ABVLHASAN IBNV HAIDOR*, natus Fessae, medicinae, philosophiae et astrologiae notitia innotescens, quem principibus Fessanis a tuenda valetudine fuisse, et opera multa composuisse, medica, gnomonica, astrologica, logica dicit. Paulo post floruit inter Mauros *ABVBAHAR IBNV CHALSON* Granatensis, philosophus, medicus et astrologus apud omnes gratosus, carminis quoque elegantia et morum iucunditate celebris, ideoque in aulis Mauritaniae principum commendatissimus, titulisque atque muneribus eximie ornatus^z. Sic et, incertum quo tempore, vixere: *Abdalla Mubammed Abubeker Ben Mubammed Taurisi*, qui in loca quaedam obscuriora Maimonidis commentatus est^a, et *Abu Chamed*, qui in Aristotelem commentarium scripsit^b. Alios minoris momenti, quos nominavit *HOTTINGERI*^c industria, tacemus.

Astronomi & mathematici Sarraceni.

§. XXXI. Non omittendi plane in hac philosophorum Arabicorum recensione sunt astronomi et mathematici aliquot celeberrimi, qui scriptis potissimum mathematicis immortalem sibi pepererunt memoriam, eo quod non folius matheos, sed omnis praeterea philosophiae mysteria simul perdiscere Arabibus solenne fuit. Pertinet tamen plena de iis tractatio et historia ad mathematicarum disciplinarum annales, unde paucis tantum

s) *ABVLFAR.* p. 316.
ff) *Ibid.* c) p. 317.
u) p. 358. x) c. 23. p. 298.
y) c. 24. p. 293.
z) c. 25. p. 295.

a) Vid. *NESSEL.* catal. msc. or. bibl. Vindob. p. 151. n. 59.
b) Vid. *NIC. ANTON.* bibl. Hisp. ver. T. II. p. 237.
c) Poriores ex eo supra adduximus.

tantum et summam eos enumerabimus. Inter illos vero eminent **ABV** ^{Abu El Ma-}
EL MAASAR, vel quo nomine plerumque laudari solet **Albu Masar**, ^{far s. Abu Ma-}
 vel **Abumasar**, vel etiam **Aboassar**, cuius autem integrum nomen fuit
Abu Masar Giafar Mubammed Ben Omar Balachius, eo quod ex vr-
 be Balach Bactriana esset oriundus. Maxima fuit viri huius in fiderali
 scientia fama atque existimatio, eo quod et libris vtilissimis et inuentis
 egregiis emereret. Tanta autem superstitione regulis astrologicis
 addictus erat, vt in libro, *de magnis coniunctionibus et annorum*
reuelationibus, Latine quoque verso ^d, temere statuat, religionum
 quoque fata ex fideribus pendere, earumque incrementa atque decre-
 menta coniunctionibus Planetarum deberi; Iudaicam ex coniunctione
 Iouis et Martis, Aegyptiacam ex coniunctione Solis et Iouis, Tur-
 cicam ex coniunctione Iouis et Veneris, Christianam ex coniunctio-
 ne Iouis et Mercurii ortam esse. Quod quamuis temerarium & pue-
 rile sit, ignoscendum tamen eo magis est mathematico Arabi, ex gentis
 suae consuetudine a pueritia huic praeiudicio innutrito, quo magis inter
 Christianos quoque eiusmodi deliramenta non desiderari, Cardani alio-
 rumque exempla comprobant. Meruit vero de mathematicis discipli-
 nis et libris aliis a **Vossio** ^e aliisque ^f recensitis, et insigni augmento
Al-Magesti, scripsit tamen contra eum librum *de mundo* **Aben Esra**.
 Vixit autem, non seculo Christiano decimo, quod visum **IOSEPHO**
BLANCANO ^h, sed seculo nono medio. Obiisse enim an. Heg.
CCLXXII, id est A.C. **DCCCLXXXV**, **Ibn Chalican** in *vitis illu-*
strium Arabum apud **Io. SELDENVM** ⁱ testatur. **Abu Maafarum** excipit
ALBATEGNIUS, vel quo nomine etiam laudari solet *Mubammed* ^{Albategnius.}
Araetensis, tabulis imprimis astronomicis, quibus frequenter vsi sunt
 Arabes, itemque egregiis obseruationibus circa solem, lunam, stellas fixas,
 et obliquitatem Zodiaci celebris. Vixit is Chalifatum Syriae, vbi Ara-
 etae degebat **Albategnius**, tenente **Arade Billa AbuHali Ben Mucla**, qui
 primus elegantioris apud Arabes scribendi generis auctor extitit, et **Eu-**
tychto Alexandrino siue **Ibnu Patrik** coaeuus fuit, circa an. Heg. **CCC**
 et sequentes, vt notatum **SELDENO** ^k. Nec minor gloria est **AL-** ^{Alfraganus}
FRAGANI, vel quo integro nomine gaudebat *Ahmed Ebn Corhaci*
Alfergani, cuius *elementa astronomica* debemus **IACOBO GOLIO**.
 Alferganus is dictus est, a **Fergana** vrbe ac prouincia **Sogdianae**, et non
 in astronomia tantum, sed in arithmetiis quoque excelluit ^l. **Al-Mamo-**
 nis eum temporibus floruisse conicit **Golius**. Iunior his aetate est, se-
 culoque duodecimo vixit **ALCHABITIVS**, *isagoge ad magisterium* ^{Alchabitius.}
 iudi-

d) Aug. Vind. 1489.

e) Descent. math. c. XXXV. §. 4. p. 173.

f) **SPEZEL** (specim. biblioth. vniuers. **HEND-**
REICH, Pandect. Brandenburg. qui tamen **Abu**
Masarem Balachium et **Abuchuilarem** temere di-
 stinguunt.

Hist. philof. Tom. III.

g) Vid. **WOLF**. bibl. Hebr. P. I. p. 4.

h) In chronol. medica p. 56.

i) Orig. Alexandr. praef. p. 17. k) l. c.

l) Vid. **GOLIUS** praef. **HENDREICH**. l. c.
 p. 113. **VOSSIVS** c. XXXV. p. 174. **HERBELOT**.
 bibl. orient. p. 340.

judiciorum astrorum, vel ad scrutanda stellarum magisteria, aliisque scriptis mathematicis celebris ^m, sed et GEBER huc pertinet commutatione in *μεγάλην σύνταξιν* notus, qua Ptolomaeum emendare aggressus, si vero Nicolao Copernico fides, eum calumniatus est. Addi his possunt minoris famae alii, Albohazen Haly, Aldilazith, Alpatragius, Zeel vel Zahel Bebiz, Arzahel Mefallah, Bethem Hali Rodoham pluresque huius generis alii, de quibus post VOSSIVM consulendus est HERBELOTIVS ⁿ aliique.

*Judaei Arabes
inter Saracenos
philosophantes.*

Isaac Ben Erram.

Emram.

Abraham Ibnu Sahal.

§. XXXII. Philosophatos fuisse inter Arabes non Muhammedanos modo, verum etiam aliarum religionum homines ex supra narratis constat. Christianos enim Arabes haud segniter in philosophiam incubuisse exemplis Mesue, Honaini, Kostae aliorumque supra probauimus, hosque Arabibus antesignanos fuisse, versionibus suis et exemplo, vt philosophiam postliminio reuocarent, euicimus. Ast Iudaeorum quoque nationem, quae magnam partem Arabibus permixta fuit, eadem via incessisse, ex illis notum est, quae *Tomo praecedente* de philosophia Iudaeorum diximus, vnumque Maimonidis exemplum rem fati illustrat. Laudat imprimis LEO AFRICANVS ^o Isaac Ben Erram, Emram Ben Isaac, Abraham Ibnu Sahul, Aaron Ben Senton, quorum hoc potissimum loco mentio facienda est, eo quod fide quidem ac religione Iudaei, vitae vero conditione Arabes fuerint. ISAAC BEN ERRAM Damascenus fuit, et philosophiae artique salutaris operam dedit, vnde Africae proregi Zaide ad tuendam valetudinem fidem obstrinxit. Habuit collegam medicum Christianum a quo saepenumero in consiliis salutem heri concernentibus dissentit. Qui cum aegrotante domino semper ei contradiceret, aegrum Isaac dereliquit, causamque roganti domino respondit: Dissensum medicorum duorum de vno aegro peiorem esse febre tertiana. Obiit an. Heg. CLXXXIII, in vrbe Cairauan. EMRAM vero Toletanus fuit, philosophiae, medicinae et astrologiae peritissimus, simulque Hispaniarum regi ab epistolis Arabicis: quo in munere cum plurima summi momenti eius fidei crederentur, superbe et imprudenter se gessit grauis belli auctor, quo tamen ipse an. Heg. CCCLXXXVII. Seuiliae extinctus est. ABRAHAM IBNU SAHAL Seuilienfis fuit, Cordubae vero habitauit eo tempore, quo Auerroës iudicem ibi agebat. Philosophiae, medicinae et astrologiae cum esset peritissimus, superauit tamen omnes carminis elegantia et dulcedine. Cum autem canticorum eius argumentum contribulibus suis non placeret, frustra vero illi hunc dehortarentur, rem ad Auerroëm detulerunt, eumque tanquam iuuentutis corruptorem accusauerunt. Is hominis imprudentiam indignatus seuerè versus ne scriberet, prohibuit. Quod tamen nec ille omisit, nec impedire Auerroës potuit,

^m) VOSSIVS l. c. p. 109. 354. 369. BAYLE
Dift. T. II. art. Alchibicius, HENDREICH l. c.
p. 92. WOLFF. l. c. p. 195.

ⁿ) II. cc.
o) c. 26. 27. 29. 30. p. 294. seqq.

pōtuit, cum tanta auiditate eius carmina legerentur, vt carissime vaerent. Obiit ex veneno propinato an. Heg. DCXLIII Cordubae. AARON vero BEN-SENTON ex Iudaeorum Fessanorum nobilissimis fuit, et similiter philosophiae, medicinae et astrologiae cognitione inclaruit. Iuuenis regi Abdallae inseruiuit, et ei a consiliis fuit, qui eum Fessanae quoque ciuitati praefecit. Quod cum, sublato priore vrbs moderatore valde displiceret Fessanis, qui per septennium eius imperium molestissime ferebant, rege absente rebellarunt, Iudaeosque interfecerunt, idemque in castris factum, Haron autem trucidatus est, rege quoque in isto tumultu iugulato. Factum id an. Heg. DCCCLXXII, seculo Christiano decimo quinto medio.

Aaron Ben Senton.

CAPVT SECVNDVM.

DE NATVRA ET INDOLE PHILOSOPHIAE SARACENICAE.

§. I.

Narrata philosophorum inter Arabes post C. N. celeberrimorum, ipsiusque fatorum philosophiae historia, iam de natura quoque, indole atque constitutione philosophiae Saracenicae dispiciendum est. Et eius quidem faciem, ex illis, quae in antecedente capite fusc delineauimus, facile colliget, qui paulisper ad eam historiam attenderit. Curatius tamen expendenda sunt omnia, propiusque intuendus vultus philosophiae Saracenicae, vt ex ipsis eius lineamentis quasi de indole interna iudicari, et qualis ratio philosophandi in hac gente inualuerit, quid laudandum in ea, quid vituperandum sit, intelligi queat. Hoc enim demum modo philosophiae historiam ad veram philosophantium vtilitatem adhibendi viam ingrediemur. Sequemur autem idem institutum, quod per omnes temporum quorumcunque sectas nos tenuisse nondum poenitet, vt generalibus quibusdam obseruationibus, quibus arcanae rationes Saracenicae philosophiae recluduntur, praemissis, tum demum de singulis philosophiae inter Saracenos cultae partibus dispiciamus, et quam haecenus praemisimus, philosophiae Arabicae historiam ad id adhibeamus, vt causae pateant, cur hoc praecipue modo, quo descripsimus, vel in sequentibus quoque sumus delineaturi philosophia apud hunc populum excolta sit.

Argumentum generale tractationis.

§. II. Nempe I. ex antecedentibus repetendum est, statum ignorantiae, quem nationi suae ante Islamismi tempora Arabes Muhammedani tribuere solent, non ad solam religionis superstitionem pertinere, quo tamen sensu primario intelligendos eos esse, supra concessimus; sed et vi-

Obseruationes generales de P. S. I. Philosophia ante Islamismum nulla, tae.

tae rationem atque conditionem gentis agreftis eam fuisse, vt nec eruditio magnopere nec philosophia excoli potuerit. Homines enim vel ex agri gregisque prouentibus victitantes et per omnes fere suarum regionum terras palantes, vel ex mercatura tantum quaestum facere cupientes eruditioni exiguum pretium statuere posse, quilibet, qui praeiudicio occupatus haud est, intelligit. Quamuis autem linguae suae elegantiam et profa oratione et ligata eos studio non contemnendo excoluisse, itemque ad fiderum rationes attendisse supra demonstraui, nihil tamen inde exculpi potest, quod pro philosophiae cultura inter Arabes ante Islamismi tempora militet. Nam in his studiorum generibus vel necessitati suae, (quod in fiderum obseruationibus ad intelligendas et praenoscendas tempestates contigit) consuluerunt vel vanitati, laudem in eloquentia et nitore sermonis patrii quaerentes, vbi tamen nec meditationis nec ratiocinationis ratio vlla habita, nec vestigium philosophiae vllum admissum est. Id quod supra luculento Abulfarii testimonio confirmauimus, quod hic repetere opus haud est. Ast haec diligenter notanda sunt, praemuniendusque hac veritate historica animus, ne inulso praeiudicio: apud Arabes ante Muhammedis tempora philosophiam quandam viguisse, occupetur, sicque impediatur, veras rationes philosophiae Saracenicae perspicere, quae, abiectis istis nubibus et nebulis quibus acies oculorum, in pernoscendis veris Saracenicae philosophiae circumstantiis suffunditur, dominatum fuisse nationi huic irrationalem superstitionem, euincunt. Quae licet aliquam philosophiam supponere videatur, tantum tamen abest, vt hoc nomen sibi vendicet, vt potius Arabes in id ante Islamismum coniuirasse videantur, vt omnis rationis vsus, paulisper melior et accuratior, nefanda hac superstitione euerteretur. Quod verum esse, si non aliis exemplis euinci posset, vna Zabiorum superstitio, quos praecipuam religionis philosophicae speciem ante Muhammedis tempora, immo ab antiquissimo aeuo habuisse nonnulli voluere, fatis demonstrat. Nam vt falsum esse, quicquid de sectae huius idololatricae inter Arabes antiquitate post Maimonidem Hottingerus, Spencerus alique, Arabicorum quorundam scriptorum auctoritate decepti dixerunt^a, *Tomo primo* luculenter demonstraui, ita dubitatione caret, hos homines, secundo vel tertio post reparatam humani generis salutem, coiuisse, et ex veteri Perfarum religione, cultuque fiderum admissis variarum sectarum, ex quibus confluxerant, somniis sibi religionem confarcinasse, nulli rei minus, quam rationi et philosophiae, consentaneam, eamque vsque ad Muhammedis tempora viguisse, immo post receptum per omnes terras Orientis Islamismum non profus intercidisse, sed seruasse quodammodo instituta pristina. Non negamus tamen confluisse in Sabinianum dogmata quaedam, a sectis philosophicis desumpta. Suo enim loco

Zabiorum secta.

^a) Vid. SPENCER. de leg. Hebr. tit. L. II. p. 277. seqq. HOTTINGER. hist. orient. L. I. c. 8. p. 162. seqq. ПОСОК. Specim. p. 138.

locus manifestum fecimus, veterum Persarum ceterorumque Orientis populorum philosophiam de diuinis, itemque Gnosticorum, quin et Orientalis philosophiae inter affectas Zoroastris placita sylvam quandam adiectis Iudaismi, Christianismi, Cabbalistarumque et Aegyptiorum fragmentis sectae huic exhibuisse. Quod tamen tantum abest ut philosophicam eam religionem fuisse euincat, ut potius euersam esse somniis insanis et inepte cohaerentibus rationem omnem dicendum sit, quamvis ex his placitis philosophiae barbaricae ad ista tempora vel seruatis vel auctis et reformatis coaluerit. Quae negaturum esse neminem, qui ipsam Zabiorum historiam animo non praeoccupato considerauerit, merito confidamus. Non omittenda tamen est in Arabicae philosophiae consideratione atque historia Zabiorum religio, licet, quam misera fuerit gentis ineptientis delirantisque conditio luculento exemplo doceat, eo quod haud ignobili specimine ostendat, pseudo-philosophiam esse detestabilis et puerilis superstitionis parentem. Qui itaque ante Islamismi tempora philosophiam inter Arabes cultam esse pertinaciter contendunt, admitti aliter non possunt, nisi quatenus praeter aniles fabulas et somnia hominum fanaticorum, quibus post nati Seruatoris aetatem in Orientis regionibus scaturierunt omnia, pseudo-philosophia quaedam huic quoque Arabum sectae materiam suppeditauit. Diligenter enim tum ad historiam, tum ad placita Zabiorum attendentibus palam fit, philosophiam Orientalem, cuius historiam et praecipua capita in *antecedentis Tomi* sine enarrauimus, quaeque philosophiam Aegyptiacam, quin et adiuncta philosophia Pythagorico-Platonica, Cabbalisticam et Eclecticam genuit, ad excitandum Zabianismum concurrisse, hominesque illos, qui inepti monstri conditores fuerunt, vel in Persia, vel quod magis nobis verisimile videtur, in Aegypto istas philosophiae Orientalis traditiones accepisse. Quemadmodum enim illa in vniendis hominibus cum summo Deo per emanationes, spiritus, angelos, etc. tanquam mediatores tota occupata fuit, ita et Zabii istis virtutibus spiritualibus totum suum cultum inaedificasse constat.

Qua de re consuli velimus locum memorabilem ABULFARII, supra ^c in vita Thabet Ebn Korra, ex Zabiorum secta philosophi allatum, vbi Zabianismi summa capita paucis complexus est, et ipse iam monuit: *Dicta eorum affinia esse dictis philosophorum*, intelligendi vero Orientales vel Aegyptiaci, qui post C. N. per Syriae, Persiae et Arabiae regiones magno numero se diffuderant. Addimus, ut Lectori de veritate huius rei constet, memorabilem Sharestanii locum Zabiorum hypotheses ita exponentis ^d: *Nempe fundamentum totius religionis, vel superstitionis potius, esse: quod substantiis spiritualibus innituntur, sicut orthodoxi innituntur hominibus corpore praeditis, id est, quod substantiarum spiritualium, angelorum virtutumque diuinarum ministerio ea praestari putent, quae Muhammedani a prophetis.* Ex

Q 3

quibus

b) Fatetur id ipse SPENCERVS l. c. p. 280. c) c. l. §. 12. d) Apud POCOCK l. c. p. 139.

quibus constat, ad opus istud mediatorium apud Deum, et communicationem inter eum hominesque constituendam, Zabiorum sectam cuncta retulisse. Duas autem eorum sectas esse tradit, nempe facellorum cultores, et simulacrorum cultores, communi illo fundamento nixos: opus habere homines mediatoribus, qui inter ipsos et Deum medii intercedant. Hoc fungi officio substantias spirituales puras, quae oculis subiectae non sunt; esse deinde opus aliis inter eos et substantias istas invisibiles mediatoribus visu perceptibilibus: tales illos facella, hos simulacra sibi statuere. Sacellorum cultores facella vocare septem planetarum corpora, ea enim esse spiritualium seu intelligentiarum habitacula, quae eodem loco illis sint, quo animabus nostris corpora. Esseque ea corpora viuentia, rationalia, ab intelligentiis animata. Planetarum igitur domos et mansiones, ortus et occasus et coniunctiones iuxta figuras conuenientes et discrepantes secundum naturas eorum dispositas eos obseruare, dies noctes et horas illis diuidere, formas, figuras, personas, regiones illis assignare, atque ita sigilla, incantamenta, et orationes conficere. E. g. si die Saturni, qui huic planetae tribuitur, hora prima induti eius sigillo quod iuxta figuram et operam ipsi propriam confectum sit, ac vestibus ipsi peculiaribus ab illo, precum formulis illi proprie conuenientibus, quid visum fuerit, expetierint ex illis, quae ab ipsius effectu et influxu dependeant, exauditum iri Zabios statuere, atque ipsius beneficio vota sua consecuturos. Eodem modo cum ceteris planetis agi, quos dominos et Deos vocauerint, Deum autem verum dominum dominorum: atque ita ad spiritualia seu intelligentias mediatoribus vsos fuisse eorum facellis, ad Deum, intelligentiis spiritualibus. Ex praedictorum obseruatione telemata conficiendi, praestigias item atque incantationes adhibendi, sigilla et figuras conlandi, aliaque eiusmodi, quae ad mira perpetranda stellarum vi ac virtute valere autument, fabricandi rationem tradidisse. Eandem ob causam et simulacrorum cultores simulacra, quae mediatorum vice inter ipsos et spiritualia fungantur, conficere: et, cur planetarum facellis, vt isti, contenti non sint, hanc rationem assignare, quod illa saepe ab oculis continua ortus et occasus vicissitudine, subducta lateant, cum mediatore semper visibili ipsis opus sit. Simulacra itaque substituenda, quibus mediantibus ad facella accedant, vt facellorum ope ad intelligentias, intelligentiam ad Deum supremum. Simulacra igitur iuxta figuram unicuique e septem illis facellis propriam conlasse, e metallo eidem peculiari, obseruatis insuper dierum, horarum, graduum, minorum, aliarumque, quas ad influxus benigniores eliciendos valere putant astrologi, circumstantiarum momentis, et adhibitis quae antea dicta sunt, sigillis, indumentis, suffitibus, orationibus, incantamentis etc. ei, cuius sibi gratiam conciliare studuerint, fideri maxime gratis. Simulacra ista Deorum appellasse vicarios respectu Deorum istorum coelestium, inter quos et homines mediatorum officio fungi

Angi ea crediderint. Haec Sharestanius, quibus consentiunt, quae habet
 MAIMONIDES, cuius tamen locum *Tomo primo* iam adductum, hic
 non repetemus: Esse in hoc Zabiorum systemate antiquae superstitionis
 Chaldaicae femina et principia quaedam, quod ABULFARAIUS
 contendit, non negamus: et accepisse ab ista doctrina: planetarum vel
 stellarum etiam fixarum domicilia habere in se incolas intelligentias diui-
 nas, indeque influxum praestare in res mundi sublunares, quae totum
 fere Orientem peruagata est, Zabios istam de facellis et simulacris opinio-
 nem puerilem et ineptientem verisimile putamus. Acute enim obserua-
 tum R. IOSEPH ALBO: *Veteres omnes hoc absurdum putasse, ut re-
 quiesceret spiritus Dei super hominem, adeo ut virtute altissimi prophe-
 taret, et futura praediceret; ideoque gentes antiquas simulacra, suffi-
 tus et oblationes stellis fecisse, ut ita elicerent spiritualitatem cuius-
 vis stellae, quo se demitteret in simulacrum aliquod, ut eo mediante spi-
 ritus stellae istius, qui in corpore stellae habitat, super hominem, qui
 est corporea substantia, resideret, adeo ut praediceret futura virtute
 spiritus stellae istius influentis in hominem istum.* Ast quae de mediato-
 ribus virtutibus diuinis, intelligentiis atque angelis inter dominum do-
 minorum et homines, de eorum officio, natura diuina et origine, effe-
 ctu, distributione per regiones, personas, statuas, influxu in sublunaria,
 et ad purgandos animos, et similia habent, ita comparata sunt, ut
 palpari queat, ea potissimum ex fontibus philosophiae Orientalis, praeci-
 pue prout in Aegypto modificata et hypothefibus Pythagorico-Platoni-
 cis temperata est, hausta fuisse. Nam istius philosophiae proram puppim-
 que fuisse aenas, virtutes, intelligentias ex Deo Deorum progressas,
 et mediatorium inter homines Deumque supremum officium to-
 tum fere usum illius systematis fuisse complexum, suo loco luculentis
 rationibus confecimus, demonstrauiusque, ipsos Eclecticos ab hac sen-
 tentia adeo non recessisse, ut tota potius eorum theologia ad hoc ipsum
 collineet. Notum etiam ex philosophiae Orientalis, Aegyptiacae et Ecle-
 cticae delineatione est, statuuisse eos: has virtutes, emanationes et intel-
 ligentias ad inferiora demitti, et praefici horum angelorum spirituum ex
 Deo Deorum promanantium partem classemque certam regionibus, vr-
 bibus, syluis, templis, statuis easque irradiare influxu diuino: praestan-
 tiores vero eas virtutes et intelligentias habitare in sideribus, et cor-
 pora ista coelestia domicilia praestare, et influxum recipere ab iis, qui
 inhabitant spiritibus, eo quod arcto cum ipsis vinculo connectantur.
 Luculentis etiam non Platoniorum tantum recentiorum, verum etiam
 Aegyptiorum, Gnosticorum, reliquarumque sectarum, quae ex Ori-
 entali philosophia suo modo exortae sunt, vel nota lumina atque dog-
 mata receperunt, doctrinis et assertionibus constat, admisisse eos
 eiusmodi magiam, amuleta confecisse, talismanes, iynges, simulacra
 magica

e) Mor. nebhoch. L. III. c. 29.

f) l. c.

g) de fund. fidei L. III. c. 8.

magica et similia construxisse, ut operationem virtutum diuinarum et supracoelestium in sublunaria elicerent prouocarentque. Et hac quidem ratione labenti ruinamque minanti superstitioni, tempore exorientis Euangelii solis infernalem genium humeros supposuisse, fuisseque innumeros impostores ex variis sectis prodeuntes, qui huic systemati adhaeserint, suo quoque loco ex testimoniis veterum euictum est. Quae cum ita se habeant, dubitandum vix est, quin ex his philosophiae Orientalis et Aegyptiacae propaginibus Zabianismus ex parte prouenerit, praesertim cum ipsi, qui pro eius antiquitate tantopere pugnaverunt, Hottingerus, Spencerus aliique concedant, fuisse Zabianismum colluuiem gentilissimi Asiatici et Aegyptiaci. Mirifice vero reliquis etiam circumstantiis Zabiorum confirmamur in ea opinione, ex his lacunis eos sua praecipua hausisse. Philosophos enim Orientales, Aegyptiacos, Gnosticos, Ecteticos ceteramque impurae gregis turbam ad conciliandam nugis suis et impietati auctoritatem libros multos antiquissimis philosophis et vatibus supposuisse, multa ad Hebraeae gentis prophetas, quaedam ad gentilium heroes togatos Zoroastrem, Hermetem et similes retulisse, inuictis supra rationibus demonstrauius. Nec alii mores fuere Zabiorum, ut Maimonidis, ipsorumque Arabum scriptorum fide constat; ii nempe libros vetustissimae aetatis comminiscabantur, et ad patriarchas praecipue Hebraeorum referebant, sicque vanissima religionis ineptae commenta auctoritatibus iis, quas nec Iudaei, nec Christiani, nec Muhammedani refugiebant, probare confirmareque connitebantur. Quos foetus supposititios et adulterinos vtrum ipsi excogitauerint, an ex sectarum istarum, quae ex Orientali et Aegyptiaca philosophia, progressae sunt, affectis acceperint, dici accurate definirique non potest, obstante ipsorum Arabum, et ex eorum culpa, doctorum quoque virorum recentiori aetate de antiquitate Zabiorum praeiudicio, quod ineptum esse demonstrauius, et *Tomo primo*, de philosophia Arabum tractantes, iugulauius. Coniiciamus tamen, Iudaeos Aegyptiacos, maxime eos, qui philosophiae Aegyptiacae ad Orientalis placita reformatae nomen dedere, et Cabbalisticam quoque philosophiam commenti sunt, itemque, qui ex iisdem lacunis sua hauserunt, iisdemque parentibus prognati sunt, haereticos philosophicos, qui generali Gnosticorum nomine comprehendebantur, ad Zabiorum sectam hos foetus adulterinos detulisse. Eam enim sectam circa illa tempora origines suas habuisse, quibus illae haereses maxime in Oriente vixerunt, suo loco *Tomo primo*, verisimilibus rationibus fecimus. Habitauisse autem Iudaeos et haereticos atque schismaticos Christianos, inter Arabes ante Muhammedem, et populum libri vocatos fuisse, supra ex Abulfaraii testimonio manifestum fecimus. Vix etiam alia causa afferri potest fabularum de patriarchis Adamo, Setho, Enocho, Noacho aliisque a Zabiiis receptarum. Accedit his, quod erudite SPENCERVS obser-

h) loc. cit.

obseruat: sub expirantis Iudaismi tempora artium magicarum et infamium opinionum magistros ex hac gente libros haud paucos illustrium virorum nomina prae se ferentes, in vulgus emisisse. Non negamus tamen, haereticos Christi nomen professos, sed istis artibus sibi auctoritatem concilians, talia quoque ad Zabios deferre potuisse. Sed addenda his plura non sunt, eo quod *Tomo primo* satis prolixè de Zabianismo actum, quae hic ex parte repetenda collustrandaque fuere, ut qualis philosophiae facies inter Arabes ante conditam legem Islamiticam fuerit, constaret, intelligerentque Lectores, adeo nihil sanae rationis leges spirans inter Arabes fuisse, ut illa quoque, quae ex sectis philosophicis orta sunt, ad meram putidamque superstitionem pueris etiam reformidandam exhibilandamue adhibita fuerint. Nec quaerenda quoque vel postulanda ab Arabibus meliora sunt, cum vitae institutorumque ratio supra allata ea fuerit, quae meditationem philosophicam minime admittebat. Nam cum gregibus per agros palari, loca herbida, umbrosa, riuos fontesque sectari, agrum colere, vitae pastoritiae se dedere, et palmis, frugibusque aliis et pecorum cura victum et quaestum quaerere adeo inimicum est otio philosophico et literario, ut mirandum esset, fuisse inter Arabes quosdam astrologiae studiosos, nisi constaret, ob deligendas gregibus suis tempestates commodas ad siderum cursus, positiones, ortus et occasus eos respexisse, nec in his fuisse aliquid quod philosophiam saperet, ut supra obseruatum. Prodit id tota Arabum religio cultusque diuinus, adeo irrationalis et detestabilis, ut ne micam quidem rationis philosophicae huic genti adfuisse ex eo recte colligatur, et Muhammedes, homo ignobilis et illiteratus eius abominatione adductus condendae nouae religionis inde materiam atque occasionem sumserit. Qua de re, ut conuincamur, ea tantum legere oportet, quae de Arabum idololatria cultusque irrationali ex scriptoribus Arabibus adduxit *POCOCKIUS*^k, ex iis enim luce meridiana clarius patebit, astrorum cultum insanum profus atque absurdum potiore eius partem constituisse, reliqua idololatriam turpissimam exhibuisse, idolis sine dubio memoriam magnorum in hac gente virorum conseruantibus. Quae quam longissime ab omni ingenio philosophico sint remota, vel coecus palpat. Obtigisse etiam Arabibus ingenia vel crasso sub aëre nata, vel quod malumus, gentis, educationis, exemplorumque prauitate corrupta et situ atque squalore obducta, ex eo patet, quod teste *ABULFARATIO*^l resurrectionem credentes,

came-

d) Ex his de eorum iudicari potest opinione, qui Zabianos errores ex philosophia Aristotelica derivant, vid. *BEAUSOB. Hist. des Monich. P. I. L. I. c. 2. p. 27.* Sunt quaedam illi istina e. g. coelum esse elementum quintum. At illa ex Lyceo quidem desumpta, verum non à Zabiiis, sed ab illis

philosophis, qui Aegyptiaca philosophumena sequebantur, quales fuere Eclectici et Gnostici, quos quaedam ex syncretismo ipsis tantopere adamato ab Aristotele accepisse, notum est.

k) loc. cit. p. 91.

l) loc. cit.

Hist. philos. Tom. III.

R

camelum super sepulchrum demortui mactarent, rati, ipsum, cum ad iudicium resurrexerit, equitaturum, at qui hoc fieri non curauerit, peditem futurum: quidam autem mundum fortuito ortum eademque ratione sponte collapsurum esse contenderent, de quibus ineptiis omne iudicium philosophicum Arabibus denegantibus consulendus est, ne nimis prolixi simus, Ροσοκίυς^m. Qui vbi monet, fuisse inter Arabes ante Muhammedem, qui μετεμψύχωσιν admiserint, statuentes, animam defuncti in auem quandam Hamah dictam migrare, quam opinionem vetuerit Muhammedes suis: nihil affert, quod pro asserenda quadam hypothesi philosophica apud Arabes militet. Dubitari enim ob rationes antecedentes non potest, quin nullis haec opinio rationibus philosophicis superstructa fuerit: dogma enim de transmigratione animarum exotericum est, et totum fere terrarum orbem veterem occupauit, vbi tamen philosophos frustra requisieris. Putandum itaque non est, quod ii faciunt, quibus omnis mundi anguli philosophorum pleni sunt, Pythagoram, Zamolxin vel alium quendam philosophum, quos inter Arabes vixisse, vetus traditio commenta est, illud dogma ad Arabes retulisse. Ceterum non negamus, non omnia Arabum ingenia, veterno ignorantiae corrupta, obtorpuisse, sed fuisse quoque inter eos concedimus ingenia amoeniora, elegantiam morum et doctrinae affectantia. Verum nihil hoc ad philosophiam inter eos asserendam facit. Supra enim ipsorum scriptorum Arabicorum fide demonstrauius, eiusmodi ingenia elegantiora, linguae patriae culturae, eloquentiae cuidam naturali, et ab omnibus artis regulis destitutae, et pangendis carminibus vacauisse, et in his quidem subinde morales sententias haud inconcinnas protulisse, at quae non ex philosophiae meditatione, sed ex naturalis luminis, cuius hominis conuati dictamine erant defumtae. Quae si philosophos Arabes efficiunt, totus fere mundus philosophorum albo inscribendus est.

II. Muhammed
 eius lege sua
 ἠφιλοσοφός.

§. III. II. Haec Arabum conditio fuit, cum Muhammedes, Koraishtarum, inter quos viuebat, vel religionis vel consuetudinis pertaesus, nouamque legem meditans, surgeret, idque sibi constitueret, vt gentem suam ab ignorantia liberaret. Quod laudandum omnino fuisset, si hoc opus suscepisset philosophus, saltem homo ingenio a philosophiae praeceptis non alieno praeditus. At omnia alia eueniebant, nec philosophia Islamismi introductione vel tantillum promotam, immo si dicendum, quod res est, multo magis impedita est. Nam et Muhammedes homo erat illiteratus et ab omni eruditionis cultura remotus, et homines sibi iunxerat συνέργους, imposturae et impudentibus mendaciis, quam veritatibus philosophicis cognoscendis disseminandisque aptiores. Mirum itaque non est legem nouam prophetam condidisse, mortisque metu suis obseruandam iniunxisse, in qua omnia magis alia, quam philosophiam, inuenias.

^m) p. 134. 135.

inuenias. Eo enim collineauit artificum illius legis impudentissimorum scopus, ut excogitata tali religione, quae hominum sub Muhammede confluentium indoli et ingenio responderet, partes, quas semel susceperat, tueretur, et non gladio tantum, et armorum vi, quibus nouam legem fulciebat, sed religionis quoque vinculo et opinione missionis diuinitas acceptae sibi deuinciret. Quod cum philosophia duce fieri nec posset, nec qua ratione suscipiendum esset homo, ut ipse fassus est, *ιδιωτης* intelligeret, quique in consarcinanda noua fidei regula ei auxiliatrices manus iungerant, homo Iudaeus et Nestorianus ab istis quoque praesidiis essent imparatissimi, facili inductione colligi potest, nihil, quod philosophiam spiret, in Al-Coranum fluxisse. Obstabant etiam mira illa opinionum ex gentilismo, Iudaismo et Christianismo surreptarum colluctatio et syncretismus ineptissimus, et fabulae ex vulgo petitae et ducendae magis naso plebi, quam erudiendis ingeniis aptae, quibus inter lucem et tenebras pacisci auctores nouae legis conabantur. Nihil autem impostoris ingenium magis prodit, et quam longe a philosophia remotus fuerit, manifestat, quam notiones plebeiae, crassae, imaginationis non emendatae nec ratione directae opus; quibus dum sensibus et plebis praediciis fauebat, omnem fere philosophiam enecauit. Qua de re ad testem prouocamus ipsum Al-Coranum, in quo non modo Deus hominum more introducit, et membra ei humana tribuuntur, hoc enim *ανθρωπομορφος* *θεος* sacra quoque oracula facere constat, sed et corporali crassoque modo explicatur, adeo ut ipse Muhammedes se iactauerit sensisse digitum contrectantis Dei frigidum. Et intercedit his quidem eruditissimus HADRIANVS RELANDVS, qui tolerabiliorem nobis Muhammedanismi faciem depicturus, inter alia et hoc contendit, falli eos, qui dicunt: Muhammedanos Deum credere corporeum. Natum enim putat hunc errorem ex male intellecta voce aliqua Arabica, quae *Sur. CXII.* extat, qua Deus *ελεος* *φυρος*, id est solidus, qui nullam habet inanitatem dicitur, eamque vocem aeternitatem vel sufficientiam quoque indicare. Vnde testimoniis theologorum Muhammedanorum probat, Deum ab iis spiritum credi, et ab omni figura, specie externa, colore, loco, tempore, similitudine, et proprietatibus corporalibus mutationis, alterationis, motus, localis, diuisionis, laboris, et similibus remoueri. Facile hoc concedimus viro eruditissimo, laudamusque institutum eius, meliores et magis philosophicas theologorum Muhammedanorum notiones et praecepta ostendendi. Dabimus in sequentibus similia ex aliis quoque theologiae Muhammedicae fontibus. Sed vellemus, distinxisset vir cetera doctissimus, et in orientali literatura summa cum laude versatus tempora Muhammedis et Omniadum a temporibus Abbasidarum, quibus theologia Muhammedana ad philosophiae regulas emendata est. Sectas enim Muhammedanas quasdam et praecipue Afsharitarum atque Motazalorum mire in eius

R 2

ciendis

*) De relig. Muhammedica L. II. §. 3. p. 142. seqq.

ciendis notionibus popularibus introducendisque conceptibus philosophicis in philosophiam defudasse, supra iam monuimus. Quod ne sola coniectura dixisse videamur, quamuis in ea nihil sit, quod non circumstantiae suadeant, et semper euenerit, ubi philosophi ad religionem accesserunt, dabimus tamen locum *ABULFARAI*^o, ad quem supra iam ex parte prouocauimus, qui prorsus luculentus est, remque extra controuersiam ponit, philosophos Muhammedanos probe intellexisse, legem Islamiticam ex philosophia nisi emendetur, constare non posse. Scribit enim: *Coetus doctorum Basorae subsistentium dixisse: Religionem pollutam esse et mixtam erroribus, nec abluī ac mundari posse nisi philosophiae ope: asserentes, ubi coniuncta fuerit philosophia Graecanica et religio Arabica, tum demum consecuturam perfectionem.* Non ignorant Muhammedanae religionis historiam scrutati, Motazalorum primo sectam, illa durius dicta demum subtilius ventilauisse, et in dubium ea uocasse, de quibus initio nascentis Islamismi nemo dubitauerat, indeque varias sententias esse ortas, quarum aliquae uerba, prout sonant intellexerint, aliae nec a prophetae sui uerbis recedere ausi, nec tamen corporis similitudinem Deo tribuere uolentes dixerint: nouimus dictante intellectu, nullam creaturam Deo, nec Deum ulli rei creatae similem esse, uerum non nouimus significationem uerborum, quae idem de utrisque affirmare uidentur, neque nobis incumbere putamus, ut haec explicemus, sufficit ut credamus et certo statuamus: non esse illi consortem, nec illi quid simile, qua ratione nodum, quem soluere nequiuerunt Maleci Ebn Ans discipuli, cum aliae sectae comparate tantum et per similitudinem intelligendas eas phrasas esse statuerint, quod imprimis Ahmed Ebn Hanbali et Daudis Aspahanienfis discipuli fecerunt, ex quorum partibus cum et Al-Afsharitarum secta steterit, dubium non est, alata a Relando testimonia hisce sectis philosophicis deberi. Quae cum Abbafidarum siue Hafchemidarum tempore demum inualuerint, apparet inde, nascentis et adolescentis Muhammedanismi tempore philosophicas has notiones non exortas fuisse, recteque non Muhammedanis quidem omnibus, at primi tamen seculi hominibus ipsique Muhammedi tribui, quod Deo corporis ideam satis crassam affricuerint. Nec ignotum esse potuit doctissimo viro, quod luculenter et prolixè post Abulfaraium *POCCKIUS*^p demonstrauit, fuisse inter theologos Muhammedanos sectam Al-Moshabbehiorum et Al-Ceramiorum, qui, teste Sharestano, dixerint: illam quem colerent, esse figuram membris et partibus siue spiritualibus, siue corporeis constantem cui competat motus localis et descensus et ascensus: deque Domino suo affirmari posse, ipsum palpari posse

^o) Dyn. IX. p. 218.

^p) l. c. p. 226. Dignus, qui hic conferatur est locus Algazeli a laudato viro adductus ad Port. Moles diff. VII. p. 1296. seqq. qui rei huic lucem satis claram accendit, expendique ab omnibus

illis ea merentur, quae uir eruditissimus de crassis Muhammedanorum erroribus disserit, qui tam rationalem horum religionem nobis depingunt. Optimos enim scriptores Arabes consuluerat Pocockius.

posse et manu prehendi, et Muhammedanos sinceros etiam amplecti tum in hoc mundo tum in futuro: referri etiam Davidis Al-Iawariensis sententiam: Deum ipsum corpus et carnem et sanguinem et partes et membra habere, ita tamen, ut sit corpus non ut corpora alia, etc. nec similis sit ulli e rebus creatis. Plura ex Sharestano haec in rem affert laudatissimus Pocockius, qui et hoc obseruat, cautiores, quamuis absurditatem doctrinae Corani viderint, abstinuissent tamen ab explicatione philosophica, ne auctoritati pseudo-prophetae obstarent, sed falsos tantum esse, se ea non intelligere, sed credere tamen domino suo, eius vero scientiam Deo permittere. Quae fati produnt, vidisse prudentiores inter Muhammedanos ineptias Magistri sui, at religione impeditos nihil iam contrarium mutire ausos fuisse, adeoque non fieri iniuriam Muhammedi homini agrestes notiones et pastoritios sensus sequenti, si, quod verba legis nouae sonant ei tribuatur, quamuis certum sit, plerosque Muhammedanorum hodie ab his ineptiis liberos pronuntiandos esse; id quod introductae inter eos philosophiae beneficium fuisse, est manifestissimum. Quibus omnibus rite ponderatis, facile consensuros omnes confidimus, nihil afferre potuisse nouum prophetam legemque eius ad philosophiae culturam, sed coeco potius, quem imperabat, assensu legis ad illiteratas notiones constructae miras praecudiorum nebulas hominibus obiecisse, sicque diu philosophiae studium impediuisse, cui nihil magis obstare, quam auctoritatis praecudium, intelligunt, quotquot, quid sit philosophia, norunt. Quae sanae philosophiae impedimenta multum auxit violentus ille propagandi nouae religionem modus, quem tenuit Muhammedes, secuti que sunt summa diligentia sectatores et successores. Cum enim rationibus veritatisque fulgore hominum oculi stringi conuincique animi, et ad recipienda noua dogmata impelli non potuissent, arma sumta gladioque et sanguine confirmata roborataque Muhammedana religio. Cuius cum exempla plurima contineat Saracenicam historiam, quae bella, caedes, vimque armorum a Chalifis praecipue ex Omniadarum familia, quae Islamismum potissimum propagauit adhibitam enarrat, in re nota prolixiores nos esse opus haud est. Iungendum his omnibus est interdictum Muhammedis, quo a literarum et philosophiae studio suos auocauit. Cum enim facile praecuderet homo non de stipite natus, vix consistere posse prima ista noui status atque reipublicae, quam condere coeperat rudimenta, et tenuia quasi stamina, si de legis traditae auctoritate atque veritate disputare liceret, cumque nullo fere labore intelligeret vix diuinae originis opinionem eam tueri posse, si accurate cuncta examini subiiciantur, vno quasi ictu omnia praecisurus, tantopere diuinam Al-Corani originem extulit, ut de verbo hoc diuino vel cogitatione vna dubitare nefas morte expiandum duceret. Quod consilium inter homines ex plebis colluue confluentes illi tanta felicitate successit, ut Muhammeda-

R 3

ni

q) Immo ipsum Al-Mamonem hoc fecisse scribit ELMACINVS Hist. Sarac. L. II. c. 8. p. 238.

ni essent certissimi, quaecunque in Al-Corano continerentur, ex ipsa Dei sapientia profluxisse, tantaeque perfectionis esse, vt summam rerum omnium scitu necessariorum contineant, et cetera tuto negligi possint. Quod ridiculum praeiudicium exitium attulisse bibliothecis Alexandrinis supra fufe narrauimus. Immo tantas radices hoc praeiudicium apud Muhammedanorum quosdam egit, vt assererent, Al-Coranum increatum Dei verbum esse, de qua theologorum inter Arabes Muhammedanos Scholasticorum controuersia plura legenda occurrunt apud P o c o c k i - v m r. Quae omnia, quam inimicus fuerit philosophiae Islamismus, inuictis, nisi egregie fallimur, rationibus demonstrant.

*III. Philosophia
sub Abbasidis de-
mum introducta
sed infelicitur.*

§. IV. III. Emendauit paulisper dura haec, quae philosophiam inter Saracenos premebant, fata diuina prouidentia, ex quo Omniadum familiae circa finem seculi Muhammedani primi in regimine successerunt Hafschemidae siue Abbasidae, et principum horum fauore primum quidem ex Christianis literati viri artesque et philosophiam edocti inter Arabesmitterentur, mox horum exemplo ipsi Saraceni principum suorum hortatu, praemiis, exemploque illecti cateruatim ad literarum studia et philosophiam prouerent. Quod eo magis fieri potuit, quo magis et Islamismus eo tempore satis iam virium acceperat, ita vt continuis pro eo confirmando stabiliendoque bellis opus haud esset, sicque tranquilliora pacis otia, philosophiae natalibus et infantiae profus necessaria restituerentur: et deseruerat infanum illud pseudo-prophetae, eiecto omnis rationis vsu, studium stultumque praeiudicium, quo a literarum et philosophiae consideratione arcebantur. Ast dolendum, id non eo euenisse emolumento et incremento philosophiae, quod sperare iubebat tantus principum, praecipue Al-Mamonis fauor. Non enim ita intellectus emendatus, et a praeiudiciis liberatus est animus, vel iugulum superstitionis petatum, sed philosophia potius ei ancillari coacta et in seruitutem Islamismi redacta est irreparabili veritatis damno. Cuius causa potissimum ab ipsis illis principibus deriuanda est, qui philosophiae inter Arabes introductae conditores auctoresque fuerunt. Illi enim cum religionis suae praeceptis totique superstitioni Muhammedanae tenaciter adhaerent, et de Al-Corano ne latum quidem vnguem discederent, ratio inde facile miri potest, cur philosophia superstitionem non eiecerit. Nam non patiebantur illi, qui summae rerum praeerant, vt aliter philosophia, pulsa ignorantia, caput extolleret, quam vt salua maneret atque integra, cui adhaerebant, religio. Idque vel Al-Mamonis, principis cetera laudatissimi exemplum, studiumque pro conseruanda prophetae lege supra iam in partes vocatum probat. Nec alia fuit ratio Chalifarum reliquorum, literarum patrocinio illustrium, omnes enim superstitioni legis suae fuere addictissimi, ita vt Rashidus magnis sumtibus peregrinationes sacrae Meccam et Medinam institueret, vnde bellator peregrinans dictus est; Ahmed Ebn

Ebn Tilun eleemosynis in istis peregrinationibus superbiret, Al-Manfor idem institutum sequeretur, Motawakelus ipse concionaretur et precatio- nes publicas haberet, templa siue Mesghidas vbiuis erigeret, et armo- rum vi ad legem Islamiticam homines compelleret, quod imprimis de Mutafimo Billa narratur. Tales cum fuerint philosophiae statores et vin- dices, an credibile est, philosophiam ausam esse, superstitioni bellum in- dicere, et oculos aperire hominibus? Quamuis itaque philosophiae adi- tus pateret, ad emendandum tamen intellectum subiugandamque super- stitionem adhibita haud est, sed mansit eadem Muhammedanae theologiae facies, qualem formauerat conditor, eo tantum discrimine, vt illi, qui philosophiae praesidiis ad theologiam accessere, nouas subtilitates exco- gitarent, quibus, plebeiis legis Islamiticae notionibus emendatis, paulo comitior et ornatior eius vultus appareret, sicque contra obiectiones Chri- stianorum et Iudaeorum feliciori euentu posset defendi. Ex quo studio emendandi religionem Muhammedanam explicandique philosophico mag- is sensu ortas esse scholasticas theologorum sectas supra diximus, osten- dimusque multas inde disputationes Scholasticorum Occidentis disquisiti- onibus simillimas inde esse exortas. Cuius praecipue rei originem P o c o c k i u s ad Wasel Ebn Ata Al-Hofani Basriensem, eiusque comitem Al- Amri, qui auctores sectae Motazalorum fuere, refert, quos sectam con- didisse scholasticam disquisitioni et speculationi vacantem Al-Gazeli testimo- nio nouimus. Neque magnopere putandum est, hanc emendatae religionis, vel theologiae potius Muhammedanae ad philosophiae regulas curam ipsa philosophiae incrementa inter Arabes promouisse, contra- rium enim euenisse, paulo curatius ad historiam theologiae Muhamme- dicae attendentibus erit apertissimum. Nam progeniuit nouum hoc phi- losophantis theologiae Muhammedanae studium duplex malum euertendae philosophiae faniori aptissimum. Nempe in eos fines a quibusdam philosophia adhibita est, vt eius praesidio dogmata absurdissima atque inepta colore aliquo commendarentur, vel inepto syncretismo, cum me- lioribus doctrinis ita coniungerentur, vt habere Muhammedis quoque legem, quibus ceteris religionibus ipsiusque philosophiae praeceptis pro- batis et admissis concineret, appareret. Quem sibi philosophiae usum praefixisse ex Motazalitarum secta Ahmed Ebn Hayed, virum valde inepti- entem ingenique vt videtur parum constantis aut sobrii, testes sunt Abulfaraius, Al-Sharestanius, Al-Mawakef aliique Arabes P o c o c k i o laudati. Is enim relictis partibus, quas secutus fuerat, prioribus, nouam sibi sectam, nouarum post lectos philosophorum libros opinionum acces- sione condidit, et cum Christianis Christum corpus proprie induisse, fore- que in ultimo die iudicem, verbum esse incarnatum, docuit, ast et hoc statuit: creaturis duos esse creatores, quorum vnus aeternus sit, alter nouus,

*Adhibita philo-
sophia ad incru-
standum et pin-
gendum Isla-
mismum.*

*Origo theologiae
scholasticae Mu-
hammedanae.*

s) Vid. ELMACINVS l. c. passim l. II. c. 6.
p. 118. 120. c. 16. p. 173. 151. 162. 143. 182. conf. E v-
TYCH. annal. T. II. p. 375. 400. 472. 407. 420.

t) p. 213.
u) p. 218. 219.

nouus, qui sit Christus. Adduntque laudati scriptores: vt doctrinam nouam conflaret, miscuisse inter se sententias eorum qui metempsychosin adstruunt (quod Arabes ante conditum Islamismum fecisse supra monuimus) et Philosophorum, et Al-Motazalorum, et in quascunque incidere, nec sacra Christianorum dogmata intemerata reliquisse. Alterum damnum priori grauius fuit atque deterius. Cum enim legis Islamiticae litera cum philosophicis notionibus non conspiraret, et vt aliqualis tamen inter eam et philosophiam nuper tanto cum applausu introductam concordia excogitaretur, mille disputationibus anfractuosius atque incertis, et in vtramque partem se vertentibus de rebus ad theologiam pertinentibus ita decertatum est, vt quo subtiliores afferrentur rationes, eo incertior inde intellectus recederet. At maximo id philosophiae damno euenit. Aut enim tardiora ingenia, quae sublimitatem notionum abstractarum et distinctionum, rationes item pro et contra allatas non assequerentur, eo adducta sunt, vt contemptis istis nugis atque speculationibus, quae nihil certi definiebant, et suspensum tenebant animum, in religionis dominantis, quamuis irrationalis, placitis, acquiescerent: aut quae acutius videbant, quibusque de meliore luto praecordia finxerat Titan vel ad scepticismum, vel in atheismum seducta sunt, in quas syrtes incidisse, sicque naufragium fecisse multos ambiguum hoc et incertum philosophandi genus secutos historia testatur. Neque causam eius rei perquirentibus magnopere mirandum est, ita accidisse, aliter enim euenire vix potuit. Nam cum viderent ingenia et meliora atque acutiora, et candidiora, multa inesse legi Islamiticae ad literam acceptae absurda et sanae rationis homini non ferenda, probeque intelligerent, modum eius propagandae esse malitiosum et peruersum, atque ratione vtentes dedecere, exemplis autem multis discerent, ex ineptis dogmatibus mores quoque peruersos, turpes et irracionales sequi: ex altera vero parte attentis intuerentur oculis, theologos ex ingenio legem explicare, et pro lubitu novos ei sensus affingere, sectas porro ex hac disputationum inuentionarum intemperie ortas esse plurimas, easque tanto inter se discursu et argumentorum ambiguitate digladiari, vt in septuaginta trium sectarum numero dignosci nequeat, quae veros sensus sequeretur, facile fuit ad scepticismum primo, tum ad naturalismum, tandemque ad atheismum prolabi. Nec obstat, quod Relandum nobis opponere, supra monuimus, meliorem et rationi magis congruentem esse Muhammedanorum theologiam, adeoque non habere, quod magnopere ingenium philosophicum offendat. Vt enim taceamus, non sola vnus articuli praeccepta consideranda, sed totum Muhammedicae religionis systema expendendum eiusque nexum vimque omnem considerandam esse, quae melius dicta quasi absorbentur, et corrumpuntur; illud maxime notandum, vnus alteriusque sectae vel theologi, qui desipere et pueriliter ineptire desit, effata nondum euincere, totius turbae theologorum Muhammedanorum eandem

dem fuisse sententiam, qui ab Al-Corano ne latum unguem discedere voverunt. Supra enim adductis ipsis Arabum verbis demonstravimus, multos inter eos, cum Al-Corani literam, licet eius absurditate valde coacti, deserere non auderent, ad Scepticismum, tanquam sacram anchoram confugisse, et maluisse ignorantiam suam accusare, quam fateri, in philosophicos sensus detorquenda esse legis suae dicta. Id quod eorum potissimum causa notandum est, qui nescio quam rationalem Muhammedanae religionis faciem nobis commendant. Qui ferri possent, si accurate definirent, quo sensu, quo fine scopoque talia et a quibus potissimum dicantur, et si adicerent, quae in contrarium ab aliis Muhammedanorum sectis dicuntur; non vero picta et comta hac Muhammedismi facie vterentur ad deprimendam religionis Christianae praestantiam. Quo potissimum scopo BOVLAINVILLIERIVM* in historia Muhammedis enucleanda defudasse, aliosque eius vestigiis insistere nuper indignatus est praestantissimus MOSHEMIVS^y. Qui viri doctissimi, si paulisper gloriae illi renunciarent, quam ex comitis et excusatis heterodoxorum doctrinis, exque tacita religionis Christianae insultatione apud eos sperant, qui se solos acie iudicii prae reliquis pollere, et praeiudicia religionis exuisse gloriantur, si non ex trium quatuorue scriptorum Arabicorum, vel vnus alteriusve sectae placitis, sed ex innumero sectarum septuaginta, et quod excurrit, dissensu theologiae Muhammedanae systema aliquod construerent, si maledicta et *αιρεσιονομιας*, controuersiasque innumeras inter Muhammedanos theologos feruentes considerarent, si cogitarent, tria esse Muhammedanae theologiae principia legem, traditionem et rationem, et ad hanc demum recurrere licere, si priora principia plane nihil definiuissent, inde vero innumera et credendi et viuendi dogmata esse exorta, sique tandem ad nascentis et adolescentis Muhammedanismi historiam, ad conditoris circumstantias non fabula quadam Romanensi vestitas, sed scriptoribus fide dignis traditas exactam recurrerent, desinerent certe, ea in sanctissimae religionis opprobrium extollere, quae laude ista digna non sunt, nec negarent, Muhammedanam religionem tam facili via ad Atheismum ducere, quam Christianam. Quamuis enim pro dolor, inter Christianos non desint, qui ad hanc impietatem deficiunt, quibus frigidam suffundunt intempestiui Muhammedis laudatores, hominum tamen id vitium est, non vero religionis Christianae, quam euertendae impietati esse aptissimam, nemo temere negauerit, qui eius indolem propius nouit, et cum hominum vitiis non confundit. Ast Muhammedanam legem si eo sensu accipiamus, quo conditor accepit, non vero eo, quem philosophi postea quidam affricuerunt, naturali quadam via prudentiores, et a crassis istis notionibus abhorrentes ad Athei-

Muhammedana theologia an philosophiae conformis?

Muhammedismus an ad atheismum ducere possit?

x) Vie de Mahomet; conf. quae habet Biblioth. Angloise T. I. P. II. art. 10. p. 360.

y) Ethic. Christ. T. I. c. 2. p. 519, seqq.

ad Atheismum ducere posse, ea euincunt, quae supra iam demonstraui-
 mus, et vel solae fraudes atque imposturae, fabulaeque insulfae, vocatio-
 nis diuinae sibi mendaci arrogantia tributae falsitas, modus propagandi
 violentus, et quae alia sunt a philosophiae praeceptis ipsaque ratione alie-
 na innuunt. In has enim vbi inciderunt difficultates ingenia acutiora,
 nihil magis fieri potuit, quam vt decepta omni prorsus religioni atque
 pietati bellum indicerent. Certe Muhammedis historia ipsa testis adduci
 potest, inter eius affectas non defuisse, qui ad Atheismum declinauerint.
 Et ipsum quidem Muhammedem pollicem impietati huic pressisse, quod
 nonnullis visum est ^z, valde dubium, vel falsum potius est. Quamuis
 enim lex eius, prout ab ipso profecta est, nonnulla theologiae naturalis
 capita laedat, ideo tamen inter apertos numinis hostes referendus eo mi-
 nus est, quo magis vnus Numinis existentiam pro fundamentali totius
 legis suae dogmate posuit, Zindikaeosque resurrectionem mortuorum ne-
 gantes igni ferroque, testibus scriptoribus Arabicis ^a, persecutus est. Ast
 inter successores eius polluisse se quosdam hac scabie vel vnus Abu
 Muslimi, in Saracenica historia non ignoti, et belli facinoribus sub pri-
 mo Chalifa ex Abbasidarum gente inclyti, exemplum probat, quem
 Zindekaeorum sectae adhaesisse HERBELOTIVS ^b ex scriptore Arabe
 Ben Schunah obseruat, qui et hoc addit, sectam istam animarum trans-
 migrationem statuisse, quam intelligendam esse, sub sectae successionis
 nomine ELMACINO ^c memoratae, verisimile est, eo quod illum hu-
 ius sectae auctorem faciat scriptor Arabs vterque. Quae animarum qui-
 dem migratio vel successio potius personae vnus in alterius personam ni-
 hil commune habere videtur cum impietate in summum Numen, si vero
 ea admittatur explicatio, quam PETRO DE LA VALLE ^d debemus,
 quique huius sectae homines se suo adhuc tempore in Oriente inuenisse,
Ehl Eltabkik, homines veritatis vel certitudinis dictos, asserit, ab impie-
 tate Zindekaeorum sectam, cuius ille dux praecipuus fuit, remotam non
 fuisse, statuendum est. Secundum eum enim auctorem, haec non ani-
 mae est ex vno corpore, in aliud, transmigratio, sed mutatio potius
 personae vnus in aliam per elementorum transpositionem. Hanc enim
 eorum sententiam esse ait: non dari Deum alium, nisi elementa quatuor,
 nec animam esse spiritualem immortalemque, sed ex quatuor elementis
 conflata, et in ista elementorum vnione animam vitamque quaerendam
 esse: ea vero soluta solui quoque et in priorem materiam redire elemen-
 ta illa, ex qua prodierant; eamque Deum esse, ex qua prodierint omnia,
 et in quem omnia redeant. Digna hoc nomine visa est, secta Zindekaeo-
 rum cum duce Abu Muslimo, quam inter Spinozistas ante Spinozam re-
 ferat

*Atbei Muham-
 medani.*

Zindekari.

^z) Vid. quos nominat REIMANNVS histor. atheismi p. 530.

^a) ELMACIN, L. II. c. 4. p. 107. conf. HOTTINGER. hist. orient. L. I. c. 8. p. 169. L. II. c. 6. p. 359. HERBELOT. Bibl. Orient. p. 929.

^b) loc. cit.

^c) L. II. c. 3. p. 100.

^d) Apud BAYLE Dict. T. I. art. Abu Muslimus Net. A. p. 38

ferat P. BAYLE^e, qui ex BESPIERIO^f quoque Erpenium corrigit, qui verba Elmacini vertere debuisset: *Sectam eorum, qui credunt μετεμψύχωσιν resolutionis*, non vero, *sectam successionis descendens*. Quod tamen ferri, nisi fallimur, potest, si intelligatur talis successio descendens, qua Muhammedis persona in aliam personam ista elementorum resolutione et compositione transiisse, et ad successores descendisse dicitur.

Id enim successionis ordo vult, ab Elmacino memoratus, nisi plane illa secta politica magis, quam theologica fuerit. Illud tamen verisimile, Zindekaeos ob impietatem potissimum, inter haereticos numeratos, et ob μετεμψύχωσιν magis Stoicam, quam μετεμψύχωσιν Pythagoricam Atheorum catalogo adscriptos fuisse. Illius suspicionem facit, quod communi opinione, licet falsa, pro Sadducaeis habiti sint, quos eo tempore Atheismi infamia laborauisse notum est: huius, quod in vrbe Hastelem ita infaniuisse dicantur, cum crederent Muhammedis personam *successionis* ordine in Al-Manforem descendisse, ut eum simili, quo Muhammedis templum Meccanum, honoratur, modo extollere, inuito et renitente Chalifa, ausi fuerint. Qua de re videnda, quae pluribus narrat IACOBVS BASNAGIVS^g. His addenda ΡΟCΟCΚΙΙ^h obseruatio, qui ex scholiaste Al-Corani notat, Zindekaeos esse eos, qui vel duo principia adstruunt, lucem et tenebras, vel qui vitam futuram et Dei dominium non credunt, aut qui infidelitatem celant, fidem prae se ferentes. Ex quo loco patet, Zindekaeorum nomen in genere quidem vsurpari pro quouis haeretico et impio, fuisse autem, nomen quoque Atheorum, Deum eiusque dominium tollentium, adeoque inter Muhammedanos huius impietatis alumnos fuisse repertos. Quorum albo illam Dialecticorum siue Loquentium sectam, de qua supra dictum, et in sequentibus quoque dicitur, adscribit quoque TRIBBECHOVIUSⁱ, eo quod negando prouidentiam diuinam omnia qualitibus et causis rerum naturalium perpetuis tribuat, multa de intellectuali quidem perfectione dictans, sed alia de iis tradit MAIMONIDES^k, quem non satis diligenter et attente inspexisse videtur Tribbechouius. Moses enim Aegyptius hoc illis tribuit: nullum accidens ultra momentum durare, sed quam primum creatur, rursus interire, Deumque statim aliud creare, eiusdem speciei, et hoc extincto rursus aliud, et sic consequenter fieri in omnibus accidentibus, quorum speciem Deus velit conferuare. Haec enim aperte non Dei tantum existentiam, sed influxum quoque specialem in res omnes supponunt. Eximendi itaque ex hac classe sunt: vixisse vero inter Muhammedanos homines alios, omnem Numinis reuerentiam contemnentes, summaeque impietatis patronos vel vnus

S 2

Hake-

e) loc. cit.

f) Remarques sur l'état de l'empire Ottoman p. 665.

g) Hist. des Juifs L. II. c. 15. §. 19. p. 367.

conf. ELMAC. L. II. c. 4. p. 107. HERBER-

LOT. p. 552. 929.

h) Ad Port. Mosi c. VII. p. m. 215.

i) Histor. natural. §. 19. p. 7.

k) Mor. Nebhoch. P. I. c. 71.

Darariani.

Hakemi, Aegyptiorum tyranni exemplum comprobat. Narrat enim *ELMACINVS*¹, eum tyrannidis, quam exercebat, metu eo stultos quosdam adegisse, ut deitatem ei adscriberent, et quotiescunque eum vidissent, clamarent: O Deus noster viuere faciens et mori: repertosque fuisse sedecim millia confitentium, eum esse Deum, inque eo concurrisse Atheismum et insaniam. Sed et Darariana inter Muhammedanos secta huic catalogo adiicienda est, de qua idem quoque *ELMACINVS*^m narrat: an. Heg. CDVIIIⁿ venisse in Aegyptum pseudo-prophetam quendam barbarum, cui nomen fuerit Muhamedi Ibn Ismaël et cognomen Dararæo. Hunc in ministerium se dedisse Hakemi, qui ei benefecerit, et gratificatus fuerit. Auctorem autem fuisse populo ut crederet Hakemum esse Deum, qui vniuersum creasset, atque hanc eum haeresin manifestasse et diuulgasse, probante et remunerante insaniam Hakemo. Populum autem hanc confessionem improbauisse, illumque in curru Hakemi fuisse interfectum. Post Dararæum istum alium quendam prodiisse pseudo-prophetam barbarum nomine Hamza f. Ahmed Alhadis: hunc ad Dararæi opinionem populum reuocauisse, et passim doctores haereseos suae constituisse, omnem praedicantes licentiam, sublatis pietatis operibus profus omnibus. Populum vero multum illectum ei adhaesisse, principe haec promouente sicque publicum quoque cultum omissum fuisse, indignantibus Moslemis. Ex his quidem constat, Atheismum practicum magis quam theoreticum et philosophicum ab istis impostoribus disseminatum fuisse; at reuelant ea quoque, quo deuenire res potuerit, nullum verum et rationale cultus diuini fundamentum ponente lege Islamitica. Fuisse autem Dharianos quoque aliquos a Dararianis diuersos, qui in Atheorum castris militauerint *ABULFARAVS*^o innuere videtur scribens: *Sapientes, qui in rerum principia inquirunt, distribuuntur in Dharianos, physicos et theologos. Dhariani secta sunt antiquorum, qui nullum mundi conditorem aut rectorem agnoscunt, aut mundum non fuisse ex se, nec a creatore conditum. Physici illi sunt, qui naturarum actiones et passiones, et quaenam a mutuis earum actionibus oriantur animalia ac plantae perpendentes, et in proprietates plantarum et compositionem membrorum in animantibus inquirentes gloriam quidem Deo tribuerunt, et creaturis ipsius affirmarunt ipsum potentem, sapientem et magnum esse, nisi quod animam vna cum corpore interire, nec illi superstitem manere asseruerint. Diuini vero sunt e Graecorum sapientibus posteriores, quales Socrates, Platonis magister, et Plato Aristotelis: Aristoteles autem has scientias in ordinem redegit.* Verum caue de secta quadam Arabica haec cum Echellensi intelligas; id enim vult historicus: inter vetustissimos philosophos Dharianos vocari, qui eiusmodi Atheismum professi fuerint, quos physicis et theologis Graecorum opponit. Et hactenus quidem dicta integras

societa-

1) L. III. c. 6. p. 260.

m) p. 264.

n) Perperam in hist. atheismi Reimanniana l.e. ponitur an. 386.

o) Apud Pогоок. l.c. p. 240.

societates inter Muhammedanos ab impietate prope abfuisse, satis loquuntur; sed et homines singulares multos inuentos fuisse, qui in eadem retia inciderint, eo facilius credi potest, quo facilius est, a dogmatibus Peripateticis, de motore summo supremæ sphaeræ affixo, de prouidentia ad sublunaria se non extendente, de vniuersali intellectu in omnibus hominibus vno, de aeternitate mundi, de mortalitate animæ, et quæ alia sunt strata via ad euertendos veros de Numine sensus ducentia, ad Atheismum delabi. Quaecunque itaque suo loco de Aristotelis Atheismo dicta sunt, huc pertinent, cum Aristotelis systema Arabes, quantum ex eo intellexerunt, fideliter secuti sint. Ex quibus iudicari potest, quid de Atheismo Alfarabii, Auicennæ, Rasiaei, aliorumque philosophorum Saracenicorum, quos produxit REIMMANNVS^p, iudicandum sit. Illi enim omnes aperto Marte in Aristotelis castris militauerunt. Nemo tamen magis Atheismi infamia inter Arabes philosophos infamis est, quam Auerroës, de quo loca et querelas doctorum virorum collegit Cl. REIMMANNVS^q. Nam et fidem philosophorum, Christianæ, Iudaicæ et Muhammedanæ prætulisse, et intellectu agente vniuersali asserto in Spinozæ partes descendisse plerisque visus est. De quibus tamen accusationibus cum supra in eius vita, quantum satis, dictum sit, repetere ea hoc loco nobis opus haud est, id vnum monentibus, quaecunque de Atheismo Auerroës dicuntur, ex genuina significatione systematis physiologici Aristotelis, cui inhaerebat Auerroës, deriuanda diiudicandaque esse. Sunt et alii inter Arabes impietatis suspecti, interque eos poëta celeberrimus Abul Ola Morrariensis^r, eo quod reditum hominum in hanc vitam negauerit, docueritque: filii generationem eiusque in mundum hunc productionem peccatum in ipsum esse, quod accidentibus et malis exponatur. Verum videtur poëta et philosophus austerus, qui philosophiam apud Indos didicit, eorumque instituta secutus a carnis, ouorum et lactis vsu abstinuit, nec dolorem animali cuidam inferre voluit, ex odio materiae hæc dixisse, adeoque felicitatem ad solam mentem, corruptionem et interitum ad materiam reuocauisse. Quæ necessario reuiuiscens carnis spem adimunt, Atheismum tamen non inuoluunt. Recentiore Athei Turcici Muhammed Effendi, igne excruciatam historiam tacemus, de qua videndi præter GOD. ARNOLDVM^s auctores laudati REIMMANNO^t: hæc enim sufficiunt, vt euincant, nec impietatis lolia in hoc agro superstitionis segete pleno desiderari.

§. V. IV: Nihil vero miseram philosophandi rationem, quæ ex inconstituto illo philosophiæ cum lege Muhammedana syncretismo exorta est, luculentius detegit, quam secta Loquentium, siue Meddabberim, quos Rationalistas vel Dialecticos recte dici supra euicimus, eorumque philosophandi rationes depinximus. Quaecunque enim hunc in finem

IV. Secta Loquentium speciem philosophiæ Saracenicæ, et introducti Scepticismi.

S 3

commenti

p) l. c. p. 535.

q) p. 537.

s) Hist. hæret. et eccles. T. II. L. XVII. c. 16. §. 14. p. 577.

r) loc. cit.

r) Роговск, l. c.

commenti sunt, siue disputandi disquirendique rationem spectes, siue principia admissa, meram incertitudinem inuehant, sic ut nescias, quo fundamento ponenda sit cognitio. Id ex locis illis, quos de huius sectae conditione, dogmatibus, modoque disputandi supra §. IX. adduximus, adeo manifestum esse putamus, ut superuacaneum existimemus, multa eam in rem dicere. Et ut verum quidem fateamur, multa eaque subtilissima ex Graecorum scholis surripuerunt, et non modo dialecticam illam contentiosam theologiae atque philosophiae adaptarunt, sed et physicas rationes ex his fontibus hauserunt, ast tam infelici fidere, ut, quae certae cognitionis principia Graeci posuerunt, ipsi ad stabiliendum roborandumque Scepticismum, omnis philosophiae euerforem, adhiberent. Id quod praeter alia, supra dicta, doctrinae eorum naturalis principia explicant, a MAIMONIDEⁿ relata, qui docet: *Statuisse eos, originem mundi ex atomis deriuandam esse, particulis minimis inter se cunctis; esse vero has atomos sibi inuicem simillimas, nec aliud esse generationem, quam atomorum combinationem: rationem hinc deriuandam esse, cur dixerint, nihil generari, nihilque interire vel mori, sed componi tantum, coniungi que ex atomis omnia motuque vitam accipere, & intereuntia dissolui disiungi que.* Habuisse eos haec principia physica ex Democriti schola dubitandum vix est, ast adulterata fuisse, et ita attemperata, ut Scepticismo, artique isti vesanae in utramque partem disputandi inferirent, eo minus dubium est, quo magis his principiis eas assertiones iunxerunt, quae mire scopum sectae promouerunt, et incertitudine repleuerunt omnia. Adiciebant enim: *Atomos has, cum ab omni aeternitate esse non potuerint, perpetuo creari a Deo, nouasque pro eius placito et voluntate produci, vel etiam, prout illi visum fuerit, corrumpi et tolli. Esse quoque cuius particulae corporis uiuentis vitam, vel sentientis sensum etc.* qua hypothese semel introducta, cum nescio quae entia imaginaria, uita sibi et sentientia fingerent, eaque in momenta produci et annihilari affirmarent, omnis certitudo physica sublata est. Qua via semel inrita facile fuit, etiam absurdissima quaeque conciliare cum sanis et defendere, eo quod in momenta quaeuis essentiae rerum a Deo mutentur, et non sola atomorum dispositio, qualitatesque et modificationes rerum alterationem patiantur, sed ipsa stamina naturae in horas fere a Deo vel annihilentur vel creentur. Ita vero et veterum doctrinam fuisse corruptam, et sensuum fidem suppressam, et miserum incertissimarum hypothesium, cum ortu suo iterum occidentium chaos enatum, is recte comprehendet, qui veram philosophandi rationem intelligit. Id quod eo clarius elucescit, si, quod supra quoque monuimus, repetatur, hanc, quam illi introduxerunt, Al. Calam, siue theologiam scholasticam supposuisse magis hypotheses precarias, easque ratiunculis anxie conquisitis confirmasse, quam ex natura rerum fuisse philosophatam. Quomodo hypotheseos auctoritatisque praerudicium omnem rationis usum euertisse, res ipsa loquitur.

n) Mor. Nebhech. P. I. c. 85. p. 149.

§. VI. V. Quod de vna secta, quae maximam philosophiae accuratius excultae speciem habuit, dictum, id de omnibus eo magis tenendum est, quo magis a philosophia recedebant, et in eo plus laborabant, ut philosophiam cum lege sua conciliarent, quam ut legem Islamiticam cum philosophia in concordiam redigerent. Non morabimur in praesentia eas sectas, quae ad ramos, id est, dogmata minus fundamentalia, mores, iusque naturale et ciuile pertinent: licet in iis quoque sectis vnam tantum Abu Hanifae ad principia philosophica et rationis dictamina primaria respexisse, ceteras Maleci, Schafei et Ebn Hanbali post Al-Coranum et Sunnam, siue traditionem legemque Muhammedis oralem, consensui et testimonio orthodoxorum plus detulisse, quam rationibus philosophicis supra in vita Auerrois obseruatum sit: vnde sequitur, ius illud Muhammedanum saepe iuri naturali contradixisse, certe in quaestionibus ambiguis non philosophiam, sed traditionem hominum ab omni rationis emendatae atque philosophicae vsu longissime remotorum consultam fuisse. Praecipue heic loci ad eas sectas respiciendum est, quae fundamenta ipsa fidei, vel, ut loquuntur Arabes, radices tangunt, et monente **AVLFARAI O** * subiectum sunt theologiae Scholasticae siue philosophicae. Eae enim philosophiam quidem ad difficillimum argumentum nempe doctrinam de essentia, natura atque attributis diuinis enucleandam exponendamque adhibuerunt, cum vero Aristotelicis notionibus regulisque vterentur, quae nusquam magis, quam in metaphysica et theologia incertae sunt, vagae et indeterminatae, necessario magna inde philosophici luminis obscuritas et confusio oriri debuit, idque eo magis, quo magis vnum horum theologorum Scholasticorum studium in eo vertebatur, ut rationibus et decisionibus philosophicis legis Islamiticae decreta explicarentur, confirmarenturque. Ita namque equis gryphes iungebantur, et philosophia conceptibus vsu abstractis atque axiomatibus praecisionem mentis summam postulantibus vno ire iugo cogebatur cum lege plebeas et sensibus tantum claras et assuetas notiones suggerente. Ex quo haud difficili argumentatione attentus quilibet colliget, omnem hanc metaphysicam valde fuisse corruptam, neminique mirum videbitur, tantopere theologos Muhammedanos in tam graui dogmate fluctuasse, tantisque sententiarum diuortii de Deo praecepisse: praesertim cum non reuelationis tantum lumen contemnerent, sed et limites non poneret extra sphaeram progredienti orbitamque deserenti rationi animi modestiae angustiae intellectus humani in infinito illo deitatis oceano sibi conscia. Dignum argumentum hoc esset, quod pleniori tractatione exponeretur, cum non ignobilem theologiae philosophicae inter Muhammedanos cultae partem constituat. Obstant autem instituti nostri limites, qui tam late diuagari in hoc campo prohibent. Illi itaque consulendi sunt, qui de placitis theologiae Muhammedanae ex instituto commentati sunt Io.

HEN-

*) loc. cit.

V. Sectae Muhammedicae philosophiam euerterunt corrumpuntque.

HENRICVS HOTTINGERVS¹⁾, EDVARDVS POCOCHKVS²⁾, IO. ERNESTVS GERHARDVS³⁾, HADRIANVS RELANDVS⁴⁾ aliique. Non tamen superfedebimus, summam eius rei heic adducere, vt de veritate obseruationis supra positae constet, et genuina facies philosophiae Muhammedanae inter Arabes cultae Lectori manifesta fiat. Nempe ita se res habet: cum populares sibi notiones finxisset legis Islamiticae conditor, homo *ιδιώτης* et ex plebe natus, plebisque is conceptibus nouam doctrinam attemperauisset, mature viderunt acutiores, ex quo philosophia inter Arabes recepta fuit, saluam esse non posse legislatoris noui auctoritatem, nisi ad saniores notiones ea omnia exigerentur explicarenturque, quae de Deo eiusque attributis et operibus in AL-CORANO dicta sunt. In hoc enim valde premebantur obiectionibus Christianorum et Iudaeorum, qui plebeiam hanc illis legislatoris noui theologiam valde exprobrabant. Cum itaque philosophiam, quam vnice nouerant, Peripateticam adhibuissent, mirum sibi laborem in excutiendo hoc argumento imposuerunt, praecipue vbi diffensionum finis non esset, nec facile iniretur in hoc argumento inter dissidentes sectas concordia. Dabimus eius rei specimen paulo infra, vbi summam theologiae Muhammedanae exhibebimus. In praesentia sufficiet vno at luculento exemplo doctrinae de decretis prouidentiae diuinae conuersuque Dei ad actiones hominum rem illustrare. Ad hunc enim scopulum, vt inter Iudaeos et Christianos, ita inter Muhammedanos quoque summa haud raro ingenia naufragium passa sunt, et in varias opiniones Deo haud satis dignas abierunt. Tres tamen earum classes constitui possunt, de quibus acerrimis inter se telis et inimicis signis theologi Muhammedani congressi sunt. Prima classis Motazalorum fuit, quorum doctrinam ita exponit SHARRESTANIVS⁵⁾: „Creatorem esse sapientem et iustum, nec attribuentium illi malum et iniquitatem; nec fieri posse, vt velit ille in seruo „contrarium illius, quod iubet, aut statuatur super hominibus aliquid, „deinde ob illud eos remuneretur: sed hominem agentem esse in bono „et malo, fide et infidelitate, obedientia et rebellionem, et remunerari „ipsum ob actionem suam; dominum autem potestatem illi ad haec omnia „facienda concessisse. Actiones itaque hominum consistere in motibus, et quiete et studio, et speculatione et scientia, et fieri non posse, „vt dicatur homini, fac, cum faciendi potestatem non habeat; quin „immo sentire eum in seipso potentiam et actionem, et quicumque hoc „negauerit, negare illud, quod necessario in se habeat.“ Intelligent paulo attentiores ad haec verba Arabis, originem mali moralis, quod in actionibus hominum reperitur, eos induxisse, vt ita statuerent, cum

Specimen theologiae philosophiae inter Muhammedanos, de decretis Dei.

Motazalorum sententia.

1) *Histor. Oriental.*
 2) In *specim. locis citatis.*
 3) *Pec. diss. de theol. Muhammedica.*
 4) *Libris duobus: de religione Muhammedica. Traiecti ad Rhen. 1717. 8.*

5) Apud POCOCHKVM l. c. p. 241. seqq. qui summa fide consultos a se scriptores Arabes *λυτολέξιν* adducit. Add. laudatos HOTTINGER O l. c. l. II. c. 6.

id magnopere refugerent, ne Deus mali istius auctor haberetur. Quare a quibusdam, qui has partes secuti sunt, affirmatum: Deo non attribuendam potentiam circa malum et rebelliones, nec dicendum esse, cadere haec sub potentiam creatoris; aliis e contrario, ne potentiae diuinæ limites posuisse viderentur, statuentibus: posse illum quidem facere, non autem facere quia turpe est: Mozar autem quidam monachus ex hac secta non erubuit profiteri, posse Deum mentiri et iniuriam facere, et si ita fecerit futurum dominum iniquum et mendacem. Quos homines τὸ Θεοῦ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου in actione hominis non distinxisse, et ad illud solum respicientes, incauta phrasi totam actionem etiam moralem Deo tribuisse in aprico est. Alii e contrario dum hanc Scyllam euitare fatagunt in Charybdin inciderunt. Refert enim idem scriptor Arabs de Al-Nodhamianis, quae secta propago fuit sectae Motazaliticae, dixisse eos: „Non esse potentiam Deo faciendi seruis suis in mundo, quod non ipsis commodum sit, nec augendi in altero mundo, vel diminuendi praemium aut poenam eorum, qui in paradiso sunt, vel in inferno: „non enim posse amotionem Dei in malis et sceleribus perfici, nisi ipse potentia sua, quoad ea spoliatur.“ Alii alias subtilitates excogitarunt; e. g. Hashamiani, referente eodem, docuerunt: „Nullatenus admittendum esse, ut dicatur: Deum creasse infidelem; infidelem enim „complexum quid esse, ex infidelitate et homine, Deum autem infidelitatem non creare.“ Secunda opinio est Al-Iabariorum rigidiorum, inter quos Al-Iahamiani eminent, quorum auctor circa finem seculi Muhammedani primi floruit, qui, narrante porro Sharestano, ita praecipiant: „Non posse hominem rem aliquam facere, neque attribui ipsi debere, quod potentia praeditus sit, sed illum coactum producere opera sua, cum non sit ipsi potentia, nec voluntas, nec electio, creare autem Deum in ipso actiones, uti creat eas in rebus inanimatis; et attribui ipsi opera per metaphoram, ut cum attribuuntur inanimatis, sicut dicitur: fructum facit arbor, et currit aqua, et mouetur lapis etc. Esse etiam praemium et poenam ex iis, quae ex necessitate proueniunt, immo cum statuatur coactio seu necessitas, esse etiam mandatorum impositionem ex necessitate.“ Fundamentum itaque sententiae huius alteri ex diametro oppositae hoc est, non dari proprie actionem nisi in Deo, cetera occasione tantum esse, quod systema causarum occasionalium sectatoribus quibusdam Cartesii subministrauisse, notum est, nouum vero Mallebranchii et asseclarum inuentum non esse, sed diu receptum fuisse inter Muhammedanos, ex hoc loco constat. Diserte enim ita Al-Iahmiani apud Ebnol Kassam scriptorem Arabem: *Nullam esse omnino homini potentiam, neque operantem neque acquirentem; sed esse eum eodem gradu quo inanimata.* Ex quibus id quoque consuetarium constituerunt: futurum, ut paradisi et ignis infernalis euanescant, postquam ingressi fuerint in eos, qui iis digni, donec tandem non maneat existens

Al-Iabario-
rum doctrina.

quicquam, praeter Deum. Quod dogma non inter Muhammedanos tantum sed et inter gentiles philosophos et Christianos Absolutissimum (sit venia verbo) genuisse, Stoicae et Origenianae hypothese evincunt. Vnde coniecimus, ex philosophia potissimum Aegyptiaca, quae eo tempore nondum omnis esse desierat, inter Muhammedanos hanc opinionem irrepisse. Quamvis physiologia quoque Peripatetica eiusmodi commenta parere apta sit, cum supremus motor necessariae essentiae suae consequentia ita in intelligentias inferiores influat, ut motum et actionem omnem recipiant. Quibus si adiiciatur: infimam intelligentiam esse intellectum illum actiuum et vniuersalem, ex quo homines omnes participant, quique actionum humanarum consilio et ratione constantium verus auctor est, necessario inde sequitur, actiones quoque humanas per influxum illum summi, primique motoris in infimam intelligentiam, huiusque in hominem necessariam ita edi, ut cuncta illi motui vniuersi necessario respondeant, atque ita post vniuersalem illius motus reuolutionem ad pristina primordia omnia redeant. Tertiam sententiam excogitarunt ex Al-Iabariis moderatiores, quales Al-Naiariani et Al-Darariani: illos enim tradidisse scribit Sharestanus: „Esse Deum illum, „qui creet opera hominum tam bona quam mala, tam honesta quam „turpia, hominem autem ea acquirere. Est autem acquisitio ista potentiae, quae in homine est, nouae impressio in actionem, vnde Casban „dicitur, quod actionem sibi istam homo acquirat, influxuque suo in „operationem eius suam faciat.“ Ex quibus intelligimus, voluisse huius sententiae patronos, temperamentum ponere inter Dei potentiam absolutam, influxumque in actiones hominum, et inter libertatem atque actiuam hominis potentiam, at ne sic quidem satis pie de Deo statuisset, et vna manu destruxisset, quod altera extruxerant. Vidit has difficultates Al-Afshari, quem inter praecipuos Muhammedanorum theologos numerandum esse, et subtilius reliquis praecepisse, supra in eius vita diximus, monuimusque eius systema orthodoxum haberi; vnde nouam viam ingressus docuit: „Voluntatem Dei vnam, aeternamque esse, „quae se omnibus applicet, quae vult ex operibus ipsius propriis, et operibus seruatorum suorum, eo respectu, quo sunt ab eo creata, non eo, „quo sunt ab ipsis acquisita, ideoque velle omnia, et quod boni in illis „est, et quod mali, et quod commodi, et quod incommodi, et sicut „velit et nouerit, velle a seruis quod nouerit, iussisseque calamum ea „describere in tabula apud ipsum reposita, atque hoc esse iudicium eius, „et aeternum eius consilium et decretum, quod non mutetur atque varietur.“ Agnoscit itaque Al-Afshari potentiam aliquam in homine, sed eam vim nullam habere ad imminuenda decreta factorumque ordinem diuinum asserit: nec noui quid produci ab homine, sed sibi tantum applicari statuit. Quae clarius explicant verba Sharol Mawafek, non ignobilis inter Arabes scriptoris, qui hanc orthodoxorum Muhammedano-

Al-Naiarianorum opinio.

Al-Afshariarum placita.

RUM

rum sententiam explicat: *Quod actiones hominum, quae electioni subiectae sunt, cadant sub solam Dei potentiam, nec sit ipsorum potentiae in illas impressio: sed ita res ordinare consueuerit Deus, ut existere faciat in homine potentiam et electionem, et cum nullum sit impedimentum, existere faciat actionem, quae potentiae eius subiicitur, cum illis coniunctam, quae actio hominis creata sit a Deo, in medium prolata ac acquisita ab homine. Per acquisitionem autem actionis intelligenda coniunctio eius cum potentia et voluntate ipsius, ita interim, ut nulla sit ibi impressio vel influxus in eius existentiam, nisi quod subiectum eius sit homo.*

Quae cum nondum satis actionem physicam et moralem inter se distinguant, en modificatam Alafshariensis sententiam: facta hominum omnia euenire potentia Dei, ita ut sint ab ipso creata, nec ullam esse omnino potentiae hominis impressionem in illud, quod potestati suae subiectum est, sed tum potentiam, tum quod sub potentiam cadit euenire potentia Dei. Ali Kadi Abu Becr enim, separato diligentius τῷ φυσικῷ a τῷ ἠθικῷ facti statuit substantiam euenire potentia Dei, at ut id factum fiat morale v. g. obedientia vel transgressio, id facere epitheta, seu conditiones et affectiones facti, quae eueniant potentia hominis. Qua distinctione adhibita putant reuera Deo omnem actionem tribui, salua tamen libertate humana, quae, cum Deus hoc ordine res fluere faciat, ut admissa hac actione et applicata ad animum, sequatur inde moralitas actionis, suae tamen actionis bonae vel malae auctor est. Senferunt ipsi theologi Muhammedani, infinitis ita se implicari labyrinthis, et exitum non patere, vnde tandem facti sunt, caute maiores praecipisse, ne sollicitate nimis in decretorum diuinorum viam inquireretur: eamque formulam, dicis quasi caussa excogitarunt: *Nec coactio, nec libera permissio, sed res media procedit via:* nempe creatis a Deo omnibus etiam potentia et voluntate in homine, mediante tamen in quibusdam interuenientibusque caussis et mediis, quae non quidem requirantur per se ipsa ad productionem effectuum quae Deus creauerit, sed quod hunc ordinem Deus constituerit, quo ingrediantur facta hominum sub electionem cadentia, quae homini adscribuntur creata a Deo, hominis autem potestate subiecta, ut scilicet ingrederentur in operis productionem. Haec Muhammedanorum de concursu Dei ad actiones hominum philosophia est, quam spinosam et fluctuantem, obscuram quoque et incertam esse non quidem miramur, cum hominis non sit, in hoc oceano fundum attingere, semperque ad hunc scopulum offenderint philosophi, sed exponenda tamen paulo plenius fuit, cum ut specimen haberet Lector philosophiae ad theologiam applicatae, praecipue cum scriptores illi Arabici plerique ἀνέκδοτοι sint, et Ρ ο σ ο κ κ ι ι, qui haec ex illis excerpfit, liber sit rarissimus et paucis obuius, tum ut haberent, qui Muhammedanam religionem propter simplicitatem Christianae praefendam esse contendunt, vnde intelligant, difficilibus disputationibus et incertis hypothefibus eam aequae fertilem fuisse, inque eo Christianae

religioni postponendam, quod id, quod in hac ineptientis et nouaturientis ingenii humani vitium fuit, in illa ex legis suae inepta indole occasionem sumfit.

VI. Fata philosophiae inter Christianos tristementum philosophiae Saracenicae pererunt.

§. VII. VI. Ipsa porro philosophiae fata, quae inter Christianos eo tempore habuit, quo ad Saracenos migravit, in causa fuerunt, ut non iis effloresceret in hac gente successibus, quos tantum nationis studium et applicatio promittebat. Nempe seculo Muhammedano secundo, Christiano octauo et nono, primum inter Bagdadenses coepisse philosophiam Graecanicam, et vnam quidem Aristotelis excoli, supra probatum dedimus. Eo vero tempore valde a natua facie degenerasse philosophiam Peripateticam, ex eius historia post C. N. *Tomo secundo* fuse enarrata constat: repetendumque inde est, philosophiam Alexandrinam inepto, quem vbique intendebat syncretismo inter Academiam et Lyceum instituto, Aristotelis decreta valde adulterauisse, eamque quidem a Peripateticis quibusdam, lectis Alexandri, et scholae eius discipulorum commentariis vtcunque conseruatam esse, multum tamen a pristino nitore amisisse, et fuisse Peripateticos, quorum summa tum esset celebritas, homines Alexandrino isto syncretismo infectos: e. g. Porphyrium, Themistium, Simplicium et his similes. Hi autem, cum intercidisset Sec. VII, lapsa gentilismo secta Eclectica, soli legebantur, sicque Aristoteles quidem triumphabat fere solus, paucis quibusdam pristinam Alexandrinorum vian sequentibus, ut in *sequenti Libro* ex instituto docebimus; ast nec natua eius facies comparebat amplius, nec ex ipso Aristotele hauriebatur, sed ex iunioribus commentatoribus, qui multa admiscuerant, de quibus Aristoteles nunquam cogitavit. Id quod praecipue in metaphysica et theologia euenisse, accurate suo loco demonstrabimus. Nec multum iuuit homines hos, quod tandem ipsius Aristotelis scripta in Arabicam linguam versa legendi copiam nacti fuerint. Ut enim taceamus, quod infra probabimus, istas versiones fuisse ineptas, ex scriptorum Aristotelicorum historia suo loco enarrata notum est, absque veteris philosophiae notitia non intelligi posse philosophum obscurum et abstractas vagasque notiones plerumque adhibentem. Cui dicendi generi cum non affuefacti essent Arabes, sed more gentium Orientalium dictionem sequerentur imaginationem sensusque mouentem, veteris autem philosophiae notitiam habuissent nullam, impossibile fuit his hominibus, difficillimi philosophi scripta legere, et compulit eos necessitas, ut recentiores commentatores consulerent, idque haberent pro Aristotelico, quod illi suggererent. Id quod luculenter probat enarrationis operum Aristotelicorum a M V H A M M E D E E B N I S A A C datae recensio apud H O T T I N G E R V M ^d, qui non alios nobis Aristotelicos exhibet, quam Iamblichum, Porphyrium, Themistium, Ammonium, Ioannem Philoponum, Damascenum, et ex veteribus *γνησιως* secundum Aristotelem philosophantibus

d) Biblioth. Orient. c. II. p. 219.

tibus solum Theophrastum, et post hunc Alexandrum Aphrodisaeum. Quibus omnibus rite ponderatis, fatebuntur, quotquot praepudicio occupati non sunt, non fidendum Arabibus in definienda Aristotelis mente, falsumque esse, quod VOSSIVS affirmat: *Saepe longe sagacius eos mentem Aristotelis perspexisse, quam Scholasticos siue Latinos.* Ex frequentis enim libri tractatione dispalescet, eadem infelicitate utrosque in explicando Aristotele fuisse versatos, eo quod Latini Arabes magis quam Graecos Interpretes sequerentur.

§. VIII. VII. Nec obiici his potest: habuisse tamen Arabes versiones Scriptorum Aristotelis et sequacium ab hominibus Graecae litteraturae innutritis profectas et a Christianis Graecae doctis Syriaca primum lingua, mox Arabica expressas: eos quoque qui inter Arabes ipsos talia susceperunt, ad Graecos Romano imperatori parentes profectos ibi Graecanicam philosophiam didicisse, ut supra exemplis aliquot probatum est. Et profecto si ad hoc negotium se accinxissent homines accurata linguae utriusque notitia instructi, si veram et genuinam mentem philosophorum Graecorum fuissent assecuti, si veteris philosophiae cognitionem habuissent, si alium quoque, quam Aristotelem, philosophum clariorem et faciliorem intellectu elegissent, non haberemus forte magnopere, de quo quereremur. Verum omnia alia euenisse dudum virorum doctorum querela fuit, et temporum istorum circumstantiae satis euincunt. Coeperat enim iam tum barbaries inter Graecos, et philosophiae studia ita euiluerant, ut post Ioannem Philoponum et Damascenum nemo fere inter Graecos fuerit, qui ingruentibus ignorantiae tenebris se opponeret, et duobus fere seculis philosophia tantum non extincta iaceret. Quae cum imperante Michaelē atque Barda caput iterum attollere inciperet, genuit quidem viros quosdam doctos interque eos Leonem philosophum, qui iisdem fere temporibus, quibus Al-Mamon philosophiam inter Arabes introduxit, floruit, qui Peripatetice philosophari coeperunt, a quibus edocti nonnulli in Syriam, Persiamque concesserunt, et Chalifarum Saracenicorum patrocinio vsi philosophiam in ea gente publicarunt: ast non instructos satis viribus fuisse Graecos istos, ut Aristotelicam philosophiam, ab Alexandrinis misere corruptam suae luci nitorique restituerent, ex ipsorum scriptis satis elucescit, cum veteris potissimum disciplinae, ad quam omnibus fere paginis respicit Aristoteles, essent imperiti: eaque esset philosophi breuis et acuti at obscuri, et difficilis interpretatio, ut ipsis, qui post C. N. in eo saxo voluendo desudarunt philosophis Peripateticis omnibus fere subsidiis instructis labor ille saepe infeliciter suc-

VII. *Versiones philosophico- rum scripto- rum inceptae.*

T 3 cederet,

e) Praef. ad theol. gentil. cui succinet HOTTINGER. Hist. eccles. Sec. XII. p. 199. Vtrumque sine dubio, amor litterarum Arabicarum induxit, ut hoc se praepudicio occoecari parentur.

f) V. CONRING. Antiqq. Acad. Suppl. XXIII. p. 256. HORNIVS hist. philos. L. V. c. 10. p. 292. RHODIGIN. antiq. lect. L. III. c. 2. Vi-

ves de corrupt. art. causis L. V. p. 170. AD. TRIBBECHOV. de D1 schol. c. III. p. 120. MOРНОF. Polyhist. lit. T. II. L. J. p. 120.

g) Conf. FR. PATRICIVS discuss. Perip. T. I. L. X. p. 143. vbi habes loca ZONARAE huc tacientia.

cederet, vt suo loco probatum; tantum abest, vt tot impedimentis obstantibus impediti medii aeuī Graeculi huic oneri ferendo pares fuerint. Eos autem magistros nacti erant Mesue, Honain alique, qui in his versionibus conficiendis occupati erant, eos igitur imparatos satis fuisse ad versiones accurate conficiendas commentariorum Peripateticorum, nemo non intelligit. Ast hi fontes sunt, ex quibus versiones Arabicae profluxerunt. Quae saepe numero non ex originali textu Graeco sed ex Syriacis, interdum etiam paulo ferius ex Hebraicis versionibus confectae sunt. Inde euenit, vt ab archetyporum suorum mente toties deficerent, et nec fidelitatem, nec veritatem textus exhiberent, multa adicerent, de quibus Graeci non cogitauerant, multa, quae non intelligebant, omitterent, interpolarent plurima, et sic misera facie philosophorum scripta sisterent. Quod, post Auicennam, versionum, quae Auctorem auctorem habent, fatum fuisse, luculento exemplo supra in eius vita ostendimus. Vidit id nobile virorum doctissimorum par, vterque in diiudicandis versionibus Arabicis aptissimus iudex PETRVS DANIEL HVETIVS^h et EVSEBIVS RENAVDOTIVSⁱ. Quorum ille de versionibus Arabicis pronuntiauit: *In eodem laxitatis, infidelitatis, luxuriae, lasciuiae vitio pene versari vniuersas. Quum enim densissima caligo ingenuas artes insedisset, quo tempore gens ea florere coepit, parum eam vidisse in literis, et quum Graecorum veterum scripta fere omnia, ne ab ipsis quidem recentioribus Graecis, nedum ab alienigenis satis intellecta vernacula lingua popularibus suis exponenda suscepissent, ineptissimis ea interpretationibus contaminasse, detrahtis multis, plurimis adiectis, inuersis fere omnibus et interpolatis.* Id quod postea, facta inductione de plerisque versionibus Arabicis obseruat. Renaudotius autem, vt ipse erat Orientalis literaturae callentissimus, accurate exiguum pretium versionum istarum Syriacarum atque Arabicarum singulari epistola ad Andreā Dacierium demonstrauit, obseruauitque, illas in rebus tritis et vulgatissimis multoties impigisse, facilius etiam et grauius lapsas esse in aliis adeo difficillimis, vt ipsi etiam Graeci debuerint singularibus lexicis ea explicare. Id de Syriacis quoque valere, licet eo tempore factae sint, quibus Graeca lingua notior et vernacula adhuc effet: cum e contrario maxima pars Arabicarum composita fuerit sub stirpe secunda Chalifarum, qui Muhammedi successerunt, qua aetate Graeca lingua non fuerit, nisi eruditorum in prouinciis, quibus illi imperabant. Accedere, quod pleraeque illae versiones, exceptis paucis quibusdam, non ex Graecis sed ex Syriacis libris et interpretationibus profluxerint, eo quod Bagdadi, vbi pleraeque confectae sunt, Syriaca lingua effet vernacula: quamuis Honainus Graeca quoque consulisset. Eue-

h) De claris interpret. L. II. p. m. 198.
i) Epist. ad Dacier. de exiguo pretio versionum Arabicarum in FABRICII Bibl. Graec.

Vol. I. p. 812. conf. FREIND. Hist. medic. P. II. p. 10.

Euenisse autem, vt philosophi, medici et librarii illorum temporum Latini editiones frequenter ad alias, quaecunque in manus incidissent, corrigerent, rationem vero transferendi adeo miseram et corruptam adhiberent, vt plane intelligi non possent. Et ita quidem versiones eas fuisse interpretum istorum siue ignorantia siue negligentia corruptas, vt vix intelligi possint. Id quod quidem mirandum non sit, cum interpretationes istae Latinae ab imperitis hominibus susceptae ex malis fontibus, nempe infelicibus versionibus Arabicis profluxerint, et ita quidem, vt Arabica ipsa non adhiberentur, sed Hebraica etc. Quod ideo hoc loco aduicimus, quia infelices hae versiones Latinae interpretationum Arabicarum de scriptis philosophorum Graecorum tempore exorientis philosophiae Scholasticae plerumque consulebantur, erantque magistrae philosophiae Occidentalis, de cuius fati ex hoc vno specimine facile iudicari potest. Quae omnia si vno tandem fasce comprehendamus, euidentibus argumentis nos conuincunt, non potuisse ex turbidis his lacunis philosophiae purum quid ad Arabes dimanare; praesertim cum ipsorum philosophi non quidem ingenio, saepe tamen iudicio, certe linguarum eruditum, veteris doctrinae aliorumque, quae huc facere solent auxiliorum copia non essent instructi. Qui si a religionis capistro et sectariae philosophiae iugo fuissent immunes, pulchra forte multa, nixi meditatione et experientia praestitissent, quemadmodum in scientiis mathematicis laudabilem operam posuerunt, et egregia multa consignauerunt: at his impediti difficultatibus nihil praecleari praestare potuerunt, nec ea enitere potuit philosophiae facies, quam conatus cetera laudabiles promittebant.

§. IX. VIII. Ex his vero infelicitas eorum temporum intelligi potest. Expulsa enim in Orientis Occidentisque regionibus fere omnibus philosophia, cum barbaries vbique inualesceret, regnavit misera haec philosophia inter solos Arabes, pulsaque ex Christianorum ditionibus in Saracenicis terras profugit. Quae cum postliminio in Christianas scholas reuocari ex Arabum gymnasiis coepisset, cogitari facile potest, quo habitu deformi et a natiuo vultu prorsus deficiente ad Occidentales regiones reducta et inter Christianos introducta sit. Hi enim aut in scholis Saracenorum discebant, aut eorum versionibus utebantur, sicque et philosophandi modum illum contentiosum, et insanum Aristotelis amorem, et quaestionum inutilium et curiosarum aceruos, et quae alia sunt Scholasticae philosophiae vitia acceperunt, vt ex iis manifestum fiet, quae sequenti libro de origine fatisque philosophiae Scholasticae differemus. Hoc vero loco ideo notandum est, vt praeiudicium illud tollatur, quod tot viros cetera doctos et acutos decepit, vt crederent Arabicam philosophiam sua praestantia se commendauisse, cuius contrarium hactenus demonstrauius.

VIII. Damna
philosophiae
inde emergen-
tia inter Chri-
stianos.

RENAV-

RENAV DOTIO^k, suffudit Salmasii auctoritas, qui frequenter ad Arabicos libros prouocauit, quamuis eos non satis intelligeret. Hodie certe, vbi et Graeca legere ipsa licet, et iugum philosophiae sectariae excusum est, secure philosophi Arabici negliguntur, eorumque scripta atque philosophia contemnuntur, vel solius historiae philosophicae causa consuluntur: praecipue cum non nisi Peripatetica satis corrupta propinent.

IX. *Conditio
philosophiae
Saracenicae.*

§. X. IX. Facile his omnibus praemissis est, veram philosophiae inter Saracenos Arabasue cultae faciem depingere. Qui enim Aristotelicae philosophiae vultus nouit, hosque peregrinis coloribus naeuisque multis deturpatos esse, ex antecedendis didicit, ille de Saracenorum philosophia iudicium facere facillimo labore poterit. Qualis enim totius philosophiae conditio fuit, talem et partes habuisse singulas, recte ex dictis colligitur. Logicam eos excoluisse, ex scriptorum inter Arabes philosophicorum catalogo apud HOTTINGERVM^l videre est. Ast non aliam viguisse rationalem philosophiam, quam quae ab Aristotele tradita est, ex recensione scriptorum logicorum, Aristotelicam encyclopaediam illustrantium, quam Muhammed Ebn Isaac dedit, liquet, qua discimus in omnia Logicae Peripateticae capita commentatos fuisse Arabes, eiusque compendia scripsisse quamplurimos. Quae itaque de logica Aristotelis alibi dicta sunt, haec quoque loci repetenda sunt. Idem de reliquis philosophiae partibus dicendum, quas simile Arabum studium meruisse, dicta recensio librorum philosophicorum inter Arabes euincit. Nec in iis, quae Aristotele duce non potuerunt discere omnia, magnopere Arabum merita depraedicanda sunt, nempe in philosophia naturali, arte medica et mathematica, quamuis vsque ad renatas literas contraria sententia plerisque eruditis infederit. Cum enim proprio vti ingenio non auderent, sed pecorum instar sub iugo philosophiae sectariae ire, quam vt homines libere meditari et philosophari, mallent, contigit, vt nec eruditos satis duces nacti, nec eorum mentem satis affecuti misere in singula fere momenta laborerent. Quaecunque enim laude aliqua digna apud eos inueniuntur, ea omnia debentur Graecis, et iis aut aperto indicio aut clandestino furto furrepta sunt, vltra vero progredi et adiacere nouae terrae aliquid fundis veteribus ausi non sunt, ea vero quae a Graecis acceperunt, saepe numero corruerunt, explicueruntque satis infeliciter. Id quod nullo luculentiori indicio constat, quam iis, quae ad naturalem philosophiam pertinent. Ita e. c. in herbarum simpliciumque cognitione adeo angusta fuit eorum eruditio, vt licet Dioscoridem haud malum ducem sibi delegissent, inque eo sibi vindicando non contemnendum laborem ponerent, eum tamen saepe numero male interpretarentur, sensumque atque mentem libri non assequerentur, sic vt fidem vix habeant oculis suis lectores, eum esse Dioscoridis

k) I. c. Forte et Scaligeri, Arabicae linguae notisia gloriantis, exemplum huc referri potest.

l) Bibliothec. Orient. c. II. p. 218. seqq.

dis librum, quem tam male habuit Arabum industria. Id quod in aliis quoque similis commatis scriptis euenit, dudumque obseruatum viris doctis^m, confudisse eos plantarum nomina, et pluscula iis mansisse ignota, etiam vulgaria, et quotidie obuia, quae mediocri attentione adhibita facile intelligere potuissent. Neque in reliquis philosophiae naturalis capitibus felicioribus successibus vsi sunt, in quibus ne minimum quidem notatu dignum obseruationibus Aristotelis adiecerunt, tanta autem sententiae fluctuantis incertitudine de iis differuerunt, vt pateat, parum vidisse eos, quid in fundo sit: mirum itaque non est errores Aristotelis omnes in philosophia naturali eos recepisse. Quam cum ad artem medicam adhibuissent, et in ea tamen Hippocratem atque Galenum mordicus sequendum statuissent, quibus cum physiologiae Peripateticae male conuenire constat, non potuere non inepta quoque multa et *ἀόριστα* admittere, nec aliunde deriuandas esse putamus fictiones illas vanas, et speculationes proprias, vt subtiles et abstractas, ita inutiles et praeter rem allatas, quas in scriptis Medicorum inter Arabes philosophantium reperi pulchre notauit Cel. FREINDIUS^m. Quod ad metaphysicam attinet, non negamus, Arabes quosdam satis subtiliter fuisse de rebus naturam transcendentibus philosophatos, et interdum mentem Aristotelis satis feliciter fuisse assecutos; quod imprimis Auerroï contigisse, supra obseruauimus. Verum ne sic quidem causam videmus, philosophiam Saracenicam magnifice depraedicandi. Nam vt taceamus, fuisse alios, quibus non aequae feliciter res processit, omnes sane errores metaphysicae Aristotelicae, quantumuis pestilentes simul receperunt, adeo vt aeternitatem quoque mundi Auerroës non respueret: in quibusdam disertius venenum, quod latenter Stagirita sparit, prodiderunt, et quae ille ambigue proposuit, et problematicae tantum suis lectoribus propinauit, affirmando et pro principiis admittendo candide professi sunt, sicque manifestiori audacia impios philosophi errores suos fecerunt. Id quoque intellectus ille actiuus vniuersalis Auerroïs luculento exemplo probat, de quo ita ambigue Aristoteles differuit, vt, qui eum secuti sunt, Peripatetici Christiani innumeri haud contemnendas rationes inuenerint, negandi, eum genuinam Aristotelis mentem referre. Arabs autem iste, licet nosset, fidei suae cui nomen dederat, articulos fundamentales isto dogmate euerti, maluit tamen metaphysicam Aristotelis superstitione sequi, quam magistrum deserendo religioni adhaerere. Sed praeterea notandum quoque, metaphysicam Aristotelis notionibus et praecisionibus mentalibus totam constantem occasionem dedisse Arabibus mira sibi entia imaginaria, conceptus vagos et indefinitos, vocesque nihili concipiendi, quae bellaria cum in mensis theologicis apposuisent, et distinctiones, regulas atque axiomata ea metaphysica ad theologiam explicandam

m) Vid. FREIND, hist. med. P. II. p. 14.

n) loc. cit. p. 15.

dam adhibuissent, detestabilis illa theologiae Scholasticae Muhammedanae, siue Al-Calam facies enata est, quam omnem veritatem suffocasse supra obseruauimus. Philosophiam vero moralem duplici ratione excoluerunt; quidam enim Peripateticum systema secuti, ad ciuilem magis honestatem et virtutem quandam politicam, quam ad philosophicam respexerunt, qualia scripta aliquot Arabum recenset HOTTINGERVS^a, qui etiam IBN HAVASEN CVSIIRAE *dictorum et responsoꝝ moralium librum ad collegium sophorum scriptum* adducit, ex quo titulo colligimus, de rebus moralibus diligenter in confessoribus atque academicis suis disputauisse Arabes. Qui cum Stagiritam expresserint, idem de iis iudicandum est, quod de illo statuendum esse suo loco ostendimus. Alii metaphysicam iunxere morali philosophiae, doctrinaque Aristotelis de summo bono et prima causa supposita, ethicam quandam mysticam, ipsi Aristoteli ignotam commenti sunt, qua supposito influxu summi motoris in inferiora, et per vltimam intelligentiam in hominis animum hunc illi iungi essentiali quadam vnione, eumque videre statuerunt, sicque verum enthusiasmum professi sunt. Cuius luculentum exemplum fabula Hai Ebn Yockdan est, quem ad hunc gradum philosophiae beneficio euectum esse finxit Thophail, eius fabulae artifex. Fatemur tamen, suspicari nos, hos ethicos philosophos haec non ex Aristotele ipso vel Aristotelicis *γνησιως* talibus, sed ex Alexandrinorum philosophorum fontibus hausisse, quos talia praecepisse ex systemate Alexandrino fuisse Tomo secundo a nobis delineato notum est. Cum enim viderent, hos philosophos, e.g. Iamblichum, Porphyrium, Themistium, Simplicium etc. quorum commentarios in Aristotelem legebant et interpretabantur, inter Peripateticos non sine laude enumerari, facile in eam opinionem delapsi sunt, Aristotelicum esse, quicquid eiusmodi homines praeceperint. Quaecunque autem ethicae huius mysticae causa et origo fuit, illud certum, inter Arabes multos huic generi de moribus philosophandi adhaesisse, et virtutem summam ad intuitiuam quandam Dei visionem et amorem inde ortum essentialem retulisse. Quo philosophandi genere inclaruerunt Ibn Ahmed Busrirides Aegyptius, *poëmatibus mysticis*, Omaris Ibn Phared *opusculis allegoricis de amore Dei*, Olwanus *commentario in poëma magnum*, Ibn Phared Aegyptius *de amore Dei*; Ibn Arabi *notis in poëma mysticum Busriridis Aegyptii* aliique^p. Maior tamen pars in virtutum morumque praeceptis tradendis exoterice versati sunt, moreque Orientali et praecipue gentis suae per apologos, parabolas, similitudines, sententias, paraeneses de rebus ad mores spectantibus praeceperunt: cuius rationis philosophandi specimen luculentum est *rosarium* illud *Persicum* celeberrimum, de quo infra ex *instituto dicemus*. Quantum autem ista quidem diligentia de morali philosophia meruerint, eorum esto iudicium, qui exempla infra afferenda oculo attento perlu-

straue-

a) Bibl. Orient. c. II. p. 259.

p) Conf. HOTTINGER l.c. p. 263.

strauerint. Restant scientiae mathematicae ab Arabibus haud fegni industria excoltae. De quorum in illas meritis hic quidem ex instituto agendi locus haud est, nec negandum, magis sobrios in iis excolendis se Arabes praestitisse, quam in philosophia: at praetereundum tamen haud est, nihil noui eos Graecorum obseruationibus adiecisse, in multis eos vehementer deprauasse. Testem volumus Euclidem, cuius versionem Arabicam nobis dedit cura Sixti V, pontificis Romani, in qua ordinem et methodum, qua celeberrimus geometra excelluit, adeo euerfum videas, vt probe intelligi queat, illam simplicem atque naturalem ratiocinandi legem, quam Euclides adhibuit, parum interpreti fuisse notam, et malum se discipulis praeceptorem exhibuisse. Idem de versionibus sphaerae Theodosii et planisphaerii Ptolomaei obseruarunt viri docti^r, qui in iis fidem, accuratationem et eruditionem magnopere desiderarunt. Neque valde de astronomia Arabum studio promotam gloriantum est, quamuis magni in ea viri quidam supra memorati praedicentur. Nam et in ea quoque fere nihil, vel pauca tantum quaedam accesserunt Graecorum obseruationibus, vt ex Arabica versione Almagesti Ptolomaici constat, et luculento atque memorabili exemplo numeri stellarum fixarum demonstrat Cl. FREINDIUS^r, qui, ne nimis finis, ipse videndus est. Vnius astrologiae gloriam Arabibus concedendam esse fatemur, in qua nostrae aetatis philosophos si non superasse, certe aequasse censendi sunt. Multa enim de planetarum astrorumque influentiis in sublunaria, praecipue in hominem subtiliter, et, vt sunt ingenia Orientalium circa hanc artem vanissima, magna confidentia praeeperunt; quibus etiam pleraeque, quae post renatas quoque literas postea inter viros doctos repertae sunt, reliquiae debentur. Quod vtum gloriae cedat Arabum philosophantium nationi, prudenti sobrioque lectori pronuntiandum iudicandumque permittimus. Ex quibus omnibus, paucis tantum strictimque, vt institutum nostrum postulat, expositis, sole meridiano clarius liquere arbitramur, parum felicia habuisse philosophiam inter Christianos exulem, et ad Arabes profugam fata, nec laeta fatis illi surrexisse sidera; eo quod seruilis ingeniorum, sub armis imperantium ad mentis libertatem se erigere non audentium conditio omnem veram natiuamque philosophiae sanae indolem euerterit, et praeiudicium auctoritatis obtiterit, quo minus in rerum diuinarum humanarumque cognitione proficerent. Id quod probe hic monendum notandumque fuit, ne praeposterae philosophiae Arabicae laudes in transuersum nos agant, vtque praeiudicium hoc tandem aliquando totum deleatur.

§. XI. Quamuis autem haec omnia ita se habeant, non tamen id ita intelligendum est, ac si defuissent Arabibus viri magni et ingenia excelsa, vel de philosophia omni ita male meruissent, vt in eius historia

Iudicium de Arabum in philosophiam meritis.

V 2

exigua

q) Conf. FREIND. l. c. p. 18. seqq.

r) l. c. p. 11.

exigua vel plane nulla eorum debeat esse memoria. Non hoc volumus, qui libenter fatemur, in tanta ingeniorum paupertate, et eruditionis nocte, quae tum totum pene terrarum orbem opprefferat, laudandam esse Arabum industriam, quae stellae alicuius instar fulsit: meliusque fuisse aliqua tamen philosophia, licet manca multisque naëis turgente uti, quam nulla. Sed quae copiose adduximus, eo pertinent, ut veram aetatis cuiusvis indolem modumque, quem in philosophando tenuit, noscamus, et intelligamus, quid verae sanaeque philosophiae profuerit, quid nocuerit, quae impedimenta fuerint, quo minus laetioribus successibus gausa fuerit. Ita vero et nostrorum temporum felicitas pernoscitur, quibus non veteres duces sine lumine coeoque impetu et obsequio sequi, sed propriis oculis incedere licet, et quibus in tantis philosophiae incrementis innumera rerum omnium cognitioni accessit perfectio, quam si cum Arabum philosophia comparamus, luscus eos fuisse fatebimur, parumque habuisse, quo in philosophia excellerent, concedemus. Adiciamus, ne soli sententiam dixisse, et sine calculo, videamur, verba magni C O N R I N G I I', aequissimum de meritis Arabum in philosophiam ceterasque artes sententiam ferentis. *Scripta, ait, Arabum, quae Latine sunt versa arguunt pleraque ingenium et iudicium auctorum suorum pereximia, non quidem si dictionem, sed si res, quae tractantur spectare velis, et docendi methodicam rationem. Quemadmodum autem illi ipsi scriptores ingenue eruditionis suae principes magistros agnoscunt Graecos priscos, ita licet etiam fortassis citra invidiam et obretractationis suspicionem profiteri, longo interuallo omnem Arabicæ doctrinae laudem infra Graecorum illorum merita subsistere; parum certe, idque in perpauca, isti Graecæ sapientiae veteri ab Arabibus illis accessisse: ac proinde, quoniam Graeca hodie redierunt in manus nostras, non etiam esse, quamobrem Arabica haec nondum versa anxie amplius desideremus.* Paria praecipunt L V D. V I V E S', R E N A V D O T I V S', F R E I N D I V S' aliique, supra ex parte iam adducti.

*Philosophia
Saracenicæ in
specie conside-
rata.*

§. XII. His praemissis, ordo iam postulat haecenus a nobis observatus, ut quid Arabes in singulis philosophiae partibus statuerint, explicemus. Verum superfedere nos hoc labore posse, haud obscure intelliget Lector, considerando, philosophiam Arabum totam fuisse Peripateticam, et non modo nihil novi illi addidisse, verum neque vllum eius errorem emendavisse. Quaecumque itaque de philosophiae Aristotelicae placitis suo loco dicta sunt, ea huc quoque pertinent, praecipue si ad ea simul diligenter attendatur, quae §. antecedente monuimus. Ut tamen habeat Lector curiosus unde sitim extinguat, et ut ipse philosophum Arabum faciem noscat, delineabimus ex scriptoribus Arabi-

cis

s) Antiq. Acad. Suppl. XXIII. p. 257.

t) De causis corrupt. art. L. V. p. m. 167. seqq.

u) Memoires de litterature de l'academie des in-

scriptions T. I. diff. I. p. 16. & in epistola supra laudata apud F A B R I C. Bibl. Gr. Vol. I. p. 316.

x) loc. cit.

cis placita philosophorum Muhammedanorum, de theologia naturali, deque doctrina de Deo, spiritibus, anima eiusque statu et conditione post mortem, tum de rebus quoque naturalibus, et subiiciemus philosophiae moralis, Orientali methodo concinnatae compendium. Ita enim manu quasi ducetur Lector, ad veros philosophiae Arabicae vultus comminus intuendos.

§. XIII. Post rationalem philosophiam, in qua Saraceni Aristotelis categorias, syllogismum, analyticam, topica et elenchos sophisticos explicauerunt, quaeque satis nota est, et sine Lectoris nausea, heic loci repeti non potest, summa diligentia philosophi Saracenorum Muhammedanam legem amplexi, in theologia naturali, doctrinaque de Deo versati sunt, fatendumque est, ex quo philosophia inter Arabes recepta fuit, ingenia acutiora desertis commode explicatis Al - Corani notionibus plebeis de Deo, subtilius Deoque dignius philosophatos fuisse. Vbi tamen ex antecedentibus repetendum est, diuersas fuisse diuersarum sectarum explicationes et opiniones, quae vel magis vel minus ad philosophiae normam exactae fuerunt. Has vero hoc loco recensere omnes, nec institutum patitur, nec Lectoris patientia dignum est: et in historia potius critica religionis Muhammedicae, quam hodie adhuc desideramus, explicari debet. Exponemus itaque orthodoxam tantum Muhammedanorum philosophorum et theologorum de Deo rebusque diuinis et spiritualibus sententiam, quam in secta Al-Afsharitarum vigere, ex supra dictis constat. Eam vero ex duobus potissimum fontibus hauriendi occasionem nobis dedere viri doctissimi et de literatura Arabica immortaliter meriti EDVARDVS POCOOCKIVS et HADRIANVS RELANDVS. Ille enim praestantissimo *Specimini historiae Arabum*¹ inseruit ALGAZELII *interpretationem confessionis fidei orthodoxorum*, Arabicis et Latinis literis expressam: Hic Anonymi *Compendium theologiae Muhammedicae* Arabice et Latine libro *de religione Muhammedica*² praemisit, doctoque commentario illustravit. In quo tamen virum elegantissimae eruditionis magnaeque in his literis doctrinae, non respexisse ad loca Arabicorum theologorum a Pocockio adductorum, et diuersas sectarum opiniones raro notasse, sed quae tolerabiliora et saniora tantum sunt adduxisse, omissis theologorum Muhammedanorum ineptiis et diffidiis merito miramur. Dabimus itaque Algazellii verba, quae de Deo praecipunt, cum multo luculentius quam Anonymus Relandi de Deo philosophentur; hunc tamen non negligemus, vt pateat Lectori, quae orthodoxa Muhammedanorum philosophia de Deo sit. Reliqua vero quae haec compendia de legatis-Dei, de peregrinationibus religiosis, de lotionibus, precibus, eleemosynis, ieiuniis, de libris diuinis etc. habent, cum ad hunc quidem locum non pertineant, in praesentia omitemus, suo loco ea non praetermissuri, quae historiae philosophicae circa haec capita lucem

Theologia naturalis Saracenorum de Deo.

V 3

1) p. 274.

2) Ultraieci 1717. 8. auctius edito.

cem

cem aliquam foenerari apta sunt. Haec itaque de Deo statuit, duce Al-gazelio philosophia vel theologia potius Muhammedana:

I. Deus omnia condidit, et restituit, facitque quodcumque voluerit, qui possidet thronum gloriosum et robur eximium.

II. Deus est, quod ad essentiam suam, vnus, cui non est confors, singularis, cui non est par, vniformis, cui non est contrarius, separatus, cui non est similis, antiquus, cui non fuit primum, aeternus, cui non fuit initium, perpetuo durans, cui non est vltimum, sempiternus, cui non est finis, persistens, qui esse non desinit, permanens, qui non deficit, quique nec vnquam cessauit, nec vnquam cessaturus est ornari attributis gloriosis.

III. Deus non subiacet decreto vt finiatur praecisis terminis, vel defectis finibus, sed est primus et vltimus, qui intus est et extra.

IV. Dominus supra omnia excelsus non est corpus forma praeditum, neque substantia terminis circumscripta, aut mensura definita, neque similis est corporibus, qua vel mensurabilia sunt, vel diuisibilia. Ex hac assertione clarum est, orthodoxam Muhammedanorum fidem in eo quam maxime sibi cauere, ne Deum faciat corporeum. Vnde Anonymus quoque RELANDI^a a Deo figuram, speciem externam, colorem, locum, tempus, similitudinem, aequalitatem, imaginem, mutationem, motum passuum et localem, et diuisionem remouet, qua de re videnda quae supra §. III. attulimus. Ex his itaque locis concedendum omnino doctissimo philologo Traiectino^b, orthodoxam Muhammedanorum fidem Deum non facere corporeum, nec tam foede in philosophiam peccare. Ast addendum hoc quoque, quod Relandus omisit, aliam videri fuisse sententiam legislatoris Muhammedis, aliamque opinionem sectas alias tenere, qui non erubescunt Deo corporis similitudinem tribuere, eo quod a litera Al-Corani recedere non audent, quorum loca supra adduximus. Adeoque non ex toto culpari posse ex Christianis illos, qui hunc errorem Muhammedanorum legi exprobrarunt. Post introductam enim philosophiam demum Muhammedanos theologos eius opera ita doctrinam de Deo emendauisse, ex supra dictis est manifestissimum.

V. Deus neque substantia est, neque existunt in eo substantiae, neque est accidens, neque existunt in eo accidentia, sed nec similis est cuipiam eorum quae existunt, nec simile est ei quippiam. Probe intelligenda haec sunt, eo quod primo intuitu Dei substantiam aeternam, et dependentiam substantiarum omnium ab eo, tanquam substantia prima, necessaria et aeterna, tollere videntur. Nempe Aristotelicis praeceptis metaphysicis vsi sunt theologi Muhammedani: Hinc cum vidissent, Aristotelem substantiae notionem in praecisione metaphysica Deo tantum tribuisse, et ab omnibus substantiis, quae accidenti opponi possunt, remouisse,

^a) p. 9. 10. ^b) L. II. f. 3. p. 142. seqq. vbi auctores assert Christis nos, qui hoc Muhammedanis exprobrant.

movisse, cautius locuturi, ipsius substantiae notionem a Deo sustulerunt, eminentiorem ideam Deum decere, opinati ^c. Non negant itaque aeternam Dei existentiam, naturamque per se subsistentem, sed ita abstractione metaphysica eam extollunt, vt supra omnem substantiam collocent, quam cum in se finitatem aliquam comprehendere, et accidens ei opponi crederent, remouerunt etiam existentiam substantiarum a Deo, non quod ab eo non dependeant, ortumque et naturam habeant, sed quod formaliter ei non insint tanquam subiecto. Ita quidem eos intelligendos esse, vt substantiam cui opponitur accidens, ab ente necessario et per se existente distinguant, locus satis luculentus ab ABRAHAMO ECHELLENSI ^d adductus probat, in quo ita inter alia de substantia et accidenti auctor Arabs philosophatur: *Omne quod est, existit vel per se, et necessario, id autem Deus est, vel non existit per se et necessario. Illud quod non inuoluit necessariam existentiam, in duas partes diuiditur, substantiam et accidens. Substantia est, quod non indiget subiecto cui insit. Accidens est, quod subiecto indiget. Substantia diuiditur in species duas, abstractam, quales sunt intelligentiae et animae, et concretam, quo nomine intelligitur materia et forma.* Habes hic Lector logicas et metaphysicas Aristotelis notiones terminosque ad theologiam Muhammedicam applicatos, ex quibus intelligitur, quam subtiles mentis abstractiones hi homines secuti fuerint, manifestum vero fit, philosophia demum Aristotelica inter Saracenos introducta, talia a philosophis decreta fuisse, de quibus Muhammedes eo minus cogitare potuit, quo magis haec sacra nunquam attigit, a notionibus philosophicis imparatissimus. Id quod obseruationes supra positas mire confirmat.

VI. Deus non terminatur quantitate, nec comprehenditur terminis, nec circumscribitur situs differentiis, nec coeli eum ambiunt, cum ipse throno insideat, modo quem ipse descripserit, et sensu quem ipse voluerit, sessione quae, procul abest, vt in eo notet contactum, vel insidentiam, vel situm localem, vel existentiam in altero, vel motum localem, ita vt non sustineat eum thronus, sed ipse thronus, et quod super ipsum est, sustineantur bonitate potentiae eius, subiecta comprehensioni manus eius, ipse autem sit supra thronum et supra res omnes, vsque ad terminos terrae, ita tamen supra, vt nihilo interim throno et coelo propinquior euadat, cum gradibus infinitis elatus sit supra thronum, non minus quam elatus est supra terram ^e.

VII. Interim tamen omnem rem prope est, imo propior hominibus, quam venae ipsorum iugulares, ac omni rei testis adstat, cum propinqui-

^c Id multis philosophis ex Platonis philosophia solennae fuisse, obseruauit IAC. THOMASIVS in origin. hist. philosoph. et eccles. §. 18. p. 22. Ita etiam SCALIGER. de subtil. Ex. 365. sect. 6. p. m. 1125. De entis autem significatione Aristotelica eiusque a Platonica differentia videndus PARRIC. discuss. Perip. T. III. L. 4. p. 317.

^d In synopsi propositorum sapientiae Arabum philosophorum, Paris 1641. edita p. 5. & sp. RELANDVM l. c. p. 147.

^e Aliter secta Hanbalitarum, quorum tamen auctorem excusat Algazel apud ПОСЛОК. ad Polit. Mosis p. m. 227.

plnquitas, eius non fit similis propinquitati corporum, vti nec similis est essentia ipsius essentiae corporum.

VIII. Non existit ipse in re aliqua, neque in ipso res aliqua existit. Hoc ex explicatione Θ . V. lucem capit, cauendumque, ne Muhammedanis philosophis hunc errorem imputemus, posse aliquid existere, quod non Deum causam habeat existentiae suae. Hoc enim non affirmant, et hac thesi volunt, sed innuunt tantum, existere nihil in Deo, tanquam in subiecto. Hoc enim si admitterent, dicendum esset, in Deo esse accidentia, quippe quae existunt in subiecto, id quod simplicitati essentiae diuinae repugnat.

IX. Superior porro Deus est, quam vt contineat eum locus, et sanctior, quam vt eum terminet tempus, cum fuerit, antequam creata essent et tempus et locus, eoque modo se iam habeat, quo semper habuit.

X. Distinctus est Deus a creaturis suis per attributa sua, neque est in essentia ipsius praeter ipsum, neque in alio, praeter ipsum essentia eius. Ita quidem Algazelius sectaque Al-Afshari, quae omnium subtilissime de Deo philosophata est. Aliter tamen sectae aliae, heterodoxiae tamen non suspectae. Nam Anonymus RELANDI paulo aliter: *Ipsi sunt attributa aeterna in essentia eius in aeternum et aeternum, sine separatione aut mutatione, et illa non sunt ipse, nec tamen diuersa ab ipso.* Scilicet in eo conueniebant plerique, qui philosophice de Deo disputabant, esse in Deo eam essentiae vnitatem et simplicitatem, vt nihil admittat compositi. Ast, quomodo in relatione ad concipiendi modum in intellectu humano attributa diuina consideranda sint, de eo vehementer dissidebant, eo quod diuersas notiones sequerentur. Et inter Motazalitas quidem, teste ABULFARAI in eo in vniuersum conuenit, (licet in aliis ipsi in partes abeant) attributa aeterna ab essentia creatoris amouenda esse, sic vt non tantum Christianam trinitatem personarum diuinarum refugiant, sed et sint inter eos, qui dicant, Deum per essentiam suam quidem scire, sed non per scientiam, et eodem modo potentem esse, et viuere; sint, qui contrarium dicant, scire per scientiam quae ipsius essentia eius sit. Primi attributa omnino reiiciunt, secundi attributa asserunt, quae sint ipsa essentia, Quod vt clarius intelligatur, audienda est Al-Sharestanii explicatio a POCCKIO^b adducta, qui *hanc sectam*, ait, *in eo conspirare, hocque confiteri: Deum esse aeternum, et aeternitatem attributum essentiae eius maxime proprium esse, reiicere itaque eos attributa aeterna, dicentes: Deum omniscium esse per essentiam suam, i. e. per se, potentem per essentiam suam, viuentem per essentiam suam, non per scientiam, potentiam et vitam, quae sint attributa aeterna et significatus in ipso*
subsi-

f) In Comp. Theol. Muham. p. 11.

g) Dyn. IX. p. 115.

h) Specim. p. 114.

subsistentes: quoniam si cum ipso participarent attributa in aeternitate, quae attributum maxime proprium est, participarent etiam in diuinitate. Idem habet MAIMONIDESⁱ. Distingunt itaque mira subtilitate inter scientiam Dei per essentiam et per omniscientiam: eo quod prius esse putant negationem attributi seu proprietatis, posterius affirmationem attributi, quod ipsum sit essentia. Quanquam nec in eo satis conueniunt an attributum vel conceptu vel re existentia essentiae sit posterius? Conqueretur Lector, laruas sibi atque spectra metaphysica enarrari, et cum lemurbus hos philosophos colluctatos fuisse. Nec negamus nos, ita se rem habere et homines hos, supra intellectus humani vires ad infinitae Deitatis abyssum progressos, cum viderent, simplicissimam Dei vnitatem non admittere compositionem vllam, vellentque tamen, ea quae non nisi distinctis notionibus et per partes ob finitos intellectus terminos concipimus, accurate definire, nesciuisse, quomodo ex hoc labyrintho sit eluctandum, adeoque ad vacuos et sine mente sonos, et distinctiones reuera nihil clari certique afferentes, confugisse. Sed afferenda tamen haec sunt hoc loco, tum vt ratio dissensus inter theologos Muhammedanos pateat, tum vt videant, qui cuncta plana, simplicia et egregia esse in religione Muhammedana clamant et ob eam rem mysteriis Christianorum eam praefereunt, non habere eos, quod tam magnifice iactent. Nec simpliciora aliarum sectarum de attributis diuinis placita, quae post lectos philosophorum libros, auctoribus Wafeli sectatoribus doctrinam hanc nondum maturam perficere conati sunt. Nam Hambdani Abi Hodail affeclae, Hodailiani ab eo dicti, aliter referente eodem Sharestano^k pronuntiarunt: scil. *Deum scire per scientiam, et scientiam esse essentiam eius, potentem esse per potentiam, et potentiam esse essentiam eius, et sic porro; rationem desumentes a philosophis affirmantibus: essentiam Dei vnā esse, in qua nulla sit omnino multiplicitas, attributa autem non esse significata post essentiam, (i. e. accessoria essentiae eius), subsistentia in essentia eius, sed ea ipsam esse essentiam.* Ex huius itaque sectae opinione attributa diuina modi sunt essentiae diuinae, vnde obiectum illis, admittere eos τὸ multum Christianorum in vno. Sephatii porro, vt ABULFARAIUS^l docet, Motazalitis contrarii ponebant in Deo attributa aeterna, scientiae, potentiae, vitae et eiusmodi alia, qua in re plerosque theologos Muhammedanos, qui ante introductam philosophiam scripsere, duces habuere, apud quos ignota fuit distinctio inter attributa essentiae et operationis, quique de vtrisque vno eodemque modo loquebantur. Statuebant insuper aliam adhuc attributorum classē, quae attributa declaratiua, id est, declarationi narrationique inferuentia vocabant, qualia, manus, facies et similia, quorum nullam afferebant explicationem, sed ad solam Al-Corani legem

i) Mor. Nebhoch. P. I. c. 57.

k) loc. cit.

l) loc. cit.

Hist. philos. Tom. III.

legem prouocabant, quam ut tueretur ~~Contra~~ Al-Motazalos, haec praecipue secta exorta esse videtur, quae inde *Sephasiorum*, id est, *attributorum assertorum*, dicta est. Qui tamen cum ignorarent, qua ratione similitudo inter Deum et creaturas iniri, asserique posset, ita tamen ut salua maneret eius simplicitas et spiritalis essentia, more controuersiarum fere omnium, quae de rebus intellectus humani sphaeram transcendentibus agitantur, ad voces nihili confugerunt, asserentes: *Novimus, dictante intellectu, nullam creaturam Deo, nec Deum ulli creaturae similem esse, verum non nouimus significationem verborum, quae idem de utrisque affirmare videntur, neque nobis incumbere putamus, ut haec explicemus, sufficit, ut credamus, et certo statuamus, non esse illi consortem, nec illi quid simile.* In qua haeresi fuisse Malec ~~Ebn~~ Ans supra iam narrauimus. Plura non addemus, ne Lectori, tricarum eiusmodi pertaeso taedium creemus. Haec enim sufficiunt, ut intelligamus, vepretis et dumetis plenam esse theologiam Muhammedanam, nec philosophiae usum effecisse, ut clarius et distinctius de Deo philosopharentur, sed e contrario in numerorum bellorum metaphysicorum fecundissimam extitisse parentem. Iam ad confessionem Algazelii reuertimur e diuerso, ad quod nos Anonymus Relandi deduxit, sine lumine ab editore dimissus. Reliqua iam erunt planiora.

XI. Deus propter sanctitatem, i. e. perfectionem suam immunis est a mutatione et motu locali, neque inhaerent in ipso accidentia, neque accidunt ipsi contingentia, verum est ipse per omnia secula, quod ad attributa gloriae suae, ab omni dissolutionis periculo immunis, et quod ad attributa perfectionis suae, nulla perfectionis additione indiget.

XII. Notum est, quod Deus existat, apprehensione intellectus, et oculorum visione, qua gaudent sancti et beati in domo aeterna seculoque futuro, ita ut perfectum reddat gaudium ipsorum intuitu faciei eius gloriosae.

XIII. Deus est viuens, potens, fortis, omnibus praeualens, cui non contingit defectus et impotentia, quem non occupat dormitatio aut somnus, aut nec accidit ei interitus aut mors.

XIV. Eius est imperium et regnum et potentia et robur, dominium et victoria, et creatio et mandatum.

XV. Dei dextra complicati sunt coeli, eiusque manus comprehensioni subiectae omnes creaturae, qui excellentiam suam declarauit, creando et condendo et vnitatem suam, dando existentiam et originem, qui homines et eorum opera creauit, et demensa iis et fines determinauit.

XVI. Manum eius non fugit, quicquid possibile est, et ab eius potentia non longe absunt rerum conuersiones, nec possunt numerari

rari ea, quae sub potentiam eius cadunt, nec terminari, quae sub scientiam.

XVII. Scit Deus omnia scibilia, comprehendit, quicquid euenit a finibus terrarum vsque ad coelum supremum, ita vt non longe ab eius scientia absit vel quod pondere instar sit formiculae, tam in terra quam in coelo, verum cognitum habeat motum atomi cuiuslibet in aëre vacuo, et perspiciat secretum et tegat, et cernat conceptus mentis, et cogitationum impetus, et secretorum abdita, scientia antiqua, aeterna, quae ab omni aeternitate eius attributum fuerit, non scientia noua, quae essentiae eius aduentitia sit inhaesione aut translatione.

XVIII. Vult Deus ea quae sunt, et disponit ea, quae de nouo proueniunt, neque obuenerit in imperio eius parum aut multum, paruum aut magnum, bonum aut malum, fides aut infidelitas, scientia aut ignorantia, affectio aut frustratio, incrementum aut decrementum obedientia aut rebellio, nisi eius determinato consilio, et decreto, et sententia et voluntate. Satis supra de hoc Absolutismo siue Fatalismo theologorum Muhammedanorum diximus, notauimusque eos, qui paulo moderatius de decretis diuinis praeceperunt, vel in contrariam potius partem abeuntes, libertati humanae nimium tribuerunt. Praeualuit tamen semper haec absolutae voluntatis diuinae assertio, influxusque prouidentiae ineluctabilis, quem hodieque inter Muhammedanos florere, constat. Nec aliter Anonymus R E L A N D I ^m statuens: *Deum excelsum decreuisse res et modos earum, ita vt nihil contingat in mundo, siue quod attinet ad rerum status, siue operationes, siue bonum, siue malum, siue obsequium, siue obedientiam, siue fidem, siue infidelitatem, etc. quod non sit contentum in decreto Dei et ordinatione, voluntate et iudicio eius.* Viderunt probe ita irreconciliabilem esse mali moralis indolem et originem cum sanctitate et bonitate diuina: Vt itaque cuneum huic nodo quaererent, iterum ad inanem nihilque significantem distinctionem metaphysicam confugerunt, ita praecipientes: *Bonum et obedientiam et fidem Deum ita decreuisse, vt illa ordinet, et velit, subsintque decreto, salutari directioni, beneplacito et imperio suo. Malum e contrario et inobedientiam et infidelitatem decreuisse quidem Deum, ordinare et velle, et discernere, sed tamen sine salutari sua directione, aut beneplacito vel imperio suo, sed in seductione et indignatione sua et prohibitione.* Quae cum valde dura et ab impietate prope remota viderent, protestati quidem sunt, *velle Deum bonum ita vt placeat, velle malum vt displiceat; et contrarium sentientem infidelem esse:* Ast iugulasse hos homines se ipsos ex asserta illimitata Dei potentia et voluntate patet, qua id vult, quod potest, et potest, quod vult. Ex quibus iam quaestio dirimenda, num

X 2

Deus

^m) Exemplum Muazadaulae, Halebi principis saris cuiusdam ea de re assert HOTTIN- GERVVS Hist. eccles. Sec. XI. p. 458. quem vide. ⁿ) p. 63.

Deus a Muhammedanis theologis philosophisque auctor mali statuatur? Quam negandam esse operose contendit R E L A N D V S ^o. Qui an nodum soluerit vel fortius ligauerit, theologis expendendum relinquimus, id vnum obseruantes, ipsum virum doctum concedere, tradi in Corano: *Deum hominem in errorem deducere*. Id enim sufficit, vt intelligatur, quam malis sequelis Fatalismus Muhammedanus subiectus sit, quamuis concedendum esse putemus, Muhammedanos theologos et philosophos vim fluentium inde assertionum non videre, nec Deum vnquam mali auctorem facere. Confirmabunt datam Absolutissimi Muhammedani delinationem sequentia Algazelii asserta:

XIX. Quicquid Deus vult, id est, et quicquid non vult, non est, nec voluntatem eius fugit nictus oculi, nec impetus aliquis cogitationis.

XX. Ipse est, qui rebus initium dedit, quique primo condidit, et restitutus est (id est resuscitaturus ^p) et efficit, quicquid vult, adeo vt non sit, qui sententiam eius reuocet, nec qui decreto eius moram iniciat, nec suffugium sit vllum homini, ne rebellis in eum reperiat, praeter auxilium et misericordiam eius, nec potentia homini ad obsequium ipsi praestandum, nisi ab amore et voluntate eius; quod si simul congregentur homines et daemones et angeli, vt vel vnam atomum moueant, aut quiescere faciant absque voluntate et placito ipsius, non possunt id facere.

XXI. Voluntas Dei subsistit in essentia eius inter cetera eius attributa, nec vllum vnquam fuit tempus, quo non ipsi attributa fuerit, quod scilicet ab aeterno voluerit, vt temporibus, quae ipse illis praestituerat, existerent res, quae demum temporibus suis extiterunt, prout ipse ab aeterno voluit, nec citius nec serius, sed conuenienter scientiae et voluntati ipsius, sine mutatione aut alteratione successionis rerum, non noua cogitationum ordinatione, aut temporis expectatione, ideoque non distinctetur re aliqua, quo minus aliis vacet.

XXII. Est Deus audiens et videns, ita vt non procul absit ab auditu eius audibile quicquam, quamuis occultum sit, nec a visu eius visibile, etsi minutulum sit, non obstruit enim auditum eius distantia, nec repellunt visum eius tenebrae, sed videt sine pupilla et palpebris, et audit sine meatu aut aure, sicut cognoscit sine corde, et molitur sine membro et creat sine instrumento, nihil enim est in eo simile creaturis.

XXIII. Praeterea loquitur, imperat, prohibet, promittit, minatur, sermone aeterno, antiquo, qui subsistit in essentia eius, nec similis est sermoni creaturarum, qui non consistit voce, quae oriatur e commotione aëris, et collisione corporum, neque literis quae conficiuntur concursu labiorum, aut motione linguae, et est lex, Al-Coranus, Euangelium

o) l. c. l. II. §. 4. p. 150. seqq.

p) Phrasis ex Corano petita Sur. VI. c. 30.

librum et Psalterium libri demissi ab ipso super apostolos suos. Etiam circa hanc assertionem valde disputatum est inter theologos Muhammedanos, quid de verbo Dei scripto quale Al-Coranum habent, sentiendum sit, cum nec cogitationem nec sermonem ab essentia diuina separare, nec legem scriptam auctoritate diuina priuare auderent. Et Motazalorum quidem sententia haec, referente Sharestano, fuit: *Verbum Dei esse de nouo, et esse creatum in subiecto, ac literis et voce constare, cuius exemplar in libris scriptum sit, ad eius imitationem, eumque exprimendum, et in subiecto existere, accidens esse, et in tempore perire.* Hodailiani vero distincte magis pronuntiantes verbum Dei esse partim non in subiecto, ut dictum eius in creatione: fiat; partim esse in subiecto, ut mandatum et prohibitio, narratio et interrogatio etc. Quibus omnibus de ~~libro~~ *Carreos* se opposuerunt, cum Algazelio statuentes: *Verbum Dei nec voce et literis consistere, nec creatum et in subiecto esse concedere.* Ast pugnare hos philosophos cum umbris et de vocibus disceptare, quilibet deprehendet, qui attenderit, obseruaueritque, illos de verbo *προφορικῶ* hos de verbo *ενδιαχρητικῶ*, ut vocibus in scholis theologorum vsitatis rem declaremus, loqui, et ita inani controuersia cogitationes Dei, quae eius menti insunt, cum signis earum, vocibus nempe et literis, quibus interna voluntas et cogitatio Dei ad homines defertur, certisque subiectis applicatur, confundi. Et ex hac quoque *ἑστῆς* quaestio exorta est, an Al-Coranus creatus sit, nec ne, de qua acerrime et non sine puluere et sanguine decertatum est, de qua tamen hoc loco dicere nostra non interest, quae vero in historia theologiae Muhammedicae explicari solet.

XXIV. Nihil existit, praeter Deum, nisi quod ipsius opere produ-
citur, et fluit a iustitia eius modo optimo praestantissimo, perfectissimo.

XXV. Deus est sapiens in operibus suis, iustus in decretis suis, nec potest affingi Deo iniustitia, cum non reperiatur, ad alium quod praeter se pertineat, ut ipsi res alienas administrare pro iniustitia imputetur. Patet ex hac quoque thesi iustitiam Dei ad voluntatem eius, voluntatem ad potentiam restringi, quo semel admisso, nec aequitatis, nec sapientiae, nec bonitatis ratio influxum habet atque relationem ad iustitiam, sed sola potentia. Id quod eo vsque urgebat Al-Afshari, ut diceret: *Deum regnare in eo, quod creauit uniuerso, ita ut faciat, quicquid velit, et statuatur, quicquid libeat; quodsi omnes simul creaturas in paradysum immitteret, nulla in hoc foret iniquitas, vel omnes in ignem coniceret, nulla hic esset iniustitia, cum iniustitia sit, ut quis res administrandas*

X 3.

susci-

q) Conf. R E L A N D. l. c. p. 13. P O C O C K. Specim. p. 217.

r) Anathema affirmanti dixit Muhammedes, neganti Al-Mozdar, vid. P O C O C K. l. c. p. 220. Calamitates ex hac controuersia publicas exortas esse historici referunt, eo quod ex Abbasidis Chalifae quidam Al-Matazalorum sententiam amplexi

ad Al-Corani nouitatem confitentiam alios mortis et grauissimarum poenarum meru adigerent, donec tandem quaestionem hanc omitti iuberet Motawacelus, sublata poena. Idque sine dubio volunt verba E L M A C I N I Hist. Sarac. l. II. c. 10. p. 155. Cum Chalifatum adeptus esset, sustulit tentationem, et ordinatus est mundus.

fuscipiat, ubi ius non habet, aut res in loco suo non ponit; at cum illis sit rerum dominus absolutus, affingi non posse ei iniquitatem, neque attribui ei iustitiam. Alia eius loca similia apud Sharestanium occurrentia affert Р о с о с к и в с ^s, qui videndus. Ex his fluit, in gratia Dei et praemio benignitatem, in cruciatu et poena iustitiam esse, nec quaeri ab illo: cur ita fecerit. Nempe sufficere putant absolutam Dei potentiam cum voluntate et perfectione eius coniunctam.

XXVI. Omnia, vno Deo excepto, genii, homines, diaboli, angeli, coelum, terra, animalia, plantae, substantia, accidens, intelligibile, sensibile de nouo orta sunt, eaque ipse creauit potentia sua post priuationem meram, et in lucem produxit, cum nihil omnino essent, et ab aeterno extiterit ille solus.

XXVII. De nouo produxit Deus creaturas ad demonstrandam manifestandamque potentiam suam, et voluntatem suam praecedentem, et verbum suum, quod ab aeterno verum fuit, confirmanda, non quod iis indigeret. Declarauit etiam gloriam suam creando, condendo atque imperando, non ex debito, et gratiam praestando et benefaciendo non ex necessitate, utpote cui sit benignitas et beneficentia et gratia, et beneficiorum imputatio, cum ipsi potestas sit effundendi super homines varias poenarum species, eosque diuersis dolorum morborumque generibus afficiendi, quod si faceret, iustitia id foret, non malum et iniuria.

XXVIII. Remuneratur autem suos cultores propter obedientiam, ratione promissi et beneficentiae, non ratione meriti et necessitatis, cum non sit, ad quod praestandum ipse teneatur, nec fingi possit in ipso iniustitia, neque obstringatur ipse cuiquam.

Hactenus Algazelius, qui his alia subiungit de fide prophetae praestanda, quae huc non pertinent. Paria in scriptis orthodoxorum Muhammedanorum passim occurrunt, et eleganter ab Anonymo R E L A N D I in compendio referuntur, quae cum eruditus libellus in omnium manibus sit, non exscribimus.

*De angelis
et anima hu-
mana.*

§. XIV. Post Deum de angelis quoque animabusque hominum earumque fato statuque post mortem in theologia naturali Muhammedanorum theologorum et philosophorum quaedam exponenda sunt. De angelis, auctore Anonymo R E L A N D I ^s ita praecipunt:

I. Angeli Deo excelso sunt serui, puri a peccatis, Deo propinqui, qui obsequium praestant iussis eius, nec ei vnquam sunt immorigeri.

II. Sunt angelii (genii potius) corpora subtilia, sancta, creata ex luce, nec edunt, nec bibunt, nec dormiunt, nec inter illos mares et foeminae sunt, nec iis appetitus carnalis est, nec pater aut mater.

III. Differentibus formis angeli sunt praediti, et negotia sibi propria obeunt. Quidam stant, quidam sunt corpore deorsum inclinato, aut sedentes,

^s) Specim. p. 252.

^t) c. 3. p. 13.

sedentes, aut fronte demissa adorantes *, alii Dei laudes et hymnos concinunt, vel eum laudant et extollunt, aut veniam peccatorum a Deo pro hominibus rogant etc.

IV. Necessarium est, in angelos credere, quamvis aliquis ignoret nomina et species eorum: et amore illos complecti est ex necessitate fidei, et odisse illos infidelitas est.

V. Qui vel sexuum discrimen in angelis ponit, vel in eos non credit, nec eos amat, infidelis est. Nihil hic de angelis tutelaribus; quos tamen Muhammedani theologi statuunt, eosque post preces reuerenter salutant. Multa in his Muhammedanos accepisse a Iudaeis verisimile est: quaedam haereticorum somniis sunt opposita. Intelligentiae vero Aristotelicae a philosophis his angelis applicatae videntur, eo quod locus Algazelii supra adductus suadet, intelligentias has theologos philosophantes a geniiis discreuisse. Aliquoties enim geniorum, angelorum et diabolorum distinctis nominibus meminit, at substantias quoque intelligibiles memorat; cum genii vel corporeae naturae esse, vel saltem corpore subtilissimo amicti ab iis credantur *. Quod confirmat Al-Iannabius a P o c o c k i o ^y adductus, cuius haec verba sunt: *Creauit Deus angelos et genios ex eodem genere; ex ipsis qui mundus, angelus dicitur, qui malignus diabolus, qui medii status, genius.* Vnde genii Al-Damirio corpora sunt aërea, quae varias induere formas pro libitu possent, ratione, intellectu et ardua quaelibet praestandi potentia praedita. Sub hoc geniorum nomine diabolum quoque ipsiusque exercitus comprehendunt.

VI. Animae hominum immortales sunt. Recte improbat RELANDVS * Polydori Vergilii assertum, Muhammedem credidisse, animos non manere post corpora. Contrarium enim in Al-Corano et in tota theologia Muhammedica statuitur, vbi infinita de statu animorum post mortem garriuntur. Addimus nos dictis a laudato viro elegans carmen Arabis poetae Abil Ola Moaruiensis, licet is Zindecismi a quibusdam accusatus fuerit *:

*Créati sunt homines aeternitati, et fallitur
Secta, quae existimat eos natos interitui,
Siquidem transferentur a loco operum
Ad locum miseriae aut felicitatis,
Decubitus mortis somnus est, quo requiescit corpus,
Et vita futura quasi resuscitatio e somno.*

Fuisse tamen inter Muhammedanos quosdam, quibus animae vel spiritus nihil aliud sunt, quam accidentia, quae moriente corpore intereunt, Al-Sharestani fide, Al-Afsharitarum quibusdam id tribuentis refert auctor libri Arabici *Cenzil Afrar*, id est, thesauri secretorum, a P o c o c k i o ^b adductus, qui tamen ipse notat, valde se de eo dubitare, cum

apud

u) Varios hos gestus ipsi Muhammedani inter precandum adhibent, vid. RELAND. l. c. p. 87.

y) Ad Portam Moisi p. m. 274.
z) l. c. l. II. p. 225.

x) IDEM p. 15. not. a.

a) POCOCK. l. c. p. 226. d) loc. cit.

apud sectam istam obtineat doctrina: non interire spiritus, sed superstites manere. Quod recte ab eo moneri inde intelligitur, quia secta haec orthodoxam Muhammedanorum doctrinam seruasse dicitur. At statuisse hoc quoque Muhammedanos, obseruat R E L A N D V S ^e: animas hominum non futuras sine corporibus, idque ita intelligere, post mortem, aut verius, post examen sepulchri, animam in aliud corpus purum et a Deo creatum hunc in finem transire, in quo mansura sit, tanquam in receptaculo ipsi a Deo destinato, vsque ad resurrectionem vniuersalem, quando anima reditura sit in corpus pristinum. Putare enim eos, animae naturam non pati vt agat sine corpore.

VII. Vbi homo sepulchro mandatus fuit, a duobus angelis exploratoribus, specie horrenda Moncar et Nacir examinatur de fide, et si recte respondet, molliter quiescere iubetur, si sinistre, grauibus malleorum ferreorum ictibus cruciatur ^f. Celebris illa poena, scrutiniumque sepulchri apud Muhammedanos, quamuis expressis Al-Corani verbis non contineatur. Nam qui Sonnam, id est traditionem sequuntur, hoc scrutinium vnanimi feruore admittunt, vnde examen quoque et poenam sepulchri inter fidei dogmata retulit Anonymus R E L A N D I ^g. Accepit autem traditionem hanc Muhammedes a Iudaeis, quorum חכמת הקבר i. e. fustigatio sepulchri, vt et examen angeli mortis eadem fere somnia exprimit, quae narrata leguntur ab E I S E N M E N G E R O ^h, qui videndus. Ea vero cum ex gentilismo originem habuerint, vt docte obseruatum I A C O B O W I N D E T O ⁱ, colligimus inde, fabulas has gentiles, maxime in Oriente solennes ad hoc dogma stabiliendum multum contulisse. Non tamen examen sepulchri omnes Muhammedani statuunt, sed Motazalitae negant: nihil enim definiuit lex Islamitica, nihil ratio.

VIII. Animae e corpore eductae manu angeli mortis, Azariel, si fidelis fuerit, duo occurrunt angeli, qui ipsam ad coelum deducant, vt proprius ipsi locus, pro meritorum gradu et ratione tribuatur, nempe vel prophetarum, vel martyrum, vel vulgus fidelium. Multa de his Muhammedanis somniis febricitantium similia garriunt, quae tamen cum Graecorum et Iudaeorum, praecipue Cabbalistarum dogmatibus de statu animarum post mortem comparanda sunt, vt fontes detegantur, ex quibus ea hausit Muhammedes.

IX. Animae post mortem descendunt in Al-Barzach. Est autem Al-Barzach explicantibus Grammaticis Arabum doctissimis Alzauhario et Al-Firuzabadio ^b id quod inter hunc mundum et futurum intercedit a tempore mortis vsque ad resurrectionem. Ex quo patet Al-Barzach esse locum spiritibus a corpore separatis post mortem destinatum, siue boni fue-

e) Comp. Theol. Muh. loc. cit.
 d) Algazel. l. c. Рогоок. Specim. p. 286. Port. Mos. p. 130. R E L A N D. l. c.
 e) p. 28.
 f) Iudaism. detect. R. I, c. 19. p. 873. ВУК-

ТОРФ. Lex. Talm. h. v. Рогоок. Port. Mos. p. 231.
 g) De viris functorum statu, L. I. Sect. 6.
 h) Рогоок. l. c. p. 236.

Ant, siue mali. Nec aliud vult, nisi quod Hebraeorum ^{אנו} Graecorum ^{אנו}, a quibus sine dubio ad Muhammedem transiit. Vnde more quoque Graecorum Al-Barzach dicitur de sepulchro, aliisque rebus, quae animae contingunt inter mortis et resurrectionis tempus. In quo dogmate licet more suo plebeias traditiones et Orientalia somnia secutus fuerit Muhammedes, inuenerunt tamen philosophi Muhammedani, quo philosophicum illis sensum tribuerent, quem a Graecis, maxime ab Eclecticis mutati sunt. Testem damus; Auicennam, qui *animas*, ait, *quae sunt perfectae habitibus speculatiuis, sed non sunt innocentes et innoxiae, virtuosae in operationibus moralibus, esse in Berzach, quod est medium inter ipsam felicitatem et inter denudationem ipsarum, et completam expulsiōnem et liberationem ipsarum a qualitatibus corporeis, et habitibus malis impressis a corpore, prohibentibus ne adueniat huiusmodi animabus felicitas absolute.* Diuersum vero locum in hac ^{אנו} commoratione fidelibus et infidelibus assignant, multasque fabulas poëtarum somniis de campis Elysiis similes afferunt, quae, cum ad institutum nostrum non pertineant, apud ^{Ποσειδων} ^{Ποσειδων} aliosque legi possunt. Nos id vnum obseruamus, pleraque haec Iudaeorum, Cabbalitarum, philosophorum Orientalium et Aegyptiacorum commentis esse affinia et similia, dubiumque non esse, ex turbidis his lacunis dogmata haec fuisse hausta.

X. Datur resurrectio non spiritualis tantum siue animae, sed et corporis ^{אנו}. Resurrectionem spiritualem esse volunt animae eo, vnde descendit reditum, quam singulari libro tuetur Auicenna, et philosophi quidam alii: Corporis est, pristini corporis resuscitatio, quam expressis verbis lex Islamitica asserit. Eam rationibus quoque philosophicis assertum iuere Scholastici inter Muhammedanos, ratione petita, tum a subiecti, tum a causae efficientis natura, cum et illud restitutionis illius capax sit, et haec potentia gaudeat, quae et his et maioribus praestandis sufficiat. Cum autem rationibus quoque hac in re philosophicis vti vellent, in varias difficultates et retia inciderunt, ex quibus extricare se non tam facile licebat. Nempe cum potissimum obiiceretur, posse fieri, vt quis ab alio deuoratus fuerit, quo facto necesse sit transiisse partem corporis comesti in corpus comedentis, et hoc in casu non dici posse, in quo corpore pars illa resuscitanda sit? non habuere quomodo nodum soluerent, sed secuerunt eum, asserentes ^{אנו}: Partes in corporibus resuscitandis non vniuersum omnes reuicturas, sed radicales tantum, quae ab initio vsque ad finem permanent, quaeque reuera hominem constituunt, eas vero excrementorum rationem habere, quae sine vilo illius, qui comedit, damno, priori domino restitui possunt. Quas subtilitates mire exagita-
uit Aui-

i) Port. Mos. p. 237. sq.

k) Ποσειδων, l. c. 241. Specimin. p. 291. Anonymus RELANDI c. 6. p. 47.

l) Ποσειδων. Port. Mos. p. 242.

uit Auicenna, exemploque sunt luculento simplicitatem eam religioni Muhammedanae non inesse, nec carere eam ita trices, ac nonnulli iactant. Pulchrius breviusque ipse Muhammedes de possibilitate resurrectionis, ad quaestionem: *Quis ossa vitae restituet cum putredine consumpta fuerint*, respondere iubet: *Ille, qui primo illis esse dedit*. Habent similia alia philosophi Muhammedani, de quibus adhibitis axiomatibus philosophicis acriter inter se disputant, e. g. an Deus corpora penitus ad nihilum redigat, vel dissoluat ipsam corporum compagem ac denuo instauret etc. quibus breuitatis causa non immoramur, legendus autem, qui docte in hoc argumento exponendo versatus est *POCCKIVS*^m.

XI. Congregaturus est Deus omnipotens in die resurrectionis, tum qui prius, tum qui posterius vixerunt, tam homines, quam genios, et cetera animantium genera in locum, quo sistendi sunt resuscitati, ut discrimen inter ipsos ponat, et paradysum fidelibus et obedientibus, gehennam inobedientibus addicatⁿ. Multa iterum de loco, modo, et conditione resuscitandorum et iudicandorum effutiunt, auctore suo digna, quae hic afferre, ob rationem operis huius non licet: pleraque ex allegoriis Orientalium populorum contexta sunt, quae κατὰ τὸ ἔθνος obtrusit impostor suis: ex quibus patet, ne micam quidem falis illis inesse; quae cum ex philosophia coloribus melioribus pingere non possent philosophi, maluerunt omne philosophiae examen declinare, et haec simpliciter credenda commendare, quam fateri absurditatem, et ineptas nugae relinquere. Quod ne ex invidia dixisse videamur, vel onerasse religionem Muhammedanam odio illis dicamur, qui sana et pulchra tantum non omnia in ea vident, ecce verba magni inter eos philosophi Algazelii in confessione fidei supra memorata: *Necessarium est hominibus ut credant ipsi in iis, quae retulit propheta de mundo, et vita futura, cum non accepta sit ipsi fides hominis, donec certo persuasus sit de iis quae nuntiavit post mortem futura*. Non ignoramus philosophos, cum haec satis absurde dici viderent, varias interpretationes molliores excogitauisse; ast hos non haberi pro orthodoxis, iterum Algazelio teste, nouimus, qui memorabili loco ita differit: *Motazalitae cruciatum sepulchralem, et libram et pontem Alserat, ceteraque quae ad mundum futurum spectant, aliter interpretati sunt, interim tamen confessi corporum resurrectionem, et paradysum et sub eo comprehendi cibum, potum, venerem et voluptates similes sensibiles; nec non ignem, qui et comprehendat corpus sensibile adurens, quod cutim urat, et adipem colliquet; sed et hos hactenus progressos superantes philosophi aliter exposuerunt omnia, quae de mundo futuro tradita sunt, ea de poenis intelligibilibus spiritualibus intelligi iubentes et voluptatibus intellectu percipiendis; negantes etiam corporum resurrectionem, animarum tantum perpetuitatem asserentes, ipsasque vel cruciandas vel laetitiam afficiendas,*
poenis

m) Port. Mos. p. 242.

n) Ibid. Anonym. R. LANDI ibid.

poenis et voluptatibus, quae sensu non percipiuntur atque hi sunt, qui modum excedunt. Vides improbari philosophorum acumina, et orthodoxos literarum, quamuis absurdae inhaerere. Quid ad haec Algazelius, ipse philosophi et theologi personam sustinens? En quaeso dignam tanti viri acumine sententiam: *Mediocritatis terminus inter laxiorem istam, et Hanbalianorum iusto strictiorem interpretandi rationem subtilis est et profundus, quem non vident, nisi qui Deum habentes propitium, res diuino lumine, non auditu, percipiunt, deinde ubi ipsis resecta fuerint abdita rerum mysteria, prout reuera se habent, ad ea, quae auditu edocti sunt, et verba traditione accepta animum aduertentes, ea quae vero lumine perceperunt, statuminant, quae aliter se habent, interpretantur. Quod si quis harum rerum cognitionem auditu simplici hauserit, in qua haud firmiter ipsi consistat pes, nec locum, ubi eum figat, aliquem designatum habeat, satius ipsi est, ut iis, quae auditu simplici percipiet contentus sit, prout fecit Ahmed Ebn Hanbali.* Ecce vero quomodo post carecta latet astutus philosophus, et ad asyla ignorantiae confugit, ne necesse habeat crassas istas Al-Corani notiones damnare, et philosophiae victoriam concedere. Ex hoc itaque liquet, prudentiores ea, quae de statu animarum post mortem Muhammedes vulgariter nugatus fuerat, philosophia duce, emolliuisse, et saniori explicuisse sensu, at displicuisse id orthodoxis theologis, nec Muhammedanae religionitribuendum per se esse. Abit itaque a regnante inter Muhammedes affectas opinione. Auicennae explicatio, quam hic quoque apponemus, ut, quid visum sit philosophis Muhammedanis, lector intelligat. Ita vero ille, ex interpretatione Bellunensis: *Si anima fuerit beata post separationem, tunc imaginatur secundum formam laudabilem vel delectabilem, in formis sensationum, et in forma secundum quam vere cognoscit veram beatitudinem. Et dixerunt, quod haec sit poena sepulturae, et praemium vel delectatio in ea. Et dixerunt, quod mundus secundus sit exitus ab indumento istarum qualitatuum corporis: et quod indumentum animae ex istis dispositionibus sit sepultura animae. Dixerunt etiam, quod non est mirum, quod imaginetur formas laudabiles, et appareant ei in fine eius ante mundum secundum, scilicet in hora mortis, et post eam omnes dispositiones connumeratae in libris prophetae, sc. dispositiones paradisi, et mulieres et aliae delectationes, quae currunt hoc cursu.* Haec Auicenna quidem, ast reprobatus ab alijs, qui Islamiticae legis obseruantiores fuerunt. Et recte quidem, si de scopo menteque pseudo-prophetae iudicandum, cui non alius finis fuit, quam turbae temere coeunti, et plebeias notiones sequenti legem accommodare suam. Ex his de illis quoque sententia ferenda, quae de paradiso et gehenna tradunt, in quibus ne mica quidem falis inest, nec vestigium vllum philosophiae apparet. Non perdemus tempus harum nugarum recensione,

sed remittimus Lectorem ad Ροσσοκινμ^o, ipsis Muhammedanorum verbis cuncta enarrantem, ne obiici possit, inuidiosius haec allegorice dicta illis imputari, et faniora comprehendere Muhammedanissimum. Vnum non praeteribimus, durationem videlicet poenarum infernalium, de qua Algazel ita credere suos iubet:

XII. Exituri sunt tandem illi, qui vnum Deum confessi fuerint ex igne, postquam poenas delictorum luerint, adeo vt ex Dei gratia non permanurus sit in gehenna quispiam, qui vnum Deum confiteatur^p. Et hoc quoque aut a philosophis orientalibus, vel haereticis potius ex illis ortis, aut a Iudaeis desumptum, qui familia tradunt.

*Physica et
metaphysica
Saracenicæ.*

§. XV. Sequitur physica Arabum, de qua ex antecedentibus iudicium fieri potest. Secuta enim in hac quoque est philosophorum illorum industria Aristotelem, ita tamen, vt ad placita Muhammedis subinde respicerent. Quamuis autem ex systemate Lycei physico, quale illud *Tomo primo* descripsimus, colligi sine labore possit, qualis fuerit Arabum doctrina naturalis, sequemur tamen ordinem viamque quam ingressi sumus in hac quoque philosophiae parte, scriptoremque Arabem philosophum aliquem ducem eligemus, quo ad placitorum philosophiae naturalis Saracenicæ historiam propius penetrare liceat. Non vero occurrit nobis inter Arabes, quos quidem hodie habemus typis editos, melior scriptor, quam Abu Iaafar Ebn Thophail, cuius historiam supra strictim enarrauimus, quemque eleganti et ingeniosa fictione fabulae Milesia de homine vel exposito vel sponte nato Hai Ebn Yockdan, praestantiora philosophiae Saracenicæ capita fuisse complexum supra diximus. In eo enim narrationis suae compendio iucundo et luculento modo ostendit, qua via ad naturalem et Dei et animae suae, et rerum physicarum atque metaphysicarum notitiam hominem duce congenita rationis luce peruenire posse Saraceni philosophi crediderint. Vnde merito toti fabulae vel epistolae, vt inscriptio habet, Thophaili hunc titulum praefixit eruditissimus editor: *philosophus autodidactus*. Quamuis autem fabulae huiusmodi leges migrauisse auctorem supra iam monuerimus, cum fictionis audacia omnem verisimilitudinem more gentis suae neglexisse sit apertissimum^q, et ipsa *αὐτοψία* doceat, ineptum ad hoc scribendi genus auctorem hominem hunc ad systematicam ideam philosophi Aristotelici, cui summam sapientiam tribuebant Saraceni, totum refinxisse; eo tamen ipso nobis non de artis fingendi, sed de philosophiae historia sollicitis apprime utilis est. Nam placita non modo physica et metaphysica Arabum inde discimus, verum totius etiam systematis nexum suo modo colligimus. Quin immo digna ex illis quoque *Φιλοσοφούμενοις* obseruatione erudimur, qua ratione mystica illa et fanatica philosophia, quae Orientem patriam.

o) Port. Mos. loc. cit.

p) Ibid. p. 230. Specim. p. 276. Anonymus
R E L A N D I l. c. qui cum p. 199. quantum

pote Muhammedanos excuset, ex his iudicari
poteest.

q) Vid. H V E T. de fabul. Romanens. p. 21.

patriam habuit cum Peripateticismo vno sub iugo ire coacta sit. Vtemur autem versione Ροοοοκκίί Latina^r, non neglectis tamen Anglica a SIMONE OCKLEY et Germanica a B. IO. GEORG. PRITIO curata.

§. XVI. Priusquam autem potiora philosophi *αυτοδιδάκτου* placita, *Peripateticus physicae Saracenicae.* coelitus, si superis placet, cum eo communicata, enarremus, omnino monendus est Lector, nihil fere in toto eius systemate reperiri, quod non vel Aristotelicum sit, vel saltem ex physiologia Peripatetica fluat. Quod equidem mirandum non est, cum ex historia philosophiae Saracenicae haecenus enarrata sit manifestissimum, hanc vnam philosophandi rationem, quam Stagiritis tenuit, licet in haud paucis corruptam, inter Arabes regnauisse: hoc vero loco ideo obseruandum est, ne alios Arabi scriptori affingamus sensus, quam quos Lycei praecepta postulant. Quae de re vt conuincamur, ecce syllogen dogmatum Peripateticorum in hac fabula contentorum, quae dubitare nos non finit, Thophailum Aristotelem ducem elegisse. Nempe statuit mere Peripateticae: esse quatuor qualitates, humidum et ficcum, calidum et frigidum, et ex harum commixtione oriri res omnes. Esse tres animae facultates vegetatiuam, sensitiuam, et rationalem. Tria quoque constitui principia, priuationem, formam et materiam, haecque duo posteriora ad essentiam rei pertinere: oriri omnia et existere ex potentia: naturam rerum essentialem constare ex materia et forma: formamque dare esse materiae reique: motum esse actum potentiae quatenus est potentia: non dari processum motus in infinitum, sed subsistendum esse in primo motore. Fontem porro omnis motus, siue motorem primum esse immobilem, vnum, aeternum, indiuisibilem, et ab omni quantitate et materia remotum. Esse quoque corpora alia simplicia, alia composita, et illa quidem motum habere aut circularem aut rectum: indeque quatuor tantum elementa esse. Esse coelum simplex, absque generatione et corruptione, et in circulo moueri. Nullum corpus esse infinitum, ideoque nec mundum infinitum

Y 3

tum

r) Edit. Oxon. 1700. recusa.

s) Habere se ait auctor haec mysteria cognitionis Intuitiuae et contemplatiuae ex philosophia Orientali in praef. p. 3. vnde de hac philosophia „enthusiastica p. 13. isctat: „Non putandum esse, „philosophiam, quae ad ipsos peruenerit, in libris „Aristotelis et Abu Nasri, et in libro Alshebha „absoluere hunc scopum, neque quenquam ex „Andalosenis (Hispanis) scripsisse de eo aliquid, „quod sufficere possit, eo quod Hispani ad disciplinas tantum mathematicas respexerint, et qui „post eos venerunt, logicae intenti fuerint, ad „scopum hunc non peruenientes. Cum autem „successerint illis perspicaciores inter quos acutissimus fuerit Abubecr Ebn Algayeg, (de quo „supra diximus) libros eorum imperfectos mansisse. Porro Alsheich Abu Ali in libro Alshepha, i. e. sufficientiae, diserte dicere, se composuisse eum secundum doctrinam Peripateticorum, illum autem, qui veritatem voluerit, cui

„nihil subest obscuri inspicere debere librum „ipsius de philosophia Almoshrakia, i. e. Orientali. Eum enim qui ad exteriorem verborum „Aristotelis sonum tantum respiciat, neglecto interiori et occulto eorum sensu minime perducere „ad istam perfectionem. Habuisse etiam Algazelium praeter libros exotericos, arcanos quosdam huc pertinentes nec cum aliis communiter „catos sicque in aliis quoque philosophis obri- „gisse etc.“ Ex quo loco maxime memorabili patet, hanc Enthusiastici doctrinam Arabes quosdam ab Orientalibus accepisse, et tum demum physiologiae Peripateticae attemperauisse. Quod vt probat fanaticum illud philosophiae Orientalis genus etiam Arabibus innotuisse, ita docet quoque, eam in Aristotelicos sensus fuisse mutaram, vt ex annotato parallelismo patet. Hinc haec quoque particula suo modo ad historiam philosophiae Orientalis pertinet.

tum esse posse: esse tamen aeternum. Item inesse corporibus coelestibus, quintam aliquam naturam siue elementum, esseque coelo figuram sphaericam: et quo propinquior sphaera siue orbis coelestis supremo, cui primus motor adest, fuerit, tanto perfectiorem esse, tantoque celerius moueri. Esse elementa corpora simplicia, in quae alia corpora composita resoluuntur: iis autem inesse duas qualitates, leuitatem et grauitatem, illamque sursum, hanc deorsum ferri. Contraria sibi esse elementa ratione grauitatis et leuitatis, inuicem commutari corpora; praeesse animam vegetatiuam vegetationi, sensitiuam sensibus, rationalem rationi; esse duplicem intellectum agentem et patientem: illum aeternum, immortalem, impatibilem, actiuum, et ab omni corporis commercio remotum esse. Esse vero eum vel theoreticum vel practicum. ~~Motus~~ esse extinctionem caloris naturalis, vitae vero causam aequilibrium humidi vitalis cum calore naturali. Entia tantum esse, quae ex materia formaque componantur: hincque substantias compositas tantum defini posse. Non posse generari materiam et formam. Esse etiam potentias alias cum ratione, alias sine ratione. In rebus, quae mutationem non patiantur, falli neminem posse; vnum et idem opponi multis; dari tria substantiarum genera, quae interire possint, vt plantae et bruta, quae non intereant, vt coelum, et quae aeternae et immobiles sint. Dari aeternas substantias, eo quod detur motus aeternus, easque immateriales esse et ab aeterno mouere se actu debere. Imprimere motum reliquis intelligentiis motorem primum; non esse obnoxiam mutationi causam motus primam, esseque id quod supremum atque necessario existat, rerum omnium primam et necessariam causam Deumque. Esse Deum ens aeternum, immobile, insensibile, indiuisibile, infinitaeque virtutis, fruique aeterna et perfecta vitae beatitate eamque vitam in intuitione atque contemplatione sui perfectissime consistere. Sub hac vero prima causa alias esse substantias sphaerarum motrices, hasque esse spiritus atque numina etc. Haec et alia huius generis multoties in hac fabula Milesia occurrunt, quae *γνησιως* Peripatetica esse, norunt, qui physiologiam Aristotelis a limine salutarunt. Quae si cum tota illa Nostri narratione comparantur, patebit, philosophum autodidactum Enthusiasmum philosophiae Orientalis, fanaticumque illum, quem sibi constituit in intuitiua Dei cognitione, finem ad systema Aristotelis transtulisse, foccumque adaptasse cothurno. Id quod primo quidem intuitu mirum alicui atque *παράδοξον* videri queat, propius tamen inspectum adeo peregrinum non videbitur cogitanti, Platonicos recentiores eodem fere modo hunc Enthusiasmum in intuitiua Dei cognitione constituentes non Platónico tantum et Orientali, sed etiam Aristotelico systemati mire inter se confusa locum fecisse. Quod qua ratione factum sit et physiologica dogmata toto coelo inter se diuersa atque dissonantia in vnum conspirare finem coacta sint, in historia philosophiae Alexandrinae *Tomo secundo* enarrata pro-

ta prolixè satis expositum est, nec ob breuitatis studium hoc loco repeti potest, conferri verò omnino debet, si mysticam hanc Saracenorum philosophiam Peripateticismo copulatam intelligere velimus.

Neque tantopere abhorrent ab hoc fanaticae philosophiae sine scopoque dogmata metaphysica et physiologica Aristotelis, quam prima fronte videntur. Cum enim intellectus actiuus ex illa intelligentiarum diuinarum catena atque firmate sit vltima earum quae a prima causa dependent, ille vero omnibus hominibus extrinsecus adsit, facile inde deduci potest, quomodo iste intellectus ad intuitionem DEI reducendus sit. Mouere enim sphaeras inferiores, vel intelligentias potius illis regendis affixas primum motorem appetitione et desiderio, ipse dixit Aristoteles, vt, suo loco probatum. Dum itaque intellectus hominis particula est illius diuini intellectus, necessario ad causam primam appetendam mouetur, nec aliter iste motus nisi intellectuione conficitur, si Stagiritam audis. Quae genuina fundamenta sunt Enthusiasmi Peripatetici, quae effecerunt, vt toties inter affectas Aristotelis apud Arabes et Christianos inuenti sint, quae vna cum Peripatetica philosophia mysticae quoque theologiae adhaeserunt. Qua de re scriptores historiae theologiae mysticae consulendi sunt, et in his, qui acute vidit IACOBVS THOMASIVS^{u)} adeundus est. Ex his autem intelligitur, crassas Muhammedis cogitationes et deliria occasionem dedisse ingeniis profundioribus et philosophantibus, de diuinis digniori aliquo modo cogitandi, et ineptam illam vulgaris religionis traditionem clanculum reiiciendi. Satis luculenter ad id digitum intendit Thophail monens^{x)}, *sectam Hanifiticam et legem Mohammedicam vetare homines in eam se immittere, et monuisse, vt ab ea sibi cauerent, ideoque summos viros hanc contemplantium philosophiam ipsumque statum visionis et gustus clanculum habuisse, et inter arcana dogmata retulisse.* Quae vt satis docent, ea quae apud Muhammedanos magis philosophice dicuntur, non legis Islamiticae auctori, ipsique religioni ab homine *ιδιώτη* profectae tribuenda esse, vt aliquoties monuimus; ita philosophiam de vulgi superstitione in ingeniis excelsioribus triumphum egisse comprobant, et a communi Muhammedanorum turba philosophos hos segregant. Qua de re ipsa Thophaili praefatio luculento testatur commentario. Ceterum cum ad hunc Enthusiasmum totam philosophiam suam iste *αυτοδιδακτος* retulerit, causa ex eo patet, cur, qui inspirationes inter Britannos iactant, libro huic tantopere fauerint, curque iis, qui mysticam theologiam sectantur, placuerit. Semper enim hunc Veneris pullum suos amatores reperisse, historia philosophica testis est omni exceptione maior. Et haec quidem introductionis loco ad hunc libellum dicta sufficiant, ne cramben bis ponere

t) Videndi quos laudat IO. CHR. WOLFFIVS
bibl. Hebraeae P. I. p. 14. not. (i)

u) De definit. Sapientiae s. origin. hist. philosophicae.
x) loc. cit. p. 15.

nere necesse habeamus. Iam ipsum audiemus philosophum sponte natum, et sine praeceptore doctum, ita praeipientem:

*Thophailli
physica et me-
taphysica.*

§. XVII. I. Possibile est, ut in regione sub linea aequinoctiali sita propter aëris maxime salutaris et temperati indolem absque matre aut patre nascantur homines, ita ipsam disponente luminis supremi, quod super ipsam oritur, influxu.

II. Fieri potest ista generatio spontanea, luto quodam annorum temporumque processu eo usque fermentescente, donec in ipso conspiciantur calidum et frigidum, humidum et siccum, temperatura aequali et viribus pari.

III. Luti huius ubi magna est massa, partes quaedam aequalitate temperaturae alias superant, suntque generationi mixti aptiores, et temperatura gaudent maxime perfecta instar humanae.

IV. Agitata itaque materia exoriuntur quasi bullae prae summa eius massae viscositate, acceditque in medio eius viscosum quiddam cum exigua admodum bulla distincta in duas partes tenui vel discretas, subtili et aërio corpore plena, aequissimae, quae ei conuenit, temperaturae.

V. Huic corpori coniungit se spiritus iussu Dei excelsi infusus, et tam arcte adhaerens, ut vix possit aut sensu aut intellectu separari.

VI. Spiritus hic perpetuo a Deo effluit, et lucem solis imitatur, quae continue in mundum influit.

VII. Spiritus iste, qui est ex mandato Dei, semper creaturis omnibus infunditur, sunt tamen ex illis, in quibus nullum ipsius apparet vestigium ob debitae dispositionis in iis defectum. Huiusmodi sunt inanimata, quibus non inest vita, quaedam iterum sunt, in quibus vestigium eius aliquod apparet, veluti plantarum aliquae species: quaedam denique sunt, in quibus conspicua admodum est eius impressio, et haec sunt varia animalium genera.

VIII. Recipiunt quaedam animalia potiore modo spiritum illum, quia spiritui illi similia sunt, et secundum ipsius imaginem formantur. Talis speciatim est homo.

IX. Quod si adeo in illo valeat forma haec, ut prae ea quasi in nihilum redigantur omnes aliae formae, eaque sola supersit, adeo ut gloria lucis eius exurat quaecunque apprehendit, haec perfectioni proxima est. Hoc autem non accidit nisi in prophetis.

X. Vbi receptaculo illi se coniunxit spiritus iste, ceterae facultates omnes se ei subiiciunt, atque obsequium praebent, ex mandato Dei ipsi omnes subiectae.

XI. E regione istius receptaculi surgit alia bulla in tria receptacula diuisa, inter quae tenues sunt partitiones et peruii meatus, repletaque sunt

sunt corpore aërio ab eo non dissimili, quo repletum fuit primum receptaculum, nisi quod tenuius est illud.

XII. In tribus hisce ventriculis ex vno diuisis fitae sunt aliquae earum facultatum, quae illi subditae sunt, iisque commissa est illarum custodia atque tutela, utque deferrent, quicquid ibi oriretur siue magni siue parui ad spiritum primum in primo receptaculo situm.

XIII. Etiam e regione huius receptaculi a parte opposita receptaculo secundo orta est tertia bulla, aërio etiam corpore repleta, sed quod duobus prioribus crassius est, et in hoc receptaculo fitae sunt quaedam aliae ex facultatibus inferioribus, quibus conseruandis et sustinendis destinatum est.

XIV. Mutuo haec receptacula indigent auxilio et primo quidem duobus reliquis opus est ob ipsorum obsequium et famulatum, duobus aliis ~~ut~~ principi opus est, qui imperet.

XV. Vtrumque tamen horum respectu membrorum, quae postea formata sunt, tanquam princeps est, non subditus.

XVI. Primum autem ~~vi~~ illius spiritus, qui ipsi coniunctus est, ipseque flagrantis ardoris in conicam ignis figuram euadit, atque adeo desum illud corpus, quod ipsum ambiebat, eiusdem figurae euadit, fitque solida caro crasso operimento induta ad ipsius conseruationem. Totum hoc membrum cor dicitur.

XVII. Tam vero respectu dissolutionis ac dispendii humoris, quod calorem consequitur, necessarium erat aliquod, quod ipsi sustentando et alendo inferuaret, et perpetuo restauraret, quicquid de eo absumeretur, necesse etiam erat, ut tangeretur sensu illius, quod sibi conueniens esset, idque ad se attraheret, nec non sensu eius, quod ipsi contrarium esset, illudque a se repelleret.

XVIII. Huic fini inferuendo duo alia membra substituta sunt, vna cum facultatibus inde oriundis. Et illud quidem, quod rebus ad sensum pertinentibus praesidet, cerebrum est, quod de alimento statueret, iecur. Vtroque opus est, primo (corde), ut ipsis calore suo suppetias ferret, et facultatibus, quae ipsis peculiare erant ab ipso oriundis.

XIX. Horum omnium gratia intertexti sunt inter ea varii meatus et transitus, quorum alii aliis latiores sunt, prout rei necessitas postulat. Atque ita existunt arteriae et venae.

XX. Et sic porro tota corporis structura atque omnia membra ~~ef-~~formantur, ut solet embryo in vtero formari eiusque membra perfici, donec referat embryonem ex vtero iam proditurum.

XXI. Ita homine perfecto et formata scinduntur tegumenta illius massae luti, velut in dolore partus, et residuum luti aridum factum dirumpitur. Haec est illa generationis, quam vocant, spontaneae histo-

ria,

7) Haec a pag. 27. ad 43. fufe narrantur.

ria, quam existere posse dudum sibi persuasit Aristoteles cum affectis, quorum de formatione quoque embryonis hypotheses Thophail accurate expressit. Non se quidem ista statuere affirmat, sed quosdam ita praecipere tradit, et opinionem istorum hominum narrat, alios fingens, referre, hunc Hai Ebn Yockdan fluctibus ventisque expositum beneficio fluxus maris in insulam istam delatum, et refluxu maris accidente in arido relictum esse. Patet tamen ex ipsius auctoris narratione, plerosque sui temporis philosophos hanc generationem spontaneam habuisse pro possibili, dudumque obseruatum viris doctis, iam ante Tophailum eandem opinionem inter Arabes inualuisse, et Auicennam inter primos fere fuisse, qui ei calculum adiecerit ². Quod permouisse videtur viros doctos nonnullos, et inter hos eruditissimum H V E T I V M ^a, vt primam fabulae huius inuentionem ad Auicennam retulerint, quos tamen falli recte monitum B. I O. C H R I S T O P H. W O L F I O ^b, quamquam vix negari posse videtur, Thophailum argumentum ipsum non inuenisse, sed ab aliis rudi adumbratum penicillo elaborandum ornandumque suscepisse. Illud dubio caret, Auerroem Thophailo σύγγρονον eiusque discipulum, epistolam eiusdem argumenti scripsisse, de consunitione cum Deo, et ex ea forte caussa, fabulam hanc de Hai Ebn Yockdan ad hunc quoque auctorem a quibusdam referri ^c. Ex quo colligimus, in eodem luto haesisse Auerroem, qui in hac quidem generationis spontaneae opinione vna cum gentilibus suis nihil noui attulit. Plerique enim philosophi, quibus ignota erat creationis historia, ad hunc lapidem offenderunt, quem in tanta rerum naturalium luce quosdam hodie quoque non prorsus euitare multo magis miramur. Certe inter veteres philosophos Ionicos plerosque generationem ad caloris et frigoris temperaturam, aërisque concretionem et rarefactionem retulisse, et Heraclitum ^d, Aristotelemque ^e idem diu ante Arabes ita praecipisse, historia philosophica testatur. Quin nec Stoicorum rationes feminales aliud volunt, nec aliter praecipit Epicurus, cui eadem humani generis origo placuit ^f. Quae veterum Graecorum hypothesis vt miram dictis a Thophailo lucem conciliat, ita quo canali ad Arabes ea opinio dimanauerit, palam facit. Quam inepta vero et indigna philosopho ea hypothesis sit, meliori loco non habenda, quam totus iste homo fabularis Arabis philosophi, hoc loco demonstrari nec potest, nec debet, cum a nostro instituto alienum id sit. Ceterum cum spiritum hominis rationalem partem esse istius diuini Spiritus, qui ex Deo effluens inferioribus omnibus eius recipiendi capacibus se infinet, philosophus Arabs asserat, patet inde luculenter, eum eodem prorsus sensu de intellectu hominis actiuo ex intellectu vniuersali exor-

²) Videnda, quae monuit P O C E C K I V S in praef.

^a) l. c. p. 21. cui alii praecipere, laudati P O C E C K I O l. c.

^b) l. c. p. 15.

^c) Vid. W O L F. l. c. p. 20.

^d) Vid. G A T A K E R. ad Antonin. L. IV. §. 46. p. 167.

^e) De generat. anim. L. II. c. 11. T. I. p. 846.

^f) L V C R A T. L. I. v. 799.

to fuisse philosophatum, quo Auerroës potissimum eum statuit. Ita vero dum spiritum hunc omnibus rebus inesse, eumque ex primo motore effluere dicit, clarius ea proloquitur, quae obscurius musitauit Aristoteles, ita vero impium hoc dogma prodit suisque coloribus pingit, ut, ex quo fonte totus ille, quem vrget, Enthusiasmus, surrexerit, clarissime pateat. Cum enim spiritus hominis ex Deo effluerit, vi systematis emanatiui eum ad Deum fontem suum reuerti oportet, eique intime et essentialiter coniungi. Et ex his, qui nasum habent, nec philosophiam sobriam omnem eiurarunt, nobis non monentibus iudicabunt, quod pretium toti huic fabulae statuendum sit. Verum haec obiter. Iam porro philosophi autodidacti audienda est historia.

XXII. Cum, quod ferae a natura acceperunt, auxilio et defensione homo naturaliter careat, necessitate compellitur, ut de vestitu aliisque quae sibi vsui esse possunt, dispiciat. Prolixe id prosequitur Thophail, puerumque biennem vel triennem iis nobis meditationibus occupatum depingit ^e, quas in viro adulto et philosophicae meditationis non ignaro vix reperias. Hacque ratione vbique fingendi leges migrat. Sed haec homini ad illas nullo modo attendenti condonanda sunt, heicque ea serael monuisse sufficiat.

XXIII. Cum homo manus habeat, quibus ferae carent, intelligit inde vires suas, feras longe exsuperantes ^f.

XXIV. Omnes sensus certis impedimentis exponuntur externis, quibus eorum operationes sufflaminantur, eaque ad recte constituendum eorum usum prius remouenda sunt ^g.

XXV. Cessantibus omnibus sensuum operationibus motuque cum nullum externum vitium aut impedimentum adest, causae in membro aliquo a visu amoto atque in interiori corporis parte recondito, sine cuius ope nullum membrum exterius suo munere fungi potest, sed damnum per vniuersa membra diffundit, quaerenda est. Et hoc quidem membrum cor est ^h.

XXVI. Mortuo animali cum cessant sensuum operationes, nihil tamen in eius figura partibusque post mortem inuenitur, quod obstaculum afferat, easque operationes impediatur, colligitur inde, aliud quiddam abesse, quod causa operationum sensuum corporisque prius fuerit ⁱ.

XXVII. Cum videmus, illud quod in corpore habitauit, discessisse, idque, illo adhuc integro, reliquisse, probabile est, idem ad ipsum non rediturum postquam ei contigit destrui ac lacerari. Totum vero hoc corpus merito contemptibile videtur, ac nullius pretii, respectu illius rei, quae illud incoluit et postea reliquit; eo quod instrumentum tantum fuit illius, quae actiones atque operationes edidit ^j.

Z 2

XXVIII.

^g) in philos. autodid. p. 44.
^h) p. 47.

ⁱ) p. 50. 51.
^k) p. 51.

^l) p. 58.
^m) p. 59.

XXVIII. Sepeliendum tamen corpus in terra est.

XXIX. Ignis res est omnium maxime admiratione digna et in pretio habenda *.

XXX. Cum ignis validissimas habeat vires, effectusque edat optimos, recte inde colligitur, id quod in corde hominis est, eiusque operationes edit, eiusdem esse generis, et naturae, idque confirmat calor, qui in animalibus omnibus viventibus ostenditur, frigusque quod post mortem contingit continuum, summus etiam calor, qui in viventis pectore sentitur *.

XXXI. Humidus ille calidusque vapor in corde, qui animali motum dedit, illas operationes edit, et vera earum causa est, vitamque efficit.

XXXII. Omne peculiare animal, licet multa sint ipsius membra, variique sensus motusque, vnum tamen est, respectu spiritus illius, qui ab vno centro originem ducit, vndeque distributio eius in alia membra ortum habet, omnia autem membra ei subserviunt, vel ab eo instruuntur *.

XXXIII. Vnus tantum est spiritus animalis, cuius ope membra suas operationes edunt, quorum nullum munus suum potest peragere, nisi ope eius quod ad illud a spiritu illo deriuatur per meatus, qui arteriae dicuntur, ita vt quoties aut abrumpuntur isti meatus aut obstruuntur, cesset illius membri actio *.

XXXIV. Hae autem arteriae spiritum illum e ventriculis cerebri deriuant, cerebrum a corde recipit.

XXXV. Magna spiritus est in cerebro copia, quia illud locus est, in quo varie distribuuntur multae ipsius partitiones.

XXXVI. Quod si membrum aliquod quocunque pacto spiritu hoc priuatur, cessat ipsius actio, fitque instar instrumenti abiecti, quo nemo vititur et prorsus inutile est.

XXXVII. Si vero spiritus omnino e corpore discefferit, aut ratione quavis absumatur, vel dissoluatur, simul totum corpus motu priuatur, et ad statum mortis redigitur.

XXXVIII. Rebus omnibus cum homine comparatis, apparet, earum qualitates ex parte cum hominis qualitibus congruere, et ex parte differre, et illius respectu, in quo conueniunt, vnum esse, respectu vero illius, in quo discrepant, varia esse atque multa *.

XXXIX. Itaque in rerum inspicientes proprietates, quibus inuicem distinguuntur, videmus tam varias illas et multifarias esse, vt numerum excedant, et tam late se diffundere rerum naturam, vt comprehendi nequeat.

XL. Quamuis membra omnia multa sint, et vnumquodque eorum in partes plurimas diuidi possit, ita tamen inuicem connexa sunt, vt

*) THOPHAIL in philos. autodid. p. 63. o) p. 64. p) p. 67. q) p. 68. r) p. 72.

Nullum fit inter ea vlatenus discrimen, atque vnus rationem habeant, neque illa inter se differant, nisi respectu diuersitatis actionum, diuersitas autem illa est ex causa eius quod ipsi peruenit a vi spiritus animalis.

XL I. Spiritus hic vnus est essentia, isque ipse vera ratio essentiae est, cetera vero membra omnia quasi instrumenta sunt.

XL II. Eadem ratione omnes animalium species vnum sunt hoc contemplandi modo, et omnia vnus speciei indiuidua inuicem similia, tam quoad partes exteriores, quam interiores, apprehensiones, motus et inclinationes, nec inter se differunt, nisi in paucis quibusdam rebus, respectu earum in quibus congruunt. Ex quo recte infertur: spiritum illum, qui in tota illa specie est, rem vnam esse, nec aliter differre, nisi quod in varia corda distribuatur, adeo vt, si fieri posset, vt totum illius, quod iam in cordibus istis dissipatur, colligi posset, et in vno vase pont, totum illud vna res foret, cui tantum respectu quodam multiplicitas accidat.

XL III. Tota itaque species vna est, et indiuiduorum multiplicitas est instar membrorum multiplicium, quae vnam tantum personam constituunt.

XL IV. Omnes porro animalium species in hoc congruunt, quod sensum habent, et nutriuntur, et sponte sua se movent, quocumque volunt. Quae actiones spiritus animalis propriae sunt, alia vero, quibus post hanc conuenientiam animalia discrepant, non sunt admodum propria spiritui animali.

XL V. Ex hac consideratione patet, spiritum animale, qui in toto animalium genere est, esse reuera vnum, licet ipsi insit discrimen ali-quod paruum, quod vni magis speciei quam alteri proprium efficit. Totum itaque animalium genus vnum est.

XL VI. Eadem est quoque plantarum ratio, quarum variae species contemplantes videmus indiuidua cuiuscunque speciei esse inuicem similia, quoad ramos, folia, fructus et actiones, atque adeo omnes eius respectu vnum quid esse, nempe respectu conuenientiae, quae videtur in actionibus nutritionis et incrementi.

XL VII. Vno quoque mentis conceptu totum animalium genus et plantarum coniungentes, videmus omnia in eo conuenire, quod nutritionem et incrementum admittant, nisi quod animalia plantas superent, et in hoc excellant, quod sentiant et apprehendant, cui tamen simile plantis quoque inest. Inde nobis constare potest; et plantas et animalia vnum quid esse, respectu rei vnus, quae vtrisque communis est, quae vero in eorum vno magis perfecta est, in altero vero impedimento aliquo cohibita.

XL VIII. Corpora quae neque sensum habent, neque nutritionem, neque incrementum, cuiuscemodi sunt lapides, terra, aqua, aer et ignis,

quae-

Z 3

*) THOPHAIL in philos. autodid. p. 75.

*) p. 76.

quaeque dimensionem habent, sc. longitudinem, latitudinem et profunditatem, aliter inter se non differunt, quam quod alia sint colorata, alia absque colore, alia calida, alia frigida etc. possunt etiam calida frigescere, et frigida incalescere, aqua in vapores conuerti, exque vaporibus generari aqua, et quaecunque comburuntur, in cineres, flammam et fumum conuerti, fumus vero terrae substantiae in fornice lapideis fieri similis. Ex quibus apparet, haec quoque omnia reuera esse vnum aliquid, licet aliquo respectu illis contigerit multiplicitas.

XLIX. Cum itaque actiones rerum omnium, tantum ratione organorum differant, actionesque illae non sint essentiales, sed aliunde ab alia quadam re deriuentur, ita vt, si pari modo ad alia ista corpora deferrentur, essent illa huic similia; essentiam actionibus nudatam consideranti patebit, illam non aliud esse, quam corpus eiusdem cum his generis: et omnia corpora vnum quid esse, tam quae in se vitam habent, quam quae non habent; tam quae mouentur, quam quae quiescunt, nisi quod quaedam actiones procedant ratione organorum.

L. Hoc modo inferri debet, totam creaturarum fabricam vnā esse, quas primo intuitu multas esse putamus, absque numero aut fine.

LI. Vnicuique corporum naturalium vna ex his qualitas inest, vt vel sursum tendat, velut fumus, flamma et aer, aut in contrariam illi partem deorsum moueatur, vt aqua, terra etc.

LII. Nullum autem ex omnibus istis corporibus ab vtroque horum motuum liberum est, nec quiescit, nisi cum obstat impedimentum aliquod, quod ipsi viam interrumpit.

LIII. Conueniunt autem grauitas et leuitas corporibus non qua talibus, sed competunt notioni corporeitati superadditae: quia si pertinerent ad corpus quatenus corpus, nullum reperiretur corpus, cui non inesset vtraque earum qualitas; reperimus autem graue leuitatis omnis expers, et leue aliquod cui nulla inest grauitas: et haec duo procul dubio duo corpora sunt, quorum vtrique notio aliqua inest, qua ab altero distinguitur corporeitati superaddita, qua alterum ab altero diuersum fit, quae si non adessent, forent res vna omni respectu.

LIV. Essentia itaque vtriusque horum ex duabus notionibus est composita, quarum altera ea est, in qua ambo conueniunt: nempe notio corporeitatis, altera, qua inuicem differunt, quaeque notioni corporeitatis coniungitur, nempe graue vel leue.

LV. Vera itaque ratio essentiae vnus cuiusque composita est ex notione corporeitatis et re quadam alia corporeitati superaddita, sicque cognoscuntur formae corporum secundum diuersitatem suam.

LVI. Hae formae sensu non percipiuntur, sed modo aliquo speculationis intellectualis.

LVII.

1) ТНЕРИ. in philos. autodid. p. 79.

2) p. 80.

3) p. 81.

4) p. 84.

L VII. Spiritus animalis, cuius sedes est cor, necessario notionem aliquam corporeitati suae superadditam habet, qua idoneus est, ad mira haec opera praestanda e variis sensationum modis, variisque apprehendendi rationibus, et variis etiam motuum speciebus, estque notio illa ipsius forma et differentia, qua ab aliis corporibus distinguitur, et haec est anima sensitiva siue animalis. Sicque res quae plantis vicem caloris radicalis in animalibus supplet, est quiddam ipsis proprium, quod est ipsarum forma, nempe anima vegetatiua. Ita omnibus etiam corporibus animatorum aliquid proprium est, cuius vi vnumquodque eorum actionem sibi propriam peragit; veluti varios motuum modos et qualitatum sensibilibum species, eaque res cuiusque eorum forma est, quae naturae nomine indigitatur.

L VIII. Quae itaque corporeitati notio superinduitur atque adpingitur, ea est, quae animae nomine exprimitur^a.

L IX. Vniuersa corporum multitudo in forma aliqua conuenit, vnde actio aliqua aut plures procedunt: quaedam autem istius multitudinis pars, licet cum omnibus in ea forma conueniat, insuper aliam formam habet isti superadditam, a qua actiones quaedam emanant: istius quoque partis classis aliqua licet cum parte ista in prima et secunda forma conueniat, tertia forma aliqua ab illis distinguitur, vnde emanant actiones quaedam: e. g. omnia corpora terrestria et graua multitudinem vnam constituunt, quae in eadem forma conueniunt, a qua profluit motio deorsum, quamdiu nihil impedit, quo minus descendant, et cum vi aliqua sursum moveantur, deinde sibi permittantur, formae suae vi tendunt deorsum: huius autem generis pars aliqua, veluti plantae et animalia, licet cum praecedenti multitudine in ea forma conueniat, aliam insuper formam habet, a qua fluunt nutritio et accretio, quae oriuntur a forma, quae vocatur, anima vegetatiua. Huius autem partis quaedam et speciatim animalia, licet cum parte illa formam primam et secundam communem habeant, tertiam tamen formam superadditam habent, a qua proueniunt sensatio et motus localis.

L X. Omnis porro species peculiaris animalium proprietatem aliquam habet, qua ab aliis speciebus separatur, atque ab iis distinguitur, et diuersa fit, eaque a forma aliqua isti propria profluit, quae superaddita est notioni formae illius, quae cum aliis animalibus illi communis est^b.

L XI. Haec sensibilia corpora, quae sunt in mundo generationis et corruptionis, composita sunt alia ex pluribus, alia ex paucioribus notionibus, notioni corporis superadditis.

L XII. Aqua est res haud multae compositionis ob paucitatem actionum, quae ab ipsius forma proueniunt; idem etiam de igne et aere valet. Terrae vero partes aliae simpliciores sunt aliis.

L XIII.

^a) THOPHAIL in philof. autodid. p. 87.

^b) p. 88.

LXIII. Cum quatuor ista alia in alia conuertantur, vnam aliquod esse debet, ex quo omnia participant, idque est notio corporeitatis.

LXIV. Oportet autem vt vacua sit res illa notionibus istis, quibus quatuor haec mutuo a se distinguuntur, et neque sursum moueatur neque deorsum, neque calida sit, neque frigida, neque humida, neque ficca, quia nulla harum qualitatum omnibus corporibus communis est, ideoque non pertinet ad corpus, quatenus corpus est.

LXV. Inquirentibus itaque in adiunctum aliquod, quod omnibus corporibus tam inanimatis, quam animatis sit commune, nullum occurrit aliud praeter notionem extensionis ad tres dimensiones, quae in omnibus reperitur. Ea igitur pertinet ad corpus, quatenus est corpus.

LXVI. Sensui autem se non offert corporis alicuius existentia, quae vnum hoc adiunctum habet, ita vt non habeat notionem aliquam extensioni praedictae superadditam, sed sit prorsus vacua aliis formis.

LXVII. Ultra hanc extensionem autem est alia notio, quae illud est, in quo existit ista extensio, cum haec extensio non possit per se subsistere, adeoque extensionis et corporis notiones inter se differunt.

LXVIII. Corpus itaque reuera ex duabus notionibus constat et compositum est, nempe corporeitate et extensione, nec corpus aliquod intelligi potest, nisi ex duabus hisce notionibus compositum et conflatum, neque earum vna sine altera subsistere potest. Illa itaque materia haec forma est: illa in eodem statu permanet, haec mutari potest et successiue varias figuras induere.

LXIX. Aqua, si in eo statu permittitur, quem ipsius forma exigit, apparet in ea frigus sensibile et propensio ad deorsum mouendum, quae duae actiones ita ex ea procedunt, vt vbi ipsam deserunt, prorsus auferatur formae ratio, et formae aqueae ratio ex isto corpore discedat, cum inde emanarent actiones, quibus proprium erat, ab alia forma oriri, et de nouo oriatur forma alia, quae ipsi prius non inerat, atque ab ea profluant actiones, e quarum natura non est, vt inde procedant, quando prior forma informata est.

LXX. Neesse autem est omni, quod de nouo producitur, producente, atque inde concluditur debere quoque existente effectu, effectorem existere siue causam efficientem.

LXXI. Essentia formarum talis est corporis dispositio, a qua actiones eius proueniunt, siue aptitudo ad istos motus producendos.

LXXII. Actiones, quae a corporibus procedunt, non sunt reuera ipsarum, sed causae efficientis, quae per istas actiones attributa illa produxit, quae illis tribuuntur. Recte hoc intelligendum est, ex mente philosophi *αιτιοδιδάκτρον*, non enim causam tantum efficientem requirit, vt potentia formae deducatur in actum, sed ad vnum illum effectorem

causam-

c) Γησφην. in philos. autodid. p. 91.
d) Vrgēt hoc argumentum aduersus Cartesianos corpus cum extensione confundentes, et ma-

iori id luce et perspicuitate donat I o. LOCKE de intell. humano L. II. c. 13. §. II. p. m. 186. seqq.
e) p. 95. f) p. 96.

causasque rerum omnium agentem vnicam, Deum respicit, illique soli actiones corporum omnium immediate tribuit. Prouocat enim ad textum Al-Corani, vbi dicitur: *Vos non interemistis eas, sed Deus interemit, et tu non proiecisti, sed Deus proiecit.* Ex quo loco clarum est, systema causarum occasionalium non inuentum esse nudius tertius a discipulis Cartesii excogitatum ad prouocandum ex machina Deum, sed iam Arabes propter Enthufiasmi sui praesidium inter genuina Peripateticae scholae praecepta illi locum fecisse. Id quod eo minus mirandum, cum fatalis illa rerum omnium series, quam constituisse Muhammedem in antecedentibus diximus, sua quasi sponte hoc systema progignat. Id quod cum Aristotele eo magis conciliari potuit, quo magis inter intelligentiam eius supremam atque infimam, mediantibus reliquis intelligentis sphaerarum praesidiis intercedit catena fatalis atque subordinatus influxus, quo formae illae rebus omnibus materialibus imprimuntur in mundo sublunari.

LXXIII. Coelum omnesque in illo stellae sunt corpora, quae extenduntur secundum tres dimensiones longitudinis, latitudinis, profunditatis.

LXXIV. Haec autem corpora infinita esse non possunt: Corporis enim infiniti notio absurda est. Corpus enim coeleste certe finitum est ex illa parte, quae nobis proxima est, et sensibus nostris obuia, teste visu nostro; ex illa vero parte, quae huic opponitur, itidem impossibile est, vt extendatur in infinitum, quia si concipiamus duas lineas ab hac parte, quae terminatur incipientes, quae in corporis profunditate secundum ipsius extensionem in infinitum procedant; deinde supponamus, alteri duarum harum linearum magnam partem abscindi ex illa parte cuius extremitas finita est, et tum sumatur de ea, quod superest, atque extremi eius, in qua facta est abscissio ista, applicetur extremitati illius, cui nihil abscissum est, et linea illa, cui aliquid abscissum est, parallela ponatur lineae illi, cui nihil abscissum est, procedente simul cum ipsis intellectu ad illam partem quae infinita esse dicitur; reperiemus vel duas lineas in infinitum extendi, et ita neutram earum breuiorem esse, quod est absurdum; vel si intra eius progressum interrumpatur, et simul cum ea extendi desinat, fore finitam, et cum reddatur ei pars illa abscissa, quae finita erat, totam esse finitam, atque adeo in quocunque corpore illae lineae designari possunt, illud esse finitum. Corpus itaque coeli finitum est.

LXXV. Cum autem corpora coelestia motu circulari moueantur, vt clarissime intelligitur in sphaera recta, sequitur inde coelum esse figurae sphaericae.

LXXVI

g) THEOPHRAST in philof. autodid. p. 99.

Hist. philof. Tom. III.

LXXVI. Patet id etiam ex eo, quia corpora coelestia et orientia, et cum coeli medium tenent, et occidentia in eadem magnitudinis proportionem apparent, cum alias vel propinquiora vel remotiora essent, et magnitudine apparenti differrent ^b.

LXXVII. Motus corporum coelestium non nisi in pluribus sphaeris est, omnibus in vna contentis, quae suprema est, eaque quae ceteras omnes ab Oriente in Occidentem mouet spatio diei et noctis.

LXXVIII. Orbis coelestis vniuersim, et quicquid continet, est tanquam vna res ex partibus inuicem coniunctis composita, omniaque corpora, veluti terra, aqua, aër, plantae, animalia ceteraque eiusmodi omnia in ea sunt contenta, nec extra illius limites egrediuntur, totumque illius indiuiduum aliquod animal quam proxime refert, et stellae in eo micantes sensibus animalis respondent, et diuersae in eo sphaerae inuicem contiguae animalis membra referunt, et quod in eo est de mundo generationis et corruptionis, refert illa, quae sunt in ventre animalis, uti varia excrementa atque humores, ex quibus saepe etiam in eo generantur animalia, veluti in maiori mundo generantur ^c.

LXXIX. Vtrum vero mundus res sit, quae de nouo orta est, postquam non fuerat, et ex priuatione in existentiam emerferit? aut sit res, quae nunquam non olim extiterit, et quam nullo modo praecesserit priuatio, ita disputari potest, ut neutra harum sententiarum alteri praeponderet ^d. Fuscus hic de aeternitate mundi et subtiliter disputat philosophus Arabs, et quae pro ea, atque quae contra eam afferri queant rationes acute enumerat, quae tamen eius *Φιλοσοφούμενα* hoc loco repetere omnia locus et institutum nostrum non patiuntur. Hinc *ὡς ἐν συνόψει* moneamus, contra mundi aeternitatem id potissimum vrgere Thophailum: aeternitatem mundi iisdem premi difficultatibus, quibus cingi infinitatem eius supra monuerat. Illud quoque, quod accidentibus de nouo productis non esset vacuum, ipsum etiam de nouo productum esse debere, siquidem non possit eis prius dici, adeoque nouum simul esse necesse sit. Pro mundi vero aeternitate id potissimum afferre philosophum Arabem, productionem alicuius rei vel ipsius mundi nouam, postquam non extitisset, non intelligi posse, nisi supponatur tempus, quod illud praecederet, tempus autem cum in mundo sit, ab eo separari et ante eum poni non posse. Non posse quoque afferri rationem, cum effector mundi eum necessario producere debuerit, cur non prius produxerit? cum nec interna mutationis illius causa, nec externa, quae non fuit, afferri possit. Haec philosophum suum Hai diu multum ponderasse, nec de eo aliquid certi statuisse ait. Ex quo loco patet, Arabem ancipiti illo problemate, quod Ocellus Lucanus iam affirmavit, et ab eo mutuum accepit Aristoteles, miros vero in sensus deprauarunt Eclectici siue Aristotelico-Platonici,

b) THOPHAIL in *philos. autodid.* p. 107.

i) p. 104.

k) p. 107. seqq.

Platonici, in pristinos sensus propendentibus Peripateticis *γνησιωτέροις*, confusum, non ausum fuisse sententiam ferre. Ex vna enim parte Muhammedana obstabat religio, quae creationem mundi statuit; ex altera parte pugnabat philosophia Peripatetica, cuius physiologia tota aeternitati mundi innititur. Prudenter autem a quaestione hac dirimenda abstinuit, ne aut crabrones irritaret, quod ante se philosophis nonnullis apud gentem suam euenisse nouerat, aut in philosophiam peccasse videretur. Idque eo facilius ab eo fieri potuit, quod in meditationis suae via ad creatorem siue motorem primum, quem inquirebat, peruenire se posse videbat, licet intactam hanc quaestionem relinqueret.

LXXX. Quaecunque autem huius problematis pars admittatur, eadem tamen consequuntur, nempe vel mundum non potuisse vi sua in existentiam prodire, sed necessario requirere causam efficientem, quae ipsum in actum produceret, illum autem effectorem a nullo sensuum percipi posse, eo quod corpus esse non possit, quia ad mundum non pertinet: hincque etiam corporis ei qualitates et extensionem tribui non posse, et in mundum potestatem eum habere: vel si mundus aeternus est, motum quoque eius aeternum esse, et absque termino, quoad principium, cum nulla quies praecederet, vnde sumat initium: omnem autem motum aliquod mouens postulare, illudque mundo inesse non posse, quia finitum esset, neque inesse corpori alicui externo, esseque igitur aliquid a corporibus abstractum, et quod nullis corporeis adiunctis describi queat.

LXXXI. Existentia totius mundi est respectu dispositionis suae ad motum huius motoris, qui vacuus est omni materia omnibusque corporeis adiunctis, abstractus ab omni quod possit sensus apprehendere, aut ad quod viam inuenire possit imaginatio, et cum effector sit motuum coeli, ita vt ab omni differentia, innouatione, et cessatione immunes sint, procul dubio penes ipsum est in illos potestas, illeque eorum notitiam habet. Adeoque necessario motor aeternus existit, siue mundus aeternus sit, siue minus.

LXXXII. Cum materiae omnis corporis forma aliqua opus sit, quod non possit, nisi per eam, subsistere, neque realiter existere absque ea, forma vero nullam reuera existentiam habeat, nisi ab agente hoc voluntario, patet inde existentia omnia agente hoc indigere ad existentiam suam, et non esse culpam eorum subsistentiam, nisi ipsius ope, ac proinde illud ipsorum causam esse, et ipsam illius causatum, eo quod causa efficiente opus habeant, a qua quoad essentiam suam dependeant, vt neque permanere possint, nisi illud permaneat, neque existere, nisi illud existat, neque ab aeterno esse, nisi illud sit aeternum, illud autem ipsis non indigere, sed ab iis liberum esse. Est enim eius potentia et virtus infinita, quae autem ab eo dependent, finita sunt.

A a 2

LXXXIII

LXXXIII. Quaecunque itaque sunt, et mundus, et quae in eo sunt, ipsius opus sunt et creatio. Suntque ipso natura posteriora, licet tempore posteriora non sint. Totus enim mundus ab hac causa efficiente absque tempore efficitur et creatur, cuius mandatum est, cum rem fieri velit, ut dicat ei: esto, et est.

LXXXIV. Cum haec causae efficientis opera intuemur, respectu habito ad eius potentiam, et cum admiratione tam rari artificii, tam accuratae sapientiae, et subtilissimae scientiae, et conspicua sunt nobis etiam ex paucissimis eorum, quae existunt, multo magis ex pluribus ea sapientiae vestigia, et miranda opificii quibus summa admiratione afficiamur: certiores inde sumus, omnia non nisi ab agente libero profluere, quod summae perfectionis sit; immo supra omnem perfectionem, cui ne atomi quidem pondus ignotum sit, siue in coelis siue in terra, nec quicquid eo aut minus sit aut maius.

LXXXV. Cum animalia membris aptissimis gaudeant, eaque in usus adhibere suos norint, edocta ab hoc effectore, recte inde colligitur, esse eum omnium munificentissimum et maxime misericordem.

LXXXVI. Porro cum quicquid formae aliquid aut praestantiae, aut perfectionis aut potentiae habet, illud acceperit ab influxu illius agentis liberi, et ab illius existentia et operatione; sequitur inde quoque, illud, quod ipsi natura sua inest, eo maius esse, perfectius atque absolutius, pulchrius, illustrius et diuturnius, nullamque esse proportionem inter ea, quae in ipso sunt, et quae in aliis.

LXXXVII. Omnia porro perfectionis attributa ei insunt, et ab eo procedunt, immunisque est, et separatus ab omni defectus genere, eo quod privatio in eo esse nequeat, qui est ens simplex, in se necessariae existentiae, qui existentiam dat omni quod existit, et praeter quem nulla est existentia, ille autem est existentia, absoluta perfectio, pulchritudo, splendor, cognitio, atque ut habet Coranus: *Ille, Ille, et omnia percunt praeter eum.*

LXXXVIII. Tam digna est huius causae agentis consideratio, ut merito impediatur hominem, quo minus alia cogitet praeter ipsum, et conspectis vestigiis operationis eius ille transferat ad opificem cogitationes suas, ipsiusque animus ab inferiori mundo sensibili penitus abstractus superiori intellectuali mundo penitus sit addictus.

LXXXIX. Sensus nihil apprehendunt praeter corpus, aut quod corpori inest; ens vero hoc necessariae existentiae immune est ab omnibus adiunctis corporeis quocunque respectu, nec ulla est ratio eum apprehendendi, nisi per id, quod non est corpus, neque facultas corpori inhaerens, neque aliquo modo a corpore dependens. Cum itaque illud per essentiam nostram comprehendamus, et firma eius sit nobis notitia, conspi-

a) THOPHAÏL in philos. autodid. p. 113.

b) p. 115.

p) 116.

conspicuum inde nobis est, essentiam nostram comprehendentem illud esse incorporeum quid, cui nulla corporis adiuncta conueniant, et quicquid corporeitatis apprehendimus ab exteriori nostri parte, non esse veram rationem essentiae nostrae.

XC. Corruptio et dissolutio sunt ex adiunctis corporum, fiuntque formam vnā exuendo, et induendo aliam; illius itaque corruptio supponi nulla potest, quod non est corpus, neque corpore ad substantiam suam opus habet, sed prorsus a corporeis rebus separatur. Anima itaque immortalis est, et corrumpi non potest.

XC I. Omnes facultates apprehensiuae aliquando potentia apprehendunt, aliquando actu. Et si facultatum harum aliqua nunquam actu apprehenderit, quamdiu potentia tantum apprehensiuā fuerit, non appetit peculiare aliquid apprehendere, quia nullam adhuc illius notitiam habet: quod si aliquando actu apprehenderit, et fiat postea potentia tantum apprehensiuā, quamdiu in potentia manet, cupit actu apprehendere, quia erga illud obiectum propendit. Et quanto perfectius, splendidius et pulchrius est istud, quod apprehenditur, semper maior eius erit appetitio, et maior ex ipsius desiderio dolor. Si igitur datur aliquid cuius perfectioni nullus est terminus, nec pulchritudini et splendori finis, sed omnis perfectio et splendor ab eo procedit, qui illius rei priuatur apprehensione, postquam illius notitiam habuit, infinito dolore afficietur, sicut qui illud perpetuo apprehendit, inde non interruptam voluptatem perpetuam felicitatem gaudiumque infinitum percipiet.

XC II. Cum autem enti illi necessario existenti omnia perfectionis attributa conueniant, id autem, quod illud ens apprehendit, nec corporeum fit nec corruptibile, ideo apprehensioni isti haec essentia idonea sola est.

XC III. Essentia itaque ista, cum corpus morte exiit, ante cum corpore vteretur, aut nunquam nouit hoc ens necessario existens, nec ipsi coniuncta fuit, nec quicquam de eo audiuit: atque hic homo cum e corpore excefferit, enti illi non coniungitur, nec eius desiderio laborat, sed in statum brutorum degenerat, eo quod omnes facultates corporeae, intereunte corpore cessant, nec ea appetunt, ad quae facultates illae ferri solent, neque erga illa propendunt, neque ob ipsorum absentiam dolore afficiuntur vllō.

XC IV. Aut illa, antequam corpus exuisset, cognouit hoc ens summum, quantae perfectionis, magnitudinis, dominii, potentiaeque esset, mentis vero suae affectus secuta dum se ab illo auertit, a morte occupatur, et tum visione illa priuatur, ipsius vero desiderio laborat, ideoque permanet in cruciatu diuturno, atque infinito dolore afficitur, siue post longum taedium ex dolore illo liberanda sit, et ad visionem eam, quam appetebat,

A a 3

petebat,

g) TROPHAIL in philos. autodid. p. 119.

r) p. 120.

s) p. 123.

t) p. 124.

petebat, perducenda; siue in iisdem cruciatibus in aeternum perman-
 sura sit, prout in vita sua ad vtrumque horum esset disposita, dum in statu
 corporis esset.

XCIV. Aut ista essentia, antequam corpus exueret, ens illud exi-
 stens necessario nouit, et se totis illi viribus addixit, cogitationesque
 suas continue defixas habuit in ipsius gloriam, formam et splendorem,
 nec ab eo se auertit, donec ipsam occuparet mors dum esset in statu in-
 tuitiuo eiusque actu; haec cum e corpore exierit, permanet in perpetua
 voluptate, et continua felicitate atque gaudio ob continuatam visionem
 entis illius necessario existentis, et visionis istius integritatem ab omni
 impuritate et mixtura, et ab ea recessura sensibilia illa, in quae intentae
 fuerant corporeae istae facultates, quae respectu ad illum statum crucia-
 tus sunt et mala et impedimenta. Probe consideranda est harum asser-
 tionum ternio, luculentum enim exemplum praebet, qua ratione philo-
 sophi Muhammedani, vanam ineptamque futurae felicitatis descriptio-
 nem, quam ad vulgi spem atque notionem attemperatam promisit Mu-
 hammedes, emendauerint, et cum philosophia in concordiam redegerint.
 Quamuis in hoc Thophaili ratiocinio sit ἀνακόλουθον, quod cum placitis
 theologiae Muhammedicae conciliari nequit. Ait enim, in perpetuo
 cruciatu, animam quae Dei visione aliquando potita sed auersa est ab eo,
 cum a morte e corpore iuberetur exire, torqueri, permansuramque inter-
 dum in eo in aeternum. At si Muhammedismi praecepta consulimus,
 illis tantum hoc accidit, qui Deum negant, et nunquam eum agnoue-
 runt. Talia plura in hoc commentario philosophico obseruare liceret,
 nisi breuitatis studium nos cogeret, ea Lectoris attentioni et iudicio per-
 mittere, contentos vno exemplo hoc loco eum monuisse.

XCVI. Omnia animalium genera praeter hominem in acquirendis
 sibi alimentis occupantur, et ex plendis corporis desideris detenti, ad
 exitum vsque e vita detinentur: quod manifestum facit, ea ens illud
 summum non cognoscere, nec ipsius desiderio teneri, vel ipsius notitiam
 sibi acquirere, idque cum de animalibus statuendum sit, aequius est, vt
 de plantis statuatur. Et hic quoque sine censura non dimittendus est
 philosophus Arabs: non vrgebimus, supponere eum, non vero probare
 statum illum animalium brutum, sed concedemus, quod non absurde po-
 stulat: ipse sibi contradicit, et ex principiis supra positis totius ratiocini
 nexus subruui potest. Dixerat enim supra assertionem sextam: spiritum di-
 uinum cuius particeps homo factus est, omnibus creaturis infundi, et
 tantum vestigia eius non apparere ob debitae dispositionis in iis defectum,
 in quibusdam conspicuam admodum esse eius impressionem et haec esse
 varia animalium genera. Haec itaque si spiritus diuinitus impressi vesti-
 gia produnt, idque puer fere iam obseruauit Hai Ebn Yockdan, cur non
 adultus

u) THOPHAIL in philos. aurodid. p. 127.

adultus et omnibus philosophiae mysteriis diuinitus initiatus idem in animalibus vidit, eaque bruta ratione nullum impressiois illius signum edere dixit? Verum saepius hac ratione labitur Thophail.

XC VII. Cum videamus stellas earumque sphaeras motus habere ordinatos, cunctasque rite disposito cursu circumferri, esse etiam pellucidas et splendentes, nec ulli corruptioni aut alterationi obnoxias, merito inde subnascitur suspicio, esse ipsis praeter corpora sua essentias, quae cognoscant ens illud necessario existens, easque animae nostrae esse similes, et neque corpora esse, neque corporibus insitas*. Iam ex terra in coelum translatus philosophus *αυτοδιδαντος* intelligentias sphaerarum motrices, quas ab Aristotele, is a Platone, Plato a barbaris acceperat, demonstrare satagit, ratione allata vetustissima quidem et decantata, sed tali, quae infirmior vix esse queat. Qua de re hoc loco; Lectorem altius cogitare iubemus, ut ineptam physiologiae Peripateticae indolem ex loco hoc factis luculento non tam cognoscat, quam palpet manibus.

XC VIII. Corpora, quae in mundo generabili aut corruptibili sunt, alia sunt, quorum essentiae ratio constat ex vna aliqua forma notioni corporeitatis superaddita, qualia sunt quatuor elementa: alia autem, quorum ratio essentialis e paucioribus formis constat, quaeque ideo pauciores habent actiones, et longiorem a vita distantiam: quod autem forma plane destituitur, ei nulla inest ad vitam via, sed est in statu simili priuationi: illius autem, cuius rationis essentialis subsistentia e pluribus formis constat, plures sunt actiones et paratior ad vitae statum introitus: quod si ita disponderetur forma ipsa, ut nulla esset ratio ipsam separandi a materia, cui propria erat, tum vita eius maxime manifesta est stabilis ac viuuda: illud autem quod omni forma destituitur est *ὑλη*, priuationi similis, sine vita; quod per vnam formam subsistit, sunt quatuor elementa, quae debilem vitam habent, ob vnam tantum formam, qua vno tantum motu mouentur, plantae vero vita fortiori gaudent, et his animalia γ.

XC IX. Cum inter ea composita sit, in quo non dominetur vnus alicuius elementi natura, tunc omnia aequalis temperamenti in eo sunt, et paris virtutis, ita ut vnum alterius vires non retundat, sed agant in se inuicem aequali actione. Et quanto maior est illa aequalitas, et perfectior, tanto meliorem et perfectiorem habet vitam.

C. Cum itaque spiritus animalis, cuius sedes est in corde, sit maxime aequalis temperaturae, (est enim terra et aqua subtilior, igne vero et aere crassior) ideo rationem medii obtinet, nulli elementorum contrarii, atque ita ad formam, quae animal constituit, disponitur, sicque dispositionem quoque habet ad perfectissimam vitam in mundo generabili et corruptibili: recteque inde concluditur, similem eum esse corporibus illis coelestibus, quorum formis nihil est contrarium*.

CI. Est

* ΤΗΟΡΗΑΙΛ in philos. autodid. p. 128.

γ) p. 131.

γ) p. 135.

CL Est itaque homo animal spiritu constans aequalis temperatus, simile omnibus corporibus coelestibus, specieque diuersum ab omnibus animalium speciebus, et in alium finem creatum, et ad magnum quid destinatum: est enim vilior eius pars, corporea omnium simillima corporibus coelestibus, optima autem eius pars est res illa, per quam cognoscit ens illud necessario existens, diuinumque quid est, quod non mutetur, nec ei corporeum quicquam attribui possit, nec eius notitia acquiratur, nisi per se ipsum, quodque sit cognitio et scientia, et scibile, neque in horum quolibet diuersum quid sit ^a.

CII. Cum itaque corporibus coelestibus similis homo sit, necessarium est, vt illis assimiletur, et ipsorum actiones imitetur, et eorum qualitates induat. Quin cum similis fit enti illi necessario existenti, eo quod separatus est ab attributis corporis, muneris quoque sui esse reputare debet, vt acquirere sibi laboret proprietatis eius, quacunque possit ratione, et ipsius qualitates induere, vtque ipsius actiones imitetur, et sedulus sit in promouenda eius voluntate, et res suas ipse committat, et in omnibus decretis eius ex animo acquiescat, atque iis gaudeat, licet corpus affligat, ipsique noceat, vel corpoream quoque partem omnino perdat ^b.

CIII. In parte viliori refert homo alias animalium species ^c, quia est ex mundo generabili et corruptibili, eaque varias rerum sensibilium species ab eo exigit, veluti cibum, potum et coniugium ^d. Nec hoc ei corpus frustra creatum est, nulloque sine coniunctum, itaque incumbit illi, vt ei prospiciat, illudque rite conseruet. Quae cura praestari non potest, nisi per actionem aliquam, quae respondeat actionibus aliorum animantium ^e.

CIV. Actiones autem illae triplicem prae se ferunt respectum, vel ad irrationalia animalia, vel ad corpora coelestia, vel ad ens necessario existens. Prima actio necessaria est, propter corpus crassum, secunda propter spiritum animale in corde sedentem, qui est principium totius corporis eiusque facultatum, tertia propter ipsissimam suam essentiam, qua ens illud summum cognoscit.

CV. Felicitas autem hominis et impunitas a miseria collocatur in perpetua visione entis illius necessario existens, adeo vt in eo statu sit, vt se ab eo ne ad nictum oculi auertat.

CVI. Per primam ex modo dictis actionem nihil quidem acquirit homo visionis huius, sed potius distrahitur et impeditur, cum in rebus sensibilibus versetur, quae velum aliquod sunt huic visioni interpositum ^f;
opus

a) THOPHAIL in philos. autodid. p. 136.

b) IDEM l. c. p. 139.

c) Et tamen paulo prius dixerat, non esse reliquis animalibus, sed corporibus coelestibus quoad corpus, similem hominem.

d) Yockdenides autem alium hominem nondum viderat, vnde igitur coniugii ei adfuit notio?

e) THOPHAIL in philos. autodid. p. 139.

f) IDEM l. c. p. 140.

opus tamen ea est assimilationis actione ad conseruandum spiritum animalium, per quem secunda assimilatio acquiritur, et hoc modo patet eam necessariam esse, licet noxa non careat.

CVII. Secunda autem actionis conformitate acquiritur magna quidem visionis portio, sed visio interim talis, cui inest mixtura, qua, qui ita videt, suam etiam essentiam vna intelliget, et ad ipsam respiciat.

CVIII. Tertia autem conformitate integra acquiritur visio, et sincera attentio nullum quocumque modo respectum habens nisi ad ens istud necessario existens, abest enim ab eo sua essentia, etanescit, et fit tanquam nihil, vt omnes aliae essentiae praeter illius viuis veri, magni excelsi et potentis. Caput hoc cardoque totius philosophiae mysticae est, quam hoc libro explicare aggressus est Thophail, et cui praecepta Aristotelicae physiologiae astute satis adaptauerat. Cum autem vulgi religio, qualem commendauerat Muhammedes, eidem fini non minore calliditate applicanda esset, eaque imprimis cursum illum religiosum circa Caabam in itinere religioso postularer, egregie scopo suo inseruire se posse credit philosophus Arabs, si philosophum suum ad hoc ipsum exercitium suscipiendum instrueret. Ita enim raptis vehementiori agitatione spiritibus animalibus probe videbat fore, vt extraordinaria commotione inflammata imaginatio miram visionem entis summi, quam affectabat, referret. Vt itaque huic scopo velificaret, secundam philosopho suo iniunxit actionem, quae circularem siderum cursum imitandum postulabat. Qua de re consulenda et conferenda sunt, quae alio loco iam de hoc cursu dicemus. Ex his sequentia facile intelligi possunt.

CIX. Vt itaque finis hic obtineatur, nulla alia primi generis actio suscipienda est, nisi quam postulat necessitas, ad spiritus animalis conseruationem: nempe resectio nutrimenti, et defensio ab iniuria aëris et noxiorum animalium, limitesque victui aliisque necessariis ponendi sunt circa qualitatem et quantitatem.

CX. Edendum autem est, quo sumto non magna oriatur aduersus operationem creatoris oppositio, v.g. pulpa in fructibus matura, quorum tamen semina proicienda sunt in locum foecundum et germinationi aptum; tantumque edendum quantum fami explendae sufficiat, nec repetendus esus, donec infirmitas actiones reliquas impediens moneat.

CXI. Vt actionum secundi generis conformitas cum corporibus coelestibus obtineatur, attributa horum expendenda sunt, quae triplicia sunt, nempe respectu inferiorum calor, lux, rarefactio primi generis; respectu sui splendor, puritas, pellucida conditio, motus circularis circa centrum, secundi generis; respectu entis supremi visio perpetua et intuitiua, nunquam ab eo auersa, et perpetuum in peragenda eius voluntate obsequium, motusque ex ipsius voluntate et potentia, tertii generis.

CXII.

г) ТРОФНАИЛ in philos. autodid. p. 143.

h) p. 144.

i) p. 147.

CXII. Haec tria attributorum corporum coelestium genera ita homini visionem Dei anhelanti imitanda sunt, ut quoad primum genus ita se comparet, ut nullam plantam vel animal re aliqua carere, vel damno affici patiat, sed illud remoueat; et quaecunque posset in perfectionis suae statu conseruet; quoad secundum genus, ut se in perpetua munditie conseruet, fordesque frequentibus abluitionibus tollat, unguentesque repurget, et abditas quoque corporis partes puras habeat; vestesque saepe mundet, ut splendore semper fiat corporibus coelestibus similitior: saepe quoque motum circulaem imitetur, variis circuitionibus, incessu circulari, cursuque et circumrotatione, donec ipsum occupet vertigo^k. Clauem haec assertio porrigit ad intelligenda Enthufiasmi Muhammedani mysteria, et illustrandam eam, quam supra dedimus, obseruationem; ac recte tenenda ea, quae infra de morali Muhammedanorum doctrina hisque ceremoniis dicemus. Ex his enim patet, philosophos ritibus e veteri superstitione retentis et colores quaesiuisse philosophicos et ad Enthufiasmum late in Oriente regnantem eos transtulisse. Muhammedanum itaque Yockdanidem suum hic format Thophail, sed philosophicis coloribus. Qui annon pessimum fucum redoleant, Lectoris arbitrio relinquimus.

CXIII. Quoad tertium vero genus assimilatio hominis visionem Dei affectantis in eo sita esse debet, ut cogitationes suas in ens illud necessario existens defigat, et tum a se amoliat, omnium rerum sensibilibus impedimenta, et oculos claudat, et aures suas obturet, et summis viribus ab imaginatione sectanda se cohibeat, et quantum potest connitatur, ut nihil praeter ipsum cogitet, neque aliquid cum eo admittat, hoc autem circumrotando se promouere studeat.

CXIV. Ita rapide se multoties circumagendo fiet, ut omnia sensibilia protinus euanescent, et phantasia reliquaeque facultates languescant, et essentia actio a corpore remota inualescat, fiatque pura cogitatio, qua percipiatur ens illud necessario existens; ex quo tamen statu deinde corporeae facultates ad pristina munera redeunt.

CXV. Ad consequendam assimilationem entis supremi, tum ad attributa affirmatiua tum ad negatiua respiciendum est. Illa a multiplici- tate prorsus abhorrent, idemque sunt cum essentia entis illius et ipsissima essentia: cum itaque homo essentiam Dei cognoscit, simul etiam omnia eius attributa cognoscit. His vero attributa negatiua, quae priuationem abiciunt, inseruiunt. Abicienda itaque omnia corporeitatis attributa ab essentia hominis, et ab omni corporea actione abstinendum, quieteque sedendum in imo speluncae, capite inclinato, oculis demissis, auertendusque animus a rebus sensibilibus omnibus, repellendae imagines phantasiae, et eousque procedendum, ut per plures dies non sumatur victus, et cogitatione excidant omnes essentiae: immo ipsa tandem
homi-

k) ТНОРН, in philof. autodid. p. 150. 151.

hominis essentia ei euanescat, et totus sit in visione ista veri illius entis, ablati omnibus formis spiritualibus et corporalibus et sibi subductis: nihilque remaneat, nisi ens illud vnum, verum, existentiae permanentis, et verba eius intelligat, et vocem ipsius audiat, et id videat percipiatque, quod neque oculus vidit, neque auris audiuit, neque descendit in cor hominis'. Ecce vero Lector, totius philosophiae Orientalis scopum finemque, Enthufiasmum hunc ex Aristotelicae philosophiae principiis deriuatum, et in Lyceum translatum. Nihil enim tale cogitabat Aristoteles. Ast cum Platonici recentiores Aristotelem cum principiis illis fanaticis, quae ex Orientali philosophia receperant, conciliaret, imitati Arabes paradoxum philosophorum genus, eundem suae physiologiae finem sibi constituerunt, sicque populares se religionis Muhammedanae notios commendare posse sperarunt. Hincque eandem obtigisse Yockdenidi vel potius sibi ipsi felicitatem iactat Thophail, quam habuisse Plotinum gloriatus est Porphyrius. Quod cum ab omni rationis vsu abhorreat, mirum non est, monuisse Thophailum, eius descriptionem hoc loco expectandam non esse. Quos fructus autem haec philosophia fanatica habeat, sequentia docebunt.

CXVI. In tali visionis statu constitutus comprehendit, se non habere essentiam ab essentia veri illius discrepantem, neque esse essentiam omnino yllam praeter essentiam veri illius, illam autem esse tanquam lumen solis, quod in corpora densa incidit, quodque in illis apparere videmus, quod a sole tantum est, et per corporis praesentiam non minuitur, sed si aptum est, recipitur".

CXVII. Apud quem itaque est scientia essentiae illius, apud eum est quoque ipsa essentia; et secundum hanc sententiam omnes essentiae a materia separatae, quae notitiam habent illius verae essentiae, non multae sunt, sed vnum quid. Multum enim et paucum, multiplicitas et collectio et separatio sunt ex attributis corporum, quae non cadere possunt in essentias simplices, cum multiplicitas in compositis tantum notionibus materiae mixtae locum habeat". Totum his in assertionibus se perdit impietatis mysterium, quod in Enthufiasmo philosophiae istius mysticae latet, quamvis mediocriter attento pateat, Tophailum varia et ambigua vnus et multi acceptione physica et metaphysica, quae Eleaticos quoque decepit, falsum esse. Non hoc totum ita tegere potuit philosophus Arabs, vt non deprehendi queat. Fingit enim, sibi aliquem ex vespertilionibus illis quorum oculos sol perstringit, se in stultitiae suae catena mouentem, et dicentem; eum subtilitate sua modum excedere, et ita se femouere a statu hominum intelligentium et rationem intelligibilem abiicere, id est, criterio veritatis omnis destitui, dareque sine sensu sonos atque verba. Huic non rationes opponit, sed multa tantum certa sub relatione vnum esse, satis ambigue et praeter rem monet, et inde

Bb 2

ad

1) THOPHAIL in philos. aurodid. p. 155.

m) p. 159.

n) p. 160.

o) p. 163.

ad mundum diuinum prouocat, testatus de eo nihil dici posse, quibus assuetæ sint aures nostræ, quin secus, ac debet, coniciamus de iis rebus, nec notum esse id cuiquam, nisi qui vidit, nec veram eius rationem percipi posse, nisi ab eo, qui affectus est. Concedere se, quod intelligentium naturam transgressus sit, et rationem abiecerit, et hominem cum sua intelligentia dimiserit, quod facultas illa rationalis rerum tantum sensibilibium indiuidua contempletur, et inde notionem vniuersalem indaget: hæc vero facultas super hæc omnia sit; necesse itaque esse, vt qui simpliciter asserto aures obturet, ad coetum suum, mundana tantum contemplantem redeat, de altero mundo non sollicitus. Quæ cantilena dudum iam a tota fanaticorum, philosophorum cohorte decantata illud κρησφύγετον est, ad quod omnes illi et olim se tanquam ad sacram anchoram receperunt, et hodie quoque recipiunt, qui eiurata rationis omnium ineptissima imaginationis sine sensu delirantis somnia pro diuinis nobis obtrudunt veritatibus. Qui dum ea nobis criteria denegant; quæ ad veri falsique discrimina determinanda optimus nobis creator largitus est, quæque nec sanctissima diuinæ veritatis denegat reuelatio, suis deliriis, non minus quam febricitantes, permittendi sunt, id vnum, quod ad hunc proprie locum pertinent, monendi, vt desinant philosophiam iactare, ne desperent et insanire cum ratione videantur. Verum hæc paucis, et instar σοφοῦ φαρμάκου inter tot somnia hominis Muhammedani philosophiæ praesidio ad istas impietates in Deum iniurias delapsi monemus. Iam reliqua quoque audienda sunt.

CXVIII. Sphaera suprema, vltra quam est nullum corpus, habet essentiam a materia immunem, quæ non est essentia vnus illius veri, neque ipsa illa sphaera, neque tamen quid ab ipsis diuersum, sed est tanquam solis effigies, quæ in speculo aliquo polito apparet. Hic sphaeræ splendor et pulchritudo maior est omni linguae potentia et voce, summusque gradus gaudii et voluptatis, quæ ex visione illius gloriosæ essentiae oritur. Vides Lector, lumen illud diuinum supramundanum, supra tibi in historia philosophiæ Orientalis, Alexandrinae et Cabbalisticæ enarratum, id quod fidem facit Thophailo in praefatione iactanti, hæc mysteria non ex philosophia Aristotelica sed Orientali desumpta esse, quamuis systemati Peripatetico adaptata sint.

CXIX. Vnicuique sphaeræ coelesti adest essentia separata a materia omni, quæ non est ex prioribus essentiis, neque ab iis diuersa, sed velut solis effigies in speculum reflexa, ordine iuxta dispositionem sphaerarum digesto: eaque plena est voluptatis gaudii et decori, idque vsque ad lunæ sphaeram, lumine illo semper magis, licet sine imperfectione, diminuto. Et huius essentiae particula ipsa hominis essentia. Et hoc quoque assertum ex systemate Orientalium emanatiuo desumptum ad Peripateticas sphaeras ἐκὸν ἄκρον applicatur a Thophailo.

CXX.

p) ΤΗΟΡΗΑΙΛ in philof. autodid. p. 165.

q) p. 167.

CXX. Multae tales sunt essentiae, eodem gradu decorae, quae et multae sunt et vnum. Multae quoque sunt a materia separatae, quae sunt tanquam specula rubiginosa, fordibus obducta, quae illis politis speculis terga obuertunt, quae innumeris doloribus afficiuntur, et poenarum cortinis circumdatae sunt, aliae quoque essentiae sunt, quae cruciantur, apparent, et iterum euanescunt, connectuntur et dissoluuntur, plenae turbis et inflationibus et destructionibus etc. Facile subolebit Lectori, vnde haec acceperint mystici Arabum, recordanti infelices spiritus et daemonia Platoniorum, et Klipboth siue cortices Cabbalistarum; quae iterum docent, haec dogmata in Peripateticismum intrusa esse. Obliuiscitur tamen Thophail eorum prius demonstrare existentiam, sine dubio quod eam ex physiologia Aristotelica deriuare non posset. Ea enim praeter intelligentias sphaerarum motrices alios spiritus ignorat, quod solum argumentum euincit, esse hoc dogma exotericum et barbaricum, siue Orientale.

CXXI. Essentiae diuinae et spiritus heroici omnes a corporibus immunes sunt, vsque quae ea consequuntur, nec vlla est illis cum iis connexio vel dependentia, vt perinde sit vtrum eorum auferantur corpora vel maneant: eorum autem connexio et dependentia est ab essentia vnius veri illius entis necessario existentis, quod est primum eorum, eorumque principium, et causa, quae et existentiam et durationem iis tribuit, iisque perpetuitatem suppeditat: neque corporibus indigent, sed illis indigent corpora. Adeo manifeste hoc Platonicos recentiores sapit, vt ipsa fere verba Iamblichi referat. Nihil enim de mundo intelligibili praeter intelligentias sphaerarum habet Lyceum.

CXXII. Licet mundus sensibilis mundum diuinum tanquam ipsius umbra sequatur, et mundus diuinus ea non indigeat, tamen ipsius ablationem supponere absurdum est, quoniam sequitur mundum diuinum. Eius ita corruptio in eo consistit, vt mutetur, non vt in priuationem penitus abeat.

CXXIII. Quo saepius hic intuitionis labor studiumque repetitur, eo minor erit et facilius, quoque diuturnior est, eo magis fit, vt eum statum pro libitu quis assequi possit: donec liberatus a corpore voluptati illi totus vacare queat, nec vnquam ob necessitatem corporis auocetur.

CXXIV. Mystica haec scientia latet in arcanis legis (Corani) sensibus; conuenitque ratio cum traditione, quae ex his interpretationis lucem accipit. Ad Muhammedanam fidem roborandam iam accedens Thophail, in eo est, vt eius summam sub cortice ineptissimorum praceptorum haec sublimia mysteria comprehendere doceat, sicque Muhammedem Peripateticis et Orientalibus philosophis tacite annumeret. Quam insulse et inepte, pueri palpabunt. Nihil enim fabularum Muhammedanarum est, quod non ad haec mysteria pertinere contendat. Qua ratio-

Bb 3 ne

r) Т Н О Р Н. in philos. autodid. p. 168. s) p. 172. t) p. 174. u) p. 175. x) p. 187.

ne illustri exemplo docet, superstitionem plebeiam, et hypocrisiam mediante pseudo-philosophia cum Enthusiasmo et Deismo posse ingenioso commento coniungi,

CXXV. Causa cur nuntius Dei, Muhammedes a perspicua harum rerum explicatione abstinuit et parabolis usus est, adeo ut homines magna ex parte eo deuenirent, ut corpoream sibi de vno vero notionem fingerent, quaerenda est, in defectu ingenuitatis eorum, et auersione a mandato eius 1).

CXXVI. Frustra imperito vulgus haec mysteria explicantur, quo magis id facies, eo magis sapientiam perhorrescent, et inimicitiam augebunt, eo quod cupiditates suas sibi in Deum asciscunt, et pro cultus obiecto habent; nec quicquam prodest correptio, quam ut pertinacius procedant 2).

CXXVII. Sufficit itaque, his vitae hunc mundum respicientis ordinem et praecepta praescribere, ne in hac vita alius alium iniuria afficiat. Pauci enim ad vitam futuram perueniunt, videlicet illi, qui credunt 3). Ita vero se egregium hypocritam et turpem philosophastrum in fine libri ostendit Thophail.

*Philosophia
moralis SARA-
corum,*

§. XVIII. Hactenus de naturali inter Arabes philosophia tractauimus, sequitur moralis, quam haec quoque gens non neglexit. Eam vero ante Muhammedis tempora praeter sententias illas morales, quibus more poetarum carmina sua consperfit, nihil habuisse, quod aliquam philosophiam moralem, vel rationalem quoque cultus diuini faciem referret, ex iis liquet, quae supra de theologia Arabum et superstitione Zabiorum fusc differuimus. Et emendasse quidem hac in parte gentis suae ignorantiam et barbariem Muhammedes sibi visus est: ea quod sublata idololatria cultuque astrorum, ad seruiendum vni Deo creatori mentemque ad eum solum dirigendam Arabum nationem adduxisset. Verum inanem hanc esse iactantiam, nec praestitisse pseudo-prophetam aliquid, quod rationalem colendi Numinis viam demonstraret, moresque atque animos hominum ita emendaret, ut verae felicitatis in hac et futura vita fierent compotes, supra iam obseruauimus. Quamuis enim fundamenta, quibus omnis doctrina moralis recte superstruitur, magno studio confirmauerit, nempe esse Deum vnum atque solum, eiusque gloriam ab hominibus ubique respiciendam esse, habere animos hominum immortalitatem, et futuram expectare bene maleque factorum vel remunerationem, vel poenam; tantum tamen abest, ut his columnis fulserit nouum legis suae aedificium modo sensuque philosophico, ut potius praestantissimas veritates foede corruperit, et cupiditatum, quae in transuersum agere homines solent, frena vehementer laxauerit, partim futurae felicitatis spem ad corporeas atque sensuales voluptates referendo, partim paucis articulis,

*An a Mu-
hammede au-
cta et culta.*

1) ТИОФНАИЛ in philos. autodid. p. 189.

2) p. 191.

3) p. 195.

lisque minimam tantum officiorum hominis partem complentibus, summam rerum complectendo. Id quod duabus ex caussis euenit: nam cum plebis, quae potissimum eius partes sequebatur, respectum habuit, atque ut illi affectuum tumultibus plerumque parenti faceret fatis, legis suae vultus comisit et ornauit; tum, ut ipse erat homo illiteratus, notionibusque et praeiudiciis plebeiis occupatus, ita meliora dare et rationabiliora non potuit. Fatendum tamen, post introductam inter Arabes philosophiam inuentos fuisse haud paucos, qui illos doctrinae moralis a Muhammede commendatae articulos, ad animi emendationem et cupiditatum suppressionem, atque sobrietatem mentis referrent, et egregia multa de his rebus commentarentur. Vnde prima Muhammedis tempora ab iis distinguenda sunt, quibus sub Abbasidis melior philosophiae literisque fanioribus lux affulsit, nec toti genti, vel religioni, qualis postea a philosophis, emendata est, ea tribuenda culpandaque sunt, quae in ipsa Muhammedis lege a sobria praeciipiendi de moribus ratione degenerant. Ad quinque autem capita omnem praeceptionem de formandis moribus Muhammedis reuocauit, quae paucis complexus est Algazelius, paulo plenius enarrauit Anonymus RELANDI^b, in meliores vero magisque philosophicos sensus detorsere philosophi Θεολογισαντες. Qui cum manum rei admouerint, institutum postulat, ut quid sibi haec capita Al-Corani moralia velint, quid inde sensus philosophici subesse, theologis Muhammedanis visum sit, paucis exponamus.

§. XIX. Praecepta itaque quae huc pertinent, haec sunt:

I. Fundatus est Islamismus in quinque rebus: confessione hac: non est Deus praeter Deum illum, et Muhammedes est apostolus Dei, et orationibus constanter celebrandis, et eleemosynis largiendis, et peregrinatione religionis ergo, et ieiunio Ramadani. Dictum hoc a Muhammede profectum esse Algazelius, liberque *Mostatraf* apud ПОСОСКИВМ^c affirmant. Omittitur autem mundities corporis, indeque ortae lotiones, quae a lege quoque illius affectis vehementer commendantur. Ea autem, praeter orationes, omnia ad externam tantum ceremoniarum sanctitatisque rationem pertinere, si ipse legis Islamiticae mentem sensumque contemplatus fueris, vel ex vno Relandi anonymo, eiusque de hac re praecipis, quae fere omnia ad corpus tendunt, multisque minutiis vanitatem ethicae Muhammedanae produnt, intelliges. Et verum quidem est, ponere illum cum theologis religionis suae fundamentum intentionem, de qua ad elegantissimam poetae Persae, Scheich Atthar sententiam prouocat RELANDVS^d, et ante eum GALLANDIVS^e:

*Quicumque amorem Dei in animo non habet.
Nihil aliud praeter ventum ex actionibus eius oritur.*

Quam

Doctrinae moralis capita Muhammedana.

b) c. 8. seqq. p. 67. seqq.
c) Specim. hist. Arab. p. 301.

d) loc. cit. not. b.
e) Libro infra laudando.

Quam in rem et illud Arabum prouerbum laudat: *Amor mundi est origo omnis peccati*, et eiusdem quoque poëtae γνώμη:

*Si opus tuum ab hypocrisi sit liberum,
Fax fidei tuae erit lucida,
Quando ab hypocrisi non sunt purae actiones,
Acque sunt inutiles ac floreae picturae.*

Ast monenda quoque sunt, quae doctissimum Relandum omisit miramur, duo; vnum, respicere haec solam obedientiam Deo eiusque legato Muhammedi praestandam, eamque potissimum intentionem satis facienda legi eius supponere, adeoque in ritibus his nihil praeterea mentalis cultus requiri; id quod ipsa viri praestantissimi obseruatio infert: *Eo momento quo aliquis lotionem etc. inchoet, mentem ad Deum homines conuerti iuberi, et cogitare, se hoc agere quod agit, vt mandato Dei obtemperet, et suo officio satisficiat, procul itaque abesse debere alios fines, et hypocrisin arceri.* Ast hoc tantum abest, vt aliquam moralem introducat doctrinam, quae paulisper rationalis sit, vt potius irrationali prorsus postulato homini iniungat, in externis illis ritibus Dei amorem demonstrare atque obsequium. Alterum, quod probe circa hos ritus eorumque applicationem notandum est, in eo potissimum versatur; hanc intentionem mentalem esse inuentionem non ipsius Muhammedis, sed philosophorum religionem plebeiam emendantium. Quod ne sine teste dixisse vel ad inuidiam legislatori conflandam odiose attulisse videamur, en verba auctorum celeberrimi libri *Achwanossafa* f, qui facto discrimine inter religionem, et religionis ritus obseruant: *Significationem vocis Din in lingua Arabica esse: obedientiam a coetu aliquo hominum vni principi praestitam. Cum autem non facile praestari posset obsequium nisi interuenientibus mandatis et interditiis: mandata autem et interditi non percipiuntur nisi per iudicia et definitiones et conditiones in actionibus requisitas, appellari haec omnia ritus religionis, et consuetudines seu vias iudiciorum eius. Cumque sit homo concretum quid, compositum e corpore crasso, exteriori visibili, anima vero spiritali interiori, inconspicua, inde fieri, vt iudicia etiam religionis et definitiones iuris in duplici genere versentur, exteriori et interiori: quae exterioris sint, membrorum corporis functiones, quae interioris mysteriorum confessionem in animo spectare, atque haec demum radice instar esse, iuxta illud quod dicitur: opera intentionibus metienda, et vnicuique imputari quod intendit.* Addimus hic egregiam Ροσοοκκii g obseruationem, quae manifesto indicio euincit, ipsum Muhammedem in his ritibus constituendis ad rationes philosophicas vel erigendum aliquem cultum diuinum realem rationalemque et mentalem non respexisse. Nempe prolixè

f) Locum Abulfaraii de iis supra iam attulimus, quo constat, eum legem Islamicam ex philosophia Graeca emendasse, vid. Ροσοοκκ. Specum. p. 385.

g) Apud EVND. loc. cit. p. 305.
h) loc. cit.

prolixè excussis Muhammedis fancitis et cum Arabum vetustiorum consuetudinibus comparatis monet tandem: *Ritus Muhammedistis a propheta suo commendatos plerosque ipso antiquiores esse, nec aliud egisse illum, dum suos ad Abrahami fidem reuocare profiteretur, quam ut reiectis, quas ineptiores putaret, Arabum consuetudinibus, reliquas non minus ridiculas in religionem suam retentas transferret.* Id quod Luculento Abulfedae loco demonstrat, qui narrat: *Solitos fuisse olim Arabes quaedam facere, quae postea praecepit lex Islamitica: nec matres nec filias duxisse, eorum autem, quae fecissent, turpissimum fuisse, quod duas idem sorores duceret: eum qui patris uxorem assumeret, probrosissimum habuisse Al-Daizan appellantes, Aedem-Caabam peregrinationibus inuisisse, eandem circumeuntes ac discurrentes, singulasque stationes obeuntes et lapides in Minah coniciantes.* Tertio quoque anno mensè intercalasse, post congressum lauasse frequenter os et nares abluisse, capillos discriminauisse, dentes fricuisse, ab excrementis emissis se mundasse, ungues praefecuisse, pubem rasisse, furi dexteram amputauisse. Cum vero antiquiores Arabes in his obseruandis nullo philosophiae praecepto nixi fuerint, nihil tale nec Muhammedi adscribi potest. Nec in iis, quae omittenda statuit, magnopere rationes philosophicas requiras, nisi ad eas respicias, quae generali conceptu praesupposuit. Ita, quod indeclinabilem fatorem ex prouidentia diuina feriem, non rationibus suffultus philosophicis sed politicis, ut nempe populum obfirmaret contra metum mortis et ad audenda quaelibet imperterritum redderet, admisisset, omne fortis genus, quod tantopere sectati sunt Arabes, vetuit, adeo ut aleam, chartulas, latrunculos aliaque ludorum genera, quae forti subiacent, prohibuisse multis ex affectis videretur, omnemque diuinationem, qua nihil apud Arabes erat carius, tolleret. Quae omnia fuscè haecenus ex Arabum Muhammedanorum narrationibus et testimoniis a Ροοοοκκιοⁱ collectis relata, satis sententiam supra dictam confirmant, praeter veritatem et subdole eos agere, quos non pudet legis Muhammedicae simplicitatem et puritatem ad tacitum aliquem et clandestinum contemptum sanctissimae religionis nostrae crepare, et nescio quam religionem philosophicam, comitis ornatisque quibusdam fabellis Milesiis nobis obrudere, vel Philosophorum emendationes, pro traditionibus nugiuenduli prophetae habere.

II. Fundata est religio in munditie, eaque dimidium fidei. Ita dictum prophetae Algazeli et Ebno'l Athir referunt. Vnde inter practica fidei Muhammedanae capita ABULFARAIUS^k primo loco refert, *munditiei in extremis corporis partibus et vestium oris, quod dependant et rebus spurcis occurrant, curam.* Hinc lotiones commendatae praeceptaeque, at tantis ceremoniis et difficultatibus minutias respicientibus,

vt satis

i) Specim. p. 305.

Hist. philos. Tom. III.

k) Dynast. IX. p. 129.

vt fatis clare appareat, primum earum auctorem magis iis intendisse; vt plebem religione detineret, quam vt animum Deo deuinciret emendaretque. Testem volumus Anonymum *RELANDI*¹⁾, qui in exponendis causis, modoque et requisitis lotionis Muhammedicae copiosus est, quem hoc loco, cum in omnium manibus sit, non exscribimus. Cum autem probe viderent theologi, philosophiae beneficio religionem plebiam emendare aggressi, fatis crassas notiones hanc munditiam supponere, frustra eam religionis negotio intrudi, nisi ad animum quoque referatur, sobria magis et elegantiora philosophiae praecepta his affricare statuti Islamismi connisi sunt. Qua de re dignus est, qui audiatur *Algazelius*^{m)}, quo vix acutiorem habere Muhammedani in purgandis reuocandisque ad philosophicos sensus dogmatibus suis. Is quatuor, obseruat, dari munditiei gradus, primum, munditiam exterioris corporis ab inquinamento rebusque spurcis et superfluis; secundum, munditiam membrorum corporis a sceleribus et rebus illicitis patrandis; tertium munditiam cordis a moribus vituperio et vitiis odio dignis; quartum, munditiam secreti ab omni re praeter Deum, id est, purgationem animi et separationem ab omni affectuum sanie, vt soli seruire vacareque Deo possit. Indignatur porro elegans philosophus: *A multis, quorum caligant oculi, curari tantum externam illam corporis munditiam, quae tamen ceteris tantum sit instar corticis extimi ad nucleum, quae appetitur, nempe recessuum cordis expurgationem, adeoque hos, qui minus hac in parte superstitiosi sunt, pro immundis habendos et eorum contraetum fugiendum, quamuis lotorum, eo quod id, quod intus est, desolatum sit et oppletum vitiis superbiae, fastus, ignorantiae, dissimulationis et hypocrisis, rerum ordine plane inuerso*ⁿ⁾. Ceterum ad hanc munditiam etiam circumcisio pertinet, quam cum reliquis Arabum ritibus huc spectantibus Muhammedes seruauit, eo quod Abrahami religionem restituisse videri volebat^{o)}.

III. Oratio religionis columna est, qua sublata ruit religio; estque clavis paradisi. Etiam hoc inter dicta Muhammedis refertur, ad cuius religionem pertinere orationem, quae sit subiectio et demissio sui coram domino potentiae, notauit quoque *ABULFARIVS*^{p)}. Vehementer commendauit Muhammedes orationem, nec male, at tantopere externis eam ritibus oppleuit, vt facile pateat, magis ad externam eum religionis speciem, quam internum cultum respexisse. Testem iterum volumus Anonymum *RELANDI*^{q)} superstitiosam minutiarum obseruantiam inter precandum requisitam exponentem, quam eleganter illustrauit editor do-

1) p. 67. conferenda autem quae copiose affert, *POCOCK*, p. 303.

m) Apud *EVND.* l. c. p. 302.

n) Similem plane locum affert *RELANDVS* l. c. l. II. §. II. p. 181. qui tamen in eo futiliter est, quod hanc philosophicam interpretationem

ad omnes Muhammedanos pertinere putat. Contrarium enim ex dictis constat.

o) Conf. *POCOCK*, p. 319. *RELAND*, p. 268.

p) loc. cit.

q) *C. IX.* p. 87. seqq.

tor doctissimus. Nos omissis iis, quae apud ipsum facile legi possunt, illud imprimis obseruamus, adeo de his minutiis Muhammedanos sollicitos esse, vt vna omissa preces non exauditum iri censeant, et ad externas potissimum circumstantias respiciant, parum ad internas, si vnam intentionem obsequii excipias, attenti; adeo vt ab istis externis circumstantiis orationem plerumque denominent, vt Ροσοκκιο^r obseruatum, qui definitionem Ebno'l Koflai affert, quod sit oratio, *cultus constans actionibus peculiaribus et fundamentis notis cum certis conditionibus tempore definito peragendis*. Melius tamen et candidius praecepere philosophi Muhammedani, in oratione praecipue spectari partes internas, quae sint tanquam eius vita et spiritus, earumque sex praecipue esse, praesentiam cordis, siue intentionem, intellectum, μεγαλισμόν, reuerentiam, spem, pudorem.

IV. Eleemosyna a fideli quouis eroganda et praestanda est. Duplex eleemosynarum genus commendant theologi Muhammedani, vnum quod lege definitum est, et decimas comprehendit, de quo genere videbimus Anonymus RELANDI^r, qui, quam accurati in iis postulandis sint Muhammedani, prolixè exponit, et ad hanc quoque operis partem intentionem eam praestandi tanquam debitum postulat. Alterum eleemosynae genus est, quas vnusquisque erogat largiturque pro arbitrio suo pauperibus. Quid autem de hac eleemosynarum erogatione stutuendum sit, ex eo iudicandum est, quod doceant, ideo eleemosynas praestandas esse, vt preces a Deo exaudiantur. Quem in finem Muhammedis dictum affertur: *Eleemosynae opum vestrarum sunt acceptio precum vestrarum*, id est, facere eas vt preces Deo reddantur acceptae. Ferri hoc in homine reuelationi diuinae nuntium mittente poterat, nisi suspicio esset, hanc Dei beneuolentiam ex precibus promissam ad temporalem felicitatem et diuitias a pseudo-propheta totam legem suam plebis, cui imperabat, desiderijs adaptante restrictam fuisse. Quod non inuidiae causa sed vere dici, testimonium libri ritualis Arabici probat, a Ροσοκκιο^r adductum, vbi obseruatur, *illud, quod in pauperes erogatur, vocari Zacam, quoniam opes adauget et crescere faciat*. Vnde in ipso Al-Corano ad commendandam beneficentiam, illi, qui opes suas in via (i. e. secundum legem) Dei erogant, similes esse dicuntur grano, quod septem spicas germinauit. Non reticendum tamen est, etiam has notiones philosophos emendauisse, et non opum tantum augmenta sed liberalitatis quoque incrementa ex hac beneficentia promississe, immo fuisse aliquos Ροσοκκιο^r laudatos, qui a mundando nomen Arabicum deriuauere, eo quod opes ab inquinamento et animum ab avaritiae sordibus purget. Nec alia forte ratio, cur modus et mensura eleemosynarum apud Muhammedanos definiatur, quam vt sorditiei obuiam eatur, nec habeat, quod impedire queat avaritia.

C c 2

V. Ieiun-

r) Specim. p. 304.

s) C. X. p. 99. seqq.

ff) p. 307.

t) loc. cit.

V. Ieiunium et ipsum quoque quartum fidei fundamentum et pars est. Vehementer et cum summo rigore ieiunium commendat religio Muhammedica, ut ex Anonymo **RELANDI**^a allatisque a **POCCKIO**^x Arabum testimoniis constat. Requiritur enim, praeter intentionem obsequii operisue, abstinencia fidelis hominis totalis ab omni esu, potu, Venere, reliquisque gustus tactusque affectionibus, et vel lege praecipuum vel spontaneum est: illudque celebre illud triginta dierum ieiunium mensis Ramadan est, de quo multa narrant rerum Muhammedicarum et Turcicarum scriptores, quae heic enarrare nostri non est. In quo ieiunio imitatum fuisse Muhammedem aut Iudaeos, qui apud ipsum habitabant, aut Koraisitas populares suos, facile viris doctis^z credi potest. Tantopere autem ieiunii praestantiam commendat, ut occludi ieiunanti portas gehennae, aperiri portas paradisi statuatur. Quamvis autem plerique Muhammedanorum externo tantum operi intenti sint, viderunt tamen Muhammedani philosophantes, interna animi ieiunia sobrietatemque et continentiam potissimum requiri. Vnde Algazelius, Al-Mostatref hisque fimiles^y tres ieiunii gradus esse definiunt, ieiunium communiter proprie et maxime proprie sic dictum. Ieiunium communiter dictum esse affirmant, ut contineat quis ventrem aliasque corporis partes ab explendis cupiditatibus; ieiunium proprie dictum, ut quis auertat aures, oculos, linguam, manum, pedes, ceteraque corporis membra a peccato; ieiunium maxime proprie dictum, ut quis animum a curis vilioribus et cogitationibus mundanis abstrahat, et ab omnibus rebus, excepto solo Deo, auertat. Id ieiunium vere philosophicum dixeris, eo quod in tota vita, etiam inter vescendum exercendum esse statuunt. Inde dicunt: *Quot inter ieiunandum vescuntur, et quot inter vescendum ieiunant.*

VI. Tandem ad practicum Islamismi cultum peregrinatio quoque religiosa pertinet. Quid ea requirat, quo tempore, quibus stationibus, quibus ceremoniis ad Caabam, aedem sacram, in medio templi Meccani peregrinentur Muhammedani, et qua ratione *septies* eam circumeant, hic enarrari non potest, videndus autem Anonymus **RELANDI**^b, quaeque et hic vir doctus et **POCCKIUS**^c de ea re praeceperunt. Nihil esse in his ceremoniis, quas ab Arabibus suis accepit et paulisper immutauit Muhammedes, quod cum rationis praeceptis et philosophia conciliari queat, quilibet videt. Vnde cum eas colore philosophico pingere non possent Muhammedani philosophi, facti sunt solius eas niti Dei arbitrio per prophetas antea reuelato, et cum intermissae essent, a Muhammede repetito, ut discerent homines obsequium. Qua de re candide, quem haec tenus

u) C. XI. p. 109. seq.

x) p. 308. seqq.

y) Conf. **RELAND.** ad l. c. not. c.

z) **POCCK.** l. c.

b) C. XII. p. 113. seqq.

c) p. 311. seqq.

a) *Ibid.*

hactenus testem fidei Muhammedanae habuimus, Algazelius *POCOCKIO* laudatus, probatusque *RELANDO*: Quod ad discursum illum repetitum, et iactum lapillorum, et reliquas huiusmodi actiones, nihil haec ad animum hominis, nec consentanea naturae: nec est intellectui, quo ad inquirendum, quid haec sibi velint, dirigatur, nec quod quempiam ad ea amplectenda incitet, verum mandato simplici constant, et intentione mera obsequendi mandato, quatenus mandatum est, cui necessario parendum fit, et cui se immiscere intellectui non sit concessum, et a cuius usu familiari alieniores sint natura et animus. Cum enim percipit intellectus rei alicuius scopum, fit aliquo modo natura ad eam propensior, quae propensio suppetias fert mandato, vnaque cum eo intellectum adoritur, adeo ut non appareat in eo plena seruitus et obedientia. Haec Algazelius, candide, licet philosophi personam vix sustinens, dum cultum plane irrationalem locum habere debere putat. Intercedit autem Abu Iasfar Ibn Thophail, qui Yockdanidem suum easdem lustrationes suscepisse, easque circumcutiones exercuisse fingit, ut se corporibus coelestibus, quae, perfectissima cum essent, in orbem verti videbat, assimilaret, ut supra dictum. Quod licet imperite satis ad quaerendum Caabae circumcutionibus colorem aliquem excogitatum esse quilibet palpet, suspicamur tamen, Arabes, qui ante Muhammedem astrolatrae fuerunt, ad motus siderum coelestium maxime septem planetarum exprimendos symbolicoque ritu figurandos respexisse. Eos enim in iis colendis suoque modo imitandis fuisse diligentissimos, ex supra dictis constat. Inter quos cum viveret Muhammedes, nec traditiones veteres, sine offensa plebis, quam sibi conciliare studebat, antiquare et abiciere posset omnes, hanc, eiurata licet astrolatria, consuetudinem retinuisse videtur, ne quod semel religionis praetextu receptum erat, magna eum invidia omitteretur. Ceterum hanc peregrinationem Meccanam non ad sepulchrum Muhammedis, quod multi somniant, fieri, vel ex eo constat, quod is Medinae non Meccae sepultus est, et diu ante eiu tempora haec peregrinatio inter Arabes obtinuit. Vnde inter fabulas recte relata est ab *HADRIANO RELANDO*. Eadem fere ratio est iactus lapillorum in vallem Mina, in hac peregrinatione obseruari solitus, quem ritum similiter a veteribus Arabibus Muhammedes transfumfit, quemque cum sensu philosophico excusare non possent, ad obsequii gloriam fabula quadam incrustatam confugerunt, caussantes, esse hanc rem imitationem Abrahami, qui cum occurreret ipsi isto loco diabolus, ut cultum ipsius iniecto dubio turbaret, aut ipsum ad inobedientiam tentaret, iussus sit a Deo eum lapidum iactu fugare ac spem ei omnem praecidere: ita quidem specie lapides in Akabah coniici, at reuera faciem diaboli caedi, ac

Cc 3

dor-

d) p. 312. vnde repetiit *RELANDVS* p. 122. hoc vno fere loco ad praestantissimum librum prouocans, eo quod meliores Muhammedanorum sententias exhiberet.

e) L. II. §. 19. p. 209.

f) *ABULFANAIVS*, Anonymus *RELANDI*, *POCOCKIUS* II. cc.

g) *POCOCK.* p. 315. *HORNBECK.* Summ. controu. L. III. p. m. 153.

dorsum ipsi confringi, cum non alias ipsi vis inferatur, quam per obedientiam Deo praestitam ex mera mandati reuerentia; nullis hac in re menti et intellectui partibus concessis. Alii alias fabulas audunt vel recoquunt, hic non enarrandas, quae omnes produnt, rationem yllam sanam illi ritui non subesse. Aliam rationem paullo probabiliorem affert MAIMONIDES ^b, qui diu inter hos populos vixit: ille enim quosdam doctorum illorum hanc afferre causam ait, quod cum isto loco olim posita fuerint idola, ipsi eum ideo lapidibus petant, vt indicent, se non credere idola, quae ibi fuerant, et in signum contemptus ea lapidare, sed et is obseruat, Mercurii cultum apud Arabes iactu lapillorum peractum fuisse iam ante conditam legem Ismaelitarum. Ex quo coniectura nostra firmatur, Arabes ante Muhammedem in constituendis his ritibus ad septem planetarum cultum symbolicum respexisse. Quemadmodum enim septies templum Meccanum circumeunt Muhammedani, et inter Safam et Meruam, quae oratoria duo sunt, septies currunt, ita in valle Mina lapillos septem, vnum post alium proiciunt, a veteribus id Arabibus edocti, qui Mercurium ita ob mercaturam viarumque tutelam honorasse dicuntur. Idque etiam nomen Safae indicat, quod Mercurium significat, vnde dies Mercurii Safas Arabibus dictus est ⁱ. Quod vbi admittimus, ratio ritus obscuri et vix intelligibilis ex antiquitate dari potest. Notum enim passimque viris doctis ^k obseruatum, solenne fuisse ad statuam Mercurii, viarum tutelarum Dei acruum lapidum congerere, et lapides apud ipsum spargere, vel ad eius statuam proicere. Cuius rei testem et interpretem damus CORNUTUM, rationes philosophicas eius ita exponentem ^l: *προσωρεύουσι δὲ τοὺς λίθους τοῖς Ἑρμαῖς, ἕκαστος τῶν παριόντων ἕνα τινὰ αὐτοῖς προσθεῖς, ἢ ὡς χρήσιμόν τι καὶ κοινανικὸν τὸ παρ' αὐτοῦ ἕκαστος ποιῶν, διὰ τοῦ καθαίρειν τὴν ὁδόν, εἰ τε μαρτυροποιούμενος τὸν Ἑρμῆν εἴτε ὡς ἐπισημασινόμενος τὴν εἰς αὐτὸν τιμὴν, εἰ μὴδὲν ἄλλο ἔχσιν προσενογκῶν αὐτῶ, εἴτε ἐκδηλωτέρον τοῖς παριούσι τὸ ἀφίδρυμα ποιῶν, εἴτε πρὸς σύμβολον τοῦ ἐκ μικρῶν μερῶν συνστάνου τὸν προφορικὸν λόγον.* *Statuis Mercurialibus accumulans lapides, quilibet namque eorum, qui eius statuam praeter-eunt, lapidem adiicit. Causae autem eius rei sunt plurimae. Vna est, quod quilibet utile quippiam faciat, quod ad communem spectet utilitatem, dum viam purgat. Altera, quod obtestetur, Mercurium lapidis adiectione, aut ea suum declaret in illum honorem, quasi nihil nunc occurrat, quod offerat. Alia est, quod statuam Mercurialem praeter-euntibus manifestiorem faciat, additione lapidum. Porro alia est, vt per lapides significetur, ex paruis et modicis partibus consistere orationem enunciatiuam.* Haec Cornutus, cuius qualescunque etiam sint rationes, morem tamen hunc colendi Mercurii olim obtinuisse, euincunt.

Hinc

h) Locum eius adducit РОСОСК. I. c. p. 316. conf. de idololatr. C. III. §. 2. p. 36. ed. Voss.

i) РОСОСК. p. 318.

k) Rem omnem ex mythologia Graeca, et veterum consuetudinibus exponit I. O. SEIDENVS

de Diis Syr. L. II. c. 15. p. m. 250. quocum conferendi СНЕАВУРИ de relig. gent. C. VII. p. 58. 59. ДИОНΥΣ. VOSSIVS ad Maim. I. c. p. 39.

l) c. 16. p. 369. Opusc. mythol. GALSI.

Hinc 'Ερμαῖοι λῶφοι, quorum meminisse Salomonem nonnulli volunt, praecipientem " : *Sicut qui mittit lapidem in aceruum מרגמה Mercurii, vt habet Vulgatus, ita qui dat stulto gloriam.* De quo tamen loco vide sis interpretes ". Illud potius obseruasse hoc loco iuuat, eundem ritum apud Indos quoque antiquitus fuisse obseruatum, vt monuit E. D. HERBERTVS DE CHERBVRY ". Quem cum tenuissent Arabes veteres intelligitur inde, vnde Mohammedes eum transfumferit, licet ad eas rationes, quas secuti erant Arabes, non attenderet: nempe ne nimis a veteri religione, quam reformandam susceperat, recederet. Verum de hoc ritu satis superque, quem siue voluas siue reuoluas nihil inde extorquebis philosophici, nisi cum Cornuto ineptire placeat. Et haec quidem de ethica Muhammedanorum doctrina, quatenus ea Al-Corano nititur. Eos autem, qui Aristotele duce de morali philosophiae parte solliciti fuere, hic non moramur. Supra enim ea de re, quantum satis, diximus.

§. XX. Superest alia moralem doctrinam propagandi methodus Arabibus valde deamata, per sententias, prouerbia, symbola, apologos et similia, quam exotericam vocare consueuimus, eo quod ad vulgus magis erudiendum, quam ad interioris disciplinae alumnos edocendos adhiberi solebat. Eam maxime Arabibus commendauit carminis studium, quo elegantioris literaturae genere vehementer eos delectatos esse, summamque in eo excolendo posuisse industriam supra *Capite huius libri primi* probauimus. Ad quod inuitauit eos Arabicae linguae elegantia, et Orientalium populorum dicendi differendique ratio, ad imaginationis excitatoris effectus producendos plurimum faciens, et naturali quadam inclinatione hisce studiorum generibus se applicans. Ex hoc vero fonte deriuandum quoque est, quod sententiis, dictisque moralibus carminibus suis inferendis, tantopere studuerint. Possunt etiam prouerbia Arabibus solennia huc trahi: quamuis enim sint plurima, quae doctrinam moralem philosophicam non spirant, et vulgus magis vsibus, quam eruditorum acumini sunt tribuenda, alia tamen multa in scriptis Arabum deprehenduntur, quae natiuam nobis gentis huius in morum doctrina indolem detegunt, dignaque sunt, quae considerentur in philosophiae historia, vt quid ingenia Arabum in hac eruditionis parte valuerint, intelligatur. Nec improbandum est eorum institutum, qui prouerbiorum et adagiorum Arabicorum collectionem instituerunt, quod post LEVINVM WARNERVM Persarum prouerbia colligentem THOMAS ERPENIUS suscepit, cui *centurias prouerbiorum Arabicorum*, alia licet fini collectorum^o debemus. Prolixior in hoc laboris genere fuit GALLANDIUS, qui sententias et adagia moralia et politica gentium Orient-

Ethica Saracenorum exotérica.

11) Prouerb. XXVI, 8.

m) GROTIUS adh. I. DEVSIVS adag. Hebr. Dec. VIII. ad. 6. vbi simile adagium Hebraeorum explicatur: *Spargit lapidem in Markolis*, eodem sensu.

n) loc. cit.

o) Adiecta ea est Grammaticae Arabicae recusae ab ERPENIO editae, et nuper Cl. SCHWERTENS cura.

Orientalium ex Arabum, Persarum, Turcarumque scriptis collegit, vnoque fasce comprehensa Gallico sermone edidit ^p. Qui si auctores nominasset, fontesque vnde ea hausit, sique vulgus proverbia a sententiis sapientum distinxisset, meliori se industriae elogio commendauisset ^r. In eodem stadio versata quoque HENRICI HOTTINGERI ^r industria, qui eiusmodi γνώμης ex Arabum scriptis collectas congeffit plurimas, ex quibus constat, elegantissima Arabibus contigisse ingenia, nec ab omni doctrinae melioris sensu remota, quae et aperto et symbolico dicendi genere pulchra multa de moribus scripserunt, licet morum doctrinam ex instituto non tangerent. Fuit tamen inter eos poeta, hic a nobis non praetereundus, eo quod de moribus praecipere sibi constituit, et elegantissimum ethicae Orientalis compendium methodo licet exoterica conscriptum nobis reliquit, nempe celeberrimi *Rosarii Persici* auctor. Fuit is SCHEICH MUSLAH EDDIN SADI, Schirafensis Persa, qui sub Chalifa, Damasci sedem imperii figente Musaffer Eddin Abubeker Ibn Saadi Ibn Sengi ^r circa seculum Christianum decimum tertium medium ^r vixit, ingeniumque non studiis tantum elegantioribus, sed philosophiae quoque demonstrauit aptissimum. Is cum ex exiguo parentum censu magnam sibi spem futurae felicitatis non concepisset, ingenii, quod nactus erat supra modum elegans, praestantiae confusus, ad literarum studia applicuit animum. Cumque in Persiam irruptionem Turcae fecissent, et compleuissent omnia belli tumultibus, silentibus Persarum Musis ad iter literarium se accinxit, Bagdadique aliquandiu commoratus celeberrimum eius aetatis philosophum Schechab Eddinum praeceptorem habuit ^r. Progressus in Syria cum ad Damasci viciniam peruenisset, in Christianorum manus incidit, qui vincitum et catenas trahentem Tripolin abduxerunt, et ad operas publicas condemnarunt. Ex qua tamen miseria viri cuiusdam nobilissimi, et doctum, quas a natura acceperat, elegantia capti beneuolentia non aere tantum eius ereptus est, sed filiam quoque eius vxorem accepit ^r. Cum ergo multas itineribus quamplurimis ingenii diuitias conquisiisset, reuersus domum magna principis laudati gratia vsus est, qui cum eruditionem eius summopere coleret, ad scribendum animum adiecit, et praeter alia *rosarium* hoc *politicum* siue *amoenum sortis humanae theatrum* concinnauit. Rationem, scopumque atque occasionem elegantissimi libri ipse auctor narrat, cuius verba, vt habeat Lector dicendi generis ab eo adhibiti speciem, cum venia eius, hic integra apponemus:

Quadam nocte praeteriti temporis memoriam reuocavi:

Vitaeque male transactae dispendium cum indignatione deuoravi.

Saxum-

p) Les paroles remarquables, les bons mots et les maximes des Orientaux, traductions de leurs ouvrages, Paris 1694. 12.

q) Conf. Cel. STOLLAUS Intr. ad hist. liter. P. III. C. I. §. II. p. 576.

r) Hiltor. Orient. L. II. c. 5. p. 315.

s) Vid. Ipse SADI p. 27.

t) Ibid. p. 37.

u) Vid. GENTIVS, in not. p. 539.

x) Prauis tamen moribus tinctam, et animo pertinacem, imperii intolerantem, linguaque procacem fuisse, ex p. 199. suspicamur.

*Saxumque habitaculi cordis lacrymarum adamante perforauit.
 Hosque versus conditioni meae conuenientes effudi.
 Quouis momento vnus vitae abijt spiritus,
 Illud dum inspicio, non multum restitit.
 O te (Socordem,) cuius iam quinquaginta (aetatis anni) sunt elapsi so-
 mno etiamnum grauem.
 Vinam istos quinque supremos vitae dies probe intelligeres,
 Pudor illi, qui abiit, opusque non perfecit.
 Discessus tympanum percusserunt, sarcinam non composuit.
 Suavis somnus in discessus aurora
 Retinet peditem ex itinere.
 Quicumque venit, nouam fabricam struxit,
 Abijt ille, fabricamque alteri construxit.
 Alter ille similia huic vanitatis molimina agitauit
 Illam vero fabricam ad finem perduxit nemo.
 Sodalem instabilem amicum ne adscisce:
 Amicitia indignus est fallacissimus hic mundus.
 Cum bonis malisque pariter fit moriendum.
 Beatus est ille, qui bonitatis palmam reportauit.
 Viaticum vitae (aeternae) in sepulchrum tuum praemitte.
 Mortuo enim te nemo feres: tu te ipse praemitte.
 Vita ut nix est, solique Augusti (aethiuans)
 Pauillum reliquit; tibi tamen domino etiamnum socordia et inertia
 blanditur.
 Heus tu, qui manu vacua forum adiisti,
 Metuo, ut plenum referas strophium.
 Quicumque segetem suam comederit, dum adhuc in herba est,
 Messis tempore spicilegio contentus esse cogitur.
 Consilium Saadi attentis animi auribus accipe:
 Via ita se habet, tu te virum praesta, et vade.*

His in prosa (ita enim carmina interstinxit sua) adiicit: „hoc, probe
 „considerato, ex re esse, se vidisse, vt in loco solitario consideret, sinu-
 „que suo a mortalium consortio contracto, tabulas inanium dictorum de-
 „leret, posthacque nihil amplius male aut procaciter diceret. Solitudi-
 „nem itaque coluisse, donec tandem quidam amicorum, qui sodales in
 „Meccano itinere secum eodem vectus camelo inque hospitio sibi contu-
 „bernalis, antiquo et vsitato more fores ingressus iocis omnibus atque fa-
 „cetiis confabulationem moliretur; se tamen ne verbulum quidem pro-
 „locutum frustra ab eo ad loquendum incitatum fuisse. Sodalem tamen
 „alium illi propositum exposuisse: vitae scilicet reliquum in hoc terra-
 „rum orbe procul a mortalium consortio Deum colendo se exacturum
 „silentiumque culturum esse: et ad simile institutum eum excita-
 „uisse. Illum exposita loquendi inter amicos virtute et necessitate

Hist. philos. Tom. III.

D d

„tanto-

„tantopere ipsi instituisse, vt linguae vinculis solutis in hortum vernan-
 „tem cum ipso descenderet, rosarum pulchritudine speciosum et fragran-
 „tem, in alio quoque horto pernoctauisse cum sodali, sinum rosis plenum
 „referente. Quam fragilem et instabilem animi iucunditatem cum
 „confiderasset, de alia animi recreatione se cogitasse, nempe rosario ex
 „eruditorum dictis construendo, hocque consilium amico exposuisse,
 „qui accepta promissione ita eius complementum vrferit, vt antequam
 „rosae flaccescerent, liber absolutus emergeret.“ Haec ipse narrat, et tum
 in laudes principis sui more Orientalium magnificis titulis exurgit. Ab-
 soluit vero librum An. Heg. DCLVI, summo cum applausu non a rege
 tantum eiusque aula, sed et ab omnibus, vt ipse gloriatur, exceptum.
 „Scopum vero sibi hunc fuisse praefixum docet, vt paucula quaedam via
 „breuiori ex rebus rarioribus memoria dignis, grauibus sententiis, histo-
 „riis, carminibus, praeceptorumque regum institutis hoc libro contraheret.“
 Quamuis autem systema aliquod ethicum et politicum condere in animo
 non haberet, certis tamen capitibus summam doctrinae moralis et ciui-
 lis complexus est. Agit enim c. I. de moribus regum, c. II. de moribus
 religiosorum, c. III. de continentiae praestantia, c. IV. de silentii com-
 modis, c. V. de amore et iuuentute, c. VI. de imbecillitate et senectute,
 c. VII. de disciplinarum institutione, c. VIII. de conuersandi virtutibus.
 In quibus explicandis non sententiis tantum vtitur pulcherrimis, sed
 exempla, parabolas, apologos, et similia, quae in methodo exoterica
 occurrere solent, affert, et iucundissima oratione ita cuncta illustrat, vt
 non tantum viuo adhuc auctore liber in omnium manibus oculisque esset,
 sed teste quoque editore y, in Perside, India, Arabia et Turcia, vbique
 esset longe celeberrimus et desideratissimus, totumque Orientem hoc fi-
 dus hodie quoque illustret. Causa haec libri inter Orientales celebri-
 tas est, cur Occidentis quoque incolis legendus a viris doctis exhibitus
 sit. Primus, nisi fallimur, RYERIVS nobilis Gallus, popularibus suis
 lingua Gallica vestitum exhibuit z: post eum Germanicam versionem
 tentauit IOANNES FRIDERICVS OCHSENBACH, vterque non
 satis feliciter, eo quod Persicae linguae, qua conscriptus est liber elegan-
 tissimus et iucundissimus non satis essent periti. His itaque praefidiis
 melius instructi ad hunc laborem suscipiendum accesserunt duumiri do-
 ctissimi GEORGIVS GENTIUS et ADAMVS OLEARIVS, Ger-
 manus vterque, ille Dhama-Saxo, hic Hofatus. Et Gentius quidem,
 cuius memorabilis et feliciori senectute digna fuit vita a, cum diu mo-
 ram in terris Turcicis egisset, et praeter alias Orientis linguas Persicam
 quoque accurate didicisset, multa quoque ad huius libri historiam perti-
 nentia ab eruditis istarum regionum percepisset, ex Oriente redux, ad-
 iutusque gratia et subsidiis atque pecunia a serenissimo Saxoniae electore

Ioanne

y) In praefat.

z) Anno 1634.

a) Enarrauit eam V. C. AVGVSTVS BEYE-

RVS in historia vitae factorumque atque meri-
 torum Georgii Gentii Dhama Saxonis, Dresd.
 1733. 8.

Ioanne Georgio secundo, qui egregie Orientali literaturae fauebat, edidit *Gulistan* siue *Rosarium* hoc ex *typographeo Ioannis Bleau, Amstelodami* c1o 1o c l i, literis Persicis et versione Latina magnifico apparatu regioque ornatu splendidum ^b, et operis titulo electoris nomen dedicatione praefixit eo successu vt mille florenorum munere Gentii laborem remuneraretur. Quae tamen editio, cum propter splendorem esset carissima, nec vbique emtores reperiret, repetita est, omisso textu Persico ex sola versione Latina, post quatuor annos ^c; summum virorum doctorum applausum consecuta. Nec Gentii labore et industria deterreri se passus est Olearius, qui has quoque regiones suscepto cum legatione Moscouitica itinere inuiserat, quō minus Germanico idiomate elegantissimum morum compendium ederet adiutus opera Persae cuiusdam Hakwirdi, quae versio primo quidem c1o 1o c l i v, et dein c1o 1o c l x v i, Slesuici prodiit, et Gentii obtrectationes passa est, de qua laticula, cum ad nostrum institutum non pertineat, videndus V. C. AVGVSTVS BEYERVS ^d. Hoc itaque monumentum sapientiae moralis huius gentis ducem secuti, potiores sententias Lectori legendas propinabimus; vbi prius aliquam adagiorum symbolorumque Arabicorum syllogen exhibuerimus.

§. XXI. Ita vero Arabes de moribus virtutibusque sentiunt ^e:

Adagia Arabum Esbica.

I. Impius mortuus est, etsi viuat: at pius viuit, etsi sit in mansionibus mortuorum.

II. Religio, pietas, cultus religiosus occidit concupiscentiam.

III. Timor domini ornat cor.

IV. Preces nocturnae splendor diei.

V. Sapientissima sapientia est pietas et stultissima stultitia est impietas.

VI. Obedire inimico (Satanae) interitum affert, at obedire Deo est lucrum.

VII. Qui facultates suas erogat in peccato, frustra deinde queritur, quod Deus ipsum pauperem fecerit.

VIII. Stabilimentum fidei humilitas, labefactatio autem eius praesumptio.

IX. Stabilimentum fidei est abstinentia, labefactatio autem eius concupiscentia.

X. Esto in pueritia tua humilis, vt sis in senectute tua exaltatus.

XI. Humilitas augmentum est nobilitatis et complementum gratiae.

XII. Exaltatio viri est humilitas eius.

XIII. Qui se ipsum habet pro sapiente, habent eum Deus et homines pro ignaro.

Dd 2

XIV.

b) Amstelod. 1657. fol. qua editione nos viderimus, quae olim fuit magni in his literis viri G. HIER. WELSCHII. Historiam libri vide apud BEYERVM l. c. p. 92. seqq.

c) Amst. 1655. 12.

d) l. c. p. 94. seqq.

e) Selegimus has sententias ex iis, quas magno numero affert HOTTINGERVS l. c.

XIV. Ne ascendas cacumen montis, cum fueris ornatus, ne forte cadas, inque virtutibus ne tumeas animo.

XV. Qui velociter ambulat, cadit.

XVI. Tria sunt, quae interimunt hominem, fastus, auaritia et concupiscentia.

XVII. Cuius minor est intelligentia, maior est philautia.

XVIII. Inter omnia vitia difficillime curatur *Φιλανθρία* et *Φιλωνεμία*.

XIX. Obstrue quinque fenestras (sensus,) ut luceat domus, et habitans in ea (anima).

XX. Declina a turpitudine, si audis illam, et sede tanquam cogitatus non audires sermonem obscenum.

XXI. Sapiens non est sapiens, donec omnes suas cupiditates vicerit.

XXII. Cum sapiens non temperat a mundanis cupiditatibus, seculi sui hominibus tormentum est.

XXIII. Abstinere a concupiscentiis, est, diuitem esse.

XXIV. Cuius concupiscentia vincit intellectum, is perit.

XXV. Mulier sine verecundia, est sicut cibus sine sale.

XXVI. Si videret homo finem transitumque suum odisset utique opus, eiusque fraudem.

XXVII. Mundus nemini perpetuus est, cor ad mundi creatorem applica, et hoc sufficit.

XXVIII. Dulcedo mundi videtur aliqua stulto, sed sapienti est amarorum.

XXIX. Nemo est in mundo, qui ærumnis vacet; si vacet, inter filios hominum numerandus non est.

XXX. Mundus est deceptio, domicilium lachrymarum.

XXXI. Mundus sedes nostrae non est, ut eam veluti patriam acquiramus.

XXXII. Vende mundum hunc pro altero, et multum lucraberis.

XXXIII. Accipe, quod necesse est accipere a mundo, ultimum enim eius mors est.

XXXIV. Quando desereres mundum, et intendes ei odium? quando relinques rebellionem? dic mihi, quando? mundus enim transit, ut scriptura, sapientia stabilis est, ut sculptura.

XXXV. Cogita ingressum tuum in hunc mundum, et egressum tuum ex ipso: quia tu de nihilo factus es homo, et momento fies, tanquam non fueris.

XXXVI. Opes et mundus praeteribunt, at durabunt opera bona.

XXXVII. Mundus cadaver est, et petentes eum canes sunt.

XXXVIII. Ne te seducat multitudo hominum, quandoquidem tu solus morieris, et tu solus rationem reddes.

XXXIX. Qui cupit supplere mundana mundanis, similis est illi, qui extinguere cupit ignem stramine.

XL. Studere simul, mundo et futurae vitae, est fallere se ipsum.

XLI.

- XXI.** Non sufficit mundus abstinenti religiosus non acquiescit in mundi vanitate.
- XXII.** Recordare, unde veneris, et quo sis abiturus, et vbi consistas.
- XXIII.** Vita hominis via est, ad mortem tendens.
- XXIV.** Diu est, quod tantum mactatur pingue, et relinquitur macrum.
- XXV.** Vita nostra somnus est, et mors excitatio, homo vero inter illa duo se habet instar spectri procedentis.
- XXVI.** Hodie mundus durat, cras nouissimus dies instat.
- XXVII.** Pauper sine patientia, est vt lampas sine oleo.
- XXVIII.** Perfectio est in tribus rebus; deuotione in religione, patientia in aduersis, prudentia in vita.
- XXIX.** Patientia est clavis gaudii, festinatio clavis poenitentiae.
- L.** Infortunium patienti vnum est, pauido autem geminum.
- LI.** Patienter perfer opus, cuius te certum manet praemium: est patienter abstinere ab opere, cuius haud perferre possis poenam.
- LII.** Errat cursus eius, qui sperat in alium, quam in Deum.
- LIII.** Eleemosyna dum egreditur e manu dantis, antequam cadat in manum petentis, quinque haec loquitur verba: parua fui, et magnam mercedem fecisti; exigua fui, et me multiplicasti; hostis fui, et amore dignum me reddidisti; transitoria fui, et perennem me constituisti; fui custos meus, nunc ego sum custos tuus.
- LIV.** Firmitas regni est iustitia.
- LV.** Exequere aequum, neque insistas voluntati tuae malae, neque sequere eam.
- LVI.** Liberalis vicinus Dei est, vicinus hominum, vicinus paradisi, remotus ab igne infernali.
- LVII.** Diues sine liberalitate, est vt arbor sine fructu.
- LVIII.** Malum paupertatis est abiectum esse, bonum verum autem diuitiarum, esse contentum.
- LIX.** Non oportet vt iudex audiat querelam alicuius, nisi et aduersarius eius cum eo fuerit.
- LX.** Cum amicus tuus fuerit mel, ne comederis eum totum.
- LXI.** Optimus fratrum est, qui fratres suos iubet cauere sibi a malo, dirigique eos ad bonum.
- LXII.** Deus amicitiae in sinceritate consistit.
- LXIII.** Frater tuus est, qui te iuuat in aduerso.
- LXIV.** Nisi esset concordia, periret mundus.
- LXV.** Confessus sapientiae hortus est de hortis paradisi.
- LXVI.** Confessus praestantium virorum sunt munimenta sermonis.
- LXVII.** Societas malorum est nauigatio maris.
- LXVIII.** Custodi praeceptum parentum tuorum, vt prolongentur tibi dies.
- LXIX.** Esto omnino, vt formica tempore aestatis.

- LXX. Possidet homo animam suam, qui occultat secretum ab amico suo.
- LXXI. Arcanum tuum est captius tuus, si illud custodieris; tu autem captius es eius, si manifestetur.
- LXXII. Taciturnitas conciliat suis amorem.
- LXXIII. Efficat garrulus hora vna litem mensium.
- LXXIV. Index intellectus viri, opus eius, et index scientiae eius, sermo eius.
- LXXV. Ignis lignis accenditur, et initium belli est sermo.
- LXXVI. Qui nescit parere, nescit imperare.
- LXXVII. Umbra imperatoris vt umbra Dei.
- LXXVIII. Doctus sine opere est vt nubes sine pluua.
- LXXIX. Pessimus hominum est eruditus, qui non prodest eruditione sua.
- LXXX. Scientia diadema est puero, et intellectus torques aureus.
- LXXXI. Orphanus est, qui scientiam non habet et eruditionem.
- LXXXII. Memento temporis morbi et senectutis venientis pone te, quia sapientia melior est, quam ensis, et scientia excellentior, quam opes.
- LXXXIII. Non est paupertas docto.
- LXXXIV. Dies vnus viri docti praestat tota vita viri indocti.
- LXXXV. Perfectio scientiae in mansuetudine est.
- LXXXVI. Benefac, si vis, vt bene fiat tibi.
- LXXXVII. Non est diues, cui nulla est vita.
- LXXXVIII. Qui aliorum ad te crimina defert, is defectus etiam tuos defert aliis.
- LXXXIX. Non est regibus frater, nec inuidis quies, nec mendacibus fauor.
- XC. Mendacis facies perpetuo est atra.
- XCI. Lumen omnium factorum tuorum est sermo verax.
- XCII. Nunquam peiera, ne in hominem quidem, qui tibi nocuit.
- XCIII. Diues avarus pauperior est liberali egeno.
- XCIV. Sitis opum vehementior, quam fitis aquae.
- XCV. Duo non saturantur, quaerens scientiam et quaerens opes.
- XCVI. Pigritia et multitudo somni abducunt a Deo et adducunt ad paupertatem.
- XCVII. Perit beneficium, qui ingratus illud tegit.
- XCVIII. Nonnunquam capiti demisso subest malitia.
- XCIX. Satis est inuido inuidia sua.
- C. Vnum peccatum multum est.
- CI. Homo sine poenitentia est tanquam fluuius sine aqua, et mulier sine verecundia tanquam lampas sine lumine.
- CII. Qui non anticipat poenitentiam ante mortem, miser est.
- CIII. Resipiscentis peccata sunt, qualia illius, qui nulla habet peccata.
- CIV.

CIV. Optimum poenitentiae est paucitas delicti.

CV. Non praecludentur cultoribus Dei fores poenitentiae, donec sol in occasu oriatur.

CVI. Operare animae tuae, quantum potes, est enim infernus et paradifus.

CVII. Qui operatur bonum, non priuabitur remuneratione.

Haec ex multis aliis, quae adductis ipsis verbis Arabicis copiose enarravit HOTTINGERVS ^f selecta, satis ostendunt, sententiarum neque pondus, neque elegantiam Arabibus defuisse. Verum nec acumine carere eorum ethicam paraeneticam et gnomologicam, *παροιμια* more veterum symbolice propositae testantur, quarum exempla aliquot, cum elegantia sint et iucunda, hoc loco ad cognoscendum Arabicae gentis ingenium dabimus:

I. Ne nata in aqua frigida, ne pereas, i. e. ne tradas animam tuam cupiditatibus, ne moriaris in peccatis tuis in aeterno cruciatu.

*Proverbia
symbolica A-
rabum.*

II. Lima spinas lima, i. e. vince affectum carnis, et cupiditates malas, vt viuas.

III. Occlude ostium tuum aduersus raptores, i. e. claude sensus tuos aduersus peccatum, ne capiant te hostes.

IV. Ne immittas pecus tuam in pratum, in quo non est sepes, i. e. ne emittas cupiditates tuas sine freno legis.

V. Esto vnique libra, i. e. esto iustus nec declinato ab aequo ad abiiciendam iustitiam.

VI. Ne conuersare cum leone quodam pede, i. e. caue et declina omnem hominem nequam.

VII. Ne deambula nudus per plateas, i. e. ne aperias secretum tuum coram hominibus, ne subfannent te in conuentu.

VIII. Verba fac nocte, vbi non est aus nocturna, i. e. occulta dignitatem tuam et arcanum tuum a turba idiotarum et stultorum.

IX. Ne aperi secretum tuum fimiis, i. e. derisoribus.

X. Appone ianuae tuae frenam, et non timebis inimicos tuos, i. e. os refrena et compefce silentio.

XI. Audio molae strepitum, sed non video farinam, i. e. verba dantur, res ignorantur.

XII. Si nescis ascendere per scalam, non ambulabis super tectum, i. e. qui non didicit parere, nescit imperare, vel, qui per gradus non ascendit, non culmina attinget scientiae.

XIII. Angustum est pectus eius, qui coarctat manum suam, i. e. qui avarus est, pauper est.

XIV. In loco vbi sal comedis, salinum ne frangito, i. e. benefacta male factis ne compenses.

XV.

f) Hist. Orient. p. 314.

XV. In puteum ex quo aquam bibisti, lapidem ne conicias, i. e. bona malis ne comperdes.

XVI. Ne indue album nocte obscura, i. e. ne sis extrinsecus decorus, intrinsecusque plenus nequitiae.

XVII. In patera carnis ne bibe merum, i. e. ne delicias sequere scortatorum.

XVIII. Ne aperias fenestram ante unum angelorum, i. e. non aperias sensus tuos in conspectu meretricum, ne cadas in retia illarum.

XIX. Nata in aqua ante vesperam, i. e. purifica te poenitentia ante mortem.

XX. Accende lucernam tuam ante tenebras, i. e. illumina te bonis operibus, antequam tibi superueniat mors.

XXI. Omnis ouis suspenditur e calcaneo suo, i. e. unusquisque punietur pro actionibus suis.

Haec specimenis loco sufficiant, plura qui desiderat: ei plenis cyathis porrigent Erpenius, Hottingerus, Gallandius et paroemiographi Arabum alii. Multa ex his habuisse Arabes Muhammedis tempora insequentis ab antecessoribus suis, quos, praecipue carmina sua huiusmodi sententiis ornasse constat, dubium non est: suntque forte multa inter ea, quae sanam antiquitatem sapient. In hoc enim eruditionis genere vetustissimos Arabes excelluisse, *Tomo primo* iam notauimus. Aliorum tamen scriptura quoque expilarunt scriptores morales Saracenorum, ne Graecis quidem philosophis exceptis, et imprimis Pythagoreorum γράμματα haud raro Arabice extulerunt, suisque vendiderunt pro nouis. Ita illud Pythagorae: *ὄν ἂν μοῖραν ἔχης πρώως φέρε, μὴ ἀργονόετον*, Arabice dixerunt: *أَنْزَلَهُ عَلَىٰ سِدْرٍ مِّنْ عِزِّ رَبِّهِ كَمَا أَنزَلَ الذُّرَّ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ*. Saepe Hebraeorum quoque ex fluminibus sua arua irrigarunt, immo a Christianorum quoque praeceptis non abhorruerunt. Imprimis translata varia sunt ex libris apocryphis in Coranum ipsum et scripta Muhammedanorum theologorum. Cuius exemplum hoc esto: *Tempore Isa tres aliquando una facientes iter thesaurum inueniebant, disceruntque esurimus: Eat itaque vnus nostrum emtum cibum. Abiit igitur vnus eorum, vt cibum afferret, consultumque esse cogitauit, si cibum veneno inficeret, dicens, fore, vt si de eo ederent, morerentur, ipseque solus thesauro potiretur. Fecit igitur hoc venenumque cibomiscuit. Reliqui vero duo etiam inter se conuenerunt, quod, vbi tertius ille accederet cum cibo, neci eum daturi essent, atque sic ipsi soli thesaurum possessuri. Afferentem igitur cibum occiderunt; ipsi vero postea venenatum cibum comedentes mortui sunt. Hunc cum Iesus f. M. et discipuli eius locum transissent, dixit: Hic mundus est, videte quomodo tres illos tractauerit, ipse tamen in statu adhuc suo permanet, et necdum amastros suos habere cessat. Vae illi, qui perit diuitias ex hoc mundo.* Similia passim apophthegmata apud

apud scriptores Muhammedanos occurrunt, quae sanctissimo Seruatori tribuunt, sine dubio ex veterum relationibus, maxime vero ex libris apocryphis, eiusmodi narratiunculis refertis hausta, quae ab iis Christianis acceperunt, qui initio federis sub Muhammede cum Arabibus vixerunt. Sunt et inter allatas sententias multae, quae ducibus Saracenorum debentur, diligenter ab ELMACINO annotatae, qui passim obseruat, principes Arabum eiusmodi γράμματα valde delectatos fuisse. Qui cum ingentem poetarum numerum interdum in aulis suis nutriuissent, ut supra obseruatum, dubium non est, quin in eiusmodi morali doctrina carminibus suis explicanda complures eorum desudauerint. Certe id carmina moralia, quae Auerroi tribuuntur, suadent, et exempla passim in historia Saracenica adducta testantur. Pertinent quoque ad hanc philosophiam moralem Arabum exotericam apologi et fabulae, cuius methodi ab antiquissimo tempore gens haec studiosa fuit admodum. Vnde inter Arabes nihil celebrius fabulis Aesopi, siue Locmanni, quas Arabicas debemus THOMAE ERPENIO, ex quibus patet, circa Muhammedis tempora fuisse scriptorem quendam, qui veteres fabulas Arabice enarraret, nonnullas novas adiiceret. De quo tamen cum *Tome primo* dictum sit, hoc loco nihil adiicimus. In eodem quoque genere elaborauisse quaedam Afaadem Agyptium et Auicennam auctor est HOTTINGERVS^g, qui paroemiographos Saracenorum praestantiores quoque enarrat. Inter eos excellunt prouerbia imperatoris Alis, qui eiusmodi sententiis acutis valde delectatus est. De quibus tamen et similibus in historia Arabum literaria pluribus dicendum.

§. XXII. His iam praeceptorum moralium in rosario Perfarum politico propinatorum breuem subiungimus syllogen: *Capite primo, de moribus regum* haec praecipuntur:

Sylloge praeceptorum moralium rosarii Persici.

I. Paradisus est illorum, qui irae moderantur ac mortalibus ignoscunt.

II. Si rex continuo faciat, quicquid aliquis dicit; vae illi, si praeter bonum aliud dixerit.

III. Mundus restat nemini: animum itaque in mundi conditore figasat est. Ne innitaris opibus hulus mundi, iisque incumbas: multos enim tibi pares aluit atque peremit. Cum anima studeat transire illibata, quid interest, moriaris in folio an in solo^h?

IV. O quantos et quam famosos humo condiderunt! quorum, quod in hoc orbe fuerint, nullum vestigium restitit. Quisquis igitur es, benefacito, vitamque vsuram censeto, antequam moesta haec oriatur vox: ille non amplius superest.

V. Inge-

^g) Biblioth. Orient. C. II. p. 277.

^h) Haec inscripta fuere arcui aestiuarii regis Feriduni. Fuit is ex antiquissimis Orientis regibus, quem giganteo corpore et diuino ingenio

conspicuum, et longe lateque regnantem, primum mortales in ordines classesque diuisisse, multos inuenisse, Sahacum tyrannum crucidauisse Persae referunt. vid. GENTIVS ad h. l.

Hist. philos. Tom. III.

V. Ingenio praeditus praestare debet apud regem incio giganti. Neque enim mole grandius pretio potius: Ovis munda est, elephas fordidus; equusque Arabicus quamuis sit tenuis, talis tamen est, ut asinorum cohorti praestet.

VI. Quamdiu vir verbum non fecerit, inertia virtusque illius sepulta sunt (ignorantur) quemuis saltum ne existimes vacuum, fieri potest, ut in eo tigris lateat.

VII. Nemo noctuae, (ministro infido) sub patrocinium concefferit, etsi aquila (princeps) in orbe terrarum non extiterit.

VIII. Mature regi occurrendum est latrociniiis: tempore enim vires acquirit; fontis enim principium obstruitur operculo, vndis vero cum intumuerit, ne elephante quidem transiri potest.

IX. Prauis benefacere, perinde se habet, ac male facere viris bonis.

X. Diuitiae in virtute, non auro consistunt: magnitudoque in ingenio, non in annorum numero.

XI. Dimidium panem si vir Dei comederit, dimidiam ille partem pauperibus distribuit: rex vero integrum regnum si occupauerit, alterius denuo occupandi consilia agit.

XII. Hostis quidnam effecerit, si amicus verus adfuerit?

XIII. Inuidiae pestis in aula non nisi obitu expugnari potest. Viles atque improbi anxiiis votis expetunt aduersa magnatum fata et interitum.

XIV. Quicumque auxiliatorem calamitoso tempore desiderat, pacis tempore liberalitate et dementia certet. Seruum anulum aure gestantem ni benigne tractaueris, elabitur: beneuolentiam fac, ut tibi liber etiam seruus existat.

XV. Regem populum suum ipsa anima nutrire praestat: quia rex populi beneficio regnat.

XVI. In rege requiritur aequitas, ut mortales ad eum confluant, atque clementia, ut sub potentiae eius umbra tranquilli securique agant.

XVII. Iniquus regnare nequit: perinde ac lupus oves pascere nescit.

XVIII. Rex qui iniquitatis instituta introduxerit, ipse regni sui fundamentum prouit.

XIX. Si quis rex iniquitatem in subditos licitam duxerit, amicus illius aduersis temporibus acerrimus hostis erit.

XX. Cum subditis pacem colito, et ab hostium bello securus esto. Aeque enim regi subditus ipse miles est.

XXI. Ille salutis pretium aestimauerit, qui miseris iactatus fuerit.

XXII. Illum time, qui te timet, etsi cum eiusmodi centenis bellum gerere possis: nam molietur in te exitium.

XXIII. Spes ampliandi regni diu iam agitata cui bono? Cum spes superest nulla, vitam redituram transactam?

XXIV. Pau-

XXIV. Pauper et diues huius terrae sunt serui atque ditiores quo sunt, eo magis illa egent.

XXV. Subdito debili te misericordem praestato, ne ab atroci hoste exagiteris.

XXVI. Robusti lacertis vngularumque vi, nefas est manum miseri impotentis torquere.

XXVII. Metuat ille, qui lapsis non ignouerit, pede si lapsus fuerit, nemo manum illius prendet.

XXVIII. Quicumque rex corruptum prauitatis semen sparserit, bonosque fructus sperauerit; ingenium frustra vanis moliminibus concoquit, et inania consiliorum monstra captat.

XXIX. Surdum fingere desine, populoque iustitiam administra. Nisi enim iustitiam administraueris, iustitiae ecce adest dies.

XXX. Posterius Adami inter se sunt mutua membra, quia, teste natura, ex vna conditi sunt materia. Si membrum vnum calamitate pressum tempus traxerit, neque reliqua membra acquiescere possunt. Tu si aliorum malis non indolueris, minime mereris ut te hominem dixerint.

XXXI. Praestat regi mori, quam mortales exagitare, cuiusnam enim bono illi rerum hoc arbitrium regimenque orbis?

XXXII. Cauendum est a vehementia et furore regum, plerumque enim animus illorum grauissimis regni distringitur negotiis, adeoque importunitatem vulgi tolerare nequeunt.

XXXIII. Qui opportunitatem gratiae regiae captare nescit, illi fit illicitum beneficium regis.

XXXIV. Si quis stolidus ipso meridie cereum accenderit, illico videbis obscura nocte lampadi ipsius defuturum oleum.

XXXV. Hominem beneficiis liberalitateque ad bonam spem erigere, mox rursus omni spe succisa animi dolore afficere, principi indignum est.

XXXVI. Liberalitatis portam aperire vix decet: cum vero aperta iam fuerit, illam seueritate occludere dedecet.

XXXVII. Quicumque stipendia, ut rem nimis caram equiti subtrahit, facit, ut equiti nimis carum videatur manum ferro admouere, forti itaque militi aurum dato, ut caput discrimini exponat: Aurum nisi dederis, te deserto ad alium transierit. Vir fortis si satur fuerit, generoso impetu in hostem prorumpet, si vero inani fuerit ventre, fugam alacriter capeffet.

XXXVIII. Praestat dignitate motum otio frui, quam cuncta regendi onere districtum esse.

XXXIX. Viri regiminis parisi, praeclaroque iudicio praediti index est hic, quod se huic oneri subiicere nolit.

XL. Magna prudentia cauendum ab inconstanti regum ingenio. Quandoque enim, dicta salute, ira accenduntur: quandoque vero contumeliis mire capiuntur, ut togam atque munera praesent.

XLI. Accidere solet, vt purpuratus regis aurum quandoque acquirat, fieri quoque solet, vt et caput quandoque perdat.

XLII. Regis negotium duos contrarios apices habet, panis spem, vitaeque discrimen. Sapientum vero consilio renititur: illa panis spe illectum vitam discrimini dare.

XLIII. Quicumque fraudes committere fuevit, manus illius in reddenda ratione trepidat. Rectitudo vero amorem diuinum conciliat: nec vidi vllum, qui hac in via perierit.

XLIV. Quatuor sunt mortalium genera, quae contra quatuor acerrimo laceffuntur odio: praedo contra regem; fur contra vigilem; luxuriosus contra cenforem; scortum contra praedonem. Illi vero, quibus constat rationum suarum probitas, quorsum rationem reddere trepidant?

XLV. In actionibus tuis gloriosus ne esto, si vis vt te munere motu, angustum hostis illudendi habeat campum. Tu vero purus esto, neminemque pauescas.

XLVI. Etiam innocenti in aula insidiae et delationes timendae sunt, neque tum exacerbato rege auxilium. In mari bona quidem sunt infinita, sed tu salutem si desideraueris, eam in litore quaeras.

XLVII. Amicum ne arbitrator illum, qui in epulis felicique tempore magnas sodalitiū voces fraternitatisque popismata iactat. Amicum nosco illum, qui amici manum prehendat tempore infelici desperatisque rebus.

XLVIII. Auspicia si rebus tuis non statim annnerint, ne sis sollicitus, animumque curis turbato: ipse enim fons vitae in densissimis latet tenebris, Deusque misericors beneficia plurima recondita habet. Ne igitur iniquitate temporum moestus fedeas: patientia enim amara quamuis sit, fructus tamen dulces edit.

XLIX. Si quis fato suo dignitatis fastigio ceciderit, orbis vniuersus pedem capiti illius imponit: si vero manum eius felicitatis potentiaequae culmen viderint amplexam, laudantes manus pectori imponunt.

L. Regum negotia perinde se habent, vt itinera maritima, quae quaestus discriminisque sunt plenissima: maximas aut diuitias acquiris, aut inter maris tempestates aulae scenas et lenocinia peris.

LI. Si aculeum aulae sustinere non potes, ne scorpionis foramini digitum immittas.

LII. Magnatum, purpurati regisque fores sine duce ne frustra oberes. Canis atque ianitor, si externum inuenerint, hic supremam thoracis oram, ille pallii imam captat.

LIII. Nemo iactat lapidem in arborem sterilem, id est, non exauditus orat.

LIV. Magnitudinem si ambiueris, munera dato: granum enim ni sparseris, minime crescit.

LV. Si

LV. Si vniuerso populo thesaurum distribueris, cuius patrifamilias vix teruncius cefferit. Quidni a quouis hordacei grani instar argentum accipis, vt singulis tibi diebus thesaurus nascatur?

LVI. Iniquitatis initia in hoc orbe primum fuerunt exigua, quae a posteris paulatim aucta in tantum adoleuere, vt totum terrarum orbem opprefferint.

LVII. Si rex ex subditi horto vnum pomum comederit, ferui ipsius arborem ipsam eruerint.

LVIII. Non restat iniquus iniqui temporis auctor, restat vero aeternum super illo dirissima execratio.

LIX. Quicumque altissimum Deum offendit, vt vnus hominis, etiam principis, animum sibi deuinciat, Deus altissimus hominem illum, contra istum accendit, et exstimulat, vt illius stirpem ex temporum memoria deleat.

LX. Omnium animalium princeps est leo, infimus asinus: nihilominus concordia sapientum sententia, asinus, qui onera baiulat, leoni homines dilaceranti (subditus tyranno) praestat.

LXI. Amor principis non conciliatur, nisi subditorum animos deuinxeris. Si vis, vt magnus ille Deus tui misereatur, tu Dei creaturis benefacito.

LXII. Non quiuis, qui potens est, magistratumque gerit, in dominatione mortalium opes impune vorat: fieri potest, vt quis gutture os grande deglutiat: verum id ventrem dilacerat, cum circa umbilicum obstructum haeserit.

LXIII. Hominem indignum potentem si videris, sapientes illi ad stipulandum esse consultum duxere, nisi lacerantem vngulam habueris acutam: improborum contentionibus abstinere satius erit: quicumque enim cum chalybeo lacerto manum conseruerit, argenteum suum brachium laedit.

LXIV. Patiens esto, donec manus illius tempora ligauerint: tum ex amicorum lubitu cerebrum ipsi extrahas.

LXV. Tu si sagittam in hostem miseris, caue sagittae illius postea scopus existas.

LXVI. Amicitiam in aula cum inimico si volueris, tum quouis tempore, cum ille te absentem iniuriis lacerauerit, praesentem laudibus extollas. Contumelia certe ex maligni vituperatoris ore profluit, si verbum illius amarum nolueris, os eius dulcedine oblinas.

LXVII. Illi qui tibi quouis momento noua beneficia praestat, ignoscas, si tibi per longum vitae spatium semel iniuriam fecerit.

LXVIII. Si populus tibi damnum fecerit, ne dolore afficiare: a populo enim neque beneficium, neque damnum nascitur. A Deo esse scito inimici odium atque amicum: vtriusque enim animus est in illius potestate.

LXIX. Magnitudo in imperii obsequio consistit: imperii vero neglectus miseriaeque paupertatisque est index. Quicumque bonorum virorum indicia habet, obsequii caput limini imponit.

LXX. Vim ne facito terrae incolis; ne oppressorum suspiria coelum penetrent.

LXXI. Caueas gemitus animorum vulneratorum: tandem enim certo penetrant, teque evertunt: vnum enim oppressi suspirium orbem terrarum vertere potest.

LXXII. Quid multi anni? quid vita longa? Mortales enim in hoc terrarum orbe vestigiis pedum capita nostra calcabunt. Perinde vt regnum ex longa regnantium serie ad nos peruenit, ita etiam ex manu nostra in aliorum manus transire debet.

LXXIII. Amico ne tantum roboris dederis, vt si inimicus fiat, te superare possit.

LXXIV. Rex custos est pauperum, etsi subditorum felicitas potentiae illius lacerto subsistat. Grex non est propter pastorem, sed pastor est, vt seruiat gregi.

LXXV. Hodie vnum videris felicem atque potentem, alterum vero animi dolore angustiisque vulneratum: tu paucos etiamnum dies patiens esto, vt exedat terra medullam capitis meditabundi: regis subditique discrimen tollitur, cum fatum ineuitabile irruerit. Si quis mortuorum sepulchra aperuerit, diuitem a paupere non discreuerit.

LXXVI. Nunc dum opes in manu habes sape, et felicitatem tibi paratam aeternam: haec enim potentia et opes ex manu in manus ruunt.

LXXVII. Si purpuratus Deum ita metueret, vt metuit regem, angelus foret.

LXXVIII. Opinatur iniquus, quod nobis iniuriam fecerit: sed in ceruice eius illa restat aeterna, in nobis finit.

LXXIX. In diuersam a rege niti sententiam proprio cruore est manus polluere. Si rex ipso meridie forte dixerit, nox est: respondendum est immo hem lunam! hem Pleiades!

LXXX. Si ex seruo inconditum quid audierit rex, ne offendatur: orbem enim pererrans mendacia plurima didicit.

LXXXI. Vt amicorum subditorumque heri animos tibi deuincias, vel patris hortum vendito, et inimico quoque benefacito: satius enim est canis os buccella obstructum esse.

LXXXII. Vir ille est ex vero, qui accensus ira vana non dixerit; quendam moribus inconditus iniuria affecit, tolerauit ille, et extrema tua fausta sint, dixit: peior sum eo, quod de me vis dicere; certus equidem sum, te mea vitia me ipso non rectius nosse.

LXXXIII. Dum potes nullius animum vulnera, in hoc enim mundi itinere multae sunt spinae. Miseri inopis malis obstetricator atque subuenito, quia tibi etiam mala subuenire possunt.

LXXXIV.

LXXXIV. Proprio pane vesci et federe melius est, quam aureo cingulo accinctum seruitio adstare.

LXXXV. Vita pretiosa his exeditur curis: quid comedam aestate? quid induam hyeme? O venter ignaue, vno pane contentus esto, ne tergum in aliorum seruitio incurues.

LXXXVI. Regi sapienti hostis obitus non est laetandi materies; quia eius etiam vita non est perpetua.

LXXXVII. Consiliarii similes sunt medicis, qui non nisi morbo conflictantibus medicamentum praebent.

LXXXVIII. Diuitiae et potentia non acquiruntur rerum peritia: nulla certe arte, nisi diuino Numine, surgunt. In hoc terrarum orbe hoc accidit fere, vt rudis honoretur, sapiens vero contemnatur, vt chemicus moerore intereat, rudis in deserto thesaurum inueniat.

LXXXIX. Hlum amicitia dignum minime duxeris, qui sordidum locum frequentauerit; sitibundi enim animus non expetit aquam dulcem; quam foetidum aliquod os inde hauriens reliquerit infectam. Quomodo itaque in regis manum denuo redeat malum aureum, quod in sordes ceciderit.

XC. Prudentes illum minime magnum vocant, qui magnorum nomina contemptu foedat. Haec omnia nihil sunt, cum praetereant, fortuna, regnum, imperium, vetitum atque iustum. Bonam defunctorum memoriam religiose colito, vt tui etiam bona memoria superet aeterna.

Secundum Caput de moribus religiosorum tractat, et ad haec nostra scriinia proprie quidem non pertinet, sed Muhammedani cultus et religionis sobrietatem commendat. Sunt tamen in eo quoque praeepta pulcherrima, multos Christianorum in ruborem dare eo magis apta, quo magis a Muhammedis alumno, promissionibus huius vitae felicitatis inescato vix queunt expectari. Luculento itaque exemplo probant, id quod supra iam confecimus, philosophiae auxilio Muhammedanos doctrinam suam valde emendasse, culus ecce specimina sequentia:

I. Deum noscentes imperfecti cultus veniam implorant, serui obsequii mercedem requirunt, mercatores mercium pretium: veri cultores tanquam mancipia spem non obsequium afferunt, mendicique non mercatores adueniunt, orantes: fac mihi, quod dignum est te; noli mihi facere, quod dignum est me. Non dicam ego, meum fuscipe obsequium; sed remissionis calamo crimina mea dele.

II. Viri diuina vestigia terentes ne hostium quidem suorum animos affligunt: amorque cordatorum in praesentia et absentia est semper idem.

III. Bonis operibus certa, et quicquid libuerit gesta, nihil interest, capiti coronam imponas, an mendicitatis notam humero assuas. Innocentia et pietas non consistit in veteri pannosaque veste: vere innocens esto,

esto, bombycinamque gestato. Pietas est: mundum, libidinem atque affectuum illecebras deferere: pietas illa non est, habitum tantum deferere.

IV. Per vnum hominem in consortio inconditum offenduntur animi prudentum maxime.

V. O te ignaum, qui virtutes super manus vola expositas ostentas, vitia vero sub axilla complexus occultas. Quid tandem mercaberis o superbe in tremendo illo desperationis die aere adulterino?

VI. Inanis pietatis iactator praeter se religiosum videt neminem, quia oculos magnae de se opinionis tegmine captos habet. Si illi vero oculum Deum cernentem concesserint, neminem se ipso miserabiliorem viderit.

VII. Status religiosorum est fulmen coruscans, quod vno momento surgit, altero perit: quandoque is in altissimo coelo confidet, mox ne proprii quidem pedis faciem videt. Si religiosus in eodem semper statu peristeret, desiderium vtriusque mundi praecideret.

VIII. Pauper religiosus nihil ipse tenet, neque ipse vlla re tenetur: et quicquid habet, leuamen id est egenis.

IX. Vbique oberrat ille, quem Deus limine suo dimouit: illum vero, quem ipse inuitat, nullius ad limen adreptare facit.

X. Tuae rei quid confert pauperum penula, lacerae vestes, palliumque pannosum? quin improbis actionibus abstineto: haud opus est, vt mitram gestes ex pelle ouillaⁱ, animo virtute religiosus esto, mitramque regiam gestato.

XI. Religiosi, qui vultum in creaturis figunt, tergo Orienti obuerso preces fundunt. Seruum qui Deum sibi vindicauerit, decet, vt praeter Deum nouerit neminem.

XII. Virtutem disce ex vitiosis, et quicquid in eorum actionibus displicet ingenio tuo, illud vita.

XIII. Ne inter facetias et ludicra vnum quidem dixerint verbum, quin prudens inde sibi virtutis exemplum sumat. Rudi vero si centum sapientiae capita praelegerint, in auribus eius iocus ac lusus erunt.

XIV. Ventrem cibo vacuum habeas, vt eius beneficio sapientiae lumen cernas.

XV. Poenitentiae beneficio diuinum subterfugitur supplicium, conuitantium vero procacitas subterfugi nequit.

XVI. Tu bonus esto, malumque te dixerint mortales, praestat, quam si malus sis, et te bonum opinati fuerint: magnus enim Deus arcana manifestaue nouit omnia.

XVII. Calumniatorem virtute et morum innocentia pudore afficias, alacerque in bona recto tramite contendas, ne maleuoli vllius in te vitii deprehendant materiam.

XVIII.

i) Hanc plerique Persae gestant, religiosi vero omnes: huic opponit aucter mitram Tartaricam ex pretiosissimis pellibus confectam.

XVIII. Luscinas in arboribus vides concinentes, perdices in montibus, ranas in aquis, feras in sylvis: inhumanum itaque est, omnibus Deo laudem concelebrantibus, te ignaviae somno sepultum esse.

XIX. Quicquid in hoc universo vides, magni Dei laudes ouans atque gestiens accinit: sed animus ille hanc capit mentem, qui aures habet.

XX. Facultates si non habuerimus, miseri sumus, si habuerimus, itularum amore curisque exedimur. Nullum huius mundi grauius atrocisque supplicium esse potest, quam quod mortalium animi acerbitatibus dilacerantur, opes siue habuerint, siue iis caruerint.

XXI. Si magna expetueris, nihil expetere velis, praeter continentiam, quae potentia est insuperabilis.

XXII. Diues etsi aurum largo sinu effuderit, ipsius meritum nimium suspicere noli: ex magnis enim viris audiui saepius, pauperis patientiam diuitis liberalitati praestare.

XXIII. Hominem iniungere, vitium quidem non est, sed tamen non tantum, vt: sufficit, dicant. Quod si te correxeris ipsam, aliorum correctionem et correptionem audire opus haud erit.

XXIV. Mulier praua in aedibus viri boni in hoc quidem mutido illi tartarus est: caueas a mala coniuge, caueas, serua nos, o Domine, ab istius ignis infernalis supplicio.

XXV. O tu, qui familiae vinculis es oneratus, noli posthac libertatis opinionem capere. Cura prolis, panis, vestitus et opum te retinet ab angelici mundi contemplatione.

XXVI. Quisquis fuerit iurisperitorum, doctorum, religiosorum, concionatorumque mire facundorum, si vilissimo huic mundo animum applicauerit, perinde vt muscae pes mellis, semper mundo affixus haeret.

XXVII. Religioso non conuenit argentum nec aurum, quod si acceperit, tu tibi alium religiosum quaeras. Ille qui veris pollet virtutibus, vnicum in Deo posuit studium, sine sacro ille pane buccellisque collectis religiosus est.

XXVIII. Panem, vt in abdito viuant, Deumque colant accipiunt cordati: non vero in abdito viuunt, Deumque colunt, vt panem comedant.

XXIX. Sapiens, qui nihil, nisi hordacea fecerit verba, verba etsi pro concione fecerit, in neminem tamen penetrant. Sapiens est ille, qui non fecerit malum; non ille, qui populum multa bona docet, ipse vero non facit. Sapiens, qui animi libidinem cuticulamque curat, ipse iam perit, viam cuiquam monstrauerit?

XXX. Sacerdotum concio perinde se habet, vt officina mercatorum: hic nisi aes dederis, merces non acceperis: illuc vero, nisi benevolentiae studium attuleris, sapientiae decus et felicitatem non retuleris.

XXXI. Verba sapientis animi auribus accipito, etsi facta ipsius dictis non fuerint consona. Futile est illud, quod sapientiae ostentator dicit: dormientem dormiens quandonam expergefecerit? Virum benignis auribus admittere oportet, etsi nullo fuerit inscriptum virtutis exemplum.

XXXII. Religiosus vix proprium corpus vndis eripere potest, sapiens vero (philosophus vel doctor publicus) operam dat, vt alios quoque vndis oppressos discrimini eripiat.

XXXIII. Si videris peccatorem, obtegas crimina, benignusque esto.

XXXIV. Religiosorum toga et benevolentiae et patientiae est habitus. Quicumque in hoc vestitu iniurias non tolerauerit, ordinis sui religionem mentitur, togaque illi est illicita. Vastum profundumque mare vnus saxi proiectu turbatur minime: sapiens, qui iniuria accenditur, vadosa etiamnum est aqua. Si tibi damnum acciderit, tolerato: quia crimina aliis ignoscendo, crimina eluis tua. O frater, cum postremo in puluerem verti debeas, antea puluis esto, quam in puluerem vertaris.

XXXV. Etsi quis cum elephante frontem conferere possit, vir tamen est nullus, nisi humanitatem habuerit. Mortalium fabrica constat ex humo: si quis humanus haud fuerit, nec homo erit.

XXXVI. Itineris comes, qui festinat, tibi minime est comes: Proinde animum in nemine figas, nisi qui in te animum fixerit. In propinquo si pietas et religio non fuerit, cum illo amicitiam rescindere, quam propinquitatis ius colere praestat.

XXXVII. Pravi mores si naturam obfederint, non nisi fato expelli possunt.

XXXVIII. Maritum coniugis deformis coecum esse praestat.

XXXIX. Religiosi regibus sunt in hoc terrarum orbe milite inferiores, vitae iucunditate superiores, morte pares, resurrectione meliores.

XL. Externa religiosi facies est tunica ex veteribus pannis confuta, rudeque pallium; vera autem haec est: vt spiritu fit viuus, affectu mortuus, nequaquam illa, vt a mortalium consortio seclusus se religiosum iacet. Qui si forte contra animi ipsius sententiam aliquid fecerit, in bellum ruat.

XLI. Instituta religiosorum haec sunt: Deum inuocare, grates agere, colere, obtemperare, liberalem, paucis contentum esse, Deum vnum statuere, confidere, illi rem omnem remittere, patientemque esse. Quicumque hisce virtutibus polluerit, vere religiosus est, etsi magnifica toga indutus sit.

XLII. O te excordem, cuius anima pietatis est vacua, corpus vero religioso habitu ornatum pietatem simulat.

XLIII. Infelix est ille, qui caput suum deflexerit a Dei foribus, alias enim fores non inuenerit.

XLIV. Luxuriantes vitis (diuitiarum) ramos liberalitate si succideris, plures vuas reddet.

Caput tertium continentiae praeslantiam commendat his praecipue sententiis:

I. O continentia, tu me diuitem redde, praeter te enim opes sunt nullae.

II. Qui

II. Qui haereditatem vatum inuenit, eius est, creatoris maximi benevolentiam laudibus cumulare.

III. Sicco pane contenti fimus vilique vestitu: onus enim propriae miseriae praestat exprobrationi mortalium.

IV. Inueteratos pannos praestat consuere, et patientiae angulum colere, quam vestitus caussa ditibus libellum supplicem scribere. Idem profecto est ac tartari cruciatus subire, vicini ope in paradifum irreptare.

V. Qui non nisi stomacho latrante comedunt, atque etiamnum pruriente manum a cibo retrahunt, verum valetudinis bonae fontem caussamque tenent.

VI. Sapiens tum temporis verba facere, ciboue manum admouere coepat, cum ex silentio damnum, ex abstinentia mors imminuerit. Proinde dubio procul verba eius sapientia erunt, ipsiusque comedere sanitatis fructus feret.

VII. Comedendum est vt viuamus, summoque numini laudes dicamus; non vero viuendum, vt comedamus.

VIII. Cum modicum comedere cuiquam institutum fuerit, si inedia eum forte presserit, facilius feret; si vero cuticulam curauerit profuse et laute, rebus angustiis inedia perit.

IX. Quamuis in corporea hac mole cibus sit delitium, modum tamen si excefferit, molestiam parit.

X. Illud expete animo, vt animus tuus nihil expetat.

XI. Quicquid precibus a vilibus impetraueris, corpore quidem auctus animo vero imminutus eris.

XII. Praestat gloriose interire, quam vitam misere trahere.

XIII. Nouercante fortuna, tristis flebilique vultu carum amicum ne adeas; quia ipfius etiam voluptatem exacerbans: necessitatem alicui expositurus, laeto ridentique vultu adeas: nequaquam enim succedit male negotium viri, qui est laetae frontis.

XIV. Male est ille cibus, quem necessitatis tempore acquiris; olla quidem bullit, sed honor decoquitur. Praestat omnino egenum esse, quam mendicandi vilitatem tolerare.

XV. Necessitatem viro vultu tristi ne exponas: a prauo enim ingenio illius dolore afficeris. Si animi curas atque dolorem cuiquam exponere lubet, exponas tali, a cuius laeto ingenio mox beneficium sentias.

XVI. Quicumque panem labore suo acquisitum comederit, procerum beneficorum exprobrationes non tulerit.

XVII. Fieri solet, vt miser atque contemptus, si potens euaserit; surgat, miserorumque manus obtorqueat.

XVIII. Abiectus si dignitatem, argentum, aurumque obtinuerit, caput eius colaphum omnino ambit.

XIX. Ille qui te potentem non fecit, te ipso res tuas rectius nouit.

XX. In deserto pauperi solis calore adusto coctum rapum argento non signato praestat.

XXI. Res si benevolentia et comitate non successerit, tandem in crudelitatem vertatur benevolentia, necesse est. Qui sui non miseretur ipse, alii eius ne misereantur, aequum erit.

XXII. Angustum avarumque mundani hominis oculum aut continentia aut sepulchri humus opplet.

XXIII. Seruo necessitate perculso, quid refert supplices manus tendere ad Deum pietatis causa, bene faciendi vero tempore eas sinu condere. Auro argentoque benefacito, tibi ipsi quoque beneficia inde carpito. Scito has aedes te defuncto superaturas, siue laterem ex auro, siue ex argento statuas.

XXIV. Fruere, o bonis praedite moribus, haereditate avari: vilissimus enim ille opes congestit, nec iis frui sustinuit.

XXV. Si a tergo irruerit hostis animum auferens, fatum legat pedem hominis currentis.

XXVI. Praestantia et ars inania sunt vocabula, nisi in forum producantur: aloen igni imponunt, muscumque terunt.

XXVII. Amplitudo et diuitiae non acquiruntur annitendo: inanis honorum via est luctari. Si in cuiusque capilli apice ducentas habueris artes, ars equidem frustra fuerit, si fors iniqua erit. Robustus nouercante fortuna quidnam fecerit? fortunae vis corporis robori praestat.

XXVIII. Quamdiu in officina penatibusque haeseris, nunquam o insipiens, vir euaseris; mundum obeas atque perlustras prius, quam tibi ex hoc mundo migrandum erit.

XXIX. Diues nullibi peregrinus est; vbique enim lectum sternit: ille vero, qui opes consequi nequit, etiam domi et in patria peregrinus est atque ignotus.

XXX. Corpus sapientis viri, perinde ut aurum obryzum est, quocumque iuerit, momentum pretiumque eius norunt. Rudis vero diuitis filius similis est coriaceae regis monetae, quae in aliena provincia nihil valet.

XXXI. Formosus quocumque iuerit, honorem et benevolentiam experitur, pauillum enim pulchritudinis multo auro praestat.

XXXII. Forma delitium est corporis, vox vero robor spiritus.

XXXIII. Si in peregrinum orbem ex patria discesserit, inopiam miseriamque non videt cerdo.

XXXIV. In quemcunque iratus coelorum cursus infurgit, in contrarium, quam nititur, illi omnia tempora vertunt.

XXXV. Opes etsi sine dubio contingant, ingenium tamen docet, eas a magnatibus quaerere; etsi sine fato moriatur nemo, tu tamen viperam accedere noli.

XXXVI. Quiuis locuples noctu suam repetit aulam, pauper vero, vbi a nocte oppressus fuerit, ibi aulam suam inuenit.

XXXVII.

XXXVII. Sine auro neminem cogere potes, si vero aurum habueris, nulla vi opus erit.

XXXVIII. Avaritia sapientis occoecat oculum, ipsaque habendi libido auem piscemque in laqueum trahit.

XXXIX. Si pugnae tempestatem videris, moderatus esto: animi enim facilitas certaminis portam claudit. Facilem te praesta, ubicunque pertinaciam videris: ensis enim acutus molle fericum non secat. Linguae suavitate, gratia et benevolentia, ipsum elephantem vno pilo ducere potes.

XL. Cuiuseunque animum offenderis semel, etsi postea centum illi beneficia contuleris, a vindicta vnus illius iniuriae securus esse nolito. Sagitta quidem eximitur vulneri, sed acceptae iniuriae memoria in animo altissime residet.

XLI. Nunquam a serpente confedi securus, ex quo prauum sciui illius morem; serpentis veneno peius est venenum dentis inimici, qui in mortalium conspectu amicus apparet.

XLII. Fortis inopum manus est ligata, leoninaeque vngulae fractae.

XLIII. Quamuis praeter bona a Deo concessa nemo quid comedere possit, non tamen in illis acquirendis pigritiam monstrare decet.

XLIV. Quandoque accidere solet, vt viri etiam prudentissimi salubre non succedat consilium. Quandoque fieri solet, vt et nescius puer haud intentus sagitta scopum feriat.

XLV. Quicumque sibi mendicandi portam aperuerit, ad mortem vsque semper indigus erit. Avaritiam desere, atque regnato: ceruix enim avaritiae expers, altissime surgit.

XLVI. In cuiuscunque conuictu fueris, necessum est, vt in illius seruitium assurgas. Auris esse potest sine tympano, visus sine hortorum delictis, sine rosa viget olfactus, sine puluinari sonus capitur, supposito capiti saxo. Si defuerit amica tecum cubans, tua te manus amplecti potest. Sed venter iste ignauus tot intestinorum voluminibus intortus vacuus fingitur, et nihilo placari nescit.

Caput quartum, taciturnitatis commoda enumerat his regulis:

I. Taciturnitas ideo se commendat, quia vt plurimum in sermone et bona et mala differuntur, inimicorumque studium non nisi mala captat.

II. Inimicis propriam ne dicas miseriam, illi enim verbis precantur, interea factum gaudent.

III. Tacenda saepe ea sunt, quae scimus, ne locuti interrogemur ea, quae cum pudore nescimus.

IV. Quemcunque Corano atque traditionibus superare non potes, illi non respondendo satis responsum erit.

V. Inter duos sapientes neque similtas neque certamen oritur; neque sapiens homini vili atque socordi obnititur. Insipiens si aspera dixerit, sapiens dulcedine singulari animum eius placat. Duo sapientes ne capil-

lum quidem dirumpunt, atque eodem modo se res habet inter pertinacem et mitem, si vero vterque fuerit insipiens, etiam ferream catenam rumpent.

VI. Verbum etsi animum deuinciat dulceque sit, mereaturque, vt certitudinis splendorisque loco dicatur, si semel tamen dixeris, dictum ne repetas. Dulcia enim semel comedisse, fatis erit.

VII. Nemo propriam fatetur socordiam, nisi qui, alio loquente, orationeque nondum finita, orationem orditur. Virtute, iudicio, ingenioque praeditus verbum non fecerit, nisi silentium viderit.

VIII. Non quaeuis dixerit sapiens, quae sciuerit, neque decet eliminando regis arcana de proprio capite ludere.

IX. Graue sapienti est consortium amicorum, qui prauos sibi mores virtutem esse praedicant: hostis enim est ille impudens atque frontis perfrictae, quamdiu non eius ostenderit quoque vitia.

X. Vocum absurdissima est vox asini.

Caput quintum, amoris et iuuentutis mores ita exponit:

I. Cuicumque rex fautor fuerit benignus, etsi omnia mala patrauerit, tamen placebit. Illum vero quem rex reiecerit, nemo ex tota aula amice tractauerit. Causa haec est cur reges vnum puerum praeferant reliquis aequae formosis.

II. Amicitiam dum fateris, seruitii spem exuas, amantis enim et amati beneficio domini et serui nomen tollitur.

III. Dominus cum mancipio forma praestanti si lusum et risum instituerit, ne mirum videatur, si perinde ac dominus, se molle et tenerum praestiterit, dominus vero mancipii instar eius molliem tulerit.

IV. Quocumque amoris rex pertigerit, illi ingens seuerae pietatis robur resistere nequit. Incorruptus quomodonam vixerit miser, qui ad collum vsque in vitiorum lutum est prolapsus?

V. Viri fortes robore et virtute hostes interficiunt, formosi vero amicos.

VI. Etsi tu septem Corani partes memoria recensere possis, amore si fueris captus, ne alphabetum quidem noueris.

VII. Inimici oculo virtus vitium esse videtur; si vero vnam habueris virtutem, et vitia septuaginta, amicus non nisi vnam illam videt virtutem.

VIII. Amor et desiderium praestat fastidio.

IX. Animum cruciatui exponere facilius est, quam oculum a contemplatione rei amatae abstrahere.

X. Amicus ab amico minime abstinet.

XI. Conclusus cum formosa puella, fauentibus circumstantiis omnibus, etiamsi ab illa incorruptus manserit, a maledicentium tamen calumniis non erit incorruptus. Liber enim a malo affectu, non tamen a maligna suspicantium calumnia liber est, nec proteruam mortalium linguam compescere potest.

XII. Quan-

XII. Quantum sapiens insipientem fugere solet, centies tanto insipiens sapientem horret.

XIII. Oportet mille amicorum amicitias rescindi, ne vnum inimicum tuum videas.

XIV. Loquitor hominibus ad captum suum.

XV. Non decet animum vlli rei, aut homini, mancipare, quia animum ab illo reuocare res est imprimis difficilis.

XVI. Reges dura et aspera quidem verba palam dicunt, interea tamen clam pacem expetunt. Vva recens et immatura saporem habet acerbum, vnum atque alterum diem expecta, donec dulcescat.

XVII. Non licet ob quoduis dictum controuersiam mouere, atque magnatum crimina vituperare crimen est.

XVIII. Ille qui pudorem suum prostituerit, quid curat pudorem alienum? Saepe accidit, vt bonum nomen quinquaginta annorum vnum nomen infame prosternat.

XIX. Duae res in crimen praecipitant, fortuna mala et ingenium debile.

XX. Quid tum latroni profuerit, a furto resipiscere, cum scalas superiori tabulato applicare non possit? Procero dicas, vt fructibus manu decerpendis abstineat, quia paruulus per se manum in ramos protendere nequit.

XXI. Omnes proprii dedecoris baiules sumus, proinde aliena vitia ne vituperetis. Nam qui proprium naeuum cernit, aliorum naeuum nunquam vituperat.

XXII. Amoris historiam ex isto infido homine non disce, qui calamitatis tempore amicitiae obliuiscitur.

Caput sextum, in enarranda senectutis imbecillitate occupatur, haecque praecepta moralia spargit:

I. Nonne vides, quantam homo patiatur miseriam, cum vnum tantum ori illius exemerint dentem? Aestima ex eo, qualenam illud possit esse momentum, quando ex corpore tota migrauerit anima.

II. Temperamentum perfectissimum non fidem aeternitati, faeuifimusque morbus non argumentum mortis facit.

III. Cum temperamenti aequilibrio declarauerit natura, neque amuletum neque temperamentum eam restituere potest.

IV. Noli aliquid boni sperare a lusciniis (iuuenibus) quae singulis momentis singulis rosas irreptantes modulantur.

V. Senes ex rectae rationis virtutisque instituto, non ex iuuenilis infaniae arbitrio vitam agunt.

VI. Te meliorem quaeras ducem, inuentumque magno in pretio habeas, alioquin cum tibi simili tempus perdideris.

VII. Puellae lateri affixa sagitta fatius est, quam senex.

VIII. Si qua femina a mariti latere surrexerit pertaesa, multum mali contentioisque in aedibus illis orietur.

IX. Ire

IX. Ire et subinde quiescere satius est, quam currere et deficere.

X. Festinare noli, et patientiam discce; equus Arabicus duos cursum citissimo pede facit, mulus vero paulatim incedendo dies noctesque pergit.

XI. Cum senium contraxeris, puerilibus abstine; iocos illecebrasque iuuenibus relinque; adolescentium iocos a senibus requirere noli: non enim in alueum refluit aqua semel elapsa.

XII. Si paruitatis suae temporis meminissent iuuenes, quando miseri impotentesque in sinu matris iacere, eo illi die non facerent iniuriam, quo hi sunt leones illa anicula.

XIII. O quam pessime Deo seruirent, precesque funderent mortales, si precum cultusque pars in erogando aere consisteret.

Caput septimum, disciplinam bonosque mores ita instruit:

I. Si natura aliquis fuerit capax, disciplinam illo fructum edit: Numquam vero bonum fecerit politor ferrum, quod natura prauum fuerit. Asinum Christi etsi Meccam duxerint, inde reuersus tamen asinus erit.

II. Artificium discite; in huius mundi diuitiis potentiaque nulla ponenda est fiducia. Dignationes enim extra urbis portam tecum non peregrinantur. Aurum atque argentum in itinere periculosum: aut praedo illud vniuersum abstulerit, aut dominus ipse paulatim id consumserit. Ars autem fons est perennis stabilisque, atque artifex quamuis diuitias suas amiserit, nihil prorsus est periculi et moeroris: quia ars ipsa diuitiae sunt. Artifex praeterea, quocumque iuerit, honorem inuenit.

III. Patriam haereditatem si volueris, patriam scientiam discce. Patris enim opes decem dierum spatio absumi possunt.

IV. Verbum dicendum est considerate, actionesque et gestus edendi sunt grati omnibus, praecipue vero regibus: regum enim facta dictaque per vulgus omnino feruntur, vulgi vero dicta factaque ideim pretium non habent. Proinde in excolendis regiae stirpis magnatumque moribus maius afferendum est studium, quam ceteris plebeiis.

V. Quicumque in pueritia bonis moribus non fuerit imbutus, adultus cum fuerit, sine virtute erit.

VI. Praeceptor peritus sine seueritate si fuerit, pueri in foro vrsu luserint. Seueritas enim praeceptoris, praestat amoris patris.

VII. Praesentes corporis delicias futurae miseriae metu ludibriisque turbare, sapientum iudicio repugnat.

VIII. Non hodie oportet crastini diei taedia moeroresque concoquere.

IX. Tu moneto, quod tibi monere incumbit, si non audierint, tua quid refert?

X. Quamuis argentum et aurum ex lapidibus proueniat, non tamen in quouis saxo aurum argentumque latet. Ita et dispar ingeniorum ratio.

XI. Si mortalium animi, vt opibus, ita opum datori essent affixi, ipsos etiam angelos antecellerent.

XII. Tui

XII. Tui non est oblitus magnus ille Deus illo momento, quando gutta fuisti sepulta atque sensus expers. Dedit tibi animam, rationem, naturam et intellectum, formam, linguam, iudicium, mentem atque ingenium. Decem tibi digitos in manibus ordine digessit, duo brachia humeris tuis iunxit: iamne primum opinaris o ignobilis ignauaque anima! quod vel vnum diem tui immemor esse velit?

XIII. In extremo iudicio rogaberis, quid sis pietate lucratus, non, quo sanguine ortus fueris. Id est rogabere: opus tuum quodnam? non vero: quisnam pater tuus?

XIV. Quicumque auctori vitae suae benevolentia non responderit, nunquam acceptus felixque erit.

XV. Grauidae feminae si partus tempore serpentem fuerint enixae, illud praestat, prudentum iudicio, quam si contumaces filios pepererint.

XVI. Vnum certum verumque pubertatis signum est: si quis voluntati potius diuinae, quam corporis deliciis illecebrarumque stimulis obsecutus fuerit.

XVII. Humanitas in liberalitate et benevolentia consistit: ne arbitris illud corporeum simulacrum tantum hominem esse; virtute opus est, simulacrum enim pingi potest in aedium parietibus ex minio et aerugine. Huius mundi opes acquirere non est virtus, sed alicuius animum tibi deuincire, si potes, ea virtus est.

XVIII. Verbum nisi praeclarum beneque dictum sciueris, ne dicito: illudque, cuius non bonum fuerit responsum, ne rogato.

XIX. Quicumque magni momenti negotium imperito commiserit, praeterquam quod damnum poenitentia eluit, prudentibus leui ingenii argumentum quoque praebet.

XX. Seruo tuo ne pertinaciter irascaris, illumque ne affligas, animumque eius ne perstringas: ipsum enim decem forte drachmis comparasti, nequaquam tua potentia formasti. Illud iudicium, tumor atque furor quousque tandem? Te enim ipso maior est dominus.

XXI. Seruo, qui tuo obsequatur imperio, ne praeter morem irascaris, atque succenseas; absurdum quippe videbitur in extremo iudicio, seruum esse liberum, dominum vero vinculis oneratum.

XXII. Grauiam negotia viro committas experto, qui ferocissimum etiam leonem restis laqueo subiiciat.

XXIII. Mors pauperum facilitas et quies est.

XXIV. Afinus cui leuius imponunt onus, in via facilius iter facit: pauper, qui iniquae paupertatis molem tolerauerit, faciliore animo mortis fores accedere videtur. Illi vero, qui in deliciis, illecebris, luxuque vixerit, mori in his omnibus dubium minime est, quin acerbum sit. Tu omnino captiuum, qui vincula euasit, feliciorem scito, viro illustri, qui in vincula incidit.

XXV. Inimicus, si beneficiis delinitus fuerit, amicus euadit: fed affectus, quanto magis illi indulgeris, tanto vehementius tibi obnititur.

XXVI. Homo angelicis moribus euadit, modicum comedendo, tu vero si quadrupedum instar voraueris, tabidi instar corruis.

XXVII. Beneficorum in manu non est aurum: huius mundi vero diuitibus deest beneficentia.

XXVIII. Diram noctu quietem habet ille, cuius proximi diei reditus incerti fuerint: formica aestate colligit, vt hyberno tempore otari possit.

XXIX. Otium in paupertate non datur, animusque compositus in egestate consistere nequit.

XXX. Auaritiae vultum a mortalibus deflectas, si vir es, milleque granorum sphaerulas precatorias manibus ne verses, pauper enim iners non acquiescit, nisi illius paupertas tandem in fidei defectionem desinat.

XXXI. Venter et Venus sunt gemelli, vnus scilicet corporis fratres, alter dum decumbit, altera stimulat.

XXXII. Plerumque inopes innocentem et illibatum finem criminibus polluunt, famelicique panem raptant.

XXXIII. In fame non restat temperantiae virtus, paupertasque continentiae habenas pietatis manui eripit.

XXXIV. Quicumque pietate est ceteris minor, opibus vero maior, specie quidem diues, reapse vero pauper est.

XXXV. Auari argentum tum temporis ex humo in lucem prodiit, quando ipse in humum abit.

XXXVI. In eum, qui ingenio, beneuolentia, consilio atque prudentia destituitur, verissima sunt ianitoris verba: domi nemo est.

XXXVII. Caueas tu, ne clypeum in facundi certamine proicias; ille enim praeter tumidam eloquentiam, et mutuo quidem acceptam, nihil habet. Religioni scientiaeque omnes neruos intendas, magniloquus enim orator arma foribus praefixit, intra castellum vero neminem habet.

XXXVIII. Vbicunque rosa est, ibi est quoque spina: atque in vino est capitis dolor. Vbi thesaurus defossus est, latet serpens, vbi exquisitus vnio, crocodilus hominis vorator. Blandas huius mundi illecebras acerbissimum sequitur fatum, ipsisque paradisi deliciis obiectus est multorum obstaculorum murus. Inimici iniuriam ferre debet, qui amico frui voluerit, quia defossus thesaurus et serpens, rosa et spina, moeror et laetitia coniuncta sunt.

XXXIX. Reperiuntur inter diuites pii, qui beneficia a Deo sibi collata agnoscunt, gratesque agunt: et improbi, qui ingratum animum produunt. Sic quoque inter pauperes patientia insignes impatientiaque turpes.

XL. Deo maximo altissimoque propiores sunt diuites, qui moribus sunt pauperes, et pauperes, qui moribus studiisque diuites sunt.

XLI. Diuitum princeps est ille, qui pauperum dolores moeroresque recipiat, pauperumque optimus ille, qui diuitum naeuos non tangat.

XLII. Qui-

XLII. Quicumque in Deum spem atque fiduciam collocauerit, illi Deus factus est.

XLIII. Ne huius orbis motum iniquitatis incuses, o pauper, infelicissimus quippe eris, si hoc modo obieris. Tu vero o diues dum animus manusque rerum arbitrium tenet, **Comede et dona liberaliter**, sic huius alteriusque vitae confors eris.

Caput octauum idque vltimum, conuersandi virtutibus destinatum his splendet monitis:

I. Diuitiae mitigandis vitae humanae molestiis datae sunt, non vero vita coaceruandis diuitiarum cumulis.

II. Felix est ille, qui comedit et seminauit; infelix ille, qui obiit et reliquit.

III. Si frui volueris huius mundi opibus, benefacito mortalibus, quemadmodum benefecit tibi Deus.

IV. Liberaliter benefacito, nec beneficium exprobrato, vt beneficii fructus ad te certo redeat.

V. Noli tu gloriari, quod ministerium praestas Regi: quin gloriam esse existima, quod ille te suo dignatur seruitio.

VI. Duo mortalium genera inanes labores subeunt, atque in vanum nituntur: Ille qui quaestum facit, et non comedit: atque ille, qui scientiam discit, et actiones illi consentaneas non edit.

VII. Scientiam quanto magis excolueris, cum sine piis operibus fueris, tanto magis insipiens eris.

VIII. Scientia tractandae conseruandaeque religioni est; non vero absumendis huius mundi opibus.

IX. Sapiens temperatae piaequae vitae expers, coecus est, facem ferens, aliosque illustrans ipse non illustratur.

X. Regni decus et claritudo sunt sapientes: religionis perfectio se uero vitae genere innocentes. Reges sapientum magis egent consilio, quam sapientes regum consortio.

XI. Tria in hac rerum natura stabilia constantiaque esse nequeunt: diuitiae sine quaestu, scientia sine controuersia, regnumque sine poena.

XII. Misereri prauorum, bonis est iniuriam facere, nefariisque crimina ignoscere, pauperes est affligere.

XIII. Amicitiae regum nulla habenda fides, vna enim illam suspicio tollit.

XIV. Rei mille amicis amatae animum ne applicato: si tamen alicui rei applicare velis, soli Deo id facias.

XV. Quicquid arcani habueris, amico ne exponas; quid nosti, annon quondam inimicus euaserit.

XVI. Quoduis damnum, quod inimico afferre potes, ne affer, fieri enim potest, vt aliquando amicus fiat.

XVII. Secretum, quod volueris occultum, nemini, etiamsi fidissimo exponas, nullus enim tuo secreto te ipso est fauentior.

XVIII. Verbum aliquod in occulto dici non decet, quod in quouis hominum confluxu dici non potest nec debet.

XIX. Impotens hostis, qui accepto tuo imperio amicitiam tibi monstraverit, nihil aliud quaerit, nisi ut inimicitiam pertinacius exerceat.

XX. Hodie extinguas, dum extinguere potes: ignis enim cum in flammam surrexerit, mundum peruastat.

XXI. Orationem inter duos inimicos ita instituas, ne redintegrata forte amicitia, tibi pudori sit.

XXII. Quaecunque ante parietem dixeris, primum dispicito, ne forte pone parietem auris aliqua attendat.

XXIII. Quicumque cum amicorum suorum hostibus amicitiam facit, amicos offendere studet.

XXIV. Si in perficiendo aliquo negotio ambiguus suspensusque fueris, tum illam aggreditor partem, qua minori offensa negotium facilius perficitur.

XXV. Cum viro placido sermonisque benigno, iurgia ne exerceto, atque cum illo, qui pacis portam pulsat, bellum ne sumito.

XXVI. Dum auro agitur negotium, caput periculo casibusque obiectare non decet.

XXVII. Ignoscere laudatum atque virtus est, verum vulnere illius, qui mortales vexat, non inungendum est balsamum. An nescit ille, qui serpenti facit misericordiam, se mortalibus iniuriam facere.

XXVIII. Consilium hostis sequi crimen est; verum hostem confutare fas est, ut diuersum facias, atque hoc pium est.

XXIX. Furor nimius parit odium, nimiaeque et intempestiua benevolentia auctoritatem imminuit. Tu neque tantam prae te feras seueritatem, ut mortales te fastidiant: neque tanta sis lenitate, ut tibi insultent?

XXX. Duo et regni et religionis sunt hostes: rex sine clementia, religiosus sine scientia.

XXXI. In regni fastigio ne sit rex mandata praescribens aliis, qui Dei maximi mandata ipse non faciat.

XXXII. Caueat rex, ne tantum furori suo indulgeat, ut illi amici etiam diffidant, quia furoris incendium primum in dominum suum ruit, postea fieri potest, ut eius scintilla hostem tangat, aut non tangat.

XXXIII. Vade, et perinde ut humus, patiens esto, o sapiens, aut omnia tibi lecta humo obruito.

XXXIV. Prauis moribus imbutus licet supplicium fugiturus ipsum coelum conscenderit, semper tamen in malorum morum supplicio haerebit.

XXXV. Hostis tui militem si discordem dispersumque videris, bono animo esto. Si vero concordem atque collectum tibi metuito.

XXXVI. Hostis tentato omnium artium frustra genere, amicitiae vinculum contrahit: atque tum sub amicitiae imagine ea agit, quae hostis efficere non potuit.

XXXVII. Belli tempore a debili hoste securus ne esto, Leonis enim animum exserit, cum desperauerit.

XXXVIII.

XXXVIII. Nuncium, quem alicuius animum turbare nosti, tu silentio praetereas, aliusque illam ferat, finas.

XXXIX. Ne regi alicuius perfidiam detegas, nisi tum temporis, cum regem auditurum certissimus fueris, alioquin tibi ipsi perniciem festinas.

XL. Apparatum orationis tum facito, cum orationem penetrare sciueris.

XLI. Quicumque sciolo consilium dederit, ipse alterius consilio eget.

XLII. Caueas blateronis laudes audias, qui vile laudum tuarum praemium a te sperat. Ni aliquando animum illius expleueris, ducenta, ut primum laudes, de te vitia narrat.

XLIII. Nisi quis oratoris vitia perstrinxerit, oratio eius nunquam perfecta erit.

XLIV. Si ingenium ex hoc terrarum orbe sublatum esset, nemo tamen se ignarum esse attumaret.

XLV. Auarus si totum habuerit mundum, non satiabitur, qui vero paucis est contentus, vno pane satiatur.

XLVI. Lasciuia incendium est, abstineas, te ipsum ne in atrocissimum tartari ignem praecipites: illius enim incendii aestum sustinere nequis, proinde patientiae aquam huic incendio hodie affundas.

XLVII. Quicumque rebus florentibus non benefecerit, rebus labentibus miseriam videt.

XLVIII. Animae salus vnus est halitus; mundusque ens est, inter duo nonentia medium: religionem mundanis opibus vendentes asini sunt, Iosephum vendunt, ut nugae emant.

XLIX. Hostis hortatu Dei amici foedus violasti, videas itaque, a quo dissociatus sis, et cui te iunxeris.

L. Illi qui preces non fundit, ne mutuum dederis: etsi paupertate os illi apertum fuerit. Ille enim ne praecceptum quidem praestat diuinum, quanto minus de reddendo tibi debito sollicitus erit?

LI. Negotia quae paulatim fiunt, citius et certius ad finem perducuntur.

LII. Homini imperito nihil silentio est consultius: quod si sibi consultum intelligeret, imperitus, non foret.

LIII. Hominis ingenium prodit lingua, nucemque cassam leuitas.

LIV. Quicumque cum se sapientiori controuersiam suscipit, eo fine, ut mortales, se sapientem esse sciant, illum imperitum esse cognoscunt.

LV. Quicumque cum prauis confidet, bonum non videt.

LVI. Occulta mortalium crimina ne vulges, illos enim foedas tuamque existimationem imminuis.

LVII. Quicumque sapientiam acquisiuit, eius vero actiones non facit; similis est illi, qui arauit, nec feminauit.

LVIII. Non omnis, qui forma est praeclarus, virtutibus etiam perfectus est: virtus enim in animo non in cuticula relucet.

LIX. Vno die ex viri moribus cognosci potest, quousque in scientiis profecerit: sed intimorum sensuum et consiliorum eius neque secu-

rus neque contemnens esto, maligna enim anima per multos annos non cognoscitur.

LX. Certamen corporisque robur cum ebrio experiri noli, coram robusto manum submittas et ebrio.

LXI. Quicumque bonum consilium non admittit, reprehensiones audire studet.

LXII. Abiectus, qui virtute cum alio contendere nequit, vilitate quadam vitia ipsius inuadere coeptat.

LXIII. Sapientes comedunt tarde, pii ad mediam satietatem, deuoti tantum, ne inedia extinguantur: iuuenes donec patina auferatur, senes donec fudent, sed voraces ne in stomacho quidem respirandi locus relinquatur, neminique in mensa buccella remaneat.

LXIV. Cum mulierculis consilium captare stolidum est, prodigisque liberalem se praestare nefas.

LXV. Misereri tigris dentibus acutissimis praeditae, Ouibus est iniuriam facere.

LXVI. Sapiens, qui in omnium rerum rudes incidit, nullum honorem sperare debet.

LXVII. Praeclaras ingenii dotes iusta institutione destitui miserum est: instructio vero in hominem ineptum collata, vana est.

LXVIII. Sapiens tacitus virtutes suas exserit, pulchra facinora edens.

LXIX. Virtutem ostende, si tu nobilis es.

LXX. Amicum, quem toto vitae tempore acquisiueris, non decet, vt vno momento offendas.

LXXI. Ingenium in manu affectus ita captiuum detinetur, vt vir vxorius in manu feminae impotentis.

LXXII. Laetitiae fores illi domui occludas, in qua audiueris feminae vocem foris resonantem.

LXXIII. Consilium sine potentia fraus est atque dementia, potentia absque consilio insipientia et delirium: opus enim est primo iudicio, prudentia, consilio, dein opibus.

LXXIV. Sapientem non decet scurrilitatem et leuia facta nesciae plebis mansuetudine praeterire, vtrique enim damnum inde nascitur: sapientis auctoritas minuitur, plebis vero nesciae inscitia confirmatur.

LXXV. Scelera a quocumque patrata, detestabilia sunt, si vero a sapientibus patrentur, detestabiliora, quia scientia telum est ad debellandum diabolum: atqui si virum telis armatum in seruitutem abripuerint, maiori opprobrio is dignus est.

LXXVI. Miserorum conditionem ille nouerit, qui ipse miser fuerit.

LXXVII. Fatum non mutatur, etsi mille gemitus et suspiria laudans vel queribundus quis effundat.

LXXVIII. Paupertas bonorum animum in laetitia conseruat, opulentia malorum caput intra thoracem deprimit.

LXXIX. In-

LXXIX. Inuidus in diuinam beneuolentiam liberalitatemque auarus est, innocentique homini hostis.

LXXX. Inuitus discipulus amator est, sine auro. Peregrinator sine scientia, auis sine alis. Sapiens sine bonis operibus, arbor sine fructu, religiosus sine doctrina, domus sine foribus.

LXXXI. Rectae rationi contrarium est, atque cordatorum consilio refragatur: medicamentum fumere anceps, atque iter ignotum sine comitatu ingredi.

LXXXII. Roga, quae nescis, quia uilitas rogandi dux et via tibi fuerit ad maiestatem scientiae.

LXXXIII. Ne rudi te socium iungas, nam si iudicio praeditus fueris asinus fies, si imperitus sis, stupidior euades.

LXXXIV. Tempore seueritatem probante et flagitante mansuetudo improbanda est.

LXXXV. Vir ingenio praeditus non responderit, nisi alii ipsum rogauerint.

LXXXVI. Qui orationem non ponderat, responso offenditur.

LXXXVII. Mendacium dicere simile est vulnere inflicto: quod etsi colerit, uestigium tamen relinquit, mendaci enim nec vera loquenti fides haberi solet.

LXXXVIII. Quicumque cuticulam curat, ab eo virtus et artificium non est expectandum: atqui ut virtutis expers aliis praesit, indignum est.

LXXXIX. Diuina illa et incomparabilis voluntas alium regni fastigio mouet, alium vero in piscis visceribus incolumem praestat.

XC. Si Deus in extremo iudicio ex seueritate egerit, ne ipsis quidem uatibus ueniae locus erit.

XCI. Quicumque in hoc mundo afflictus pietatis uiam ingressus non fuerit, aeternis tandem torquebitur cruciatibus.

XCII. Felices ex maiorum historiis exemplisque documentum prius sumunt, quam ut posteri sua olim exempla circumferant.

XCIII. Cuiam o Deus, nisi tibi, exponam animi dolores? praeter te enim iudex est nullus; atque tua etiam manu nulla est celsior. Ille, cui te ducem praestiteris, non perit; illi uero, quem tu perdideris, dux nemo erit.

XCIV. Mendicus, cuius extrema sunt felicia praestat regi, cuius extrema sunt infelicia.

XCV. Quicumque minorum non miseretur, exagitationi maiorum subiicitur.

XCVI. Ille qui fortem condidit opesque creauit, dat aut uirtutem, aut fortunam.

XCVII. Illi datum est, reges monere, qui capitis periculum non ueretur, nec auri studio et spe laborat.

XCVIII. Generoso opus est iuueni, qui libidinis abstineat irritamentis, senis enim libidine languescente, membra non surgunt.

Has

Has ex multis aliis rosas tibi Lector, ex hoc rosario apponere placuit, vt appareat, Muhammedanis quoque moralis doctrinae praestantiam, fuisse denegatam, nec tam barbaram Arabum sub Muhammedismo gentem fuisse, vt animum sapientiae moralis praeceptis non excoluerit. Quae tantum abest, vt non pulcherrima multa praeceperit, vt fatendum sit, plus in hoc rosario esse, quod philosophiam sobriam spiret, quam in mille ethice libellis philosophorum Scholasticorum, vepreta nobis et spinas, non rosaria, exhibentium. Sunt tamen nonnulla Muhammedanam doctrinam valde redolentia, qualia sunt, quae de ineuitabili fati ferie et necessitate auctor differit: capite quoque quinto nonnulla occurrunt, quae caste magis sobrieque dici debebant: pleraque tamen egregia prorsus sunt, et calculo digna candido. Quae omnia non ex antiquis carminibus se desumisse, prout scriptorum mos est, auctor in fine monet, eo quod obsoletam propriam togam refarcire fatius sit, quam vestem nouam aliunde petere, accurate tamen attendentibus manifestum fore putamus, non Hebraeorum tantum veterum eum subinde scrinia compilasse, eorumque *γνώμας* praecipiendaque de moribus modum prae oculis habuisse, sed et veterum Arabum dicta sententiasque multoties retulisse. Id quod nec ipse reticet, saepius ad Loemannum prouocando, quem cum rege Dauid *επι* xisse ex traditione Arabum contendit. Sacros etiam interdum Hebraeorum viros, Iosephum, Mosen, Ionam aliosque more Muhammedanorum in scenam producit proditque se ex Iudaeorum traditionibus nonnulla accepisse. Quin et aliquoties sanctissimum Saluatorem laudat, eiusque dicta affert, quae ex scriptis *ὀρθολογικαίς* sine dubio transtulit. Vnde aut de ipsa rosarii forma tantum intelligendus est, aut iactantius ista scripsisse iudicandus. Ipse vero liber totus omnino legi meretur, eo quod vix nobiliori exemplo sapientia moralis Arabum prodita sit, et adductae historiolae, apologique miram lectori iucunditatem propinent, multa etiam pronuntiata sint acute atque non sine ingenii festiuitate. Ferendus vero scriptoris tumor, allegoriae duriores verbaque mire sonantia, quae nostras aures nonnihil offendunt: nihil enim in his est, quod non auctor cum gentis suae scriptoribus in hoc genere fere omnibus commune habeat, qui hac ratione eloquentiam nationibus Orientalibus valde deamatam ostendere fategerunt. Quam obrem ipse se excusat Sodus, caussatus, *uniones has morales bono consilio illustres hoc eloquentiae filo esse confertos, et amaram disciplinae medicinam suauissimi mellis dulcedine temperatam, ne lectoris ingenium taedio affectum oblata bonorum consiliorum maiestate frustretur.* Addimus iure quodam suo in fine libri huius auctoris epilogum:

*Nos bona consilia suo loco dedimus,
Et bonam vitae partem huic (rei) impendimus,
Si quis ea pronis auribus non admiserit
Vates officium fecit, si monuit.*

HISTO-

HISTORIAE PHILOSOPHICAE
PERIODI SECVNDAE

P A R S A L T E R A,

*Historiam philosophiae Christianae ad restau-
ratas usque literas exponens.*

LIBER PRIMVS,

DE PHILOSOPHIA VETERVM
CHRISTIANORVM.

CAPVT PRIMVM.

DE PHILOSOPHIA CHRISTI ET
APOSTOLORVM.

§. I.

Perugati fumus prolixa tractatione totum philosophiae campum, Ordo tractationis. quatenus se inter gentiles, Iudaeos atque Muhammedanos post natum mundi redemptorem extendisse creditur, et quae inter hos populos fata habuerit, quantum ex relictis et ad nos propagatis veterum monumentis constat, luculenter exposuimus. Restat illa historiae philosophicae pars, quae eius acta inter Christianos veteres enarrat, eos nempe, qui fidem filio Dei inter homines apparenti nouamque rem publicam sacram condienti largientes, Christianam disciplinam usque ad seculum octauum propagauerunt. Ab eo enim tempore medii aevi historiam plerique auspicari solent, quos eo facilius hic sequi licebit, quo extantiores circa illa tempora philosophia mutationes passa est, sensitque inter Christi asseclas decremента atque corruptiones deplorandas. Medii itaque aevi philosophiam Christianam a veterum Christianorum circa illam studio ordinis et perspicuitatis causa separantes, pristina cultorum Christi instituta eo usque contemplantur, quousque philosophiae limina attingunt.

Hist. philos. Tom. III.

Hh

tingunt.

tingunt. Enarrare enim omnia, quae heic dici possent, non ad scopum nostrum, sed ad annales ecclesiasticos pertinet, et a multis haud perfunctorie est praestitum.

Christianareligio philosophia sensu excellentiori.

§. II. Esse Christianam religionem sensu quodam eminentiori atque illustriori philosophiam aliquam, facile concedent, qui de re magis ipsa dispiciunt, quam de voce litigant. Cum enim philosophia generaliori notione veritatum et Deum et homines et vtriusque partis res concernentium sylloge sit, quae intellectum humanum a praeiudiciis liberatum ad cognoscendum felicitatis fontem Deum, seque ipsum et res alias ad eundem scopum collineantes manu quasi ducit, recte inde intelligitur, idem sibi quoque munus Christianam religionem poscere, quae et sola ita nobis Deum reuelat, vt digno eum maiestate suprema, qua gaudet, modo colere queamus; et praeiudiciorum fontes nulli rationi peruios detegit, et veram inueterato malo medicinam affert, sicque felicitatis humanae viam non aspernantibus pandit patentissimam. Immo dum et intellectum instruit, et voluntatem efficaciter mouet, non studium tantum sapientiae est, sed ipsam quoque sapientiam nobis exhibet pulcherrimam. Longe vero philosophiae limites supergressa, et luminis, quo nititur praestantia, cognoscendique principii auctoritate, et veritatum coelestium efficacia in mente humana, et rerum in hac doctrina detectarum excellentia se commendans, tantum super omnia philosophorum *εὐρηματα* caput effert,

Quantum lenta solent inter viburna cupressi ^a.

Id quod ipsa philosophica historia luculenter egregieque probat, et pro religionis Christianae veritate, praestantia, dignitateque argumenta affert luculentissima. Vt enim taceamus, ea nobis in hac coelesti disciplina mysteria enarrari, quae stupet quidem, at reicere non audet ratio, modo frontem non penitus defricuerit, naturamque exuerit omnem, quaeque frustra ab omni aetatis gentisque philosophis expectamus: illud paulo attentius rem considerantibus erit manifestissimum, veritates illas omnes, quae ad veram moralemque hominum felicitatem facientes a summis in philosophia viris detectae sunt propagataeque, summa quidem simplicitate, at digna quoque auctore suo maiestate atque auctoritate, in pandectis sacris, quibus diuinior illa philosophia continetur, esse contentas, ea vero quae absurda, erronea, et humani magis ingenii deliria nugaeque redolentia, quam veritatem enarrantia sunt, a Christiana doctrina fortissimis rationibus et Achilleis argumentis euerti. Immo illa quoque quae a summis inter philosophos viris, quos omnium felicissime philosophiae mysteria perspexisse constat, decreta sunt feliciter, pulchriori facie,

^a) Passim id notarunt viri docti, qui pro veritate religionis Christianae pugnarunt, enarrati a FABRICIO in syllab. script. de V. R. C. c. 35. p. 649. nemo vero vel elegantius vel luculentius

id praestitit, quam, quem nuper orbis literarius, senem licet, non sine graui iactura amisit Cel. SAM. WERRENFELS. diss. de praest. relig. reuel. opusc. p. 95. 199.

facie, et pleniori ratione ita in scholis Christianae sapientiae enarrantur, vt recte inde inferatur, religionem Christianam, philosophiam omnem multis parafangis superantem ab iis amplectendam esse omnibus, qui ratione vere vti, et philosophiam ideo maxime excolere cupiunt. Id quod multis quidem exemplis demonstrari posset, dignumque esset argumentum, quod neglectum hactenus pro demonstranda religionis Christianae veritate a viro quodam erudito et historiae philosophicae accurate perito excuteretur, hoc vero loco, vbi sacrae disciplinae commendationem vel apologiam non scribimus, tangi vltius non potest. Velimus tamen, vt *ὡς ἐν παρόδῳ* exemplum afferamus, conferat Lector diuini doctrinae ex merito amans, philosophiam Socratis, quo inter Graecos omnes sincerius meliusque philosophatum esse neminem constat, cum doctrina Christi eiusque discipulorum, vt conuincatur, quam multis praerogatiuis a Paulo superetur Socrates, et euanescant tenues magni cetera philosophi igniculi, exoriente Christianae doctrinae iubare. Quo in argumento egregiam praestitit operam, remque hanc luculenter confecit, eruditissimus nobisque amicissimus Heluetiorum theologus I O. I A C O B V S Z I M M E R M A N N V S, cuius egregias obseruationes *de praestantia religionis Christianae collata cum philosophia Socratis*^b, non sine fructu et iucunditate legent omnes, quotquot vsum historiae philosophiae ad amplificanda regni Christi pomoeria intelligere cupiunt.

§. III. Caussa haec sine dubio fuit, cur inter Christianos doctores veteres multi religionem Christianam philosophiae nomine cohonestauerint. Cum enim et *philosophos se non verbis, sed factis crederent*, vt scribit CYPRIANVS^c, *eo quod non vestitu sapientiam sed veritate praeferant*, et de rebus diuinis summisque certius multo atque elegantius se differere posse quam seculi philosophos, nossent, doctrinam euangelii philosophiam appellare non erubuerunt. Hinc *philosophia Christiana* SALVIANO^d, *ἀληθῆς Φιλοσοφία*, CLEMENTI ALEXANDRINO^e, et SOCRATI^f, *εὐαγγελικὴ Φιλοσοφία* THEODORETO^g, dicta est, vt alia veterum doctorum loca, passim viris doctis^h laudata praetereamus. Obque eam quoque rationem philosophorum nomen ad Christianos traductum, qui *philosophi nostrae sectae* audiunt LACTANTIOⁱ et *οἱ φιλόσοφοι τοῦ Θεοῦ*, CLEMENTI ALEXANDRINO^k, qui hanc nobis philosophorum Christianorum definitionem suggerit: *Φιλόσοφοι λέγονται παρ' ἡμῶν μὲν οἱ σοφίας ἐραῶντες τῶν πάντων δημιουργοῦ καὶ διδασκαλῆς, τούτου τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, philosophi apud nos dicuntur, qui amant sapientiam, quae est omnium opifex ac magistra, hoc est filii Dei*

Philosophiae nomen R. C. erubuit.

Hh 2

Dei

b) Amoenit. literar. T. XI. p. 93. seqq.
 c) De bono sapient. p. 211. edit. Felli.
 d) De gubernat. Dei, L. IV. p. m. 134. ed. Rittersh.
 e) Strom. L. I. fin. p. m. 357.
 f) Hist. eccles. L. IV. c. 27. p. 244.

g) De cur. Graec. affect. L. XII.
 h) Vid. LONSIVS de Script. hist. phil. L. III. c. 4. p. 227. SVICKER. in thesaur. eccl. v. *Φιλοσοφία*, LAMIVS de erud. Apost. c. 16. p. 380. aliique.
 i) De epif. Dei c. 1. p. m. 671.
 k) Stromat. L. VI. p. 642.

Dei cognitionem. Qui et alibi ¹ latius hanc philosophi Christiani destinationem persequitur, partesque eius ita enumerat: *τριῶν τούτων νοῦτων ἀντίχεται ὁ ἡμεδαπὸς Φιλόσοφος· πρῶτον μὲν, τῆς θεωρίας, δεύτερον δὲ τῆς τῶν ἐντολῶν ἐπιτελέσεως τρίτον ἀνδρῶν ἀγαθῶν κατασκευῆς, αἱ δὲ συνελθόντα τὸν γνωστικὸν ἐπιτελεῖ.* Haec ergo tria noster sibi vindicat philosophus, primo quidem contemplationem; secundo praeceptorum executionem; tertio virorum bonorum constitutionem, quae quidem cum conuenerint, verum Gnosticum conficiunt. Similia habent scriptores ecclesiastici alii, quorum loca heic, vbi alia agenda sunt, non cumulamus. Quin nec defuerunt inter viros doctos, quibus visum, a gentilibus quoque scriptoribus, religionem Christianam philosophiam dictam esse. Quam in rem locum ATHENAEI² affert doctissimus MONACHIUS³, ita scribentis: *ὡσπερ νηστειαν ἀγορεύουσες, καὶ περιμένοντες τὸ ἀνατέλλον ἄστρον, οὐ φασι μὴ φανέντος οἱ τὴν ταυτὴν φιλοσοφίαν χρηστὴν ἐυρόντες, νόμιμον εἶναι μηδενὸς γένεσθαι.* Sicut ii, qui ieiunant, expectantes, dum oriatur sol, nam qui optimam istam philosophiam excogitarunt, nefas esse existimant, quicquam gustare, priusquam illud appareat. Cel. HEVMANNVS⁴ autem per sectam Elpisticam, siue Elpisticos philosophos a PLUTARCHO⁵ productos intelligendos esse Christianae disciplinae alumnos, coniecit. Quos tamen falli viros eruditissimos, facile cognosci potest, si expendatur, quod nec ipse negat Monachus, locum Athenaei, de gentilibus philosophis recte posse intelligi, quibus ieiunare mos vsque ad ortum vespers. Id quod vel vnus FERTULLIANI⁶ testimonio conficitur, qui ita: *fidem abstinentiae affectant, et stellae auctoritatem demorantis suspirant.* Quia ratione Pythagoreos imprimis ieiunia obseruauisse alio loco demonstrauimus. Plutarchi Elpisticos autem non Christianos, sed gentiles, forte Stoicos, philosophos, esse, peculiari differtatione⁷ luculentis rationibus euicimus. Christiana itaque vox est, qua philosophia sanctiori doctrinae tribuitur.

*Improprie R.
C. philosophia
dicitur.*

§. IV. Quamuis autem haec ita se habere perspicuum sit, nec ignota sint magna PP. de philosophia Christiana verba et elogia, ad historiam tamen philosophicam eo sensu, quo vocem in hac tractatione adhibuimus, diuinius doctrinae acta referri nequeunt, eo quod alio, quam nos, sensu vocem hanc adhibuere scriptores ecclesiastici. Illi enim cum vehementer gentilem philosophiam et philosophos contemnerent⁸, vt postea probabimus, ea quae magis sobrie dicta a gentilibus philosophis erant, Hebraeis surrepta, vel latentis ἐκ τοῦ λόγου igniculi semina esse, adeoque populo DEI, et quam ille custodiebat, reuelationi vindicanda censebant, et purius atque sincerius in ciuitate Christiana doceri contendebant.

1) L. II. p. 380.

m) Deipnosophist. L. IV.

n) Var. SS. p. 967

o) Act. philos. Vol. III. p. 911. seqq.

p) Qu. conuiu. L. IV. q. 4.

q) De ieiun. c. 16.

r) Miscell. Berolin. P. III. n. II. p. 222. seqq.

s) Vid. interim vnus CYPRIANI locus supra in partes vocatus.

debant. Cumque sapientiam diuinam omni humanarum speculationum subtilitate longe superiorem se possidere recte gloriarentur, hanc non tantum beatam illam sapientiam esse affirmabant, qua se et *συνεργους* indutos fuisse scribit D. PAVLVS, sed et huic soli deberi nomen philosophiae, non vero falsis Graecorum gentiliumque reliquorum opinionibus quibus nequiores fiant homines, contendebant. Id quod multis patrum locis demonstrari posset, si locus pateretur; vno tamen alteroue rem in apuricum ponere, sufficere putamus. Nempe inter Graecos doctores sic ORIGENES: *ἐν πεπαιδευμένοις ἀριθμεῖν τοὺς ἐσφαλμένους δόγματα ἔχοντας, οὐδ' οἱ Ἑλλήνων Φιλόσοφοι φήσουσι· καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον δὲ λόγον οὐκ ἔστι σοφία πονηρίας ἐπισήμη, πονηρίας δὲ ἴν' οὕτως ὀνομάσω ἐπισήμη ἐστὶν ἐν τοῖς ψευδοδοξοῦσιν καὶ ὑπὸ σοφισμάτων ἠπατημένοις.* Sed in eruditorum numero habendos esse, qui falsis opinionibus imbuti sunt, neque Graecorum philosophi dixerint, et iuxta nostram doctrinam sapientia non est scientia nequitiae, nequitiae autem, ut ita dicam, in iis est scientia, qui falsis opinionibus adhaerescunt, praestigiis fallacisque decepti. Ex Latinis TERTULLIANVS* luculenter: *Fuerat Paulus Athenis, et istam sapientiam humanam, adfectatricem et interpolatricem veritatis de congressibus nouerat, ipsam quoque in suas haereses multipartitam varietate sectarum inuidem repugnantium. Quid ergo Athenis et Ierosolymis? quid Academiae et ecclesiae? quid haereticis et Christianis? Nostra institutio de porticu Salomonis est, qui et ipse tradiderat Dominum in simplicitate cordis esse quaerendum. Viderint qui Stoicum, et Platonicum et Dialecticum Christianis praetulerunt. Nobis curiositate opus non est, post Iesum Christum, nec inquisitione post euangelium. Quum credimus, nihil desideramus ultra credere. Hoc enim prius credimus, non esse quod ultra credere debemus.* Alia huius generis, ne longi simus, legi possunt apud eruditissimum IOANNEM LAMIVM†. Ex his vero patet, non tam ad naturalem veritatum diuinarum humanarumque cognitionem in hac appellatione respexisse veteres Christianos, nempe quatenus illa ex rationis principiis legitimo consequentiarum et ratiociniorum ordine et dispositione deducitur, quam ad ipsam obiecti diuini, quod cognoscitur, patefactionem, licet ea ex reuelatione hausta sit, eo quod recte statuerint, sapientiae nomine nihil dignum esse, quod non et a Deo ortum est, et ad Deum reducat et mentem humanam diuina virtute emendet. Quam vocis huius notionem in historia philosophica insolentem esse, quilibet intelligit, qui nouit, eam istam intellectus humani historiam pandere, quae notitiam ex rationis principiis, adhibito humanarum scientiarum subsidio de rebus Deum, mundum, hominesque concernentibus enatam enarrat, et humanae eruditionis pars est. Quam tantum abest, ut primi Christiani vel af-

Hh 3

fecta-

†) 1 Cor. I. II.
 ‡) Contra Cels. L. III. p. 146.

* De praescript.
 †) loc. cit.

fectauerint ipsi, vel ab aliis pro talibus habiti fuerint, vt potius et ipsi illiteratorum et ab omni eruditionis humanae cultu alienorum vitam prae se tulerint, et a gentilibus non sine contemptu inter *ιδιώτας*, homines illiteratos rusticosque numerati fuerint. Prius coaceruatis veterum testimoniis hoc loco non copiose probabimus, eo quod totam rem erudite confecerit celeberrimus nobisque amicissimus L A M I V S, cuius egregius *de eruditione Apostolorum*² libellus dignus est, qui ea de re legatur. Posterius multis veterum locis alibi^a prolixè demonstratum dedimus. Quibus hoc vnum adiicimus, Christianos *ιδιώτας*, *illiteratos rusticaeque simplicitatis*, vt habet H I E R O N Y M V S^b, homines non tantum dictos esse, quod istis artibus, quae a liberis et humanitatis studiosis excoli solebant, non essent culti, sed quod in specie philosophiae Graecicae elegantia essent destituti. Notum enim ex Damascii loco^c, *ιδιώτας* hoc sensu opponi philosophis, quemadmodum *βίος ιδιωτικός* apud O R I G E N E M^d vitae rationem innuit a philosophiae cultu totam degenerantem. Id quod tantum abest, vt ignominiosum sibi Christiani putauerint, vt studiose et haud raro sinistre et contentiose magis, quam par erat, in philosophiam Graecanicam inueherent, qua de re cum infra commodior dicendi se locus offerat, hic tacemus, legendus autem, qui in ea copiosus est, FRANCISCUS BALTVS^e. Probe itaque in historia philosophica veterum Christianorum cauendum est, ne homonymia vocis, *philosophia*, et, *philosophus*, decipiamur, et loca illa, quae magno numero in scriptoribus ecclesiasticis extant, quibus de philosophia Christianorum non sine magnificis laudibus differitur, ad hos nostros cancellos reuocemus, qua confusione historia philosophica valde obscurari potest. Varias enim significationes huic voci dedere Christiani veteres, et philosophiae nomine, mox doctrinam religionis Christianae, ipsamque theologiam sacram, quod frequentissime solet Chrysostomus, mox vitae sanctioris studium, mox sublimiora de Deo rebusque diuinis mysteria, mox vitam asceticam et monasticam insigniuere: quemadmodum philosophus illis, et Christianus quilibet, et homo pius, et ad sublimiorem cognitionis et pietatis gradum euectus, et monachus siue asceta dicitur. Quorum significationum exempla plurima attulit, nobisque hic otia fecit celeberrimus CHR. AVGVSTVS HEVMANNVS^f, quem vide. Vltima, tamen hic non indicta prorsus nobis praetermittenda significatio, qua philosophia vitam asceticam et monasticam, philosophus ascetam vel monachum, sensu veteri ecclesiae recepto, significat. Eam enim *τὴν ἀκρῶν φιλοσοφίαν*, *supremum philosophiae gradum*, *vitamque maxime philosophicam* passim vocabant^g. Ea vero notio

Varia significatio Philosophiae apud veteres Christianos.

2) p. 106. seqq.

a) Misc. Berolin. I. c.

b) De script. eccles. prooem. p. 13. ed. Fabr.

c) Apud SVIDAM in *ιδιώτης* T. II. p. 97.

d) Contra Cels. L. II. p. 69.

e) Defense des SS. Peres L. II. c. 12. p. 206. GOTTFR. ARNOLD. delin. vet. Christ. L. VI. c. 5. §. 10. p. 102.

f) Act. philos. Vol. I. p. 65. seqq.

g) Vid. IONSIVS et HEVMANNVS II. cci

sine dubio in Aegypto ad Christianos ex gentilismo et Iudaismo peruenit, qua in regione constat, primos ascetas Christianos prodiisse. Supra autem suo iam loco probatum, in Aegypto Pythagoreos ultimos, illuc profugos, *μονάζοντας* vixisse, et deserta atque solitudines petiisse; hos vero et Aegyptios quosdam et imprimis Iudaeorum sectam philosophicam, Therapeutas, fuisse imitatos, et hoc nomine philosophorum appellationem prae reliquis meruisse, vt ex Philone liquet. Horum vero quosdam ad Christianos transiisse, et in his multos celebratissimum institutum imitatos fuisse, et morum similitudo et tota asceticae vitae ratio luculenter euincit, dudumque viris doctis, et in his L V C. H O L S T E N I O ^b et Ven. S A L. D E Y L I N G I O ⁱ erudite obseruatum est. Haud obscure id prodit E V S E B I V S ^k, qui dum miro praeiudicio ascetas illos Iudaicos in Aegypto Christianos facit, illis *ἀσκησιν φιλοσοφωτάτην*, *exercitationem summe philosophicam* tribuit. Cum itaque institutum a philosophis transumerent ascetae Christiani, nomen quoque accepere, quamuis a philosophandi illa ratione valde deflecterent, et exercitationes magis atque agonas, quam meditando philosophandique rationem exprimerent. Philosophi itaque non prius in ecclesia Christiana extitere, quam vbi professione tales ad sacra Christiana transfirent. Sed his omnibus sequentia lucem clariorem foenerabuntur.

§. V. Ciuitas Christiana cum condita sit a capite regeque I E S V I E S V S
 C H R I S T O, Θεανθρώπω, vera et substantiali sapientia, exque hoc C H R I S T V S
 fonte diuino ad apostolos et sectatores filii Dei omnes dimanauerit, *verum philo-*
 quicquid luminis atque sapientiae radios per vniuersum terrarum orbem, *sophus fuerit?*
 sparsit suos; non defuere, qui crederent, derogari aliquid vel cultui, quem regi huic optimo maximo debemus, vel honori, quo Christiana
 respublica fulget, nisi philosophiae quoque, eo, quo in hac tractatione
 adhibetur, sensu atque significatione, acceptae decus Christo domino
 nostro vindicarent, eumque philosophorum albo adscriberent. Referr
 huc posset decantata doctorum veterum inter Christianos opinio, qua
 statuerunt, omnem philosophiae cognitionem, quatenus veritatem se-
 cretis humanarum tricarum nugarumque opinionibus, continet, et per
 omnes sectas dispersa passim deprehenditur, per *λόγον*, rationem, magnis
 inter gentiles viris innotuisse, huncque *λόγον* ipsum illud aeternum et
 substantiale Dei verbum esse, quod cum ab eo ineffabili mysterio ab aeter-
 no genitum omnem diuinae sapientiae abyssum comprehendat, ante in-
 carnationis tempora, quibus consilia diuina de hominum salute patefecit
 omnia, ad praeparationem quandam animorum istos veritatum coelestium
 igniculos intra mentes gentilium accenderit. Hac enim ratione Christus
 non philosophus modo, sed omnium quoque philosophorum dux, auctor
 atque fons esset dicendus. Quia vero infra de hac celebri veterum
 Chri-

h) Ad P O R P H Y A I I vitam Pythag. n. 7. p. II. ed. Kuff.

i) De veterum ascetis Obs. SS. P. III. p. 443. seqq.
 k) Hist. eccles. L. II. c. 16.

Christianorum sententia tractandum est, eam hic praetermittimus. Sed fuere alii quoque, qui ipso instituto, docendi methodo, vitae ratione et similibus Christum philosophorum numero accensendum esse statuerunt. In qua opinione, quod mireris, inter gentiles nonnulli fuere, non illi tantum, qui nefanda calumnia impuroque ore sapientiae aeternae magistram inter impostores philosophicos, quales fuere Pythagoras, Apollonius Tyaneus, Alexander alique, retulerunt, qua impietate detestabilem se fecit **LVCIANVS** ὁ ἐμπόδικος^l: sed et alii, melius de diuino doctore sentientes, maxime Platonici et Eclectici. Qui cum nec veritatis diuinae a Christi doctrina sparsae iubar, quod omnium oculos perfringebat, nec miraculorum Christi excellentiam negare, sicque deridendos sese cordatis omnibus propinare auderent, in eam concesserunt sententiam, Christum magnum virum et praestantissimum fuisse philosophum, animam hancque a superis in corpus humanum demissam, postquam multas veritates diuinas hominibus patefecisset, et miraculis quoque, se ex beatorum consortio ad homines demissum daemonem esse, demonstrauisset, excruciato corpore, ad immortalitatis beatae sedem fuisse receptam, eius vero affectas ab eius placitis scitisque desciuisse, castamque atque sobriam philosophiam variis erroribus conspurcauisset, eum vero ἀπαντα nec tale quid meditantem, diuinis honoribus affectasse, et reliquorum Deorum cultum extinctum iuisse. Qua de re locum **AVGVSTINI**^m exemplumque Porphyrii cum iam *superiori Tomo*, de artibus Eclecticorum differentes attulerimus, quodque in hac humanitatis et benevolentiae erga **IESVM** nostrum specie virus lateat, apertissimum fecerimus, ibi dicta hoc loco otiose non repetemus. Inter Christianos ita multi ineptiuerunt, vt et eruditionis fere omnis notitiam longe perfectissimam, et philosophiam quoque Christo tribuerent, rati, nec humanae eruditionis praestantiam illi denegari posse, qui omnis sapientiae atque cognitionis thesauros in se reconditos habuisset. Hinc multa de Christi inter homines versantis studiis passim dicta apud veteres, quae cum ἀρεγ γεαΦῆς afferrentur, ad scripta apocrypha recurrit ineptientium ingeniorum audacia, et sanctissimum Seruatorem per omnia fere humanae eruditionis genera deduxit. Quibus de somniis tamen, cum ad historiam illa literariam sacram magis, quam philosophicam pertineant, prolixè hic tractare nec locus nec tempus patitur, adeundum autem curiosum **PAVLI CHRISTIANI HILSCHERI** schediasmaⁿ *de domini nostri et saluatoris IESV CHRISTI, cum versaretur inter homines studiis ἀρεγ γεαΦῆς*, qui pleraque collegit, quae hac de re apud veteres occurrunt. Nos instituti memores, ea tantum tangimus, quae propius ad hunc nostrum scopum spectant, eas potissimum rationes

l) In Peregrin. T. IV. p. m. 220.
 m) De ciuit. Dei L. XIX. c. 23. conf. **MOSHEM.**
 de turbata per recent. Plat. ecclesia §. 23. synt. diff.
 H. E. p. 145.

n) Miscell. Lips. obf. XCVI. T. V. p. 25. seqq. et
 in **FABRICII** Cod. apocryph. N. T. P. III.
 p. 424.

nes afferentes, quibus philosophiae cognitionem Christo nonnulli vindicarunt. Inter quas primo loco ea conspicitur, quam ex D. LVCÆ narratione desumunt, qua incrementa cepisse laetissima puerum Iesum in omni sapientia dicit. Cum enim intelligerent, non in eo tantum similem pueris hominum factum Dei filium, quod semina eruditionis in eius animum, abdicato ad tempus diuinae maiestatis atque sapientiae inhabitantis vfu, spargi, et praematura segete efflorescere potuerint, sed multa quoque abuisse impedimenta, quae inter homines peccati labe infectos remoram disciplinae iniiciunt, v. c. ignorantiam summam et stupiditatem, socordiam, et his similia: non recordati conditionem Iesu Christi humilem et ad exprimendam seruilem formam atque statum se ex patris consilio et oeconomiae salutis ratione accommodantem, ad nobilium ferre puerorum educationem eius pueritiam exegerunt, et mature illius philosophiae, quam inter Iudaeos tum viguisse credebant, notitiam eum percepisse, immo supra magistros in ea excelluisse, nugati sunt. Qua de re ineptam narratiunculam affert, *Euangelium de infantia Christi*^o, quae hoc loco non indicta praetereunda est. Ita vero fabula^r: *Erat Hierosolymis quidam Zachaeus nomine, qui iuuentutem erudiebat; dicebat hic Iosepho: quare, o Iosephe, non mittis ad me Iesum, ut literas discat? annuebat illi Iosephus, et ad diuam Mariam hoc referebat. Ad magistrum itaque illum deducebant, qui simulatque eum conspexerat, Alphabetum ipsi conscripsit, utque Aleph diceret, praecepit. Cumque Aleph dixisset, magister ipsum Beth pronuntiare iubebat. Cui dominus Iesus: dic mihi prius significationem literae Aleph, et tum Beth pronuntiabo. Cumque magister verbera ipsi intentaret, exponebat ipsi dominus Iesus significationes literarum Aleph et Beth, item quaenam literarum figurae essent rectae, quaenam obliquae, quaenam duplicatae, quae punctis insignitae, quae iisdem carentes, quare una litera aliam praeccederet, aliaque plura enarrare coepit et elucidare, quae magister ipse nec sciuerat unquam, nec in libro vlllo legerat. Dixit porro magistro dominus Iesus: Attende, ut dicam tibi; coepitque clare et distincte recitare Aleph, Beth, Gimel, Daleth usque ad finem alphabeti. Quod miratus magister, hunc, inquit puerum ante Noachum natum esse existimo, conuersusque ad Iosephum, adduxisti, ait, ad me erudiendum puerum magistris omnibus doctiorem: diuae quoque Mariae inquit: filio tuo nulla doctrina opus est. Eandem fabulam iam tetigit IRENAEVS^r, ex quo patet, valde antiquam esse. Sed putidum esse commentum, quilibet palpat, et vel ex solo loco mendacium elucet, cum non Hierosolymis sed Nazarethi Iesus educatus sit, teste sacris an-*

nalibus.

o) c. II, 52.
p) Graece et Latine occurrit apud COTELERIVM ad Constit. Apost. L. VI. c. 16. ex Arabico Latinum dedit HENR. SICKIVS, vtrumque *Co-Hist. philos. Tom. III.*

dici Apocrypho N. T. inseruit FABRICIVS δ μακαρίτης T. I. p. 168.
q) §. 48. p. 207.
r) Adu. haereses L. I. c. 17.

nalibus. Nos in eo examinando tempus non perdimus, sed id modo obseruamus, quod ad hunc locum pertinet, manifeste respicere auctorem huius fabulae ad Cabbalistarum de literis, punctis, lineolis forma et figura alphabeti somnia, quibus non tam illustrasse, quam obscurauisse Iudaeos dogmata philosophica ex Aegyptiacis et Orientalibus scholis transfumta, in historia philosophiae Cabbalisticae fufe docuimus. Quae cum summa arcanae philosophiae mysteria gnaris pandere crederentur, puero Seruatori hanc quoque Cabbalisticae philosophiae notitiam tribuendam esse, credidit impostor ineptissimus. Quem ad eiusmodi deliria potuisse delabi eo minus mirandum est, quo magis est verisimile, euangelium hoc apocryphum ex eiusmodi officina prodiisse, quae Gnosticis deliramentis scatebat, et ex impura sentina pseudo-philosophiam ipsam magni faciebat. Quemadmodum multa postea sequioris quoque temporis homines vsque ad Muhammedis aetatem, qui in Coranum multa ex illo transtulit, adiecerunt, id quod ex variis commentis, ista, quae viuebant Irenaeus, Origenes, Epiphanius aliique, qui huius euangelii meminerunt, aetate nondum cognitis, patet. Ad quae forte ipsae illae lineolae, puncta omissa vel addita, literulae inuersae maiores etc. referendae videbuntur nonnullis, eo quod recentiorum temporum aetatem spirare cum Morino multis viris doctis visum est. De quo licet disputari posset, si locus id pateretur, nihil tamen id obstat, quo minus statuamus, iam seculo secundo Gnosticos talia philosophiae suae, (cuius germana soror fuit Cabbalistica) specimina Christo tribuisse, vt horum mysteriorum eum participem fuisse fingerent. Irenaeus enim, non figurae, punctorum, et similia meminit, sed id modo ex euangelio infantiae tradit, Christum dominum de significatione τὸν Aleph praeceptorem interrogauisse. Ex quo facilis coniectura est, sequiora tempora reliqua adiecisse, et commenta commentorum monstris auxisse. Sed his nugis missis alii ad sacrae historiae ab euangelistis traditae auctoritatem confugiunt, indeque concludunt, sanctissimum Saluatorem suae gentis philosophiam puerum adhuc tenuisse, quod L V C A S testetur, duodecennem in templo confedentem magistri instar, cum doctoribus Iudaicis disputauisse. Primus, nisi fallimur, qui in hanc opinionem abiit, fuit IOSEPHVS SCALIGER; is enim putat: Christum δωδεκαέτη inter doctores sedisse et docuisse, qui rabbi neque per aetatem neque per disciplinam fuisset, causam aliam reddi non posse magis idoneam, quam quod propter admirandam et supra captum humanum excellentem eruditionem locus illi inter sedentes datus sit. Solenne enim fuisse, vt foli apud Hebraeos doctores docentes sederent, proiectus ad pedes doctoris audiret docentem discipulus, qui διεξιμμένος ἐν ἐδάφει in solo proiectus legeret; postea per χειροθεσίαν ad magisterium promoueretur, quo facto חבר, γνώριμος dictus,

s) Vid. quos laudat FABRICIVS I. c. p. 218.

t) In elencho trihaeresu C. X. p. m. 78. 79.

dictus, (familiarem Cicero dixit): neque vero hunc vnquam sedisse praesente doctore, sed proiectum in pavimento. Quam Scaligeri opinionem postea amplexi sunt viri multi eruditissimi^a, nixi auctoritate testimonii Talmudici^a, quod hoc habet: *Tradunt Rabbini: a diebus Mosis ad Rabban Gamalielelem, non didicerunt legem, nisi stantes: at cum obtinisset Rabban Gamaliel, aegritudo inuasit mundum, ita ut discerent legem sedentes, unde et traditio: ex quo obiit Rabbi Gamaliel, defecit gloria legis.* Immo et tum non aliter confederunt, nisi humi, magistro in lectulo confedente. Qua de consuetudine videndi viri doctissimi P. PETITVS, IO. LIGHTFOOTVS, WAGENSEILIVS, et qui hanc sententiam magna eruditione ornauit summe reu. SAL. DEYLINGIVS^z. Fatemur tamen, recte nobis fecisse videri CAMPEGIVM VITRINGAM^z, licet is prius communem eruditorum opinionem esset secutus, quod de huius veterum Iudaeorum traditionis veritate dubitauerit, quamuis plurimum illi viri laudati deferant. Quaecunque enim eius auctoritas esse potest, opponitur tamen illi partim sententia R. Iose ben Ioëzer^a: *Esto puluerisans te puluere pedum eorum*, ex qua patet, Iose tempore discipulos coram praeceptoribus iam humi confedisse: partim sacrorum annalium historia, in quibus non occurrit exemplum vnum discipulorum coram praeceptoribus stantium. Vnde doctissimus WITSIVS^b allatis his testimoniis euctoque istis effatis, quod moris fuerit apud Iudaeos doctore in altiori loco confidente, discipulos ad pedes ipsius prostratos in solo mattisue iacere, *non flocci se facere*, ait, *futilem istam de nouo more, qui mundum inde a Gamalielis morte inuaserit naeniam, quo standi facultas discipulis adempta est sedendi necessitas introducta sit: contrarium probante D. Pauli exemplo, quem ad pedes Gamalielis enutritum fuisse LVCAS in actis testatur.* Frigidum vero est, quod hic regerunt viri docti; et WAGENSEILIVS^c quidem contra testimonium ex capitulis patrum adductum, per metaphoram tantum id dictum esse intelligendum de humilitate et reuerentia erga praeceptorem; PETITVS^d vero contra exemplum D. Pauli, non ad animi cultum istam Lucae *ἕσθιν* pertinere, sed ad contubernium cum Gamaliele, apud quem fuerit educatus, quocum quotidie cibum ceperit, pedibus eius assidens, inque eodem lectulo accumbens, aut si admodum puer domum Gamalielis adductus esset, ad lecti triclinaris, in quo accubisset Gamaliel, fulcra assidens, vti tunc moris erat. Vim enim vtrumque inferre verbis clarissimis quilibet videt, cum discipulorum sedendi morem coram doctoribus clarissime innuant. Nec nos alio

I i 2

testi-

u) P. PETITVS Obs. L. III. c. 2. LIGHTFOOT. Hor. Hebr. ad h. l. T. II. Opp. p. 500. WAGENSEIL ad Sota c. 9. p. 993. DEYLINGIVS Obs. SS. P. III. obs. 30. p. 221. seqq. aliique.

x) Megillah f. 21. c. 1.

y) ll. cc.

z) De synag. vet. L. I. p. 167. conf. HAMMOND. ad Act. XXII. 3.

a) Pirke abhorh C. I. §. 4.

b) Melet. Leidenf. Sect. I. §. 4. p. 13. seqq.

c) loc. cit.

d) loc. cit.

testimonio opus esse putamus, quam Lucae, diserte de Christo puero tradente, quod inter docentes confederit, eosque interrogauerit. Ex his enim verbis patet, non doctorem, sed discipulum egisse Christum; more Iudaico graues difficilesque doctoribus praesentibus quaestiones ex lege proponentem, quam inter Iudaeos consuetudinem fuisse receptissimam, et IOSEPHI^e exemplum ostendit, qui fere pari more puer, viua voce in templo cum magistris interrogando differuit, et testimonia Talmudica a LIGHTFOOT^f adducta probant. Quare nulli dubitamus, cum aliis quoque viris doctis^g, hanc de puero Iesu doctore inter doctores sententiam ex sanctissimi Seruatoris historia proscribere. Multo vero certioribus argumentis eliminanda est futilis fabula *euangelii de infantia Christi*^b, quod Iesum puerum duodecennem nobis philosophum Graecanicum sistit ex encyclopaedia Graeca cum eruditis Iudaeorum acerrime conflictantem. Ecce vero narratiunculam: *Tum interrogabat eum princeps quidam magistrorum: legistine libros? et libros, inquit dominus Iesus, et ea quae in libris continentur: et explicabat libros, et legem et statuta (Talmudicas δευτεράσεις innuit) et mysteria (sine dubio Cabbalistica) quae in libris prophetarum continentur, res, quas nullius creaturae intellectus percepit. Dicebat ergo magister iste: Ego haecenus talem scientiam nec vidi, neque audiui: quis, putas puer iste erit? Cumque adesset ibidem philosophus, astronomiae peritus, rogaretque dominum Iesum, num astronomiae studuisset? respondebat ipsi dominus Iesus, exponebatque numerum Sphaerarum, et corporum celestium, eorumque naturas et operationes, oppositionem, aspectum triquetrum, quadratum et sextilem, progressionem eorundem et retrogradationem, computum denique et prognosticationem, aliaque, quae nullius vnquam hominis ratio peruestigauit. Aderat quoque inter illos philosophos medicinae et naturalis scientiae peritissimus, qui cum rogasset dominum Iesum, an medicinae studuisset? respondens ille exposuit ipsi physica et metaphysica, hyperphysica et hypophysica; virtutes quoque corporis et humores eorundemque effectus, numerum item membrorum et ossium, venarum, arteriarum et neruorum, temperamenta etiam, calidum et siccum, frigidum et humidum, quaeque ex his oriuntur: quae nam esset operatio animae in corpus, eiusque sensationes et virtutes; facultates loquendi, irascendi, appetendi; denique congregationem et dissipationem, aliaque, quae nullius creaturae intellectus vnquam penetravit. Tunc surgebat philosophus iste, et dominum Iesum adorabat, et, o Domine Iesu, inquit, ab hoc tempore ero discipulus tuus et seruus. Habes lector, si te naso duci pateris, Iesum philosophum Graecanicum, astrologum, physiologum, medicum, metaphysicum.*

e) Vid. vita eius.

f) loc. cit. p. 501.

g) WOLF. Cur. exeg. in N. T. T. I. p. 594.

LINDHAMMER ad Act. I. c. p. 721. conf. HORN. Hist. phil. L. IV. c. 1. p. 262. seq.

h) §. 51. p. 209. seqq.

scum. Ast prodit se ipsum suo auctor indicio vt forex. Eam enim fingit encyclopaediae philosophicae faciem, qualis non nati Seruatoris tempore vigeat, sed longe serius inter Arabes inualescebat, id quod nouum argumentum suppeditat, credendi, euangelium illud infantiae Christi multas et insignes interpolationes fuisse passum; quamuis origines suas ad apostolica fere tempora referat, et Muhammedanos Arabesque scriptores more suo, cum in Arabicam linguam illud transferrent, plurima adulterasse, adiecisse, mutauisse ex lubitu, vt erudite obseruatum HENRICO SICKIO¹. Inter fabulas porro non explodendas tantum exhibendasque, sed et detestandas execrandasque pertinet putida Iudaeorum calumnia, Iesum Nazirenum in magia practica tantopere profecisse mentientium, vt vi nominis expositi, i. e. tetragrammati miracula illa stupenda edere potuerit, quam ineptam turpemque fabulam supra iam ex parte tetigimus, notaque est Iudaeorum in his mendaciis audacissimorum impudentia, quum recitasse hanc calumniam sit refutasse². Nec opponere ei alia opus est, quam quae ipse sanctissimus doctor calumniantibus se Iudaeis opposuit³, quaeque doctissimi scriptores ORIGENES⁴ et ARNOBIUS⁵ ad hanc similesque iniurias depellendas egregie commentati sunt. Aliis docendi modus duplex arcana et vulgaris, siue exoterica et esoterica, vestitus, discipulorum ratio, et electio, et quae alia sunt huius generis a philosophis transfumta sunt. Nec forte alia ratio fuit, cur σοφὸν ἄρθεα Iesum IOSEPHVS⁶ vocitet, et σοφιστὴν, LVCIANVS⁷. Quibusdam in ipsa nostrae salutis restauratoris et disciplina et doctrina nonnihil a philosophis transfumtum esse visum olim fuit. Quam criminationem gentilium refutant ORIGENES⁸ atque AVGVSTINVS⁹, quorum hic Ambrosium quoque contra eos scripsisse dicit superbissimos et imperitissimos, qui de Platonis libris dominum profecisse contendunt. Ad quam calumniam depellendam historiam philosophicam vtilem esse hic obseruat. Scribit enim¹⁰: *De utilitate historiae, vt omittam Graecos, quantam noster Ambrosius quaestionem soluit calumniantibus Platonis lectoribus, et dilectoribus, qui dicere ausi sunt, omnes domini nostri Iesu Christi sententias, quas mirari et praedicare cogantur, de Platonis libris eum didicisse, quoniam longe ante humanum aduentum domini Platonem fuisse, negari non potest. Nonne memoratus episcopus considerata historia probabilius esse ostendit, quod Plato potius nostris literis per Ieremiam fuerit imbutus, vt illa posset docere et scribere, quae vera laudantur. Ita consideratis temporibus fit multo credibilis, istos potius de litteris nostris habuisse, quaecunque bona et*

Ii 3

vera

i) In praefat.

k) Conf. HURTIVS demonstrat. euang. Prop. IX. c. 39. p. m. 502. seqq.

l) Luc. XI, 17. seqq.

m) Contra Cels. L. III. fere toto.

n) Adu. gent. L. I. p. m. 30. seqq. ed. Canteri.

o) Si nempe decansatum eius de Christo Testi-

monium pro genuino, licet forte interpolato habeamus.

p) l. supra cit.

q) Contra Cels. L. VI. p. 279.

r) Epist. 34.

s) De doctrina Christ. L. II. c. 28.

vera dixerunt, quam de Platonis dominum Iesum Christum, quod demum est credere. In quibus tamen verbis Ieremiae tempora, quae nonnullis Pythagorae σύγγεγονα visa sunt, confundi cum Platonis aetate vidit, retractauitque Hipponensium praeful eruditissimus^r. CLERICVM^u vero eo nomine acerbè castigat BALTVS^x, quod phrasè Platonicas in sermonibus Christi inueniri dicat, quod tamen non ita intellexisse videtur, ac si a Platone Christus accepisset. Dicit haec omnia sine verisimilitudine is demum intelliget, qui abiecto praeiudicio omni ex sacrorum historicorum annalibus didicerit, Christum legis quidem Iudaicae, opinionumque, quae inter sectas Iudaeorum vigeant, fuisse peritissimum, et Iudaicam quoque disciplinam ita calluisse, ut cum doctrinae longe praestantioris perspicuitas et vis quaedam atque ἐπέχεις singularis accessisset, doctoris magistrique titulum atque honorem ne ipsi quidem inimici denegare illi auderent^y; tantum vero abesse, ut humanae sapientiae, et philosophiae quoque superbam ambitionem affectauerit, philosophique mores doctrinamque prae se tulerit, ut potius sapientiam suam huius mundi σοφίης a patre absconditam, infantibus paruulisque reuelatam fuisse gloriatus sit^z. Nec philosophi conditio cum regni eius oeconomia, nec philosophia cum doctrinae, quam manifestabat ratione satis cohaeret, longèque haec inter se distant. Egrege profus et accurate in hanc rem differit GEORGIUS MAKENZIE^a, cuius verba digna sunt, quae hic legantur: *Moralis, ita praecipit, Christianorum philosophia, qua praesens animi tranquillitas, et futura in aeternum beatitudo acquiritur, tanquam res aliena profusus et iniucunda negligitur: licet Christus, rectae rationis auctor et mensura in mundum descendens, nec mathefin, nec physiologiam, nec medicinam docuerit. Quanquam et haec seculo eo adorata vero lumine implere poterat. Hisce autem, tanquam vilioribus spretis, ille ethicae saniori se applicuit, et vitae rationem a contemplatione summi boni exorsus est, et quomodo ad coelum illud, unde ipse descenderat, ascendendum erat, humili sublimitate philosophorum captum transcendente, mire demonstravit. Illi enim tanquam coeci viam tantum praetentabant, ille tanquam qui recens illam peragrauerat, facile aperuit.* Prouide itaque in hoc argumento versandum est, hicque, quem sibi aeternus iustitiae doctor praefixerat, scopus, maxime quidem sublimis, verum a humani ingenii cogitationibus et viis longissime remotus, probe expendendus est, considerateque, quod non nemo^b apposite monuit, legenda sunt, quae hoc de argumento consignata in literarum monumentis obueniunt,

r) Retract. L. II. c. 4.

u) Biblioth. vniu. T. X. p. 402.

x) Defensio de SS. Peres L. IV. c. 11. p. 511.

y) Vero tamen non videtur simile, Seruatorem solenni ritu hunc titulum accepisse, quod tuetur

VITRINGA l.c. L. III. P. I. c. 7. p. 706. contrarium enim ex lo. VII, 15. patet.

z) Matth. XI, 25.

a) De rationis imbecillitate p. 5. seq.

b) HILSCHERVS l.c.

ueniunt, vt neque vsum acceptae maiestatis vltra conditionem status sine scriptura sacra extendamus, neque animam Saluatoris supra sortem humanam temere extollamus, neque quicquam eminentissimae sanctitati eius indignum admittamus, sed similitudinem eius cum fratribus in omnibus, excepto peccato, memori versantes mente, intra veritatis modestiaeque limites contineamus nos, ac reuerenter atque sobrie de optimo terque maximo generis humani redemptore loquamur pariter atque sentiamus. Neque haec in contemptum philosophiae allegari putandum, vel ad eam deprimendam vtendum est: quae vbi sobria est, suisque limitibus contenta ad veros fines collineat, tantum abest, vt a sanctissima religione Christiana reiciatur, vt potius multis illi modis inseruire queat. Discenda autem ex his modestia, et ad vnum necessarium ante omnia adigendus animus, huic certe scopo subordinanda reliqua, cogitando, non philosophum se, sed aeternae veritatis discendae et in vsum conuertendae magistrum sanctissimum Seruatorem praebuisse. Quae si recte expendantur, insignis ex historia philosophica fructus prodibit, animus enim, imbecillitatis humani intellectus angustorumque finium memor, sobrie et cum cautione agere et ad reuelationis diuinae veritatem confirmandam veritates detectas adplicare, plurimi autem coelestem doctrinam, omnium philosophorum meditationes et praecepta multis parasangis superantem facere discet. Quam certe prostituunt, et maculam quasi axiomati aeterni doctoris affricant, qui intra humani philosophi cancellos eum redigunt, non cogitantes, ad emendandos et ad summam felicitatem perducendos animos praecepta eum attulisse longe efficaciora, disciplinamque omni philosophia meliorem. Occurrunt et alia quaedam inter apocrypha de I. C. sed his diutius immorari opus haud est, facile enim apud historiae ecclesiasticae scriptores inueniri possunt.

§. VI. Quae magistri optimi conditio fuit, ea quoque in discipulis eius, quos ad orbis incolas legatos misit, aeternae veritatis, consiliique diuini de hominum salute semina sparsuros, viguit, quos in philosophorum album transferre nemo poterit, nisi vel vim nomini intulerit, vel munus eorum minus recte intellexerit. Quod cum in eo potissimum versaretur, vt apertis coecutientis humani generis oculis, deplorandam animorum corruptionem ostenderet, et ad vnum medicinae omnis salutaris fontem, sanguinem Iesu Christi reuocaret deperditos, in persuasionibus philosophicis minime occupatum, non humanarum ratiuncularum probabilitatem, non calamistrata verba, doctaeque disputationis ambages: non *ὑπερσοφα καὶ μετῶρα*, quibus detinebantur a philosophis eius temporis animi, exhibuit, sed in demonstratione spiritus et virtutis verisatum est; quamuis nec philosophorum congressus et conflictus timeret, nec victas vnquam humanae curiositati manus porrigeret. Cuius rei cum

*Apostoli
vtrum philo-
sophi?*

e) Conf. quae praecclare monet HEYMANNVS Act. philos. Vol. II. p. 56. 57.

cum et doctrina et exemplo nobis testis D. PAVLVS ^d fit luculentissimus, in argumento noto plura dicenda, nec veterum doctorum idem afferentium verba cumulate hic producenda sunt. Legat ea, qui volet apud praestantissimum LAMIVM ^e, qui diligenter et erudite in hoc argumento versatus est. Tantum autem abest, ut vel literaturam aliquam secularem vel philosophicam affectauerint, ut potius eruditionis illius mundanae, qualis isto quidem tempore inter gentes vigeat, et a Graecis potissimum exulta credebatur, odium aliquod et auersionem praeseferrent, eo quod viderent, detinere, ut ait PAVLVS ^f, philosophos veritatem in mendacio, fabulisque inanibus mentes deprauare, variaeque scientiae opinione inflare, qua de re passim voces Apostoli dehortatoriae extant ^g. Id quod tam intolerabile visum plerisque gentiliis, qui hac eruditionis elegantia mores potissimum animi comi ornarique et a plebis rusticitate vindicari credebant, ut passim apostolos, tanquam homines rusticos nullaque humanitatis et philosophiae elegantia cultos traducerent, Christianisque indignarentur, quod a cultu animi ab iis auocari se paterentur, cuiusmodi voces in Celso passim exagitat ORIGENES ^h, quo auctore canis impudentissimus sacrae disciplinae alumnis obiecit, *quae de Iesu doctrina discantur a paucis e Christianorum numero non prudentioribus, sed rudioribus esse praecepta illorum hominum: nemo accedat eruditus, nemo sapiens, nemo prudens, arcemus enim tales, sed si quis est indoctus, insipiens, infans, fidenter veniat. Hoc pacto satis apparere, quod solos fatuos, ignavos, stolidos, mancipia, mulierculas, pueros captent et pelliciant.* Nec id negauere vel sanctissimi summi magistri legati, qui se eam profiteri sapientiam gloriabantur, quae stultitia sapientibus huius seculi videbatur, nec Christiani doctores, qui lubenter fatebantur, nihil huius elegantiae in Apostolis reperiri. Inter quos apposite ARNOBIUS ⁱ: *Ex immensa illa populi multitudine, quae suam gratiam sectabatur admirans, piscatores, opifices, rusticanos, atque id genus elegit imperitorum, qui per varias gentes missi, cuncta illa miracula sine ullis fucis atque adminiculis perpetrarent.* His accedit, talem eius temporis fuisse philosophiam, quae cum mirae otiosorum ingeniorum somnia per varias sectas exhiberet, non potuit non ita exosa esse diuinis viris, ut sollicitè eam cauendam esse auditores suos monerent, passimque eam obelo configerent, eo quod doctrinae sanctissimae se opponere philosophiam Graecanicam probe nossent. Id quod noui foederis loca attente perlegendibus erit manifestissimum, in quibus diligenter narratur, et Stoicis et Epicureis D. Paulum Athenis inter philosophos versatum se opposuisse ^k, et Peripateticorum ethicam perstrinxisse ^l, maxime vero infaustum illud Orientalis philosophiae mon-

strum

d) Aët. XVII. 1 Cor. I. 11.

e) De erudit. Apoll. c. XVI. p. 369. seqq.

f) Rom. I. 18.

g) Vid. epp. ad Timoth. passim.

h) L. III. init.

i) loc. cit.

k) Aët. XVII. 18.

l) Eph. IV. 6.

strum quod tum temporis partim Asiaticas regiones seducebat, partim in Aegypto erroris femina spargebat, et corrumpendis Christi doctrinae animisque erat aptissimum, quodque inter Iudaeos iam tum Cabbalisticam philosophiam, vt supra euictum, genuerat, acerrimo stilo confodisse, qua de re imprimis legenda et expendenda et cum illa philosophiae Orientalis, Aegyptiacae, Cabbalisticae, et quae ex illa enata est Alexandrinae διατυπώσε, quam suo loco dedimus, conferenda sunt, quae D. PAVLVS ad Colossenses ^m scripsit.

§. VII. Haec cum nota fati sint et indubitata, mirandum omnino est, inuentos fuisse inter recentiores quosdam, qui diuinos domini legatos philosophorum choris annumerare non erubuerint. Tacebimus CARAMELIS ⁿ naenias, philosophiam aliquam Marianam somniantis, notum enim, virum magni quidem, sed paradoxo ingenii καινοφρονίας vehementer indulgisse, vnde merito eum risit doctissimus HEVMANNYS ^o. Sed GEORGIUS HORNIVS ^p hic aduocandus est, qui vt philosophorum choros auget, intrufit illis venerabile Apostolorum collegium. Qui recte quidem monet, *qualis eorum philosophia fuerit, baud difficulter ex ipsorum scriptis cognosci, nec inepte addit, reieciſſe eos omnes contentiones, sectas, λογομαχίας, fucum, ostentationem, illas innumerabiles de rebus abstrusissimis opiniones, at et fallit et fallitur, dum eos tamquam philosophos putat exposuisse clare, quaenam esset tenenda doctrina de anima, de origine, de conseruatione et interitu mundi, de vita et morte, de moribus, de republica et oeconomia: nihilque quidem ipsis commune fuisse cum singularibus placitis sectarum aut nugis, quibus tum Graeca philosophia scatebat, neque tamen ignorasse, quid verum, quid falsum esset, sapientiae et eruditionis domi instructissimos; neque veritatem de his capitibus, quae scire hominis interest, silentio praetermississe.* In quibus verbis Hornium, confarcinandis magis plurimis, quam sobrio iudicio digerendis intentum, nesciuisse, quid philosophia proprie sit, cognitionemque veritatum vtilium vulgarem, empiricam, exotericam, et multo magis theologicam cum philosophica mittere confudisse, nemo non videt. Nec solida magis et apta sunt, quae passim Apostolis tribuuntur φιλοσοφούμενα, cum ob rationes dictas non sufficiat, aliqualem huius illius vocolae vel ἐήσεως ab Apostolis adhibitae vestigia inter philosophos deprehendi, sed euincendum, solideque demonstrandum sit, ex his lacunis Apostolos sua hausisse. Ita D. PETRVM ^q Graecanicae philosophiae fluente in sua arua deriuauisse coniecit IACOBVS WINDETVS ^r, eo quod angelos peccatores vindicem Numinis manum ταρταρώσαμ dixerat, qua in sententia eum secuti sunt

*Apostoli falsi
inter philo-
sophos relati.*

m) II. 8. seqq.

n) Theol. ration. L. X. p. 71. seqq.

o) Act. philos. Vol. II. p. 57. 58.

Hist. philos. Tom. III.

p) Hist. philos. L. V. c. 3 p. 266. seqq.

q) 2 Ep. II. 4.

r) De vita functor. statu sect. XIII. p. m. 248.

funt plures alii laudati B. I O. C H R. W O L F I O ^s, inter quos est etiam acutissimus C V D W O R T H V S ^t. Quem tamen cum sequacibus frustra esse, recte obseruauit eruditissimus interpres, nec dubium est, quaecunque etiam huius vocis origo sit, diuum Apostolum, nihil aliud indigitare ista voce ex communi loquendi apud Graecos usu accepta, voluisse, quam ad loca tenebrarum et infelicitatis ex consortio beatorum spirituum eiectiones angelos praeuaticatores detrusos esse. Vt taceamus, inter Iudaeos, monente Cl. S C H O E T G E N I O ^u, eandem tartari descriptionem inueniri, eam enim a gentilibus ad Iudaeos, maxime Cabbalistas peruenisse, non inepte suspicari quis possit. Nec feliciori coniectura usus est W I N D E T V S ^{*}, in interpretandis veterum dogmatibus feliciori ingenio et eruditionis atque lectionis copia quam iudicio conspicuus, dum I A C O B V M ^v quoque ad ὁμακοῖον Pythagoreorum et porticum Zenonis reuocat, et ἀνακύλισην Pythagoricam atque Stoicam, quae Platoni quoque εἰωθὸς δρόμος dicitur, inuere Apostolum τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως *cursum generationis* allegando, satis infelicitate coniicit. Quasi non apertum sit, quod passim uiris doctis obseruatum, indefinentem successionem hominum aliorum, quae simili uero locutione P L V T A R C H O ^z ποταμὸς τῆς γενέσεως, *fluuus natiuitatis* dicitur, intelligi: uel sanctus Apostolus, aeternum illum deperditorum circulum, rerumque omnium post fati decursum reditum, qui tantopere Pythagorae, Platoni, Stoicisque placuit, in scholis nugatorum didicerit. Quamquam non miramur, Windetum ad absurda haec potuisse delabi, cum ipsi Seruatori hanc gentilium philosophorum παλιγγενεσίαν inepte satis atque inconsiderate affricet, et Pythagorae quoque, Democriti, Diodori, Zenonisque placita misere inter se confundat. Alia eiusmodi exempla facile dari possent, nisi breuitati esset studendum: adeundi autem uiri docti sunt, qui *philosophumena uiris SS. temere afficta* ^a, suo stilo confoderunt, uel *id quod nimium est circa literarum sacrarium ex priscis scriptoribus interpretationem et emendationem* ^b, ostenderunt suisque fugillarunt obseruationibus. Non tacenda tamen prorsus hoc loco est, celebris illa quaestio, nostro tempore non sine animorum contentione agitata, num diuus Ioannes Apostolus doctrinam de λόγῳ diuino, a cuius consideratione euangelium suum auspicatus est, a Philone et ita a Platonicis mutuam acceperit? quam a C H R I S T O P H O R O S A N D I O ^c primum propositam suam affirmando fecit, et non sine ingenio defendere conatus est, uir elegantissimae doctrinae I O A N N E S C L E R I C V S ^d. Quem tamen certatim aggressi sunt, audaciusque propositam sententiam non sine eruditione, at non sine bile quoque exagitauerunt uiri multi eruditissimi, quorum

s) Cur. philol. T. IV. p. 205; ad h. l.
 t) System. intell. c. V.
 u) Hor. Hebraic. p. 1050.
 x) l. c. Sect. III. p. 32.
 y) c. III, 6.

z) In consolat. ad Apollon.
 a) HERM. AB ELSWICH pec. diff.
 b) Ven. MOSHEMIVS pec. tract.
 c) In interpret. paradox. p. 151.
 d) Colum. m. 18 uersus priores c. I. Eu. Ioannis.

rum nomina alibi adduximus, quibus hoc loco, honoris causa, IOANNEM LAMIVM, virum celeberrimum addimus, qui erudito opere ex instituto calamum in Clericum strinxit *f*. Nobis has coniecturas explodere accurata tractatione propter operis huius rationem non licet: obseruamus tamen, vehementer peccare non Clericum tantum, τῇ ὑποθέσει δουλεύοντα, sed et alios viros doctos, sincerius rationes instituentes, dum ex voce eadem in duobus scriptoribus diuersae gentis vel populi, aetatisque et scopi occurrente, concludunt, vel eodem sensu ab utroque acceptam esse, vel vnum tamen mutuum transsumsisse ab altero: qui παραλογισμὸς multas in interpretationem sacrarum pandectarum παρερμηνείας introduxit. Ostendendum enim erat huius sententiae patronis, non modo Apostolum Ioannem, quem *ιδιώτην καὶ ἀγράμματον, illiteratum rudemque* fuisse ipse D. L V C A S *g* testatur, legisse Philonis scripta, sed et eruditi huius inter Iudaeos Alexandrinos philosophi scripta in Palaestina studiose lecta fuisse et applausum consecuta; id quod eo difficilius probari potest, quo magis ex historia philosophiae Iudaicae supra late exposita constat, arcanam in Palaestina habitam fuisse istam philosophiam Alexandrinam, et paucissimis innotuisse. Tacemus vocis huius usum sacrum tam apertum in sanctioribus oraculis esse, vt obtorto collo Philo ad Ioannem rapiendus, vel hic sacris libris totus eripiendus fit, si dicendum, ex Philone magis, quam ex veteris foederis paginis Ioannem vocem inter Iudaeos celebrem satis et vsitatam accepisse. Quae cum euidencia sint atque luculenta, miramur viros quosdam doctissimos dum refutandum sibi ex hac parte Clericum sumissent, maluisse contendere, Philonis λόγον, (quem a Platone illum accepisse negauerit nemo, qui vel vnam Philonis paginam legerit) adeoque totam eius trinitatem demiurgicam non esse inuentionem otiosi ingenii gentilis, sed veritatem siue traditionem veterem a Iudaeis in Aegypto ad Pythagoram Platonemque et ab eo ad Philonem propagatam: quam libere fateri, inter λόγον Philonis et Ioannis immensum discrimen intercedere, longeque aliam esse trinitatem Platonis demiurgicam, quam trinitatem Christianam. Hoc enim neglecto, mirum non est, triumphos cecinisse, mireque aduersarios maxime Ioannem van der Wayen exagitasse Clericum *h*. Cui si negamus, eandem esse λόγου Philoniani et λόγου Ioannei rationem, et nihil praeter nomen commune habere, peccare quoque λόγον Philonis in sacra Iudaeorum dogmata modis innumeris, immo nec genuinam Platonis mentem referre, quae omnia euidentiissimis *superiori Tomo*, vbi de Philone sermo fuit, rationibus demonstrauimus, omnes eius phalanges prorsus concidunt, et ab impio Φιλοσοφουμένώ feliciter multo liberatur sanctus Apostolus, quam si ea responsioni supponantur fundamenta, de propagatione doctrinarum Iudaicarum inter gentes, quae sublestam spirare fidem,

K k 2

et

e) In Orio Vindelico Mel. I. p. 124.

g) Act. IV. 13.

f) In erudito comm. de reſta Christianorum de SS. Trinitate sententia. Florent. 1733. 4. edito.

h) Vid. Epic. crit. VIII.

et iusto non stare talo suo loco luculenter docuimus. Relinquendi itaque simplicitati suae, omni philosophiae gentilis *καταιολογία* infinitis numeris superiori sancti Apostoli, quibus si veteri voce rusticitatem illiteratam tribuere, quod nonnullis displicuit ⁱ; ob reuerentiam illis debitam ingratum est, fatendum tamen, ab omni literaturae Graecanicae maxime philosophicae praesidiis eos fuisse imparatos, et elegisse optimum salutis auctorem destinato consilio non multum sapientes secundum carnem, ut ostenderet, coelestem illam salutaremque veritatem, ad quam annunciandam legatos misit, humani ingenii opibus opus haud habere, sed augustiori origine profatam, et diuiniore virtute auctam, sibi ipsi amplissime sufficere.

*Paulus an
philosophus?*

§. VIII. Excipiendus tamen ex hoc *ιδιωτῶν* numero est diuus Paulus, gentium Apostolus, quem eruditione patria cultum fuisse testatur comes assiduus D. L V C A S. Vnde non defuit plurimorum diligentia, ut inter ceteras vitae eius circumstantias ^k, eius quoque eruditionem prolixa commentatione enarrarent, et philosophiae quoque peritum illum fuisse euincerent ^l. In qua quaestione praecudicium auctoritatis eo magis abiiciendum est, quo magis ad ineptos in hoc argumento errores ducit. Nos posthabito omni alio respectu rationes virorum doctissimorum, qui de hac re commentati sunt, secundum rerum circumstantias veterumque testimonia excutiemus, dispiciemusque, quid de philosophia Pauli Apostoli statuendum sit? Et Tarso quidem Ciliciae vrbe sanctum Apostolum ortum fuisse, ipsius L V C A E ^m auctoritate, et Apostoli apud eum confessione conficitur. Nec obstat, quod H I E R O N Y M V S ⁿ habet, Paulum Gisealae, Iudaeae oppido, natum, cum parentibus Tarsum aufugisse, cum illud oppidum Romani expugnauissent. Ipse enim H I E R O N Y M V S ^o alio loco de huius narratiunculae fide dubitat, et loca actorum Apostolicorum, quibus Tarsensis dicitur, ita clara sunt, ut merito hanc Hieronymi traditionem non moremur. In hac vero vrbe non literas tantum Graecanicas

i) Vid. LAMIVS de erud. Apost. passim.

k) Vitam Pauli enarrarunt praeter scriptores H. E. ERHST, lit. S. E. CAVEVM, DUPINVM, LE NOUVRRY, similesque THOMAS MASSIVS, S. I. integro commentario libris XV. constante, qui prodit Lugd. 1637. HERM. WITSIVS in meletem. Leidensibus diss. I. GVIL. CAVE in antiquitatibus Apostolicis, PEARSONIVS in annalibus Paulinis, LENFANTIVS et BEAVSOBRIVS in praef. ad Epp. Pauli, versionis Gallicae N. T. vitarumque SS. scriptores varii enumerati a FABRICIO B. bl. Graec. Vol. III. p. 150. et Cod. apocr. N. T. T. I. p. 793. T. III. p. 631.

l) Pertinent huc IO. DAV. STROHBACHII diss. de eruditione Pauli apostoli, vid. nou. lit. mar. Balt. 1709. p. 140. CHR. PHIL. DOHM diss. de metaphysica Pauli apostoli, vid. noua lit. Westph. T. I. p. 204. SEVER. LINTROPPII diss. de polymathia Scr. S. speciatim Pauli, vid. Cl.

RAVPACH de praesenti rei literariae statu in Dania p. 98. IO. ERDM. BIECK de philosophia Pauli Apostoli, quae extat A. G. phil. Vol. III. p. 124. IO. HEINR. SCHRAMMII or. de eruditione Pauli Apostoli Herb. 1710. 4. IO. SAM. STRYCKIUS de iurispr. Pauli Halae 1705. C. H. BROEMEL de theologis ex ICris in eccl. Apost. Misc. Lips. T. IX. p. 143. PETR. ZORN biblioth. antiq. T. I. p. 1 aliique plures ab his laudati.

m) Act. XXI. 39. XXII. 3. conf. EZ. SPANHEM. orb. Rom. p. 140. CHR. CELLARIUS de Pauli Romana ciuitate.

n) De Scr. Eccl. c. 5. p. 34. conf. H. RELANDVS Palaestin. L. III. p. 8:2. FABRIC bibl. Graec. Vol. III. p. 150. et viri docti ad l. c. Hieron.

o) In ep. ad Philem T. IX. opp. p. 265. vnde Hieronymum Hieronymo opponunt CAVEVS antiq. Apost. vit. Pauli c. 1. p. 328. et VER. CYPRIAN. ad l. c. Hier.

canicas omnes felicissimis successibus floruisse, sed philosophiam quoque Graecam ab auctoribus praestantissimis excultam fuisse, *Tomo iam secundo probauimus* ^p. Hoc vero argumentum multis haud postremum fuit, ut sibi persuaderent, cum Tarfensis Paulus fuerit, eum a philosophiae quoque praesidiis imparatum haud fuisse. Mature vero et in adolescentia adhuc Hierosolymam translatus, ad pedes Gamalielis educatus est, ut ipse in apologia sua narrat ^q. Id quod permouit P. PETITVM ^r, ut in contubernio Gamalielis fuisse, immo illi puerum seruiuisse, crederet. Quod tamen perperam et sine necessitate dici, ex illis intelligitur, quae supra de hac *ἡσθεα* iam diximus ^s. Illud et locutionis huius sensus, et ipsius Pauli narratio dubitare nos non finit, ex schola celeberrimi huius Iudaeorum doctoris, de quo suo loco inter doctores Iudaicos actum, sanctum apostolum prodiisse. Inde vero si patronos philosophiae Paulinae audimus, noua ratio exsurgit, cur versauisse eum philosophorum libros, eorumque doctrinis addiscendis operam haud leuem posuisse dicendum sit. Quidam enim, et inter hos HORNIVS ^t, cum Pharisaeos in Stoicorum castris militasse credant, huius quoque sectae placita non ignota fuisse celeberrimi Pharisei discipulo contendunt. Alii Iudaeorum traditione nituntur, qua constat, in schola Gamalielis sapientiam Graecam multos didicisse. Ita enim in Sotah legitur ^u: *Dicit Samuel nomine Rabban Simeonis ben Gamaliel: mille pueri fuerunt in domo, i. e. schola patris mei, quorum quingenti didicerunt legem, et quingenti sapientiam Graecam*: quibus additur; *permisisse Iudaeorum senatum familiae Gamalielis sapientiam Graecam, quoniam illi cognati erant sanguini regio*, cum ceteri eruditione Graeca institui prohiberentur, ut suo loco dictum. Talis cum Gamalielis schola fuerit, concludunt inde, qui pro Pauli philosophia militant, non potuisse non discipulum magistro carissimum et in eius conuictu atque contubernio enutritum iis sub tanto praeceptore disciplinis accuratam dare operam, quibus in primis pueritiae annis Tarfi iam ex parte fuerit innutritus ^x. Valde vero in hac coniectura confirmantur, qui ista sequuntur, cum in epistolis ^y diuini viri loca legunt ex poetis et philosophis Graecorum Arato, Menandro atque Epimenide desumpta, quae non potuisse illi innotescere putant, nisi Graecanicae literaturae diligentem posuisset operam. Quemadmodum nec eum Stoicis et Epicureis philosophis Apostolus disputare potuisse videtur, nisi eorum doctrinam tenuisset. Qui dum Colossenses ^z monet, ut a philosophia seductrice sibi caueant, inferitur inde, perspexisse virum summum, quae gentilium systematum abominabilis

K k 3

minabilis

p) Conf. STRABO L. XIV. p. 673.

q) Act. XXII, 3.

r) Obseru. L. III. c. 2. ad cuius opinionem inclinatur etiam Cl. BIECKIUS l. c.

s) Videnda quae erudite monuit B. WOLFIVS in cur. philolog. ad h. l. quosque fuisse laudat.

t) Hist. philosoph. V. c. 3 p. 267.

u) fol. 49. col. 1. apud LIGHTFOOT. ad Act. VI, 1. T. II. p. 706. opp.

x) CAVE Antiq. apost. l. c. §. 9. p. 331.

y) Act. XVII, 28. 1 Cor. XV, 33. Tit. I, 12. Conf. FABRIC. Bibl. Gr. Vol. II. p. 297. WOLF. ad h. l. et quos laudat.

z) C. II, 8.

minabilis facies esset, quamque mirum errorum detestabilium chaos continerent. Immo ipsa diu apostoli scripta quibusdam luculenta philosophiae specimina exhibere visa sunt ^a. Nonnullis enim artis logicae atque analyticae praecepta ubique vestigia sua produnt: alii metaphysicae et naturalis theologiae specimina ex Pauli scriptis eruunt, sunt, qui ex arte conficiendi tabernacula, quam vna cum legis studio, more inter Iudaeos recepto, apostolus exercuit, mathematicarum eum scientiarum non expertem fuisse collegerunt ^b. Intolerabilior autem est CHRISTOPHORI SANDII ^c opinio, Paulum inter eos numerantis, qui praeexistentiam animarum ex Platonis schola didicerunt receperuntque. Qui argumentum inde deducit, quod ad pedes Gamalielis educatus fuerit, ipseque se Pharisaicum fuisse factus sit, et talem se dicat etiam sacra Christiana iam amplexus. Urget porro: *Cum Platonice et Philoni usitatis loquendi modis ea de re vratur, quis negaret, illum etiam Platonice sensum verbis suis significasse, imprimis cum non addiderit, se verba sua nolle more Iudaico et Platónico intellecta. Certe si aliter sensisset, Iudaeos ac Platonice similitudine verborum decepisset, et in haeresi illa confirmasset.* Talia vero loca Platonismum aperte prodentia esse putat, quando a corporis vinculis atque carcere liberari cupit, quando desiderio se teneri scribit *εις τὸ ἀναλύσαι*, quando vitam praesentem cum peregrinatione confert, quando *κτίσιν* vanitati obnoxiam dicit, quando Christum *μορφὴν δούλου*, id est, carnem assumpsisse ait, et id genus alia. Aliter CAMPEGIVS VITRINGA ^d multa eruditione demonstrare conatus est, Paulum ad Thessalonicenses scribentem, dum spiritus, animae corporisque mentionem facit, ad Platonice de spiritu et anima hypotheses respexisse, et Cabbalistica quoque dogmata de Neschamah, Ruach et Nephesh in animo habuisse. Fuit etiam nonnemo ^e, qui a Stoicis, vel Pharisaicis potius Stoicas hypotheses sequentibus fati inevitabilem ordinem atque legem Paulum accepisse somniauit. Vt alias nostrae aetatis in comparatione gentilis philosophiae cum scriptura sacra, et philosophum Graecis viris sanctis affingendis valde luxuriantes interpretationes quorundam locorum Paulinorum taceamus. Referrī suo quoque modo huc possunt, Pauli cum Seneca, quod multis veterum placuit commercium, et epistolae supposititiae, quae non tam Senecam in Pauli discipulum, quam hunc in Stoicae disciplinae alumnum commutauerunt, de quibus tamen in Senecae historia, quantum satis, dictum. Disputari haec ex parte satis infeliciter, ex parte vero non sine omni verisimilitudine, fatendum est. Quaecunque tamen pro Pauli philosophia afferuntur, etiamsi specioso veri vultu se commendent, recte tamen cauteque exami-

a) Conf. BIERKIVS l. c. p. 131. 132.

b) IDEM loc. cit.

c) De origine animae p. 107.

d) Obseru. SS. L. III. c. 4. p. 57. seqq.

e) Anonymus, qui Freistadii, ut titulus men-

titur 1712. vernaculo sermone edidit: Rationales meditationes de errore eorum, qui opiniones philosophicas reiciunt, eo quod scripturae S. aduersari videntur, et omnia, quae in illa extant *Θεωρηματα* esse conuendunt, §. 8. p. 9.

examinata, veri notam non sustinent. Quod ut manifestum faciamus, praemonendum est, negari non posse, sanctum apostolum in eo eruditionis genere educatum et sub magno magistro ad eam legis patriae disciplinam formatum fuisse, quam illius aetatis mores et consuetudo postulabant, quamque apud Phariseos prae aliis obtinuisse in Iudaicae philosophiae historia comprobauimus. Id enim ipse fatetur diuus apostolus. Quem si hoc nomine, ex philosophorum albo expungi graue sit, faciles erimus in verbis, modo caueat lector, ne philosophum eum talem putet, qualem in historia philosophica considerare solemus. Melius aptiusque ad vitandos errores eruditionis Iudaicae alumnum, legisque patriae peritum quis dixerit. Deinde haud grauatim concedemus quoque; diuinum virum non ab omni literaturae Graecanae notitia fuisse destitutum, siue domi ea quodammodo tinctus fuerit, siue Hierosolymis legendi scripta quaedam Graecorum occasionem fuerit nactus. Eius enim vestigia passim in eius epistolis occurrere, facile concedemus viris doctis, pro Pauli *πολυμαθία* disputantibus: immo concedemus etiam, pastorem hunc vigilantissimum, qui ad gregis pericula auertenda summo attendebat studio, non ignorauisse ea *βδελύγματα*, quae impura philosophia Orientalis et Alexandriae non sine magnis animorum motibus piorumque seductione a simplicitate fidei iam tum spargere coeperat. Ita enim ut statuamus, omnino elegans de philosophia seductrice cauenda eius dissertatio ^f postulat. Nec refragabimur contententi, notas fuisse quoque quasdam philosophiae Graecae opiniones, apostolo, et ad eas vel euertendas vel emendandas interdum respexisse, cuius rei exemplum aliquod memorabile alibi ex instituto adduximus ^g et copiose exposuimus. Valde vero falluntur, qui ex aliquali literaturae profanae notitia, vel ex curiosa quoque doctrinarum philosophicarum insanarum exploratione gregis praemonendae causa instituta, vel ex innotescentibus placitis quibusdam philosophicis, quae per vulgus celebrata sunt, philosophum exculpunt. Talis enim notitia superficialis et *ὡς ἐν παροῶν* instituta, qualem scopus Apostoli solam poscebat, si ad philosophum constituendum sufficeret, non inueniretur vir eruditus, rerum etiam praeter disciplinam, cui se addixit, literariarum curiosus, qui in philosophorum numerum non esset recipiendus. Neque rationes, quae pro Pauli philosophia afferuntur, tales sunt, ut admitti possint, calculumque mereantur. Quod enim a philosophia Tarsi culta petitur argumentum, elumbe prorsus est, nihilque probat, dum nimirum probat: sequitur enim ex eo, omnes Tarsenses fuisse philosophos, quod quam inficetum sit, quilibet palpat. Neque opponi potest, verisimile esse, hominem ciuitatis Romanae iure gaudentem ab humanitatis et philosophiae studiis in adolescentia abstinuisse, quibus eo tempore adulescentes liberi plerumque ornari solebant. Id enim et probandum prius est, et contrarium ipsum Paulum habet, qui se a puero Hierosolymis

f) Col. II, 8. seqq.

g) Tempe Heluet. T. II. p. 58. seqq.

Ierosolymis fuisse ipse fassus est, adeoque ea aetate sua Tarsi non fuit, quae philosophiae studiis excoli solet. Neque veri simile vllō modo est, Graecanicam sapientiam Paulum in domo scholae Gamalielis didicisse. Nihil enim tale vir ipse diuinus habet, sed se tantum ait *πεπαιδευμένον κατὰ ἀκριβείαν τοῦ πατρῶου νόμου*, institutum in patriae legis disciplina accuratissima, qualem Pharisei sibi potissimum vindicabant. Nec probabile est, in tanto, quod Iudaei Palaestinae incolae erga philosophiam Graecanicam fouerunt, odio, quod clam habere Alexandrina dogmata, et conclauibus ea referuare illos coegit, floruisse ita philosophiam Graecam, vt eius addiscendae causa scholas instituerit, plurimosque discipulos habuerit Gamaliel. Quod ante templi euerfionem non contigisse, ex iis manifestum est, quae supra de philosophiae Graecae fati inter Iudaeos differuimus. Quod si fateri lubeat, quod haud aegre concedi potest, Gamalielē Alexandrinae philosophiae inter Iudaeos Aegyptiacos cultae, id est, Cabbalisticae, fuisse gnarum, nondum tamen inde sequitur, Paulum eam a praeceptore hoc didicisse, qui hanc Gamalielis informationem diserte ad patriam legem restringit, et ne Cabbalam intelligi putes, quae et ipsa lex oralis a patribus accepta dicitur, addit, eam se legem innuere, qualem Pharisei *ζηλοταί* prosequerantur, quam in *δευτέρωσει* constituisse notum est. Nec moramur talmudicum illud testimonium de permissa Gamalieli facultate docendi sapientiam Graecam. Hoc enim aut profus falsum et effictum est, contrarium testantibus illius aevi moribus, aut intelligendum est de facultate legem in lingua Graeca explicandi, et peregrinis tradendi. Eo enim tendebat Iudaeorum interdictum: *Ne quis filium suum doceat* תורה, Graece. Cui interdicto tam pertinaciter, ex odio gentilium, maxime Graecorum, adhaeserunt, vt vix admittere voluerint etiam illis, qui non nisi Graece callerent, lectionem legis et prophetarum in Synagogis in lingua Graeca, valdeque infensi fuerint Iudaeis Aegyptiacis, quod legis versione Graeca patrios mores honoremque violassent, immo euiluerint apud ipsos illi ex hac gente, qui inter populos Graece loquentes habitantes non nisi Graeca nossent, et quasi infimi habiti sint. Cuius rei exemplum ex Sota affert LIGHTFOOTVS^b, memorante: *R. Leui ben Chaiatha audiuisse Caesareenses phylacteria recitantes Graece, et voluisse eos prohibere*. Quibus praesuppositis si concedatur, quod tamen parum verisimile nobis videtur, Gamalieli concessisse seniorum populi confessum facultatem sapientiam Iudaicam in Graeca lingua explicandi, quid hoc ad Pauli philosophiam Graecam, quem legem domesticam in patria lingua ex ore praeceptorum accepisse constat? Illi vero, qui Aristotelicam philosophiam Gamalielē professum esse suspicantur, ad quos prouocat CL. BIECKIUS non recordantur, post Saracenorum demum in Occidentis regiones irruptionem et migrationes Iudaeorum ex Oriente in Occidentem eos secundum Aristo-

b) Ad Act. VI, 1. hor. Hebr. T. II. opp. p. 707.

3) loc. cit.

Aristotelem philosophari coepisse, vt suo loco clarissimis testimoniis eul-
ctum est. Quacunque itaque familiaritate Gamalieli innotuerit Paulus,
et vel discipulus vel contubernalis fuerit (quod tamen probabilitate caret)
nihil inde ad exculpandam Pauli philosophiam Graecanicam peti potest.
Eam autem nec inde confirmari posse, quod aliquam philosophiae Ori-
entalis vel placitorum quoque quorundam Graecorum notitiam habuerit,
supra iam monuimus, et nobis non monentibus intelligit, qui nouit,
quid ad philosophum requirat nostra tractatio. Ea enim notitia si suffice-
ret, quam perspicuitatis causa, vt a philosophica et scientifica distingua-
tur, literariam dicere licet, ad philosophum constituendum, scriptores
fere veteres omnes ab his eruditionis et literaturae praefidiis non imparati,
philosophorum gregi essent annumerandi, licet nihil minus in animo
habuerint quam philosophari. Indigna autem diuina, qua gaudebat apo-
stolus, inspiratione est opinio, ad methodi analyticae ab Aristotele sug-
gestae regulas Paulum scripta sua elaborauisse. Vt enim inepte satis illis
diuini viri temporibus haec ad regulas analyticas exigendi scripta ratio
adscribitur, quae recentioris temporis *ἐννεμα* est, ita non cogitant boni
illi viri, qui haec talia nobis oggerunt, iuuandae quidem memoriae causa
facile haec tolerari posse, frustra vero illos esse, qui ad hanc legem cala-
mum attemperauisse suum Paulum coniciunt. Quamuis enim negari ne-
queat, ἀκριβώς et subtiliter concludere et inferre Paulum, non tamen id lo-
gicae alicuius opus fuit, sed partim ingenii acris et natura sua apte ratio-
cinantis ^h, partim luminis diuini abundantis in hoc gratiae diuinae instru-
mentum mensura effusi: ad quam sapientiam magistram tanto studio cun-
cta retulit optimus veri magister, vt fateretur, non venisse se ad Co-
rinthios κατ' ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας, ὡς ἐν παιδοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας.
Quibus verbis dum se ex philosophorum albo ipse delet Paulus; manife-
stum facit, quantopere illi errent, qui aeternae sapientiae discipulum ca-
nonibus analyticae Peripateticae feruire cogunt ^m. Ex his vero illi quo-
que repellii possunt, qui theologiam naturalem, moralem, metaphysi-
cam sacram similiaque ex Pauli epistolis exculpserunt. Non enim sufficit,
sanctum virum ea argumenta attulisse, quae commode ad has disciplinas
queunt referri, sed ostendendum est, ex harum informatione eum talia
attulisse: quod quam ineptum atque puerile sit, quilibet palpat. Riden-

da vero

k) Obseruatum autem passim viris doctis Pau-
lum eo ratiocinandi genere vti, quod inrer Iu-
daeos tum solenne et receptum erat, e. c. multa
nora supponere, tacitas obiectiones afferre, par-
tera tantum vnam conclusionis adducere, et quae
similia.

l) 1 Cor. II, 2. 4.

m) Pie et eleganter Ven. WEISMANNVS
„Hist. Eccl. N. T. Sect I. p. 39. „Cogitemus,
omnia alia nescire voluisse Paulum praeter

„Christum crucifixum, optima sua ante conuer-
„sionem appellasse *κύβηλα* etc. Certe pessimi
„exempli res est, huius apostoli dexteritatem in
„concludendo et proponendo ab auctoribus clas-
„sics et literis humanioribus deriuare, unulto mi-
„nus abusus ille notorius multorum in mixtu-
„ra vere profana eruditionis profanae cum diui-
„na exemplo apostoli, qui semel aut bis paucula
„quaedam verba scriptorum ethnicorum ad ho-
„minem allegauit, excusari aut defendi potest.

Hist. philos. Tom. III.

LI

da vero eorum infania est, qui Paulum *σκηνοποιόν* in mathematicum transformant: quos ignorare, de quo sermo fit, et in ventum verba dare patet. Ita enim quilibet artifex, vel etiam opifex quoque mathematicis, adscribendus esset, qui quidem nescit, quid sint *μαθήματα*. Quod cum philosophis disputauerit Athenis nihil aliud euincit, quam, opposuisse morologiae Epicureae, et meteorologiae Stoicae diuinum virum sapientiae coelestis solidissima et inconcussa ac ab eorum obiectionibus minime euertenda dogmata, quae magnum quidem theologum virumque ostendunt *θεόπνευστον*, non vero philosophum: quamuis verisimile videatur, virum acerrimi iudicii non fidei tantum sanctissimae praestantiam in illo conflictu Atheniensi demonstrauisse, sed Epicureorum quoque inanes, sine spe, sine solatio, voces, Stoicorumque impia dogmata, comparando ea cum Christi doctrina, detexisse: id quod fieri potuit ex ipsorum obiectionibus, nec poscit vt in hortis Epicuri vel porticu Zenonis versatus fuisse credatur. Quae vero in ipsis apostoli scriptis specimina et vestigia philosophiae Graecanicae a quibusdam deprehendi putantur, aut exotericam quandam earum circumstantiarum notitiam inferunt, quas paululum literis eo tempore cultus ignorabat nemo, aut sine ratione atque fundamento apostolo affinguntur, et sine praeiudicio praeconceptae opinionis, cauteque considerata longe aliud dicunt, frustra ad Graecanicarum sectarum placita referuntur, vel obtorto potius trahuntur collo. Quae enim ex Pharisaismo Pauli exsculptur philosophia, nulla profus est, nec in eius doctrinam et scripta influxum habere potuit vllum, eo quod supra eiuictum sit, falli eos, qui Graecanicas sectas cum Iudaicis confundunt, locumque Iosephi, quo nituntur, non satis intellexisse: qui vero nescio quas Stoicas sententias Paulo ex hac ipsa ratione affingunt, eo magis decipiuntur, quo magis Phariseorum doctrina a Stoicorum facto longissime abiit. Quod vero se Christi sacris iam addictum Phariseum esse in apologia dixerit, ad solam, vt textus *συνάφεια* clarissime ostendit, resurrectionem mortuorum pertinet, quam inficiabantur Sadducaei, qui tum in synedrio prima loca occupabant. Quae vero Sandius pro Platonismo Pauli allegat, vt hominis audaciam peruertendi et ad fines suos pertrahendi sacras paginas mire produnt, ita simplici negatione refutari possunt. Vnde enim probabitur, Iudaeos et Platonicos in eadem de praeexistentia animarum fuisse haeresi? licet id visum fuerit nonnullis. Et quae quaeso concludendi ratio a voce Platoni quoque aequae ac Iudaeis recepta, vtrosque, et cum his Paulum, eadem significatione ea fuisse vfos? Annon interpretationes leges postulant, vt ostendatur testimoniis fide dignis, Platonicas hypothesas ad Iudaeos Palaestinae incolas peruenisse, et ab iis ita receptas fuisse, vt illis Iudaicae ecclesiae dogmata attemperarentur? Qua vero ratione id probabunt Sandius eique similes? Quod si phrasas illas Platonicas recte consideraueris, quas Paulo sensu Academiae recepto Sandius tribuit, totumque Paulinae doctrinae systema

CUM

cum iis contuleris, patebit tantum abesse ut Platonicae videantur, ut Platonismo prorsus sint contrariae. Quod ut exemplo illustremus, corporis dum vincula, grauemque regenito carnis farcinam queritur apostolus, non materiam mali fontem accusat, corpusque sibi eo nomine habet exosum, quod alibi curandum esse commendat, et cum Iesu Christi imitatione consistere docet, sed animi corruptionem cupiditatum prauitate in carnis inordinata commotione se prodentem deplorat, et ab insultibus inhabitantis peccati se liberari optat. Quid haec ad Platonem, quid ad Academiam? quae animi labem ignorabat, et materiae, ex qua conditum corpus, eam tribuebat, manifesto indicio, in detegendo mali moralis vero fonte eam coecutiisse. *Ἀναλύειν* vero nihil aliud apostolo est, quam solutis, quae corpus animamque connectunt, vinculis, quoad meliorem sui partem ad aeternas tranquillitatis diuinique confortii sedes transferri, non vero ex corporis carcere liberari: hoc enim et restitutum et gloriosae corporis Iesu Christi faciei assimilandum dixerat, id quod tam absurdum visum Platonis, ut Synefium diu a Christianae religionis professione deterruerit, ut infra dicitur. Reliqua quae affert criticus temerarius adeo futilia sunt, et loquutionum Hebraicarum gnaris nota, ex qua schola minime Platonica prodierunt, ut ea operose hoc loco, ubi alia agimus, refutare non sit opus. Quaecumque autem notio sit et differentia vocum *νοῦς*, *ψυχή*, *σῶμα* in loco Apostoli allato, illud ex aliis scriptorum Paulinorum locis est manifestissimum, Cabbalistica de Neschama, Ruach et Nephesh dogmata, et quae fere coincidunt Platonicas de mente animaeque hypotheses huc trahi non posse. Hae enim nugae emanationis systema supponunt, a qua impietate diuum apostolum longissime remotum fuisse, ipse forte vir doctus, qui haec attulit, non negauerit, si videret. Qui vero sine nomine Stoici fati absurditatem Paulo de decretis diuinis differenti tribuit, et haec Paulum non *θεόπνευστον*, sed praconceptis ex Pharisaismo opinionibus inhaerentem tradidisse scribit, dignus haud est, qui multis refutetur, cum scopus eius detestabilis fati appareat, voluisse lucifugam auctoritatem sanctissimorum virorum labefactare. Quod ut *ἀίτες γραφῆς* facit, ita ne philosophicae quidem historiae praesidio munitus aggressus est, quam si a limine salutasset, nouisset, Pharisaeorum de Dei ad actiones hominum concursu a fato Stoico immensum distare, et Essenos potius similia, non tamen eadem, praecepisse, quibuscum nulla fuit Apostolo consuetudo aut commercium. Quae tandem de Senecae consuetudine vel commercio quoque epistolico cum D. Paulo afferri solent, ea *Tomo secundo*, ubi Senecae historiam enarrauimus, pleraque occupauimus, quae hoc loco repetenda sunt. Vnum, quod huc pertinet, notamus: si etiam concederetur, quod *ΗΙΕΡΟΝΥΜΟ* et *ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟ* placuit, fuisse reuera aliquam inter,

L 1 2

vtrumque

n) Conf. FABRIC. Cod. apocryph. N. T. T. I. p. 880. T. III. p. 740.

o) loco supra cit.
p) Ep. 54. ad Maced.

utrumque consuetudinem literarum, nec *vobiscum* suspectam esse totam illam traditionem, licet satis vetustam, parum tamen inde pro philosophia Pauli exsculpi posse, et id modo sequi, fieri potuisse, ut ea, quae splendidiora Seneca in scriptis suis habet, ex imitatione Christianae doctrinae profecta sint, et doctorum Christianorum simiam nobis Stoicum hominem sistere, cui hac occasione scripta Christianorum doctorum innotuerint, de qua coniectura quid nobis videatur, candide suo loco indicauimus. Haec vero ne Christianismum quidem Senecae euincere apta sunt, ut alibi demonstratum, eo quod splendidae voces, etsi mutuae, sensus tegunt Stoicos impiosque, multo vero minus inde sequitur, Paulum in Senecae gratiam hypothesebus Stoicis manum dedisse, et in porticum transiisse. Quibus omnibus consideratis excludendus est ex philosophorum serie diuus apostolus meliori atque digniori loco sapientiae diuinitus traditae professione collocandus. Idem de discipulis eius Apolline, Timotheo et Luca dicendum est, quos intrusit in philosophorum turbam inepta HORNII⁹ diligentia, qui iuuenili festinatione hic quoque, ut alibi, saepius lapsus est. Nihil enim tale pios cordatosque doctores fuisse, sed scripturae studio se totos dedisse, sacra historia paginaeque librorum diuinorum aperte loquuntur. Quae haecenus copiose adducta omnia, sole meridiano clarius euincunt, simplicitatem nascentis reipublicae Christianae, et cum ipso salutis auctore diuinorum eius antistitem non caruisse quidem doctrinae castissimae maiestate et veritate, longe vero a philosophiae, quae tunc vnice orbi imperabat Graecanicae, tris et opinionibus abfuisse. Patet inde quoque in sacrorum oraculorum scriptorumque apostolicorum interpretatione caute versandum et historiae philosophicae lumina, quae apte interdum adhiberi possunt, non afferenda esse ulterius, quam ipsa textus ratio, subiectorum conditio, et circumstantiae patiuntur: quod vbi neglexere viri quoque magni, in varias *παρερμηνείας* inciderunt, quas facile euitassent, si maluissent ad fidei Christianae simplicitatem, quam ad humanae eruditionis splendorem respicere. Verum de his alio loco curatius monendum est.

9) Hist. philos. L. V. c. 3. p. 267. seqq.

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

DE PHILOSOPHIA VETERVM CHRISTIANORVM, PRAECIPVE ECCLESIAE DOCTORVM IN GENERE CONSIDERATA.

§. I.

Philosophiam veterum Christianorum consideraturis magnae se obiciunt difficultates, eo quod in tam varias de hoc argumento sententias inter doctos itum, vt citius Occidentem iungere Orienti, quam dissonantes inter se conciliare opiniones liceat. Cuius dissensus caussa partim a confusa ipsius argumenti consideratione et non satis distinctis inter se circumstantiis, partim a plurimis, quae multos occupauere, praepudiciis auctoritatis, antiquitatis, sectae, quinimmo emolumenti, et obsequii, et quae alia sunt huius generis, deriuanda est, cum vix vllum sit argumentum, quod magis in partes ire coactum est. Ita vero nudam veritatem nunquam detegi, sed errores erroribus augeri, quilibet intelligit, qui praeeptionibus philosophiae rationalis eruditus est. Ne itaque ad eundem lapidem offendamus, ad quem tot viri graues et eruditi impegerunt, procul ire iusso omni partis, sectae atque auctoritatis studio, adhibitoque logicarum regularum canone in ipsam rerum veritatem sollicita attentione inquiremus, gradus fidei historicae explorabimus, fontes consulemus veros atque genuinos, totiusque historiae ecclesiasticae ambitum ita prae oculis habebimus, vt nihil omittamus, quantum ab homine modicarum virium fieri potest, quod ad veritatem detegendam facere posse obseruabimus. Ita fiet, vt nec venerabili patrum ecclesiae choro iniuriam afferamus, et qui meritis in rempublicam Christianam immortalem meruerunt memoriam, indigno contemptu vilipendamus; nec veneratione nimia homines eos sine labe fuisse persuadeamus; neque veritatem antiquitati pretio postponamus, sed eam ingrediamur viam, quae bonis cordatisque facile satis fecerit. Quam metam vt attingamus, generali in principio consideratione philosophiae PP. veterumque Christianorum opus est: qua solide data non difficile erit de philosophia eorum doctorum ecclesiae singulatim dicere, qui hoc nomine celebritatem consecuti sunt. Comprehendemus autem ea quae dicenda sunt, aliquot, more nostro, obseruationibus, quae huc redeunt:

*Argumentum
de philosophia
PP. difficile.*

*Obseruationes
generales.*

§. II. I. Quemadmodum ad exemplum perfectissimi et sanctissimi doctoris, IESV CHRISTI, qui aeternam, quam in se latentem habuerat, Dei sapientiam hominibus annunciauit, ita ex toto se composuerunt sancti eius discipuli, quos doctores toti orbi humano destinauerat et

*I. Apostolici
viri a philo-
sophia omni ab-
horrentes.*

ablegauerat, vt posthabita eruditione seculari et, quae tunc omnes orbis terrarum partes paulo cultiores occupauerat philosophia Graeca, vni doctrinae a magistro traditae et a Spiritu S. communicatae inhaerent, quo simplicitate cum maiestate coniuncta sapientes magis piosque, quam eruditos et philosophos sua praedicatione efficerent homines: ita diuorum quoque apostolorum discipulis, quos apostolicos viros dicere solenne est, idem institutum haesit animo. Eo enim laudatissima illorum respexit industria, vt magistrorum exemplum sequerentur, eaque doctrinae simplicitate, qua etiam debiles et infantes ad salutem perducere possent, euangelii veritates proponerent, satis fecisse officio doctoris sibi visum, si salutis omnis auctorem ordinemque quo acquirenda est eius possessio, magno quidem fortisque animo, sed nudo conspectu sine fuce eruditionis humanae vel admixtione philosophicarum opinionum hominibus omnibus, etiam illiteratis, sua oratione scriptisque commendarent. Id quod in eorum epistolis, qui auditores fuerunt sanctorum apostolorum, Clementis Romani, Ignatii, et Polycarpi, hodie superstitionibus luce quadam singulari radiat, simplicitasque doctrinae euangelicae cum veritatis diuinae maiestate coniuncta, digno apostolicis viris caractere coruscat. Quales laudatissimi viri fuerint, quibus studiis fuerint delectati, vtrum ab humana eruditione ornamentum acceperint, nec ne, quaeque alia sunt huius generis, enarrari hoc loco nec possunt, nec debent, sed ad historiae ecclesiasticae limites spectant, multisque viris doctis copiose sunt enumerata^b. Id modo monemus, cum sint inter scripta sanctis his viris tributa nonnulla, quae fallaces manus auctores habuerunt, qualia sunt scripta Clementi tributa, *posterior epistola ad Corinthios, canones Apostolorum, constitutiones Apostolorum, recognitiones Clementis et Clementinae; Ignatii epistolae*, praeter septem, reliquae, et *Barnabae epistola* atque *Hermae pastor*; quae seculi primi et sequentium eruditionem, maxime Orientalem, Iudaicam et Aegyptiacam sanctorum virorum libris intruserunt, vel scripta potius secularem hanc eruditionem referentia venerandis nominibus supposuerunt: patere inde, nec eruditione, nec ingenio, nec eloquentia viros pientissimos, sed rustica quadam simplicitate pietatem magis, quam doctrinam spirante voluisse placere^c. Nisi enim tales fuissent, non opus habuissent impostores, quibus vilescerat sancta illa simplicitas, quique fanaticismo, quem Orientalis ista eruditio inspirauerat, replendam esse emendandamque Christianam ecclesiam statuebant, sanctis istis viris talia affingere, quae a moribus Apostolicorum virorum plane abhorrent. Non ignoramus, inuentos esse inter eruditos, qui viris quoque Apo-

a) Recte itaque colligunt viri docti, ex locis illis quae in horum virorum apostolicorum epistolis extant simplicitate illorum haud congrua, a manu falsarii quaedam esse addita. Conf. Ven. MOSHEM. Hist. eccles. Sec. I. maior. P. II. c. 2. §. 24. p. 213. seqq. et quos laudat.

b) Legenda ex instituto de hoc argumento tractans B. ITTIGII diff. de PP. apostolicis in biblioth. PP. Apollol.

c) Conf. Cl. LAMIVS de eruditione Apostolorum, C. VI. p. 106. seqq.

his eandem, quam Apostolis, scenam instruxerint, eosque gentilis philosophiae fermenti suspectos facere voluerint: sed iniuriam audaces homines fecisse manibus doctorum pietate et simplicitate fidei illustrium, ipsa genuina eorum scripta satis produnt. Quod ut exemplo illustremus, Clementis et Ignatii loca allegamus, quibus ad errores palliandos suos CHRISTOPHORVS SANDIVS^d vsus est. Qui, cum praesistentiae animarum Platonicae faueret, edoctus ab Anonymo quodam, Clementem auctorem huius paradoxo dogmatis auctorem laudauit. Quam impudentiam, ut luculenter perspiciat lector, en verba Clementis, quibus praesistentiae animarum, et immiffioni in corpora fauiffe Sandio creditur^e: *Νῶε πιστὸς εὐρεθεὶς διὰ τῆς λειτουργείας αὐτοῦ παλιγγενεσίαν κόσμῳ ἐκήρυξεν, καὶ διέσωσεν δι' αὐτοῦ ὁ δεσπότης τὰ εἰσελθόντα ἐν ὁμοίῳ ζῶα εἰς τὸν κιβωτόν. Noë fidelis inuentus per ministerium suum nouam mundo generationem praedicauit, et per eum animalia, quae in concordia arcam sunt ingressa, seruauit dominus.* Ecce vero praesistentiam animarum in regeneratione, a Noacho praedicata latentem, si Sandium audis! quod quam miserum sit, omnemque interpretandi legem euertat, vel pueri vident. Renouationem enim terrae post diluuium indicari, quis non intelligit? Eadem ratione sanctis viris, alia earum loca detorquendo illudit, ut opinionem hanc incrustet. IGNATIO, qui in *epistola ad Trallianos* (eaque non genuina sed interpolata)^f, dixerat, Christum sanguine suo ab antiqua impietate nos mundasse, tribuit opinionem, animas simul a Deo creatas, antequam in corpora immitterentur peccasse, cum nihil aliud voluerit sanctus martyr, quam a protoplastis ad posteros hanc impietatem promanasse, quam sanguis Christi eluerit. Alia huius furfuris ab eo allata, ut Platonismi labem viris Apostolicis affricet, hoc loco breuitatis causa praeterimus. Ex his vero sua sponte sequitur, interpolationis vel suppositionis suspecta ea esse omnia, quae viris his sanctis tribuuntur, humanamque tamen eruditionem et imprimis eorum temporum philosophiam spirant. Id quod recte viderunt viri *κριτικῶτατοι*, qui spuria haec scripta vel interpolationes passa ob hanc quoque notam criticam reiecerunt. Qua de re, cum in historia ecclesiastica seculi primi agi soleat, pluribus adigere hoc loco superfedemus, id vnum adiicientes, specimen huius rei satis luculentum capi posse ex *Clementinis et recognitionibus Clementis*, quae scripta *ὑποβολιμαῖα* seculo forte tertio composita videntur ab homine Iudaeo, Alexandriae viuento, eiusque regionis placitis imbuto, qui philosophiam Alexandrinam Sancto Clementi ideo affinxit, cumque Christianae Religionis placitis confudit lepidamque in illis construxit fabulam, ut noua arte Gnosticorum, Iudaeorum, philosophorumque tela retunderet, eorumque cauillationes euerneret. Quod quam malo ineptoque

d) Paradox. interpp. euangel. ad Io. III, 3. de Orig. animae p. 97.

e) Epist. I ad Corinth. c. IX.
f) c. VIII.

epitroque consilio, et euentu parum felici, doctrinaeque Christianae minime proficuo fecerit, paulo attentius hominis cetera non indocti ingenii chartas legenti erit in propatulo. Qui tamen corrumpendi virorum Apostolicorum simplicitatem mos non seculo demum tertio inualuit, sed inuenti sunt seculo iam primo, vel secundo ineunte, cum vix beatis sedibus recepti essent testes Christianae doctrinae meritissimi, qui ineptas nugas suas pseudophilosophiae naeniis distinctas illis impudenti audacia tribuerent. Cuius memorabile exemplum liber ille est, qui S. Hermæ tribuitur, et *pastoris* titulum gerit, quem ab homine exigui vel nullius plane iudicii, emotaeque mentis scriptum, praeter plurima fanaticissimi vestigia multa quoque habere, ex philosophia Orientali, Aegyptiaca, Platonicaque desumpta, specimina, complura loquuntur, comprobantque a viro Apostolico foetum adulterinum non fuisse profectum. Cuius rei fidem vt Lectori faciamus, exemplum vnum alterumque sufficiet, eorumque ex veteribus et recentioribus nonnullorum opinionem refutabit, qui si non *Θεόπνευστον*, certe Apostolici viri, summaeque in ecclesia auctoritatis librum esse contenderunt^a. Nempe scribit Pseudo-Hermas^b: *Audi nunc primum de fide. Duo sunt genii cum homine: vnus aequitatis, et vnus iniquitatis; et ego dixi illi: quomodo Domine, scire potero, quod duo sunt genii cum homine? audi, inquit, et intellige. Aequitatis genius, tener est, lenis et verecundus, mansuetus et quietus; cum ergo in cor tuum ascenderit, continuo loquitur tecum de iustitia, de pudicitia, de castitate, de benignitate, de venia, de caritate, de pietate. Haec omnia cum ascenderit in cor tuum, scito, quod genius aequitatis tecum est. Huic ergo genio crede et operibus eius. Accipe nunc et genii iniquitatis opera. Primum amarus, iracundus et stolidus est, et opera illius pernicioosa sunt, et euertunt socios Dei: cum ergo in cor tuum ascenderit haec, intelliges ab operibus eius, hunc esse genium iniquitatis. - Intellige nunc et crede genio aequitatis, quia doctrina illius bona est. Licet enim sit felicissimus homo, et cogitatio alterius genii ascendat in cor illius, oportet illum virum aut mulierem peccare, si autem etiam nequissimus vir fuerit, aut mulier, et ascenderit in cor illius opera genii aequitatis, necesse est, illum aut illam aliquid boni facere.* Non examinabimus dogma paradoxum de necessitate bonorum malorumue operum ex instigatione vtriusque angeli, sed theologis expendendum relinquemus, contenti Lectorem ad **BELLARMINUM**, **GER-**

HAR-

g) Loca veterum, qui **HERMAE** pastorem inter scripta vel *Θεόπνευστα*, vel apostolica tamen retulerunt, diligenter coll. **B. I. ALB. FABRICIUS**, cui optimam Hermæ editionem debemus T. III. Codic. apocryphi N. T. p. 738. seqq. Ex recentioribus nonnulli fidem humana maiorem libro huic adhibendam esse statuunt, inque his **DODWELLVS** diff. ad Irenaeum p. 120. Paulo recedit ab hac sententia **COTELERIVS** ad hunc librum praefatus, qui et Hermæ Apo-

stolici viri esse, et librum non quidem canonicum, atramen ecclesiasticum censendum, et propugnaculum fidei catholicae habendum esse statuit. Tantum potest antiquitatis praeiudicium, vt saus Hermæ pro virgine puella habeatur.

h) L. I. mand. VI. p. 871. seqq. Graeca qui vult legat apud **ANTIŒCHVM** Laune monachum homil. 61.

i) De Script. eccles. p. 47.

HARDVM^k et SPANHEMIVM^l ablegasse. Huius autem loci est, obferuare, non petium esse hoc dogma ex scriptura, quod sine verifimilitudine fomniat MALDONATVS^m, sed fontes philosophiae Orientalis, Aegyptiacae, Platonicaeque turbidissimos agnoscere. Et Orientalem quidem philosophiam, qualis Hermae temporibus Asiam Aegyptumque late peruagata est, talia docuisse, ex iis manifestum est, quae *superioris Tomi libri primi Capite ultimo* de eo differuimus. Horum enim dogmatum patroni et malum in homine quodlibet ab instigatoribus malis angelis siue daemonibus oriri statuebant, et bona quaelibet ab aeone liberatore proficisci docebant. Qua de re vel solas *Clementis recognitiones* leuanti nullum supererit dubium. Haec descendens in Aegyptum doctrina faciles et consentientes inuenit philosophos Pythagoricos, Platonicosque, et Graecos alios plurimos, eo quod simili ratione statuisset Graeciae philosophos nosset. Pythagoreos enim ita docuisse, locus Empedoclis apud PLVTARCHVMⁿ ostendit, qui luculenter: *Empedoclis probanda potius sententia est, qui unumquemque nostrum, postquam est natus, arripi gubernarique a duplicibus fatibus genisque docet:*

*Hic inerant Cibonia, et cernens procul Heliopcia,
Et vario Harmonie vultu, Derisque cruenta,
Turpis Callistoque Thoosaque Deineaeque
Nemertes et amoena nigro fructuque Asaphcia.*

Quorum geniorum nominibus variae animae perturbationes exprimuntur, quarum omnium semina cum ortus noster secum tulerit, ideoque vitae magna sit inaequalitas, meliora quidem optat, qui sana est mente, sed tamen altera quoque exspectat etc. Platonem similia docuisse ex THEODORITO^o, et Euclidem Socraticum, ex CENSORINO^p constat, qui, ne nimii simus, ipsi videndi. Cum itaque ad Aegyptios ab Orientalibus et Pythagoreis dogma hoc transiisset, a Iudaeis quoque hanc philosophiae methodum sequentibus receptum fuit. Testes volumus PHILONEM^q et Cabbalistas. Quorum ille fufe ostendit, *passiones omnes malas immitti a malis angelis, qui immittantur, non omnes sed selecti quidam per visum, quidam per auditum, etc. Manere autem in his, hominibus interdum, sed non permanere spiritum diuinum. Quis enim, subdit, est adeo rationis expers aut animae, ut nulla unquam de optimo illo maximoque eum volentem nolentemque subierit cogitatio?* Hi vero prolixi sunt in his angelis duobus definiendis, cuius, si placet, specimen dabit R. MOSES CORDVERO^r. Ex his vero fontibus

k) Disput. isag. XV. c. 8. §. 9.

l) Vindic. bibl. in Matth. L. III. Loc. X. thes.

5 et 7.

m) Ad Matth. XVIII.

n) De tranquill. animi T. II. p. m. 263.

Hist. philos. Tom. III.

o) De cur. Graec. effect. Serm. 3. in fin.

p) De die natali c. 3.

q) De gigantibus p. 265.

r) De anima c. 3. Cabbal. denud. T. I. P. III. p. 121.

M m

fontibus dogma scripturae ignotum ad Iudaeos ceteros, et ab his ad Muhammedanos dimanasse, datae supra vtrorumque doctrinae ὑποτυπώσεις fatis superque loquuntur. Ex his vero manifestum est, ex qua officina simile inter Christianos dogma proreperit? plerique enim PP. qui huic dogmati adhaeserunt ex scholis Eclecticorum prodiisse, compertum est. Inter quos imprimis Origenes est, ex Aegypti philosophia et schola Ammonii impuras has scorias auro diuinæ fidei admiscens⁹. Nec ex aliis fontibus hausere sua Basilius, Gregorius Nyssenus, Procopius Gazaëus, Theophanes, Maximus alique, a COTELERIO¹⁰ laudati; id quod ipse vir doctus vidit, falsique sunt theologi cordatiores etiam ex Romano coetu HVETIVS, BELLARMINVS¹¹, alique. Vnde miramur, doctissimum NOVRRIVM¹² pro apostolica huius dogmatis traditione et auctoritate pugnare potuisse, cum apertum sit, hominem fanaticum somniis suis indulgentem, qui Hermae foetum suum adulterinum supposuit, ex disciplina sui ævi seculari hoc pro thesauris carbones vendidisse. Nec ex alio fonte hausit quoque Hermae illud, quod *libro primo*¹³ habet, peculiarem angelum bestiis esse praepositum: quo in dogmate eum Platoniorum, Orientalium, Iudaeorum vestigia premere, ex iis liquet, quae suo loco, de horum placitis de angelis diximus: non itaque indignandum HIERONYMO¹⁴, quod hoc nomine stultitiae arguat librum hunc apocryphum, *quod in eo scriptum sit, quendam angelum nomine Tyri* (Hegrin habet textus, de qua voce barbara variae sunt eruditorum coniecturae¹⁵) *praeesse reptilibus, et in banc similitudinem piscibus quoque et arboribus et bestiis uniuersis proprios in custodiam angelos assignatos*. Possemus haec quoque ex superstitiosa ieiunii caelibatusque commendatione, quae ex his quoque scholis originem cepit, illustrare, si de Hermae theologia tractandum esset. At haec extra locum hunc sunt, alibi fusius dicenda, quae vero allata sunt, fatis demonstrant, castam doctorum primi seculi simplicitatem vesanum gentilis philosophiae studium contaminasse.

R. Allegoria
portam mature
re philoso-
phiae Aegy-
ptiacae in ec-
clesia aperuit.

§. III. II. Est et alia obseruatio, a nobis hoc loco non praetermittenda, vbi de irrepente mature in ecclesiam philosophia gentili, maxime Aegyptiaca, sermonem facimus. Nempe vt doctrinae alienigenae, ita allegoriae studium in Aegypto potissimum ornatum pictumque mature, et in ipso quoque primo et secundo post Seruatoris natiuitatem seculo, simplicitatem doctrinae apostolicae corrupisse. Quam rem in historia quidem vel ciuitatis Christianae, vel exegeos sacrae ex instituto tractandam,

9) loca eius notat HVETIVS Origenian, L. III. a. 2. q. 5. §. 33. p. 86.
10) Ad l. c. Hermae.
11) II. cc. Male itaque Huetium contrarium sententibus annumerat ITTIGIVS sel. Capit. Hist. eccl. Sec. I. C. III. S. 3. §. 10. p. 165. Platoniam enim opinionem esse falsius est Huetius.

x) In appar. ad bibl. max. PP. p. 150.

y) Vid. IV. c. 2. p. 817.

z) Comm. in Habac L. I. ad C. I. 14.

a) Vid. COTELER, ad h. l. ITTIG. l. c. §. II. p. 168.

standam, hic tamen, quantum satis est, tangere, scopus noster omnino postulat. Et rem quidem ipsam ab ovo, quod aiunt, paucis repetere, non abs re erit. Nempe consueuisse veteres Orientales populos fere omnes, mysteria sua symbolis figurisque proponere, arcanosque dogmatum ita seruare sensus, rationibus a sacerdotibus inductos variis, in historia philosophiae barbaricae certissimis argumentis demonstrauius, et testimoniis fide dignis euicimus. Maxime vero in Aegypto hunc morem obtinuisse vetustissimum, nemo ignorat, cui hieroglyphica Aegyptiorum methodus innotuit. Inter Israelitas vero post habitationem in Aegypto diuturnam vigente *Θεοκρατεία* eiusmodi allegoricam et symbolicam veritates summas populi tradendi methodum floruisse, vel sola legis Leuiticae conditio arcanique sensus in *epistola ad Hebraeos* reclusi ostendunt. Quas vero Rationes secuta fuerit diuina sapientia in velandis eiusmodi symbolorum tegmine mysteriis foederis gratiae sub oeconomia Mosaica hoc loco explicari non potest, sed quaerendae eae sunt apud theologos. Nos hoc modo obseruamus, methodum allegoricam apud Iudaeos, maxime post captiuitatem Babylonicam valde inualuisse: ita tamen, vt sobrietatem et perspicuitatem passim deprehendas. Cuius haud nobilium exemplum extat allegoriis a sacris scriptoribus, ipsoque summo veritatis doctore adhibitis, quas ad populum adhibitas fuisse, perspicuitatis magis, etudiendorumque simplicium causa, quam occultandarum veritatum gratia constat. In quibus sobrietatem et candorem grauitatemque maiestate diuina dignam merito admireris, nihilque est, quod humani ingenii tricas sapiat, vel mysteria diuina occultius tegat, nec referatum sit, a sanctis scriptoribus. Qui etiam dum *ἀλληγορούμενα* in partes vocant inter Iudaeos recepta, qualia exhibet Pauli disputatio contra Iudaeos ex historia Abrahami petita^b clarissima rei ipsi accendunt lumina, et solide argumentantur etiam vbi *κατ' ἀνθρώπων* disputant. His inter populos imaginationis paulo feruidioris aestum sequentes limitibus si comprehendisset veteres ecclesiae doctores quae allegorice dicenda fuissent, in vado res Christiana mansisset. Ast cum multi ex Iudaeis, nec pauciores ex gentilium scholis ad castra Christi transiissent, relicta illa sobria et parca allegoria, cum simplicitas apostolica exprimenda esset, maluerunt illud doctrinae genus, quod domi acceperunt, retinere, satis sibi fecisse visi, si hac methodo rem Christianam iuuare possent. Maxime id factum ab iis, qui ex scholis philosophicis Aegypti fidem Christianam amplexi sunt. Hi in patria allegoriarum infania omnia seruere videbant. His et sacerdos litabat, et populus delectabatur, et philosophus studebat. Ipsi certe ex Graecia in Aegyptum traducti philosophi, Pythagorici, Platonici, Stoici, allegoriae ope, innumera domesticae superstitioni adaptabant, quae sine

M m 2

his

b) Gal. IV, 22, seqq. De eiusmodi Medraschim
sue allegoriis Iudaeorum vid. VITRINGA de
vet. Synagoga L. III. P. I. c. 5. p. 673. De Cabbali-

starum methodo allegorica nos suo loco ex instituto diximus.

his machinis nunquam cum placitis suis conuenissent. Exortumque ex hac mixtura Eclecticae philosophiae genus, vel Alexandrinae philosophiae chaos rem perfecit, donec Ammonius et sequaces ad furorem usque allegoria euecta omnem profusum modum mensuramque euerterent. **I**n quod mature ad Iudaeos in Aegypto transiisse, miramque illam philosophiam, quam Philo, Cabbalists, Therapeutae similesque homines alii, excuderunt, generauisse, suo loco luculenter confecimus, ostendimusque quam iacturam ista methodo allegorica passa fecerit lex patria. Hi allegoriarum fontes sunt, ex quibus promanauit quicquid impropriae et figuratae dicendi rationis in ecclesiam primitiuam inuectum est. Idque factum esse duplici via, vetus historia loquitur. Nam haeretici ex sinu quidem ecclesiae progressi, sed secessum ab ea facientes, cum impurae philosophiae late iam tum regnantis deliria sacris dogmatibus connubio impio iungere tentarent, obstaretque apostolicae doctrinae simplicitas, allegoriae machinas admouerunt, ireque Christum cum Beliale vno subiugo vinculo isto detestabili coegerunt, cuius exemplum haeticorum veteris aevi, maxime Valentinianorum, studium pingendi fomnia sua scripturae ἀλληγορουμένης ope esse potest ^c. Meliori scopo doctores ecclesiae orthodoxae manus allegoriae admouerunt. Cum enim et inter Iudaeos hanc docendi consuetudinem obseruauissent, et in ipsis sacris oraculis exempla allegoriae luculenta vidissent, et his potissimum armis Iudaeos, gentiles, haeticosque pugnare, et contra doctrinam Christianam hostiliter se efferre animaduertissent, ipsi autem eidem methodo a puero quasi essent innutriti, laudabiliter se facturos esse sperauere, si eadem via incedentes oracula diuina ipsaque dogmata sacra eiusmodi allegoriis vestirent, et totam ferme explicandi diuinas paginas rationem huc referrent. Quod ferendum erat, si pari, qua diuini scriptores prudentia et sobrietate, si modeste parceque nec sine necessitate talia instituissent, et rationis quoque regulas, quibus omnis interpretatio sana nititur, adhibuissent, limaturi iudicii acie, quicquid deliquisset imaginatio liberior et aestuans. Verum alia longe euenerunt magno ecclesiae damno et iactura veritatis irreparabili. Susceperunt enim negotium homines pii quidem nec indocti, sed iudicii praesidiis non aequae feliciter quam imaginationis ardore instructi, qui cum ingenium haberent supra iudicandi facultatem progressum, et sine rectore, sine tramite late oberrans, in scholis quoque Alexandrinae philosophiae didicissent quadrata miscere rotundis, et iungere gryphos equis allegoriae beneficio, haberent etiam nonnulla, quae intrusa mallent sacris dogmatibus, quam abiecta et dimissa: magno feruore ad insaniam usque allegoriae se dederunt. Quam pestem seculo secundo adulto Clementem Alexandrinum, maxime vero discipulum eius Origenem ex scholis. Aegyptiacis in ciuitatem Christianam inuexisse, in sequentibus ostendemus, exponemusque, quae dogmata adulterina et spuria, quos-

c) Conf. HAMMOND. diss. proem. de iure episc.

ria, quosque errores in agro Dei tanquam infelix lolium sterilesque auenias spargendi occasionem dederit, portamque malis in ecclesia plurimis aperuerit patentissimam. Quamuis autem seculum post Christum natum secundum tertiumque haec potissimum monstra pepererit, fatendum tamen est, inter scriptores ecclesiasticos, aliquos viris apostolicis proximos, et in ipsa adolescentis ecclesiae Christianae aetate viuentes huius fermenti vestigia passim iam ostendisse, exemploque esse luculento, quam mature apostolicam simplicitatem corruperit humana curiositas et detestanda gentilis eruditionis atque philosophiae imitatio. Non ignorant, qui veteris ecclesiae volumina diligenti verfarunt manu, et Hermam supra iam in scenam productum et Barnabam, vel scriptores potius venerandis nominibus virorum apostolicorum abutentes hoc cacoëthes adamasse. Et Barnabam quidem pseudonymum in allegoricis eiusmodi interpretationibus, nec modum seruauisse, nec regulam tenuisse, nec rationem adhibuisse vllam ex variis epistolae eius locis apertissime constat. Quas allegorias ineptas siue contra Gnosticos κατ' ἀνθρώπων disputans, (quibus solenne fuit his sua somnia praesidiis munire) adhibuerit, quod visum HAMMONDO^d et G. BVLLO^e, siue ingenii, regionis aeuque sui morem secutus adhibuerit, quod aliis placet^f, fatebuntur tamen omnes, qui non naeuos veterum omnes sine fronte et pudore excusare fuscipiunt, ad exemplum gentilis et Iudaicae disciplinae Barnabam hunc in allegoriis pueriliter ineptuisse. Vidit hoc, et fontem malum perspexit doctissimus MONACHIVS^g qui ad notabilem Barnabae locum, quo CCCXVIII seruos Abrahae, ad mysteria Christianae religionis, crucisque signum, quod litera T Graeca refert, retulit, prudenter notat: *Auctorem more Christianorum sui temporis mysteria in numeris quaesuisse, hocque habuisse a Platonis, Pythagoreis, immo ipsis Iudaeis, qui in numeris admodum sibi complacuerint, et in illis arcana et res scilicet mirabiles et Cabbalisticas soliti fuerint ruspari et inuestigare.* Qua in re exemplum praeiuisse Barnabam, doctoribus illi posterioribus, vt simili ratione circa numeros sacros ineptirent, multis speciminibus erudite ostendit. Qua ratione quam incerta facta sit doctrinae Christianae explicatio, apertaue porta impiis, late grassandi hocque modo omnem demonstrandi diuinas veritates vim eludendi, legat, qui volet, colligatque ex SOVVERAINI^h dissertatione^b, qui hac Barnabae allegoria ad impios et heterodoxos sensus confirmandos abuti callide conatus est. Apud Hermam ineptas similitudines omnes paginae loquuntur, quas in patrocinium luxuriantis per allegorias ingenii laudare non destitit ORIGENESⁱ. Plura rei huius exempla dabunt secula sequentia, quibus audacius introdu-

M m 3 ctain

d) loc. cit.

e) In defensione fidei Nicaenae p. 29.

f) IAC. THOMASIVS de defn. sap. p. 20.

TH. ITTIG de haeresiarchis aevi Apost. Sect. II. c. 9. th. 21. p. 180. seqq.

g) Ad varia Sacra p. 775.

h) Platonisme deuoué P. I. c. 17. p. 163.

i) De princip. L. V. c. 2. coll. HERMAE pastoris L. I. vii. II. p. 791.

Et in ecclesiam est philosophia Alexandrina, et simplicitatem Apostolicam foede corruptit Origenis eruditio: qua de re tamen hic plura dicere, esset extra oleas vagari; unde, qui plura cupiunt, ad viros doctos ablegandi sunt, qui plenis cyathis hauriendi copiam suppeditabunt^k. Maxime vero DANIELIS WHITBYI commendanda industria de hoc argumento^l, de quo plura dabit sacrae interpretationis historia.

III. Introdu-
cti in ecclesiam
philosophi se-
culo. II.

§. IV. III. Ita sine fuco, si tenebriones excipias scriptoresque pseudonymos, nuda apparuit seculo post natum Christum primo Christiana religio, nec coloribus philosophiae gentilis picta fuit eius simplicitas. Plerique, qui Christiana sacra amplectabantur, homines erant illiterati, plebei, simplices, contempta eruditis et philosophis turba, quod multoties Christianis obiectum a philosophis gentilibus, tantumque abest, ut ignominia ipsis visa fuerit, ut potius honorem inde quaesierint, quod sapientiae praestantioris, quam quae a mundo doceretur radiis essent illustrati^m. Unde factum, ut cum nascente et adolescente ecclesia viri quoque eruditi dimissis nugis gentilis doctrinae ad sacra Christiana amplectenda conuerterentur, omnem fere eruditionis ornatum abiicerent, humilitatem simplicitatemque apostolicam omni elegantia humana superiorem affectantes. Successit alterum a Christo nato seculum, quod alios homines, aliam aetatem, alios mores habuit. Nempe ita radios suos per omnem terrarum orbem diffuderat exorientis sol euangelii, ut non abiectionum tantum, plebeiorum rusticorumque hominum indoctam atque literis non excultam collustraret turbamⁿ, sed et doctorum virorum et elegantiorum atque seueriorum disciplinarum cultu ornatorum oculos perfringeret: inter quos fuerunt, qui Graecanicam philosophiam exacte didicerant, immo singulari quoque nonnulli studio fuerant professi. Id quod ita euenire debuisse, facile intelliget, qui ad temporum istorum circumstantias, praecipue quod ad philosophiam attinet, paulo attentius respexerit. Quae enim in sacra Christianorum doctrina tradebantur, ut simplicitate dictionis humani ingenii inuentionem se esse negabant, ita rerum ipsarum maiestate et sublimitate eorum quoque animos percellabant, qui super naturales rerum ordines ingenio elati metaphysica dogmata sectabantur. Etsi enim suae rationis trutina examinare ista mysteria summa non poterant, videbant tamen se nec contraria, nec meliora habere, quae Christianis placitis cum ratione opponere possent. Praecepta autem de moribus, quae instillabat disciplina Iesu Christi, adeo augusta simplicitate et candore, regularumque puritate se commendabant, ut neces-

^k) HUVETIUS Origen. L. II. c. 2. q. 13 §. 13. p. 173. BYDDEVS parerg. hist. theol. p. 141. PHIL. A LIMBORCH praef. comm. ad Acta Ap. C. VITRINGA praef. comm. in Iesaiam, BARBAYRAC. de la morale des peres c. II. §. 1. p. 94. seqq. alii.

^l) De scripturarum interpretatione secundum PP. commentarios. Lond. 1714.

^m) Vid. LAMIVS de erudit. Apostolor. C. III. seqq.

ⁿ) IDEM I. c. c. VI. p. 106. seqq. Factum autem id consilio diuino, ne sapientiae humanae lux ista diuina tribueretur, D. PAVLVS I Cor. I. luculenter docet; unde ignominiae non cedit Christianae religioni, sed honori.

necessario difficiles philosophorum nugae, et phalerata verba, vacuque et sine mente soni contemnerentur. Quae vero apud eos splendebant; et seueritatem morum inculcabant, qualia erant porticus decreta, dudum hypocrisis suspecta fuerant. Quaecumque autem per innumeras sectarum toto coelo diuersarum lites et controuerfias disputabantur, ita vilem et contemptam fecerant philosophiam Graecanicam, vt paulo acutiorum vel iocis et cachinnis, vel subfannationibus et exagitationibus obiicerentur. Testes volumus Lucianum et Sextum Empiricum facile doctissimos inter seculi secundi philosophos, quorum ille, omnium sectarum philosophos, solis Epicureis exceptis, false traduxit, amaroque risu contempsit, hic mutua sectarum tela in eorum conuertit viscera, et quam misera sit philosophia Graecanica, luculentis commentariis exposuit. Nec hic solus fuit, qui id faceret, Scepticique pauci, quos suo loco enumerauimus, sed ostensum quoque *Tomo secundo*, eiusmodi mutua bella et proelia inter philosophos incruenta hoc seculo maxime Alexandriae, in quam urbem primaria fere philosophiae sedes translata erat, obtinuisse. Quibus offensi animi, qui paulo cordatius de sapientia et eruditione erant solliciti, cum nausare inciperent philosophiam Graecam, audientes doctrinam euangelii mira sanctitate et concordia praestantissimas veritates commendantem auide arripuerunt, quod inani Graecorum loquacitati praefendum esse probe viderent. Id quod mire promouebat humanae mentis natura atque indoles; quae cum in vanis istis et inanibus disputationibus non inueniret, quo ad veram traduceretur tranquillitatem, summoque bono, de quo ridiculis disputationibus inter se digladiabantur philosophi, potiretur, satiata angusta diuinae veritatis maiestate, viaque simplici et plana, qua et conscientiae morsus supprimi, et animus cum Deo reconciliari, et tranquillitas mentis obtineri posset, ipsos philosophos adigebat, vt ei se cohorti addicerent, quae inuenerat, quod Graeci philosophi diu frustra quaesiuissent. Apud quam cum illustriori splendore lucere videret eas veritates, quas sparsim per sectas disiectas colligebant, et tanquam insignes thesauros custodiebant cordatiores, non potuere non animum religioni Christianae adicere et manum dare veritati diuinae. Cuius si memorabile et nobilissimum exemplum cupit Lector, adeunda est S. I V S T I N I narratio elegans, quomodo a philosophia ad Christianam fidem transfuerit, quae haec omnia luce mira illustrabit. Sed et aliae adhuc rationes fuerunt, cur philosophi quoque sacris Christianis se addixerint. Inter quas non postremo loco numeranda est vita philosophorum plerorumque pessima et sapientiae nomine prorsus indigna. Ex iis enim, quae fuse de philosophia gentili post C. N. narrauimus, notum est, imposturam, hypocrisim, turpesque mores plerosque philosophos corrupisse. Cynici enim plerique mendicitate et impudentia sapientiae nomen et robur sectae ridendum exhibilandumque propi-

●) Dial. cum Tryphone Iudaeo p. 217 seqq.

propinabant, et ignaum pecus exprimebant; Stoici simulatione *seueritatis* ambitionem prodentes false traducebantur: Epicureorum voluptas in turpissima scelera degenerare videbatur passimque tanquam reipublicae pestis quaedam exterminabatur vrbibus et regionibus, Pythagorei autem et Platonici, cum diuinarum rerum notitiam supra vulgi captum sibi vindicarent, nefandis imposturis fraudibusque hominibus imponebant, quae detectae contemptum et conuicia ipsis attraxerunt. Cuius rei exemplum ex hoc seculo esse potest Alexander impostor a L V C I A N O detectus falsitatisque et fraudis conuictus. Neque vero videtur valde dissimile artes Apollonii, quibus seculo primo hominibus innumeris imposuit, cum a viris acutis detegerentur, oculos aperuisse multis, vt relictis fraudulentorum hominum subselliis in Scholas Christianorum transfirent. Viderunt id philosophi, et occurrendum tanto malo rati, cum calumniis nihil se proficere, contrarium euincente de Christianis *aiurologia* cernerent, splendida Christianorum praecepta suffurari et imitari, suisque dolose systematibus applicare coeperunt, rati ita sibi se vindicare posse Christianae sapientiae gloriam. Verum et hoc viris cordatis acutisque tantum abest vt oculos occoecauerit, vt potius aperuerit. Cum enim viderent latrocinia, intelligerentque, ipsos philosophos ita probare Christianarum doctrinarum veritatem et elegantiam, relictis dolosis imitatoribus ad ipsos fontes, libros puta Christianorum, confugerunt, in quibus solidiora et pulchriora Deoque digniora multa cum vidissent, lubenter sacra Christiana amplexi sunt. Sed et Orientalis philosophia, et Alexandrina *morologia*, ita dirigente Deo, viam *ἀνορτες* et nihil tale cogitantes multis ad Christianam disciplinam aperire coacta sunt. Vtraque enim cum stulte satis de diuinis emanationibus differeret, et nescio quae numina imaginaria sibi fingeret magiae potissimum studio, quo se malorum angelorum potestati animum subtrahere posse credebat, bonis omnibus execrationi erat: qui cum miracula Christiana his opponerent, facile intellexerunt, quid distent aera lupinis: id quod ipsi Simoni Mago, magno ex hac secta philosopho accidisse acta Apostolorum narrant. His accedit, quod philosophorum horum nonnulli, dum de filio Dei e coelo in humanam carnem demisso praedicantes audiuerunt doctores Christianos, viderint multo verius elegantiusque illa enarrata, quae de aeone ex pleromate ad liberationem humani generis progressa somniarunt isti fanatici: quibus compellebantur, vt saniori dogmati victrices manus darent. Quibus omnibus cum facile ad spernendam philosophiam secularem permoueri potuerint animi praeiudicio non occupati, verique sitientes, et acumine iudicii pollentes, accedente animi fortitudine, qua contemptum populi insuper habere, odia humani generis, quibus insimulabantur Christiani, perferre, persecutiones pati, et inueteratas opiniones eiicere audebant, necessario Christiana illis religio, tanquam philosophia optima et praestantissima commendari, et ad eam professione quoque amplectendam animus persuaderi

fraderi debuit. Qui vbi semel coelestis veritatis vim admisissent, sensissentque diuinam quae euangelio Iesu Christi inest, virtutem verticordiam, dulcedine mutatae in melius et ad tranquillitatem traductae mentis inescati, et tum intellectus conuictione et illuminatione, tum voluntatis emendatione emendati, factique doctores reipublicae Christianae doctissimi, de praestantia et veritate religionis Christianae fortiter prudenterque tum ad philosophos tum ad rectores prouinciarum, immo ipsos imperatores disputauerunt. Quibus frustra obnixi sunt philosophi gentiles, qualem Crescentem fuisse suo loco diximus, cum semper summa cum ignominia arenam deserere fuerint coacti, quod S. Iustini exemplum infra enarrandum mire illustrabit. Addimus hic speciminis loco Antonii philosophi cuiusdam testimonium, ita dese canentis^p:

*Discussi fateor, sectas Antonius omnes,
Plurima quaesui, per singula quaeque cucurri,
Sed nihil inueni melius, quam credere Christo.*

Et post enarratos philosophorum errores:

*Haec ego cuncta prius, clarum cum lumen adeptus,
Meque diu incertum, et tot tempestatibus actum
Sancta saluari suscepit ecclesia portu,
Postque vagos fluctus tranquilla in sede locauit,
Vt mihi iam liceat deteresa nube malorum
Tempore promisso lucem sperare serenam^q.*

Sed et reliqua legenda sunt, pulchra sane, et his quae diximus lucem clarissimam accendere apta.

§. V. IV. Ex his facili calculo colligere quilibet rationesque subducere potest, qualis viris his sanctis, qui ex philosophorum gentilium scholis ad castra Christianorum transierant, opinio de philosophia gentili infederit. Eius enim non summam tantum didicerant, sed vim quoque omnem, atque ex contraria quoque parte, infirmitatem probe intellexerant, memoresque, quibus fluctibus animus in praeceptionibus philosophorum quietis portum frustra quaerens, iactatus fuisset, imbecillitatem, naeuosque plurimos detexerant. Haec cum Christianae doctrinae robore et certitudine comparantes cum immane inter vtramque disciplinam discrimen obseruauissent, apertis viderunt oculis, quantum distaret lux a tenebris, et Christianae religionis veritas a gentilis philosophiae vanitate. Immo quam immensum quoque differret euangelii efficacia virtusque,

*IV. Mens PP.
seculi II. de
philosophia
gentili.*

p) Paulino vindicat V. C. LVD. ANT. MURATORIVS, qui primus T. I. thesaur. anecdot. hoc carmen edidit. Sed Paulini non esse, verum Antonii alicuius, ex gentilismo ad ecclesiam transgressi ipsum carmen loquitur, recteque vi-

sum viris doctis. Vid. Journal des Savans 1717. Iuin. p. 654. seqq. FABRICIVS syllog. script. de V. R. C. c. IV. p. 176.

q) Post Muratorium repetiit FABRICIVS loc. cit.

virtusque, qua in flectendis animis pollet, a philosophiae Graecanae opinionibus, quae nubes sine imbre, verbaque phalerata sine vi animi commouente exhibebat, experientia propria edocti intelligebant. Nec dubium est, instituta eos comparatione inter doctrinam Christianam et gentilem de his veritatibus omnium primos conuicisse animum suum. Qua tamen ratione factum est, ut veritates nonnullas per omnes sectas sparsas, nec abiciendas, deprehenderent, has vero et cohaerere cum sacrae fidei systemate, et maius lumen ac splendorem a Christiana religione accipere, quin ex parte in diuiniore verioresque sensus transferri pulchre obseruarent. Qua cognitione cum essent instructi viri doctissimi ad diiudicandam gentilium religionem, et quae potissimum illius partem constituebat, philosophiam, defendendamque doctrinam Christi se accinxerunt, et, qui naui inessent placitis gentilium, etiam philosophorum, quae veritates a Christianis docerentur, ipsis philosophis non reiciendae, fusa delinearunt. Et hoc quidem argumentum est, earum commentationum, quas pro religione Christiana scripserunt doctores ecclesiae meritissimi, Iustinus, Tatianus, Athenagoras, Theophilus, Hermias, Clemens Alexandrinus, Hippolytus, Origenes, Eusebius et Graeci alii: Tertullianus, Minucius Felix, Cyprianus, Arnobius, Lactantius, Iulius Firmicus Maternus, Ambrosius, Augustinus alii, Latini, ut deperditorum nomina taceamus. Quorum apologias legenti mire placebit acumen virorum doctorum, Graecos philosophos propriis telis aggredientium, et non sine pudore confundentium.

*r. Oppugnata
philosophia
gentilis in apo-
logiis DD.*

§. VI. V. Ex his vero sequebatur necessitas, varia ratione circumstantiis temporum hominumque sese attemperandi, sicque ecclesiae inferuendi, ut philosophorum telis se opponerent viri cordati atque integri. Vehementissime enim offenderant gentiles philosophos Christianae religionis incrementa, cum viderent, non illiteratam tantum humilemque turbam istius doctrinae suauitate capi, sed et philosophos ad castra Christi traduci: Ita enim probe videbant, non communem tantum euilescere religionem, sed et philosophiae honorem contemni atque vilipendi, aegreque ferebant, suas ita partes imminui: id quod intolerabile illis visum, cum, quod turpe sibi ducerent ab ea secta se vinci, quae imperitos rusticosque atque plebeios quod clamabant, homines auctores conditoresque habuisset, tum, quod ita emolumentorum quoque suorum iacturam se facturos timerent. Hinc arma arrepta, et non tantum rationibus philosophicis pugnatum, sed cum hebetia illa tela contra aciem ensis Christianorum essent, ad calumnias et opprobria progressum^s, cumque et hae atrae pessimorum hominum artes parum proficerent, eo quod innocentia Christianorum publicis documentis probata apologiam pro coetu Christiano faceret, magistratus summi, praefidesque et rectores pro-

r) Accurata recensione eos omnes enarrauit FABRICIUS h. c.

s) Integro hoc tractatu exposuit C. KORTHOLTVS in pagano obrectatore.

prouinciarum, et tandem ipsi quoque imperatores accepti odio in Christianos, praecipue in doctores eorum, sunt, vt, qui rationibus superari refutarique non possent, tormentis gladioque compellerentur ad silentium. Quam gentilium philosophorum inuidiam et furorem omnibus fere paginis loquitur historia reipublicae Christianae, et vel vnus Crescentis in S. Iustinum vsque ad capitis supplicium fauientis odium luculenter illustrat: vt alia exempla passim a viris doctis allata breuitatis causa omittamus. Ligneas manus et inertia in hoc bello brachia non habuisse doctores Christianos monumenta ex parte nobis adhuc obuia, ex parte vero deperdita testantur, ex quibus discimus, et disputationibus eorum cum philosophis habitis eos rem ecclesiae iuuisse atque defendisse, et philosophiam Graecam quoque propriis telis iugulauisse, scriptis apologiis demonstrantes, quam misere philosophi superstitioni vulgari rideadaeque et ab ipsis haud raro explosae succurrerint, quantis inter se conuiciis sectae digladiatae, se ipsas discissas in partes et dilaniatas omnium contemptui exposuerint; quam ineptae sint eae hypothefes, quas pleraeque sectae ad explicandas res diuinas et humanas afferrent, quantos quamque perniciosos errores foueant, quidque potissimum bonis omnibus detestabile in philosophia videri debeat. At his puritatem, sanctitatem, veritatem fidei Christianae magna facundia opponerent, et quae sacrae doctrinae esset praestantia, quae dogmatum omnium connexio et consensus, quae vis animis illabens diuina, quae elegantia morum ab ea praecepta, et quam innumerae, prae philosophia gentili praerogatiuae, luculentis demonstrationibus docebant. Quae omnia vt exemplis illustremus, eo minus necesse est, quo magis apologiae meritissimorum virorum ipsae legendae sunt ab eo, qui accuratam philosophicae historiae notitiam cupit, eo quod innumera viri doctissimi et in scriptis gentilium philosophorum versatissimi attulerint, sine quibus in multis de veterum doctrina caligaremus. Ad haec vero omnia diligenter attendendum illis est, qui de veterum Christianorum sententia de philosophia gentili solliciti sunt, vt pateat, quantum porticum Salomonis praetulerint porticum Zenonis. Eleganter Eucherius Lugdunensis *ad Valerianum*: *Quin tu repudiatis illis philosophorum praeceptis quorum lectioni operam ac ingenium accommodas ad imbibenda Christiani dogmatis studia, animum adiacis? illic quoque quo facundia tua atque ingenium exerceatur, inuenies: breuique tibi liquebit, quanto haec nostra, id est, pietatis veritatisque praecepta illis philosophorum praeceptis praeferrere debeant, in illis namque eorum praeceptis vel adumbrata virtus vel falsa sapientia, in his vero consummata iustitia, solidaque veritas continetur.* Et PAULINVS ad Ausonium:

*Nunc alia mentem vis agit, maior Deus,
Aliosque mores postulat,*

N n 2

Sibi

t) p m. 494. edit. Colon.

*Sibi reposcens ab homine munus suum
 Viuamus ut vitae patri.
 Vacare vanis otio aut negotio
 Et fabulosis literis
 Vetat, suis ut pareamus legibus
 Lucemque cernamus suam.
 Quamuis sophorum callida ars rhetorum, et
 Figmenta vatum nubilent.
 Qui corda falsis atque vanis imbuunt,
 Tantumque linguas instruunt,
 Nihil ferentes, ut salutem conferant
 Quod veritatem detegat.*

Alia innumera, quae afferri possent, in re nota, praeterimus. Ita vero demonstrata religionis Christianae prae philosophia gentili praestantia, facile erat calumnias philosophorum refutare, odiumque humani generis, qua insimulabantur, repellere a coetu Christiano, et mendacis tum doctrinae tum morum innocentiam opponere, sicque in tuto collocare Christianam religionem. Id quod tanta fiducia susceperunt, conatusque laudatissimos tanta fortitudine animoque imperterrito contra insultus philosophiae gentilis executi sunt doctores Christianae reipublicae optimi, ut veritati diuinae caussaeque bonitati fidei non recusauerint, conscriptis hunc in modum apologiis ad ipsorum imperatorum Romanorum aures oculosque rei Christianae causam deferre, freti innocentia sua, sperantesque fore, ut coelestis lucis radii facile calumniarum dispellant nebulas. Qua vero methodo vsi fuerint, quibusque potissimum rationibus philosophiam gentilem oppugnaverint, quo in hoc arduo negotio successu gauisi fuerint, non hoc loco, sed in sacris rerum Christianarum annalibus exponendum est. Multa vero hanc in rem dabunt FRANCISCVS BALTVS* et H. LVDOLPHVS BENTHEMIVS*.

¶ I. Nulli sectae pepercunt PP.

§. VII. VI. His principiis cum insisterent doctores Christiani, et hac potissimum ratione gentili se philosophiae opponerent, non potuerunt ulli aliquid deferre sectae, quod mitiorem sententiam innueret, sed tota gentilis philosophia damnanda fuit. Omnem enim gentilis superstitionis apparatus eiurauerant, cumque nossent, fulcra eius a philosophorum sectis peti, et prudentiorum theologiam praecipis philosophorum de Deo diuinisque rebus absolui, odium quod in illam conceperant, ad philosophiam quoque transtulerunt. Quare mirum non est, nulli PP. veteris ecclesiae sectae pepercisse, et mox hanc mox illam aggressos, principia omnium sectarum euertere studuisse. Id si opus esset, longa

u) Defense de SS. Peres accusez de Platonisme, passim, praecipue L. I. c. 2. 3. 8. 9. 14. L. II. 3. 5. 6. 7.

x) Pecul. tractatu lingua vernacula, scriptores veteres de V. R. C. exponente, cuius epitomen exhibet FABRICIVS l. c. C. I. §. 10. p. 32. sqq.

longa inductione probari posset, sed in re vbiuis attente scripta doctorum ecclesiasticorum legentibus obuia vno exemplo illustrari satis potest. Id a S. IUSTINO petimus, qui vt antiquitate reliquos fere omnes vincit, ita philosophiae Graecae, quam ante conuersionem habitu quoque et doctrina professus erat, notitia alios antecelluit. Is autem Graecos ad amplectenda religionis Christianae dogmata exhortaturus, nulli sectae parcat, et non theologos tantum siue poetas adoritur, exque Homero innumeras absurditates theologiae gentilis eruit, sed philosophis quoque omnibus bellum indicit, eo quod superstitionis gentilis alumni ad eos tanquam ad murum firmissimum confugere soleant, si quis ipsis de Diis poetarum opiniones memoret, demonstraturumque se pollicetur, multo eorum doctrinam de Deo ridiculosiorem esse, quam poetarum theologiam. Quod vt efficiat, rerum omnium principia enumerat, ex philosophorum mente diuersissima, Thaletis aquam, Anaximandri infinitum, Anaximenis aërem, Heracliti ignem, Anaxagorae homocenerias, Archelai aërem infinitum, eiusque densitatem et raritatem, Pythagorae numeros eorumque symmetrias, siue accommodatas proportionès, atque harmonias, monadem et dyadem, Epicuri atomos immutabiles, Empedoclis elementa quatuor, et duas primarias virtutes amicitiam et dissidium. Quae inter se sententiarum dissidia de principio-naturali eo applicat, vt inferat, tutum non esse, illos, qui se saluos esse cupiunt, existimare ab illis se religionem veram addiscere posse, qui persuadere sibi nequeunt, ne inter se dissideant, neue alius sententia sua ab alio diuersus esse appareat. Sed ne virtutis et doctrinae opinione magis illustres maximeque habiti inter philosophos Plato et Aristoteles obiciantur, nec hos vera a magistris suis discere potuisse monet, nec dixisse alia probat, quam quae sibi inuicem contradicant, seque mutuo euertant. Platonem enim diuinam scientiam affectantem, summum Deum in ignea essentia esse dixisse: Aristotelem autem clare et diferte Platonis abrogare opinionem, et quintum quoddam aethereum et immutabile corpus fingentem, ibi Deum esse dicere, et Platonem erroris redarguere. Sed et ipsum Aristotelem in ruborem dare connititur, eo quod ad Homeri testimonium prouocet, cuius tamen sententias multas falsi arguat, et opinionem reiiciat Thaleti quoque probatam, Oceanum siue aquam rerum omnium parentem esse. Eundem philosophorum inter se dissensum et mutua bella in aliis quoque capitibus probat, maxime Platonem et Aristotelem inter se committens, immo ipsius Platonis inconstantiam in principiis accusat, et plurimis eiusmodi dissensionum sectarum Graecarum allatis concludit tandem, confusam quandam et discordem apud eos esse opinionem, quae vno saltem nomine viris recto iudicio praeditis laudanda videatur, quod eis illud sit propositum studium, vt se inuicem hallucinari minimeque vera afferre arguant et euincant; cumque ve-

N n 3

ri nihil

y) Cohort. ad Graecos p. 2. seqq.

ri nihil de religione a gentilibus philosophis percipi posse constet, et idoneum satis argumentum ignorantiae ipsi suae per dissidentes inter se factiones exhibeant, reliquum esse, ut ad maiores Christianorum reuerantur, qui et ante istos fuerint, et in sectas non diuisi, traditionem diuinitus acceptam illibatam ad haec tempora transmiserint. Haec Iustinus, cuius an ubique legitime concludat disputatio, annon pugnas viderit, ubi non sunt, principiumque materiale cum efficiente confuderit? utrum recte ubique opiniones philosophorum exposuerit? hoc loco non disputabimus, nec morose eius dissertationem examinabimus, sufficit enim ex hoc loco intellexisse, nulli veteris ecclesiae doctores sectae pepercisse, inque omnes bellum mouisse, exagitauisse principia omnium et inter se ita commisisse, ut omnibus sectis veritatem denegarent, totamque ex hoc mutuo conflictu theologiam gentilem euerterent. Quod simili prorsus modo Scepticos quoque fecisse ex SEXTO EMPIRICO discimus. Eadem fere ratione disputauit cum Tryphone Iudaeo, nec alii ex patribus aliter, ut exemplis TERTULLIANI², LACTANTI³, CYPRIANI⁴, AVGVSTINI⁵, aliorumque multorum, qui in philosophos gentiles insurrexerunt, constat. Eleganter PRVDENTIVS⁶:

*Consule barbati deliramenta Platonis,
Consule et hircosos Cynicos, quos somniat, et quos
Texit Aristoteles torta vertigine nervos.
Hos omnes quamuis anceps labyrinthus et error
Circumflexus agat, quamuis promittere et ipse
Gallinam soleant, aut gallum, Clinicus ut se
Dignetur praestare Deus morientibus acquum
Quum venum tamen ad normam rationis et artis,
Turbidulos sensus et litigiosa fragosis
Argumenta modis concludunt numen in vnum,
Cuius ad arbitrium sphaera mobilis atque rotunda
Voluatur etc.*

Tantus vero piorum virorum in hoc argumento zelus exarsit, ut ne Platoni quidem pepercerint, quamuis crediderint, omnium philosophorum illum optimam de Deo doctrinam fouisse, et melius magisque sobrie, quam ceteros de diuinis fuisse philosophatum. Multa enim eorum loca occurrunt, quibus graui accusatione in Platonem inuecti sunt, quae cum diligenter ad refutandum, qui patribus obiicitur, Platonismum collegerit BALTVS⁶, hic breuitatis causa omittimus, vnumque ad probandam assertionem locum addimus ANTONII⁷, a Balto non adductum, qui, quam parum Platoni tribuerit, ita prodit:

Sunt

2) Adu. nationes L. II.
a) Institut. diuin. L. III. c. 2.
b) Epist. 55. p. 107. de bono patient. p. 205.
edit. Oxon.

c) De C. D. Lib. VIII. seqq.
d) In apotheosi p. m. 167.
e) L. III. c. 3. seqq. p. 106. seqq.
f) loc. cit.

*Sunt et sectantes incerti dogma Platonis,
Quos quaesita diu animae substantia turbat,
Tractantes semper, nec definire valentes,
Vnde Platonis amant de anima describere librum
Qui praeter titulum nil certi continet intus.*

Ad quem locum apposite verba haec THEODORITI⁵ attulit eruditissimus MYRATORIVS: καὶ ὁ μὲν σοφώτατος Πλάτων περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καμπόλλους λόγους διεξελθὼν οὐδ' Ἀριστοτέλη τὸν φοιτητὴν ἔπεισε τὸν δε σέξαι τὸν ὄρον. At Plato quidem sapientissimus, qui complures sermones de immortalitate animae disserat, ne Aristoteli quidem auditori suo persuasit eam positionem. Ex quibus locis intelligitur, ne φιλοσοφούμενα quidem Platonis de immortalitate, quae in Phaedone proposuit, licet facile reliquis omnibus palmam praeripiant, et impense veteribus laudentur, patribus fecisse satis nec magnopere placuisse.

§. VIII. VII. His accessit aliud malum, quod philosophiam tantum non omnem reipublicae Christianae antistitibus exosam reddidit atque inuisam. Nempe innumerae, quae cum ipsa nascente ciuitate Christi surrexere, haereses, matrem agnoscebant si non omnes (vulgares enim quaedam erant et illiteratae) pleraeque tamen aut philosophiam Orientalem et Aegyptiacam, quae se et Platonicae et Iudaicae siue Cabbalisticcae miscuerat, aut philosophiam Graecanicam. Prius de Gnosticorum potissimum sectis intelligendum est, quae cum plurium somniis in diuersas propagines abiissent, deque Aeonibus et emanationibus in pleromate diuino, de Aeone mediatore, deque modo liberandi animam materiae contagio malorumque angelorum potestate vniendique eam cum abdito et recondito rerum omnium fonte plurima garrissent, hisque nugis difficilimis et impiis incrustandis diuina Christianae religionis mysteria applicarent, sicque magnam praestantissimis fidei Christianae capitibus ruinae minarentur, exstimularunt doctorum orthodoxorum pietatem zelumque pro causa Christi, vt exemplo diui Pauli, ab hac philosophia seductrice caueri sibi follicite iubentis, magno hanc philosophiam odio prosequerentur, eiusque errores in istis haeresibus late grassantes refutaturi passim acerbe in philosophiam inueherentur. Cuius exempla dabunt IRENAEVS^h, TERTULLIANVSⁱ, et PSEUDO-ORIGENES^k, qui memorabili loco: *Ipsa illorum (Graecorum) placita, quae consistere nequeunt, pro credibilibus habenda propter immanem haereticorum insaniam, qui quoniam silent, et indicenda mysteria sua abscondunt, a multis iudicati fuerunt Deum colere, quorum iam olim exposuimus opiniones, non eas demonstrantes subtiliter, sed pinguius crassiusque redarguentes, nequaquam indignum censentes illorum arcana in lucem protrahere,*

VII. Haereses
ex philosophia
gentili orae
eam exosam
PP. reddere.

g) Therapent. Lib. V.

h) Adu. haereses L. II. c. 14. p. 133. ed. Meffuet.

i) De praescr. c. 7. de anima c. 17. p. 325. ed. Rig.

k) Philosophum. L. I. p. 5.

trahere, eo consilio, ut cum nos per aenigmata exposuissimus placita ipsis, erubescerent, ne fortassis etiam ipsorum arcana effati demonstrarem esse atheos a contraria rationi sententia profanoque paulum desisterent instituto. Cum autem solius Graecanicae philosophiae periti essent doctores ecclesiae, nec Orientalem intelligerent, factum inde est, ut, videntes inesse philosophiae Orientali et Aegyptiacae quaedam affinia Pythagorico-Platonice dogmatibus, immo admixta quaedam esse placitis in Aegypto luxuriantibus indeque per Asiam Syriamque et vicina loca diffusis, vehemens inde in Platonice quoque philosophiam conciperent odium. Cui cum Ariani quoque errores adscriberentur, accidit inde, ut seculo quarto, quo tantum non extinctae erant haereses Gnosticae, et philosophia Orientalis sub Alexandrinae vel Eclecticae philosophiae habitu tecta ex parte tantum supererat, propter ista Ariana dogmata philosophia gentilis maxime Platonice pessime audiret, ut ex GREGORII NAZIANZENI, HIERONYMI aliorumque locis, quos recentiores nonnulli illis *ὁμολησοί* collegerunt, disci potest. Sed et Aristotelica philosophia eo nomine vehementer patribus inuisa fuit, quod dialecticis subtilitatibus ad deprauanda Christiana dogmata haereticos abuti, idque praecceptore Aristotele didicisse crederent. Id de Aetio conqueritur EPIPHANIVS, et de aliis SOCRATES. Multo vero magis accensi sunt virorum optimorum animi in hanc pseudo-philosophiam haereticorum strophis incrustatam cum artibus pessimis insidias inde strui rebus Christianorum viderent. Homines enim istos, qui huius philosophiae mysticae secreta se pernouisse gloriabantur, non pudebat, libro multos ineptiis suis fanaticis plenos vetustis philosophis summam nominis celebritatem consecutis supponere, hacque auctoritate sibi fidem conciliare, et sanctis quoque viris eiusmodi foetus adulterinos tribuere. Qui cum pseudo-philosophiae istius decretis turgerent, detecti

l) Orat. XXXVI.

m) Adu. Luciferian. T. II. opp. p. 142.

n) PETAVIUS dogm. theol. T. II. L. I. c. 8. §. 2. p. 42. ed. Paris. CHR. SANDIVS nucl. H. E. Lib. I. p. 139. BVDDIVS Isagog. histor. theol. p. 420. 445. et EHREG. DAN. COLBERGIVS in specim. hist. de orig. et progressu haereticum in ecclesia, itemque in Christianismo Platonico-Hermetico P. I. c. I. p. 19. 21. 23. seqq. BALTVS l. c. p. 229. SOVERAIN. l. c. P. I. c. 8. p. 68. CLERICVS ep. crit. IX. p. 257. et post hos innumeri alii. Intercessit autem, quod ad Arium eiusque Platonismum CVDWORTHVS system. intell. §. 36. p. 675. qui negat, Arianam doctrinam de filio Dei Platonis ex schola profectam esse, eo quod valde differat a dogmate de *λόγῳ* Platonico. Sed haec frustra opponi veterum testimoniiis, et Arianae educatio et disciplina, quam Alexandriae coluit, et dogmata alia Platonice, e. c. de praesentia animarum satis ostendunt. Neque haec euincunt aliud, nisi Arium in

hoc quidem doctrinae capite a Platonis schola discessisse, longiusque progressum esse, ut Christianis placitis inferiret, quod Platonice quoque doctrinis imbutus facere potuit: aliud enim est, Arium Platonice habuisse praecceptores, aliud, errorem esse *γυναικῶν* Platonice. Prius veteres testantur omnes, posterius vix definitur potest, cum recentiores Platonice ipsi de *λόγῳ* varia ratione dissentirent. Conf. Cel. MOSHEM. ad h. l.

o) Haeres. LXXVI. §. 2. T. I. p. 913.

p) Hist. eccles. L. I. c. 25. conf. PETAV. l. c. proleg. c. III. §. 3. Obf. Hal. T. I. obf. 15. GREG. NAZIANZ. or. 26. T. I. opp. p. 488. hi tamen dialecticae Aristotelicae abusum respiciunt, unde praeter veri speciem Arianos errores ex philos. Aristotelis deriuat P. FAYDIT. apolog. de syst. des PP. sur la trinité p. 24.

q) Eleganter de hac caussa suppositorum librorum inter Christianos Sec. I. et II. differuit Ven. MOSHEMIVS pec. diff. Vol. diff. ad H. E. pert. p. 221. seqq.

detesti a sanctis viris, omnium quidem oculis expositi fraudesque manifestatae sunt, magna vero inde indignatio eorum, qui rebus sacris praerant, cum haereticos hos philosophos nominibus Iesu Christi et apostolorum sanctorumque virorum aliorum ad decipiendam gregem Christianam abuti gernerent, exorta est. Verisimile quoque videtur, cum inter Iudaeos pseudo-philosophia ista arcanis gressibus se insinuans passim reciperetur, et Cabbalistica portenta gigneret, ex his vero quidam ad Christianos accederent, iisque mysteriis sacra dogmata corrumpere, hoc quoque non nihil ad id, quod prae se patres ferunt, odium in philosophiam contulisse. His itaque ex causis cum in omnem philosophiam, quae extra ciuitatem Christianam inualescebat, odio exardescerent doctores ecclesiastici, Graecam vero fontem omnis huius mali putarent, eo quod Orientalem literaturam plerique ignorarent, mirum non est, vehementius declamasse eos in philosophiam fere omnem, eamque in feruore disputationis constitutos ferme totam reiecisse, et pro vero haeresium fonte agnouisse. Vnde notum illud TERTULLIANI haereticorum patriarchas esse philosophos, in quod dictum erudite commentati sunt celeberrimi theologi ADAMVS RECHENBERGIVS et ERNESTVS SALOMO CYPRIANVS, qui, ne prolixi nimis simus, videndi. Et hae quidem origines sunt querelarum, quas plenis buccis contra philosophiam dederunt veteres ecclesiae doctores, quas hoc loco cumulare instituti ratio vetat, adiri vero possunt ab iis, qui ipsa illorum verba desiderant, DIONYSIVS PETAVIVS et FRANCISCVS BALTVS. Ut vero vehementer philosophiam doctores Christiani culpabant, ita e contrario sacram philosophiam, id est religionem Christianam quam maxime laudabant, sacrasque paginas ex merito extollebant, hocque sapientiae genus studio philosophico, quale illud rei Christianae aduersabatur, multis verborum ambagibus opponebant, philosophiam Graecanicam valde vilipendentes. Exemplum qui cupit, TATIANI illi oratio contra Graecos legenda est, qui vehementer in Graecanae-philosophiae contemptum insurgit. Qua in re modum excessisse nonnullos fatendum est, raro enim fieri solet, vt modus in his rebus accurate feruetur. Ignoscendum tamen viris cetera eruditis piisque, cogitandumque tantopere corrupisse haereticos ista pseudo-philosophia Christiana dogmata, tot monstrorum opinionum vaesanarum excogitasse, vt mirum non sit, ecclesiarum antistites, qui veros fontes horum somniorum non satis nouerant, ansam inde arripuisse, de philosophia fere omni, tanquam patris tenebrarum opere

r) Passim huc respicere videtur TATIANVS in Orat. ad Graecos.

s) Adu. Hermogenem.

t) Diff. an haereticorum patriarchae philosophi. Lips. 1701.

u) Distr. ad id Tertull. haeret. patr. philosophi, Helmsf. 1699. conf. quos laudat BVDDEVS inagog. L. II. c. 3. §. 5. p. 553.

x) l. c. C. III. §. 5. seqq.

y) Jugement des SS. Peres sur la morale de la philosophie payenne passim.

opere finiftrius acerbisque statuendi. Quod vt luculento exemplo illustremus, et quos infelices fructus haec pseudo-philosophiae semina produxerint, qui hoc odium in viros optimos accenderunt, pateat, non abs re vel praeter institutum nostrum fore putamus, si Valentinianae haereseos breui adumbratione, qualis illa in historia potissimum philosophica locum habet, dogmata in aprico ponamus.

Exemplo id illustretur Valentinianae haereseos.

§. IX. Fuisse celeberrimam inter Christianos seculo II, a disciplinae sacrae puritate et simplicitate deriuantes haeresin Valentini, qui nouam sibi sectam condidit, cum spem praefecturae alicuius coetus potiundi amisisset^a, veteres vno ore testantur^b: cuius, licet fanaticismum omnirationi contrarium et absurdissimum foueret, celebritatem inde potissimum ortum habuisse suspicamus, quod philosophiae speciem systema Valentini haberet, et illi se sectae attemperaret, quae per Aegyptum, Syriam, Asiamque, immo per Italiae quoque partes quasdam se late diffuderat. Qua opinione vulgi exceptus cum eloquentia persuadendique virtute emineret^c, tanta felicitate applausuque per Orientis et Occidentis prouincias fomina sua disseminauit, vt credi vix possit, tam inepta hominis emotae mentis fanaticique philosophi deliria tot inuenire potuisse affectas, nisi tristi experientia doceremur, nihil magis homines, quorum plerique iudicandi facultatem non excolunt, in assensum rapere, quam dogmata, quae ingenii acumine pinguntur, imaginationis lumina excitant, fingendique licentia mire comuntur, et non inepte connectuntur. Tacemus, speciem philosophiae, et opinionem eruditionis, quam homo prae se ferebat, et exiguas quasdam, quas systemati in se satis absurdo infarsit, veritatis particulas viris etiam cetera acutis imposuisse, vt Valentinianae mataeologiae aures patientes commodauerint. Id quod veteribus, qui ad veros huius haereseos fontes non satis attendebant, nec philosophiae hoc genus, quod eam progenuit, satis intelligebant, eo magis condonandum, quo magis inter recentiores, quibus maior historiae philosophicae lux affulsit, fuere, qui nec tam male doeuiffe Valentinum, nec sanos sensus respuere contenderunt. Id quod praeter GODOFREDVM ARNOLDVM^d, huic quidem negotio ob philosophicae historiae ignorantiam imparem, fecisse SOUVERAINVM^e, et hoc candidiores multo et doctiores ISAACVM BEAUSOBRIVM^f, CAMPEGIVM VITRINGAM^g, et IACOBVM BASNAGIVM,

z) De tempore, quo hi errores disseminati sunt, occasione loci cuiusdam de iis in epistola Ignatii disputarunt. PEARSONIVS Vindic. epist. Ignat. P. II. c. 7. p. 370. et DALLAEVS de script. Ignat. c. XII. atque LARROQUANVS obs. ad Vindic. Pearsonii p. 226. IUSTINI MARTYRIS aetate iam eos viguisse ex dial. cum Tryphone p. 349. constat. Conf. TERTULLIAN. contra Valent. c. 5. TILLEMONTIVS memor. eccl. hist. T. II. P. II. p. 503.

a) TERTULLIANVS l. c. c. 4.

b) IRENAEVS L. III. c. 3. EPIPHAN. haer. XXXI § 7.

c) TERTULLIANVS l. c.

d) Hist. Eccl. et haeret. T. I. P. I. L. I. c. 2. p. 67. sqq.

e) Platonisme deuoilé c. VIII. p. 68.

f) Hist. Manich. T. I. L. III. c. 7. § 8. p. 550. seqq.

g) Obs. SS. L. I. c. 2. p. 131.

NAGIVM ^b, maxime vero **PETRV M FAYBIT** ⁱ, contendisse constat. Vt vero ipse Lector iudicare de monstroso systemate queat, et de philosophiae Orientalis et Aegyptiacae dolis, maloque, quod in ecclesiam inuexit, maximo exemplum habeat, paucis systema Valentini philosophicum enarrabimus, modestumque, quid nobis de eo videatur, iudicium subnectemus.

§. X. Nempe I. omnia, quaecunque sunt atque existunt, in duas partes diuisit philosophus fanaticus, quarum vna illa contineret, quae ad diuinum pleroma pertinent, quaeque vel intra vel extra illud acciderunt, altera res exponeret, ad mundum hunc visibilem spectantes: Fingit nempe sibi, II. vel, ex philosophia potius Orientali assumit impostor, immensum quoddam et splendidissimum, quod omnia repleat spatium, in quo dicit omnem diuinam naturam tanquam in aeterna quadam beatissimae lucis abyssu latuisse, ab infinito tempore, et III. triginta vtriusque sexus aeonas siue emanationes diuinis naturis constantes, totidem nempe foeminas quot mares, sed diuersi gradus, atque ordinis ex se genuisse, et diuina quadam emanatione produxisse, quae intra spatium istud contineantur, quod *Pleroma* vocauit. IV. Inde vero sequi, quod omnium aeonum (hoc enim nomine aliis quoque ex hac schola Orientali sectis usurpato naturas istas siue emanationes diuinas appellat, ob rationes *Libro huius periodi primo* enarratas) vnum sit caput, radix atque fons vnus, nempe Deus vnus, inuisibilis, sempiternus, ingentus et incomprehensibilis, quem quod radix esset radicum fonsque atque pater omnium, *Proarchen*, *Propatora*, et ob imperscrutabilem profunditatem *Bython* dixit. V. Deo huic in infinita et inexplicabili profunditate latenti coniugem iungebat philosophus obscurissimus principium aliud *Ennoiam*, siue cogitationem, quam et *Charin* et *Sigen* ob gratiam et beatitatem, et ineffabile circa eius naturam silentium appellauit. VI. Ex hoc duorum principiorum connubio secundum eum concepta atque egressa est mens siue *Nus*, primogenitus paterque atque radix reliquarum emanationum omnium, et cum ea simul mente *Aletbeia* quoque siue veritas genita est, hacque duplici syzygia tetras illa siue quadriga diuinorum principiorum prima et suprema extitit, quae VII. cum et ipsa foecunda esset, aliam tetradem ex se produxit, *Logon* siue sermonem, *Zoën*, vitam, *Anthropon*, hominem, et *Ecclesiam*: ita vt VIII. ex duabus tetradibus principiorum ogdoas enasceretur, sicque fons ille diuinus emanationibus radicaliter ex se scaturientibus, in pleromate diuino produceretur, vt reliqua aeonum diuinarum familia generaretur. Quarum genealogiam sic instituit miri et foecundi ingenii homo: IX. *Logos*, ait, nouam generauit decadem, *Bythium*, profundum, *Mixin*, missionem, *Ageratum*, senio non subiectum, *Henosin*, vnionem, *Autophyes*, ex se ipso genitum, *Hedonen* voluptatem, *Acinetum*, immo-

Oo 2

immo-

h) Hist. Judaic. T. III. c. 38. p. 729. seqq.

i) In illustrat. H. E. Sec. I. et II. p. 12. seq.

immobilem, *Synocrasm*, temperamentum, *Monogenea*, vnigenitum, et *Macariam*, beatam, sic vt ex vtroque sexu familia haec constaret diuina. Neque sic aeonum finis, sed his iungebat X. et coniugio hominis cum ecclesia dodecadem aeonum, *Paracletum*, aduocatum, *Pislin*, fidem, *Patricon*, paternum, *Elpida*, spem, *Metricon*, maternum, *Agapen*, amorem, *Aënum* sempiternum intellectum, *Synesin*, scientiam, *ecclesiasticum*, ecclesiae filium, *Macarioten*, beatitatem, *Theleton*, desideratum et *Sophiam*, sapientiam. XI. Ita ex Ogdoadecade et dodecade totam aeonum diuinarum in pleromate constituit familiam Valentinus, eiusque parentes fecit primo quidem Bythum et Sygen, tum Logon et Zoën, et tandem Hominem et Ecclesiam. XII. Quamuis autem in vno omnes aeonas pleromate diuino collocaret Valentinus, leges tamen systematis emanatiui secutus, aeonas inter se perfectionis absolutae natura distinxit, solique menti cum Bytho connexionem esse atque communionem perfectissimam asseruit. Quo simul notam fabulae huius scenam instruxit satis lepidam. Nempe XIII. cum non tam arcto cum Bytho coniunctae essent vinculo aeonas reliquae, desiderium inde conceperunt coniungendi se cum eo, quo inprimis occupata emanationum harum vltima ita exarsit, vt tantum non penitus a pleromate fuerit absorpta, nisi *Horus*, terminus, (finitatem quandam terminos naturae diuinae perfectioni ponentem intelligit) ita restrinxisset eam, vt retracta sibi reddita suo circulo naturaeque suae restitueretur. XIV. In hoc desiderio cognoscendi naturam Dei, eique se iungendi, quamuis intra limites retracta esset sophia, concepit, nimiaque commotione abortum passa, foetum edidit informem, metus, miseriae, doloris, tristitiae futurum fontem, et haec *Embrymesis*, cupido est. Quae cum secum haberet passionem siue perturbationem ex pleromate diuino eiecta atque relegata est, matre Sophia per Horum purificata et in lucem cum priorem inter pleromatis aeonas restituta. Neque sic comoediae finis, sed nouus a mirifici ingenii homine ordo in scenam productus. XVI. Nempe reliquarum etiam aeonum similis metuebatur lapsus, cui vt praeueniret pater ille summus emisit aeonum syzygiam alteram per *Menogeniton*, nempe Christum, et Spiritum sanctum, vt in ordinem omnes redirent, et Christus quidem patris illas profunditatem doceret, hic ad tranquillum reuocaret statum quietemque seruandam. Id ita successisse porro XVII. nugatur, vt omnes inter se aeonas, voluntate menteque redderentur similes, et ad aequalitatem reducerentur, immo mutarentur, quae masculinae essent, in Noës, Logos et Christos, quae foeminae in veritates, vitas, spiritus et ecclesias. Id quod XVIII. tanto cum gaudio aeonum factum esse, ait, vt summa laetitia perfusae conferrent singulae optimam florentissimamque sui partem, in honorem Bythi, vnde *Iesus* prodierit, qui omnium aeonum nomina complectatur, angelosque cum eo productos satellites habeat. Et haec quidem intra pleroma accidisse nobis

nobis narrat fanaticus philosophus. Extra pleroma haud dissimilenti scenam instruit, vt quae circa mundum visibilem acciderint, more suo aenigmata struendo explicaret. Nempe XIX. *Enthymesis*, quam sophiae abortum fuisse dixerat, quae et *Achamoth* vocatur, extra pleroma constituta in tenebris oberrabat, sine luce, figura, forma. Christus itaque eius miseratus et extensus sui aliquid ei imprimens formam ei impertiuit, secundum substantiam non vero secundum scientiam, sicque ex parte tantum perfectam reliquit, ipseque in pleroma discessit, virtute sua retracta. XX. Ita animata Achamoth cum lumine careret, studiose summoque cum desiderio hoc lumen quaerebat, sed repressa a Horo totam se luctulabat, moerorique atque tristitiae. Cui vt finem tandem faceret XXI. ad Christum conuersa, anxietatis ab eo terminum exorauit, sicque condita est materia, ita vt ex lachrymis aqua, ex risu lux, ex consternatione et terrore terra et sic porro, orirentur. XXII. Laboranti vero vt suppetias denuo ferret Christus, lugenti et deprecanti audaciam misit *Paracletum*, angelorum comitatu stipatum, qui hanc, quam tantopere desiderabat, scientiam ei ingenerabat, sicque a dolore et cruciatu ex parte liberabat. XXIII. Neque tamen sic omnis materiae ineptitudo, malaque indoles tolli a materia potuit, quin relinqueretur cura illa inquieta materialium rerum parens: qua duplex substantia orta est, quarum vna perturbationibus subnoxia esset; altera ex illis malum sibi habitum contraheret. XXIV. Achamoth autem angelos paracleti comites amore complexa, cum splendorem eorum imaginatione intueretur, concipiens foetum peperit spiritualem angelis similem. XXV. Ita scilicet triplicis substantiarum generis mater Achamoth facta est, spiritualis, animalis et materialis. XXVI. Ex animali *Demiurgus* factus est, creator conditorque rerum reliquarum omnium. Ita praeparatis reliquis fabulae partibus ecce quomodo ad rem visibilem *γλυκοσι* Valentinus progrediatur. Nempe XXVII. cum rerum omnium formatio ignota esset demiurgo, adiuuans eum mater supremi pleromatis imaginem impressit, ita vt Achamoth Bythum, Demiurgus Monogeniton, Archangeli et angeli vero a Demiurgo facti reliquas aonas referrent. Ita XXVIII. conditis animalibus et materialibus rebus omnibus et a se inuicem discretis coelestia omnia et terrestria inde enata sunt. XXIX. Septem autem cum conditi essent coeli, intelligentia et ratione praediti, super supremo sedem sibi destinauit Demiurgus, mater vero inter pleroma et mundum confedit. XXX. Ille cum nec pleromatis superioris, nec originis suae esset conscius; Deum se esse, credidit. XXXI. Affectus autem siue perturbationes cum materialium rerum fontes essent, ex timore animalia, ex moerore mali spiritus, ex anxietate elementa corporea formata sunt, hisque inditus ignis lethalis et corrumpens. XXXII. Hominis porro fabricam ita explicat Valentinus: Ille scilicet demiurgi opus est, ex tribus veluti hominibus concretum; quorum vnus ex materia crassa, alter ex coelesti spiritu, et semine

quodam diuino, tertius ex animali materia, media inter vtramque illam, et demiurgi naturam referente constat. Tunica enim pellicea eum vestit, hoc est, carne; Sophia vero mater, Demiurgo incio spirituale semen addidit, vt spiritualis quoque homo euaderet. Hinc XXXIII. Ex tribus partibus homo constat, spirituali, animali et materiali, siue spiritu, anima et corpore. Ex his vero XXXIV. perit aliquando pars materialis, mortalis enim est, et terrena, adeoque corruptione dissoluitur; animalis, si se potioribus melioribusque dederit, media in regione conquiet, si deteriora deligat, ad similia transfertur. XXXV. Vt itaque saluetur, mediatore opus habet, et animalis, et spiritualis naturae particeps, et corpore praeterea vestito, ast experte naturae terrestri siue *χοϊκῶν*, quae salutis non est capax. XXXVI. Saluator itaque, siue Christus animalis natus non est ex Maria virgine, sed per eam, ceu aqua per canalem, transit, et ita corpore vestitus in hoc aspectabili mundo comparuit: in baptismo autem descendit super ipsum Iesus ex pleromate, sub specie columbae, sicque omnes cum eo aeonum perfectiones communicauit. Is vero Iesus ab eo iterum discessit, cum ad Pilatum duceretur, vt adeo solus animalis Christus pateretur, cum spiritualis substantia semenque matris pati non potuerit. XXXVII. Ex quibus sequitur, non spirituales hominem, sed animalem solum redemptione opus habere. XXXVIII. Dantur tamen animae naturae vel bonae vel malae, et hae quidem semen illud spirituale ex Achamoth concipere et ita bona facere nequeunt. XXXIX. Ex his vero omnibus perfectam tandem *γνώσιν* oriri, eamque latere in his mysteriis, putabat, vnde felicitatem posuit Valentinus in cognitione mysteriorum pleromatis. XL. Totius vero fabulae eatastrophem hanc ponit fanaticus: vbi semen omne perfectum fuerit, tum ipsarum mater Achamoth ex media illa sede transferetur, et intra pleroma recipietur, nec non sponsum suum recuperabit Saluatorem, illum, qui ab vniuersis in lucem est editus: vt Saluatoris et sapientiae Achamoth coniugium instituetur. Ast spirituales homines, postquam animas exuerint, et ad spirituum purarumque mentium conditionem euaserint, ac nullo detinente, nec aspectabiles in pleroma penetrauerint, Saluatoris comitibus angelis collocabuntur. Demiurgus autem, in locum matris succedet, mediamque regionem occupabit. Eodemque loco iustorum animae otio et quiete potentur, eo quod ad Pleroma nihil animale perueniat. His peractis ignis ille, qui in mundi latebris delitescit erumpet ac conflabit: donec omni consumta materia cum eodem et ipse consumtus et in nihilum redactus fuerit ^k.

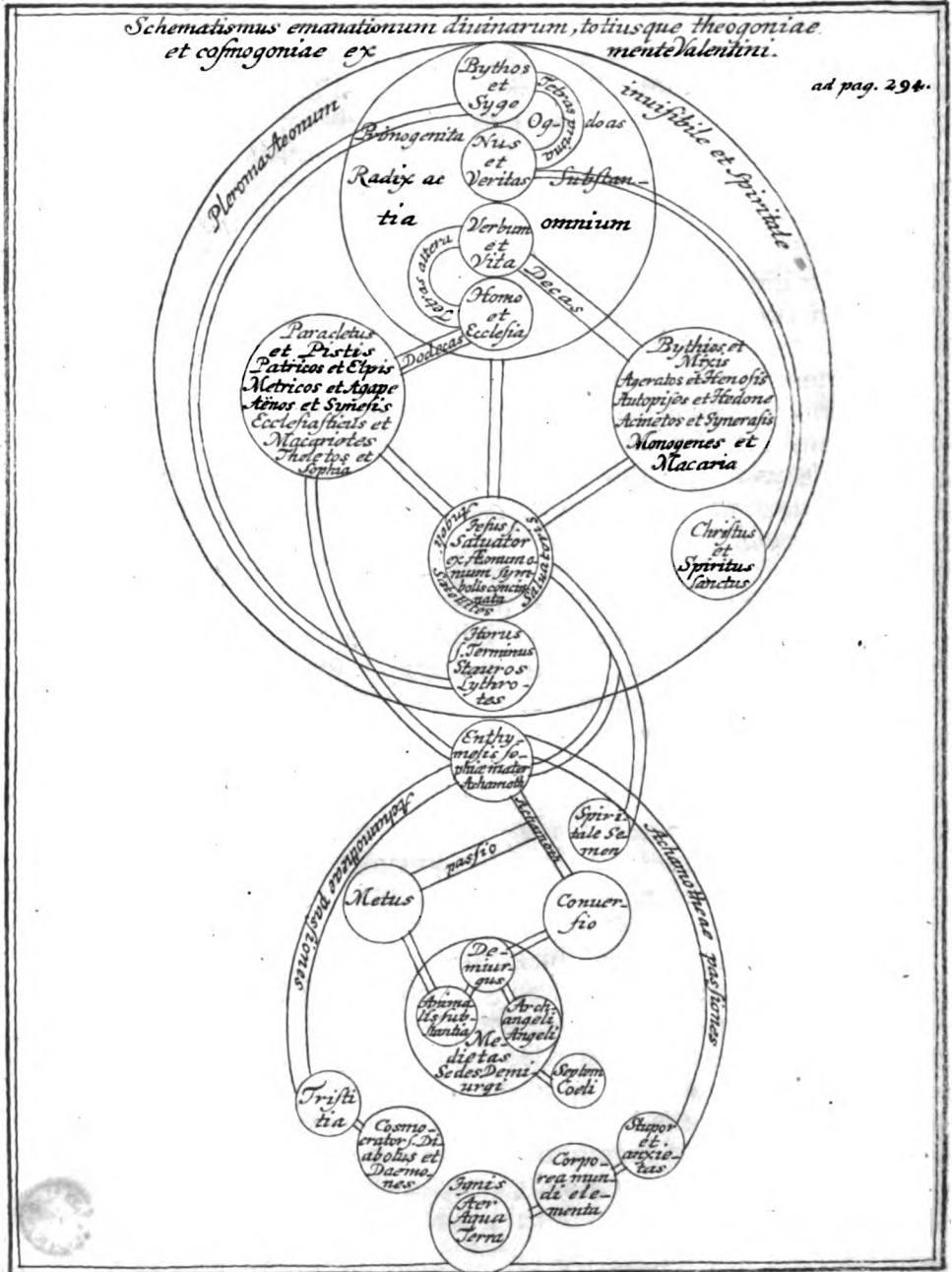
*Origines ma-
taeologiae Va-
lentiniannae.*

§. XI. Et haec longa quidem illa Valentini fabula est, theogoniis Graecorum theologorum non dissimilis, de cuius origine atque fonte in tot opi-

k) Vt melius ordo generationum siue emanationum harum intelligatur, sequens schema subiicimus.

Schematismus emanationum diuinarum, totiusque theogoniae
et cosmogoniae ex mente Valentin.

ad pag. 294.

tot opiniones itum est. Quod equidem mirandum non est, cum huius commatis aenigmatum ea sit conditio, vt varias explicationes patiantur, et in varias partes trahant interpretes, praecipue si hypotheseos cuiusdam praeconceptae praerudicium ad illa soluenda afferant. Id quod in praesenti argumento eo magis euenire necesse fuit, quo magis, qui de Valentini nugis nobis quaedam retulerunt, nec satis certi de eius placitis fuerunt, nec satis inter se concordantes, neque etiam verum illum fontem, ex quo haec sentina haupta est, cognouerunt. Facile etiam ex ipso hoc systemate, prout ex narrationibus veterum, praecipue Irenaei, Tertulliani, Epiphani, Augustini aliorumque illud exposuimus, colligi potest, hominem fanaticum, cum philosophiam sanae menti intolerabilem cum Christianae religionis praecipis in concordiam redigere constituisset, ea foecundissimae quidem, at emotae imaginationis, (qua plerumque vtuntur atra bile pleni, vt Aegyptios fuisse cum Valentino plerosque constat), ope conciliaffe ireque vno sub iugo coegisse, quae mire alias distant. Multum autem huius philosophiae systema obscurauit falsum illud doctorum veterum praerudicium, haereses omnes, etiam illas, quae philosophiam Orientalem parentem habuerunt, ex Graecanica philosophia ortas esse. Dum enim ad placita sectarum Graecarum Valentini errores retulerunt, mire quoque eius sensus peruerterunt, hocque ipso auctoritate sua recentiores viros doctissimos valde seduxerunt, vt perperam de Valentini philosophia statuerent. Id quod ex ipso IRENAEO¹, cui potissimum notitiam systematis paradoxo debemus, haud obscure patet, qui ita de Valentinianae doctrinae erroribus statuit, vt putet, Graecos philosophos tantum non omnes ὕλην quandam ad ineptum hoc aedificium contulisse, exque eorum laciniis totum centonem fuisse congestum fartumque, dedisse Thaletis aquam Valentini Bython, Homeri Oceanum et Thetin Bython et Sigen, Anaximandri infinitum aeonas, Anaxagorae partes similes Achaemeth, Epicuri et Democriti vacuum vmbra, Platonis ideas imagines, Empedoclis necessitatem materiam, Hesiodi Pandoram Saluatorem ex aeonibus confluentem, Cynicorum licentiam hominem spiritualem etc. In quibus verbis, quod pace tanti viri dictum sit, merito iudicium desideres. Nec rem acu tangunt recentiorum quorundam coniecturae; inter quos IOANNES CLERICVS², cum haud exigua inter aeonas Valentini et theogonias poetarum Graecorum similitudinem obseruauisset, ex Hesiodo Valentinum occasionem talia concipiendi sibi atque excogitandi captasse suspicatur. Quod aliter admitti non potest, nisi quatenus de allegoria a Valentino adhibita intelligendum est, quam veteribus theologis vsurpatam Aegyptios quoque in vsu habuisse suo loco diximus. Quod tamen id magis probat, ex communi Orientalis theologiae fonte et veteres theologos, quique hos imitati sunt poetas et Valentinum

1) L. II. c. 14. p. 133.

2) Biblioth. vniuers. T. II. p. 190.

tinum hausisse, quam illos huic in re simili auctores extitisse. Neque hoc controuersiam dirimit, quæ non de modo proponendi, sed de summa doctrinae eiusque origine agitur. Paulo aliter EDVARDVS STILLINGFLEETVS* suspicatur, Sanchuniathonis cosmogoniam materiam Valentino dedisse, hunc in modum de originibus mundi inuisibilis et visibilis præcipiendi. Nec ignotum est, eam theologiam et cosmogoniam inter Orientales satis celebrem occasionem dedisse illi systemata condendi, ex quibus ista tandem philosophia orta est, quæ Valentino ad tale excitandum doctrinae ædificium materiam subministravit: vnde ad vetustissimos libros eius asseclæ prouocare solebant. At remota hæc nimis vt a tempore, sic a sensu systematis Valentini sunt, et præterea satis adhuc dubia est fragmentorum Sanchuniathonis γνησιότης, vt Tomo primo, Libro primo obseruatum. Propius vero TERTVL- LIANVS* coniecit, Platonismum, quem late eo tempore in Aegypto regnauisse suo loco demonstrauimus, fontem deliris dogmatibus præbuisse, quam potissimum opinionem secuti sunt HOOPERVS* F. BAL- TVS* et REN. MASSVETVS*, qui ad systema Platoniorum Aegyptiacum prouocat, quod IAMBlichVS* fusc delineauit, quodque haud obscura Φιλοσοφουμένων Valentiniarum vestigia prodit. Alii tamen, cum inter Iudæos philosophiam didicisse Valentinum verisimile videatur, ex Cabbalistarum schola origines familiae huius diuinæ, quam homo lepidus commentus est, deriuandas esse contendunt, quam opinionem præter SOYVERAINIUM*, IO. CHR. WOLFIUM*, et IO. CROIUM* maxime tuiti sunt viri eruditissimi IO. FRANC. BYR- DEYS*, et IACOBVS BASNAGIUS*: qui potissimum confectis miro inter emanationes Cabbalisticas et Valentinianas nituntur. Quibus tamen nouitatem, vt putant, Cabbalæ obiecere MASSVETVS* et HERM. AB ELSWICH*. Nostrum hoc loco non est, tantas compone- re lites et diuersis eruditorum sententiis nostrum interponere arbitrium, id enim alium locum postulat, et in ecclesiae Christianae, vel haeresium quoque historia pluribus disputandum est, atque discutiendum. Hoc vero vt moneatur, institutum nostrum omnino postulat, quod suboluit quidem ipsis his viris doctis, nemo tamen, quantum nobis constat, ante acutissimum MOSHAMIUM* detexit, obseruauitque, nec vllam ex his coniecturis ex toto vram, nec vllam falsam penitus esse, sed suo modo

a) Origin. SS. L. II. c. 2.

o) De praescript. c. 7. et 39.

p) In specimine coniectur. de haeresi Valentin.

q) Défense de SS. Pères accusés de Platonisme L. II. c. 18. p. 231.

r) Diff. I. in Irenaeum p. 17. seqq.

s) De myster. Aegypt. Sect. VIII.

t) Platonisme dévoilé L. I. c. 8. p. 68. 87.

u) Ad Origenis philosophum, p. 18.

* In specim. coniectur. ad calc. Irenaei ed. Græbii.

y) Pecul. diff. de haeresi Valentin. ad calc. in- trod. in hist. philol. Hebraeorum.

z) Hist. des Juifs L. III. c. 28. p. 718. seqq.

a) loc. cit.

b) Ad LAVNOIUM de fort. Arist. in Acad. Paris. p. 135.

c) Hist. Eccl. Sec. II. p. II. c. 5. §. 5. p. 191. cuius opinionem postea amplexus est B. BYR- DEYS de eccl. Apostol. p. 322.

modo veritatis aliquid omnes comprehendere, ipsas vero genuinas origines Valentinianae philosophiae ex philosophia Orientali deriuandas esse. Eam enim philosophiam ex Oriente in Aegyptum progressam, et Christianam et Iudaicam et Platoniam disciplinam contaminasse, et inter illos Gnosticorum haereses, inter Iudaeos Cabbalisticam philosophiam, inter Platonicos, Alexandrinum systema progenuisse, haecque tria doctrinarum aedificia in fumis capitibus mire conspirare, maxime vero veteres haereses hanc Orientalem philosophiam parentem agnoscere, luculentis, nisi fallimur, argumentis demonstrauius, et Simonis quoque Magi deliriis illustrauius. Nec dubitamus, fore neminem, qui Orientalis systematis διατύπωσιν, qualem supra exhibuimus, illumque eius, qualem cum Alexandrina et Cabbalistica philosophia habere ostendimus, παραλληλισμὸν attente considerauerit, et cum placitis Valentinianis comparauerit, qui non sponte in hanc inciderit cogitationem, Valentini doctrinam non minus, quam cetera Gnosticorum systemata ex philosophia Orientali, at ea, quae in Aegypto Platonico-Pythagoricis placitis patriaeque theologiae attemperata est, originem cepisse, et ex generalibus his assertis eam totam explicandam esse. Quamuis enim non pauca sint in systemate Valentiniano, quae peculiaria habet et a ceteris Gnosticis abeuntia, summa tamen capita, ipsaque fundamenta accurate cum ipsis philosophiae istius praeceptionibus concinunt, quaeque abeunt, partim ingenio Valentini debentur, comtiori mireque foecundo, quo fabulam elegantius et accommodate magis ad ingenia Aegyptiorum theogoniis affuetorum ornauit instruxitque; partim ex studio χρειολογίαν Ecclesiae cum somniis suis conciliandi orta sunt: cetera Orientalem scholam parentem habent, sed Aegyptiacis coloribus pictam: nec praefracte negauerimus, vel Platonismi vel Cabbalismi aliquid in hoc systemate latere; licet hoc quidem refugii opus non habeamus, cum omnia, quae non propria sibi et peculiaria adsciuit Valentinus, Orientali systemati inter Aegyptios viginti debeantur. Quod ne dicis gratia affirmasse videamur, paucis; (ad haec nostra arua enim res spectat) luculenter hoc et testimoniis et rationibus probabimus. Fuisse scilicet Valentinianum systema propaginem Orientalis doctrinae, testem habemus luculentissimum ΤΗΕΟΔΟΤΥΜ^d ex cuius vel dogmatibus vel scriptis excerpta habemus^e, Valentinianas et Gnosticas dictorum S. Scripturae explicationes exhibentia, quibus hic titulus praefixus est: ἐκ τῶν Θεοδότηου καὶ τῆς ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΚΑΛΟΥΜΕΝΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΟΥΑΛΕΝΤΙΝΟΥ

d) De hoc Theodoro Byzantino Coriario, videndi quos laudant IYTINGIUS de haeresiarchis aevi Apost. S. II. c. 15. §. 2. p. 259. seqq. et FABRICIUS ad PHILASTRIUM de haeres. c. 50. p. 104.

e) Solent CLEMENTIS ALEXANDRINI

Hist. philos. Tom. III.

operibus adici, quem auctorem esse quidam putant. Ea cum versione Latina FR. COMBEFFI 511 inferuit Bibl Graec. Vol. V. p. 105. B. FABRICIUS. Germanice vertit G. ARNOLDVS l. supra cit. et feliciori ingenio I. G. WACHTERVS cum praefat. EL. VEIELII.

TINOY χρόνου ἐπιτομῆ. *Excerpta Theodoti*, (ita vertit F. COMBESIVS) *priora, atque ex ORIENTALI ITA DICTA DOCTRINA TEMPORIBVS VALENTINI, Epitomae.* Quae excerpta licet integrum Valentini systema non exhibeant, dum dicta tamen Scripturae illi applicant, primaria eius capita continent. Haec vero non Valentini tantum dogmata esse, sed Orientalem quoque doctrinam referre, hocque nomine singulare aliquod philosophiae vel theologiae potius aedificium ita appellatum fuisse clarissime docent. Alia, quae huc de vera Orientalis philosophiae existentia aduocari possent, testimonia, suo loco iam producta in praesentia breuitatis causa omittimus. Nec alia causa videtur fuisse PHILASTRIO^f, cur capitulis his scripturarum, ex quibus ista excerpta sunt, vti dicat Theodoti affectas, *legentes et non intelligentes, impietatisque paganae et coecitatis Iudaicae consortes se potius, quam Christianae salutis participes demonstrantes*, quam quod ex ipsa gentili philosophia haustam Theodoti haeresin putauerit. Christum enim nudum hominem non vero Deum dicebat Theodotus, id quod ad coecitatem quoque Iudaicam referri potest, quae eius deitatem in Scriptura manifestatam nec intellexit, nec accepit; at quae reliqua asuebantur impiae *χριστολογίας* dogmata, filium Dei materialem esse, dari in diuinis sexuum differentiam, Deum patrem in Christo passum esse, a Christo ante passionem animam diuinam et spiritualem, ab animali distinctam recessisse, et quae his similia in his excerptis leguntur, vt Valentini errores sunt, ita a Philastrio ad Iudaicam coecitatem non potuere referri, sed ad impietatem paganam pertinent. Esse vero totam Valentini doctrinam, quod ad summa et essentialia systematis nugacis capita attinet, ex philosophia Orientali desumptam, et collatio cum reliquis Gnosticarum haeresum dogmatibus, et consensus cum primariis illis doctrinis, quas illa philosophia Orientalis tradidit, quasque suo loco strictim enumerauimus; immo mira quoque illa harmonia quam inter Valentini et Alexandrinorum philosophorum atque Cabbalistarum dogmata obseruauerunt viri eruditi, factis superque loquuntur. Nam quemadmodum ea, in quibus cum Platonis, Alexandrinis consentire Valentinum ostendit MASSVETVS^g, et illa, in quibus paria eum dixisse summeque affinia Cabbalistic probaere CROIVS, BVDDEVS et BASNAGIVS^h, neque a Platone, neque a Mose accepta, sed ex Orientali philosophia in Aegypto admixta sunt domesticis Platoniorum et Iudaeorum decretis, vt suo loco luculenter probatum: ita dum communes non tantum Alexandrinis Platonis et Cabbalisticis, sed et illis haereticis, qui philosophiam suam in Aegypto didicerunt, qualis Simon, Saturninus aliique fuerunt, errores Valentinus sequitur, liquido apparet, ex vno cum illis omnibus eum fonte sua deliria hausisse, nempe ex philosophia Orientali, qualis illo tempore in Aegypto maxime floruit. Quamuis enim EPIPHANIVSⁱ incerta, vt fate-

f) de Haeref. l. c.

g) l. c.

h) ll. cc.

i) Haeref. XXXI. §. 2. T. I. opp. p. 164.

vt fatetur traditione nixus referat, esse, qui Valentinum Pherbonitem faciant, ex Aegypti quadam ora, vnde Alexandriam profectus sit, ibique Graecorum artibus institutus: nihil tamen has Graecorum artes ab Epiphanio memoratas moramur, cum solenne doctoribus ecclesiasticis fuerit, omnem haeticorum eruditionem Graecae philosophiae, quam solam intelligebant, tribuere, praecipue cum viderent, Orientis disciplinam in scholis quoque Graecis Platonicorum doceri. Vnde prouide magis TERTULLIANVS^k nullius philosophiae generis facta mentione, ipsae, scribit, denique haereses a philosophia (in genere) subornantur. Inde aenes et formae, nescio quae et trinitas hominis apud Valentinianos.

Quaecunque autem patrum fuit opinio, qui inepti ob praerudicium modo dictum in hac re arbitri atque iudices sunt: illud ex ipsa systematis Valentini συναφεία patet, Orientalem philosophiam hunc pululum generauisse. Apertissima ratione id prodit, quod systema emanationis totum aedificium Valentinianum supponat. Cuncta enim eo redeunt, vt ostendatur, et inuisibilem mundum et visibilem emanationis lege profluxisse ex inaccesso illo lumine, quod ab aeterno in pleromate diuino lauit, et tandem, se vt manifestaret, radios suos emittens, per principium aliquod emanantium primum omnium emanationum perfectissimam et purissimam, aenas condidit generauitque, ea lege, vt quo propiora essent emanata fonti suo, eo perfectior esset indoles, eo purior lux, eo maior diuinitas, quo magis vero ab ineffabili et profunda lucis diuinae abyssio distarent, promanarentque, eo impuriora magisque materialia fierent.

Luculenter satis THEODOTVS^l: 'Οι πρώτοι κτιστοί ειν τοντε υικν έρωσι, και έαυτους και τα ύποβεβηκότα, ώσπερ και οι αρχάγγελοι τους πρωτοκτιστους. Ο δε υιος αρχή της πατρικης ύπαρχει Θεας, προσωπον του πατρως λεγόμενος και οι μέν άγγελοι νοερον πυρ και νερα πνεύματα την ουσίαν αποκεκαθαρμένοι. Φως δε νοερον η μεγίση προκοπή από του νεερού πυρός αποκεκαθαρμένου τέλειον. Prima igitur origine conditi tum filium vident, tum se ipsos, tumque etiam inferiora, vti et archangeli prima vident origine conditos. Filius autem principium est ac origo videndi patrem, qui patris facies appelletur. Atque angeli quidem ignis sunt, intelligendi facultate praediti (intellectualis) ac spiritus intelligentes secundum essentiam depurgati. Vt vero lux intelligens ab igne intelligente existant, profectus maximus est eius, qui perfecte depurgatus sit. Similia et Alexandrini philosophi de λόγω suo, et Cabalistae de Adam Kadmon ex Or Haënsofph prodeunte, et Simon Magus de δυνάμει τῷ Θεοῦ virtute Dei summa praedicarunt. Omnes enim ex vno fonte, nempe philosophia Orientali id hauserunt, quae cur ita praeceperit, causas satis verisimiles suo loco indicauimus. Hac clauē adhibita, facile est, intima Valentiniani systematis adyta referare, modo teneamus, probeque recordemur, Valentinum hominem doctum et ingenio

Pp 2

genio

k) Praescript. adu. haeret. c. 7.

l) §. 12. p. 143.

genio pollentem, cum episcopatu dignior ob eruditionem, quam ceteri, videri vellet, systema hoc Orientale ad *χειρολογίαν* Scripturae accommodasse, cumque *λόγου* diuini varia in ea attributa enarrari cerneret, occasionem inde captasse, attributa illa in aeonas, naturasque eiusmodi emanatiuas, quales systema hoc postulat, conuertendi, sicque aptius, quod rebatur, et concinnius, quam reliqui Gnostici fecerant, aliquod doctrinae aedificium comminiscendi. His suppositis, caussa patet, cur ignotum et latentem atque incomprehensibilem Deum fontem radicemque omnium diuinorum principiorum statuatur, eumque silentio magis, quam cognitione attingendum putet. Id enim primum huius philosophiae principium fuisse, supra luculenter demonstrauius, et vel vnus IAMBlichus *CHVS*^m testis est locupletissimus, qui nomina quoque Valentiniana *προερχή, προπάτωρ*, et similia in Aegypto non ignorata fuisse prodit. Ex hoc Deo, necesse erat, principium aliquod primo-primum deriuari, quod inseparabili coniugio cum illo Deo congressum, id est, vt philosophica voce allegorias Orientales explicemus, eius emanationem recipiensⁿ, fons nouus fieret reliquorum principiorum diuinorum emanantium. Hunc fontem *ἐννοίαν* vocauit, sapientiam internam latentemque, quae postea in aliis principiis intellectualibus minoris gradus et perfectionis se patefecit, dilatandoque et explicando se manifestauit. Cum his siue Sephiras ex Adam-Kadmon progressas, siue principia illa atque numina Aegyptiorum ex mente orta et Iamblichio memorata, siue aeonas Simonis et reliquorum Gnosticorum ex Deo summo profectas compares, idem erit, idemque significabunt omnia, in vna officina fabrefacta: illud modo teneas, quod Valentinum quoque statuisse supra th. XII diximus, aeonas in pleromate diuino diuersi esse gradus, perfectionisque, id enim systema emanatiuum postulat. Quod cum infimas emanationes, quas ad numerum triginta extendit, multiplicauitque Valentinus, multo minoris perfectionis et limitatae essentiae ponendas esse postulet, ratio inde patet, cur imprimis vltimam emanationem in pleromate, Sophiam, desiderio redeundi in ineffabilem illum lucis diuinae oceanum flagrasse, repressam vero fuisse ab Horo, id est, limitante illa et definiente emanationum lege et ordine, Valentinus dixerit. Ita vero mysterium nobis pandit maximum in philosophia Orientali, cuius gratia eam tantum non omnem excogitatam fuisse suo loco ostendimus; nempe quomodo origo materiae inertis, tenebricosae, et quod ei inesse credebatur, mali physici atque moralis, cum systemate emanatiuo concilianda sit, salua illa summae lucis puritate. Non nos latet, fuisse, qui Valentino duplicis principii coexistentis ineptias tribuerint. Ita visum Hieronymo^o, et ORIGENI^p. Fatemurque, praesidium huius opinionis quaeri posse in ipsis

m) De myst. Aegypt. loc. cit.

n) Hoc sexum foemininum in theogoniis indicare aliquoties monuimus.

o) Prooem. ad Philipp. T. VI. p. 211. et ad Ephes. III. p. 173.

p) Περὶ ἀρχῶν L. IV. c. 7.

in ipsis Valentini verbis, quae seruauit nobis ORIGENES in *dialogo contra Marcionitas* a I. O. ERN. GRABIO edito, vbi, postquam diligenter remouerat de Deo omnem mali culpam, addit: *Quocirca visum est mihi, coëxistere ipsi illud, cui nomen est materia, ex qua, ea quae sunt, procreauit, affabreque illa prudenterque discernens et eleganter ornans, ex qua et mala esse videntur. Cum enim nec facta, nec formata illa esset, insuper etiam inordinate ad illa mala ferretur, Deique artificium desideraret, iste non inuidit, neque illam semper sibi reliquam ita ferri voluit, sed manum creationi admouit, et a pessimis distinguere voluit optima, ac proinde sic ea condidit etc.* Quae verba quae ex Platone, vel Philone potius, desumpsisse Valentinus videtur, persuaferunt viris doctis, vt coëxistere summo Deo materia ex Valentini mente illis videretur. Sed falluntur viri eruditissimi, vt aperte systema Valentini demonstrat. Creator enim materialium omnium Deus, non propator et proarche est, sed demiurgus, infinita distantia inferior illo purissimo substantiarum omnium fonte. Et hoc demiurgo omnino materia secundum leges emanationis superior est, nec is aliter nisi e materia formare mundum materialem potuit. Qua vero ratione materiae originem saluo emanationis systemate sibi conceperit Valentinus, ex Θ . XIII et XIV. intelligi potest, modo abiiciantur difficiles allegoriae, et, quae supra in consideratione philosophiae Orientalis ea de re dicta sunt, et in Cabbalisticis quoque declarata et notata, hic quoque in memoriam reuocentur. Nempe ita paucis se res habet: In rebus materialibus duo sibi concipiebat philosophia Orientalis et Valentiniana: rerum omnium substantias et materialitatem. Substantias omnes qua tales, et realitates (sit venia verbo) ex primo omnis substantiae fonte fluere et emanare, primum postulabat et euincebat principium: vnde cum ex nihilo nihil fiat, nec duo coëxistentia principia systema emanatiuum patiat, necessario ponendum est, quicquid substantiale est, sua lege, ordine et perfectione ex Deo fluxisse. Materialitatem autem sub priuationis et non-entis notione sibi concipiebant, vt clarissime docet philosophia Cabbalistica. Cuius vt originem docerent hi philosophi, nihil aliud necessarium erat statuere, quam vi legis emanatiuae, emanationem aliquam longius a primo fonte progressam ita limitatam fuisse, vt tandem lucis parte potiori amissa tenebrarum habitum induerit. Ita enim manere quidem in materialibus spiritualis originis et perfectionis aliquid, nempe substantialem essentiam, sed oriri tamen ex non-ente priuationem, tenebras, impotentiam, inertiam, ipsamque mali capacitatem necesse est. Quo longius hae emanationes a primo fonte egressae se separant, eo deteriores eas accedentis materiae culpa fieri oportet. Haec et Alexandrinos tradidisse et Cabbalistas, et Simonem Magum, supra verisimilibus rationibus ostendimus. Haec vero ad Valentini syste-

ma applicata, lucem ei miram conciliant. Nempe Sophia repressa ab Horo id est a natura determinata et finitate sua limitata, cum extra diuinum pleroma nimia cupidine processisset, separata quoad emanationis suae praestantiam et propinquitatem a spatio illo, quod diuina lux repleuerat (vnde pleroma dicitur) tenebras, inertiam, materialitatem concepit, et, quoad substantiam quidem suam effluxumque ex sinu Deitatis, diuinae lucis mansit particula, aut limitato et coarctato isto lumine cum se pro fonte aliquo aliarum emanationum vendicaret materiam peperit, quae cum et inertia sua, et motuum irregulari indole innumeras animorum corporumque ἀναμολίας in se contineret, abortiuus hic sophiae foetus causa male exitit. Cui malo medendo cum non aliud remedium ex philosophiae Orientalis principiis esset, quam ut materiales substantiae, ab inhaerentis priuationis tenebrarumque imperfectione liberarentur, idque, quod ex emanationum ordine spirituale et aeternum est, ad primum fontem reuocaretur (quo fabula quoque illa Zoroastrea de bello Arihmanii et Oromafdis, huiusque de illo victoria pertinet, ex qua hoc systema enatum est, ut suo loco dictum), hinc, quod pugnae lucis contra tenebras Orientales philosophi tribuerunt, Valentinus ad Iesum Christum retulit, ut propius Christianae doctrinae se attemperaret; et ex influxu emanationum siue pleromatis Iesum diuinis attributis instructum dixit, qua in re Paulum habebat praeuntem. Inde materiae quoque femina ex spiritali natura resuscitata ab eo fuisse statuit, et materiae siue Achamoth ita animatae desiderium ad perfectionem spiritualem emergendi adfuisse constituit, et ortum rerum materialium diuina et emanatiua anima spiritali donatarum ex hoc fonte deriuauit, et angelos comites atque ministros adesse dixit, et triplex naturarum genus, spirituale, animale et corporale, pro gradu diuerso subtilissimae illius ex materia impraegnata emanationis asseruit: et impressam esse in materialibus per demiurgum pleromatis diuini imaginem contendit, locumque demiurgo inter primae materiae et conditi mundi interstitia posuit etc. Nec finis philosophiae Valentinianae ab hoc scopo abludit. Ille enim est, ut id, quod in animis rebusque omnibus spirituale est ad fontem suum redeat, Achamoth siue materia, quatenus substantiam continet, et emanatio Dei vltima est, in pleroma, lucisque diuinae oceanum recipiatur, vna cum animalibus ψυχαις, id vero quod tenebricosum, iners, priuatiuum ei infuit, et proprio nomine materia dicitur, a vehementissima agitatione tanquam igne raptum et commotum consumatur, sicque materia ista, qua talis, ab igne isto philosophico tollatur. Ita quidem nos difficillimi aenigmatis, si absurdae allegoriae et quaesita cum Scriptura S. concordia tollatur, verum sensum ex philosophia Orientali planissime exponi posse, habereque haec verisimilitudinem satis magnam sumus persuasissimi. Quod vero tanto genealogiarum et theogoniarum syrmate fabula haec compta et ornata est, in causa est methodus Aegyptiaca, quae huic

huic docendi modo ita addicta fuit, vt haec sacra aliter profus non-confiterint. Ex his autem strictim, quantum nempe nostrum institutum patiebatur, allatis patet I. Valentini systema recte Orientalem doctrinam siue philosophiam a Theodoto vocari, H. eius proram puppimque esse systema emanationis, quod non inepte ita IRENAEVS^r expressit: *Omnia ex Valentinianorum mente ad unitatem recurrere, et omnes aeonas vnum esse, etsi in unitate distantes sunt, et generant sine alterius complexu*: III. Frustra itaque esse, qui sensum vel orthodoxum, vel saltem tolerabilem magisque sanum doctrinae Valentinianae tribuunt, et de attributis diuinis in *λόγῳ* Dei habitantibus intelligendum esse, clamitant. IV. Perperam etiam et Valentinum et Orientalis philosophiae omnis patronos accusari, quod materiam tanquam mali principium aliquod NB. positium et coëxistens summo Numini adiunxerint. V. Facile autem conciliari posse, qui Valentini haeresin filiam esse vel Platonicæ vel Cabbalisticæ philosophiae dicunt, cum vtraque ex eodem fonte hausta, in fundamentalibus articulis a Valentinianis deliriis non abierit. Rectius tamen VI. facere, qui vtramque philosophiam sororem magis Valentinianae dicunt, quam parentem, quo nomine Orientalis tantum philosophia hoc loco maectanda est. VII. Mirum porro non fuisse, quod haec somnia tantum applausum meruerint, cum ista pseudo-philosophiam Pauli tempore tot hominibus imposuerit, vt ab ea cauendum sibi esse, monere necessarium duxerit. VIII. Cum autem in affini haeresi haereret Alexandrina et Cabbalistica philosophia, immo vtriusque non ignarum fuisse, et quaedam etiam ab vtraque mutuam accepisse Valentinum verisimile sit, factum inde esse, vt his philosophiae generibus solis patres Ecclesiae Valentinianam mataeologiam tribuerent, indeque IX. magnam odii, quod aduersus philosophiam conceperunt, partem habuisse originem. Quae omnia strictim exposita amplam attendenti exhibebunt occasionem haeresiologiam Sec. I, II et III, accuratori perlustrandi oculo. Et ex his supplenda et emendanda sunt, quae alibi^r de hac re diximus. Iam in ordinem viamque a longa digressionem ad patrum de philosophia iudicium redimus.

§. XII. VIII. Haecenus philosophiae, maxime Graecae, quae potissimum in orbe Romano hoc nomine superbiebat, hostes patres doctoresue Ecclesiae veteris offendimus, et luculentis testimoniis, quomodo in eam animati fuerint, planum fecimus. Iam vt moneamus, series sermonis postulat, fuisse tamen multos inter eos philosophiae Graecae peritos, nec ab ea in vsus vertenda reipublicae Christianae commodos abstinuisset. Nempe in iuuentute eruditioni, quae tum temporis maxime vigeat, Graecae addicti, cum philosophiam Graecam didicissent, non plane omnem eius notitiam eiurandam abiiciendamque esse censuerunt, sed, vt ferebantur pio pro re Christiana zelo, ita eam ad roborandam

VIII. Philosophia tamen postliminio a PP. recepta, quos in vsus adhibita sit?

^r) Lib. 2, c. 12. p. 128.

^s) in opere Germanico hist. philos. T. IV. p. 1059 seqq.

dam tuendamque contra veritatis diuinæ hostes fidem Christianam adhibendam esse statuerunt. Cui cum variae circumstantiae locum facerent, diuersis quoque id factum est modis. Nempe non tantum erat philosophiae gentilis odium, vt et prius cognita euicerent ex animo, et noua forderent, sed destinauerunt eius cognitioni nonnihil temporis, et recentiorum quoque philosophorum lectioni infudarunt, et opiniones barbarorum et Graecorum accuratiori studio excusserunt, vt eo abundantius haberent, vnde pharetras suas contra religionis purioris aduersarios instruerent. Ita vero proluxa lectione de omni aetatis gentisque placitis eruditi et philosophicae historiae gnari aciem ornauerunt, scripturae S. veritates et doctrinae Christianae praecepta opposuerunt opinionibus philosophorum, institutaque comparatione vel absurda esse et falsissima philosophorum decreta, vel vbi vera sint, concinere effatis oraculorum sacrorum, eaque mire confirmare, demonstrabant, sicque philosophiae gentilis usum aliquem ad veritatis Christianae demonstrationem admittebant. Qui licet mos seculi a C. N. primi non fuerit, vt supra obseruatum, secundo tamen post redditam orbi salutem id factum esse, hancque de utilitate philosophiae ad roboranda defendendaque religionis Christianae dogmata opinionem obtinuisse, doctorum huius aetatis scripta testantur. Inter quos CLEMENS ALEXANDRINVS memorabili loco, postquam proluxè satis eos refutasset, qui *ex his, quae ad perniciem in mundum venissent, nihil commemorandum esse contendunt*, haec addit: *Primum quidem, etiamsi inutilis sit philosophia, si inutilem eam confirmare est utile, iam utilis est. Deinde nec fieri potest, vt ii Graecos condemnent, qui nuda de eorum decretis dictione vtuntur, si non vna sigillatim ad ea aperienda descendant resque ad cognitionem. Est enim vel maxime fide digna probatio, quae est cum experientia, quoniam vel perfectissima inuenitur demonstratio eorum, quae sunt damnata, cognitio. Multa itaque licet ad finem non conferant, artificii tamen ornamentum afferunt. Et alioquin varia ac multiplex doctrina et varie probat id, quod adducitur, et catechumenis admirationem afferens, ea quae sunt praecipua dogmata ad eorum, qui audiunt, persuasionem, et ad veritatem constituit. Est autem fide digna eiusmodi oblectatio, per quam ab aliis vituperatam studiosi admittunt veritatem, ad hoc vt neque ipsa philosophia vitae perniciem afferat, cum sit rerum falsarum atque malorum operum artifex, quam nonnulli falso affirmant esse euidentem veritatis imaginem, donum Graecis datum diuinitus; neque nos a fide auellamur, a fraudulentæ artis veluti quibusdam decepti praestigiis. Sed vt dicam, maiori adhibito munimento, exercitationem aliquam fidei demonstratiuam utcumque dogmatum, dum inter se conferuntur, veritatem oppositio conciliat, vnde consequitur cognitio: non quod primum obtineat*

r) Stromat. L. I. p. 278.

obtineat philosophia locum, sed quod per eum fructum, qui capitur ex cognitione verae comprehensionis firmam ac stabilem suscipiamus persuasionem, propter eorum, quae intelliguntur scientiam etc. Simili fere modo praeter alios HIERONYMVS", qui ad exemplum Origenis, Methodii, Eusebii, Apollinarii et Quadrati prouocat, eorumque responsiones conferre cum obiectionibus philosophorum Celsi, Porphyrii, aliorumque iubet, Clementem quoque Alexandrinum, Hippolytum, Iulium Africanum, Dionysium Alexandrinum, aliosque laudat, hosque omnes ait, *in tantum philosophorum doctrinis suos infarcire libros, ut nescias, quid in illis primum admirari debeas, eruditionem seculi an scientiam scripturarum.* Maxime vero in hoc argumento versabatur sanctorum virorum diligentia, ut ostenderent, neque legislatorum seueritatem, neque philosophorum sapientiam et praecepta efficere potuisse, ut ingenia vere mitescerent, et ad humanitatem atque honestatem redirent: adeoque sublimiori sapientiae manifestatione opus fuisse, quae ex coelo profecta non doceret modo homines, sed vi quoque diuina conuerteret, de quo argumento pulchra sunt, quae habet S. CHRYSOSTOMVS" verba, quae, ne nimii simus, non exscribimus. Neque vero opponendi tantum philosophiae gentili puriora Christianae religionis dogmata causa, eius usum aliquem agnoscendum esse statuebant, sed et ad illustrandam eam confirmandamque multum facere posse contendebant. Cum enim veritates multas sparsim per philosophorum sectas detexissent, iis in vnum collectis, purioris alicuius philosophiae gentilis systema quoddam formabant, idque obrectatoribus religionis Christianae obiciebant, ostendentes, causam eos habere nullam, cur ~~depre-~~phicitis Christianae religionis oblatrarent, ea enim, quae sana ~~et~~rationem decentia in ipsorum philosophia inuenirentur, elegantius multo solidiusque inter Christianos doceri. Quo modo et calumniatores philosophos in ruborem dabant, et animos rectos et rationis patientes ad audienda veritatis Christianae, quae parabant, praesidia, instruebant. Multa in hac applicatione philosophiae Graecae et barbaricae patrum industria fuit, qui seculo secundo, tertio quartoque floruerunt. Inter quos luculento simili rem illustrat CLEMENS ALEXANDRINVS" scribens: *Καθάπερ γὰρ οἱ γεωργοὶ παραδεύσαντες τὴν γῆν, εἰς οὗτω σπέρμα καταβάλλουσιν· οὕτω δὲ καὶ ἡμᾶς τῷ ποτίμῳ τῶν παρ' Ἑλλήσι λόγων, προαρδύνομεν τὸ γεῶδες αὐτῶν, ὡς παραδείξασθαι τὸ καταβαλλόμενον σπέρμα πνευματικόν, καὶ τοῦτο ἑυμαρῶς ἐκτρέψαι δύνασθαι.* *Quemadmodum terram prius rigant agricolae, deinde sic semen iniiciunt: ita etiam nos eo, quod bibi potest ex Graecorum scriptis, id quod in eis est terrestre, prius irrigamus, ut suscipiant spiritale semen, quod desicitur, et id facile possit alere.* Paria passim inculcat, proli-

u) Epist. 84. ad Magn.

x) Homil. V. in epist. ad Titum.

y) l. c. p. 278.

prolixèque hanc animorum praeparationem per philosophiam Graecam commendat, eamque cum disciplinis comparat² encyclicis, vel inferioribus, quae superioribus inferuiunt. Eadem ratione praecipunt **BASILIVS**, qui peculiari *homilia adolescentes de utilitate ex libris gentilium percipienda* erudiuit, simili defumto a tinctoribus, qui, ut colores eo felicius inducant pannis, eos prius alio colore tingunt³. Eius exemplum secutus est discipulus **GREGORIVS THAVMATVRGVS**, qui in *panegyrico in Origenem* plurima dixit hanc προπαιδῖαν egregie illustrantia, lucemque studio inter Christianos literario et philosophico, quale isto quidem seculo vixit, amplissimam accendit. Neque tamen haec ita accipienda sunt, quod philosophiam ad salutis notitiam animique emendationem necessariam hi doctores ecclesiastici postulauerint: immensum enim inter has secularis scientiae scintillas et aeterna veritatis coelestis lumina discrimen ponebant, et his reliqua profana omnia subiiciebant, cuius illustre exemplum est **GREGORIVS NAZIANZENSIS** pie et eleganter canens⁴:

Μοῦνον ἔμοι φίλον ἔσκε λόγον κλέος οὐς συναίγειραν
 Ἀντολίητε, δύσιν δὲ, καὶ Ἑλλάδος, εὐχος Ἀθῆναι.
 Τοῖς ἐπὶ πολλ' ἐμόγησα πολὺν χρόνον· ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς
 Εἴξαντας μεγάλοιο Θεοῦ λόγῳ.

Quae ita vertit **BILLIVS**:

*Sola meum ardenti pectus stimulauit amore
 Doctrina, Argolicae quam gloria gentis Athenae
 Quaesuere mihi, solisque occasus et ortus:
 In qua multum operae posui, durosque labores
 Tempore non paruo subii, sed et hanc quoque Christi
 Ante pedes humilem pronamque iacere coëgi
 Diuino verbo cedentem.*

Alia passim occurrentia, quae ex parte quoque collegit **FRANC. BALTVS**, tacemus. Talem cum philosophiae Graecae usum patres noscent, et experientia didicissent, haud infeliciter ita pro veritate religionis Christianae pugnari posse, discipulos, quos habuerunt, suos eadem ratione instituerunt. Sicque in schola catechetica Alexandrina **CLEMENS Alexandrinus** **Origenem** et **Pantaenum**, **Origenes** **Gregorium** utrumque, hique porro discipulos suos erudiuerunt. Ex quibus **GREGORIVS THAVMATVRGVS**⁵, summis, quantum potest, laudibus **Origenem** extollit, *quod innumeris se et condiscipulos vocibus ad philosophandum instigauerit, non vno dumtaxat die, sed pluribus, praesertim diebus illis primis, quibus illum accesserint, iceti ceu iaculo aliquo*

2) Strom.-L. I. p. 282. 287.

3) Conf. **ORIGENES** philocal. c. 13.

4) Carm. I. p. 33.

5) h. c. L. III. c. 1. p. 386. seqq.

d) loc. cit.

quo sermone illius, et quidem a primo statim colloquio. Id quod tantam in animis ipsorum vim habuisse dicit, ut cum primo torquerentur, haerentque, num in philosophiae studio fortiter persisterent, desistere tamen non potuerint, sed verbis eius tanquam maiori necessitatis stimulo ad ipsum attraherentur, donec verbis suis, velut praestigiis captos artibus suis tandem huc adduceret, ut doctrinae eius non secus, ac statuae immobiles affigerentur. His alia iungenda caussa est, quae postliminio in scholas doctorum Christianorum reduxit philosophiae omnisque literaturae Graecae studium. Nempe quae nascentis religionis Christianae tempore, quo simplicitati studebant viri sancti, qui ecclesiam plantabant, exulauerat eloquentia, eo quod ad homines illiteratos plerumque differendum esset, ea redibat in Ecclesiam, cum docti viri illi reipublicae sacrae nomen darent, et qui elegantiori cultu ornati erant, illi adhaerent. Maxime vero eloquentiam seculo secundo et sequentibus excolebant sophistae, qui cum philosophiam quoque amplexi essent, dissertationibus philosophicis eloquentiae specimina dantes, nomen sibi oratorum et philosophorum simul acquirebant, cuius exemplum esse possunt Maximus Tyrius, Themistius, Porphyrius aliique, ex Eclecticorum grege. Eloquentiam itaque in Ecclesiam quoque introductam studiose venantes, qui doctorum munere fungebantur, ut nimirum non plebis tantum auribus, sed doctis quoque summisque viris placerent, et ad disertissimorum virorum exemplum sermonis nitorem et dulcedinem componere tentantes, auide legerunt philosophorum et oratorum libros, et vno simul labore elegantiores quoque discabant literas. Qua ratione etiam emolumentum aliquid afferre se posse ciuitati Christianae sperabant, eo quod aures magis vacuas commodaturi essent gentiles, si eleganter differere audirent Euangelii praecones, quam si nudam simplicemque veritatem fastidientibus offerrent auribus. Recessisse doctores Ecclesiae hac in re ab exemplo Apostolorum, non in eloquentiae humanae persuasionibus Euangelium praedicantium, sed vim spiritus in simplicitate demonstrantium omnino certum est, nec inficiandum, collapsae hoc nonnihil puritatis primitivae Ecclesiae documentum esse, vnde seculo demum secundo atque tertio hoc eloquentiae studium inter Christianos inualuit. Ignoscendum tamen hoc est viris cetera piis atque candidis, tum quod patriae disciplinae assueti a iuuentute eloquentiae studuissent, tum quod necessitatem Ecclesiae id poscere crediderint, ut nempe delicatae gentilium aures eo facilius ad audienda veritatum diuinarum praeconia illicerentur. Prolixe hanc rationem inseruendi Ecclesiae tuetur Clemens Alexandrinus, caussatus omnia ita doctorem publicum fieri omnibus, et non Iudaeis tantum Iudaeum secundum legem, sed et Graecis per Graecam literaturam, ut omnes lucretur, cuius exemplum secutus est Origenes, huncque discipuli eius reliqui, qui hoc studio Ecclesiam repleuerunt. Verisimile itaque videtur ab ipso Cle-

mente Alexandrino vel ei aetate suppari hunc morem in Ecclesiam fuisse introductum, cum ineunte seculo secundo nondum hoc eloquentiae profanae studium floruerit. Id quod de se ipso fatetur IRENAEVS^e, excusans sese, quod rhetorum artes non calleret, nec eorum ornatu libros suos pingeret, et de S. Iustino obseruat PHOTIVS^f, *esse eum ad philosophiae tum Christianae, tum profanae summum fastigium euectum, multiplicisque eruditionis et historiarum copia circumfluentem, sed rhetorico artificio, natiuam philosophiae suae pulchritudinem pingere non studuisse.* Aliter enim Alexandrini solebant, qui curiose admodum et eloquentiae et literaturae et philosophiae Graecae laudem affectabant, testibus AMMIANO MARCELLINO^g et Anonymo geographo vetere a DIONYSIO GOTHOFREDO edito^h. Certe alios hanc in rem ante Clementis Alexandrini aetatem non habuit, quos produceret BALTVSⁱ, cum philosophiam Graecam ob eloquentiae studium a patribus cultam fuisse sibi demonstrandum sumisset. Praestantissimum tamen, quem credebant viri pii atque docti, vsum philosophiae gentilis in sacris Christianis in eo ponebant, quod mores formari atque emendari ita posse crederent, si, quae sanius atque melius dicta a gentilibus philosophis essent, diligenter ex omnibus sectarum praeceptis eligerent, et decretis Christianae scholae studiose adaptarent, et ad normam Sacrae Scripturae emendando exigendoque ethicam quandam Christianam multis numeris, quam gentes solebant, perfectiorem exhiberent. Id propositum habuit facundissimus Mediolanensium praeful AMBROSIVS, qui cum de officiis scribendum sibi argumentum sumisset, (quam philosophiae moralis partem Stoicos potissimum coluisse constat) philosophorum tractationem ad Christiana praecepta transferre conatus est. Vnde mox in limine monet^k, *officii nomen non philosophorum tantummodo scholae aptum esse, sed etiam in scripturis reperiri diuinis, eo tantum discrimine, ut cum philosophi honesti atque utilis actionis rationem metiendam esse a vita civili dicant, Christiani, quid deceat et honestum sit, futurorum magis, quam praesentium metiantur formula, nihilque vile esse desiniant, nisi quod ad vitae aeternae prosit gratiam.* Vnde haud indiligentem Stoicorum, et, qui eorum plerumque vestigiis insistit, Ciceronis imitorem in hoc libello agnoscas, qui eorum more fontes honesti siue virtutis quatuor ponit, prudentiam, iustitiam, fortitudinem et temperantiam. Eadem prorsus ratione moralem Stoicorum disciplinam in Ecclesiam traduxit, auctor *enchiridii Epicteti*, quod ad Christianorum praecepta inflexisse dicitur NILVS monachus vel asceta Aegyptiacus. Quem ab hac accommodationis culpa et introducti in Ecclesiam Stoicismi labe purgare quidem conatur LEO ALLATIVS^l,
causatus:

e) loc. cit L. I. p. 3.

f) Cod. CXXV. p. 162. ed. Hoefch.

g) L. XXIX. c. vit.

h) p. 29.

i) I. c. L. III. c. 2. p. 400. seqq.

k) L. I. c. 8. T. I. p. 5. ed. Bas.

l) De Nilis p. 41. ed. Fabric.

cauffatus: „Neque succum, neque colorem dictionis Nilanae in hoc
 „enchiridio immutato, neque speciem eius deprehendi: Nec videri ve-
 „rifimile, Nilum alias eloquentissimum, et Christianae philosophiae pro-
 „mum condum, a Stoica philosophia praesidia vitae Christianae emenda-
 „uiffe. Neque id agere sustinere potuisse virum Christianae religionis
 „exemplar ipsissimum, eo quod in alieno choro pedem posuisset, si ex
 „gentilium moribus et Stoica familia ascetis modum imponere consti-
 „tuisset, et ab iis praecepta viuendi petiisset, quorum nomina tam
 „studiose deleuerit. Etiam in Cod. Msc. Nili opuscula continente huic
 „soli praeter reliqua omnia non Nili sed Epicteti nomen praeponi etc.“
 Parum tamen ponderis habere hanc apologiam facile suboluerit illi, qui
 nasum habet. Frustra enim ad vnus codicis auctoritatem prouocat Al-
 latius, cum codices Nili scripta continent Nilo hoc enchiridium tri-
 buant; neque Nili dictio succulenta potissimum requiri potest, qui ab
 Epicteto scriptum in paucis quibusdam tantummodo mutauit emen-
 dauitque, eoque sine id ad normam doctrinae Christianae refinxisse vi-
 detur, vt libellus ab aliquot iam seculis lectus, sublatis, quos rebatur,
 Stoicis erroribus, tuto et sine offensa ab ascetis euolui posset: ad quem
 obtinendum neque insigni mutatione Nili genium referente opus erat,
 neque praefixum requirebatur Nili nomen, qui ipse auctor libelli, licet
 a se immutati non fuisset. Neque vero mirabitur hanc ascetae Christiani
 curam, Stoicam philosophiam in Christianam rempublicam traducendi,
 qui, quae hactenus differuimus, attente considerauerit, notaueritque
 magnum, quod huius aetatis homines Christiani fouerunt studium, ea
 quae pulchre a philosophis gentilibus dicta videbantur, sibi vindicandi.
 eo magis accendi oportebat, cum tanta huius libelli esset existima-
 tio, vt, cum ipsum Epictetum auctorem non agnoscat, ab homine Chri-
 stiano conscriptus quibusdam videretur, qua in opinione ipsum Nilum
 fuisse, valde verisimile est. Qui tamen ea in re nihil fecit a moribus
 veterum abhorrens. Ipse enim ORIGENES refert, *Platonem
 veterum auctorum tantum teri manibus, Epictetum vulgo quoque lectorum
 admirabilem esse, vilitatis nomine, quod se praeceptis illius admonitis
 proficere sentiant.* Talis cum fuerit communis de hoc libello persuasio,
 an verisimilitudinis migrat limites, Nilum seuerioris disciplinae moralis,
 qualem Stoici vrgebant, patronum rigidum, sancto zelo accensum, cum
 hunc librum vbique legi cerneret, emendatis eiectisque iis quae offendere
 doctrinam Christi videbantur, eum ascetis intuendum obtulisse? Qua in
 re licet testes, quos poscit Allatius, defint, qui ipse tamen suae sententiae
 adstipulantem adducit neminem, ita tamen haec sententia comparata est,
 vt nihil Nilo tribuat, quod non soliti sint Christiani illorum temporum,
 praecipue Sec. V facere, quo simplicitas aevi apostolici valde ad affecta-
 tam philosophiae Graecae eruditionem defecit, vt vel vnus Synesii
 exemplum

Qq 3

m) Contra Cels. L. VI. init. p. m. 283.

exemplum probat. Quicquid autem de auctore est, illud certum est, in hoc libello Stoica praecepta ad doctrinam Christianorum moralem transferri, et ex hac ista emendari. Id quod sufficit ad probandum, hoc quoque nomine philosophiae gentilis usum Christianos veteres adhibuisse.

IX. Cum cautione philosophia gentilis in usus Christianos tradita.

§. XIII. IX. Neque tamen sine cautione hoc opus suscipiendum, sed huic se pelago provide neque sine cynosura committendum esse, viri cordati piique, qui philosophiae gentilis usum aliquem in Ecclesia esse posse dictabant, subinde monebant ingeminabantque. Eos enim non latebat, quantam fidei iacturam fecerint homines incauti, qui seducti a philosophia ad sensus perverfos doctrinasque minus sanas diuerterunt. Vt itaque suos caute agere docerent, i. non fidendum esse omnibus nec simplici et incauto oculo intuenda omnia, sed distinguenda accurate mala a bonis, falsa a veris, et ab illis auertendum esse animum monebant. Quam in rem eleganter in ea ipsa oratione, qua utilitatem ex libris gentilium percipiendam delineauit, adolescentes ita monet BASILIVS: Τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ καὶ Συμβουλευσῶν ἦκω, τὸ μὴ δεῖν εἰς ἀπάξ τοῖς ἀνδράσι τοῦτοις, ὡς περ πλοίου τὰ πηδάλια τῆς διανοίας ὑμῶν παραδόντας, ἤπερ ἀν' ἀγῶσι ταύτῃ Συνέπεσθαι, κ. τ. λ. Moneo, ne scriptoribus illis mentes vestras omnino, quasi nauis gubernacula tradatis, ita ut eos, quocumque ducunt, sequamini, sed quae tantum in his utilia erunt, volo vos consecrari, ac nosse pariter quae sint reiicienda etc. Cuius exemplum postea a poetis affert, et iis tantum mentem adhibendam monet, quae bonorum hominum facta dictaque enarrauerunt, illaque imitanda, quando vero ad nefarios homines venerint, haec omnino vitanda, auresque obstruendas esse. 2. Ad finem, ob quem leguntur scripta philosophorum, identidem respiciendum esse praecipiebant, hoc enim indice iudicandum esse, quid utile, quid non, ut hoc tanquam herbae venenatae fugiatur, illud ut succum largientes flores decerpatur. Pulcherrime ea de re praecipit GREGORIVS NAZIANZENVS²⁾, dignus qui ipse audiatur:

*Haec cum tuacque sint oper fidae et tibi,
Serua bonisque disciplinis expoli,
Historica scripta perlegens vincula et metris,
Colensque studia sedula eloquentiae,
Et tradiderunt quae Sophi subtiliter.
At ista, quaeso, cuncta fac cautus legas,
Prudenter ex his colligens, quid utile,
Fugiensque quicquid noxium est et pestilens.
Apis aemulari cura sit sapientiam,
Quae flore in omni sessitans, ex singulis
Idonee carpit, esse quod videt vile.*

3. Porro

2) Iamb. ad Seleuc.

3. Porro non ignorabant viri doctissimi, illa quoque, quae bona sunt in philosophorum libris, innumera admixta habere mala, contaminataque esse erroribus intolerabilibus, multa non ferenda paucis vtilibus et commendandis inspergi: haec itaque separanda, tollendasque paleas a tritico scoriasque a metallo puriore inculcabant. Quam viam se iniuisse exemplo Pauli apostoli edoctum, qui didicerit a vero Davide extorquere de manibus hostium gladium, et Goliathi superbissimi caput proprio mucrone truncare, et ita rem instituisse scribit HIERONYMVS*, ut sapientiam secularem propter eloqui venustatem et membrorum pulchritudinem de ancilla atque captiua Israëlitidem faciat, et si quid in ea mortuum, et idololatriae, voluptatis, erroris, libidinum, vel praecidat, vel radat, et mixtus purissimo corpori vernaculos ex ea generet Domino Sabaoth. 4. Sed hoc quoque iubebant cauere, ne ancillae adhaerentes dominam obliuiscerentur vel contemnerent, sed philosophia in seruitium fidei redacta Scripturae sacrae toti se traderent, neque illius diligenti studio ab hac auocari se paterentur. Vnde cum grauius obiurgasset CLEMENS ALEXANDRINVS† eos, qui ancillarum inescati philtris contemserunt dominam philosophiam, et consenuerint alii quidem in musica, alii vero in geometria, alii autem in Grammatica, plurimi autem in rhetorica, eos quoque corrigit, apud quos secularis philosophia in maiore est existimatione, quam domina, ut Agar olim apud Abrahamum, huncque imitandum esse monet dicentem: ecce ancilla in manibus tuis, utere ea ut libet, quasi diceret, secularem quidem amplector doctrinam, et ut iunior, et ut conseruam, scientiam autem tuam, ut perfectam dominam honoro et colo. Eadem inculcauit Didymus Alexandrinus apud IOAN. DAMASCENVM‡ qui videndus. 5. His tandem, ut cuncta sepe quasi munirent, addebant, examinandas esse philosophorum opiniones ad fidei normam, diligenterque attendendam, quid conueniat, quid dissonet: nihil autem pro salutari ad vitam dogmate recipiendum esse, quod non cum doctrina Christiana conueniat. Quem in finem AVGVSTINVS§ recte, fatetur, videri sibi, studiosis et ingeniosis adolescentibus, et timentibus Deum beatamque vitam quaerentibus, salubriter praecipere, ut nullas doctrinas, quae praeter Ecclesiam Christi exercentur, tanquam ad beatam vitam capeffendam secure sequi audeant, sed eas sobrie diligenterque diiudicent, in ceteris autem doctrinis, quae apud gentes inueniuntur, omnibus tenendum esse, ne quid nimis diligatur. Qui alio loco¶ candide aperit quod ipsi damnus huius rei neglectus attulerit, fatendo: Cum accessisset ad Scripturam sacram, visam sibi fuisse indignam, quam Tullianae dignitati compararet; tumorem enim suum refugisse modum eius, et aciem suam non penetrasse interiora eius: et quamuis ea esset, quae cresce-

o) Ep. ad Magn. conf. ep. 146.
 p) l. c. p. 284.
 q) Sacr. parall. T. II, opp. p. 685.

r) De doctrina Christ. L. II. c. 39.
 s) Confes. L. III. c. 5.

crederet cum paruulis, dedignatum tamen se fuisse, esse paruulum, et turgidum fastu sibi grandem visum fuisse. Idem pluribus contigisse LAETANTIVS¹ refert: *Nutant enim, ita scribit, plurimi, ac maxime, qui literarum aliquid attigerunt. Nam et in hoc philosophi, et oratores et poëtae perniciosi sunt, quod incautos animos facile irretire possunt suauitate sermonis.* In sequentibus autem multos ex hac causa taedium cepisse Scripturae sacrae obseruat. Talia innumera fere apud patres Ecclesiae veteris occurrunt, quae heic adducere omnino locus non patitur. Videndus autem, qui diligenter in eo argumento versatus est FRANCISCVS BALTVS². Pulchre recteque haec omnia moneri, aequus iudex fatebitur quilibet: ast addendum erat, non amplectendam esse nebulam pro lunone, nec carbones pro thesauris, et suspecta atque noxia philosophorum dogmata pro veritatis particulis habenda, sicque comparisonem philosophiae gentilis cum Christiana religione et scriptura sacra caute instituendam, nec obtorto collo in commoda R. C. trahenda esse, quaecunque externa specie concordiam mentiuntur. Hoc enim cum negligenter viri cetera pii doctique, omnes illae cautelae impedire non potuerunt, quo minus frequenter laberentur, vt alibi³ iam monuimus. Perplacet *κετικωτάτου* PHOTII⁴ iudicium, de Anonymi testimoniis de Christo ex gentilium scriptis: *Etsi laborem viri ac scopion cordatus nemo merito reprehendat, ipsum tamen opus non perinde se habet. Non solum enim dissentanea saepe in multis dicta diuinæ nostrae fidei accommodare nititur, verum etiam fabulas ac somnia, quae vel ab ipsismet, qui prodiderunt scriptoribus, si quid saperent, irrideantur, quae tamen ille Christianae fidei nostrae conducere adea affirmare non veretur, vt studiose quoque fabularum et somniorum alienum sensum in veros, pios, purosque ac sinceros diuini dogmatis sensus traducat, vnde vt emolumentum omnino nullum verae religioni attulisse, ita criminandi occasionem cauillantibus praebuisse non iniuria videatur. Ostendere siquidem deinceps gentes poterunt e nostris quosdam, qui ad commendandam religionem nostram (quae sola pura est ac vera neque vlla praererea re opus habet) eiusmodi adhibeant, quae nihil ad rem pertineant, quin maximam potius partem prorsus aliena sint, qui res illorum conciliare cum nostris conentur, a quibus tamen nihilo minus, quam a lumine tenebrae, disiunctae sunt.* Quae prudenter atque accurate dicta etiam ad veteres istos pro religione Christiana athletas suo modo pertinere, fatebitur, quisquis antiquitatis et auctoritatis praeiudicium eiurauerit, et quam difficili cautelarum criticarum negotio res tractanda sit, intelligit.

X. Vera de PP. philosophia sententia.

§. XIV. X. Ex dictis manifestum esse putamus, quae doctorum Ecclesiasticorum sententia de philosophia gentili fuerit, et quid de philosophia

t) Instit. L. V. c. 1.

u) l. c. L, III, c. 19. p. 505. seqq.

x) De compar. phil. gentilis cum Scr. S. caute instituenda, Or. Vindel. Mel. I.

y) Cod. CLXX. pi 197.

phia veterum Christianorum, praecipue eorum, qui patres Ecclesiae veteris dici solent, statuendum sit? Nempe valde illi falluntur, qui fuisse eos philosophos professione vel secta tales sibi persuadent: hoc enim nec conditio eorum munusque poscebat, nec Graecae philosophiae indoles, qualis tum erat, facile admittebat; sed in id connitebantur viri optimi, vt cum docendi munus in ciuitate Christi accepissent, strenue officio facerent satis, populum erudirent, aduersarios prosternerent, veritatem religionis Christianae defenderent, et philosophiam quandam domesticam, quam a barbaris, id est Hebraeis, se accepisse dicebant, statuminarent, hisque finibus eam, quam multi satis amplam possidebant, philosophiae gentilis notitiam et lectionem librorum huc pertinentium attemperarent. Quo nomine et respectu ex philosophorum choro, paucis quibusdam exceptis, recte excluduntur. Quod vbi accurate tenetur, vitari possunt verborum contentiones et pugnae, in quas inciderunt viri quidam docti, qui de Platonismo patrum disputauerunt, eumque ita vel affirmauerunt vel negarunt, vt vel philosophos Ecclesiae doctores facerent, vel omnem illis philosophiae cognitionem denegarent. Quorum prius factum est, cum obseruarent viri eruditi, patres multos philosophorum gentiliu libros legisse, et nonnullis reiectis haud pauca sibi vindicasse, dogmatibusque philosophorum doctrinas sacras nonnunquam accommodauisse: posterius tenuerunt alii, cum graues patrum inuectiuas in philosophos et philosophiam gentilem legissent, eaque notassent loca, quibus errores detestandos illi obiecerunt. In quo vtriusque partis iudicio a mente patrum praeter fas receditur. Ex adductis enim eorum locis atque testimoniis sole meridiano clarius est, non reiecisse eos omnem prorsus philosophiam, et tanquam inutilem et damnosam descripsisse; sed vbi semel a simplicitate apostolica discessissent, philosophiae etiam gentilis studium seruauisse suis limitibus circumscriptum certisque modis determinatum, et discipulis quoque suis commendauisse: non vero id sibi *ἔργον* posuisse, sed ancillae instar philosophiae notitiam ad inseruiendum dominae, theologiae, habuisse, et disciplinarum encyclicarum atque *προπαιδευμάτων* et progymnasmatum loco admisisse, huncque vsum restrinxisse partim ad veritatis diuinae contra insultus philosophorum gentiliu defensionem, partim ad doctrinarum sacrarum corroborationem, partim ad eruditionis et eloquentiae elegantiam. Ex quo, nisi nos iudicandi fallit acies, sequitur, non id habuisse pro scopo doctores Ecclesiae, vt philosophos se praestarent, certaeque se sectae, more Graecorum addicerent, vel quaedam ex diuersis sectis dogmata conciliando eligendoque sectariam quandam philosophiam, nouamque sectam, vt Electici fecerunt, conderent, hancque philosophiam suam aliis iterum traderent; sed adhibuisse eos philosophiam tantum ad illustrandas confirmandasque atque defendendas veritates illas, quas hoc aduersus hostes R. C. praesidio opus habere crederent, vel ad confun-

Hist. philos. Tom. III.

R r

denos

dandos quoque philosophos gentiles, qui vehementer doctoribus Christianis oblucebantur, vtilis atque efficaces putarent. Quare non quaerenda sunt apud eos *Φιλοσοφούμενα* proprie sic dicta, quae argumentum aliquod deductis ex principiis suis confectariis, ratione duce, examinant; miscent enim in dissertationibus suis semper rationis, reuelationis et traditionis principia, et communi quasi ex fonte, *ἀμεθόδως* saepe, si fatendum, quod res est, sua hauriunt, vt vel ex solis, quas pro religione Christiana scripserunt, apologiis disci potest. Eximendi itaque sunt ex philosophorum numero, quam personam sustinere ipsi pii viri erubuerunt, et grauius ideo in philosophiam inuecti sunt, vt ex illis, quae hac de re BALTIVS² collegit, testimoniis manifestum est. Quod si patres Ecclesiae, hac quidem significatione, philosophi non sunt, neque Platonici dici debent vel possunt; id quod facile concesserimus Balto, tantis animi motibus contra Platonismum patrum illo argumento pugnanti, quod Graecam philosophiam culpauerint, nec vlli sectae adhaeserint. Tales enim Platonicos inter patres reperiri, (si paucos quosdam, Synesium huicque similes excipias, qui Eclecticae siue Alexandrinae philosophiae ex professo, quod aiunt, adhaeserunt,) quales Speusippus, Xenocrates, Polemo, veteres, vel Apuleius, Plotinus, Porphyrius, iuniores fuerunt, nemo forte dixit vnquam, certe dicet nemo, qui Ecclesiasticorum scriptorum libros cum attentione legit: licet ad excusandum eum Platonismum, qui illis tribui solet, non sufficiat, vt infra dicemus. Quod si vero patres Ecclesiae philosophi dicendi non sunt, nullam eos quoque sectam prae aliis sibi deamatam delegisse sequitur. Cum enim per omnia sectarum Graecarum, quae eo tempore florebant, quo Christiani in scholis gentilium philosophorum instituebantur, systemata graues errores serpere, immixtaque paucis quibusdam bonis innumera falsa atque detestanda deprehenderent, quibus conuelli religionis Christianae dogmata, et ciuitatis sacrae fundamenta tantum non euerti videbant, graue ideo in omnes sectas odium conceperunt, nec vlli sectae pepercerunt, rati nullam eorum adeo innocentem esse et ita sana continere dogmata, vt non Christianis placitis contradiceret, quamuis in quauis secta reperiri veritates quasdam sacris doctrinis consonas putarent. Non ineleganter ea de re differit LACTANTIVS³, qui *summam veritatis*, id est systema aliquod cohaerens et nullo in loco vel saltem fundamento deficiens, *non comprehendisse* scribit, *nec comprehendere potuisse, philosophos quamuis ea fere, quibus summa ipsa constat, et viderint et explicauerint: sed diuersos ac diuersae illa omnia protulisse: non annexentes nec causas rerum, nec consequentias, nec rationes, vt summam illam, quae continet vniuersam, et compingerent, et impleverint.* Facile autem esse, docere, pene vniuersam veritatem per philosophorum sectas esse diuisam; nec enim se philosophiam euertere,

2) Defens. patrum Platonismi accusat. L. I. toto.

3) Institut. diu. L. VII. c. 7.

tere, ut Academici solent, quibus ad omnia respondere propositum sit, quod sit potius calumniari et illudere; sed docere se, nullam sectam fuisse tam deuiam, nec philosophorum quenquam tam inanem, qui non viderit aliquid ex vero. Sed dum contradicendi studio insaniant, dum sua etiam falsa defendant, aliorum etiam vera subuertant, non tantum elapsam ipsis veritatem esse, quam se quaerere simulauerint, sed ipsos eam potissimum suo vitio perdidisse. Haec Lactantius grauis hoc in loco sectariae philosophiae insectator. Similem in modum Iustinum Martyrem de philosophia sectaria statuisse, ex diuersis, quas tentando explorauerat sectis, quarum nulla ei fatisfecit, abunde liquet. Affert aliam huius patrum odii in sectariam philosophiam Graecorum causam FRANC. BALTVS^b, hoc loco sine examine non praetermittendam. Nempe putat: philosophiae Graecae auctoritatem inde potissimum enatam, quod et partem gentilis constitueret religionis, et praestantioris magisque rationalem eius partem conficeret, hanc ei inuidiam apud Ecclesiae doctores conlasse. Cum enim viderent, ista auctoritate retineri multos et deterreri, quo minus sacra Christiana amplecterentur, nihil eos magis obesse rebus Ecclesiae prosperis credidisse, quam diuisam per Graecorum sectas theologiam gentilem, indeque omnes eos quoque sectas reiecisse, eo quod ita totum gentilis religionis neruum euerti crederent. In qua obseruatione verum quidem est, philosophorum de Deo rebusque diuinis opiniones prudentum religionem constituisse; sed, id communem plerorumque opinionem fuisse, probari non potest, et ad paucos quosdam ex innumera reliquorum turba, qui philosophari coeperunt, hocque medio superstitionis in religione dominantis turpitudinem et *ἀλογίαν* detexerunt, pertinet. Id quod inde luculenter probatur, quod philosophi plerumque gentili theologiae, qualis inter sacrificulos obtinebat, et hominibus seruanda et religiose custodienda tradebatur, infensiores fuerint, inque illam vel publice, vel clanculum infurrexerint, vt et vetus historia philosophica, in Socrate, Aristotele, Diagora, Epicuro, et iunior, in exemplo Luciani testatur. Neque primum philosophorum systemata aggressi sunt doctores Ecclesiae qui contra gentilem philosophiam pugnarunt, sed ante omnia superstitionis in religione publica legeque patria recepta dominantis ineptias, turpitudinem, contradictiones, et absurditatem detexerunt; hacque demum euerfa ad philosophos se conuerterunt. Inter quos cum inuenirent multa, nec absurda, nec a ratione atque veritate aliena, quae nec negare possent nec reicere, has veritatis reliquias pro ipsa gentilis religionis anima habere, inque eas tantis inuectiuis insurgere non poterant, sed haec veritatis vestigia pro latrociniis habebant furtisque, quibus Hebraeis suae facultates arreptae fuissent, vt ipse Baltus aliquoties recte annotauit. Ast id ipsis summo erat offenculo, quod inter quaedam

R r 2

b) I, c. L. II, c. 18. p. 221. seqq.

dam pulchra et veritati summe affinia mille falsa et inepta occurrerent, sicque a capitalibus erroribus nulla secta ita esset immunis, vt inueniri posset systema aliquod, quod naeuo insigni et cum Christiana veritate aperte pugnante careret, quodque non veritates quasdam ab aliis propugnatas, et sacris literis consonas euerteret, id quod iucunda dissertatione ostendit LACTANTIUS, ipse, ne nimis prolixi simus, legendus: qui satis luculenter hanc disputationem his claudit verbis: *Totam igitur veritatem et omne diuinæ religionis arcanum philosophi attigerunt. Sed aliis resellentibus defendere, id, quod inuenerant, nequiuertunt, quia singulis ratio non quadrauit: nec ea, quae vera senserant, in summam redigere potuerunt.*

XI. Philo-
phia qualis
PP. dicuntur

§. XV. XI. Ex his vero porro intelligitur, qualem sibi philosophiae sincerioris et facile cum Christiana doctrina in concordiam redigendae faciem Ecclesiastici doctores pinxerint. Nempe veritates multas per sectas varias dispersas passim deprehendebant, quas cum gentilis philosophiae acumini tribuendas non esse, crederent, ab Hebraeis exque horum oraculis surreptas esse statuebant. Eas itaque veritatis reliquias atque purioris philosophiae vestigia ex omnium sectarum placitis colligenda, sicque philosophiam aliquam Eclecticam erigendam esse inculcabant, quae veritates illas omnes complecteretur, quae inter sectas diuisae laterent, sed immixtis tot erroribus nec nexum verum haberent, nec fundamento alio, nisi vel falso vel lubrico, niterentur. Hinc magifico commendationis genere verbisque superbis in laudes huiusmodi philosophiae Eclecticae effusi sunt, ex quibus luculenter iudicari potest, quale philosophiae genus doctoribus Christianis arriferit. Cuius rei, cum primariam tractationis nostrae partem complectatur, pauca quaedam, bona cum Lectoris venia, testimonia afferremus. Inter quae IUSTINO MARTYRI^d primus locus debetur, viro pio doctoque, et philosophiae Graecanicae callentissimo. Is disertè: "Ἐστὶ γὰρ τῶ ὄντι φιλοσοφία μέγιστον κτῆμα, καὶ τιμιώτατον Θεῶ, ὡς προσάγει καὶ συνίστησιν ἡμᾶς μόνη καὶ ὅσοι ὡς ἀληθῶς εὐτοὶ εἰσὶν οἱ φιλοσοφία τὸν νοῦν προσεσχηκότες. Τίποτε δὲ ἐστὶ φιλοσοφία; καὶ οὐ χάριν κατεπέμφθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς πολλοὺς λέληθεν. Οὐ γὰρ ἀν Πλατωνικοὶ εἶσαν, οὐδὲ Στωϊκοὶ, αὐδὲ Περιπατητικοὶ, οὐδὲ Θεορητικοὶ, οὐδὲ Πυθαγορικοὶ, μίας οὕτης ταύτης ἐπιστήμης οὐδὲ χάριν πολύκρανος ἐγενήθη, θέλω εἰπεῖν. Συνέβη τοῖς πρώτοις ἀψαμένης αὐτῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἐνδόξοις γενομένοις, ἀπολουθῆσαι τοὺς ἔπειτα, μηδὲν ἐξετάσανται ἀληθείας περὶ καταπλαγέντας δὲ μόνον τὴν καρτερίαν αὐτῶν καὶ τὴν ἐγκράτειαν, καὶ τὸ ξένον τῶν λόγων, ταῦτα ἀληθῆ νομίσαι ἀπαρὰ τοῦ διδασκάλου ἕκαστος ἔμαθεν. Ἔπειτα καὶ αὐτοὺς τοῖς ἔπειτα παραδόντας τοιαῦτα ἄλλα καὶ ἄλλα τούτοις προσεοικῆτα, τούτο κληθῆναι τὸνομα, ὅπερ ἔκαλεῖτο ὁ πατήρ τοῦ λόγου. Est namque reuera philosophia maximam

e) Diuin, Inffit. loc. cit.

d) Dial. cum Tryphone p. 218.

num bonum et Deo gratissimum, quippe quae sola nos ad eum adducat, eaque commendat. Atqui ii demum vere sunt felices, qui mentem philosophia excolunt. Quid autem sit philosophia, et qua de causa ad homines sit demissa, permultos latet. Non enim essent, (si scirent) neque Theoretici, neque Platonici, neque Stoici, neque Peripatetici, neque Pythagorici, cum ea una sit scientia. Quam vero ob causam in plures illa abierit factiones, dicam. Qui primi hanc attigere, et ob id praeclari fuerunt, accidit ut eos successores illorum sectarentur: non illi quidem de veritate aliquid perquirentes, sed fortitudinem duntaxat et continentiam ipsorum nec non nouum orationis nitorem admirantes cum stupore: eaque vera esse arbitantes, quae a magistro quisque didicisset. Qui deinde successoribus quoque suis eiusmodi omnia, atque alia hisce similia tradentes, eo appellati sunt nomine, quod ipsius disciplinae obtinuerat parens. Similia, quin immo luculentiora habet CLEMENS ALEXANDRINVS: Φιλοσοφίαν δὲ εὐτὴν Στωικὴν λέγω, οὐδὲ τὴν Πλατωνικὴν, ἢ τὴν Ἐπικουρείοντα καὶ Ἀριστοτελικὴν, ἀλλ' ὅσα εἴρηται παρ' ἑκάστη τῶν αἰρέσεων τούτων καλῶς, δικαιοσύνην μετὰ εὐσεβοῦς ἐπιστήμης ἐκδιδάσκοντα ΤΟΥΤΟ ΣΥΜΠΑΝ ΤΟ ἘΚΛΕΚΤΙΚΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΝ φημί. ὅσα δὲ ἀθροῦσιν λογισμῶν ἀποτεμώμενοι παρέχοντες τὰυτὰ οὐκ ἀποτεθεῖα εἶποιμι ἂν. Philosophiam autem non dico Stoicam, neque Platoniam, aut Epicuream et Aristotelicam, sed quaecunque ab his sectis recte dicta sunt, quae docent iustitiam cum pia scientia, HOC TOTVM SELECTVM PHILOSOPHIAM dico: quaecunque autem ex humanis amputata cogitationibus adulterarunt, ea nunquam diuina dixerim. Quibus in verbis ipsum Eclecticae philosophiae nomen iam occurrit, quod et alibi f habet scribens: Εἴη δὲ ἂν Φιλοσοφία τὰ παρ' ἑκάστη, τῶν αἰρέσεων τῶν κατὰ Φιλοσοφίαν λέγω, ἀδιάβλητα δόγματα μετὰ τοῦ ὁμολογουμένου βίου εἰς μίαν ἀθροισθέντα ἐκλογὴν. Est autem philosophia, quae in unaquaque secta (de iis loquor quae sunt in philosophia,) reprehendi non possunt decreta cum vita congruente in unum coacta electionem. Eandem ingressa est viam schola Origenis a magistro suo, qui apud Ammonium hanc philosophandi rationem didicerat edocta, de cuius in philosophando methodo haec narravit GREGORIUS THAVMATVREGVS ff, postquam copiose argumenta adduxisset, quibus ipsum fratremque ad philosophiae studia fuisset cohortatus: Ita philosophandum censebat, ut omnia veterum monumenta, quaecunque a philosophis aut hymnodis elucubrata sunt, qua fieri possit sedulitate, nihil amandantes aut repudiantes legeremus, nondum enim iudicio nos instructos esse, exceptis quae arheorum e essent: qui etiam humanis simul notionibus veluti praecipites deiecti Deum aut prouidentiam esse negant. Indigna enim haec esse, quae

R 13

e) Stromat. L. I. p. 288.
f) L. VI. p. 642.

ff) Orat. panegy. in Orig. p. m. 10. ed. Hoefch.
g) Epicureos pungit, ut ex infra dictis patebit.

quae legantur, ut nec in forte oblato quopiam scripto contaminetur animus noster, pietatis studio addictus, sed interim inaudiens cultui Dei contraria - - Reliquos vero omnes versandos esse, ac quasi colloquii causa adeundos, sed tamen ne unum aliquod genus aut dogma philosophicum praecipuo honore dignemur, aut plane reiiciamus, siue Graecum sit, siue Barbarum, sed omnia audiamus. Sapienter hoc et singulari ab arte^b profectum. Ne forte, si unum aliquod per se horum vel illorum documentum solum audiatur, inque pretio habeatur, etiamsi verum non sit, ut unice tamen verum in animos nostros irrepens decipiat, et per se ita penetrans, iuri et arbitrio suo nos vendicet, adeo ut nec obsistere, neque abluere queamus, ut lanis tinctura non eluenda in fatis accidit etc. Quae late postea persequitur, et quae incommoda habeat philosophia sectaria, quae damna veritati mentibusque afferat, haud ineleganter explicat. LACTANTIⁱ vero ea de re praecepta ex parte supra iam retulimus, qui inter alia: Quod si extitisset aliquis, qui veritatem sparsam per singulos, per sectasque diffusam colligeret in unum, ac redigeret in corpus, is profecto non dissentiret a nobis. Sed hoc nemo facere, nisi veri peritus ac sciens, potest. Verum autem scire non nisi eius est, qui sit doctus a Deo. Neque enim potest aliter repudiare, quae falsa sunt, eligere ac probare, quae vera, sed si vel casu id efficeret, certissime philosopharetur etc. Alia veterum testimonia passim viris doctis^k laudata, heic, ubi prolixis esse nobis non licet, tacemus. Patres itaque Ecclesiae philosophiam quandam Eclecticam commendauisse certissimum est, neque dubitandum, hanc quoque sententiam eorum a doctoribus Christianis, qui in Aegypto animum literis formauerunt, ortum habuisse. Hac enim in regione diu ante Eclecticae scholae origines hanc electiuam philosophandi et confarcinandi diuersarum sectarum placita methodum obtinuisse, licet sectae formam nondum haberet, indeque ad alias quoque gentes transiisse, suo loco luculenter probauimus. Quamuis autem haec satis certa sint, cauendum tamen est, ne in significatione huius vocis, et definienda philosophia Eclectica ex mente patrum aberremus. Id quod plerisque ex recentioribus accidit, qui his veterum locis ad confirmandam philosophiae Eclecticae auctoritatem vsi sunt. Non enim ista voce liberam et praemeditatam eorum dogmatum electionem ex variis philosophorum assertionibus adductum sanae rationis certique et indubitati principii factam intelligebant, quam hodie huius nominis significatione sectariae philosophiae opponimus, et libertatem magis recipiendi quicquid verum est, quam certum dogmatum delectum denotamus. Quamuis enim ipsi huc collinere videantur, fatentes, veritatem se sparsam per singulas sectas atque diffusam

h) Eclecticam philosophiae methodum nuper introductam respicere videtur.

i) loc. cit.

k) Vid. BALTUS L. c. p. 20, 24, 32, 118. VOSS-

SIVS de sectis p. 118. ELSWICH. ad LAVNOIVM de fort. Arist. §. 3. p. 6. BVDDEVS Hægog. hist. theol. L. II. c. 3. §. 5. p. 553.

diffusam colligere in vnum, et veritatis tamen notione et principii cognoscendi ad quod istas veritates exigebant, delectu, et fontis, ex quo eas deriuabant, designatione longe ab ista, quam nos hodie sequimur, significatione nominis, philosophiae Eclecticae, abiuerunt. Ita scilicet statuebant viri pientissimi et eruditi, sed accurate inter rationem et reuelationem distinguere non edocti: esse omnes veritatis et sapientiae scintillas quaedam femina, luminis diuini, ex Dei reuelatione in mentibus exorientis: hancque lucis auroram partim per prouidentiam et λόγον Dei animis philosophorum, immo hominum omnium, insertam excitatamque esse, latere vero hanc λόγου virtutem in Christo vnigenito Dei verbo, qui hac ratione se gentilium animis ex parte manifestauerit, sicque animos eorum ad recipiendum ipsum Euangelicae lucis iubar diemque ingruentem praeparauerit: partim per traditionem ab Hebraeis tanquam primis veritatum diuinarum custodibus ad barbaras gentes, et ab his per philosophos, qui ad barbaros itinera susceperunt, ad Graecos peruenisse. Graecos autem cum vnam hanc veritatem, ambitione philosophorum in partes diuisam diuersissimis opinionibus adulterassent, multas harum veritatum, partim mediante λόγου animis insitarum, partim per traditionem ad eos delatarum amisisse, vel foede tamen corrupisse, seruatis paucis fucisque alieno illitis, quae per sectas diuersas dispersa essent. Eas vero illibatas integrasque per Mosen diuinosque viros inter Hebraeos Iudaeosque conseruatas comparente in carne λόγου Dei substantiali plenissima luce reuelatas, et ab Apostolis Christiano coetui luculenter traditas esse. Vbi itaque de sanae sobriaeque philosophiae reliquiis disputabatur, ad hanc normam confugiebant, eaque quae in scriptis gentilium bona et cum decretis Christi et Apostolorum conspirantia deprehendebant, haec vel λειψανα esse reuelatae per λόγον mentibus gentilium veritatis decernebant, vel thesauros esse contendebant a gentilibus philosophis Hebraeis et Christianis, veris iustisque reuelationis diuinae possessoribus furto subductos. Vnde ius sibi afferebant, haec dogmata sibi vindicandi, et ad manifestam confirmationem religionis Christianae traducendi. Veritatem itaque dum per sectas omnes sparsam diffusamque et in vnum corpus collectam veritatis diuinae systema aliquod exhibere a reuelatione Christianorum non diuersum statuunt, caue putes systema aliquod philosophicorum dogmatum ex ratione deductorum intelligi: nihil enim aliud innuunt, quam theologiam aliquam Eclecticam reuelatione vel interna vel externa gentilibus manifestatam, collectamque ex variis fragmentis passim inter sectas philosophicas obuiis. Plena hac de re sunt doctorum Ecclesiasticorum scripta; plerique enim, maxime vero, qui pro V. R. C. pugnaverunt, hac notione philosophiae occupati sunt. Ne tamen sine teste hic quoque discedamus, en e multis vnum, sed notabilem locum CLEMENTIS ALEXANDRINI:

Fun-

1) Stromat. L. VI. p. 642.

Fundamentum autem, ut olim adnotauimus, non dicimus eam, quae in vnaquaque haeresi suscipitur vitae institutionem, sed id, quod vere est philosophia, vere artificiosam sapientiam, quae praebet experientia eorum, quae sunt in vita. Sapientiam autem solidam rerum diuinarum humanarumque cognitionem, firmam quandam ac stabilem, et quae non potest excidere comprehensionem, et quae comprehendit ea, quae sunt, et praeterita et futura, ἢν ἐδιδάξατο ἡμᾶς διὰ τε τῆς παρουσίας διὰ τε τῶν προφητῶν ὁ Κύριος καὶ ἔστιν ἀμεταπτώτως ὑπὸ λόγου παραδεδεῖσα ταύτη καὶ πάντως ἀληθεὶς ὑπάρχει, βουλήσει ὡς διὰ τοῦ υἱοῦ ἐγνωσμένη, quam nos docuit per suam praesentiam et per prophetas dominus, estque eiusmodi, quae non possit excidere vrpote a verbo tradita, ideoque omnino verus et voluntate, ut quae sit cognita per filium. Et partim quidem est aeterna, partim autem tempori utilis, et partim quidem vna est et eadem, partim autem multae et differentes, - - Hanc ergo sapientiam concupiscit philosophia, animae et verbi rectitudinis, et vitae puritatis, quae est beneuole affecta in sapientiam et omnia facit, ut eam consequatur. Philosophi autem apud nos quidem dicuntur, qui amant sapientiam, quae est omnium opifex ac magistra, hoc est filii Dei cognitionem. Apud Graecos autem dicuntur philosophi, qui disputationes de virtute suscipiunt. His subiungit philosophiae Eclecticae definitionem, quam paulo ante adduximus, additque: Haec ipsa quoque a barbara diuinitus data surrepta gratia, Graeca ornata sunt eloquentia. Nam alia quidem sunt suffurati, alia vero male audierunt. In aliis autem aliqua quidem dixerunt commoti, sed ea non reddidere perfecta, aliqua autem humana coniectura et ratiocinatione, in quibus etiam labuntur etc. Haec satis luculenter patrum de hac philosophiae indole mentem explicant, et quam longe a natiua philosophiae significatione abeant, luculenter docent. Hinc vero causa quoque peti potest, cur nonnullis patrum, praecipue Iustino Martyri et Gregorio Thaumaturgo visum sit, quosdam philosophos gentiles per λόγον, eiusque cognitionem saluatos fuisse. Non enim sine filio Dei salutem dari statuebant, at eos, qui rationis semina in animo latentia et per λόγον sparsa in laetiores messes eduxissent, qualis Socrates Platoque ex eorum mente fuerunt, hos per latentem λόγου notitiam salutem consequi potuisse non ineptum videbatur. Id quod erroneum quidem prorsus est, nec labe caret, frigidam tamen illis non suffundit, qui tantorum nominum auctoritate sine Christo salutem ex ratione obtineri posse impie statuunt. Ceterum ex his quoque ratio petenda est, cur Christianae religioni nomen philosophiae patres vindicauerint? cur veritates illas communes spolia Aegypti appellauerint? cur inter plagiariorum philosophos gentiles retulerint? cur philosophiam barbaram, depressa Graeca, tantopere extulerint? cur a barbaris ad Graecos peruenisse philosophiam contenderint? cur pueros fuisse Graecos in philosophia prae barbaris, phi-

philosophis Graecis obiecerint? Quas quaestiones ex his quae dicta sunt, illustratas, miram lucem originibus philosophiae accendere, quilibet paulo attentior facile intelliget.

§. XVI. Haec si probe teneantur, conciliari possunt diuersae et contradictionem quandam inuoluere visae veterum doctorum Christianorum voces de philosophia gentili, quibus mox laudare, mox insigniter vituperare illam videntur. Ad illas pertinent AVGVSTINI^m effata, quibus spolia Aegypti detracta idolis philosophiam in Christianos vsus traductam vocauit, et quam utilis, separatis noxiis et falsis, esse possit, significauit. Luculenter inter alia ea de re scribit: *Doctrinae omnes gentilium non solum simulata et superstitiosa figmenta grauesque sarcinas superuacanei laboris habent, quae vnusquisque nostrum duce Christo de societate gentilium exiens debet abominari et vitare, sed etiam liberales disciplinas vsu veritatis aptiores, et quaedam morum praecepta utilissima continent, deque ipso Deo vno colendo nonnulla vera inueniuntur apud eos, quod eorum tanquam aurum vel argentum, quod non ipsi insituerunt, sed de quibusdam quasi metallis diuinae prouidentiae, quae ubique infusa est (λογον dixere PP. alii) eruerunt, et quo peruerse atque iniuriose ad obsequia daemonum abutuntur, cum ab eorum misera societate sese animo separat, debet ab eis auferre Christianus ad usum iustum praedicandi Euangelii.* Talia multa etiam apud alios inueniuntur Augustino antiquiores, quibus adeo orthodoxa interdum visa est philosophia gentilis, in doctrina de Deo diuinisque, vt non erubescat scribere MINVICIVS FELIX^o: *Exposui opiniones omnium ferme philosophorum, quibus illustrior gloria est, Deum unum multis licet designasse nominibus: vt quiuis arbitretur, aut nunc Christianos philosophos esse, aut philosophos fuisse iam tunc Christianos.* Alii fuisse e contrario multos, qui de philosophia pessime statuerent, eamque inter diaboli opera referrent, aperta quoque veterum loca in eorum scriptis passim obuia loquuntur, et CLEMENS ALEXANDRINVS^o grauis testis est, qui in commendanda philosophia ad eos potissimum respexit refellendos, *qui philosophiam etiam cum maximo malo et ad hominum perniciem venisse in vitam existimant, vt quae profecta sit a maligno aliquo inuentore.* Quos vehementer alio loco^q improbat *cum absurdum sit, vt qui diabolo insolentiam tribuunt et iniustitiam, eum rei bonae, et quae est ex virtute, nempe philosophiae datorem constituent, legis autem proprium sit et rationis rectae reddere, quod unicuique conuenit, et quod eius est proprium, et quod ad eum pertinet; philosophiae autem, homines faciat virtute praeditos, sicque prodat, quod sit*

m) Confess. L. VII. c. 9.

n) De doctrina Christi L. II. c. 40.

o) In Octauio c. 20. n. 1. p. 66. ed. Cell.

p) Stromat. L. V. p. 278.

q) L. VI. p. 698.

fit Dei, cuius solum opus est, benefacere. Duram hanc sententiam pronuntiauit BASILIVS^r, et philosophiam diaboli opus esse pronuntiauit, Aristotelicam potissimum philosophiam pungens, vt recte obseruatum PETAVIO^s, quamuis de hoc doctore obseruauerit GREGORIVS NYSSENSIS^t: *Eum gentilium eruditionem tanquam donum quoddam Ecclesiae obtulisse, et Aegyptiorum opes in iuuenili aetate sibi egregie comparasse, Deoque sacrando verum Ecclesiae tabernaculum erexisse.* Plura huc afferre huius commatis nec licet, nec opus est. Mirari hanc patrum inconstantiam et contradicentes sibi voces queat aliquis, qui ad veras causas et diuersos sensus non attenderit. Qui si recte expendantur, omnia sibi constabunt. Quae enim de philosophia dicta sunt eleganter et in laudem, ad eas veritates pertinent, quas non esse philosophorum, sed surreptas Hebraeis vindicandas esse Ecclesiae, eximendasque ex philosophorum libris statuebant: vnde philosophorum sententias nonnullas laudando, non philosophiam gentilem se laudare, sed diuinae reuelationis atque traditionis vestigia commendare putabant. Culpando vero, grauiterque inuehendo in philosophiam gentilem, eam totam, qualis in systemate suo comprehensa erroribus concatenatis prorsus religioni Christianae aduersabatur, reiciebant, et duris excipiebant vocibus. Neque id aegre ferendum est in viris pio pro causa Dei zelo accensis, quamuis modum interdum excefferint. Ita enim cum circumstantiis temporum illorum comparatum fuit, vt non potuerint non eiusmodi inuectiuas effundere. Nemo eo tempore Christianis rebus vehementiori studio aduersabatur, quam philosophi gentiles, partim philosophica, quae a conditoribus acceperant, dogmata mordicus magnaue vehementia defendendo, et erroribus pestilentibus quaesitos veritatis colores inducendo, vt gentili religioni, propter insultus doctorum Christianorum ruinam minanti, suamque absurditatem quotidie magis prodeuti suppetias ferrent: partim doctrinam Christianam eiusque doctores amare traducendo, ineptias pueriles, naenias vulgi, puerorumque fabellas ei obiciendo, et calumniis Scripturam sacram, quaeque in ea traduntur, dogmata acerbissimis onerando, et tum ipsum sanctissimum Saluatorem, tum Apostolos eius legatos tanquam impostores fannis ludibriisque excipiendo et conuiciis lacerando intolerabilibus. Exempla qui volet, Iustini contra Crescentem, Origenis contra Celsum, Eusebii, Augustini aliorumque contra Porphyrium scripta et dicta expendat, et certissimus ea de re fiet, speciminibus edoctus luculentissimis. Tales cum essent philosophi gentiles, cumque non fortius haberet munimentum superstitio philosophia gentili, an mirum videbitur, indignatos fuisse philosophiae gentili eiusque professoribus Christianos, imprimis doctores publicos, eosque impostores, canes, et his similia appellauisse, vt contra Porphyrium factum?

num

r) Contra Eunom. p. 15.
s) Prolegom. ad dogm. theol. c. III. §. 5.

t) In vita Moysis apud LAVNOIVM de fortun. Arist. p. 151.

num adeo a moribus hominum alienum et in orbe literario insolens est, vsum cum abusu ex nimia vehementis affectus festinatione reiectum, et quod philosophorum vitium fuit, ipsi philosophiae imputatum esse? praecipue cum crediderint patres, nihil hoc derogare veritatibus etiam a gentilibus philosophis prolatis, eo quod sibi eas tanquam debitas possessiones, quas illi furto abstulissent, vindicarent. His et alia accessit causa, quae magna aduersus philosophos ira armauit doctores Ecclesiasticos. Nempe cum magno fulgore omnium oculos perfringeret miraculorum a Christo et Apostolis, Apostolicisque viris patratorum gloria, et imprimis potestas, quam in spiritus immundos exercebant, multos ad amplectendam fidem Christianam adduceret, philosophi huic quoque obstaculo, obuiam eundum esse rati, imposturis, fraudibus, ipsaque doctrina ad hunc scopum reformata, quaeque aliae artes fuere, quibus magia eo tempore celebrabatur, imitari hanc potestatem diuinitus Christianis concessam conabantur. Id exemplo Apollonii Tyanei prorsus illustri suoque loco amplissime enarrato clarissime constat, et ex Alexandrinorum philosophorum doctrina atque conatibus supra quoque fufe expositis liquet, et ex iis, quae de Apuleio, Iamblichio, Aedesio, aliisque scholae Plotinianae alumnis supra attulimus, disci potest, nec aliis hoc loco, vbi breuitatem sectamur, exemplis, opus habet. Quae cum ita multum gloriae Christianae religionis detrahere viderentur, doctores eius, qui ad fraudes hominum versipellium non satis attendebant, adeoque hanc magiam diaboli operationi adscribebant omnem, iusta indignatione permoti et philosophos et philosophiam diaboli opus esse declarabant. Id quod imprimis ad Plotinianam philosophiam pertinuit, quam in commercio cum spiritibus definiendo procurandoque fuisse occupatissimam, *Tomo secundo* accurate docuimus. Et hinc graula illa ἐγκλήματα his philosophis, maxime Porphyrio obiecta, qui ΕΥΣΕΒΙΟ "audit ὁ τῶν δαιμόνων φίλος καὶ προσήγορος, malorum spirituum amicus et accusator, vt taceamus, quae ea ex causa illi ab AVGVSTINO * obiecta sunt. Deinde Aristotelica quoque philosophia hanc appellationem, vt supra iam dictum, meruit, eo quod ex ea pharetra haereticos tela sua, fortiter contra Catholicos doctores pugnando, desumpsisse videbantur. Idem Stoicae quoque dialecticae obiectum fuit, cuius cauillationes et sophismata cum mire nonnunquam doctores Ecclesiasticos non satis in his Graecae philosophiae, quam contemnebant, argutiis exercitatos pressissent, idem meruerunt odium. Quod reliquum est, cum homines fuerint, viri laudatissimo cetera pro re Christiana feruore toti occupati, hinc factum, vt plerumque animis non satis compositis et tranquillis ad has pugnas procedentes, inque contentionis aestu longius progressi, duriora, quam nostra ferre possunt secula, verba dixerint, nec a conuiciis abstinerint, quod imprimis in HIERONYMO impotentis animi viro, licet longe

Ss 2

erudi-

u) Praef. L. IV. c. 6.

x) De C. D. L. X. c. 10, 11. 26. 27. 28. conf. I. o. LVD. V. VI. V. S. ad h. l.

eruditissimo, videre licet, qui Porphyrium non rationibus tantum aggressus est; sed criminationibus quoque et conuiciis; eum stultum, impium, blasphemum, vesanum, impudentem, sycophantam, calumniatorem Ecclesiae, rabidum aduersus Christum canem appellando. Quem tamen alios quoque eadem ratione fuisse secutos, et nec pauciora nec leuiores dixisse recte notauit doctissimus HOLSTENIUS⁷. Talia ingeminabant viri optimi in pugnae ardore constituti, et gentilibus philosophiae, laceffiti innumeris eorum criminationibus, obiiciebant, qui extra pugnam tam graues obiectiones non formabant, mitiusque sentiebant. Cautè itaque in lectione Scriptorum Ecclesiasticorum, inque illis locis, vbi de philosophia gentili iudicant, versandum, dispiciendumque ante omnia est, vtrum extra aciem vel in ipso conflictu constituti talia protulerint, respiciendum quoque ad methodum illorum polemicam, eaque, quamuis nostris moribus non arrideat, illorum temporum consuetudini atque genio tribuenda atque condonanda est, nihil tamen inde contra philosophiae auctoritatem concludendum. Ceterum legi hic velimus, quae de polemica patrum methodo eleganter differuit IO. DALLAEVS², multa enim, quae is attulit, huic quoque argumento lucem foenerantur.

XII. Vnam
samen sectam
alteri prae-
sulerunt PP.

§. XVII. XII. Nulli pepercisse sectae patres Ecclesiae veteris, nullique philosophorum familiae nomen addixisse, euidentibus hactenus rationibus et testimoniis demonstrauimus. Quod tamen non ita capiendum est, ac si pari sectas omnes gradu contempsissent, aliter enim eos iudicasse vnamque deteriorem vel tolerabiliorem altera iudicasse, ex scriptis eorum elucescit. Nempe cum pro indubitato semel principio admisissent: veritates inter sectas dispersas ex interna prouidentiae, siue λόγου potius, dispositione, et ex antiquissima patriarcharum Hebraeorumque traditione ad gentes peruenisse, eam sectam ceteris nobiliorem magisque ferendam putabant, quae de Deo philosophata plurimas eiusmodi veritates contineret, eam reliquis deteriorem videri, quae haec rationis a Deo insitae semina suppressisset, iisque contraria docendo, errores dogmatibus Christianis aduersos contineret. Hoc itaque canone in iudicandis philosophiae Graecae sectis earumque systematibus vsi, maxime Aristotelicam et Epicuream philosophiam carpebant, et errorum detestabilem accusabant. Et quod ad Peripateticam philosophiam attinet, sola illa, quae inter IVSINI opera legitur, *Aristotelicorum quorundam dogmatum euersio* satis prodit, qui istis temporibus contemptus odiumque philosophiae Aristotelicae regnauerit: licet Iustino eam opellam tribuere nolint, qui spuria a genuinis discernere norunt. Hoc enim loco sufficit, scriptorem quendam Christianum eumque antiquum et Iustino coaeuum Aristotelicam philosophiam suspectam fecisse multorumque errorum perniciosissimorum conuicisse: quamquam nec PHOTIO^a, nec aliis

Exosa philo-
sophia Peripate-
tica.

7) In Vita Porphyrii c. II. p. 278. ed. Fabric.

2) De vsu PP. L. I. c. 6. p. 158.

a) Cod. CXXV.

haud obefae naris viris doctis ^b hic foetus Iuftino abiudicandus videtur. Illud certum ex genuinis Iuftini fcriptis ^c, contempfiffe eum Aristotelicum praeceptorem, quod mercedem popofciffet, et graues atque deteftabiles in eius philofophia vidiffie errores, eosque Platonifis dogmatibus longe poftpofoiffie. Idem iudicium fuit Clementis Alexandrini, Irenaei, Tertulliani, Athenagorae, Origenis, Lactantii, Eufebii, Athanafii, Hermiae, Bafilii, Gregorii Nyffeni, Epiphanii, Ambrofii, Hieronymi, Simpliciani, Auguftini, Cyrilli Alexandrini, Socratis, Theodoreti, Nemeffii multorumque aliorum inferioris aetatis, quorum loca cum attulerit diligentiffimus LAVNOIVS ^d, eiusque liber hodie in omnium manibus fit, nolumus eorum allegatione hic Lectoris patientiae fieri molefti, fed ad ipfum librum elegantiffimum eum ablegamus. Tam vniuerfalis vero fuit hic philofophiae Aristotelicae contemptus, vt cum contra MELCHIOREM CANVM ^e atque DIONYSIVM PETAVIVM ^f demonftrare vellet FR. BALTVS ^g, non probauiffie Aristotelis cum argumento facro comparationem doctores Ecclefiae veteris, is imprimis ad paucitatem locorum, ex quibus, ftuduiiffe quofdam Peripateticis doctriinis, difcitur, magna fiducia prouocaret. Cauffas vero tanti patrum odii erga philofophiam Aristotelicam ex antecedentibus ex parte difcere licet. Quibus tamen peculiaries quaedam rationes accefferunt, quibus commoti ita de Peripatetica doctrina ftatuerent. Inter eas fine dubio prima atque grauiffima fuit, quod prouidentiam diuinam Aristoteles negauerit. Cum enim ad Θεολογούμενα in philofophorum fcriptis potiffimum refpicerent, exque iis de illorum dogmatum peruerfitate iudicarent, eos maxime, qui de Deo eiusque attributis atque operibus perperam docuere, atheiffimi fufpectos habebant, et procul effe iuebant, illosque tolerabant, qui fobrie magis de Deo diuinisque praecepiffent. Recte vero obferuatum nonnemini ^h: *eiusmodi effe Aristotelis de aeternitate mundi, de prouidentia ultra lunam fe non extendente animaue morti obnoxia dogmata, vt totam religionem Chriftianam euertere ac conculcare recte patribus vifum fuerit. Iis enim poftis falium effe Mofen tam follicite nobis mundi origines pandentem, faliam fcripturae inspirationem, nec effe, cur Liberatorem complectamur, cur eius doctrinam fanguine obfignemus, cur non potius vitis, quam virtutibus multo labore conftantibus ftudeamus, hacque ratione omnem de Liberatore hiftoriam in meras abire fabulas, cum certum fit, egregium id prouidentiae fpecimen effe, quod humana fe induerit natura, vt orbem ab erroribus et impietate, quibus obnoxius erat, liberaret.* Sed et, quod fupra iam tetigimus, artes fophifticae ab haereticis adhibi-

S s 3

tae,

b) Conf. FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. V. p. 55.
 c) Loca adducit BALTVS l. c. L. II. c. 3. p. 106. feqq.
 d) De fortuna Aristot. c. II. p. 121. feqq.

e) KL. Theol. L. X.
 f) loc. cit. c. 18. p. 217.
 g) loc. cit.
 h) H. AB ELSWICH. diff. prael. ad LAVNOIVM de fort. Arist. §. 4. p. 9.

tae, Aristotelis dialecticae imputabantur, et omnium fere haeticorum clypeus esse credebantur, quas eo minus ferre poterant patres, quo minus plerique in iis erant exercitati, et haeticis plerumque inferiores. Hinc graues illae de dialectica Aristotelica querelae, et TERTULLIANI¹ voces: *Miserum Aristotelem! qui illis dialecticam instituit* (de Valentinianis et haeticis aliis loquitur) *artificem struendi et destruendi versipellem, in sententiis coactam, in coniecturis duram, in argumentis operariam contentionem, molestam etiam sibi ipsi, omnia retractantem, ne quid omnino tractauerit. Hinc illae fabulae et genealogiae interminabiles et quaestiones infructuosae et sermones serpentes velut cancer, a quibus nos apostolus refraenans nominatim philosophiam contestatur caueri oportere etc.* Nec minori detestatione Epicureae philosophiae infensi fuere doctores veteris Ecclesiae. Pessime eam iam diu inter ipsos gentiles audiisse, immo sectas alias maxime vero Pythagoricum institutum sequentes et Stoicos grauissime in eam inuectos fuisse, eamque tanquam omnis impietatis atque turpitudinis seminarium aliquod traduxisse, in Tomo primo et secundo prolixè exposuimus. Quod cum audirent doctores Ecclesiae, qui et ipsi, cum philosophorum adhuc scholas frequentassent, in deteriore de Epicuro inclinauerant sententiam, viderentque, talia ab Epicuro praecipì, quae omnem doctrinae Christianae rationem euerterent, et ipsa ciuitatis Christi fundamenta subruerent, non potuere non summa in eam indignatione accendi. Pone enim cum Epicuro: Deum nec mundum ordinasse, nec regere, nec hominum cura tangi, fortuitoque atomorum concursu et oriri et interire omnia, non esse vel gratiae diuinae vel irae locum, nec expectanda post hanc vitam vel praemia vel poenas, an non totus salutis ordo et systematis doctrinae Christianae oeconomia prosternitur, nexusque omnis soluitur vno ictu et euertitur. Causae itaque satis graues erant viris piis, qui pro veritate religionis Christianae militabant, vt hanc haeresin procul esse iuberent, et haec ratio est, cur inter atheos Epicurum numerauerint, eiusque philosophiam cane peius ac angue fugere praeceperint. Accessit his, quod bonos mores a philosophia Epicuri morali corrumpi crederent, eamque pro voluptatis magistra haberent, qua seducti hominum animi ab omni honestatis regula auocarentur et in scelerum praecipitia detruderentur. Loca patrum ea de re, Clementis Alexandrini, Lactantii, Ambrosii iam attulit PETRI GASSENDI² diligentia, quibus addi potest AVGVSTINI³ locus. Nos breuitatis causa ad vnum CLEMENTEM ALEXANDRINVM^m eo magis prouocamus, quo magis ille philosophiae gentili, in qua diligenter in patria educatus fuerat, fauebat, proque ea commendanda operosam illam Stromatum tractationem instituerat. Is vero durissimas contra Epicurum eiusque philosophiam

Execranda
vita philo-
sophiae Epicureae.

1) De praescript. haeret. c. 7. *

k) De vita Epicuri L. III. c. 9. p. 105. seq.

l) De C. D. L. IV. c. 2.

m) Stromat. L. V. p. 604. L. II. p. 415. L. I. p. 295.

lofophiam querelas effundit, et deteriorem esse illis, qui Deum humanis obnoxium affectionibus dicunt, conqueritur, et eum detestatur, non in esuriendo nec in sitiendo, nec frigendo ponentem beatitudinem, vocemque illam Deo parem exclamantem, impie dicendo: se pro his vel cum Ioue patre pugnaturum, tanquam porcorum stercorebus vescendum, et non ratione praedictorum ac philosophorum beatam decernentem victoriam. Alibi autem D. Pauli admonitionem de cauenda philosophiae seductione adducendo, philosophiam quidem, dicit, non omnem, sed Epicuream reprehendi, quae tollat prouidentiam, et in Deorum numerum referat voluptatem, et si qua alia honore affecerit elementa, quae dum eorum non constituat causam efficientem, ne visione quidem apprehendat opificem. Alia hic non cumulamus, cum satis haec demonstrent, quam detestabilis patribus philosophia Epicurea visa fuerit. Vnde et in ipsum Epicurum, cuius cetera vitam satis honestam fuisse Tomo primo demonstrauius, insurgunt, et scelerum, plagii, aliorumque criminum accusant, cuius in eodem CLEMENTE^a exempla inueniri possunt.

§. XVIII. Fatendum tamen mitius nonnullos de Aristotele eiusque philosophia sensisse, et extra contentionis aleam positos non omnem illi detraxisse laudem. Certe ipse TERTULLIANVS^b, grauis Aristotelis censor, Zenoni vigorem, Platoni honorem, Aristoteli tenorem tribuit. Fueruntque inter ipsos Ecclesiae doctores, qui Peripateticam philosophiam publice amplecterentur, inter quos Anatolii, Didymi Alexandrini, Zachariae Scholastici, Boethii, et post hos Ioannis Damasceni et Ioannis Philoponi eminent nomina, de quibus omnibus ex instituto dicendi in sequentibus erit locus. Id quod potissimum accidisse videtur, cum Eclectica philosophandi ratio circa finem seculi secundi et tertii initia Alexandriae duce Ammonio Sacca surrexisset. Cum enim illa philosophia Christiani doctores nonnulli, maxime Origenes, et quae magistrum secuta est, schola eius vehementer caperentur, Alexandrini autem hi philosophi, cum Platone Aristotelem conciliare aggredierentur, eiusque dogmatibus novos sensus inducerent, factum inde est, vt Christiani quidam inducerentur vt putarent, Aristotelem facile in concordiam cum reuelatione redigi posse, eo quod diuiniore ei et cum Platone conspirantes sententias et Stoicis tribui viderent. Eadem quoque Stoicis ratio fuit, qui cum mature ab Eclecticae sectae Syncretismo supprimeretur, nouam magisque placituram accepit faciem. Vna Epicuri secta nec patronos inuenit, nec ob rationes dictas inuenire potuit, cum a conditoris sui praeceptis ne latum vnguem discederet, omnemque de diuinis doctrinam tanquam mere illusoriam et ad imposturas referendam traduceret. Quo nomine nec sanctissimo Seruatori Epicureos pepercisse Luciani exemplo constat. Mirandum itaque non est, Epicuri defensorem

Quidam PP.
Aristoteli fa-
uentes.

G A S-

a) L. II. p. 365. L. IV. p. 532. L. VI. p. 629. alibique.

b) De anima p. 306.

GASSENDVM ^p ne vnum quidem ex omni patrum choro inuenisse, qui de Epicuro mitius senserit, eumque vel defenderit vel excusauerit, sed satis fecisse sibi visum esse, si ostenderet, eos non ex Epicuri libris, sed ex Stoicorum criminationibus haec ei ἐγκλήματα obiecisse.

XIII. PP.
Platoni fa-
uentissimi, sed
certo tantum
respectu.

§. XIX. XIII. Fauentiores vero Platonicae sectae se praebebant veteres Christiani, praecipue doctores Ecclesiastici, iisdem rationibus, quas modo attulimus, vsi. Et ipsum quidem Platonis systema, principiis atque conclusionibus constans, prout totum Platonicae doctrinae ambitum continet, nec recepisse patres, nec defendisse, immo ne excusasse quidem, in confesso est, multusque in hoc demonstrando est FR. BALTVS ^r, qui vt Platonismum PP. obiectum euerteret, et ab hac eos labe liberos pronunciarer, improbasse eos Platonis philosophiam atque totam doctrinam, multis testimoniis locisque, quibus in Platonem insurgunt, congestis, probare contendit: rationes ita subducens, si ita fauissent Platoni doctores Christiani, vt Platonismus eis obici posset, in eo diligentes futuros fuisse, vt errores excusarent, non vero tot illi absurda atque impia dogmata exprobrassent. Quod vtrum ad hanc, quae de Platonismo PP. agitur, quaestionem pertineat, infra melior dicendi locus dabitur: heic vero argumenta Balti audienda sunt, quibus odium veterum Christianorum erga Platoniam philosophiam demonstrare satagit, eo quod hoc praecipuum in tractatione de philosophia veterum Christianorum momentum est, accurate nosse, quid de patrum in philosophiam Platoniam animo statuendum sit, a quo multae quaestiones dependent, in historia critica reipublicae sacrae enucleandae. Ita vero Baltus phalanges, quas in aciem producit, instruit, vt moneat: obiecisse veteres doctores, praecipue vero, qui apologias pro R. C. scripserunt, Platoni polytheismum, eo quod substantias spirituales inferiores in Deorum numerum retulerit, sicque, cum ex Hebraeorum traditione nosset, vnum tantum esse Deum adoratione colendum, vel ex metu populi, vel vt illi theologiam commendaret suam, istam Deorum multitudinem cultumque introduxerit. Id quod IVSTINI ^s, EVSEBII ^t, THEODORITI ^u, AVGVSTINI ^v et ORIGENIS ^x locis probat, nec omittit Socratis genium, quem malum spiritum fuisse, duce vsus LACTANTIO ^y et TERTVLLIANO ^z, statuit, iisdemque, quibus illi, praeiudiciis ad hanc opinionem seducitur. Deinde obseruat, admisisse Platonem et pro diuino opere habuisse diuinationem, idque acerbe ipsi exprobrasse patres. Quo in argumento tamen vel extremam ignorantiam vel supinam negligentiam scriptoris tantum eruditionis apparatus prae

p) l. c. L. VI. c. 5. p. 1160.
q) l. c. L. III. tot. p. 242. seqq.
r) Cohort. ad Graec.
s) Praep. L. XIII. c. 14. 18.

t) Serm. L. II. III.
u) De C. D. L. VIII.
x) Contra Cels. L. VI.
y) Instit. L. III. c. 20. z) Apologet. c. 46.

prae se ferentis mirari satis non possumus. Vt enim hanc Platoní dicam scriberet, et, quam infaniuerit Platonis philosophia in commendanda diuinatione et theurgia, ostenderet, ad Plotinianam scholam, eiusque discipulos Plotinum, Porphyrium Iamblichum, aliosque prouocat, qui ex hoc fundamento magiam, detestabile veteribus Christianis opus, vehementer commendauerunt. Ast immensum inter Academiam veterem et scholam Platonico - Plotinianam discrimen intercedere, luculentissimis suo loco testimoniis atque rationibus confecimus. Et ipsum illud de mediatione angelorum dogma, quod pungere AVGVSTINVM^a obseruat Baltus, ad ea doctrinae genera pertinet, quae in Aegypto ex philosophia Orientali receperunt Platonici recentiores. Quaecunque igitur hoc in capite operose cumulat Baltus, nihil profus ad Platonem ipsum eiusque doctrinam faciunt, sed Plotinianae scholae dogmata ferunt, quae hanc praecipue sententiam ideo incrustauit, vt labenti superstitioni suppetias ferre, et Christianae doctrinae eo fortius se opponere posset, vt alibi demonstratum. Quod summopere offendisse patres, et duras eis voces expressisse, minime mirandum. Sed et hoc porro vrget Baltus, reiecisse veteres Ecclesiae doctores Platoniam doctrinam de anima, et praecipue in eo illum reprehendisse, quod animam ex parte fecerit spiritualement, ex parte materialem, qua de re legendus EVSEBIVS^b. Sed et fati Platonici necessitatem eos oppugnasse, hancque animabus dictam Adrasteae legem improbauisse monet, ostendens, ex hoc potissimum fonte fluxisse ineptum μετεμψυχώσεως dogma, quod patres acriter iugulabant, vt ex EVSEBIO^c, THEODORETO^d, IRENAEO^e, CHRYSOSTOMO^f et apologiarum pro C. R. scriptoribus fere omnibus constat. Quo loco non praeter rem monet Baltus, iuniores Platonicos, Porphyrium imprimis et sequaces ad tolerabiliores sensus hanc animarum migrationem ex vno corpore in aliud transtulisse, neque tamen ferri posse allegoricam Dacierii interpretationem. Hoc enim in toto hoc de PP. de philosophia Platonica iudicio probe tenendum est, aliam fuisse Platonis et Academiae veteris, aliam Platoniorum post C. N. vel Alexandrinorum philosophorum sententiam. Inter errores porro Platonicos, hanc quoque reiiciebant atque improbabant doctores Ecclesiae, animam extitisse antequam in corpus mitteretur, peccantemque cognitionis prioris vestigia amississe, et per reminiscentiam ea reuocanda esse, qua de re LACTANTI^g et AVGVSTINI^h loca videnda sunt. Contendit etiam Baltus, tria ista principia, Deum, materiam atque ideam patres reiecisse. Quod vt euincat, THEOPHILI ANTIOCHENI

NI

a) loc. cit. c. 20.

b) Praeparat. L. XIII. c. 15. 16. 17.

c) loc. cit.

d) Serm. XI.

e) Adu. haeref. L. II. c. 59. 60.

f) Homil. II. in Ioann. et homil. IV. in Adu. Apolt.

ff) Instit. L. III. c. 18.

g) De trinit. L. XIII. c. 15.

Hist. philos. Tom. III.

T t

NI^b, EVSEBIIⁱ, TERTULLIANI^k, LACTANTII^l aliorumque multorum ea de re testimonia adducit, quibus mundi aeternitatem reiecerunt, Dacieriumque friuola excusatione medicinam afferre tentantem corrigit, ideisque nuntium misisse, dum probandum erat, patres eas non abieciſſe, ſed poſuiſſe in intellectu diuino, recte aſſerit, id enim lu- culenta eorum loca a PETAVIO^m adducta ſole meridiano clarius euin- cunt. Aſt monendum erat, Platonicos recentiores ſiue Alexandrinos, vt ſe philoſophiae Orientali attemperarent, hoc etiam in dogmate a Pla- tonis mente reſeſſiſſe, et metaphyſica magis vnitae eas in intellectu di- uino poſuiſſe, verum ita tamen, vt ſingulari exiſtentia gaudentes, pe- culiare Deorum genus ſublime et Deo proximum in diuina luce ponerent. Ex quo intelligitur, Alexandrinos philoſophos ideas Platonis ad morem aeonum in philoſophia Orientali reformariſſe, quo ſenſu ferri poteſt, quod TERTULLIANVSⁿ obſeruauit, *relucere in ideis ſemina Gnoſticae et Valentinianae haereſeos*. Nec tam coeci fuere patres, vt non obſer- uarent, has ideas vt deitates et numina a Platoniciſis induci. Id quod luculenter prodidit CYRILLVS ALEXANDRINVS^o, cuius locus, quem et BALTVS^p Graecum produxit, legi meretur. Vnde non po- terant non ideae Platonicae illis diſplicere, licet dari in intellectu diuino illas ſtatuere, vt alibi^q dictum. Quod tamen occaſionem obtulit non- nullis, vt non melius de ideis ſentirent, quam Alexandrini philoſophi, quorum *Φιλοſοφούμενα* receperant, vt Pſeudo-Dionyſii et Syneſii exem- plo diſci poteſt. Tandem philoſophiam quoque moralem Platonis do- ctoribus Chriſtianiſis diſplicuiſſe, ex CHRYSOSTOMO^r et THEO- DORETO^s recte probauit Baltus. Maxime vero Platonis rempublicam carpebant, legesque nuptiarum et matrimonii itemque communionem bonorum ab eo ſtatutam. Quibus in erroribus Platonis notandis ſatis prolixus et acerrimus eſt LACTANTIVS^t. Quem tamen, vt alios, nimium fuiſſe, feruoreque diſputationis pleroſque accenſos ea in Platone vidiffe, quae hac nebula non impediti alii non vident, omnes facile de- prehendent, qui eorum inuectiuas in Platonem legent ſine praediſidio, vel ea tantum loca attente perluſtrabunt, quae collegit Baltus patribus nec ſincerior in ea re, nec diligentior et accuratior. Ex his vero, quae paucis de patrum ſententia de Platonica philoſophia diximus, et copioſe, licet iudicio ſatis mediocri collegit Baltus, patet, Platoniam quoque phi- loſophiam dignam illis minime viſam fuiſſe, quam ita reciperent, vt eius ſyſtemati ſubſcriberent. Vbi vero id, quod ſupra monuimus, denuo in- culcandum eſt, intelligendum id eſſe, de toto nexu et complexu philo- ſophiae

h) Ad Autolyt. L. II.

i) Praep. Eu. L. VII. c. 19. 20. 22.

k) Adu. Hermog.

l) L. II. c. 9.

m) Dogmat. theol. T. I. L. IV. c. II. p. m. 298. ſeqq.

n) De anima p. 312.

o) Adu. Iulian. L. II. p. 66.

p) loc. cit.

q) In hiſtor. de ideis Sect. II. §. 2. p. 179. ſqq.

r) Homil. in Matthaicum.

s) Sermon. XI.

t) L. III. c. 21.

sophiae Platonicae, principiisque primariis atque fundamentis, quibus illud systema nititur, non vero de hoc illoue dogmate Platonico, quod ideo sibi probandum esse statuebant, quod veritas esset diuina ab Hebraeis ad Platonem delata, adeoque Academiae eripienda et vindicanda Ecclesiae. Repetendum quoque, quod in antecedentibus monuimus, in disputationis conflictu ardoreque constitutos patres, dum gentiles philosophos refutant, acerrime pugnauisse, et acerbiora, quam solebant extra pugnam positi, dixisse. Hinc enim factum est, vt quem interdum culpauerant satis vehementer, Platonem alio tempore nimis efferrent, id quod sibi accidisse fassus est D. AVGVSTINVS^x, eas laudes retractando, quas nimias tribuisse Platoni deprehenderat. Recte itaque de iudicio PP. de philosophia Platonica pronuntiaturo, fuisse illud relatiuum, dicendum est, nempe contempsisse et reprehendisse illos philosophiam Platoniam, respectu habito tum ad nexum eius integrum et vniuersalem complexum, tum ad dogmata Christiana infinitis modis meliora et praestantiora: laudauisse vero eam, relatione habita tum ad particularia illa dogmata, quibus de diuinis praecipit, tum ad reliquas sectas, quas de diuinis differentes longius a Christianis placitis abire nouerant. Possent id, nisi longius esset quam vt locum hic caperet, luculentis patrum locis ostendi, et iudicia eorum de Platone comparata esse, doceri. Vnus tamen alterque AVGVSTINI^x locus sufficiet. Is enim de Platone ita scribit: *Platonem Labeo inter semideos commemorandum putauit, sicut Herculem, sicut Romulum. Semideos autem Heroibus anteponit, sed utrosque inter numina collocat. - - Nos quidem Platonem, nec Deum, nec semideum perhibemus, nec ulli sancto angelo summi Dei, nec veridico prophetae, nec apostolo alicui, nec cuiuslibet martyri Christi, nec cuiquam Christiano homini comparamus; cuius nostrae sententiae ratio, Deo prosperante, alio loco explicabitur. Et alibi y: Quamuis enim homo Christianus literis tantum Ecclesiasticis eruditus Platoniorum forte nomen ignoret - - non tamen ita surdus est in rebus humanis, vt nesciat, philosophos vel studium sapientiae, vel ipsam sapientiam profiteri. Cauet eos tamen, qui secundum elementa huius mundi philosophantur, non secundum Deum, a quo factus est mundus. - - Nouit sane etiam ipsos, in quibus errant, cauere. Vbi enim dictum est, quod per ea, quae facta sunt Deus illis manifestavit, ibi etiam dictum est, non illos recte Deum coluisse, quia et aliis rebus, quibus non oportebat, diuinos honores illi tantum vni debitos detulerunt etc. Alia loca breuitatis causa tacemus.*

§. XX. XIV. Habuisse vero Patres Platonem pro eo philosopho, qui inter reliquos, quantum ab homine gentili expectari posset, optime de Deo deque diuinis rebus philosophatus sit, ob dictas rationes, et, XIV. Cui Platonem PP. reliquis philosophis praetule quam vint?

T t 2

u) Retract. L. I. c. 1.

x) De C. D. L. II. c. 14.

y) L. VIII. c. 9.

quam sibi persuadebant, harmoniam dogmatum multorum Platoniorum cum sacris Christianorum doctrinis, omnes fere eorum loquuntur paginae. Non enim omnia, quae in Platone inueniebant, damnabant, sed cum partim mediante Pythagorae institutione, partim occasione itineris literarii inter barbaros instituti complures eum doctrinas accepisse crederent ab Hebraeis, eas esse verae philosophiae reliquias statuebant, easque ad sacras doctrinas pertinere dicebant. Hospitem esse in veterum scriptorum Ecclesiasticorum lectione oportet, qui haec ignorauerit, adeo ubique ista produnt. Maxime vero Clemens Alexandrinus, Eusebius atque Augustinus isto praeiudicio occupati sunt, proque Platonis philosophia ea opinione imbuti, qua haesisse illi putant ex Mosis disciplina doctrinas haud vulgares. Id quod ita affirmat CLEMENS^z, ut non vereatur asserere, fidei dogmata nonnulla praestantissima eum ex scripturis Hebraicis accepisse: recteque vocari Platonem a Numenio Mosen atticisantem: esse eum philosophum ex Hebraeis, doctrinamque de summo bono cum reuelatione omnium optime conuenire. Laudat porro eum tanquam scripturae concinentem, quod doceat, virtutem dari a Deo, vitamque etiam post hanc vitam esse futuram. Maxime vero *Libro Stromatum quinto*^a totus in eo est, ut dogmata illa nobilissima explicet, quae furrupuisse Platonem Hebraeis contendit. Putat enim haec a Mose ad Platonem peruenisse dogmata: esse animam a Deo inspiratam, corpus vero terrenumque tabernaculum ex terra formatum esse. Animam rationalem ingressam in corpus, fecisse, ut existeret homo ad similitudinem et imaginem Dei, et sequi inde necessarium hominis finem, Deo assimilari. Esse porro et hoc Platonis ex barbara philosophia, omnes bonos inter se esse amicos: oportereque id quod intelligit, se assimilare ei, quod intelligentia apprehenditur, conuenienter antiquae naturae. Talia multa in sequentibus colligit, heic, ubi breuitas sectanda est, non repetenda, quae ubique apud eum deprehenduntur. Immo eo usque procedit, ut affirmet^b, Platonem in *Theaeteto* de vita Christiana verba fecisse, eamque descripsisse. Eadem via incessit EUSEBIUS^c, haud parcius Platoniorum dogmatum laudator, qui in *praeparationis Evangelicae* libris integras pericopas ex Platone descripsit, ut ostenderet, sana et sacris quam maxime affinia in Platonis dialogis reperiri, AUGUSTINUS autem tantopere Platonem extulit, ut eius illum postea poeniteret. Ita enim in *tractationum* exordio: *Laus quoque ipsa, qua Platonem vel Platonios sive Academicos philosophos tantum extuli, quantum impios homines non oportuit, non immerito mihi displicuit.* Cuius exemplum Lector petere potest ex libris *de ciuitate Dei*^d, quo loco Platonem omnibus reliquis philosophis praefert, eumque inter Socraticos discipulos praestantissimum fuisse agnoscit; esse autem contendit in multis

z) L. I. Strom. p. 315. 342. 274. L. II. p. 419.
a) p. 588.

b) p. 596.

c) Praep. euang. L. VI. seqq.
d) Maxime L. VIII.

multis dogmatibus, iis praecipue, quae de Deo agunt philosophum Christianum, ignoto licet Christianis Platonis nomine. Eam enim sibi causam, ait e, fuisse cur Platonem, et affectas ceteris praetulerit, quia *cum alii philosophi ingenia sua studiaque contriuerint in requirendis rerum causis, et quinam esset modus discendi atque viuendi: isti Deo cognito repererint, ubi essent, et causae constitutae uniuersitatis, et lux percipiendae veritatis, et fons bibendae felicitatis. Siue ergo isti Platonici siue quicumque alii quarumlibet gentium philosophi de Deo ista sentiant, nobiscum sentire.* Quam sententiam suam, quae et aliorum eius et superioris aetatis doctorum inter Christianos fuit, vt confirmaret, *Capite sequente* inquit: *Vnde Plato istam intelligentiam potuerit acquirere, qua Christianae scientiae propinquauit?* eo quod multos hanc concordiam mirari nosset. Reiecta igitur, quam et ipse prius secutus fuerat nonnullorum traditione, Platonem in peregrinatione Aegyptiaca vel cum Ieremia vate conuersatum fuisse, vel scripturas diuinas legisse, eo quod temporum supputationi illam refragari videret, quem centum ferme postea natum fuisse, cum Ieremias in Aegypto fuisset, constet, versio vero Graeca legis sub Ptolomaeo LX annis Platonis aetate sit inferior: aliam viam, sed sine duce, sine comite, ingressus conicit, *Platonem, forte per interpretem, non versionem quidem legis accepisse, quod solus Ptolomaeus pro ingenti beneficio, qui regia etiam potestate timeri poterat vix meruerit; colloquendo tamen quid contineret, quantum capere potuisset, addidicisse.* Cuius rei indicia se habere dicit concordiam, quae intercedit inter cosinogoniam Mosaicam et Timaei siue Platoniam. Maxime tamen illud, quod se plurimum adducat, vt pene assentiatur, Platonem illorum librorum expertem non fuisse, hoc dicit esse, *quod cum ad sanctum Moysen ita verba Dei per angelum perferantur, vt quaerenti, quod sit nomen eius, qui eum pergere praecipiebat ad populum Hebraeum ex Aegypto liberandum, respondeatur. Ego sum, qui sum, et dices filiis Israël, qui est, misit me ad vos, tanquam in eius comparatione, qui vere est, quia incommutabilis est, ea quae mutabilia facta sunt, non sint: vehementer hoc Plato tenuerit, et diligentissime commendauerit.* Vbi tamen non possumus non laudare Augustini, longe doctissimi praefulis, quique iudicandi acie multos ante se superauit, modestiam atque cautam statuendi rationem, qui hanc Hebraeorum ad Platonem perlatam traditionem non pro certo, vt solent ceteri, fundamento admittit, sed pro sola coniectura verisimili habet, non diffusus, etiam talia Platonem ex rationis dictamine potuisse cognoscere. Vnde subiicit: *Sed undecunque illa iste didicerit, siue praecedentium eum veterum libris, siue potius, quomodo dicit Apostolus, quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestauit etc. non immerito me Platonicos philosophos elegisse, cum quibus de Deo vno colendo*

T t 3

lendo agam, patet etc. Non disquiremus heic anxie, vtrum ista veterum Christianorum opinio de fontibus theologiae Platonicae, de qua in praesentia sermo est, rationem habeat verisimilem, et an tanti sit patrum in ea re consensus, vt credamus, Platonem ea, quae cum sacris dogmatibus consonant, vel talia videntur, ab Hebraeis in peregrinatione Aegyptiaca accepisse; ea enim de re, quantum satis est, et ad liberandum a veteri praeiudicio Lectorem sufficit, nos *Tomo primo*, attulisse dixisseque recordamur. Hoc vero ex dictis abunde liquere putamus, doctores Ecclesiasticos, quamuis dogmatum Platoniorum *συνάφειαν* totumque doctrinae aedificium multasque eius partes reiicerent, multa tamen Platonis placita, praesertim extra systematis nexum considerata habuisse pro sanctis, veris, quinimmo diuinis et Christianis, eaque omnino probauisse. Quod vt vel per transfennam patrum libros inspicienti est in propatulo, ita nec Baltus negare potuit, qui, quamuis vehementer contra Platonismum patrum pugnaret, fassus tamen est, et luculentis ipse testimoniis demonstrauit, eos veritates illas in Platonis philosophia occurrentes, et cum sacris sententiis concordare visas habuisse pro talibus dogmatibus, quae Hebraeis surrepta, Christianis, veris earum possessoribus, vindicanda essent. Quod ne obstaret suae opinioni, patres nullum Platonis dogmatibus posuisse pretium, ipsumque Platonem eiusque philosophiam contempsisse, eadem semper chorda oberrat, patrumque sequitur praeiudicium, clamando: has non Platonicas sed Hebraicas veritates fuisse, nec alio nomine atque significatione a patribus fuisse receptas, Platonismum vero, qua talem tantopere fuisse illis inuisum, vt ipse Augustinus, non obstantibus tot, quibus Platonem eiusque philosophiam persecutus sit laudibus, vehementer eam improbauerit. Quo vero modo, nihil eum ad scopum ferire, mutare statum controuersiae, et in iis probandis occupari, quae nihil ad rem faciunt, et sine contradictione ab omnibus, qui dissentiunt, admitti possunt, est in propatulo. Longe enim aliud vult Platonismum patrum, toties illis obiectus, quam quod Baltus putat, eos Platonis systema totum recepisse. Hoc enim falsum quidem est, at non contradicit illis, qui Platonica dogmata arrisissent patribus contendunt. Illi enim nihil aliud volunt, quam hoc, quod operose demonstrauit Baltus, suaque ipse ita vineta caecidit: nempe elegisse patres, non satis ad sensum dogmatum Platoniorum genuinum et ex nexu totius systematis illis debitum attentos, multas Platonis doctrinas, easque systemati Christiano intulisse, eo quod sacras, diuinas, ab Hebraeis profectas et cum Christianis consonas crederent, quamuis insigniter fallerentur. Id quod veteris Ecclesiae doctoribus, viris certe eruditione et pietate illustribus, quorum carissima et veneranda nobis debet esse memoria, sed in arte critica non exercitatis, et hallucinationes multas in hoc argumento critico passis condonandum omnino est, excusari autem et defendi, et ita negari, vt non errauisse eos in ea re perti-

pertinaciter contendatur, in tanta nostrorum temporum luce, artisque criticae et historiae philosophicae cognitione ferri non potest. Vnde optandum, vt Baltus eandem attentionem, iudicium, et animi recti atque praeiudicio carentis certitudinem attulisset, quam ex eadem societate habuisse doctissimum Petauium de Platonismo PP. nonnullorum differentem infra probabimus. Ast ingens inter Petauii et Balti eruditionem et lectionem discrimen intercedere, Lector doctus facile deprehendet. Verum haec *ως ἐν παρόδῳ*.

§. XXI. Rationes, quibus ducti PP. in hanc de Platonis philosophia opinionem descenderint, ex antecedentibus iam intelligi possunt, iuuabit tamen paucis eas illustrare explicareque, vt argumentum hoc tantopere inter eruditos disputatum sua luce radiet. Nempe praeter internam illam prouidentiae, rationisque aeternae, quam *λέγον* dixere, manifestationem, cui tamen, vbi ad rem ventum, non multum tribuebant, per traditionem ad Platonem eas veritates peruenisse dicebant, vt in praecedentibus dictum. Hanc itaque traditionem vt demonstrarent, ad Platonem vsque peruenisse, ad iter eius Aegyptiacum, susceptamque philosophiae addiscendae caussa peregrinationem literariam confugiebant. In eo autem itinere Platonem in Italia prius didicisse multa in Pythagoreorum scholis, tum ad Aegyptiorum prophetas profectum philosophiae studium absoluisse, et reuersum in patriam Italicas prius scholas denuo inuississe, historia philosophica testatur. Et haec quidem ad adstruendam illius traditionis fidem a patribus in auxilium aduocata sunt. Multa enim sacris literis consona didicisse eum a Pythagora censebant. Quem cum in itinere Orientali non Aegyptum tantum eo tempore inuississe crederent, quo relicta a Babyloniae rege turba Iudaeorum in eam regionem aufugisset, sed captum quoque a Cambyse, et ad Assyrios traductum et Babylonios, occasionem habuisse in hoc itinere Orientali cum Iudaeorum vatribus ibi commorantibus conuersandi statuerent, inque hac opinione auctoritate quoque publici testimonii, quod Pythagorae totam barbaricam disciplinam tribuebat, essent confirmati, tum de Platonis concordia cum Mosaica sapientia, tum de ipsius Pythagorae philosophia sacris Iudaeorum dogmatibus consona multa dixerunt, quali ex tripode hausta, et nullis dubiis exposita. Qua de re cum *Tomo primo* Pythagorae historiam enarrantes satis prolixi fuerimus, locaque veterum copiose adduxerimus, breues hic erimus, nec ea otiose repetemus, sed id modo moneamus: vidisse patres miram in Pythagorae quoque philosophia concordiam cum Scriptura sacra et Christianae religionis dogmatibus, qua de re, qui volet, *IUSTINVM* ^f et *CLEMENTEM ALEXANDRINVM* ^g adeat, qui in ea re multi sunt. Quamuis autem nonnulla in Pythagorae disciplina patribus displicerent, quod imprimis de inepto transmigrationis animarum dogmate valet, non tamen hoc obstitit, quo minus

Rationes cur PP. philosophumena Platonis laudauerint.

f) Cohort. ad Graec.

g) Admonit. ad gent. p. 47. Stromat. L. IV. p. 477. L. V. p. 560.

minus alia multa Pythagoram habere sacris Hebraeorum placitis consona, vel affinia saltem, crederent^b. Eas autem doctrinae Pythagorae particulas cum Plato in schola Italica didicerit, suoque, quod commentus est, systemati philosophico inferuerit, nactum inde eum veritates sacras multas statuebant. Sed et, ut iam dictum, ipsum eius iter Aegyptiacum in partes vocarunt, credentes, Platonem, cum omnes Aegypti sapientes adiret, magnoque pernoscenti philosophiam barbaricam desiderio flagraret, etiam ad Iudaeos penetrasse, et eorum consuetudine usum sacrae legis mysteria didicisse. Quod ut eo magis probarent, legis Mosaicae versionem, ea, quae sub Ptolomaeo Philadelpho facta dicitur, vetustior, commenti sunt. Quibus rationibus quam parum ponderis subfit, suo loco amplissime confecimus, falsamque hanc traditionem rationibus, nisi fallimur, luculentis euertimus. Vehementer autem confirmati sunt patres Ecclesiae veteris in hac opinione, cum viderent, intercedere aliquam inter Iudaicas doctrinas et Platonismum Alexandrinum similitudinem et concordiam. Suo enim loco docuimus, ab Aristobuli aetate quendam inter Iudaeos viguisse syncretismum, Aegyptiaca, Orientalia et Platonica dogmata philosophiae domesticae attemperantem: cui ut suffragarentur eius auctores, dixisse, auctorem huius philosophiae ipsum Mosen fuisse. Quo praesudicio cum Iudaei Aegyptiaci, maxime Philo, toti essent occupati, ab iis inepta opinio ad Christianos peruenit. Id quod ex CLEMENTE ALEXANDRINOⁱ clare intelligi potest, qui Iudaeum genus barbaris omnibus antiquius esse contendit, et quae apud ipsos scriptis mandata est, philosophiam coepisse ante Graecam Philonis auctoritate probat, et Aristobuli testimonio roborat, et ad Megasthenem prouocat. Causas huius praesudicii non ignorabant, qui eorum recordantur, quae superiori libro de philosophia Iudaeorum Aegyptiacorum differuimus. Nempe eo loco pluribus ostendimus, ubi semel regionis moribus, studiis placitisque se attemperauerint Iudaei, nouumque philosophiae genus, allegoria obfreticante suis obtruserint, persuasisse sibi, eam philosophiam a patriarchis suis ad gentes peruenisse: idque duabus ex causis statuiffe; partim, ut ambitioni suae litarent, quae hos thesauros gentibus inuidebat, partim ut odium contribulium suorum inuidiamque euitarent, qui aegre ferebant, aliena idola in tabernaculum Dei introduci: Venerabili itaque traditionis nomine ad palliandas nouitates suas usos, peregrinam philosophiam legis literae, mediante methodo eius regionis allegorica sibi pro domestica vindicasse. Haec cum a Iudaeis bona fide Christiani accepissent, magnopere in ea opinione ab ipsis gentilium scriptoribus confirmati sunt, testantibus, Graecos philosophiam a barbaris accepisse. Cum enim inter barbaros unam Iudaeorum gentem ex diuina reuelatione diuiniorum veriorumque philosophiam possidere crederent, traduxerunt istam

h) Prolixe et erudite Patrum rationes adduxit, et quicquid pro hac opinione dici potest, attulit eruditissimus Io. LAMIVS de Christianorum

recta sententia de SS. Trinitate L. II. et III. toto.

i) Stromat. L. I. p. 306.

istam traditionem ad hunc populum, abque eo omnia illa veritatis vestigia profecta esse contenderunt. Qua in re dupliciter falsi sunt. Nam et in eo decipiebantur, quod dogmata sua cum gentibus communicasse Iudaeos credebant, quos tantopere sua celauisse peregrinos constat, quosque, certum est, nullam vnquam in religionis causa cum gentibus aluisse consuetudinem: et in eo vehementer errabant, quod Platonica illa dogmata, duce philosophia Orientali in spurios sensus traducta, sicque domesticis Iudaeorum doctrinis attemperata, sobria et γνήσια tum Platonis tum Mosis et Oraculorum diuinorum placita referre statuebant. Et ex his fontibus ortum est omne illud, de Platonicae doctrinae veritate et praestantia, patrum praeiudicium.

§. XXII. XV. Mature hanc de Platoniorum quorundam dogmatum veritate et origine Hebraica opinionem inter Christianos inualuisse, et iam seculo post C. N. primo eius vestigia reperiri, ex supra dictis est manifestum. Maxime vero incrementa ea cepit solito maiora, vbi viri docti, qui Alexandriae philosophiam Platoniam didicerunt, ad Christiana sacra transiissent. Cum enim tota illa philosophia Platonica a genuina auctoris sui mente ad syncretismum quendam deflecteret, ea vero plurimum extolleretur, hinc factum, vt, qui ex philosophiae huius alumnis sacra Christi dogmata complexi essent, Platonemque tamen et eius dogmata reformata et immutata, etiam post conuersionem abiicere omnia non auderent, eiusmodi ἐκλεξιϋ instituerent, rati, ita sacra dogmata in eiusmodi systema Eclecticum vel syncretisticum potius reduci posse. Id quod imprimis fecisse et primos fuisse auctores Athenagoram et Clementem Alexandrinum est verisimillimum. Certe vtrumque ex hac philosophia, quae tum regnabat, pluscula immiscuisse dogmatibus Christianis eorum scripta loquuntur, et infra pluribus demonstrabitur. In apertam tamen professionem erupit syncretismus ille inter Platonica et Christiana dogmata, postquam Ammonius Saccas pestilens hoc philosophandi genus in Sectae habitum traduxisset, et quod nullam hactenus certam formam habuerat, quamuis ab aliquot iam seculis in Aegypto vigisset, tandem certo vultu depictum et in systema redactum orbi obtrusisset. Quam mortale ab eo tempore fidus Christianos doctores afflauerit, postquam ipse Ammonius, homo fanaticus et apostata, ad commendandam philosophiam suam, Christianis quoque dogmatibus nonnullis placita sua accommodasset, exque eius schola Origenes et innumera discipulorum eius cohors prodiiisset, *Tomo secundo*, Ammonianae scholae historiam amplissima narratione exponentes accurate ostendimus. Ea itaque, quae proluxe ibi dicta sunt, hoc loco, vbi omnino repetenda sunt, breuitatis studiosi, non afferemus; Lectorem vero rogamus, vt ad istam quidem tractationem ipse recurrat, sine qua mancae erunt hae nostrae obseruationes. Id ob tractationis seriem hoc loco *ὡς ἐν συνόψει* monemus:

Hist. philos. Tom. III.

V v

fcho-

*XV. Eclecti.
secta Platonem PP. commendauit.*

scholam Ammonii, eiusque discipulum Plotinum et sequaces, istius syncretismi beneficio, iis dogmatibus, quae in Platonico systemate longius a Christiana fide distare, vehementerque dissentire videbantur, molliores induxisse non locutiones modo et verba, sed et sensus atque opiniones, ideoque abiecto systemate dualistico, quod cum Christiano in concordiam redigi non potest, emanatiuum, ex philosophia Orientali recepisse, et ita potiora Christianorum placita, significatione licet diuersissima, imitando expressisse: quibus coloribus decepti patres cum in horum hominum scholis philosophiam didicissent, ea in Platoniorum horum systemate esse purioris doctrinae vestigia putauerunt, quae philosophorum versipellium astutia fraudulenter introduxerat, eaque tanquam sibi debita vindicarunt. Cumque, teste AVGVSTINO^k, Platoniorum sibi nomen illi studiose assererent, factum inde est, vt Platonem ex Platoniorum recentiorum pede metientes, hos fauores et beneuolentiam ad eum ipsum referrent. Hoc vero praeiudicio semel occupati, cum a pueritia quasi istis opinionibus essent innutriti, vbi ad docendi munus peruenerunt, discipulos iisdem sententiis imbuerunt. Qua in re summam fuisse Origenis diligentiam, ex panegyrico discipuli eius Gregorii Thaumaturgi constat, vt supra iam obseruatum. Illi vero, quamuis esset doctissimus, hanc scabiem, qua ab eo tempore Ecclesia infecta fuit, deberi, ea nos conuincant, quae in sequentibus de eo dicemus. Adeo vero certa haec sunt, et a viris doctis toties obseruata, vt nec ipsi Romanae Ecclesiae doctores, quique plurimum Patrum Ecclesiae auctoritati tribuunt, id negare audeant^l. Qua de re imprimis legenda sunt, quae doctissimus MASSVETVS^m candide et erudite differuit. Vidit id aduocatus patrum BALTVSⁿ, nec negare sustinuit, quod tot testimoniis confirmat historia Ecclesiastica. Ne vero, veritate conuincente, fateri cogeretur, patres Ecclesiae in eo lapsos fuisse, quod seducti ab Ammonii schola, ea Platoniorum dogmata receperint, et pro veris diuinisque mysteriis affinis habuerint, quae Platonismum magis, quam Christianismum sapiunt, ad hunc angulum confugit, non fuisse Ammonii scholam Platoniam sed Eclecticam. Parum vero id causam frigidi aduocati et verbis potius pictis, quam rationibus, pugnantis iuuare, intelligent, qui exigua attentione fuerint vsi. Vbi enim de Platonismo PP. disputatio instituitur, non intelligitur ille Academiae veteris, quae genuinam Platonis mentem expressit, Platonismus, sed doctrina illa Eclectica innuitur, quae systema syncretisticum Platonico attemperauit, mireque a Platonis sententia abiit. Quam si Platoniam appellare quis renuerit, per nos quidem licebit, at discedet is ab ipsa horum hominum voluntate, quos sibi Platonicae doctrinae gloriam nomenque vindicauisse, clarissimis in *Tomo secundo* testimoniis euicimus. Addimus in praesentia vnum tantum D. AVGVSTINVS

*Platonismus
PP. quo sensu
asseratur?*

k) De C. D. L. VIII. c. 12.

l) Vid. HRET, Origen, L. II. c. 1. p. 27.

m) Diff. I. in Irenaeum §. 32. p. 24.

n) L. I. c. 3. p. 21.

STINI^o quem ob oculos praesentem habemus et intuemur, scribentis: *Cum Xenocrates, dilectus Platonis discipulus, in schola eius, quae Academia vocabatur, eidem successisset, atque ob hoc et ipsi et successores eorum Academici appellarentur, recentiores tamen philosophi nobilissimi, quibus Plato sectandus placuit, noluerunt se dici Peripateticos, aut Academicos, sed Platonicos: ex quibus sunt valde nobilitati Graeci, Plotinus, Iamblichus, Porphyrius.* Patres itaque, Eclectica dogmata nonnulla recipientes, si Platonismi accusantur, nihil dicitur, quod non ipsorum loquendi consuetudinem exprimat. Nec meliora vel firmitiora sunt, quae porro affert Baltus, ut Platonismum a schola Ammonii remoueat. Urget, Ammonium non fuisse verum atque genuinum Aristotelicum, quamuis id asserat FRANC. PATRICIVS^p, sed id sibi constitutum habuisse Ammonium, nouae philosophiae conditorem, ut, teste Hierocle, philosophiam purgaret, purioresque veritates de Deo et prouidentia diuina, quas Christianis sacris addictus mordicus tenebat, in concordiam cum philosophia redigeret, ostenderetque, non difficili labore Platonem et Aristotelem posse inter se componi, sicque eum ab inutilibus disputationibus philosophiam liberare voluisse: huncque scopum ut obtineret, Scripturam sacram sibi normam constituisse, confectaue eius harmonia, concordiam inde in hanc nouam philosophiam introduxisse. Quae quamuis non sine verborum ornatu magnaue sui fiducia asserat Baltus, elumbia tamen prorsus sunt, et partim falsa, partim nihil ad rem facientia. Ex historia enim sectae Eclecticae vel Platonico-Alexandrinae, qualem *Tomo secundo* condidimus, et veterum testimoniis roborauimus, patet, Ammonium eum, qui harmoniam scripsit, et sacris Christianis ad finem vsque vitae addictus mansit, ab Ammonio Sacca, qui Porphyrio, eius discipulo, teste, a sacris Christianorum defecit, esse distinguendum; ex quo sequitur, ineptum illud argumentum esse, quod ab harmonia Scripturae Ammonio tributa Baltus repetit. Nec est in toto illo systemate Ammoniano et Plotiniano, quale illud *superiori Tomo* descripsimus, aliquid, quod praeter quasdam doctrinarum insanarum et ineptarum accommodationes, verbaque quaedam Christianis surrepta, gentilismum non euidenter prodat, et ad corroborandam superstitionem gentilem euertendamque rempublicam Christianam prorsus comparatum sit. Sic ut impossibile sit, detestabile hoc systema ab homine Christiano potuisse proficisci, qui ad extremos vsque halitus in fidei Christianae professione perseverauerit. Id quod ipsi Balto, licet supinam in hac tractatione negligentiam prodat, suboluit, qui, vbi obseruasset, laudatorem Ammonii Hieroclem, eiusdem commatis hominem, quo Syrius fuit, alique Platonici Sec. VI, videri ignorasse, quod Porphyrius dixit, eum a fide defecisse, non se comprehendere aliter posse ait, cur eum tam im-

V v 2

pense

o) l. c. c. 12.

p) Discuss. Perip. T. I. L. X. Solet autem
bb syncretismum Platonico-Peripateticum hu-

ius sectae plerosque inter cultores Peripateticismi referre, idque, si scopum eius respicias, non omnino praeter rem.

pense laudauerit, et tantum non dubitare sese, annon Ammonius Christianus a philosopho diuersus sit? Id quod pro certissimo habuisset Baltus, si eorum dogmatum detestabilium fuisset recordatus, quae Platonice recentioribus alio loco ^q recte obiicit. Quae cum, eo ipso auctore, ita sint, qua quaeso fronte potuit asserere, Ammonii philosophiam non alios respexisse fines, quam vt discipulos eo facilius praepararet, ad recipiendas veritates Euangelii, et admittenda mysteria sublimiora philosophiae Christianae? Verum vt totum disputationis certamen conficiamus, concedemus, quòd tamen falsum esse putamus, Ammonium Christiana in societate permanisse vsque ad vitae finem; an ex hoc sequitur, nullis erroribus Platonice eius philosophiam fuisse contaminatam? Contrarium enim etiam in Christiano euenire potuisse, Origenis exemplum probat, quod ipse fufe tangit Baltus, et accurate demonstrauit H V E T I V S ^r. Quae cum ita se habeant, quam leue et vanum hoc Ammonianae philosophiae praesidium sit, dispalescit.

XVI. PP. Ante-Nicaeni a Platonismo non immunes.

§. XXIII. XVI. Haec ad Patres seculi potissimum tertii et sequentis pertinent, quo tempore sectae habitum induit syncretistica ista Platonice philosophandi ratio. Ante eam vero aetatem inter patres Ant-Nicaenos, et primi atque secundi seculi doctores occurrit aliquid, quod ad hunc quoque locum pertinet, et intactum a nobis in consideratione philosophiae veterum Christianorum omitti non debet. Nempe viros pio et insigni pro re Christiana zelo accensos ex Platonice scholis ad apostolorum limina ex parte transfugisse, et non contra gentiles tantum, Christianam religionem laceffentes in pugnam descendisse, sed forti quoque conatu se haereticorum erroribus, et praecipue fanaticismo longe lateque ex Aegypto per omnes fere orbis Romani regiones serpenti opposuisse, supra monuimus. Hi igitur doctores Christiani cum Platonice philosophiam didicissent, quaeque in ea veritati coelesti propiora viderant, tanquam domestica quaedam et Christianis propria dogmata sibi vindicassent, crederent autem dispersa per vniuersum fere domini agrum lolia haereticae prauitatis ex horreis Platonice esse desumpta, istis potissimum armis malum expugnare radicesque serpentis zizaniae euellere conabantur. Nouo id Ecclesiae incommodo damnoque accidit. Cum enim maior haud raro apud viros cetera optimos atque laudatissimos esset animi candor proque caussa Christi atque Ecclesiae ardor fidesque, quam iudicandi acies, nec tantopere quantum rei necessitas postulabat, arcanos recessus nexusque systematum penetrando inspicerent, factum inde est, vt prolixis disputationibus aduersus haereticorum somnia occupati, et de Christianae fidei mysteriis differentes Platonice phrasibus, atque dogmatibus haud raro vterentur, sicque communi, quod rebantur, telo aduersarios confodere satagerent. Haud infeliciter quidem illud interdum cessit, cum ipsa Platonice philosophia argumenta quaedam satis fortia

con-

q) L. III. c. 3. p. 257. seqq.

r) Origen, L. II. et ipse BALTUS l. c. L. II. c. 20. p. 235.

contra Gnosticarum haeresium fanaticissimum offerret; adeo vt ipsa quoque Eclectica secta non sine euentu prospero contra illos haereticos calamum stringeret, vt Plotini exemplo et P O R P H Y R I I ' testimonio constat. Sed exiguum illud, si rem spectes, commodum longe maior suppressit infelicitas damnunquae haud leue. Dum enim cum Platonis dogmatibus patres fati incauti Christiana dogmata comparant, dum Platonicè de illis loquuntur, et ex hac philosophia rationes probandi illustrandique afferunt, ipsi haut raro puritati Christianae religionis vim inferunt, et simplicitatem Christianorum mysteriorum subtilitate philosophica corrumpunt, et ita de iis differunt, vt verba quidem eorum sensum non fati rectum atque Scripturae conformem fundere in aperto sit. Non morosius refragabimur, si quis dicat, viros pios et cordatos melius sensisse quam scripsisse, et locutiones istas Platonicas non nimis premedas, neque ἀκριβώς sumendas esse; sed explicandas iuxta tenorem doctrinae eius, quae isto tempore publice in Ecclesia recepta fuit, et vbique in cathedris personuit. Certe hanc aequitatem atque pietatem viris tot in rempublicam sacram meritis illustribus non inuidemus. At fatebuntur etiam, quibus veritas omni antiquitatis et auctoritatis praecipue superior potiorque est, eos ita de mysteriis nonnullis diuinis, praecipue de SS. Trinitatis dogmate differuisse, vt si verbis eorum standum sit, (cum alia de iis iudicanda norma non existat) dicendum omnino sit, eorum ὀρθοδοξίαν humani aliquid passam, fucisque Platonico illitam amisisse non nihil splendoris illius natiui, quem ad eos transmiserunt tempora apostolica: certe suspecta ea esse, quae mirum in modum Platonis scholam redolent. Multis id exemplis illustrari posset, si institutum nostrum pateret, historiae Ecclesiasticae scrinia expilare. Sed ut breues simus, quod res iubet, adiri velimus doctissimum P E T A V I V M ', doctrinam patrum seculorum primorum haereticorum vitilitationibus oppositam enarrantem, is enim quanto studio Platonice locutionibus et dogmatibus se patres illi accommodauerint, luculentis enarravit testimoniis. Vno tamen exemplo, ne prorsus cum Lectoris taedio abeamus ἀσύμβολοι, rem illustrabimus. Familiare patribus Ante-Nicaenis dogma est, filium ministrum atque instrumentum patris in creatione fuisse; de quo ministerio instrumentali ita differit I R E N A E V S ', demiurgum Gnosticorum refutatus, vt locutionibus vtatur, quae ferri vix possunt. Ait enim, *non opus habuisse Deum ad condendum mundum angelorum ministerio, cum filium suum atque eius imaginem (Spiritus S. intelligit) sibi ministrantem habuerit.* Innuere haec ὑποουγγίαν quandam, et inaequalitatem in SS. Triade inuoluere, quam in Origene et Ruffino tanquam haereticum errorem damnauit Hieronymus, recte obseruatum D I O N Y S I O P E T A V I O *. His intercedunt quidem et pro orthodoxia Irenaei pugnant

Platonismus
Irenaei.

V V 3

G E O R -

3) In vita Plotini c. 16.

1) Dogm. theol. T. II. L. I. c. 1. seqq.

u) L. IV. c. 17. vel 7. ed. Mass. p. 236.

x) l. c. §. 7. p. m. 15.

GEORGIUS BVLLVS^y, NICOLAUS LE NOVRRY^z, RENATUS MASSVETVS^a, et ex nostris cæl. DEYLINGIVS^b, qui contra WHISTONVM^c similesque contendunt, lenienda esse Irenæi verba, exque aliis eius locis, vbi satis orthodoxe de deitate et consubstantialitate filii cum patre differit, explicanda; ita vt per filium DEVS vnus vniuersa condidisse dicatur, tanquam per instrumentum a se ipso non diuersum, non vero per instrumentum alterius naturae, inferioris et subordinatae; idque euinci putant iis locis, quibus filium Deum semper coëxistere patri Irenæus asserit: adeoque solitas notiones, quibus instrumentum, ministerium etc. exprimuntur, hoc quidem loco nec sequendas nec nimium premendas esse. Fatemur autem, satis coactam esse hanc interpretationem vimque inferre verbis Irenæi satis apertis. Nec obstare putamus, et deitatem et consubstantialitatem filii cum patre, eam enim recte quidem Valentinianis opposuit Irenæus, demiurgum ex pleromate eiicientibus, et infra diuinas substantias ponentibus: at dum ministerio filii vsum esse patrem scribit, locutioni Platoniorum se accommodat, a quibus ista somnia accepisse Valentinum putabat, quique per λόγον tanquam instrumentum Deum omnia fecisse statuebant, et ita quidem diuino pleromati filium vindicat, immo coëxistere eum Deum cum patre innuit, verum gradu emanationis differre simul infert, adeoque ministrum tantum facit patris creationem destinantis. Id quod in Irenæo viro sancto pioque, at Platonice doctrinis ante conuersionem innutrito non miramur, eo quod putauerit, sufficere, si dicatur filius patri consubstantialis verusque Deus, quamuis ob diuinæ generationis ordinem aliquam ὑπουργίαν assereret, aliquamque ordinis et gradus differentiam agnosceret, cum λόγος Platoniorum quoque in Deitate sit, vnusque cum patre, licet gradu differat. Similia apud Iustinum Martyrem, Theophilum Antiochenum, Tatianum aliosque seculi secundi patres, in scholis Platoniorum occurrunt, heic breuitatis studio non adducenda. Quibus ita quidem mederi se posse, patrumque sententiam explicare melius putat, illustrissimus HVETIVS^d, si dicatur, locutos fuisse doctores istos, patrem filio praeferentes, de ordine auctoritateque principii, originis, causæ, paternitatis et ἀγεννησίας, quamuis naturae, essentiae, et attributorum identitatem praesupponerent. At monet tamen ipse praeful doctissimus, phrasas istas loquendique modos ex Platoniorum scholis desumptos fuisse. Hi vero λόγον ab οὐσίας diuinæ communione tantum abest, vt excluderint, vt νοῦν in Deo summo existere dixerint: et tamen aliquam gradus et perfectionis differentiam statuebant. Quorum locutiones si adhibuerunt patres, valde suspecti sunt, non accurate eos sacrum hoc dogma extulisse, et incaute atque perperam de eo fuisse

y) Defens. fid. Nic.

z) Appar. Max. T. II. Diff. VI. c. 6. §. 2.

a) Diff. II. in Iren. Art. V. p. 127.

b) Diff. de Irenæo vindice verit. §. 21. p. 39.

c) Primit. Christian. rediun. P. IV. Art. 7.

d) Origenian. L. III. c. 2. §. 14. p. 36.

fuisse locutos. Quae sufficiunt, vt demonstratur, arma ista, quibus haereticos oppugnarunt doctores Ecclesiae, minus apte adhibita in perniciem doctrinae Christianae degenerasse, et Platoniam philosophiam illis non nihil labis affricuisse, dum Platonice de mysteriis diuinis loqui et disputare sustinuerunt. Eleganter ea de re differit IACOBVS BASNAGIVS^e, quocum conferendus IOANNES OWENVS^f.

§. XXIV. XVII. His praemissis et accurate explicatis facile iam erit celeberrimam illam quaestionem de Platonismo patrum, quae ancipiti pugna haecenus ventilata est, et doctissimos viros in partes ire coegit, soluere, quidque de ea statuendum sit, definire. Magnis haec controuersia animorum motibus iactata est ab eo tempore, quo de successione doctrinae consensuque veterum doctorum disputatum est, et pro norma asserta patrum saeculorum post C. N. primorum concursus doctrina. Cum enim ab iis, qui ab alio, nisi Scripturae S. a Spiritu S. reuelatae canone, iudicium in tam arduo, quale religionis est, negotio petendum non esse contendebant, parti aduersae, vniuersalem Ecclesiae primitiuae consensum crepanti, obiiceretur, non euinci posse eiusmodi consensum purum veteris Ecclesiae doctrinalem, vt id probaretur, Platonismus patrum in subsidium vocatus est, quem negauerunt, qui ex doctorum Ecclesiasticorum scriptis de fide definiendum esse pertendebant. Impossibile autem hoc loco est, controuersiae huius totam enarrare historiam, quamuis illa ad hos nostros non minus, quam Ecclesiasticae historiae limites pertineat. Sufficiet autem pauca, quae nosse, e re nostrae tractationis est, hic attigisse. Et in ipsa quidem Ecclesiae Romanae communione, in qua tot viri doctissimi ob dictas rationes pro PP. auctoritate militant, non defuere viri eruditionis atque muneris claritate illustres, qui Platonismum patrum agnouerunt. Inter quos prae reliquis nominandus est IO. BAPTISTA CRISPVS Gallipolitanus, qui *de caute legendo Platone* ideo diffusum eruditumque opus conscripsit^g, quod innumeros Christianos ab isto philosopho deceptos indignaretur. Dabimus quaedam eius verba, cum liber adeo rarus sit, vt magni quoque librorum heluones eum oculis non vsurpauerint^h. *Plato humaniter, et plus quam par erat, benigne a nostris susceptus, cum ethnicus esset, et hostium famosissimus antesignanus, et vanis tum Graecorum, tum exterarum gentium superstitionibus apprime imbutus, et mentis acumine et variorum dogmatum cognitione, et famosa illa ad Aegyptum navigatione ingenii sui, alioqui praeclarissimi vires adeo roborauit, et patria eloquentia vsque adeo disciplinas adauxit, vt siue de Deo, et de ipsius vna quadam nescio qua trinitate, bonitate, prouidentia, siue de mundi creatione, de coelestibus mentibus, de daemonibus, siue de anima, siue tandem*

XVII. De Platonismo PP. quid statuendum?

e) Hist. Iudaic. L. IV. p. 82. seqq.
f) Theologum. p. m. 494.
g) Prodiit Romae 1594. fol.

h) Vid. Acta philos. Vol. V. p. 922. Vea. VOGTIVS catal. libror. rarior. p. 211.

tandem de moribus sermonem habuerit, solus e Graecorum numero ad sublimem sapientiae Graecae metam peruenisse videretur. Hinc nostri prima mali labes. Hinc haeretici spargere voces in vulgus ambiguas ausi sunt: hinc superstitionum, mendaciorum, et prauitatum omne genus in Ecclesiam Dei, agmine facto, coepit irruere. Hinc Ecclesia parietibus, tectis, columnis ac postibus sanctis horrificum quoddam et nefarium omni imbutum odio atque scelere bellum haeretici intulerunt. Et quidem tanta fuit in captiuo Platone sapientia, tantaque leporis eloquentiae dulcedo, ut parum abfuerit, quin de victoribus, triumpho ipse actus triumpharet. Nam ut a primis nostrorum patrum proceribus exordiar, si Clementem Alexandrinum inspicimus, quanti ille Platonem fecerit, plus quam sexcentis in locis, dum libet, videre licet, et tanquam veri amatorem a primo fere suorum librorum limine salutauit. Si vero etiam Origenem, quam frequenter in eiusdem sententiam iuerit, magno quidem sui et Christianae reipublicae documento experimur. Si Iustinum, gauisus ipse olim est, se in Platonis doctrinam incidisse. Si Eusebium, nostra ille ad Platonem cuncta fere ad factietatem usque retulit. Si Theodoretum, adeo illius doctrina percussus est, ut cum Graecos affectus curare tentasset, medicamenta non sine Platone praeparante illis adhibere sit ausus. Si vero tandem Augustinum, dissimulem ne pro millibus unum, quod referre piget? Platonis ille quidem, iam, non dicta, verum decreta, et eadem sacrosancta appellare non dubitauit. Vide igitur, quantos qualesque viros victus ille Graecus ad sui beneuolentiam de se triumphantes, pellexit. Ut nec aliis deinde artibus ipsemet Plato in multorum animis sese veluti hostis deterrimus insinuauerit. Quem tamen vel egregie corrigi, vel adhibita potius cautione legi, quam veluti captiuum seruari praestitisset. Haec Crispus Sec. XVI scriptor. Post hunc ex eodem coetu eruditissimus Abrincensium praeful PETRVS DANIEL HVETIVS nobis nominandus est, qui, consensu isto Mosis ac Platonis a patribus iactato nixus, ob hanc potissimum causam, scribit: Priscis Christianis dogmata Platonis placuisse, adeo ut Platonicum haberentur, frequentioreque Platonicorum operam lectionem Iulianus ipsis obiiceret, quam quod recoctus ipsis et personatus Moses esse videretur Plato, aut, ut Numenius ait, Moses atticissans. Alio vero loco ^k magis candide monet, plerosque patres fuco academico doctrinam Christianam illustrare conatos, patresque Ante-Nicaenos in dogmate de SS. Trinitate Platonicas opiniones imitatos fuisse. Idem et agnouit, et, qua erat infinita lectione atque acutissimo iudicio demonstrauit doctissime DIONYSIVS PETAVIVS ^l, qui patrum de SS. Trinitate doctrinam enarraturus, praemittendam sibi esse tractationem de trinitate Platonis, itemque Phi-

lonis

i) Demonstrat. Euang. Prop. IV. p. in. 56.
k) Origenian. L. II. c. 1. §. 4. p. 127.

l) Dogmat. theol. T. II. L. I. c. 1. seqq.

lonis et Pseudo-Mercurii putauit, tumque patrum synodo Nicaena aetate priorum Iustini Martyris, Irenaei, Athenagorae, Tatiani, Theophili Antiocheni et Clementis Alexandrini de hoc mysterio doctrinam ita exposuit, vt Platonis in modum eos et cogitasse et scripsisse de eo, sibi, quo erat, candore fatendum esse existimaret. Quae tamen Petauii confessio, quamuis eruditionis et integritatis eius fructus esset, multarum querelarum et accusationum causa auctori suo exitit. Cum enim inter theologos Ecclesiae suae magna auctoritate gauderet, in patrocini-um tantum virum vocabant, Vnitarii, Ariani recentiores, Sociniani, huiusque generis alii haud obesae naris viri, eiusque assertis rem quoque suam confirmare non obliuiscabantur, eo quod Arium fuisse Platonium affirmasset, et veteres ad hunc lapidem offendisse esset factus. Qua de re legenda sunt, quae pro causa partis suae assert CHRISTOPH. SANDIUS ^m. Valde haec displicere tum viris doctis extra Romanae Ecclesiae communionem viuentibus ⁿ, tum ipsis eius coetus theologis ^o, quod Arianis, concedendo Platonismum patrum in dogmate de SS. Trinitate, frigidam Petauius suffudisset. Vnde, vt a suspicione, qua vehementer premebatur, se liberaret, in praefatione Tomi secundi postea editi, ita mentem explicuit suam: *Patres omnes dogmatis istius caput et substantiam ipsam sine vlla labe tenuisse, atque ex tam concordis de tribus in diuinitate sententia, quoquo tandem ea genere locutionis expresserint, vim occultae et ab Apostolis transfusae traditionis colligi. At videri sibi illos, cum aduersus gentiles doctos et philosophiae deditos pro Christiana fide disceptarent, quo eam vendibiliorem facerent, ac magis persuaderent, minus accurate et subtiliter illius intimae arcana commississe libris istis, quos emanare in vulgus cuperent, atque ad Platonis decreta, eamque quam illi combiberant, theologiae formulam Christianum istud conformasse mysterium.* Quae ad eneruandas obiectiones a Petauii auctoritate factas repetiuerunt IACOBVS BENIGNVS BOSSVETVS ^p et FR. BALTVS ^q. Ipse vero, qui dogmata Petauii theologica recudi fecit THEOPHILVS ALETHINVS, siue vero nomine IOANNES CLERICVS, pro eo excusando nonnulla attulit. Quae an sufficiant, nostri non est, hoc loco disquirere, fatemur tamen, recte iudicasse RICH. SIMONIVM ^r, ea quae scripsit de PP. circa hoc dogma Platonismo Petauius, tam clara esse, vt istis diluendis allata explicatio minime quadret, semperque Arianis futura sint receptaculo. Id quod exemplo suo probauit Anonymus auctor famosi libri: *Platonismus detectus*, quem SOVERAINIVM ex-ministrum

m) In nucl. histor. ecclesiast. L. I. p. 156.

n) GEORG. BVLLVS defens. fidei-Nicaenae prooem. §. 7. p. m. 4.

o) RICH. SIMON Lettres choisies L. III. p. 12. 13. conf. BAYLE Dict. T. III. art. Petav, p. 691. not. B.

Hist. philos. Tom. III.

p) Premier avertissement aux Protestans n. 27. 28. p. 28.

q) Defense des SS. Peres accusez de Platonisme L. IV. c. 9. p. 497. seqq.

r) loc. cit.

nistrum Reformatum esse constat^{s)}, quo an impudentior audaciorque et eruditionis specie decipiens magis Platonismi patrum defensor existat, qui in pessimae opinionis patrocinium eum detorserit, merito dubitamus. Non patitur instituti ratio, ut libri non vbiuis obuii^{t)} summam, et rationes afferamus, monuisse contenti, in eo totum esse auctorem infreni scribendi statuendique licentia usum, ut demonstraret, patres primorum seculorum doctrinam et religionem Christianam pro nouo quodam philosophiae genere habuisse, quod humilibus similitudinibus summa philosophiae mysteria occultaret, hacque hypothesi inductos Scripturam Sacram ad normam philosophiae theoreticae explicuisse, et vbiq; Trinitatem Platoniam inuenisse. Qua in re eo feliciori successu gauisos esse dicit, cum ipsi Deo placuerit, sub notionibus et imaginibus crassioribus summa mysteria describere. His argutiunculis miseris nixus, contendit et patres, et haereticos et scriptores gentiles, quae de Trinitate principiorum diuinorum scripserint, allegorice intellexisse, hucque Philonis quoque, Iudaeorum, Cabbalistarum, et quorumcunque aliorum placita refert, cunctisque veterum methodum hanc arcanam, vel, quo nomine eam appellat, politicam sacram siue oeconomiam patrum tribuit. Qua hominis impudentia ad Platonismum patrum in hoc dogmate probandum an intolerabilius aliquid esse possit, dubii haeremus, adeo omnem historiae veteris et philosophicae et Ecclesiasticae fidem euertere apta sunt, et ad inuidiam innocenti cetera de Platonismo patrum opinioni conflandam eximie facientia. Praeter hunc ad Platonismi veterum doctorum Christianorum assertores referendi quoque sunt IOANNES CLERICVS^{u)} et IACOBVS BASNAGIUS^{x)}, diuerso tamen et modo et scopo ea de re differentes. Alios, de Trinitatis Platonicae et Christianae vel consensu vel dissensu scriptores heic adducere, pagina vetat, legendi autem quos nominant triumuirum celeberrimi BVDDEVS^{y)}, FABRICIUS^{z)}, PFAFFIUS^{a)}. Immo omnes illi huc pertinent, qui theologiae mysticae origines excusserunt, de quibus tamen alio loco dicendum est. A tot igitur tantisque Platonismi patrum assertoribus cum Ecclesiasticae traditionis auctoritatem valde infringi labefactarique cerneret FRANCISCVS BALTVS ex Societate Iesu theologus, vir elegantis ingenii et foecundi calami, tanto, quod putabat malo medicinam allaturus; prolixam *pro patribus Platonismi accusatis apologiam*^{b)} edidit, et congestis immenso labore veterum

s) Vid. Cel. PFAFF. primit. Tab. P. I. p. 61. FABRICIUS bibliogr. antiquar. p. 235. Memoires de Trevoux 1703. p. 386.

t) Vid. Cl. VOGTIVS catal. libror. rarior. p. 463. et quos laudat.

u) Vid. Bibl. vniuers. T. X. bibl. choisie T. XII. epistolae criticae arti criticae subiectae, et epistolae theologiae sub nomine LIBERII S. AMOZE editae, ob quam causam vehementer in eum asperaque inuictus est GUIL. CAVE hist. lit.

script. eccl. P. II. p. 193. et pec. diff. in fine adiecta.

x) Hist. Iudaic. L. IV. p. 79. qui Cudworthum refutat.

y) Instit. theol. dogm. P. I. p. 445. Introduct. in hist. theol. L. II. c. 3. p. 556. seqq.

z) Bibl. Graec. Vol. III. p. 39. 40. 176.

a) Introd. plen. in hist. lit. theol. P. I. p. 305.

b) Prodiit Gallice defense des SS. Peres accusez de Platonisme, a Paris 1711. 4. caractere elegant et superbo, charta pura et magna.

rum doctorum Christianorum effatis atque testimoniis demonstrare fategit, inepte et inique illis Platonismum imputari, et graui culpa in manes piorum virorum obstrinxisse se Clericum, Souverainium similesque, quod hanc illis maculam affricuissent. Quamuis autem stili elegancia et oratorio quodam fuce arteque lectoris animum occupare studeat, statum tamen quaestionis ambiguae et obscurae nec explicat, nec clare constituit, sed praetermissa quaestionis, de qua disputatur, explicatione probare conatur, patres in philosophia Platonica non fuisse educatos; eamque neque a Christianis neque a gentilibus magistris didicisse, quae vero in philosophia rata habuerint, de philosophia Eclectica intellexisse, hancque philosophiam Eclecticam de Scriptura Sacra et religione Christiana fuisse interpretatos; gentilem vero philosophiam, omnesque eius partes et sectas summo profecutos esse odio, iisque contradixisse omnibus, inductos ad id a munere suo, quod in gentilem religionem cum philosophia arte cohaerentem eos armauerit. Urget porro, falsitates, contradictiones et absurda innumera eos in philosophia gentili detexisse, bona vero, quae in ea inuenerint, Hebraeis atque reuelationi, tanquam veris fontibus suis, tribuisse, Platonicas phrasas euitasse, et primaria Platonis dogmata, ceu erronea, falsa et impia reiecisse; ipsum vero Platonem pro plagiario et corruptore dogmatum Hebraeorum habuisse; eiusque philosophiam et fidei et morum doctrinae noxiam declarasse, laudes vero Platoni datas comparate tantum intelligendas esse, eo quod adhuc deterius in diuinis errauerint sectae reliquae. Haec operose probare contendit, et ad obiecta huic illiue doctori veteri Platonica passim respondere nititur. Non denegamus Balto lectionis Ecclesiasticae copiam, dictionis nitorem, artemque fuce sua illiniendi conspicuo, iudicium vero et sinceritatem accuratamque historiae philosophicae notitiam, merito in eo desideramus, sine quibus tamen praesidiis infelici gaudet euentu tota haec disputatio. Quam dum his auxiliis destitutus instituit, et sanctorum mysteriorum aduersarios refutare satagit, causam bonam prodit, et auctoritatis, antiquitatis, hypotheseos receptae, sectaeque praeiudiciis tantum munitus, facile in fugam vertitur. Certe dum a vero quaestionis sensu statuque discedit, andabatarum more pugnat, et aërem verberat, ea vel negans vel affirmans, de quibus nulla est controuersia. Nemo enim, nisi satis crassa Minerua vsus fuerit, ita Platonismum patribus tribuit, ut sectae se eos Platonicae, deserta Christianae fidei doctrina, addixisse, vel systema Platonis recepisse dicat, nemo, obiecisse illos Platonice graues errores, et praecipua quaedam Platonis dogmata damnauisse negat; nec id, quantum scimus, inficias iuit quisquam, ea quae tanquam Platonica patribus obiiciuntur, ab iis alio nomine, nempe velut Hebraicae traditionis vestigia et reliquias fuisse recepta. Quae omnia dum fufe probat Baltus, aperte prodit, se literariae pugnae leges nec intelligere nec obseruare. Multa etiam miscet ἀπροσδιόνυσα καὶ ἀσύστατα, sibi que alio

loco aduersa. Maxime vero philosophicae historiae se satis ignarum prae-
 dit, e. c. negando, Platoniam philosophiam ante Plotinum floruisse;
 vel publice traditam vel a Christianis veteribus discendo cognitam fuisse:
 dogma de λόγῳ Dei per Plotinum demum inualuisse; Eclecticam se-
 ctam Platoniam non fuisse, patres omnem omnino philosophiam reie-
 cisse, quaeque alia sunt, iis non ignota, qui primis labris historiam
 philosophicam post C. N. attigerunt. Vidit sine dubio has maculas,
 vel monitus et edoctus fuit ab amicis Baltus; certe in libro, in quo
 annis post octo *sententiam patrum de philosophia morali gentilium**
 exposuit, multa tacite correxit, et emendatiora atque accuratiora exhi-
 buit. Sed ut missa controuersiae historia de re ipsa, quae ad hos no-
 stros limites spectat, dispiciamus, tota quaestio in recte definiendo con-
 trouersiae statu atque sensu versatur: eo enim accurate enucleato omnes
 mox nebulae dispalescent, videbitque quilibet; quid statuendum sit?
 Quando enim de patrum Platonismo sermo est, non hoc innuitur, fuisse
 eos philosophos Platonicos sectae et instituti nomine tales, (si paucos
 exceperis, qui Alexandrinae philosophiae publice adhaeserunt, quales
 fuit Synesius) nec hoc vult ista assertio: totum eos systema philosophiae
 Platonicae, connexum principiis suis atque assertionibus recepisse; sed id
 vult Platonismus patribus tributus i. eos philosophiam Platoniam pro prae-
 stantissima reliquarum sectarum omnium, et pro veriore et propinquo-
 re Christianae doctrinae, ceteris systematibus habuisse; 2. multa eius
 dogmata pro veris, sanis et cum sacris Christianorum doctrinis conuen-
 ientibus recepisse, quae ex systematis Platonici significatione talia non
 sunt. 3. Ea vero dogmata pro furtis, et Hebraeis surreptis bonis ven-
 ditasse, et Christianis vindicasse, 4. educatos ex parte in Platoniorum
 scholis ob istam doctrinarum quarundam similitudinem vsos fuisse in ex-
 plicandis Christianorum mysteriis phrasibus, methodo, similitudinibus
 et praeceptis atque opinionibus quibusdam Platoniciis. 5. Contra haere-
 ticos iisdem armis pugnantibus Platoniciis hypothesibus et locutionibus
 dogmata Christiana nonnulla cum damno purioris doctrinae attempera-
 uisse. 6. Maxime vero post conditam scholam Ammonii et Plotini,
 grauissimos quosdam eius errores in Ecclesiam introduxisse, quamuis
 orthodoxam se fidem illibatam seruare putarent. Pleraque quae hic af-
 feruntur, clarissimis patrum exemplis constant, magna ex parte in
 supra dictis iam demonstrata, ita vero comparata sunt omnia, ut aut
 ignorasse censendus vel studio veritatem clarissimam euertere velle iu-
 dicandus sit, qui haec pertinacius negauerit. Certe, qui in his prob-
 andis et contra Baltum demonstrandis versari cupit, in utroque viri do-
 cti libro, maxime in eo, quo veterum Christianorum de philosophia
 gentilium morali sententiam enarrat, abunde inueniet, vnde pharetras
 instruat, suisque eum telis aggrediatur. Verum ea de re prolixius disse-
 rendi

e) Jugement des SS. Peres sur la morale de la philosophie payenne a Strasbourg 1704. 4.

rendi locus non est, sed quae huc pertinent, in sacra ciuitatis Christianae historia enarrari debent. Quamquam autem Platonismus patrum, eo, quo diximus, sensu negari non potest, improbanda tamen est Souuerainii, Sandii, Whistoni, huiusque furfuris aliorum inepta et praeposteram diligentia, cuncta Christianae fidei mysteria ad Platonismum quendam reuocandi. Quod ut inuita historia philosophica et Ecclesiastica sit, ita euitari facile potest, si in hac re examinanda candor adhibeatur, et euitentur sectae praeeiudicia; si ad sacrae Scripturae traditionem satis claram et disertam respiciatur, si veteris Ecclesiae consensus voxque doctorum publica excutiat, si personarum, temporum, aduersariorum, methodi et similes circumstantiae probe ponderentur, si viris illis pietate et martyrii quoque gloria ex parte illustribus nihil tribuatur, quod non leges interpretationis et fidei historicae postulant: sique et publicos eos doctores veritatisque custodes et homines labiles fuisse meminerimus. His enim si cautelis totam hanc disquisitionem circumscriperimus, vix accidet, ut in eo argumento aberremus. Verum de his iam satis superque. Iam ad philosophandi rationem, a veteribus Christianis adhibitam reuertendum est.

§. XXV. XVIII. Pugnauisse et fortiter et saepe feliciter doctores Ecclesiae Christianae veteres pro Christi causa et veritate religionis doctrinaeque Christianae, contra gentiles philosophos et haereticos, fatendum est: miramurque non immerito, vastam quoque, quam plerique, qui apologias scripserunt, prodiderunt historiae philosophicae cognitionem lectionemque veterum librorum vberimam, gratiasque illis debemus pro tot nobis ex illis seruatis fragmentis, sine quibus in historia philosophica multoties caligaremus. Nec negamus, multa Christianae fidei dogmata pie illos eruditeque explicuisse, multaque naturalis theologiae capita illustrasse. Ast candide quoque fatendum est, nimio disputandi feruore contradicendique studio non in errores tantum eos varios esse prolapsos, sed imbellem quoque haud raro strinxisse calamum, eosque se demonstrasse, qui philosophiae accuratioris praeceptis non satis essent exercitati. Id quod tantopere mirandum haud est. Quamuis enim pro causa Iesu Christi ciuitatisque sacrae ab eo institutae, proque Christianae fidei veritate laudabili zelo arderent, tantisque coelestis doctrinae, quae in animis eorum actae erant, radicibus essent confirmati, ut non strenue tantum pro ea dimicarent, sed sanguine quoque eam obsignarent, martyrii gloria conspicui, vitamque probarent munere suo dignam, fidemque et sinceritatem conseruarent, hocque nomine omni laude merito sunt dignissimi: multis tamen ea defuit iudicandi acies, ea ratiocinandi peritia, isque artis logicae vsus, quibus solis in eiusmodi certaminibus victoria sperari potest. Hinc obscura saepe artis rationalis vestigia in patrum scriptis apparent, rationes afferuntur infirmae longiusque petita, interpretationes adducuntur legibus hermeneuticis contrariae, in-

XVIII. Disputationes PP. non satis accuratae ob ratiocinandi imperitiam.

numeri libri supposititii pro genuinis verisque admittuntur, et ad eorum testimonia prouocatur, infeliciterque ob artis criticae ignorantiam toties instituitur cum philosophia gentili veritatis Christianae comparatio. Hinc ineptus ille conciliandi pacificendique inter tenebras et lucem modus studiumque, patribus seculi secundi tertiiue vsitatissimum, hinc moralis philosophia ad excessum vsque grauis et nimia, et quae alia sunt, quae artem ratiocinandi patres non satis feliciter tenuisse luculenter docent. Non fieri hac in re patribus iniuriam, fatebuntur, quotquot coecum auctoritatis et antiquitatis praerudicium eiurarunt, et ad lectionem patrum, animum attulerunt veri studiosum, et artis rationalis non ignarum. Vidit id suo iam tempore, qua erat magna iudicandi acie instructus, PHOTIVS^d, qui Irenaeum dogmata sacra νόθοις λογισμοῖς κίβδηλευσθαι, *spuriis falsisque rationibus fucare* obseruauit. Quod dum ita refellit, vel excusat potius MASSVETVS^e, Irenaei acerrimus defensor, vt caussetur: in tam arduo argumento rationes non vbique perspicere posse, et ex studio ἀνβολῆς summos etiam viros labi, et accidere, vt dum rationibus cumulatim aggredi aduersarium conentur, nonnulla infirmiora afferant; allegoricae quoque methodi vitio nonnulla adscribenda esse, quae cum a Platonice ad haereticos peruenerit, coegerit Irenaeum, illi suas rationes accommodare, vt eos ad veritatem amplectendam eo facilius perduceret etc. Ipse more Irenaei spuris rationibus fucum optimi doctoris infirmitati obducit, non medicinam affert, conceditque ipse, quod negare vult, artis logicae praecepta eum neglexisse, id quod ipse inficias ire eo minus ausus est, quo magis omnibus paginis vir pius ita labitur, vt nec ab erroneis opinionibus sibi temperauerit. Dum autem causas huius in ratiocinandi arte ἀβλεψίας in Irenaeo affert, rem hanc ipse egregie illustrat, fontesque detegit, ex quibus haec ratiocinandi imperitia non Irenaeo quidem propria, sed plerisque PP. communis fluxit. Nimum enim pugnantium studium non pro veritate modo, sed et pro gloria victoriae susceptum multum in causa fuit, vt tanto ardore contenderent doctores Ecclesiastici. Cui cum satis facerent, non poterant non et affectu praepediti, et in rationibus inueniendis cumulandisque nimis seduli, infirma plurima adducere, ad quae eo minus attenderunt, quo minus leges ratiocinandi satis tenebant. Cumque allegoriam κατ' ἀνθρώπον adhiberent, non viderunt, ligneis se cum haereticis congregari gladiis, quos ostensa allegoriae absurditate et ἀνακολουθησίᾳ refutare felicissime licebat et oportebat: quibus si allegoriae consequentias negassent, totum systema ineptum euertissent. Ast rationalis artis ignorantia, studiumque quod a pueritia in allegoricis explicationibus posuerunt, effecit, vt similibus armis se haereticos euertere posse perperam existimarent. Neque hoc folius Irenaei vitium fuit, sed in plerisque eadem concludendi atque ratiocinandi deprehenditur imperitia. Id quod exemplis luculentis demonstrari posset,

si ad

d) Cod. CXX. p. 161.

e) Diff. III. in Irenaeum p. 106.

si ad hanc nostram tractationem proprie pertineret. Videnda tamen luculenta exempla, quae de Iustino Martyre attulit NIC. HIERONYMVS GVNDLINGIVS^f et de Epiphanio IQ. FRANC. BVDDVS^g. Vnum iis addimus, et quidem clarissimum, ne abeamus sine symbolo, hominis philosophiae ratiocinationes affectantis, LACTANTII^h, qui idololatriae absurditatem demonstraturus ita rationes subducit: *Quicumque igitur sacramentum hominis tueri, rationemque naturae suae nititur obtinere, ipse ab humo suscitetur et erectam ante oculos suos tendat in coelum: non sub pedibus quaerat Deum, nec a vestigiis suis eruat, quod adoret: quia, quicquid homini subiacet, infra hominem sit, necesse est, sed quaerat in summo: quia nihil potest esse homine maius, nisi quod fuerit supra hominem. Deus autem maior est homine; supra ergo, non infra est: nec in ima potius, sed in summa regione quaerendus est. Quare non est dubium, quin religio nulla sit, ubicunque simulacrum est. Nam si religio ex diuinis rebus est, diuini autem nihil est, nisi in coelestibus rebus, carent ergo religione simulacra, quia nihil potest esse coeleste in ea re, quae fit ex terra, quod quidem de nomine ipso sapienti apparere potest.* Quae Lactantii argumentatio contra simulacrorum cultum quantis et quot paralogismis pudendis turgeat, quilibet palpare potest, qui artis rationalis praecepta vel per transfennam inspexit. Omnes enim *αιτιολογιαί*, quibus totus ratiocinii huius neruus constat, meris verborum lusibus absoluuntur, et a locali significatione vocum ad res spirituales translata argumentantur. Ita vero et Deum supremo coeli spatio alligat, et in supremo eum coelo non vero ubique adesse, ridicule supponit, et praestantiam substantiarum a loci situ misere deriuat, et inepta ratiocinatione idololatriae frigidam suffundit. Hoc enim ex argumento: quod maius est homine, quodque religionis obiectum esse debet, supra hominem et in coelo esse debet, recte infertur, sidera pro diis colenda esse, eo quod supra hominem sint, eamque ob causam religiose quaerenda. Deinde supponit id, quod tamen probandum sibi sumserat, Deum esse localiter supra hominem & in coelo, eumque solum ideo religione colendum; et quaestionem demonstrandam praemissis infarcit, sicque multis modis inepto ratiocinio artis logicae leges violat. Et hoc quidem modo innumeris peccat vicibus, vt passim viris doctis obseruatumⁱ. Idem de Arnobio dici potest, felicius superstitionem gentilem euertente, quam fidem Christianam confirmante. Si tumorem enim verborum, quem ex gentis suae vitio secutus est Arnobius, deinas, deprehendes, quam misera saepe rationum serie demonstrationem suam exponat. Vnde passim viris doctis^k vapulat Arnobius. Eadem in Hieronymo notauit

DAVID

f) Obs. select. ad rem liter. spectant. T. II. Obs. 7. et 9. p. 89. seqq.

g) Isagog. in hist. theolog. L. II. c. 3. §. 6. p. 560.

h) Institut. diuin. L. II. c. 19.

i) Vid. G. I. VOSSIVS de theolog. gentili

L. I. c. 12. p. m. 94. BAYLE Dict. T. II. art. Flora, not. H. p. 476.

k) Conf. DVFIN. Bibl. des aut. Eccles. T. I. p. 203 BAYLE I. c. art. Arnobe, not. B. C. p. 349. et laudati THOM. POPP-BLOUNT. in censura cel. auct. p. m. 213.

DAVID BLONDELLVS ^l. Causas vero, cur tantopere hallucinati sint patres, tanquam crassam artis rationalis ignorantiam prodiderint, praeter eas, quas iam indicauimus, varias deprehendere licet. Inter quas primo fere loco ponendum videtur, quod inter reuelationis atque rationis lumen accurate distinguere non didicerint. Cum enim in apostolorum scriptis legissent, requiri ad salutem fidem, et superare religionis Christianae mysteria, omnem rationis captum; eam autem fidei reluctantem captiuandam et ad fidei obsequium reuocandam esse, cauendam esse philosophiam, et quae alia sunt his similia, ea non de principiis rationis materialibus temere diuinis immistis, nec de falso ratiocinandi modo et sophismatibus praeiudiciisque hominum veritatem in cupiditatum iniustitia detinentium intelligebant, sed de principiis, quae vocant, formalibus, ipsaque ratiocinandi forma modoque. Non iniuriam nos facere patribus AMBROSIVS ^m, vir disertissimus, sed infelix logicus testis esto atque exemplum, qui fidem non deuiantis tantum rationis ineptiis, sed ipsi quoque arti rationali opposuit. Ecce enim quam luculenter: *Aufer hinc argumenta, ubi fides quaeritur, in ipsis gymnasiis suis iam dialectica tacet. Non quaero, quid dicant philosophi, requiro quid faciant, soli in suis gymnasiis remanserunt. Vide quam fides argumentis praeponderet. Illi quotidie a suis consortibus deseruntur, qui copiose disputant, isti quotidie crescunt, qui simpliciter credunt. Non creditur philosophis, creditur piscatoribus, non creditur dialecticis, creditur publicanis.* Alios ex veteribus Christianis paria commendauisse et dixisse GODOFREDVS ARNOLDVS ⁿ exposuit, in eodem cum patribus luto haerens. Ad hanc causam accessit alia, quae valde exosam fecit veteribus Christianorum doctoribus logicam. Nempe, quod supra iam tetigimus, arte dialectica Aristotelis atque Stoicorum egregie erant instructi haeretici, et ab hac, ut aliis quoque disciplinis liberalibus, minime imparati. Hac cum in contentionibus, quas de fide cum catholicis doctoribus alebant, vterentur, sophismatum glaucomata eorum obiecerunt oculis, sicque effecerunt, ut quid ad ea respondendum esset, patres tantum non ignorarent. Et hi quidem recte sacri codicis auctoritatem haeticis opponerebant; sique sophismata detexissent, et inanein sophisticen cauillandique artem a rationali philosophia distinxissent, nulla in re magnopere peccassent. At cum imperiti essent legum istarum, quibus paret intellectus humanus, nec detegere nossent sophismata, omnem dialecticae peritiam tanquam inutilem et damnosam reiecerunt, et inter diaboli retulerunt opera. Id supra iam BASILII loco quodam contra Eunomium ^o pugnantis demonstrauius. Cum enim is Christum ἀγέννητον dici contendisset, voce secundum priuationem sumpta, cum habitu priuatio sit posterior, non miseram quidem Sophistae ratiunculam

l) De Sibyllis L. I. c. 26.

m) De fide L. I. c. 5. T. I. p. m. 56.

n) Delineat. veterum Christianorum P. II. L. 6. c. 5.

§. 19. p. 115. seqq.

o) p. 17.

lām soluit, sed ita tantum refutare aggressus est, vt hanc mundi sapiē-
tiam seductricem esse, ex Aristotelis categoriis desumptam clamaret, ratus,
ita se sufficienter respondisse, cum humana terrenaque sapiētia, auctore
Christo, diaboli mendacii parentis, opus sit, quae cum Christiana do-
ctrina consistere nequeat. Quod annon sit deserto campo aperto ad igno-
rantiae asyla confugere, Lectori cogitandum relinquimus. Alia huius
commatis loca suppeditabit GODOFR. ARNOLDVS P. Multum
quoque ad hunc artis rationalis neglectum contulere vita moresque Dia-
lecticorum perdit et offendiculo ita pleni, vt bonis omnibus, inter gen-
tiles quoque, essent inuisi. Quod cum laudabili præ honestate Christia-
na zelo accensi patres non ferrent, quod hominum vitium fuit, rei ipsi
artique isti tribuerunt, rati, ratiocinandi atque disputandi leges obseruare,
adque eas respicere se non posse, nisi cauillationes quoque Dialecticorum
imitarentur, et ad nugas eorum diuerterent: quas cum merito execra-
rentur, ipsam philosophiam rationalem inuisam habuerunt. Testem
iterum adducimus AMBROSIVM q ita differentem: *Iubet apostolus
stultas quaestiones et contentiones esse vitandas. Quid igitur nos age-
mus? inter messis antiquae noua zizania imprudentes accolae consti-
tuti? Si taceamus, cedere videbimur. Si contendamus, verendum est,
ne nos quoque iudicemur, esse carnales. Scriptum est enim de huiusmodi
quaestionibus, quod generant lites. Seruum autem domini non oportet
litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum mo-
destia docentem eos qui resistunt. Et alibi: si quis contentiosus est, nos
talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Eoque scribe-
re aliquid sententiae fuit, vt sine strepitu aliquo impietati haereticor-
um nostra pro nobis scripta respondeant.* Tangere his in verbis, aper-
tum est, disertissimum praesulem mores Dialecticorum corruptos et con-
tentiosos, ipsis quoque philosophis gentilibus detestabiles visos, eosque
vt vitaret, noluisse Mediolanensem antistitem eandem contentionis fer-
ram cum haereticis recipere, sed paucis et *ως ἐν θεοῖς* respondere.
Alii inter Christianos doctores, Graecanicae philosophiae praeceptioni-
bus instituti Logicam Graecam pro tam impia & profana non habebant,
rati, vbi semel veritas purior admissa esset, istius ratiociniis religionem
Christianam non infeliciter fulciri posse: at meliorem dialecticam et effi-
cacius demonstrandi genus Christianos habere contendebant, in demon-
stratione spiritus et virtutis se exferens, quod qui teneat, eum istis argu-
tunculis opus non habere. Haec ORIGENIS r mens fuit, conten-
dentis: *Hominem exercitatum Graecanicis disciplinis, si ad Christiani-
simum accedat, non solum approbare veritatem, sed ad meditationem
eius applicare animum, et si quid deesse videatur, suppleturum Graeca-
nicis ratiocinationibus, ad adstruendam Christianae religionis veritatem.*

His

p) l. c. §. 29. p. 216.

q) l. c. L. V. c. 1. T. II, p. 113.

r) Adu. Celsum L. I. p. 5.

His vero adiciendum, demonstrationem propriam diuiniorum quam sint Graecorum demonstrationes, quam apostolus nominet demonstrationem spiritus et virtutis. Id quod in sequentibus copiose contra Celsum confirmat, improbantem, quosdam ne velle quidem rationem fidei vel reddere, vel accipere, usurpareque illud dictum: ne examina, sed crede, fides tua seruabit te, solereque dicere, mala res est sapientia mundana, bona vero stultitia. Respondet enim: *Si possibile esset omnes homines relictis vitae curis vacare philosophiae, nemini aliam viam insistendam praeter solam hanc: inueniri enim in Christianismo non minorem fidei rationem - - sed quia sit impossibile tum propter vitae necessitates, tum propter infirmitatem hominum, nihil compendiosius excogitari posse ad subueniendum multitudini, quam quod Iesus gentibus tradidit. Idque experiri multos in multitudine credentium, liberatorum a vitiorum colluue in qua volutati fuerint antea, sine ampliori disquisitione credentium poenas peccatorum ac bene gestorum praemia, sicque mores corrigentium etc.* Quibus postea addit, inter ipsos philosophos ita euenire, vt secta eligatur, non ex eligentis iudicio, sed aut a magistris induci, aut forte fortuna sectae alicui se eum dedere. Tam exiguum usum cum rationalem philosophiam habere veteres Christiani crederent, certe, eius necessitatem nullam esse, contenderent, quid mirum, negligenter fatis illos in ratiocinando fuisse versatos, et interdum imprudenter et incite, ob artis rationalis ignorantiam, interdum studio dataque opera non attendisse, quomodo rationes subducerent, credentes parum referre, infirmis vel fortibus rationibus vterentur, modo argumentorum cumulo aduersarium obtunderent? His aliam adhuc causam iungimus, ex nefariis Pseudo-philosophiae Orientalis atque Aegyptiacae artibus in Ecclesiam magno eius malo introductam. Illius enim patroni cum licitum sibi putarent, mendaciis quoque atque fraudibus rem suam iuuare, seduxere nonnullos, qui Alexandriae philosophiam didicerunt, vt pia, quam vocant, fraude vti, et mendacio causam veritatis iuuare licere crediderint, hacque ex causa argumenta spuria et sublestae fidei non recusauerint. Multa hanc in rem obseruatione dignissima afferri possent, nisi pleraque iam de hoc argumento occupasset Ven. ΜΟSΗΜΕΙΙ diligentia^s, qui de eo omnino adeundus est: ibi enim luculentis veterum testimoniis demonstrauit vir celeberrimus, eiusmodi fraudes pias et mendacia officiosa patres habuisse pro licitis eaque commendauisse. Quae cum ratiocinationibus suis fundamenti loco substernerent, intelligi absque negotio potest, cur falsa, sublestaeque fidei et incerta, dubia, apocrypha, immo euidenter conficta pro veris, genuinis, certisque receperint, aliisque obtruserint, exque his turbidis lacunis inepta argumenta pro causa ciuitatis Dei hauserint. Quem malum argumentandi morem merito reprehendit κριτικώτατος BLONDELLVS^t. His accessit magna artis criticae ignorantia,

*Ignorantia
PP. in arte
critica.*

^s) Diff. de turbata per Platonicos recentiores Eccl. §. 46. Vol. diff. H. E. p. 302.

^t) I. c. L. I. c. 26.

rantia, qua vera a falsis, genuina a spuriiis distinguere, sicque scorias a metallo puriore discernere nesciuerunt. Innumera eius rei exempla in scriptis PP. occurrunt, quae ex parte collegit inexhausta B. FABRICI^u diligentia. Vna Aristeae historia, qua illis imposuit Iosephus, vanitati et ambitioni populi sui velificans, satis superque docet, quales in dignoscendis a veris factis fabulis, distinguendisque scriptis *védois* ab adulterinis coecutiuerint. Ea enim tot suppositionis signa habet, vt impossibile fuisset, tantopere fidem illi fabulae habuisse patres, si artis criticae praesidiis melius fuissent instructi. Qui dum Iudaicam fabulam pro vera narratione recipiunt, suo postea exemplo auctoritateque seduxerunt magnae cetera eruditionis viros, vt eadem chorda oberrarent. Vidit hanc *ἀβλεψίας* artisque criticae ignorantiam RENATUS MASSVERTVS^x in Irenaeo, cumque eam negare illumque defendere nullo modo posset, candide fassus est, culpam licet satis frigide in illorum temporum conditionem coniiciendo. Alia eius rei exempla heic breuitati litantes non adducimus, passim autem ea occurrunt, et a PHOTIO^y quoque luculento specimine notata sunt. Abunde, quod reprehendas ea in re, habes in Clemente Alexandrino. Ceterum non errabimus, si stili quoque affectati, allegorici, tumentisque vel copiosam quandam eloquentiam venantis studium, quod in multis doctoribus Ecclesiasticis deprehenditur, inter causas neglectae ratiocinandi *ἀκρηβείας* retulerimus. Quod in sui quidem temporis hominibus olim iam improbavit HIERONYMVS^z ad Nepotianum scribens: *Ne quaeras pueriles declamationes, sententiarum Hosculos, verborum lenocinia et per fines capitulorum singulorum acuta quaedam breuiterque conclusa, quae plausus et clamores excitent audientium.* Ipse tamen ea et sectatur, et alio loco laudat, et multos ex patribus ante et post suam aetatem habet consentientes, recte hunc PP. naeuum obseruante IOANNE CLERICO^a. Ita vero, cum meteora orationis sequerentur, non potuere non frequenter in ratiocinando labi, cum nihil magis ratiocinationem seueram impediatur, quam verba turgentia et nubes petentia. Pulchre candideque PETAVIUS^b: *Multa sunt a sanctissimis patribus praesertimque a Chrysostomo in hominibus aspersa, quae si ad exactae veritatis regulam accommodare volueris, boni sensus inania videbuntur. Quippe declamatorio illo more ad imperitam fere multitudinem exaggerandi causa et subito quodam impetu dicendi ac calore profusa feruntur plerumque licentius. Vnde ex aliorum comparatione locorum vel conciliorum potius ac patrum temperanda et in gyrum veritatis reuocanda sunt.* Quod ne a recentiori homine grauius forte in patres dictum putetur, ecce grauem ea de

*Stilus PP. ut
sectatus et ut
legoricus.*

Yy 2

re

^u) In obseru. ad Codic. Apocryphum V. et N. T.

^x) Diff. III. in Irenaeum Art. I. §. 9. p. 110.

^y) Cod. CLXX. p. 197. seq.

^z) Ep. XXXIV. ad Nepot. et spol. contra Iouian. T. IV. p. 235.

^a) Art. Crit. T. I. P. II. c. 1. c. 17. p. 348.

^b) Ad Epiphan. haer. LIX. p. 244.

re querelam GREGORII NAZIANZENI^c, dignam, quam totam hic legamus. Ita vero ille: Ἦν ὅτε ἤμαρ τὰ ἡμετέρα καὶ καλῶς ἔχεν ἡνίκα τὸ μὲν περιττὸν τοῦτο καὶ κατεγλωττισμένον τῆς θεολογίας καὶ ἐντέκνον οὐδὲ πάροδον εἶχεν εἰς τὰς θείας αὐλας, ἀλλὰ ταυτὸν ἦν ψήφοις τε παίζειν τὴν ὄψιν κλεπτούσαις τῷ τάχει τῆς μεταθέσεως, ἢ καταρχεῖσθαι τῶν θεατῶν παντοίοις λογίσμασι, καὶ περὶ τοῦ Θεοῦ λέγειν τί καὶ ἀκούειν καινότερον καὶ περιεργον τὸ δὲ ἀπλοῦν τε καὶ εὐγενὲς τοῦ λόγου εὐτέβεια ἐνομίζετο. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ Σέξτοι καὶ Πύρρωνες καὶ ἡ ἀντίτετος γλώσσα ὥσπερ τι νόσημα δεινὸν καὶ κωκοηδὲς, ταῖς ἐκκλησίαις ἢ μὲν εἰσεφθάρει, καὶ ἢ Φλααρία παιδεύσις ἔδοξε, καὶ ὁ Φησί περὶ Ἀθηναίων ἡ βιβλος τῶν πράξεων, εἰς οὐδὲν ἄλλο εὐκαίρουμεν, ἢ λέγειν τι ἢ ἀκούειν καινότερον. Ω τίς Ἰερεμίας ὀδύρεται τὴν ἡμετέραν σύσχυσιν καὶ σκοτομασίαν, ὁ μόνος εἰδὼς ἐξισοῦν θρήνου πάθεισιν. *Fuit quondam tempus, cum res nostrae florent, ac praeclare se haberent, cum nimirum superflua haec et verborum lepore atque arte fucata tractandae theologiae ratio ad diuinas aulas ne aditum quidem haberet: verum idem erat calculis ludere inuersionis celeritate aspectum fallentibus, aut omnigenis et lasciuis corporis flexibus spectatores ludificari, quod noui quidpiam & curiosi de Deo vel dicere vel audire. Simplex contra ingenuaque oratio atque doctrina pietas existimabatur. At postquam Sexti et Pyrrhones et contradicendi libidine incitata lingua velut grauis quidam ac malignus morbus in Ecclesias nostras irrepit, quodque actorum liber de Atheniensibus narrat, ad nihil aliud vacamus, quam ad noui aliquid dicendum vel audiendum: o quis Ieremias confusionem nostram caliginemque deplorabit, qui solus lamentationes calamitatibus exaequare nouit. Recentiorum in re nota testimonia^d tacemus.*

XIX. Philo-
sophia PP. na-
turalis fere
nulla.

§. XXVI. XIX. Meliora atque solidiora in naturali philosophia a doctōribus Ecclesiasticis expectanda et in eorum scriptis quaerenda non sunt, eo quod physicam scientiam prorsus neglexerint. Causa eius rei primaria quaerenda est in arcta, quam veteres philosophi Graeci instituerunt connexionē inter scientiam metaphysicam et physicam. Illam itaque cum odio merito ob pestilentes de Deo diuinisque rebus sententias haberent, viderentque multa quoque impia in naturalem philosophiam dogmata inde irrepisse, hanc quoque contemserunt et repudiarunt. In quo non potuerunt non mirifice confirmari, cum obseruarent, veteres physicos plerosque in doctrinam de Deo graui lapsu impegisse, et aut eum e mundo prorsus sustulisse, aut prouidentiam eius negasse, aut mundi fabricam sine eo construxisse, ficque atheismo tacite fauisse: multos etiam tam incertis rationibus et a verisimilitudine alienis de coelestibus mundanisque rebus disputare, vt incertior ab eorum libris et disputationibus discedas, quam accefferis. Inutilia quoque esse, quae de rebus naturali-

^c) Enchir. Athanas.

^d) Vid. DALLAEVS de vsu PP. L. I. c. 5.

p. 120. seqq. BARBAYRAC de la morale des Peres praef. p. 16. CLERICVS l. c. aliique.

turalibus praecipuntur, statuebant, cum veras earum causas pernoscere impossibile sit, et domi habeamus, quod maiori animi emolumento agamus, nempe morum emendationem. Cum Socrate itaque faciebant, quae supra nos sunt, nihil ad nos pertinere putantes, et philosophiam de coelo in terram deducendam esse statuentes. Ita vero patres praecipisse, non negabit, qui eorum scripta attente legerit. Vnus EVSEBIVS^e luculentus testis est, qui enarratis physicorum Graecorum de rebus naturalibus opinionibus hanc *ματαιολογίαν* causam esse dicit, cur inuisum sit Christianis physicae studium, Socratisque auctoritate id tuetur, speculationes Ionicorum physicas deferentis et ad moralem doctrinam philosophiam transferentis. Simili fere ratione LACTANTIUS^f Academicorum disputationes improbens, recte tamen eas contra physicos adhiberi, statuit. *Quanto, ait, faceret sapientius ac verius, si exceptione facta diceret causas rationesque duntaxat rerum coelestium seu naturalium, quia sunt abditae, nesciri posse, quia nullus doceat, nec quaeri oportere, quia inueniri quaerenda non possunt. Qua exceptione interposita et physicos admonuisset, ne quaerent ea, quae modum excederent cogitationis humanae, et seipsum calumniae invidia liberaisset, et nobis certe dedisset aliquid, quod sequeremur.* Alia veterum loca adduxit FRANC. BALTYS^g. Inutiles itaque et impossibiles eas disputationes esse cum crederent, ad meliora et utiliora animum transferendum esse contendebant; qua de re luculenter EVSEBIVS^b: *ὅτι μὴ ἀγνοία τῶν παρ' αὐτοῖς θαυμαζομένων ὀλιγωρία δὲ τῆς ἐν αὐτοῖς ἀνωφελοῦς σχολῆς, ἥκιστα αὐτῶν πεφροντικάμεν τῇ τῶν κρεττόνων ἀσκήσει τὰς ἑαυτῶν ἀναδέχτες ψυχάς.* *Non vlla rerum, quas tantopere admirantur, ignoratione, sed inanis eorum studii contemptu omnem prope nos illarum curam exuisse, animis ad meliorem usum exercitationemque traductis.* Hac itaque opinione de physicae doctrinae impossibilitate et vanitate occupati patres, cum de rebus naturalibus differendum esset, nec domi meliora haberent, quae afferrent, egregie in explicandis iis hallucinati sunt, et in iis potissimum Scripturae Sacrae locis lapsi, quibus res naturales tanguntur. Vnde miras de rebus physicis apud patres inuenias ineptias, quae hodie exhibentur. Testes volumus eos, qui de rebus naturalibus inter Christianos veteres disputarunt, qualis COSMAS est, monachus Aegyptius cognomento Indopleustes a V. C. BERNARDO MONTFALCONIOⁱ editus, qui *Topographiam Christianam, siue Christianorum opinionem de mundo* scripsit, et cum aliis sui temporis terrarum orbis figuram non sphaericam sed planam esse statuit, exque hoc terrae situ miras de siderum rationibus et partibus lunae solisque Eclipsibus nugas struit. Quam hominis ineptam opinionem

Y y 3

iam

e) Praepar. Eu. L. XV. c. 61.

f) Instit. diu. L. III. c. 2.

g) Defens. SS. Patrum Platonismi accusator.

L. I. c. 9. p. 49. seqq.

h) loc. cit. c. 1.

i) In collectione noua patrum scriptorumque Graecorum T. II. p. 113. seqq.

iam notauit PHOTIVS ^k. Nec melioris commatis sunt, vel accuratorem disciplinam produnt, quae auctor *physiologi*, qui liber falso EPIPHANIO ^l tribui solet, habet, qui ubi animalium, de quibus tractare instituit, naturam explicare, et ad rationes theologicas applicare satagit, pueriliter saepe delirat. Quae ubi excusat interpres opusculi spurii CONSALVUS PONCE DE LEON Hispalensis, mire et suam et auctoris imperitiam prodit, fassus animalium naturas incertas afferri, trita, plebeia ac in omnium ore versantia adduci. Id quod adeo verum est, ut vix alium inter veteres libellum inuenire liceat, qui adeo anilibus scateat fabulis, easque in sensus spirituales misere inepte traducat. Qua de re, si Lector fidem cupit, eum ipsum libellum mole non magnum, adire iubemus, certi, miraturum eum, quod veteres tam pueriliter in physicis nugari potuerint. Haec cum ad sacram oraculorum interpretationem patres traducunt, dici non potest, quam grauiter offendant. Exemplum esse possunt, qui hexaëmeron explicauerunt, quippe qui rerum physicarum ignoratione ridiculas saepe gerras et vanas ratiunculas afferunt. Cuius labis nec AMBROSIVS ^m expers est, doctor cetera et eruditus et facundus, qui ubi creationis opus explicandum suscepit, nullius causae physicae, verisimilis modo rationem habet, sed sensui literali, prout ipse sibi persuadet, intentus, quaecunque dicunt philosophi, pro sophismatibus habet. Exemplo esse possunt, quae de aquis supracoelestibus habet ⁿ; ibi enim, cum obiectiones eorum, qui aquas istas negandas sibi esse statuebant, attulisset, illas refutaturus, versutias dialecticae esse clamat, et ad Dei potentiam miraculosam confugit, et quod probandum est, probationis loco affert, ita Deum ordinasse, et verba Scripturae inepte huc aduocat; et miserandam, si fatendum quod res est, tractationem atque elumbem instituit. Condonari haec posse, immo ignoscenda esse Ambrosio, viro cetera immortalibus in Ecclesiam meritis et facundia dulcissima conspicuo, facile largimur, eo quod inuitus a foro et tribunali ad cathedram sacram traductus est, nec naturali doctrinae operam posuit: grauioribus etiam negotiis in episcopali munere occupatus his speculationibus vacare nec potuit, nec ob creditam eo tempore impossibilitatem scientiae naturalis voluit. Sed hoc ferri non potest, eum, cum suam hac in re curtam suppellectilem nosset, ad explicandum argumentum aliquod physicum se accinxisse, cumque oneri ferendo impar esset, ficulneis ratiunculis, ineptis dictorum sacrorum allegationibus, contemptuque potius quam refutatione obiectionum in eo tractando fuisse versatum. Verum hoc non illius solius vitium est, sed plerorumque, qui de hoc argumento tractarunt. Ex quibus iam, quid de philosophia naturali patrum statuendum sit, nobis non monentibus quilibet intelligit.

§. XXVII.

k) Cod. XXXVI. p. 9.
l) T. II. Opp. p. 189. seqq.

m) Comm. in hexaëmeron.
n) L. II. c. 3. T. III. p. 17.

§. XXVII. XX. *Moralis doctrina propius veterum doctorum Christianorum curam tangebatur, cum munus eorum posceret, de moribus ad populum differere. Parcior tamen patrum seculi primi, secundi et tertii in ea re fuit diligentia: cum enim aduersus philosophorum insultus et haeticorum sophismata ipsis saepissime pugnandum esset, contenti fuerunt, si ea, quae ad mores pertinent, viua voce in orationibus suis populum edocerent. Insuper tamen scriptis suis moralibus haud pauca ad mores formandos pertinentia, quae hoc loco enumerare cum alia agenda sint, non licet, videnda autem quae attulere doctissimi viri GEBHARDVS THEODORVS MEIERVS^o et IO. FRANCISCVS BVDDEVS^p. Id vero hoc loco annotare non abs re erit, AMBROSIVM^r si non primum, certe inter primos fuisse, qui doctrinam moralem in compendium redegerit. Qui cum Ciceronem de officiis praecipientem sibi imitandum esse constituisset, ad eius capita supposito reuelationis principio regulas honesti reuocauit. Post seculum vero tertium frequentes satis patres in moralibus fuisse, catalogi scriptorum illorum ostendunt, et vel solae homiliae frequentissimae euincunt. In hoc vero argumento morali parum quoque feliciter eos multoties versatos fuisse, ipsa scriptorum eorum prodit lectio. Quamuis enim laudabili instituto conseruare inter suos morum sanctitatem atque innocentiam, more Ecclesiae Apostolicae laborauerint, multae tamen causae fuerunt, quibus impediti metam, prout cupiebant, attingere non poterant. Inter eas ignorantiam sermonis Hebraei omnino referte licet. Cum enim dicta Scripturae fundamenti loco in argumentis moralibus supponerent, nec alia versione, quam LXX virali vterentur, eo quod eam θεόπνευστον esse putarent, nec ad fontes recurrere possent, merito inde concluditur, falsas interpretationes inepta quoque praecepta moralia genuisse. Plerosque vero patres, excepto Hieronymo et Origene, linguae Hebraicae ignaros fuisse, ipsorum scripta satis probant: nec reicienda ex toto est IOANNIS CLERICI^r sententia, cum facile fuisset doctoribus Ecclesiasticis linguas Orientales addiscere, maluisse eos statuere absurdissime diuinitus fuisse afflatos septuaginta interpretes, quam laborem subire, qui exantlandus fuisset, in addiscenda lingua Hebraica. Maluisseque in linguae suae cognitione acquiescere, et allegoricum interpretandi genus, quo nihil futius vel facilius erat, sectari, quam grammatice singula, vt decuit explicare, ita enim quemlibet, qui summa capita theologiae atque ethicae Christianae norat, et facultatem aliquam vernacula lingua dicendi sibi comparauerat, ex quolibet loco Scripturae, quidlibet potuisse deducere; allegoricis, nimirum, machinis, prout libebat adhibitis. Vera haec esse, ipsa patrum scripta moralia loquuntur, et de omnibus fere valere erudite demonstrauit acutissimus*

BAR-

o) Introd. in theol. moralis studium c. IX.

q) In libro, de officiis.

p) Isagog. in hist. theol. L. II, c. 4. §. 4.

r) Epist. crit. IV. p. 110.

p. 621. seqq.

BARBAYRACIVS ¹ exemplisque illustravit luculentis. Inter quae locus imprimis luculentus S. AVGVSTINI eminet, qui rem omnem in clarissima luce ponit ². Verum his vltra immorari hoc loco non licet, quare ad reliqua progredientes, obseruamus porro de doctrina PP. morali, non potuisse eis feliciter cedere eius tractationem, quod reuelationis et rationis lumen saepe inter se confuderint, et cum Graeca philosophia, quam tanto odio prosequerantur, hoc quoque tantum non omne reiecerint. Factum enim inde est, cum se solam Scripturam Sacram ducem normamque eligere dicerent, vt et accuratis atque adaequatis notionibus moralibus minime vterentur, et principia iuris naturalis et diuini, rationis et reuelationis, officiaque hominis, ciuis, et Christiani turpiter inter se confunderent, et inepta assertione praecepta moralia apud philosophos occurrentia Hebraeis atque Christianis vindicarent, quamuis ex communi hominibus omnibus fonte essent hausta. Quae ratione confusionem haud paruum in doctrina morali regnare coepisse, euentus luculenter testatur ³.

*Philosophiae
moralis PP.
absurdus ni-
miusque ri-
gor.*

§. XXVIII. Ex his alius moralis doctrinae veterum Christianorum naeuus ortus est, partim ineptae locorum quorundam Scripturae Sacrae interpretationi, partim confuso rationis principio cum reuelationis norma, partim ineptis et sine iudicio atque philosophiae moderamine conceptis hypothesebus adscribendus: nempe ille, qui circa praecepta morum nimium rigorem poscentia, et in emendandis moribus rationis et reuelationis dictamina supergressa versatur. Rem, ad theologiae moralis campos pertinentem heic ex instituto tangere non licet, fusa vero et accurate excussit omnia et ad frigidam Remigii Ceillierii apologiam respondit eruditissimus BARBAYRACIVS, cuius *de doctrina morali patrum* tractatio elegans atque solida ab iis legenda est, qui patrum de morali philosophiae parte opiniones et merita cognoscere, et sine partis studio atque praeiudicio iudicare ipsi suisque oculis cernere cupiunt. Vt exemplis paucis rem illustremus, grauem philosophiae sanae ignorantiam prodit nuptiarum secundarum reiectio, patribus solennis ⁴, quae licet rationem et reuelationem habeat contrariam, non puduit tamen non neminem ex veteribus ⁵ scribere: *Apostoli praeceperunt secundas adire nuptias propter incontinentiam hominum. Nam secundam quidem accipere, secundum praeceptum apostoli est, secundum autem veritatis rationem vere fornicatio est, sed dum permittente Deo, publice et licenter committitur, fit honesta fornicatio.* Quibus verbis vtrum possit esse aliquid a ratione et pietate alienius, merito dubitamus. Nec habuit, quod pro excusandis eiusmodi naeuis moralibus PP. afferret REMI-

G I V S

s) De la morale des Peres c. II. §. 3. p. 14.

t) Vid. IDEM c. XVI. §. 13. seqq. p. 290.

u) Conf. IDEM l. c. praef. p. 16. BVDDVS hist. I. N. praefixa, sel. I. N. et G. §. 10.

x) BARBAYR. l. c. c. IV. §. 13. seqq. p. 33.

y) CHRYSOST. homil. XXXII. in c. XIX. Math. Qui locus adducitur quoque in Jur. Can. C. XXXI. q. I. can. 9.

GIVS CEILLIERIVS^z, monachus Benedictinus, quam hoc: non ex phrasium duris vocibus, sed ex scopo animoque scribentium eos explicandos et in mitiorem partem interpretandos esse. Qua ratione ipse fatetur, peccasse eos in hoc moralis doctrinae asserto statuendo. Eadem ratione philosophiae accurationem desideres, quando illicitum statuunt, cum vxore grauida concumbere, quando moderamen inculpatae tutelae improbant, quando vsuras omnino omnes damnant, et iusiurandum absolute reiciunt, vel artem musicam eiusque vsum ex Ecclesia proscribunt, quaeque alia sunt humanae naturae rerumque moralium indolem euertentia, et a Barbayracio luculenter demonstrata^a. In quibus omnibus euitandis feliciores patres fuissent, si philosophiae praefidiis fuissent instructi: quibus qui carent, in eiusmodi *ὑπερσοφία καὶ ἄσοφία* more Stoicorum incidere necesse habent, vt nostrorum quoque temporum exempla demonstrant. Adeo vero rationis fere omnis vsum in constituendis honesti licitique regulis euerterunt doctores Ecclesiae veteris nonnulli, vt in ridendos nonnunquam lapsus inciderent. Exemplum dabit CLEMENS ALEXANDRINVS doctrinae moralis rigidioris ad excessum vsque cultor. Is enim inter alia^b speculorum vsum tantopere in foeminis damnat, vt eas meretrices vocare non erubescat, eo quod ex vultibus suis personas faciant. His subiungit: *Nobis autem suadet sermo* (i. e. ratio interna) *non ea considerare quae videntur, sed ea, quae non videntur: quae enim videntur, sunt temporalia, quae autem non videntur, aeterna. Quo autem dici ac fingi nihil potest absurdius, fictae istius formae suae, perinde ac si res ab eis bene gesta ac confecta sit, specula excogitarunt, cum huic fraudi esset potius ad-mouendum operculum - - Quod si Moses praecipit hominibus nul-lam facere imaginem, quae Deum arte repraesentet, quomodo hae recte fecerint mulieres, quae fallaci personae fictione suas per re-uerberationem imitantur imagines?* Quibus an ineptum magis aliquid esse possit, et a sensu reuelationis et rationis alienum, ipse iudicet Lector beneuolus. Talia plurima habet Clemens Alexandrinus, feuerillimae doctrinae praeceptor, qui tamen adeo incaute alicubi^c dis-ferit, vt bonos mores laefuisse scandalumque praebuisse non immerito videri queat.

§. XXIX. Maxime vero doctrina moralis a patribus corrupta fuit, ex quo pestilens philosophandi genus, quod ineunte seculo tertio in neruum erupit, et Alexandriae primo caput extulit, moxque totum orbem Romanum peruagatum est, doctores quoque Christianos infecit, et per eos in Ecclesiam irrepfit. Ita enim factum est, vt ad falsa quaedam

*Philosophia,
Alexandrina
doctrinam
morum PP.
corruptis.*

z) In spologia pro doctrina morali PP. Barbayracio opposita, p. 31. seqq.

a) C. VI. IX. X. XV. et passim.

b) Paedagog. L. III. c. 2. p. 220.

c) L. II, c. 10. p. 187. seqq.

dam et impia dogmata patres nonnulli delaberentur fundamento ex ista philosophia substrato. Exempla qui volet, facile ea inter scriptores Ecclesiasticos seculi tertii et sequentium ad seculum septimum vsque inueniet, et vnus Origenis, infra exhibendum, obseruationem hanc luculenter illustrabit. Vnum, quod ex huius sectae principiis fluxit dogma satis superque eam probat, dolis et fraudibus licere veritatem defendere, de quo supra iam dictum. Quoniam vero syncrētistica illa philosophia, priusquam in nouum transfret sectae habitum certumque systema acciperet, liberiori licet vultu diu iam in Aegypto, et in Syriae, Asiaeque regionibus quibusdam vixit, hinc factum, vt errores morales haud pauci passim inter Christianos etiam antiquiores seculo III, ei philosophiae se addicentes caput extollerent. Cuius rei specimina complura in Clemente Alexandrino deprehenduntur, qui et Stoicis et Platoniceis erroribus, quos ista philosophia miscuit passim doctrinam Christianam moralem turbauit, de quo infra pluribus dicemus. Alia Iustini Martyris, Irenaei, Athenagorae, Tertulliani exempla, a Barbayracio ex parte producta taceamus, non dissidente magno patrum aduocato R. CEILLIERIO ^d, patres primitivae Ecclesiae malae cuiusdam philosophiae praeceptis imbutos in moralibus doctrinis quibusdam fuisse lapsos, et ex hoc quoque fonte ineptum errorem de angelis filiabus hominum commixtis fluxisse. Ex his porro scaturiginibus quaedam profluxere, quae Hermas habet, quaeque Apostolicam simplicitatem non sapiunt, vt supra dictum. Maxime vero corruptio illa, quae ex hac philosophia in moralem Christianorum doctrinam se effudit, se prodidit in fanaticismo, in mystica, et perfectiori quadam quam nonnulli sibi finxerunt theologia morali conspicuo. Cum enim et Platonici, et Gnostici, et, qui vtrisque se certo modo parentes praebebant, Orientales philosophi, *γνώσιν* quandam et *μυσταγωγίαν* arcanam ad magis eximium quendam sanctitatis gradum referrent, et de descensu redituque animae ad fontem suum, Deum, deque purgatione ad hunc finem necessaria multa garrissent, noluerunt Christiani doctores in hoc sanctitatis genere commendando illis esse posteriores, et huic se methodo, deserta simplicitate Apostolica, attemperauerunt. Non prouocabimus, ad Pseudo-Mercurium, Dionysium Areopagitam hisque similes, qui Platonismum Alexandrinum dogmatibus Christianis ita admiscuerunt, vt quid vtrique parti debeatur, vix distinguas: sed Clementem Alexandrinum testem excitamus, hanc *γνώσιν* vehementer commendantem, eoque hominem perducere tentantem ^e, vt eum ad hanc cognitionem, siue quo nomine alibi utitur, *ἐποπτικὴν θεωρίαν*, voce ex hac philosophia desumpta, reuocet. Qua in re eum ad multos errores declinauisse, erudite demonstrat IACOBVS THOMASIVS ^f, qui quam grauia Ecclesiae vulnera hic affectatus morum sanctitatisque fanaticismus ex philosophia Platonica et Orientali in Ecclesiam

^d) l. c. p. 452.^e) Strom., L. VI. p. 412.^f) De definit. sapient. §. XLV. p. 87.

fiam irrepens inflixerit, graphice delineavit, merito ea de re legendus. Hinc enim et ἀμαρτία et ἀπάθεια commendata, hinc purgatoriae illae mysticorum virtutes profectae, hinc enthusiasmus, multorum dogmatum erroneorum parens, enatus, et monstra in rem quoque Christianam profecta sunt plurima. Qua de re tamen cum infra adhuc aliquid dicendum sit, haec plura non cumulamur. Paucis omnia egregie ita complexus est MOSHEMIVS^g: *Longe minor profecto fuisset omni aetate hominum fanaticorum numerus, nisi extitissent huius sapientiae alumni, qui absurda de theurgia, mentisque quam vocabant, in Deum ascensione supremique Numinis contemplatione inuenta, cum sanctissimis de vitae castitate ac integritate praeceptis coniungere studuissent.*

§. XXX. Sunt etiam alia, quae ex hoc infausto fidere philosophiae Aegyptiacae, Orientalis atque Platonicae Ecclesiam eiusque doctrinam moralem afflarunt mala, veramque morum sanctitatem praepostere commendando perdiderunt. Nempe supra suo loco demonstratum est, inter Aegyptios, homines naturae et climatis vitio tristes atque atrabile refertos solitarium vitae genus introduxisse, sacerdotum forte gentem in ea regione imitatos, quos separatim non sine ingenti populi reuerentia habitauisse constat. Fecisse hoc philosophos Pythagoreos vltimos, in Aegyptum profugos, et hos secutos fuisse Iudaeos, propriumque solitariae vitae institutum expressisse, et Therapeutas vocatos esse, eodem loco diximus, et quale id fuerit, luculenter exposuimus. Factum inde esse, vt hi homines perfectiorem quandam sanctimoniam colere viderentur, vel ex solo PHILONE^h, disci potest. Cui opinioni cum accederent ἀσκήσεις philosophicae, et labores duri, ieiunia et austeritates aliae, quibus animum a corporis contagio purgari, et ad ascensum diuinum praeparari dicebant, magna inde horum hominum fuit existimatio. Quae cum multis huiusmodi instituta persuaderet, et ex ipsa huius pseudo-philosophiae institutione error ille damnabilis in Christianam Ecclesiam serpere coepisset: quo magis a materia corporisque commercio liberari possit animus, eo propius ad Deum accedere eique iungi posse, dici non potest, quam exarserint multi Christianorum veterum seculo iam secundo, vt eiusmodi vitam philosophicam et asceticam eligerent, qua meliorem, quam vulgo fit, sanctitatem sese consecrari, propiusque cum Deo coniungi et ad intimam eius communionem pertingere liceret. Id quod non facilius euenire posse sperabant, quam si corporis et, quae ad materiae commercium spectant, rebus extinctis, sola mente ad Deum quasi euolarent. Hinc in loca deserta discessere μονάζοντες, et euitata hominum consuetudine solitarii fugam materiae meditati sunt, corporis cruciatus haud leues commenti. Ita vero et sibi philosophiam quandam perfectiorem consecuti fuisse videbantur, et aliis

Alia philosophiae moralis Christianae mala ex phil. Aegyptiaca et Eclectica.

Zz 2

admi-

g) Hist. eccles. Sec. II. p. 211.

h) De vita contemplatiua.

admirationi summae erant, qui illis ἀσκησιν φιλοσοφώτατην καὶ σφοδροτάτην *asceticam philosophiam maxime perfectam*, vt EVSEBIUSⁱ vocat, tribuebant, eosque philosophorum nomine, sensu vocis quodam eminentiore, venerabantur. Quae ita se habere, res ipsa et instituta inter ascetas Aegyptiorum philosophorum et Christianos comparatio, et dogmata ab illis transfumta euidenter probant. Illi enim cum ζῆν ὑπερφύσιν postularent, et seueram aliquam abstinentiam commendando peculiare βασάνους et molestas exercitationes atque cruciatus iniungerent, vt suo loco dictum, idem persuaserunt Christianis ascetis, nouamque itaque perfectionem quandam et sanctitatem morum comminiscendi auctores fuerunt^k. Dicit non potest, quot et quantos errores pestis illa in Ecclesiam introduxerit, et quam atrociter moralem doctrinae Christianae partem corruperit. Quae tamen mala enarrare omnia hoc loco non licet, et in Ecclesiastica historia accurate explicari debent. Praetermissis reliquis, vnum in praesentia coelibatus atque virginitatis cum singularis et perfectioris sanctitatis laude commendatae dogma notamus, quod ex impuro hoc fonte in Ecclesiam traductum seduxit patres, vt coelibatum matrimonio, licet diuina institutione commendato, praerferrent, donec, quod perfectioris vitae consilium fuerat, tandem in legem degeneraret Ecclesiasticam. Cuius rei historiam ab aliis satis fufe traditam heic exponere nec libet nec licet, obseruandum vero hoc loco est, hanc corruptionem moralis huius dogmatis philosophiae Aegyptiacae siue Alexandrinae deberi, qua magistra et Therapeutae, et Esseni coelibatum coniugio praetulerunt, et Platonicum perfectiores abstinentium sibi ab vxore censuerunt, cuius exemplum *Tomo secundo* in Isidoro Alexandrinae philosophiae addicto attulimus. Nec statuere poterant aliter, qui in materiam corporisque commercium mali moralis originem referebant. His vero doctrinae insanae principiiis imbuti cum ad sacra Christiana nonnulli accessissent, et ex Therapeutis quoque, vt verisimile, multi puriorem Christi disciplinam amplecterentur, qui solitariae coelibisque vitae rationes ob persecutiones instantes sibi expedire intelligebant, rationes inde facile subduci possunt, qui factum sit, vt in laudes coelibatus patres tantopere effusi sint, isque supra matrimonium caput extulerit. Doctores enim illi, more suo phaleratis verbis encomia virginitati suspendentes, cum inter animi castitatem et corporis virginitatem, (quarum illa in matrimonio quoque seruari potest, haec ad solum corpus spectat, animum interdum minime castum complectens,) accurate non distinxissent, errori illi gentili frigidam suffuderunt, et in errore deuiantes confirmauerunt. His accessit nuptiarum secundarum reiectio, qua, dum veram coniugii indolem nec sciebant, nec explorabant, viduos ad amplectenda solitariae, coelibisque vitae instituta perducebant. Id quod aliter euenire non poterat, cum, quod vel laudabant,

vel

i) Hist. eccles. L. II, c. 16. k) Vidit id fassusque est HOLSTERNIUS ad vit. Pythag. n. 20. p. 27.

vel vituperabant; modum illi ponere nescirent, mosque hic apud eos, recte obseruante DALLAEO¹, vigeret, *vt, cum ingenio essent feruido et concitato, quam in partem propenderent, eo tanto impetu ferrentur, vt, quos quidem laudant, eos inter angelos, quos vero vituperant inter diabolos collocare videantur: quaeque credenda putant, non aliter commendent, quam si toridem essent Christianismi fundamenta: quae reiciunt ac refutant, non aliter explodant, quam si merum atheismum spirarent.* Quorum illud in laudanda et commendanda virginitatis obseruatione cultuque, hoc in condemnandis nuptiis secundis accidisse, horum et sequentium temporum scripta testantur. Quae corruptio instituti ab ipso sanctissimo Numine profecti cum iam seculo primo et secundo inualefcere coeperit, vt ex HERMAE et ATHENAGORAE locis probari potest, mirum non est, succedente tempore, cum tot corruptelae ex prauis philosophiae Alexandrinae feminibus largis messibus in Ecclesia propullularent, incrementa hunc errorem moralem accepisse latissima, donec, suadente hierarchiae Ecclesiasticae tandem introductae vtilitate, in legem conuerteretur. Possent haec aliis quoque exemplis comprobari, et quibus inutilibus ritibus atque ceremoniis ex his impuris fontibus haustis Christianae doctrinae, quae ad mores pertinet, simplicitas turbata sit demonstrari, nisi hoc esset extra oleas vagari, vnde theologis haec enarranda relinquimus.

§. XXXI. XXI. Et haec quidem omnia, fusc, vt argumenti postulabat necessitas atque dignitas, atque instituti nostri ratio flagitabat, enarrata, luculenter docent, quid de veterum Christianorum, maxime doctorum Ecclesiasticorum philosophia statuendum sit. Quibus omnibus rite perpenfis, fatendum est, parum inde emolumenti atque incrementorum ad philosophiam veram sanamque accessisse. Id tamen non ita accipiendum est, ac si nulla inter veteres doctores Ecclesiasticos ingenia fuerint philosophica ac critica. Talia enim passim se probebant, quale infra in Nemefio ostendemus. Plerisque tamen sui temporis mores atque circumstantiae supra memoratae obtiterunt, quo minus se talia praestarent. Quae cum postea immutarentur, philosophari quoque multi ex doctoribus Christianis coeperunt, at euitare lapsus, quae humani ingenii est imbecillitas, non potuerunt. Hi enim cum plurimi philosophiam facerent, relicta Eclectica philosophandi methodo, a patribus commendata, sectariam elegerunt, cumque ipsi Eclectici philosophi Aristotelem cum Platone coniunxissent, illi tanquam meliori magisque solide philosophanti adhaeserunt, eaque in opinione Saracenorum studiis et exemplo confirmati sunt. Qua ratione aliud malum medio aeuo genitum fuisse, nempe philosophiam et theologiam scholasticam, in sequenti libro trademus. Neque tamen intercidente secta

XXI. Iudicium de philosophia PP.

Zz 3

Eclecti-

D) De vsu PP. L. I. c. 6. p. 177.

Eclectica, quod Sec. VII. factum esse supra diximus, intercidit omne Platonis et Platonicae vel potius Alexandrinae philosophiae inter Christianos studium, sed inter Graecos vsque ad Graeci imperii extinctionem floruit; apud Latinos, mature ad eos perlatis Pseudo-Dionysii Areopagitae libris, ab huius furfuris homine confarcinatis innotescere coepit, et theologiam mysticam genuit; sicque Ecclesia monstro bicipiti vexata est. Haec vero cum ad historiam philosophicam medii aevi pertineant, ea infra enarrabimus, iam philosophiam PP. in specie consideraturi.

CAPVT TERTIVM.

DE PHILOSOPHIA VETERVM CHRISTIANORVM, PRAECIPVE ECCLESIAE DOCTORVM, SPECIATIM CONSIDERATA.

§. I.

Ordo tractationis.

Quid generali consideratione de veterum Christianorum, praecipue Ecclesiae doctorum, philosophia statuendum sit, quae iis sententia de philosophia Graecanica fuerit, quaque ratione eam variis circumstantiis inducti ad Christianam doctrinam traduxerint, fuse, ut argumenti dignitas postulabat, explicuimus, sicque usum, quem historia philosophica in enarrandis Ecclesiae fatis habet, plurimis exemplis demonstrauimus. Iam praecipuorum quoque doctorum Ecclesiae veteris exempla intuenda sunt, quae quidem ad hos nostros limites pertinent. Fuerunt enim ab apostolicorum virorum aetate, seculique post Seruatorem natum secundi initio ad seculum vsque octauum, a quo medium aeuum auspiciari plerique solent, multi viri doctissimi, quibus philosophiae vsus eo sensu, quo capite praecedenti explicatus est, tribuendus est. Et poterant haec quidem praetermitti omnia, et ad annalium Ecclesiasticorum scriptores vel eos, qui Ecclesiasticorum doctorum historiam literariam enarrarunt, ablegari Lectores. Cum autem momentum res non in historia modo Ecclesiastica sed in philosophica quoque haud vltimum habeat, multaque monenda sint, quae haud mediocrem habuere in dogmata, ritus et consuetudines veteris Ecclesiae influxum, nonnulla etiam ignorari nequeant sine historiae philosophicae iactura, praesertim in rebus ad philosophiam Alexandrinam spectantibus, ideo attingenda quoque illa sunt, et haec, ea, qua licebit breuitate et accuratione enarranda, ut quem vsus philosophia inter veteres Christianos habuerit, omnibus constet. Distinguantur autem doctores Ecclesiastici, qui huc reuo-

reuocari possunt, in duas classes, quarum vna ante conditam sectam Ecclesiam, altera illa inualescente vigit. Quamuis enim syncretisticum illum philosophandi morem iam ante Christum natum in Aegypto obtinuisse, et a patribus seculi quoque primi nonnullis incaute fatis admissum esse, ex supra dictis constat: accessit tamen seculo ineunte tertio Ammonii industria nouus eius habitus, forma et constitutio, quodque vaga prius licentia diffeminatum infinitas, teste Hierocle, apud PHOTIVM^a, litigandi et disceptandi occasiones suppeditauit, innumeraque peperit sententiarum diuortia, eo quod quilibet sibi peculiare quoddam doctrinae aedificium construeret; tandem in vnum systema coaluit, et definitas accepit rationes, ita tamen vt πανδοχείον esset, in quod omnis gentis, opinionis et religionis placita recipi possent. Ex qua schola cum nonnulli viri docti essent progressi, qui muneri publico in Ecclesia admoti sunt, nouam inde faciem philosophia Alexandrina Ecclesiasticae philosophiae, si ita fas est dicere, induxit. Seculi igitur secundi doctores prius illos contemplabimur, qui ante conditam eam sectam vixere, tum, qui tertio et sequentibus, Alexandrinā vel Aristotelica quoque φιλοσοφούμενα adamarunt, considerabimus. Vbi tamen ommissa eorum literaria historia integra ad ea tantum respiciemus, quae ad constituendas illorum philosophicas opiniones studiumque in Graecanicam philosophiam adhibitum aliquid contulisse videntur. Reliqua enim in historia literaria scriptorum Ecclesiasticorum enarrari debent, et a multis haud indiligenter enarrata sunt.

§. II. Patres seculi primi, qui apostolos viderunt audiueruntque, et ex eorum disciplina prodierunt, simplicitati magis apostolicae, quam eruditioni et philosophiae studuisse, contentos virtutem Euangelii in demonstratione Euangelii vidisse, paucisque exceptis, ab omni cum philosophia Graecanica et Aegyptiaca commercio abstinuisse, *capite huius libri primo* luculenter demonstrauius. Ita vero fieri par erat, cum et ipsius sanctissimi atque perfectissimi doctoris Iesu Christi exemplum id doceret, et apostoli alium docendi modum non adhibuissent, et alia non postularet necessitas, cum plerumque cum illiteratis res esset apostolis eorumque discipulis. Vbi autem ad literatorum quoque oculos penetravit iubar Euangelii, et viri philosophiae cognitione haud incelebres de eius veritate coepere conuinci, factum est, vt etiam de philosophia triumpharet Christiana religio, nec obstaret typhus ille, qui plerosque Graecae eruditioni, et imprimis philosophiae, litantes eo tempore occupauerat, luculento testimonio, sapientiam coelestem, licet hominibus humilem et abiectam vitam, virtute et efficacia diuina omnem eruditionem humanam etiam si splendentem infinitis superare parasangis. Inter hos vero philosophos, qui veritati Euangelicae victas porrexere manus, primus et celeberrimus fere fuit IVSTINVS, qui ob testimonii de V. R. C. fan-

a) Cod. CXXIV. p. 283.

C. sanguine suo morteque obfignati gloriam MARTYR dici solet. Vixit is seculi post C. N. secundi parte priore, et pietatis, doctrinae zeli- que pro Christi domini causa, nomine magnam famae celebritatem ad nostra vsque tempora nactus est. Is cum mature literis esset institutus, philosophiae studia feliciter attigit, quae ei viam ad amplectendam Christianam religionem parauit. Id qua ratione euenerit, eo magis operae pretium est, ex eius ore ^b audire, quo magis incomparabile pro veritate et praestantia religionis Christianae argumentum praebet, et quam salutarem illustri Christi testi vsum philosophia ad amplectenda meliora dogmata praestiterit, euidenter docet. Eo ipso enim auctore nobis relicta est, rei huius memorabilis historia, quae haec est. Cum se philosophiae studiis mancipasset, primum se Stoico cuidam dedit. Ea enim secta circa seculi secundi auspicia maxime omnium florebat, et reliquas sectarum numero, philosophantium gloria, virtutisque opinione superabat, vnde mirum non est Iustinum se Stoico primum tradidisse. Cum hoc vero se longe versatum esse dicit, cum tantis ambagibus constaret disciplina Stoica, tamque subtiliter differeret, vt non nisi fatis longo tempore comprehendi posset. Ast cum praeceptor iste potissimam philosophiae partem, quae de diuinis agit, nec fatis intelligeret, nec fatis curaret, mature ab eo Iustinus defecit, eo quod de Deo amplius nihil disceret. Vbi prima quidem fronte obscurum videtur, cur in Stoica philosophia de Deo nihil amplius Iustinus didicerit, curque illam disciplinam non adeo necessariam esse Stoicus ille philosophus dixerit, cum constet ex physiologia Stoica, doctrinam de Deo, tanquam essentiali mundi parte, et causa rerum omnium agente praecipuum eius caput absoluisse, compluraque praecepisse Stoicos de Deo subtilissima et a vulgi opinionibus longe remota. Cui difficultati occurri quidem potest, dicendo, Stoicum hunc sectae suae principia non fatis tenuisse: cum autem hoc nodum secet magis quam soluat, alia ratio merito perquiritur, praecipue cum tam sollicita Iustini cura de erudito philosophiae praepatore vix patiatur credere, eum in hominem ita leuem incidisse, vt prima sectae suae principia ignoraret. Recte vero, nisi fallimur, ipsa theologia Stoica in culpa fuisse, dicitur. Ea enim de Deo quidem praecipiebat, sed mundo immerso, quique essentialis eius pars esset, et naturali atque necessario fati vinculo ita cum materia, siue parte mundi patiente esset connexus, vt cum ea vnum totum constituat. Qua ratione cum diuina natura materialibus rebus ita immergeretur, vt nullus eius extra mundum locus esset, non potuit animus natura edoctus, omnem a materiae contagio diuinitatem fecernere, in impio Stoicorum dogmate acquiescere. Iustinum vero, procul esse iussis corporeis omnibus, incorporèorum notionem animo infidentem habuisse, ex ipsa eius confessione apparet, qua se delectatum esse

b) In dialogo cum Tryphone, quem *ὑψηλὸν* eius opus esse contra Kochium clarissime demon-

strarunt viri docti nominati FABRICIO Bibl. Graec. Vol. V. p. 57. not. n.

esse τῶν ἀσωμάτων νόησι, *incorporeorum notione* afferit. Relicto itaque Stoico ad Peripateticum Iustinus perrexit, hominem, vt ipsemet existimabat, acutum. Tales enim ob Dialecticas disputationes, notionisque, quas sequi solebant, abstractas, vniuersales, metaphysicas, Peripatetici plerumque habebantur, vt aliquoties obseruatum. Huic cum se dederet, valde offendit eum, quod cum paucos eum dies apud se esse passus esset, postea mercedem ab eo sibi designari petiisset. Quod adeo molestum Iustino fuit, vt eum ob hanc vnam causam relinqueret, metuens, ne infructuosa sibi cum illo esset consuetudo. Qua in re eorum morem secutus est Iustinus, qui ἐυγενετέρας philosophari cupiebant. Illi enim infra dignitatem philosophi esse putabant, sapientiam mercede docere. Qua de re videnda sunt, quae Socrates apud LAERTIVM c dicit, quem in Aristippo mercede docente id aegre tulisse Tomo primo diximus. Nec alia philosophorum nobiliorum post C. N. fuit opinio, qui philosophiae auctoritatem ita infringi putabant, adeoque ignauum pecus eorum, qui mercede conducti docerent, insectabantur, id quod de Apollonio Euphrati eam ob rem indignanti refert PHILOSTRATVS d, exque eius epistolis patet. Cumque Sophistae quoque arte sua magnam pecuniae summam colligerent, et diuitiis aucti philosophiam polluere viderentur, tantam iis illud inuidiam conflauit, vt peculiari apologia defendi debere iudicauerit LVCIANVS e, qui hoc loco haud contemnendam argumento huic lucem affundit. Cum itaque Iustinus, de vera sapientia et coelesti cognitione sollicitus verum philosophiae nucleum appetere, facile ex Peripatetici huius moribus vidit parum eum de coelestibus sollicitum esse, qui humana desideraret, et sapientiae mercede non coemendae praemium posceret. Deceptus itaque a Peripatetico cum tantum abesset, vt ita philosophiae amor extingueretur, vt potius impensius illud cuperet, quod philosophiae proprium atque praecipuum est, ad Pythagoreum quendam, magni nominis multique in philosophia supercilii virum accessit, et cum eo egit, vt ad interiorum disciplinam et arctam doctrinae familiaritatem admitteret. At ille more Pythagoreorum de disciplinis eum παρασκευασμοῖς, sine quibus ad interiorum sapientiae doctrinam, ipsaque philosophiae adyta penetrare posse neminem, Pythagoras docuerat, interrogauit: versatusne esset in musica et astronomia et geometria? et an crederet, nihil se quidquam eorum perspicere posse, quae ad felicitatem faciunt, nisi haec prius cognouerit, quae animum a sensibilibus ad intelligibilia percipienda aptum commodumque reddunt, vt ipsum quod pulchrum et bonum est, contemplari queat? Quae studia cum is vehementer laudasset, ignorare vero se fateretur Iustinus, eum a se dimisit.

Aegre

c) L. II. f. 65. 64.

d) Ep. 42. et Vit. Apoll. L. VIII. c. 7. f. 3. p. 332.

e) In apolog. pro mercede conduct. Tom. I. p. 385.

Aegre hoc tulit Iustinus, quod ita spe potiundae philosophiae excidisset, cum a Pythagoreo ista, sublimia et diuina atque incorporea, quae quae-rebat, discere se potuisse, putaret. Re itaque expensa, cum differen-dum diutius non esse constituisset, essetque consilii inops, placuit ei, cum Platónico quoque conuersari. Cum enim diuini nomen diu Plato meru-isset, quod de Deo rebusque diuinis melius ceteris philosophis atque ele-gantius et copiosius differere crederetur, ad eum confugere, non in-eptum Iustinus iudicauit. Itaque in vrbe sua cum viro prudenti atque inter Platónicos excellenti conuersatus est diu, maximeque, quod ipse fatetur, promouit, creuitque quotidie, eo quod incorporum scientia delectatus idearum contemplatio alas quasi animo adderet, vt sublimius ascendendo, ad sapientiam veram breui se appropinquaturum esse spera-ret. Ex quo patet, idearum doctrinam, quam alatum facere animam ad euolandum ad Deum ipsum fontem boni Plato dixit *f*, maxime placu-isse Iustino. Qui etiam post conuersionem tantum abest, vt ideas reie-cerit, vt potius earum veritate, quod putabat, adductus statueret, Pla-tonem tantum mysterium Mosis furrupuisse *g*. Quare caute legendus est BALTVS *h*, Iustinum inter eos PP. nominans, qui ideas Platonis exter-minauerint. Locus enim ille ex *cohortatione ad Graecos* *i* ad quem prouocat, Platonem non minus quam Aristotelem exagitat, eosque inter se committit, eo quod Plato ideas in primo supremi coeli, eoque immo-bili, orbe, Aristoteles autem secundum principem Deum, non ideas sed alios intelligibiles Deos, siue intelligentias constituat, sicque prodat vter-que de diuinis se coecutire et incertam esse eorum opinionem. Quae certam quidem doctrinae de ideis circumstantiam euertunt, ideasque Deos esse separatim existentes negant, non vero ideas omnes reiiciunt. Quas ita contemplari se posse tum quidem sperabat Iustinus, vt breui se Deum conspecturum esse sibi persuaderet. Cui scopo obtinendo vt in-seruiret, vitare hominum consortium et solitudinem consectari statuit. Locum itaque mari vicinum cum sibi elegisset, nec longe abesset, vt solus ibi secum ageret, vetulus quidam senex, non contemnendi vultus, san-ctosque mores prae se ferens modico interuallo eum affectatus est. Quem fuisse Polycarpum quidam suspicati sunt, apostolicum sane virum fuisse et EVSEBIUS *k* testatur, et Methodius apud PHOTIVM *l*, et ipse IV-STINVS *m* haud obscure prodit, qui se apostolorum discipulum nomi-nat, quod non de ipsis apostolis, sed eorum discipulis, virisque apostoli-cis intelligendum esse temporum ratio euincit. Quisquis vero ille fuit, digna est, quae attente expendatur, venerandi senis disputatio, quae haud leuem Platonicae philosophicae notitiam prudentiamque quandam paedagogicam, Iustinum Platonicis principiis deditum eorum ministerio ad

f) Vid. quae diximus in hist. phil. de ideis
Sect. I. §. 7. p. 120.
g) Ibid. Sect. II. p. 182.
h) Apolog. PP. L. III. c. 10. p. 328.

i) pag. 7.
k) H. E. L. II. cap. 3.
l) Cod. CCXXXIV. p. 280.
m) Epiit. ad Diognet. p. 501.

ad veritates puriores et rectiores ducendi prodit, quam hic tamen afferre totam non licet, cum instituto nostro sit prolixior, facile vero intelligi ab eo potest, cui summa philosophiae Platonicae capita non ignota sunt. Summa huc redit: Agitata quaestione de definitione philosophiae, occasionem inde enatam illi fuisse de Deo differendi, exque mentis facultate vique ens illud inconspicuum, quod omnium entium prima causa est, contuendi innata animae immortalitatem et cognationem cum Deo demonstrandi, hacque ratione viam illi ad cognitionem Christi struendi, ostendendo, ea quae in his mysteriis nec Plato perspexerit, neque perspicere possit ratio, reuelata esse ministerio vatum philosophis longe vetustiorum, qui, quod spiritu diuino essent repleti, ob testimonii fidem demonstratione omni superiorem praestantissimi eius rei testes sint, et virtute rerum, quas praedicant, et miraculis confirmati. Quorum scripta cum diuina luce opus habeant, eam vt ad Christum ducatur, precibus impetrandam esse. Haec cum senex ille differuisset, ille quidem abiit, vehementem autem in Iustini animo ardorem reliquit, scripta prophetarum et apostolorum perlustrandis. Ita vero, dum haec animo volutaret expenderetque, quae iste senex differuisset, comperisse se fatetur, τάντην μόνην φιλοσοφίαν ἀσφαλῆ καὶ σύμφορον, *hanc solam esse certam ac vtilem philosophiam.* Ex quo patet, eandem philosophiae notionem Iustino infudisse, quam reliqui quoque patres huius temporis habuerunt, qui cognitionem Dei et λόγου ea voce comprehenderunt, quodcunque etiam cognoscendi principium habeat. Alio vero loco lucem his haud contemnendam conciliat, narrando: „Ipsam, Platonicae adhuc disciplinae sectatorem, cum per calumniam audiret Christianos deferri, intrepide autem ad mortem et alia, quae terribilia censentur omnia adire conspiceret, secum ipsum statuisse: fieri haudquaquam posse, vt illi in vitiorum prauitate et voluptatum amore viuerent, qui cum ista martyrii cupiditate constare nequeat: hincque obtentum illarum accusationum adulterinum risisse, et vt Christianus fieret, omnibus votis optauisse, et omnibus viribus concertasse, οὐχ' ὅτι ἀλλότρια ἔσι τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔσι πάντη ὁμοία, ὡς περ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων. Quae verba, licet hoc quoque significare possint: *Doctrinam quidem Platonis a Christi placitis non alienam quidem totam esse, sed nec in omnibus quoque ei similem, vt reliqua quoque sectarum placita, menti tamen Iustini conformiter magis vertendum esse videtur: Non equidem alienam esse a Christo Platonis doctrinas, sed tamen non sibi ipsis omnino constare, sicut neque aliorum, Stoicorum videlicet, et poetarum et historicorum,* qua ratione quoque vertit LANGVVS. Rationem porro affert, cur Platonis doctrinam cum Christiana concordare credat, eam, quae supra dictis de puriore philosophia gentilium et λόγου notitia a patribus gentilibus tributa, miram lucem conciliat. Addit enim: Ἐκατος γὰρ

A a a 2

† 15

*) Apologia II. sed tempore prima, pro Christianis p. 50. 51.

τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ Θεοῦ λόγου τὸ συγγενὲς ὄραν, καλῶς ἐφθέγγετο· οἱ δὲ τ' ἀναντία αὐτοῖς ἐν κυριωτέροις εἰρηκότες, οὐκ ἐπισημῆν τὴν ἀπύπτον καὶ γνῶσιν τὴν ἀνέλεγκτον φαίνοντα ἐσχηκέναι. Ὅσα οὖν παρὰ πᾶσι καλῶς εἰρηαι, ἡμῶν τῶν χριστιανῶν ἐστὶ τὸν γὰρ ἀπὸ ἀγεννήτου καὶ ἀβρόχτου Θεοῦ λόγον μετὰ τὸν Θεὸν προσκηνοῦμεν, καὶ ἀγαπᾶμεν, ἐπειδὴ καὶ δι' ἡμᾶς, ἀνδραπος γέγονεν, ὅπως καὶ τῶν παθῶν τῶν ἡμετέρων συμμετόχος γενόμενος καὶ ἰασιν ποιήσεται· οἱ γὰρ συγγραφεῖς πάντες, διὰ τῆς ἐνούσης ἐμφύτου τοῦ λόγου σπορᾶς ἀμυδρῶς ἐδύναντο ὄραν τὰ ὄντα· ἕτερον γὰρ ἐστὶ σπέρμα τινός καὶ μίμημα κατὰ δυνάμιν δοθὲν, καὶ ἕτερον αὐτὸ οὐ κατὰ χάριν τὴν ἀπ' ἐκείνου ἢ μετευσία καὶ μίμησις γίνεται. *Pro se enim quisque ex parte nativae sibi-que insitae divinae rationis, id quod affine et cognatum sibi esse cernens, recte promulgavit. Qui autem bisce contraria de rebus maioris momenti dixerunt, scientiam consistentem et notionem irreprehensibilem eos consecutos non esse apparet. Quaecumque ergo apud omnes recte dicta sunt, nostra Christianorum sunt. Ingeniti namque atque ineffabilis Dei rationem ac verbum secundum Deum et adoramus et complectimur, quoniam nostra causa id homo factum est, ut perpeffionum nostrarum participatione medicinam nobis faceret. Nam scriptores omnes propter rationis semen illis inditum perquam tenuiter ea, quae sunt, cernere potuerunt. Aliud enim est semen alicuius, et imitatio pro virili parte concessa, et aliud semen ipsum (primarium) per cuius gratiam inde pro-venientem participatio et imitatio illa existit.* Qui locus B. martyris valde luculentus est, et quid patribus de fonte veritatum illarum, quas in philosophia gentili, praecipue Platonica, se deprehendisse credebant, visum sit, satis clare exponit. Quod argumentum cum supra iam copiose explicuerimus, eo Lectorem, ne actum agamus, nimisque prolixi simus, remittimus. Qualem se depinxit fortissimus Christi testis, talem vita se quoque praestitit, nempe philosophum Christianum. Cum enim circa A. C. CXXXIII. fidem Christianam esset amplexus, habitu adhuc indutus philosophico doctrinam euangelii, teste E V S E B I O ° praedicavit, et cum in gentili philosophia praecipue secundum Platonem esset exercitissimus, eius cognitionem ad veritatem Christianorum dogmatum stabiliendam evertendosque errores philosophiae sectariae adhibuit. Qua de re loca Iustini diligenter collegit B A L T V S °, qui tamen sinistre haud raro scopo suo ea applicuit. Illud quidem ex scriptis sancti viri certum est, comparando Platonis et Aristotelis dogmata theologica, eorumque discordiam in tam graui negotio demonstrando, theologiam illum gentilem evertere studuisse; explosisse quoque Platonis opinionem, Deum in essentia quadam ignea collocantem. At quae Baltus ex adductis a se locis colligit, etiam indifferentes Platonis opiniones eum reiecisse, nos quidem perspicere non potuimus, nec Lectorem sine praeiudicio ea legentem perspecturum

o) Hist. eccles. L. IV. c. 11.

p) Apolog. PP. Platonismi accusat. L. II. c. 3. p. 106. seqq.

specturum esse credimus. Ex verbis enim supra adductis manifestum est, Iustinum reiectis dogmatibus illis, quae, in Platone viderat, neque cum doctrina Christiana conuenire, neque inter se concordare, reliquorum tamen summam et Christianis vindicauisse, et ex innata de λόγῳ notitia deriuauisse, id quod omnes Balti ratiunculas et argutiolas vno ictu euerit. Huc enim eruditus martyr, aſt praeiudicio ſui temporis praepeditus, reliqua, quae contra gentiles diſputauit omnia collineare iuſſit: nihil in eſſe gentili philoſophiae fanum veritatie concinens, quod non vel ex inſito λόγου rationisue diuinae, ſiue filii Dei ſemine, in mentibus philoſophorum ſe manifeſtante produiſſet, vel prophetis Moſique a veteribus philoſophis furto eſſet ſurreptum. Haec vero vindicanda eſſe Chriſtianiſ omnia, nec philoſophiae gentili adſcribenda. Ex quibus neceſſario ſequitur, cum plurima ex mente Iuſtini in philoſophia Platonica ſint, a Chriſtianiſ placitis non aliena, eum magnam partem Platonicae philoſophicae, quam ſaniorẽ putabat, eieciſ ſecretisque erroribus, diuini verbi inſinſecus ſe in animis philoſophorum manifeſtantis reuelationi implicatae adſcripſiſſe. Quae ſi probe ponderentur, intelligi poteſt beati martyris de ſalute philoſophorum gentiliũ ſententia, quae non nihil labiſ memoriae eius affricuit, multaue de orthodoxia Iuſtini diſputandi occaſionem viris doctis exhibuit, quorum loca adduxit THOMAS ITTIGIVS^q, quibus addendi, CLERICVS^r et SOUVERAINVS^s contra Iuſtinum, BALTVS^t pro eo differentes. Adducemus ipſa Iuſtini verba, eo quod cum iis, quae ſupra diximus de λόγῳ philoſophis innotefcente arte cohaerent, lucemque magnam opinioni patrum de philoſophia gentiliũ foenerentur. Ita vero Iuſtinus duobus locis^u: *Τὸν Χριſτὸν τὸν πρῶτότερον τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐδιδάχθημεν, καὶ προεμνήſαμεν λόγον ὄντα, οὗ πᾶν γένος ἀνθρώπων μετέσχε· καὶ οἱ μετὰ λόγου βιωſάντες, χριſτιανοὶ εἴσι, καὶ ἄθεοι ἐνομιſθηſαν· οἷτε ἐν Ἑλληſι μὲν Σωκράτης, καὶ Ἡράκλειτος, καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτοῖς· ἐν βαρβάροιſ δὲ Ἀβραάμ, καὶ Ἀνανίας, καὶ Ἀζαρίας, καὶ Μιſαήλ, καὶ Ἡλίας, καὶ ἄλλοι πολλοὶ. Chriſtum primogenitum Dei eſſe inſtituti ſumus, et rationem ſiue verbum eſſe, cuius vniuerſum genus humanum eſt particeps, antea oſtendimus. Et quicumque ſecundum rationem et verbum vixere, Chriſtiani ſunt, quamuis athei, id eſt, nullius numinis cultores habiti ſint, quales inter Graecos fuere Socrates, Heraclitus et hiſ ſimiles, inter barbaros autem Abraham, et Ananias, et Azarias, et Miſaël, et Elias, et alii complures^v. Et altero loco^w, quem Latine tantũ breuitatis cauſſa damus: *Longe ampliores eſſe res noſtras doctrinis humanis, omnibus conſtat, ob id, quod qui noſtra cauſſa apparuit, Chriſtus rationalis ex parte factus eſt**

A a a 3

corpore,

q) Sel. cap. hiſt. eccl. ſec. II. c. III. f. 4. §. 4.
 r) Biblioth. vniuerſ. T. X. p. 403.
 s) l. ſupra cit.
 t) l. c. L. IV. c. 5. p. 457. ſeqq.

u) Apol. II. p. 83.
 x) Turpiter haec verba in ſenſum contrarium detorquet CHR. SANDIVS Nucl. hiſt. eccl. L. I. p. 76.
 y) Apol. I. vel potius ſecunda p. 48.

corpore, ratione et anima. Et quaecunque recte quouis tempore dixerunt et inuenerunt philosophi aut legumlatores, iuxta eam partem, quae rationis, inuentionis et contemplationis est, id ab eis est factum. Quia autem non omnia, quae rationis sunt siue verbi, id quippe Christus est, et peruiderunt et promulgarunt, cum diuersa a seipsis et contraria per saepe dixerunt, tum, qui ante Christum fuerunt, quod ratione pro captu humano innixi res plerasque contemplari, explorare et arguere contenderint, tanquam impii et curiosi ad iudicum tribunalia sunt protracti. Qui autem ad hoc omnium inter eos vehementissimus fuit Socrates, eiusdem nobiscum est accusatus criminis, nam illum dictum est noua inferre daemonia, et quos ciuitas censeret esse, ipsum non putare Deos. At ille daemones quidem malos, et eorum, quae poetae descripserunt patratores, vrbe exegit: hominesque, vt Homerum et poetas alios vitarent, docuit, et ad ignoti eos Dei per rationis siue verbi inquisitionem cohortatus est, dicens: parentem autem et opificem vniuersorum neque inuenire facile, neque inuentum in vulgus promulgare tutum est. Quae Christus noster virtute et potentia ipse sua praestitit atque fecit. Ac Socrati quidem certe nemo tantum fidei habuit, vt pro placito eiusmodi mortem perferret, Christo autem, qui et a Socrate ex parte est agnitus (ratio enim siue verbum fuit et est, in vniuersitate rerum existens, qui et per prophetas, quae futura erant, vaticinatus est, et per se ipsum haec, par nobis affectibus factus docuit) non philosophi soli et philologi, sed etiam manuarii artifices rudesque idiotae prorsus gloriam, metum et mortem flocci facientes persuasionem firma adducti crediderunt. Ex his locis satis luculentis omnibus, qui praeiudicia exuerunt, constare arbitramur 1. Iustinum non de rationis quidem lumine vsuque principiorum, quae natura nobis innotescunt, tanquam facultate quadam animae connata loqui, sed de λόγῳ siue ratione essentiali et peculiariter existente, quam ob eam existentiam ὁ ὢν ἐν παντί, more Platónico vocat, ideoque vocem etiam λόγος ex hac philosophia satis notam adhibuit. 2. Eum hunc λόγον siue rationem arctissime cum Deo coniunxisse, ita vt in λόγῳ ipse Deus cognoscatur; 3. Huic quoque λόγῳ vaticinia vatum Hebraeorum tribuisse, statuisseque, ea, quae innatae hominibus omnibus notitiae desint, illum per prophetas hominibus patefecisse. 4. Docuisse porro martyrem hunc λόγον eundem esse Christum, qui in carne apparuit, hancque imperfectam cognitionem perfecit: 5. Socratem vero, Heraclitum aliosque philosophos, qui ex rationis instinctu melius de Deo eiusque cultu senserint, eodem fere, quo Abrahamus reliquique patriarchae Hebraei, loco collocandos, hunc λόγον ex parte agnouisse, et secundum eius dictamina, instinctumque et vaticinia per traditiones successiuam communicatione manifestata edoctos vixisse,

2) Platonis haec verba sunt, non Socratis, in Timaeo T. III. p. 28. adeoque non ad Socratem referenda. Plato enim a Pythagoreis hanc arcanam disciplinam accepit.

vixisse, et ita, 6. omnes, qui ita vixerint, et hunc λόγου instinctum secuti fuerint, non philosophos modo, sed et illiteratos, eo quod filii Dei Christianique participes ex parte facti fuerint, Christianos, id est saluos factos esse. Haec qui in verbis Iustini contineri negat, aduersus solem loqui censendus est^{a)}, adeo clara sunt eius verba, quae adduximus. Vnde frivola sunt et ingenium magis audax auctoris sui, quam veritatem sanamque interpretationem sapiunt, quae pro excusando Iustini errore affert Baltus: sermonem esse pio martyri de rationis facultate omnibus hominibus conata, et in principiis veri rectique ita se exferente, vt eorum vsu homo ad agnitionem Dei eiusque attributorum et immortalitatis animae etc. pervenire queat, hancque rationis facultatem munus esse summi λόγου verbi Dei substantialis, Iesu Christi, creatoris rerum omnium. Quam explicationem vim facere verbis Iustini apertis quilibet videt, qui non sponte coecutit. Diserte enim philosophus Christianus eam rationem, cuius ope dixerunt vel inuenerunt philosophi et legislatores ea, quae rationis, inventionis et contemplationis sunt, Christum esse pronuntiat. Aut itaque nihil, quod intelligi possit et cohaereat, dixit Iustinus scriptor planus et perspicuus, aut id dixit, quod tota sermonis series euincit; Deum vnum essentialem, verbumque ab eo genitum, per quod omnia sint, se essentialiter ita omnibus impressisse atque infudisse, vt vsu rationis huius connatisque istis, quae secum affert, principiis ipsum cognosci queat. Hancque notitiam verbi substantialis internam creuisse eiusdem manifestantis sese in vatibus diuinis lumine. Eas itaque veritates, quas hac ratione duce gentiles philosophi agnouerint, e. c. Deum esse infinitum, bonum, creatorem, verbum diuinum, ex Deo progressum omnia condidisse, animam esse immortalem, et ad Deo fruendum mediante verbo destinari, et quae his sunt similia, ex his innatis λόγου diuini seminibus exortas illis manifestatas esse, lumenque adeo diuinum supponere, quo mediante prudentiores inter gentiles hoc verbum diuinum ex parte cognouerint, et de eo testati fuerint. Hoc vero verbum siue rationem et Christianorum Seruatorem vnum idemque esse, adeoque gentiles Christiani quoque ἐκ μέρους, ex parte (implicite scholastici philosophi vocarunt) agnouisse. Cum autem per prophetarum vaticinia amplior de λόγω cognitio hominibus accensa esset, eaque per traditionem vocemque famae publicam gentilibus quoque innotuisset, magnopere horum notitiam de λόγω siue Christo creuisse; quoniam vero ignorauerint, quod et patriarchae Hebraeorum nesciuerunt, hunc λόγον futurum esse Iesum Nazarenum, Christiani quem colunt, ideo notitiam eorum imperfectam fuisse, multos autem conato isto λόγου lumine abusos ad iniquitatem et falsas hypotheses sana et diuina principia deflexisse, suisque systematibus euertisse. Inde vero sequi, quaecunque in philosophorum gentilium scrip-

ptis

^{a)} Ex his intelligi possunt, quae respondenda sint ad ea, quae afferuntur in P. ZORNII Bibl. antiq. T. I. p. 88.

ptis cum Christianorum doctrina conueniant, ea communicatae huius rationis diuinae, siue verbi substantialis particulas esse, et Christianis ea propter vindicanda: quae vero dissonarent, pro detorsionibus esse habenda, et tales inter omnes omnino philosophos reperiri. Hanc verborum Iustini *παράφρασιν* et textus confirmat *συνάφεια*, et cetera quoque huius scriptoris loca *παράλληλα* postulant, et veram esse patrum fere omnium, Clementis Alexandrini, Origenis, Gregorii aliorumque supra adductorum testimonia comprobant. Ea vero ita exposita, palam est, laterem lauare eos, qui ab omni errore Iustinum liberant, iudicabit sine negotio, quisquis animum a praeiudicio auctoritatis liberum attulerit. Quam graui autem errore lapsus sit Iustinus *εὐδόμενοι*, hoc loco disquiri non potest, et ad theologiam patrum criticam pertinet. Nobis sufficit monuisse, eos frustra esse, qui Iustinum sine Christo, rationis ductu salutem philosophis promississe asserunt. Christum enim verbum Dei illis innotuisse, supponebat. Quem errorem ex Platonismo ad Christianam fidem Iustinus attulit. Cum enim, duce Platone, in idearum cognitione, ipsius Dei notitia lateat, eaque medium sit ad eam necessarium, ideae autem radicaliter et essentialiter menti siue rationi diuinae insint, habeatque humanus animus ex parte naturae suae diuinae ex anima mundi emanantis insitas illas ideas diuinas, quibus ad cognitionem Dei ascendat, sequitur inde necessario mediante *λόγου* siue rationis diuinae cognitione salutem in Dei cognitione et intuitionem nancisci hominem. Haec cum a Platone Iustinus didicisset, nec auderet, quae saniora videbantur, gentilibus concedere, velut propria, Christum autem Dei filium *λόγον* dici ex Scriptura sacra nouisset, ad hanc implicitam internamque *λόγου* omnibus hominibus inhabitantis notitiam ea omnia retulit, erroremque condidit, si non primus, certe inter primos, quem ne hodie quidem deposuerunt Christiani nonnulli, Christum siue verbum aliquod internum, substantiale, diuinum, pro vno vero luminis diuini fonte venditantes. Quos homines deliria sua ex hoc patrum fonte Platonico haufisse, egregie et acute monuit Cel. MOSHEMIVS^b. Sed haec *ὡς ἐν παράδοξοις* ~~Επί~~is vero clarum esse putamus, Iustinum a Platonismo liberari totum non posse, eum enim minus alienum a Christi dogmatibus statuit, cum illum exacte teneret, et huic se philosophiae totum tradidisset. Vnde non iniuriam facimus beato martyri, si inter philosophos eum numeremus Platonicos, quod et recte fecit Cl. HEVMANNVS^c, sed ex Platonis castris ad Christi militiam transfugas. Dudum enim obseruatum PHOTIO^d, eum non ad philosophiae tantum nostrae, sed potissimum profanae summum euectum fastigium fuisse. Idque et scribendi ratio prodita Iustino adhibita, quae philosophum prorsus decet: quamuis enim, iudicante eodem

b) Ethic. Christ. P. II. p. 66. vbi locum Origenis adduxit, cui loca hic allata omnia addi possunt, omnes enim PP. qui Plato-

nicam philosophiam calluerunt, ita docuerunt.

c) Aët. phil. Vol. III. p. 907.

d) Cod. CXXV. p. 163.

eodem ΠΗΟΤΙΟ^e, *pollens alioqui et valida sit, scientificumque seruet stilum, rhetoricae tamen condimenta non spirat, nec illecebris et blandimentis vulgus auditorum attrahit f.* Nihil autem magis eius studium seruandae, quantum Christianam religionem permittere putabat, Platonis doctrina probat, quam dogmata nonnulla, quae tanquam viles Platonis pannos purpurae Christianae doctrinae affluit, quaeque si non sensus, quod nonnulli negant, Platonicos, certe verba Platonica in ciuitate Christiana non ferenda inuunt, et de mysteriis diuinis Platonice magis quam Christiane differunt. Absit quidem pollicem premamus CHRIST. SANDIO^g, SOUVERAINIO^h, huiusque furfuris aliis, nouaturientes suae partis opiniones et impia in Christi θεανθρώπου gloriam placita Iustino Martyri ἐκοντι ἄκοντι tribuentibus vel obtrudentibus: fatendum tamen est candide, nonnulla Iustinum Platonice definiuisse, ea praecipue, de quibus in Scriptura sacra nihil certi statutum esse crediderat. Cuius generis dogma de angelis est, quos errore patribus eius seculi communi, cum filiabus hominum concubuisse, adeoque corpora habere generationi apta, Platonice disputatⁱ. Angelos quoque elementorum atque terrenarum creaturarum gubernationi praefectos fuisse, aliosque coelestia corpora, alios terrestria regere, Platonem secutus asserit^k. Quae ex Platonis schola, diis inferioribus administrationem sphaerae nostrae tribuente hausta esse, et collatio opinionum euincit, et recte obseruatum est eruditissimo PETAVIO^l. Qui in doctrina quoque de λόγῳ Christoque creatore rerum omnium Iustinum quaedam scripsisse minus sana obseruat^m, cum Christum ministrum patris eiusque voluntatis esse dixerit, quae, Petauium more suo plagiaro exscribens repetit CHRIST. SANDIVSⁿ, nec negauit doctissimus HVETIVS^o. Defendere vero eum et pro orthodoxia Iustini Martyris verba facere conati sunt, orthodoxiae veteris ecclesiae assertores strenui NIC. LE NOVRRY et GEORGIVS BVLLVS, qui locis illis, quibus Platonice de λόγῳ scribit, et quandam ὑποουρανίαν supponere videtur Iustinus illa loca opponunt, quibus de ὁμοουσίᾳ filii cum patre satis orthodoxe differit. Quod hoc quidem loco, vbi de huius argumenti rebus disputare non licet, facile concesserimus, fatendum vero esse omnino putamus, verba tamen ex Platonis schola hausta Iustinum adhibuisse maxime impropria et incommoda, sanosque sensus non fundentia, communique hoc PP. qui philosophiam Platoniam didicerunt, vitio lapsum fuisse. Ex quibus patet, quid de BALTI^p apolo-

e) Cod. CXXV. p. 163.

f) Quae PAGANIN. GAUDENTIVS de phil. Rom. p. 24. de Iustini philosophia habet, scopiae dissolutae sint et inutiles.

g) loc. cit. p. 76.

h) loc. cit. P. I. c. 14. p. 137. c. 17. p. 175. 180.

i) Apol. I. p. 44. conf. BARBARAC de la

morale des PP. c. II. §. 2. p. 13. CRILLIE. Apologie de la morale des PP. p. 482.

k) Epist. ad Diognet. p. 498.

l) Dogm. theol. III. c. 2. p. 162. seqq.

m) De Trin. L. I. c. 3. p. 11. seqq.

n) loc. cit.

o) Origenian. L. II. c. 2. q. 2. §. 10.

p) loc. cit. L. V. c. 13. p. 523. c. 3. p. 456.

apologia pro Iustino Platonismi accusato statuendum sit. Possent his alii pii quidem et eruditi doctoris sed in arte critica et rationali non satis exercitati naevi addi, si locus pateretur. Adeundi autem sunt viri κερτιώτατοι et in perspiciendis PP. naevis acute videntes NICOLAUS HIERONYMVS GVNBLINGIVS ⁹ et IO. BARBAYRACVS ^r, quorum hic nimiam quoque virginitatis laudem in Iustino M. recte taxat. Sunt et alia inter scripta sancti viri, philosophiae eius haud obscura testimonia. Inter quae, si BELLARMINO, CAVEO, FABRICIO standum, quibus iudicio suo praeiuit PHOTIVS ^s referendae quoque sunt *euerfiones Aristotelicorum dogmatum* fatis luculentae doctaeque, quas tamen alii Iustino abiudicant, eo quod nec genius, nec stilus, nec disputandi ratio illi solita adhiberi in eo scripto inueniatur, isque non rationibus philosophicis sed Christianis euertere systemata philosophorum gentilium consueuerit. Quae rationes an sufficiant, vt eripi Iustino Martyri foetus elegans queat, alibi disquirendum est. Illud certum nobis videtur, aut Iustinum adhuc Platonicum haec scripsisse, aut opus tamen esse seculi secundi, et Iustino coaeuum. Ceterum Cynicam philosophiam maximo eum profectum fuisse odio, in ruborem quoque dedisse Crescentem, hominem et doctrina et moribus Cynicum, ita vero grauem sibi eius inuidiam et persecutionem concitasse, *Tomo secundo* iam enarrauimus. Huius vero accusatione apud Aurelium Antoninum, philosophorum tutelarem Deum, tandem capitis supplicium meruit, quod quo anno euenerit, incertum quidem est, rationibus vero a verisimilitudine non prorsus alienis A. C. CLXIII euenisse euinci potest ^t. Ita quam humanae sapientiae omni, (licet id more inter homines solenni non semper caute satisfecerit,) prae tulit diuinam Christi philosophiam, sanguine suo ob signauit, et illustre martyris nomen meruit, qua de re in historia ecclesiastica dicendum est.

Tatiani phi-
losophia.

§. III. Iustini Martyris discipulus fuit Tatianus, gente Syrus, professione Sophista, religione gentilis, qui ad Christianos transiens, disciplinae Iustini Martyris se tradidit, eumque Romam comitatus Crescentis Cynici odia et persecutiones cum magistro pertulit. Quo e viuis sublato, cum ingenium haberet imaginandi, quam iudicandi facultate praestantius, duxque illi deesset, pristinam, quam gentilis didicerat philosophiam orientalem et Aegyptiacam ad Christiana dogmata transferendo, incitatus forte Valentini haeresiarchae exemplo, a fidei puritate defecit, nouumque errorum systema, condidit, de quo cum ex instituto in historia ecclesiastica seculi secundi tractari soleat, et plerique, qui veteris ecclesiae res attigerunt ^r, de eo egerint, hoc quidem loco nihil adducimus, ea tantum anno-

9) Obf. Hal. T. II. obf. 7.

r) loc. cit. c. II. p. 13.

s) loc. cit. p. 162. conf. laudati TENZELIO exercit. select. P. I. p. 179. seq. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. V. p. 56. CAVE H. L. Scr. Eccl. p. 38.

t) Vid. PETAV. doct. tempor. L. XIII. TENZEL. loc. cit. et quos laudat.

u) Praeter historiae ecclesiasticae scriptores videndi TENZELIVS Exerc. select. P. I. p. 218. seqq. FABRICIVS Syll. script. de V. R. C.

annotantes, quae Tatianum in historia philosophica seculi secundi valde faciunt memorabilem. Quamuis enim praeter apologiam pro V. R. C. quam elegantissimum et vtilissimum librum veteres vocant, nihil genuinum ex infinitis scriptorum voluminibus, quae ei tribuunt E V S E B I V S ^a et H I E R O N Y M V S ², superfit, in hac tamen apologia, licet eam orthodoxus adhuc scripserit, potiora impurae illius philosophiae vestigia superfunt, quae ad fanaticismum orientalem eum postea seduxerunt. Id quod eo minus mirandum est, quo magis Syris ingenium obtigit, ad imaginationis foecundioris excessus, suppressa iudicandi acie, valde procliue, et iisdem, quibus Aegyptii, morbis laborans, vnde fanaticismus philosophicus et theologicus locum apud eos inuenit exoptatissimum. Et haec quoque Syrorum inclinatio, qua ad arcanos cultus et mysteria, quae fanaticismi solent esse fulera, magno studio ferebantur, occasionem subministravit Tatiano, orientalem philosophiam et arcanas magicasque in ea artes discendi; his enim thesauris homines illicere solebant eius magistri: quibus perspectis ad Graecam demum philosophiam animum applicuit, homo philosophiae studium professus. Id quod ipse fatetur, testatus ³: *Se magnam terrae partem peragrauisse, et philosophum egisse* (hoc enim vult vox σοφιστεύσας ⁴) *et artes arcanas atque inuentiones plurimas perdidicisse, adeoque omnium oculatum testem esse.* Vbi cum abominabiles gentiliū philosophorum errores, et inanem atque scurrilem Graecorum dicacitatem perspexisset, relicto gentilismo sacra Christiana complexus Iustini Martyris disciplinae se tradidit, et ad eius vsque martyrium illi adhaesit. Quo gladio percusso, in Syriam profectus ^b, vberiores philosophiae animo reconditae fructus prodidit, et Encratitarum haeresin condidit, de cuius placitis haeresiologi videndi sunt ^c. Quibus hoc loco dogmata Tatiani post defectionem a fide orthodoxa enarranda relinquimus, quamuis illa quoque nec intelligi nec explicari queant, sine orientali philosophia, qua parente, genita sunt. Ea vero doctrinae capita hoc loco ex Tatiani oratione afferemus, quae sole meridiano clarius euinent, eum, adhuc orthodoxum, infausto isto sidere fuisse afflatum, ita tamen, vt eius mysteria arcane fatis tectaque ad Christiana dogmata applicuerit. Quae ratio fuit, cur doctores eius et sequentis aetatis, qui orientalem et Aegyptiacam philosophiam parum intellexerunt, hunc librum,

B b b 2

non

c. II. §. 8. p. 50. et Bibl. Graec. Vol. V. p. 81. quique peculiari dissertatione de Tatiano egit L V D O V I C V S D U F O U R D E L O N G V E R R E, quaeque Tatiani Orationi a se editae praemisit G V I L. W H O R T.

x) Hist. eccl. L. IV. c. 29.

y) De S. E. c. 29.

z) p. 170. edit. Paris.

a) Vid. p. 173. vbi nomen Sophistae pro philosopho adhibet. Alia de philosophiae eius studio loca allegat F A B R I C I V S loc. cit. not. a.

b) E P I P H A N. haeres. XLVI. l. T. I. p. 390.

qui tamen pro Aurelio Antonino Pium nominar, quo imperante ab orthodoxa fide Tatianus defecerit, reclamantibus temporum rationibus. Pii tamen cognomento interdum Aurelium appellauisse veteres, obseruat P A G I V S Epiphanium excusaturus Crit. Baron. A. C. 162. n. 3.

c) Conf. I T T I G. de haeresiarchis aevi apostol. c. XII. p. 199. seqq. ex veteribus E P I P H A N. loc. cit. T H E O D O R I T. haeretic. fab. L. I. c. 20. P H I L A S T R I V S de haer. c. 48. p. 100. ed. Fabric. et haeresiologi tantum non omnes,

non perspectis eius naevis atque systemate, a puritate et simplicitate Christianae fidei valde deuiante, tantopere laudauerint et commendaauerint. Vt vero Lectorem in rem praesentem deducamus, ecce breuem Tatiani doctrinae *σκιαγραφίαν*.

I. Philosophiam Graeci non inuenerunt, sed ea omnis a Barbaris ad Graecos transit. Hoc in ipso libri huius limine et per totam fere apologiam suam vrget Tatianus, et Graecos omnem literaturam a Barbaris accepisse demonstrare contendit ^e, et Graecos philosophos, ipso Platone non excepto, vehementer fugillat. Qua in re PP. quidem praeiudicium sequitur, ita tamen intelligendus, vt ad eam philosophiam barbaricam respexerit, cui adhaesisse ex dicendis apertissime constabit. Quam reliquit quidem cum impurissimas artes fraudesque intellexisset, (*τέχναις καὶ ἐπινοίαις ἐγκυρήσας πολλαῖς*) et ad Christianam fidem se conuertit, at ea ratione, vt videtur, inductus, quod systema illud emanatum, quod commendabat philosophia orientalis et Aegyptiaca, purius et elegantius inter Christianos doceri crederet. Cuius coniecturae fidem facit, partim quia mysteria Christiana eundem in morem explicuit, vt postea ostendemus, partim quia diserte scribit: *Se valedixisse Romanorum iactantiae et Atheniensium frigidus sermoni et dissentientibus illorum studiis* (quibus sectarum diuersa inter se placita ab vno traditionis principio non pendentia, tacite pungit) *et barbaricam philosophiam Christianorum amplexum esse*. In qua opinione valde confirmatus esse Tatianus videtur, cum eandem philosophiam Aegyptiacam et Orientalem inter Iudaeos quoque obtinere et in Cabbalisticis mysteriis vigere proque vetusta illa Abrahami, Mosis, aliorumque sapientum Hebraeorum traditione et re et nomine vendi videret. Cum enim hos, relictis magicis illis artibus et imposturis, quibus hanc philosophiam suam commendauerunt philosophi gentiles, maxime qui in Aegypto et in Syria Asiaque viuebant, decreta illius systematis emanatiui, quod suggerit philosophia Orientalis et vere barbarica, recepisse obseruasset, audiretque ex praeceptore Iustino, ab Hebraeis ad Christianos veterem veramque philosophiam descendisse, non potuit non in ea, quam de hac barbarica philosophia habuit, opinione, magnopere confirmari atque credere, Christianam fidem Orientalia placita emendauisse, et ita purgata et restituta pristino, quem inter veteres barbaras gentes habuerunt, honori et puritati, exhibere. Quo praeiudicio occupatus, ita porro de diuinis Christianorum mysteriis, dogmatibus Orientalibus accommodatis praecepit:

II. Deus non conspicitur oculis hominum, nec arte vlla comprehenditur ^e.

III. Deus

d) Laudant hoc in Tatiano CLERM. ALEX. c. 16. 29. HIERONYMVS de S. E. Strom. L. I. p. 320. ORIGEN. contra Cels. c. 29. L. I. p. 16. EUSEBIUS H. E. Lib. IV. e) p. 144.

III. Deus non consistit intra tempus, solus sine principio, cum ipse sit principium rerum omnium quae inceperunt.

IV. Deus est spiritus non insinuans se materiae, sed spirituum materialium et formarum in materia opifex, inuisibilis, intactilis.

V. Deus est pater omnium et sensibilem et inuisibilem. Parum vel nihil ab orthodoxa fide (si spiritus materiales assertos excipias) haec assertionum quaternio abire videtur. Si autem barbaricam eam philosophiam cogitamus, quam se amplexum esse Tatianus fatetur, quamque systemati Christiano illum assuisse, aliae assertiones liquido demonstrant, hoc ipso monemur, has quoque doctrinae Tatianeae particulas ita explicare, ut postulat philosophia Orientalis. Ea autem horrebat systema dualisticum, siue duorum principiorum, quod vel Deum materiae opponerat, vel eum tanquam formam illi infusam considerabat, ut fecere Stoici. Nec aliter Tatianus, qui disertus, Deum *ὁν διήκον τῆς ὕλης* animam materiam permeantem non esse testatus est. Huic errori, quem in Magico systemate damnabat philosophia Orientalis, opponerat systema emanatum, secundum quod Deus fons in aeterna luminis abyssu latens est, qui ex beneplacito suo cum res omnes condere vellet, ex inaccessu lucis suae oceano, radiorum suorum partem emisit, ut cum ipse a nemine vel cognosci vel conspici posset, in emanationibus se diuinis manifestaret, sicque ex tenebris, in quibus ab aeterno occultus delituit, particula eius prodiret conspicua. Idem Tatianus, vocibus ex Scriptura sacra desumptis statuit, et Deum ab aeterno latere, nec conspici vilo modo posse dixit, et sine tempore se ab aeterno intra sese continuasse asserit, et materiales atque spirituales res omnes ex se produxisse, siue parentis primi instar genuisse affirmat, et haud obscure ita emanationis systema stabilit. Non facere nos Tatiano iniuriam, sequentes assertiones luce meridiana clarius demonstrabunt, dabimus autem testimonia veterum, quibus luculenter Tatiani ea de re mens et sententia explicatur, et vestigia orientalis philosophiae clarissima ostenduntur. ORIGENES haec habet *f*: *Non considerans Tatianus, τὸ γεννηθῆναι non semper optatio, sed interdum imperatio quoque sensu sumi, impiissimam hanc de Deo opinionem fovit, illum nempe cum diceret: fiat lux, optasse potius, quam imperasse, ut fieret, ἐπὶ ὡς Φαοὶν ἐκένος ἄθεος νοῶν, ἐν σκότῳ ἦν Θεός. eo quod, ut dixit ille satis atheistice ratiocinatus, in tenebris erat Deus.* Quae verba Tatiani non intellexisse Origenem, et ita accepisse, ac si statuisset Tatianus: Deum essentia sua tenebras esse, vehementer miramur, cum ipse Alexandrinae philosophiae adhaeserit. Nihil aliud enim vult Tatianus, nisi hoc, in tenebris abditum et in occulto latuisse Deum, cum solo voluntatis suae actu lucem ex his tenebris, siue latente sua es-

B b b 3

sentia

f) De orat. dom. §. 13. p. 77. quae in excerpt. Theodoti ad Calc. CLEM. ALEX. p. 806. ex parte quoque repetuntur.

sentia lucidissima, progredi voluisset optauissetque. Quae ipsissima Orientalis, Aegyptiacae et Cabbalisticae philosophiae decreta et *πρῶτον ψεῦδος* sunt. Quae quamuis tum demum aperte dixerit Tatianus, ubi haeresin condidit, patet tamen ex sequentibus assertionibus, eum adhuc in Iustini disciplina versantem hoc systema iam amplexum fuisse, vel potius quam iam inter gentes didicerat, doctrinam, Christiano systemati affricuisse. Ita enim porro docet:

VI. Dominus mundi cum ipse sit vniuersorum substantia (*ὑπόστασις*) nondum condito mundo solus erat, si vero respicias potentiam eius, ipse est visibilium et inuisibilium omnium substantia, in quo subsistunt, et omnia cum eo fuerunt. Paulo clarius quid sibi velit, Tatianus eloquitur, quaque ratione Deum fontem rerum omnium statuatur, exponit, nempe radicaliter, potentialiter ^g omnia in eo esse et fuisse, sic ut ante effluxum mundi ille quidem solus esset, rerumque omnium forma et hypostasis in eo lateret, atque existeret. Quae satis clare fontem illum rerum et substantiarum omnium innuunt, et latentis diuinitatis oceanum describunt, quem supposuerunt philosophi Orientales, Aegyptiaci, Platonici, Cabbalisticæ, Gnostici, fratres omnes eorundemque parentum soboles vterina. Clarissime enim his verbis fons emanationum omnium, et mundus ille contractus indicatur, qui in systemate Orientali proram puppimque constituit. Saniori itaque sensu verba haec accipi non possunt, dicique, id voluisse Tatianum, in sola potentia pro lubitu creandi ante conditam rerum faciem omnia Deum continuuisse. Hac enim ratione dicere non potuisset, omnia in eo tanquam in hypostasi, et radice essentiali fuisse. Nec aliud patitur sequens assertum, quod seriem emanationis mediante emanatione prima, aeoneque illa primitiua, verbo, quod Adam Kadmon vocarunt Cabbalisticæ, *λόγον* Alexandrini Platonici, *δύναμιν τοῦ Θεοῦ* Gnostici, explicat, et haec non sola productionis potentia, sed emanationis necessitate extitisse, mediante illo principio emanatiuo docet. Nempe

VII. In ipso per potentiam verbi et ipse, et verbum quod in eo erat, substitit ^h. Vides hanc potentiam radicari in ipso verbo, quod cum essentialiter in eo subsisteret, reliquis quoque omnibus, ex eo emanantibus hypostasin dedit, dum fons et principium emanationum factum est. Ita enim in hac rerum *γενέσει* explicanda pergit Tatianus.

VIII. Cum voluit ipse, verbum ex eius simplicitate profiliit, et verbum non inaniter prolatum, primogenitum opus fuit eius spiritus. Dabimus ipsa Graeca verba Tatiani, ut clarissime pateat, in hoc eum luto haesisse: *Θελήματι δὲ τῆς ἀπλότητος αὐτοῦ προσηδᾶ λόγος· ὁ δὲ λόγος οὐ κατὰ κενού, χωρήσας ἔργον τοῦ πρωτότοκον πνεύματος γίνεται.* In quibus verbis

g) Potentiam autem fontem emanationis indicare ex sequentibus constabit, et vel sola St-

monis Magi doctrina de *δύναμιν τοῦ Θεοῦ*, emanatione diuina prima et summa docet. -h) p. 145,

verbis non sensus tantum, sed et ipsa loquendi ratio fontem, ex quo hausta sunt produnt, nempe philosophiam Orientalem. Ea enim, uti in liberis se suis prodidit, (Cabbalisticam, Gnosticam, Alexandrinam philosophiam intelligimus) hoc primum principium totius systematis emanataui supponit: Deum cum ab infinito tempore in abdito perfectissimae et diuinæ plenitudinis lucisque oceano latuisset, tandem voluntatis suae decreto, ut se manifestaret, ex se suaque hypostasi principiatum illud primum, quod in se radicem essentiae, hypostasinque habuisset, produxisse, sicque illud principium, (λόγον Tatianus cum Alexandrinis Platonis vocat) primum emanatum primogenitumque fuisse, quo mediante omnia reliqua ex Deo effluerint. Emanationem hic cogitasse Tatianum, si reliqua quae sequuntur, et mox afferentur, non euincerent, sola vox προπηδαῖν profillire significanter satis explicaret, quae eiusmodi principii ex fonte fontium scaturientis atque profillientis originem luculenter indicat. Hanc vero doctrinam non Christianam, sed gentilem esse, et dudum a Cabbalisticis et Platonis admittam, viderunt iam viri docti passim, unde Tatianum Cabbalisticis frigidam suffudisse B. BVDDEVSⁱ et Cl. I. G. WACHTERVS^k obseruarunt, Platonis vero vestigia pressisse, suiue temporis philosophiam sanctissimo Trinitatis mysterio nefarie intulisse, ex Romana ecclesia DIONYSIVS PETAVIVS^l et PETRVS DANIEL HVETIVS^m, ex Protestantium coetu B. ITTIGIVSⁿ annotarunt, et res ipsa clare loquitur. Laterem itaque lauare censendi sunt eruditissimi viri GEORGIVS BVLLVS^o et NIC. LE NOVRRY^p, omnem in operam adhibentes, ut saniolem verbis Tatiani sensum affingerent. Et ingenium quidem atque eruditionem eos hac in re probauisse, non negamus, parum vero attulisse fatemur, quod verisimilitudinem habeat. Nam in eo cardo rei non versatur, annon verbis Tatiani sensus affingi possit tolerabilis et sanior quaedam mens atque significatio? id quod facile concedimus, quia Tatianus philosophiam, quam in iuuentute didicit, Christianis dogmatibus verbisque scripturae, quantum pote, attemperauit. Sed de ea verborum Tatiani significatione quaeritur, quam totum eius systema, et praemissa tractationi principia postulant, quam habuisse, studiorum, educationis, praeiudiciorum, et hypothesium omnium ratio indolesque produnt. Quae si admittantur et expendantur omnia, ut leges hermeneuticae poscunt, clarum inde est, non alium habere sensum verba Tatiani, quam quem systema emanatum ei suggestit, quemque et Platonis Alexandrini et Cabbalisticae quoque ex hoc fonte hauserunt: adeoque systema Tatiani verum philosophiae Orientalis in Aegypto a Platonis et Iudaeis varie modificatae foetum esse, non vero Christi do-

i) De haeresi Valentin. §. 18. p. 688. seqq.

k) In elucidario Cabbalistico c. 3.

l) Dogmat. theol. de Trin. Lib. I. c. 3. p. 70.

m) Origenian. L. II. c. 2. q. 3. n. 10. 25.

n) Select. cap. hist. eccles. Sec. II. c. 3. f. 7. §. 4. p. 226.

o) In defens. fid. Nicaense Sect. III. c. 6.

p) Appar. ad Bibl. PP. T. II. diss. II.

doctrinam referre ⁹. Qua de re ne dubitet Lector, ecce, ipsa fere verba Cabbalisticis vsitata, qui primogenitum, siue Adam Kadmon ex emanantis diuini luminis communicatione deriuant. Ita enim de *πρωτοτόκω λόγῳ* Tatianus:

IX. Natum est verbum, quod est principium mundi non per auulsi-
onem, sed per diuisionem. Quod enim auellitur, a primo separatur,
quod vero diuiditur, id functione donatum propria nihil imminuit illum,
a quo vim suam sumfit. Quemadmodum enim ab vna face multae aliae
accenduntur, nec tamen primae facis lux inde minuitur, propter plures
inde succensas; sic etiam verbum ex patris potentia progressum non re-
linquit genitorem verbi expertem. Haec natuam emanatiui principii,
siue principiati primi naturam explicant, qua diuiditur quidem, ex quo
emanauit, a fonte suo, peculiarique gaudet substantia, at radicitus cum
eo ita cohaeret, vt vnum constituat. Qua de re cum subtiles ratiocina-
tiones Cabbalistarum *Tomo secundo* fufe explicauerimus, eoque etiam libro
Alexandrinorum de *λόγῳ* hypotheses his per omnia similes descriperimus,
ea hoc loco repetendo actum non agemus, sed Lectorem ad illa remitti-
mus, quibus cum his Tatiani verbis comparatis nulli dubitamus, quin
euentissimam deprehensus sit inter vtrosque concordiam.

X. Quemadmodum verbum in principio genitum est, ita mundum
et nos vicissim genuit, cum sibimet ipse materiam produxisset (*αὐτὸς
ἑαυτῷ τὴν ὕλην δημιουργήσας.*)

XI. Materia principii immunis haud est, et cum aliquando **in**cepit,
parem cum Deo potentiam habere nequit.

XII. Genita est materia, et non ab alio quodam facta, sed ab rerum
omnium architecto producta, vel potius, ex sinu eius eiecta, (*προβεβλη-
μένη.*) Tribus hic assertionibus systema suum tanquam proprio chara-
ctere insignit, quaeque eius de originibus rerum omnium sententia fuerit,
clarissime prodidit. Secunda enim reiicit systema dualisticum, cui se
philosophiam orientalem opposuisse suo loco euicimus: Prima et tertia
systema monadisticum (vobis barbaris veniam deprecamur) stabilit, et
materiae originem ex eodem principiato primo, quod ex Deo effluxisse
atque scaturiuisse ex hoc fonte supra dixerat, deriuat. Et, ne creatio-
nem ex nihilo cogitemus, non voces tantum Gnosticorum et Alexandri-
norum philosophorum adhibet, sed diferte quoque materiam hunc rerum
omnium conditorem ex sinu suo eiecisse, siue expulisse asserit, idque
eodem modo factum esse ait, quo verbum in principio genitum est.
Materia itaque *λόγῳ* demiurgi filius et essentiale opus est, isque illius ra-
dix, fons et hypostasis, quamuis materia ex sinu demiurgi progressa pe-
culiarem suam subsistendi rationem acceperit. Quae vt claris Tatiani
verbis

q) Parum rei Christianae interesse putamus,
quid Tatianus, quid veterum alii a sui temporis

praeiudiciis seducti de Christi deitate statuerint.
Soli enim scripturae verbis stamus apertis.

verbis continentur, ita κατὰ τὸ ἑρπὸν Alexandrinorum philosophorum, Gnosticorum et Cabbalistarum opinionem de origine materiae exprimunt, euincuntque Iustini discipulum materiam per emanationem ex λόγῳ deriuauisse. Ita vero concordia quidem systematis Tatiani cum Orientali confirmatur, omnis vero, quam cum Christiana doctrina habere dicitur, consensus prorsus euertitur. Ceterum et IAMBlichvs^r, et PHILo^r de eodem argumento differentes, mundique et materiae originem ex demiurgo deriuantes, hic cum Tatiano conferendi sunt, vt eosdem hos omnes fontes consuluisse ex harmonia dogmatis fanatici pateat.

XIII. Verbum illud coeleste, spiritus a patre genitus, et ratio, ex rationali potentia hominem immortalitatis imaginem fecit, ad imitationem sui genitoris, vt quemadmodum immortalitas apud Deum est, eodem modo diuinam portionem nactus homo immortalis quoque euaderet. Ita hominem quoque ex fonte immortalis deriuat Tatianus. Qui non moralem tantum similitudinem intelligit, sed essentialem quoque, ipsiusque diuinae immortalitatis, quae cum essentia eius vnum est, communicationem: vnde λόγον ἐκ τῆς λογικῆς δυνάμεως hominem immortalem fecisse scribit, id est ex potentia sua intrinseca alia entia immortalia et rationalia producendi expellendique. Hunc enim verborum eius sensum systema emanatum postulat, et vox δύναμις innuit, quam in asserto sexto et septimo eiusmodi facultatem scaturiendi ex sese alia principia, quae in eo tanquam radice fundentur, indicare, supra innuimus. Ceterum haec assertio Tatiani non de anima, sed spiritu hominis siue imagine Dei intelligenda est, vt ex sequentibus patebit. Cabbalistas et Valentinianos qui cum his contulerit, miram iterum obseruabit concordiam.

XIV. Verbum ante creatos homines angelos produxit. Etiam hoc systemati Orientali, Cabbalistico, Gnostico, Alexandrino conuenienter dictum est, et id ordo quoque emanationis postulat.

XV. Vtraque creatura arbitrii sui libertati permessa est, boni tamen non sibi natiuam, sed apud solum Deum repositam^r habens.

XVI. Relicta est humano generi voluntas libera, vt in improbos iure animaduertatur, vtpote sua culpa tales, iusti contra laudes de praeclaris actionibus merito auferant, qui libere et ingenue Dei voluntatem non aspernati sunt.

XVII. Vniuersa mundi machina, et quicquid in ea conditum est, factum est ex materia, et materia a Deo, producta (iectam ex sinu suo esse, vox προβεβλημένη innuit, vt supra monitum) ita vt partim rudis et infor-

r) De myster. Aegypt. Sect. V. c. 23. p. 138.

s) De mundi opificio p. 3.

t) Nempe in fonte sub radiceque ex qua pro-

germinat. Declinare vero potest ad materiam seque a fonte suo auellere, haecque illa libertas est, origo et materiae et mali.

informis intelligatur ante discretionem, partim digesta et conformata (κεκοσμημένη) post peractam discretionem. Ita emanantis materiae formationem explicat Tatianus, verbis ab Alexandrinis philosophis transfumtis, qui prorsus eodem modo de materiae formatione et discretionem scripserunt. Ita enim IAMBlichvs *, loco his Tatiani παραλλήλω: *Materiam Deus produxit* (παρήγαγεν, quod in hac schola idem valet ac προβέβληκεν) *discernendo materialitatem ab essentialitate, quam demiurgus accipiens vitalem, ex ea simplices incorruptibilesque sphaeras fabricauit, ex ipsius vero postremo corpora generabilia et corruptibilia conformauit* (διεκόσμησε).

XVIII. Ergo coelum quoque et stellae coelestes in mundo materia participant; similem etiam terra et quaeuis alia mundi pars constitutionem fortitur, ita vt vna sit omnium communis generatio.

XIX. Diuerfa tamen genera sunt eorum, quae ex materia constant, et aliud quidem pulchrius est, aliud licet pulchrum, vincitur tamen ab aliquo praestantiori.

XX. Mundus cum partes alias splendidiores et alias his dissimiles ex opificis sui potentia habeat, insinuatum toti materiae spiritum per architecti voluntatem accepit. Hic spiritus materiam penetrans diuino spiritu multum inferior est. Etiam hoc philosophiam orientalem sapit, quam eiusmodi spiritum ex demiurgo ortum rebus materialibus adscripsisse, systema Valentinianum demonstrat. Nec aliter Cabbalistae, et Alexandrini Platonici, illorum enim Sandalphon horumque mundi anima ex demiurgo profecta emanationis ordine, rerum fonte longe inferiores sunt.

XXI. Quin etiam daemones ex materia concreti et spiritu ex ea sumto luxuriosi et delicati euaserunt; alii quidem ex ipsis ad puriorem vitam conuersi, alii vero vilioris materiae ratione assumpta pro eo modo agentes. Hos adorarunt gentes. Κύριον δόγμα orientalis philosophiae tangit: angelos a demiurgo creatos ex inclinatione in materiam, quamuis spiritum mundi sibi inesse scirent, factos malos et degeneres, vexatores mundi esse, aliis spiritibus meliorem sortem ob puriorem et a materia remotiorem naturam nactis. Id quod ex hoc fonte hauserunt et Cabbalistae et Gnostici et Alexandrini Platonici. Illorum enim Klippoth siue cortices, et horum mali angeli mundi tyranni, et postremorum antitheī daemonesque impuri, cum his Tatiani daemonibus accurate conueniunt, nouo specimine, omnes hos ex vno fonte ista hausisse. Et huc quoque pertinent, quae de daemonum horum saeuitia et tyrannide in mundum hominesque porro hunc in modum statuit:

XXII. Dominus vniuersorum permisit his daemonibus, hominibus illudere, donec mundus consummatus olim dissoluatur. Similia vel eadem

u) Apol. pro V. R. C. pag. 151.

*) loc. cit. S. VIII. c. 3. p. 159.

γ) pag. 144.

dem prorsus cum docuerit philosophia Orientalis, et humanum genus a tenebrarum potestatibus in mundi per ignem purificatione liberatum iri statuerit, ita iam praecipiente Zoroastre, mirum non est, omnes huius philosophiae propagines, et cum his Tatianum, id docuisse: qui, quae de euerfione Satanae futura in die iudicii Scriptura dixit, commode systemati suo attemperare potuit, quamuis ex totius doctrinae eius nexu pateat, Gnostico magis, quam orthodoxo sensu eum hanc liberationem intellexisse.

XXIII. Cum spiritus mundo vniuerso inffit, sequitur inde, spiritum quoque inesse stellis, angelis, stirpibus, aquis, hominibus, animalibus².

XXIV. Quamuis autem hic spiritus vnum idemque sit, differentias tamen habet ex conditione subiecti, in quo est, oriundas. Necessaria haec consecutaria sunt, ex admissio semel spiritu mundi oriunda, quae ex primis philosophiae orientalis principiis fluunt. Cum enim secundum emanationis systema cuncta, ne materialibus quidem exceptis, ex spiritualis et diuinae lucis fonte infinito fluxerint, necessarium est, vt omnibus rebus, ne materia quidem excepta spiritus quidam, siue spiritualis natura inffit, quae originis suae vestigia referat, quamuis propter distantiam a primo fonte lux illa compacta magis, et coarctata materialitatem receperit, et actiuam illam vim, suo modo mensuraque, amiserit. Spiritus itaque ille, qui materialibus rebus inest, emanationis effectus est, hincque fiet, vt materia per ignem in consummatione seculi combusta, id quod spirituale illi inest, siue spiritus hic, ad fontem suum rediturus sit. Qua ratione in materia quavis inesse essentialitatem spiritualem diuinae naturae capacem asseruerunt Alexandrini Platonici, teste IAMBlichO³, et Cabalisticae, vt *superiori Tomo* demonstratum. Hi enim cum Tatiano hanc quoque doctrinam, in materia omni inesse substantiam quandam spiritualem, ex vno fonte hauserunt. Frontem itaque perfricuisse et exuisse pudorem censendus est Tatianus, quando hoc dogma se non probabilibus rationibus, vel summis vt aiunt, labris comprehendisse, aut sophistico apparatu attulisse dicit, sed ex diuinis eloquiis hausisse mentitur. Non enim haec vatum Hebraeorum, sed Chaldaeorum, Persarumque ex Zoroastris disciplina progressorum doctrina est, vere barbarica, sed non sanctis viris tribuenda.

XXV. Corpora, moriente homine ad subiectum materiae, ex quo progressa sunt, cum nascerentur, redeunt, condunturque in hoc penu, (materia mundi) praediuitis domini⁴.

XXVI. Non immortalis est anima suapte natura, sed mortalis, eadem autem ne moriatur, fieri potest.

C c c 2

XXVII Mo-

e) Apol. pro V. R. C. pag. 157.

d) loc. cit. S. V. c. 33. p. 132.

b) pag. 146.

XXVII. Moritur enim et dissoluitur cum corpore, quae veritatis ignara est, resurgit autem postea in consummatione seculi, vna cum corpore, mortem in ipsa immortalitate per cruciatum et poenam sentiens.

XXVIII. Rursus anima, quae Dei cognitione instructa est, licet ad tempus soluatur, non moritur.

XXIX. Nempe anima per se tenebrae est, et nihil habet lucis; non enim spiritus ab anima seruatus est, sed ipse animam seruauit, et lux comprehendit tenebras: est autem *λόγος* lux diuina, anima imperita, tenebrae.

XXX. Anima igitur cum sola degit, deorsum ad materiam vergit, carni commoriens: spiritu autem diuino coniuncta, non caret auxilio, sed ascendit illuc, quo deducitur a spiritu: huius enim fedes est sublimis, at illius generatio inferne est.

XXXI. Et factus quidem est ab initio spiritus animae familiaris, sed cum non vellet spiritum sequi, ab eo deserta est.

XXXII. Adhuc igitur reliquias et fomitem quendam spiritualis virtutis retinens, sed propter eius separationem, quae perfecta sunt, perspicere non sufficiens inquirendo Deum, errore ducta Deos coluit, aduersariorum daemonum fraude ducta. Comprehendit hac heptade assertionum ^c fati paradoxarum Tatianus psychologiam barbaricam quidem, at non Hebraeam, pro qua tamen venditat, vnde passim viris doctis vapulat. Nihil vero in his assertis est, quod non ex systemate emanatio fluat, et in orientali philosophia affirmatum ad Platonicos Alexandrinos, Iudaeos, Aegyptiacos, Cabbalistas, Gnosticosque peruenerit, vt ex locis IAMBlichI ^d, PHILONIS ^e, R. CORDVEROS ^f et systemate Valentini patet, quae cum his Tatiani assertis comparari facile et harmonia inde demonstrari posset satis manifesta, nisi breues nos esse, haecque Lectoris industriae relinquere cogeret instituti ratio. In cuius tamen gratiam ostendendum est, quomodo ad haec dogmata a sacris Christianorum placitis tantopere diuersa delatus sit Tatianus, quaque ratione cum emanationis systemate cohaereant. Inter ratas enim sententias systematis Orientalis emanationem supponentis, haec quoque est: spiritum ex primo principiatio, ministroque emanationis praecipuo in hominem delapsum diuinum, ipsamque *λόγου*, primogeniti, Adam-Kadmon, potentiae diuinae, quaeque alia illud principiatum primum nomina habet, naturam referentem esse, eo quod eius particula sit, quae ex eo emanauit: animam autem ex materia subtilissima esse compositam, adeoque materialem quidem, et mortalem, sed capacem tamen spiritus illius diuini, eo quod omni materiae spiritus talis inesse ob emanationis legem debeat. Haec statuisse

^c) Ap. pro V. R. C. p. 152. ^d) I. c. S. IX. c. 6. 7. p. 169. ^e) De profug. p. 466. ^f) De anima, Cabbal. denud. T. II. P. III. p. 188. seqq. de eo, quod deterius meliori infid. p. 170.

statuisse omnes illos, qui huic philosophiae natales debent, ex parallelismo dogmatum euidenti argumento euincitur. Ex hoc supposito principio, quod Tatianus necessario admittere debuit, si cohaerere voluerit systema semel electum, sua sponte fluunt omnes illae assertiones psychologiae Tatianae. Nam 1. quemadmodum anima cum spiritu diuino, qui ex Deo vel λόγῳ potius, illoue principiatio primo, quod est emanatiuorum omnium radix atque ὑπόστασις, immediate effluxit, confundi non debet, vt ex Θ. XXIX. XXX. XXXI. liquet, ita 2. spiritus ille, qui hominis animae inest, ex δυνάμει τοῦ λόγου, emanatiua principiati primi virtute (quo sensu vocem δυνάμις supra Tatianus adhibuit) profectus est, Θ. XXIX. hincque 3. spiritus ille lux est tota ex infinitae lucis fonte emanando eradiandoque progressa et eiaculata, et ex supernis sedibus lucis diuinae profiliens, Θ. XXIX. XXX. 4. quoniam autem materia capax et spiritualis naturae Θ. XXIII. inde sequitur, animam quoque istum spiritum recipere posse, et ita lucem tenebras comprehendere. Θ. XXIX. 5. Anima autem ex materia generata necessario ob naturam materiae, tenebrae est, eo quod nimis remota sit materia a fonte suo, indeque sibi relicta anima ad materiam inclinatur, Θ. XXX. quae κυρία δόξα fuit omnium asseclarum systematis orientalis. 6. Λόγου vero virtutisque diuinae ex summae lucis abyfso progressae Θ. IX. beneficio, cum immortalem imaginis diuinae spiritum ex se produxisset Θ. XIII, immiffus est spiritus in materiam, et factus illi familiaris, Θ. XXXI. 7. Animae autem ad originem suam, materiam, inclinantis vitio non potuit ea a spiritu reddi spiritualis et purificari a materiae contagio. Θ. XXXI. 8. Quoniam tamen nulla materia est sine spiritu Θ. XX. XXIII. ideo animae materiali inesse necesse est, reliquias et fomitem quendam virtutis (i. e. emanationis) spiritualis Θ. XXXII, qui tamen quamdiu supprimitur, homo ad impuras illas emanationes, quae materiales sunt, nempe daemones malos, inclinatur Θ. XXXII. 9. Agitante autem spiritu illo, Deique cognitione animam instruente spiritualis virtus excitatur, et anima ad emanationum fontem perducitur Θ. XXX. 10. Ex quibus omnibus infertur: animam per se immortalem sua natura non esse, fieri autem immortalem, exuta materialitate per inhabitantem spiritum Θ. XXVII. 11. quod cum in hac vita ob commercium animae cum materia non plene fiat, in consummatione fiet mundi, vbi materia exuretur, quod cum 12. tempus postulet longissimum, duratura est anima, donec tota exusta et purgata et spiritualis reddita, immortalitatis praemia in fonte primo accipiat. Haec totius psychologiae Tatianae connexio est, sibi accurate reddita, quae si cum psychologia Cabbalistica et Alexandrina confertur, vel cum Simonianis, Valentinianis Gnosticisque placitis aliis comparatur, mira dogmatum patebit consensio. Nihil enim hic Tatianus habet, inter spiritum hominis diuinum et animam distinguens, quod non affirmauerint Cabbalistsae, Zelem a Nephesch, Alexandrini οὐν a ψυχῇ, Valentinus et Gnostici hominem spiri-

spiritualem ab animali discernentes : quae omnia hausta sunt ex philosophia Orientali, licet Platonicis quoque hypothesibus, a quibus Tatianus, more Aegyptiorum et Syrorum, non abstinuit, attemperata sint. Ex his sequentia quoque Tatiani dogmata lucem accipient. Ita enim porro praecipit :

XXXIII. Spiritus Dei non omnibus contingit, sed apud nonnullos, qui iuste vivebant, diuertens, et animas complectens, per praedictiones ceteris animabus se reuelabat, quae quidem obediendo sapientiae, cognatum ipsae sibi spiritum attrahebant, vel non obediendo sapientiae et ministrum Dei pro nobis passi spernendo impugnare Deum, potius quam venerari se declarabant. Hac Θεῶν philosophiae suae hypotheses ad stabilendam religionem Christianam adhibet Tatianus, eodem argumento usus, quo Iustinus Martyr praeceptor eius, et reliqui huius et sequentis seculi doctores ecclesiastici veritatem Christianam confirmare aggressi sunt, nempe : λόγον illum, siue principiatum primum, primogenitum Dei, vel primam et immediatam emanationem virtutemque Dei hypostaticam, quae in carne postea apparens pro nobis passa est, manifestasse se hominibus in illa particula λόγου diuina, quae rationis diuinae compos est, et per hanc obtigisse quoque scripturis diuinis, quinimmo philosophis nonnullis insito λόγου inspiratione parentibus reuelationem de salute ex illo ad homines descendente : neminem autem effectus huius salutaris participem fieri, qui non illi inspirationi et reuelationi obtemperauerit, adeoque religionem Christianam quae huius λόγου ministerio patefacta sit, recipiendam eiusque praeceptis parendum esse. Ita disciplinam magistrum accurate Tatianus exprimit, filiumque Dei siue λόγον internum, in hominibus residentem, cum aliis Aegyptiaca et Platonica placita cum Christianis confundentibus adstruit.

XXXIV. Non facile moriuntur daemones seductores, cum carni non sint, sed negotia mortis viuentes exercent. Toties nimirum et ipsi morientes, quoties illos, quibus praeuunt, peccatis imbuerint. Quocirca quod in praesentia peculiare habent, nempe non similiter, vt homines, mori, id quoque punitionis ipsorum tempore habebunt, neque pro morte, commutata immortalitate, vita fruuntur aeterna. Et hoc quoque a superioribus non abludit, modo vox, mori, non intelligatur de resolutione materiae, sed eo sensu accipiatur, qui systemati emanatiuo solennis est, quo id mori dicitur, quod a fonte lucis se separat, et ad statum impotentiae, materialitatis, malitiae, tenebrarum vertitur. Quo magis itaque daemones peccare pergunt, hominesque a lucido fonte deducunt, eo magis a fonte vitae, lucis, spiritus, boni, disiunguntur, adeoque hac ratione moriuntur. Id quod simili ratione de Klipboth corticibusque praedicant Cabbalistsae. In eo tamen a philosophiae orientalis placitis

placitis abit Tatianus, quod hanc mortem aeternum duraturam esse dicat, cum illi cortices quoque malosque daemones abiectis corticibus malignis et materialibus, quoad spiritualitatem suam redituros esse, ad Deum fontem lucis, vi systematis emanatiui, quod periodum talem regressumque emanatiuorum in fontem suum postulat, statuunt. Aut itaque hac in re accommodauit se Christianis dogmatibus Tatianus, aut immensum et indefinitum tempus, quo duratura sit poena malorum daemonum, intellexit: de quo cum nihil certi dixerit, nos quoque nihil definimus.

XXXV. Oportet id nunc inquirendo repetere, quod olim amissimus, et animam Spiritui sancto coniungere, et sollicitate procurare coniunctionem cum Deo perficiendam. Hunc sibi scopum proponit non Tatiani tantum philosophia, sed disciplina Orientalis, Cabbalistica, Gnostica, Alexandrina omnis, nec sequi aliter ex praemissis potest. Cum enim reditus ad fontem omnis emanationis, Deum, cardinem totius philosophiae emanatiuae constituat, ille vero non nisi mediante principio illo, per quod ex Deo effluerunt omnia, effici queat, hoc autem principium sui partem homini instillauerit, sequitur inde, hominem, si ad pristinam felicitatem adspirare velit, hanc diuini λόγου particulam spiritumque sanctum sibi, suaeque animae iungere debere. Ita vero ista συζυγία efficitur, qua homo cum Deo essentiali vinculo, tanquam fonte suo iungitur; hoc enim vox ista euincit, vt ex philosophia Valentiniana notum est. Ex his vero luculenter constare putamus, non moralem quandam cum Deo coniunctionem, Christianae doctrinae conformem Tatianum hic commendauisse, sed essentialem, qua humanus spiritus suo fonti redditur, antequae cohaeret, et aequali quasi gradu iugue constituitur. Quae vt satis impia sunt, et manifestum enthusiasmum produnt, ita clarissime demonstrant, non iniuriam nos fecisse Tatiano, ad hunc scopum totum eius systema referentes, et ita ex emanationis legibus eius doctrinam explicantes. Omnia enim in nexu suo considerata huc collineant, satisque clarum est, Tatianum aut nunquam diuina Christianorum mysteria pura traditione recepisse et intellexisse, aut philosophiae Orientalis et Aegyptiacae notionibus et axiomatibus occupatum, finistre ad hanc normam ineptam ea applicuisse. Sane post magistri discessum, quem haec exorbitantis ingenii deliria in discipulo repressisse nulli dubitamus, eum ad Valentinianos defecisse, eo minus mirandum est, quo magis ipsa fundamenta systematis Valentiniani adhuc inter orthodoxos versatus iam fouebat. Quod licet scriptores ecclesiastici non animaduuerint, accommodatione Tatianeorum dogmatum ad phraseologiam Christianam decepti, ignoscendum tamen illis est, cum philosophiae Orientalis placita non satis intellexerint, error tamen eorum non imitandus, et oratio haec Tatiani pro orthodoxa habenda. Verum haec *ὡς ἐν παρόδῳ*. Iam ad reliquas Tatiani systematis opiniones considerandas accedendum.

XXXVI. Ho-

XXXVI. Hominum anima non est simplex, sed ex multis partibus constat, componitur enim, vt manifeste apparet, ex corpore. Nam nec ipsa sine corpore posset apparere, neque caro sine anima resurgit ^h. Et hic quoque, quam semel elegerat, scholam sequitur, quae corpus pro vinculo, carcere, et vbi mitissime loquitur, pro vestimento animae habet. Ita Platonici Alexandrini, ita Cabbalistae, qui superuestire vnam emanationem inferiorem alteram superiorem, corpusque esse vestem vel vehiculum Nephesch, Nephesch vestem Ruach etc. statuunt, vt supra dictum.

XXXVII. Homo est, non vt quidam crocitant, animal rationale, mentis et scientiae capax, nam bruta quoque secundum ipsos mentis et scientiae capaces ostenduntur. Solus autem homo imago et similitudo Dei est. Aristotelicos pungere videtur Tatianus, qui formam hominis ex insita essentiali parte deriuat, et brutis rationem quandam tribuit, quia, vt supra dixerat, omnibus rebus spiritus mundi inest.

XXXVIII. Homo carne constat, anima carnis vinculum est, et caro per animam continetur.

XXXIX. Corpus autem ita constitutum si fuerit instar templi, libenter a Deo, spiritu, conciliante, inhabitatur, sin tale non sit, sola voce articulata differt homo a brutis, cetera similis eis est, quoad viuendi rationem.

XL. Daemones omnes non carnea, sed spiritali concrecione constant, qualis est ignis et aëris, quae corporum constitutio ab illis solis videri potest, qui spiritu Dei muniuntur, non item ab illis, qui sola reguntur anima. Etiam hoc ex Aegyptiaca philosophia est, et tum Cabbalisticis tum Platonicis solenne, qui daemonibus aërea et ignea corpora tribuunt. Ratio patet ex ordine emanationum.

XLI. Daemonum substantia poenitentiae locum non habet, materia enim et improbitas in eis relucet, materia autem voluit imperare animae.

XLII. Aliquando videntur daemones etiam ab istis, qui anima reguntur (*ψυχμοῖς*) cum ipsi sponte conspectui se offerunt, vel vt aliquid esse existimentur, vel vt hominibus noceant; vtpote inimicis, amicitiam simulantes ex ingenii malignitate, vel vt sui similibus conferendi in se cultus occasionem exhibeant. Eadem praecepisse Aegyptios sui temporis, IAMBlichvs ⁱ testatur, et magiae disciplina in ea regione solennis et ad auerruncandos hos spiritus adhibita, probat. Mirandum itaque non est, ista quoque *ἀντὶ γὰρ φῆς* statuere Tatianum.

XLIII. Daemones qui vincere velit, materiam repudiet, armatus thorace coelestis spiritus, quicquid suum est, seruare poterit ^k. Luculenta

^h) Apol. pro Ver. Rel. Chr. pag. 154.

ⁱ) loc. cit.

^k) pag. 155.

lenta iterum Orientalis et Aegyptiacae philosophiae vestigia Tatianus exprimit, vt insultus malorum daemonum, ita victoriam de iis ad materiam referendo. Paria enim praecepere et Cabbaliftae, et Gnostici, et Platonici recentiores, materiae omnes inimici, quam tamen in se habere diuinum spiritum cum Tatiano somniant. Pridem exemplum hac in re praeciuit Philo, et quicumque hoc philosophandi genus secuti sunt.

XLIV. Fiunt etiam morbi et tumultus quidam oboriuntur in materia nostra, et eorum cauffas, cum contingunt, daemones ipsi sibi adscribunt, eodem tempore accedentes, quo morbus inuadit. Interdum etiam ipsi tempestate vecordiae suae habitum corporis concutiunt, qui perculsi verbo potentiae diuinae territi discedunt, et aeger sanatur. Celebrem inter veteres tangit hypothefin, daemones, cum materiae praefecti sint, morborum cauffas excitare, eosque, pulsus istis malis spiritibus, virtute insita diuina tolli quoque posse. Qua de re quid Simon Magus, Menander similesque haeretici ex philosophia orientali prognati dixerint statuerintque, *Tomo secundo* ostendimus. Idem placuit Platonis Alexandrinis, vt ex IAMBlichO¹ discimus, itemque Iudaeis philosophia Aegyptiaca imbutis, quorum somnia enarrat EISENMENGERVS^m. Aliorum philosophorum gentilium hac de re placita, ne nimii simus, silentio praeterimusⁿ. Ex impuris itaque fontibus haec quoque hausit Tatianus.

XLV. Coelum non est infinitum, sed limitibus suis circumscriptum, finibusque constat. Supra eum autem aeternae sunt meliores, finium terminorumque illorum expertes, ex quibus morbi oriuntur, sed iucundissima temperie praeditae diem habent perpetuam et luce radiant hominibus inaccessa^o. Ipsa Graeca, quae hic expressimus intuenda sunt, quae non satis affecutus est interpres GESNERVS. Loca vero extramundana dum describit Tatianus, iterum Aegyptiaca, Cabbalistica et Platonica sequitur. Aegyptii quid de his sedibus beatis statuerint, ex PHILONE^p disci potest, quid aliis visum late exponit IACOBVS WINDETVS^q, qui videndus: inde enim sua depromsit Tatianus. Cabbalistarum vero de superiori paradiso somnia et Platoniorum Alexandrinorum opiniones ex PLOTINO^r *Tomo secundo* depinximus, quae hoc loco non repetimus, cum his vero comparanda sunt ea omnia, vt lucem Tatiani praecipis concilient. Vnum obseruamus, et *αιωνων* nomen, quamuis seculorum continuatam seriem haec indicare videatur, simul tamen emanationum diuinarum locum connotare, nam eas in inaccessa luce habitare

1) De Myst. Aegypt. S. II. c. 6. p. 47.

m) Iudaism. derecht. P. II. c. 8. p. 454.

n) Vid. Cl. Trillerus in B. WOLFFII Curis Philolog. ad Luc. XIII, 11. p. 676.

o) Apol. pro V. R. C. pag. 159.

p) De vita functor. statu Sect. VII.

q) p. 129.

r) Enn. vit. L. vit.

tare ait Tatianus. At hoc pleroma Gnosticorum et omnium, ex Orientali philosophia progressarum sectarum est. Dabimus verba Simonis Magi apud *Recognitionum* auctorem, vt cum Tatiani verbis conferri queant: *Vide, quia debet esse locus aliquis, qui sit ultra mundum, in quo neque coelum sit, neque terra, ne umbra horum etiam tenebras operetur. Et ob hoc, cum neque corpora aliqua in eo sint, neque ex corporibus tenebrae, necessario sit lumen immensum, et lumen considera cuiusmodi esse possit, cui tenebrae nullae succedunt. Nam si vniuersum hunc mundum solis repleat lux, quantum aestimas esse illud lumen incorporeum et infinitum.* An non haec Tatiani verbis sunt prorsus similia? quae cum idem systema supponant, eodem etiam modo interpretanda sunt. Et hoc etiam reditus spiritus in homine diuini ad fontem suum poscit; hic enim in pleromate est, exque hoc lucis inaccessiblei oceano effluxit, illucque reuertetur, hinc porro praecipit Tatianus:

XLVI. Potest quilibet nudatus hunc ornatum sibi comparare, et ad veterem cognationem redire.

XLVII. Nempe mundus ad se nos detrahit, et propter infirmitatem mentis materiam quaerimus. Ab initio quidem profecto spiritu anima tanquam alis erigebatur, quibus amissis peccati culpa pulli instar volauit, et humipeta euasit, et cum a diuina familiaritate recessisset, inferiorum rerum desiderauit commercium. Igitur nos oportet, impedimentis omnibus reiectis pristinam conditionem, in luce inaccessa magno desiderio repetere. Habes hic breuem totius systematis Tatiani *ἀνακεφαλαίωσιν* eo simili expressam, quam dudum de lapsu animarum differens PLATO^s adhibuit. Cuius dogmata philosophiae orientali attemperata in Aegypto vel Syria Tatianus didicisse videtur. Hac enim in assertione spiritus, qui in homine est, et animae praexistentiam originemque illius ex infinitae lucis fonte asserit, lapsumque animae ex secessu a fonte suo et inclinatione ad materiam deriuat, et poenam animae lapsae in materiae commercio ponit, et liberationem a materia ascensumque ad supernas lucis immensae regiones et replens omnia spatium vrget. Quae cum clauis instar sint ad systema Tatiani referandum, facile supra dicta ex his intelligent, qui paulo diligentius, quam scriptores ecclesiastici Eusebius, Hieronymus, aliique fecerunt, ad orationem Tatiani attendent, rate nos philosophiam Tatiani explicuisse. Ex his autem ea propter larga manu appositis, quod inter patres non nobilius memorabiliusque exemplum philosophiae Orientalis et Aegyptiacae Christianis dogmatibus attemperatae existit, sole meridiano clarius est, Tatianum, qui, vt supra dictum, philosophiam in Oriente tum et in Aegypto florentem didicit, barbaricae, quam commendat, philosophiae nomine, illam istius systematis accommodationem ad dogmata Christiana intellexisse, quam fusc
hactenus

^{s)} Lib. II. c. 21. p. 522.

^{s)} In Phaedro T. III. p. 246.

hactenus delineauimus, ideoque Graecorum theologiam risisse, quod huic systemati emanatio vereque fanatico obstaret. Qui cum Hebraeorum veterum hanc doctrinam fuisse statuat, fallitur quidem, at deceptus sine dubio est, cum videret, eadem dogmata a Iudaeis Aegyptiacis in arcana sua metaphysica proponi recipique. Nec a verisimilitudine longe discedit, Tatianum ob hoc praecudicium nonnulla Cabbalisticis dogmatibus attemperauisse: sane id suadet tot Cabbalisticorum dogmatum cum Tatiani assertis concordia, fierique eo magis potuit, quoniam ex philosophia Orientali Cabbalistica quoque exorta est. Cum autem Tatianus Graecanae postea philosophiae studisset, et cognouisset Platonica, ad eundem fere modum reformata, quibus ipse Iustinus eius praeceptor magnum statuebat pretium, ea quoque Platonica, quae cum recepto systemate concinebant, illi inarsit, et hoc syncretismo instructus nouum, quod putabat, doctrinae aedificium Christianis pinxit coloribus phrasibusque explicuit sacris. Mirandum itaque non est, Tatianum, quem dum viueret, luxuriantem repressit Iustinus, cum iam tum philosophiae Orientali adhaesisset, post praeceptoris martyrium ad Valentinianos defecisse, et contemptis mysteriorum scripturae dogmatibus arguta magis et imaginationem ferientia appetiisse. In hac enim Oratione Valentinianorum deliriorum semina iam delitescere, data eius explicatio manifeste euincit, dudumque viris doctis obseruatum est. Ipsi quoque, qui Tatiano haeretico tribuuntur errores eiusmodi sunt, vt fontem atque fundamentum in hac oratione iam habeant. Quas enim Irenaeus apud E V S E B I V M eum commentum esse aeonas inuisibiles refert, eas in spatio supramundano iam in oratione hac posuit, eo tantum discrimine, vt ad explicandam rerum in mundo γένεσιν non nisi vnam, λόγον siue δύναμιν, adhibuerit. Quod vero matrimonium pro fornicatione, teste eodem, habuerit, si modo recte intellexit Irenaeus, ex eo enatum est, quod generationem ad animae lapsum poenamque referret, et animae inclinationem in corpus, veluti in materiam omnis mali causam, diceret, quod vbique in hac oratione spargit. Neque miramur, quod CLEMENS ALEXANDRINVS * de Tatiano refert, eum veterem et nouum hominem alio, ac orthodoxi facere solebant, modo distinxisse. Idem enim in ista oratione fecit, cunctaque ad hominem πνευματικόν, σωματικόν καὶ ψυχικόν, qui Valentinianorum creatura fuit, retulit. Neque magnopere a placitis suis in hac oratione propositis abiit Tatianus ad Valentinianos transiens, cum, teste HIERONYMO **, veritatem humanae naturae in Christo negaret. Eam enim tribuere λόγω non poterat, quam ex tam mala origine progressam statuebat. Immo tota Encratitarum haeresis, quae Tatiano auctori tribui solet, eo fundamento nititur, quod Θ. XLVI et XLVII Tatianus expressit. Cum enim nudandam a materiae contagio corporisque vinculis et impedimentis animam, adhuc

D d d 2

ortho-

t) H. E. L. IV. c. 29.

u) Strom. L. III. p. 335. seq.

z) De S. E. c. 29.

orthodoxus postularret, facile fuit haeretico, continentiam, siue ἐγκρά-
τησαν talem commendare, quae a matrimonio contrahendo, esuque
ἐμψύχων more Orientali philosophiae recepto et Platonicis quoque recen-
tioribus vsitato ^γ, vt supra iam monitum, abstineret: qua in re, si mo-
do vera sunt, quae ex Irenaeo EVSEBIVS ^ε refert, nouam haeresin
non condidit, sed communem horum hominum, qui ex hac secta conti-
nentiam philosophicam sectari cupiebant, morem legis instar iniunxit.
Reliqua, quae iis tribuit EPIPHANIVS ^α, valde nobis suspecta sunt,
praesertim quando dicit, Encratitas plura principia, et inter haec diabo-
lum, quoque posuisse. Id enim toti systemati emanatio, quod ample-
xus est Tatianus, aduersum est, et verisimile, Epiphanium, qui haere-
tica systemata ex philosophia Orientali progressa non intellexit, inque iis
explicandis nec fidem nec iudicium satis probauit, perperam hoc iis tribuisse.

Platonica se-
cula seculo II.
inter Christi-
anos valde ce-
lebris.

§. IV. Non solus vero Iustinus Martyr et Tatianus ex seculi secundi do-
ctoribus in historia philosophica notari merentur, sed et alii fuere, qui cum
in iuuentute philosophiam Platoniam eo tempore magna celebritate vbi-
que, maxime Alexandriae, personantem, variaque ratione ad placita
Orientalia et Aegyptiaca reformatam, atque modificatam didicissent, ad
sacra Christiana conuersi, eius quidem professioni renunciarunt, cum
philosophorum tamen habitu, (vt Aristidis ^β, Iustini ^γ, Athenagorae
exemplis constat ^δ) ea quoque dogmata retinuerunt, quae Hebraeis de-
beri, et velut ab iis profecta Christianis vindicanda esse censuerunt, quae-
que et gentilibus et haereticis mira somnia venditantibus felici successu
opponi posse credidere. Id quod nemo mirabitur, qui cogitauerit,
quod *secundo Tomo* demonstrauius, Platoniam sectam, intercidente
Academia noua, caput, circa nati Seruatoris tempora maxime in Aegy-
pto, vehementer extulisse, multosque nactam esse asseclas, magnaque
auctoritate fuisse gauisam, praesertim vbi theologiae, quae tum inua-
lescebat, gentili ex Oriente ad Aegyptios perlatae fuisset attemperata.
Valde hoc conatibus suis PP. a Platonismo accusatione, dicta apologia li-
berandi obstare vidit FRANC. BALTVS ^ε: vt itaque feliciter in as-
serto suo confirmando: patres Platonismo non fuisse deditos, versare-
tur, haec omnia neganda sibi putauit. Qua in re vtrum magis viri ce-
tera docti ignorantiam, vel audaciam et impudentiam in re tam manifesta
mirari debeamus, ambigui haeremus. Quamuis autem sine refutatione
ineptam hypothesein dimittere liceret, eo quod contraria veritas *Tomo*
secundo luculenter demonstrata sit, audiemus tamen rationes eius, ne
non auditis illis nos eum damnauisse videamur. Vrget nempe et phale-
ratis, more suo, verbis clamat: I. In scholis Christianorum seculis pri-
mis

γ) Vid. PORPHYRIVS περὶ ἀνοχη.

z) loc. cit.

α) loc. cit.

β) HIERONYM. S. E. C. 20.

ε) IDEM C. 33. EVSEB. H. E. L. IV. C. II.

δ) Conf. SALMASIVS ad TERTVLL. de pallio
p. 68. DODWELLVS ad fragm. PHIL. SIDETAE
p. 496.

ε) Defense des SS. Peres L. I. toto.

mis post C. N. viuientium philosophiam gentilem neminem docuisse, multo magis doctores eam refutauisse, eiusque horrorem et abominationem Christianis excitauisse. Hanc scholae catecheticae, quae Alexandriae fuit, Origenisque, Heraclis, Pantaeni et Clementis in ea docentium consuetudinem fuisse, qui philosophiam gentilem ideo tantum didicerint, vt eo melius eam refutare possent, nec eius studium, et professionem illis fuisse obiectam: II. Habuisse quidem Christianos Alexandriae scholas, etiam philosophicas, nempe Ammonium, Origenem et Anatolium, eos vero nullae se sectae addixisse, sed Ammonii illustris philosophi Christiani, exemplo gentilem philosophiam ex Christiana emendauisse; Origenemque ideo discipulos monuisse, ne vlli se sectae addicerent. Idem quoque vehementer commendauisse Clementem Alexandrinum, Lactantium aliosque, eo quod sectas philosophicas fulcra esse gentilis theologiae crederent, quae vero melius ab iis dicta sint, Hebraeis Christianisque, tanquam furto surrepta vindicarent. III. Exiguam inter gentiles quoque fuisse, et respectu ad ceteras sectas habito, fere nullam famam et auctoritatem sectae Platonicae primis istis nascentis ecclesiae seculis. Multoties enim immutatam fuisse Academiam post vltima conditoris fata, ex oriente vero Christianismo eam prorsus intercidisse, et a Plotino demum restauratam esse. Idque patere ex Stoicae sectae, numero auctoritate et flore, quae sola fere in orbe Romano regnauerit. IV. Christianos vero qui ex scholis gentilibus ad fidem puriorem transfuerint, rhetorum, non philosophorum, praecipue Platoniorum, scholas frequentauisse, plerosque autem iuuentutem a scholis philosophorum ob impietatem dogmatum arcuisse. Hi arietes sunt, quibus rem tot historiae veteris testimoniis confirmatam euertere se posse credit Baltus. Cui generali quadam responsione obuerti potest, non aduertisse animum disputatorem nimis ferocem et insultantem aduersariis ad statum quaestionis. Supra enim iam monuimus, eos, qui Platonismum inter Christianos seculorum trium priorum statuunt, non hoc sibi velle: didicisse Christianos et docuisse iterum philosophiam Platonis sectariam, eamque sectam fuisse professos; sed de eo tantum contendere; et tenuisse eos Platonis dogmata et multa ex iis sibi vindicasse, et opinione *orthodoxias* ad Christiana dogmata, ea retulisse, ita vero iis labem intulisse haud vulgarem. Hoc vero ne ipse quidem Baltus negare potuit, et de solo tantum Platonismi nomine, quatenus sectae professionem innuit, disputat, sicque cum laruis pugnat, aëremque verberat. Sed ipse quoque arma subministrat Baltus, quibus inepta retundi potest opinio. Fatetur enim patres systemata philosophorum gentilium didicisse, vt ea refutare possent, eoque fine illa quoque in scholis docuisse: id quod satis clare docet, falsum esse, quod contendit, nullam tunc Platoniam doctrinam inter Christianos personuisse. Dum vero ea assert, quae nihil prorsus ad rem faciunt, satis prodit, andabatarum more eum dimicare. Parum enim refert, vtrum in schola

Alexandrinorum catechetica philosophia gentilis fuerit proposita nec ne, cum alio loco et occasione, inque ipsis gentilium philosophorum phron-tisteriis id fieri potuerit, schola quoque catechetica alium longe scopum habuerit. Docuisse vero ipsos Christianos philosophiam gentilem, ipse Baltus Ammonii, Origenis et Anatolii exemplo probat, sicque sua ipse vi-neta caedit. Minime vero ferri potest, quod de Platonica secta tantum non intercidente circa illa tempora veteris philosophicae historiae parum gnarus differit. Aperte enim Academiam secundam et tertiam cum pri-ma resuscitata vel potius cum noua Platonis reformati secta confundit, nec cogitat tot illustres Platonicos, quos *Tomo secundo* ante sectae ecle-siasticae natales vixisse et floruisse demonstrauius; inepte quoque Am-monii et Plotini scholam Platoniam non fuisse asserit, quod tamen

Et pueri norunt, et qui nondum aere lauantur.

Vt tamen Baltum PP. tantum auctoritate pugnantem retundamus, AVGVSTINVM ei opponimus, ita scribentem f: *Cum successores Platonis Academici appellarentur, recentiores tamen philosophi nobilissimi, quibus Plato sectandus placuit, noluerunt se dici Peripateticos aut Academicos, sed Platonicos. Ex quibus sunt valde nobilitati Graeci, Plotinus, Iamblichus, Porphyrius: in utraque autem lingua Graeca et Latina Apuleius Afer extitit Platonicus mobilis.* Augu-stino iungimus ZACHARIAM MITYLENAEVMS, qui ita: Καλῶς, εὖ ἐταῖροι τοῦ σοφοῦ Πλάτωνος ταῖς δόξαις ἀνασκευάζειν ὑμεῖς μεμαθήκατε καὶ ταγε μαθηταὶ αὐτῷ ἐπαγγελόμενοι, καὶ Πλατωνικοὶ προσονομάζε-σθαι πρὸ τῶν ἀνθρώπων γλιχόμενοι. *Bene o amici, sapientis Platonis sententias conuellere didicistis, etsi vos eius discipulos profitemini, et Platonici audire apud homines expetitis.* Alia allata a cel. MO-SHEMIO^b, cum haec sufficiant, breuitatis causa praeterimus, ex AVGVSTINOⁱ monentes: *Hos philosophos appellatos Platonicos, a Platone doctore vocabulo deriuato, nullum, qui haec vel tenuiter audiuit, ignorare.* Quae hoc quoque loco Balto dicta sint. Hos igitur, vt IDEM Hipponensium doctor^k ait, reliquis anteposuerunt pa-tres, et Christianis propinquiores facti sunt, ideoque cum secum sentire crederent, eorum φιλοσοφούμενα ad Christianam ciuitatem traduxerunt. Quod, licet non sine fructu in disputationibus contra philosophos gentiles et haeticos κατ' ἀνθρώπων institutis fieret, idem tamen contraxit viris reliquis piis, qui in hoc stadio cucurrerunt, malum, quod in Iustino nota-uimus, vt vel ipsa philosophemata Platoniorum mysteriis sacris temere immiscerent, vel Platonias tamen phrasas, et philosophandi modum iis incaute accommodarent.

§. V. In-

f) De C. D. L. VIII. c. 12. et VIRES ad h. l.

g) De opificio mundi p. 189.

h) De turb. per Platonicos ecclesia §. 10. Diff. H. E. p. 109.

i) loc. cit. c. 1. Nec obiici potest, haec ad

solos Plotini discipulos pertinere. Contrarium enim euincit Apuleii exemplum, quem Platon-icum se haberi voluisse et talem quoque habitum esse, superiori tomo ostendimus.

k) loc. cit. c. 9.

§. V. Inter hos seculi secundi doctores, quibus non displicuit Platonis philosophia, quamvis Platonici non essent, THEOPHILVS ANTIOCHENSIS est, parentibus gentilibus ortus. Qui cum in omni secularis eruditionis genere fuisset versatissimus, omnesque philosophiae et theologiae angulos perreptauiisset, tandem de vanitate gentilis superstitionis conuictus, deque veritate religionis Christianae persuasus, illa deserta ad huius castra confugit, et circa A. C. CLXVIII Antiochenae ecclesiae praeful datus est. Is cum amicum haberet Autolycum hominem gentilem, at eruditum, et librorum heluonem, veritatis autem cupidissimum, doctrinam illi Christianam demonstrare veram esse, gentilem vero superstitionem innumeris scatere absurditatibus, aggressus est¹. Id quod haud infeliciter exsecutus est vir varia eruditione ornatissimus, et disciplinae philosophicae non ignarus. Sunt tamen in eo quaedam, quae satis demonstrant, Platoniam eum philosophiam adamasse, et eam quoque certis in dogmatibus Christianis placitis accommodauisse. Id imprimis in doctrina de λόγῳ factum est, de cuius ex patre generatione, et in condendo mundo opere Platonice differuit. Ita enim inter alia de isto mysterio^m: *Iam primum omnium vno consensu docuerunt nos, Deum ex nihilo omnia creasse. Nihil enim cum Deo floruit, sed cum ipse sibi locus esset, nullius indigens, et ante secula subsistens, voluit hominem, a quo cognosceretur, condere. Huic igitur praeparauit mundum. Hic factus ac proinde egens est; ille vero infectus nullius rei eget. Deus igitur in suis visceribus λόγον habens, ipsum vna cum sua sapientia, proferendo genuit ante haec vniuersa. Hunc λόγον administrum habuit operum suorum, et omnia quae condidit, per ipsum fecit. Hic principium dicitur, quia dominium habet in omnia, quae per ipsum facta sunt. Hic igitur existens spiritus Dei, principium et sapientia, altissimique potentia, descendit in Prophetas, per quos tam de mundi creatione, quam de reliquis omnibus locutus est. Non enim erant Prophetae, cum mundus crearetur, sed sapientia Dei, quae in ipso est, et λόγος eius sanctus, qui ipsi semper adfuit.* Grauem ob haec verba dicam scripsit Theophilo DIONYSIVS PETAVIVSⁿ, eo quod in Platoniorum errore haesisse illum putaret. Quem vero magno apparatu defendere aggressi sunt eruditissimi viri NIC. LE NOVRRY^o et GEORGIUS BVLLVS^p, qui satis acriter eam ob rem in Petauium insurgit. Nobis ea hoc loco prouincia data haud est, vt, quid de Theophili doctrina statuendum sit, exponamus, et argumenta partis vtriusque excutiamus, hoc enim ad theologiam patrum criticam

*Theophili
Antiocheni
philosophia.*

1) Videnda, quae doctissimi editores Theophili Io. FELLVS et Io. CHR. WOLFIVS ad editiones suas praefati sunt.

m) L. II. §. 14. p. 118. ed. Wolfii.

n) Dogm. theol. T. II. de Trin. L. I. c. 3. §. 6. cuius vestigia more suo pressit SANDIVS Nucl. Hist. Eccl. p. 90. qui ἁποφύφους adducit Centu-

riatores, Erasmi. Brochmandum, Abr. Scultetum, Gerhardum, Mornaeum et HERTIVM Origen. L. II. c. 2. q. 2. §. 10.

o) Appar. ad Bibl. max. PP. T. II. diff. IV. c. 3. p. 491. seqq.

p) Defens. fidei Nicaenae Sect. II. c. 4. p. 122.

ticam, quae praecipuum historiae sacrae caput constituit, pertinet. Id vero hoc loco monendum est, si instituti huius legibus parere velimus, verba Theophili si cum ea doctrina, quae de mundo λόγου ministerio facta seculo secundo passim perfonuit, comparentur, et Platoniorum iuniorum hypotheses, de λόγω, quas Christianis proximas esse iudicabant patres nonnulli incauti, simul conferantur, magna nobis verisimilitudine persuadere, quod Platonice Theophilus, si non senserit, certe scripserit, eas locutiones adhibendo, quae tunc Platonice magis familiares fuere, quam Apostolis apostolicisque viris. Et fatetur ipse quidem doctissimus BULLIVS, in eo loco τῷ λόγω et filio Dei generationem quandam a Theophilo tribui, quae creationem mundi paulo antecessit; excusari autem defendique Theophilum contendit, eo, quod eam generationem intelligat, non quae sit personae prius actu non existentis, sed eius, quae semper apud patrem ab aeterno exitit, quaeque adeo metaphorice et figurate, non proprie intelligi debeat. Non disputabimus hoc loco, vtrum recte Theophilo tribuatur, quod ὑπόστασιν τοῦ λόγου in patre distincta ratione ab aeterno exitisse docuerit? qui λόγον ἐνδιάθετον eum vocat, eumque tum demum factum esse προφορικὸν dicit, cum condendi eius opera mundi consilium Deus cepisset; nec urgebimus vocem ἐξερευζάμενος, qua generationis actum Theophilus indicat, plus dicere, quam metaphoricam quandam generationem, vel, existentiam λόγου in patre non inferre ὑπόστασιν peculiarem, sed δύναμιν tantum, immo contraria sensisse Theophilum, vltro largiemur. Hoc tamen nemo, a praeiudicio auctoritatis liber diffitebitur, Theophilum mere Platonice de tanto mysterio, scriptura non praeunte, scripsisse et locutum esse, sine dubio, vt Autolyco, homini gentili et in Platoniorum scriptis versato, persuaderet, ea apud Christianos tradi, quae inter ipsos gentiles oculatiores iam vidissent. Id quod nobis sufficit ad demonstrandum, Platonica Theophilum nonnulla non satis sobrie ad explicanda diuina mysteria adhibuisse. Quamquam Arianismi Theophilus accusari non posse videatur. Placet doctissimi Operum Damasceni editoris MICHAELIS LE QVIEN? modestia, ita de hoc Theophili loco pronunciantis: *Haec plane accurata non sunt. At sufficiebant, vt homini gentili rudiori stilo ex Platoniorum placitis mysterium hoc delinearet, verique similitudinem ei conciliaret. Verum procul abest tum ab Arii tum a Sabellii impietate. Non enim duplex verbum posuit, vt putauit Petauius, sed vnum idemque, quod intimam esset et prolatum, τοῦτον τὸν λόγον hoc ipsismet verbum, inquit, sic prolatitium genuit, vt illud secum perpetuo, conuersans habeat.* Arius e contra docuit per verbum interior, sapientiam-

q) Ad Damascen. T. I. p. 151. seqq.

r) Reſte hoc et conuenienter ſystemati Alexandrino, Orientali et Cabbaliſtico dicitur: λόγον, πρωτόγονον, Adam-Kadmon, δύναμιν τοῦ Θεοῦ, quae prius in ipſo Deo latuerat, tum ex eo ema-

nando progreſſam eſſe, cum condendi mundi conſilium cepiſſet. At haec Chriſtiana non ſunt, licet Arianam et Sabellianam quoque ſententiam non expriment.

entiamque Dei creatum e nihilo esse verbum illud, quo velut instrumento vniuersum hoc conderetur. Sed et Sabellium ferit, dicendo, verbum istud ex Deo esse genitum, primogenitum omnis creaturae, Dei administrum, qui assumpta patris persona in paradysum venerit, et cum Adamo collocutus sit. Ex initio Euangelii secundum Ioannem concludit; verbum, cum sit Deus, ortumque sit ex Deo, quodocunque vult vniuersorum pater, ab eo mitti ad quemuis locum, eoque cum venerit, et audiri et videri. Eiusmodi profecto locutiones, gigni, ortum habere, mitti, venire, videri, audiri, in loco reperiri, non nudam ἐνεργειῶν operationum, sed rem in se subsistentem indicant. Quamobrem si quis error ex hoc Theophili loco inferatur, ille saltem nec Sabellianicus nec Arianicus fuerit. Quae sobrie fati et modeste monentur, caute tamen accipienda esse, docent, quae Platonice de hoc mysterio Theophilus dixerat. Qui, vt verisimile, sufficere putauit, si demonstraret Autolyco, quod Platonismum iuniorem secutus negare non posset, λόγον ab aeterno inesse Deo, tanquam rationem essentialem in eo subsistentem, vbi autem mundi condendi consilium Deus cepisset, eum ὑπουργῶν voluntatis suae progredi ex essentia sua iussisse, id est, verbum hoc protulisse. Quae emanationis systemati supra explicato affinia magis sunt, quam Christiano, a Theophilo vero ad instruendum tantum hominem gentilem adhibita videntur, vt alios quoque patres ad haereticos et gentiles refutandos Platonice placitis suas demonstrationes accommodasse constat. Verum de his in theologorum scholis plura.

§. VI. Potiori adhuc iure inter huius seculi philosophos refertur ex doctoribus hac aetate viuentibus A T H E N A G O R A S, quem cetera fati obscurum oblata imperatori *Apologia pro Christianis* et liber *de Resurrectione carnis* fecit celebrem. Quamuis paucissima sint, quae de eius rebus vitaeque circumstantiis veteres referant, ex eius tamen scriptis nouimus, Athenis natum inter philosophos sui temporis iuuentutem exegisse. Id enim philosophi nomen, quod is ad Christianos transiens retinuit, euincit. Cum autem more illius aetatis, conuersus ad puriora sacra, non nomen tantum, sed et habitum philosophi serauerit, recte inde colligimus, a philosophiae studio eum non totum abstinuisse Christianam fidem amplexum, sed nomen illud atque industriam suam transtulisse ad sanctiora dogmata, habitu philosophico exornata. Id quod eo magis fieri potuit, cum et habitus philosophorum esset modestissimus, et nomen summa auctoritate fulgeret, sicque Christiani doctores sperarent, gentiles huius nominis obtentu et sapientiae secularis opinione faciliores aures ipsis esse largituros. Cum autem eius temporis philosophia tota,

*Athenagorae
philosophia.*

s) Omnia, quae ad huius doctoris historiam literariam pertinent, diligenter collegit ANDR. POLYC. LEYSERS pec. diss. de Athenagora

Hist. philos. Tom. III.

philosopho Christiano. Lips. 1736. 4.

t) PHIL. SIDETA, cuius fragmenta edidit H. DODWELLVS p. 496.

quod nomen et professionem attinet, fuerit sectaria, quoad philosophandi autem methodum syncretistica, Athenagoras autem omnium fere sectarum exploratorem se quidem praestiterit *, maxime tamen Platonicis dogmatibus fauerit, facilis inde quoque coniectura est, cui se sectae addixerit, cum adhuc in philosophorum commilitio haereret. Accurate autem philosophari eum didicisse, elegantissima magnaue et iudicandi acie et dicendi facundia conscripta Apologia docet, in qua melius plerumque ceteris apologiarum scriptoribus argumentatur, et fundamentales Graecorum philosophorum errores in apicum producit atque ita refutat, vt pateat, et accurate eos illum tenuisse, et fontes eorum atque absurditates perspexisse. Quibus tamen omnibus opponit non modo rationes philosophicas, sed potissimum fidem quoque diuinam, vatumque diuinitus inspiratorum auctoritatem, quam apposite ex ipso quoque Platone testimonio petito roborat. Ex quibus intelligi potest, quid de opinione Cel. MOSHEMII * statuendum sit, qui Athenagoram primum inter Christianos fuisse coniiicit, qui Eclecticum philosophandi genus in Ecclesiam introduxerit. Nobis, pace viri magni, Athenagoras non quidem primus fuisse videtur, qui hanc syncretisticam philosophandi methodum in Aegypto enatam, et in scholis Platonicorum receptam, scholis Christianorum intulit, talem enim sentiendi et confundendi dogmata morem iam in Hermae pastore, qui antiquior est Athenagora, obseruamus, inter primos vero fuisse eo facilius largiendum esse putamus, quo magis verisimile est, habitum et professionem philosophi, quam ad sacram Christianorum fidem translatus seruaui Athenagoras, multum auctoritatis illi instituto attulisse. Ita vero, dum Eclecticum concedimus, non negamus, secutum eum fuisse placita Platonica. Eos enim omnes, qui Platonismi nuper in Aegypto reformati sectatores se praebuerunt, eiusmodi syncretisticam philosophandi methodum secutos fuisse, suo loco probauimus. Fatendum tamen, caste magis ea in re atque sobrie versatum fuisse Athenagoram, et quae in diuersis sectis in vno conuenire viderat, secundum diuerforum tamen principiorum sensum explicuisse. Id quod egregio specimine docuit, vnitatem Dei ex ipsis quidem Platonis, Aristotelis atque Zenonis systematibus demonstrans, simul autem ostendens, quo quisque sensu Deum definiuisset, accurate etiam exponens, quo momento Christiana disciplina, illis longe sublimiora et perfectiora afferens, a philosophorum gentiliu praeeptis differret. Qua in re eo accuratiorem eum esse oportuit, quod ad imperatorem M. Aurelium Antoninum diceret, quem in omni Graecanica philosophia institutum fuisse suo loco docuimus,

u) Probat id Athenagorae Apologia, bonae frugis ex Graecanica philosophia plena, ipseque hoc studium omnes sectas explorandi laudat in imperatoribus p. 6. ed. Paris.

x) De turbata per recentiores Platonice ecclesia §. 4.

y) Ita enim in inscriptione Apologiae: „Imperatoribus Marco Aurelio Antonino, et L. Aurelio Commodo, Armeniacis, Sarmaticis, summisque philosophis.“ Vbi quantae lites de isto Commodio sint, aliis pro L. Vero, aliis pro Commodio filio Antonini certantibus, in H. L. caar-

docuimus, et ipse Athenagoras testatur ^z. Quamuis autem satis perspicacem se in hac gentilis et Christianae philosophiae comparatione Athenagoras probauerit, non potuit tamen communem seculi sui naeuum effugere, vt non ex ista Platonica vel Eclectica philosophia quaedam sacris dogmatibus affueret, quae ferri vix possunt. Quod vt suo iudicio vsus intelligat Lector, potiorum placitorum philosophicorum Athenagorae syllogen, quantum institutum nostrum, arcetos nobis limites ponens, permittit, hoc loco exhibebimus. Ita enim, cum philosophi nomen inter Christianos quoque seruauerit Athenagoras, luculento exemplo constabit, qua ratione Christiani hoc seculo philosophati sint. Solam autem considerabimus, breuitatis causa, Apologiam, quamuis de resurrectione quoque subtilissime philosophatus dignus sit, qui respectu habito ad Graecorum de partibus corporum essentialibus, formisque rerum materialium sententiis diligenter audiatur, examineturque: id quod tamen hoc loco prolixum nimis, iisque relinquendum est, qui Athenagorae philosophiam ex instituto enarrant ^a. Ita vero philosophus elegantissimus, ex Atticam eloquentiam cum acumine philosophico mire iungens:

I. Deus ingenuus est, generari enim non potest, id quod est, sed quod non est ^b.

II. Deus inuisibilis loco nullo includi potest, nec aliter quam sola mente ac ratione comprehendere, qui pulchritudine, spiritu et potentia ineffabili continetur ^c.

III. Est Deus sibi omnia, lux inaccessa, mundus perfectus, spiritus, potentia, verbum ^d.

IV. Deus ingenuus, et ea, quae ipsius sunt, ita mundum excedit, vt impleat vndiquaque, quicquid supra ipsum est, nec locum vllum se vacuum relinquat.

V. Deus ingenuus et impassibilis, nullam diuisionem admittit, neque ex partibus constat ^e.

VI. Deus a materia separandus est, aliud enim est materia, aliud vero Deus, alia vero quam plurima in medio partim materiae, partim Deo propiora ^f.

VII. A principio Deus, qui est mens aeterna, ipse in se ipso λόγον habet, cum ab aeterno rationalis sit ^g.

E e e 2

VIII. Fi-

L. enarrari solet, nec huius loci est. Nobis ideo posterior sententia arridet, quod diserte Athenagoras p. 17. dicat: *ὡς γὰρ ὑμῖν πατὴρ καὶ υἱὸς πάντα κεχῆρωται.* „Vt vobis patri et filio in potestate sunt omnia.“ Verus autem frater non filius fuit. Nec obstat, quod dissentientes obiciant: Commodum vita turpissimum philosophum nunquam egisse. Athenagoras enim, cum patrem cum filio alloqueretur, in argumento philosophico recte nomen, quod Aurelius affectabat, ad vtrumque, captandae benevolentiae causa, transtulit, cum talem filium suum Marcus

vellet, eumque, teste Herodiano, ab optimis philosophis instrui curaret. Dubium itaque non est, Commodum, viuo parente, philosophiae amorem simulauisse.

z) Apol. pro Chr. p. 6.

a) De philosophia Iustini M. et Athenagorae Diff. edidit Cl. RAV nobis non visam.

b) Apol. pro Chr. p. 5.

c) p. 10.

e) p. 6.

g) p. 10.

d) p. 25.

f) p. 5.

VIII. Filius Dei est λόγος patris in idea et efficacia (ἐνεργεία) ab ipso enim et per ipsum facta sunt omnia, cum pater et filius vnum sint.

IX. Primigenia haec est patris progenies, quae non vt facta, sed vt cunctarum rerum idea foret, progressa est ^b.

X. Hac idea indigebat materia informis, siue illa natura, quae se subiectum formandum praebebat, quae confusa inter se adhuc nec dum discretis crassioribus ab eis, quae leuiores erant, digeri perficique opus erat ⁱ.

XI. Hoc Dei verbo facta sunt omnia, eius quoque spiritu continentur (συνέχεται) ^k.

XII. Plato excelsio animo mentem aeternam et sola ratione comprehendendum Deum est contemplatus, nempe id, quod vere est ens, et quod est vniiforme, porro quod ab eo emanat (ἀποχρόμενον) bonum, hoc est veritatem, deque potestate suprema differuit, et quod circa regem sint omnia bona, et omnia ipsius gratia, quodque ipse sit causa omnium, et rebus omnibus adfit ^l.

XIII. Angelos opifex et architectus mundi Deus verbo suo tanquam in classes ordinauit, centuriauitque, vt elementa, coelos, mundum, et quae in mundo sunt, vicesque et ordinem omnium moderarentur ^m.

XIV. Idcirco Deus angelos creauit, vt rebus a se digestis prouiderent, quamuis enim ipse vniuersali sua et communi prouidentia vniuersis prouideat, particularem tamen rerum singularium, quae cuique fuerint commissae, curam angelis imposuit ⁿ.

XV. Pulcherrimus est mundus, nam et magnitudine excellit, et ordine et pulchritudine eorum, quae in eo sunt ^o.

XVI. Elementa quamuis pulchra sint propter artificis artem, a materiae tamen natura non degenerant ^p.

XVII. Dei bonitati, quae ei adiuncta copulataque est, vt corpori color, spiritus materiae adhaerens aduersatur ^q.

XVIII. Spiritus tamen ille a Deo ipse creatus est, vt reliqui angeli, et materiae eiusque formis administrandis praefectus ^r.

XIX. Angeli libertate vsi alii vltra boni manserunt, et fideles in munere, alii res sibi concreditas contumeliose tractarunt et praeter officium se gesserunt.

XX. Eorum princeps, materiae eiusque formarum constitutus praefes, et alii ex illis, qui circa mundi primum fundamentum erant.

XXI. Hi et libidine in virgines et carnes, princeps vero nequitia, negligentia et improbitate circa procurationem sibi creditam peccauit.

XXII. Angeli cum coelo excidissent, circa aërem et terram obuersantes non amplius supra coelum euehi potuerunt, vt et animae gigantum,

h) Apol. pro Chr. pag. 14.

i) p. 5.

l) p. 14.

k) p. 26.

m) p. 27.

n) p. 15.

p) p. 26.

r) p. 28.

o) p. 16.

q) p. 27.

tum, adeoque daemones circa mundum oberrant, et Dei procurationi se opponunt.

XXIII. Quamuis ratiocinandi vis eadem et communis sit omnium, vnusquisque tamen, prout partim ingenio suo inclinatur, partim a principe materiam obtinente, et affeclis eius, malis genis afficitur, alius aliter fertur moueturque.

XXIV. Genii qui ad idola pertrahunt, ii sunt, qui sanguine victimarum gaudent, easque lambunt.

XXV. Irrationales et phantastici circa opiniones motus alias alia idola siue spectra partim a materia trahunt, partim ipsimet sibi fingunt, et pariunt. Et hoc tunc maxime in animam cadit, quum spiritum materiam in se admittit, eique vnione quadam permixta est: quod fit, quum non ad coelestia eorumque conditorem, sed deorsum ad terrestria respiciens tota ad terram decusat, nihil aliud quam sanguis et caro, non amplius spiritus sincerus.

XXVI. Quum autem mollicula et flexibilis anima rudis et experta sanae doctrinae, quae nec veritatem est contemplata, neque patrem et opificem vniuersorum cogitatione complexa, falsis ipsa de se opinionibus fuerit imbuta, daemones illi materiae dediti, nidoris et sanguinis victimarum auidi et hominum impostores, per falsos illos et vanos in vulgi ac imperitorum animis motus imaginationes quasdam tanquam ab idolis et simulacris profectas eis infundunt.

XXVII. Hac mortali defuncti vita, alteram hac terrestri longe meliorem, nempe coelestem victuri sumus.

XXVIII. Recte praecipunt philosophi, qui de rebus intellectualibus et sensibilibus aliquid prodiderunt, corpora subtilissima et intellectu tantum percipienda priora antiquioraque illis esse, quae sensu percipiuntur.

XXIX. Ex principiis illis et elementis intellectualibus, vnde ab initio concreta sunt corpora, rursus postquam dissoluta fuerint, coalescere et constitui denuo quid prohibet?

Potiora haec ex multis sunt in Athenagorae Apologia, ad quae respiciendum illis esse putamus, qui de philosophia eius iudicium formare cupiunt accuratum. Et subtiliter quidem in his omnibus ratiocinari Athenagoram, adeo vt philosophum professione talem facile sentias, omnino fatendum est. Ast luculenta quoque his inesse Platonicae philosophiae in Aegypto reformatae et ad Christiana dogmata translatae vestigia, Platonismi huius vel mediocriter gnarus intelliget. In plerisque enim his assertis et locutiones Platonicae et opiniones respiciuntur. Placuit enim huic sectae, Deum sola mente intelligi, esse Deum lucem inaccessam et mundum omnia in se continentem, fibique locum existentem, et a materia separandum qua talem. Esse porro inter Deum et materiam innumeras

E e e 3

meras

s) Apol. pro Chr. p. 29.

t) p. 30.

u) p. 39.

meras classes entium partim materiae, partim Deo propiorum, et ab utriusque natura participantium. *Κύρια δόξα* quoque fuit in hac schola Deum *λόγον*, in se habere, eo quod sit rationalis, esseque *λόγον* ab aeterno cum patre, esseque illum ideam rerum omnium, et ideo cum ab aeterno in sinu Dei latuisset, effusum esse, atque progressum, ut inconditae informique materiae se ideam praeberet, eaque, quae non ordinata essent, ordinaret. Mundum, quoque dicebant esse pulcherrimum opificis artificium, quoad tamen natura eius pateretur, eius quoque partes omnes anima diuina infusa continere constringique. Esse quoque dicebant in materia spiritum malignum, brutum, refragantem demiurgo. Angelos praecipiebant formandis gubernandisque rebus materialibus praefectos esse, et daemones omnes habere corpora intelligibilia coelestia, subtilissima, malos autem circa materiam in aëre crasso versantes eam turbare, hominibus illudere, antitheos se praestare, et inordinatos in animis motus efficere, nidore quoque et sanguine victimarum vesci, et in hominum leuium et cupiditatibus carnalibus deditorum animis miras illusiones efficere. Nihil horum est, quod non Platonice Alexandrinis placuisse ex vno Iamblichio, allatis eius testimoniis demonstrari posset, nisi prolixam eorum doctrinae *διατύπωσιν* *superiori Tomo* dedissemus, unde Lector plura, quae huc pertinent, facili hauriet negotio. At haec omnia ita exprimit Athenagoras, ut clarissimum sit, in schola eiusmodi eius philosophiam fuisse formatam. Is vero tantum abest, ut Platonis nomen refugiat, ut in maximo de Deo et SS. Trinitate mysterio, deque resurrectione corporum, itemque de spiritibus intermediis ad eum potissimum auctorem non sine encomio prouocet. Non negamus tamen, emendauisse Athenagoram Platonica dogmata et Scriptura duce refinxisse; quale e. g. dogma est, de spiritu materiae, a Deo creato, qui vero sua libertate abusus malus factus sit. Vtrum autem Athenagoras ubique saniores sensum expresserit, et annon Platonice magis subtilitates, quam Scripturae simplicitatem secutus fuerit, nostri hoc loco non est, definire, et ad historiam theologiae veteris Ecclesiae pertinet, facile autem ipse iudicium interponet Lector suum, si doctrinam Athenagorae, de lapsu, operationeque angelorum expenderit, ut alia ipsamque de *λόγω* doctrinam ad creationem demum ex Deo per emanationem progressu taceamus; quam ubi ad orthodoxos sensus reuocat BVLIVS *, ostendit magis, quam significationem verba eius habere debeant, quam, quem sensum fundant γ. Quanquam hoc loco difficiles esse nolumus, si quis contendat, Athenagoram melius sensisse, quam scripsisse, cum nobis sufficiat, quod ad imperatores, ut ipse vocat philosophos dicendo Platonice Alexandrinos in *Φιλοσοφούμεναις* suis imitari sibi constituerit, ut ita faciles apud eos reperiret aures. Nec alia nobis ratio esse videtur, cur materiae

x) Defens. fidei Nicaenae l. c.

γ) Errorem eius de angelis materiae praefectis, iam notauit PHOTIVS Cod. CCXXXIV.

pag. 480.

teriae a Deo creatae mentionem faciat nullam, vel, vt Theophilus Antiochenus fecit, ex nihilo Deum produxisse omnia dixerit, nisi, ne nimium imperatorem Stoicae philosophiae addictissimum offenderet. Vnde licet, passim more Platoniorum Stoicos pungat, id tamen tacite quasi et aliud agendo facit, et saepe, more Platoniorum iuniorum, eorum opiniones Platonice explicat. Ceterum in morali philosophia communes seculi sui, naeuos eum secutum fuisse, passim ex eius scriptis patet. Nam et vsum coniugis non nisi ad procreationem liberorum extendit, et in coelibatu maiorem sperari posse cum Deo coniunctionem, ait, et secundas nuptias decorum aliquod adulterium esse statuit ^z. Quas hypotheses Platonica dogmata re dolore dudum viris doctis obseruatum est ^{*}. Fertur quoque passim fabula Milesia, philosophicis sententiis plena sub Athenagorae nomine. Sed supposititiam esse, passim viri docti annotauerunt ^a. Quidam Athenagoram primum catecheticae scholae apud Alexandrinos doctorem faciunt, PHILIPPI SIDETAE ^b testimonio nixi ^c: ex quo coniicit celeberrimus MOSHEMIVS ^d, ad eum introductae in ecclesiam philosophiae Eclecticae initia referenda esse. Verum et illud extra dubium nondum positum est ^e, et nondum euictum, in hac schola doctores praeter Christiana dogmata etiam philosophiam iam tum docuisse. Quare eam coniecturam in medio relinquimus, melius, nisi fallimur, facturi, si infauisti huius Syncretismi epocham ad Origenem referamus, quamuis ab infelici isto contagio nec Clemens, nec Pantaenus sibi cauerint, morem Alexandrinum secuti.

§. VII. Legitur inter scripta quoque doctorum seculi secundi HERMIAE *irriso gentilium philosophorum*, elegans doctumque opusculum, de cuius tamen neque auctore neque tempore certi aliquid constat. Parentem vero id habuisse philosophum quendam ad Christianorum castra transgressum tota docet tractatio, et ipsa inscriptio commonstrat, quae philosophum Hermiam appellat, quo ab Hermia Sozomeno, Hermia Alexandrino aliisque distinguitur. Ille enim non philosophum et historicum se praestitit, hic philosophus quidem fuit, vt suo locum dictum, sed gentilis non Christianus. Digna vero breuis, at erudita tractatio, quae accurate legatur, cum haud inelegans Graecae philosophiae compendium offerat, multaque habeat, quae dogmatibus Graecorum physiologicis de principiis de Deo, et de anima, miram lucem affundunt, et evertendo inepto,

Hermiae philosophia.

^z) Apol. pro Chr. p. 37.

^{*}) Vid. BARBAYRAC. de la morale des Peres c. 4. §. 33. p. 41. BAYLE Dict. T. I. art. Athenagoras not. E. p. 371. ITTIG. Sel. Cap. H. E. Sec. II. c. III. f. 6. p. 228 aliique.

^a) Vid. HVERTIVS de fabul. Roman. p. 53. CAVE Hist. Lit. Scr. Eccl. p. 47. TENZEL. Exerc. sel. P. I. p. 199. FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. V. p. 88.

^b) Fragment. I. c.

^c) DODWELLVS l. c. inuito SAM. BASNAGIO Annal. T. II. p. 160. aliisque.

^d) Suspendit tamen vir cel. iudicium de hoc Athenagorae officio in diss. de aetate Apolog. Athen. Vol. diss. H. E. p. 317.

^e) Sunt enim Sidetae fragmenta vel falsae vel negligentis tamen narrationis suspecta, nec fide sola digna.

*Irenaei phi-
lofophia.*

inepto, qui feculo fecundo, tertioque longe lateque inualuit, Syncretifmo aptiffima funt. Vnde bene meriti de philofophorum hiftoria funt Auguftani noftri, Io. Iacobus Fuggerus, Raphaël Sailerus, Hieronymus Wolfius, quorum primus e codice mfc. eum libellum fubminiftrauit, fecundus verfione intruxit ^f, tertius annotationibus in vsum iuuentutis ex hiftoria philofophica petitis illuftrauit ^g: quam operam quoque praeftitit vir magnae in veteri philofophia eruditionis THOMAS GALEVS ^h. Notiori nomine magnisque in rempublicam facram meritis inclaruit IRENAEVS, virorum apoftolicorum difcipulus, et non facrarum modo literarum, fed et philofophiae Graecanicae peritiffimus, cuius literariam hiftoriam, qui volent, praeter alios haurient a MASSVETI ⁱ diligentia, qui egregie de eius fcriptis meruit. Plurimum operae pofuit doctor ecclefiae vigilantiffimus, in refutandis haereticorum delirijs, ex Syncretifmo philofophiae Orientalis, Aegyptiacae, Platonicaeque, cum dogmatibus Christianis commixtae, quae diligenter recensuit, fontesque indagare conatus eft, ob quam rem debitas iam a veteribus laudes reſulit, alibi recensendas ^k. Dolendum tamen, doctorem optimum, et vt pio, pro cauffa Iefu Chrifti zelo accenfum, ita eruditione Graeca fatis inſtruetum, philofophiam Orientalem et Aegyptiacam non intellexiffe, et ad eius hypothefes, quod debebat, non attendiffe, vnde, Gnofticorum, et imprimis Valentinianorum errores, explorando, labi eo magis debuit, quo magis ad vnum Platonifmum, certe ad Graecanicarum feſtarum confuſionem pleraque referret, id quod falſum eſſe verasque haereſium illarum origines non pandere ex haecenus dictis conſtat. Facile tamen hoc in viro cetera de doctrina Chrifti meritiffimo ferri, emendarique ab hiftoriae philofophicae accurate perito poteſt. Aſt tranſtuliffe eum ex Platonifmo ſuo tempore inualeſcente et ad iſta placita reformato nonnulla in Chriftiana dogmata, eaque ſuo Alexandrino illeuiſſe, vt eo fortius haereticos confunderet, conſilij magis incogitantia excuſari, quam defendi poteſt ^l. Quamuis autem omnem lapidem mouerit, omnesque ingenij et eruditionis neruos adhibuerit Maſſuetus ^m, vt Irenaeum ab obiectis doctrinae naeuis purgaret, eumque reſtiora docuiſſe ſenſiſſeque, quam multi indignantur, oſtenderet, adeo tamen manifeſte Platonifmi Alexandrini veſtigia in nonnullis expreſſit, vt ipſe Maſſuetus negare ea non potuerit, ſatisque eluceat, Irenaeum, de Platonica philofophia eandem opinionem fouiſſe, quae pleroſque patres ſeculi ſecundi in tranſuerſum egit. Ita enim, vt paucis hos errores tangamus, in hiftoria critica, veris

f) Baſil. 1553. 8.
g) Subiunctam tabulae compendioſae Hiſt. phil. a G. MORELLIO Tiliano collectae p. 180. ſeqq. quae editio apud FABRICIVM Bibl. Graec. Vol. V. p. 97. adijci enarratis debet.
h) Ad calc. Tatiani a GVIL. WHORT. Oxon. 1700. 8. editi.

i) In Diſſertationibus ad Irenaeum.
k) TERTVLL. in Val. c. 5. HIRRON. ep. 83. EPIPHAN. haer. 31. c. 33. T. I. p. 204.
l) Idem praeter multos iudicium eſt PETA-VII l. c. et HVETII Origenian. L. II. c. 2. q. 1. §. 14. p. 38.
m) l. c. §. 59. p. 132.

teris doctrinae Christianae latius explicandos, LXXviri versioni Θεο-
 πνευσίαν tribuit, hocque falso principio ductus, in praeceptis moralibus
 quibusdam ex Scripturae sacrae explicatione deriuandis, labitur. Contra
 Gnosticorum quoque, praecipue Valentinianorum, βδέλυγματᾶ Platonici-
 cis armis, more seculi sui, disputans, errores systematis Alexandrini si
 non re ipsa, (de quo hoc loco pertinacius contendere nolumus) certe
 locutionibus docendique et tradendi modo ad mysteria Christiana sanctissima
 de SS. Trinitate deque λόγῳ transfert. Cuius generis pluscula sunt,
 quae in Irenaeo notauit DIONYSIVS PETAVIVSⁿ, et qui more suo eum
 exscripsit CHRISTOPHORVS SANDIVS^o, quos sequuntur recentis-
 simi nonnulli Christi diuinitatis hostes^p, quae tamen huc transferre
 omnia instituti non patiuntur limites. Obseruamus tamen, in distin-
 guendis inuicem tribus diuinitatis personis iis vti locutionibus Irenaeum,
 quae quandam subordinationem dignitatis et auctoritatis atque originis
 inuoluunt, ad quas imprimis pertinet, quod more aliis quoque huius
 seculi doctoribus recepto, ὑπεργίαν quandam filio Dei siue λόγῳ in con-
 dendo mundo tribuit^q. Quamuis autem fatendum sit, male in Aria-
 nismi recentioris patrocinium ea trahi, cum quae ea de re habet Irenaeus
 alium longe sensum postulent, quam quem illi diuinitatis Christi hostes
 affingunt, eo quod et vere esse Deum filium et semper coëxstitisse pro-
 fessus sit^r: apertum tamen, illum, vt eo melius haereticos retunderet,
 qui inter λόγον et demiurgum ingens discrimen intercedere statuebant,
 communibus eos, quod credebat, armis, oppugnando, talia ex philo-
 sophia Alexandriae in Platoniorum scholis personante, adhibuisse verba,
 phrasisque, quae excusari leniriue, nisi nescio quibus machinis violentis
 sane et arte excogitatis, non possunt. Vnde quod de aliis patribus
 in hoc luto haerentibus supra dictum, ad Irenaeum quoque applicandum
 est, non diffitente P. D. HVE TIO^s. Praeter haec et alia sunt mani-
 festa Platoniarum hypotheseum ab Irenaeo incaute, admissarum specimi-
 na, quae ipse MASSVETVS^t negare non potuit. Tribuit enim
 angelis corpus subtile, communi sui seculi praepudicio inescatus. Sic de
 anima quoque errores haud leues admisit, ex Platonici lacunis haustos
 nulloque fuce illiniendos. Immortalitatem animae quidem tribui, eam
 tamen corporalem vel materialem potius esse, habereque illud ὄχημα,
 quod tantopere deperierunt recentiores Platonici. Vnde statuit animas
 corporibus solutas figuram hominis habere ac conseruare, vt etiam
 cognoscantur^u. Quam opinionem animae materialitatem inferre recte
 vidit

n) Theol. dogm. loc. cit.

o) In nucleo histor. eccles. p. 91.

p) GUIL. WHISTON in prim. Christ. reuiu. p. IV. art. 7. q. 10.

q) L. III. c. 8. n. 3. L. IV. c. 7. n. 4. c. 38. n. 3.

r) L. II. c. 30. n. 9. p. 163. c. 25. n. 8. L. III. c. 4. n. 1. haec vero Ariani nullus dixerit.

s) l. c.

t) Diff. III. art. 9. p. 153. seqq.

u) L. II. c. 34. p. 168. L. II. c. 19. n. 7.

vidit NATALIS ALEXANDER ^z, fassusque est MASSVETVS ^a. Quod licet neget, et Irenaeum excuset doctissimus CVDWORTHVS ^b, eo quod incorporalem animam Lugdunenſis doctor dixerit, recte tamen et erudite obſeruatum acutiſſimo MOSHEMIO ^c, id ex Irenaei mente tantummodo intelligendum eſſe, reſpectu functionum corporis habito, et quoad actiones animae, quae a corpore edi nequeunt; cum cetera animam non minus, quam angelos ex ſubtiliſſima materia conflataſſe putauerit. Vnde animae quoque immortalitatem non a natura ſua intrinſeca, quamuis id putet quoque S. Reu. DEYLINGIVS ^d, ſed a voluntate diuina deriuat. Id quod luculento Irenaei loco conficitur, vbi ita docet: *Quemadmodum coelum etc. multo tempore perſeuerant ſecundum voluntatem Dei, ſic et de animabus et ſpiritibus et omnino de omnibus his, quae facta ſunt cogitans quis minime peccabit, quod omnia, quae facta ſunt, initium quidem facturae ſuae habeant, perſeuerant autem, quoad uſque et Deus et eſſe et perſeuerare voluerit.* Quam tamen ſententiam ab H. DODWELLO in ſuas partes eam vocantis opinione diſſerre agnoſcimus. Talia cum de anima cogitaret non potuit non aſſerere, animas corpore ſolutas characterem corporis cuſtodire, et habere hominis figuram. Quod ita quidem emollire conatur RENATVS MASSVETVS ^e, vt dicat, *accipi debere de certis quibusdam characteribus et notis, quibus a ceteris ſpiritibus ad informandum corpus haud quaquam deſtinatis diſtinguantur, et quibus animae humanae potius, quam angeli conſtituantur: neceſſe enim eſſe, vt in mentibus humanis etiam in coelo degentibus certi quidam characteres ſint, et certus quidam ordo ad corpus, quibus ab aliis corporibus diſtinguantur.* At nec verbis haec Irenaei eorumque contextui reſpondere, nec ſignificare aliquid clarum, et quod rationem characteriſticae iſtius notae exprimat, quilibet videt, qui non ſponte coecutit, et alius IRENAEI ^f locus aperte euincit, qua animam figuram corporis habere dicit, vt aqua in vas miſſa huius habet formam. Sed nec accuratum quoque eſt, nec a Platoniorum opinione longe remotum, quod tres quidem homini Chriſtiano partes tribuat, ſpiritum, animam et corpus, illum autem ſpiritum, ex Dei ſpiritu imaginem diuinam conſtituente deſumtam eſſe, adeoque ſolis fidelibus dari, non vero aliis hominibus dicat ^g. Qua ratione emendare voluit Platoniam de ſpiritus in homine diuina origine ſententiam, quam feliciter? Lector iudicet. Naeuos eius morales non tangimus. Oſtendit eos perſpicue Cl. BARBAYRACIVS ^h.

§. VIII.

z) H. E. Sec. II. diſſ. V.
 a) Diſſ. III. art. 9. p. 153. ſeqq.
 b) Syſt. intell. c. V. ſ. III. §. 27. p. 106. ſeqq.
 qui verba Irenaei ad *ἄλλα* tantum pertinere putat.
 c) Ad h. l.

d) Diſſ. de Irenaeo Teſt. verit. §. 42. p. 77.
 e) I. V. c. 7. p. 300.
 f) Ad. l. c. p. 168.
 g) L. II. c. 19. n. 6. p. 142.
 h) Vid. DEYLING. l. c. MOSHEM. l. c.
 i) loc. cit. c. III. §. 4.

§. VIII. Circa eadem tempora TERTULLIANVS quoque inclaruit, a rhetorum et iureconsultorum subfelliis ad Christiana castra traductus, vnde veteris iurisprudentiae vestigia complura apud eum cernuntur^k. Hunc veteris philosophiae fuisse callentissimum, et scripta eius ostendunt, et VINCENTIVS LIRINENSIS^l luculentus testis est, qui hoc eius eruditionem encomio ornat, quamuis discessum eius ad Montani errores graui postea indignatione prosequatur: *Hic apud Latinos nostrorum omnium facile princeps iudicandus est. Quid enim hoc viro doctius? quid in diuinis atque humanis rebus exercitatus? Nempe omnem philosophiam, et cunctas philosophorum sectas, auctores assertoresque sectarum, omnesque eorum disciplinas, omnem historiarum ac studiorum varietatem mira quadam mentis capacitate complexus est. Ingenio vero nonne tam graui ac vehementi excelluit, vt nihil sibi pene ad expugnandum proposuerit, quod non aut acumine irruerit, aut pondere eliserit? Iam porro orationis suae laudes quis exequi valeat? quae tanta, nescio qua, rationum necessitate conferta est, vt ad consensum sui quos suadere non potuerit, impellat, cuius quot pene verba tot sententiae sunt, quot sensus tot victoriae. Quae si non omnia^m, pleraque tamen vera esse, facile largientur doctissimi scriptoris lectores attenti, et imprimis Graecanicae philosophiae notitiam deprehendent haud vulgarem. Quam tamen, praecipue Platonicam, cum verum vnicumque fontem haeresium omnium statueret, ignoraretque Orientalis philosophiae mysteria in explicandis refutandisque Marcionis, Praxae, Hermogenis, Gnosticorumque erroribus necessaria, non semper verum vidit atque attulit, nec vbique, quamquam id ei tribuit LIRINENSISⁿ illorum blasphemias multis ac magnis voluminum suorum molibus, velut quibusdam fulminibus euertisse, censendus est. Verum id communi cum reliquis Christianae fidei προμάχοις ex hoc seculo, qui calamum in haeticos strinxerunt, habet commune. In philosophia autem eum ingenio, quod habebat elegantissimum, quam iudicio praestantiorum, nonnunquam lapsum fuisse, vel vna illa inficeta, si dicendum quod res est, opinio euincit, qua non substantiis modo spiritualibus, sed ipsi quoque Deo corpus tribuit, non visibile quidem, verum tamen et reale. Ita enim^o: *Quis negabit Deum corpus esse, etsi spiritus est? Spiritus enim corpus sui generis in sua affine. Sed et inuisibilia illa quae sunt, habent apud Deum et suum corpus, et suam formam, per quae soli Deo visibilia sunt, quanto magis, quod ex ipsius substantia missum est, sine substantia non erit.* Quae verba cum satis crassum errorem inferant, occasionem dedere viris doctis varia ratione Tertullianum excusandi, rati, a communi eum corporis notione recessisse, et*

Fff 2

per

k) Obseruare id post Eusebium recentiores passim, vid. DALLAEVS de vsu PP. L. I. c. V. p. 140.

l) Commonit. c. 24. p. m. 81. ed. Baluz.

m) Vid. DALLAEVS l. c.

n) loc. cit.

o) Aduers. Praxeam c. 7.

per corpus id, quod substantiam, vel (vt Scholastici appellarunt) realitatem existentiae et essentiae habet, intellexisse. Ast recte monuit eruditissimus H V E T I V S ^p, proprietatem sermonis hanc explicationem non admittere, cum non corpus tantum sed formam quoque requirat Tertullianus, vt res nobis inuisibiles Deo visibiles esse queant. Neque dubitandum esse putamus Tertullianum, reiecta illa spiritus notione, quae immaterialem eum prorsus facit, cum imaginationis ductum secutus aliam sibi substantiam concipere non potuisset, quam quae intrinsecam corporis naturam subtilissimam sane et inuisibilem haberet, et Deo et spiritibus aliis corpus aliquod tribuisse, sed quod eandem naturam haberet, quam spiritibus mere intellectualibus et immaterialibus tribuebant alii, et a quo omnia ea remouerentur, quae vllam imperfectionem, diuisibilitatem, passionem, et his similia inuoluunt. Quo fere modo et Indos veteres, et Stoicos, et Epicurum corpus Deo tribuisse suis locis docuimus. Videturque, si coniecturae locus est, ad hunc errorem Tertullianus praeter imaginationis, quo ducebatur, imperium, quod in eius scriptis vbique elucescit, impulsus fuisse odio philosophiae Platonicae, quae in eiusmodi spiritibus intellectualibus constituendis proram puppimque philosophiae suae ponebat, et ex qua spirituum intellectualium catena aeonas quoque Gnosticorum ortas esse putabat, quemadmodum quae de materia, eiusque mala origine, Gnostici statuebant, Heraclito, et qui eum ex parte secuti sunt, Stoicis, disputandi vero acumen, Aristoteli tribuit, sicque philosophiam Graecanicam haereseos promtuarium facit. Adscribamus verba eius integra, vt suo Lector vti queat iudicio. *Hae (haereses) sunt doctrinae hominum et daemoniorum, prurientibus auribus natae de ingenio sapientiae secularis, quam dominus stultitiam vocans, stulta mundi in confusionem etiam philosophiae ipsius elegit. Ea enim est materia sapientiae secularis, temeraria interpres diuinae naturae, et dispositionis, ipsae denique haereses a philosophia subornantur. Inde aeonas et formae nescio quae, et trinitas hominis apud Valentinum, qui Platoniscus fuerat. Inde Marcionis Deus melior de tranquillitate a Stoicis venerat. Et vt anima interire dicatur, ab Epicureis obseruatur. Et vt carnis restitutio negetur, de vna omnium philosophorum schola sumitur. Et vbi materia cum Deo aequatur, Zenonis disciplina est, et vbi aliquid de igneo Deo allegatur, Heraclitus interuenit. Eadem materia apud haereticos et philosophos volutatur, iidem retractatus implicantur. Vnde malum et quare? et vnde homo, et quomodo? et quod proxime Valentinus proposuit, vnde Deus? Scilicet de entymesi et ectromate. Miserum Aristotelem, qui illis dialecticam instituit, artificem struendi et destruendi, versipellem in sententiis, coactam in coniecturis, duram in argumentis, operariam contentionum, molestam etiam sibi ipsi omnia retractantem, ne quid omnino tractauerit.*

Nolumus

p) Origenian. L. II. c. 2. q. 1. §. 8. p. 30.

q) De praescript. c. VII. p. 232.

Nolumus ex hoc luculento loco pluribus demonstrare, quam infero Tertullianus in philosophiam Graecanicam fuerit animo, eo quod crederet, ut alibi pronuntiauit ^r, philosophos haereticorum esse patriarchas. Legant, qui volent, loca eius, quibus vehementer in philosophiam inuectus est, collecta a IACOBO PAMELIO ^s. Neque operose, quod nonnulli viri eruditi fecerunt ^t, disputabimus, vtrum omnem prorsus philosophiam reiecerit Tertullianus, an tantum gentilem? Ea enim quaestio ex iis lucem iam accipit, quae supra de PP. mente hac de re in genere differuimus. Ab iis enim Tertulliani quoque sententia parum abire videtur. Hoc autem ad faciendam coniecturae nostrae fidem omnino ex istis eius verbis notandum est, Aeonum inuisibilem et intellectualium errorém Platonicae Tertullianum tribuisse philosophiae, eamque temerariam interpretem diuinae naturae et dispositionis ideo vocasse. Ast *κυριας δόξαι* Platoniorum erat, ideas esse prorsus intellectuales. Cum itaque his erroribus se opponeret Tertullianus, iudicio minus, quam ingenio, instructus, facile fieri potuit, ut studio *τῆς ἀνβολικῆς* illis opponeret Deum et spiritum omnem esse corpus, certa quidem ratione ab omni materiali corpore diuersum, talem tamen quoad substantiam. Qua ratione ex contradicendi pruritu saepius in errores lapsos fuisse patres, supra iam monuimus. Verum de his iudicium Lectori relinquimus. Sunt et alii in Tertulliano, ex hoc fonte promanantes errores, quo pertinet, quod scripserit, fuisse tempus, quo filius Dei non esset. Quamvis enim haec non sine verisimilitudine emolliant NATALIS ALEXANDER ^u et GEORGIUS BVLLVS ^x, negare tamen nequeunt, locutionibus Tertullianum usum fuisse minus fanis. Id quod aliter fieri non potuit, cum, ut alii quoque doctores, Ecclesiae, ita ille quoque notiones et locutiones ad explicandum SS. Trinitatis mysterium afferret ex Platonica philosophia hauistas easque ad retundendos haereticos adhiberet.

Naeuos vero ab eo in morali doctrina admissos examinare huius loci haud est: praestitit id perspicacissimus BARBAYRACIVS ^y, qui lapsum eum esse in dogmate de votis nuptorum secundis, de bello, de magistratus potestate deque matrimonio etc. ostendit, quamque imbelles et meris paralogismis nixas ratiunculas afferat, luculenter ostendit. Id quod in Tertulliano non miramur, more sui seculi, de numero magis, quam pondere, rationum suarum sollicito feruoreque disputandi nimio abrepto in praecipitium, quem eius naeuum insignem et rationalis philosophiae ignorantiam luculenter notauit LVD. ELLIES DUPINIVS ^z, qui legendus. Nec dubitamus ad eam ineptam quoque praescriptionis methodum, quam is primus ingressus est, referre, ad conuincendos errantes minime ido-

F f f 3

neam,

r) Adu. Hermogen. c. VIII. p. 269.

s) Ad TERTULL. de praesc. c. VII. p. 285.

t) CHRISTIAN. LVPVS ad h. l. p. 197. Rechenbergii et Cypriani Dissertationes de hac re supra adduximus.

u) H. E. Sec. II. Diff. IX. p. 490.

x) Defens. fid. Nic. sect. II. c. 7. f. III. c. 10.

y) De la morale des Peres c. VI. §. 2. seqq. c. VIII. §. 2. seqq.

z) Bibl. Script. eccles. T. I. p. 104.

neam, sophismatis vero multis frigidam suffundentem. Ceterum vtrum ad conuersionis notam, ringentibus philosophis, exprimendum pallium induerit, quod PAMELIO ^a visum, an, vt arctioris, cui se mancipauerat, vitae vinculi symbolum esset, togam cum pallio ad imitationem philosophorum commutauerit, quod CAS. OVDINVS ^b contendit, de eo in historia ecclesiastica disquirendum est. Nobis hoc loco non incommode id modo obseruatur, quod ad institutum nostrum pertinet, pallium illud, quod tanquam modestissimi habitus genus induere solebant Christiani, quamuis ideo *γραικοὶ ἐπιδήται*, arguto conuitio dicebantur ^c, a philosophis transsumtum fuisse, et id sibi vindicasse Christianos illos, qui asceticam quandam et strictiorem vitam, velut peculiare quoddam, philosophiae genus affectassent. Monuit id *ὁ πᾶν* SALMASIVS ^d: *Pallium illud, quod Christiani gesserunt, non fuisse Graecorum commune pallium, sed proprium ac peculiare philosophorum, et τριβῶν vel τριβώνιον vocatum esse, quae vox vilem vsuque detritam vestem sonat, unde et τριβωνοφόροι philosophi dicti. Quemadmodum autem Graeci generis haud alii ferme τριβῶνα siue pallium soliti fuerint usurpare, quam qui philosophos profiterentur, sic inter Christianos habitum illum philosophicum, hoc est, pallium neminem tunc temporis usurpauisse, nisi qui Christianum vere philosophum agere vellet. Nam qui disciplinae Christianae diligentissimos et exactissimos cultores praestare se voluissent in omnibus, hos Christianos philosophos fuisse dictos. Tales Tertulliani aetate episcopos, presbyterosque, et omnes Clericos, ac postea monachos fuisse.* Id quod etiam ex supra dictis confirmatur, vbi obseruatum, Iustinum, Aristidem, Athenagoram pallium philosophicum etiam post conuersionem seruauisse. Ex quibus patet, qualem philosophi characterem sibi Tertullianus vindicauerit?

*Clementis
Alexandrini
philosophia.*

§. IX. Nemo tamen maiori studio animique contentione seculo secundo post C. N. philosophiam sectatus est, proque ea verba fecit, et ad sacram Christianorum disciplinam eam admisit, quam CLEMENS ALEXANDRINVS, vir eruditissimus quidem et in veteri tam
Barbarica,

a.) In vita Tertulliani §. 2.

b.) De Scr. eccl. T. I. p. 214.

c.) Luculenter id explicat B. RHEINANVS ad librum de Pallio, vbi inter alia: „Quoniam „Graecorum gestamen erat pallium, vt toga „Romanorum, et Christiani frugalitatis gratia „pallio vestiebantur, tanquam veste simpliciore, „et philosophica, factum est, vt vulgari con- „ticio, qui nostris sacris initiati essent, Graeci „vocarentur, et ab iniectione pallii, quod tu- „nicae superimponebant, etiam imponentes, vt „ita dixerim, siue impostores. Nam pallium, „vt Tertullianus inquit, interulae superest, „cuius tota molitio operire solutum, id est vno „circumiectu. Quoties ergo Christianus ali- „quis prodisset, statim illud de triuio audiebat,

„ *ὁ γραικός ἐπιδήτης*. Id simpliciter accipiebat „indoctum vulgus ob pallii superimpositio- „nem; ceterum literati figuratum mortum in- „telligebant in vocabulo *ἐπιδήτης*, in quo fieret „ad impostoris nomen apud Latinos allusio, id „est deceptoris et hominis sanctitatem mentien- „tis, atque hoc est, quod Hieronymus ad Fu- „riam scribens, vbi cumque inquit, viderint „Christianum, statim illud, de triuio „*ὁ γραικός ἐπιδήτης*, vocant impostorem, de- „trahunt. Et alibi, in ep. ad Marcellam: Si „tunica non canduerit, illud e triuio, impostor „et Graecus est.“ Sed et reliqua legenda sunt lucem argumento foenerantia. Conf. Cel. LA- „MIVS de erudit. Apost. c. IV. p. 72. seqq.

d.) De Pallio ad libr. Tertull.

Barbarica, quam Graeca, praecipue vero ciuium suorum philosophia exercitatissimus, qui vero inter praecipuos doctores numerandus est, qui hoc philosophiae studio in transuersum acti sunt. Sine partium studio itaque et cum attentione consideranda est eius historia, ne, quod recentiori aetate GVILIELMO CAVEO, et FRANCISCO BALTO contra IOANNEM CLERICVM disputantibus ^e contigit, ea excusemus, et pigmenta illinamus talibus, quae naeuo non carent. Legenda itaque sine praeiudicio ipsa scriptoris elegantissimi, et lectionis multiugae copia iucundissimi, verum parum accurati scripta sunt, et cum iis comparanda eius historia est, quaeque supra de philosophia PP. in genere disquisiuimus repetenda, sine quibus rectum de philosophia Clementis Alexandrini iudicium interponere haud licet. Aegyptium fuisse Clementem Alexandriae natum, cognomen innuit, et communis veterum tradit opinio. Fuerunt tamen inter eos, teste EPIPHANIO ^f nonnulli, qui Atheniensem eum dixere. Ex quo coniecit CAVEVS ^g, Athenis Clementem natum et educatum indeque accitum ad scholam Alexandrinam translatum esse, ex ea enim vrbe etiam antiquissimis temporibus scholarum suarum moderatores petere solitos fuisse Alexandrinos. Quam coniecturam suam ex eo firmat, quod teste PHILIPPO SIDERTA ^h, Athenagoram praeceptorem habuerit, qui Athenis docuerit. Parum tamen huic coniecturae tribuendum videtur. Nam incerto tantum rumore quosdam Clementem Atheniensem fecisse, ex Epiphaniū loco est manifestum, id quod vnanimi veterum testimonio opponi non potest. Nascenti autem scholae catecheticae Christianos Alexandrinos alienigenas praefecisse, demonstrari prius debebat, nec ex eo euincitur, quod Athenis accersere doctores publicos Alexandrini consueuerint; illud enim ad gentiles tantum scholas pertinet, saltem exempla, quae adduci solent, eos solos tangunt. Nec verisimile est, Alexandrinos, apud quos Ecclesia hoc seculo iam erat florentissima, Athenis Christianismi professione nondum conspicuis doctorem nouae scholae aduocare voluisse. Ipsa quoque studiorum, et imprimis philosophiae, quam Clemens sectatus est, ratio, satis superque prodit, et Alexandrinum in eo regnasse temperamentum, et in hac celebri Musarum sede, prima eum literarum rudimenta, ipsaque philosophiae, quam deperibat, syncretisticae

e) Dederat Clementis Alexandrini vitam vir clarissimus GVIL. CAVEVS in Hist. liter. script. eccles. p. 53. prolixius vero in Antiquitatibus ecclesiasticis, Anglico sermone editis. In his excusare Clementem haud raro annisus est. Aliter IOANNES CLERICVS, vir celeberrimus, cum PP. quorundam vitas a se conscriptas Bibliothecae vniuersali T. X. p. 175. seqq. inseruisset, in hoc argumento versatus, naeuos Clementis libero detexit calamo, parique ratione de Eusebio quoque, Gregorio et Prudentio disputauit. Male id habuit Caueum, qui prae-

cipue ob obiectum Eusebio Arianismum in Clericum insurrexit pec. Diff. Hist. lit. Scr. Eccl. in fine adiecta. At defendit denuo CLERICVS iudicium suum in Epistol. crit. I. Quod ferri non posse ratus FRANC. BALTVS in Defensione PP. Platonismi accusatorum grauem Clerico dicam scripsit L. IV. c. 2. p. 431. seqq. quo successu, ex dicendis apparebit.

f) Haeref. XXXII. c. 6. p. 213.

g) Hist. Liter. Scr. Eccles. P. II. p. 54.

h) loc. supra cit.

cae elementa more ciuium suorum didicisse. Quos ille praeceptores ibi habuerit, ipse refert ⁱ, nempe *unum ex Graecia Ionicum, alias vero in magna Graecia alterum eorum fuisse ex Coele Syria, alterum ex Aegypto; alios autem ex Oriente, et eius alterum quidem Assyrium, alterum vero in Palaestina Hebraeum ex alto ducta origine, in quem cum incidisset, quieuisse se in Aegypto ait, venantem ea quae latuerant. Hos viros beatos maximi pretii et aestimationis fuisse ait.* Qui locus notatu maxime dignus est, non ob solum tantum Clementem, de cuius eruditione et potissimum philosophia ex praeceptoribus iudicium fieri potest ^k, sed ob vniuersalem quoque illam addiscendae philosophiae methodum, quae in Aegypto tum inualuit, et syncretisticum illud doctrinae genus inuexit. Ex eo enim luculenter patet, eos qui maiorem, quam quae apud vulgus obtinebat, eruditionem affectassent, non Graecanicam modo philosophiam literasque, sed et Orientalem disciplinam didicisse, sibi que magistros elegisse, ex Orientis regionibus profectos. Quos cum Alexandriae Clemens inueniret, mirum non est, eum in Aegypto conqueuisse, nec ad alias philosophiae sedes iter literarium instituisse. Vltimum autem ex Hebraeis Christianum ait, *Siculam reuera apim prophetici et apostolici verbi florem decerpentem sinceram quandam et incorruptam cognitionem ingenerauisse eorum, qui audiebant animis.* Qui vero isti praeceptores fuerint, non prodidit, locumque variis eruditorum coniecturis fecit. Cum enim, habuisse se vnum ex Graecia Ionicum narret, nec Ionicus nomine proprio aliquis veteribus alibi memoretur, in mentem venit IO. CLERICO ^l, fuisse hunc Graecum sectae Ionicae deditum. Huius enim sectae, a Thalete conditae physiologiam in quibusdam capitibus cum Hebraeorum cosmogonia pulchre conspirare, indeque facile occasionem captare potuisse Clementem, propius reuelationem diuinam in Hebraeorum oraculis contentam inspiciendi. Sed recte monuit BALTVS ^m, non enarrare Clementem sectas, cui praeceptores addicti fuerint, sed eorum patriam, nec intelligi posse aliud, quam in Ionia hunc eius praeceptorem fuisse natum. Merito his addimus: demonstrari non posse Ionicam sectam post Christum natum ita reuixisse, vt peculiare philosophandi genus constitueret. Quod ita quidem euitare conatur Clericus, vt moneat, dudum quoque Pythagoream sectam eo tempore intercidisse, et tamen passim inuentos fuisse Pythagoreos, qui sibi solis Pythagorae institutum reuocauerint, adeoque Ionicam quoque sectam nonneminem potuisse ex cineribus reuocare in vitam. Verum nihil hoc probat, nisi hoc, possibile esse, vt secta quaedam, quae dudum exspirauit, reducatur a quibusdam in vsum: at factum id esse, nondum inde sequitur, et aliis indubitatis exemplis hominum

^l) Stromat. L. I. p. 274. qui locus etiam occurrit apud EVSEBIUM Hist. Eccles. L. V. c. II. sed paulo aliter. vid. VALESIVS ad h. l.

^k) Monet id erudite CLERICVS l. c. p. 181.

sugillat BALTVS l. c. p. 432. satis inepte, observationem Clerici confirmante tota historia philosophica et ecclesiastica.

^l) loc. cit.

^m) l. c. p. 435.

minum Ionicam philosophiam profitentium prius euincendum est, qualia tamen, quantum meminimus, in tota historia philosophica post C. N. non occurrunt, vsque ad renatas literas, quibus Claudium Berigardum tale quid molitum fuisse ad recentiora tempora delati dicemus. Aliam de hoc doctore Graeco coniecturam affert BARONIVS ⁿ, nempe intelligendum esse Dionysium Corinthium, de quo celeberrimo doctore videndi EVSEBIVS ^o et HIERONYMVS ^p, verum hic quoque verisimilitudinem desideramus. Certe difficile est, obscuro loco lucem accendere, praecipue cum omnes quoque Graeci interdum Ionici vocentur, eo quod ex Ionia in Graeciam descenderint, ut obseruatum STEPHANO BYZANTINO ^q, et ita Atheniensem quoque quendam Clemens indicare potuerit; Graecum namque genere fuisse, Clemens ipse docet. Vnde si paulo certior Philippi Sidetae fides esset, Athenagoram Clementis praeceptorem nominantis, facile esset, hunc isto Ionici nomine intelligere, licet fuerit Atheniensis. Reliquos, quos nominavit praeceptores suos Clemens, fuisse Theophilum Antiochenum, Tatianum vel Bardesanem ^r; et Theophilum Caesariensem vel Theodotum viris doctis probabile visum, quos tamen meras coniecturas afferre, tacente ipso Clemente, quilibet videt. Immo fuisse eos omnes a Sacris Christianorum, excepto vltimo, alienos, verba nobis Clementis fatis innuere videntur, quibus doctorem eum, quem animum suum ad propheticos et apostolicos flores adduxisse dicit, reliquis in hac quidem re opponit. Vnde malumus hoc quidem loco nihil definire.

§. X. Illud tamen dubitandum non esse videtur, si veterum testimoniis standum, doctorem illum, quem Siculam apem vocat, et a quo puriorem se doctrinam accepisse fatetur, fuisse Pantaenum. Ab hoc enim Clementem doctrinae Christianae praecepta hausisse veteres testantur ^s. Quem cum ex Palaestina fuisse dicat, patet inde, Pantaenum aut ipsum natiuitate Iudaeum fuisse, aut Iudaicis parentibus ortum. Quod vero Siculam apem vocat, in causa esse videtur VALESIO ^t, quod parentes ille habuerit generis Siculi. Quod ab omni quidem verisimilitudine non abhorret, causam tamen hanc quoque habere potest, quod Pantaenus, priusquam catecheticae Alexandrinorum scholae praeficeretur, Siciliae aliquamdiu haeserit, ibique virum quendam, quod PHOTIVS ^u de

*Pantaenus
Clementis
Alexandrini
praeceptor.*

n) Ann. T. II. ad ann. 125.

o) Hist. Eccl. L. IV. c. 23.

p) De S. E. c. 27. p. 97. ed. Fabric.

q) In *Γαλιλ.*

r) Ingenium eius philosophicum admirationi fuisse testatur HIERONYMVS in Osee c. X. conf. viri docti ad HIERON. de S. E. c. 33. p. 102. Eum Valentini somnia, amplexum fuisse,

deinde propriam opinionem secutum, veteres testantur, quae vero illa fuerit, nusquam dicunt. Ex his vero constat, Orientalem philosophiam eum amplexum fuisse.

s) Vid. quos laudat HALLOIX in Vir. illustr. Eccl. Orient. Script. T. II. p. 849.

t) Ad EVSEB. L. V. c. 11.

u) Cod. CXVIII. p. 160.

de eo testatur, apostolicum audiuerit, a quo cum salutarem Euangelii doctrinam percepisset, inde per omnium scriptorum diuinorum hortulos pererrando, aliis quoque veritatem diuinam tradere potuerit. Fuisse autem Pantaenum Clementi, philosophiam vehementer deperenti, gratum doctorem, ratio potissimum inde deducenda videtur, quia Pantaenus Sacris Literis philosophiae haud vulgarem cognitionem iunxerat. Veterum enim testimoniis si stamus, sectae potissimum Stoicae fuit addictissimus. Ita enim *ad Magnum D. Hieronymus*^{x)}: *Pantaenus Stoicae sectae philosophus ob praecipuae eruditionis gloriam a Demetrio Alexandriae episcopo missus est in Indiam, ut Christum apud Brachmanas, et illius gentis philosophos praedicaret.* Idem *Evsebius*^{z)}, Syncellus aliique testantur. His tamen, omni, qua pollebat, eruditione adhibita se opposuit *Henricus Dodwellus*^{y)}; is enim nixus testimonio *Philippi Sidetae*, cuius *Fragmenta* edidit, Pantaenum Atheniensem fuisse philosophum, sectaeque Pythagoreae discipulum, et ex disciplina Clementis Alexandrini produisse pronuntiat, idque rationibus anxie conquisitis probare contendit. Cum autem obtare sibi veterum testimonia videret, quae vnanimi consensu Pantaenum Stoicum faciunt, ita in illis cum Sidetae narratione conciliandis versatus est, vt probare conaretur, Pythagoream atque Stoicam sectam seculo secundo in vnam confluisse. Quod vtrum verum sit, illi definient, qui vtriusque sectae historiam *Tomo secundo* accurate enarratam expenderit. Illud ex historiae philosophicae annalibus certum, ex iis, qui Pythagoreorum instituta reuocauerunt, quosdam Stoicae quidem ethicae se accommodauisse, mansisse tamen ingens inter vtramque sectam discrimen, nec Stoicos vnquam Pythagoreorum nomen sibi arrogauisse; ita vt Stoici et Pythagorei appellatio fuerit *μόνομιμος*: immo Pythagoreos illos paucos Stoicos tanquam hypocritas traduxisse, vt exemplo Apollonii et Euphratis supra memorati constat. Nec obiici praetendique pro Dodwelli opinione potest, Syncretismum Aegyptiacum Stoicam et Pythagoream doctrinam commiscuisse. Id enim suo quidem more verum est, ad nomen vero et appellationem referri non potest. Syncretistae enim illi, aut Chaldaicae siue Orientalis se sectae affectas esse praetenderunt, vel si Graecam philosophiam elegissent, in Platoniorum et Aristoteliorum nomine haeserunt, horumque systematibus reliquarum sectarum placita attemperauerunt: Quo euenit, vt syncretistica hac philosophandi conditione vel Eclectica, quod videri voluit, philosophia, in certum sectae systema a Potamone, et huic re non feliciter cedente, ab Ammonio redacta, tota fere Stoicorum secta nomenque interciderit, vt in eius historia luculenter *Tomo secundo* probatum dedimus. Non negauerimus tamen, arrisisse Pantaeno praeter Stoicam disciplinam, instituta quoque Pythagorea, quae propius

x) *Hieronymus* Ep. 84.

y) In *Chronic. an. 2. Seueri. cons. l. 17 s. Ma-*

nud. ad phil. Stoic. l. I. c. 17.

z) l. c. ad calc. *Diff. in Irenaeum.*

propius accedere videbantur ad vitam Christianorum, quam hoc seculo meditabantur accuratiorem et feueriorem siue asceticam, illudque philosophiae sanctioris genus, quod multi hoc tempore commenti sunt. Cum enim meteorologiam, Stoicam mire admiraretur, hincque in praeceptis morum commendandis feuerissimis rigidioris disciplinae institutionibus vteretur, id quod ex discipuli, Clementis, doctrina morali merito colligitur, Pythagorea autem instituta praxin huius doctrinae exhibere viderentur, et Platonica doctrina, quae his iungebatur, puriorem de Deo opinionem tradere crederetur, verisimillimum est, Pantaenum, in morali philosophiae parte potissimum occupatum, Stoicae quidem philosophiae nomen recepisse, illi vero et Pythagorea et Platonica dogmata attemperauisse, sicque Syncretismo gentis, in qua viuebat, manus quoque socias porrexisset. Qua tamen ratione Pythagoreus dici non potuit, retenta, vt dictum, Stoici appellatione, quamuis eiusmodi ἐκλεξίν, vel Syncretismum potius, probaret. Negare hoc conatus est BALTUS^a, non recordatus, infelicem illam gentilium dogmatum cum doctrina Christiana commixtionem a patribus huius seculi pro diuinae doctrinae reliquiis piisque possessionis diuinae vindiciis habitam fuisse. Opponimus ei Origenis confessionem apud EVSEBIUM^b, insanum Syncretismum, quem in Ecclesiam malo exemplo induxit, Pantaeni auctoritate excusantem. Ex his itaque intelligi potest, quid huic patrum defensori, Stoicae philosophiae studium in Pantaeno neganti respondendum sit, eo quod nec Stoicam, nec Ionicam, sed Eclecticam philosophandi methodum Pantaenus seruauerit. Non attendit enim ad Eclecticam, quam cum Clemente tantopere deperit Pantaenus, philosophiae indolem. Illa enim non reiecit Stoicam philosophiam, vt nec Aristotelicam contempsit, sed eam cum Platonica, et Graecanicam philosophiam omnem miro selectu inuicem in vno systemate copulatam cum philosophia quoque Orientali vel Chaldaica, in Aegyptum dudum iam introducta coniunxit. Mirum itaque non est, Pantaenum, etiam si Stoicae disciplinae decreta potissimum recepisset, et discipulo Clementi tradidisset, variis tamen locis et Pythagorico-Platonica, et Aristotelica praecepisse, prout nempe systemati, quod sibi formauerat, syncretistico, et cum sacra Christianorum doctrina confuso, esset aptum, et receptas confirmaret sententias. Vnde rationem non habuit magnopere Baltus, cur succenseret Clerico, statuenti, Pantaenum post Ionicum, Stoicum, et post hunc Potamonicum fuisse secutum. Cum enim non neget Baltus eiusmodi syncretisticam philosophiam Pantaeno placuisse, id ipse incautus largitur, quod oppugnat. Ea enim horum hominum consuetudo fuit, vt omnium sectarum placita explorando, illa sibi feligerent, et vno sub iugo ire cogerent, quae scopo suo inferuire posse videbantur. Nec dubitamus, quin Pantaenus ab episcopo Alexandrino Demetrio ad Indos missus, vt Euangelium iis praedicaret, et philo-

G g g 2

sophica

^a) Defens. Patr. loc. cit.^b) H. E. L. VI. c. 20,

osophica eruditione Brachmanes quoque conuerteret ^c, eandem philosophiam et adhibuerit, vt philosophos Indos suos faceret, et ex Indorum quoque doctrina locupletauerit, seruato tamen, cui ob moralis doctrinae rigorem adhaerebat, Stoico nomine. Hoc itaque a praeceptore, cui tum gymnasii Christianorum Alexandrini, siue scholae catecheticae regimen commissum erat, Clemens Alexandrinus institutus est, nec audiendus est Sideras, hunc inter praeceptores Pantaeni referens, quod, quam multis argumentis falsum esse demonstrari queat, in historia ecclesiastica exponendum est.

Ratio philosophandi a Clemente Alexandrino adhibita.

§. XI. Plurimi fecisse Pantaenum Clementem, huncque discipulum summo amore et familiaritate complexum fuisse, vel ex eo colligi potest, quod in Indiam ablegatus Pantaenus, Clementem in munere catechetico vicarium constituerit, quem illi quoque locum decedens ex vita reliquit ^d. Ex hoc vero praeceptore de philosophia Clementis iudicium faciendum est. Eum enim sequendo non nomini quidem Stoico se dedit, Stoicam autem ethicam, vt infra dicemus, ambabus amplexus est manibus: Eclecticam vero philosophandi methodum magno studio et commendauit et secutus est, de quo locum eius memorabilem in *antecedente capite* iam produximus, plura vero loca huc facientia congeffit BALTUS ^e, frustra tamen haec CLERICUS ^f obiciens, cum nec ipse id negauerit, et Platonica atque Stoica Clementis dogmata Eclecticae philosophiae Clementis non contradicant. Et ex hac quoque causa toties sectariae philosophiae obloquitur Clemens, ^g, ratus, nullam ita sectam sequendam esse, vt reliquae reiicerentur. Nempe obtemperabat Clemens et praeceptorum exemplo, et gentis locique, vbi viuebat, moribus. Alexandriae enim iam ante natum Christum eiusmodi Syncretismum caput extulisse, seculo vero secundo in infinitam opinionum licentiam degenerasse, hocque occasionem subministrasse Potamoni, et huic negotio non feliciter succedente Ammonio, vt, abiectis inutilibus disputationibus, cum quilibet propriam sibi systematis noui Eclectici faciem pinxisset, in certam doctrinae formam hanc philosophiam Eclecticam redigeret, indubitatis veterum, maxime Hieroclis, locis, *Tomo secundo* planum fecimus. Ex his vero iudicandum quoque est, vtrum Clemens Potamoniam vel Ammonianam philosophiam secutus fuerit, quod nonnullis viris doctis placuit: vel an Clemens ante Ammonium hanc philosophandi viam iam ingressus, probet, sectam Eclecticam seculi tertii initiis, quibus eam condidisse dicitur Ammonius, vetustiore esse, quod illi vrgent, qui Potamonem non circa finem secundi, et initia tertii seculi, vixisse, sed Augusti temporibus floruisse, Suidam secuti, contendunt? Prius et nobis ^h olim placuit, cum non prorsus temporum series repugnet, vt Clemens

^c) EVSEB. I. c. L. V. c. 10.

^d) PHOTIUS I. c.

^e) L. I. c. 5. p. 33. seqq. L. IV. c. 3. p. 437. seqq.

^f) Bibl. vniu. T. X. p. 193. Epist. crit. I. p. 17.

^g) Loca cumulauit BALTUS c. 4. p. 450.

^h) In Germanico Hist. phil. op. T. IV. p. 1240.

Clemens Ammonium seculo exspirante audiuisse dici queat. Re tamen paulo curatius considerata hanc coniecturam dimittendam esse putamus, cum notae illae characteristicae, quae sectariam Potamonis, vel potius Ammonii philosophiam distinguunt, in Clemente Alexandrino non inueniantur omnes, licet et nomen et res istius electivae philosophiae apud Clementem inueniatur. Neque tamen ideo aetatem Eclecticae sectae, ipsiusque Potamonis antiquiorem faciendam esse censemus, nec id ex Clementis exemplo sequitur, immo nec ea exempla euincunt, quae seculo I. *ἐκλεξιν* iam obtinuisse probant, quale est Ammonii, praeceptoris Plutarchi. Non enim confundenda est ista syncretistica philosophandi methodus cum studio Potamonis et Ammonii, eam ad certam sectae formam reuocandi. Nempe iam ante eam aetatem, qua vixisse Potamonem viri docti statuunt, eiusmodi Syncretismum Alexandriae obtinuisse, ea luculenter probant, quae de philosophia Aegyptiaca in *superiore Tomo* diximus, vnumque Philonis eius antiquitatem laudantis exemplum luculenter probat. Placuisse autem hanc philosophandi viam plerisque ingeniis exercitioribus et sectarum insomnia ridentibus, et per vniuersi orbis Romani latitudinem passim inualuisse, suo quoque loco diximus. Quae cum more et consuetudine Alexandrini populi in hac potissimum Musarum sede tandem in eam licentiam degenerarent, vt nouam quilibet viam confarcinandi specioso Eclecticae philosophiae titulo ac iure, diuersissimas philosophorum et Graecorum et Barbarorum opiniones ingrederetur, sicque innumerae essent inter Alexandrinos philosophos litigationes et dissensiones, ad certam demum formam sectaeque habitum reuocare animus est Potamo, eiusque exemplo, Ammonius, ampliores sibi in eo negotio limites constituens. Quae si accurate quis secum reputet, intelliget inde, potuisse Clementem philosophiam Eclecticam sequi profiterique, quamuis eam ob temporis rationem a Potamone et Ammonio non didicisset. Hi enim philosophiae Graecanae, maxime Platonicae, reliqua doctrinae genera adaptabant, et eius nomine et auctoritate istum Syncretismum instituebant, sic vt Ammonius ipsam Christianam doctrinam expilando, Platonicum systema inde refingeret. Clemens vero contrarium instituens, Platonica, Stoica, Orientalia dogmata ad Christianam fidem transtulit, et philosophiam ex his quandam sanctiorem et diuinorem excogitavit, ductus communi patrum illius seculi praepudicio, esse haec dogmata vestigia manifestationis per *λόγον* gentilibus factae, et ex parte quoque veteris traditionis reliquias, et hoc ideo nomine Christianis esse vindicanda, iisque rite adhibitis gentiles ad Christianam religionem posse perducere. Quod pluribus locis satis luculenter professus est, eiusque ea de re loca nonnulla superiori capite iam adduximus, quibus alia, ne nimis longi simus, non addimus. Ipse vero Clemens eo docendi genere, quod sibi elegit, rem hanc in scriptis suis probauit abundantissime.

G g g 3

fime.

i) Luculenter ea de re differit Stromat. L. I. p. 313 seqq.

fime. Cum enim hanc Eclecticam philosophandi rationem non Alexandriam modo, sed et omnem fere orbem literatum atque philosophicum, occupasse cerneret, multaque passim adduci videret, quibus commendari posse gentilibus philosophis Christianam religionem credebat, eandem viam sibi ingrediendam statuit, ut rem Christianam iuaret. Magna itaque, qua pollebat lectionis copia ex omnium fere gentilium scriptorum, et Barbarorum et Graecorum libris et fragmentis, ea in syllogem collegit, quae ad confirmandam veritatem sanctissimae fidei Christianae facere posse sperauerat. Hinc enatum doctissimum *Stromatum* siue *Collectaneorum* opus, cui hoc stragularum variarum nomen indidit, quod *continere debebant admixtam veritatem philosophiae decretis, vel potius coopertam atque absconsam, sicut testa operitur id, quod est in nuce esculentum*^k. His Collectaneis catechumenos praeparari posse sperabat, ut faciliores veritatibus diuinorum mysteriorum aures praeberent. Diserte enim scribit^l: *Varia ac multiplex doctrina et varie probat id, quod adducitur, et catechumenis admirationem afferens ea, quae sunt praecipua, dogmata, ad eorum, qui audiunt, persuasionem et ad veritatem constituit.* Hunc vero finem ut obtineret, et auctoritatem atque aditum sibi in gentilium animis pararet, methodum quoque, quae magna veneratione Alexandriae recepta erat, adhibuit mystagogicam, Christiana dogmata, quantum posset, optima ita ratione commendaturus. Scripsit itaque triplex opus, *Protrepticum, Paedagogum* et *Stromata*, de quibus eleganter obseruatum praestantissimo DANIELI HEINSIO^m, *in his, quemadmodum in multis aliis Πυθαγόρειον τε καὶ μυστηριώδη esse Clementem. Primum enim librum esse ἀποκάθαρσιν, secundum μύησιν τε καὶ κατήχησιν, tertium ἐποπτικὸν siue ἐποπτεῖαν. Nam in primo, qui futuri Christiani sint, purgari, in secundo, factos iam initiari, in tertio ad sacra maxima, supremamque Dei admitti notitiam et aeternam contemplationem. Quod recte et scopo Clementis conuenienter dictum esse, ex luculentis aliquot eius locis euinci potest. De paedagogon enim ait: Eum versari in iis, quae sint agenda praecipendis, et probibendis iis, quae sunt contraria; esse autem alterum genus sermonis cuius sit institutum docere, quod quidem sit subtile et spirituale, et accuratam tractandi rationem sequatur et in arcanis contemplandis mysteriis versetur. Quae mysteria tandem eo dicitⁿ collineare omnia, ut mens, quae sit munda et ab omni vitio libera apta fiat ad potestatem Dei suscipiendam, cum diuina in eo assurgat imago. Placuisse vero Clementi hanc methodum, ut mysteria haec non nisi praeparatis panderet, nemo mirabitur, qui nouit, eam et inter gentiles, maxime in Aegypto obtinuisse, et in Ecclesia quoque hanc arcani disciplinam ob varias causas fuisse adhibitam. Cui ideo instare voluit Clemens,*

v8

k) L. I. p. 278.

l) pag. 279.

m) In limine notarum in Clementem.

n) L. I. c. 3. p. 83.

o) L. III. Stromat. p. 449.

vt eo feliciorum laetiorumque domino messum colligeret. Quem finem scopumque laborum Clementis laudabilem in se esse, neque vituperandam eo magis fatendum est, quo magis omnem, quam possidebat eruditionem, emolumento Ecclesiae obtulit. Verum et seculi sui, et suomet vitio optime cogitata nonnunquam pessime ceciderunt. Nam et infaustus ille Syncretismus, qui animum Clementis totum occupauerat, bona omnia corrumpebat, et doctorem eruditissimum praeiudiciis ingentibus replendo, diuitem, quam ille pollicebatur, messum infelici lolio et sterilibus supprimebat auenis: et ipse Clemens tanti oneri impar multoties non sine detrimento causae Christianae labebatur. Suffocauerat vir eruditissimus immensae lectionis copia iudicium, vt et ad accuratas rationis leges minus attenderet, et illas debito loco non adhiberet. Cuius plurima exempla post se reliquit doctor cetera praestantissimus. Inter quae eminent, quod libris supposititiis et antiquitatem atque nomina summorum in ciuitate Dei virorum nefario haereticorum ausu mentientibus fidem adhibuerit, quales isto tempore non minus, quam vermium γενήματα veris auspiciis, excusos fuisse innumeros, constat. Malumus hoc loco famae memoriaeque tanti viri consulere, hancque inaduertentiam iudicii defectui et incogitantiae tribuere, quam malam eius fidem accusando statuere, secutum eum fuisse regulas Alexandrinorum, ne a Christianis quidem reiectas, piaque fraude aduersus religionis Christianae hostes pugnare licitum putasse. Rem tamen ipsam nemo negauerit, qui non animum ex lectione Clementis retulerit plane hospitem. Cuius vt exemplum vnum alterumque adiiciamus, ecce ad *Praedicationem Petri et Pauli* prouocat, quem foetum adulterinum esse, iam monuit B. HIERONYMVS. Eadem ratione Aristobuli, Aristaei aliorumque υποβολιμαία pro genuinis admittit, hocque fundamento Θεοπνευσίαν versionis LXXviralis stabilit, vt alia in praesentia taceamus, quae iam olim in eo reprehendit Eusebius. Quae quidem doctore de re Christiana bene mereri cupienti forte condonanda, excusanda vero minime sunt, cum periculum haud leue alant. Aliud vero exemplum, iudicii acumen a praeiudiciis liberum Clementem non attulisse, est, quod systemata philosophorum gentilium perperam explicauerit, cum ad πρώτα ψεύδη non satis attenderet, et ex principiis suppositis splendida effata explicare, et genuinum iis sensum reddere negligeret. Qua in re tam grauitur lapsus est Clemens, suamque incogitantiam et praecipitantiam ita prodidit, vt nec in doctrina Christiana interpretanda iustum semper modum sequeretur. Exempla, qui volunt, plurima in scriptis Clementis offendent. Nos breuitatis causa vno ~~fidem~~ ~~faciemus~~. Vrget Clemens, *conspirare Platonem cum Mose, mundum*

p) Velimus tamen expendi locum Strom. L. VII. p. 730. D.

q) Strom. L. VI. p. 636. conf. FABRIC. Cod. Apocryph. N. T. p. 797.

r) De Scr. Eccl. c. I. p. 19.

s) Conf. RICH. MONTACVTIVS Orig. Eccl. L. II. p. 52. FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. V. p. 112.

t) Strom. L. V. p. 592.

mundum genitum dicente. Id inde probat, quod Plato affirmauerit, mundum ortum esse, (γεγονέναι) ut qui coeperit ab aliquo principio, idque eo quoque prodere Platonem, quando Deum conditorem et patrem vniuersi vocet. Ita enim eum declarauisse, mundum non solum genitum, sed etiam ex se ipso genitum esse, tanquam ex patre filium etc. Quae quam grauius impingant in veritatem, et peregrinos sensus affingant et Platonis et Mosis systemati, vtriusque non ignari manibus palpant. Mofi enim impium dogma de generatione mundi ex Deo tanquam filii ex patre tribuit, et quod sit discrimen inter γίνεσθαι ἐπὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ, et inter ὑποστῆναι ἐκ μὴ ὄντος, quae fatis imperite coniungit, non obseruat. Platoni vero eam opinionem assignat, quae nunquam ei in mentem venit. Ille enim quamuis mundum intelligibilem, in Deo poneret, mundum tamen sensibilem non ex Deo, sed ex materia praeeistente factum, et ex inordinato eius fluxu in ordinem redactum statuit, quod ab eo sensu, quem Clemens Platoni tribuit, plurimum differt. Neque tamen magnopere mirandum, ita Clementem lapsum fuisse, notum enim, talia syncretisticam philosophiam sequentibus saepissime euenire, et accidere multoties, ut genuinos systematum sensus peruertant. Ita enim in hoc quoque argumento factum. Cum enim Plato, Aristoteles et Stoici cum Christianis placitis essent constandi in vnum doctrinae corpus, necessario mutandus erat systematis sensus, et principio duplici reiecto emanatiuum surrogandum, sicque statuendum, mundum ex Deo, ut filium ex patre, genitum esse, adeoque non materiae aeternae, sed Deo ἐκ μὴ ὄντος, id est, nulla praeeistente externa materia eum ex se producenti tribuendum esse. Quem foetum adulterinum, Clementis aetate iam natum et formatum, lambisse et ornauisse Ammonii scholam, excogitataque distinctione inter mundum ὑπερκόσμιον et ἐγκόσμιον Syncretismo huic magis aptum reddidisse, suo iam loco diligenter ostensum est. Alia ex Clemente exempla huius generis plurima, quibus, confundisse eum verum systematum et dogmatum sensum, probari potest, in praesentia breuitatis causa praeterimus, locaque Clementis quaedam in fine paginae adiicimus *, ut Lectoris diligentia ea intueri queat. Non vero hoc solo modo peccauit Clemens, sed in eo quoque potissimum lapsus est, quod Pythagorico-Platonica et Stoica pro Christianis haberet, et ciuibus suis obtruderet. Ex eo enim larga errorum messis Clementi enata est, quam negare, et Platonismum atque Stoicismum Clementis in dubium vocare velle, idem est, ac contra solem loqui. Quod ut manifestis exemplis probemus, et quam parum sibi doctores ecclesiastici ea in re cauerint, imprimis illi, qui Alexandriae philosophiam vel didicerunt, vel docuerunt, pauca quaedam eius rei afferemus specimina. *Libro sexto Stromatum* * haec praecipit CLEMENS: *Gnosticum, id est, per se cognitionis participem talem esse, ut in eum illae solae passiones affectio-*

u) Strom. L. V. loc. cit. p. 593. 594. 595.

x) p. 1649.

affectiones cadant, quae oriuntur, ut corpus maneat, nempe fames, sitis, et similia, ita vero Saluatorem passionis omnis expertem fuisse, ut quem nullus subiret motus affectionis, neque voluptas, neque dolor, similique ratione apostolos cum iram et metum et cupiditatem per dominicam doctrinam ex vberiori quadam γνώσει superassent, ne ea quidem, quae videntur bona, ex iis, quae passionem inferunt motionibus suscepisse, ut qui propter firmum quendam et stabilem statum mentis nihil penitus mutarentur, sed in exercitationis habitu semper manentes, alieni ab alteratione post domini quidem resurrectionem. Nam etsi ea, quae prius dicta sunt, si cum ratione, fiant, aliquis bona esse accipiat; at in perfecto quidem certe non sunt admittenda, qui neque habet εὐθυμίαν. Erroneum hoc et insulsum dogma esse, quod non tantum a naturae humanae indole, sed etiam a natura Christianismi, immo ab ipso saluberrimo salutis per passionem Seruatoris praestitae negotio vehementer abhorreat, intelligent, qui elementa diuini doctrinae norunt. Verum hunc errorem ex Stoica philosophia manasse, quae in sapiente perfecto ἀπάθειαν tantopere commendauit, πολυθρήνητον est, et in vulgus notum, et ex hac impura lacuna ista deliria hausit Clemens. Quem cum contra Clericum ab obiecta gentilis philosophiae sacris Christianorum placitis intrusae labe vindicare vellet BALTVS^y, non habuit quod regeret, sed sicco tantum naeuum pede praeteriit. Alter vero, qui pro patribus defendendis prodiit velitarius miles REMIGIVS CEILLIERIVS^z, anxie ex Clemente corrasit loca quaedam, quibus demonstrari posse credidit, Clementem hanc Stoicorum ἀπάθειαν nullo colore pingendam excusandamque improbauisse. Quod ubi etiam concederetur, id vnum euinceret, Clementem sibi ipsi non constituisse: recte vero consideratum docet, loqui Clementem aut de perfecta Dei similitudine, aut de affectibus naturalibus, et ad illam assequendam ἀπάθειαν postulauisse, hos vero Gnostico concessisse; id quod erudite demonstratum IO. BARBAYRACIO^a. Alterum Stoicismi a Clemente adamati exemplum exhibent paradoxa ad Stoicorum mentem moremque formata, e. g. solum sapientem, i. e. Christianum diuitem esse, et quae his sunt similia, a laudato viro^b accurate quoque obseruata. Platonica vero dogmata Clementi non minus placuisse, omnes eius libri, immo fere paginae ostendunt, et in praecedenti capite illustrata quaedam Clementis loca adducta sunt, ex quibus constat, quanti Platonem Clemens fecerit. Cui argumento tamen prolixo immorari locus non patitur, adeunda vero CLERICI^c diligentia, quem acute magis quam solide refutare aggressus est BALTVS, fatis acerbe aduersarium traducens. Qua de re Le-

storis

y) Defens. Patr. p. 436.

z) Apologie des St. Peres p. 64. seqq.

a) loc. cit. c. V. §. 46. p. 63. seqq. conf. CIZ-

xic. Ep. Crit. I. p. 18. Otium Vindel. Mel. I.

p. 114.

b) l. c. §. 28. p. 54. seqq.

c) II. ca.

ctoris arbitrium exposcimus, loca vero ea tantum allegamus, et ad ea dogmata a Clemente tradita prouocamus, quae a Platonisimi labe liberare velle, idem est ac laterem lauare, vel Aethiopem dealbare. Statuit enim ^d: Mundum ex Deo genitum, velut ex patre filium; dari duos mundos sensibilem et intelligibilem ^e, angelos ad gubernationem populorum diuisos esse, et per inferiores angelos Graecos sapientiam accepisse ^f. Esse angelis corpora, adeoque libidine inquinari potuisse, hacque ex causa lapsos fuisse ^g. Esse in homine duas animas rationalem et irrationalem ^h; perfectum hominem in idearum contemplatione viuere Deum inter homines: pasci animas philosophia Graecorum ⁱ, abstinentum esse Gnostico perfectioni inhiantem a carnis esu ^k; inesse astris animam rationalem ^l, etc. Talia in Clemente fere innumera occurrunt, quae Platonica esse, non nisi ille negat, qui, quid Platicum sit, ignorat. Dudum hos Clementis naeuos viderunt et reprehenderunt veteres et imprimis acutissimus PHOTIVS ^m, qui ex *hypotyposeon* libris hodie deperditis (ex quibus fragmenta tamen Theodoto tributa hodie superesse nonnullis creduntur,) hos imprimis errores atro carbone notauit: *Materiam esse aeternam, et ideas veluti certis decretis induci. Filium quoque in rebus creatis esse, esseque animarum migrationes, multosque ante Adamum mundos fuisse. Angelos cum foeminis congressos liberos procreasse, duo esse verba patris, quorum vnum Deus sit, alterum vis quaedam et potestas Deo tanquam a verbo profluens, mens effecta, quae hominum animos inuasit.* Quae placita Gnosticis, Valentinianis, Aegyptiacisque valde affinia esse, ex vtrorumque comparatione manifestum est. Coniicit tamen Photius, possibile esse, vt alius nugator quidam eius personam induens talia scripserit. Quae in excusationem Clementis conuertunt CAEVS ⁿ et BALTVS ^o, in eius accusationem CLERICVS ^p. Nobis de his erroribus Clementi tributis operose disquirere non licet, fatemur tamen, valde suspectum esse Alexandrinum doctorem, eo quod illi errores omnes Aegyptiaca dogmata redoleant, et in genuinis Clementis scriptis loca occurrant, quae eadem fere ratione praecipunt. Tradit enim: Materiam esse ex Deo genitam ^q; idearum doctrinam accepisse Platonem a Mose ^r; esse λόγον imaginem patris, vt est homo imago verbi ^s; progressum fuisse ex Deo λόγον propter creationem ^t; transmigrationem esse vetus dogma Aegyptiorum, ex quo probari possit, multa gentes ab Hebraeis accepisse ^u; angelos propter incontinentiam ex coelo pulsos esse ^x. Quae omnia vt indubitatis Clementis verbis

d) Strom. L. V. p. 592.

e) Ibid. p. 593.

f) L. VII. p. 70a.

g) Paedagog. L. III. c. 2. p. 229. L. I. c. 6.

h) Stromat. L. VI. p. 648.

i) L. I. p. 272.

k) L. VII. p. 718.

l) In Eclogis. m) Cod. Cl. p. 154.

n) Vit. PP. Vol. I. p. 119.

o) loc. cit.

p) loc. cit. p. 10. conf. quos nominat IRTIO. sel. cap. H. E. Sel. II. c. 3. f. 10. p. 231.

q) Strom. L. V. p. 592. r) p. 583.

s) Admonit. ad Gent. p. 62.

t) Strom. L. V. p. 553.

u) L. VI. p. 643.

x) Paedagog. L. III. p. 222.

verbis docentur, ita iis, quos Photius traducit, erroribus valde sunt affinia, et nullo colore excusari, vel aliis Clementis locis, quibus magis sobrie nonnunquam locutus est, detorqueri, more Balto recepto possunt. Placet itaque illustrissimi HVERTII candor, fatentis, Clementem pigmento Academico caussam Christi haud raro illustrare studuisse, et de filio Dei, angelisque animarum in corpora demissarum custodibus ignota sacris literis tradidisse. Talis cum fuerit Clemens, qui summa auctoritate Alexandriae gaudebat, multosque habebat discipulos, facili coniectura assequi licet, quos fructus eius schola produxerit. Ex qua cum prodierit Origenes, ille malum hoc ad iustam maturitatem perduxit, et ex Clementis schola in Ammonii subsellia tractus nouam pristinae corruptioni faciem induxit. Id quod ex dicendis constabit, vbi de philosophia eorum PP. agendum est, qui post conditam Ammonii et Plotini scholam, conformatamque certo et definito systemate philosophiam Alexandrinam vixerunt, et innumera in rempublicam Christianam mala induxerunt.

§. XI. Prima haec doctorum ecclesiasticorum classis est ²⁾, qui philosophiam peculiari ratione scopoque attigerunt, illi nempe, qui ante conditam sectam Eclecticam, siue Ammonio-Plotinianam vixerunt, vagumque illud nulloque certo systemate definitum Eclecticae philosophiae genus sectati sunt. Alteram classem constituit illa doctorum series, quae exorta est condito nouo et suis legibus circumscripto Eclecticae philosophiae genere, quod omnibus pene religionibus et opinionibus, ne Christiana quidem excepta, adaptatum est, et syncreticam illam theologiam et philosophiam, quae ab aliquot seculis in Aegypto Asiaque iam obtinuerat, in certam formam redegit, licentiaeque consuendi quaecunque placerent, nouum et definitum doctrinae genus opposuit. Ammonium Potamonis consiliis inductum reformationem hanc suscepisse, prolixa narratione *Tomo secundo* exposuimus, quae heic omnino repetenda est: locus enim non patitur, ea hic quoque apponere, sine quibus tamen illa philosophandi ratio, quam plurimi patres a seculo tertio medio ad scholasticae usque philosophiae origines secuti sunt, intelligi non potest. Habuit autem Ammonius, qui a Christianis ad gentiles transgressus est, et auctoritatem sibi summam apud Alexandrinos comparauit ¹⁾ discipulos non gentiles modo, sed Christianos quoque, et in his Origenem, ab alio Origene, Ammonii discipulo, gentili homine, diuersum, vt *Tomo secundo* iam monuimus. Qui cum omnibus naturae muneribus instructissimus, hanc nouam philosophiam ab Ammonio didicisset, eruditione sibi acquisita, quantum fieri poterat, maxima, nouam disciplinam in ciuitatem Christianam introduxit, eamque sacris dogmatibus secundum institutum Alexandrinae

*Philosophia
patrum post
conditam
sectam Ec-
lecticam.*

*Ammonii
philoso-
phia ab
Origene in
Ecclesiam
introdacta.*

H h h 2

1) Origen. L. II. c. 1. q. 4. p. 27.

2) Conf. HEROCLES de Prouid. apud

2) Conferenda quae huius capituli §. I. PHOTIUM Cod. CCXIV. p. 233.

dicimus.

drinae philosophiae (quo nomine supra eam ab aliis philosophandi generibus distinximus, et porro quoque distinguemus,) attemperavit. Qua re cum auctoritate summa valeret, et eruditionis ac sanctitatis opinione vehementer in Orientali Ecclesia commendaretur, multos sibi conciliauit fautores, multos nactus est discipulos. Qui vbi hanc nouam philosophiae speciem sacris dogmatibus accommodatam propagauissent, sicque inualescerent insigniter Origenis asectae, magni inde motus inter Origenianos et alios ab eius placitis abhorrentes exorti sunt, de quibus tamen heic nihil ob limites nobis positos dici potest, sed annales ecclesiastici consulendi sunt. Quamuis autem plurimi a nouis placitis dissentirent, damnarentque incauta, quae in Ecclesiam malo exemplo inuexit Origenes dogmata, infausto tamen fidere factum est, vt non satis pestem illam pernoscerent, multaque pro innocuis haberent et puris, quae latentis veneni semina, impurasque opiniones produnt. Nouam itaque philosophiae PP. periodum ab Origene merito auspicamur, eius historiam dogmaticam ita enarraturi, vt, quod ad nostrum institutum pertinet, diligenter afferatur, reliqua quae ad historiam literariam tanti viri pernosendam faciunt, omittantur, quae ab aliis diligenter enarrata sunt. Consuli autem debent praeter Eusebium GREGORII THAVMATVRGI *Panegyricus* ^b praecceptoris honori dictus, qui plurima scopo nostro inseruientia attulit, quae alibi frustra quaeruntur, quaeque statum philosophiae in Ecclesia Christiana seculo tertio mirifice illustrant. Inter recentiores vero maxime commendanda est praestantissimae eruditionis viri, magnique, dum viueret Galliae suae ornamenti PETRI DANIELIS HVETII industria, qui vt multiuga eruditione et lectionis copia, veterisque doctrinae cognitione mire pollebat, ita de Origenis historia et literaria et dogmatica omnium optime meruit ^c, inque ea et accurationem et candorem attulit eum, quem argumenti dignitas postulabat, et quo veri fontes recte detexit. Alios, qui in hoc stadio cucurrerunt, hoc loco praetermittimus ^d, et ipsa simul Origenis scripta, noua et splendida editione vulgatiore facta, consuli, praecipue vero variae et diffusae eruditionis opus contra Celsum euolui cupimus, vt rectum de Origene iudicium fieri possit.

*Origenis phi-
losofia.*

§. XII. Magna eruditionis fama inclaruit ORIGENES, cui inexpugnabilis industria et improbus labor, inque perferendis studiorum aerumnarumque molestiis patientia, Adamantini nomen comparauit ^e, quo

b) Eum non malo consilio subiunxit ORIGENIS Libris contra Celsum D. HOESCHELIVS, omisit autem Io. SPENCERVS, surrogata eius philocalia.

c) In Dissertationibus de vita et doctrina Origenis, quas sub Origenianorum nomine eius Comm. exegeticis a se editis praemisit.

d) Diligenter eos enarrauit FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. V. p. 237. Maxime huc vero referri debet PAGANINI GAUDENTII Diss. de com-

paratione dogmatum Origenis, cum dogmatibus Platonis Flor. 1639. subiuncta eius saebris Tertullianis. Quam tamen videre hastenus non licuit, nec distemur, parum nobis fiduciae in Gaudentio esse, quem in philosophica historia exiguum iudicium attulisse, eius liber de philosophia Romanorum satis superque loquitur.

e) Adamantini nomen ipsum sibi tribuisse Origenem EPIPHANIVS Haer. LXIV. c. 73. p. 603. tradit, quod tamen alienum prorsus est a laudatissimo

quo ab aliis huius nominis distinguitur. Patre is natus Leonida, viro literarum non ignaro, mature ab eo, teste EVSEBIO *f*, tum ad sacrarum literarum studium, tum ad profanae eruditionis, et praecipue Graecanicam encyclopaediam, more illius temporis, per orbem Romanum recepto, adductus est. Paulo vero annis maturior in scholam Alexandrinorum catechetica missus est, in qua magna tum nominis celebritate docuit, Clemens Alexandrinus *g*. Qui cum eam potissimum philosophiae Alexandrinae utilitatem commendaret, qua ex variis opinionibus collectis vnum doctrinae genus conficitur, idque ad praeparandos animos adhibetur, vt eo largiores aures Christianae veritati praeberent, eandem versandi circa philosophiam exotericam rationem discipulus quoque hausit, hocque modo Syncretismi studium imbibit. Quod cum diu multumque inter Alexandrinos iam regnasset, et praestantissima ingenia corrumpisset, Christianis vero doctoribus ob eximiam, quam sperabant ad attrahendos et praeparandos gentiliū animos, utilitatem se commendauisset, a tantae auctoritatis praeceptore discipulo traditum totque exemplis illustrium virorum comprobatum non potuit non vehementer occupare Origenis animum. Qui cum et sacras et profanas literas a Clemente doceretur, eandem cum praeceptore viam, quam in antecedentibus fusc delineauimus, puer adhuc ingressus est. Cum autem in constituendo certo Eclecticae philosophiae genere, quam suis commendauisset discipulis Clementem supra demonstrauimus, catecheta Alexandrinus, sacris potissimum laboribus intentus, industriam peculiarem non posuisset, exorto in Ammonio nouam tunc sectam Syncretisticam moliente sole philosophico, Origenes totus philosophiae amore raptus ad eius iubar, quod incauti perstrinxit oculos, conuersus est, eique, teste EVSEBIO, in disciplinam se tradidit *b*. Repetendum vero memoria est, qualem philosophandi methodum Ammonius ingressus sit? et ex suo loco dictis reuocandum in memoriam, hominem fanaticum, relictis quidem, quorum simplicitatem contemnebat, Christianorum dogmatibus ad philosophos gentiles defecisse, et conciliatis inter se vel confusis potius et in peregrinos sensus detortis Pythagoreorum, Stoicorum, Platoniorum et Aristotelicorum placitis nouum Graecanae philosophiae systema condidisse, quod externa quidem facie Platicum esset, re ipsa tamen omnibus se attemperaret. Neque vero his contentum Platicam hanc philosophiam dudum iam ex Orientali philosophia reformatam et in alios profus, quam Plato tradidit, vultus transformata, πανδοχείον opinionum et religionum tantum non omnium exceptis iis, quae atheae habebantur, constituisse, et vt defectiōnem a Christiana fide vel excusaret atque pingeret, vel aliis quoque

H h h 3

commen-

tissima eius industria, ita vt fidem non mereatur Epiphanius, inuidia contra Origenem occupatus. Vnde magis verisimile est, nomen hoc ei haesisse vel ob eloquentiam, quod indicat ΠΡΟΤΥΡΩS Cod. CXVIII, vel ob studiorum industriam, vel

ob aerumnarum patientiam. Inde etiam Hieronymo aliisque ad exemplum Didymi dictus est *καλκύτερος*.

f) Hist. Eccl. L. VI. c. 3.

g) Ibid. c. 6.

h) c. 19. SVIDAS in Orig.

commendaret, nouum systema Christianis dogmatibus, quantum pote adaptauisse, sicque repurgatae atque reconciliatae diuina inspiratione philosophiae gloriam, teste Hierocle, sibi vindicauisse. Talis cum esset Ammonii disciplina, cogitari facile coniiicique potest, quos sibi mutos doctores Origenes huius scholae discipulus elegerit, quosque auctores sibi legendos constituerit. Teste enim EVSEBIO¹, quem SVIDAS more suo satis confuse exscripsit, quanta potuit, diligentia Platonis, Numenii, Cronii, Apollophanis, Longini, Moderati, Nicomachi aliorumque Pythagoricorum et Platoniorum scripta legit, nec Stoicos, et inter hos Chaeremonem imprimis atque Cornutum contempsit, sed eorum opiniones eo, quemadmodum Ammoniana methodus postulabat, sine legit, vt, quae possent, cum Pythagorico-Platonicis in vnum systema confunderet. Testem eius rei adducit Eusebius quoque Porphyrium, quem in pueritia ad Origenem, eruditionis eius fama commotum confluisse, in Porphyrii historia *Tomo secundo* narrauimus. Vbi tamen fides Porphyrio habenda non est, tradenti Origenem a parentibus gentilibus prognatum ad Christiana castra transfugisse. Aliud enim scriptores testantur ecclesiastici, vixque dubitandum est, quin Porphyrius seduci se passus sit a defectione Ammonii; quae cum sacra is Christianorum deseruisset (quamuis contrarium testetur Eusebius, duos inter se Ammonios confundens, vt suo loco euictum) habuissetque Origenem discipulum familiarem, Porphyrio persuasit, vt crederet, non frequentaturum fuisse discipulum Christianum hanc apostatae scholam, indeque coniecit, gentilem natum et educatum, gentilem quoque sibi philosophum praeceptorem elegisse, et postea demum ad Christianos defecisse: qua in re, vt dictum mire falsus est, cum suffecerit Origeni Clementis commendatio philosophiae Eclecticae, vt hunc praeceptorem, licet μεταδέμενον adiret, et philosophiam ab illo disceret. Sed nec audiendus est BARONIVS² fidem Eusebio denegans, Origenem Ammonii discipulum facienti, eo quod Ammonio fere aequalis aetate fuerit Origenes, et iam tum, cum Ammonius doceret, catechetae munus Origenes in schola Alexandrina suscepit, ante annum trigessimum publico iam officio admotus. Recte enim his opponitur, non insolens eo tempore fuisse, vt viri triginta annorum philosophiam discerent: quem morem in schola Eclectica obtinuisset, Plotini, Amelii, aliorumque exempla comprobant³. Praeterea confundit annalium scriptor, seductus ab Eusebio duos Ammonios Christianum et gentilem, et de illius temporibus loquitur, quod eum praeceptorem Origenis putaret. Ast distinguendum vtrumque esse, vel ex eo luculenter patet, quod philosophus fuerit ἀγλαφος, Christianus inter ecclesiasticos scriptores numeretur. Gentilem autem Ammonium iam circa seculi a C. N. tertii initia floruisse, in eius vita demonstrauius. Ex quo consequitur, potuisse Origenem iuuenem audire Ammonium, eumque

¹) Hist. Eccl. II. ccc.²) Ann. T. II. ad an. 524.³) Conf. HERBERTVS I. c. §. 6. p. 4.

eumque inter primos eius discipulos fuisse. Tanto igitur sub duce scientiarum ingressus stadium Origenes, per omnem disciplinarum campum impiger cucurrit: cumque naturae munificentia ingenium accepisset praestantissimum, multisque iudicandi et imaginandi viribus instructum et scientias, teste **HERONYMO** ^m encyclopaediam Graecanicam constituentes, grammaticam, rhetoricam, musicam, arithmetica, geometriam et dialecticam didicit, et omnium sectarum placita rimatus est, ita ut omnem philosophiam exacte teneret. Ita postquam animi facultates immensis diuitiis locupletauerat, ad docendum praeparatus, animum ad tradenda disciplinarum praeccepta applicuit. Cui consilio eo magis obtemperare coactus est, quod patrem Leonidam martyrio coronatum amisisset. Ex eo enim tempore patris facultatibus in fiscum redactis, cum matronae cuiusdam Alexandrinae beneficiis nutriretur, ut matrem cum sex paruulis liberis aleret, ad tradenda iuuentuti grammaticae et philosophiae praeccepta se accinxit ⁿ. Id quod euentum habuit laetissimum, multos illi discipulos conciliante eruditionis fama, ita ut non Christiani modo ab eo elegantiores discerent literas, sed et gentiles nonnulli atque haeretici profanas scientias ab eo haurirent, quem morem a quibusdam reprehensum peculiari epistola ipse defendit Origenes ^o. Qua priuata institutione eam sibi famam comparauit, ut vix annos natus XVIII. priuatae catechumenorum institutioni praeficeretur. Quibus laboribus dum magna industria inuigilat, et facultates eius augentur, et discipulorum crescit numerus. Utroque tamen nimium aucto, tradendae grammaticae prouinciam reliquit, et ut de necessariis sumptibus sibi prouideret, libros magna cura scriptos vendidit. In schola autem catechetica per integrum fere diem teste **EVSEBIO** ^p docens, discipulos in duas partes diuisit, et praeparandos atque initiandos Heraclae, viro eloquentia valenti, et philosophiae non ignaro erudiendos tradidit, perfectiores suae institutioni seruauit, quam discipulorum distinctionem a Clemente praepatore eum didicisse, et in hoc quoque momento se consuetudini philosophorum sui aevi attemperauisse, ex supra dictis intelligitur. Post praepatoris Clementis ex hac vita discessum eruditissimo magistro non indoctior successor datus est discipulus, qui eodem, quo is inceperat, tramite ire perrexit. Cum enim plurimum prodesse philosophiam sacrae ciuitatis rebus, et Christianam doctrinam valde commendari illius praeparatione posse a Clemente edoctus crederet, ad eum finem magnam, qua praestabat, philosophiae Graecae pariter atque Barbaricae et antiquitatum cognitionem adhibuit, et, qua in re ipsa profana eruditio religionis Christianae causam iuaret, tanta eruditionis copia et lectionis vbertate demonstrauit, ut gentiles quoque in admirationem raperet, et de veritate Christianae doctrinae passim conuinceret, haereticos autem multos feliciter in viam reuocaret;

m) De Scr. Eccl. c. 54.

n) EVSEBIUS l. c. L. VI. c. 2.

o) Apud EVNDEM c. 20.

p) loc. cit. c. 3.

uocaret ; Cuius rei exempla allegant Plutarchum et Heraclam **EVSEBIVS** ^q, et Ambrosium, hominem haereticum, **EPIPHANIVS** ^r. Eadem vero docendi ratione in discipulis quoque instituendis vsus est, quos magna doctrinae copia ita inescavit, vt dies noctesque ab eius ore penderent, et quod **GREGORIVS** ^s fatetur, tanquam statuae immobiles eius praeceptis audiendis inhaerent. Inde vero magnus discipulorum confluxus exortus est, inter quos feminas quoque eruditione Origenis illectas inter eius subfella comparuisse veteres testantur ^t. Quam auditorum turbam et sacras profanasque literas fideliter docuit, et exemplo non philosophico modo, sed austero quoque, omnemque disciplinam Barbarorum rigidam superanti formavit. Cuius seueritatis exemplum esse potest, quod teste **EVSEBIO** ^u nec duas tunicas haberet, nec gestaret calceos, et ne carnis sibi cupiditates obstarent, virilitatem sibi ipse excideret. Ad quam insolitam austeritatem inepta praeceptorum Christi explicatio virum cetera acutum, sed praeiudiciis nimis impeditum, seduxit. Hoc itaque in loco munereque constitutus cum peculiare sibi doctrinae aedificium construxisset, adaptata scilicet philosophia Alexandrina ad mysteriorum Christianorum explicationem, id non Alexandriae modo, sed in Palaestina quoque, Syria, aliisque locis, (ad quae eum partim ecclesiastica, quae rogatus suscepit, negotia, partim seditiones domesticae et persecutiones gentilium, partim invidia et fulmina Demetrii, episcopi Alexandrini, gloriae et eruditionis eius aemuli compulerunt, miraque ei fata et calamitates graues concitarunt,) docuit, multorumque motuum in Ecclesia excitatorum vel caussa, vel occasio extitit, et *ἐνσημαίως* et *δυσσημαίως* illustris factus est. De quibus tamen omnibus hoc loco dicere nihil attinet, cum ad rerum ecclesiasticarum scriptores ea cura pertineat, qui plerique fusa res Origenis, vniuersam fere Ecclesiam commouentes enarrare solent ^x. Id vero notare postulat instituti ratio, Origenem iam in publico doctoris munere constitutum per Achaiaem iter fecisse, et in eo itinere Athenas aliquantisper haerentem auditoria philosophorum ibi doctentium adiisse, exque illorum ore praecepta philosophiae percepisse, de quo itinere videndi **EPIPHANIVS** ^y et **NICETAS** ^z. Quod occasionem dedit **BARONIO** ^a, **PETAVIO** ^b et **CAVEO** ^c, hanc moram Origenis Atheniensem ab eo itinere per Achaiaem distinguendi, cuius meminit **EVSEBIVS**, quo sub Alexandro imperatore aetate et eruditione iam firmatus in Graeciam e Palaestina perrexit, Athenisque etiam commentarios in Ezechielem scripsit. Cuius tamen distinctionis causam nullam videmus, cum et insolitus, quo philosophiam profecutus est Origenes,

q) Hist. Eccles. L. VI. c. 2.
 r) Haer. LXIV. c. 2. p. 526. conf. H. V. R. I. c. 2. §. 4. p. 10.
 t) **EVSEB.** l. c. c. 12.
 x) Instar omnium erit **H. V. R. I. I. c.** diligentia.

y) Haer. LXI. c. 1. p. 524.
 z) Thef. orth. fid. L. IV. haer. 31.
 a) Ad A. C. 232. n. 4.
 b) Ad l. c. Epiph. T. II. p. 257.
 c) l. c. c. 17.

genes, amor suadeat, eum iam adulta aetate et eruditione in hanc Musarum sedem, ex qua tot doctores Alexandrini prodierunt, delatum occasionem philosophos eius scholae celeberrimos ipsos audiendi non neglexisse, et consuetudo virorum doctorum fuerit, ut viri etiam in muneribus publicis constituti ad auditoria philosophorum accesserint, quod M. Aurelium imperatorem aliosque summos viros fecisse constat, et ab Origene quoque viro modestissimo et ambitionis ignaro factum quoque esse dubitandum non est. Post lapsum, Alexandria exul Caesaream migravit, et ibi ob summam, qua enitebat, eruditionem docendique peritiam magna cum aestimatione et honore apud omnes floruit, laetos se talem doctorem nactos esse, qualem illorum temporum ratio et eruditionis conditio postulabat. Scholas enim ibi aperiens, et profanae literaturae, imprimis philosophiae elementa, et sacras literas plurimis, qui ad eum conuolabant discipulis, indefessa tradidit industria.

§. XIII. Digna vero est, quae hic paucis exponatur, Origenis methodus, eo quod statum philosophiae literarium inter Christianos Orientales luculenter adumbret. Prolixe eam exposuit discipulus Origenis GREGORIUS, qui ea de re ita retulit: „Origenem ipsum cum fratre amicitiae vinculis primo ita constrinxisse, ut a nexibus eius, nec si voluissent solui potuissent; ita vero captos tractauisse, ut bonus agricola segnem aut nulla parte fertilem agrum incultum et neglectum, culturae, quae impatientem; nempe, non modo, quae cunctorum oculis se offerunt, et in superficie tantum videntur, animaduertisse, sed etiam effodisse, intimaque interrogando, obiciendo, et respondentes audiendo tentauisse. Quia enim deprehenderet nonnihil in illis haud commodum, sed inutile atque inelaboratum, sarruiasse, inuertisse, potasse, mouisse omnia, vniuersam denique artem ex se et accurationem adhibuisse, tandemque eos ita subegisse, ut spinas et tribulos in totum excinderet ac repurgeret, elenchis et prohibitione eos incessando, idque admodum Socratice, interdum etiam sermone eos supplantando. Id ab initio quidem non sine molestia atque difficultate ipsis accidisse, ut qui insuetis adhuc necdum rationem sequi edoctis doctrinas suas applicaret. Sed expurgando tamen postquam idoneos eos tandem effecisset, et praeparasset, temperatam sementem fecisse, et iusto tempore reliquam accurationem, prout cuique congrueret, peregisse. Sic congruo sermone, quicquid hebes et spurium esset, in anima, acuentem et attenuantem subtilissimis rationalium affectionum sermonibus et modis, qui ex primis illis simplicissimis euo-
luti et frequentes varieque inter se verlati, in arctissimum et ineuolubilem quendam nexum abeunt, excitantes eos veluti sopitos, ut propositis inhaerant perpetuo, nec recidunt siue ob longitudinem, siue ob subtilitatem inter
„discen-

Methodus docendi Origeniana

d) Consentit HERTIUS l. c. c. 2. §. 10. e) p. 10. edit. Hoersch.

„discendum. Quantus itidem sit iudicii defectus, quanta temeritas, tum in his
 „qui ad stipulantur fortuito oblatis, qualiacunque fuerint, licet e mentita:
 „tum in iis, qui saepe contradicunt, etiam si dicta cum veritate consen-
 „tiant. Adfuecisse etiam eos non temere, atque ut casus fert, testi-
 „monia proicere, iterumque renuere, id est, modo affirmare, modo nega-
 „re idem, sed ut accurate examinentur non tantum manifesta, sed etiam
 „occulta. Multa enim illic esse opinabilia, et quae grauitatem prae se fe-
 „rant, verbisque speciosis tanquam vera in aures nostras incurrant, eum
 „interim suppurulenta sint et falsa: rursus alia sint grauitatis plena, quae,
 „dum in verbis fide cassis insunt, statim tanquam incredenda repudientur,
 „postea vero a peruestigantibus animumque attendentibus omnium verif-
 „sima existimentur. Hunc in modum eum, quod ad criticam animae
 „partem, quae in dictionibus et oratione versatur, logicae illos erudiuisse.
 „Rursus abiectioem animi, dum percellitur magnificentia miraculisque
 „et varietate, sapientia denique summa operum in fabricatione huius
 „mundi, quae demiramur quidem, sed absque ratione, excitasse et erexisse
 „se aliis disciplinis, nimirum physicis, dum singulas res perspicue indica-
 „ret ac discerneret. Et valde sapienter ad prima elementa eos duxisse, ac
 „deinceps sermone cetera annectentem peragrassse totius mundi et cuius-
 „que partis naturam conuersionemque multiplicem et vicissitudinem re-
 „rum in mundo, donec perspicua doctrina sua et rationibus de sacra re-
 „rum omnium dispensatione ac natura inculpabili ipsos eo prouexerit,
 „ut loco bruti, rationale in animis suis vinculum defigeret. Ita quoque
 „eos Mathematica, geometriam, et astronomiam edocuisse et tanquam
 „per scalas quasdam ad coelum pertinentibus, adque suprema usque eue-
 „ctis permeabile ipsis coelum ad utrumque *μάθημα* fecisse. Immo et tali
 „ratione, quae summus apex omnium sint, quorumque causa vel maxi-
 „me philosophicum studiorum genus excolatur, diuinas nempe virtutes,
 „quae in moribus versantur, docuisse. Haecque omnia verbis suauiter
 „lenientibus et sapientia refertis, nec minus tam necessariis, quam quae
 „maxime de moribus ipsorum vitaeque institutione laboriose peregrasse. Immo
 „non verbis duntaxat, sed iam etiam factis ipsis modo quodam impetus
 „ipsorum gubernauisse, et non verbis tantum virtutes ipsis explicuisse, sed
 „potius ad officia ipsa eos inuitasse, idque plus factis, quam dictis.
 „Hunc vero, ita pergit GREGORIVS f, primum et solum se induxisse, ut
 „Graecorum philosophiam studio philosophico complecteretur, et princi-
 „pem se verbis instigasse ad philosophandum, et operibus instigationem
 „verborum anteuertisse, non verba solum praemeditata recitantem, sed nec
 „recitare dignatum, nisi mente sincera, et quae recitata in actum perduce-
 „re contenderet. Ita iustitiae praxin vrsisse, propria agere, prudentiae, se
 „ipsum cognoscere, temperantiae, prudentiam conseruare, fortitudinis,
 „in his virtutum actionibus persistere, nec relabi, et post cetera omnia pie-
 „tatis,

f) Panegy. in Origen. p. 17.

„tatis, quae principium et finis fit omnium virtutum. Ita philosophia
 „excultos ad theologiam demum traduxisse, cauendo ne sermones de
 „Deo edificantes alicubi in periculum incurrerent. Namque ita philoso-
 „phandum censuisse, vt omnia veterum monumenta, quaecunque a
 „philosophis aut hymnodis elaborata sunt, qua fieri posset, sedulitate, nihil
 „amandantes aut repudiantes, quod iudicio nondum instructi essent, le-
 „gerent, exceptis, quae atheorum essent, qui etiam humanis simul no-
 „tionibus veluti praecipites deiecti Deum aut prouidentiam esse negant.
 „Reliquos vero omnes versandos esse, ac quasi colloquii causa acceden-
 „dos, sed tamen ne vnum aliquod genus aut dogma philosophicum prae-
 „cipuo honore dignarentur, aut plane reiicerent, siue Graecum esset siue
 „barbarum, sed omnia audirent; multisque verbis sectariae philosophiae
 „damna et irrationalem modum exposuisse; quibus ne in praecipua detru-
 „derentur, neque idem experirentur, quod vulgus. Origenem ipsos
 „non ad vnam quampiam ex philosophicis disciplinis duxisse, neque vo-
 „luisse, vt illorum vestigiis insisterent, sed ad omnes illos amandauisse,
 „nullum dogma Graecum eos intentatum relinquere cupientem, ipsum
 „etiam praeuium manu quasi ducendo quicquid in singulis philosophis uti-
 „le esset, et verum, decerpentem ipsis proposuisse, quaecunque autem
 „falsa segregata abdicauisse. In iis autem quae ad pietatem proprie pertinent,
 „ne vlli mentem attenderent, consuluisse, sed Deo soli eiusque prophe-
 „tis adiungendum esse animum: Ipsum autem interea quicquid caligino-
 „sum et aenigmaticum esset, fuisse interpretatum et declarauisse. Et hac
 „quidem methodo adhibita, non sine magnificis praeceptoris laudibus fa-
 „tetur, nihil abditum et occultum, nihil inaccessum ipsis fuisse, sed
 „omnem doctrinam ipsis cognoscere licuisse, barbaram et Graecam, my-
 „steriis abstrusorem et ciuili captui magis expositam, diuinam denique
 „et humanam, ita vt omnia perlustrandi et perferutandi cunctisque se ex-
 „satiandi ac fruendi animi bonis largissima esset copia, seu priscum veri-
 „tatis documentum, seu aliter etiam id genus quispiam nominauerit.“
 Haecenus Gregorius, qui haec omnia more Origeniano prolixis verbo-
 rum ambagibus exponit, et coloribus artis rhetoricae pingit, quae apud
 ipsum legisse, elegantioris dictionis studiosos non poenitebit. Prudenter
 in hoc docendi discendique stadio constituta esse plurima, si per se intel-
 ligantur, cordatus quilibet sponte fatebitur; si vero ad ea referantur, quae
 supra de communi PP. maxime ex scholis Alexandrinis progressorum
 praeiudicio deque scopo sineque philosophiae illius Eclecticae vel Syncreti-
 sticae potius, differuimus, patebit quoque optime cogitata non potuisse
 non pessime cadere, eo quod illud philosophandi genus, quod Alexan-
 dria suppeditabat, et desiniebat, pro illa vera rectaque via haberetur,
 qua mediante ista *ἐκλέξαι* ad diuiniore veritates peruenire quis posset.
 Qua opinione cum schola Origenis fuerit occupata, mirum non est, in
 tam seruo ac laudabili veritatem vbique venandi expiscandique studio eam

tantopere a via regia aberrauisse, abusuque philosophiae in sacra dogmata perperam intrusae cautelas istas, ab ipso Origene suppeditatas magnopere neglexisse, ut ex sequentibus constabit. Verum haec de methodo Origeniana dicta sufficiant. Iam in viam redeundum est, et reuertendum ad Origenis historiam philosophicam.

*Discipuli
Origenis.*

§. XIV. Nempe summis eruditionis laudibus conspicuus, vndecumque discipulos attrahebat, et inter innumeros, quos doctrina sua pascebat, magna quoque numerabat ingenia, nominis celebritate post ea tempora illustria. Inter quos eminebant Plutarchus, Serenique duo, Heraclides, Herais, Basilides, Gregorius Thaumaturgus cum fratre Athenodoro, Thryphon, et foemina quaedam docta Nicomediensis Barbara. Praecipue vero inter eius discipulos philosophiae quoque laude celebres habiti sunt Heraclius, Plutarchi frater et Origenis collega, et Dionysius Alexandrinus, eius postea in munere successor. Et Heracliam quidem non doctrina modo, sed et vita moribusque se philosophum praestitisse testatur EUSEBIUS^g; Dionysius autem Alexandrinus parentibus prognatus gentilibus, dum sectarum opiniones scrutatur, moreque Alexandrino philosophatur, ad Origenem delatus, ea, quam supra indicauimus, methodo ad Christianam fidem amplectendam commotus, tandemque scholae catecheticae regendae praefectus mortuo Heraclae in sede Alexandrina successit, de cuius circa personarum in Trinitate adoranda discrimen essentiale errore anales ecclesiastici consulendi sunt^h, et historia philosophiae Alexandrinae in consilium simul aduocanda est, qua adductus erroneas has notiones, vel locutiones saltem incautas secutus est. Sed nec gentiles ei discipuli deerant, quos eruditionis secularis fama et philosophiae amor ad eum adduxerat. Teste enim HIERONYMOⁱ, *omnium philosophorum sectas ita didicerat, ut studiosos quoque literarum secularium sectatores haberet, et interpretaretur iis quotidie, concursusque ad eum miri fierent, quos ille propterea recipiebat, ut sub occasione secularis literaturae in fide Christiana eos instrueret.* Qua ratione ad Origenem in Palaestina docentem conuolasse Porphyrium adhuc adolescentulum, eius philosophicae eruditionis fama illectum in vita Porphyrii Tomo secundo demonstrauimus. Id quod eo minus mirandum est, quo magis et ingenio et eruditione reliquos sui temporis fere omnes antecelluit. Cuius rei testes veteres fere omnes sunt, ii non modo, qui partibus eius fauerunt, sed et illi, qui inimico in eum fuerunt animo. Et inter istos quidem VINCENTIUS LIRIENSIS^k, *tantam ei vim ingenii, tam profundi, tam acris, tam elegantis tribuit, ut omnes pene multum longaque superaret, tantam adfuisse doctrinae ac totius eruditionis magnificentiam dicit, ut paucae forent diuinae, pene fortasse nullae humanae philosophiae, quae non penitus*

g) Hist. Eccl. Lib. VI. c. 3.

h) Conf. TILLEMONT. Memoires pour servir a l'hist. eccles. T. IV. P. 2.

i) De Scr. Eccl. c. 54. conf. EUSEB. loc. cit. c. 18.

k) Commonitor. c. 23.

nitus adsequeretur. Inter hos autem EPIPHANIVS ¹ ingenii nominisque famam et Graecarum imprimis literarum culturam ei denegare ausus non est. Aderat enim ingenii vis summa, et vbertas eloquentiae, et vasta lectio, et diligentia humanas vires tantum non superans, qua patres illi forte pauci inter veteres reperiuntur. Testes damus libros eius, magna eruditione et elegantia scriptos, quibus ingenii amoenitatem et lectionis copiam luculenter prodidit, de quibus tamen cum scriptores historiae literariae ecclesiasticae abunde egerint, nihil hic cumulamus.

§. XV. Non omittenda tamen hoc loco est mentio *Φιλοσοφουμένων*, quae Origeni tribui solent, et a nobis toties vtiliter in partes vocata sunt, elegansque historiae philosophiae Graecae compendium comprehendunt. Librum illa primum exhibent operis contra haereticos scripti, et, quae veterum Graecorum, ac quarundam etiam Barbararum gentium opiniones de rebus potissimum philosophicis fuerint, eleganter accurateque exponunt. Ea diu inter msc. codices latentia paulo notiora viris doctis fecerat AEGIDIUS MENAGIUS, qui in erudito *ad Diogenem Laërtium Commentario* multoties ad ea prouocando et integra exiis loca allegando saluam eruditio mouit integrum opusculum typis vulgatum legendi. Horum desiderii satisfecit vir celeberrimus IACOBVS GRONOVIUS, qui luculentum elegantemque libellum splendido *Theauri Antiquitatum Graecarum* ^m operi inferuit, et, qua erat eruditione critica, Origeni Adamantino opusculum vindicauit. Prouocat is ad codicum manu exaratorum fidem, qui id Origeni constanter tribuant, id quod Lucam Holstenium quoque et Ioannem Pearsonum permouit, vt Origenis hunc foetum esse statuerent. Sunt tamen in isto opusculo nonnulla, quae cum Origenis historia nullo modo conciliari possunt, illique hanc scriptiunculam abiudicant. Id quod iam vidit eruditissimus HVBETIUS ⁿ, qui de eo ita luculenter commentatur: *Falso praescribit sibi nomen Origenis libellus quidam, qui philosophorum sectas ac dogmata recenset et Δεργένους Φιλοσοφούμενα solet appellari. Primus autem hic est liber grandioris operis, quo haereses omnes confutandas auctor sibi proposuerat, quod ex dogmatis philosophorum haereseon pestes fere profectae sint, bisque conuellendis utilis sit illorum confutatio. Laruatae huic scriptioni personam detrahunt vel iſſbaec, quae exstant in prooemio ^o: Ταῦτα δὲ ἴτερος οὐ ἐλέγξει, ἢ τὸ ἐν ἐκκλησίᾳ παραδοθὲν πνεῦμα, ὃ τυγχάνοντες προτερον οἱ Ἀπόστολοι μετέδοσαν τοῖς ὀρθοῖς πεπιστευκόσιν, ὧν ἡμεῖς διάδοχοι τυγχάνοντες τῆσθε αὐτῆς χάριτος μετέχοντες ἀρχιερατείας τε καὶ διδασκαλίας καὶ Φροῦσι τῆς Ἐκκλησίας λελογισμένοι οὐκ ὀφθαλμῶ νοσάζομεν.* Nec ea refellet alius, praeterquam diffusus per Ecclesiam Spiritus sanctus,

Iii 3

quem

1) Haer. LXI. T. I. p. 525.

m) Tom. XI. p. 237. seq. sub titulo: Fragmentum Philosophumennon.

n) Origenian. Lib. III. app. §. II. p. 277.

o) p. 13. edit. Wolf.

*Philosophu-
mena Origeni
tributa.*

quem priores apostoli adepti eundem recta fide praeditis impertiuero. Quorum nos successores facti et eiusdem doni consortes summi que sacerdotii et doctrinae et Ecclesiae custodes haberi oculo non conuivimus. Atqui nec Ecclesiae custos Origenes nec episcopus fuit; episcopus autem fuit Epiphanius, et librum scripsit de haeresibus, unde non inanis coniectura sumitur, hoc opus ad ipsum esse referendum. Haec H V E T I V S; cuius argumentum cum fati luculentum et validum sit, ita eludere conatur Gronovius: Sicut apud Latinos etiam antistes dictus fuerit, non primi solum ordinis, sed etiam secundi, sic etiam Graecam istam ἀρχιερωτείαν non altius extendere significationem, quam ut notet ιεροτικήν ἀξίαν. Id vero probare prius debuisset vir eruditissimus, Origenis tempore, quo magnum illi discrimini inter primos et secundos ordines pretium positum est, ἀρχιερωτικήν ἀξίαν secundum quoque ministerii gradum dictum fuisse. De solis vero episcopis intelligendum esse philosophum non auctorem, vel ex eo patet, quod praeter ἀρχιερωτείαν, sibi quoque διδασκαλίαν tribuat, moneatque, se ita versari in ea, ut omnia cum omnibus communicet, et quae Dei filius reuelarit, sermone, i. e. pro concione aliis tradat. Notum autem antiquitatis studiosis est, publicum docendi munus eo tempore ordinarie solis episcopis fuisse impositum, nec licuisse presbyteris idem, nisi ab episcopo iussis exercere. Quibus rationibus inducti viri docti recte Origeni, qui ad episcopalem sedem nunquam euectus est, foetum hunc abiudicant. Cui autem ex Veteribus tribuendus sit, difficile statui posse putamus. Quam enim coniecturam pro Epiphanio affert H V E T I V S; eam praeter dignitatem episcopi, aduersus haereticos scribentis plane nihil verisimilitudinis habere, palam est. Immo confundi ab Huetio Epiphanium cum alio, inde colligi potest, quia brevis illa fidei Catholicae expositio, quae Panario eius adiecta est, synopticam quidem philosophiae Graecae historiam quandam continet, sed ab istis φιλοσοφούμενοις diuersissimam; ut taceamus et scribendi rationem, quae Epiphanio in usu fuit, in isto libello non deprehendi, et tribuere Epiphanium nonnunquam quaedam philosophis Graecis aliter, quam in hoc fit opusculo, diuersa ab his viri clarissimi et philosophiae veteris apprime gnari THOMAE GALEI opinio, qui Aëtii laborem esse coniicit, eo quod illum de veterum philosophorum placitis scripsisse THEODORITVS afferat. Id vero non magis, quam priora, admitti potest, cum Aëtius Christianus non fuerit, adeoque successorem se doctrinae apostolicae dicere non potuerit. Celebrerrimus autem H E V M A N N V S, qua est ingenii sagacitate, non sine eruditione demonstrare conatus est, Didymum Alexandrinum libelli fuisse parentem. Cui hoc potissimum fundamentum praefruit: veram operis inscriptionem fuisse, ἐλεγχος κατὰ πᾶσῶν αἱρέσεων, scriptoremque testari,

p) Origenian. L. III. p. 277. q) T. I. p. 1086. seqq.

r) Therapeut. Lib. II.

s) Act. erud. 1710. p. 166. seqq. et in scheldiam. de anonymis et pseudonymis p. 60.

testari, se iam olim placita siue dogmata haereticorum *μετρίως*, hoc est strictim, exposuisse. Persuasum itaque se esse, si ostendi possit, Didymum contra haereticos et copiosius et breuius scripsisse, nullam esse causam, cur illi haec *φιλοσοφούμενα* non vindicentur. Iam ex Hieronymo atque Theodorito constare, Didymum libros dogmatum aduersus haereticos scripsisse, hosque breuiorem illam commentationem fuisse contra haereticos; pro maiori vero et copiosiori eiusdem argumenti opere habendum sectarum volumen, ad quod ipse Didymus prouocat, priusque deperditum esse, posterioris vero partem in his *φιλοσοφούμενοις* superesse. Alias rationes viri longe doctissimi minus ponderis habentes, quas a magna Didymi historiae philosophicae peritia, et a similitudine quorundam locorum Didymi et *φιλοσοφούμενων* petit, breuitatis causa omittimus. Eleganter haec omnia enarrat, et more suo ingeniose verisimilitudinis fidem dictis facit celeberrimus Heumannus. Excussit hanc coniecturam eamque placere non posse demonstrat B. Ioh. CHRISTOPHORVS WOLFIVS¹⁾, cui nouam libri editionem Gronouii suisque notis auctam debemus²⁾. Recte is, nisi fallimur, illi opinioni allatum prooemii locum opponit, in quo se successorem Apostolorum, publicoque docendi custodientique Ecclesiam muneret *ἀρχιερατεία* siue episcopatu munitum auctor indicat. Quae si de episcopo, vt debent, intelliguntur, omnem pro Didymo argumentationem vno ietu euertunt. Didymus enim non minus, quam Origenes ad episcopi dignitatem nunquam euectus inter Ecclesiae tantum Alexandrinae catechetas numeratus est. Praeuidit hunc arietem doctissimus Heumannus, monuitque, vocem *ἀρχιερατεία* fumendam esse sensu generali, filoque Scripturae, quo apostolorum se successorem auctor dixit, qui nunquam episcopi fuerunt, alioque de doctore Ecclesiae quouis intelligendam esse, cum non insolens sit et Scripturae et scriptoribus ecclesiasticis, hanc vocis significationem etiam ad Christianos quosuis extendere. At, quod pace viri acutissimi, nobisque amicissimi dixerimus, parum haec ad scopum faciunt: non enim sermo est, quem sensum vox ista obtinere possit generaliore, sed quem in praesenti loco habeat? Quem si inspicimus, et ex moribus atque consuetudine istius seculi diiudicamus, apparebit liquido, non posse eum de alio homine ecclesiastico intelligi, quam cui illo tempore, vbi iam enata erat episcopalis dignitas, commissa fuit cura docendae gregis publica. Quod licuisse catechetae Alexandrino prius probandum erat. Quamuis enim concedi forte queat, quod ad OPTATI MILEVITANI³⁾ locum monuit MERICVS CASABONVS, nec vniuersalem hunc Africanae Ecclesiae morem vbiq; fuisse, vt solis episcopis liceret concionari, et id imprimis intelligendum esse de praesente episcopo, nec tantummodo id munus presbytero, cum alia loca veterum innuant, presbyteros interdum fuisse concionatos, nihil tamen id pro catechetarum Alexan-

1) Pecul. Diss. edit. poster. adiecta. u) Prodiit prima vice Hamb. 1706. g. x) L. VII. c. 6. p. 46. edit. Dupini.

Alexandrinorum licentia concionandi probat, cum hic sermo sit de ordinario docendi munere, et quidem in dignitate successionis apostolicae et *ἀρχιερατείας*, quae nulli vnquam isto quidem tempore presbytero collata fuit. Quod si quis pertinacius tueatur, locum hunc de minoris ordinis doctore publico intelligi posse, et debere, cur non potius Origeni libellus tribuatur, quam Didymo? cum Origenes quoque et catecheta fuerit et presbyter, et interdum extra ordinem ad facienda in ecclesia verba, teste EPIPHANIO inuitatus fuerit? ea vero fuerit in historia philosophica eruditione, vt nec Didymo, nec alii sui temporis facile locum cesserit, vt eruditissimi contra Celsum libri abunde testantur. Huic vero codices msc. tribuunt. Aut itaque huic vindicandus libellus, si locus iste non obstat, aut si is refragatur, Didymo quoque abiudicandus est. Malumus itaque fateri, incertum auctorem esse, nec de eo constare quicquam, Origeni vero libellum tribuendum non esse, nec vim inferendam verbis satis claris, quamuis foetus iste Origenis eruditione indignus non sit. Sed haec *ὡς ἐν παρόδῳ*.

Origenis eruditio philosophica qualis fuerit?

§. XVI. Quicumque autem *φιλοσοφούμενων* istorum auctor fuerit, illud certum est, non sacrarum tantum literarum, sed profanarum quoque, et praecipue philosophiae Graecanae omnis, maxime autem Alexandriae callentissimum fuisse Origenem. Testantur id praeter eruditissima scripta, tot itinera, quae, ipso fatente, suscepit, vt ex doctissimorum virorum colloquiis literarios, quos colligebat thesauros augetet: et luculentissimae quas per omnia fere scripta sua, repandit, tractationes philosophicae, eclecticum illud, siue syncretisticum potius philosophiae genus, prodentes, quod a Clemente et Ammonio Alexandrinis didicerat, Quod cum mordicus teneret, et huc discipulos quoque manu quasi diligenter duceret, factum est, vt philosophiae Graecorum sectariae inimicum aleret animum, quem multoties prodidit. Diligentissimus in his locis colligendis fuit BALTVS², sperans fore, vt eo facilius sibi demonstrare liceat, Platoniam philosophiam patribus inuisam fuisse, si de ipso hoc Origene, sectariae philosophiae aduersario, euinceret, quem in philosophiae gentilis studio modum excessisse, et doctores orthodoxi et ipsa concilia conquesta sunt, et illaudabile studium condemnauerunt. Quod tamen nihil aliud probat, quam hoc; tantopere a philosophia Alexandrina seductum Origenem a veritatis coelestis puritate deflexisse, vt ferre id nullo modo potuerint Ecclesiarum antistites. Quo tamen non negatur, alios doctores parcius et tectius eadem chorda oberrauisse. Id quod luculenter et moderate demonstrauit HVERTIVS, ^a frustra id negante BALTO, ^b recteque pronunciauit: *Clementem Alexandrinum Academiae pigmentis res Christianas illustrare suetum esse, quod et maxima pars fecerit vetustiorum patrum,*

y) Haeref. LXV. T. I. p. 525.

z) Defens. PP. Platonismi accusat. p. 249. 346.

379. 411. 512.

a) Origenian. p. 27.

b) L. IV. c. 9. p. 497.

patrum, sed parcius et verecundius. Dum itaque pro sectaria philosophia Alexandrinam Christianis obtrufit Origenes, nihil inde praefidii enascitur Platonismo patrum, quam labem ab eius tempore multo magis Ecclesiam afflixisse, fassus est RENATUS MASSVETVS, candidus et peritus magis historiae philosophicae quam Baltus, pleraque fucos illinens. Haec autem secularis, quam possidebat Origenes, eruditio effecit, vt summo eum loco gentiles quoque philosophi eo tempore viuentes haberent, idque publicis quoque speciminibus ostenderent. Testem damus EVSEBIUM, cuius relatio digna est, ad quam in philosophica Origenis historia attendatur; narrat enim: *Si quando necessitas poposcisset, vt philosophica quaedam explanaret, etiam ab eruditissimis in illa disciplina, cum tanta admiratione auditum esse, vt summus apud illos, et quasi vnus ex veteribus et primis illis auctoribus philosophus haberetur. Extare etiam testes studiorum eius plurimos apud philosophos, quorum nonnulli libros suos ipsi inscripserint, alii autem iudicio eius comprobandos detulerint. Ipsum quoque Porphyrium eum tanquam philosophum miratum fuisse, et de eo haec scripsisse: se Origenem, cum valde ipse puer adhuc fuisset, vidisse, arcem totius eruditionis tenentem, eiusque ingentem tum gloriam fuisse. Cum enim Ammonii auditor fuisset, qui summum inter philosophos locum tenuerit, Origenem, quantum quidem ad eruditionem literarum pertineat, totum pene in se transfudisse magistrum: contrarium tamen magistro vitae cursum ingressum, cum Graecorum studiis eruditus esset, ad ritum religionis barbarum declinauisse, eoque se conferentem, praeclarum ingenium philosophicis literis expositum vitiasse, dum vitam quidem Christianam ageret, doctrinae vero et eruditionis Graecorum praefulgidum lumen ineptis et fabulosis narrationibus occupasse. Affecutum quippe fuisse omnia Platonis secreta. His, quos libros Pythagoreorum et Platonico- rum atque Stoicorum legerit, subiungit, vt supra iam dictum, et ex his, scribit, omnia, quae secreta et mystica apud Graecos habentur, ritui eum barbaro et superstitionibus Iudaicis adaptauisse, ac philosophorum gloriam ad dogmata externa et peregrina conuertisse. Quae se ideo afferre monet Eusebius, vt inimicorum quoque testimoniis comprobet, quam mira apud ipsos habita sit eius eruditio. Afferit quoque ipsius Origenis epistolam, in qua contra eos se tuetur, qui hanc illi consuetudinem philosophis gentilibus exprobrauerant. In ea monet, cum nonnulli philosophi vel ad explorandum, vel ad contradicendum ipsum adire coepissent, visum sibi fuisse vtile, vt diligentius eorum opiniones excuteret, idque fecisse exemplo Pantaeni philosophiae, Graecaeque literaturae cognitione celebratissimi, itemque Heraclae, quem apud magistrum*

e) Diss. I. in Irenaeum p. 24.

d) Hist. Eccl. L. VI. c. 18. 19. 20.

Origeniani errores enati ex philosophia.

philosophorum (Ammonium sine dubio inuēit) *illis studiis iam aliquot annis operam dantem, et habitu philosophico vrentem, quem nondum deposuerit, gentilium philosophorum libris legendis totus adhuc intentus.* Ex his aliisque supra iam ex parte allatis omnibus constare putamus, quantus in philosophia Alexandrina vir Origenes habitus fuerit, quemque inter aetatis suae philosophos locum occupauerit. Verum quod summam ei apud plurimos laudem famamque conciliauit, non obtreccionis tantum atque inuidiae copiosus fons extitit, sed errorum quoque pessimorum scaturigines ei pandit, ex quibus lerna malorum ipsi exorta illique motus vehementes excitati sunt, qui Ecclesiam orthodoxam seculo tertio et sequente multis calamitatibus opprefferunt, valdeque commouerunt, de quibus in historia ciuitatis Christianae latius edisserendum est. Nec aliunde haec pestis, quae tam vehementer rem Christianam afflixit, deriuanda est, quam ex philosophia, quam Origenes tam studiose secutus est, Aegyptiaca. Ea enim cum explicandi scripta et traditiones veterum methodum inculcasset allegoricam, hancque ineptiendi viam etiam Iudaeis commendauisset, vt suo loco supra expositum, quorundam inter Christianos doctorum Iudaeorum, maxime Philonis, exemplo deceptorum curiositatem imitatus Origenes, allegoricum illud Scripturam explicandi genus, auctoritate sua in Ecclesiam inuexit, et quod priuatim iam nonnullis arriserat, quasi publicum fecit, quo erroribus et ineptiis quibuscunque lata porta et latibulum apertum est certissimum. Videbat vir ingenio praestantissimus, sed nimio patriae philosophiae amore in praecipuum actus, Deorum historias ad notiones philosophicas transferre philosophos Alexandrinos, nec dubitamus, quin eodem fere modo oracula diuina ad placita reformatae doctrinae suae Platonicae transtulerit Ammonius Origenis praeceptor, isque nostro auctor et exemplum extiterit. Cumque solenne esse Iudaeis Alexandrinis obseruaret, legem veterem ita patriae philosophiae accommodare, crederet autem, non felicius fortiusque philosophorum gentilium et haereticorum obiectiones retundi, sensusque Scripturae arcanos saluari posse, quam si patriam illis explicandis methodum adhiberet, ad ineptum hoc interpretandi genus confugit, et quibusdam Scripturae locis sensum certum et definitum non inesse statuit, plerisque autem, licet certae verborum potestates essent, sensum spiritualem siue mysticum applicandum esse contendit. Nec locus nec institutum patitur, vt hunc sacras literas explicandi modum omnibus philosophiae rationalis regulis contrarium, et in ipsa sanctissima oracula iniuriam explicemus. Adeant, qui pleniora cupiunt, viros doctos, qui passim hanc pestem tetigerunt, et inter eos nuperum Origenis editorem doctissimum CAROLVM DE LA RVE. ^f Id autem omnino notandum est, instrumentum hanc methodum Origenianam

e) Vid. HURT. I. c. c. II. q. 13. CLERICVS Hist. eccl. prol. sect. I. c. 5. §. 8. BARBAYRAC de la Morale des peres c. VII. p. 99.

BYDDENS pec. diff. in Parerg. hist. theol.

f) Praef. Tom. I. Opp. Origen.

nam auctori suo se praeuiffie, philosophiae Alexandrinae ineptias et nefandos Aegyptiacae morologiae errores sacris Christianorum mysteriis affricandi immiscendique, nouumque et satis quidem impium doctrinae aedificium extruendi. Cuius accurata explicatio ad annalium quidem Ecclesiasticorum vel historiae criticae theologiae veteris scriptores pertinet: quia autem multam puritati doctrinae Christianae labem sequentibus seculis intulit, et exemplum praebet luculentissimum, quam pestilens fidus Ecclesiae exortum sit, ex quo philosophia Alexandrina, dudum de imperio decertans, triumphum egit, potiora Origenis dogmata, quae ad hanc philosophiam respiciunt, eamque parentem agnoscunt, hoc loco asseremus, cum clarissimam huius seculi philosophiae inter Christianos vigentem lucem affundant. Loca vero ipsa Origenis et pleniorum explicationem apud H V E T I V M cum inuenire queat Lector, necessaria strictim tantum annotabimus.

§. XVII. I. Deus potens in res non possibiles omnes, sed eas tantum, quae sunt, tantam fecit materiam, quantam valebat ornare, et in rerum formas diuidere, tantum potuit, quantum ei ad agendum materia subministravit. Primus hic et fundamentalis Origenis error est, quo materiam cum Deo ita copulauit, vt Deum eius quasi limitibus coërceret, refragantemque materiam non in omnibus obsecundare Deo statueret: eo quod naturam materiae in se consideratam, priuationem et limitationem quandam et nonens habere cum Platonicis Alexandrinis crederet. Platonium hunc errorem esse obseruauit H V E T I V S, obscure vero et minus recte ex doctrina Platonica de anima mundi deriuauit. Quae quamuis potentiam habeat suis limitibus, si Platonem audis, valde definitam, nec plus agere queat, quam illa confert potentia, perperam tamen hoc ad Deum ipsum, de quo loquitur thesis Origeniana, applicatur, cum eo et ordine, et essentia, et potentia anima mundi secundum Platonem minor sit, longeque maior demiurgi sit potentia, qua in condenda materia et ornando mundo vsus est. Neque opus est, vt ad animam mundi Platoniam recurramus, cum ipsius Dei potentiam valde iniurius in Numen restrinxerit Plato, statuens, tantum in materiam posse Deum, quantum materia pateretur. ^b De qua opinione Platonis Ocelli Lucani, Macrobiani et Hieroclis loca alibi ⁱ attullimus. Nec aliter statuere poterat Plato, qui Deo adiungebat materiam non coaeuam tantum et coëxistentem, sed contrariam quoque animaque vel vi potius bruta inordinata ita se mouentem, vt impossibile fuerit principio illi actiuo eam totam in ordinem redigere. Quod cum absurdum videretur philosophis, cum qui e Zoroastri disciplina prodierunt, tum qui in Aegypto secundum Platonem philosophati sunt, occasionem eis dedit abiecto systemate dualistico, emanatiuum recipiendi, materiamque ex gremio Dei deducendi, vt *Tomo secundo*

Systema Origenis philosophico-theologicum.

K k k 2

^g) H V E T I V S L. II. c. 2. q. 2. p. 29.
^h) in Timaeo T. III. opp. p. 30.

ⁱ) Ot. Vindelic. Mel. II. §. II. p. 171.

cundo luculenter demonstratum est. Quod cum caput cardinemque philosophiae Alexandrinae constituerit, eam vero amplexus sit Origenes, patet inde clarissime, errores mentemque Platonis de limitata hac Dei potentia ei tribui non posse. Neque tamen ideo excusatur Origenes, qui cum ciuium suorum *ψευδοφιλοσοφούμενοι* sequitur, non minus in potentiam Dei iniurius est. Nempe statuebat, quod supra eiuſdem dedimus, philosophia Alexandrina, materiam ex sinu Dei emanasse, et seminis instar eiectam protrusamque esse, (*προβεβλημένοι*, a qua voce nec PP. Platonicos Alexandrinos imitati abstinerunt.) Emanatio autem materiae, quam Orientalis quoque philosophia supponit, et cum Alexandrina in concordiam abit, ut actus est Dei non liber, sed essentialis et necessarius, ita non nisi limitatione materiae ex Deo eductae perfici potuit, cum, si infinita materia ex Deo emanasset, Deus se ipsum extruxisset. Materia itaque producta finita et limitata, vel quod Iamblichus dicit, essentialitate a materialitate separata, non poterat Deus infinita ex materia finita entia producere, sed restringebatur eius potentia, in se quidem absoluta, ad naturam subiecti finiti in quod agebat. Quod cum finita indole sua non omnia ea admittat, quae Deus secundum potentiam absolutam pro obiecto habere potest, et natura sua limitationem siue priuationem inferat, clare inde intelligitur, quid sibi Origenes voluerit, statuendo, Deum non plus materiae produxisse, quam ornare potuerit, nec plus posse, quam finita materia subministret. Totum enim dogma Alexandrinum est. Et ex his quoque iudicandum est, quo sensu verum sit, quod Methodius obiecit ^k Origeni, eum materiam aeternam Deoque coaeuam dixisse. Falsum enim hoc est sensu Platónico veteri, verum autem sensu Platónico recentiori siue Alexandrino.

II. Deus quidem crassiore corpore caret, subtilius tamen illi tribui potest. ^l Valde incertus, ut solet, de hac re fluctuat Origenes, eo quod satis quidem acute videbat, corporis notionem Deo non conuenire, Alexandrinis tamen notionibus et principiis occupatus non poterat non Deo aliquam materialitatem tribuere. Et prius quidem ex disputatione contra Celsum ^m satis clarum est, cui vehementer indignatur, Christianis Stoicorum sententiam de Deo, corporeo spiritu, tribuenti, omnemque hanc corporis licet actiui et spiritualis notionem a Deo remouet. Posterius autem ex multis eius locis patet; ⁿ quoties enim de substantiis spiritualibus loquitur, corporis notionem relatiuam, tantum sibi fingit, eamque eo tantum a Deo sensu remouet, quo veteres multi et imprimis Orientales Deum dixere *ἀσώματον*, non vero omnem prorsus materialitatis conceptum in Deo refugit. Quod non aliter fieri poterat, cum a praeceptoribus Alexandrinis didicisset, et materiam ex sinu essentialitae Dei egressam esse, et corporum quoque materiam ex ea posse participare,

k) Apud ΡΗΟΤΙΟΥΜ Cod. CCXXXV.

l) ΗΥΚΤ. §. 5. p. 29.

m) L. VI. p. m. 334.

n) Conf. ΗΙΕΡΟΝΥΜ. ep. 59. ad Auic.

capere, quam Platoniorum Aegyptiorum hypothefin clare innuit IAMBlichvs *. Ex quo conftat, Deum et materiam non contradic-
torie opponi apud Origenem.

III. Vniuerfa materia redigetur in fubftantiam meliorem. Etiam hoc ex primarijs fystematis emanatiui principiis eft, quod neceffaria confequen-
tia ex eo fluit, vt ex fystemate Orientali, Alexandrino Cabbalifticoque fuis locis enarrato conftat. Ita vero nec noui aliquid attulit Origenes, nec alienum a patria philofophia ftatuit, quae tota in reuocandis in hoc Deitatis pelagus rebus omnibus etiam materialibus per gradus fpiritualita-
tis varios occupatur. Dubitandum autem non eft, quin Origenes id eodem modo, quo reliqui fystematis emanatiui afteclae, intellexerit, nempe vt materiae limitatio et finitas femper magis magisque tollatur, et ita pri-
uatio, quae materiae ineft, auferatur, donec tandem regressa in fontem fuum infinitum, Deum, et in eius effentiam abforpta, infinitatis eius particeps fiat. Qualis enim eius effluxus, talis refluxus, totum enim fystema emanatiuum eft περιδικόν, vt infra demonftrabitur.

IV. Deus eiusque perfonae, angeli et homo fecundum animam funt vnus-eiusdemque fubftantiae. Loqui ita Origenem, testis eft THEO-
PHILVS ALEXANDRINVS, qui tamen vtrum veram Origenis mentem exprefserit, dubitat HVETIVS †. Sine ratione id facit, fi quid intelligimus. Supposito enim fystemate emanatiuo non poffunt non Deus, eiusque perfonae, angeli et homo eiusdem fubftantiae vel effentiae potius effe participes, cum omnia ex vno diuinitatis oceano emanauerint. Verum id cum diftinctione graduum intelligendum eft, fecundum quam multo purioris et diuiniore naturae funt perfonae diuinae, quam angeli, melioris conditionis angeli, quam animae hominum. Id quod facile capiet, qui fystema Orientale, Cabbalifticum et Alexandri-
num fuo loco explicatum, probe tenet. Vbiq; enim hic traduntur fimilia. Et hinc ratio quoque petenda eft, cur inter ipfas perfonas diui-
nas inaequalitatem pofuerit Origenes? Earum enim, fi ipfum audis, non alia ratio et conditio eft, quam reliquarum fubftantiarum emanantium, gradu, loco, puritate vel mixtione meliorum vel deteriorum, fuperio-
rum vel inferiorum. Quod vbiq; quoque crepuere Alexandrini.

V. Tres funt ὑποστάσεις in Deo †. Per hypoftafin Origenem more veterum non perfonas intelligere, fed ουσίας, accurate monuit HVETIVS †. Perfonae enim Origeni vocantur ιδιότητες. Etiam hoc Alexandrinum eft, quae philofophia fubftantias omnes ex finu Dei egref-
fas peculiaribus ουσίαις a Deo diftinxit. Non enim, fi hos audis, et ipfum quoque Origenem, tres iftae ὑποστάσεις in diuina funt effentia, nifi radicaliter, quemadmodum λόγος Alexandrinorum, Adam-Kadmon

K k k 3

Cabba-

*) De Myft. Aegypt. Sect. V. c. 23. p. 138
p) Lc.

q) In Ioan. T. II. p. 56.
r) Q. 3. f. 3. p. 32.

Cabbalistarum, *δύναμις* Orientalium, ita a Deo distinguitur, licet dicant, vnum cum Deo esse. Voces enim hae non nostro sensu, sed quem in systemate suo habent, dimetiendae et explicandae sunt, nisi in earum interpretatione velimus hallucinari.

VI. Differt filius a patre, et inaequalitatis rationem aliquam obtinet, nempe vt radii a sole. Transumptum hoc est a *λόγω* Platoniorum Alexandrinorum, quem cum *λόγω* Christianorum non Origenes modo confudit, verum alii quoque patres *πλατωνίζοντες*, vt supra obseruatum. Nec aliter statuere poterat Origenes, vbi semel concepisset, *λόγος* inter emanatiua ex Deo ponendum esse, non vero inter immanentia, licet *ιδιότητι* distincta. Hoc enim supposito, emanatiuum licet emanationis fonti proximum eo tamen minus est, vt multoties iam obseruatum. Ab hac thesi pendet quoque sequens assertio:

VII. Filius minister patris est in creatione; adeoque mundus quoad causam primariam a meliori et maiore, quam *λόγω*, creatus est. Nihil hic dicit Origenes, quod non de ministerio *τοῦ λόγου* in condendo mundo dixerint patres Ante-Nicaeni plerique, Platonici, quibus innutriti erant, notionibus seducti, vt supra obseruatum. Paulo quidem moderatius et rectius sentire videtur, interdum de *λόγω* differens, eum enim esse in patre, esse patris vim et sapientiam, cum illo vniri, cum patre vniuersitatis parentem esse, et in eo Deum se veluti perlustrare et cognoscere, adeoque aequali cum patre modo honorandum esse statuisse, tamquam primogenitum patris et animatam paternitatis rationem, a magistro se edoctum esse ait discipulus GREGORIVS*. Verum aut pulchrius magistrum pingit et ornat, quam par erat, Gregorius, aut haec omnia sensu Alexandrino intelligenda sunt, nempe quatenus *λόγος* emanatiuum primum est, cum fonte Deitatis arctissimo vinculo radicaliter vnum, quamuis differat, vt effectus a causa; radius a sole, riuulus a fonte etc. Ita statuisse Origenem sequens assertio prodit:

VIII. Filius est emanatio prima ex Deo, a quo dependet in fieri, vnde genitus dicitur*. Luculenter hoc ex generatione lucis et radiorum ex sole prodeuntium explicat HVETIVS², qui videndus. Ex hac vero thesi sequitur alia: nempe filium in eo tantum a materia differre, quod principiatum primum sit, ex quo, vel, quo mediatore, reliqua emanatiua processerint. Hinc perfectissimam creaturarum filium vocare Origenes non erubuit. Paria de homine primogenito Cabbalistae habent, de aeone prima Orientales, de mente Dei Alexandrini apud IAMBELICHVM², qui omnes eodem consanguinitatis nexu Origeni additi sunt.

IX. An-

s) Ibid. T. II. p. 49. 56. 70. HVET. §. 8. p. 37.

t) Ibid. p. 56. HVET. §. 12. p. 38.

u) In Panegy. p. 448.

x) Ibid. p. 47.

y) §. 24. p. 44.

z) l. c. Sect. VIII. c. 23. p. 158.

IX. Angeli, mentes, animae, omnesque *vires* conditae partim variis modis, et vsu abusuue libertatis in varios ordines redactae sunt, mundusque ideo factus est, vt in eum pro meritorum gradibus demitterentur. Nihil noui hic statuit Origenes, quod non Orientalibus placuerit, et systema Alexandrinum insinuet. Illi enim defecisse ex pleromate aeonem quandam et in materiam inclinasse angelosque ideo creauisse statuunt, hi lapsos esse daemones affirmant, quod nec ipsi Platoni displicuit, vt alibi dictum.

X. Angeli sine corpore esse non possunt, sed tenui et subtili. Ita saepius Origenes ^b, ratus: solius Dei, id est, Patris, Filii et Spiritus S. naturae proprium esse, sine materiali substantia, et absque vlla corporeae adiectionis societate subsistere. Hinc corporis necessitatem tantopere vrget cum substantiis intellectualibus coniunctam, vt interdum angelos corporeos facere videatur. Quibusdam enim in locis dubius haerere videtur, vtrum angeli animam habeant, nec ne? Quod eo minus mirandum est, quo magis fluctuante fuit animo, et doctrina de angelis in Ecclesia nondum satis definita suisque cancellis constricta, diuersissimae autem inter philosophos de spiritibus his fuerunt sententiae, et imprimis philosophia Orientalis materialitati angelorum valde fauit. Illud tamen ex disertis Origenis locis, ex parte quoque a RADVLPHO CUDWORTHO ^c adductis constare arbitramur, inclinasse Origenem ad illud scholae Alexandrinae dogma, quod et anima et corpore constare angelos statuit. Ita enim luculenter ^d: *Semper erunt rationabiles creaturae, quae indigent indumento corporeo; semper ergo erit natura corporea, cuius indumentis necesse est rationabiles creaturas. Nisi quis putet, se posse ostendere, quod natura rationalis absque vlllo corpore degere possit. Sed quam difficile id, et quam prope impossibile intellectui nostro, in superioribus ostendimus.* Quamuis autem HVE T I V S ^e putauerit, dogma hoc cum reliquis Origenis placitis non cohaerere satis, nec cum toto eius systemate conspirare, recte tamen Cel. MOSHEMIVS ^f pronuntiauit, eum falli. Aliud enim systema emanatum, quod recepit Origenes loquitur, quo stante, angeli non possunt non esse corpore licet leuiori et subtiliori induti. Cum enim et ipsi non quoad substantiam tantum spirituales ex fonte rerum omnium immaterialium siue intellectualium scaturierint, sed in emanationum quoque ordine longius ab emanationis fonte remoti sint, necessarium est, vt essentia eorum spiritualis magis sit limitata et materiae priuatione coarctata, sicque corporibus induantur. Immo, si coniecturis locus esse potest, suspicamur, Origenem angelis essentiam quidem spirituales, id est, actiuam et rationalem, ratione internae *ουσιότητος* non denegasse, qualem nec in rebus materialibus crassioribus negauere

a) HVE T. p. 68.

b) *περι αρχων* L. I. c. 6. L. II. c. 2. HVE T.

p. 69.

c) Syst. intell. c. V. f. 3. §. 34. p. 1084.

d) De Princ. L. IV. fin.

e) §. 6. p. 70.

f) Ad l. c. Cudworthi.

negauere Orientales, Gnostici, Cabbalifae, Alexandrini, omnes fororiorio inter se et cum Origene vinculo connexi, eam vero ita materialitate definitam et limitatam sibi concepisse, vt spiritualis quoque eo sensu, quo Deitatis personas spiritus dixit, vocari nequeat. Hincque diuersa illa et dissidentia eius pronuntiata deriuanda esse coniecimus. Quicquid autem huius rei sit, quod accurate ob incertam mentem suam declarandi rationem, quam Origenes tenuit, definiri non potest: illud certum est, ad angelorum naturam eum praeter rationalem siue intellectualem partem, corpoream quoque postulauisse.

XI. Angeli mali, praeuaticatores crassius corpus pro criminum modulo adepti sunt. Est tamen hoc quoque corpus subtile et velut aura tenuis. Hoc ex antecedentibus intelligitur, et cum Klippothe, siue corticibus Cabbalistarum, cumque malis Gnosticorum & Alexandrinorum Platoniorum daemonibus comparatum, Origenem in eodem cum illis luto haesisse demonstrat. Aliter enim systema emanatiuum non potest statuere. Cum enim mali angeli ex emanantibus quidem subtilioribus magisque intelligibilibus sint, adeoque animam habeant, voluntatis autem peruersitate ac malitia longius, quam par erat, a fonte suo recesserint, necessario crassiorem corporis naturam accipere debuerunt. Quamuis ideo corpus illud tenue sit, quod subiecti emanatiui intelligibilis personam sustineat vestiatur. Neque magnopere haeremus, vt nobis persuadeamus, Origenem hoc malorum angelorum corpusculum non ad solius vestimenti, quo induitur intellectualis eorum anima retulisse, sed ad ipsam eorum naturam, ita tamen, vt eos rationaliter agere posse crediderit. Hoc enim philosophia illa Orientalis, quaeque ex ea prodire, sectae vnanimi fere consensu statuebant, quamquam interdum ita pronuntiant, vt eos natura mere spirituali, corpore licet vestita, constare credidisse videantur. Quam sententiam inter veteres Ecclesiae doctores multi tenuere, vt alibi ostenditur.

XII. Animae omnes angelorum, hominum, siderum ratione et libertate instructae, cum aliae in vitium, in virtutem aliae ferrentur, aliae deturbatae in materiam profundi, hae leuatae, proque gradu scelerum ex ordine aliae superiori in inferiorem detrusae sunt.

XIII. Quia tamen libertate adhuc sua gaudent illae animae in gradum materiae deteriore detrusae, ea recte vtendo, seque a scelerum et materiae contagio purgando iterum ascendere, exque animabus daemones angelique, et sic porro fieri possunt. Dogma hoc characteristicum systematis Origeniani est, ex quo fontes, ex quibus illud haustum est, paulo attentior facile discere et cognoscere poterit. Non enim Platonici modo Alexandrini talia praeceperunt, quorum de lapsu animarum earumque detrusione in corpus, et purgatione atque ascensu *Φιλοσοφούμενα* nota sunt, et suo loco enarrata, sed et Orientalis philosophia, quaeque ex ea enata est
Gnostica

Gnostica et Cabbalistica eodem prorsus modo docuerunt, et Platonismus ipse Alexandrinus inde modificatus est. Nempe ita emanatium systema postulare, quilibet ex dictis intelligit, et imprimis Simonis, Menandri Valentinique hypotheses de progressu aeonis cuiusdam ex pleromate, et inclinatione eius in materiam, de limitata et priuatione s. materia coarctata natura aeonum degenerantium, et in peius vergente, satis exponunt. Nempe cum omnibus huius systematis patronis Origeni visum est, quo magis a fonte suo principiatum aliquod emanatium recedit, hocque vni-
onis suae centrum relinquit, eo magis finitum, et materiale fieri, condensarique lucem istam spiritualem in tenebras materiales, donec corpus tandem crassum, extremique scelerum materialium cortices inde exsurgant. Nihil itaque noui Origenes statuit, sed istud professus est, quod omnes admiserunt, qui systema *παλιγγενεσίας* adoptarunt, deque effluxu et refluxu in Deum philosophati sunt. Et ex his *ἀποκαταστάσεως τῶν πάντων* mysterium se pandit, quod ne hodie quidem amatoribus caret.

XIV. Habet quilibet homo angelum tutelarem, quem vel a natiuitatis momento, vel a baptisimi hora accepit. Fluctuat more suo Origenes, vtrum vel fidei soli, vel homini cuius tribuendus sit tutelaris genius. Ea enim de quaestione doctores quoque, qui ante eum vixerunt, in partes abierunt. In quorum opinione consideranda, detegendisque huius dogmatis fontibus cum supra iam prolixi fuerimus, lectorem ad eum locum remittimus.

XV. Acceperunt angeli pro ratione meritorum suorum officia regendae materiae.

XVI. Homini duo angeli praesto sunt, bonus et malus. Vtrumque dogma ex Platonismo Alexandrino ortum esse, et tum Platonicae tum Orientali philosophiae originem debere, ex iis intelligitur, quae supra de utroque dogmate, aliis quoque Ecclesiae doctoribus non ingrato diximus. Tamque liberalis fuit in distribuendis inter angelos muneribus Origenes, vt non regionibus modo, gentibus et ciuitatibus, sed muneribus quoque e. c. episcopali genium tutelarem, praesidemque destinaret. Quod vt solenne inter Alexandrinos dogma fuit, ita verisimile est, Origenem, cum videret gentiles terrarum, locorum, munerum, templorum, statuarum etc. praesidia inter angelos siue daemones distribuere, didicisset autem ab eius aetatis doctoribus, praecipue a praeceptore suo Clemente, prouidentiam diuinam angelorum ministerio in administrando mundo vti, ita gentilem doctrinam ad sacra Christianorum placita attemperare voluisse. Cum autem totius idololatriae fons hic esset detestabilis, vt supra demonstratum, ex hoc angelorum tutelarium et praesidiariorum dogmate ab Origenis tempore, ille angelorum cultus in Ecclesia inualuit, quem *ἀρετῆς γὰρ Θεῆς* introductum bonus quilibet merito indignatur. Non

negat hoc H V E T I V S ^g, et hunc angelorum cultum ex Platonismo in Ecclesiam irrepsisse fatetur, licet puriorem et defecatiorem ad eam peruenisse contendat. Quod ut examinare huius loci non est, ita id tamen obseruandum, magnopere falli eruditissimum praefulem, contendentem, ex Scriptura sacra ad gentes eam doctrinam peruenisse. Quod in tanta veteris eruditionis luce a tam docto viro dictum esse nollemus. Tota enim reclamant antiquitatis historia, praesertim Hebraea atque Iudaica, ut supra iam obseruatum.

XVII. Animae ante corpora a Deo conditae in eaque tanquam in ergastula demissae propter peccata: nempe propter abusum libertatis. Lucem haec assertio capit ex Θ. XII. fundamentumque in natura emanationis habet, ut iam dictum. Et absurdum quidem videtur statuere, materiam siue corpus esse carcer poenamque animae, cum tamen vi emanationis ex Deo, ut res omnes, effluerit. Recte tamen consideratum et ad totum hoc systema relatum cum illo satis cohaeret, ut enim materialitatis ratio in remotiori a fonte summo distantia secundum illud quaerenda est, ita formale materiae in priuatione consistit, quae emananti diuinae substantiae accidit, ut in systematis Cabbalistici explicatione dictum est. Quoniam vero animis rationem et libertatem Origenes tribuit, hinc asseruit, eos peccasse, et in appetendo fonte suo refrixisse, ideoque per gradus exinanitas ex mentibus factas esse animas, et ψυχὰς vocatas esse, quod ipsarum pietatis et charitatis feruor frigescere coeperit.

XVIII. Duae sunt in quouis homine animae. Etiam in hoc dogmate valde fluctuat Origenes, ut obseruatum H V E T I O ^h. Causam huius incertitudinis facile deprehendet, qui mente secum reputauerit, valde dubiam haesisse ipsam quoque in hoc dogmate constituendo sectam Platonico - Alexandrinam; quae interdum duas tantum animae facultates, superiorem et inferiorem, ponit, interdum duas animas in homine admittit, quarum una ex anima mundi decerpta est, altera ex generatione est, ut videre licet apud I A M B L I C H V M ⁱ. Nec aliter Cabbalistae, ut *superiori Tomo* obseruatum, nec inter Christianos defuerunt, qui huic dogmati adhaerent, ut iam superiori capite de Tatiano annotauimus. Mirum itaque non est, Origenem vestigiis antecessorum eo diligentius insituisse, quo arctius placitis Aegyptiacis esset addictus.

XIX. Fuerunt initio animae mentes, refrigescente vero Dei amore in animarum statum degenerarunt. Dictum de hac assertione supra iam, quantum satis est.

XX. Animae praeter corpus crassum et visibile subtilius quoque tanquam vehiculum quoddam circa se habent. Etiam haec Alexandrina doctrina est, in qua schola de ὀχηματι multa garruntur, ut suo loco monui-

g) Origenian. f. 31. p. 85.

h) q. 6: p. 91.

i) De Myst. Aegypt. Sect. IX. c. 6. 7. p. 169.

monuimus. Discedere hac in re Origenem, vel si mauis Platonicos Alexandrinos omnes, a Platone, quamuis alios philosophos consentientes habeant, obseruauit H V E T I V S ^k. Id quod mirum videri non debet, quia proprie hoc dogma ex philosophia Orientali in Platonicam intrusum est, in qua iuxta ordinem atque seriem emanationum inferior emanatio superuestit superiore, id est, vehiculi instar ambit: ex quo sequitur, animam quoque ex diuino fonte progressam sine eiusmodi corpore subtilissimo esse non posse, qua de re in supra allatis prolixè dicta hoc loco repetere nolumus. Statuit tamen simile quid Plato, dum praeter animam ex mundi anima decerptam, animam quoque quandam astralem admisit. Quam animam astralem Alexandrinos philosophos pro veste vel vehiculo eiusmodi habuisse, ex I A M B L I C H O ^l discimus, qui illi ἀνθρώπινον μορφῆς εἶδος humanae formae speciem tribuit. Ordo vero emanatiuorum principiatorum satis, quid voluerit sibi Origenes, explicat.

XXI. Homo anima, non corpus. Obscura hac in assertione est mens Origenis ^m, qui dum more suo fluctuat, dum in diuersa rapitur, dum vel inuidiam dogmatum suorum habet interpretem vel fauorem, diuersissimus saepe a se ipso vel est reuera, vel tamen esse videtur, certe tenebris se abdit vera eius sententia. Clare id de hoc dogmate demonstrat H V E T I V S ⁿ, qui videndus. His itaque tenebris dispellendis remedium aliud non nouimus, nisi vt ad totius systematis Origeniani sensum scopumque respiciamus, credamusque Origenem ita intelligi voluisse, vt ille postulat. Quo, vt debet, admissio, non alius thesi huic sensus affingi potest, quam vt dicamus, Origenem corpus inter partes hominis essentiales non numerasse. Anima enim, vel homo quoque ipse, si hunc audis, existit ante corpus: cumque lapsu grauiore in deteriora ruiisset, in corpus materiale tanquam in carcerem quendam detrusa est, vt temeritatem recedendi a Deo fonte suo, ex quo emanauit, lueret. Ex his vero vinculis liberanda, et homo, id est, anima vindicata a corporis contagio ad fontem suum reducenda est, vt in eo essentiae suae integritatem atque perfectionem recuperet. Quibus omnibus positis corpus necessario ad hominis naturam, essentiam et perfectionem non pertinet. Id quod nec Platoni ipsi in totum displicuit, nec Platonicis iunioribus, quos praeceptores et condiscipulos Origenes habuit, in quorum schola anima intellectualis iam hominis rationem obtinet, vt ex I A M B L I C H O ^o intelligitur: materia autem in relatione ad intellectualia non ens est, id quod de ipso quoque corpore statuit P O R P H Y R I V S ^p.

XXII. Animae plura corpora intrant, hinc μεταστώμασις ex corpore coelesti, humano vel daemoniaco in aliud, non tamen in bellui-

L I I 2

num.

k) Origenian. p. 100.

l) loc. cit. Sect. VIII. c. 7. 8. p. 162. Sect. X.

m) PHOTIVS Cod. CCXXXIV. EPIPHAN.

haer. 64. c. 17.

n) p. 100.

o) s. p. 176.

p) l. c. p. 176.

p) Sent. XXIX. p. 72.

num ^q. Reiecit Origenem μετεμψύχωσιν Pythagorico - Platoniam, ex multis eius locis maxime in libris *contra Celsum* ^r constat. Sed id recte intelligendum est, nec ita accipiendum, ac si omnem migrationem animarum reiecerit Origenes. Contrarium enim ex Θ. XII. et XIII. patet, quibus animarum per varia domicilia gradusque descensus et ascensus reditusque afferitur. Vbi itaque absurditatem obiicit μετεμψυχώσες Pythagoricae, id modo respectu corporum belluinarum vel plane vita carentium intelligendum est, a qua infania schola quoque reliqua Alexandrina abstinuit, ipseque Iamblichus eam peculiari tractatione confutauit. Maluimus itaque, hanc animarum migrationem μετεσωμάτωσιν vocare, quam μετεμψύχωσιν, id est translocationem animae magis, quam migrationem ex vno corpore in aliud. Quamuis fateamur, Origenem ingenii foecunditate et lectionis immensa fere farragine impeditum obrutumque, non potuisse accuratas sibi rerum, quas sibi conceperat, notiones formare, et forte ipsum non satis sibi in hoc dogmate constituisse, ex systemate itaque emanatio tantum esse explicandum. Quod ubi regulae instar admittimus, iudicium fieri potest de Apologia pro Origene, quam scripsere IO BAPTISTA CRISPVS ^s et IACOBVS WINDETVS ^t. Ille enim Hieronymum confutandum sibi sumit, Origeni tribuenti Pythagoricam in bruta quoque transmutationem, monens, *verba Origenis eo tendere, ut animam, daemonem et angelum vnus velit esse naturae, at vero Pythagoricam transmigrationem daemonum magis, et a rationali ad brutam pendere animam, hanc vero non vno loco reticere Origenem. Hic μετεσωμάτωσιν per calumniam Origeni tribui contendit, eo quod, aduersus Celsum disputans μετεσωμάτωσιν ἀνοίων vocet, quod naturam rationalem deprimat in omne genus irrationalem, nonnunquam etiam in perceptionis expertem: Definitio quoque animae Origeniana, qua σοίαν Φανταστικὴν καὶ ὀρεητικὴν substantiam perceptionis et appetitus compotem dixit, locum illi μετεσωμάτωσες non faciat.* Vterque enim facile admitti potest, eo quod de transmigratione animarum in corpora brutorum et vegetabilium tantum loquantur. Quamuis autem idem vir doctus ex eo quoque Origenem excusandum et ab impio hoc dogmate absoluum esse credat, quod scripserit ^u: *Helias iam venit; non anima Heliae est intelligenda, ut ne incidamus in dogma transcorporationis, quod alienum est ab ecclesiastica veritate*, parum tamen inde pro Origene excusando exculpi potest, cuius μετεσωμάτωσες alia est, quam ea, quam his verbis fugillat, quae migrationem potius vnus animae in multa corpora, quam translocationem animae per varios gradus vel depressae, vel eleuatae in deteriora vel meliora corpora animata et rationali hospite instructa

q) PHOTIVS Cod. CXVII.

r) Lib. III. p. 162. Lib. IV. p. 225. Lib. V. p.

s) Lib. VIII. p. 409.

t) De Platone caute legendo p. 464. seqq.

t) De Vita functorum statu Sect. V. p. m. 101.

u) Hom. III. in Matthaeum.

instructa indicat. Interim facile pro Origene excusando admitti potest, quod addit: *Quae discutienda de transcorporatione proposuit in libris περὶ ἀεχῶν, non sunt pro decretis et ratis sententiis habenda, id enim ne fieret, non vno in loco cauet Origenes philosophorum omnium modestissimus.* Ex hoc autem non sequitur, recte eum circa hoc dogma sensisse, licet, vt erat animo titubante et incerto, et nec accuratus satis, nec a metu contrarii liber, nihil pro certo et decreto quodam affirmauerit. Semper enim ei absoluendo obstat, systema emanationis, quod elegit, περιόδου, secundum quod vel in deteriōra vel in meliora corpora abeunt et transplantantur animae, donec ex errore reuocatae ad fontem suum reuocentur. Ceterum vt hoc quoque addamus, PHILASTRIUS * dum haeresin enarrat, quae dicit, *animas foenerariorum, sceleratorum et homicidarum et aliorum talium transire in daemones*, Origenem inter hos non numerat, ex quo cum CRISPO † contendit FABRICIUS ‡, praeter rem hanc opinionem tribui Origeni. Verum nihil inde pro Origenis innocentia exculpi posse putamus. Aut enim, quod contendit HUVETIUS §, Origenis veneratione et amore ductus, eius nomen filet, aut huic eum haeresi, quam Tertullius tribuit AVGVSTINVS †, addicere noluit, quod ea animas peccatorum transire dixerit non in daemones modo, sed in pecudes quoque, et bestias et serpentes, quod reiecisse Origenem supra obseruauimus.

XXIII. Inter spiritum et corpus anima est media, quae vel huic vel illi assentiendi libertatem habet †.

XXIV. Astra animata sunt, (quia scilicet a praesistentibus mentibus informantur) ex animabus quae non ita male se gessissent: hinc ratione pollent, Deum laudant, peccare possunt etc. †. Esse hoc dogma vetustissimum et Barbaricum, ex hac historia philosophica satis notum est, nec inter Alexandrinos et Cabbalistas ignotum, qui fideribus mentes rationales praesides vel incolas praeunte ipso Platone, tribuunt. Quae de re cum nihil Origenis tempore in Ecclesia esset definitum, mirum non est, eum hanc quoque mentium sedem retinuisse. Id quod eo magis fieri debuit, quo magis illis substantiis siue mentibus intellectualibus, quae leuius peccassent, melioris quoque conditionis sedes corporea erat tribuenda, si dogmata omnia rite inter se cohaerere debebant. Inde vero frequentis quoque assertionis sensus liquet:

XXV. Cum fiderum animae rationales sint, sequitur inde, ea futura significare posse. Ita enim a vetustissimo iam tempore de fiderum potestatibus iudicauerunt philosophi, vt saepe obseruatum.

LII 3

XXVI. Quia

* De Haeresibus c. 121. p. 250.
 † l. c. † Ad l. c. Philastr. §. 1.
 ‡ l. c. Lib. II. c. 2. q. 7. §. 18. p. 102.

b) De Haeres. c. 78. c) In Rom. I.
 d) T. XIII. in Matth. p. 326. HUVETIUS §. 2.
 §. I. p. 127.

XXVI. Quia perpetuae rerum omnium periodi sunt, ideo nulla est aeternitas animarum damnatarum, sed possunt animae ascendere, et relaxari. Πρώτον ψεύδος hoc Origenianum est, ex emanatio systemate necessaria consequentia fluens. Vt enim primus rerum omnium fons scaturire nunquam desinit, nec cessant ex eo progredi innumerabiles fluvii et riuuli, qui quo longius a fonte recedunt, eo deterioris fiunt et impurioris conditionis; ita per circulum illum, qui fonti supremo inest, aeternum, cuncta quoque ad eum redire reuocarique oportet, et denuo ex eo profilire; sicque aeternum hunc emanationis periodum volui reuoluique. Quae fatalis rerum omnium catena vt omnibus placere debuit, qui emanatione ex Deo omnia existere dixerunt, ita Origeni quoque displicere non potuit. Hincque illa successiua mundorum innumerabilium series, quam statuit Origenes, de qua docte commentantem videtis IACOBVM THOMASIVM^e. Est vero hoc Alexandrino-Platonicum magis, quam Academicum. Plato enim, cum systema emanatiuum non recepisset, hunc quoque scopulum suo modo euitauit, et fatalem tantum rerum creaturarum periodum in anno magno absoluendam statuit, quo ad pristinam iuuentutem mundus rediret. Eum enim solui non posse ob bonitatem dicebat. Stoici autem Origeni et Alexandrinis praeluserunt, et hoc, nisi fallimur, dogma primi Platonismo affricuerunt, ex quorum conflagratione mundi et inde in louem redituro mundo redit nouus, refurgitque Iupiter noua ratione materiam agitans. Qua de hypothesi Stoica suo iam loco *Tomo primo* disputauimus. Haec Syncretismi beneficio recepta in scholis Platoniorum recentiorum, veterem Platonis doctrinam eiecerunt. Quibus cum egregie concineret philosophia Orientalis, mirum non est, Origenem quoque huic dogmati manus porrexisse, idque sibi videri. Non reiiciendi itaque sunt, qui cum HVTETIO^f, Stoicismum Origenem seduxisse coniciunt, licet non is solus accusandus sit, sed in partem vocanda omnis, quae in Aegypto viguit, doctrina ex Oriente illuc translata. Quod autem a Pantaeno Stoicam philosophiam sectanti haec Origenes acceperit, quod post HALLOIXIVM^g visum est IAC. THOMASIO^h, admitti non potest. Cum enim Origenes Clementis Alexandrini discipulus fuerit, hic vero Pantaeni, ille Pantaenum audiuisse non potuit. Recteque huic coniecturae opponit HVTETIVSⁱ silentium veterum, Pantaenum inter praeceptores Origenis non numerantium, quod omnino huic suspicioni obstat; vbi etiam admittamus SIDETAE^k testimonium, Pantaenum Clementis discipulum facientis. Nec operose disquirendum est, vnde Origenes hanc hypothesin hauserit, cum constet ex Ammonii eum schola produisse, illam vero Peripateticam et Stoicam philosophiam Platonicae admiscuisse, et Barbaricae atque Orientali quoque attemperauisse. Ex quo intelligi quoque potest, quo sensu THOMASII^k

suspici-

e) De Exult. Mundi Stoica Diff. XVII. p. 237.

f) p. 166.

g) Orig. defens. Lib. I. c. 1. p. 5.

h) l. c. Diff. XVIII. §. 7. p. 240.

i) Origen. Lib. I. c. 1. §. 5. p. 4.

k) l. c. §. 8.

suspicioni locus faciendus sit, qui Cabbalistas in hoc argumento praeceptores Origenis fuisse autumat. Origenem enim Cabbalisticam Iudaeorum philosophiam, quae tum arcanissima habebatur, didicisse nullo argumento satis firmo constat. Verum ex iisdem fontibus, ex quibus has nugas hauserunt Cabbalistae, acceperunt quoque Platonici reformati, nempe ex philosophia Orientali, id quod ex παραλληλισμῶν harum sectarum Tomo secundo allato manifestum est. Horum autem omnium systemata cum confuderit in vnum Ammonius, isque mysteria sua Origeni tradiderit, vera inde scaturigo patet, ex qua error hic Origenianus promanavit. Quod reliquum est, nec Stoico nec Orientali, nec Alexandrino systemati toti haec Origenis assertio conformis est, sed accommodavit eam doctrinae Christianae inter lucem et tenebras pacisci conatus. Egregie id vidit IACOBVS THOMASIVS ¹, cuius de neutralismo Origenis tractatio legi meretur.

XXVII. Impiarum animarum vitia flammis purganda et excoquenda sunt.

XXVIII. Hominibus peccantibus assignatae fedes inferiores, vbi torquebuntur pro scelerum modo, diutius aut brevius, per maiora vel minora supplicia pro gradu vitiorum ^m.

XXIX. His autem emendationibus reparati purgatique in superiores gradus perducuntur, donec ad aeternas fedes perveniant. Passim haec inculcat Origenes, cuius loca de hoc purgatorio adduxit H V E T I V S ⁿ. Etiam hoc dogma ἐρεγόδοξον Origenem ab Ammonio, Ammonium et reliquos Aegyptiacos philosophos ab Orientalibus accepisse, vix dubitandum esse videtur. Qui cum eiusmodi purgationem et exustionem finem constituerint totius philosophiae suae, hancque Arihmanii siue lucis victoriam fore statuerint, idque Gnostici quoque et imprimis Valentiniani docuerint, facile fuit in Aegypto degentibus, ex impuris his lacunis eam haurire sententiam, quam systema emanatum postulat. Caue vero satisfactionis vel expiationis causa hoc purgatorium admisisse putes Origenem; ille enim ad exurendas scorias et consumendas materialitatis et vitiorum sordes hunc ignem purgatorium constituit. A quo Iudaeos eum transfumisse suspicatur IACOBVS WINDETVS ^o, eo quod ante Gemaram conditam huius purgatorii mentio nulla inter Iudaeos fiat. Quam tamen suspicionem carere probabilitate putamus, cum verisimile nullo modo sit, Iudaeos Origenem legisse, eiusque opiniones recepisse. Nec hoc refugio opus est, cum longe probabilius sit, ex eodem utramque partem fonte, nempe ex placitis Orientalibus, hos errores hausisse.

XXX. Ho-

1) I. c. Diff. XIX. p. 241.

m) Philocal. c. 1. de Princ. L. I. c. 6.

n) p. 140.

o) De Vita functor. statu Sect. VIII. p. 201.

XXX. Homo primo per cognitionem Dei et eruditionem angelicam, depositis erroribus, tum per Dei similitudinem, tandem per intimam cum Deo coniunctionem et unitatem fit beatus ^p. *Κυρίας δόξα* non modo Clementis Alexandrini et Origenis, sed philosophorum quoque Alexandrinorum, scholaeque Ammonianae, ex qua Plotinus haec ipsa prolixè inculcauit. Cuius discipulorum libri omnibus fere paginis similia praecipunt.

XXXI. Fit id non statim, sed animae beatorum ab vno gradu ad alterum per varia loca ab angelis ducuntur, semperque sublimius erudiuntur, vsque ad supremum gradum peruenerint.

XXXII. Primus gradus in terrestri fit Paradiso, tum in aëre, et postea in aliis coeli locis superioribus atque purioribus. Similia praecepisse Alexandrinos et luculentius Cabbalistas, Lector ex superioribus, recordabitur. Quod argumento est, ex communi eos fonte illa hausisse, firmatque coniecturam, quod Orientalis disciplina hos reuolutionum et ascensionum ordines commendauerit. Fieri tamen potuit, vt Origenes, qui in Palaestina diu vixit, a Iudaeis quoque ita statuendi occasionem sumferit; quamuis hi quoque ex isto Orientali fonte prata sua irrigauerint. Ipsa enim *φρασεολογία* Origenis Cabbalisticae in hac thesi est simillima. Qua de re tamen nihil definimus.

XXXIII. Ita per immensa annorum curricula animae suis locis emendantur, et sic Deo per diuerfos ordines reconciliantur, donec mors destruat, ac restitutus in hunc statum animis natura corporalis ad gloriam perducatur ac omnia vnum futura sint, cum Deus fuerit omnia in omnibus ^q. Finitis hic est scopusque totius systematis Origeniani, quem omnes illi sibi fixerunt, qui systema emanatum, quod certas emanationis, expansionis et contractionis siue reditus ad fontem periodos et curricula ponit, elegerunt. Aliud enim id non patitur, quam vt aeterno fatalique atque necessariis naturae diuinae legibus adstricto ordine id quod Deus ex se expulit, et quasi eiecit, postquam per varios circulos ab eo recessit, naturamque suam, fontisque indolem amisit, per eosdem gradus circulosque ad eum redeat, sicque illa limitatio et priuatio, quae materiam, destructionemque formae siue mortem introduxit, successiuis exaltationibus, purgationibus, exustionibus tollatur. Quam clauem si teneamus, referabimus adyta quae *παλιγγενεσίας* mysteria occultant, et perspiciemus, quibus magistris profecerint, qui Origenianum hoc dogma recentiori aetate tantis clamoribus et iactantia recoxerunt. Qua de re alio loco disputandum est.

XXXIV. Sequitur ex his, desitura supplicia damnatorum in illa *ἀποκαταστάσει* rerum omnium, in Deum reducendarum, quod et ipsi continget

p) De Princ. Lib. I. c. 12. Lib. III. c. 6.

q) De princip. Lib. III. c. 6.

tinget diabolo. * Hoc necessarium superiorum assertionum consequens est, nec alii fontes, vnde Origenes id hauserit, quaerendi sunt. Licet pertinaciter negare nolimus, quod H V E R I V S ^r contendit, dicta Scripturae sacrae perperam intellecta, et methodo allegorica in peruersos sensus pertracta, et Platoniorum ea de re commentationes, studiumque et feruorem vehementem Valentinianorum somnia refutandi, eum in hoc errore confirmauisse. Cum enim videret, hanc ἀποκατάστασιν requirere systema, quod elegit, facile fuit, dicta Scripturae allegoriae machinis ita torquere, vt opinioni fauerent huic. Non vero Platonismus vetus, sed recentior huc aduocandus est, qui hanc reductionem rerum omnium in Deum ab Orientalibus philosophis accepit, et ad eius regulam Platonicas doctrinas reformauit. Plato enim materialia in Deum reducere non potuit, cum materiam Deo e diametro et origine, et natura atque indole sua opposuisset. Platonici recentiores autem abiecto inepto duorum principiorum systemate, cum meliora dare constituissent, materiam ex Deo deriuarunt, eamque in Deum reduxerunt, quam medicinam a Zoroastris discipulis, vetus Magorum systema dualisticum ita emendantibus didicerunt, vt suo loco dictum. Et ex horum scholis totam suam philosophiam accepit, et cum Christiana doctrina confudit coaptauitque Origenes. Qui cum natura accepisset temperamentum sanguinei portio- nem aliquam, reliquas larga abundantia superantem, eiusque indole ductus ad eiusmodi amoris et misericordiae spem per se inclinaret, fecit hic naturae eius inclinatio, vt eo promptius manum huic dogmati porrigeret, crederetque fauere illi diuinam gratiam, amorem et misericordiam vel, quod SVLPICIUS SEVERVS ^t habet, *hoc bonitati illius atque pietati congruere, vt qui perditum hominem reformasset, prolapsum quoque angelam liberaret.*

XXXV. Succedet huic mundo alius, et illi alius, donec post multorum seculorum creationem, et interitum aliquid seculis maius in omnium restitutione futurum, cum Deus erit omnia in omnibus. * Haec ex dictis iam perspicua sunt, nec prolixiori explicatione opus habent.

XXXVI. Fundamentum totius systematis haecenus enarrati hoc est: Deus materiam ex se nunquam non producit, ex qua deinde mundi conditi sunt. Non enim potuisset esse Deus dominus, nisi fuisset, cuius esset dominus. * Habes hic Lector veram clauem, qua Origenis systema reserauimus. Hoc enim primum et palmarium eius caput est: ex Deo materiam necessario quodam naturae suae actu ab aeterno scaturiuisse. Cum enim coexistentiam et coaeternitatem materiae a Deo distinctae infi-
nitas

r) De Princ. Lib. I. c. 6. T. II. in Mathaeum
p. 307.
s) s. 16. p. 151.

t) Dialog. I. c. 3. p. 519. ed. G. Hornii.
u) De Princ. Lib. II. c. 3.
x) PHOTIVS Cod. CCXXXIV.

nitas absurditates alere videret, validis quidem illam aggressus est rationibus, ita in Ammonii schola edoctus, quae simili ratione systema duorum principiorum rationibus non contemnendis evertit. Cum autem ab Ammonio seducto creationis ex nihilo dogma, quod in Ecclesia personabat, videretur ἀφιλόσοφον, necessario delabi debuit ad hoc emanantis ex Deo materiae systema, quod ita fatali essentiae naturaeque diuinae necessitati atque indoli ineuitabili subiecit, ut nunquam non ita Deum materiam ex se producere statueret. Qua in re deterior Cabbalisticus doctor est, qui emanationis opus voluntati Dei liberae tribuunt; ille vero cum probe intelligeret, necessario essentiae diuinae actui hanc emanationem adscribendam esse, si ex hoc fonte esset deducenda, ab aeterno eam contigisse, et innumerabilibus periodis euenire conuenienter quidem systemati delecto, sed impie et absurde statuit. Qui error admissus non potuit non totum reliquarum assertionum erronearum syrma post se trahere.

Et haec breuis illa Origenianae theologiae διατύπωσις est, quam institutum nostrum postulabat. Plura sunt, quae in eo confoderunt veteres, ea vero ad nostros limites non pertinent: ea enim tantum selegimus, quae ex philosophia Aegyptiaca et Ammonii schola hausit, quaeque, quibus ille fontibus usus sit, luculenter edocent. Ita vero nouo exemplo docendi Lectorem occasionem nacti sumus, quos pestilentes fructus Orientalis illa philosophia in Aegypto Platonismo adaptata tulerit, et quam graua inde damna in Ecclesiam profecta sint. Si enim extracta ab Origene et Tatiano doctrinae aedificia cum delineatione systematis Alexandrini Cabbalistici et Valentiniani siue Gnostici alterius comparentur, speramus fore, ut veri et natiui inde vultus philosophiae istius Orientalis perspicue cognoscantur, appareatque luculenter, nihil nos in eius adumbratione illi philosophiae generi tribuisse ex ingenio confictum. Quam grauis autem iactura fuerit Ecclesiae; quam passa est, ex quo Origenes indecorum hunc ingenii sui pullum tot viris doctis, tot monachis, tot presbyteris, auctoritate sua et eruditionis supra modum excellentis opinione obtrusit, et per totum fere Orientem disperfit, annales Ecclesiastici satis loquuntur, et vehementes illi motus, quibus Ecclesia seculo tertio concussa est, testes sunt luculentissimi, in quibus ciendis inuidiam, aemulationem, odia et his similia plurimum in causa fuisse, effecisseque, ut nec vitae integritas, nec cruciatus, quos à gentilibus pro religionis Christianae confessione pertulit, nec labor, quem Ecclesiae vsibus destinavit, plane improbus et admirandus impedire potuerint, quo minus anathemate percelleretur, plusque in eo damnando eiciendoque atque persequendo, quam in viam reuocando et conuincendo diligentes essent doctores Ecclesiae, lubentes fatemur, dolemusque tanti ingenii virum decenti ratione ad modestiorem et sanitiorem philosophiam non reuocatum fuisse. Cuius rei culpa in eo potissimum haesisse videtur, quod plerique

que Origenis aduersarii a philosophiae praesidiis non satis fuerint muniti eiusque praeceptis instructi. Qui cum ὕπερον πρότερον haud raro vrgerent, eique opponerent, isque videret, inuidiam magis, quam rationem imperare aduersariis suis, et doctores Ecclesiae ante suam aetatem nonnulla suis valde affinia tradidisse, non potuit non in opinione confirmari. Qua ratione errores saepe numero ab eorum oppugnatoribus insipientibus et ineptis confirmatos fuisse annales Ecclesiastici et philosophici abunde testantur, nec nostra tempora exemplis carent. Haec tamen omnia pro excusando Origene non sufficiunt, qui si minus sapuisset, si ingenio diffusus fuisset suo, si iudicium adhibuisset, si imaginationi deliranti frena non laxasset, si Clementem non nimis dilexisset, si ab apostatae Ammonii schola abstinuisset, si naturam essentiae diuinae maiori diligentia considerasset, si plus sibi temporis sumuisset ad philosophandum, si in certiora fundamenta inquirendo a fluctuatione perpetua animum cohibuisset, si ab inepta allegoria destitisset, dubium non est, quin et hos scopulos euitauisset, et omnes sui temporis doctores Ecclesiasticos superauisset. Verum infausto sidere Alexandrinae philosophiae procus factus ab adultera hoc infeliciter seductus est. Nec magnopere eum iuuant, quae pro excusando vel defendendo illo viri docti afferre solent: pleraque eum non definitiue, sed problematicè attulisse, de omnibus dubitasse et vehementer fluctuasse, adeoque incertam esse veram eius sententiam, multa ei aduersariorum vehementiam et inuidiam affinxisse, multa eius nomine confinxisse, et ad quaerenda erroribus suis patrocinia illi tribuisse. Doctrinae porro Christianae typum certum eo tempore definitum constitutumque nondum fuisse, et incerta opinione de quibusdam dogmatibus ipsos doctores orthodoxos fluctuasse. Quae vbi omnia concedimus, nihil aliud euincunt, quam Origenem eam, quam debebat poteratque, philosophi personam non sustinuisse, et nec prudentiam, nec iudicium, nec sobrietatem ad philosophiam suam attulisse. Maxime vero illum premit, quod errores isti, quos enarrauimus, quique in scriptis eius corruptionis non suspectis occurrunt, non scopae dissolutae sint, et opiniones vagae, temereque adscitae, coniecturaeque magis, quam dogmata; sed vno systematis nexu colligatae accurate cohaereant, euincantque, et data eum opera hoc systema sibi delegisse, et in connexionne eius considerata et adhibenda industriam posuisse, et hoc sibi doctrinae genus proprium fecisse, quod ab Ammonio didicerat. Quod satis superque demonstrat, pro Origenianis erroribus eos habendos esse, qui ex hoc systemate fluunt.

§. XVIII. Qua fortuna seculis a Christo nato tribus prioribus philosophia Alexandrina siue Platonica reformata et Syncretismo incrustata vsa sit, proluxa haecenus enarratione exposuimus. Dicendum iam paucis est, quae fata habuerint reliquae sectae Graecanae. Et Epicuream

*Peripatetica
philosophia
exculta ab
Anatolio.*

M m m 2

quidem

VILLE DE LYON
Biblioth. du Palais des Arts

quidem atque Scepticam philosophiam summopere inuisam fuisse doctoribus ecclesiasticis, quod aperta impietatis semina spargere crederetur, supra iam demonstratum est. Stoicam autem sectam Platoniam in societatem ascivisse, hocque se ornatu patribus commendavisse, Pantaeni exemplo didicimus. Restat inter sectas in Romano orbe tunc vigentes Peripatetica, quae qua ratione in concordiam cum Platonica reliquoque Aegyptiorum philosophorum Syncretismo ire coacta sit, ex antecedentibus iam constat, ex quibus etiam liquet, quam mutationem et corruptionem passa sit, ut posset Christianis quoque doctoribus commendari. In se vero spectata, negari non potest, eam cum ob studium sectarium, quod doctores Ecclesiae recte detestabantur, tum ob negatam Dei providentiam in mundo sublunari et eversam animae immortalitatem pessime apud eos audivisse, eo quod iusta persuasione crederent, fundamenta Christianae veritatis periculosis istis dogmatibus subruere et evelli. Et erant quidem nonnulla, quae patres philosophantes non improbabant, eo quod acute dicta esse viderent. Ea vero secta Eclectica sibi iam vindicauerat, et quae durius dicta erant, ita emolliuerat, ut Aristotelica dogmata sensu magis Eclectico quam genuino reciperentur: cuius exemplum doctrina de aeternitate mundi esse potest. Dialecticae autem subtilitatis et ἀκριβείας laudem cum valde contaminassent haereticorum velitationes, in quibus his potissimum armis contra orthodoxos pugnabant, factum inde est, ut hoc quoque nomine inuisum esset patribus Aristotelicae philosophiae nomen. Quod totum fere intercidisset inter Christianos, nisi labenti Aristotelis auctoritati humeros supposuisset ANATOLIVS Alexandrinus, et scholam Peripateticam in patria Plotini fama novaeque scholae incrementis penitus depressam resuscitavisset. Aderat viro doctissimo eloquentia viva, elegantia atque vi sua commendatissima, et in omni philosophiae genere eruditio, cui eo tempore pauci pares videbantur. Testis enim est EVSEBIVS ¹⁾, inter omnes sui temporis penitiori literatura et philosophia praestantes principem sine dubio locum eum tenuisse, quippe in quovis doctrinae genere, arithmetica, geometria, astronomia, physica quoque, dialectica atque rhetorica ad supremum usque fastigium eruditum. Idem de eo refert HIERONYMVS ²⁾, qui mirae eum doctrinae virum appellat, et ingenii magnitudinem ex scriptis eius elucere iudicat. Talis cum esset, rogatus ab Alexandrinis est, qui concidisse Peripateticae scholae successionem dolebant, ut, quod in Platonica Plotinus susceperat, in Aristotelica ipse perficeret, novamque eius successionem cathedramque constitueret, in qua Aristotelis potissimum doctrina personaret. Quod munus ipsi commissum, teste EVSEBIO ³⁾ in se recepit, novumque Peripateticae philosophiae praesidium attulit. Id quod eo feliciter fieri potuit, quo maiori gaudebat et eruditione et prudentia et dexteritate, quam eius praestantiam mire extollunt

scripto-

1) Hist. Eccles. Lib. VII. c. 38.

2) De S. E. c. 73. p. 168.

3) l. c.

scriptores ecclesiastici, et praecipue Eusebius, qui quoque, quanta prudentia et animi rectitudine patriae se ciuem bonum in calamitate publica, fameque ex obsidione vrbis coorta praestiterit, narrat. Tanta certe eius fama atque existimatio fuit, vt et praecipuam inter ciuitatis proceres honoris praerogatiuam obtineret, et relicta tandem, (incertum quibus de causis) Alexandria in Syriam profectus a Theotechno Caesareae Palaestinae praefule manuum impositione episcopus crearetur, ipsique successor desponderetur. Postea Antiochiam profectus, cum Laodicaeam pertransiret, tanta eruditionis et praestantiae eius fuit existimatio, vt, decedente tum Eusebio Alexandrino, vacuam summi antistitis sedem occupare iuberetur, quam quoque dignitatem suscepit, et cum laude gessit. Valde commendata fuit eius doctrina, quod philosophiam cum reliquo eruditionis apparatu coniunxisset, et eloquentiae ornamentis commendauisset, vnde EUSEBIUS testatur, *cum non adeo multa scripserit, in iis tamen, quae reliquit, satis apparere eius eruditionem ὁμοῦ τὸ, τε λόγιον καὶ πολυμαθές.* Qua vero ratione Peripateticam philosophiam excoluerit, non constat, cum commentationes eius Aristotelicae nullae extant. Suspiciamus tamen, eum a Syncretismo tam late Alexandriae regnante, non totum abstinuisse, sed Pythagorico-Platonica cum Peripateticis, et cum his Christiana nonnulla in concordiam redegisse. Id enim eius aetatis ratio et philosophandi modus atque studium suadent, et vel inde colligi potest, quod mysteria Pythagorica, quae in numeris tum temporis quaerebat schola Platonico-Plotiniana, ad theologiam naturalem transtulerit. Scripsit enim *Institutionum arithmeticarum libros decem*^b, ex quibus excerpta hodie extant inter *Theologumena arithmetica*. Illud certum est, cum in mathematicis scientiis eximie esset eruditus, eas virum hunc doctissimum ad philosophiam transtulisse, eique tradendae adaptasse. Dedit enim nobis Cel. FABRICIUS^c Fragmenta quaedam ex Anatolio, ex Peiresciano codice olim a Luca Holstenio descripta, quae nos satis ea de re conuincunt, docentque, Anatolium more Pythagorae, Platonis et Aristotelis introductionis in philosophiam loco mathematicas disciplinas commendauisse. Monet enim in iis: Aristotelem philosophiam in theoreticam et practicam diuidendo, et practicam in ethicam et politicam distribuendo, theoreticae theologiam, physicam et mathematicam tribuisse, recteque et prudenter demonstrauisse, mathesin philosophiae partem esse. Plurcula quoque affert ad historiam originum mathematicarum pertinentia, et in eius factis enarrandis non negligenda, quae hic non tangimus. Urget etiam ex Peripateticorum praeceptionibus, *μαθήματα* proprie sic dicta sine *μαθήσει* disci non posse, et ex Archytae mente sine his aeterna et immutabilia atque vera rerum omnium principia in scientiis comprehendere neminem, et iuniores demum mathematicas disciplinas illas mixtas inuexisse, adeoque pro praestantissimis

M m m 3

mis

b) Conf. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. II. p. 274. Vol. V. p. 277. c) l. c. Vol. II.

mis partibus habendam esse arithmetica et geometriam. Egregie quoque monet, arithmeticae maxime cognatam esse λογιστικὴν καὶ κωνονικὴν, quae quantitates et qualitates sermonis iuxta numerorum analogiam dime- tiatur: constare autem multa in mathematicis hypothefibus etc. Ex quibus ea, quae de Anatolio diximus, satis confirmantur, qualisque scho- lae Peripateticae sub hoc magistro facies fuerit seculo tertio, (quo ad finem properante floruit) discitur. Eruditionem autem eius mathema- ticam ex *canone eius paschali*, quem ex praua licet Ruffini versione edidit AEGIDIUS BVCHERIVS ^d, quemque veteres passim valde laudant, colligere licet, de qua tamen alibi dicendum. Ceterum hunc Anatolium cum aliis eius nominis non confundendum esse, alibi iam mo- nuimus. Accidit id doctissimo VALESIO ^e, eum cum Anatolio quem Iamblichi praeceptorem facit ΕΥΝΑΡΙΟΣ ^f, miscenti, vt iam *Tomo secundo* obseruatum.

Patres seculi
quarti philo-
sophiae periti.

§. XIX. Haec philosophiae inter Christianos regnantis facies fuit seculo tertio, eundem fere seculo quoque sequente vultum seruauit. Qui enim illo seculo vixere patres, vt eruditione plerumque praestabant, ita haud pauci fuerunt, literaturam Graecanicam, et praecipue philoso- phiam Graecam apprime docti. Quam more doctorum seculi secundi at- que tertii in hunc potissimum finem adhibuerunt, vt superstitionem gen- tilem profligarent, et pro veritate Christiana fortiter dimicarent. Quo in negotio haud pauca eos egregia attulisse, negari non potest. Obsti- tit tamen viris egregie meritis vetus praeiudicium, esse in Platonis philo- sophia haud pauca, quae ex vetustissimorum Hebraeorum fontibus, di- uinaque ratione inter gentes ex parte diffusa ad eas dimanassent, et qui- bus vindicandis Christianis eo magis esset studendum, quo magis iniusti harum veritatum possessores essent philosophi gentiles. Quo praeiudicio impediti cum externam quandam inter Platonica et Christiana dogmata conuenientiam obseruassent, incauti haud vna ratione in errores lapsi sunt: vt supra iam ex parte obseruatum. Fuerunt autem hoc seculo, quo valde floruit literatura secularis, multi quidem eruditionis laude in- signes, maxime vero ex illis, quorum apud veteres celebratior est memò- ria, notandi sunt Arnobius, Lanctantius, Eusebius, Pamphili, Didymus Alexandrinus, Chalcidius et qui reliquorum lumina eruditionis et famae celebritate obscurauit Augustinus. Quorum historia cum in annalibus ecclesiasticis enarrari soleat, ea nos tantum afferemus, quae ad nostrum institutum proprius spectant, et eorum circa philosophiam circumstantias exponunt, vt, quo loco philosophiam hi viri magni nominis et eruditio- nis habuerint, pateat, eiusque fata inter Christianos iusta serie enar- rentur.

§. XX. AR-

d) Antverp. 1634. fol. Fragmenta Graeca ex-
sant apud EVSEBIUM L. c. c. 32.

e) Ad l. c. Eusebii.
f) Vit. Iamblichi

§. XX. ARNOBIUS gente Afer fuit apud Siccam Veneream mediterraneae Africae urbem ineunte seculo quarto clarus, vbi rhetoricam publice docuit, et gentilem superstitionem masculae promouit. Somnio tamen ad amplectendam Christianam religionem excitatus baptismatis veniam ab episcopo rogauit, impetrare vero prius non potuit, quam edito aduersus gentiles libro apologetico erudito et luculento sinceritatis suae pignus edidisset, et quod serium ipsius de Christiana religione amplectenda studium esset, testatum fecisset. Multam hac in tractatione eruditionem et veteris quoque philosophiae atque theologiae gentilis cognitionem ostendit, nec acumine destituitur. Verum cum nec satis accurate Christiana mysteria tum quidem teneret, nec quid distarent in hoc arduo negotio aera lupinis fatis nosceret, factum est, vt in multis laboretur, quos tamen eius errores alibi exponendi sunt ^e. Alienum tamen a nostro instituto non est, quosdam hoc loco Arnobii errores notare, quibus a philosophiae gentilis manuactione deceptus est. Nempe ita de rerum omnium materia ^b. *Quid si prima materies, quae in rerum quatuor elementa digesta est, miseriarum omnium causas suis continet rotationibus inuolutas? Quid si materiae faex ista, quam sub nostris calcamus ingressibus, hanc habet sibi legem datam, vt exspiret nocentissimos halitus, quibus corruptus aër iste et corporibus labem ferat, et negotia infirmet humana? Quid si, quod proximum vero est, quicquid nobis videtur aduersum, mundo ipsi non est malum: omniaque quae fiunt nostris commoditatibus statuantes, opinionibus improbis criminamur euenta naturae?* Non licebit hic regerere haec in Arnobio culpanti, nostrae quoque aetatis philosophos maximae famae similiter haec proxima vero habuisse ⁱ. Alia enim illis ratio est, quam Arnobio, qui ea in re Platonem secutus est, statuenti, ea quae in mundo mala eueniunt, ex materiae vi bruta et ordini refragante orta esse, quae a creatore ob materiae repugnantiam in ordinem penitus redigi non poterint, indeque illi suffecisse, vt haec ad totius systematis mundani conseruationem certo ordine dirigeret, sicque, quantum posset, ea emendaret. Quod ipse prodidit Arnobius ad Platonis auctoritatem non sine eximio elogio prouocans: *Plato ille sublimis apex philosophorum et columen, saeua illa diluuii et conflagrationes mundi purgationem terrarum suis esse in commentariis prodidit: nec vir prudens extimuit, humani generis subuersionem, cladem, ruinam, interitus, funera rerum innouationem vocare, et iuuentutem his quandam redintegratis viribus comparare.* - - *Euenta haec omnia, quae fiunt et accidunt mole sub hac mundi commodulis non nostris sed ipsius pendenda sunt rationibus ordinibusque naturae.* Alibi ^k vero de Deo cum veteribus quidem

Arnobii philosophia.

^g) Vid. praeter Scriptores Historiae literariae ecclesiasticae P. BAYLE Dict. T. I. art. Arnobe p. 349.

^h) Lib. A. c. g. p. m. 12. edit. Canteri.

ⁱ) Non sine iucunditate conferri potest Celeberrimi POPPI philosophi Angli Tentamen de nomine cum hoc loco Arnobii.

^k) c. 20. p. 8

quidem aliis, sed parum accurate ita differit. *Prima enim tu causa es, locus rerum ac spatium, fundamentum cunctorum quae sunt, infinitus, ingenuus, immortalis, perpetuus, solus etc. de quo nihil dici et exprimi mortalium potest significatione verborum: qui ut intelligaris tacendum est, atque, ut per umbram te possit errans inuestigare suspicio, nihil est omnino mutiendum. Da veniam rex summe tuos persequentibus famulos et fugientibus ignosce tui nominis et religionis cultum.* In quibus verbis rhetorem magis agnoscas, quam philosophum, quem in tam arduo argumento adeo non affectat, ut dicat: *Ita est periculosum argumentis aggredi, Deum principem comprobare, quam ratione huiusmodi esse illum, velle cognoscere. Nec quicquam refert, aut discrepat, utrumne neges illum, an asseras atque existere fatearis: cum in eadem culpa sit, et assertio talis rei, et abnegatio refutatoris?* Cui assertioni omnem philosophiae usum in demonstranda Dei existentia reiicienti hunc colorem quaerit, *quod nemo sit, qui non cum istius principis notione diem primae natiuitatis intrauerit, cui non sit ingenuus, non affixum, immo ipsi pene in genitalibus matris non impressum, non insitum, esse regem ac dominum, cunctorum quaecunque sunt moderatorem?* Quae oratoris declamatio utrum philosophanti satisfacere possit, Lectoris arbitrio iudicandum relinquimus. Passim etiam dum humanam imbecillitatem fugillat, Scepticis arma subministrat. Ita enim de Christo ¹: *qui arrogantiam constrinxit nostram et elatas supercilio ceruices modum fecit suae infirmitatis agnoscere, qui animantia monstrauit informia nos esse, vanis opinionibus fidere, nihil comprehensum habere, nihil scire, et quae nostros sita sunt ante oculos non videre.* In quibus verbis optimum Seruatorem tantum non Scepticorum agmini praeponit datque ducem. Quod ne ad sacra tantum dogmata pertinere dicamus, obstat alius locus ^m, ubi in ipsam artem rationalem insurgit, et rationibus scepticis contra gentiles militat, et collectiones, enthymemata, definitiones, omniaque illa ornamenta, quibus fides quaeritur assertionis, suspicantes adiuuare, non veritatis lineamenta demonstrare asserit. Id quod infra repetit ⁿ, caussatus, enthymemata, syllogismos, resque alias similes non spondere veritatem aliquem scire. Et ita passim, dum philosophiam gentilem aggreditur, in ipsam philosophiam fit iniurius. Vbi autem aliquid philosophice definiendum est, Platonem ita sequitur, ut ab eius erroribus sibi non caueat. Nam et hominem definit ^o animam corpore clausam, et de anima mere Platonicè ita pronuntiat ^p: *Animas immortales esse, Deo rerum ac principi gradu proximas dignitatis genitore illo ac patre prolatas, diuinas, sapientes, doctas, neque vlla corporis attractione contiguas; - - ex vno fonte omnium nostrum defluere animas, iccirco vnum conueniensque sentire, non moribus non opinione discrepare.* Deum omnes nosse, nec

quot

1) Lib. I. c. 27. p. 27.
m) c. 39. p. 39.

n) Lib. II. c. 9. p. 53.
o) c. 11. p. 55.

p) pag. 56.

quot in orbe sunt homines esse sententias totidem, neque infinita varietate discretas. At dum ad corpora labimur et properamus humana, ex mundanis circulis sequi nos caussas, quibus mali sumus et pessimi. Quae philosophemata eo digna sunt, cui Plato sublimis apex et columnen philosophorum audit. Et tamen alibi omnes inter se philosophos Graecos committit, et sectariam philosophiam omnem exagitat, et philosophis philosophum Christum opponit. Cuius philosophiam eo extendit, vt quod immortale, quod simplex est, nullum posse dolorem admittere dicat, et Christo auctore se didicisse fateatur animas esse mediae qualitatis, et interire quae possint, Deum si ignorauerint, vitae et ab exitio liberari, si ad eius se minas et indulgentias applicarint: iaci enim impias animas, et ad nihilum redactas interitinis perpetuae frustratione vanescere. Et his quidem similia perperam et ἀφιλοσόφως dicta plura in Arnobio reperias, ex quibus de eius philosophia iudicium facile fieri potest, quaeque euincunt, plus eum in eloquentiae, quam philosophiae studio operae posuisse.

§. XXI. Arnobii discipulus fuit L. Caelius LACTANTIVS Lactantii philosophia. Firmianus, elegantissimis de ira Dei, institutionum diuinarum, de opificio Dei, et de mortibus persecutorum tractationibus inter veteres celeberrimus, qui ad argumentum, quod tractandum sibi sumsit sacrum perspicuam castissimi sermonis Latini elegantiam attulit, et eruditionem, quam possidebat, secularem, siue profanam ad defendenda Christianae religionis mysteria adhibuit. Cuius theologia qualis fuerit, hoc loco exponi non potest, nec ex instituto placita eius philosophica enarrari possunt omnia, qua in re otium nobis fecit Cl. IO. IVSTIRAVS diligentia. Nos pro scopo nostro pauca obseruamus, quae tractationi nostrae lucem aliquam foenerari apta sunt. Et quod ad philosophiam quidem attinet, quam tanta iudicii vi non excoluit, quantam ingenii vbertatem ad eloquentiae studium attulit, eandem de quodam philosophiae systemate, ex omnium sectarum placitis congesto, deque veritatibus sacris per omnes sectas sparsis sententiam tenuit, quam secundi, tertii et quarti seculi doctores ecclesiastici tantum non omnes professi sunt. Qua de re Capite huius Libri secundo eius verba iam attulimus. Hanc vero philosophiae notionem dum sequitur et pro norma sibi ponit, illuc omnem curam suam dirigit, vt omnium fere sectarum doctrinam explorando, totamque gentilium theologiam excutiendo, innumerarum eas contradictionum, errorum et falsitatum conuincere satagat, demonstrareque contendat: Cum inter se magna concertatione dissideant, secumque ipsi plerumque discordent, iter earum nequaquam esse directum,

q) Lib. II. cap. 2. pag. 51.

r) pag. 56.

s) In diatr. de philosophia Lactantii conf.

Iourn. des Sauians 1734. Mai art. 4.

t) Instit. diu. Lib. I. c. 1. p. m. 7. ed. Lugd. 1567.

rectum, siquidem sibi quique, ut esset libitum, proprias vias im-
presserint, confusionemque magnam quaerentibus veritatem relique-
runt. Hinc philosophos philosophicis armis aggreditur, et de prou-
 dentia Dei, de eius vnitatem et spiritualitate, de Stoicorum interpreta-
 tione theologiae gentilis physica, de mundo, elementis, homine, vsuque ra-
 tionis in argumento fidei, de summo bono et natura humana eius capa-
 ce etc. ita agit, ut quos in his capitibus errores sectae Graecanicae admi-
 serint, copiose demonstret. Non negamus et lectionis copiam, et eru-
 ditionis elegantiam, et sermonis suauitatem atque puritatem Lactantium
 haud infeliciter prodidisse. Ast cum veteri praecudicio esset *impeditus*,
 nihil esse gentilibus proprium, quod veritatem redolet, sed ea vindi-
 canda esse ciuibus reipublicae Christianae, et cum aliis sui temporis non
 illicitum putaret pia fraude et mendacio officioso vel ratiunculis temere
 conquisitis uti ad confirmandam causam bonam, more quoque veteribus
 doctoribus Ecclesiasticis recepto in refutandis gentilibus summo zelo non
 absque inuidiae suspitione ferueret, hinc accidit, ut in refutandis gentili-
 bus philosophis passim turpiter hallucinaretur, et quae bona apud eos in-
 ueniebat, nec auctoribus tribueret suis, nec a quibus profecta essent
 profiteretur: inuidiosius quoque nonnulla in eo cumularet, et quadrata
 rotundis misceret. Cuius rei exempla eius libros legentibus vbique oc-
 currunt. Cum autem ingenio magis quam iudicio, valeret, et rationa-
 lis artis regulas aut ignoraret, aut negligeret, factum est, ut ineptis et fi-
 culneis haud raro rationibus militaret, et bonam causam haud raro pro-
 deret. Id quod vbique fere tam aperte facit, ut merito miremur, CA-
 VEVM ¹⁾ scribere potuisse: *Lactantium grauissimis rationum momen-*
tis Christianam religionem vindicauisse. Mirum itaque videri non de-
 bet, utramque, quam nominauimus, causam effecisse, ut scripta falsa,
 supposititia et spuria pro genuinis laudaret et adduceret ²⁾, et cum philoso-
 phia sectaria omnem philosophiam reiiceret, idque ratiunculis miseris et
 ineptis, pueros magis et sophistas, quam philosophos decentibus. Quas
 cum non sine singulari studio collegerit BALTUS ³⁾, ut demonstraret,
 philosophiam gentilem omnem patribus inuisam fuisse, prodidit is ipse,
 nesciuisse se, eas Lactantio in laudem ponenda haud esse, quem in Scepti-
 corum castris militare quilibet videt, quamuis eum excusare connitatur
 Pamelius. Et tamen, cum inimicum in philosophiam animum aleret,
 nec eum arte rationali excoluisset, ausus est rationibus philosophicis phi-
 losophiam gentilem euertere, et meliora illi surrogare, cuius rei specimi-
 na vel ex vno *de officio Dei* libello peti possunt. Quo de conatu olim
 iam ita iudicauit HIERONYMVS ⁴⁾: *Lactantius quasi quidam fluuius*
eloquentiae Tullianae, utinam tam nostra confirmare potuisset, quam
facile aliena destruxit. Quorum prius ut est verissimum, ita posterius
 vix

¹⁾ Hist. lit. script. Eccles. p. 102.
²⁾ Vid. Lib. I. Instit. diu. c. 6. p. 12.

³⁾ In libro toties adducto passim.
⁴⁾ Epist. ad Paulin. pag. 104.

vix credent, qui eius dissertationes cum attentione legerint. Et hinc naeuī illi, passim in eius scriptis notati, de diuinitate, de aeterna Filii existentia, de animarum praeeexistentia et futuro post hanc vitam statu, de fine seculi et mille annorum imperio, de aduentu Eliae aliisque doctrinae Christianae capitibus, qui in historia Ecclesiastica solent enarrari, et de quibus obscure, incaute quandoque etiam periculose loquutum esse Lactantium fatetur **GVILIELMVS CAVEVS** ^a. Ex cuius sententia vtrum supinam negligentiam et imperitiam excusatura sint *apud candidos rerum aestimatores seculi, quo vixit, circa eas res ignorantia, dogmata ipsa paulo abstractiora, nec dum a theologis dilucide explicata, nec synodorum decretis definita, et in quibus ὁμοῦως habuerit complures praecedentium seculorum patres; diligens eius profanarum literarum studium et continua fere aduersus gentiles certamina, quae totum occupauerint hominem, animumque a penitiorē doctrinae Christianae examine reuocauerint*, theologis, ad quorum cathedras illa dogmata proprie pertinent, examinandum relinquimus. Fatemur autem, frustra haec ad ea excusanda afferri, quae in philosophiae studio peccauit Lactantius. Qui aut iudicium adhibere, et sectarum inter se placita distinguere, et cuiuslibet philosopho suum tribuere, et a falsis et supposititiis probandis et in vsum vocandis abstinere, et ficulneas ratiunculas examinare prius, quam afferret, et ordinem seruare, et rationis atque reuelationis lumen inter se non confundere, aut plane calamum deponere et a scribenda pro Christiana religione apologia desistere debuit. Quod ne sine teste dixisse videamur, pauca, prout se oculis offerunt, exempla Lectori exhibebimus. In ipso mox Institutionum limine ^b grauius in philosophiam peccat, ita scribens: *Veritas, id est, arcanum summum Dei, qui fecit omnia, ingenio ac propriis non potest sensibus comprehendere. Alioquin nihil inter Deum hominemque distaret, si consilia et dispositiones illius maiestatis aeternae cogitatio assequeretur humana.* - - *Obuoluta in obscuro veritas later, eaque vel contemptui doctis est, quia idoneis assertionibus eget, vel odio indoctis ob insitam sibi austeritatem, quam natura hominum procliuis in vitia pati non potest.* Non negamus, Lactantium haec de coelesti veritate, quam pandit Christiana religio, intelligere. Verum in eo grauissime peccat, quod reuelationem cum ratione confundat, hacque confusione semel admissa omnem rationis vsum hominibus reuelationis lumine non collustratis deneget. Quamuis autem in ipsam rationem sit iniurius, philosophorum tamen gentiliū opiniones ex falsis argumentationibus ineptisque hypothesibus oriundas pro veritatibus duce insita ratione diuina cognitū habet, e. g. Maronis de anima mundi versus non longe a veritate esse pronunciat ^c, impiumque Stoicorum errorem Christianis mysteriis aggregat, vt alia taceamus, quibus

N n n 2

luculen-

a) Hist. Lit. Scr. Eccles. p. 102.

b) pag. 4. conf. Lib. III. c. 2. 3. p. 182. Lib. III.

c. 16. p. 223.

c) Lib. I. c. 5. p. 18.

luculenter prodidit, se nec philosophorum Graecorum systemata, nec Christiana mysteria recte intellexisse, et ad iustam accuratamque comparisonem inter utraque ineptum profusus fuisse. Similia de magna eius in philosophia imperitia secundum singulas scientias philosophicas ostendi possent, nisi prolixior timenda esset euitandaque tractatio. Pauci itaque in hoc argumento sumus. Et quam misere quidem ratiocinari solitus fuerit, *Capite iam huius Libri secundo exemplo luculento ostendimus*, adeo ut plura hoc loco cumulare cum Lectoris taedio opus haud sit. In naturali vero philosophia turpissime vbiuis fere labitur, quod eo minus mirandum est, quo magis Christiani illius temporis ab ea abhorrebant, quod superstitioni frigidam suffundere crederent. Hinc ad infinitas ineptias dilabitur. E. c. de anima disputans ait *d*: *Videtur anima similis esse lumini, quae non ipsa sit sanguis, sed humore sanguinis alitur, ut lumen oleo.* Et paulo post: *Sciendarum animarum ratio vni ac soli Deo subiacet, quia ex utroque parente conferri ad animam nihil potest, et ex re tenui et incomprehensibili nihil potest decedere.* Unde Lucretii versus probat canentis:

*Denique coelesti sumus omnes semine oriundi
Omnibus ille idem pater est.*

Similiter de conceptione utroque, deque masculis et foeminis in eo conceptis ineptit *e*, quae, ne longi sumus, non exscribimus, sed Lectorem apud ipsum legere iubemus, ut, quam puerilis rerum anatomicarum ignorantia Lactantium presserit, intelligat. Cui adscribendum quoque est, quod scribat *f*: *Multa esse in corpore, quorum vim rationemque perspicere nemo, nisi qui fecit, potest. Neminemque enarrare posse, quid utilitatis, quid effectus habeat tenuis membrana illa pellucens, qua circumnectitur aluus ac regitur? quid renum gemina similitudo? quid splen? quid iecur? quid fellis amarissimus liquor? quid globus cordis, qui vnus sanguinis fons est.* Quae ab homine Christiano eius temporis ignorari quidem aequae ferendum est, ac totius philosophiae, qui in plerisque haerebat, contentus; ast nescire ea hominem philosophum, in gentilium philosophorum libris exercitatum, quem GALENI *de usu partium corporis* liber elegans latere non potuit, quique de officio Dei commentari ausus est, nullo colore excusari potest. Nec meliora afert et excusatus labitur in metaphysicis et pneumaticis. Vix enim in doctore Christiano de Deo philosophante ferri potest, quod asserit *g*: *Diuinam mentem per vniuersas mundi partes intentam discurrere, et omnia regere, omnia moderari, ubique praesentem, ubique diffusam.* Quae Seneca vel Antonino digniora sunt quam Lactantio. De anima vero pueriliter

d) De opif. Dei c. 17. p. 718.
e) c. 12. p. 702.

f) c. 14. p. 712.
g) p. 716.

ter ineptit ^b: *Videri mentem, quae dominatum corporis tenet, in summo capite constitutam, tanquam in coelo Deum: sed quando in aliqua sit cogitatione, commeare ad pectus, et quasi ad secretum aliquod penetrare secedere, ut consilium tanquam ex thesauro recondito eliciat ac proferat. Ideoque cum intenti ad cogitationem sumus, et cum mens occupata in altum se abdiderit, neque audire nos quae circumsonant, neque videre, quae obstant, solere. Id vero si ita est, admirandum profecto esse, quomodo id fiat, cum ad pectus ex cerebro nullum iter pateat, sin autem non, hoc tamen nihilominus admirandum esse, quod diuina nescio qua ratione fiat, ut ita esse videatur.* Sed et reliqua legenda sunt, quae eius infantiam in philosophia luculenter detegunt. Alia, ne Lectori tussim moueamus, afferre nolumus, ex his enim, quam infelix philosophus Lactantius fuerit, satis constat. Plura desideranti faciet satis Cl. Rauui diligentia, qui opiniones eius de corporibus, coelo, sole, luna, stellis, mari, terra, elementis, spiritibus, anima et corpore hominis et animalibus exposuit, et nec cum veritate conspirare, nec secum vbique consentire, et indecenter de Deo angelisque statuisse ostendit. In morali doctrina laudandum quidem est in Lactantio, quod de argumento practico sollicitus multa de moribus haud ineleganter praeceperit, et de officiis hominum, de affectibus contra Stoicorum ἀπάθειαν, contra irae, auaritiae et voluptatis cupiditates (quos tres fontes affectuum constituit) non inepte scripserit, discrimen quoque inter virtutes Christianas et naturales inter primos obseruauerit. Verum cum accurato examine iustoque, ad quod id exigeret, principio destitueretur, non potuit non in his quoque multis labi. E. g. Ambitiose contendit ^c, *non posse quenquam iustum esse, quod est coniunctum cum vera sapientia, nisi idem stultus esse videatur*, id quod ex Carneadis disputatione, iustitiam vno die apud Romanos laudantis, altero vituperantis probare nititur, et in sequentibus naturalis pietatis praecepta cum supernaturali Dei cultu misere confundit, nec iustitiam obtinere posse putat, nisi adsit ex pietate aequalitas, sublatisque disparibus hominum gradibus, discrimen tollatur inter pauperes et diuites, humiles et potentes, ipsasque potestates, quos in causa fuisse ait, quare neque Romani neque Graeci iustitiam tenere potuerint, solumque Christiani iustitiam possideant, qui omnia humana non corpore, sed spiritu metientes, tamen corporum diuersa sit conditio, neminem tamen inaequalem siue seruum habent, sed omnes habent et dicunt spiritu fratres, religione conseruos. Quae quam falsa, quam inepta sint, veramque iustitiae rationem euertant, vel ex solo Aristotele et, quam ille dedit, iustitiae diuisione intelligere potuisset, si sapere voluisset. Ex his vero colligi potest, qualem se in iuris naturalis regulis explicandis praebuerit, in quibus iterum philosophi sobrietatem desideramus.

N n n 3

Tanto-

b) De opif. Dei c. 16. p. 745.

c) Instit. Lib. V. c. 15. p. 140.

Tantopere enim patientiam commendat, ut omnem armorum usum etiam ad iustissimam sui defensionem proscribat. Qua in re more suo pueriliter nugatur. Ecce enim, quid praecipiat ^k: *Sapientis ergo ac boni viri non est, velle certare ac se periculo committere, quoniam ex vincere non est in nostra potestate, et est anceps omne certamen; sed est sapientis ac optimi viri, non aduersarium velle tollere, quod sine scelere ac periculo non potest, sed certamen ipsum, quod fieri et utiliter et iuste potest. Summa igitur virtus habenda patientia est, quam ut caperet homo iustus, voluit illum Deus, ut supra dictum est, pro inerte contemni. Nisi enim contumeliis fuerit affectus, quantum habeat fortitudinis in se cohibendo, ignorabitur. Si autem laceffitus iniuria laedentem persequi coeperit, victus est. Si vero motum illum ratione compresserit, hic plane imperat sibi, hic regere se potest.* Quo in ratiocinio apertum est Lactantium verum quaestionis statum nesciuisse, scopasque dissolutas attulisse. Paria passim occurrunt, e. g. bella omnia reiicit, tanquam homicidia publica in quinto decalogi praecepto prohibita ^l: nauigationem et mercaturam in aliena terra improbat, usuram omnem damnat etc. quae tamen huc afferre omnia eo minus necesse est, cum ea confecerit eruditissimi BARBARACII ^m diligentia, qui ad frigidam Ceillierii Apologiam eleganter respondit. Ex his inter multa parca manu datis fatis, nisi fallimur, confirmatur nostrum de Lactantii philosophia iudicium. Quem tamen sine laude hic dimittere non possumus, quod perpexerit ⁿ, quod tot viri graues et acuti inter veteres non perpexerunt: Pythagoram et Platonem susceptis ad Barbaros itineribus ad Iudaeos non peruenisse, cum tamen earum gentium sacra ac ritus cognoscere cuperent. Quam obseruationem esse verissimam, multisque in philosophica historia erroribus fores obstruere, ex iis, quae alibi de hac re disputauimus, notum est.

Eusebii phi-
l. sophia.

§. XXII. Egregie quoque circa ista tempora de philosophia Graeca meruit EVSEBIUS PAMPHILI, vir longe doctissimus et in Graeca literatura atque philosophia excellens, quem et vastissima lectionis copia, et studium haud segne pro Christiana religione dimicandi impulit, ut praeter alia duplex opus suo modo praestantissimum, nempe *Praeparationem* et *Demonstrationem euangelicam* conscriberet, quod vtrumque nobis a temporis iniuria maximam partem illaesum seruatum esse, merito nobis gratulamur. Cum enim praeful doctissimus, communi veterum doctorum praeiudicio occupatus crederet, dispersas passim esse inter sectas Graecanicas inque libris veterum theologorum et philosophorum veritates multas per traditionem et λόγον ad gentiles delatas, quibus Christiana religio egregie confirmari posset, in ceteris, ubi philosophia Graeca dissonat, tantum esse absurditatum, contradictionum et menda-

k) Lib. VI. c. 18. p. 495.
l) c. 20. p. 503.

m) De la morale des Peres c. IX. p. 139.
n) Lib. IV. c. 2. p. 271.

mendaciorum, vt sua mole totum gentilismi aedificium corruat: hanc sibi demonstrationem euangelicae veritatis fuscipiendam ratus, vt praepararet animos et demonstrationis materiem colligeret, ex libris gentiliū innumeris et philosophorum et theologorum, quos nancisci poterat, indefessa eius industria ea omnia collegit, quae in rem suam essent, quaeque philosophis a Christianis opponi possent. Ita vero dum angulos omnes perreptat, dum veteres membranas puluere et squalore obductas excutit, dum arcana mysteriorum gentiliū penetralia adit, innumera nobis seruauit fragmenta librorum veterum hodie deperditorum, ex quibus magna lux accendi potest historiae philosophicae. Qui si minus praeiudiciis fuisset occupatus, si artem vbique criticam adhibuisset, si a spuris, interpolatis et adulterinis nunquam sibi passus fuisset imponi, si sectarum linguam ex principiis hypotheticis dignouisset, et inter se distinxisset, si Platonis doctrinam a Platoniorum Alexandrinorum placitis separauisset, si ad ingens inter ea et inter Christiana mysteria discrimen accuratius attendisset, non esset, quod praestantissimis lucubrationibus ex omni veteris inter Christianos literaturae penu praerferremus. Verum dum ad hos scopulos saepe numero allidit, cautum prudentemque lectorem requirit, et tum historiae philosophicae, et systematum veterum accurate peritum, tum artis criticae subsidio instructum prouidumque factum, ne sibi imponi patiat. Cuius rei cum toties exempla afferendi occasio nobis in hac nostra historia philosophica fuerit, nulla hoc loco breuitati litaturi cumulamus. Ceterum quod ad ipsum eius de philosophia iudicium attinet, a communi is patrum seculi tertii et quarti opinione non abiit, et sectariam philosophiam omnem, ne Platonica quidem secta excepta, improbauit, veritatem autem per plures sectas sparsam esse statuit, et in doctrina de Deo diuinisque rebus propiora esse veritati Christianae Platonica dogmata contendit. Quorum prius ex illis locis constat, quae more suo studiose collegit FRANCISCVS BALTVS^o, posterius ex erroribus in mysterio de ὁμοσσία Filii cum Patre disci potest, quibus Eusebius meruit, vt illis annumeraretur, qui Arianismo isto tempore late grassanti frigidam suffuderunt. Qua de re controuersia quae IO. CLERICO^p cum GVIL. CAVEO^q intercessit, alibi enarranda est. Meruit etiam alio nomine de Christiana religione et historia philosophica Eusebius, λόγον Φιλαλήθης Hieroclis Bithyniae praefidis refutando, in quo Apollonii Tyanei vitam et miracula historiae I. C. opposuerat. Qua in refutatione qualem se praestiterit, Tomo secundo Apollonii vitam enarrantes, iam docuimus. Eusebio iungimus DIDYMV M ALEXANDRINVM, in patria catechetae munere functum Origenis discipulum, quem in philosophia

Græco-

Didymus
Alexandri.
mnc.

o) Defense des SS. Peres accusez de Platonisme p. 51. 153. 154. 158. 162. 201. 294. 384.

p) Biblioth. vniuers. T. X: p. 497. seqq. Epist. crit. lib p. 28. Ep. VIII. p. 235.

q) Pec. Diff. de Eusebii Arianismo ad calc. Historiae Liter. Script. Eccles. conf. BALTVS I. c. p. 591.

Græcorum fuisse longe versatissimum, supra in Origenis historia diximus. Id quod eo magis mirandum est, quod puer admodum, vbi vix prima literarum elementa didicisset, morbo affectus oculorum usum amiserit: quo tamen non obstante, tantam in disciplinis literaturae Graecae ad discendis diligentiam posuit, vt praeter alias scientias, dialecticam quoque, arithmeticam, musicam, reliquasque philosophiae et matheos partes felicissimo successu disceret et accurate teneret. Inter patres Peripateticismo addictos locum ei facit HERMANNVS AB ELSWICH^r, quod tamen admitti aliter non potest, nisi quatenus Alexandrinae philosophiae alumni praeter Platonem et Platonicos Aristoteles quoque eiusque interpretes legebant, eorumque praecepta cum Platonieis, vtraque cum Christianis in concordiam redigebant. Talem enim quoad philosophiam fuisse Didymum, ex praeceptore, Origene disci potest. Quem tanta veneratione coluit, vt in eius *Libros περί ἀρχῶν commentarios*, vel *apologiam* potius pro iis scriberet, recte eos scriptos esse asserens, et praeter ius fasque multa in iis calumniari et in peruersos sensus rapere aduersarios contendens. Quos amissos esse merito dolemus, cum dubitandum non sit, quin multam Origenianae doctrinae ipsique systemati Alexandrino, quale doctores Ecclesiae Origenis partes secuti receperunt et cum dogmatibus Christianis conciliarunt, lucem affuderint. Ceterum valde pie eum fuisse philosophatum, haec eius sententia probat, quam nobis seruauit SOCRATES^s: *Sermones de prouidentia et iudicio Dei assidua meditatione tecum ipse recole, eorumque sermonum materias fac in memoria circumferas. Omnes enim fere in his labuntur. Et sermones quidem ac rationes de iudicio in differentia corporum et in partibus mundi reperies: sermones autem de prouidentia, in modis illis, quibus a vitio et ignorantia ad virtutem et cognitionem ducimur, deprehendes.*

*Chalcidius an
Christianus
philosophus
fuerit?*

§. XXIII. CHALCIDIVS, cuius elegantem commentarium in *Platonis Timaeum*, bono consilio, opera desideratissimi Io. ALB. FABRICII^t, denuo editum habemus, vtrum Christianis annumerandus sit scriptoribus nec ne? dudum inter viros doctos disputatum, et ancipiti pugna decertatum est, nec aliena a nostro, quem ingressi sumus, campo ista disceptatio est, quam ita excutiemus, vt non arbitri quidem partes, quod a nostra modestia alienum est, nobis exposcamus, allatis tamen vtriusque partis rationibus, variisque de Chalcidii religione opinionibus, ita nostras quoque obseruationes qualescunque, quas institutum nostrum postulat, adducamus, vt Lector ipse iudicium de hac quaestione suum interponere possit. Fuisse Chalcidiam, Christianum multis viris longe doctissimis visum est, adeo, vt quibusdam diaconus, aliis archidia-

^r) Diss. de varia fortuna Aristotelis in Acad. Protest. 6. 7. p. 10. LAVNORIO de fort. Arist. praemissa.

^s) Hist. Eccl. Lib. IV. c. 23. pag. 237.
^t) Tomo II. Opp. S. Hippolyti p. 223. seqq. adiectum.

chidiaconus Ecclesiae Carthaginensis audiatur, de quo praeter P. COLOMESIVM " videndus est GVILIELMVS CAVEVS *, qui locum ei inter scriptores Ecclesiasticos fecit, quamvis moneat, se ἐπέχεν neque enim sibi satis constare, philosophus solus Plonicus fueritne, an etiam Christianus: cuius dubitationis suae ex vtraque parte causas et rationes affert infra tangendas. Paulo certius pro Christianismo Chalcidii pronunciarunt et rationibus quoque ex parte militarunt GER. IOANNES VOSSIVS †, PETR. DAN. HVETIVS ‡, IO. ALB. FABRICIVS §, et nuper ISAACVS BEAVSOBRIVS ¶, vt alios a FABRICIO ¶ nominatos silentio praetereamus. Alii vero, cum obseruauissent, ita de mysteriis Christianorum interdum loqui Chalcidium, vt a scriptore Ecclesiastico profectum id esse vix quis sibi persuadeat, cum inter gentiles philosophos numerandum esse censuerunt. Quam opinionem nuper tuendam suscepit Cl. GOVIETVS †, cuius de Chalcidio dissertationem *miscellaneis*, quae edidit, *literariis* inseruit P. DES MOLETS †. Tertiam ab his sententiam professus est vir summus IO. LAVR. MOSHEMIVS †, qui Chalcidium contendit nec ex eorum hominum numero fuisse, quibus vniuersa exosa et inuisa fuit Christiana religio, nec illis rursus aggregandum, qui Christianam disciplinam amplexi sunt, sed ad medium illud philosophorum genus amandandum esse, quod nec amabat plane, nec odio habebat Christianos, sed ex vtraque religione ea sibi seligebat, quae probabilia videbantur, et peculiarem de rebus diuinis philosophiam contexebat, cuius tamen princeps esset Plato. Quam mediam de Chalcidii religione sententiam iis rationibus munit, quas eorum argumentis praeponderare, qui vel pro gentilismo vel pro aperto Christianismo Chalcidii pugnant, fatebuntur, quotquot ratiocinandi et coniciendi cum probabilitate leges intelligunt. Examinavit vir laudatissimus rationes eas omnes, quas vel pro Christiana Chalcidii religione attulere viri docti, vel contra eam vrere, vt neutram partem plenarie veritati facere satis ostenderet. Eas itaque his paucis et ὡς ἐν συνόψει repetendo totius quoque controuersiae statum, et cardinem quaestionis simul explicabimus, ita vt vel mediocriter attento patere queat, in quo summa reuertatur? Nempe ea, vt dictum, est viri celeberrimi sententia: nec in eadem eum plane, qua Plato perstitit, fuisse religione, nec ad Christianas partes transiisse, sed philosophum fuisse Eclecticum, quales plerique tunc essent Platonici, qui nec totam religionem gentilem, nec totam Christianam approbauerunt; et ex vtraque religionis quoddam genus confluxit,

aut

u) Ad Gyraldum de Poëtis p. 334.

x) Hist. lit. script. eccles. pag. 125.

y) De origine et progressu idololatriae Lib. II.

n. 45. p. 556.

z) Quaest. Alnet. p. 243.

a) Bibl. Lat. T. I. L. III. c. 7. p. 556. c. 1. c.

b) Hist. Manich. P. I. p. 479. not. 4.

c) Bibl. Lat. I. c.

d) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. L.

p. 1033.

e) Memoires de literature T. I. P. I. p. 138.

f) De turbata per recent. Platonicos Ecclesia

§. 30. p. 162. seq. et ad CVDWORTHII syst.

intell. c. IV. §. 36. p. 732. seqq.

aut quod verisimile duxit, reliquis spretis et repudiatis, ex vtraque sibi decerpisse. Fuisse enim inter quarti et quinti seculi philosophos, qui conciliatorum veluti munus susceperint, inter Christianos et deorum seruos, atque vtrorumque coniungere rationes quodammodo ausi sint. Quale philosophorum genus Syncretisticum tum temporis extitisse, alibi eleganter demonstrat. Antequam autem disceptationis arenam ingreditur, monet: Christianum sibi illum dici, qui veteris ac noui Testamenti libros diuinitus dictatos esse affirmat, Christum humani generis vnum esse redemptorem et sponsores profiteretur, ea denique praeterea dogmata recipit, quibus omnes Christianorum familiae fidem adiungunt, nihil contra probat, quod prima Christianae disciplinae fundamenta labefactat ac destruit. Ethnicum vero eum sibi vocari, qui multos esse Deos vult, Deosque illos coli et obseruari iubet, Christum negat vnicum esse humani generis Seruatorem, librosque, quos diuinos Christiani ducunt, spernit ac reiecit, aut etiam talia inculcat, ex quibus huiusmodi aliquid non potest non consequi. Neutram harum definitionum in Chalcidium cadere, adeoque Chalcidium nec Christianos nec gentiles totum sibi vindicare posse, id rationibus luculentis se euicturum promittit. Rationes itaque a Fabricio sparsim collectas et nouo lumine exornatas examinat, easque tantum non valere demonstrare annititur, vt Chalcidius Christianus videri queat. Nam quod I. Iudaeos *sectam vocat* ^b *doctrinae eminentioris, sanctioremque et in comprehensione diuinæ rei prudentiorem* Chalcidius, idque facturum non fuisse putat Fabricius, nisi Christianus fuisset, id non satis ea probare contendit ven. Abbas, cum nihil inde sequatur aliud, quam, superstitione ethnica non totum deuinctum fuisse Chalcidium, fieri autem potuerit, vt Plonicus quidam recentior arbitretur, diuinæ veraeque sapientiae partem quandam in Mose fuisse, Christum autem simul et doctrinam eius repudiet. Mirumque esse, si Christianus fuerit Chalcidius, cur non Christianos testes alleget, quos in originibus mundi definiendis cum Iudaeis conspirare constet. Neque eum hic Mosaicam referre doctrinam, sed Iudaeorum quorundam Plonizantium opinionem, quod non facturum fuisset, si Mosen ipsum legisset. II. Cum passim Hebraeorum philosophiae non sine laude mentionem faciat Chalcidius, nouum id pro religionis Christianae professione argumentum esse cum aliis contendit Fabricius. Moshemius Plonicum Hebraeos commendare potuisse causatur, etiam si a Christianis diffideret. Talia vero nonnunquam Iudaeis eum tribuere monet, quae satis coarquant, parum eum peritum fuisse rerum Iudaeis diuinitus traditarum: notum autem esse, post Constantini M. aetatem Plonicos, vehementer Christianis exosos ob graua, quae in eos exercuerant odia, declinandae inuidiae causa nonnunquam, vt propensiores se traditioni Hebraeorum probarent, quaedam mitius dixisse, ideoque ad euitandum odium Chalcidium

g) Diff. cit.

h) Cap. 4. §. 54.

cidium Mosis auctoritate se munire, et Osio persuadere voluisse, nihil a se et Platone tradi, quod non cum Mose et Christianis conspiraret.

III. Mosen testem dictorum aliquoties laudat Chalcidius, idque nouum eius religionis Christianae argumentum esse putant viri docti. Non negat id doctissimus Cudworthi commentator, sed non inde sequi statuit, quod Christum receperit, cum hunc negare, et ad Mosis tamen testimonium prouocare quis queat. Praeterea valde dubium esse, vtrum Mosen pro viro Θεοπνεύστον habuerit Chalcidius, eo quod in alleganda eius auctoritate his verbis vsus fuerit ⁱ: *Hebraei sylvam generatam esse confitentur, quorum sapientissimus Moses non humana facundia, sed diuina, ut ferunt, inspiratione vegetatus in eo libro, qui de genitura mundi censetur, ab exordio sic est profatus.* Quamuis enim Cel. Fabricio forte concedatur, vti hac phrasi, *ut ferunt*, scriptores nonnunquam non de rebus tantum ambiguus, sed quoque de certissimis, Graecorum tamen id exemplis modo probari, non Latinorum scriptorū, certe non asserentis, sed rem in medio relinquentis formulam esse.

IV. Maxime pro Christianae religionis tessera habent, qui has partes tuentur, Chalcidii verba ^k: *Est quoque alia sanctior et venerabilior historia, quae perhibet, ortu stellae cuiusdam non morbos mortesque denuntiatas sed descensum Dei venerabilis ad humanae conseruationis rerumque mortalium gratiam. Quam stellam cum nocturno itinere suspexissent Chaldaeorum profecto Sapientes viri, et consideratione rerum coelestium satis exercitati, quaesisse dicuntur recentem ortum Dei, repertaque maiestate illa puerili veneratos esse, et vota tanto Deo conuenientia nuncupasse, quae tibi multo melius sunt comperta, quam ceteris.* Non satis in his pro Christiani scriptoris more loqui Chalcidium iam mouit CAVEVS ^l. Vir venerabilis autem neutri hunc locum fauere parti monet, narrare enim tantummodo hanc historiam Chalcidium, at neque adsciscere neque reiicere. Probabile vero sibi esse, confidentius eum aliquanto de hac stella loquuturum fuisse, si Christianis sacris adiectus fuisset, eo quod non ad hominem superstitione populorum obligatum prudentiae causa, sed ad virum Christianum, immo doctorem Ecclesiasticum librum suum exarauerit. Quod vero sanctiorem et venerabiliorem historiam appellat, id comparate tantum fieri, in relatione ad Aegyptiorum commenta, quae in antecedentibus allegauerat. Fecissetque Chalcidium, quod in Platone ipso probauerit ^m, referente ea, quae Orpheus, Linus et Musaeus vaticinati sunt, *non quod crederet, sed quod tanta esset auctoritas vaticinantium, ut iis assuerantibus parcius credi haud oporteret.*

V. Vrget cum aliis Fabricius, mentionem angelorum apud Chalcidium, quae licet a philosophis quoque gentilibus interdum fiat, ita tamen de iis loqui Chalcidium, vt animum aperte prodant Christiano

O o o 2

stiano

i) Cap. 13. §. 274. p. 330.
k) Cap. VII. §. 125. p. 325.

l) Ad Gyrald. de Poëtis l. c.
m) Cap. VII. §. 126. pag. 326.

stiano dogmati assentientem. Qualis imprimis ille locus est ⁿ, quo aperte Christianorum de angelis doctrinam exponit probatque. Non negat hoc Moshemius: negat autem, sequi inde, quod totum Christianae doctrinae complexum receperit Chalcidius, esse enim hoc dogma ex illis, quae facile ab aliis probari possunt, fundamenta licet Christianae doctrinae non admittentibus. Platonicos autem in hoc dogmate cum Christianis valde conspirauisse, praesertim ex quo Christiana religio in orbe Romano inualuit; nec illis angelos desertores malosque illos demonas ignotos fuisse; sublato eo tempore inter daemonem et angelum discrimine. VI. Vrgent viri docti pro Chalcidio Christiano, diuinam legem, quam se sequi innuit ^o, eaque sacras litteras indicare putant. Cel. Moshemius autem legem diuinam idem significare, ac fatum ex alio Chalcidii ^p loco eleganter probat. VII. Ad Scripturam Chalcidium prouocare, vrgent tandem, scribentem ^q: *Quod autem coelum, quamue terram Scriptura loquatur, intelligendum.* Monet ad haec Moshemius: Scripturae vocabulum etiam illos quotidie in ore habere, qui de rebus ad Christianos pertinentibus disserant, qui Christum nec ore nec animo amplectantur, idque Spinozae exemplo illustrat. Quibus omnibus collectis summam, Christianis accenseri non posse Chalcidium, concludit Abbas venerabilis. Sed vt VIII. multo maiori robore hanc sententiam firmaret, ea quoque ex Chalcidio dogmata coaceruauit, quae hominem sapiunt cum tenebris densissimis adhuc colluctantem, et opiniones Christianis praeceptis plane contrarias inculcantem referunt. Taliã sunt dogmata de mundi aeternitate, de animis de corpore in aliud migrantibus, et ante corpora existentibus, de anima mundi, de hominum animis ex ipsa diuina natura prognatis. IX. Vrget, Chalcidium, licet toties ad Mosen, Salomonem et Hebraeos prouocet, nunquam tamen ad vnum scriptorem noui foederis, licet occasione inuitante prouocauisse, idque eo tempore fecisse, quo iam religio Christiana victoriam de superstitione populari retulisset, nec aliquid ab imperatoribus metuendum esset, sicque prodidisse, nihil sibi esse cum ista religione. X. Maxime porro Chalcidium premere putat doctrinam de Trinitate, de qua ita loquatur, vt nullo iure inter Christianos veros numerari possit. Non prouocare eum ad Christianorum cum Platone concordiam, quod tamen tum quidem fecisset, si Christianus fuisset, cum a Iudaeis auctoritatem petierit. Ingens autem esse inter trinitatem Chalcidii et Christiani hominis discrimen. Tertium enim eius principium, quod mentem secundam, animamque mundi tripertitam vocat, quae fato seu legi diuinae obsequatur, toto genere a superioribus naturis discrepare, iisque multo esse inferiorem et minorem. Verisimile quoque esse, tres Chalcidii Deos non tres personas esse, sed tres tantum Dei virtutes, aut tres modos vnum eundemque Deum

n) C. VII. §. 131. f. p. 328. f.
o) Cap. VII. §. 174. p. 343.

p) §. 175. p. 343. §. 178. p. 344.
q) Cap. XIII. §. 275. p. 381.

Deum animo sistendi et ingenio comprehendendi. Quae latius roborat, et Trinitatem hanc Chalcidiique luculenter illustrat vir longe doctissimus. XI. Vulgares quidem Deos quos popularis superstitio inuexit, reiicere Chalcidium, concedit Moshemius; *ast nihilo minus alios quosdam Deos asciscere obseruat, quos secundum supremum Numen collocet.* Ita e. c. stellis diuinos actus eum tribuere; soli naturam diuinitate praeditam adscribere, diuinum et immortale genus animalium coeleste, fiderium statuere, solem intelligibilem et diuinum inculcare, etc. XII. Eas porro diuinandi artes commendare Chalcidium ostendit, in quibus gentilis superstitutionis non mediocre olim praesidium fuerit positum; et auium volatum et exta, et oracula et daemonem proprium probare. Tandem XIII. Mofi docet sententiam Platoniam plane impiam, de anima materiae maligna tribuere Chalcidium eamque reprobare Chalcidium, non facturum, si vel Mosaica intellexisset, vel pro diuinis recepisset, a quibus discedi fas haud est. Et haec tenus quidem Cel. MOSHEMIVS.

§. XXIV. Elegantissime atque luculenter, nec minori eruditione quam ingenio totam hanc disputationem a viro magni nominis fuisse institutam, habereque iustam verisimilitudinis speciem, quam solam in hoc argumenti genere consecrari licet, omnino fatendum est. Promisit FABRICIVS argumentorum horum pondera examinare ac trutinare accuratius in noua *Bibliothecae Latinae* editione. Hanc vero cum nobis inuiderint fata vltima viri ad beatas sedes translati; nihil inde lucis expectandum est. Nos, quod supra iam professi sumus, non fumimus arbitri inter tantos viros partes,

*Iudicium de
religione
Chalcidii.*

Nostrum non est tantas componere lites.

Exponemus vero, pace summi viri, cuius quod beneuolentia gaudere nobis liceat, in felicitatis parte haud postrema numeramus, ea, quae par est, modestia sententiam nostram, eamque cum viri celeberrimi assertionibus rationibusque comparabimus. Quae quamuis tantopere inter se non differant, quam eorum opiniones, qui Chalcidium vel inter apertos Christianos, vel inter gentiles scriptores numerant, iuuabit tam distincte rem omnem complecti, vt Lector iudicium adhibere proprium, et sententiam ipse ferre queat. Et fatemur quidem, prorsus displicere nobis eorum partes, qui totum gentili superstitutione imbutum Chalcidium contendunt; nec obstare nobis putamus rationes a viro magno allatas, quo minus credamus, Chalcidium a professione religionis Christianae non fuisse remotum, *ast ex eorum Christianorum fuisse genere putamus, qui, quamuis sacrae Christianae religionis tesserae nomen profiterentur additum, Platoniam tamen magis, quam Christianam, doctrinam, vel Alexandrinum potius chaos secuti impuras has lacunas purissimae verita-*

O o o 3

tis

r) Biblioth. Latin. med. Tom. I. pag. 1033.

tis fontibus praetulerunt, hincque in pudendos Platonismi errores prolapsi sunt. Tales enim multos extitisse, nec obstitisse nomen et professionem Christianam, quo minus hos philosophorum Alexandrinorum errores adoptarent, variis haecenus exemplis, praecipue Tatiani, Clementis Alexandrini et Origenis comprobauimus. Praeterea maxime verisimilis nobis videtur coniectura CASP. BARTHII' suspicantis, *scriptorem hunc materiae scriptique gratia Christianismum dissimulasse*, et Platonici philosophi personam affectando, professionem religionis occultasse, ut eo gratior libri sui in scholis philosophorum Platoniorum, qui tunc temporis plerique gentilismo adhuc erant addicti, esset lectio. Nec repugnabimus magnopere, si quis contendat, Chalcidium ex gentilismo ad Christianae religionis professionem tractum nondum accurate disciplinae Christianae mysteria tenuisse, hincque et titubantem fluctuasse, et dubium scripsisse, et in quibusdam veterum errorum femina retinuisse, quod Arnobio accidisse supra obseruauimus. Quamuis fieri potuerit, ut diu iam in Ecclesia versatus, cum se isti philosophiae tradidisset, et philosophum affectasset, secundum scholae istius principia commentando in Platonem, Platicum magis philosophum, quam Christianum scriptorem expresserit. Nobis enim non hic quaestio est, utrum Christiano homine digna Chalcidius scripserit, nec ne? vel annon Syncretisticam istam philosophiam consectando chaos quoddam doctrinae, nec prorsus gentilis, nec prorsus Christianae, in isto commentario apposuerit? Vtrumque enim magno viro, qui hos naeuos in eo luculenter detexit, concedimus, et in partes eius lubenter transimus. Sed in eo controuersiae statum constitutum esse putamus, utrum, his non obstantibus, Christianis sacris publica professione addictus esse Chalcidius potuerit, eumque reuera addictum fuisse probabilius sit, quam, quod vir celeberrimus contendit, mixtum aliquod religionis genus eum fuisse secutum? Quod prius affirmare nulli dubitamus, eiusque assertionis rationes iam quantum licet breuibus explicabimus. Et I. quidem Moshemianam gentilis hominis descriptionem, quae et vera et luculenta est, admittendam esse, nemo inficias iuerit, qui huius seculi acta statumque cognouit, et in quo gentilis religionis professio constiterit eo tempore perpexit. Tales enim fuisse omnes eos philosophos, qui superstitioni gentili nomen publice addicentes suum, a Christianae religionis professione abhorruerunt, ex supra dictis constat, ut et multos sibi Deos, et innumerabilem eorum catenam inter summum Numen atque homines fingerent, eosque sibi mediatores constituerent sacrificiis precibusque placandos commouendosque, ut Dei gratiam ad homines perferrent, horumque desideria summo rerum omnium parenti explicarent. Quo officio mediatorio statuto non poterant non vnum illum Christianorum mediatorem Iesum Christum repudiare, quamuis eum nonnulli diuinam ex hac classe naturam daemoneque an-

s) Ad Claudian. p. 1187.

quem magnum dicerent, hocque obtentu Christianis, religionem a Constantini M. tempore *κατασκευασαν* amplectentibus ad deprecandam inuidiam palpum obrudere conarentur. Quibus semel positus non poterant non sacrarum literarum auctoritatem conuellere, quamuis non deessent inter illos, qui conuenientia quadam Platonicae et Ioanneae doctrinae apparenti commoti parcius de ea differerent, et nonnulli aliquam illis auctoritatem tribuerent, quos tamen mature ad Christianos transiisse testatur Augustinus. Huius generis gentiles philosophos fuisse omnes, qui Eclecticum illud philosophiae genus adamauerunt, testis est eius sectae historia Tomo secundo fuse enarrata, et exempla probant philosophorum seculi quarti, quinti et sexti, interque eos praecipue scholae Iamblichianae alumni, Plutarchus, Syrianus, Proclus, Marinus, Isidorus, hisque similes. Quae ubi admittuntur, ut concedi omnino debent, si historiae philosophicae sua constat veritas, certum est atque indubitatum, Chalcedium talem gentilem philosophum non fuisse, nec hoc modo, reiecto Christianorum mediatore, Deorum gentilium numina sacrificiis honoranda colendaque esse statuisse. Deinde, omnino concedendum quidem est viro longe eruditissimo, qui tam accurate in Chalcedii religionem inquisiuit, *fuisse inter philosophos istos Platonicos Alexandrinos multos, quibus temperatius obrigerat ingenium, qui utramque inter se religionem, Christianam et ethnicam tota licet genere diuersam, conciliare studerent, et mistam quandam ex Christianorum et reliquorum populorum dogmatibus religionem constarent, ita ut generatim quidem sacra Christiana non reicerent, at Deorum tamen cultum, quemadmodum ab his explanabatur philosophis, cum eis sociarent, et religionem prudentum aliquam introducerent.* Quales fuisse Ammianum Marcellinum, Symmachum et Themistium alibi docte probauit Cel. MOSHEMIVS¹. Sed id recte intelligendum est: aut enim de certo, quod hi philosophi sibi constituerunt, systemate, Syncretistico sermo est, aut de professione religionis publica cultuque religioso in Romano imperio obtinente, et vel legibus constituto, vel imperantium voluntate licito. Priori sensu totam fere sectam Alexandrinam huic Syncretismo adhaesisse, et ex Christiana religione multa sibi elegisse, quae cum placitis domesticis coniungerent, in eorum historia clarissime demonstrauimus, ipseque sectae conditor Ammonius iuculento esse exemplo potest. In quo Syncretismo seruor pro communi et auita superstitione tamdiu potiores partes tuitus est, quamdiu Romani imperatores his ipsis gentilium sacris essent addicti: unde factum, ut licet, multa Christianis surripuissent fraudulentis philosophis, in publicum tamen religionis Christianae exercitium essent valde iniuriosi, multarumque persecutionum nefarii existerent auctores. Vbi vero dominari coepit Christiana fides, principibus summis eam amplexis, cautius agendum rati, mitissimam sententiam professi sunt, non ausi Christianam doctri-

¹) De turbata per rec. Plat. Ecclesia l. c.

doctrinam contemnere, sed ad illud asyllum confugerunt, placere Deo, quacunq[ue] ratione colatur, gratamq[ue] ei esse seruientium dissensiones, modo tolerantia et amore commendarentur. Ita quidem et principibus se commendabat aequitas, et inuidia euitabatur, et munera ipsis conferuabantur, eo vero non obstante sacris Christianis non modo minime initiabantur, sed in veteri quoque Deorum cultu perstabant. Nec exemplum nos nouimus philosophi, qui reiecto Deorum cultu et Christiana simul religione, publicam eiusmodi religionem philosophicam, medium inter vtramque tenentem professus sit, sed templis arisque atque focus adhaeserunt gentilibus, vt vel vno Themistii exemplo constare potest, quo neminem apertius huic religioni aulicae se accommodasse suo loco demonstrauimus. Et haec quidem inter eos facta sunt, qui inter gentiles numerati sunt a Christianis. Inter hos autem non minus fuere aliqui, qui ab infauso hoc Alexandrini Syncretismi sidere afflati sunt. Hi quoad placita atque dogmata ab Ammonio fraudulenter picta comtaque, si non omnibus, plerisque tamen adhaerebant, rati, elegantius se, quam vulgus Christianorum solet, ita philosophari: publicam tamen confessionis Christianae tesseram non abiiciebant, sed Christum λόγον Dei incarnatum recipiebant, damnatoque cultu numinum intermediorum, totam eam doctrinam ad dogma de angelis reiciebant. Hi quidem Christiani et professione et nomine erant, reuera vero philosophi Alexandrini, quibus potiora erant Christiana doctrina omni Ammonii deliria. Ex quo genere fuisse Origenem, ea quae paulo supra prolixè disputauimus manifestum faciunt. Hi si de rebus sacris scribendum, vel Christiana religio defendenda esset, deamatam philosophiam cum mysteriis Christianorum conciliabant, vt Clementis Alexandrini, Origenis, Synesii, Pseudo-Dionysii aliorumque exempla probant; si philosophicum argumentum explicandum, Platonis et Platoniorum methodo placitisque se accommodabant erroresque eius philosophiae eo audacius profeminabant, quo tectius sub larua philosophi latere possent. Ita explicato controuersiae statu, omnino concedimus, Chalcidium huius generis hominem philosophumque syncretistam fuisse, qualem descripsimus, quamuis maxime verisimile nobis sit, quoad publicam fidei professionem eum Christiana sacra recepisse, nec idolis arisque atque templis gentilium adhaesisse, cum tertia religio publica non existeret. Nam quod vrget vir venerandus, *Christianum eum tantum esse, qui Christum vnum redemptorem agnoscit, et ea dogmata recipit, quibus omnes Christianorum familiae fidem adiungunt, nihil contra probat, quod prima disciplinae Christianae fundamenta euertit et labefactat*, id aut nostram sententiam non ferit, aut Christiani nominis significationem totam non exhaurit. Si enim de publica quidem professione fidei intelligitur, quae Christo nomen non dat, sed eum reicit, vera quidem definitio est, sed ad Chalcidium non quadrat, quem reiecto Christo mediatorium illud daemonum genus amplexum

plexum fuisse, et sacrificiis publicis coluisse, demonstrari non potest. Si de Christiano vero et natura magis, quam nomine tali intelligitur, vera quidem est, sed quaestionis statum non tangit: qui non in eo, vt diximus, versatur, vtrum Christianum orthodoxum, et venerando hoc nomine dignum se praestiterit Chalcidius, quod cum praestantissimo Cudworthi commentatore negamus, sed an publica fidei professioni sacris Christianorum se addixerit? Quod probabilitatis leges secuti affirmare non veremur, licet fateamur, expressisse in suo commentario Chalcidium eiusmodi dogmata, quae fundamenta Christianae fidei labefactant. Similia enim, et non leuiora admiscere *ἀμαρτήματα* Clemens Alexandrinus, Origenes, Arnobius, Synesius, et tamen inter Christianos connumerati, immo publico docendi muneri inter illos admoti sunt, eo quod publica religionis deuotione Christum colerent. Quod cum hi fecerint, licet grauissimorum ex philosophiae Alexandrinae studio errorum conuicti, cur non de Chalcidio id quoque dicere praesumereque liceat? Idque eo magis verisimile nobis se reddit, cum Chalcidius in hoc suo commentario ad hominem quidem Christianum, sed iisdem opinionibus addictum, scripsisse videatur eo fine, vt sub Platonici philosophi specie suppresso Christianae professionis caractere, gentiles philosophos et ad libri sui lectionem facilius inuitaret, et hac pia fraude, in his scholis vehementer commendata eos praepararet, ad agnoscendam Hebraeorum physiologiam. Quo scopo persuasus non nisi ambigue et oblique res Christianorum commendauit, et ab omni, quod iis addictus esset, suspicione vt se liberaret, ne nomen quidem adhibuit, et, se sine suspicione partium studii philosophiam Platonis in rei Christianae commoda trahere posse, sperauit. Quae vt verisimilitudine non destituuntur, ita recte intellecta amplissimam faciunt copiam ad obiectiones respondendi. Nam quod primo loco vrgetur, fuisse inter Platonicos, qui statuerint, Platonem sua ex Mose hausisse, id affirmatur quidem, non vero probatur, et exemplis, nisi fallimur, destituitur. Ita quidem Iudaeos statuisse, et haec ambitiose Christianos doctores vrsisse et gentilibus obiecisse, verum est: Platicum vero gentilem, vel Neutralistam (veniam barbaro nomini deprecamur) id concessisse, non modo esse inter Hebraica et Platonica dogmata conuenientiam, id quod facile Platicus aliquis dare potuit, sed haec quoque ab illis deriuata esse, nemini persuadetur, qui nouit, quanta inuidia Iudaeos philosophi gentiles persecuti fuerint, quam abiecte de Mose senserint, quamque inique tulerint, quod mysteria sua Mose et Hebraeis, Iudaeorum maioribus, genti barbarae, tribuerentur. Testem inter multos damus vnum Porphyrium, Mosca conuiciis vehementer lacerantem, et Origeni indignantem, *quod ex disciplina Graeca omnia, quae secreta ac mystica apud Graecos habebantur, assumens, ritui barbaro et superstitionibus Iudaicis adaptauerit, ac philosophorum gloriam ad dogmata externa ac peregrina transfulerit*: quae eius ver-

Hist. philos. Tom. III.

P p p

ba

ba seruauit EVSEBIUS *. Qui et alio loco* de hoc Porphyrii animo in Mosen scribit: *illum non Christianos modo, sed Hebraeos etiam et ipsum Mosen contumeliis onerauiffe.* Talis cum Platoniorum mos fuerit, vtrum verifimile, eos myfteria fua a Mofe et Hebraeis deriuaffe? Aft hoc fecerunt Christiani doctores, inque eo non leue difputationum fuarum praefidium et quandam quafi ἀκρόπολιν conftituerunt, quod Platonica myfteria a Mofe et Hebraeis ad Platonem in itinere ad barbaros peruenierint. Inuertimus itaque hunc arietem, cumque et modo et ftilo Christianorum doctorum Platonice oppofito de Mofe et Hebraeis loquatur Chalcidius, inde colligimus, ad eorum illum partes pertinuiſſe, haecque Hebraeorum commendatione philoſophorum Platoniorum animos more fuae aetatis ad amplectenda Christiana dogmata praeparare voluiſſe, ideoque reticuiſſe Christianorum nomen, vt inuidiam eorum euitaret. Nec nos valde mouet, quod Christianos fine laude praetermiſerit Chalcidius, Hebraeis toties commendatis. Ex dictis enim ratio iam patet, cur fecerit, nec alienum id a more Christianorum doctorum, qui contra gentiles philoſophos difputantes ad ſolos Hebraeos prouocauerunt, cuius luculentum poteſt eſſe exemplum Tatiani *aduerſus Graecos* oratio, quae rem prorfus conficit. Hoc ſi euiciſſent, fatiſ ſibi acquiſitum putabant, eo quod ſe iuſtos Hebraicarum veritatum poſſeſſores eſſe, Platonice non repugnantibus, ſed Iudaicam potius et barbaram ſuperſtitionem illis obii-cientibus crederent. Quamquam autem negari forte non debet, talia Chalcidium Moſi tribuiſſe, quae a Moſis mente prorfus abhorrent; nihil tamen inde, ſi quid iudicamus, contra Chalcedii religionem Chriſtianam concludi poteſt, cum ratio Syncretiſmi Alexandrini inter Chriſtianos recepti ea fuerit, vt genuina Moſis et Hebraeorum dogmata adulterata propinarentur. Multa Moſi tribuit Philo, multa Origenes eiusque praeceptor Clemens, multa Syneſius, erronea prorfus et a mente vatis Hebraei aliena; an ideo ſequitur, Philonem non fuiſſe Iudaicum, Clementem, Origenem, Syneſium non fuiſſe Chriſtianos? Poſſe aliquem ad Moſen auctorem prouocare, et tamen Chriſtianas partes non ſequi, facile concedimus. Verum de hoc, quantum videmus, quaefitio haud eſt, ſed de eo, vtrum verifimile fit, hominem nec Iudaicis nec Chriſtianiſ facris addictum Hebraeos ſectam vocare poſſe ſanctiorem et venerabiliorem: id quod eo minus perſuadere nobis poſſumus, quo magis, qui Iudaicos ritus et dogmata probabat, habebatur pro Chriſtiano, et reuera haec eſſent ſynonyma, vt adductus ex Eufebio Porphyrii locuſ luculenter demonſtrat. Valde vero dum magnifice de Moſe θεοπρέτως loquitur Chalcidius, verifimile fit, illud, *vt ferunt*, ob ſcopum modo ſuum eum addidiſſe, vt eo tectior religionis ſuae eſſet profeſſio. Non vero ſuſpenſo, ſed affirmante eum ſenſu has vculas addidiſſe, inde manifeſte liquere putamus, quod talia tradentibus ſanctio-

*) Hiſt. Eccleſ. Lib. VI. c. 18.

*) Praep. Eu. Lib. X. c. 9.

sanctiorem sectam tribuat. Maxime vero enarrata stella quae Orientis Magis apparuit, tam luculenter prodit, in gentilium philosophorum luto non haesisse Chalcidium, ut id ipse celeberrimus obseruator Cudworthi fateatur. Et profecto, narrare historiam miraculosam, aduentum Dei ad orbis salutem redimendam in carne comparentis manifestantem, eamque sanctiorem et venerabiliorem vocare, et utroque quod aiunt, pollice probare, tale quid est, quod proficisci non posse videtur ab alio, nisi filium Dei incarnatum credente. Nec obstat, confidentius Chalcidium de hac stella locutum fuisse, si Christianus fuisset. Hoc enim impediēbat, pia illa fraus scopusque latendi sub persona philosophi Platonici; sufficit illud, eum nobis et miraculum et mysterium Christianum enarrauisse et probauisse, quo gentiles philosophi ad adhibendam Euangelio fidem potuerint maxime adduci. Dum autem ad Osii Christiani hominis fidem prouocat, an non clare innuit, se hanc historiam pro vera habere? Doctrinam vero de angelis bonis et malis in Platoniorum quoque scholis personuisse, verissimum est, at non minus certum, cum ipsa angeli voce, dogmatis quoque, clariorem lucem a Christianis ad Platonicos peruenisse. Quod cum more suo doctissime confecerit ipse venerabilis MOSHEMIVS², probare hoc loco superfedemus. Recte itaque Christianae doctrinae vestigia in illo dogmate quaeruntur: quae cum alibi in Chalcidio tam luculenter appareant, cur non haec quoque ex isto fonte hausisse praesumi debeat? Diuinam legem apud Chalcidium prouidentiae decreta siue fatum indicare, eleganter, quantum nos videmus, viro celeberrimo obseruatum est. Verum ipse locus magis pro Christianismo Chalcidii pugnat, quam contra illum. Reicit enim philosophus refutatque fatum astrologicum, et sanctiora atque meliora nempe diuinam legem, id est, prouidentiae diuinae dispositionem in partes vocat, et hanc prouidentiam in mente siue λόγῳ contineri dicit, et huius essentialis veritatis instinctu (id est insitae rationis diuinae radiis) ita Platonem locutum esse dicit. Ita quidem gentiles Platonici locuti haud sunt, sed Platonici Christiani, qui et menti diuinae hanc mundi prouidentiam tribuerunt, et philosophos gentiles, maxime Platonem, instinctu huius veritatis diuinae locutos esse concesserunt. Scripturae vero nomen in ore habere et ad eam prouocare quem posse, qui fidem ei non adhibet, non negamus: at fecisse hoc Platonicos a Christianis sacris alienos, fecisse hoc religionis illius Eclecticae patronos, prouocasse hunc in modum ad Scripturam sacram Themistium aliquem, id probandum erat. Nec Spinosaē huc quadrat exemplum, qui quamuis animo Scripturam contemneret, eam tamen palam reicere inter Christianos nomen professus, ausus non est: heic vero de sola fidei professione publica agitur. Ex his vero omnibus iudicari quoque potest, quid ad doctissimam elegantemque diatriben Moshemianam respondendum sit, qua euincere fatēgit,

P p p 2

eius-

γ) Diff. de studio ethaicorum Christianos imitandi §. 7. Diff. Hist. Eccl. p. 343.

eiusmodi Chalcidium errores in hunc suum commentarium inuexisse, qui a Christiano homine expectari nequeant, et ipsa Christiani systematis fundamenta euertant. Nec loci angustia, nec argumenti prolixitas patitur, ut haec ipsa Chalcidii dogmata examine critico excutiamus singula. Dabimus id viro summo, cuius magnam in veteri philosophia cognitionem, singularemque in detegendis veterum opinionibus eruditionem et felicitatem merito miramur, et cum debitis laudibus amplectimur, Chalcidium eorum errorum ad vnum omnium esse reum; parum tamen inde detrimenti patietur nostra de Christiana Chalcidii professione sententia, modo inter Christianum publice se talem profitentem licet heterodoxum, et inter verum atque orthodoxum distinguatur, ut supra iam monuimus. Nam ex illo id modo sequitur, Chalcidium nimio Platonismi amore deceptum limpidis puritatis diuinae fontibus turbidas Alexandrinae scholae lacunas praetulisse, hincque errores protulisse nefandos. Id vero aliis quoque ex hoc ipso praepostero philosophiae studio accidit, de quibus nemo dubitat, quin inter Christianos numerati sint. Male de Trinitate locutus est Chalcidius, et potentias virtutesue meras eas naturas in Deo esse posuit. Concedemus id, licet de eo disputari adhuc possit; annon Sabellianismus inter Christianum nomen professos auctorem sectatoresque inuenit? Tertiam naturam mundi animam Chalcidius statuit. Dabimus; in eo vero luto cum Arnaldo Brixienſi multos haefisse Christianos, erudite demonstrauit MOSHEMIVS². Mundi aeternitatem credidit Chalcidius? Fatebimur, si ita placet, nam Origenes quoque Christianus in hac haeresi fuit. Solem, lunam, stellas virtute vel natura quadam diuina animari et inter diuina numeranda esse Chalcidio placuit. Consentimus; eadem Tatiani et Origenis Christianorum fuit opinio. Diuinationis genera, quae gentilis superstitionis fulcra olim fuerunt, probauit Chalcidius. Non disputabimus de eius mente, sed hanc ipsam eius fuisse opinionem dicemus. Annon pari modo delirauit Synesius et homo Christianus et episcopus? Proprio daemone regi hominem monuit Chalcidius. Assentimur; sed et Christiani haud pauci id tenere, immo quod peius est, et bonum et malum cuius homini genium adesse dixerunt. Fundamenta doctrinae Christianae subruisse videtur Chalcidius. Non negamus, et dolemus; in eodem vero reatu est Clemens Alexandrinus catecheta Christianorum Alexandrinus. Qui omnes cum non minus erronea ex infauftis Alexandrinae philosophiae scaturiginibus hauserint dogmata, quam Chalcidius, et tamen hoc ipso non meruerint ex numero Christi assecularum excludi, idem quoque iure suo patrocinium Chalcidio deprecamur, in sanam Christi doctrinam nimio Platonismi studio peccantem. Ut taceamus, non absque verisimilitudine supponere quem posse, ὑποθετικῶς haec scripsisse Chalcidium et tanquam philosophum, non quod haec omnia probaret, sed quod tanta,

vt

2) Ad Cudworth. p. 657. seqq.

vt ipsius verbis vtamur, *esset praecipientis Platonis auctoritas, ut ei asseueranti parcius credi haud oporteret.* Quam philosophandi libertatem ista, qua viuebat Chalcidius, aetate inter Christianos obtinuisse, ex *praefatione ad Osium* intelligi potest, quem si non Cordubensem antistitem, certe Christianum fuisse nemo haecenus dubitauit. Hunc enim similia studia professum, *concepisse ait animo, florente omnibus studiis humanitatis, excellentique ingenio suo spem dignam prouentu operis ad hoc tempus intentati, eiusque usum a Graecis Latio mutuandum statuisse, et quanquam ipse hoc cum facilius cum commodius facere posset, propter admirabilem tamen verecundiam ei potius maluisse iniungere, quem esse alterum ipsum iudicaret.* Ex quibus verbis apparet, et arctissimo familiaritatis ac amicitiae vinculo coniunctum fuisse Osium et Chalcidium, quod inter tam diuersae religionis homines necti vix solet, et eadem studia, easdemque opiniones secutum fuisse Osium, et ob eam causam Chalcidio Timaeum explicandum commendauisse. Id quod eo magis probabile redditur, quo magis studia haec ista aetate inter Christianos inuoluisse constat. Et hae quidem nostrae rationes sunt, cur a Christianae religionis professione non alienum fuisse putemus Chalcidium. Nihil nos decretorie definimus, nec aliud, quam coniecturarum huic opinioni nostrae statuimus pretium, Lectorisque iudicio totam disputationem permittimus. Et haec quidem de Chalcidio. Iam ad alios philosophiae cultores inter Christianos peroperandum est.

§. XXV. Omnium, qui inter Ecclesiae doctores circa ista tempora vixerunt, animumque ad philosophiam applicuerunt, lumina obscurauisse **AUGUSTINVM** Hipponensis Ecclesiae praefulem, vicisseque virum ex omni parte doctissimum, eruditione tantum non omnes, qui seculo quarto quintoque, quo is inclaruit, Ecclesiam orbemque literarium illustrarunt, doctrinae excellentia, iudicii acumine, lectionis copia, non nisi illi negabunt, qui eius historiam ignorant. Quam ex scriptis eius, et praecipue *Retractionum* atque *Confessionum* libris enarrare totam, idem esset ac seculi a Christo nato quarti quintique historiam Ecclesiasticam scribere. Quod vt institutum nostrum nec postulat, nec admittit, ita ab illis petendum est, qui in hoc saxo voluendo defudarunt, quorum nomina enarrauit diligentissimus **FABRICIVS**^a. Inter quos cum tractationis accuratione et prolixitate omnes vicerint monachi Benedictini e congregatione S. Mauri in Gallia, quibus tot veteris literaturae monumenta restituta, ornata, emendata auctaque debemus, vitamque magni praefulis elegantissime enarrauerint^b, ad has virorum istorum doctorum commentationes illos respicere iubemus, qui philosophicam quoque tanti viri historiam noscere cupiunt. Nos pro instituti ratione ipsum Augustinum audiemus, et eas simul in examinanda illius historia philosophica leges

*Augustini
philosophia.*

P p p 3

criticas

a) Biblioth. Lat. T. III. p. 519.

b) Tomo XI. Opp. Augustini, quos secutus

est **TILLEMONTIUS** Memoires Eccles. T. XIII.

criticas adhibebimus, quas in limine nostrae tractationis nobis praescripsimus, quasque hactenus secutos nos esse, nondum poenitet. Mature et in pueritia quidem literariis se studiis mancipatum fuisse ipse refert, cum et parens artibus expolitum vellet eius ingenium, et mater animum filii scientiis excoli praeoptaret, licet diuerso id cuperent animo ^c. Cum itaque mature ingenii praestantissimi et praecocis specimen edidisset, ludimagistro traditus est iis elementis imbuendus, quibus omnes superstrui scientiae solent ^d. Vbi vero legere, scribere et numerare didicisset, paulo firmior animi facultatibus et iudicio Madauras, vicinam urbem literaturae et oratoriae artis addiscendae causa missus est ^e. Adeo vero pueri animum deterrebant difficultates, quae in istis elementis percipiendis occurrebant, ut auersa plane mente a literis abhorreret ^f. Quamuis rem postea altius meditantur patuerit, multo plus utilitatis ista rudimenta literarum afferre, quam grammaticae et similibus studia, quae de re digna lectu sunt, quae ipse scripsit vir vere magnus. Postea tamen, ubi ex his scopulis emerit hasque difficultates vicit, quas inepti praceptorum mores et methodus praepostera valde auxisse videntur, paulo propensiori studio disciplinarum stadium ingressus est, animumque ad Latinas primo literas appulit, a Graeca vero lingua abhorruit, eius peregrinitate offensus. Quam ut addisceret, Homerumque legeret, saeuus quidem terroribus atque poenis praepceptores urgebant, parum tamen ita promouit, unde factum, ut minus Graece sciret, quam Latine ^g. Quod tamen ei postea summa industria in literarum studia incumbenti non obstitit, quo minus scripta Graecorum, et Ecclesiasticorum doctorum et philosophorum diurna nocturnaue manu euolueret. Certe Platonis dialogos se legisse multoties in scriptis suis prodidit, et egregia, quam sibi comparauit, Graecae philosophiae cognitio, quae ubique in eis lubricationibus elucet, argumento est, has quoque eum difficultates animi solertia improboque labore superauisse. Madauris Thagastam reuersus in paterna domo perstitit, donec de sumptibus ad prosequenda literarum studia ipsi prospiceretur ^h. Quod tempus, patris incuria conniuen-
et moribus et eruditioni suae parum profuisse, candidus deplorat. Comparato, ex quo viueret viatico, Carthaginem petiit, et parentis et Thagastani cuiusdam ciuis primarii cura sustentatus ⁱ. Floruisse in ea vrbe eloquentiae et philosophiae studia, alibi notauimus ^k. In hac itaque palaestra dum grauius se exerceat adolescens, mira ingenii praestantia ornatus, confestim primas tenuit, et imprimis eloquentiam sibi comparauit haud contemnendam ^l. Quae tamen eruditionis incrementa vitam ex more seculi indecoram valde corrupisse, humili confessione con-

queri-

c) Confess. L. II. c. 3. n. 8.
d) Ibid. L. I. c. 9. n. 14.
e) Lib. II. c. 3. n. 5.
f) Lib. I. cap. 13. n. 20. 21.
g) De Trinit. Lib. III. n. 1.

h) Confess. Lib. II. cap. 3. n. 5.
i) Contra Acad. Lib. II. cap. 2. n. 3.
k) In vita Apuleii Tomo II. enarrata.
l) Lib. III. c. 3. n. 6.

queritur ^m. Parente praematura morte orbatus, studiorum sumtus optima mater utcumque leuat, Romanianus suppeditat, ipse ad firmandam praecipue eloquentiam, ad cuius praesidia adspirabat, transfert ⁿ. Quo in curriculo dum strenue pergit, iuxta receptum discendi ordinem in Ciceronis *Hortensium* incidit ^o, in quo consulem disertissimum philosophiam elegantissima oratione commendauisse suo loco *Tomo secundo* diximus. Quamuis autem ad eloquentiam firmandam ornandamque huius libri lectionem Augustinus suscepisset, De tamen consilio, viam illi mature ad eluctandum, e vitiorum in quo voluebatur, coeno, sterneute factum est, ut argumentum istius tractationis et commendatio sapientiae ab eloquentissimo dicendi magistro profecta vehementer eius animum commoueret, ita ut abiecta sermonis cura in res solummodo et sententias totus animo ferretur. Fateturque ^p, *tanto se sapientiae desiderio ista Ciceronis exhortatione exstimulatum ardere coepisse, ut prae illa cupiditate spem omnem mortalem abiiceret magis, quam deponeret, conspectaque, in qua haecenus haesisset, vitae stultitia ad sanam mentem redire immortalemque sapientiam anhelare et surgere inciperet, ut rediret ad Deum.* Obstetit tamen egregiis animi motibus, quod ducem non haberet, qui ad sapientiam eam duceret, nec, quae illa esset, cognosceret. Et iniecit quidem iam tunc adolescenti in sapientiae amorem exardescenti Deus consilium, Scripturae oracula perquirendi, explorandique, qualia illa essent ^q. Sed cum altos aleret spiritus, animoque ad ea accederet graui eruditionis fastu ob humilitatem dictionis, sententiarum maiestatem non assequente, prae Ciceronis facundia suo malo ea aspernatus est. Qua de re ipsum optimum praesulem legendum ^r illis commendamus, qui in literaturae secularis studio scopulos eos euitare cupiunt, ad quos magna ceteroquin ingenia complura naufragium fecisse erudita testatur historia ^s. His primis sapientiae lectionibus neglectis, suppressisque animi ad emendationem excitati commotionibus, dum philosophiae studium aggreditur, et naturali ingenii praestantia atque vi quadam insita scientias omnes sine vlla magistri opera percipit, animum inde refert vana eruditionis opinione et arrogantia inflatum. Praeteriri hoc loco non debet, qua ratione quoue euentu in philosophia Aristotelis addiscenda eo tempore fuerit versatus. Annos ferme viginti natus in Aristotelis categorias incidit, quae a praeceptore suo, homine rhetore, tanta verborum pompa commendari audiuerat, ut earum lectione, tanquam re quadam magna et diuina frui exoptaret ^t. Sed has cum legisset solus, nullo magistro adiutus, ita intellexit ipse, ut cum postea praeceptores eas explicantes audiret, nihil ab iis nouum disceret, quod non prius percepisset. Ex hac tamen lectione non leue dispendium passum

fe

m) Cap. 4. seqq.

n) Contra Acad. L. II. c. 2. n. 3.

o) Lib. VI. c. 11. n. 18.

p) Lib. III. c. 4. n. 2.

q) Cap. 5. n. 9.

r) l. c.

s) Patrum loca huc pertinentia collegit BAL-
TUS Jugement des SS. Pere sur la morale de la
phil. payenne Lib. III. c. 28. p. 527.

t) Lib. IV. c. 16. n. 28. seqq.

se esse, ait, ob falsam Dei speciem, quam animo imbibit. Metaphysicis eum et abstractis notionibus implicatum prima ibi erroris Manichaei semina concepisse dubio caret. Cum autem et intelligendi celeritatem, et dispiciendi acumen egregie possideret, ad omnium artium et scientiarum libros se conuertit, et tum de differendi facultate, tum de mathematicis scientiis, tum de philosophia tradentes et legit et nullo homine explicante intellexit. Verum dum sapientiae addiscendae stimulis exagitur, et quo se vertat, ut eam addiscat, incertus fluctuat, a Manichaeis iuuenis ingenio ardens intercipitur ^u. Attentione digna est causa, qua se captum et per nouem annos in tam foedo errore detentum esse scribit ^x, nempe: *Coactum se esse sprete religione, quae ipsi puero a parentibus insita erat homines illos sequi ac diligenter audire, quod superstitione terreri orthodoxos, et fidem illis ante rationem imperari dicerent, se autem nullum premere ad fidem, nisi discussa et enodata veritate. Quis non, subdit, his pollicitationibus illiceretur, praesertim adolescentis animus cupidus veri, etiam nonnullorum in schola doctorum hominum disputationibus superbus et garrulus, qualem me tunc illi inuenerunt, spernentem scilicet quasi aniles fabulas, et ab eis promissum apertum et sincerum verum tenere atque haurire cupientem.* Alias eius rationes, quibus ad amplectendas Manichaeorum partes commotus est, quasque biographi Benedictini diligenter enarrarunt ^y, praeterimus. Haec vero luculenter docent, quid pseudo-philosophia valeat, ubi ab animo non emendato recipitur, et veritatis imponit specie. Illud quoque ex hac vitae Augustini particula discimus, deliria Manichaeorum tanto veritatis fuco et philosophiae opinione subtilibus fanaticorum hominum argutiunculis se commendauisse, ut animi quoque veritatem fitientes decepti fuerint. Quod de tam absurdis Manichaeismi somniis, Orientales nugae nouis coloribus resuscitantibus mirum videri posset, nisi supra iam obseruatum esset, Augustinum iam tum Aristotelis categoriis corruptum falsas ex iis de Deo notiones concepisse. Quae cum orthodoxorum dogmatibus non responderent, facile eum in haec deuia deducere poterunt, eo quod malum non pro priuatiua causa haberet: hac enim ratione ad Manichaeismum aperta via deductus est. Qua occasione non ineptum prorsus et a nostro scopo alienum esset, origines Manichaeismi philosophicas ostendere, huncque inuentum philosophiae Orientalis, sed nouo vestitu ornatum, nouisque ingenii commentis commendatum nullum Lectoris iudicio subiicere, eo quod inter haereses philosophicas pertineat; nisi tractationis, quam requirit, prolixitatem paginarum nostram angustia refugeret, totumque hunc campum post tot viros doctos alios feliciter occupasset eruditissimi BEAUSOBRII industria, cuius *Historia Manichaeorum* legi expendique, conferri autem cum historia philosophiae Zoroastreae atque Orientalis suo loco enarrata mere-

tur.

u) Lib. III. c. 6.

x) De utilit. cred. c. 1. n. 1.

y) Lib. I. c. 6. p. 10.

tur f. His itaque erroribus pestilentibus implicatus Augustinus, dum miseras quasdam ineptientis philosophiae ratiunculas sequitur, longissime a fide Christiana recedit, adeo, ut ipsos Manichaeos furore superans *de domino Christo tantum sentiret modo, quantum de excellentis sapientiae viro, cui nullus possit aequari*^a. Maxime vero in has voragines praecipitabat Augustinum difficillima de mali origine quaestio. Cum enim inepta mali notione deceptus in huius originis inquisitione esset frustra defatigatus, nec tollendae difficultatis remedium vllum exhiberet philosophia, quam didicerat, Aristotelica, in Manichaeorum classes facile incidit, et persuaderi sibi passus est, esse proprium et peculiare mali omnis principium aliquod atque fontem, Deo contrarium, ex quo omnium tenebrarum, materiae, defectus et peruerfitatis causae deriuandae sint. Quod licet tam acri ingenio placere potuisse, mirum videri queat, conuenit tamen cum circumstantiis viri magni, in quibus tum viuebat. Cum enim spatiosam de Deo lumine summo et ineffabili, haberet notionem, quam tot philosophorum, immo doctorum quoque Ecclesiasticorum

2) Longa est, quam Manes in Ecclesiam intravit, errorum fabulae, paucisque exponi et ad origines suas reuocari non potest. Vnde malitimus argumentum, licet nec ignobile, nec a tractationis nostrae scopo abhorrens, hoc loco omittere, quam superficialia consideratione nihil, quod momentum habeat, dicere. Non enim iudicium de hac haeresi fieri potest, nisi accurato prius examine definiatur, quid Manenti, quid sectatoribus eius placuerit? cum haud raro errorum portenta tribui soleant haereticis, de quibus aut plane non cogitarunt, aut quae consequentiarum tantum machinis extorta et obtorto, quod aiunt, collo rapta et obiecta illis sunt. Quod ubi absque partis prauiudicio et vel accusandi vel defendendi studio particulari factum est, tum demum licebit instituta comparatione inter systema Magorum veterum, Zoroastrianum reformatum, Christianum et Manentis, de veris huius doctrinae originibus statuere. Quam viam summa cum laude iniit celeberrimus nobisque desideratissimus BEAVSTINUS, cuius historia Manichaeismi bonis omnibus non immerito placuit. Qui si non in plerisque Graecorum fidem Arabum scriptorum auctoritati postposuisset, et ad varias Orientalis philosophiae periodos, aetates, mutationes et reformationes paulo curiosius attendisset, omne tulisset punctum. Has enim qui negligit, ille in Manichaeorum historia verum ubique videre non potest. Manes enim, ut erat ingenio fanatico, at eruditione et doctrina expolito, ita noua dogmata procudere, et systema a receptis diuersum exque iis selectum condere conatus est. Hinc nec duo illa principia absoluta, quae veterum Magorum disciplina commendauerat, illi placebant, nec Zoroastrea illi emendatio, quae Mithram iis praefecit,

rerum omnium fontem, exque eo suo modo et Oromasden et Arimanium licet contrariis inter se affectionibus conspicuos deriuauit, arrisit, sed ut philosophiae Orientalis placita ex luminis diuini emanatione eiusque priuatione et mali et boni fontem, materiam et spiritum deriuantia cum Christianorum scitis, diaboli defectioni mali moralis causam assignantibus in vnum confunderet, vel tertium potius doctrinae sedificium exstrueret, duo rerum quidem omnium principia posuit, bonum, quod luci praesidet, et malum, quod tenebris, materiae, infelicitati imperat, haec vero duo numina ita per varias vicissitudines et periodos inter se contendere statuit, donec victo tenebrarum principe redeant ubique purissima luminis et felicitatis secula. Ita quamuis vnum tantum Deum Manes admitteteret, cum malo illi principio deitatis attributa negaret, nec id inter numina referri posse putaret, quod luce, vita, bonitate careret, sperabat tamen, posse eius existentiam admitti, sicque ratio dari, quomodo omnia mala et confusiones in orbe exortae essent, ita ut principia philosophiae patriae et regulae rationis minime offenderentur. Id enim male habuisse hominem philosophico ingenio praeditum videtur, quod philosophia Orientalis inculcabat, omnia quaecunque sunt ex Deo emanasse, et tenebrarum non minus quam lucis principia ex vno fonte, Mithra esse, illud vero malam indolem ex sola priuatione accepisse. His opposuit duplex principium, sed modificatum. Verum haec

^a) Conf. Lib. VII, c. 19. id ne Manichaei quidem docuerunt, qui diuinitatem verbi non negarunt, sed lucis progeniem esse dixerunt. Conf. BEAVSTINUS I. c. T. I. p. 478.

rum quorundam praecepta inculcabant ^b, et cui Scripturae voces non re-fragari videbantur, malum vero rebus plurimis, quae substantia gaudebant, inesse videret, materiamque ipsam, qua talem ad tenebras magis quam lucem referendam esse statueret, non potuit non in Manichaeorum errorem delabi, mali positivam originem in alio fonte, quam Deo, toto lumine, esse quaerendam. Certe cum has ipsi difficultates Manichaei obiicerent, quaerentes, unde malum, se non potuisse obistere, ipse fateatur ^c. Ita vero pessimis rebus implicatus dum seducitur, alios quoque argutis ingenii captiunculis seducit, et in his Alypium et Romanianum Moecenatem suum. Neque tamen satisfacere potuit ingenio tam acri, tam acute videnti, fanatica Manichaeorum philosophia, quos in aliorum opinionibus destruendis magis disertos, quam in suis adstruendis firmos esse cognovit. ^d. Totus itaque his erroribus non adhaesit, cauteque atque timide illos secutus est. Neque tamen reliquarum, praeter philosophiam, scientiarum curam dimiserat; cumque eloquentiam forensam mire adamaret, non grammaticam tantum Thagastam reuerfus docuit, sed illustrioris quoque professionis gratia Carthaginem abiens, rhetoricae professionem auspicatus est. Cumque ibi et ad magiam et ad astrologiam iudiciariam pernoscendam inuitaretur, illam quidem curiositatem detestatus est ^e, hanc vero amare coepit, cum et cupiditatibus faueret, et Manichaei principia firmare videretur. *Placebat adolescenti variis affectibus aestuanti horum hominum oratio f: De coelo tibi est inevitabilis causa peccandi, et, Venus hoc fecit vel Mars, scilicet ut homo sine culpa sit, caro et sanguis et superba putredo, culpandus sit autem coeli ac siderum creator et ordinator.* Reuocavit tamen iuvenem, longe iam in vanissima arte progressum Vindicianus medicus, benigne ac paterne eum cohortatus, ut ne curam atque operam rebus vtilibus necessariam vanissimis ineptiis tribueret. Reuerfus itaque ad philosophiam ad elucubrandos libros duos *de pulchro et apto* animum conuertit; in his definiebat, *pulchrum id esse, quod per se ipsum, aptum autem id, quod ad aliquid accommodatum deceret* ^f. Quod ubi ad corpora translisset, ad animum quoque applicare, eiusque adaptare naturae constituit. Verum falsa de spiritali natura notio, quam ipsi Manichaei subministraverant, obstitit, quo minus verum videret. Hos libros, in ipsa sua pueritia quasi iterum extinctos et deperditos ad Hierium Romanae urbis oratorem scripserat, virum et Graeca et Latina facundia clarissimum et philosophum acutissimum. Quamvis autem isto philosophiae studio rectam viam nondum deprehendisset, non tamen sine fructu id fuit. Nempe et flagitiosos Manichaeorum mores condemnabant praecepta philosophiae, et errores sensim manifestabant. Nam Helpidii disputationi cum Manichaeis intererat Carthagine Augustinus: qui cum auctoris sui de origine

b) Demonstravit id IDEM I, c. p. 482. seqq.

c) Lib. III. c. 7. n. 12.

d) De vit. cr. c. 1. n. 2.

e) Conf. L. IV. c. 2. n. 3.

f) Lib. IV. c. 3. n. 4.

g) Lib. IV. c. 15. n. 24.

origine mali sententiam defendere fatagerent, oculos aperuerunt iuueni acutissimo, vt intelligeret, stante Manichaei doctrina, rationem validam explicari non posse, cur tandem Deus animas in mortalium corpora innumeris calamitatibus obnoxia detrussisset. Idque sibi diuinam quandam excitationem fuisse scribit ^b, vt ad saniora rediret, cum hac difficultate se expedire sectatores eius non possent. Longum effet, rationes eas enarrare, quibus eum philosophia contra Manichaeorum deliria muniebat, et hausta ab his seductoribus praeiudicia euertebat, merentur autem apud ipsum legi et expendi ^c. Eo autem ventum, vt placita philosophorum, quae diligenter didicerat, cum Manichaeorum dogmatibus comparando, illa his longe praeferret ^k. Quod equidem mirari quem fubeat, cum plerique veterum philosophorum in admittendis principiis duobus coëxistentibus conspirauerint, viamque strauerint et exemplum praeiuerint Manichaeo, id quod docta commentatione demonstrauit B. IO. CHRISTOPH. WOLFIUS ^l. Verum aut ad eos tum respexit philosophos, qui vni tantum principio adhaeserunt, quod Eleaticos, Heraclitum aliosque fecisse constat, vel eos intellexit, qui pratermissio principio efficienti, materiale tantum considerarunt, vt factum ab Ionicis: aut varias et ineptas ratiunculas Manichaeorum vagumque doctrinae genus, nullo certo systemate connexum coaptatumque contemnere coepit, cum Graecos philosophos rationes inter se conspirantes adducere videret. Cum enim obseruaret, motuum coelestium causas, aequinoctiorum, solstitiorum, defectuum denique solis et lunae multo melius a philosophis explicari, quam a Manichaeo, tametsi is in eam rem copiosissime delirasset: colligebat inde, hominem in his quidem rebus futilem, quae oculorum atque sensuum fidei essent expositae, multo magis in rebus a sensu remotioribus tractandis aberrare, nec Spiritum sanctum in eo homine personaliter auctoritate plenaria resedisse, qui in rebus quae cuius medicoriter erudito essent peruia tam pueriliter hallucinaretur ^m. Medicinam Augustino ita dubitanti et innumeros nodos necenti parabant Manichaei, assidue illi promittentes, vbi Faustus, qui honestarum omnium disciplinarum et philosophiae peritissimus habebatur, aduenisset, eum omnes illi nodos non rerum modo astronomicarum, sed quarumcunque etiam longe intricatiorum expediturum esse. Magna et eruditionis et pietatis opinione se iactabat Faustus ille, qui episcopum se Manichaeorum gerebat, quamuis contrarium de eo testarentur, qui hominem propius nouerant ⁿ. Nam et moribus erat effeminatis et disciplinarum omnium praeter Grammaticam fere rudis ^o, sola vero dicendi peritia naturali facultate adiutus aliquo modo excellebat, hacque facundia simpliciores mire decipiebat, apud suos autem auctoritatem atque opinionem sibi conciliabat maximam. Is cum Carthaginem venisset, delectatus est initio ho-

Q q q 2

minis

h) Disp. contr. Fort. c. 2. n. 37.

i) Conf. L. VII. c. 2. contra Manich. c. 8. n. 11.

k) Conf. Lib. V. c. 3. n. 3.

l) In Manichaeismo ante Manichaeos.

m) Lib. V. c. 5. n. 8.

n) Cap. 3. n. 3. contra Faust. L. V. c. 1.

o) Confess. L. V. c. 6. n. 1.

minis eloquentia Augustinus, qui vero, cum iudicii vim illius sermonibus adhibuisset, et colloquiorum familiaritate scrupulos sibi eximendos proposuisset, turpiter se deludi sensit, desperauitque, fore ut nodos, quos in animo sibi ipsi Augustinus struxerat, solueret. Cumque rationes mathematicas, quas in philosophorum libris legerat, cum Manichaei praeceptis conferre, et ex illius sectae opinione aequae sibi, atque ex astrologorum disciplina, explicari cuperet, motuumque ac conuersionum fiderum regulas sibi tradi desideraret, Faustus tenuitatis suae confcius disputationis aleam callide subterfugit, imperitiam in ea re suam confessus ^p. Quam animi modestiam in difficilioribus quoque quaestionibus Faustus demonstrauit. Ita vero valde deseruit ingens illud, quo Manichaeorum partes profecutus erat Augustinus, studium, cum probe videret, non expectandos esse ex hac secta homines, qui quaestiones suas, quas philosophia illi suppeditauerat, enodarent. Ita fluctuans et ex omni parte haerens, quo se verteret, nesciebat acere quidem, at rectore destitutum Augustini ingenium, cum in Italiam ex Africa traicere statueret. Romam petebat Rhetoricam professurus, quo loco moderatius se gerere, quam Carthagine, studiosos audiuerat ^q. Ibi in grauissimam febrim incidit, cum adhuc Manichaeorum familiaritate detineretur ^r. Nondum tum pestilentem errorem vel philosophia eius viderat, vel gratiae vires excusserant, non esse se qui peccaret, sed quandam aliam in ipso naturam, quod praeiudicium sibi quam maxime obstitisse, quo minus de vera mentis emendatione, et conuersione ad Deum cogitaret, pie conqueritur ^s. Quod impedimentum valde corroborabat, quod Deum cogitare non posset ab omni mole corporea secretum, putaretque, nihil vnquam extitisse, vel extare posse, quod corporeum non esset; ex quo errore innumeri illi deliramentorum riui scaturiebant, qui Augustini animum a veritate retraxerunt. Certe hunc verum Manichaeismi fontem fuisse, ipse obseruauit, libros, quos contra Faustum scripsit, hoc salutari epiphonemate claudens ^t: *Dei naturam atque substantiam incommutabilem omnino et incorruptibilem cogitate et credite, et Manichaei continuo non eritis, ut aliquando et Catholici esse possitis.* Nempe more Orientalium ad corporeas notiones de substantiis naturisque immaterialibus sibi concipiendas valde procliuē erat Manichaei ingenium. Qui cum ex patria disciplina didicisset, esse Deum felicitatis bonique omnis fontem et auctorem, conspexisset quoque, per emanationis seriem rerum ab eo profectarum origines explicari, in eam opinionem descendit, esse hanc diuinam lucem, non quidem materiali huic luci similem, quae hunc mundum illustrat, esse tamen veram lucem ignemque diuinum, adeoque corpoream quandam notionem locum heic habere debere ^u. Nec aliter concipi potest lumen

p) Confess. Lib. V. c. 7. n. 12.

q) Lib. V. c. 8. n. 14.

r) Cap. 9. n. 16.

s) Cap. 10. n. 18.

t) Lib. XXXIX. c. 9.

u) Conf. BEAUSOIR I. c. p. 466.

lumen illud diuinum, aeternum, infinitum, quod supremam diuinitatis plenitudinem replere dixerunt Orientales philosophi, quique ab iis prognati sunt Gnostici et Cabbalistsae. Quam patriam disciplinam secutus Manès, vt Deum spatiosa quadam radiorum extensione omnia replere credidit, ita haec non obstare simplicissimae et diuinae eius naturae putauit. Quibus positis vbi tenebrarum, imperfectionum, malorum, ipsiusque materiae origines essent designandae, easque in sola priuatione quaeri non posse ille statueret, eo quod actiua quadam vi reniti luci bonoque tenebras atque malum videret, ad turpissimum illum errorem delapsus est, malam quandam et tenebricosam naturam extitisse semper, quae tenebras inducere lumini diuino contenderit, hincque materialia omnia orta esse. Qua in re longius eum progressum esse, quam philosophos alios Orientales ex Zoroastris disciplina profectos, qui tenebras, materiam, malum ex luminis priuatione, et remotiore emanationis a fonte suo distantia deriuabant, vt ex comparatione vtriusque systematis facili labore disci potest. His itaque praeiudiciis vehementer implicatus Augustini animus, exitum ex hoc labyrintho inuenire non potuit. Hanc enim maximam et prope solam causam ineuitabilis erroris fuisse, ipse inuit * : et huic quoque praeiudicio tantopere se post conuersionem opposuit, vt et animam non incorpoream modo, sed et illocalem diceret †, et materiam sibi quandam incorpoream ante mundi exordia fingeret, statueretque ‡, priusquam Deus informem istam materiam formaret atque distingueret, non fuisse aliquid, non colorem, non figuram, non corpus, non spiritum, non tamen omnino nihil. Quam opinionem hodie pro insulsa, inepta et fanatica habitam tantum virum pro diuina et ab ipsa Numinis misericordia suggestam habuisse, merito miratur eruditissimus CVDWORTHII interpres †, ortam vero esse ex studio, erroribus Manichaeis se e diametro opponendi, quilibet videt. Dum itaque remedium quaerit animo cum hoc morbo conflictanti, medicinam adhibet ipso malo tantum non deteriolem. Nempe ad Academicorum libros delapsus est, verisimili argumento concludens, aut prorsus nihil veri esse, aut id homines latere, sapienterque ab assensu cohiberi animum, cum nusquam ipse portum inueniret, in quo agitato tot incertitudinum fluctibus quiesceret. Quas partes cum magna ingenia secuta fuisse nosset, nec veros Scepticismi fines intelligeret, noua illa peste non corrumpi non potuit. Euentum hoc habuit vere Scepticum, vt et Manichaeos et orthodoxos contemneret, et neutri se parti addiceret, sed ad docendam eloquentiam totum se conuerteret. Quam cum Romae profiteri ob fraudes Scholasticorum amplius noller, Symmachi commendatione Mediolani rhetoricae professionem nactus, artem ibi oratoriam docere coepit †.

Q q q 3

Duxe-

x) Confess. L. V. c. 10.

y) De anima c. 9. T. I. p. 298. ep. 166. T. II.

p. 444.

z) Conf. Eib. VII. c. 3.

a) p. 948.

b) Lib. V. c. 13.

Duxerat hanc in urbem Augustinum diuinus nutus, qui de salute ei prospiciebat, et ad Ambrosium magna et probitatis et eloquentiae fama inclarescentem trahebat. A quo benigne exceptus est, commotusque ut eius conciones sedulus audiret. In quibus licet eloquentiae tantum rationem habere vellet, rerum tamen pondera animum vehementer excitabant, et Manichaeorum partes oppugnabant. *Fortiter se tunc, ait c, intendisse animum, si quo modo posset certis aliquibus documentis Manichaeos conuincere falsitatis. Quod si enim posset spiritalem substantiam cogitare, statim illa omnia machinamenta solutum et abiectum iri ex animo: sed non potuisse. Veruntamen de ipso huius mundi corpore omnique natura, quam sensus carnis attingeret, multo probabiliora sensisse plerosque philosophos magis magisque considerantem atque comparantem iudicasse. Itaque Academicorum more, sicut existimentur, dubitantem de omnibus atque inter omnia fluctuantem, Manichaeos quidem relinquendos esse decreuisse, non arbitrantem eo ipso tempore dubitationis suae in illa secta sibi permanendum esse, cui iam nonnullos philosophos praeponeres: quibus tamen philosophis, quod sine nomine salutari Christi essent, curationem languoris animae suae committere omnino recusauerit. Statuisse ergo tamdiu esse catechumenon in Catholica Ecclesia, sibi a parentibus commendata, donec aliquid certi eluceret, quo cursum dirigeret.* Alio vero loco d, egregie luculenterque explicauit, qua ratione Deus philosophiae praeparatione usus fuerit, ad adducendum eum ad Christianam fidem. Scribit enim ad Honoratum: *Rationem ipse mecum habui, magnamque deliberationem, iam in Italia constitutus, non, utrum manerem in illa secta, in quam me incidisse poenitebat: sed quonam modo verum inueniendum esset. Saepe mihi videbatur, non posse inueniri, magnique fluctus cogitationum mearum in Academicorum suffragium ferebantur. Saepe rursus intuens, quantum poteram mentem humanam tam viuacem, tam sagacem, tam perspicacem, non putabam latere veritatem, nisi quod in ea quaerendi modus lateret, eundemque ipsum modum ab aliqua diuina auctoritate esse sumendum. Restabat quaerere, quaenam ista esset auctoritas, cum in tantis dissensionibus se quisque illam traditurum polliceretur. Occurrebat igitur inexplicabilis silua, cui demum inferi multum pigeat: atque inter haec sine ulla requie, cupiditate reperiendi veri animus agitabatur. Dissuebam me tamen magis magisque ab istis, quos deserere proposueram. Restabat itaque aliud nihil in tantis periculis, quam ut diuinam prouidentiam lacrymosis et miserabilibus uocibus, ut opem mihi ferret, deprecarer: atque id sedulo faciebam. Dignus locus esset ampliori contemplatione, examineque de usu illius Scepticismi, qui cum esset periculosissimus, medicina quaedam fuit*

c) Conf. Lib. V. cap. 14. n. 24.

d) De util. cred. c. 8.

fuit Augustini animo. Sed hifcemodi immorari non licet. Vnum monemus, sectariam philosophiam, dum Scepticismum in Augustini animo excitauit, locum fecisse diuinæ gratiæ, vt reuelationis radiis collustrari cuperet. Quid fecisset sana philosophia, Scepticismi victrix, si ad eam peruenire Augustino licuisset? Non diffitetur tamen vir magnus, periculofam sibi istam dubitationem fuisse, ex qua nempe torpor ac negligentia eius inquirendi nasceretur. Mirum itaque non est, graui pugna animum Augustini in partes distractum nesciuisse, vbi elabi posset. Quos cogitationum suarum fluctus de mali origine eleganter enarrat, apud ipsum legendos, patet enim ex iis, ineptas notiones Aristotelicas, quas ex categoriis desumptas sibi falsam de Deo opinionem suggessisse ipse prodidit, vt iam supra monuimus, ipsi vehementer obstitisse, quo minus victoriam reportaret. Cum enim vniuersarum creaturarum complexum imaginatione sibi concepisset, hocque vnum compositum Deum penetrare et circumfluere cogitasset, vt spongia in infiniti maris vndis natans non modo ab vndis cingitur sed et penetratur, vidit quidem ea omnia, quæ ex Deo sint, et in eo moueantur bona esse, qua vero ratione malum intrauerit, deprehendere non potuit. Aut enim malum nihil esse, præter nudaæ imaginationis lusum vocemque inanem, aut cuidam inhaerere substantiæ, inde concludit, quæ cum non ex omni parte creatori morigeram se præberet, mala inde manserit, nec corrigi a Deo potuerit. Noua hæc seges dubitationum acerrime iudicanti Augustino extitit, ita ratiocinanti: aut non potuisse, aut noluisse Deum mutare prauam illam materiae substantiam, quorum vtrumque Deo dignum haud sit. At debuisse magis nouam creare materiam mali expertem; quod si non licuerit, sequi inde, ab æterno istam fuisse materiam, atque etiam non volente Deo extitisse. Et hæc vero absurda esse, cum ratio non pateat, cur post tot seculorum decursum demum ex ea aliquid formauerit, et cur non illa potius penitus destructa produxerit nouam eamque perfectiorem magisque absolutam? Vidit vir acerrimi iudicii absurditates systematis dualistici, cum rationis regulis atque axiomatibus nullo modo conspirantis, sed ineptis de Deo et materia, deque malo morali notionibus impeditus succurrere intellectui incertitudine laboranti non potuit, donec sublimiores de Deo cogitationes tandem esset assecutus, et materiales istos conceptus, quos abstractiones illæ Peripateticæ non suggerere non poterant, eiecisset. Factum id esse, lectione quorundam librorum Platoniorum narrat Hipponensis præful, quos a Victorino, (de quo in fine paginæ dicemus *s*;) Latinos factos acceperat per quendam

dam

e) Confess. Lib. VII. c. 5.

f) Laudat hunc Victorinum, tanquam omnium artium liberalium peritissimum et in lectione philosophorum versatissimum AVGVSTINVS Confess. Lib. VII. c. 2. eumque veterem philosophiam explicantem senatores quoque auditores

Romæ habuisse, et in foro statum meruisse refert, quaque ratione lætis Scripturæ paginis de veritate Christianæ religionis persuasus sit a Simpliciano exponit. Fuit autem, Fabius Marius Victorinus natione Afer, qui rhetoricam Romæ summa cum laude docuit imperante Constantino.

dam hominem praeter modum arrogansem et elatum. Cumque reliquit philosophi in explicandis rerum materialium et naturalium originibus confisterent, Platonici vero ad naturae diuinae contemplationem altius assurgerent, eos sibi legendos statuit. Quos ubi euoluisset, reperisse se, ait ^a, *re ipsa, non iisdem quidem verbis, quicquid Ioannes ipse Euangelii sui exordio de verbi gloria, et quod Paulus de eiusdem aequalitate cum patre docet. Ibidem reperisse filium patri suo esse coaeternum, ante omnia et super omnia tempora incommutabiliter permanere, animas de plenitudine eius accipere, ut beatae sint, et participatione manentis in se sapientiae renouari, ut sint sapientes. Inde admonitum, fatetur ^b, redire ad se ipsum, intrauisse in intima sua, vidisseque qualicumque oculo animae suae supra mentem suam lucem incommutabilem, non hanc vulgarem et conspicuam omni carni, nec quasi ex eodem genere. Grandiorem fuisse si ista multo multoque clarius claresceret, totumque occuparet magnitudine; non hoc illam fuisse, sed aliud, aliud valde ab istis omnibus. Nec ita fuisse supra mentem suam, sicut oleum super aquam, nec sicut coelum super terram, sed superior. Quae latius postea profequitur, fuseque describit, quo pacto ad cognoscendam aeternam veritatem, creaturarum verum statum ac conditionem, veram quoque mali originem peruenerit ^c, quae hoc loco non moramur.*

*Augustinus
quomodo Platonicos
legerit?*

§. XXVI. Omnium maxime memorabilis hic locus est in historia Augustini philosophica. Quanti enim tum in Ecclesia Plato valuerit, in aprico ponit: sunt autem in eo nonnulla, quae instituti nostri memores non interposito qualicumque iudicio, factaque disquisitione dimittere non possumus. Et primo quidem non immerito mirari videtur CL. BEAUSOBRIUS ^d Augustinum, Dei bonitatem praedicantem, quod libros hos Platonicos ei in manus tradiderit, cum quae illi lucem praetulit philosophia Platonica ad inducendas ei errorum tenebras proprie comparata fuerit. Recte monet, Platonem duo principia coaeterna posuisse, Deum et materiam, et hanc quoque causam omnis mali constituisse, intelligentias autem non minus Dei emanationes dixisse, quam verbum. Animam porro mixtam constituisse ex indiuiduo et diuiduo, id est ex parte immateriali et materiali. Placuisse etiam Platoni, animam sua

spon-

Constantio. Qui cum fidei Christianae professionem prius clam habuisset, ratus templorum parietes Christianum non facere, tandem de confessionis publicae necessitate conuictus publice eiurata superstitione ad Christum transit, cumque A. C. 362. Iulianus Christianos docere literaturam et oratorium prohibuisset, loquacem scholam deferere maluit, quam verbum domini, vid. IDEM Lib. VIII. c. 8. p. 100. Locum ille heic occupat tum ob librum de syllogismis hypotheticis ISIDORO HISPAL. Orig. Lib. II. c. 28. memoratum, tum ob varias ver-

siones philosophorum Graecorum maxime Platoniorum, inter quas est Isagoge de praedicabilibus, in quam exstant БОТНИИ commentarii saepius inter eius opera vulgati. De alio Victorini scriptis grammaticis, rhetoricis Ecclesiasticis videndus FABRICIUS Bibl. Lat. T. III. p. 422. CAVE Hist. Liter. Script. Eccles. pag. 145.

g) Lib. VII. c. 9. n. 1.

h) Cap. 10. n. 16.

i) Cap. 17.

k) l. c. p. 479.

sponte non peccare, sed passionum vi contra voluntatem suam impulsam, hancque necessitatis siue fati sequelam esse, vt ista patiatur. Esse animorum migrationes dogma *κίνησις* in Academia, purgationem animarum ita fieri, docente. Haec vero omnia cum genuinum Manichaeismum sapiant, et ex eodem fonte a Platone vel Pythagora in itinere Orientali hausta sint a Magis, a quibus sua Manichaeus acceperit, mirabile prorsus esse, id ad vitam Augustino euenisse, quod mortem aliis attulerit. Fate- mur, quandam inter Platonis et Manetis placita esse affinitatem, quamvis propius considerata, haud vna ratione inter se dissideant. Neque tamen haec vel ita mirabilia esse, vel facere ad scopum Augustini obseruationem eruditissimi viri putamus. Sensum enim seriemque narrationis Augustinianae expendenti patet, Hipponensem doctorem in eiusmodi tantum loca Platoniorum quorundam incidisse, quibus de naturis diuinis eorumque ex Deo summo origine et *ουνοσσία* disseruerunt. Sufficiebat haec Augustino, vt ad meliores notiones reuocaretur. Cum enim adhuc Manichaeus, substantiam spiritualem concipere potuisset nullam, Platoniorum libris edoctus obseruauit, dari posse in Deo emanationem naturarum siue principiorum mere spiritualium, Deumque summum ab illa spatiosa et imaginaria notione liberum esse, quae Manichaeos ipsumque Augustinum in transuersum egerat. In hoc enim plurimum valebat Platonis philosophia, quod Deum, quantum posset, a materia remoueret. Hanc vero medicinam quaerebat Augustinus, eaque reperta, errores Manichaeorum, quorum absurditates diu iam praeuiderat, lubens abiiciebat. Deinde non attente satis obseruauit vir optimus et praestantissimus, Augustinum non in Platonis Timaeum, sed in Platoniorum quorundam libros incidisse, quos Platonis physiologiam emendauisse, et abiecto isto duplici principio statuisse, ex Deo materiam quoque ortum accepisse, distincta materialitate a substantialitate, quae Iamblichi vox est, ex iis, quae Tomo secundo diximus, notum est. Vnde contra Manichaeorum aliorumque, duplex istud principium propugnanti- tum errorem aliquoties Platonici iuniores in arenam descenderunt fortiterque pugnarunt. Hi itaque offendere Augustinum tantopere non potuerunt, cum de Manichaeismo abiiciendo cogitaret. Id quod ipsi viro docto suboluit, qui ipse in nota paginae adiecta monet, Platonicos recentiores perhibuisse, Platonem credidisse creationem materiae ex nihilo: sed iudicasse Fabricium, eos Aethiopem lauare. Quod recte quidem pronunciauit Fabricius, sed ad Augustinum, non Platonem, sed hos Platonicos legentem, nihil facit, vt taceamus, creationem hanc, quam illis tribuit vir eleganter doctus, nihil esse aliud, quam educationem materiae ex sinu Dei, longeque a creatione ex nihilo differre, quamuis his verbis et loquendi generibus vsi fuerint Platonici Alexandrini, Christianos subdole imitati. Melius rectiusque se habet, quod laudatus Manichaeismi scriptor addit, finistre Platoniorum mentem referre Augusti-

num. Neminem enim Platoniorum aequalitatem inter λόγον et Deum summum statuere. Falsus enim est diuus Augustinus, quod putaret, eandem esse Platoniorum de λόγω sententiam, quae est Christianorum. Qui dum non verba se Platoniorum idem cum Paulinis sonantia reperisse, sed rem tamen eandem deprehendisse ait, palam facit, similitudine dogmatum deceptum ad nexum systematis Platonici non attendisse, iisque tribuisse opinionem, a qua non potuere non alieno esse animo, si rationem totius aedificii, quod sibi struxerant, conseruatam cupiuissent. Monuit id iam circa auspicia labentis seculi, qui annotationibus quibusdam Augustini opera in Belgio recusa auxit IOANNES PHEREPO-
NVS, vel, qui sub hac persona latuit IOANNES CLERICVS¹, ad hunc ipsum laudatissimi doctoris locum monens, Platoniam et Arianam eum doctrinam cum Christiana confudisse. Male id habuit FRANC.
BALTVM^m, qui censoria in eum virgula insurrexit, et non sine sarcas-
mis et amaritudine depexum dedit. Contendit is Augustinum ea in re deceptum haud esse, scribentemⁿ: Platonicos haec ex Euangelio Ioannis descripsisse, eadem enim verba esse, quae ibi extent, et ipsum Amelium, hominem Platonium, ad Ioannem prouocauisse. Falso autem tribui Augustino, quod putauerit, Platoniorum dogma a Christiano hoc mysterio non differre: mox enim aduicere sanctum doctorem: *Non legisse se, quod addidit Euangelista: quia verbum caro factum est, et habitauit in nobis: testari eum quoque alio loco: Incarnationem domini nostri Iesu Christi confiteri erubescere Platoniorum impietatem.* Nec dubitandum esse, quin Platonici loca huiusmodi furtim Christianis surrepta prauis opinionibus suis corruperint, et suis systematibus inferendo has veritates adulterauerint. Ita quidem Baltus declamatoria magis oratione, quam critico acumine conspicuus: qui multum mouendo nihil promouet, nec affert, quod ad rem faciat, vel eam probet. Cui ipsum Augustinum recte opponimus, qui, non verba Euangelii S. Ioannis se apud istos Platonicos reperisse dicit, sed doctrinam ipsam obseruasse contendit. Diserte enim scribit: *Non his quidem verbis, sed hoc idem omnino et multiplicibus suaderi rationibus.* Quae verba satis innuunt, non initia Euangelii, sed eiusmodi commentationem apud Platonicos istos reperisse Augustinum, quam idem prorsus dogma referre putabat. Ita vero scribere non poterat, sed dicere debebat, se ipsa Euangelii Ioannei verba apud Platonicos deprehendisse, si verum esset, Platonicos Ioanni Euangelii sui exordium surripuisse. Nec fortiora sunt, quae his subiicit vir disertissimus. Non enim de eo quaestio est, vtrum Augustinus crediderit, omnia quae de λόγω incarnato Ioannes scripsit, Platonicos recepisse, id enim nec vult Augustinus, nec Clericus, vel alius quispiam asseruit. Sed hoc tantum disputant viri docti,

1) Ad hunc locum.

m) *Defense des SS. Pares accuzez de Plato-*

nisme Lib. IV. c. 7. pag. 483. seqq.

n) De C. D. Lib. X. c. 29.

docti, Augustinum in ea fuisse opinione, ea quae ab apostolo de verbi existentia et coaeternitate cum Deo, de eius generatione aeterna, de opere creationis demiurgico etc. scripta sunt, reperisse se in Platonico-
rum scriptis, hosque eandem sententiam tenuisse, licet verbis a Ioanne differrent. Quod qui negat, solem meridianum negat, et apertissima Augustini verba non intelligit. Aut itaque, his positis, ex Ioanne hoc transfuserunt, furtimque, quod vult Baltus, Christianis abstulerunt, aut ex suis, quae semel supposuerant, principiis deriuauerunt, vique systematis, quod receperunt, emanatiui, ita docuerunt, quod cum Clerico plures contendunt viri doctissimi. Illud vt probet, nihil habet Baltus praeter verborum consonantiam, quam tamen ipsa Augustini verba negant, qui Ioannis textum ideo tantum allegat, vt ostendat, sensum eorum a Platonice praeeptionibus non differre. Hoc vero, quod Clericus contendit, et ipsa systematis emanatiui ratio euincit, et antiquitas illius doctrinae Platonicae de λόγῳ, quae diu in Aegypto inualuit, priusquam Ioannes Euangelium suum scripsisset. Quod vnum argumentum Baltum refutat, Platonice plagii in Ioannem commissi accusantem. Quod si ob systematis sui theologici et metaphysici nexum haec ita docuerunt Platonici, sequitur inde, alio prorsus sensu eos de λόγῳ praecipisse, quam Ioannem, adeoque inaequalitatem λόγου in essentia diuina, et rationem instrumenti in opere demiurgico agnouisse, qui errores Arianis ex parte conformes sunt, longeque infra patrem verbum ponunt. Et tamen haec cum orthodoxa doctrina conspirare putauit Augustinus, non tam in sacra Christianorum mysteria, quam in Platonice doctrinam iniurius. Sed et ipse Baltus sua vineta caedit, fassus Platonice, dum verba Euangelii crepent, et suis systematibus infarciant, ea vehementer corrupisse, et impuros illis sensus affinxisse. Hoc vero negat Augustinus, contrarium testatus, verba quidem differre, sed idem tamen probari rationibus multis. Ex quibus liquet, quam infeliciter Augustini Apologiam Baltus suscepit. Qui proluxa defensione opus haud habet; non enim in definiendo summi momenti mysterio errauit Augustinus, sed in determinando dogmate Platonice: quem errorem vt plurimi errauerunt, ita condonari is Augustino facile potest, inepte vero negari non debet.

§. XXVII. Sed reuertendum est ad Augustini historiam: qui se ab eo tempore magnopere philosophiam deperiisse alibi ^o innuit. Cumque spatiosas istas, quae ipsi haecenus impedimento fuerant, notiones, conceptusque de Deo extensos Platonice φιλοσοφούμενοι adiutus paulatim exuisset, confirmareturque in hac philosophandi via Ambrosii et Manlii Torquati, Christianorum, monitis: cum de Deo et anima cogitaretur, nihil omnino corporis esse cogitandum: maiori cum contentione ad Deum quaerendum se accinxit, eumque in Iesu Christi medi-

*Manuductio
philosophiae
ad conuersi-
onem Augu-
stini.*

R r r 2

atoris

o) Contra Academ. Lib. II. c. 2. n. 4. 5.

atoris cognitione inueniri posse rectissime statuit. Et hunc quidem aeternum Dei verbum esse, et consubstantialem Patris Filium facile tenuit, incarnationis vero et humilitatis in carne apparentis mysteria nullo philosophiae beneficio capere potuit, nec qua ratione secularis vitae, cui se implicitum sentiebat, laqueos euitare posset, intellexit. Quamuis enim Platoniorum libris vehementer se ad abiicienda corporis: et cupiditatum vincula excitari cerneret, sic vt fastus sit ^p: *Eos pretiosissimi unguenti guttas paucissimas installantes incredibile virtutis incendium concitasse, adeo vt nullus eum honor, hominum pompa, aut inanis famae cupiditas commoueret; hunc tamen fructum se non nisi collatis illis cum auctoritate eorum, qui diuina mysteria tradiderunt, percepisse: deinde ex his philosophorum libris solummodo garrere didicisse, quasi iam peritus esset, fatetur, quamuis sine Christo certe periturus ^r. Incipiebat enim eruditionis famam aucupari, et doctrinae opinione inflatus magis efferri, licet de peccatorum fordibus in anima eluendis nondum cogitaret. Qua de re aurea verba sunt, omnibus, qui sincere philosophari cupiunt, nunquam non commendanda, quibus librum de beata vita exorditur ^s. Sentiebat enim, se Platoniorum libris in altum superbiae montem euectum humilitatis valles et miseriae angustias non videre. Respexit itaque ad Catholicam religionis Christianae veritatem, sibi a puero insitam, et ad sacras literas avidissime cucurrit, in quibus Paulinae epistolae eum magnopere afficiebant. In his primo se aspectu cognouisse ait ^t, quicquid in profanis scriptis verum legisset, inueniri; sed has ita verum tradere, vt et gratiae vim commendent, et variis nos mysteriis imbuant, quod illae paginae non habent. Ita praeparatus animo dum de vitae suae instituto anceps pendet, magnisque animi vitae mutationem perhorrescentis fluctibus agitur, Simplicianum adire statuit ^u, spiritualemente Ambrosii patrem eiusque postea successorem, vt quem pietatis vsu nobilissimum sciebat, ab eo consilium peteret, reiectisque animi fluctibus omnibus, pacem sibi ostendi rogaret. Hunc itaque adiit, omnemque errorum suorum labyrinthum patefecit. Simplicianus vbi audivisset, eum Platoniorum libros a Victorino in Latinum sermonem conuersos legisse, gratulatus est illi eiusdemque Victorini conuersionem retulit, quem ex lectione philosophorum eruditissimum, cum sacra oracula inspexisset, ad militiam Christianam transisse narrauit, eumque edicto Iuliani prohibitum literaturam et oratoriam docere, huic legi obsequentem scholae suae nuncium misisse confirmauit. Vehementer hoc rhetoris et philosophi exemplum inflammauit Augustinum, sed animi quoque curas fluctusque in immensum auxit. Pontiano vero, ciue suo, Antonii vitam narrante grauissime animo confodiebatur, et ad difficilem transibat*

p) Contra Acad. I. II. c. 2.

q) Confess. Lib. VII. c. 20. n. 6.

r) ibid. n. 23.

s) Conf. Lib. VII. c. 21. Alia PP. loca huius

argumenti exhibet BALTUS, Jugement des SS. Peres sur la morale de la philosophie payenne Lib. II. c. 22. seqq. p. 355. seqq.

t) Lib. VIII. c. 1.

ibat pugnam, quam pie non minus quam eleganter enarrat doctor facundissimus *. Quo in aestu constitutus cum in secessu horti, comite Alypio, non sine eiulatu diuinam misericordiam implorauisset, audiens de vicina domo vocem cantantis quasi pueri vel puellae: TOLLE, LEGE, TOLLE, LEGE, cum ad Alypium rediisset codicem euoluit epistolarum Pauli, scriptumque reperit *: *non in commensationibus et ebrietatibus etc.* Et ecce cum fine huius sententiae, quasi luce securitatis infusa cordi suo omnes dubitationis tenebrae diffugerunt, id quod Alypio exponens ab eo confirmatus est. Quam nobilissimam animi conuersionem effectus secuti sunt certissimi. Dimissis enim scholasticis suis, vt venditorem verborum sibi alium quaerent, in amici Verecundi villam secessit y, inque hoc secessu tum iuuenes duos Thagastenses instituit, tum aduersus Academicos scripsit. Et in illa quidem institutione Augustinum vere philosophum, verum Christianum et conuersum agnoscas z, prudentemque magistrum, qui et illuc eos adduxit, vt non paruum in philosophia profectum putarent, cum in comparatione recti verique inueniendi contemnitur a disputante victoria, et a voluptatibus ad virtutem traduxit. Hanc autem tractationem, differentiibus inter se iuuenibus istis, ipsoque iudicium interponente ita instituit, vt, quae sibi antea vehementer placuisset, Academicorum dubitatio, iam a se proscripita videretur. In qua disceptatione praecipue epilogus legendus est, ex quo disci potest, qualis tunc philosophiae status fuerit, quamque sibi in ea viam Augustinus constituerit seruandam. In qua tamen quid ipsi postea displicuerit, retractationum a libri docent, quorum summam heic loci non enarrabimus. Tum Mediolanum redux nomen inter competentes dedit, et interea librum *de immortalitate animae* b, ratiocinationibus contractis et breuiter expressis constantem scripsit, et de *liberalibus Disciplinis* libros scribere aggressus est, eo animo, vt conuictores suos per res corporeas ad spirituales quibusdam quasi gradibus certis perduceret c. Pleraque tamen affecit modo, non absoluit. Ab eo tempore sacri lauaminis vndis tinctus, omnibusque abdicatis, propositum feruendi Deo amplexus, cum sociis quibusdam eodem proposito adhaerentibus remeavit in Africam. Quid ab eo tempore susceperit, quae munera gesserit, quibus pro causa Christi praeliis aduersus haereticos conflixerit, quos libros scripserit, quaeque alia sunt ad tanti viri historiam pertinentia, hoc loco enarrari non debent, sed in annalibus Ecclesiasticis quaerenda sunt. Maioribus enim intentus vir magnus infirma haec elementa non contempsit quidem, verum abiicit. Perfecit tamen in Africa nondum presbyter libros illos sex *de musica*,

R r r 3

quos

u) Lib. VIII. c. 12.

x) Rom. XIII. 13. Similia praecipunt aurea carmina v. 9. seqq. Sed eo discrimine ingenti, vt Christum induendum verum fontem frugalitatis Paulus innuat, quem ignorauit schola

Pythagorae.

y) Lib. IX. c. 5. n. 13.

z) Acad. Lib. I. c. 2. seqq.

a) Lib. I. c. 1.

b) Retract. Lib. I. c. 5.

c) Cap. 6.

quos Mediolani inchoaterat, hoc sibi praefixo scopo ^d, *ut homines, quos bono ingenio donauit Deus, non praepropere, sed quibusdam gradibus a sensibus carnis atque carnalibus literis, duce ratione auellerentur, atque vni Deo et domino rerum omnium, qui humanis mentibus nulla natura interposita praesidet, incommutabilis veritatis amore adhaerescerent.* Quae argumento sunt, etiam hanc eum partem Platonice rationibus temperauisse.

*Philosophia
Augustini
qualis fuerit?*

§. XXVIII. Ex his tanta rerum Augustini memorabilium abundantia parca manu datis colligi iam facili labore potest, qualis philosophia Augustini fuerit, quem in ea excolenda multum temporis sudorisque adhibuisse, ex adductis constat. Et initio quidem Aristotelicae dialecticae operam posuisse ex supra dictis repetendum est. Cum enim eam rhetorum artificio ob propositionum partitiones et dispositiones inseruire posse plerique veterum et recentiorum oratorum crediderint, mirum non est, Augustinum, rhetoricam professionem sectantem, hanc dialecticam sibi a praeceptoribus eo fine tantopere commendatam excoluisse. Quam tamen eum, altioribus et metaphysicis rebus intentum abiicisse, et ex categoriis falsas sibi de Deo notiones concepisse, facile credit, qui hanc Aristotelicae philosophiae partem intus et in cute nouerit. Certe scopo Augustini inseruire, et ab erroribus eum Manichaeis liberare non potuit. Postea infelix Manichaeae philosophiae, quae speciem singularem philosophiae Orientalis constituebat, afflecta factus, ~~totus~~ inepta duorum principiorum hypothese corruptus est, nec feliciter ei medicinam ex Academia media Scepticorumque placitis opposuit. Ab hac vero ad Academiam primam transgressus, in ea veritati propiores se inuenisse fontes, et a malo suo liberatum se esse ex parte scriptis Platoniorum, ipse fassus est. Et hanc quoque in Platonicam philosophiam, qualis de diuinis tum temporis ex ore philosophorum Alexandrinorum praecipiebat, propensionem multoties prodidit. Hancque non tum demum demonstrauit, cum post conuersionem rus concedens Academicorum placita conuelleret, sed et postea, cum Apologiam pro ciuitate Dei scriberet. Et in priori quidem commentatione vel solus epilogus legi debet ^e, ut, quam tum de philosophia opinionem Augustinus habuerit, intelligamus. Gratulatur enim orbi humano, quod sublato contradictionum et litigationum malo Platoni licuerit os aperire purioris et defaecatioris philosophiae praeeptionibus plenum, luminaque Platonica priori nitore restituerit Plotinus; huius autem philosophiae reformatae beneficio in vnum coaluisse, ait, Peripateticos et Platonicos, gemente licet et improbante imperitorum turba. Optimam tamen philosophiam esse non secularem, quam Christiani rectissime fastidiant, sed diuinam. Ex quo loco, qui, quod longiuisculus est, apud ipsum Augustinum

^d) Cap. II. Ep. 101. n. 4. conf. Benedictino-
rum Vita Aug. Lib. III. c. 3. p. 68.

^e) Lib. III. c. 38.

gustinum legi meretur, liquet, eandem non modo seculo quarto opinionem de philosophia doctorum ecclesiasticorum animis infedis, quae eos seculis antecedentibus occupavit, sed Augustinum quoque Platonismo, quantum permittebat Christiana religio, vacuas aures praebuisse. Quod ubi accurate tenemus, vix dabimus fidem FOVCHERIO *f*, Augustinum inter potiora Academicorum capita numeranti, eo quod reiecto sensuum criterio, veritatibus intelligibilibus tantum veritatis cognitionem vindicauerit, sicque nouum Academicorum caput constituendus sit, quod modificatam illam Academicam philosophicam rationem inter Christianos disseminare sit conatus. Quibus ratiunculis vir doctus, sed nimium τῆ ὑποθέσει δαλέων, et patrociniū Scepticismo vndecunque emendicans, parum, quod vult, lucratur, nec euincere potest, vt historiae philosophicae periti calculum ei adiiciant. Ita enim Academiam primam cum secunda et tertia misere confundit: nam ipse quoque Plato sensuum fidei parum tribuit, et ob materiae inconstantem et fluentem semper motum naturamque in intelligibilibus tantum veram scientiam dari statuit. Quae cum Arcefilai, Carneadisque, omnem humano intellectui certitudinem, immo cognitionem omnem, denegantium hypothesis confundere, idem est; ac historiam Academiae euertere. Platonis quoque de natura cognitionis humanae placita Augustinus non aliter recepit, quam vt in Plotiniana schola explicabantur: quae cum in hac metaphysicae cognitionis certitudine confirmanda plurimum defudauerit, praeter rem Academicam philosophiam licet modificatam tenuisse dicitur. Aequius calculum meretur, quod adiicit FOVCHERIVS, syncretistam suo modo egisse Augustinum, et vt Antiochus Stoicos cum Platone in concordiam redegerit, ita Hipponensem doctorem Platoniam philosophiam cum sapientia aeterna, veraque philosophia, id est, Christiana, coniungere studuisse. Testes aduocamus studii huius Platonici non libros modo *contra Academicos* scriptos, sed plerosque quos vir magnus post conuersionem edidit, et in quibus argumenta philosophica tangendi occasionem habuit, maxime elegantissimam et doctissimam de ciuitate Dei tractationem, cuius liber octauus, qui *de theologia naturali ex mente Platoniorum* agit, rem sole meridiano clariorem facit *ε*. Nec alia eius

f) Histoire des Academiciens c. 13. p. m. 67.

g) Singulis fere capitibus Augustinus prodit, quanti Platonicos faciat, quamuis ab omni eos errore non liberet. Et c. 1. quidem eos alios philosophos in theologia veritatis propinquitate transcendere, ait, c. 3. Socratis philosophiam mystica extollit, quinque coloribus iis pingit, quibus Platonici philosophiam depinxerunt. c. 4. Theologiae Platonicae omnium philosophorum postponenda esse dogmata. c. 6. in physica, nouum se illis Deum fecisse et manifestasse, cum ab eis inuisibilia eius per ea quae facta sunt, intellecta conspiciantur, sempiter-

na quoque virtus eius et diuinitas, a quo etiam visibilia et temporalia omnia creata sint. c. 7. Platonicos excellentiores ceteris in logica esse contendit, „quod discreuerint ea, quae mente conspiciuntur, ab iis, quae sensibus attinguntur, nec sensibus adimentes, quae possunt, nec eis ultra dantes quam possunt.“ c. 8. Platonicos in morali philosophia principatum obtinere asserit, „quod beatum dixerint hominem, non fruentem corpore, vel fruentem animo, sed fruentem Deo.“ Imprimis autem c. 9. Platonicos, et qui reapse cum iis fecerint philosophos omnes fidei Christianae propiores esse dicit,

eius scripta Platonismi vestigia celant. Id quod ipse BALTUS ^h negare non potuit, fassus, censuisse Augustinum, Platonicos in naturali theologia reuelatae esse ceteris philosophis longe propiores. Nempe a doctoribus Ecclesiae hanc acceperat opinionem, veritates illas elegantissimas prorsusque eminentes, quae apud Platonem inveniuntur, a sapientia vel prouidentia τῆς λόγῃ gentilibus insitas, et ex parte quoque per traditionem inter eos disseminatas, constituere partem diuinæ philosophiæ, adeoque Christianis, iustus earum possessoribus vindicandas esse. Ita enim luculenter: *Doctrinae omnes gentilium non solum simulata et superstitiosa figmenta grauesque sarcinas superuacanei laboris habent, quae vnusquisque nostrum duce Christo de societate gentilium exiens debet abominari et vitare, sed etiam liberales disciplinas vsu veritatis aptiores, et quaedam morum praecepta utilissima continent; deque ipso vno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quod eorum tanquam aurum et argentum, quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis diuinæ prouidentiae, quae vbique infusa est, eruerunt, et quo peruerse atque iniuriose ad obsequia daemonum abutuntur, cum ab eorum misera societate sese animo separat, debet ab eis auferre Christianus ad usum iustum praedicandi Euangelii.* Similia passim repetit, et se ait ^k, *intendisse in aurum, quod ab Aegypto voluerit Deus vt auferret populus suus, quoniam Dei fuerit, ubicunque fuerit.* Ex his vero facile diiudicari possunt, quae magna verborum iactantia, BALTUS ^l attulit, vt negaret, Platonismum Augustino placuisse. Facile enim concedimus, quod nec Souverainius, nec Clericus, contra quos disputat, nec alius quispiam, qui Augustinum legit, negabit, improbauisse Augustinum, philosophiam Platoniam, qua gentilem et sectariam, eique hypocrisin, idololatriam, stultitiam et similia obiecit. Loca enim hoc infinita, ex quibus pauca selegit Baltus, luculenter docent. At hoc quidem sensu, pauci inter Christianos fuerint, qui ita Platonici sensu isto sectario dici possunt, vt non in multis grauissime contra veritatem diuinam errasse hanc sectam fassi fuerint. Hoc vero non volunt, qui de Platonismo Augustini disputant, sed id modo contendunt, Augustinum communi Christianorum doctorum praeiudicio occupatum credidisse, esse theologiam Platoniorum naturalem Christianae philosophiæ multo affiniorem, quam reliquarum sectarum, multaque habere consonantiam, quae Hebraeis surrepta, vel a prouidentia Verbi ipsis insita Christianis vindicanda et ad veritatis diuinæ demonstrationem adhiben-

dicit, „quod de Deo summo et vero ista sententiae, riant, quod et rerum creaturarum sit effector, et „lumen cognoscendarum, et bonum agendarum, „quod ab illo nobis sit principium naturae, et „veritas doctrinae, et felicitas vitae.“ Et c. 10. „hos ideo ait, de Deo ista sentientes cum Christianis sentire.“ c. 11. Platonem haec iudaicis didicisse conicit. Et ex his demum praesidium

disputationis contra eos sumit, quod daemones colendos esse statuerint. Ex his, quo loco Platonicos Augustinus habuerit, quilibet intelligit.

h) Lib. I. p. 142. L. IV. p. 466. 474.

i) De C. D. L. II. c. 40.

k) Confess. L. VII. c. 9.

l) Lib. IV. p. 488. seqq.

adhibenda sint: deceptum autem sententiarum similitudine illud pro affini et conspirante cum Christianis placitis habuisse, quod, ubi iuxta totius systematis Platonici sensum explicatur, longe differt, sensumque fundit minus sanum et heterodoxum. Hoc vero negare velle, non declamatorias interrogatiunculas postulat, quibus Baltus militat, sed argumenta clarissima, quae produci eo minus in lucem possunt, quo clariora sunt loca scriptorum Augustinianorum, quae rem hanc prorsus conficiunt. Frigidum vero est, et oppido falsum, magnamque historiae philosophicae ignorantiam prodit, quod ad pingendas commendandasque declamationes suas causatur BALTUS: ideo Augustinum mitius cum Platonice egisse, quod pauci eo tempore, ut e reliquorum quoque philosophorum turba superfuerint, nec hi se Christianae religioni opposuerint. Contrarium enim testatur philosophica historia, quae circa Augustini tempora celeberrimam adhuc fuisse scholam Plotinianam Christianicam refert. Nec alio teste egemus praeter ipsum Augustinum, qui Plotinianam successionem suo tempore laetissime florere, reliquis sectis fere ad incertas redactis in *epilogo dialogorum Academicorum* testatur. Admisisse vero virum vere magnum et immortalibus in Ecclesiam meritis conspicuum, sed hominem tamen, et praeiudiciis sui temporis impeditum multa Platonismo fauentia, ipsique propria ipse fassus est Baltus, quamuis inepte id ad Academicos transtulerit in nota adiecta, quos mature reiecit Augustinum, et Platonice illis nomen non tribuisse constat. Et facile esset, multa huius generis ex Augustini scriptis colligere specimina, si id ageremus, ut singularem de philosophia et theologia Augustini institueremus tractationem. Dedimus tamen alio loco ^m nonnulla, quae, si tanti videbuntur, videri consuli que possunt. Ut taceamus virorum doctissimorum ea in re diligentiam, ubi tamen ad alia properantibus moram neccere haud licet. Ipsum certe habemus Augustinum confitentem ⁿ: *Laudem ipsam, qua Platonem vel Platonice suae Academicos philosophos tantum extulerit, quantum impios homines non oportuerit, non immerito sibi displicuisse, praesertim contra quorum errores magnos defendenda sit Christiana doctrina.* Nolumus tamen nostra facere, quae audacius, quam par erat, affirmavit I. O. CLERICVS ^o, Augustinum declamatoria consuetudine, quaecunque in mentem venerint, in chartam coniecisse, modo id conspirauerit, cum certa quadam idea fidei Christianae ad Platonice leges exacta, quam sibi formauerit. Qua de re qui iudicare cupit, illi viri, cui parem sua tempora non habuerunt, scripta ipsa sine fauoris contemptusque praeiudicio legenda et inter se comparanda sunt. Quae argumentum philosophicum

m) Hist. doct. de ideis Sect. II. §. 2. p. 181. sq. Sect. III. §. 2. p. 256.

n) Retract. Lib. I. c. 1.

o) Sentimens de quelque theologiens de Hollande p. 357. conf. BAYLE Dict. T. I. art. Augustin. not. G. p. 393.

phicum continent, pleraque in praecedentibus iam adducta sunt. Scripsisse eum grammaticam et dialecticam in libris *Retractionum* ipse innuit, hodieque hoc titulo inter scripta illi tributa quaedam reperiuntur. Ea vero *vobiscias* suspecta esse, vel ipse ille locus, ad quem provocauimus, confirmat. Ex eo enim apertum est, Augustinum libros hos more Platónico ideo scripsisse, ut a corporalibus ad incorporealia contemplationem iuuenes traduceret. Nihil vero tale in dialectica Augustino hodie tributa, quae, ut recte notatum G. I. VOSSIO, dialecticam sapit Stoicam. Recte itaque fecisse censendi sunt eruditissimi operum Augustini editores, quod inter supposititia vel suspecta saltem hunc libellum, medio aevo in scholis longe celeberrimum, reiecerint. Quorum coniectura, alium Augustinum, eiusdem fere aetatis, auctorem huius opusculi fuisse, quam fidem mereatur, criticis expendendum, examinandumque relinquimus, annon Anonymus quidam Augustini nomine abusus sit, ut opellam suam eo magis Lectoribus commendaret. Eminent vero inter eius scripta velut inter ignes luna minores praestantissimum *de Ciuitate Dei* opus, in quo, quantus in veteri philosophia vir fuerit, quantaque fuerit eius lectionis copia, luculento demonstrauit specimen. Certe inter magna et acuta ingenia Augustinum numerandum esse, non nisi liuor negauerit. Verum ut homo fuit multisque eorum temporum praeiudiciis vinctus et impeditus, laborum quoque et scriptorum mole atque multitudine distracta iudicii eius acies, ita mirum non est, multa in eo reprehendere viros doctos aciori censura veterum merita examinantes. Et in interpretatione quidem Scripturae linguarumque ad eam requisitarum notitia subinde lapsum esse Augustinum fatendum quidem, sed excusandum quoque cum temporum illorum conditio aliud non pateretur, idque commune patrum fatum fuerit, nec aliunde deriuanda sunt *ἐξηγήματα* haud raro infeliciter scripta. Neque tamen diffidendum est, rationalis artis regulas, quamuis eas scriptis commendauerit Augustinus, saepe illum, neglexisse. Id quod miramur in hoc viro, licet acri iudicio magnaue ingenii vi praeditus, qui magnam vitae partem in quaerenda tantum frustra veritate consummis, perque innumeros opinionum variarum scopulos iactatus non nisi Academicæ philosophiæ beneficio enatare, sicque in arido positus ad Platonicam tantum recentiorum Alexandrinorum philosophiam, tanquam ad arcem quandam confugere potuit. Has enim circumstantias ad deprimendam iudicandi facultatem plurimum valere, norunt, qui ad humani intellectus historiam paulo curiosius attenderunt. Accessit infinita lectionis vastae copia, qua obrui magis quam excitari iudicium solet. Cumque his se iunxerint praeiudicia, tum quidem in Ecclesia valde regnan-

p) Lib. I. c. 6.

q) De nat. et constit. Logic. c. 8. §. 24. p. 38.

r) Praeter Rich. Simonium ea de re conquestus est CLERICVS l. c. cui vtrique examen

opposuit, et ad hanc quoque obiectionem respondit MATTHIAS HONCAMP P. III. p. 132. quem depeum dedit CLERICVS Bibl. vniu. T. X. p. 138.

regnantia, qualia sunt de philosophiae Platonicae origine et vfu, etc. mirum non est, virum etiam magnum in philosophia saepe lapsum esse. Id quod imprimis in argumento morali clare demonstravit doctissimus BARBEYRACIVS, qui dum Ceillierio pro Augustino pugnantem respondet, pulchram philosophiae morali illius temporis inter doctores ecclesiasticos lucem accendit. Facile nos ista excusari in tanto viro potest, cum satis tenuis fuerit tota philosophia patrum moralis: defendere autem velle ineptum est, et ab officio historici alienum, nec Augustini decet modestiam. Qui quamuis se hominem fuisse, non in primo philosophorum ordine numerandum demonstrauerit, manebit tamen ingens ingenii meritorumque eius in Ecclesia memoria, quae inter viros magnos eum recenseri suo iure postulat.

§. XXIX. Ferax fuit, vt suo loco dictum, secta Platoniorum Alexandrina seculo post Christum natum quinto, magnaue auctoritate floruit. Quod si non aliunde constaret, certe vna Hypatiae doctissimae in Platoniorum schola foeminae historia *Tomo secundo* enarrata satis superque doceret. Fecit fama huius scholae et eruditionis philosophicae opinio, maxime vero celeberrimum foeminae huius philosophantis nomen, vt hoc quoque seculo Christiana Ecclesia philosophis Alexandrinis non careret. Inter quos maxime notandi sunt SYNESIVS, et qui DIONYSII AREOPAGITAE nomen more huius sectae tacite mentitus est, philosophus pseudonymus. Et vtrumque quidem vnum scriptorem esse, verisimili coniectura definire conatus est, vtr *πολυμαθής* et non sine orbis eruditi iactura nuper rebus humanis ereptus MATVRINVS VEISSIERE LA CROZE. Fatemur tamen tanti non videri nobis eius rationes, vt non vtrumque inter se distinguamus. Nam quod vrget, scripta Pseudo-Dionysii ad incrustandum Apollinarii errorem, cui clanculum fauebat Theophilus Alexandrinus, comparata non verisimiliorem quam Synesium, auctorem habere posse, qui totus addictus erat Theophilo, rem supponit incertam nondumque probatam pro euieta Theophilo Alexandrino parario hunc foetum adulterinum in Ecclesia prorepisse, cum alii quoque Apollinarii sectatores, quos Platoniorum Alexandrinorum scholae ex parte adhaesisse constat, ad pallianda somnia sua, hunc foetum protrudere potuerint. Vt taceamus, scriptorem istum Pseudonymum non tam confirmandi Monophysismi, quam propagandae confirmandaeque philosophiae Alexandrinae causa nugas suas magno cuidam inter Christianos nomini supposuisse. Quod vero porro monet, Synesium et eruditionem illam et Platonismi Alexandrini notitiam habuisse, quae ad excudendos illos libros requirebatur, si quid videmus, nullam, praeter meram possibilitatem, verisimilitudinis rationem affert, adeoque argumentorum accurate probantium

S s s 2

numero

s) De la morale des Peres c. 16. p. 281.

t) Histoire du Christianisme d'Ethiopie Lib. I. p. 10. seqq.

Synesus et Pseudo-Dionysius an vnus scriptor?

numero excluditur. Nec plus eum suspectum facit, quod ab opinione, licitam esse eiusmodi fraudem et suppositionem ad ducendum naso populum, non abhorruerit. Non enim vnus haec Synesii mens fuit, sed totius sectae Platonicae, et, quod maius, nonnullorum quoque Christianorum doctorum, quorum testimoniorum adducendorum labore nos liberauit summe Reu. ΜΟΣΗΜΕΙΙ industria *. Quemadmodum itaque hoc quidem suo modo probat, quendam Platicum recentiorem huius foetus parentem fuisse, ita ad designandum ex omni eorum numero Synesium non sufficit. Ipse vero Synesius hunc dolum post conuersionem damnauit, vt infra probabimus. Sensit id facile vir eruditissimus, adeoque fortiores rationes ex ipsis scriptis Synesii et Dionysii se depromere posse putauit. Prouocat ad stilum ampullatum et dithyrambicum, quo libri istius Pseudo-Dionysii turgent, quemque hymnis sacris Synesii putat esse simillimum, exemplumque capi vult ex c. I. illius *de nominibus diuinis*, collato cum *hymno primo* Synesii. Non vrgebimus diuersitatem stili vtriusque auctoris, quorum ille soluta oratione scripsit, hic ligata: sed tantisper hanc illustris doctrinae viro largiemur similitudinem. Parum hoc quoque euincere aptum est, vtrumque scriptum vnum habuisse parentem. Notum enim verba illa, vel praedicata potius turgida et ampullas proiicientia, non fuisse vnus tantum scriptoris Platonici, eique propria, sed toti scholae Alexandrinae communia, adeoque ad dignoscendum auctorem non sufficere. Si enim Platonica haec stili meteora criterium essent sufficiens, eadem ratione pro Proclo, vel auctore carminum Orpheo suppositorum concludi posset, quorum vterque in hymnis similem stili affectationem de diuinis scribens prodidit. Ad hos vero illa scripta Pseudo-Dionysii reicere velle, nemo negabit esse absurdum. Ex quo liquet, parum hanc quoque rationem probare. Nec similes phrasas rem conficiunt: Quamuis enim Deum *παγὰν παγὰν*, et *πεγαῖαν Θεότητα*, itemque *βάθος ἀπερίληπτον* alleget Pseudo-Dionysius, quae epitheta apud Synesium quoque occurrunt, facile tamen comprehendere licet, duos scriptores, ex vna schola progressos, et fortasse ab vno praeceptore eruditos similes locutiones adhibere potuisse. Et sane alios quoque ex hac secta reuera eas adhibuisse, vel sola oracula probant, quae ad Synesium nemo temere retulit. Ibi enim diserte Deus primo-primus siue vnitas dicitur *:

Καὶ πηγὴ πηγῶν ἀπασῶν

Μήτηρ συνεχούσα τὰ πάντα,

Et fons fontium omnium

Matrix continens omnia.

Alia

*) De turb. per Plat. rec. Ecclesia §. 45. seqq. p. 200. seq. Diff. Eccl.

x) v. 18. 37. seqq. Pleni sunt huiusmodi phra-

sium dithyrambicarum, Orphici hymni ex hac schola profecti l. c. In eundem sensum hymn. in nat. p. 106. natura dicitur:

Πάντα

Alia breuitatis causa tacemus, ex hymnis Platoniorum facile colligenda. Nec Therapeutarum mentio, in vtroque occurrens, vel ledem huius rei suspicionem mouet: eo quod celeberrimae societatis fama in Aegypto vel pueris sub ferula praeceptoris adhuc gementibus nota esse debuerit. Vt taceamus, quod ipse vir doctissimus monuit, Pseudo-Dionysium eos ad monachos Christianos retulisse, Synesium ad ascetas gentiles, quod diuersam magis duorum auctorum de vna re opinionem prodit. Leuis autem suspicio est, hominem tam variae eruditionis, qualem produnt scripta Pseudo-Dionysii, etiam in aliis scriptis excellere debuisse: cum autem praeter Synesium nullus sit seculo quinto, ad quem *πολύγραφον* haec scripta referri queant, sequi inde, verisimilitudinem pro eo pugnare. Nos nec antecedentis, nec consequentiae necessariam rationem vllam in hoc argumento videmus, potest enim aliquis etiam eruditissimus, vno prolixo opere doctrinam ostendere: potuerunt plura eius scripta intercideri: pauca enim nobis ex hoc scriptorum genere restant, pro quibus non leuior coniectura militat, quam pro Synesio. Nihil itaque videmus, quod nos cogat, vt Synesium sub Pseudo-Dionysii persona latere suspicemur: est vero, quod nos arceat. Nempe dicendi genus diuersum, alium auctorem, aliud temperamentum, aliud ingenium prodens. Testem non alium volumus, nisi ipsum virum praestantissimum, qui Synesio scribendi elegantiam, Pseudo-Dionysio stylum affectatum et coactum, minimeque naturalem tribuit, quem cum laudatissima Synesii eloquentia difficulter conciliare licet. Praeuidit vir egregius hanc obiectionem, monuitque, Synesium fallendi artem in scholis Platoniorum edoctum, vt eo certius deciperet, scribendi, quam tenuit, rationem mutauisse, hincque coactum illud dictionis genus ortum habuisse: prouocatque ad verba Synesii in *Dione*, quibus facilem sibi in variando stilo copiam esse fatetur. Locum ipsum consulere Lectorem iubemus; longior enim est, quam vt hic adduci integer possit. Patebit ex eo clarissime, eam sibi modo gloriam Synesium vindicare, quod exercitatione eo peruenerit, vt vix distinguendam similitudinem stili, affectus sit imitatus veteres scriptores, et dicendi modum adeo parem adhibuerit, vt quod ex suo annexerit, lectores ab ipso auctore dictum scriptumque esse putarent. Haec probant quidem, interpolandi vel etiam supponendi artem egregie calluisse Synesium, sed ad librum Pseudo-Dionysii non quadrant. Non enim extabant scripta veri Dionysii Areopagitae, quorum stilum imitando haec supponere potuisset, sed nouis tractationibus falsum tantum nomen erat praefigendum. Ipsa vero haec Synesii verba nobis contrarium suadent. Glorietur enim, adeo nihil affectatum,

S S S. 3

coactum,

Πάντων μὲν ἐν πατρὶ, μήτρῃ, τρέφεται ἢ δὲ τι-
θῆνός.
Omnium tu pater et mater, nutrix quoque et
altrix,

Item:
Πάντα σοὶ ἰσὶ τὰ πάντα ἐν γὰρ τῆς αὐτῆς
ταύτης.
Omnia tu sola es: namque omnia tu paris ipsa
γ) p. 61. ed. Petav.

coactum, quodque non naturalem dicendi ordinem modumque cuius scriptori conuenientem referret, in hac sua imitatione fuisse, vt potius licet diuersus esset sensus, nihilo minus libri istius auctori congrueret, et is esset, quem, si in animum incidisset, nequaquam esset dedignaturus. Facile fidem adhibet Synesio, qui vim eius in dicendo nouit: haec vero stilo affectato et coacto librorum istorum suppositorum non conueniunt. Quos si Synesius exarauisset, certe ille meliorem characteris aetatis illius, quam iactat Pseudonymus, rationem tenuisset, nec tot ineptiis se isto aeuo indignum esse prodidisset. Non vrgebimus vel argumenta acutissimi PEARSONII^z, qui hunc lucifugam ante Synesii aetatem vixisse probabilibus rationibus disputauit; vel IO. DALLAEI^a demonstrationem infra eius tempora eum detrudentis, haec enim operosius perquirere huius loci non est, et ad criticam ecclesiasticam pertinet. Vnum tamen, quod a scopo nostro alienum non est, monere non abs re erit, SVIDAM^b, licet credulitate deceptum, vt pro genuinis Dionysii Atheniensis libris haec folia haberet, dudum obseruauisse: tantam inter Dionysium et scholae Platonicae proceres, maxime Proclum, tam in notionibus quam in ipsis dictionibus affinitatem esse, vt suspicandum sit, vetustiores philosophos Athenienses Dionysii opera suffuratos esse, suppresso eius nomine, vt ipsi auctores eorum esse viderentur. Quae suspicio ex inepto quidem falsoque praeiudicio orta est, verum autem aliquid supponit, nempe inter Procli et Pseudo-Dionysii scripta magnam intercedere affinitatem et similitudinem tum rerum tum verborum. Hoc vtriusque scripta inter se comparanti erit clarissimum. Suo vero loco in historia sectae Eclecticae, ipsiusque Procli iam obseruauimus, hac, quo is floruit, aetate Alexandrinam philosophiam Platoniorum nimium luxuriasse, et tum dictionis affectatione poetica et quadam grandiloquentia, tum ipsorum φιλοσοφμένων nouitate, subtilitate et quadam παραδοξοφιλίας, suae sectae philosophos ante se superasse. Hoc vt docet philosophica historia, ita non sine verisimilitudine coniecere nos iubet, Pseudo-Dionysium a Procli scribentis tempore prope abfuisse*, id quod in Synesium non quadrat, quem in profaiciis tales ineptias, quales Proclus habet, non scripsisse constat. Verum quaecumque demum Pseudo-Dionysii aetas fuerit, quae non nisi coniecturae locum facit, illud artis criticae regulis conueniens iudicamus, Synesium et Pseudo-Dionysium, ingenii, scriptationis, aliarumque circumstantiarum rationibus inter se diuersos tandiu distinguere, quamdiu certa magis validaque pro iis confundendis

z) Vindic. Ignat. P. I. c. 10. p. 136. seqq. vbi eum ad postrema Eusebii Caesareensis tempora refert.

a) Pec. libro de scriptis Dionysii Areopagitae, qui eum ad seculi sexti initia deprimit.

b) In Dionysii Areop. T. I. p. 598.

*) Proclus anno 412. natus est, vt suo loco demonstratum; si itaque hanc coniecturam

sequimur, videntur hi libri constati fuisse, circa extrema Synesii tempora. Quos enim ante haec tempora ad eos prouocasse putat Pearsonius, eorum loca omni exceptione maiora non sunt. Clara eorum mentio primum facta in collatione Carthaginensi A. C. 532. ab haereticis, Seuerianis, orthodoxis fucum mox sentientibus eoque improbantibus.

tendis argumenta non afferuntur. Qua de re virorum doctorum, non nostrum esto arbitrium.

§. XXX. Distinguiamus itaque Synesium a Pseudo-Dionysio, ideoque vtriusque considerationem separatam instituiamus. Et SYNESII quidem celebre seculo quinto in Ecclesia Africana et in orbe philosophico nomen fuit, vnde eius res passim veteres et recentiores memorarunt. Fuit is Pentapolitanus Cyrene ortus, quem et generis nobilitas clarissimum, et ingenii praestantissimi elegantia illustrem fecit. Cumque imprimis imaginationis viuacitate supra modum polleret, sublimitatem quandam eruditionis atque incomparabilem venustatem in illo doctrinae genere, quod ab humanitate nomen accepit, affectus est, eamque sibi comparauit eloquentiam, quam elegantia et dulcedine fluere, cum sententiarum robore ac densitate recte iudicauit PHOTIVS. Vnde commode dictus CASAVBONO *suauissimus philosophus et piarum delictum Musarum*; Platonis enim facundiam cum Demosthenis eloquentia mire coniunxit. Et eam quidem stili pulchritudinem non modo prosa oratione, sed ligata quoque tenuit. Cum autem ingenti animi ardore literas prosequeretur, in his orationis ornamentis non subsistendum ratus, ad maiora animum adplicuit, et mathematicarum atque philosophicarum disciplinarum studio totum se tradidit. Quamuis enim mire eloquentia delectaretur, cassas tamen voces aspernatus est, nisi philosophiae praeceptis, tanquam anima, soliditatem acciperent. Cuius sententiae suae testem nobis reliquit *Dionem* suum, siue *de suo ipsius instituto* elegantissimam tractationem, in qua se Dionis Chrysostomi exemplo pro sophista philosophum esse, et solidam magis quam verbosam eruditionem sectari constituisse praedicat, quamque inuidis et velut inutilium rerum studiis occupatum calumniantibus se opposuisse alibi testatur. Huic itaque fini obtinendo vt inferuaret, et in patria, et Alexandriae mathematicum et philosophiae inuigilauit studiis. Docuisse hoc tempore disciplinas mathematicas Theonem Hypatiae patrem, Pappum atque Heronem Alexandriae, *Tomo secundo* iam dictum, obseruatumque, successionis Platonicae a Plotino institutae magnam tum in ea vrbe fuisse celebritatem, virosque summos Eclecticam illam philosophiam in hac Musarum sede docuisse. Eos itaque audiuit, et liberalium artium praesidiis munitus celerrime profecit. Maxime vero Hypatiae, doctissimae foeminae, cuius tunc in philosophorum cathedra publica docentis vox audiebatur, quaeque eruditionis philosophicae et mathematicae

*Synesi phi-
losofia.*

c) Ex veteribus de Synesio videndi EUGRIUS Lib. I. c. 15. NICEPHORVS Lib. XIV. c. 15. SVIDAS in Synesius T. III. p. 402. PHOTIVS Cod. XXVI. p. 6. ex recentioribus praeter scriptores historiae literariae ecclesiasticae LUCAS HOLSTENIVS in vita Synesii addita a VALERIO Theodoriti operi-

bus, et qui diligenter res eius enarravit TILLEMONTIVS Mem. Eccles. T. XII. p. 499. vt alios multos taceamus.

d) l. c.

e) Praef. ad Ep. Greg. Nyssen.

f) Epist. 153.

g) MARINVS in Vita Procli p. 16.

caae praestantia omnes in admirationem sui rapiebat, institutione tanta sedulitate usus est, ut et ipse totus eruditissimae foeminae veneratione occuparetur, et illa magni Synesium faceret. Cuius specimina complura dedit in epistolis ad eam scriptis ^b, in quibus eam mox *matrem et sororem et magistram, et in his omnibus bene de se meritam, et si qua alia res est appellatione honorifica: mox dominam beatam*, (quae peculiaris honoris appellatio fuit ^c) *philosophamque diuinissimae animae* appellat, quantique eam faciat, tenerrimis honoris et amoris significationibus testatum facit. Hac igitur magistra duce omnem philosophiam Alexandrinam, qualem suo loco prolixè depinximus, didicit, et cum eruditione profusè singulari haud vulgarem quoque famam atque auctoritatem sibi comparauit. Quae mature, et pene adhuc puero, ut rectè obseruatum DIONYSIO PETAVIO ^k eam opinionem conciliauit, ut a ciuibus legatus ad Arcadium imperatorem mitteretur, qua legatione tanta cum laude defunctus est, ut cum auream coronam obtulisset, oratione vere aurea eam plus cohonestauisse iudicaretur. De regno enim administrando ad summum principem differens, libera sed prudenti oratione vitia regum, luxumque aulae perstrinxit, tamque salutaria imperii rectè gerendi praecepta tradidit, ut ex omnium eum veterum philosophorum, Platonisque imprimis et Aristotelis, fontibus largiter hausisse constet. Ita summa cum laude in patriam redux et doctrinae praestantia, et morum elegantia omnibus se reddidit commendatissimum. Et hac quidem via ad Theophilum, qui tunc sedi Alexandrinae praeerat, aditus ei patuit, qui ad Christianam religionem inclinantem ad amplectendam eius professionem et recipiendum sacri lauaminis mysterium perduxit, et, ut tam celebri viro potiretur, errores, qui ex Platonismo illi adhaerebant, in eo dissimulauit. Ita Christianorum quidem coetibus adscriptus philosophiam tamen et mathematicas disciplinas adeo non neglexit, ut in iis excolendis, totam fere vitam consumeret, et ob eam causam munera Ecclesiastica recusaret. Fatetur ipse, iam episcopus in epistola ad presbyteros scripta ^l: *Se in philosophiae otio ac minime negotiosa rerum intelligibilium, (τῶν ὄντων) contemplatione aetatem contriuisse, tantumque his curis et molestiis tribuisse, quantum requireretur, ad eam quae in hoc corpore degitur vitam ac ciuile in rebus publicis officium: non enim potuisse a se impetrare, ut se ipsum negotiorum turbis implicans, non in eas mentis pulchritudines animum posset defigere, quibus frui beati cuiusdam sit otii, sine quibus sibi ac sui similibus, vitam vniuersam non viuere, videatur.* His itaque rationibus impeditus a munere publico ecclesiastico abhorruit, quod voluptati et ignauiae eo minus tribui potest ^m, quo minus in hoc otio otiosus vixit Synesius.

His

h) Ep. 16. p. 175. ep. 10. p. 172.

i) Vid. MONTFAUC. Palaeograph. Graec. Lib. III. c. 8. p. 251.

k) Aafor. ad Synes. de regno p. 1.

l) Ep. II. p. 173.

m) Ita quidem Cl. PETR. ADOLPH. BOYSENIVS in Diss. de philosophumenis Synesii §. 2. seq. p. 7. seq.

His tamen non obstantibus tandem summum sacerdotium, Ptolemaidis cuius eum sibi episcopum a Theophilo deprecantibus, suscipere coactus est. Vehementer reluctatus est Synesius, cum quod aegre ferret, ab otio ita se literario auelli, et a philosophiae atque mathematicae studio abstrahi, tum quod Platonicis dogmatibus nuntium mittere recusaret, quae cum Christiana doctrina pugnare probe videbat et candide fatebatur. Digna est, quae ea de re legatur, *epistola eius ad fratrem*, quae nativam nobis Synesii faciem depingit. Ita enim in fratris sinum curarum partem exoneraturus scribit: *Ego cum me ipsum considero, omnino inferiorem sentio, quam ut episcopali fastigio respondere possim. Ac sane apud te de animi mei moribus disputabo. Neque enim apud alium, quam amicissimum tuum vnaque mecum educatum caput, commodius istud facere possim. Te enim aequum est et earundem mecum curarum participem esse, et cum noctu vigilare, tum interdum cogitare, quemadmodum aut boni mihi aliquid contingat, aut mali quidpiam evitare possim. Audi igitur, quid sit mearum rerum status, quarum pleraeque iam, opinor, tibi fuerint cognitae. Cum exiguum onus suscepissem, commode mihi hactenus sustinuisse videor, philosophiam nimirum. Pro eo vero, quod non omnino ab ea aberrare videor, a nonnullis laudatus, maioribus dignus ab iis existimor, qui animi facultatem habilitatemque dignoscere nequeant. Vereor autem, ne arrogantior redditus, eum honorem admittens, ab utroque excidam, postquam alterum quidem contempsero, alterius vero non fuerim dignitatem affecutus. Sic enim habeto: duobus hisce temporibus identidem distingo ludis atque studiis. Ac cum in studiis occupor, tum mihi vni deditus sum, in diuinis praesertim: in ludendo vero, maxime omnibus expostus. Scis enim, cum a libris oculos auocavi, ad omne ludorum genus esse propensum. Ciuilis porro curae ac sollicitudinis et natura et studiosum penitus expers; at episcopum diuinum esse hominem oportet. - - Mibi et Deus ipse et lex et sacra Theophili manus uxorem dedit, quare hoc omnibus praedico ac testor, nequit me ab ea proorsus seiungi velle, neque adulteri instar cum ea clandestinam consuescere. Alterum enim nequaquam pium est, alterum illicitum. Illud vero docendus non est (Theophilus) sed in memoriam duntaxat reuocandum; etenim si caetera quis omnia cum hoc vno consulerit, parua ac contemnenda videantur. Difficile est, vel fieri potius nullo pacto potest, ut quae dogmata scientiarum ratione ad demonstrationem*

n) Ep. 105. p. 247. seqq.

o) Ex his verbis suspicatur, eum philosophiae docendae munus obiisse: cuncta enim huic quadrant. Opponit enim exiguum onus et honorem, maiori et difficiliori, nempe epi-

scopatus muneri. Quod vero dicit, se in studiis occupatum sibi vni deditum esse, ad animi tantum contentionem referendum esse videtur. Sed nihil definimus.

strationem perducta in animum peruenerint, conuellantur. Nosti autem philosophiam cum plerisque ex peruulgatis iisce decretis pugnare. Etenim nunquam profecto mihi persuasero, animum originis esse posterio-rem corpore: mundum caeterasque eius partes vna interire nunquam dixero. Tritam illam ac decantatam resurrectionem sacrum quid-
piam atque arcanum arbitror, longeque absim a vulgi opinionibus comprobandis. Animus certe quidem philosophia imbutus ac veritatis in-
spector mentiendi necessitati nonnihil remittit: lux enim veritati, oculus vulgo proportionem quadam respondent. Et oculus ipse non sine damno suo immodica luce perfruitur. Ac uti ophthalmicis caligo magis expedit, eodem modo mendacium vulgo prodesse arbitror, contra nocere veritatem iis, qui in rerum perspicuitatem intendere mentis aciem nequeunt. Haec si mihi episcopalis nostri muneris iura concesserint, subire hanc dignitatem possim, ita ut domi quidem philosopher, foris vero fabulas texam, ut nihil penitus docens sic nihil etiam dedocens, atque in praesumpta animi opinione manere sinens. Sin ita etiam mouere se oportere dixerint, ac episcopum opinionibus esse popularem, ego me illico manifestum omnibus praebebo. Vulgo enim cum philosophia quid commune esse potest? diuinarum quidem rerum veritatem occultam esse conuenit, vulgus alio modo affectus esse debet. Rursum ego et saepius dicam, cum nulla necessitas cogat, neque arguere, neque argui sapientis esse dico. Sed si ad episcopale munus vocer, nolo e mentiri dogmata. Horum Deum, horum homines testes facio. Affinis est Deo veritas, apud quem criminis expers omnis cupio. Dogmata porro mea nequaquam obtegam, neque mihi ab animo lingua dissidebit. Ita sentiens itaque dicens placere me Deo arbitror. Ad-
iiciendus erat totus locus, licet satis longus, eo quod et animum Synesii clarissime detegat, et quibus opinionibus adhaeserit, luculenter doceat, maxime vero, quam de pia fraude et mendacio philosophico opinionem fouerit, luculenter exponat. Hoc se munere episcopali semel admo-
tum totum abiecturum diserte dicit, ideoque hanc se protestationem edi-
disse in fine epistolae ait, ne quodcunque veritati contrarium est, cuiuscemodi mendacium, in famulatum Dei irrepat *. Quae ut can-
didi hominis, grauitatem muneris animo pendentis et recusantis sunt, ita omnem ab eo fraudis suspicionem vbi semel episcopus constitutus est, re-
mouent; et Cl. LA CROZE ^p coniecturam prorsus euertunt. Verum de hac episcopatus fuga satis plura desideranti suppeditabit LVCA S
HOLSTENIVS ^q. Quamuis autem vehementer refragaretur Syne-
sius, Theophili tamen auctoritate et consecratione episcopus Ptolemai-
dis

*) Violasse hanc fidem datam et impostorem egisse Synesium episcopum contendit TOLAN-
DVS in Tetradyo Diff. II. p. 99. sed iniu-
riam fieri praesuli candido verba adducta euin-

cunt, quamobrem merito Tolandum castigauit
MOSENIIVS ad Cudworth. p. 629.

p) loc. cit.

q) loc. cit.

dis * (non Cyrenes, quod vult PHOTIVS †) creatus est. Id quod merito mireris, hominem fundamentali Platoniorum errore infectum a Theophilo ad tantae dignitatis Ecclesiasticae fastigium euehi potuisse. Et tamen, *non obstantibus istis erroribus factum id esse*, scribit PHOTIVS, *eum ad aliam viri probitatem vitamque anteaquam respectu habito, tum quod non posset non, qui sic vitam instituisset, resurrectionis lumine collustrari.* Addit Photius: *non fefellisse eam spem, facillime enim, simul episcopus creatus est, resurrectionis etiam doctrinam credidisse.* Quod vtrum verum sit, non definiemus, fatemur autem valde nobis suspectum ea in re esse Synesium, eo quod post dignitatem istam susceptam Platonios errores non dimiserit, qui cum resurrectione carnis consistere nequeunt. Quamvis enim librum *de Insomniis* Platonis nugis refertum vel ante vel paulo post conuersionem, hymnos autem deliriis theologiae Alexandrinae scatentes ante susceptam episcopi dignitatem scripsisse videatur §: certum tamen est, et ex ipsius confessione adducta sole meridiana clarius, habuisse eum Christianam religionem pro tali, quae ad populum tantum directa apertissimis philosophiae decretis atque demonstrationibus repugnaret. Diserte enim fatetur: *ἴσθα ὅτι πολλὰ, φιλοσοφία τοῖς Θεωλλεμένοις τέτοις ἀντιδιατάττεται δογμασιν.* Has vero demonstrationes philosophicas se dimittere non posse gnauiter tuetur. Quod licet Christiano homine indignum videri merito queat, patet tamen, in ea fuisse Synesium opinione, recte dogmata Christiana ad vulgus dicta ita explicari transformarique, in philosophiam posse. Cuius vt exemplum Lector habeat, hymnos eius consulere oportet, quae Christianum quidem sapiunt, sed totum ad Platonismum Alexandrinum reformatum. Ita trinitatem vel quaternionem potius Alexandrinorum Christianae Trinitati adaptat canendo †.

Ἀπλότητας ἀκροτήτων
 Ἐνώσασα καὶ τεκῆσα
 Ὑπερβαίως λοχίαις
 Ὅθεν αὐτὴ προδορῆσα
 Διὰ πρωτόσπορον εἶδος
 Μοναῖς ἀρέηται χυθεῖσα
 Τεταρταμυβον ἀσχων ἀλκῶν
 Ὑπερβαίως δὲ παγαῖ
 Στέφεται κάλλει παιδῶν
 Ἀπὸ κέντρον τε θυρότων
 Περὶ κέντρον τε φύντων

*Simplicitates summatarum
 Quae iunxit et peperit
 Super substantiali partu:
 Vnde ipsa proficiens
 Per primigeniam formam
 Vnitas ineffabilem in modum diffusa
 Trinam adeptam est vim,
 Super substantialis vero fons
 Coronatur pulchritudine prolis,
 Quae ex centro profuxit,
 Et circa centrum voluitur.*

T t t 2

Simf-

r) Vid. ep. 79. p. 227.
 s) I. c. Sed et in epigraphe elogii Anyfii dicitur episcopus Cyrenes, quod vel vtrumque falsum et a librariis patriam Synesii cum sede episcopali confundentibus intratum, vel de sola Cyrenaica regione siue Pentapoli intelligendum,

non de vrbe Cyrene. Ex his corrigendus CLYVERIVS Introd. in Geograph. L. VI. c. 4. §. 1. p. 629.

† ff) Satis hoc innuit ep. 95. p. 236.

‡) Hymn. I. v. 22.

Similia passim habet breuitatis causa non exscribenda, quae luculentis specimenibus docent, Synesium non aliam sibi mysteriorum Christianorum faciem pinxisse, quam quae ferri explicarique poterat ex praeceptis philosophiae Alexandrinae, reliqua tanquam *Θεωλλέμενα* et ad vulgus dicta respexisse. Verum de actis eius episcopalibus pleraque latent, nec quo anno obierit incertum, annum tamen CCCCXXX. non superasse ex fratris eius Euoptii in munere episcopali successione constat, qui Ptolemaidis episcopus A. C. CCCCXXXI, concilio Ephesino interfuit. Scripsit varia vir *πολυμαθέστατος* partim ad rhetoricam partim ad philosophiam et theologiam pertinentia, summo cuncta lepore atque venustate, suauissimis verborum concentibus decurrentia, ut naturam cum arte in eo decertasse, iudicari queat. Cuncta vero ad philosophiae, quam impense adamauit, Alexandrinae mysteria attemperauit, eiusque principia omnibus cariora habuit. Id in hymnis eius maxime elucet, quos a mysta potius aliquo Alexandrino, quam Christiano homine decantatos esse iudicandum esset, nisi praefixum haberent Synesii nomen. Vbique enim supposito emanationis systemate, cuncta ex Deo effluxisse statuit: exque hoc fonte non intellectualium tantum rerum feriem, totamque illam, quae a summo Deo ad humanam vsque animam extenditur connectiturque, catenam deriuat, sed huic quoque origini rerum omnium materialium causas adscribit. Facile id esset ex ipsis his Synesii carminibus fuisse ostendere, nisi otia nobis fecisset virorum doctissimorum industria. Pauca nos instituti memores ex plurimis delibamus modo. Ita de Deo summo, siue ineffabili diuinitatis fonte, praeter ea, quae iam adduximus ^w:

Tu autem es radix

Praesentium, praeteritorum

Futurorum, eorum, quae sunt.

Tu es pater, tu es mater

Tu mas, tu foemina,

Tu vox, tu silentium,

Naturae natura foecunda.

Longum salue centrum rerum

Vnitas diuinorum numerorum,

Substantia carentium regum.

Quae verba velimus comparari cum Gnosticorum et praecipue Valentinianorum deliriis, et cum Cabalistarum mysteriis, cum Procli theologia et oraculis Zoroastreis, ut veri fontes intelligantur, ex quibus has lautitias depromsit Synesius, dignus Hypatia discipulus. Partia vbique fere spargit systemati emanatiuo innixa ^x: E, c.

Quid enim non est tuum, o rex?

Patrum omnium

Pater, pater tui ipsius

Ante pater, sine patre,

Fili tui ipsius.

Vnitas vnitate prior,

Entium semen

Omnium centrum

Acter-

u) B. MARY. CHLADENIUS *diff. de Theologumenis Synesii*, Cl. BOYSEN. *Diff. de Philosophum. Synesii*.

w) Hymn. V. v. 90. sq.

x) Hymn. III. v. 145. seqq.

*Aeterna expers substantiae mens,
Mundi radix,
Rerum ab initio creatarum
Lux undique collucens,
Veritas sapiens.*

Et paulo post :

*Fons fontium
Principiorum principium
Radicum radix
Vnitas es unitatum
Numerorum numerus
Vnitas et numerus
Intelligentia et intelligens
Et quod intelligi potest
Et ante id, quod intelligi potest.
Vnum et omnia*

*Vnum autem omnium,
Et vnum ante omnia
Semen omnium
Radix et summus ramus
Natura inter intelligentias
Foemina et mas,
Mystica autem mens
Haec atque illa dicit
Profunditatem ineffabilem.
Circa ducens choreas.
Tu es, quod parit,
Tu es, quod paritur,
Tu qui illustras
Tu qui illustraris.
Vnum et omnia
Vnum in te ipso
Et per omnia.*

Describendus erat locus integer, quo luculentiore nos legisse non recordamur, in quo emanatiuum systema expressum sit, quoque Deum non Spinozistico quidem vel Stoico et Eleatico sensu, Orientali tamen et emanatiuo, vnum esse dicatur. De SS. Triade similia praecipit, apud ipsum legenda ², quae tantum abest, vt cum Christianis conspirent, vt potius principium aliquod ista triade superius supponant. Qua ratione nouis inuentis systema Platonice adauxisse scholam Plotini Tomo secundo obseruauimus. Ex hoc fonte τὴν νοερῶν κεντρικὴν τάξιν χορηγῶσαντι μέσον οὐ καταλυθὲν, *arcanum intellectualium ordinem vel seriem, medium quiddam capientem non (extrinsecus) infusum* deriuat ², et haec ad Filium DEI more Alexandrino applicat. Ex his vero intellectualibus fontibus reliqua per emanationem deducit, ita enim ⁴:

*Te beata natura
Naturaeque proles
Laudat o beate
Quas abmis
Regis auris
De tuis canalibus*

*Deductas
Prouolutasque.
Tu namque immensi
Moderator mundi
Natura es naturarum.*

Et vt scias, huic emanationis fonti, huic filio, aeonique summae, Adam-Kadmon, et quae alia eius nomina inter huius furfuris homines fuere, etiam materiam deberi, ecce pergit:

T t t 3

Tu

γ) Hymn. DL v. 200.

ε) v. 231.

δ) v. 300.

*Tu naturam foues
Originem mortalium
Immortalis
Imaginem,*

*Vt etiam ima
Pars in mundo
Sortiatur vitam
Alternam.*

Cum autem systema emanationis periodicam reuolutionem refluxumque rerum omnium in fontem primum postulet, haec quoque mysteria in filio demiurgo ponit canens ^b:

*Neque enim fas erat
Fecem mundi
In summo vertice statuere
At quod statutum omnino
In coetu entium
Nunquam posthac interibit
Aliud vero ab alio
Mutua vicissitudine
Omnia fruuntur.*

*Rerum interuentium
Orbis aeternus
Tuo spiritu reuiuiscens
Tibi per omnia
Statuit choreas
Mater natura
Suis coloribus
Suis operibus
Picta variis.*

Ex hac breui fundamentorum theologiae Synesiana delineatione iudicari sine negotio potest, qualia ex iis confectaria fluxerint, digna nempe his patellis opercula. Animam enim vocat ^c: *Ex mundis intellectualibus bonum principium spiritus, qui sine diuisione diuisus et delapsus in materiam et particula siue effluuium diuinorum parentum est.* Nempe *has ex anima mundi effluxisse dicit, bancque unam ubique in totum infusam coelos torquere, vniuersum conseruare, et praesidere ei in diuersas formas distributam canit.* Nec aliter de stellis, angelis, malisque genis materiae praesidentibus, quas formas esse dicit huius animae diuinae naturaeque subsidenti tribuit, id quod Klippothe siue cortices Cabbalistarum Gnosticorumque daemones, et Alexandrinorum *ἀντιθέους* accurate refert. Animam vero ex materiae vinculis ad intellectualia lumina reuocari et saepe optat, et hunc philosophiae suae finem ponit ^d. Et huiusmodi quidem detestandis nugis scatent hymni Synesiani, qui et dogmatum et phrasium monstra alunt vix in Proclo alioque philosopho gentili ferenda. Quis enim aequo animo ferret, Spiritum sanctum dici centrum Filii et Patris ^e? ex sinu Filii emicuisse lucem, intellectum et animam? Filiam nempe suam artibus inclusam mortalibus fatique terrestri mensura? Corpore elapsam animam posse posthac mergi in terrae noxa? Fouere atque ferre hominem malis morbis animae quasi compedibus vinctum, diuinum semen ferre, generosae scintillam mentis in profunditate materiae absconditam? Descendisse animam a Deo, terrae vt famularetur, ex famula vero factam esse seruam, materiae magicis irretitam artibus; adhuc tamen ei inesse exiguas quasdam vires abdita pupillae; hoc itaque semen exiguum alendum

a Deo

b) Hymn. III. v. 320.

c) Hymn. V. v. 68.

d) v. 40. 65.

e) v. 30. seq.

a Deo accendendumque et excitandum esse f? Plura addere ex hoc sterquilinio et piget et pudet. Totum vt cardinem philosophiae Synesianae, et Orientalis, Cabbalisticaeque ostendamus, ecce ita de Filio :

*Tibi parto pater annuit, vt parias
Tu abditum es patris semen,
Te enim originem pater dedit mundis
Vt deduceres corporibus formas ex intellectualibus
Tu coeli sapientem orbem circumagis
Et siderum greges semper pascis,
Tu angelici o Rex, ordinis
Tu daemonum phalangis imperium obtines.
Tu et naturam mortalem regis
Individuum circa terram spiritum diuidis,
Et cum fonte, quod datum est rursus coniungis
Mortales mortis liberans necessitate.*

Haec quo tendant, et quam immensum a Christianis mysteriis differant, quamuis locutiones nonnullae Christianis affines sint, norunt, quibus philosophia Orientalis et Aegyptiaca non ignota est, quique sciunt a quibus praeceptoribus Synesius philosophiam hauserit. Probe id vidit NICEPHORVS ^b, cui commentarium in librum de *Insomniis* debemus, quamuis, vt valde corruptum erat illius temporis, quo Nicephorus vixit, de philosophia iudicium, id in laudem Synesii adducat. Gloriatum enim de Aegyptiaco philosopho; *habendum esse eum omnium Chaldaicorum mysteriorum sodalem, et quaecunque rursus a sacris scriptoribus priscis apud Aegyptios de rebus admirabilibus libri ac mysticae caeremoniae subsequenter temporibus tradiderint, quaecunque dogmata Delphorum theologi praescripserint, his omnibus eum initiatum fuisse.* Verum et haec ipsa et cum ipsis, quaecunque Plato ab vrbe Atheniensi et e Samo Pythagoras ad Aegyptios discendi gratia ventitantes assecuti sunt, etiam illum virum fortiter circa talem debacchatum esse mensam. Ipsi porro curae fuisse omnia, quae Magorum et praestigiatorum voces instituerint, nunquam tamen ista exercuisse. Tolle his antiquitatis frustra iactatae personam, et ad philosophiam Orientalem et Alexandrinam, siue Aegyptiacam, reuoca, et habebis genuinas tam foedae sentinae scaturigines. Haec vero mysteria, hos thesauros tanti fecit Synesius, vt se hominem popularibus praediciis defecatum ea dimittere non posse candide fratri fassus sit. Non mirandum itaque, et diuinam corporis originem, et eius resurrectionem Synesium inter populares errores retulisse. Quis enim corporeae molis resurrectionem inter summa beneficia diuina retulerit, vbi corpus carcerem

f) Consulendus totus hymnus tertius.

g) Hymn. VI. v. 12. seqq.

h) Comm. in librum de *Insomniis* p. 351. ed. Fet.

rem animae catenamque spiritus materiam omnem esse iudicat? Et qui potuit hanc spem Christianorum alere Synesius, Deum tam ardentibus votis flagitans ⁱ, ut se a daemone, in materia robur habente et a compe-
dibus corporis liberet? Aut itaque Synesius factus episcopus totum Platonismum suum Alexandrinum abiicere debuit, quod quidem refert Photius, aut mystam potius gentilem, quam Christianum praesulem se praestitit. Certe luculentum Synesius speciem esse potest, quanta damna Platonismus in Aegypto reformatus in Ecclesiam inuexerit, et quam malo exemplo philosophi Platonici fanatico doctrinae generi innutriti, ad sacra ciuitatis Christianae munera promoti fuerint. Ex his vero larga manu datis intelligi quoque potest, ad quam Platoniorum classem Synesius referri debeat: quem si veteri Academiae adscriperis ^k, plurimum errabis. Nam Platonem quidem more sectae suae sibi philosophiae ducem elegit, sed ad normam philosophiae Orientalis reformatum, et ita mutatum, ut natiuos vultus veteremque faciem vix agnoscas. Cautio itaque in comparatione philosophiae Platonis et Synesii adhibenda est, ne systemata confundantur, idque pro genuino Platonico dogmate habeatur, quod adulterinas manus passum, et ad nouas hypotheses refectum est. **BALTI** ^l autem hoc quoque loco impudentiam vix satis mirari licet, negantis in Synesio Platonismi post conuersionem ad fidem Christianam reperiri vestigia, caussantisque hymnos et epistolas quasdam de rebus profanis ante susceptam Christianae fidei testeram scripta esse. Qui si maiori attentione, quam solebat, ad scripta Synesii respexisset, deprehendisset sine dubio, praeter eas lucubrations, quas inter gentiles versatus conscripsit, alias esse a Christiano profectas, quae eandem Platoniorum impietatem spirant. Quod ut pace Lectoris luculenter demonstremus, vnum adducemus specimen. *Hymno quinto* ita canit de Christo Synesius:

*Canamus filium sponsae
Sponsae non nuptae
Hominum mortali connubio
Ineffabile patris consilium;
Serum Christi partum.*

*Venerandus virginis partus
Hominis edidit formam
Qui inter mortales deductor
Venit lucis fontis,*

Haec a Christiano scriptore profecta esse, ne ipse quidem Baltus negauerit. Hunc vero ecce Platonice delirantem:

*Ex tuo ineffabili fonte
Viuisicum emittens splendorem
Alis mundorum oras.
Ex tuo emicuit sinu
Et lux et intellectus et anima.
Tuae miserrere filiae
Artibus inclusae mortalibus
Fatique terrestri mensura.*

Et paulo post:

*Vt ex materia purgatus
Oblitum reditus iter properem,
Fugitans terrae labores,
Vt miscear cum animae fonte.*

Alia

i) Hymn. V. v. 259.
k) Ita Cl. BOYSEN l. c.

l) Defense des SS. Peres accusez de Platonisme Lib. II. c. 1. p. 97.

Alia ex hoc hymno supra iam allata non repetimus. Haec cum Platónico-Alexandrina esse intelligant, qui vel primis labris philosophicam historiam degustarunt, aut non legisse Synesium, et coecus de coloribus iudicasse censendus est Baltus, aut quid sit Platonicum quid non, non intellexisse, aut studio celauisse Synesii Christiani errores iudicandus. Quorum nullum decet virum doctum, tam strenuum sanctorum patrum defensorem, tam seuerum aliorum iudicem.

§. XXXI. Eiusdem commatis fuit lucifuga, qui venerabile in Ecclesia DIONYSII AREOPAGITAE nomen mentitus est: nempe philosophus Eclecticus siue Alexandrinus, qui nugis Platonice Christianae fidei simplicitatem deprauauit. Non morabimur eos, qui haec opera, quibus Dionysii Atheniensis nomen praefixum est, pro genuino eius foetu habent; hos enim paucos hodie esse, et ab omni criticae artis sensu procul remotos constat, postquam virorum doctorum argumentis eiectum est, nihil esse in scriptore luxuriantis ingenii, licet erudito, quod seculum Apostolicum deceat: ignotumque fuisse tenebrionem doctoribus Ecclesiasticis, qui quatuor primis seculis post C. N. vixerunt. Id vero ab historiae philosophicae gnaris non sine iucunditate ex comparatione Platonismi Alexandrini, qualis seculo quinto vixit, et in Procli scriptis extat, cum his scriptis colligi cupimus, vix potuisse hunc pseudonymum ante seculum quintum scribere. Eas enim nugas et deliria Platonica suppeditat, quae in immensum aucta ex Syncretismo detestabili hoc demum seculo in schola Plotiniana personuerunt, et de quibus Platonici paulo vetustiores vel nihil praeceperunt, vel aliter statuerunt. Id quod facile exemplis luculentis demonstrari posset, si criticam historiam Ecclesiasticorum scriptorum traderemus. Et hoc quoque obstat, quo minus probari posse videatur eruditissimi PEARSONII coniectura, quam et suam fecit GVIL. CAVEVS, ante Hieronymum, et forte circa extrema Eusebii Caesariensis tempora eum vixisse. Eo certe tempore nondum tam impudenter nugabatur schola Plotini, ac fecit seculo quinto, et sexto, vt ex collatis inter se Plotini et Plutarchi discipulorum scriptis clarissimum est, et negari nullo modo potest. Quo magis enim Syncretismus, et imprimis accommodatio ad Christianam doctrinam inualuit, quod tum factum, cum Christicolae rerum potiri coepissent, eo magis versicolor quasi et centonis instar confarcinata euasit philosophia Alexandrina: cui mixturae et confusio haec scripta Dionysiana tribuenda esse omnes fere paginae loquuntur. Verum de his dispu-

Dionysii Areopagitae philosophia.

m) Vnum dabimus exemplum: Deum in caligine latentem, omni Deitate superiorem.

n) loc. supra cit.

o) Hist. Lit. Scr. Eccl. p. 142.

p) Sec. IV. eum vixisse placuit quoque tanquam prope certum Cel. МОНХИМІО Hist. Eccles. Sec. IV. P. II. c. 3. §. 12. p. 323.

disputandum alio loco est. Vix autem ferenda eorum opinio, quae Apollinario patri tribuendos hos foetus esse existimant. Recte enim obseruatum PEARSONIO, fragmentis eius, quae supersunt similes haud esse, nec dogmatibus eius consentaneos, licet hunc, cum Alexandriae natus esset, Platonicae philosophiae, non expertem fuisse credere quis possit. Ea quoque, quae de illo tradit SOZOMENVS¹, conciliari cum his scriptis Pseudo-Dionysii vix possunt. Refert enim historicus: *Prohibitis a Iuliano imperatore Christianis, Graecis disciplinis institui, Apollinarium sumtis ex Scriptura sacra argumentis liberalium disciplinarum breui tempore lucubrationes composuisse, et numero et praestantia aequales iis, qui apud Graecos celebres extiterunt, seu genium, seu dictionem, seu formam, seu dispositionem operis spectes.* An vero tantae facundiae et elegantiae scriptor opera protrudere potuit, in quibus ingenium poetico furore extra orbitam raptum, stilus affectatus, inflatus atque turgidus, nihilque natuum habens, scatensque vocibus vacuis et sono amplissimo nihil clarum significantibus dictio regnat? Quale dicendi genus seculo quinto Proclus obtinebat, cui similem esse tam in notionibus quam dictionibus Dionysium vidit, qui cetera parum acute vidit SVIDAS². Nec Apollinario iuniori tribuenda sunt, cum nonnulla contineant, ab eius placitis diuersa. Quod si tamen placuerit coniectura doctissimi LEQVIEN³, et CL. LA CROZE⁴, ab Apollinarista quodam esse conficta ista meletemata, sub Dionysii nomine ambulancia, non morosius refragabimur, modo concedatur, quod extra dubitationis aleam positum videtur, hunc sibi potissimum scopum praefixisse auctorem, ut quemadmodum Platonis philosophia Alexandriae reformata et in Syncretismum ire coacta est, ita ipse Christianam doctrinam secundum Platonismi Alexandrini praecepta emendaret, et redigeret cum iis in concordiam. Hoc qui negat, eum vel summa tantum capita libelli *de theologia mystica* legere oportet, in quibus differit: quae sit diuina caligo? et quod nihil sit eorum, quae ratione intelliguntur, auctor omnium, quae animo cernuntur. Haec enim *πρᾶτα καὶ κύρια δόγματα* Platoniorum, de Deo abscondito nullique rationi peruiso, ex cuius caligine omnia effluerint, aperte redolent. His apertiora passim auctor subministrat, ad quae si attendissent, qui pro librorum horum *γνησιότητι* tanto seruire pugnarunt, parcius ad venerandum Apostolorum seculum hominis fanatici et deliri apertumque Platonismum Ecclesiae obrudentis somnia retulissent. Certe nostra id aetate⁵, qua in clariorem lucem posita est, horum tenebrionum doctrina, totaque scholae Plotiniana historia, fieri id non debet. Quod si citius obseruauissent, qui Ecclesiae praefuerunt, et pestilentem hominis scopum notassent, atque detexissent consilia pseudo-philosophiae huius, non tot innumera damna intulisset scriptor *ὑποβολιμαῖος* et

q) Lib. V. c. 18. p. 624.

r) In Dionys. Areop. T. I. p. 598.

s) Diff. II. in Damascen. §. 12.

t) loc. supra cit

u) Factum id praeter alios a GOD. AR-
NOLDO Hist. Eccles. et Haeret. T. I. Lib. I. c. 2.
§. 9. 10.

nugiuendulus Ecclesiae, et ex impuris impiisque his scaturiginibus non illi in moralem Christianorum Ecclesiam errorum riuuli introducti essent; ex quibus cum animae iactura tot hauserunt homines, laudabili ceteroquin consilio pietati et coniunctioni cum Deo inhiantes. Exempla eius rei in sequentibus dabimus.

§. XXXII. Hi, quos enarrauimus, philosophi in Oriente vixerunt, in quo hoc seculo philosophia Platonica siue Alexandrina, vt et in Aegypto et in Graecia florebat. In Occidente alia rerum extitit facies, barbarie paulatim caput erigente. Cum enim barbararum gentium inuasionibus, partes imperii Romani Occidentales valde concuterentur, omniumque fere literarum honos extingueretur, et sub armis vilesceret, philosophia quoque decremenda pati coepit grauissima, paucique hoc seculo inuenti sunt, qui eius sibi gloriam vindicarent, et tanquam stellae quaedam ingruentes barbariei tenebras aliquantisper dispellerent. Inter hos CLAUDIANVS MAMERTVS presbyter Viennensis nominandus est, qui circa A. C. CCCCLXII floruit, eius enim libros tres *de statu animae* a CASP. BARTHIO * illustratos legenti patebit, eum a philosophiae praesidiis imparatum haud fuisse, vnde a SIDONIO † valde laudantur. Qui, quantus eo tempore vir Claudianus etiam in philosophia fuerit, hoc elogio prodidit: *Vir fuit prouidus, prudens, doctus, eloquens, acer, et hominum aeuu, loci, populi sui ingeniosissimus, quique indefinenter salua religione philosopharetur.* Vnde hoc quoque ab eo meruit epitaphium ‡:

*Philosophi in-
ter Christia-
nos Occiden-
talis.*

*Claudianus
Mamertus.*

*Germani decus et dolor, Mamerti
Mirantum vnica gemma episcoporum,
Hoc dat cespite membra Claudianus.
Triplex bibliotheca quo magistro
Romana, Attica, Christiana fulsit:
Quem tota monachus virente in aeuo
Secreta bibit institutione
Orator, dialecticus, poeta,
Tractator, geometra, musicusque
Doctus soluere vincula quaestionum
Et verbi gladio secare sectas
Si qua catholicam fidem laceffant.*

Ex vltimis carminis huius versibus patet, Claudianum dialecticae quoque Aristotelicae vel Stoicae peritum fuisse, eiusque argutias contra haereticorum strophas feliciter adhibuisse. Id enim hoc praecipue seculo vsu venit, vt, cum haeretici Aristotelicae potissimum dialecticae armis validissime contra orthodoxos his praesidiis non satis munitos, insurgerent,

V V V 2

* Cygn. 1655.

† Lib. IV. ep. 3.

‡ Ep. 11.

rent, Ecclesiae doctores ad Aristotelem, inuisum prius et contemptum, respicere cogerentur, sicque imprimis in Occidente Aristoteles caput circa haec tempora iterum attollere inciperet. Quem cum dialecticae subtilitatis causa Eclectici quoque commendarent et praelegerent, etiam in Graecorum ditionibus iterum libri Aristotelici comparere coeperunt, et ab iis inter Latinos, qui in scholis Eclecticorum philosophiam didicerunt, commendati sunt. Quae epocha surgentis inter Christianos Peripateticismi probe notanda est. Sed ut ad Claudianum reuertamur, si SIDONIO^a fides est, amico eius familiarissimo, non vni is philosophorum sectae addictus haesit, sed ex pluribus more sui temporis sua conflauit. Ita enim ait, cum non abnuere cum Orpheo plectrum, cum Aesculapia baculum, cum Archimede radium, cum Euphrate horologium, cum Perdice circinum, cum Vitruuio perpendiculum, neque unquam inuestigare desistere cum Thalete tempora, cum Chrysippo numeros, cum Euclide mensuras. Addit porro: Ad extremum nemo seculo meo quae voluit affirmare sic valuit. Siquidem dum sese aduersus eum, quem contra loquitur, excitat, morum ac studiorum linguae utriusque symbolam iure sibi vindicat. Sentit ut Pythagoras, diuidit ut Socrates, explicat ut Plato, implicat ut Aristoteles, ut Aescbines blanditur etc. Eadem habet ALANVS^b, Sidonium haud obscure exprimens, qui de eo canit:

*Vt Samius sentit, sapit ut Plato, quaerit ut Hermes,
Diuidit ut Socrates, ut Zeno colligit, instat
Ut Brisso, studet ut Crisias, speculatur ut Argus.*

Non tamen haec, ut solent Panegyricorum verba plus dicere, quam res est, nimis premenda, et forte ad varietatem magis differendi, quam philosophandi principia referenda sunt.

*Boëthii philo-
sophia.*

§. XXXIII. Ineunte seculo sexto magna ingenii et eruditionis claritate et philosophiae laude floruit ANICIVS MANLIVS TORQVATVS SEVERINVS BOETHIVS, summis honoribus perfunctus, de cuius vita et historia literaria adeundi sunt, qui scriptores veteris Ecclesiae enarrarunt^c. Nos ex ea id tantum notamus, quod ad historiam huius aetatis philosophicam pertinet. Puer adhuc bonis literis instituendus Athenas missus est, quod in ea tempora incidit, quibus Proclus cathedram tenuit philosophicam. Proclus enim Anno CCCC LXXXV. fatis concessit, quo tempore in senatum iam cooptatus patriciusque factus est Boëthius. Qui cum octodecim annos Athenis degens

^a) Ep. 3.

^b) In Encyclopaed. p. 341. Opp.

^c) Vid. quos laudat FABRICIVS Bibl. Lat. T. I. p. 642. seq. T. III. p. 202. seq. Prodiit

Paris. 1715. 12. V. Vol. Histoire de Boëte, sénateur Romain, avec l'analyse de tous ses ouvrages, des notes et des dissertations historiques et theologiques.

degens omnium artium atque disciplinarum mysteria et reconditos recessus explorauerit, recte inde colligimus, Boëthium in Eclecticorum scholis et forte a Proclo philosophiam didicisse. Vidit id iam LVCAS HOLSTENIVS^d, monuitque Boëthium, Porphyrium prae reliquis Aristotelis interpretibus commendantem videri Platonice philosophiam cum Aristotelica coniunxisse. Cuius argumentum aliud adducere opus haud est praeter ipsam viri vndecunque doctissimi scriptorum inspectionem. Vbiq; enim regnat Syncretismus ille Eclecticus, Platonice et Stoice cum Aristotelicis in vnum coniungens, et Aristotelica magis Platonice, et ex mente Eclecticorum, quam secundum interpretationem scholae Alexandreae explicans. Prodidit id ipse, doctrinae de categoriis, de quibus scripta Aristotelis et Porphyrii a se versa Latinis auribus dedit, et commentariis illustravit, ex Pythagoreorum meletematis lucem accendere promittens^e. Maxime vero in elegantissimo *de Consolatione Philosophiae* libello, quo veterum Veneres assecutus videtur, hanc Eclecticorum methodum Platonice, Stoice et Aristotelice miscendi prodidit. Dabimus ex multis pauca eius exempla. Fatum Platicum vel Stoicum potius his verbis commendat f:

*Quantas verum flectat habenas Stringatque ligans irrefoluto
Natura potens, quibus immersum Singula nexu, placet arguto
Legibus orbem prouida seruet. Fidibus lentis promere cantu.*

De Deo demiurgo pari modo Platonice ita differit f:

*O qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum coelique sator, qui tempus ab aevo
Ire iubes, stabilisque manes, das cuncta moueri,
Quem non externae pepulerunt fingere caussae
Materiae fluitantis opus: verum insita summi
Forma boni, liuore carens: te cuncta superno
Ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens, similique imagine formans
Perfectasque iubens perfectum absoluere partes
Tu numeris elementa ligas, ut frigora flammis
Arida conueniant liquidis, ne purior ignis
Euolet aut mersas deducant pondere terras.
Tu triplicis mediam naturae cuncta mouentem
Connectis animam, per consona membra resolis
Quae cum secta duos motum glomeravit in orbis
In semes reditura meat, mentemque profundam,*

V V V 3

Circuit

d) In vita Porphyrii, c. 1. p. 10. ed. Rom.
e) pag. 112. 113. ed. Vallin.

f) Lib. III. m. 9.
g) Lib. IV. m. 9.

*Circuit et simili conuertis imagine coelum.
 Tu cauffis animas paribus vitasque minores
 Prouehis et leuibus sublimes curribus aptans
 In coelum terramque feris, quas lege benigna
 Ad te conuerfas reduci facis igne reuertis.
 Da pater augustam menti conscendere sedem,
 Da fontem lustrare boni, da luce reperta
 In te conspicuos animi defigere visus,
 Dissiice terrenae nebulas et pondera molis,
 Atque tuo splendore mice: tum namque serenum
 Tu requies tranquilla piis, te cernere finis
 Principium, victor, dux, semita, terminus idem.*

Elegantissimo hoc carmine breuem totius philosophiae Platonicae, maxime prout Athenis tum a Syriano, Proclo, Marino docebatur, summam complexum fuisse Boëthium, lector paulo attentus et Platonismi gnarus vt moneatur, opus haud esse putamus, adeo luculenter, et causam efficientem mundi siue demiurgum, et rationes siue ideas aeternas in Dei mente comprehensas, et animam mundi ex indiuiduo et diuiduo constantem, et periodicum rerum omnium in Deum reditum, et finem philosophiae, intuitiuam Dei visionem et liberationem a materia exprimit. Similia vbique crepat, et in profis latius deducit, et imprimis Platonem commendat. Ita e. c. de reminiscencia et interna mentis luce §:

*Non omne namque mente depulit lumen
 Obliuosam corpus inuehens molem.
 Hacret profecto semen introrsum veri
 Quod excitatur ventilante doctrina.
 Nam cur rogari sponse recta censetis,
 Ni mersus alio viueret fomes corde?
 Quod si Platonis Maska personat verum,
 Quod quisque discit, immemor resordatur.*

Plura addere institutum vetat, quod hic prolixis nobis esse non permittit. Meretur autem ipse libellus elegantissimus vt lectionem, ita attentionem ad hanc philosophiam Boëthii, qua simul patebit, qua ratione diuersa sectarum placita in vnam philosophiae consolationem ire non tam coegerit, quam iucundissimis modulibus persuaserit. Ceterum et propriis meditationibus et versionibus de philosophia optime meruit, et fugientibus Musis manum iniecit. Ad illas pertinent liber *de Vnitate et vno*, libri duo *de Arithmetica*, et libri quinque *Institutionis Musicae*, in quibus Pythagoricorum, maximeque Archytae partes contra Aristoxenum tuetur. Quod nouum argumentum est, cum philosophiae praecepta

cepta in scholis Eclecticorum hausisse, quos similem in modum de Musica praecepisse alibi notauimus. Porro commentarii quoque huc pertinent, quibus versiones nonnullas Porphyrii a Victorino confectas, librosque plerosque Aristotelis dialecticos docte illustrauit. Versiones autem librorum quorundam Aristotelicorum ipse confecit. Scripta alia ecclesiastica, quae huc non pertinent, tacemus. De quibus omnibus, qui literariam eorum historiam nosse cupit, aduendus est IO. ALBERTVS FABRICIVS ^b. Animus erat viro optimo totum Platonem et Aristotelem ciuitate Latina dare, et vtriusque philosophi demonstrare concordiam. Sed laudabiles conatus fatorum sufflaminauit aduersitas, qua in carcerem infons detrusus, et capitis tandem poena affectus est, dignus qui meliori et elegantiori seculo vixisset: suorum enim temporum ferream et ad barbariem inclinantem conditionem ingenii venustate et eruditionis praestantia longe superauit ⁱ. Ab aliis Boethiis suo loco iam adductis facile hunc distinguit et aetas, et consulatus dignitas et Christianae religionis professio.

§. XXXIV. Floruit quoque expirante adhuc seculo quinto AENEAS GAZAEVS, professione sophista, ex philosopho gentili Christianus. Is nomen obliuioni eripuit dialogo, cui nomen fecit *Theophrastus*, in quo immortalitatem animae et corporis resurrectionem demonstrare aggressus est. Qua ex schola progressus fit, ipse prodit, Hieroclem se praeceptorem habuisse innuens ^k, quo celebrem illum Alexandrinum philosophum, cuius commentaria in *aureum carmen* supersunt, verisimiliter intelligendum esse, *Tomo secundo* iam notauimus. Conspirant enim et tempora et secta, satisque docet Aeneas, se iuniorem quendam Platonicum magistrum habuisse. Post conuersionem errores gentiles abiicit, philosophiam tamen Platoniam non omnem eiurauit, licet id nobis persuadeat BALTVS ^l; vnde in quibusdam codicibus msc. regis Galliae dialogo praefigi nomen Aeneae sophistae et Platonici Christiani COTELERIVS ^m refert. Ipsum quoque dialogi argumentum testis est, philosophiam eum inter Christianos non totam neglexisse, sed ad rationum Christianarum normam emendare voluisse. Erudite enim contra Platonicos disputat, aeternum mundum statuentes, iisque non mundi modo, sed materiae quoque origines aliquando coepisse, opponit, et ad Plotinum, Porphyrium et oracula Chaldaica prouocat, quos scriptores idem, ac Christianos arbitrari statuit ⁿ. Qua in re sefellisse philosophum eruditissimum, sed vel ad Christianorum, vel ad Platoniorum doctrinam de materia non satis attendentem, iudicium, ex eo intelligi potest, quod Christiani materiam per creationem diuinam ex nihilo, Plato-

Aeneas Gazaeus.

b) Bibl. Lat. loc. cit.

i) CASSIODOR. Var. Lib. I. ep. 45. et recentiores plerique laudati THOM. ПОРК-БЛОВНТ Cenf. celebr. auct. p. 317.

k) Theophr. p. 6.

l) Defensio des Peres Lib. II. c. 1.

m) Ad PP. Apostol. T. I. p. 397.

n) p. 56.

Platonici per effluxum vel eductionem ex sinu Dei deriuent, quae diuersissima sunt, licet Platonici hi cum Christianis statuunt Deum materiae ex non praeeistente subiecto produxisse. Sed et alio loco manifestum fecit, confudisse se Platoniorum et Christianorum dogmata. *Patrem enim*, ait ^o, *Spiritu sancto inspirare intellectualia et sensualia facultatibus suis complere, et complecti et ad sese trahere.* Quibus verbis animam mundi Platoniam cum Spiritu S. confundi, apertum est, licet hunc errorem multi quoque veterum Christianorum errauerint. Reliqua quae ad literariam huius philosophi historiam pertinent, dabit IO. ALBERTVS FABRICIVS ^r.

Zacharias
Scholaasticus.

§. XXXV. Paulo post, seculo sexto, inter philosophos Christianos nomen sibi fecit ZACHARIAS, cognomento SCHOLASTICVS, quo a rhetore, historiae Ecclesiasticae auctore quidam eum distinguunt ^r, alii eundem vtrumque facientibus ^r. Is Alexandriae in philosophiam incubuit, deinde Beryti iurisprudentiae operam dedit, tantumque eruditione et pietate se commendauit, vt tandem in metropoli Lesbii insulae, Mytilenensis Ecclesiae metropolita constitueretur, a quo munere etiam Mytilenaeus quibusdam audit. Is praeter disputationem *de duobus principiis aduersus Manichaeos*, de qua scriptores historiae literariae Ecclesiasticae videndi sunt, *dialogum* quoque, cum adhuc Beryti versaretur, contra philosophos scripsit, qui mundi aeternitatem asserunt. Huic *Ammonii* nomen praefixit, non quod Ammonium habuerit discipulum, quod vult CAVEVS ^s, sed quod praecipuum Ammonianae scholae dogma refutaret, quae causa fuit, cur cuidam Ammonii discipulo, qui studii legum causa Berytum se contulisset, Ammonii sententiae de mundi aeternitate propugnandae partes dederit. Tradit tamen se eodem quoque de argumento cum Ammonio (Procli discipulum intelligendum esse, tempora postulant) et cum Gessio disputauisse Alexandriae, quem inter Ammonii discipulos praecipuum fuisse, et medicinam publice docuisse, id est, inter iatrosophistas Alexandrinos excelsisse scribit ^r. Non malo itaque consilio hunc dialogum AENEAE GAZAEI *Theophrasto* subiunxit CASP. BARTHIVS. In eo vero legendum, ad Platoniorum recentiorum hypotheses omnino respiciendum est, quas ita exuere omnes Zacharias non potuit, vt non quaedam Platonismi vestigia relinqueret. E. c. mundum hunc visibilem productum esse ait *μετά τὴν τῶν ὄντων δημιουργίαν* ^a. Et tamen omnem eum Platonismum eiurasse more suo contendit BALTVS ^x.

§. XXXVI

o) Theophrast. pag. 55.
p) Bibl. Graec. Vol. I. pag. 427. Vol. VII. p. 99. Vol. XIII. p. 458. 508. Syllab. script. de Ver. R. C. cap. II. §. 27. p. 107.
q) CAVE Hist. lit. Scr. Eccl. pag. 227.
r) FABRIC. l. c. pag. 108.
s) loco cit.

t) pag. 399. Videndus de hoc Gessio, vel Gessio Damascius apud PHOTIVM Cod. CCXLII. et ex eo SVIDAS in ΓΛΩΣΣ. ΣΤΡΗΝ. ΒΥΖ. in Γέν. Extant ad eum PROCOPII GAZAEI epistolae.
u) pag. 362.
x) loco cit.

Ioannis Philo-
poni philo-
sophia.

§. XXXVI. Seculo sexto exeunte, et circa initia seculi septimi magnum inter philosophos Christianos Alexandriae nomen fuit IOANNIS, cui ab incredibili laboris improbi patientia et industria PHILOPONI nomen haesit. Grammaticum et ipse se vocat ^y, et ab aliis quoque haud raro ita appellatur, vnde coniecere non sine verisimilitudine viri docti, Grammaticam eum Alexandriae publice docuisse. Is Ammonii Hermeae discipulus fuit, quem ex Procli schola progressum, Peripateticam magis, quam Platoniam philosophiam illustrasse, sed more Eclecticorum vel Syncretistico, *Tomo secundo* narrauimus. Quae quoque causa est, cur inter commentarios Philoponi occurrant, etiam Ammonii scripta nonnulla, in quae ille commentarios scripsit. Et ab hoc praefatore suo Peripateticismi amorem hausit, cum ratione ab Eclectica schola petita ductus, non differre re ipsa a Platone Aristotelem, tum argumentum Ecclesiastico permotus, quod videret, Aristotelem inter Christianos caput erigere, crederetque insignem philosophiae eius, praecipue dialecticae contra haereticos usum esse. Scopum itaque philosophiae suae hunc posuit, vt Aristotelem interpretaretur. Scripsit enim *commentarios et annotationes ex scholis Ammonii Hermeae cum quibusdam propriis meditationibus in analytica priora: itemque in analytica posteriora, in quatuor priores libros physicorum, in librum primum meteororum, in libros de anima, de generatione animalium, et in libros metaphysicos*, de quibus eius lucubrationibus videtis FABRICIVM ^z. Platonem vero non totum neglexit, sed more scholae Plotinianae commentariis quoque illustravit, qui tamen hodie desiderantur. Vitam vero Aristotelis, quae a plerisque Ammonio, praefatori eius, tribuitur, nonnullos ad Philoponum referre, *Tomo primo* iam obseruatum est. Cum autem Christianus effet, contra mundi aeternitatem, quam tum strenue propugnabat Procli schola, acerrime disputavit ^a. Iamblichum quoque simulacrorum, diuinitatem asserentem peculiari libro aggressus est, qua tamen in arena leuiter eum decertasse, parumque iudicii et argumentorum roboris attulisse visus est PHOTIO ^b. Qui etiam laudata eius perspicuitate, putidum atque imbecillum eum in argumentatione esse pronuntiat, vt ne vmbatili quidem veritatis specie propria potuerit colorare aduersus pios sophismata. Aliter tamen NICEPHORVS ^c, qui eius in disputando demonstrandoque accuratorem et peritiam mirifice extollit. Et de libris quoque contra Proclum SVIDAS ^d notat, eum Procli argumentis maxima lectorum omnium admiratione occurrisse, et praeclarissime illum refutauisse, eumque vel in ipsis Graecis disciplinis, propter quas magnifice de se sentiebat, atque efferebatur, in-

y) Simplicius apud FABRIC. Bibl. Graec. Vol. VII. pag. 358.
z) Bibl. Graec. Vol. IX. pag. 363.
a) Conf. FABRIC. Syllab. script. de V.

R. C. cap. II. pag. 117.
b) Biblioth. Cod. CCKV. pag. 285.
c) H. E. Lib. XVIII. pag. 97.
d) in Proclus Tom. III.

indoctum atque amentem esse demonstrauiſſe. Videtur autem Photius potiffimum ad errores eos reſpexiſſe, quos ex incauta philoſophiae Ariſtotelicae ad Chriſtiana myſteria applicatione profeminauit, ſcilicet, vnicam tantum eſſe in Chriſto naturam, tres in diuinitate naturas ſiue ſubſtantias: quem errorem vtrumque ſeductus Ariſtotelicis notionibus paſſim propugnauit, de quo alibi dicendum ^a. Sed et defunctorum corpora tam quoad materiam quam formam interitura eſſe, aliaque a Deo in reſurrectione excitanda diuinoque ſiſtenda iudicio ſtatuit, de quibus eius placitis videndi annales Eccleſiaſtici ^f. Ceterum quanta auctoritate gauifus ſit apud Amrumum Saracenorum ducem, et qua ratione expugnata ab Arabibus Alexandria dari ſibi bibliothecas fruſtra petierit, vt flammis eas eriperet, *praecedenti libro* in historia philoſophiae Saracenicae narrauiſimus, quae repetere non libet. Ex hoc vero loco de aetate Philoponi iudicandum, et in qua philoſophiae tempora inciderit, ſtatuen-
 tuendum eſt. Ex hac enim ABULPHARAI ^g narratione liquet, capta eum Alexandria adhuc, et poſt eam aetatem, vixiſſe. Capta autem eſt vrbs teſte ELMACINO ^h A. C. IocXL, menſe Decembri. Sed et porro ex PHOTIO ⁱ diſcimus, imperante Iuſtino II. ſedente Conſtantinopoli patriarcha Ioanne Scholaſtico, inſtitutam diſputationem eſſe inter duos Tritheitas, duosque Seuerianos, ſiue Euty-chianos, quod fieri debuit intra annum DLXIV et DLXXVIII, quibus pontificatum vrbs regiae Ioannes tenuit. Hoc itaque tempore cum iam aſſeclas Philoponus habuerit, iuuentutis eum annos tum iam ſuperaiſſe, recte colligimus. Cum autem ab anno DLXXVIII ad annum DCXL, ſexaginta duo anni effluerint, manifeſtum inde eſt, Ioannem Grammaticum valde ſenem, et octogenario maiorem obuiſſe, et inter philoſophos *μακροβίους* eſſe numerandum.

Nemeſus.

§. XXXVII. Non omittendus quoque in hac philoſophorum Chriſtianorum ferie NEMESIUS ex philoſopho epiſcopus, vti volunt, Emiſenus, eleganti libello *de natura hominis* clarus. Incerta eius tempora ſunt, ſilent enim de eo veteres, vnde eum tanquam incertae aetatis huc reiicere viſum. Qui enim ex epiſtolis GREGORII NAZIANZENI ad Nemeſium argumentum capiunt, Nemeſium epiſcopum eſſe fuiſſe *σύγχρονον*, falluntur, et Cappadociae praefectum, antea a Chriſtiana fide alienum, et iudiciali poteſtate conſpicuum cum Chriſtiano doctore confundunt ^k. Non refragabimur tamen virorum doctorum coniecturae ^l, contendenti, vixiſſe eum ſeculo quarto, antequam adhuc Pelagii, Neſtorii et Euty-chis haereſes Eccleſiam turbarent: nec magnopere audien-

e) Conf. B. EYDDEVS de haereſibus ex phil. Ariſtotelico - Scholaſtica ortis §. 5. T. I. Obf. Hal. Lat. p. 178.

f) Conf. PHOTIUS Cod. LV. pag. 21. Cod. LXXV. p. 97.

g) Hiſt. dynaſt. p. 114. ΡΟCOCM. Specim.

pag. 165.

h) Hiſt. Sarac. Lib. I. cap. 3. pag. 24.

i) Cod. XXIV. pag. 6.

k) Conf. FABRICIUS Syllab. Scr. de V. R. C. c. II. §. 30. p. 113.

l) Vid. praef. edit. Oxon.

diendam putamus PAMELII ^m et doctissimi MICH. LE QVIEN ⁿ coniecturam, libellum hunc Nysseno tribuere malentium. Quaecunque vero scriptoris aetas fuerit, certe inter elegantissima philosophiae inter veteres Christianos florentis specimina tractatio haec *de natura hominis* Nemesiana referenda est. Nam et corporis et animae considerationem instituit luculentam, multaque affert non ex triuio hausta, quae frustra apud alios quaesueris, quaeque insignem veteris philosophiae peritiam produunt. In plerisque etiam capitibus Graecorum philosophorum opiniones eleganter et perspicue recitat, et nonnunquam examinat, pleraque autem ad diuinorum dogmatum illustrationem refert. Praecipue magnam et insolitam inter Christianos doctores rerum naturalium, ad hominem pertinentium notitiam ostendit, cuius exempla esse possunt, quae de usu bilis, de splene, renibus, glandulis aliisque humani corporis partibus differit, quae in summam lucem posuit nostrae aetatis virorum doctorum curiositas. Inter quae hoc loco indictum praetereundum haud est, quod mirabilis ille sanguinis circuitus eum non totus latuerit. Scribit enim ^o: *Diducitur vehementer et contrahitur arteria, harmonia quadam et ratione, initio motus a corde sumto. Sed dum diducitur a proximis venis vi trahit tenuem sanguinem, cuius respiratio fit alimentum spiritui vitali. Dum autem contrahitur, quod in se fuliginosi est, per totum corpus et occulta foramina exhaurit.* Sunt tamen in pulchro corpore naevi nonnulli, inter quos referendum quod *προῦπάεξες* animarum Origenianae fauere videatur ^p, quae tamen condonari scriptori elegantissimo facile possunt. Sane inter omnes, qui inter Christianos philosophati sunt, Nemesio si non primas, certe potiores partes tribuendas esse, licet in hoc capite vltimum eum occupare locum aetas incerta coegerit, non inuiti fatemur.

m) Ad Tertull. de anima cap. 5.

n) Ad Damascen. Tom. I. pag. 116.

o) Cap. 24.

p) LAVNOIVS de fort. Ariff. pag. 24. defenditur tamen in Oxon. ed. pag. 50.

LIBER SECVNDVS
**DE PHILOSOPHIA CHRISTIA-
 NORVM MEDII AEVI.**
 CAPVT PRIMVM,
**DE PHILOSOPHIA CHRISTIANORVM
 GRAECORVM A SECVLO SEPTIMO AD EX-
 PVGNATAM CONSTANTINOPOLIN.**

§. I.

*Ordinis et
 tractationis
 ratio.*

Enarrata historia philosophica veterum Christianorum, eorum nempe, qui sex primis post Christum natum seculis vixerunt; ordo iam poscit, vt sequentium quoque seculorum fortunam, quam philosophia habuit, exponamus, et qua facie aevi, vti haec periodus vocari consuevit, medii temporibus comparuerit, enarremus. Quod temporis spatium in historia philosophica valde memorabile est. Quemadmodum enim circa eius initia philosophiam gentilium cum secta Eclēctica exspirauisse, imperatoribus omnem cultum gentilem extirpantibus, *Tomo secundo* demonstratum: ita infelicibus Barbararum gentium inuasionibus, Romanorum imperium in Oriente valde quassatum afflictumque, in Occidente tantum non penitus deletum est, victorumque Barbarorum mores, barbaries quoque in omni eruditionis circulo secuta, et hoc etiam malo philosophia vehementer pressa est. Itaque philosophiae noua et peculiaris cum medio aeuo merito periodus statuitur, et quam aduersis ea fatis succubuerit, plenius enarratur. Dabimus in sequentibus operam, vt hoc quoque munere, quantum per vires licet, defungamur, et succinctam quidem, accuratam tamen medii aevi condamus philosophiae historiam. Quod cum a nemine haecenus praestitum sit, dabit Lector veniam, si nonnunquam vel cespitauerimus, vel lapsi fuerimus, eo quod in tam densis, quae tum ingruere coeperunt, temporibus euitari id vix queat. Omnem tamen adhibebimus cautionem, ne Lectori imponat fraus barbariei, et videat suis oculis, quantum nebulae illae veritatis luce dispellendae permittunt, quid de his seculis credendum sit. Veniam vero exoramus, si dictionis quoque, quae tum vehementer inualuit, barbaries, aliqua sermonem nostrum labe conspurcauerit, quod

a) Deplorarunt passim viri docti hunc defectum, vid. МОННОФ. polyhist. Tom. I. Lib. I. cap. 13. §. 1. pag. 74. ВУДДЕВС hist. phil. annot. illustr. pag. 230. ГРНЗКІВС

hist. phil. pag. 141. С. D. КОСІІВС Specim. emendat. philof. VIII. pag. 2. Quos tamen consulere iuuet, infra cap. II. dicemus.

quod euitari vix potest, vti pro instituti ratione ipsa saepe numero scriptorum verba adducenda sunt. Eum vero seruabimus ordinem, vt primum quidem philosophiae faciem in Oriente ad captam vsque Constantinopolin exponamus, eo enim tempore Oriens philosophari desuit, Graecique philosophi in Occidentales terras dilapsi sunt: deinde facta philosophiae enarremus, quae in Occidente inter Christianos a seculo septimo vsque ad duodecimum passa est. Quibus subiungemus scholasticae philosophiae, quae ab isto tempore vsque ad renatas literas regnavit historiam. Et respiciemus quidem ad philosophiam vniuersalem, quia vero arcte tum tempore cum angusta illa, quae obtinebat, encyclopaedia cohaerebat, ex literaria quoque historia ea tangemus, sine quibus philosophiae acta intelligi nequeunt.

§. II. Quam fortunam habuerit schola Platonica, hoc loco non repetemus, nisi quod iterum monendum sit, accidisse Iustiniani erga philosophos gentiles odio^{b)}, et interdicto, ne philosophiam publice docerent, vt primo quidem ad Chosroem Persarum regem deficerent, facta autem seculo sexto fere medio pace redirent quidem in Romanum imperium, paulo post vero plane exspiraret tota secta atque deficeret, vt suo loco probatum. Philosophia itaque Platonica vel Eclectica potius a Christianis discenda erat, inter quos multos quoque extitisse, qui ei adhaeserint, haecenus copiose probauimus. Quamuis autem inter orthodoxos quoque essent nonnulli, qui hoc philosophiae genere erant imbuti, potissimum tamen Origenis asseclae ei tenaciter adhaerebant. Causa huius studii neminem latebit, qui nouit, Origenem totum systema suum ex philosophia atque theologia Platonico-Alexandrina hausisse. Eius itaque partes qui sequebantur, ex hac ipsa philosophia praesidium petebant. Potior autem Origenistarum pars ex monachis constabat, qui vitae austeritate, quam expressit Origenes, ad eius admirationem permoti, citatim in eius sententiam, non obstantibus, quas ideo patiebantur, persecutionibus, transuerant. His itaque mediantibus philosophia Platonica vel Alexandrina in sacros monachorum secessus atque monasteria aufugit, cumque singularem viam, propius ad Dei visionem accedendi, et solutis corporeis vinculis, arctius se cum eo coniungendi commendaret, theologiae illius mysticae condendae occasionem dedit, quae, cum Pseudo-Dionysii scripta tanquam genuina inter hos homines irrepissent, magnamque obtinuissent auctoritatem, amplissime latifundia sua dilatauit, et in Occidentis quoque partes propagauit, vt suo loco ostendemus. Et haec quidem philosophiae Platonicae seculo septimo et se-

Fata philosophiae Platonicae in Oriente.

X x x 3

quenti-

b) Videndus PROCOPIVS in Anecdosis, quem exscripsit ZONARAS. Dubitat de Procopii hac in re fide CONRINGIUS Antiquit. Academ. Supplem. XVIII. pag. 238. seqq. eo quod Codicis Iustiniani tituli de professori-

bus vrbis Romae et Constantinopolis aliud testentur; sed constabit Procopio fides sua, si id de professoribus intelligatur gentilibus, quibus subtracta esse eo tempore salaria alii quoque scriptores testantur.

Fata philosophiae Aristotelicae post Sec. VII. in Oriente.

quentibus fata inter Graecos fuerunt, quae qui nosse cupiunt, eos theologiae mysticae inter Graecos vigentis, tandemque ad Latinos propagatae historiam consulere oportet. Aliter res cum Aristotelica philosophia se habuit, quae ab isto tempore laetiora, quam prius fata habuit. Cum enim ab haereticis orthodoxi armis quoque dialecticis pugnare didicissent, magnum illud, quod ideo veteres doctores Christiani aduersus Aristotelem conceperant odium, in admirationem conuersum est, coeperuntque philosophiae studiosi Dialecticae Aristotelicae operam dare, illos imitati, quos acerrime cum orthodoxis dimicasse nouerant, quod Dialecticam Aristotelicam excoluerint. Nulla enim tum secta erat, quae non ad has machinas confugeret, adeo, ut Iacobus quidam Edeffenus, Monophysita, ut suae parti hac ratione confuleret, Dialecticos Aristotelis libros in Syriacum sermonem hoc seculo conuerteret. Quamuis autem haereticorum nonnulli, qui scholas Alexandrinorum philosophorum frequentauerant, praeter Dialecticam Aristotelis ab istis prolixis commentariis explicatam, Platoniam quoque theologiam nonnunquam in subsidium vocarent, quod imprimis Monophysitae, et Apollinarii sectatores fecisse constat; tantum tamen abest, ut hoc modo Platonicae philosophiae sequendae inque usus suos vertendae auctores et exempla orthodoxis postea fuerint, ut potius Platonismus ea re in contemptum adduceretur, eoque proscripto triumpharet philosophia Aristotelica. Quae eo magis applausum meruit, quo magis recti verique sensus indies corrumpebatur, et conculcata eruditione solida, superficialia quaedam doctrina colorque aliquis quaerebatur, qualem egregie fundebat Dialectica Peripatetica. Ea enim cum theologiam inuassisset, et hoc habitu diuini doctrinae capita pingerentur, persuaferunt sibi plerique, egregie ita Ecclesiae consultum esse, quod his quasi muris munita essent aduersus haereticorum insultus Christiana dogmata. Factum inde est, ut semoto ex hominum conspectu Platonico philosophandi genere et in monasteria detruso Peripateticum florere inciperet; quod ubi paulo post Saracenis quoque placuit, veterno, in quem plerique collapsi erant excusso Graeci postliminio ad philosophiam Peripateticam redierunt. Hincque euenit, ut ab hoc tempore vix vnum alterumque inter Graecos inueniamus, Alexandrinae philosophiae peritum, eorum vero plures fuerint, qui Peripateticam philosophiam haud indiligenter excoluerunt, quorum potiores et celebriores iam temporum seriem sequentes enarrabimus.

Ioannes Damascenus.

§. III. Primus, qui post Philoponum in hoc stadio impigre currendi Graecis auctor extitit, fuit IOANNES DAMASCENVS a patria, ab eloquentia Chrysostrhoas, et Arabibus Almanfor dictus, pa-

tre

c) Dicemus ea de re quaedam infra.

d) Vid. Cel. Ios. SIM. ASSEMANVS Biblioth. orient. Vatican. T. I. pag. 498. Pertinent huc versiones Aristotelis Syriacae a Christianis sub Saracenis viuentibus confectae, de

quibus dictum in historia philosophiae Saracenicae, conf. HOTTINGER. Bibl. Orient. c. III. p. 291. seqq.

e) Conf. LA CROZE Hist. du Christianisme d'Ethiopie p. 5.

tre consiliario secretiori inter Saracenos natus, inter quos parentis defuncti locum in aula Chalifae primarium tenuit, postea vero dimissionem a Chalifa nactus, ad S. Sabae Lauram discessit, vt philosophiae atque theologiae operam daret, scribendisque libris magis otiosus vacare posset. Quam eius historiam, et quae reliqua ad eum pertinent, post historiae literariae scriptorum ecclesiasticorum^f auctores diligenter enarravit doctissimus operum Damasceni editor MICHAEL LE QVIEN, qui videntus^g. Nos instituti nostri memores, id hoc loco de eo notamus, insignem prorsus fuisse eius in philosophia et mathematicis disciplinis peritiam, quam magnopere extollit vitae eius scriptor Ioannes Hierosolymitanus. Id quod tamen pro captu et conditione eius, quo vixit, seculi cum quod intelligendum est; inter Arabes hoc tempore viam tandem philosophiae pararet, vt in historia philosophiae Saracenicae dictum, occasionem inde Ioannes nactus est in philosophia, quae tum commendari coepit, Peripatetica proficiendi. Quam commutata vita aulica cum monastica otium amplius nactus scriptis quoque excolere non destitit: legunturque inter eius opera *Capita philosophica*^h, quae Dialecticum argumentum exhibent, itemque *Dissertationes de animae partibus tribus, virtutibus quatuor, facultatibus quinque*ⁱ. Physicam autem, quae ei tribui a nonnullis solet, Nicephori Blemmidae esse, infra dicemus. In *sacris* quoque, quae scripsit, *Parallelis*, quamuis collectionem theologicam exhibeant de Deo, homine et virtutibus atque vitiis, multa attulit, in historia philosophica non negligenda, cum haud contemnenda lectionis copia esset instructus. Maxime vero ideo notandus hoc loco est, quod si non primus, inter primos tamen fuit, qui doctrinae Christianae capita methodo philosophica enarrauerunt, et philosophiam Peripateticam ad theologiam transtulerunt, cuius rei specimen est *Expositio eius accurata fidei orthodoxae*. Vnde non errant, qui inter primos systematum theologicorum conditores Damascenum referunt^k. Et hac quoque causa permoti viri quidam eruditi, Damascenum inter proavos Scholasticorum numerant, ipsiusque philosophiae Scholasticae initia ab eo deriuant^l. Quod vtrum recte fiat, infra dicendi locus erit commodior, vbi historia philosophiae scholasticae erit explicanda. Illud certum, Damasceni vestigia secutos ab hoc tempore fuisse plures, qui theologiam habitu induerunt philosophico. De quo tamen alibi dicendum est. Qua ratione vtrum studio illo Christum cum Aristotele fociandi magnopere de re Christiana Damascenus meruerit, aliis expendendum relinquimus. Ceterum cum superstitioni, maiorumque

f) His addi possunt FABRICIUS Bibl. Graec. Vol. II. p. 777. BAYLE Dict. T. II. p. 238. IO. CHR. COLERVS pec. Diss. Witteb. 1714.

g) Prodiere opera Damasceni curante MICH. LE QVIEN Paris 1712. II. Vol. fol. vid. Act. Erud. 1713. p. 1. qui iis ALLATI Tr. de scriptis Damasceni adiecit.

h) T. I. p. 2.

i) Ibid. p. 574. seqq.

k) FABRICIUS loc. cit. BAYLE loc. cit. not. F. p. 240. LE QVIEN Prolog. T. I. p. 119. ARNAVD perpetuité defendue Lib. II. c. 6. p. 229.

l) HOTTINGER. Hist. eccles. Sec. VIII. p. 475. TRIBBECHOV. de DD. scholast. c. VIII. p. 287. NAVDE Addit. a l'Histoire de Louis XI. p. 351. seqq. aliique.

que venerationi adeo fuerit addictus Damascenus, vt nec a mendacis abstinuerit ^m, iudicabunt inde, qui norunt, quid philosophia sit, quam in philosophorum classe is sit ponendus. Ioannem Mesue Damascenum, Medicum inter Arabes celeberrimum, aliosque huius nominis cum hoc monacho confundendos non esse, supra in historia philosophiae Saracenicae iam monuimus ⁿ.

*Barbaries
Sec. VIII. et
IX. ingruens
inter Graecos.*

§. IV. Inter Graecos Romano imperatori parentes hoc et sequenti seculo magnae obortae sunt tenebrae, et tantum non penitus abiecta iacuit cum reliquis literis philosophia. Cuius causae praeter torporem ingeniorum, qui plerosque eo tempore inuasit, coniciendae sunt partim in ignorantiam imperatorum, literis neque honorem neque pretium statuentium, partim in crebras Arabum incurfiones, quae Graecorum ditio- nes vehementer presserunt. Illius exemplum esse potest Leonis Isauri barbaries, his verbis ZONARAE ^o enarrata: *Domus erat basilica proxime forum aerarium, in qua multi codices et humanae et generosioris et diuinae sapientiae asseruabantur, ab antiquis temporibus ei ad habitandum assignata, qui eruditione excelleret, quem oecumenicum doctorem appellabant. Is duodecim contubernales habebat excellenter eruditos: his publicus victus praebebatur, hos eruditionis et cognitionis auidi accedebant, hos imperatores ad rerum gerendarum consilia adhibebant. Eos Leo si cepisset et in suam sententiam (περὶ οικονομίας) pertraxisset, omnia sibi confecta putabat. - - Sed cum saepe cum iis egisset frustra, eos domum dimisit in illas aedes regias, multamque materiam aridam circum eos collocatam noctu incendi iussit, atque ita aedes cum libris et doctos illos ac venerabiles viros combussit.* Fatemur quidem, dubiam ea in re nobis videri Zonarae fidem, cum nec sceleris atrocitatem alius scriptor tradat, nec collegii eius doctorisque oecumenici alibi fiat mentio; satisque notum fit, Zonaram more seculi sui, non semper esse accuratum, animoque interdum scribere variis praepiudiciis impedito; vnde historiam hanc FRANCISCO PATRICIO ^p indubiam visam, se haud temere affirmare velle recte pronuntiauit HERMANNVS CONRINGIVS ^q. Quodcunque vero Zonarae narrationi pretium statuatur, illud certum historicorum fide, et imprimis PAVLI DIACONI ^r est, imperatorem in εικονολάτρειας furem, et supplicii, et tormentis, et quibuscunque posset saeuitiae generibus viris doctis fuisse grauissimum vereque intolerabilem, et, quod ille addit, *eruditionum scholas et piam eruditionem a Constantino Magno bucusque conseruatam extinxisse.* Quantam itaque iacturam tunc philosophia fecerit, facile ex his intelligitur ^s.

§. V.

m) Vid. BARONIUS ad Ann. XXXI. n. 75.
CASAVE. Exerc. Antibar. XIII. n. 38. p. 305.
n) Conf. FABRICIUS loc. cit.
o) Ann. T. III. p. 123.

p) Discuss. Peripatet. T. I. Lib. I. p. 143.
q) Antiq. Acad. Diss. I. p. 29.
r) Lib. XXI. c. 19.

s) Omniadaram vero familiam, quibuscunque

§. V. Rediit tamen lux quaedam, ut literis reliquis ita philosophiae, seculo nono medio Michaelē et Bardā imperantibus. Hic enim cum literas omnes extinctas iacere videret, intelligeretque, quanta inde damna reipublicae accerferentur, quae sub ignorantiae et barbariei iugo gemebat, valde autem Chalifarum Saracenicorum exemplis excitaretur, de refuscitandis literis reuocandaque philosophia serio cogitavit, et pro temporum istorum conditione perfecit. Testem iterum damus ZONARAM¹, qui haec de Bardā habet: *Nibil autem fecit, nisi quod eruditionis prouehendae magnum studium habuit: nam philosophia neglecta iacebat, ac prope omnino extincta erat, ut ne scintilla quidem eius superesset: in causa fuerat imperatorum inscitia. Sed hic cuius disciplinae scholas constituit, et doctores designauit et singulis publica stipendia decreuit. - - Et Leonem cum otium agentem inuenisset, ceteris magistris praeposuit. Itaque effecit, ut literae restorerent, exiguoque tempore incrementa caperent. Idem etiam leges ciuiles, quarum cognitio iam pene omnino obsoleuerat, reuocauit. Vbi non contemnenda videtur coniectura CONRINGII², suspicantis, illud omne beneficium Photii consiliis deberi; hunc enim fuisse ab eruditione quam optime instructum³ eundemque gratia atque auctoritate apud Bardam valuisse. Et haec quidem seculo nono contigerunt. Maior autem lux affulsiit seculo decimo, quo restituisse philosophiae honorem Constantinum Porphyrogenetam auctor est anonymus, cui geoponicas eclogas Constantini debemus. Is enim imperatorem in praefatione ita alloquitur: *Primum philosophiam et rhetoricam iam perditas et ad immensam obliuionis profunditatem demersas mirabili artificio et prudentia retraxisti, robusta dextera tua illis exporrecta. Deinde vero etiam alias omnes scientias ac artes renouauisti. Quod ne a laudatore dictum videatur, ecce ipsa quoque ZONARAE⁴ verba: ἐπιμελέθη δὲ καὶ τῆς φιλοσοφίας αὐτῆς, ἐπιτελησμένης ἤδη σχεδὸν, ἀλλὰ μὲν τοὶ καὶ τῶν ἐπιστημῶν διδασκαίλας, ἐπισήσας καὶ ἀναζωπυρήσας ἐκλειπούσας αὐτάς, Curam etiam ad ipsam philosophiam conuertit, quae iam fere intercederat, et scientiarum doctores constituit, ut deficientes eas iterum accenderet. Idem CEDRENVS habet: *Scientias arithmetica, musicam astronomiam, geometriam, et omnium principem philosophiam, quae iam longo tempore ob incuriam et inscitiam imperatorum perierant sua industria instaurauit, conquisitis qui in quouis genere excellerent ac constitutis doctores, et diligentibus receptis ac conductis. Quo factum est, ut exiguo temporis decursu barbarie profligata urbs denuo literis***

*Philosophia
ex parte re-
stituta a Bar-
da.*

*Sec. X. phi-
losophia inter
Graecos pro-
mota.*

que possent, locis expugnatis literas extinxisse, in historia Saracena iam probauimus, et Alexandria capta exemplum est. Quod non potuit non barbariam ingruentem vehementer alere et augere.

¹) Tom. III. pag. 129.

²) Antiqq. Acad. Suppl. XXIV. pag. 252.

³) Dicemus de eo paulo infra.

⁴) loc. cit.

literis floruerit. Ab hoc itaque tempore vsque ad captam urbem philosophiae ibi honor habitus est. Quam tamen caue cum pristinorum temporum elegantia compares ².

*Michaël
Pfellus se-
nior.*

§. VI. Inter primos, qui ingruente barbarie fugientibus Musis manus iniecere, et inualescenti ignorantiae se obiecere, fuit MICHAEL PSELLVS, cum iuniore huius nominis, de quo infra dicemus, non confundendus. Is in Antro insula versatus, cum vbique tenebras oboriri literis videret, humanitatis et philosophiae studia, quantum pote excoluit, tantoque studio Alexandrinae quoque theologiae pernoscendae se tradidit, vt gentilismi suspectus fieret, et imprimis Constantinus discipulus eius atroci accusatione ei obiiceret, repudiata eum Christianorum fide Graecorum *τελειός* amplexum fuisse, Deos gentilium exosculatum. Cuius accusationes colorem sine dubio a philosophia et theologia Alexandrina, quam curiose perquisiuerat Michaël, accepit. Cui calumniae occurrendum ratus, et prolixo carmine, ad quod prouocat LEO ALLATIVS ^a, se defendit, et vt omnibus constaret, se Christianum esse, Photio patriarchae, post Ignatii restitutionem intimioribus Christianae doctrinae mysteriis imbuendum se tradidit, quamuis aetate iam prouectiori esset. Ita maturus annis et eruditione ad scribendum se accinxit, hodieque multa Pselli supersunt opuscula, quae tamen pleraque iuniori Psello tribui solent: inuito ALLATIO ^b, monente: *Cum scripta omnia, quae Psellum patrem indigent, nec tractandi ratione, nec inueniendi acumine, nec dicendi forma, nec figurarum coloribus conueniant, sed alia incomtam illam et Graecam philosophiam, non barbaram scilicet, sed virilem, et quae suo splendore nitescat, prae se ferant, alia cum Musis ludant, et Gratis et verborum flosculis, et comto periodorum instructu hilariter subsiliant, diuersos sibi parentes pro ingenii diuersitate reposcere.* Contenditque hoc stili et scribendi caractere ductus, praecipue ad senioremem Psellum referenda esse, quae Aristotelis libros plerosque per modum paraphrasis non ineleganter exponunt. Semperque addit, se de dialogo illo, in quo *Operationes daemonum* asseruntur, deque eius auctore subdubitasse, ductum consideratione stili floridioris, rerumque extra Peripateticorum scholas Platonis et Zoroastris sententiis affinium, et magicorum illorum nugamentorum, quae Pselli et Leonis discipuli colloquia mire referant. Quam coniecturam incertam quidem esse, at verisimilitudine tamen non destitui omnino fatendum est. Vt enim alias, quas affert Allatius, suspiciones omittamus, longe propius ad verisimilitudinem accedit, seculo nono, quo spirabant adhuc monumenta philosophiae Alexandrinae, et Orientalis, quorum vestigiis plenus est iste dialogus, virum ob horum dogmatum cognitionem atque studium in suspensionem vehementer adductum, talem libel-

^a) Conf. CERNING. l. c. p. 261.

^a) De Psellis pag. 2.

^b) loc. cit.

libellum conscripisse, quam seculo vndecimo hominem totum Peripateticum talia edidisse. Sed nihil tamen ea de re definiri pro certo potest, cum et iunior Pfellus Alexandrinae theologiae notitia non caruisse videatur.

§. VII. Pfalli huius discipulus fuit LEO, ob singularem peritiam in scientiis philosophicis, PHILOSOPHVS cognominatus. Valde confusa est apud plerosque scriptores eius memoria, quia eum plerique cum Leone sapiente, imperatore, de quo postea dicemus, confundunt. Noster teste IOANNE SCYLIZA, cuius verba adduxit LEO ALLATIVS ^c, *litteris et poetis ut ipse ferebat, initiatus fuit Byzantii, Rhetoricam, philosophiam, arithmeticam et reliquas scientias in Antro insula didicit, ibi versatus cum Michaële Psello, praestante viro, ab eoque principiis tantum et quibusdam praeceptis, occasionibus discendi instructus, neque tantum, quantum desiderabat, adeptus monasteria peruagatus est, librosque in iis repositos perquirens atque scrutans, studiose meditans ad tantae doctrinae fastigium emerfit.* Id famae culmen iam sub Theophilo imperatore conscendisse, narrat ZONARAS ^d, ea occasione, quam nos supra iam in historia philosophiae Saracenicae retulisse recordamur. Nempe Leonem philosophum cum multos haberet discipulos, diligenter et accurate eos in philosophia et mathematicis scientiis erudiuisse; ex his captum vnum a Saracenis, dum confessui philosophorum et mathematicorum in aula Chalifae interest, problema aliquod, Saracenis philosophis imperuim soluisse, et interrogatum a principe, se id Byzantii a Leone didicisse affirmavisse, magistro plurium discipulorum, *viro εν τοῖς τῆς φιλοσοφίας λόγοις πάντι ἀπαρεμύλλω*, quae verba sunt historici, *in philosophicis rationibus incomparabili.* Hunc Agarenorum principem ad Leonem misisse cum litteris, quibus illum, vt ad se ipsum veniret, inuitauerit. Leonem autem veritum, ne in crimen veniret, si ab hoste literas accepisset, epistolam Dromi Logothetae tradidisse, sicque Theophilo innotuisse, qui tantum virum beneficiis affectum publice docere iusserit. Addit his ZONARAS: Eum Theophilo mortuo ob honorem imaginibus sacris non delatum ea dignitate iterum priuatum esse; Bardam autem, cum otium eum agere inuenisset, ceteris magistris praefecisse, sicque effecisse, vt hoc Leone auctore literae reflorescerent. Eadem tradit IOANNES SCYLIZA CVROPALATES ^e his verbis: *Philosophiae igitur dux et magister erat Leo ille magnus philosophus, ex fratre nepos Ioannis patriarchae, qui etiam Thessalonicas thronum consecutus est, et paulo ante eiectis iconomachis, ipse quoque eiectus fuerat: et scholas aperiens, ad banc scholam perductus fuerat, ac prius ille a Theophilo imperatore*

Leo philo-
pbus.

Y y 2

cogni-

c) l. c. p. 5. Eundem locum adduxit etiam MARTIN. HANCKIUS de Byzantin. rerum scriptoribus P. I. cap. 26. §. 2. pag. 479.

d) Tom. III. pag. 129.

e) In Chronico, cons. HANCK. l. c.

cognitus est hac ratione, cum omnes disciplinas ille ita feliciter esses adeptus, ut nullus alius, vel unam tantum, in vili quodam domicilio degens, quicumque vellet, quam quisque instruisset, edocebat. Ex his patet, huic praecipue magistro illam literarum et philosophiae *παιδαγωγικῆν* deberi, quam seculum nonum expertum est. Scripta de eo non supersunt, nisi cum COMBESISIO ^f et FABRICIO ^g *Oracula* illa, siue vaticinia Leoni imperatori tribuit solita ad hunc Leonem referre malis, quem astrologiae iudiciariae peritissimum fuisse constat.

Photius.

§. VIII. Omnium tamen maxime reflorescentium literarum et philosophiae studia promouisse censendus est PHOTIVS, patriarcha Constantinopolitanus, et nomine et re illustris. Non narrabimus memorabilem vitae eius scenam, qua his sede patriarchali a Basilio Macedone, et a Leone motus est, quaeque totam fere Orientalem Ecclesiam commouit: hoc enim ad annales ecclesiasticos pertinet, qui magni viri fata et vicissitudines fere enarrare solent. Pleraque vero, quae ad vitae eius historiam pertinent, diligenter congeffit MARTINVS HANCKIUS ^h, qui videndus. Nobis inter restauratores eruditionis et philosophiae praecipue Photius hoc loco numerandus est, eo quod et ipse elegantissimam doctrinae omnimodae copiam possidebat, et auctoritate sua apud principes rem literariam plurimum promouebat. Et illius quidem testimonium hoc affert NICETAS, in *Vita Ignatii patriarchae*: *Grammaticae literaturae et carminis pangendi, dicendique laude, quin et philosophiae et medicinae et omnium prope disciplinarum liberalium externarum studio cognitioneque tantopere florebat, ut aevi sui facile princeps haberetur, immo et cum veteribus certare posset.* Cuius specimen hodie adhuc extat Bibliotheca, siue Acta ista Eruditorum, quibus librorum sibi praelectorum excerpta exposuit, additisque iudiciis suis, quantus in arte critica, inque disciplinis omnibus esset, ostendit. Non recensemus praestantissimi libri vel laudes vel historiam vel naeuos etiam aliquos, cum heic nobis otia fecerit doctissimi FABRICII ⁱ diligentia, sed id modo Lectorem monemus, debere nos Photio multorum librorum philosophicorum, ex parte deperditorum, notitiam, quae, quam felici successu, quamque sano iudicio philosophorum scripta legerit, et imprimis philosophicam historiam excoluerit, in aprico ponit. Leguntur enim compendia librorum SYNESII *de prouidentia* ^j, EUSEBII *aduersus Hieroclem* ^k, PHILOSTRATI *de vita Apollonii Tyaneni* ^l, Anonymi *de caussa vniuersi contra Platonem et Alcinoium* ^m, quem Hippolytum esse nonnulli volunt, THEMISTII et LVCIANI *operum* ⁿ, DAMASCII *de admirandis operibus, de daemo-*

f) Biblioth. concionat. Tom. I.

g) Bibl. Graec. Vol. VI. pag. 366.

h) loc. cit. cap. 18. pag. 269. seqq.

i) Conf. HANCK. loc. cit. §. 7. pag. 372.

k) Bibl. Graec. Vol. IX. pag. 463. seqq.

l) Cod. XXVI.

m) Cod. XXXIV.

n) Cod. XLIV. et CCXLI.

o) Cod. XLVIII.

p) Cod. LXXIV. CXXVIII.

daemonibus et de animarum apparitionibus ¹, TIMAEI SOPHISTAE *de vocibus apud Platonem* ², BOETHII *Lexici-Platonici* ³; DIONYSII ARGEI *Dyſticatorum ſive Miscellaneorum phyſico-mathematicorum* ⁴, NICOMACHI GERASENI *theologumenorum arithmetlicorum* ⁵, SOTIONIS *de fluminibus* ⁶, DIONIS CHRYSOSTOMI *Differtationum* ⁷, HIEROCLIS *de fato* ⁸, PHILOPONI *Refutationis Iamblichi de Imaginibus* ⁹, DAMASCII *Vitae Iſidori* ¹⁰, THEOPHRASTI *Scriptorum quorundam* ¹¹ etc. In quibus omnibus recensendis non lectionis tantum copiam prodidit, ſed ſingularem quoque in philoſophia omni peritiam. Studiis vero tantis exercitatum mirum non eſt, ad ſummae dignitatis munera promotum eſſe Photium, quibus, vt reipublicae ſacrae et ciuili, ita literatae quoque, vtiliſſimam praefare operam potuit. Ante eccleſiaſticas dignitates enim Protospatharii et Protoſecretarii munus geſſit, Senatorque Conſtantinopoli electus eſt: tum, depoſito Bardae conſilio Ignatio, Patriarcha Conſtantinopolitanus conſtitutus eſt, iure an iniuria? noſtrum hoc loco non eſt definire. Id certum, digniorem haud vidiffe ſedem patriarchalem, licet onus inuitus et coaetus ſuſcepiffet. Quae res miros illi totique Eccleſiae Graecae motus excitauit, quibus tamen non obſtantibus literas quo pacto poſſet, promouit. Cumque diuerſo Baſilii ſtudio iterum patriarchatu deiiceretur, inter grauiffimas perſecutiones, quas perpetiebatur, hanc retulit, quod ſtudiorum conſolatio, detractis libris ei ſurriperetur. Scribit enim inter alia ad imperatorem Baſilium ¹²: *At nos etiam libris priuamur, et hoc certe nouum et paradoxum, recens in me excogitatum conſilium: et ad epifcopos* ¹³. *Quid enim aliud dicendum reſtat, cum nec hominum aliquem librum liceat intueri, nec cum libris commercium habere, praefertim iis, qui maximum ſolamen et principale legentibus poſſunt ſuppeditare.* Reconciliatus autem imperatori, et in aulam atque palatium regium euocatus Leonem atque Conſtantinum ceterosque Baſilii filios in humanitatis et philoſophiae ſtudiis ea dexterritate erudiuit, vt Leoni σοφον nomen poſtea haereret, vt deinceps dicemus. Immo ob perſpectam eius ſapientiam et eruditionem Baſilium Photium fatis concedente Ignatio ſedi patriarchali reſtituiſſe, ipſi ſcriptores Byzantinae hiftoriae fatentur ¹⁴. Nec alio ſolamine, altera vice ſub Leone exilium paſſus, miſeriarum cumulos leuauit, dignus meliori forte, quam ei inuidia clericorum, et aulae fraudes, Romanorumque ambitio vehementer perturbauere.

§. IX. Ex Photii diſciplina, vt dictum, prodiit LEO VI. imperator, Baſilii Macedonis filius, qui a tanto magiſtro humanitatis et philoſophiae

Leo ſapientis imperator.

Y y 3

g) Cod. CXXX.

r) Cod. CLI.

a) Cod. CCKV.

b) Cod. CCXLII.

s) Cod. CLIV. t) Cod. CLXXXV. CCXI.

c) Cod. CCLXXXVIII.

u) Cod. CLXXXVII. x) Cod. CLXXXIX.

d) Ep. 97.

e) Ep. 174.

y) Cod. CCIX. z) Cod. CCXIV. CCLI.

f) Vid. H A N C K. loc. cit. pag. 360.

sophiae praecepta accepit, imperioque praefuit ab anno DCCCLXXXIX. ad MCCCCXI. de cuius vita factisque annalium ciuiliū et ecclesiasticorum, conditores, et ex his MARTINVS HANCKIUS ^g videndi. Hunc ad tantam eruditionis philosophicae perfectionem peruenisse veteres vnanimi consensu referunt, vt inter literatissimos aevi sui viros referretur. Hinc non σοφῶν tantum nomen ei tributum, sed et philosophi, frustra id negante ALLATIO ^h. ZONARAS ⁱ enim huius Leonis acta enarraturus hunc narrationi suae praefixit titulum: βασιλεία Λεόντος Φιλοσόφου, imperium Leonis philosophi. Isque de studiis eius inter alia testatur ^k: *Fuisse doctrinarum omnis generis amatorem, et arcanae quoque illius, quae per incantationes futura diuinat, versatum etiam in doctrina de motibus siderum eorumque effectibus.* Poteramus huc quoque referre testimonium CONSTANTINI MANASSIS ^l, qui inter alia de Leone:

‘Ο μνημομαθέστατος ἐν βασιλευσι Λέων.

Infinitis disciplinis excultus inter imperatores Leo.

Et paulo post:

‘Ο δὲ φιλοσοφώτατος ἐν βασιλευσι Λέων

Maximus philosophus inter imperatores Leo.

Sed obstat temporum series, quo minus de imperatore Leone intelligi possit, probatque Allatii obseruationem, monentis, in suo codice pro ἐν βασιλευσι legi ἐν φιλοσόφοις adeoque haec de Leone philosopho Pfalli discipulo esse intelligenda. Ad hunc imperatorem plerique oracula illa XV de futuris imperatoribus, patriarchis rebusque CPolitanis referunt, quae multoties edita, tandem PETRI LAMBECII quoque cura lucem viderunt ^m, quae tamen ante Leonis sapientis aetatem diu iam iactata fuisse in aula Byzantina viris doctis ⁿ obseruatum est. Vnde, quod supra iam monuimus, maluit FRANC. COMBESIUS ^o ad Leonem philosophum ea referre, quem in astrologiae iudiciariae et apotelesmaticae facultate imperatori praestitisse putat. Quae tamen mera coniectura est, licet non omni probabilitate destituta. Cui si aliam adiciere licet, verisimile nobis videtur, eiusmodi oracula iam diu inter libros imperatorios in bibliotheca Palatina latuisse, Leonem vero imperatorem, quem propensissimum studiosissimumque harum nugarum amatorem fuisse Zonaras testatur, protracta eiusmodi oracula ex puluere et squalore forulorum vulgasse, hincque nomen illis a Leone haesisse. Cuius coniecturae fundamentum suggerit continuator THEOPHANIS,

g) loc. cit. cap. 23. pag. 412. seqq.

h) De Pfallis §. 5. pag. 5.

i) Tom. III. pag. 141.

k) loc. cit. pag. 143.

l) Ann. v. 5237. 5365.

m) Vid. FABRICIUS bibl. Graec. Vol. VI. pag. 364.

n) Ibid.

o) loc. cit.

NIS ^p, demonstrans, illius mortem, qui LXX annis ante Leonem sapientem occisus est, oraculo eiusmodi fuisse praefignificatam. Scribit autem: *Oraculum vero Sibyllinum erat in quodam libro Palatinae bibliothecae repositum, quo non sola nuda oracula, verum etiam eorum, qui imperio potituri essent, figurae formaeque coloribus expressae continebantur.* Verum haec *ὡς ἐν παρόδῳ*. Ex hoc vero Leonis in astrologiam iudiciariam studio patet, sapientis nomen eum non sensu stricto et philosophico meruisse; sed aut adulationis titulum fuisse, aut propter literaturae atque philosophiae peritiam, ceterorum imperatorum imperitiae et ignorantiae oppositam, aut propter studium in clerum deuotionemque, quam morum placidissimorum encomio scriptores Byzantini extollunt ^r, datum fuisse, adeoque purpuratum hunc philosophum in throno magis imperii, quam in cathedra philosophica locum meruisse. Qualis vero eius eruditio fuerit, ex reliquis eius scriptis iudicandum est, quae recenset **FABRICIVS** ^r

§. X. His praecipue auctoribus atque promotoribus philosophiae studium cum reliqua literatura caput iterum efferre coepit, prodieruntque ex schola Leonis philosophi complures viri docti, quorum memoriam interire non patitur philosophica historia. Inter hos memorandus nobis est **NICETAS DAVID**, Paphlago, *vita Ignatii CP. patriarchae* notus, quo titulo inter scriptores rerum Byzantarum locum aliquem habet ^s. Is ob philosophiae peritiam philosophi nomen accepit, quod et **NICEPHORVS** ^t ei tribuit, et codices manuscripti, ad quos prouocant **LEO ALLATIVS** ^u et **CASIMIRVS OVDINVS** ^x. Nihil tamen quod ad philosophiam spectet, hodie superest; Dauidem enim, qui Graece scripsit, *quaestiones in philosophia et commentarios in Aristotelis categorias et quinque voces Porphyrii*, quos msc. memorat **Gefnerus**, ad eum non pertinere monuit *κρίτικώτατος* **FABRICIVS** ^y, ideo **KOENIGIVM** ^z notans, qui ad eum libellos istos retulerat. Is exeunte seculo nono adhuc vixit. Serius nomen in philosophia sibi fecit **MICHAEL EPHEVS**, quod nomen inter interpretes Aristotelis Graecos celebratur, variisque in eius scripta commentariis praefigitur, quos recensuit **FABRICIVS** ^a. Quis autem fuerit, certo non constat. Sunt qui **Michaëlem Ephesum** cum **Michaële Psello** eundem esse coniecerunt: at hos frustra esse fallique turpiter, recte obseruauit **LEO ALLATIVS** ^b, quamuis enim vterque in Aristotelem commentatus sit, in modo tamen ac methodo exponendi Aristotelem valde differunt: et **Psellus** quidem

Nicetas David.

Michaël Ephesus.

continua

p) Lib. I. in vita Leonis Armenii cap. 22.
 q) Vid. **HANCK.** loc. cit. Latini pios hoc seculo dixere.
 r) loc. cit. pag. 357. Temporis barbariem ex stilo cognoscere licet.
 s) **HANCK.** de Byzantin. rer. script. P. I. cap. 16. pag. 258. **FABRICIVS** Bibl. Graec. Vol. VI. pag. 431. **CAVE** Hist. lit. S. E. p. 473.

t) Lib. XIV. cap. 28. conf. **ALLATIVS** de **Psellis** §. 13. pag. 9.
 u) loc. cit. et de **Simonibus** pag. 10.
 x) De S. E. Tom. II. pag. 215.
 y) loc. cit. z) **Biblioth.** pag. 237.
 a) **Bibl. Graec.** Vol. II. pag. 116. 130. 134. 135. 152. 1X. pag. 365.
 b) De **Psellis** §. 32. pag. 22.

continua textus paraphrasi sententiam aperit, Ephesius non nisi difficilioribus operam dat, clara apertaque, vti cuique obuia, negligit. Aliud itaque suspicatus Allatius, cum obseruasset, sensuum ac enarrationum similitudinem hos duos auctores vnum ab alio adiutum fuisse, satis indicare, vel vtrumque ab alio et ex vno fonte vtriusque monumenta corriuari: se vero non habere, dixisset, a quo Pfellus sua hauserit, coniecit, Ephesium ex Pfelli siue ore siue monumentis ea habuisse, esseque hunc Michaëlem Ducam Parapinaceum dictum, Pfelli discipulum. Hunc enim dum summam imperii teneret, a Pfello edoctum, illo amisso in Ephesium delatum illius Ecclesiae antistitem consecratum esse. Sed haec verifimiliora prioribus non sunt, immo sibi contradicunt. Cum enim Allatius ipse contra Gesnerum moneat, vtriusque scriptoris diuersum prorsus genium, modum methodumque esse, inde sane argumentum peti nequit, vel ex eodem vtrumque fonte hausisse, vel vnum ab altero didicisse. Vt taceamus, solum nomen, locum, et disciplinam Pfelli non sufficere, vt inde pro Michaële Duca concludatur, cum Ephesi multi potuerint esse scriptores Michaëlis nomine insigniti. Nec probabile est, Michaëlem Ducam, dum imperio praesset, a Pfello informatum tantam Peripateticae philosophiae cognitionem sibi acquisiuisse, quanta in his commentariis deprehenditur. Merito itaque coniecturam hanc auctori suo, vt ipse vult, remittimus: parum referre putantes, quis ille fuerit, cum sufficiat legi eius commentarios non contemnendos.

Magentius.

§. XI. Incerta quoque aetas est MAGENTINI, metropolitae Mytilenensis, cuius inter exegetas Aristotelis haud obscurum nomen est. Post Philoponum vixisse, ex eo patet, quod ad eum prouocat ^c, adeoque errarunt, quos KOENIGIVS ^d ait, Magentinum seculo sexto addixisse. Sed et longe serius eum vixisse ex eo colligi potest, quod Proclum et Marinum inter interpretes Aristotelis veteres refert ^e. Leonis ei nomen praefixit LABBEVS ^f, et post hunc LAMBECVS ^g, quod tamen codices msc. ignorant. Collegit is ex Ammonio, quem valde extollit, *Exegeſin in Aristotelem de Interpretatione*, itemque *Commentarium in priorum Aristotelis Analyticorum libros*, de quibus videndus FABRICIVS ^h. In his operam quidem dedit, vt Peripateticos γνησιους sequeretur, vnde saepius ad Alexandrum Aphrodisaeum, ἐξηγητῶν nomine, prouocat ⁱ. Legisse tamen eum Platonicos quoque, inde colligitur, quod non solum ad Iamblichum respexerit, sed et de Pythagoricis numeris eorumque significatione differuerit ^k. Certior aetas est EVSTRATII metropolitae Nicaeni, ille enim imperante Alexio Comneno vixit, ineunte seculo duodecimo. Magnificum est, quod ei ab ANNA COMNENA ^l, imperatoris filia tribuitur elogium; ei enim vocatur

Faustianus.

c) pag. 24.

d) In Biblioth.

h) Bibl. Graec. Vol. VI. p. 385.

e) pag. 31.

i) pag. 4. et alibi.

f) In conspectu interpp. Platonis et Aristot.

k) pag. 7. et 38.

g) De B. V. Lib. VII. cod. 29. 52.

l) Alexiad. pag. 455.

ῥεῖται ἀντὶ τὰς θεῖα σοφίας, καὶ τὰ θύραθεν αὐτῶν ἐπὶ ταῖς ἀλλεῖας μακρόν, ἢ οἱ περὶ τὴν σοφίαν καὶ ἀκαδημαίων ἐνδιατρίβοντες, *Vir in rebus diuinis externisque apprime eruditus, in Disputationibus maiorem sibi locum vindicans, quam Stoici atque Academici.* Scripsit is cum aduersus Latinos, praecipue Chrysolanum Mediolanensem, quae huius loci non sunt, partim in Aristotelem, cuius *Libros Dialecticos et morales* commentariis explanauit. Eorum recensionem dant FABRICIUS ^m et OVDINVS ⁿ. Sed et ex hoc seculo MICHAEL ANCHIALVS, Patriarcha Constantinopolitanus, huc referendus est, quem summum philosophum vocat THEODOR. BALSAMON ^{*}.

Michael Anchialus.

§. XII. Seculo XIII. medio aliquod in philosophia nomen sibi comparauit NICEPHORVS BLEMMIDES, presbyter et monachus monasterii in Emathis, qui vitam asceticam cum philosophia seueriorem coniunxit. Is cum Theodori Lascaris praceptor ob singularem eruditionem esset delectus, ab eo imperio potito patriarcha Constantinopolitanus designatus est, Nicephorus autem constanter recusauit. Laudat eum NICEPHORVS GREGORAS ^o, testatus, *multis eum virtutibus fuisse insignem, et sapientia varia instructum, tum ea, quae apud gentes in pretio est, tum ea, quam Ecclesiae antistites et oratores in nostram utilitatem prodiderunt.* In vtraque etiam arena se non ignobilem scriptorem praestitit. Vt taceamus enim, quae de argumento theologico scripsit, alibi enarranda ^p, maxime *Epitome Logica et Physica* secundum mentem Aristotelis conscripta in usum Ioannis Ducae inclaruit. Vtramque epitomen non Graece tantum, sed Latine quoque edidit THOMAS WEGELINVS, Augustanus vir Graece doctissimus ^q.

Nicephorus Blemmides.

§. XIII. Seculo XIII. floruit GEORGIUS PACHYMERES origine Constantinopolitanus, patria Nicaenus: qui ingenium a natura nactus elegans scientiisque aptissimum, id optimarum disciplinarum studio

Georgius Pachymeres.

ita

m) Bibl. Graec. Vol. II. p. 151.

n) De S. E. T. II. p. 921.

*) Praef. ad Nomocan. Photii in IUSTELLI Biblioth. Iuris Can. Vet. T. II. p. 814. Plura de eo videnda apud OVDINVM de S. E. T. II. p. 1532.

o) Lib. III. p. 25.

p) CAVE Hist. Lit. S. E. p. 635. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. VI. p. 635.

q) Aug. Vindel. 1606. secuta est versio anno sequente. Rarissima est illa versio, et magno laborum helluoni Fabricio non visa, qui ideo loc. cit. p. 342. Caueum reprehendit, afferentem, illam prodidisse, quam inter reulas nostras praesentem intuemur. Monet in Dedicacione, hanc physicam iam editam esse inter Opera Damasceni a IACOBO BILLIO Par. 1577. 1603.

eam vero hoc Blemmidae physicum compendium non integrum referre, sed 17. tantum capita. Absoluta quoque hac versione se incidisse in GEORGII VALLAE Opera, et inter ea physiologiam eius deprehendisse, totam ad verbum ex Blemmida, suppresso tamen eius nomine, transcriptam, additis tantum capitibus duobus de cometis et de coelo. Valde vero eum a sensu verborum Graecorum aberrauisse, et ita obscure vertisse, vt Graeci sermonis peritus facilius Graece legere possit. Adiecit autem, Wegelinus in margine loca Platonis et Aristotelis, ad quae Nicephorus passim respexit. Ceterum hic Wegelinus cum Voegelino Augustano, Viennam postea translato, confundendus non est, quod quibusdam ipsique Fabricio accidit. Hoc enim ille integro seculo iunior est.

ita excedit, ut inter celeberrimos Graeciae viros ea aetate numeraretur. Quo animo is ad philosophiam accesserit, iuvat ipsum audire narrantem: *Ab eo tempore, quo philosophiae studiis vacans, atque eius consideratione in sublime arreptus, quasi ex alta quadam specula vitam hominum contemplatus sum, ac me ipsum quidem eiusmodi assiduo negotio occupatum, quod veram iucunditatem atque felicitatem allaturum videbatur, fortunatum esse duxi: reliquos autem secus agentes, eo quod talem viam admiratione plenam attingere, et ad haec exsuperantia mentis oblectamenta peruenire, vel alio modo contemplatione sua in altum euolare minime potuerit, ut inde quadam ad Deum elevatione haec materia puriores ac meliores effecti ad diuinorum amorem pertraherentur, eos, inquam, in vanis atque subtilibus studiis operam consumentes, ut par est, plane infelices atque miseros esse existimaui.* itaque eruditionis praefidiis munitus valde vbique commendatus et ad insignes honores Ecclesiasticos et palatinos promotus est, de quibus eius fati scriptores historiae Byzantinae, inter quos ipse nomen tuetur, videndi sunt. Haud infeliciter is philosophiae Peripateticae se tradidit, in quam diuersis libris commentatus est, ex quibus hodie superfunt *Epitome in philosophiam Aristotelis*, et *Compendium logicae Aristotelicae*, ab EDUARDO BERNARDO editum. Plura in bibliothecis latent, enarrata a LEONE ALLATIO * et IO. ALB. FABRICIO *

Theodorus Metochita.

§. XIV. Insequente seculo XIV ineunte sub Andronico Palaeologo seniore vixit THEODORVS METOCHITA, splendido logothetae magni munere functus, postea vero sub Andronico iuniore dignitate imminutus et exul, redux tandem in monasterium Chorae, quod ipse instaurauit Constantinopoli secessit, ibique literis et pietati usque ad mortem vacauit. Quanta eius inter summa aulae negotia in philosophia et literis peritia fuerit, discipulus eius NICEPHORVS GREGORAS †, passim indicauit. Ita enim eum describit: *Facundia naturali et tolerantia laborum et memoriae praestantia summum omnis eruditionis fastigium conscenderat. Si quid ex eo siue nouum siue antiquum quaereres, ita recensabat, quasi ex libro recitaret. Quare in eius colloquiis parum aut nihil opus erat libris; erat enim viua bibliorheca, et eorum, quae scire velles, oraculum. Tanto interuallo omnes eos superabat, qui vnquam in studiis versati sunt. Veruntamen in eo reprehendi queat, quod ad nullius veteris oratoris imitationem stilum conformauit, neque grauitatem sententiarum suavitate dictionis condire voluit, neque ingenii vbertatem moderatus est, sed suo quodam genere et genio delectatus, aures offendit, et veluti*

r) Praef. ad Comp. Philof. Aristot.

s) HANCKIUS de Byzant. Rer. Script. P. I. c. 34. p. 566. seqq.

t) Oxon. 1666. 8.

u) De Georgiis §. 47. seqq. p. 704. seq.

x) Bibl. Graec. Vol. VI. p. 466.

y) Lib. VII. p. 124.

pungit, ut rosas carpentium spinae digitos. *Qua vero eloquentia fuerit, e plurimis et utilissimis eius libris aestimare licet. Iam quod cum primis in eo mireris, cum tanta moles negotiorum et curarum illi incumberet, nihil unquam fuit, quod eum a lectione et scriptione, reuocaret, sed ea dexteritate in utrisque versabatur, ut a mane usque ad vesperam in palatio rempublicam administraret, tanta diligentia tantoque studio, quasi a literis prorsus alienus esset. Sero inde abiens adeo totus in literis erat, quasi scholasticus esset, neque cum republica negotii quicquam haberet. Alio vero loco * eum in sterilitate ingeniorum solum omnium expressam naturae imaginem et optime informatam eam aetatem, lunae inter stellas similem ait, eumque rogat, ut patriae impertiat ornamenta sua, sicut Lycurgi et Solones, honorem habeat celebri huic urbi, quemadmodum olim Athenis Socrates et Platonēs; ut aperiat mentis palpebras hominibus, et euidentius demonstrat, quis sit omnium moderator, et qualis eorum aptissima compages, quo causae conferendae sint nobis tanti boni, numquid ad necessitatem astrorum, ut tradunt profani auctores, aut ad vniuersitatis auctorem. Quo quoque loco valde memorabili eum ad communicanda philosophiae praecepta multis rationibus excitat, ex quibus patet, quanta eo tempore fuerit de eruditione eius philosophica opinio. Vbi inter alia et aures quasi ei vellicat, monens, philosophiam saepe migrauisse, nec diuturnam vno loco haerere, et ab Atheniensibus tandem auolasse, et nunc velut auiculam nido exturbatam longo iam tempore incertis sedibus vagari et oberare: fierique autem posse ait aut apud ipsos Constantinopolitanos finitis erroribus, si ei ita visum fuerit, domicilium constituat, aut plane in coelos abeat. Alia quoque habet hoc loco, quo se in logothetae familiaritatem peruenisse narrat, ex quibus status philosophiae eo tempore intelligi potest. Plura dixit in funebri eius laudatione * hic, ne nimii sumus, non exscribenda, in quibus potissimum in laudes eruditionis eius philosophicae excurrit. Addimus modo, quod illi struxit epitaphium.*

Magno hominum decori, cuius sapientia nuper

Certe erat huncce leuis iam lapis ecce tegit.

Musarum venerande cohors, complangite cunctas

Ille vir interiit: Pansophia ipsa iacet.

Nec ista solus Nicephorus, grato in praeceptorem testatur animo: audit etiam THOMAE MAGISTRO ^a: Μεσῶν ἑλικῶν λόγον ἐσία, φιλοσοφίας τέμενος ῥητορικῆς ὄφελος, καὶ συμπάσης ἄλλης λογικῆς ἐπιστήμης, εἰ δὲ συντόμως εἰπεῖν, προτανεῖον, *Helicon Musarum, Vestra politiorum literarum, philosophiae templum, artis oratoriae columen, et ceterae*

Z z z 2

terae

^a) Lib. VIII. p. 146.

^{*)} Lib. X. p. 215.

^a) In Epist. ad Theod. apud FABRIC. Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 215.

*terae liberalis doctrinae vniuersae, ut verbo dicam, publicam prae-
neum.* Non has folius adulationis voces fuisse scripta viri illustrissimi
docent, et inter ea, quae hodie typis expressa legitur *Paraphrasis in
Aristotelis libros VIII. physicorum, libros III. de anima, libros IV.
de coelo, etc.* quam tamen Graece editam nondum habemus. Inter
mfc. libros autem plura latent, ex quibus patet, reuertenti ignorantiae
nocti hunc praecipue solum lumina sua opposuisse, de quibus, ne nimis
simus, videndus FABRICIUS ^b. Praecipue inter ea notari merentur
capita philosophica et historica miscellanea CXX. quae elegantissimam
pro eorum temporum captu eruditionem sapere, ipsa eorum inspectio sa-
tis superque nos ^c docuit. Sunt inter ea multa quoque, quibus haud con-
temnenda lux accendi potest historiae philosophicae. Agit enim cap. III.
de Scriptorum Aristotelis obscuritate, cap. V. *de Aristotelis gloriae stu-
dio et de mathematicis.* cap. VII. *de veneratione, qua omnes sapientes
Pythagoram profecuti sunt, et de mathematica eius peritia.* cap. VIII.
*quod omnibus sapientibus in more positum ironia et facetiis uti, Pla-
toni maxime et Socrati.* cap. IX. *Quod omnes sapientes sine vere-
cundia auctoritatem priorum neglexerint, et inter hos etiam Plato et
Aristoteles.* cap. XI. XII. *De Aristotele et laude viri in naturali atque
rationali philosophia.* cap. XIII. *De Platone et mathematica philoso-
phiae parte et maxime de harmonica.* cap. XIV. *Quod non ab initio
statim perfecta fuit mathematica scientia.* cap. XVI. *De Philone.*
cap. XVIII. *De Synesio.* cap. XIX. *De Dione.* cap. XX. *De Xeno-
phonte.* cap. XXI. *De libris metaphysicorum Aristotelis et Hermoge-
nis libro, de vi dicendi comparanda.* cap. XXIV. *Quod Plato dialogis
semper vititur, propter bellum, quod rhetoricae indixit.* cap. XXV. *Quod
Aristoteles singulare studium impendit rhetoricae, ut Platoni aduersaretur.*
cap. LXXI. *De Plutarcho.* cap. LXXXI. *Quod omnes ferme Graeco-
rum philosophi a gerenda republica et ciuilibus negotiis abstinerunt.*
Sed et reliqua capita, quorum titulos exhibent LAMBECIUS ^d et
FABRICIUS ^e, egregia multa spondent, et non contemnenda philoso-
phiae Graecae infimae aetatis specimina promittunt. Vnde cum Fabri-
cio optamus, vt editorem inueniant, cui certe non deerit codicis Augu-
stani copia, cum illustris reipublicae procerum ea sit in rem literariam
voluntas beneuola, vt more maiorum suae bibliothecae ornamentis ca-
rere non patiantur viros doctos, qui ea expetierint. Theodoro sub-
iungimus discipulum NICEPHORVM GREGORAM, hi-
storia Byzantina clarum, et inter polygraphos Sec. XIV numerandum,
de quo videndus HANCKIUS ^f, et Io. BOVINIUS ^g. Inter
cib

*Nicephorus
Gregoras.*

b) loc. cit. pag. 218.

c) Exant in Bibliotheca Augustana, vid.
REISERI Cat. mfc. Bibl. Aug. pag. 74.

d) De Bibl. Vindob. Lib. VII. pag. 149. seqq.

e) loc. cit. pag. 217. seqq.

f) loc. cit. P. I. pag. 579.

g) In vita eius, praemissa nouae editioni hi-
storiae eius Byzantinae.

ei^{us} enim scripta recensita a MONTEFALCONIO ^b sunt quoque nonnulla, quae ad philosophiam pertinent, quibus tamen nihil ad incrementa philosophiae attulit. Commentatum autem fuisse in SYNESII *librum de insomniis*, supra iam in vita Synesii diximus.

§. XV. Sunt et alii inter viros doctos huius aetatis, qui philosophiae non inutilem curam habuere, quos tamen recensere omnes nec institutum poscit, nec circumstantiae descriptionis huius patiuntur. Facile verò, quales fuerint, inuenient, qui PATRICII ⁱ et post hunc, qui maiori cura in hoc studio cucurrit, FABRICII lucubrationes euoluent. Hi enim viros eruditos, qui philosophiae extremis Graeci imperii annis operam nauarunt, tetigerunt tantum non omnes. Inter eos valde commendatur GEORGIVS CYPRIVS, postea Gregorius vocatus, ex diacono Ecclesiae Constantinopolitanae patriarcha, qui circa finem Sec. XIII inclaruit, de quo videtis LEONEM ALLATIVM ^k. Hunc insigni facundia elegantes Graecae literaturae numeros et Atticam illam linguam longo iam tempore obliuionis gurgite demersam ingenii dexteritate ac singulari studio in lucem produxisse, ac velut ab inferis reuocauisse, tradit NICEPHORVS GREGORAS ^l, EPHRAEMIO ^m autem audit

Georgius Cyprius.

Σοφός τις ἀνὴρ Γεργόριος Κυπρόθεν
 Λόγων σοφῶν μαίευμα μυσῶν ἔστι.
*Sapiens quidam vir Gregorius ex Cypro,
 Sermonum sapientum alumnus et Musarum sacrarium.*

Hunc, addit, a prima aetate patria patere aequae domo extorrem eruditionis ac mathematicum amore flagrantem ad Constantini urbem se recepisse; ubi disciplinis et laboribus deditus in magnum scientiae culmen peruenerit. In utraque eum philosophia, Platonis et Aristotelis, egregie eum versatum fuisse, testis est IO. VECCVS ⁿ, qui ei nimium utriusque studium, eiusque iactantiam exprobrat. Nec alio forte ex fonte laudes hāusit, quas de Dionysio Areopagita cecinit. Eius cuius fuit GEORGIVS LAPITHA Barlaamo coaeuus, et Palamae, inter quos ille hunc iudicem constituit, seculo XIV fere medio ^o. De eo Agathangeli locum affert ALLATIVS ^p, ex quo patet, Georgium hunc in maximo honore apud Cypri regulum fuisse, tum ob grauitatem morum, tum ob rerum omnium, qua pollebat, scientiam, *regem enim ipsum Latinorum philosophiam apprime calluisse, praetereaque multos ex Latinis sapientes ac doctos penes se retinuisse, sed Gregorii doctrina ac consuetudine summopere delectatum fuisse. Gregorium autem in utraque sapientia et lingua dexterrimum fuisse: ideoque eum li-*

Georgius Lapitha.

Z z z 3 benter

h) Catalogo subiuncto nouae editioni Boiuiuii, unde repetitur FABRIC. Bibl. Graec. Vol. VI. p. 300. lqq.
 i) Discuss. Perip. Tom: III. Lib. X. p. 143. seqq.
 k) De Georgiis §. 73. pag. 805. seqq.

l) L. VI. p. 76. m) In chronico.
 n) Orat. I. ad Constantin.
 o) Vid. FABRIC. Bibl. Gregor. Vol. X. p. 666.
 p) De Georgiis §. 34.

benter audiuisse saepissime cum doctoribus Latinis, qui apud eum erant differentem, et demonstratiuis syllogismorum iaculis penitissime percutientem, ac eos superantem. Et paulo post scientiam eius astronomicam vehementer commendat.

*Michaël Psel-
lus iunior.*

§. XVI. Nemo tamen extremis his Graeci imperii temporibus eruditionis et philosophiae nomine celebriore fama gauisus est, quam MICHAEL PSELLVS iunior, quem eo natura fine produxisse videtur, vt vltimas in literis vires, circa imminentem earum inter Graecos interitum demonstraret. Hunc enim supra seculi sui conditionem longe emerxisse, fatebuntur, qui docti viri scripta vnquam legerunt. Aetatem ex discipulo Michaële Duca cognoscere licet, cuius etiam parentis, Constantini Monomachi temporibus vixit, ex quo intelligitur, seculum eum vndecimum exornasse literis. Huc tamen referre eum volumus, vt, quid Graecia vltimis his temporibus valuerit, vno exemplo quasi ἐν ἀνακεφαλαίωσε ostenderemus. Fuit patria Constantinopolitanus, et feliciorem nascendi habuit originem, quam viuendi conditionem: consulari enim et patricia profapia ortus est. Filium optima indolis praestantia et velocitate mentis diuina adiutum matrem ardentissimis per crebras vigilias continuatis precibus impetrauisse tradit ANNA COMNENA^q. Puer quinquennis praeceptoribus admotus supra aetatis conditionem in literas ferri coepit, adeo, vt ludicra, praeter eas omnia fordescerent. Id ipse testatur^r: *dulcem sibi facilemque fuisse disciplinam omnem, prae quolibet alio ludo, aegre itaque tulisse, si non magister per totum diem delicias illas suggereret.* Aetate prouectior Ioannis Chrysostomi et Apostolorum monitu, qui matri in somniis visi erant, vt ipse refert^s, literis totus dicatus est. Plus tamen in eo erudiendo naturae bonitatem indolisque praestantiam, quam praeceptorum diligentiam et institutionem effecisse, ex ANNAE^t narratione constat. Dignus locus est, qui hic totus adscribatur, eo quod statum literarium istius seculi luculenter depingat. Ita vero illa: *Cum vero exinde inclutus ille Georgius Maniaces, imperante Monomacho, tyrannide assumpta, Siciliam occupasset, aegre illinc Itali pater trepida fuga cum filio se recepit in Longobardiam Romanis subiectam adhue. Hinc iam nescio quo casu quae fortuna iste Italus Constantinopolin venit, in urbem eruditionis et artis ratiocinandi nequaquam tum egenam. Quanquam enim inde vsque a principatu Basilii Porphyrogeniti ad prius memoratum imperium Monomachi melioris doctrinae studium a plerisque neglectum iacuerat, non tamen vt extinctum planeque sepultum esset. Extitit ergo atque emerisit illustrius, excitatum ingeniis excellentibus qualia circa tempora imperatoris Alexii magnus prouentus apparuit.*

q) Alexiad. Lib. V.

r) Orat. in funus Xiphilini patriarchae.

s) Orat. in matrem.

t) loc. cit.

apparuit. *Li serio veram eruditionem arripuerunt, nugante antehac fere iuuentute otiosisque aucupii coturnicum aut aliis ex probrabilioribus ludicris aetatem discendi per inertem lasciuiam conterente, in summo contemptu elegantium literarum atque eruditae artium. Ceterum quando Italus in urbem venit, excussus hic torpor fuerat, magnusque vigeat in studia liberalia concursus ingeniorum; cum quibus et ipse conflictatus, quotidianis concertationibus scholasticorum contentiosorum et agresti pertinacia cedere nesciorum hominum, cuiusmodi haud paucorum Constantinopoli erant, logicam didicit. Deinde etiam Michaëli Psello dedit operam, illi late incluto, homini non tam cura magistrorum sapientum, quorum limina non multum triuerat, quam indolis praeslantia et velocitate mentis diuinitus adiutae in eminentissimum sapientiae atque eruditionis omnis apicem euecto, quippe qui ad Graecorum literas atque artes omnes quas perfecte norat, etiam Chaldaeorum disciplinas adiunxerat, famamque meruerat doctissimi omnium, qui tunc essent.* Ex quo notabili loco non hoc modo discimus, inter renascentia philosophiae studia seculo hoc maxime viguisse dialecticam, quod et frequentes philosophorum commentationes in Aristotelis libros dialecticos, qui ab eo tempore prodierunt, confirmant, et amor artis disputandi contra haereticos et schismaticos poposcit: sed et hoc intelligimus, Psellum inter primos, et fere solum et primum fuisse, qui pulsus tenebris literarum et philosophiae lucem reuocauerit, cum prius non magnopere esset, a quo eas disceret, adeoque suo Marte in haec studia tam feliciter incubuisse, ut renascentis eruditionis auctor *αὐτοδιδάσκαλος* haberi potuerit. Nihil itaque iactantius dixit, ubi de se in funere Xiphilini patriarchae professus est: *Et ego quidem ad artem dicendi et disciplinas philosophicas animum applicui et mathematica attigi non ab aliis tradita lumen enim eorum extinctum euanuerat. Sed ipse denuo illud accendens, qui similium desiderio tenebantur, illis praeluxi.* Ita vero suomet ingenio ex optimorum librorum lectione ad philosophiae et mathematicarum disciplinarum mysteria perductus iuuentuti Constantinopolitanae se duces noui itineris praebuit, ingentemque adolescentium numerum ad haec sacra adduxit, adeo ut communis Graecorum praceptor haberi posset. Ipse sane ad Constantinum imperatorem hoc ostentat, quem ita alloquitur: *Vides o diuinissime imperator, sacrum hunc vereque philosophum coetum. Omnes sunt meae culturae foetus et germia; omnes ex meis laticibus biberunt, et ex meo fonte hauerunt: et nunc quidem lingua ad artem dicendi prompti sunt et parati, non tantum ut diuidant, argumenta ducant, curiose elaborent, et variis idearum formis orationem perficiant, sed et ut emblemata construant.* Praeter philosophiam, de qua, eodem loco se effecisse, ait, *ut nouo lumine elucesceret, Medicinae quoque operam posuit, tantoque*

in

in vniuersum eruditionis campum feruore excurrit, vt fateatur *, *naturam suam cuiuscunque studii auidam nunquam scientiis potuisse saturari, adeo vt prauorum etiam notitiam et abominandorum sibi comparauerit, vt inde haberet, quod ea vsurpantibus opponeret.* Hac vero eruditionis praestantissimae copia in aula imperatoris commendatus negotiis publicis adhibitus est, et in maximi quoque momenti rebus proficua eius reperta est opera. Teste enim ZONARA cum aliis ad rebelles in concordiam reuocandos legatus missus est, τῶν φιλοσόφων ὧν ἵπτατος, *qui tunc princeps esset philosophorum*; et dux fenatorum Michaellem Ducam imperatorem renuntiauit, et quod sine philosophia non feliciter imperare posse reges cum Platone credebat, hunc imperatorem philosophiae praeceptis bonisque moribus instruxit. Id quod tamen vehementer reprehendit ZONARAS †, eo quod in his literarum deliciis detentus a Psello princeps imperii curam cum damno publico neglexerit. Scribit enim: *Homines atterebantur, et aerumnis premebantur, et nemo erat, cui illa curae essent. Nam imperator puerilibus rebus occupatus a principe philosophorum et honoratissimo Psello ad literarum studia deduci videbatur, ac modo in arte grammatica versibus, et linguarum differentiis erudiebatur, modo declamationibus rhetoricis, modo historiis assuefiebat, modo ad audienda philosophica praecepta parabatur, quamuis ad haec omnia ineptus. Huiusmodi igitur studiis Romanorum imperator affixus, rerum administrationem alteri, eique vni commisit, vt legis auctoritatem haberet, quod logothetae visum esset. Quamuis itaque tanta inter omnes fama et existimatione floreret, multum tamen ea nimio illo imperatoris in philosophiam et elegantiores literas studio quod Psellus vrgebat, diminuta est, conquestique sunt Byzantinae historiae scriptores ‡ Psellum imperatorem, nugis et ludis puerilibus perpetuo vacantem ad omne opus inutilem et minus idoneum reddidisse. Alia eorum loca, breuitatis causa omittimus, in quibus conqueruntur, imperatorem a Psello τῶν φιλοσόφων ἵπτατος principe philosophorum (quod peculiare in aula imperatoris axioma fuisse, ex his locis est manifestum §) deceptum et illusum totum mundum perdidisse. Valde itaque ab eo tempore Pselli imminuebatur auctoritas, quo factum, vt aduersarium nancisceretur Ioannem Italum, qui quamuis longe impar esset Psello de philosophiae tamen, quam eo magistro didicit, vt supra dictum, gloria cum illo non sine felicitate contendit. Qua de re iterum ANNA COMNENA †: *His ille, (Italus) turbis admirationem sibi et plausum parauit, non plebis solum, sed magnatum quoque, atque adeo**

ipsius

x) De admirab. Lect. apud ALLATIUM de Psellis p. 16.

y) T. III. p. 127.

z) IOANNIS SCYLIZAE CYROPALATAE, ZONARAE et GLYCAE loca integra attulit HANCKIUS l. c. p. 483. seq.

a) Cum enim exemplo imperatoris tota aula philosophiae studio ferueret, et vndique ad aulam philosophi affuerent, philosophantibus cum singulari honoris axioma Psellus dux et ἵπτατος praefectus est.

b) Alexiad. Lib. V.

ipſus Michaëlis Ducae tunc imperantis et fratrum ipſus. Hi enim licet primum doctrinae et exiſtimationis locum Pſello reſeruarent, Italo tamen iſto delectabantur, et eius opera utebantur in logicis concertationibus. Erant enim literarum et eruditarum artium ſtudioſiſſimi Ducae, cum omnes, tum fratres imperatoris, et Auguſtus ipſe Michaël. Quorum Italus fauore alens confidentiam, ardenti Pſellum ſemper in congreſſibus et furioſo ſiſcebat oculo, facile ſe extricantem ex eius laqueis, et aquilina celeritate volucris mentis perplexas captiunculas oſioſi Sophiſtae alte ſuperuolantem. Qua ille re utebatur primum intime ac ringebatur, tum ſtomachum erumpebat in iactationes corporis ac clamores impotentes. Quae res tandem fu-neſta fuit Pſello: exauctorato enim Michaële Duca, ſua quoque dignitate deiectus a Botaniata Nicephoro, monachi habitum ſenex induere coactus eſt, eique ſub Nicephori ſucceſſore Alexio Comneno in honoribus τῆ ὑπάρξε τῶν φιλοſόφων, aduerſarius eius Italus ſurrogatus, princepsque philoſophorum declaratus eſt, in quo tamen ſplendidum nouumque hoc aulae munus ſi non exſpirauit, certe in contemptum adductum eſt, atque euiluit. Pſellus autem tonſus et deliteſcens vitam diu non prorogaſſe videtur, incertum tamen mortis eius tempus eſt. Et haec quidem viri, quem σοφώτατον Graeci ſalutant, fata fuerunt, quem extremam philoſophiae inter Graecos aetatem ad ſumma honorum culmina euexiſſe, ex dictis conſtat. Non iniuria vero laudes illi tantas tributaſſe, ſi temporum iſtorum conditionem reſpicias, fatendum eſt, libris eius doctiſſimis abunde teſtantibus, parem eum in philoſophia non habuiſſe. Quae qualis fuerit; non tantum ex *Paraphraſibus in Ariſtotelis libros logicos et phyſicos*, aliisque eius commentationibus philoſophicis intelligitur, verum etiam ex *Compendio quaestionum et reſponſionum* in gratiam Michaëlis Ducae conſcripto, quod editum debemus IO. ALB. FABRICIO, et itemque ex *Expoſitione oraculorum Chaldaicorum*, quae hodie adhuc ſuperſtes eſt. Ex utroque enim libello patet, verum eſſe, quod Annam Comnenam ſupra dicentem audiui-mus, philoſophiae illum Graecae Chaldaicae quoque notitiam adieciſſe: Quae philoſophia Chaldaica nihil aliud eſt, quam Alexandrina, Orienta-libus placitis attemperata. Id quod ſatis probant ſcripta Pſelli ab AL-EATIO et prolixè enarrata, etiam ubi dialogum *de operatione daemo-num* ad ſeniorē Pſellum referimus, quod Allatium facere ſupra indica-uimus. Vt enim plurima Pſellus ſcripſit, omnino inter πολυγράφοις πολυτίμοις referendus, ita *Oraculorum Chaldaicorum expoſitio*, *liber de animae facultatibus* aliaque docent, hoſpitem ex hac philoſophia ani-mum eum non retuliſſe. Quamuis, vt verum fateamur, in explicandis myſte-

c) ANNA COMNENA Alexiad. Lib. V. d) Ad calc. Vol. V. Bibl. Graec. p. 69. ſeqq. e) loco cit.

mysteriis Alexandrinis ingenio plus iusto indulgisse videatur, vnde non sine examine testis adduci debet.

*Graeci philo-
sophi in Oc-
cidentem di-
lapsi.*

§. XVII. Potiores hi fuerunt viri docti, qui ad deplorandam vsque vrbis Constantinopolis expugnationem, quae A. C. cccccLL accidit, de philosophia inter Graecos bene meriti ad nostra vsque tempora eruditio- nis famaeque memoriam propagauerunt. Abierunt paulo prius nonnul- li, rerum confusione, quae vbique in Oriente regnabat, permoti in Oc- cidentales terras, Graecamque literaturam et philosophiam illuc detule- runt, quod imprimis fecit Emanuel Chrysoloras. Ipsa vero vrbe a Turcis capta, quicumque literis et philosophiae honorem locumque inter gentem barbaram fore desperabant, in Italiam aufugerunt, inque eius re- gionis historia quaerendi sunt. Qui cum restaurandis literis et Philoso- phiae diligentem admouerint manum, inter restauratores philosophiae *Tomo sequenti* enarrandi sunt, vbi pluribus de Ioanne Argyropulo, Georgio Gemisto Plethone, Bessarione, Michaeli Apostolio, qui philoso- phiam Platonico - Alexandrinam inter Occidentales propagauerunt, item- que de Theodoro Gaza, Georgio Trapezuntio et Georgio Scholario, sincerioris Peripateticismi in his terrae plagis cultoribus tractabimus. Ibi itaque philosophorum Graecorum seculi XV historia quaerenda est, ex qua constabit, vsque ad captam urbem philosophiam Constantinopoli non totam defecisse *f*.

CAPVT SECVNDVM,
DE PHILOSOPHIA CHRISTIANORVM
OCCIDENTALIVM A SECVLO SEPTIMO
VSQVE AD DVODECIMVM.

§. I.

*Fons ex qui-
bus H. Phil.
medii aevi
haurienda.*

Ex Oriente in Occidentem a Graecis ad Latinos iam progredimur, vt, quae fata habuerit philosophia in his regionibus, disquiramus. Qua in parte historiae philosophicae nos duce destitui, qui impeditum ante nos inter ingressus sit viamque in densa et caliginosa seculorum barbarorum sylua ostendat, supra iam conuesti fumus. Vt enim ipsa philosophia situ squaloreque obducta et abiecta iacuit, ita humani quoque intellectus historia prorsus neglecta est. Ad eos itaque recur-

f) Conf. AENAEAS SYLVIVS Epist. 162.

g) V. C. CORNELIVS DIETERICVS KOCHIVS Historiam philosophicam medii aevi meditatatus est, sed morte praeventus non perfecit. Eius laboris particulae quaedam in

manus nostrae peruenerunt, quae integri opusculi desiderium valde excitarunt. Nihil tamen eius sperandum esse, inde colligimus, quod publi- cas preces nostras, vt qui reliqua habent, edant, per decennium exaudiuerit nemo.

recurrendum est, qui literariam eruditionis atque disciplinarum historiam suo modo enarrarunt, deque scriptoribus Ecclesiasticis eius temporis tractationes instituerunt, vel horum temporum vniuersalem et monasticam quoque historiam scribere aggressi sunt. Qui enim generali catalogo vel viros doctos cuiusuis generis, vel Ecclesiasticos recensuerunt, saepe numero eorum de philosophia merita simul exposuerunt, cum non alii, quam ex hoc genere virorum doctorum, philosophi fuerint. Annalium autem ciuilium conditores, eruditionis decrementsa, conatus, fata et vicissitudines scholarumque origines descriperunt, sicque philosophicarum quoque scientiarum acta haud raro tetigerunt. Cumque philosophia in monasteria tandem secesserit, ibique sibi, vtcunque potuit, nidum parauerit, monasticae quoque historiae conditores non sine fructu consuli possunt. Qui vero ex his historiae literariae, classibus scriptores euolui debeant, praeque aliis commendandi sint, nostri loci non est, copiose exponere, sufficitque paucis indicasse, quibus nos potissimum auctoribus vsi sumus, curque fidem illis adhibuerimus. Inter eos scriptores historiae literariae et Ecclesiasticae medio aevo illustres primo loco ponimus, HONORIVM AVGVSTODVNENSEM, SIGEBERTVM GEMBLACENSEM, HENRICVM GANDAVENSEM, PETRVM CASINENSEM, et ANONYMV MELLICENSEM, quos laudabili consilio et non sine egregio historiae literariae medii aeui commodo iunctim edidit Io. ALBERTI FABRICII diligentia ^b. Qui cum Io. TRITHEMII quoque libellum *de Scriptoribus ecclesiasticis*, et AVBERTI MIRAEI *Austarium de Scriptoribus ecclesiasticis*, praeter alia adiecerit, horreum aliquod nobis aperuit eruditae ex medio aevo historiae. Adiici his debet Io. SARISBERIENSIS infra pluribus commemorandus, eo quod in vtroque *Policratici et Metalogici* opere ^c plurima nobis conseruauit, quae lucem haud contemnendam historiae philosophicae medii aeui accendere apta sunt. TRITHEMIVS autem praeter *Catalogum de Scriptoribus Ecclesiasticis* et *Catalogum illustrium virorum, Germaniam suis ingeniis et lucubrationibus omnifariam exornantium*, librumque *de viris illustribus ordinis S. Benedicti*, (de quibus auctores historiae literariae scriptorum Ecclesiasticorum consulendi sunt, iisque adiiciendus, qui diligenter Trithemii historiam literariam enarrauit ^d πέντε FABRICIVS ^e, immo ipse TRITHEMIVS, qui in libro *de Scriptoribus Ecclesiasticis* ^f et in *Catalogo scriptorum illustrium Germaniae* ^g, et in libro *de illustribus Benedictinis* ^h, et alibi quoque in *scriptis suis* ^b, rerum suarum memoriam consignauit;) in *Annalibus*

4 A 2

potissi-

b) In Bibliotheca ecclesiastica Hamb. 1718. fol. edita.

c) Vtatur nos editione Lugd. Bar. 1638. 8.

d) In Biblioth. mediae et infimae Latinit. Lib. IX. Vol. IV. p. 451. seqq. is erit instar omnium.

e) Cap. vlt.

f) Cap. 304.

g) Lib. IV.

h) Annal. Hirsaug. T. II. p. 698. seqq. edit. Sangall. et in libello de studiis et scriptis suis a pueritia

potissimum *Hirsaugiensibus*, tot nobis monumenta historiam philosophicam concernentia reliquit, ut iis, secunda vice ab auctore editis et insigni accessione auctis, atque labente seculo superiore a monachis Benedictinis Sangallensibus laudabili consilio editis ^l in historia philosophiae medii aevi nemo magnopere carere queat, cum philosophiae fata in monasteriis plerumque more suo haud indiligenter connotauerit. Idem de historicis tantum non omnibus, qui medii aevi annales condiderunt, maxime vero de vitarum scriptoribus tenendum est, qui more sui temporis dum res ciuiles et ecclesiasticas, in gente sua gestas, et historiam celeberrimorum virorum tradunt, parallelismo cum reliquis actis publicis et priuatis instituto ea quoque tetigerunt, quae ad rem scholasticam literariamque pertinent, quibuscum philosophia arte tum temporis connexa fuit. Ex recentioribus, quamuis desit, qui ex instituto historiam philosophiae medii aevi scripserit, plurimi tamen fuere viri docti, qui res literarias et philosophicas medii aevi non contemnenda diligentia exposuerunt, quos tamen heic cumulare omnes nec licet nec libet, cum in sequenti tractatione multoties ad eos prouocandi eosque in partes trahendi occasio se ostendat. Prae reliquis tamen virorum longe doctissimorum IOANNIS LAVNOII, HERMANNI CONRINGII et IO. ALBERTI FABRICII commendanda est singularis in hac literariae historiae parte industria. Quorum primus in libro *de scholis celebrioribus* ^k elegantissimas de statu literario, scholastico et philosophico medii aevi memorias ex scriptoribus illius temporis collegit: secundus in *Antiquitatibus academicis* ^l medii aevi literaturam pulchre depinxit, tertius in laboris improbi opere, cui *Bibliothecae Latinitatis mediae et infimae* titulum praefixit, cuiusque telam non sine magna huius partis historiae literariae iactura abruptit mors viri beati inopinata, scriptorum a seculo VI ad XVI, Latinorum res literarias, omnium plenissime descripsit ^m. Quia vero philosophia in coenobiorum secessus his temporibus maiori ex parte coacta est aufugere, et S. Benedicti quoque familia, vna fere et tota, vsque ad scholasticorum tempora, eruditionis possessionem et publice tradendi munus sibi vindicauit, hinc non sine insigni vtilitate praeter splendidum Actorum SS. opus a BOLLANDO coeptum, egregia MABILLONII

pueritia repetitis, cui Nepiachi nomen praefixit, et Corpori scriptorum medii aevi T. II. p. 1825. seqq. inseruit Io. GEORGIUS ECKARDVS.

l) Dederat primo Trithemius Chronicon Hirsaugiensium coenobii, ab A. C. 830. ad annum 1370. quod primum typis prodiit Basil. 1559. fol. ex quo loca historiam literariam et scholasticam concernentia excerptis Io. LAVNOIUS de scholis celebrioribus. Illud vero postea copiose auxit mutauitque Trithemius anno 1514. cuius tamen *ἑνόςγραφον* fatali incendio deletum est. *Ἀπόγραφον* autem, quod in monasterio Sangallensi vidit Io. MABILLONIVS, vid. Iter eius Germ. p. 37. tandem Sangalli 1690. fol.

duobus Tomis characteribus luculentis ediderunt Monachi Benedictini.

k) Eum recensum debemus curae optimi FABRICII Hamb. 1717. 8. cum MABILLONII Itinere Germanico.

l) Eas rarius occurrentes cum Auustario edidit curauit nuper praestantissimus C. A. HEYMANNVS. In usum vocamus nos, quam possidemus veterem editionem Helmstad. 1674. 4.

m) Historiam praestantissimi operis ab A. ad Q. decurrentis ordine alphabetico exponit Cl. HERM. SAM. REIMARVS in Comm. de Vita et Scriptis Io. Alb. Fabricii §. 28. p. 181. seqq.

LONII et RVINARTI opera, quibus *Annales et Acta Benedictinorum* recensuerunt, in consilium adhiberi possunt. Immo tota historia Ecclesiastica simul diligenti intuenda est oculo, quae cum philosophica arctissimo circa haec tempora vinculo cohaeret, et sine qua multa in hac intelligi nullo modo possunt. Nos his omnibus pro virium modulo ita utemur, ut nunquam scopum, quem tractationi nostrae fiximus, dimittamus ex oculis, respectuque ad philosophiae fata habito, ea ex historia sacra atque literaria, quae tangere res nostra postulabat, quanta fieri potest, breuitate notemus, fontes vero in fine paginae fideliter indicemus, ex quibus plura hauriendi curioso Lectori dabitur copia. Ita enim in immensae prolixitatis argumento modum aliquem scribendi, ne nimis longi simus, tenebimus, faciliusque origines commixtae foedo errore philosophiae gentilis et impurae, cum sacris dogmatibus patebunt. Sole enim meridiano clarius elucescet, et scholasticam et mysticam theologiam illi confusioni natales suos atque incrementa debuisse, et utramque, licet externo habitu valde differant, illaque externam veritatum diuinarum confirmationem ex philosophia, haec internae contemplationis atque vnionis promotionem ea auxiliante intenderit, utraque quoque pars alteri contradicere solita fuerit, ex hac inepta atque praepostera applicatione philosophiae Peripateticae et Platonicae ad theologiam ortam esse. Quae res quidem theologis discutienda est, quorum est, in utriusque theologiae origines, dispullis praeiudiciorum et opinionum nebulis, inquirere; huius vero tractationis vsu vehementer iuari potest. Haec enim clara in luce ponit et demonstrat, scholasticam theologiam ex introducta in Ecclesiam valdeque commendata dialectica, quae hoc aevo medio maxime extollebatur, ortum suum habuisse, et, traducta ex seculo V, VI et VII, inepta applicatione eius ad sacram doctrinam, confusionem illam inter lucem et tenebras peperisse, ut sequenti capite rationibus haud contemnendis probabitur: mysticam autem theologiam, quae hos foetus adulterinos iam seculo V Ecclesiae obtrusit, idem cum Platonica tentasse, et ex syncretisticis Alexandrinae philosophiae mysteriis propiorrem viam ad vnionem cum DEO ostendere voluisse, hocque pestis genus maxime supposititiis operibus Dionysii adiutum, opera Ioannis Eriegenae Scoti, qui ista scripta Latina fecit, ut suo loco dicetur, in Occidentalibus Ecclesiis propagatum fuisse. Quod utrumque quam graui vulnere Ecclesiam affligerit, dici pro dignitate satis hoc loco non potest, certe ex infano philosophiae gentilis amore et praepostera applicatione ad Christiana dogmata exortum sinceritatem diuinius doctrinae misere corruptit, humanarumque virium dignitatem commendando, gratiae diuinae necessitatem atque efficaciam nefando crimine adulterauit, ita vero dum philosophiae gentilis adminiculis Christianis coloribus pictis facilius ad salutem perueniri posse persuadebat hominibus, intolerabili in conscientias imperio locum fecit. Mirum itaque non est, utramque theo-

Ordo, utilitas et scopus tractationis.

logiam, scholasticam et mysticam, (quales nempe eo tempore viguere) licet inimicis inter se signis concurrerent, ad eundem tamen lapidem offendisse, Christo Platonem et Aristotelem reapse praeferendo; rationisque lumen ineptiis gentilis *μωταολογιας* corrumpendo, viribus illic intellectus, hic voluntatis nimium tribuendo, et haec tamen omnia obtentu diuinarum veritatum strenue negando. Ineptis quoque, vagis falsisque regulis veram Christiani cultus indolem in inanem loquacitatem transmutasse, et scholasticam theologiam intellectum, mysticam voluntatem misere corrupisse: ac duos ita hostes veritatem diuinam grauissime fuisse persecutos. Quae hoc loco in limine paucis ideo monenda fuerunt, vt constaret, quem vsum historia philosophica mediæ aevi in Ecclesiastica historia habeat, quamque necesse sit, abiectis præiudiciis ad veros errorum fontes ea duce respicere. Quod semel monuisse sufficiat, cum ad alium id locum proprie pertineat, demonstratumque sit a viris doctissimis, qui ea de re adeundi *.

*Barbaries a
Seculo VII.
ingruens eius-
que causæ.*

§. II. Finiuimus superiori capite historiam philosophiæ inter veteres Christianos cum Boethio, quem elegantissimæ eruditionis fulgore, et philosophiæ Platoniciæ atque Aristoteliciæ cognitione Occidentem inter barbararum gentium irruptiones literarum solem tantisper retraxisse probatum dedimus. Ab eius tempore, ineunteque seculo septimo tanta literarum barbaries, et imprimis philosophiæ ignorantia inualuit, vt rara auis esset philosophus vel mediocriter talis. Causas eius rei intuentibus mirum id videri non potest. Orientem enim ea ætate grauem quoque noctem pressisse incuria imperatorum pereuntibus literis *superiori iam capite* demonstratum est, inde vero cum eruditionis, et præcipue philosophiæ flumina in occidentales terras istis temporibus deriuata fuerint, non potuit non ibi quoque fons sapientiæ naturalis exarescere, perdiq; philosophiæ. Valde auxit hoc malum Iustiniani in philosophos odium, qui cum salaria, iis Athenis docentibus subtraxisset, et gentili religioni addictos tolerare amplius nollet, cum secta Eclectica omnem fere philosophantium in Academia Atheniensi chorum dissipauit. Quo cum ingenia excitiora mitti ex Occidentis regionibus solerent, præcipua hæc atque egregia occasio discendæ philosophiæ periit. Idem de Alexandria dicendum, licet Latini illuc parcius iam ante commigrassent. Ea enim Academia paulo post, capta a Saracenis vrbe, dissipata est, et philosophia personare desinit. Porro Barbarorum populorum incurfionibus adeo infesta facta sunt itinera, vt peregrinationes tales literarias suscipere nec tutum esset, nec iucundum. Ipsa quoque, quæ prius inter Orientalem et Occidentalem Romani imperii partem intercefferat coniunctio, rupta per istas gentes et dissoluta, in causâ fuit, vt Graeci quoque sermonis vsus et cognitio tandem

n) Vid. præter multos alios imprimis A. D. RECHENBERGIUS de Orig. Theol. Myst. in Vol. Exerc. in N. T. p. 241. I. A. C. THOMAS-

SIVS Orig. Hist. Phil. et Eccles. §. 52. p. 100. seqq. CHR. THOMAS. Hist. paulo plen. I. N. c. III. §. 24. p. 30. seqq.

tandem perderetur, paucique et fere nulli essent, qui Graecorum philosophorum libros legere possent, quod plerosque etiam melioris ingenii et acutioris homines coëgit relictis fontibus aridos confectari riuulos, et versiones quasdam librorum Aristotelis et Platonis eosque philosophiae magistros eligere, qui ad pristinorum temporum eruditionem minime adspirabant, vt postea prolixè ostendemus. Ipse quoque illius temporis genius, cum vbique seruitus inualuisset, obstitit, quo minus homines ad philosophandum animos liberius attollerent, nec erant inter principes Barbaros, armis magis quam literis delectatos, qui fauore et beneuolentia viros doctos complecterentur, multo minus qui philosophos alerent, et philosophandi consilia gratia sua adiuuarent. Ita verò silentibus inter ~~summa~~ Musis filuit etiam philosophia, et tantum non omnem honorem amisit.

§. III. Magnum id iam in se malum; sed accessit maius et pestilentius ex superstitione ineptoque de philosophia iudicio, quo tantum non omnis literarum humaniorum et seueriorum vigor extinctus est, et ex quo fonte ad sequentia secula immanis deriuata est barbariei colluies. Rem ab ovo vt repetamus, operae pretium existimamus esse. Obtinuisse iam seculo a C. N. primo et secundo, vt Astrologi, Genethliaci, Chaldaei huiusque furfuris homines alii honesto philosophiae nomine abusi, mathematicos se et philosophos iactarent, et pro talibus quoque haberentur, multis veterum scriptorum, eius aetatis locis ^o constat, et vel ex vno GELLIO ^p discitur, qui diserte: *Vulgus quos gentilitio vocabulo Chaldaeos dicere oportet, mathematicos dicit.* Ea significatio etiam sequentibus seculis, et hoc quoque, de quo agimus, tempore obtinuit, vt vel ex vno *Codicis Iustiniani Titulo XVIII Libri decimi, de maleficis et mathematicis, ac Libri noni in Codice Theodosiano ^q, de mathematicis vrbe Roma ac omnibus ciuitatibus pellendis et codicibus eorum cremandis* constat. Hos porro homines summopere non quidem inter profanum vulgus, quod istiusmodi studiis delectari solet, inter summos tamen principes eorumque ministros exosos fuisse, eo quod ad artes illicitas in vitam principis haud raro recurrerent, et nefandis vaticiniis rebellium animos alerent, supra iam *Tomo secundo* de secta Eclectica differentes annotauimus. Factum inde, vt et vrbe pellerentur, et ciuitatibus Romani imperii eiicerentur, et grauibus poenis coercerentur ^r, et seuerius castiusque philosophantibus summo essent odio. Ipse sane notabili loco IULIUS FIRMICVS ^s de illis ita: *Caue ne quando de statu reipublicae vel de vita Romani imperatoris aliquid interroganti respondeas. Non enim oportet, nec licet, vt de statu reipublicae aliquid nefaria curiositate dicamus. Sed et sceleratus*
atque

*Superstitio
causa de-
pressae philo-
sophiae, praeci-
pue opera
Gregorii M.*

o) SEXT. EMPIR. adu. math. Lib. IV. f. ult. Lib. V. f. 1. 2. EUSEB. Praepar. Eu. L. VI. cap. 1. SVETON. in Tib. cap. 14. 36.
p) Noſt. Attic. Lib. I. cap. 9.

q) t. 16. l. 8. 12.
r) Vid. FABROTIVS ad t. 10. l. 16. Cod. Theodof. de paganis pag. 37.
s) Mathem. Lib. I. cap. 7.

atque omni animaduersione dignus est, si quis interrogatus de fato dixerit imperatoris, quia nihil nec dicere poterit, nec inuenire. Scire enim te conuenit, quod et aruspices quotiescunque a priuatis interrogati de statu imperatoris fuerint, et quaerenti respondere uoluerint, exta semper, quae ad hoc destinata fuerant, venarum ordines inuoluta confusione conturbent. Sed nec aliquis mathematicus verum aliquid de fato imperatoris definire poterit, solus enim imperator stellarum non subiacet cursibus, et solus est, in cuius fato stellae decernendi non habent potestatem. Cum enim fuerit totius orbis imperator et dominus, fatum eius Dei summi iudicio gubernatur. Transibat eo magis hoc odium aduersus mathematicos ad Christianos, quo magis in pietatem iniuriosa videbatur pestilens curiositas. Hinc non solum libris eam pestem eiecerunt ex republica Christiana viri docti, quod imprimis monachum quendam MACARIVM edito aduersus Mathematicos libro fecisse scribit GENNADIUS ^r, sed et episcopi tum in conciliis synodisque, certis statutis ea de re canonibus, tum ad populum orationibus habitis ab eo hominum genere auditores auocauerunt. Illius exemplum erit Canon XXXVI Concilii Laodicensis ^a, huius testimonium habes apud IOANNEM SARISBERIENSEM ^x, qui sanctos patres eos, qui nocentiora praestigia, artesque magicas et varias species mathematicae reprobatae exercent, iam pridem ab aula amoueri iussisse, scribit. Horum exemplum secutus fuit Gregorius Romanus episcopus, quem Magnum vocant, qui partes eius tuentur ^y, doctorem exigui iudicii volunt, qui in magnis quoque viris errores reprehendunt, conspicuos ^z. Ille enim, teste iterum SARISBERIENSI ^a Doctor sanctissimus Gregorius, qui melleo praedicationis imbri totam rigauit et inebriauit Ecclesiam, mathefin iussit ab aula recedere. Qui si in tollendis inutilibus et impiis nugis, quibus a vera philosophia et pietate leuia seducuntur ingenia, hanc solum diligentiam atque prouidentiam probauisset, non haberemus forte, quod non tanto praefule dignum laudaremus. Sed duplici ratione is in literas et philosophiam magnopere peccauit. Nam, ut haud obscure ex Sarisberiensis verbis colligitur, ad plerasque disciplinas mathematicas hanc censuram ecclesiasticam superstitione magis, et immaturo aduersus eruditionem a gentilibus philosophis traditam zelo ductus, quam rationibus prudentibus instigatus extendit, et, quod longe peius est, irreparabilem literis et philosophiae iacturam, praeposito feruore inflammatus attulit. Narrante enim SARISBERIENSI ^b, ut traditur a maioribus incendio dedit probatae lectionis:

Scripta

r) De Script. Eccles. c. 23. p. 16. et MIRAETVS ad h. l.

u) In PHOTII Nomocan. Tir. IX. c. 25.

x) Policrat. Lib. I. c. 9. p. 35. hincque exorcismus ille ortum habuisse videtur, quem huius generis homines libris suis adiciebant, ut ex IUL. FIRMICO Lib. VIII. Math. disci potest.

y) BOLLANDVS A& SS. ad XII. Mart.

FR. PAGI Breviar. Pontif. T. I. p. 340. MAIMBERG. Histoire du Pontificat de S. Gregoire le grand DIONYS. SAMMARTHANVS Hist. de S. Gregoire le grand.

z) BAYLE Dict. T. II. art. Gregoire not. H. p. 597. C. OVDIN. de S. E. T. I. p. 1498.

a) loc. cit. Lib. II. c. 26. p. 123.

b) loco cit.

Scripta Palatinus quaecumque tenebat Apollo.

In quibus erant praecipua, quae coelestium mentem et superiorum oracula videbantur hominibus reuelare. Palatinum vero Apollinem vocat bibliothecam ab imperatoribus in aede Apollinis iuxta palatium conditam, quae cum ex parte iam coelesti igne tacta sub Commodio conflagrasset, tandem a Romano antistite tota deleta est. Fecisse id Gregorium eo fine, ut sacrarum literarum lectionem hominibus eo fortius commendaret, alio loco SARISBERIENSIS profitetur, scribens c: *Fertur tamen, beatus Gregorius bibliothecam combussisse gentilem, quo diuinae paginae gratior esset locus, et maior auctoritas, et diligentia studiosior.* Qui, dum publico tantum et incerto rumore haec se nosse, ait, effecit, ut de tota hac re subdubitent viri κριτικώτατοι P E T R V S B A Y L E ^d et I O A N N E S B A R B A Y R A C I V S ^e. Nobis autem eo minus in dubium vocanda esse videtur traditio, quam maiorum fide niti ipse SARISBERIENSIS ^f testatur, quo magis id Gregorii de literis profanis omnibus iudicio conforme est, quas vehementer contemnebat, indignasque putabat homine Christiano. Cuius ut exemplum faciamus, ecce, quae ad grammaticae doctorem quendam Christianum scribit t: *Peruenit ad nos, quod sine verecundia memorare non possumus, fraternitatem tuam Grammaticam quibusdam exponere. Quam rem ita moleste suscepimus, ac sumus vehementius aspernati, ut ea, quae prius dicta fuerunt, in gemitum et tristitiam verteremus: quia in uno se ore Iouis laudibus Christi laudes non capiunt. Et quam graue nefandumque sit episcopis canere, quod nec laico religioso conueniat, considera.* Et post pauca: *Si posthac euidenter ea, quae ad nos perlata sunt, falsa esse claruerint, nec vos nugis et secularibus literis studere constiterit: Deo nostro gratias agimus, qui cor vestrum maculari blasphemis nefandorum laudibus non permisit.* Ex his vero vel mediocri iudicio instructus facile colliget, quam grauia vulnera literis humanioribus et philosophiae inflixerit papa Gregorius. Exoso enim mathematicorum nomine cum omni philosophiae macula turpisque nota inureretur, et id a tantae auctoritatis atque dignitatis doctore hominibus diuini oraculi instar inculcaretur, non posse cum Christiana fide constare literas seculares, easque esse instar blasphemiae, non potuit non horroris et abominationis praeiudicium animis altissime imprimi, excutique et ad flammam vtrices deferri philosophicorum librorum copia sanctioris vitae cupidis, quibus ipse episcopus exemplo praeluxerat suo, optimosque codices delendo penuriam eorum inter Romanos introduxerat. Quo magis etiam mathematicorum nomen inuisum fecerant philosophi Eclecti-

ci,

c) Lib. VIII. cap. 19. pag. 646.

d) l. c. not. M. pag. 598.

e) De la morale des Peres c. XVII. §. 16. p. 332.

f) Lib. II. cap. 29. pag. 123.

g) Lib. IX. ep. 48.

ci, qui his artibus se magno studio dedere, facti propterea inter Christianos merito abominabiles; eo magis philosophia ipsa in contemptum adduci, ista Gregorii prohibitione debuit, cum studio in se laudabili haec infamia affricaretur, esse eam nefariorum artium parentem. Quod equidem superstitioni, et iudicii paupertati, quam ubique, praecipue in dialogis, prodidit ^b, adscribi debet, sed magno philosophiae damno euenit. Cum enim vir tantus, qui summam sibi auctoritatem conciliabat, et ex cathedra definiebat, tantis praeiudiciis occupatus in literas seculares et inter eas in philosophiam, debaccharetur, gregem sane totum iudicium pastoris, quamuis ineptum et miserandum sequi oportuit. Alia, quibus scholasticae theologiae praelusisse Gregorium M. viri docti ^c obseruarunt, e. g. rituum multiplicationem, sanctorum cultum, etc. hic non tangimus, alibi enarranda. Id nemo paulo cordatior negabit, summopere inferuuisse Gregorium scholasticis, et multoties ad eum illos tanquam ad auctorem classicum prouocauisse ^d.

Gregorii M.
moralia infeliciter libris
philosophicis
substituta.

§. IV. Forte tamen meliora et pietatem Christianam magis decetia philosophiae praecepta furrogauit Gregorius? Ita quidem visum Romano episcopo magna de se opinione occupato, ita creditum quoque hoc et sequentibus aevi medii seculis. Is cum insigni in philosophiam odio arderet, puriorem doctrinam moralem tradere aggressus est, et celeberrimos illos *moralium* libros confecit, de quibus consulendi sunt, qui scriptorum Ecclesiasticorum historiam literariam exposuerunt. Qui cum ab auctore profecti essent, cuius summa erat auctoritas et tum pietatis tum eruditionis opinio atque existimatio, mature summam sibi famam fidemque conciliarunt, plurimique habiti sunt. Cuius specimen esse potest, quod de his libris diuina reuelatione repertis eius aetatis scriptores narrant ^e. Chintasuintum Hispaniarum regem coacta in Toletana vrbe synodo, eaque probante misisse Romam episcopum Caesaraugustanum ad obtinendos a pontifice Romano libros moralium Gregorii M. eo quod in nulla Hispaniarum bibliotheca reperirentur. Pontificem autem, sumta in triduum mora, libros eos in bibliotheca reperire non potuisse, episcopum vero in basilica SS. Petri et Pauli noctem vnā insomnem in orationibus traduxisse, et circa medium noctis eorundem apostolorum visione locum illi reuelatum esse, in quo libri illi delitescerent, quo facto et prodito libros eum istos accepisse et in Hispaniam a pontifice (quem Theodororum non Martinum fuisse probabiliter contra Baronium viri eruditi disputant) traditos attulisse. Idem vero episcopus Taio, ex his Gregorii scriptis *quatuor sententiarum libros* ipsis pontificis verbis collegit,

^h) Non negant hoc candidi viri MELCH. CANVS LL. Theol. Lib. II. cap. 6. pag. 658. et LVD. ELL. DV PIN Biblioth. auct. Eccles. Sec. VI. pag. 137.

i) Conf. ADAM. TRIBBSCHOV. de DD. scholasticis csp. VI. pag. 252. seqq.

k) Facta id inductione probauit CAS. OVDIN. de S. E. Tom. I. pag. 1545. seqq.

l) Anonymus in App. ad Concil. Toletanum VII. Conf. FR. PAGO Breu. Pontific. T. I. pag. 426. ANT. PAGO Critic. antibar. T. III. ad ann. 426.

git^m; qui in quibusdam bibliothecis hodie adhuc, exiguo rei literariae damno delitescunt. Eandem operam scriptis Gregorii praestitere seculo X Odo Cluniacensis abbas, seculo XI Alulfus monachus, seculo XII Guarnerus Canonicus Parisiensis, qui compendia et compilationes eiusmodi ex his moralium Gregorii libris confecerunt. Quae luculenter probant, libris philosophorum moralibus, quos tanquam impios et blasphemos fugiebant et detestabantur haec secula, Gregorii moralia surrogata fuisse, hancque sibi normam constituisse, qui de animis emendandis ad populum dicere statuerant. Ast male hac ratione philosophiae morali consultum fuisse, fatebuntur; quotquot sanum rebus iudicium eiurato sectae et auctoritatis praepiudicio interponere, quam coeca adoratione ea, quae improbanda sunt, magnifice extollere, malunt. Vt enim nulli rei minus aptus erat Gregorius ab omni philosophiae praesidio imparatus, quam tradendae morali doctrinae, ita nihil eum reuera in istis libris praestitisse, quo vel mediocriter philosophia et theologia moralis iuvari possit, fatendum est. Adeo enim omnem humanitatis cultum se neglexisse in istis libris fatetur, ut videri queat, eos ideo scripsisse, ut omnis elegantioris doctrinae iugulum vno ictu peteret. Scribit enim in dedicatione: *Vnde et ipsam artem loquendi, quam magisteria disciplinae exterioris insinuant, seruare despexi. Nam sicut huius quoque epistolae tenor enuntiat, non metacismi collisionem effugio, non barbarismi confusio- nem deuito: situs motusque praepositionum casusque seruare contemno, quia indignum vehementer existimo, ut verba coelestis oraculi restringam sub regulis Donati.* Ex his Lector, qui iudicium adhibere potes, de tanti praesulis acumine iudica. Mirandum itaque non est, ita confudisse dogmata inter se Gregorium, ut luculenter appareat, nullis eius doctrinam principiis niti, vagasque sequi notiones, et haut raro inter se dissidere sibi que contradicere. Cuius exempla plura apud eum occurrunt, adducta iam ab acutissimo BARBAYRACIO^m, quae apud illum, ne longi simus, legi possunt. Nos vnum notamus: Recte is ponit vim in persuadendis religionis dogmatibus locum habere non posse, et nouam esse atque inauditam istam praedicationem, quae verberibus excitat fidem: et tamen alibi haereticos cogendos compellendosque esse statuit, ut in Ecclesiae ouile redeant, qua de re legi merentur, quae monuit κριμώτατος P. BAYLE.^o Et quis quaeso philosophicum iudicium tribuet viro, omnem fere pietatis rationem externorum rituum solennitatibus elumbem reddenti? quis patrem hunc ceremoniarum simplicitati morum apostolicorum adhaesisse affirmabit? quis hunc philosophice, id est, secundum rationalem viam methodumque de moribus praecepisse statuet, qui fundamentum praeceptionum suarum constituit sensum mysticum, allegoricum, anagogicum etc.? Plura non dicimus,

4 B 2

sed

^m) Vid. OVDINVS de S. E. T. I. p. 2546. et in Tr. de Doctrina morali PP. c. 17. conf. BAYLE loc. cit.

^o) Praef. ad PUFENDORFII I. N. et G. o) loco cit.

sed theologis expendenda relinquimus, vtrum hi moralium libri mereantur, vt, quod FRANCISCVS PAGES fecit, instar promptuarii doctrinae moralis Euangelicae doctoribus Christianorum publicis commendentur. His vero fontibus vsa est a seculo septimo Ecclesia, vt moralis doctrinae praecepta disceret. Hos thesauros carbonibus, vt putabat, episcopus Romanus surrogauit, haec in locum cessere philosophiae, blasphemiae cuiusdam instar exterminatae. An fieri, quae, aliter potuit, quam vt omnem occidentem literarum et philosophiae loco coeca obumbraret ignorantia, et ingenia foeda corrumpere barbaries? annon ita turpiter confusa inter se philosophia et theologia, vtrumque rationis et reuelationis, lumen, certe eius sobrius rectusque vsus extinctus, et quasi sepultus est?

*Auctores in
philosophia
aero medio
lesii.*

§. V. Non defuere tamen his temporibus viri quidam docti, qui supra vulgi conditionem sapiebant, quique non obstante isto praeiudicio secularis eruditionis et philosophiae scriptores legere audebant. Cum autem et librorum philosophicorum penuria, et Graeci sermonis ignorantia vehementer obstaret, quo minus ad meliorum philosophorum metemata possent pertingere, in Latinis scriptoribus, qui philologiam et philosophiam attigerunt, subsistere coacti sunt. Inter hos auctores, quibus tanquam classicis vsi sunt medii aevi homines, primus et praecipuus fere fuit MARCIANVS MINEVS FELIX CAPPELLA, philosophus et philologus Madaurensis ex Africa, qui imperante, vt videtur, Leone Thrace, Seculo V decurrente *nouem Librorum Satyram* edidit, dictioneque, vt tum mos erat Afrorum, aspera et semibarbara interdum, philologiae ἀποθέωσις, siue *Nuptias philologiae et Mercurii*, libris primis duobus; reliquis septem singularum artium liberalium laudes ac praecepta complexus est, de cuius Satyrae historia legendus qui nobis otia fecit IO. ALB. FABRICIVS ^q. Magna attentione hunc scriptorem, licet delicatas aures asperitate sua radentem, cum meliores non suppeterent, legerunt seculi sexti, septimi et sequentium viri docti. Nam GREGORIUS TVRONENSIS ^r hos libros egregie laudat, *quod in grammaticis doceant legere, in dialecticis altercationum propositiones aduertere, in rhetoricis persuadere, in geometricis terrarum linearumque mensuras colligere, in astrologicis cursus siderum contemplari, in arithmeticis numerorum partes colligere, in harmoniis sonorum modulationes suauium accentuum carminibus concrepare*, testaturque opus hoc in scholis praelectum esse. Diligenter quoque Dialecticam S. Augustini et Marcianum de liberalibus artibus, instinctu et exemplo praeceptoris Remigii euoluisse Odonem Cluniacensem, qui seculo nono et decimo vixerunt, refert IOANNES eius discipulus in *Vita Prae-*

*Marcianus
Capella.*

p) loco cit. p. 373. q) Bibl. Lat. Tom. I. p. 638. Lat. med. T. I. p. 910.
r) In fine Lib. X. Hist. Franc.

Præceptoris ¹. Nec depofuere ex manibus Capellam fequentia fecula, SARISBERIENSIS ² enim ad eum prouocat, vt alios fcriptores mediæ æui taceamus, breuitatis cauffa non adducendos, quos facile colligere poterit ex indice fcriptorum qui laudarunt Marcianum Capellam, quem præftantiffimi FABRICII ³ induftriæ debemus, Lectoris diligentia. Recteque obferuatum ex Nic. de Clemangis relatione, CASP. BARTHIO ⁴, hos Marciani libros in fcholis prælectos effe. Sane Ioannem Scotum, Alexandrum Necham et Remigium Antiffiodorensem in Marcianum commentatos effe, viris doctis ⁵ obferuatum effe, quod argumento effe, huic fcriptori mediæ æui viros eruditos plurimum tribuiffe, verumque effe, quod alio loco BARTHIVS ⁶ obferuauit: *Tantam his temporibus Capellæ fuiffe auctoritatem, vt qui eum teneret, videretur omnium artium arcana noffe.* Hic vero cum præcipuus ad elegantiores et feueriores literas æuo medio dux fuerit, iudicari inde facile poteff, quam exigua eius temporis fuerit in vtroque difciplinæ genere eruditio. Quamuis enim fcriptor ipfe varia eruditione non careat, et imprimis multa habeat, quibus veterum de artibus liberalibus fententiam licet cognofcere, et fartago tamen loquendi et tractationis obfcuritas inutiles profus infelicibus his feculis has Satyras fecerunt, quarum lectio virum pofcit veteris literaturæ probe gnarum. Id quod ab horum temporum genio longe abfuit, quæ fcriptorem, ad quem intelligendum duce et interprete opus effe, duce sibi et interpretem in philofophiæ et philologiæ ftudio elegerunt. Senferunt id viri docti ipfo hoc æuo, qui de obfcuritate Marciani conquefti funt. Inter quos GANFREDVS CANONICVS *Epiftola ad Petrum de Buxeria*, quam edidit EDMUNDVS MARTENE ⁷, hoc in eo vitium taxat, fcribens: *Non petimus nos aut lafcuire cum Sidonio, aut vernare cum Hortenfio, aut inuoluere cum Marciano.* In ipfa quoque argumenti tractatione cum operofe faepius Marcianus ineptiat ⁸, apparet inde, quam malus philofophiæ dux is feculis his barbaris datus fuerit. Post Marcianum Capellam lecti funt a philofophiæ difcendæ cupidis his temporibus præter verfiones a Victorino confectas, ad quas GERBERTVS ⁹, fiue Syluefter II. pontifex Romanus prouocat, Boëthius, Macrobius, Iulius Firmicus Maternus et Chalcidius. Et BOETHII quidem magnam iam feculo VI fuiffe famam et exiftimationem ex CASSIODORO ¹⁰ et ENNODIO ¹¹ intelligitur. Id quod minime mirandum effe, quod virum eleganter doctum nemo fua ætate eruditione antecelleret, cumque Græca pauciffimi legere noffent, ipfius fcripta fufficere viderentur, ex quibus Græcæ

Boëthius.

4 B 3

philo-

s) Apud SVRIVM Nou. 18. et in Act. SS. Benedict. Sec. V. Lib. I. n. 19. p. 157.
 t) Polierat. Lib. II. c. 19. p. 94.
 u) Bibl. Lat. T. III. p. 185.
 x) Ad Claudian. p. 32.
 y) FABRIC. loco cit.
 z) Aduerf. Lib. VIII. c. 23.

a) Veter. Monument. Anecd. T. I. p. 506.
 b) Iudicium hoc effe Nicolai Heinfii in Ep. ad I. Fr. Gronouium, Syll. Burmanniano T. III. p. 466.
 c) Epift. 130.
 d) Lib. I. Ep. 45.
 e) Epift. Lib. VII.

philosophiae praecepta hauriri possent. Multum autem hanc eius auctoritatem confirmatam fuisse inter scholasticae et monasticae vitae homines oportet, si verum est, quod TRITHEMIVS ^f tradit: *Boëthium sancti Benedicti amicitiam habuisse, et in monte Cassino cum Tertullio Placidi monachi patre senatore in eius mensa comedisse.* Illud dubio caret, omnibus Boëthium a seculo septimo vsque ad renatas literas fuisse praelatum, et primum quasi auctorem classicum in philosophia fuisse. Cuius non contemnendum exemplum est, quod ipse Alfredus Angliae rex, de cuius in literas meritis infra dicemus, librum Boëthii *de consolatione philosophiae*, metaphrasi Anglo-Saxonica expresserit, quam sub fine nuperi seculi ^g publici tandem iuris fecit RAWLINSOVS. Ab hoc enim purpurato metaphraste non potuit non Boëthius his temporibus magnopere commendari. Certatim itaque ad Boëthium prouocarunt, eumque laudauerunt mediæ aevi scriptores, in fine paginae, ne Lectorem moremur, nominandi ^h. Multum vero auxit Boëthii auctoritatem his seculis, quod de musica arte scripserit. Haec enim cum et artibus liberalibus adnumeraretur, et Gregorii M. cura eximium in Ecclesia locum teneret, studiose colebatur, librique huc pertinentes diligenter legebantur. Tertium, qui inter classicos mediæ aevi auctores numerandus est, nominauimus MAGNUM AVRELIVM CASSIODORVM, senatorem Romanum seculi sexti. Is cum *de septem disciplinis* librum edidisset, et pro temporum suorum captu de grammatica, rhetorica, logica, arithmetica, musica, geometria et astronomia egisset ⁱ, quibus disciplinis olim praecipua Encyclopaediae pars absoluebatur, auide a viris doctis his temporibus lectus et commendatus est, vt exemplo PAULI DIACONI ^k, PETRI BLESSENSIS ^l aliorumque constat. Quartus MACROBIVS fuit, de cuius *Somnio Scipionis* et libris septem *Saturnalium conuiuiorum* suo loco *Tomo secundo* quaedam attulimus, notauimusque veteris philosophiae opiniones eum haud infeliciter expressisse. Fecit scriptoris eruditio et perspicuitas, vt illis, qui paulo melius sapiebant, Macrobius magnopere probaretur. Cuius specimina multa in historia mediæ aevi literaria occurrunt. De geometricis enim nonnullis in Macrobius commentatum esse, Elbodum Episcopum Wimburgensem peculiari *epistola ad Gerbertum* testis est continuator BEDAE ^m *de gestis Anglorum*. Saepe numero etiam

Cassiodorus.

Macrobius.

f) De S. E. c. CCI. p. 55.

g) Oxon. 1698. conf. FABRIC. Bibl. Lat. T. I. p. 644. T. III. p. 209.

h) THEODULFVS Lib. IV. carm. p. 221. ed. Sirmondi PAUL WARNEFRIED Lib. VII. Eutropii continuati Io. ERIG. SCOTVS Praef. in Libros de Consol. phil. apud FABRIC. Bibl. Lat. T. I. p. 638. Odo siue Odoardus Aurelianensis apud PAGI Crit. Antibar. ad a. 1093. n. 3. T. IV. p. 313. Io. SARISBER. Policrat. Lib. III. c. 9. Lib. VII. c. 15. p. 463. Metalog. p. 165. Commentati quoque in eum sunt Bedae

Thomas Aquinas, vel, vt alii volunt, Thomas Anglicus, Gilbertus Porretanus vel Eadmundus, Albanus, Nicolaus Triuetus, et Robertus Groshead, conf. FABRICIVS loc. cit. T. III. p. 211.

i) Conf. FABRICIVS Bibl. Lat. T. I. p. 651. T. III. p. 218. Extrat liber inter eius opera Rothomagi 1676. edita Tomo II. et seorsum Paris 1540. 4. 1580. 8.

k) Lib. VIII. Hist. Rom.

l) Epist. 101.

m) Lib. II. c. 14. apud LAVNOIVM de scholis celebr. c. XXI. p. 81.

etiam ad Macrobiū prouocat HONORIVS AVGVSTODVNENSIS in libris *de philosophia mundi* ⁿ. Maxime vero IO. SARISBERIENSIS ^o Macrobiū commendat, eo quod sit *conspicius in sententiis, in verbis floridus, et tanta morum venustate redundans, vt in institutione conuiuii et dispensatione Socraticam videatur dulcedinem propinare*. Addi his potest P. PITHOEI et VSSERII coniectura, *Excerpta de differentiis et societatibus Graeci et Latini verbi*, quae ex Macrobio deflorata recentioribus eius editionibus solent adici, mediae aevi laborem suppeditare, et IO. ERIGENAE SCOTO, tribuenda esse. Alia testimonia, quibus comprobari potest, Macrobiū viris doctis mediae aevi valde placuisse, ne nimii simus, praeterimus. Macrobio iungendus est IVLIVS FIRMICVS MATERNVS, libris octo *de mathefi, siue astrologia apotelesmatica, deque potestatibus stellarum ex Aegyptiorum et Babyloniorum doctrina* clarus; qui cum seculo sexto iam in ea philosophiae parte, quae de mathematica agit, magni fieret, vt ex SIDONII APOLLINARIS *epistola ad Pontium Leonem* ^p, videre est, multos quoque, non obstante doctorum Ecclesiasticorum ira et clamoribus contra philosophiam et mathematicam, lectores reperit. Meminit eius HONORIVS AVGVSTODVNENSIS ^q et post eum inferioris aetatis alii ^r. Tandem adiiciendus his est CHALCIDIVS, cuius *Commentarium in Timaeum Platonis* a philosophis emunctioris naris media aetate lectum fuisse ex IO. SARISBERIENSE ^s et THOMA BRAWARDINO ^t discimus. Ex his vero intelligimus, non defuisse his seculis viros doctos, qui oculos attollere ad profanos scriptores, qui de artibus liberalibus commentati sunt, auderent. Sed quo minus inde philosophiae incrementa emergerent, temporum infelicitas, et ingeniorum paupertas obstitit. Plerique enim ex adductis scriptoribus, quos auctorum classicorum instar eos habuisse probauimus, aut non ex instituto artium et scientiarum philosophicarum praecepta tradidere, sed aliud agendo ea insperferunt; aut commentationes quidem philosophicas scripserunt, sed ex penitiori philosophiae consideratione peccatis. Vtrumque genus magnam veteris doctrinae et philosophiae peritiam postulat, qua qui imbuti praeparatique non sunt, frustra ad eorum auctorum lectionem accedent. At haec omnia infelici aevo deerant, quod nec ingenium satis cultum habebat, nec lectionem in veterum scriptis subactam, nec iudicium in philosophia Graeca exercitatum, adeoque fructum ex hac lectione exiguum poterat reportare. Id quod ea scriptorum mediae aevi loca, quibus ad illos prouocant legentibus erit in propatulo.

*Firmicus
Maternus.*

Chalcidius.

§. VI.

n) Conf. FABRIC. Bibl. Lat. T. III. p. 145.
o) Policrat. Lib. VIII. c. 10. p. 567.
p) Praefixa carm. XXII.
q) De Philosophia Mundi Lib. II. c. 5.

r) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. T. III. p. 97.
s) Meta'og. Lib. IV. c. 9. p. 890.
t) In causa Dei contra Pelagium.

Augustinus.

§. VI. Praeter profanos illos, vel vt hoc tempore vocari consueverunt, seculares scriptores, ecclesiasticus quoque magni nominis auctor silentio inter eos praetereundus haud est, qui ducis instar in philosophia hac aetate electi sunt. Fuit is sanctus **AUGUSTINVS**, cuius magna semper in Ecclesia tum ob eruditionem tum ob pietatem fuit existimatio, lectioque scriptorum eius eo gratior hisce seculis quo acutius disputauisse, et scholasticam scribendi methodum seruauisse videbatur. Id quod nonnullos ex recentioribus permouit, vt doctissimum praesulem inter anteaambulones scholasticorum eorumque philosophiae atque theologiae referrent ^a; iure an iniuria? alio loco dispiciendum est. Is quam peritus fuerit in arte Dialectica, quamque acute more Academicorum disputauerit, adeo, vt contra Ambrosium dislerens eum coegerit ad preces confugere, ne sophismatis eius caperetur ^b, *antecedente Capite* accurate exposuimus. Cum itaque hanc eius dialecticam eruditionem nossent, qui his seculis vixerunt, isque ob reliqua quoque, quae conscripsit, opera in Ecclesia esset commendatissimus ^c, liberque sub eius nomine ferretur, qui Dialecticae praecepta exhibebat, aliusque Augustini nomen praefixum haberet, quo categoriae explicantur, hi libelli hermathenae instar philosophantibus commendati et publicis lectionibus in scholis explicati sunt, ita vt praestantior inter libros philosophicos auctor haberetur nemo. Eius rei documenta plurima in sequentibus occurrent, vnde ea hoc loco breuitatis causa non tangimus, sed id vnum modo obseruamus, in publicis philosophiae lectionibus fundamentum hanc Dialecticam posuisse Remigium et Odonem Cluniacensem, vt ex huius vita constat ^d. Nec alius mos fuit seculorum reliquorum, quamdiu contempta et abiecta iacebat Aristotelis Dialectica ^e. Quo e puluere et squalore caput extollente, Augustini Dialecticae auctoritas diminui, et ex scholis illa proscribi coepit. Deceptos autem esse philosophiae studiosos seculis his mediis, dum Augustini auctoritate, famaue permoti hunc libellum ad discenda rationalis philosophiae praecepta adhibuerunt, ratos ita magni in Ecclesia viri se opera ad hoc sapientiae genus duci, ex iis manifestum est, quae *superiori Capite* de hac Dialectica Augustino tributa differuimus. Ibi enim monuimus, praestantissimos operum Augustini editores monachos Benedictinos ex congregatione S. Mauri in Gallia non sine iudicii sagacitate et artis criticae calculo hunc libellum ex serie scriptorum Augustini eiecisse, eo quod Dialectica, quam Augustinus scripsit, ipso teste, Pythagoricis et Platonicis principiis superstructa fuerit, haec vero Stoicam Dialecticam exhibeat: in libro quoque de *Categoriis* antipodes afferantur, quos alibi ^f **AUGUSTINVS** negat. Vnde suspicatus est editor **FORTVNATI**

TIANI

^a) BARBEYRAC. de Phil. mor. patrum praef. p. 39. alique plures.

^b) Serm. 92.

^c) Vid. EGINHARDVS in Vita Caroli M. c. 24.

^d) Vid. LAVNOIVS de Scholis cel. c. LIX. art. I. p. 178.

^e) Conf. IDEM de fort. Arif. c. V. p. 197.

^f) De C. D. Lib. XVI. c. 9.

RIANI *rbetoricorum*, PETRVS NANNIVS ^g Dialecticam hanc Augustini ad Fortunatianum referendam esse, eo quod vtrumque et verbis et sententiis conuenire videat ^h. Quicumque vero huius Dialecticæ auctor fuit, illud dubio caret deceptos fuisse, qui libello, spinosam Stoicorum Dialecticam fatis ieiune propinanti ob Augustini nomen famamque tantam auctoritatem detulere, vt maior vix possit. Cuius vt exemplum Lector habeat, en ex prologo quaedam, quem ad Carolum Magnum libello præfixit ALCVINVS et ex msc. edidit Benédictini.

*Continet iste decem naturae verba libellus,
Quae iam verba tenent rerum ratione stupenda,
Omne quod in nostrum poterit decurrere sensum.
Qui leget, ingenium veterum mirabile laudet,
Atque suum studeat tali exercere labore,
Exornans titulis vitae data tempora honestis.
Hunc Augustino placuit transferre magistro
De veterum gazis Graecorum clauē Latina,
Quem tibi rex magnus, Sophiae sectator, amator,
Munere qui tali gaudes, modo mitto legendum.*

§. VII. Ex his quae de fontibus, auctoribusque classicis *, quibus in addiscenda philosophia vsi sunt medii aevi viri docti, differuimus, sole meridiano clarius patere existimamus, quam curta supellex fuerit hac aetate philosophantibus, et quod impossibile fere fuerit, vt magni philosophi surgerent. Seculo itaque septimo, de quo dicere coepimus, non inuenimus, quem magnopere commendemus, licet non dubitemus, quin his quoque temporibus ingenia fuerint, quae si in aliam aetatem incidissent, haud obscurum in philosophia nomen fuissent consecuta. Inter ea ISIDORVM HISPALENSEM non immerito numerandum putamus, fratrem Fulgentii et Leandri, summis in Ecclesia honoribus functorum, qui et ipse archiepiscopalem dignitatem Hispali post fratris obitum A. C. DXCV suscepit, et A. C. DCXXXVI obiit. De cuius historia vitae scriptorumque atque muneris post SIGEBERTVM GEMBLACENSEM ⁱ, HONORIVM AVGVSTODVNENSEM ^k, ILDEFONSVM ^l, ANONYMV MELLICENSEM ^m, TRITHEMIVM

*Seculi VII
philosophi.*

*Isidorus
Hispalensis.*

^g) In Praefatione.
^h) Scribit inter alia: „Hic dum vtriusque rhetoricam confero, video illis plerumque et verbis et sententiis conuenire. Procedo ad Dialecticam vtriusque, nihil omnino varietatis deprehendo. Miror, qui acciderit, vt quae vel Fortunatiani ad Augustinum, vel quae Augustini ad Fortunatianum transierint, nisi fortasse alter alterius praceptor fuerit, et magistri traditiones, vt fieri solet, suis libris

„impresserit.“ Monentque editores Benédictini, eum librum sub Cuii Fortunatiani nomine prodidisse Bas. 1558. Vid. T. I. Opp. Aug. p. 614.

*) Plerosque auctores aetate medio in scholis praelegi solitos enarrat EBERHARDVS Bethuniensis Sec. XII scriptor, in Graecismo, apud LEYSERVM in Histor. Poëtarum medii aevi p. 825.

i) De S. E. c. 55.
l) c. 9.

k) Lib. III. c. 40.
m) c. 26.

HEMIVM * recentiores historiae literariae scriptorum ecclesiasticorum auctores tantum non omnes ° consulendi sunt. Quantus ille vir fuerit, ex elogio disci potest, quo eum maestault concilium Tolletanum VIII, A. C. DCXXXVI habitum, ubi audit nostri seculi egregius doctor, Ecclesiae catholicae nouissimum decus, praecedentibus aetate postremus, doctrinae comparatione non infimus, et quod maius est, in seculorum sine doctissimus, atque cum reuerentia nominandus Isidorus. Alia ILDEFONSI °, BRAVLII °, TRITHEMII ° aliorumque medii aevi scriptorum ° testimonia, et recentiorum quoque elogia ° tacemus. Certe virum fuisse non sacrae modo sed et profanae literaturae peritissimum, eius scripta a laudatis viris enarrata, passimque a scriptoribus historiae literariae ecclesiasticae enumerata ostendunt. In quibus licet consarcinatores egerit veterum, centonisque instar ex illorum scriptis sua consuerit, iudicium tamen in seligendis optimis probauit, cumque multa excerpserit ex libris, quibus hodie caremus, non inutilem praestitisse operam sequentibus seculis censendus est. Quae ratio permouit magnum SCALIGERVM °, vt Isidori libros valde commendaret. Inter eos opus potissimum etymologicum, siue originum libri XX, praemissis tribus ad Braulionem episcopum Caesaraugustanum epistolis, huiusque duabus Braulionis ad Isidorum, locum aliquem Hispalensi episcopo facit in historia philosophica medii aevi. Non enim solas etymologias sectatur, aridoque calamo ieiunum argumentum profectitur, sed per omne fere eruditionis genus diffusus pleraque scitu digna et multa egregia alibique vix reperiunda affert. Inter haec autem multa sunt, quae ad philosophiam et mathematicas artes spectant. Agit enim libro secundo de dialectica, tertio de quatuor disciplinis mathematicis, quarto de medicina, undecimo de homine et portentis, duodecimo de animalibus, decimo tertio de mundo et partibus, decimo quarto de terra et partibus, decimo sexto de lapidibus et metallis. Librum quoque de natura rerum seu mundo edidit, quo cosmographiam quandam exhibet *, vel ideo commendandam, quod multa fragmenta Nigidii, Varronis, Suetonii Tranquilli aliorumque exhibeat dudum deperdita. Ex his vero tum de ipsa Isidori philosophia, tum de meritis eius in eandem iudicandum est. Priorem ex collectaneis veterum magis constitisse, quam systema aliquod cohaerens exposuisse ex dictis intelligitur, adeoque magnum inter philosophos locum, quem forte non admodum affectabat,

n) De S. E. c. 232.

o) Ad annum 595. add. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. IV. p. 539. VOSSIVS de Hist. Lat. p. 263. NIC. ANTON. Bibl. Hispan. vet. T. I. p. 258. seqq.

p) De vir. illustr. c. 9.

q) Praef. ad libros Isidori, quam quoque exhibet OVDINVS de S. E. T. I. p. 158j.

r) De S. E. c. 232.

s) Supra not i) seqq.

t) Vid. TH. POPE-BLOUNT Cens. celebr. auct. p. 334.

u) Scaligerana prima p. m. 95.

x) In eo „tam de ecclesiasticorum doctorum, „quam etiam de philosophorum indagine obscura quaedam de elementis absoluisse,“ ait BRAVLIO in Praef.

nōn occupat 7. Haec vero non exigua fuisse, ob plurima veterum philosophorum, qui inter Latinos scripserunt, fragmenta et excerpta, conseruata omnino fatendum est. Quamuis enim non vbique iudicium probauerit, suaeque non ex suis horreis, sed ex aliorum penu hauserit, eandem tamen philosophiae eiusque historiae praestitit operam, quam in Diogene Laërtio, Suida, Stobaeo, aliisque collectaneorum philosophorum scriptoribus merito laudamus 2. Id quod eo magis inter eius merita referendum est, quo magis secula haec meliora non habebant, nec egebant, magnaue erat veterum scriptorum penuria. Durius itaque cum Isidoro agunt, nec aevi illius, quo vixit conditionem satis recordantur, qui cantonum confarcinatorem fartoremque semipriscum nominando plagii et ineptae compilationis reum agunt 4. Quem si non habuissent seculorum sequentium scriptores, in multis grauius coecutiissent, nec deprimere potuissent ea, quibus scripta sua tanquam gemmis exornant, quod fecisse Rabanum Maurum obseruauit GVIL. MALMESBURIENSIS, inuito licet GVIL. CAVEO 5. Qui si cogitasset, hunc omnium fere medii aevi scriptorum morem fuisse, vt praecedentes scriptores exciperent, et ex his sua compilarent, intellexisset, nihil Rabani eruditioni, qualis seculo IX fuit, derogare, quod Isidorum exscripserit.

§. VIII. Fuit haec philosophiae seculo post natum redemptorem septimo facies, quae tantum abest, vt sequente octauo, (quo periisse in oriente quoque et literas et philosophiam *praecedente capite* probauimus) contior et ornatior prodierit, vt potius deformem, quam iam seculo septimo acceperat, vultum detestabili barbarie et ignorantia pudenta magis auget. Quanta seculi huius in omni eruditionis genere, tam seculari, quam ecclesiastico, corruptio atque tenebrarum densissimarum velum ingenia obumbrauerit, dicere hoc loco nōn licet, et ab iis expositum est, qui annales ecclesiasticos et literarios condiderunt 6. Vno id exemplo confici potest, quanta tunc inter eos, qui eruditi habebantur, incitia regnauerit, nempe concilii Toletani canone VIII, qui prohibuit ordinare clericum, psalterium, et cantiones solennes baptismique ceremonias ignorantem. Tales cum admoueri vetet synodus seculo VII habita, quales credas inter viros ecclesiasticos repertos fuisse, seculo VIII, in dies augete barbarie? Haec cum ad eruditionem ecclesiasticam tam splendidum concitum sufficere iudicauerit, quis quaeso locus philosophiae esse potuit, cum legere et psallere in eruditionis parte haberetur? Mirandum itaque non est, loco literarum et philosophiae, canendi artificium ecclesiasticum hoc seculo obtinuisse, eumque pro insigni philosopho viroque eruditissimo reputatum fuisse, qui optime omni-

Facies philosophiae Sec. VIII.

4C 2

um

y) Inde BALTH. BONIFACIO Indicr. Hist. Lib. XV. c. 5. audit non tam doctrina, quam vita philosophus.

z) BEAT. RHENAN. ad Tertull. de poenit. p. 417.

a) I. DOVSA ad Sallust. p. 18. conf. IAC. THOMAS. de plagio lit. n. 474. seqq.

b) Hist. Liter. Scr. Eccl. p. 456.

c) Conf. BALVEIVS not. ad Reginon. Prumiensem p. 540.

um cantasset. Quod ne sine teste dixisse videamur, ecce miram literarum quam in vita Caroli M. narrat monachus Engolismensis ^d: *Ecce orta est contentio per dies festos Paschae inter cantores Romanorum et Gallorum. Dicebant Galli melius se cantare et pulchrius, quam Romani. Dicebant se Romani doctissime cantilenas ecclesiasticas proferre, sicut docti fuerant a S. Gregorio papa, Gallos corrupte cantare, et cantilenam sanam destruendo lacerare, quae contentio ante dominum regem Carolum peruenit. Galli vero propter securitatem domini regis Caroli valde exprobrabant cantoribus Romanis. Romani propter auctoritatem magnae doctrinae eos stultos, rusticos et indoctos, velut bruta animalia affirmabant, et doctrinam sancti Gregorii praeferebant rusticitati eorum.* Non afferemus reliqua, quibus narrat, quomodo Gallorum cantum ad normam Gregoriani cantus reformauerit imperator, ne taedio Lectorem afficiamus, legi haec apud ipsum biographum ^e possunt, vel apud LAVNOIVM, qui non immerito hoc exemplum effert, *literarum studia, quae priscis Ecclesiae temporibus viguerant in Gallia, et praestantissimos cultores habuerant, paulatim excidisse.* Non haec vero solum Galliae hoc seculo labes fuit, sed per omnes occidentis regiones malum hoc inualuit. Nec dubitamus affirmare, ipsam, quam in constituendo cantu ecclesiastico ^f posuit diligentiam Gregorius M. multum ad hanc barbariem contulisse. Dum enim viros ecclesiasticos in eo totos occupat, dum potissimum in eo studium ponit, dum aliis praefert, literarum et philosophiae totus fere orbis Occidentalis obliuiscitur: et quo magis ignorantiam alit et otia fouet psallendi studium, eo magis decrescunt seueriores scientiae. Neque hoc solum malum fuit, sed et philosophiae studio se exercuisse videri volebant, musicam hanc ecclesiasticam excolebant, tempusque scribendis de arte cantandi psallendique libris ^g terebant, eo quod musica partem philosophici cursus constitueret. Quod hoc quidem loco digito tantum attigisse sufficit, cum ad ecclesiasticam historiam pertineat, et a viris doctis abunde sit enarratum, in hac tamen historiae philosophicae medii aevi parte inter impedimenta philosophiae omnino attentionem meretur.

Monasteria maxime Ord. S. Benedicti asylo philosophiae, sed misera.

§. IX. Magnis itaque tenebris hoc seculo occupata sunt plerorumque, qui docti haberi volebant, ingenia, vixque remedium aliquod barbariei inuentum est, quod, licet satis imbecille et inefficax, monasteria exhibere videbantur. In quae cum illi recipiendi essent, qui praeter musicam Ecclesiasticam et computum Ecclesiasticum, pauca quaedam artium liberalium elementa hausissent, factum inde est, vt in illis iuuenes ad ea praepararentur, sicque aliquod literarum asyllum in his locis sacris reperiretur.

^d) Integrum locum affert LAVNOIVS de scholis celebr. cap. I. pag. 3.

^e) Scriptores huc pertinentes recenset FABRICIVS Bibliograph. antiq. c. XI. p. 368. seqq. pag. 644. seqq.

^f) Elenchum scriptorum medii aevi Latinorum de musica cantuque Ecclesiastico exhibet FABRICIVS Biblioth. Lat. med. Tom. I.

tur. Solet haec gloria ad monachorum Occidentalium parentem S. Benedictum referri ^g, qui cum familiae suae hominibus commendaret in praescripta regula, ut qui initiari sacro ordine vellent, prius docerentur, occasionem huius ordinis ascetis dedit scholas eas in monasteriis suis erigendi, in quas Musae hoc aeuo proscriptae et profugae tanquam in latibulum quoddam secesserunt. Sunt tamen nonnulla, haud leuis momenti, quae viri eruditi ^h contra receptam hanc opinionem vrgent, contententes, nihil ipsum ordinis patriarcham ad literarum culturam sua regula contulissa. Monent enim, ipsum Benedictum a literis auerso plane fuisse animo, easque contempsisse. Ita enim ex Gregorii papae dialogo secundo ANTONINVS, *summae historialis* scriptor: *Benedictus nobiliore genere ex prouincia Nursiae ortus Romae liberalibus literarum studiis traditus a parentibus fuerat. Sed cum in eis multos ire per abrupta vitiorum cerneret, eum quem quasi in ingressu mundi posuerat pedem retraxit: ne si quid de eius scientia attingeret, ipse quoque postmodum in inmane praecipitium totus iret. Despectis itaque literarum studiis, relicta domo rebusque paternis, soli Deo placere desiderans, sanctae conuersationis habitum quaesuit. Recessit itaque scienter nescius et sapienter indoctus.* Nec his obstant, quae passim vitae eius scriptores memorant, Romanos nobiles filios suos sancto praeceptori erudiendos commendasse, sicque Equitium Maurum, Tertullium vero Patricium Placidum ei tradidisse: haec enim non de institutione literaria, sed ascetica et monastica, quae ad vitae sanctimoniam euitandaque seculi vitia comparata esse debebat, referenda sunt. Ipse quoque, Maurus, Benedictinorum in Gallia monachorum conditor, si vera sunt, quae in vita eius dicuntur, quae nonnullis suspecta est ⁱ, aliam Francicae iuuentutis institutionem non respexisse videtur. Ipsa porro S. Benedicti regula hanc virorum doctorum sententiam confirmare videtur, quae de studiis vel secularibus vel sacris excolendis habet nihil, et lectionem atque meditationem tantum asceticam iniungit, opus manuum quotidianum autem suis acriter commendat, quod luculento argumento est, Benedictum veterum ascetarum instituta imitatum de literis inter suos excolendis nihil cogitasse, quod et alios quoque ordines sacros qui tum inclarescebant, non fecisse ex eorum regulis a LVCA HOLSTENIO editis ^j manifestum est. Vnus Cassiodorus *Institutiones suas diuinas humanasque siue Lectiones* pro monachis suis Viuariensibus condidit, ut manuuctionem haberent ad diuina humanae studia. Qui licet eodem cum Benedicto tempore vixerit, probari tamen non potest, hoc Cassiodori institutum ad Benedicti familiam

4 C 3

liam

g) Vid. CONRING Antiqq. Acad. Diss. III. p. 62.

h) Vid. IDEM Supplem. XXX. p. 272. seqq.

i) Tit. XV. c. 13.

k) Conf. BAILLET. Vit. nou. SS. BASNA-

GE Hist. Eccles. Lib. XXI. c. 4. T. IV. p. 1621. seqq. quibus responderi RVINART. peculiari Apologia pro missione S. Mauri in Galliam, Paris 1702. 8. lingua Gallica edita.

l) In Codice regularum Romae 1661. edito.

liam tranſiſſe, immo hiftoriae fidei conſentaneum eſt, monaſticam Benediſti ſimplicitatem tandem literarum ſtudio a Caſſiodoro commendatum et promotum ſuppreſſiſſe. Alia, quae viri eruditi hac de re afferunt, copioſe non repetemus, legenda apud elegantiffimae doctrinae virum GABRIELEM NAVDAEV M^m, qui prolixè ad obiecta exempla eruditorum ex Benediſti coetu virorum veterum et primorum reſpondit, quae allegari ſolent, vt probetur, literarum ſtudia in hoc ordine a prima inſtitutione vigiſſe. Is enim illuſtres illos viros Benediſtinos fuiſſe cum multis aliis pernegat. Nos hanc controuerſiam neque excutiemus, neque dirimemus, cum habeat haec ipſa familia, ſine contradictione a ſeculo nono ad noſtra tempora de literis omnium meritiffima, viros doctiffimos, qui pro gentis ſuae gloria literaria decertare poſſint, et ex parte quoque decertarunt. Illud vero dubiis eximendum putamus, monaſteriorum quorundam praefidio ingruentem barbariem euaiſſe ſeculo octauo, quicquid literarum et philoſophiae cognitione tinctum quodammodo fuit: quod tamen ſi cum prioribus temporibus comparaueris, ſtellarum inſtar nebulosarum fuit, quae coecam noctem ſpiffasque tenebras colluſtrare lumine non poſſunt ſuo. Id qua ratione hoc ſeculo factum ſit, iam porro enarrabimus.

*Hibernia et
Anglia aſyla
philoſophiae.*

§. X. Nempe vbique regnabat inſcitia, triumphabat cum Barbarorum armis barbaries, quam in Italiam Longobardi, in Hiſpaniam et Galliam Saraceni etc. inuexerant *. Sola Britannia, literarum cultu felix inſula exules Muſas patentibus vlnis amplexa profugam cum reliquis literis philoſophiam cultu ſqualoreque deformem vixque dignoſcendam recepit et in amplexus admittit ſuos. Id imprimis et iure quodam ſuo ad Hiberniam pertinet, quo hoc ſeculo Angli literarum addiſcendarum cauſſa adhuc proficiſci ſolebant. Qua de re ita GVIL. CAMB DENVS: *Anglo-Saxones noſtri illa aetate in Hiberniam tanquam ad bonarum literarum mercaturam, vndique confluxerunt. Vnde de viris ſanctis in noſtris ſcriptoribus legitur: amandatus eſt ad diſciplinam in Hiberniam.* Recte id probat auctoritate biographi veteris *Sulgeri*, qui in hac eius vita:

*Qui poſtquam nablam primo tener edidit infans
Perluſtrat ſcholas ſtudio ſtorente Britannas
At crescente ſimul ardore et tempore multo
Exemplo patrum commatus amore legendi
Iuit ad Hibernos Sophia, mirabile claros.*

Ex quibus verbis acute, niſi fallimur, colligit HERM. CONRINGIVS. " illa tempeſtate Britanniae quidem ſuas fuiſſe ſcholas, ſed aptas magis

m) In Conieſt. cauſſae Kempenſ. pag. 155.
* Prolixè de hac barbarie inter Galliae incolae obtinente diſſerunt eruditiffimi literariae hi-

ſtoriae inter Gallos ſcriptores, initio Tom. IV.
n) Antiqq. Academ. Suppl. XXXI. pag. 280.

magis primae aetati, in Hibernia autem doceri philosophiam solere. Et ex hac insula in Britanniam philosophiam commigrauisse, testis est ERICVS ANTISSIODORENSIS^o, ad Carolum Caluum scribens; *quid Hiberniam memorem, contempto pelagi discrimine, pene totam cum grege philosophorum ad littora nostra migrantem?* Nec exemplis huius rei destituimur. Ioannem enim Scotum, ex plerorumque mente Hibernum ex ea insula philosophiam in Angliam deportauisse, in sequentibus dicemus. Sanctitatis quoque inter Britannos laude celebres viros Egbertum, Wicbertum et Wilgifium, eorumque exemplo excitatum Willibrordum in Hiberniam soluisse disciplinae literariae et scholasticae eruditionis causa, affirmat ALCVINVS^r. Ex hoc itaque equo Troiano egressi cum in Angliam rediissent viri literarum et philosophiae studiosi, Anglia quoque viris doctis repleta est. Quos cum nonnulli peregrini iuarent, factum est, vt paucae illae philosophiae reliquiae, quas barbaries nondum extinxerat, vires paulisper resumere, et reflorescere inciperent. Inter quos memorari meretur THEODORVS CILIX, domo Tarsensis, monachus, qui post medium seculum VII archiepiscopus Cantuariensis a Vigiliano pontifice Romano constitutus, cum in Angliam venisset, id sibi datum credidit, vt Ecclesiae Anglicanae faciem pulchriorem faceret, nitorique restitueret suo. Is diu in componenda Ecclesia Anglicana ad eam imaginem, quam Romae pictam acceperat, laborauit, qua de re adeundi sunt annalium Britannicorum conditores, et in his maxime HENRICVS SPELMANNVS^r, reliquique, qui de scriptoribus ecclesiasticis egerunt auctores^r. Hac emendatione perfecta, cum pro temporis ratione seculari eruditione homo Graecus, et in patria literarum ferace institutus literis non careret, ad barbariem pellendam reuocandasque literas animum adiecit. Quod iam diu meditata Bibliothecam copiosam tam Graecis quam Latinis libris instructam secum in Angliam adduxit; cumque ipse in arte metrica, astronomia et arithmetica siue computo ecclesiastico, et musica ecclesiastica haud contemnendos profectus fecisset, alios quoque in his literis erudiuit, teste BEDAE^s, qui similia de eius successore Berechtwaldo memorat, alioque loco Tobiam quoque episcopum Rhofensem eius discipulum nominat, secularem eruditionem a Theodoro edoctum. Alia Bedae loca diligenter a CONRINGIO^r collecta, breuitatis causa praetermittimus. Laudabile fuisse hoc Anglorum studium omnino fatendum est, praestititque paucas quasdam stellulas Cimmeriam istam literarum noctem distinxisse, quam tenebris cuncta fuisse obumbrata. At, quae istorum temporum fuit infelicitas, parum istorum virorum in monasteriorum scholis vigili studio in literas incumbentium diligentia in pellenda promouit barbarie, et tantopere malum illud, quod totam Ecclesiam inuaserat, inualuit, vt

Theodorus
Cilix.

BEDA,

o) In vita S. Germanf.

p) In vita Willibrordi.

q) Ad. A. C. 668. T. I. concil. Angl. p. 152.

r) CAVE pag. 387. OVDINVS T. I. p. 1655.

s) Hist. Anglic. Lib. IV. cap. 2. s.

t) loc. cit. pag. 285.

BEDA ^u, qui ex praecipuis se pesti ingruenti obiecit, *Lectorem rem lacrymis dignam contemplari iubeat, quantum Ecclesiae status in peiora quotidie, vel ut mitius dicat, ad infirmiora gerenda deoluatur.* Id in primis ad philosophiam referendum esse, nec in ea aliquid, quod hoc nomine vere dignum sit praestitisse eos, qui reformatores emendatoresque barbariei videbantur, Bedae exemplo constat. Nec diu in Britannia haec felicitas duravit. Cum enim paulo post crudelibus Danorum aliorumque populorum Septentrionalium depraedationibus et vastationibus cuncta iterum barbarie mergerentur, per aliquot secula. honos literarum in hac gente redire non potuit, et licet subinde vires eruditio et philosophia resumere tentaret, quod imprimis curante Aelfrido rege aliquandiu factum, vt infra dicemus; sub Normannicae tamen familiae regibus emergere demum potuit, id quod seculo XI contigisse, ex Guilielmi conquestoris aetate intelligitur. Testem damus GVILIELMVM MALMESBURIENSEM celebrem huius gentis historicum, scribentem ^x: *Literarum et religionis studia obsoleuerant, non paucis ante aduentum Normannorum annis. Clerici literatura tumultuaria contenti vix sacramentorum verba balbutiebant: stupore et miraculo erat ceteris, qui grammaticam nosset.* Continuator autem *Historiae BEDAE* ^y, cum eo, ait, *sepulcrum esse pene omnem gestorum notitiam ad nostra tempora. Adeo nullum Anglorum studiorum eius aemulum, nullum gloriarum sequacem fuisse, qui omissae monetae lineam persequeretur. Paucos, quos aequus amauerit Iesus, quamuis literis non ignobiliter informatos tota vita ingratum consumpsisse silentium. Alios vix primis labris illas gustantes ignauum confouisse otium. Ita cum pigro semper succederet pigrior, multo tempore studiorum in tota insula tepuisse feruorem.* Sed haec ad sequentia pertinent secula, quae tamen in octauo, iam coeperunt. In quo cum nonnulla comtiosa emicuerint ingenia, quae umbram quandam studiorum philosophicorum seruauerunt, ea iam nobis enarranda sunt.

Althelmus.

§. XI. Floruit expirante seculo septimo et exoriente octauo ALDHELMVS, quem scriptores Adelmum quoque, Adelinum, Althelmum vocant ^z: is Anglus, ex regia Isae Vifi-Saxonum familia oriundus fuit. Qui cum Theodorum Cantuariensem, Adrianum et Maildulphum domi praeceptores habuisset, iuuenis adhuc Galliam et Italiam peragravit, tantoque ardore et industria in literas incubuit, vt a nemine sui temporis facile vinceretur. Redux primo monachus deinde abbas Bladunensis factus est, cui monasterio a praeceptore Maildulpho, nomen Maildulphsburgum, fecit, ex quo hodiernum Malmsburiense factum est. Tandem Schirburnensis Ecclesiae antistes factus anno DCCIX

u) Exposit. allegor. in Samuel. L. IV. cap. 2.
x) Lib. III. conf. MATTH. WESTMONASTER: Chron. ad ann. 839.

y) Lib. I. c. 8.

z) PITSEVS de Script. Britana. p. 116.

DCCIX obiit. Huius ideo hoc loco mentionem facimus, quod BEDA ^a testatur, *fuisse virum vndecunque doctissimum, et sermone nitidum, et scripturarum tam liberalium quam ecclesiasticarum eruditione mirandum.* Quae eius eruditio philosophiam quoque attigit; scripsit enim *de octo vitiis principalibus*, librumque *de natura insensibilium*; itemque *de arithmetica, de astrologia, de schematibus, de philosophorum disciplinis*; de quibus scriptores historiae literariae Britannicae I. O. PITSEVS ^b, et I. O. BALEVS ^c, et qui de scriptoribus ecclesiasticis egerunt ^d, videndi sunt.

§. XII. Medio fere seculo octauo inter Anglos emicuit velut inter ignes luna minores B E D A, qui qualem ortum, educationem et fortunam habuerit, ipse ad calcem *Historiae Anglorum* ^e recitat, ex quo omnes fere, qui historiam literariam scriptorum ecclesiasticorum tetigerunt, sua hauserunt, qui cum in omnium manibus sint, nolimus breuitati consulturi eius vitam repetere, quae ad sacram proprie historiam, annalesque ecclesiasticos ^f pertinet. Scientiarum is elementa hausit ab abbatibus Benedicto, ac deinde Oeolfrido monasterii BB. Apostolorum Petri et Pauli, quod est ad Wirimundam siue ostium Wiri amnis, et Ingiruum. Sed et episcopo Hagulstadenfi Ioanni, postea ad Eboracensem sedem promotus in disciplinam traditus est, diemque obiit A. C. DCCXXXV. Inter philosophos sui temporis eum numeratum fuisse, ex incondito, quod ei agrestis quidam calamus posuit, epitaphio intelligere licet,

Beda.

*Presbyter hic Beda requiescit carne sepultus.
Dona, Christe, animam in coelis gaudere per aeuum,
Daque ei Sophiae ebriari de fonte, cui iam
Suspirauit ouans intento semper amore.*

De quo epitaphio continuator historiae eius ita ^g: *Poteritne vlla excusatione hic pudor extenuari, vt nec in eo monasterio, vbi illo viuente totius literaturae exultabat gymnasium, potuerit inueniri homo, qui memoriam eius formaret, nisi exili et miserabili stilo?* Laudandus vero Beda magnopere, quod non sacris tantum, et profanis scientiis atque philosophia ingenium, quantum infelicia tempora patiebantur, exornauerit, sed in erudienda quoque iuuentute, quae ignorantia valde premebatur, sedulus fuerit, quo effecit, vt docti viri ex eius disciplina prodirent, qui ingruentem inscitiae noctem aliquantisper sua doctrina illustra-

a) Hist. Angl. Lib. IV. c. 19.

b) loco cit. p. 118.

c) Cent. I. p. 84.

d) CAVE p. 389. DUPIN. T. VI. p. 44.

FABRIC. Bibl. Lat. med. T. I. p. 140.

e) T. III. Opp. p. 151.

f) Erunt instar omnium MABILLON. Sec. III. Bened. P. I. p. 531. et Acta SS. 27. Maii T. VI. p. 718. feqq.

g) Lib. I. c. 8.

illustrarunt. Quanta diligentia in literas incubuerit, ex catalogo scriptorum eius disci potest, quem contexuerunt CASIMIRVS OVDINVS^b, et IO. ALBERTVS FABRICIVSⁱ. Inter ea multa sunt, quae demonstrant, Bedae ingenium philosophicum non defuisse, modo temporis felicitate aetatisque genio meliore fuisset adiutus. Sui sane temporis homines eruditione sua ita in admirationem rapuit, ut in pro-uerbium abiret, deque eo diceretur, hominem in extremo orbis angulo natum, vniuersum orbem suo ingenio perstrinxisse. Praecipue vero laudandum in eo est, quod cum seculares disciplinas diligenter excoleret, libros philosophorum etiam gentiliū legerit; inque iis adeo exercitatus fuerit, ut eo seculo parem vix haberet. Physicam quoque et mathesin non ex riuis fordidis, sed ex purissimis fontibus, hoc est, ex Graecis et Latinis auctoribus primis hausisse, obseruat IO. BALEVS^k. Id quod eo magis mirandum, si ad SIMEONIS DVNELMENSIS^l obseruationem attendatur, quod in extremo mundi angulo latens nunquam maria transfretauerit ob addiscendam sapientiam, scholasque philosophorum nunquam frequentauerit. Plura, si locus pateretur, possent addi ex scriptoribus Britannicis, qui in immensum Bedae eruditionem extollunt. Inter quos de eruditione eius philosophica magnifice sentit THOMAS FULLERVS^m, de eo ita pronuntians: *Seculi sui omnigena eruditione ornatissimus fuit. Incipiat ab eius axiomatibus sopherista, ad eius metaphysica progrediatur baccalaureus, ad eius mathematica magister artium; et illum singuli in quavis harum artium ac scientiarum quouis scriptore Christiano illius seculi praestantiorum deprehendent.* Alia de eruditione eius theologica iudicia, quae huc non pertinent, non adiicimus, cum sufficiat venerabilis nomen, ideo illi datum, si fabulas nugatorumⁿ reuicimus, quod ex episcoporum sententia scripta eius publice populo praelegerentur. Et haec quidem omnia in laudem Bedae facile concedi possunt, modo ad seculi VIII conditionem referantur, et hoc pacto relatiuo sensu intelligantur, obserueturque literarum culturam post eius aetatem, ut supra dictum, iterum intercuisse, et ita cariorum fecisse meritorum eius memoriam. Si vero in se Bedae eruditio philosophica aestimanda est, omnino fatendum, ingenium eum magnis accenseri non posse. Quamuis enim esset diligentissimus, nec a lectionis copia destitutus, caruit tamen iudicandi acumine, sine quo magni philosophi non fiunt, et quam a natura habuit iudicii vim inepto sui temporis prauiudicio, eruditionem in farragine multiuigae lectionis consistere, sustinuit. Cui cum accederet seculi, quo vivebat infelicitas, sensusque phi-

losofphie

h) De S. E. T. I. p. 1672. seqq.

i) Bibl. Lat. med. T. I. p. 496. seqq.

k) loco cit.

l) In Epist. ad Hugon. decanum Eborac.

m) Praef. ad res Angl. apud THOM. POPP. BLOUNT cens. celebr. auct. p. 340.

n) Vid. CALVISIVS in Chronol. ad An. 774. DVRANDVS in Rationali diuinorum officiorum c. 40. p. 280. Vnius hoc nomen ob summam, quam tuebatur, auctoritatem et pietatis opinionem accepit, quod satis illas fabellas refutat.

losophiæ ineptus, quo sufficiebat, ex aliis scriptoribus confarcinata repetere, nihil reuera, quod momentum habeat, in philosophia praestare potuit. Hinc videas, multum quidem fuisse Bedam in argumento philosophico, parum autem promouisse. Scripsit *Commentarium in Boëthii consolationem philosophiæ, libros quatuor de philosophia; sententias ex operibus Aristotelis et Ciceronis; de natura rerum, de diuinatione mortis et vitæ; de tonitruis, de officiis; Aristotelis axiomata exposta*, vt alia taceamus, astronomiam, chronologiam, geographiam, computumque atque musicam ecclesiasticam illustrantia, et ad artes liberales explicandas facientia, quibus demonstrauit, nec voluntatem, nec studium et industriam sibi defuisse, vt magnus philosophus euaderet. Horum vero scriptorum omnium ea est conditio, vt vires eum in tanto conatu defecisse constet. Vt taceamus enim, in plerisque alios eum tantum exprimere, et in libro de *schematis* Cassiodorum, de numero Apuleium et Boëthium, de diuisione temporum Isidorum diligenter sequi, et in sua eos arua deriuare: confusis omnia notionibus, aevi illius barbariem prodentibus scatent^r. Verum inter coecos luscum quoque imperasse mirum non est, adeo vt ipse conqueratur^r, se ob librum de *tonitruis* in magiæ suspicionem adductum fuisse. Ex quo luculento exemplo foeda istorum temporum ignorantia et superstitio intelligi potest. Ceterum hoc quoque monere ex re nostra est, non omnes Bedae libros genuinos videri viris doctis, et suppositionis suspecta esse *axiomata philosophica, sententiasque excerptas ex Cicerone*. Libellum etiam de *philosophia* a quibusdam GVILIELMO DE CONCHIS, de quo infra inter Scholasticos dicitur, tribui, de quibus scriptis Bedae suspectis videri potest C. OVDINVS^r.

§. XIII. Bedae coaeuus et familiaris fuit ACCA, paulo post Bedam defunctus, monachus et postea episcopus Hagulstadenſis, hoc loco ^{Acca.} ideo memorandus, quod et Bedam ad colendas et propagandas literas excitauerit, et ipse ecclesiastica atque seculari literatura pro aevi illius conditione satis tinctus, bibliothecam sedi suae donauerit, cuius vsu collabenti eruditioni suppetias ferre viri docti possent. Eiusdem fere comatis eo tempore fuit Felix Croylandensis siue Gerwensis, quem secularium literarum cognitione egregium fuisse scriptores^r memorant. Tum EGBERTVS siue Ecbertus Anglus, regio sanguine natus ^{Egbertus.} tandemque ab A. C. DCCXXXII archiepiscopus Eboracensis, huc referendus

4 D 2

o) Laudati not. h) i).
 p) Exiguam Bedae eruditionem philosophicam fuisse obseruauit etiam CONRING. loc. cit. p. 288.
 q) In Praef. Libri de Tonitruis.
 r) loco cit. p. 1682. seqq. Est inter haec suspecta scripta Bedae libellus quoque de substantiis. Huuc caue inter libros philoso-

phicos referas, est enim collectio variarum praeceptionum tam clericis quam laicis vtilium, et titulum accepit, quod etiam de substantiis monasteriorum non alienandis agat.

s) CAVALI. c. p. 408. VOSSIVS de Hist. Lat. Lib. II. c. 28. p. 279. OVDINVS T. I. p. 1678.

rendus est. Is enim inter viros suae aetatis literatissimos eminebat, cumque elegantiores atque seueriores disciplinas impense amaret, auctoritate sua eorum culturam, quibus poterat viribus adiuuit, eruditorum moecenas optimus promouendisque studiis natus. Hinc de bibliotheca quoque suis prospexit, et ad literarum studia (quibus reliquias philosophiae admixtas fuisse, vno hoc loco semel monemus) adolescentes serio excitauit. Ita enim **ALCVINVS** in epistola ad **Carolus M.** : *Date mihi exquisitioris eruditionis scholasticae libellos, quales in patria habui, per bonam et deuotissimam magistri mei Egberti archiepiscopi industriam, et si placet, excellentiae vestrae, remittam aliquos ex pueris nostris, qui excipiant quaeque necessaria et reuebant in Franciam flores Britanniae.* Maxime vero Egbertum memorabilem facit **FLACCVS** **ALCVINVS**, vel Albinus, inter praecipua huius seculi ornamenta eaque praesidia numerandus, quibus literarum et philosophiae ruina inter Anglos Gallosque paulisper cohibita est. Is gente Anglus, veroque nomine Alchwinus, et praenomine et cognomine eruditionis testimonium meruisse nonnullis visus est. Flacci enim nomen aut ab imitatione Horatii, aut a Caroli M. gratia, illi simili, qua Flaccum profecutus est Augustus, ei inditum esse nonnulli contendunt *. Alchwini autem, id est veteris vini explicationem ipse hanc dedisse videtur, in epistola ad **Carolus M.** : *Alios veteri antiquarum disciplinarum inero inebriare studeo* †. Prodiisse Alcuinum ex Bedae disciplina, testatur **MONACHVS SANGALLENSIS**, qui de gestis **Caroli regis Francorum et imperatoris libros ad Carolus Crassum** duos composuit ‡, is enim Albinum vocat in omni latitudine scripturarum supra ceteros modernorum temporum exercitatum, utpote discipulum doctissimi Bedae, peritissimi post **S. Gregorium tractatoris**. Id quod recentiores plerique sequuntur §. Sed obstare temporum rationes dudum viris quibusdam doctissimis obseruatum est. Eo enim tempore, quo Beda vita decessit, quod vel **A. C. DCCXXXI**, vel quod plerique volunt **A. DCCXXXV** factum, vix vitalem auram primum hausisse Alcuinus videtur. Hic enim **A. C. DCCCIV** obiit, ad quod tempus ab emortuali Bedae anno effluxere septuaginta anni, ut fere impossibile sit, Alcuini adolescentiam ad Bedae tempora extendi, cum vix natus tunc videatur. Nisi statuamus, Alcuinum octogenario maiorem obiisse, dicamusque puerum prima tantum literarum rudimenta a Beda accepisse. Nec displicet coniectura **IO. LAVNOII** ¶, hunc scriptorem Albinum ex ignorantia confudisse cum illo Albino, cuius Beda meminit in praefatione *historiae Anglorum* his verbis: *Auctor ante omnes atque adiutor opusculi huius Albinus*

Flaccus Al-
cuinus.

t) Apud **WILHELM. MALMESBVR.** de gestis pontificum Anglorum Lib. III. p. 269.

u) **PAGI** ad **A. C. 796. n. 22.** **MABILLON** Sec. IV. Bened. P. I.

x) loc. cit. et apud **LAVNOIVM** l. c. p. 52.

y) Aliis tamen lingua Anglo - Saxonum

Alchwin omnium amicus est, vid. **ECKARD.** *Histor. stud. etymol.* p. 39.

z) Apud **LAVNOIVM** loc. cit. c. 2. p. 15.

a) **PAGIUS** ad **A. 778.** **CONRING.** *Antiqq. Acad. Diss.* III. p. 75. **MABILLON.** Sec. IV. Ben. P. I. p. 148. **LAVNOIVS** l. c. b) l. c.

binus abbas reuerendissimus, vir per omnia doctissimus extitit. Quae coniectura inde confirmatur, quod cum Bedae mentionem facit Alcuinus, non suum utique, sed sui temporis nobilissimum magistrum appellat. Illud vero certum est, ex Egberti disciplina Alcuinum profecisse, ut ex verbis supra adductis constat, aliisque eius locis demonstrari potest. Hoc praeceptore non tantum Latinae et Graecae atque Hebraicae linguae notitiam sibi Alcuinus acquisiuit, sed et mathematicas atque philosophicas scientias, supra captum seculi sui, si Anglis credimus, didicit. Sane P I T S E V S ^d, eum, scribit, *fuisse ingenii felicissimi, mitis animi, facundae linguae, mirae modestiae, moderatae grauitatis, maturi iudicii, magnae pietatis, singularis eruditionis, tersi sermonis, stili succincti, simplicis, puri: polite tum versu tum prosa scripsisse: cum Latinarum literarum scientia Graecarum etiam et Hebraicarum cognitionem coniunxisse: has enim linguas et perfecte calluisse, et publice docuisse.* Omnes denique scientias mathematicas, philosophicas et theologicas accurate tenuisse, atque etiam docuisse. His alia addit, iactantiora, quae non exscribimus. IO. BALAEVS ^e autem ad annales Cantabrigiennes prouocat, testantes, *quod omnes illic artes liberales post Bedam docuerit, Latine, Graece et Hebraice peritus; et quod tandem Eboraci sub Egberto praelegerit philosophorum sui temporis antesignanus.* Et paulo post addit: *Hunc instructorem prae aliis omnibus Carolum Caesarem habuisse in rhetoricis, dialecticis, mathematicis ac theologis, qui et simul computandi artem atque siderum cursus varios sub eo didicerit.* Horum auctoritate VOSSIO ^f quoque Alcuinus audit philosophus et mathematicus nobilis. Sed hoc recte intelligendum, et comparate tantum accipiendum, quatenus nempe cum aliis sui seculi hominibus ignauia et ignorantia sepultis conferri potest, alias nimium dixisse laudatores istos omnino fatendum est. Id enim in literaria et philosophica aevi medii historia vniuersali quadam obseruatione probe notandum est, viros doctos, qui tunc eminuerunt, ideo tantum extolli, quamuis mediocri enituerint doctrina, quod inter coccos lusco etiam imperandi occasio fuerit. Non itaque elegantiorum seculorum viri eruditionis laude commendatissimi cum his viris doctis medii aevi comparandi horumque elogia ex istorum laudibus dimetienda sunt, sed id eruditioni eorum pretium statuendum, quod temporum patitur conditio. Idque imprimis de Alcuino notandum, quem primorum seculorum literatissimis viris similem faciunt medii aevi scriptores, quos in extollenda gente sua diligentissimi sequuntur scriptores historiae literariae Britanni. Nos medio tutissime ibimus, nec Alcuinum summorum virorum choro, et primae philosophantium classi inferemus, dabimus vero hanc meritis eius laudem, quod temporum suorum conditionem, qua rarissima auis erat Graece et Hebraice doctum esse, longe superauerit, ingeniumque quod natura acutum

4 D 3

tum

e) Epist. 49. d) loc. cit. e) Cent. I. Script. Angl. p. 110. f) De Hist. Latinis Lib. II. c. 30. p. 289.

tum habebat et elegans, quantum seculi sui indoles permittebat, eximie disciplinis omnibus ornauerit, adeoque inter aetatis suae homines literatos principe loco numerandus sit, quamuis cogitandum esse moneamus, aeuo eum barbaro vixisse, eiusque vestigia quam plurima eius eruditionem referre. Maxime vero aeternam sibi meritorum de literis fecit memoriam, quod et eruditionis suae, et auctoritatis, qua apud Carolum M. florebat praesidiis vsus sit ad restituendas et amplificandas literas. Cuius primam occasionem habuit, cum in Galliam a Carolo M. euocatus, vt ipsi in Felicis Orgelitani haeresi et canonibus pseudo-synodi Nicaenae expugnandis consilio et doctrina adesset, imperatorem A. C. DCCLXXXI prima vice Parmae conuenisset. Ibi enim tantopere eruditionem, fidem et prudentiam magno principi probauit, vt altera eum vice ad se inuitaret A. C. DCCXCII, eiusque opera ad restituendas excitandasque literas ~~vt ceteris~~. Quod duplex iter ex ferie vitae Alcuini luculenter demonstrauit ~~MABILLON~~ NIVS ^g. Ab eo tempore nihil in imperio Caroli M. accidit, quod vel statum ecclesiasticum vel scholasticum et literarium concernebat, quod non ex Alcuini consilio gestum sit. Nam et scholae palatinae eum praefecit, et comitem ad Synodum Francofurtanam sibi adsciuit, et patribus eius synodi maxime commendauit, et eius potissimum instigatione et persuasione ne complures scholas in Gallia, Germania et Italia erexit. Inque his aliisque ludis literariis e. g. Fuldensi, Parisiensi etc. Alcuinum publice docere iustum esse, scriptores eius aetatis tradunt ^h. Tandem viribus senio consumptis cum ab aula et secularibus negotiis, missionem diu frustra expetiisset, rudi donatus in coenobium suum S. Martini Turonense secessit, et, quod reliquum vitae erat, otio literario, iuuenumque quibus ibi magno numero confluerant, institutioni vacauit, frustra saepius in aulam ab imperatore reuocatus. Qua de re ipse ad imperatorem scribit ⁱ: *Ego Flaccus vester secundum exhortationem et bonam voluntatem nostram aliis per lecta sancti Martini sanctarum in olla scripturarum ministrare satago, alios vetere antiquarum disciplinarum mero inebriare studeo, alios grammaticae subtilitatis pomis enutrire incipiam, quosdam stellarum ordine ceu picto cuiuslibet magnae domus culmine illuminare gestio, plurimis factus, vt plurimos ad profectum sanctae Dei Ecclesiae, et ad decorem imperialis regni vestri erudiam, ne sit vana Dei omnipotentis in me gratia, nec vestrae bonitatis largitio inanis.* Quibus ea subiungit, quae supra iam adduximus, quibus libros sibi exscribi petit. Tandem senex A. C. CMIV obiit. Haud parum autem gloriam famamque eruditionis eius auxere discipuli, qui ex eius disciplina prodire, clarissimi postea magnique in Ecclesia nominis, Rhabanus Maurus, archiepiscopus Moguntinus, Ludgerus Monasteriensis, Haymo Halberstadiensis episcopus, et innumeri alii. Cumque eruditioni supra aetatis suae conditionem eleganti insolitam iunxisset industriam, et

g) loc. cit.

h) Vid. PAGES loc. cit. MABILLON, loco cit.

i) loco cit.

et docendo et scribendo inter primaria eruditionis fulera numerari meruit. Scripsit multa, passim a viris doctis, qui scriptores ecclesiasticos recensuerunt ^k, indicata, quae pleraque edidit ANDREAS DV. CHESNE, siue QVERCETANVS ^l, cuius tamen editio ex MABILLONII *Analektis* et BALVZII *Miscellaneis* augeri potest, quaeque passim extant, recenset IO. ALB. FABRICIVS ^m. Inter haec scripta Alcuini sunt nonnulla philosophica, *de virtutibus et vitiis ad Guidonem comitem; de natura et immortalitate animae ad Eulalam, sororem virginem; de dialectica, de septem artibus, de musica et astronomia, de differentia aeterni et sempiterni, immortalis et perpetui seculi, aevi et temporis, et quae huius generis sunt alia.* Non vero propter solam eruditionem seculo suo maiorem laudandus est Alcuinus, sed et propter magnum, quo barbariei se obiecit, animum, et propter egregiam, quam in docendo scribendoque demonstravit prudentiam, modestiam et perspicuitate stipatam, qua sacrarum literarum studio philosophiam et mathesin iungere, et discipulos maiori accuratione, quam tum fieri solebat, de disciplinis cogitare et iudicare docuit. Qui si in meliora tempora incidisset, nec obtitisset optimo viro infelicitas seculi sui, quam nec diligentia eius, nec Caroli M. gratia vincere potuit, dubium non est, quin inter primi ordinis ingenia fuisset numerandus. Ast istis impedimentis pressus, fecit non quantum voluit, sed quantum potuit, dignus tamen cuius grata in historia philosophica conseruetur memoria.

§. XIV. Alcuinus CAROLVM MAGNVM imperatorem nobis in mentem reuocat, cuius illi gratia ad restaurandas literas et philosophiam vsus est. Qui licet philosophus non fuerit, omitti tamen eius memoria in historia philosophica non potest, cum non maius in toto aevo medio disciplinae omnes praesidium habuerint, quam hunc principem. Quem ideo natura dotibus instruxisse videtur praestantissimis, vt rei publicae, sacrae, ciuili et literariae, quae tantum non tota depressa iacebat, succurreret; quique si aliam habuisset educationis rationem, praeceptorumque in adolescentia iudicio et eruditione meliores, praeter ea, quae magni nomen illi parauerunt, facinora, maiora edidisset, immo maxima. Huic certe principi ea rei scholasticae, literariae atque ecclesiasticae facies accepta referenda est, quae sequentibus seculis barbariem aliquo modo dispulit, et quicquid fere vsque ad renatas literas memoria dignum obseruat historia philosophica. Vitam eius et res gestas qui descriperint, nostri non est recensere, notique qui in hac arena ex medii aevi et recentioribus scriptoribus defudauerunt, quos copiose quoque enumeravit inde-

Caroli M. in literas et philosophiam merita.

^k) Praeter eos videndi HENSCHEN *AG.* SS. 19. Maii T. IV. p. 333. C. LE COINTE *Annal. Franc. T. VII. p. 18.* FABRICIVS *Bibl. Lar. med. T. I. p. 134. seqq.*

^l) Paris 1612. fol. praefixa est eius vita, scripta

ex traditione Sigulfi discipuli eius per Anonymum.

^m) loco cit. Quaedam etiam edidit, Coin-
tius, Mabillonius, Pezius.

defessa I. A. FABRICII diligentia *. Nos hoc loco ad ea tantum respicimus, quae pro restaurandis literis, pro pellenda barbarie, proque artibus liberalibus, inter quas tunc temporis numerabatur, quicquid philosophiae supererat, suscepit princeps optimus. Magno vero literarum emolumento accidisset, si in adolescentia praeceptores nactus esset haud ignavos, qui eum melius, quam pro captu saeculi et conditione artium in eo vigentium ad literas manu duxissent fideli. Teste autem EGINHARDO ° in *discenda tantum grammatica Petrum Pisanum audiuit, diaconum senem*, id quod hoc modo sine dubio effecit, ut aliquo literarum sensu afficeretur. Multumque ei obstitisse temporum infelicitatem, quo minus perfecti quid assequeretur, ex duabus vitae eius circumstantiis colligi potest. Refert enim EGINHARDVS P: *Tentabat et scribere tabulasque et codicillos in lectulo sub cervicalibus circumferre solebat, ut cum vacuum tempus esset, manum effigiandis literis assuefaceret.* Valde haec narratio Eginhardi torfit viros doctos, cum aliunde constet, pingendarum literarum usum Carolum Magnum habuisse. Ut enim taceamus, ipsum EGINHARDVM ° referre: *Antiquissima carmina, quibus veterum regum actus et bella canebantur, scripsisse et memoriae mandavisse:* in concilio apud S. Macram A. C. DCCCLXXXI habito inter alia hoc traditur °: *Carolus nunquam sine tribus de sapientioribus et eminentioribus consiliariis suis esse patiebatur, sed vicissim per successiones, ut eis possibile foret, secum habebat, et ad capitulum lecti sui tabulas cum graphis habebat, et quae siue in die, siue in nocte de utilitate sanctae Ecclesiae, et de profectu ac soliditate regni meditabatur, in eisdem tabulis notabat, et cum eisdem consiliariis, quos secum habebat: et quando ad placitum suum veniebat, omnia subtiliter tractata plenitudini consiliariorum suorum monstrabat, et communi consilio illa ad effectum perducere procurabat.* Cui difficultati qualem medicinam attulerint viri docti, huius loci non est enarrare: nobis vero tanta non esse videtur, ut conciliari cum Eginhardo nequeat, quem testem ἀντίπρην rerumque imperatoris gnarissimum fidem omnino mereri nemo temere inficias iuerit. Nempe quod ad antiquissima carmina heroica a Carolo scripta attinet, ea facile ad illud tempus referri possunt, quo effigiandarum literarum artem aliquo modo tenuisse Eginhardus dicit. Quae vero ex concilio isto afferuntur, sine necessitate ad scribendi artem applicantur. Non enim id dicit historicus, eum in tabu-

n) Bibl. Latin. med. T. I. p. 959. add. perillustre. HENR. DE BUNAV Hist. imperii Germ. et imperatorum Germ. T. II. in calce, qui monumenta vetera pleraque ad historiam Caroli M. pertinentia recensuit. Maxime vero huc referendi sunt, doctissimi historiae literariae Franciae scriptores Galli, qui Tomo IV. elegantissimi operis Caroli M. de re literaria

merita ita depinxerunt, ut quibus civilibus consiliis hanc in rem usus fuerit, ostenderent.

o) cap. 25. Vit. Caroli M.

p) loco cit.

q) cap. 29.

r) Apud SERMONS. Concil. Gall. T. III. P. 514.

tabulas suas scripsisse, quae de regni sui et Ecclesiae necessitate et vtilitate consultanda memoriae occurrerint; sed tantum, in eisdem illa tabulis adnotasse; nec dicitur, eum notata consiliariis praelegisse, sed monstrauisse. Ex quo, nisi fallimur, sponte sequitur, imperatorem, quamuis artem scribendi non calleret, vt tamen memoriae succurreret, certis signis notisque ea in tabulis suis distinxisse, sicque mnemoneuticis characteribus quibusdam, quos facile ex lubitu fingere vel etiam rudioribus literarum ductibus, poterat impediuisse, ne, quae cogitationem subiissent, ipsi iterum exciderent. Quod cum valde molestum Carolo accideret, et forte multoties confusionis causa existeret, accurate pingendis literis animum adiecit. Ita sane sine difficultate omnia cohaerent, et illorum temporum barbaries intelligitur, quae impediuit, ne in scribendi arte puer purpuratus erudiretur. Ex quo suspicamur, scribendi artem, vt pleraque alia, solis clericis referuatam fuisse, nobilesque laicos inter arma et venationes in ruditate consenuisse. Alterum argumentum, quod non satis accurate in adolescentia doctum fuisse Carolum probat, hoc est: *Habuit, teste iterum EGINHARDO ' in ceteris disciplinis praeceptorem Aluinum cognomento Alcuinum item diaconum de Britannia, Saxonici generis hominem virum vndecunque doctissimum: apud quem et rhetoricae et dialecticae, praecipue tamen astronomiae ediscendae plurimum et temporis et laboris impendit; discebat et artem computandi et intentione sagaci siderum cursum curiosissime rimabatur.* Alcuinus autem A. C. DCCXCII ad aulam imperatoris altera vice euocatus, vt supra monuimus; Carolus M. autem A. C. DCCXLVII Ingelshemii prope Moguntiam in lucem editus est. Ex quibus constat, quadraginta quinque annos natum fuisse, cum ab Alcuino liberales artes et philosophiam discendi consilium oppido rarum cepisset, adeoque adolescentiam et iuuentutem in hisce rudem exegisse. Ab eo vero tempore, quo scientiarum semina in tam nobilem agrum Alcuinus sparfit, laeta literarum seges in tanto principe effloruit, et non ipse tantum imperator artium liberalium ornamentis animum excoluit, sed vt id quoque fieret ab aliis, omni nisu viribusque salegit. Non abs re erit, hoc loco narrationem afferre Monachi Sangallensis, qui *de gestis Caroli regis Francorum et imperatoris ad Carolum Caluum duos libros* conscripsit, qua occasione literarum studia sub hoc principe reflorescere coeperint. Is ita refert: „Omnipotens, regum dispositor ordinatoremque regnorum „et temporum cum illius admirandae statuae pedes ferreos vel testaceos „comminuisset in Romanis, alterius non minus admirabilis statuae caput „aureum,

s) Cap. 25.

t) Locum praeter alios avertit LAVMOIVS l. c. cap. 2. pag. 14. et CONRINGIVS Antiq.

Academ. diff. III. pag. 77. Ipsum Chronicon exhibet CANISIVS Tom. II, Coll. P. III. p. 57. 58. ed. rec.

„ aureum, per illustrem Carolum erexit in Francis. Qui cum in
 „ duis mundi partibus solus regnare coepisset, et studia literarum vbi-
 „ propemodum essent in obliuione, contigit duos Scotos de
 „ Hibernia cum mercatoribus Britannis ad littus Galliae deuenire,
 „ viros et in secularibus et in sacris scripturis incomparabiliter
 „ erudi-
 „ dit, qui cotidie, cum nihil ostenderent venale ad conuenientes
 „ emendi gratia turbas clamare solebant: Si quis sapientiae cupidus est,
 „ veniat ad nos, et accipiat eam; non venalis est apud nos, quam ta-
 „ men idcirco venalem se habere professi sunt, quia populum non gra-
 „ tuita, sed venalia, mercari viderunt, vt sic vel sapientiae, sicut ceteris
 „ rebus coemendis eos incitarent, vel, sicut sequentia probant, per
 „ tale praeconium in admirationem verterent, et stuporem. Denique
 „ tamdiu conclamata sunt ista, donec ab admirantibus vt insanos illos
 „ putantibus, ad Caroli regis semper amatoris et cupidissimi sapientiae
 „ (aures) perlata fuissent. Qui sub omni celeritate ad suam eos prae-
 „ sentiam euocatos interrogauit, si vere, vt ipsa fama comperit, sapi-
 „ entiam secum haberent. Qui cum inquisisset ab illis, quid pro ipsa
 „ peterent, responderunt loca tam opportuna, et animas ingeniosas, et
 „ sine quibus ista peregrinatio transigi non potest, alimenta, et quibus
 „ tegamur. Quo ille percepto ingenti gaudio repletus, primum qui-
 „ dem vtrumque apud se paruo tempore tenuit. Postea vero cum ad
 „ expeditiones bellicas vrgeretur, vnum eorum nomine Clementem
 „ in Gallia residere praecepit, cui et pueros nobilissimos mediocres et
 „ infimos satis multos commendauit, et eis, prout necessarium habu-
 „ erunt, victualia ministrare praecepit, habitaculis opportunis ad med-
 „ tandum deputatis: alterum vero in Italiam direxit, cui et monasterium
 „ S. Augustini iuxta Ticinensem urbem delegauit, vt qui illuc ad eum
 „ voluissent, ad discendum congregari potuissent. Audito autem Albi-
 „ nus de natione Anglorum, quod gratanter sapientes viros religiosissi-
 „ mus regum Carolus fusciperet, conscensa naui venit ad eum: qui erat
 „ in omni latitudine scripturarum supra ceteros modernorum temporum
 „ exercitatus, vtpote discipulus doctissimi Bedae peritissimi post S. Gre-
 „ gorium tractatoris. Quem vsque ad finem vitae iugiter secum reti-
 „ nuit, nisi quando ad ingruentia bella processit, adeo vt se discipulum
 „ eius, et ipsum magistrum suum appellari voluisset. Dedit autem illi
 „ abbatiam S. Martini iuxta Turonicam ciuitatem, vt quando ipse ab-
 „ sens esset, illic requiescere, et ad se confluentes docere deberet.
 „ Cuius in tantum doctrina fructificauit, vt moderni Galli siue Franci anti-
 „ quis Romanis vel Atheniensibus aequarentur.“ His alia subiungit,
 „ examen puerorum Clementi traditorum a Carolo institutum referentia,
 „ quae

w) Est is Claudius Clemens Scotus, Mona-
 chus vti volunt Benedistinus, de quo vid.
 TRITHEMIVS de S. E. cap. 258. de claris

Benedist. Lib. II. cap. 28. FABRIC. Bibl. Lat.
 med. Tom. I. pag. 1082.

quae ne Lectorem moremur, non describimus. Eandem historiolum repetit VINCENTIVS BELLOVACENSIS ^x, qui his addit, quatuor adfuisse in Gallia ex disciplina Bedae, Rabanum, Alcuinum, Claudium et Ioannem Scotum. Et hos nugatores, ut mos erat illorum temporum, alii quoque sequentis temporis scriptores secuti sunt, quos nominarunt LAVNOIVS ^y et CONRINGIVS ^z. Qui si paulo accuratius ad hanc narratiunculam attendissent, fabulas fabulis non auxissent. Nam ut taceamus, nec Rabanum, nec Ioannem Erigenam Scotum huc referri posse ob temporis rationes, nec unquam ex disciplina Bedae prodierunt, et, ut supra quoque observatum, Alcuini aetatem extendi ad Bedam docentem non posse: falsum oppido est, ipsum Alcuinum audita benevola civium suorum apud Francos receptione ipsum ad Carolum M. accurrisse, cum ex ipsis ALCVINI ^a verbis constet, eum ad Carolum vocatum et ex Anglia accersitum fuisse. Falsum porro est, literarum studia per totum Caroli imperium tum floruisse; unde dubitandum non est, quin tota illa narratiuncula de duobus Scotis ex Hibernia in Galliam ad vendendam sapientiam profectis, inter fabulas referenda, et ab originibus scholae Parisiensis expungenda sit; apertum, enim, in cerebro otiosi monachi enatam esse, ut simplicitate sui temporis abuteretur, quo non facile credebatur quicquam, nisi *τὸ θαυμαστόν* simul referret. Illud vero in dubium vocari nequit, Carolum M. ab Alcuino edoctum, emendandae eruditionis, et reuocandi philosophiae honoris cupidissimum fuisse. Supra enim iam Eginhardi verba attulimus, quibus refert, Alcuinum Carolo praeter rhetoricam dialecticam quoque, et astronomiam siderumque cursus explicuisse, itemque imperatorem et computum ecclesiasticum et cantum in Ecclesiam a Gregorio introductum ipsum didicisse: id quod non potuit non magna disciplinarum illarum (quibus tum temporis omnis fere philosophiae cursus absoluebatur, ut in sequentibus dicemus) commendatione euenire. Praecipue autem inter rara purpuratae matheos exempla reponendum est, quod, praecipue teste biographo, plurimum et temporis et laboris astronomiae discendae impenderit. Ad quam scientiam usum eum fuisse opera illius, qui conscripsit annales Francicos a NVARENO editos, conicit HERMANNVS CONRINGIVS ^b, eo quod et illo tempore vixerit, et sideralis scientiae haud fuerit indoctus, immo pro conditione illius tempestatis coelestium ignarae et incuriosae sedulus scrutator. Quam tamen coniecturam merito in medio relinquimus, cum nihil fundamenti loco ponat, nisi, vixisse eum scriptorem isto tempore et astronomiae peritum fuisse: quod, nisi fallimur, nondum euincit, nullum alium eo

4 E 2

tempore

x) Spécul. historial. Lib. XXIII, c. 73.
 y) loco cit. p. 20.
 z) loco cit. p. 77.

a) Apud LAVNOIVM loc. cit. p. 19.
 b) loco cit. Suppl. XL. p. 326.

tempore fideralis scientiae paulo meliorem notitiam habuisse, vt necessario hic scriptor praeceptor imperatoris in addiscendis fiderum cursibus esse debuerit. Immo, nisi nos oculorum fides decipit, alium nobis in astronomia quoque praeceptorem Caroli indicat Eginhardus, cuius haec verba sunt: *In ceteris disciplinis Albinum cognomento Alcuinum, item Diaconum de Britannia, Saxonici generis hominem, virum vndecunque doctissimum praeceptorem habuit, apud quem et rhetoricae et dialecticae, praecipue tamen astronomiae ediscendae plurimum et temporis et laboris impendit.* His enim verbis aperte indicat biographus, Carolum astronomiae praecepta ab Alcuino hausisse. Praeter hoc eruditionis philosophicae studium Germanicae quoque linguae cultura merito in Carolo M. laudanda esset, quam tot laboribus promouit, si historia nobis literaria scribenda esset. Sed cum nostrum ea institutum non tangat, scopumque feriat, eam praetermittimus, dabit autem, quantum satis est, desiderantibus DANIEL MORHOEIVS ^c, qui historiam Caroli literariam eleganter illustravit. Et huc quoque pertinet, quod de eloquentia principis magni EGINHARDVS ^d tradit: *adeo facundum fuisse, vt etiam dicaculus appareret.* Quo loco dicaculus idem est ac copiose et prolixè disertus, sic vt necessarium non sit, pro voce, *dicaculus*, quam codex quoque Florentinus habet, reponere, didascalum, vt vult LAVNOIVS. Copiosam enim Caroli facundiam alii quoque scriptores eius aetatis extollunt et commendant ^e. Alia eius merita quibus memoriam sui fecit commendatissimam, aeternamque famam meruit, tum haeresibus obicem ponendo, et insanum imaginum cultum reprimendo, tum animos propagata Christiana religione emendando, et vitia cleri corrigendo, annalibus ecclesiasticis enarranda relinquitur: id monuisse contenti, praeparauisse cultum eruditionis et philosophiae quamuis tenuem animum imperatoris, vt talia et videret, et emendare auderet. Ceterum non omittendum hoc loco est, quod biographus quoque refert ^f: *Inter coenandum aut aliquod acroama aut lectorem audiebat: legebantur ei historiae et antiquorum res gestae. Delectabatur et libris S. Augustini, praecipue iis, qui de ciuitate Dei praetitulati sunt.* Esse in his Hipponensis praefulis libris plurima ad historiam philosophiae Graecae pertinentia constat, supraque obseruatum est. Hos itaque libros cum legerit Carolus, minime dubitandum, quin harum ex historia philosophica particularum, quas Augustinus tetigit, eam sibi notitiam comparauerit, quae ad intelligendam sancti doctoris mentem requirebatur. Id quod eo facilius fieri potuit, cum *peregrinis quoque*

c) Unterricht von der deutschen Sprache vnd Poësie c. VII. p. 281. seqq.

d) loco cit.

e) Ipse EGINHARDVS: „Erat eloquentia copiosus et exuberans poteratque, quic-

„quid vellet, aptissime exprimere.“ conf. CONRING. loco cit. Suppl. XL. p. 322. placuit tamen didascalii vox recentioribus editoribus Eginhardi et FABRICIO loco cit. f) cap. 24.

quoque linguis, teste EGINHARDO ^a, ediscendis operam impenderit, inque his Latinam ita didicerit, ut aequae illa ac patria lingua orare sit solitus: Graecam vero melius intelligere, quam pronuntiare posset. Et haec quidem inter curas imperii non deponebat princeps optimus: ubi autem earum partem in Ludouicum filium deuoluit, paulo plenius otium nactus, maiori studio ad promouendas literas conuersus est. Vnde THEGANVS ^b refert, postquam diuisi fuerint Carolus et Ludouicus, nihil aliud coepisse agere Carolum, nisi orationibus et eleemosynis vacare, et libros corrigere, librosque euangeliorum anno ultimo ante obitus sui diem cum Graecis et Syris optime correxisse. Quod cum ipse Imperator, Syriacae linguae imperitus facere non potuerit, constat inde, aluisse eum viros doctos, qui in promouendis studiis et scientiis emendandis ipso auctore, duce et hortatore gnauiter exercitati non inutilem operam posuerint. Ex his vero, quam ipse personam tantus princeps in theatro eruditionis sustinuerit, intelligitur. Maius est, quod ad incrementa literarum artiumque liberalium contulit, in quo immortalia eius merita fuisse, omnino fatendum est. Cum enim voluntate impelleretur optima, fatisque intelligeret princeps acumine iudicii sensuque recto non destitutus, quanta damna intulerit reipublicae sacrae et ciuili ignorantia et barbaries, summo feruore in pellendos tantos a finibus imperii sui hostes infurrexit. Quod eius studium voluntatemque non sine voluptate intelligere licet, ex epistola eius ad Baugulfum abbatem Fuldae, quam integram exhibet IOANNES LAVNOIVS ⁱ in qua inter alia conqueritur: *Sibi cum in his annis a nonnullis monasteriis saepe scripta dirigerentur, cognouisse, in plerisque praefatis scriptionibus eorundem et sensus rectos et sermones incultos, quia quod pia deuotio interius fideliter dictauerit, hoc exterius propter negligentiam discendi lingua inerudita exprimere sine reprebensione non valuerit.* - - Quibus ubi damna inde enascitura exposuisset, addit: *Quamobrem hortamur vos literarum studia non negligere, verum etiam humillima et Deo placita intentione ad hoc certatim discere, ut facilius et rectius diuinarum scripturarum mysteria valeatis penetrare. Cum autem in sacris paginis, schemata, tropi et cetera his similia inserta inueniantur, nulli dictum est, quod ea unusquisque legens tanto citius spiritualiter intelligit, quanto prius in literarum magisterio plenus instructus fuerit.* Sed et reliqua legenda sunt, quibus ardentissimum imperatoris desiderium promouendi literas artesque liberales exprimitur. Hac vero ratione ubique episcopos abbatesque, in quorum Ecclesiis sola personabat literaria institutio, ad pellendam ignorantiam excitauit, damna ex barbarie oriunda depinxit, officii memores praesules fecit, suisque et verbis et factis cohortatus est, ut ad excitanda eruditionis incrementa,

g) cap. 21.

h) De Gestis Ludouici imperatoris c. 7.

i) loco cit. p. 5.

fuo quisque loco, quantum posset conferret: quem in finem constitutionibus quoque, ecclesiasticis cauere iussit, ne pristina ignorantiae tempora, pulsus his tenebris, reuerterentur. Testem huius rei damus Concilium Cabilonenſe anno DCCCXIII habitum, quod auctoritate imperatoris Caroli iniungit, *ut episcopi scholas constituent, in quibus et literaria solertia disciplinae, et sacra Scripturae documenta discantur.* Alia huius generis statuta ex hoc seculo attulit LAVNOIVS^k, qui videndus. Hoc promouendarum artium liberalium atque eruditionis vniuersae desiderium ab Alcuino consiliis et exhortationibus auctum confirmatumque esse, Eginhardus non negat; hac autem ratione scholas quoque partim restauratas partim recens excitatas esse, sicque respiranti literaturae vires potissimum ipsum Carolum addidisse, fatetur, et potissimum constitutis praemiis et salariis doctores publicos ad excolendas iuandasque literas instigauisse docet. Scribit enim^l: *Artes liberales studiosissime coluit, earumque doctores plurimum veneratus, magnis afficiebat honoribus.* Inter has artes liberales autem, quas in scholis a Carolo excitatis, eius iussu praemiisque illectos viros eruditos docuisse biographus tradit, fuit etiam philosophia, vel eius tamen scientiae aliquot, vt ad seculum decimum dicemus. Hincque deriuandum, quod in academia Parisiensi artium liberalium, et inter eas dialecticae professio antiquissima sit^m, ceteris facultatibus, quas vocant, nondum constitutis, quamquam nec integer philosophiae circulus tunc absoluebatur. Ex quo intelligitur, quam fidem mereantur verba GEORGII BVCHANANIⁿ, qui a Carolo, scribit Galliam non minus literis quam armis illustrare cupientem accersitos fuisse ex Scotia, qui philosophiam Lutetiae Graece et Latine docerent. Apud Scotos enim adhuc fuisse monachos vetere disciplina nondum extincta, literis et pietate insignes. Inter has vero scholas, quas promouendis artibus liberalibus destinauerat Carolus imperator, ea imprimis illustris est, quam in aula sua, siue palatio instituit, quod Alcuini consilio factum fuisse, huncque doctorem praecipuum ornamentum habuisse, ipse in epistola supra iam adducta innuit ALCVINVS: *Ego ignarus nesciens Aegyptiacam scholam in palatio Dauidicae versari gloriae, ego abiens Latinos ibi dimisi, nescio quis subintroduxit Aegyptios.* Pluribus id probat, et loca scriptorum eius aetatis, quibus constat scholam Palatinam floruisse, exhibet IO. LAVNOIVS^o, qui adeundus. Tanta autem auctoritatis es schola fuit, vt et omnium scientiarum, quarum tunc vsus erat, cum secularium tum sacrarum doctrinae in ea personarent, et libri ad eam defer-

k) loco cit. p. 9. et Capitularia CAROLI Lib. I. n. 62.

l) cap. 25.

m) Facultatem philosophicam hodie dicimus.

n) Hist. Scot. Lib. V.

o) loco cit. c. IV. p. 27. seqq.

deferrentur, edendi, vt a prudentissimis huius scholae magistris examinarentur, et vel probarentur, vel repudiarentur. Ad quam scholae huius famam plurimum contulit, quod ipse imperator et consilarii eius curam illius habebant peculiarem, quo pacto iuncta palatio imperatoris schola, artium liberalium et sacrae Scripturae explicationem diu tradidit, et adhuc sub Lothario claruit. Id quod ex ANGELOMI, monachi Luxouienſis *Praefatione in canticum cant.* ^p colligi potest, qui se ait, *in imperatoris sacro palatio sub obtentu traditionum liberalium artium, enucleationumque diuinarum scripturarum excubuisse.* Eo autem effectu artes liberales in hac schola Palatina doctae sunt, vt ipsi, qui palatio inseruiebant, imperatoris ministri, ex hac schola ornati eoque prodirent, synodusque apud Carisiacum habita ad Ludouicum Germaniae regem scriberet: *Domum regis scholam dici, id est, disciplinam, quia non tantum scholastici, id est, disciplinati et correcti sint, sicut alii, sed potius schola ipsa, quae interpretatur disciplina, id est, correctio dicatur, quae alios habitu, incessu, verbo et auctoritate atque totius bonitatis continentia corrigat.* Et similiter ERICVS ^r monachus Antiffiodorensis de aula regia: *Merito, vocatur schola palatium: cuius apex non minus scholaribus, quam militaribus consueſcit quotidie disciplinis.* Auxit scholae huius famam et incrementa Bibliotheca, cuius tamen sub Ludouico demum fit mentio ^s. Praeter hanc scholam Palatinam in potioribus quoque Galliae Germaniaeque vrbibus scholas excitauit, artesque liberales, interque eas philosophiam doceri iussit imperator Carolus. Quarum omnium historia alibi quidem exponenda est, quam quoque more suo eleganter condidit LAVNOIVS ^t, hoc tamen loco quaedam celebriorum ex illis mentio facienda est, vt constet, quibus locis reflorescere coeperit philosophiae studium. Inter eas vero scholas Parisiensem suo iure primo loco ponimus, de cuius originibus, quas nonnulli ad ipsum Carolum M. referunt, negantibus aliis hoc loco disceptari non potest ^u. Nobis pro instituti ratione sufficit, monuisse: quamuis vix in dubium vocari possit, eam celeberrimae scholae faciem, quam postea accepit, Caroli M. temporibus nondum fuisse, distinctam scilicet in quatuor facultates, vt hodiernum obtinet, immo

Scholae a Carolo M. erectae.

p) In Biblioth. PP. Lugdun. Tom. XV. p. 307.

q) Apud LAVNOIVM loc. cit. p. 31.

r) In Epistola praemissa libris carminum de Vita S. Germani, qui extant in Aët. SS. T. VII. lul. 31.

s) Vid. LAVNOIVS loco cit. p. 30. 10. CHR. COLERVS ad STRVVI Intro. in rem lit. c. II. §. 17. p. 39. seqq.

t) De Scholis celebrioribus, addendae CONRINGII Antiqq. academicae, BVLAEBI Hist. Acad. Paris. IAC. BVCKARDVS de variis scholarum a Carolo M. aetate ad Sec. XVI mutationibus Ienae 1715. 4.

u) Videnda praeter reliquis CAESARIS EGASSII BVLAEBI Historia Vniuersitatis Parisiensis T. I. et quae in eo notant auctores Hist. Liter. Galliae T. IV.

Immo nec sacrarum literarum explicationem tunc temporis in ea fuisse traditam, sed solas artes liberales siue philosophiam, latiori significatione, more illius aevi, fuisse doctas: certissimum tamen esse ex locis scriptorum coaeuorum adductis scholam publicam, in qua artes liberales exponerentur, Parisiis fuisse constitutam. Quamuis non magnopere repugnare velimus, si quis contendat, scholam hanc post Caroli M. excessum ex hac vita demum florere coepisse, eo quod Remigius Antiffiodorensis monachus primus apud scriptores huius aetatis occurrat, qui in schola Parisiensi dialecticam et musicam docuisse dicitur, qui A. C. DCCCLXXXII floruit: et ab eo demum tempore philosophicae facultatis siue artium liberalium apud Parisienses doctarum frequens fiat mentio. Qua de re, qui plura cupit, ei praeter reliquos, qui celeberrimi Musarum emporii historiam condiderunt, legendus est, qui prolixè in hoc argumento versatus est IOANNES LAVNOIVS*. Post Parisiensem Fuldenfis schola a Carolo M. instituta memorari meretur, quam eo imperante iam floruisse, ex *epistola* Caroli ad *Baugulfum abbatem Fuldensis*, supra iam adducta constat. In ea enim imperator abbatem vehementer hortatur, vt ad auertendam monachorum suorum incertiam eiusmodi scholam erigeret. Literis vero eo tempore in illa schola operam dedisse LVPVM FERRARIENSEM ex *epistola eius ad Eginhardum* y dicitur, et ex Rhabani Mauri, quia cum ibi instituit, disciplina colligitur. Qui cum seculo sequente vixerit, in sequentibus de philosophiae studio, quod in hac schola vixit, quaedam afferemus. Addi his debent Osnabrugensis, Turonensis aliaeque scholae, hic singulari tractatione non enarrandae, quod otium nobis fecit doctissimi LAVNOII diligentia. Has scholas omnes imperatoria Carolus M. auctoritate constituit, viros iis doctos praefecit: redivisibus auxit, stipendia doctoribus decrevit, legibus muniuit, priuilegiis ornauit, et imprimis id egit, vt et sacrarum disciplinarum et artium liberalium studium in iis vigeret. Tantis laudatissimi imperatoris in artes liberales et philosophiam omnemque eruditionem meritis hoc quoque adiiciendum est, excitasse optimi imperatoris et exemplum et cohortationes episcopos nonnullos, vt simili contentione ad restauranda literarum, et artium praesidia animum applicarent. Quamuis enim laudabili virorum piorum instituto, qui monasteria condiderant, et episcoporum cura cautum esset, vt in his locis sacris, et praecipue in Ecclesiis cathedralibus scholae excitarentur, in quibus iuuentuti sacrae literae traderentur, eaque ad diuinarum rerum cognitionem munusque sacrum praepararentur, vt vel ex solo regularum monasticarum codice, quem HOLSTRE-

NIVS

x) loc. cit. cap. 59. pag. 177. seqq. y) *Epist. I.*

NIVS edidit, colligi potest, fecit tamen partim odium quod in disciplinas seculares monachorum et monasteriorum conditores conceperant, partim episcoporum negligentia seculi infelicitate et barbararum inuasionum tumultibus enutrita et aucta, ut in his scholis nihil fere, quod ad artes liberales et philosophiam pertinebat, (si Hiberniam et Scotiam, uti supra dictum, excipias), audiretur, sed foeda ubique regnaret ignorantia. Cuius testem cum ipsum Carolum M. iam supra adduxerimus, ibi dicta nolumus otiose repetere. Huic itaque malo ut occurreret princeps prudentissimus, Alcuini consiliis adiutus pristinum institutum in usum reuocare suscepit. Ut itaque artibus liberalibus et scientiis locum faceret, serio episcopus exhortatus est, ut Ecclesiarum cathedralium sedibus scholas iungerent. Id quod eo euentu factum, ut in plerisque sedibus episcopalibus sub Caroli, et Ludouici Pii imperio scholae ab episcopis et canonicis instituerentur. Et quamuis harum scholarum scopus hic potissimus fuerit, ut ingenuorum et seruatorum filii, grammaticam, musicam et arithmeticam docerentur, ut ex Angefisi verbis probat H. CONRINGIVS*, adeo ut Osabrugensi scholae singulari priuilegio imperator concesserit, ut Graecae et Latinae literae ibi docerentur, ne vnquam deessent clerici utriusque linguae gnari: patet tamen ex testimoniis scriptorum huius aevi a LAVNOIO collectis, artibus liberalibus locum quoque concessum in his scholis fuisse. Id quod luculenter exposuit I. O. TRITHEMIUS², qui, ne nimii sumus, ipse videndus est. Ex eius enim testimonio constat, in his scholis Episcopalibus et monasteriorum praecedente scholastico siue professore praeter sacras literas, scientias reliquas siue triuuii et quadriuii cursum fuisse explicatum. Quae de re cum prolixè egerint, qui historiam literariam et scholasticam mediæ aevi tradiderunt, in his copiosi esse nolumus. Haec enim ea fini tantum adduximus, ut constaret, Caroli M. studio episcopos abbatesque excitatos fuisse, ut bonarum artium palaestras aperirent. Quae de re digna sunt, quae consulantur Caroli M. *Capitula*, quibus imperatoris ea de re cohortationes ad episcopos abbatesque exhibentur, et ecclesiasticae constitutiones comprehenduntur. Quae omnia quem effectum sortita fuerint, ex sequentis seculi elucescet historia.

§. XXVI. Respirauisse cum reliquis literis philosophiam iamiam expiraturam, Carolique beneficio publice doceri iussam esse, ex dictis intel-

*Frustranei
conatus Caro-
li M. inuan-
dae eruditio-
nis.*

*) loc. cit. pag. 67.

2) In Chronico Hirsaug. ad A. C. 958. edit. primae, in altera enim pleniori, haec stri-
ctissime tantum prosequitur pag. 95.

1) Conf. Gel. HEVMANNVS praef.
ad TRIBBECHQV., de Dd. Scholast.
pag. 11.

intelligitur. Nec immerito optimi et prudentissimi principis laudes ideo extulimus, quem si temporum conditio adiuuisset, dubium non est, quin ad pristinam elegantiam philosophiae faciem reduxisset. Sed obstitere tempora ferrea hominumque in iis viuentium conditio, vt laeta inde reparatio elegantioris eruditionis et comitioris philosophiae sequi haud posset. Causam, nisi fallimur, recte in ingeniorum paupertatem coniciamus, quae optimis Alcuini consiliis et laudandis imperatoris constitutionibus parere nec poterant, nec volebant. Conquestus ea de re est LVPVS FERRARIENSIS in Epistola ad Eginbardum scripta his verbis: *E grammatica ad rhetoricam, et deinceps ordine ad ceteras disciplinas liberales transire hoc tempore fabula est.* Sed et probro vitioque verum esse scribit, literis operam dare. Qualia barbariei specimina passim apud huius aetatis scriptores prostant, in sequentis seculi historia ex parte quoque adducenda. Nos Lectorem ea recordari iubemus, quae supra de Bedae et Alcuini eruditione philosophica differuimus. Hi enim, quos philosophorum huius seculi antesignanos fuisse omnes fatentur, cum parum in philosophia viderint, quid mirum reliquos; infinitis parasangis ab istis distantes, luscos fuisse coecosque? Cumque deessent viri docti, qui philosophiae praecepta paulo melius ornatiusque iuuentuti traderent, situs squalorque, qui ingenia obduxerat, detergi non potuit. Maxime vero incrementis philosophiae obstitit sterilis et ieiunus artium liberalium circulus, quo, quicquid philosophiae supererat, tanquam claustris quibusdam constringebatur, vixque ex toto philosophiae ambitu, si quasdam sententias mathematicas exceperis, sola supererat dialectica, quae ex libello, qui Augustino tribuitur, inani leuique opera iuuenibus explicabatur. Maiora enim et praestantiora qui vel concupisceret, vel attingere auderet, inuentus est fere nemo. Solum itaque triuuium et quadriuium cum cursum philosophicum absolueret, dici non potest, quam depressa, non obstantibus Caroli M. conatibus, philosophia iacuerit.

*Triuuium et
Quadriuium
quid fuerit?*

§. XXVII. Monet nos triuii et quadriuii mentio, vt hoc loco paulisper ab historiae nostrae via digressi exponamus, quae illius aetatis de artibus liberalibus sententia fuerit, quemque illae philosophiae et humaniorum literarum circulum absoluerint, eo quod sine his philosophiae fata in sequentibus enarranda intelligi nequeant. Artes autem liberales quae fuerint, et quot numero humanitatis circulum apud veteres constituerint, et quid aeuo medio isto nomine comprehensum sit, ex MARCIANO CAPPELLA, CASSIODORO et IOANNE SARISBERIENSI discendum est,

b) Libros eorum, quibus de artibus liberalibus disseruerunt, initio huius capituli nominauimus.

est; ex quibus recentiores nonnulli sua collegerunt; et argumen-
tum curiositate Lectoris non indignum erudite illustrauerunt. Nos
pauca, quae ad institutum nostrum sufficient, dabimus. Et I. qui-
dem monendus est Lector, apud veteres Graecos et Latinos diuer-
sam artium liberalium significationem fuisse, eosque ab ea notione
abiisse, quam medium aeuum sibi concepit. Illi enim per artes
λογικὰς, σεμνὰς, liberales, interdum intellexerunt propaedeutica,
siue disciplinas encyclicas; quo sensu artibus illiberalibus et populari-
bus opponebant; interdum vero nomen etiam ad philosophiam ex-
tenderunt. **ARISTOTELES** enim diserte: *Δῆλον οὖν, ὡς
δὲ ἐνδεμίαν αὐτῆν ζητοῦμεν χρεῖαν ἑτέραν, ἀλλ' ὡς περ ἀνθρώπος
φαίμεν ἑλευθερίας ὁ αὐτοῦ ἕνεκα, καὶ μὴ ἄλλου, αὐτῶς καὶ αὐτῆ μόνῃ
ἑλευθερία εἶσα τῶν ἐπιστημῶν, μόνῃ γὰρ αὐτῆ αὐτῆς ἕνεκὲν ἐστὶ. Patet
itaque, quod ob nullam aliam utilitatem quaerimus, sed quemadmo-
dum dicimus, liber homo de eo, qui sui ipsius et non alterius
gratia est, ita et haec sola scientiarum (metaphysica) libera est,
siquidem sola haec sui ipsius gratia est.* Ex Latinis autem non mi-
nus diserte **SENECA**: *Quare liberalia studia dicta sint, vi-
des, quia homine libero digna sunt. Ceterum unum studium vere
liberale est, quod liberum facit, hoc sapientiae, sublime, for-
se magnanimum: cetera pusilla et puerilia sunt.* Quae prolixè
postea persequitur, multisque contendit, grammaticam, musicam,
geometriam, astronomiam, hoc artium liberalium nomen non me-
reri, eo quod ad liberandum ab affectuum iugo animum nihil conse-
rant. Ex quo loco patet, ab artium encyclicarum significatione re-
cessisse, qui artes liberales ad philosophiam retulerunt, illae enim ani-
mum tantum praeparant ad philosophiam virtutemque recipiendam,
vt ipse Seneca monuit. Vnde dudum Pythagoras de his artibus pro-
paedeuticis f: *Ὡς πρὸ τῶν μεγάλων μυστηρίων τὰ μικρὰ παραδοτέον,
καὶ πρὸ φιλοσοφίας παιδείαν, vt ante maiora mysteria tradi debent
minora, sic et artes liberales ante philosophiam.* Quod ad musi-
cam, arithmetiçam, geometriam potissimum pertinere, et de his
disciplinis παρασκευαστικῶς dictum esse, Lector ex illis colligere poterit,
quae Tomo primo de methodo philosophica scholae Pythagoreae pro-
lixè disputauimus. Ad hanc vero disciplinarum propaedeuticarum
numerum relata est philosophia rationalis, eo quod ad reliquas scien-
tias viam struere videbatur. Id quod tamen in Aegypto inter philo-
sophan-

4F 2

sophan-

c) Videndi prae aliis I. O. WOWERIVS
de Polymath. G. I. VOSSIVS de artium et
scientiarum constitutione et imprimis I. A. C.
THOMAS. Obf. Hal. T. I. Obf. 4.
pag. 41.

d) Metaphys. Lib. I. cap. 2. Tom. II. p. 644.

e) Epist. 88.

f) STOR. Serm. XLI.

sophantes potissimum ex philosophia Pythagorico - Platonica obtinuisse videtur, cum reliquae sectae, quae in Graecia florebant, logicam ad ipsum philosophiae corpus referrent, ut suo loco dictum, et ex LAERTII prooemio intelligitur. Sane PHILOSO... ita ratiocinatus logicam ad artes praeparationi ad philosophiam destinatas retulit, scribens: *Est sapientiae famula musica, logicaque, qua liberaliter instituitur. Sicut enim in domibus vestibula sunt ante ianuam, et urbes habent sua suburbia, per quae adeuntur: ita et ante virtutem artes liberales sitae sunt: nam illa per hanc viam aditur. Sciendum autem, quod magnorum argumentorum magna esse conuenit etiam prodemia: atqui virtus est argumentum maximum; habet enim materiam maximam, videlicet totam hominum vitam. Merito igitur non paruis videtur prooemiis, sed grammatica, geometria, astronomia, rhetorica, musica, reliqua contemplatione logica uniuersa. Addimus T Z E Z A B carmen^b, luculenter hunc artium liberalium circulum describens:*

Δευτέρως δὲ ἐγκύκλια μαθήματα καλεῖται
 Ὁ κύκλος τὸ συμπέρασμα πάντων τῶν μαθημάτων,
 Γραμματικῆς, ῥητορικῆς, αὐτῆς Φιλοσοφίας,
 Καὶ τῶν τεσσάρων δὲ τεχνῶν τῶν ὑπ' αὐτὴν κειμένων,
 Τῆς ἀριθμοῦσης, μουσικῆς, καὶ τῆς γεωμετρίας,
 Καὶ τῆς οὐρανοβάμονος αὐτῆς ἀστρονομίας.
 Ἐγκύκλια μαθήματα δευτέρως, ταῦτα πάντα.
 Ὡς ἔγραψεν Πορφύριος ἐν βίοις Φιλοσόφων
 Καὶ ἕτεροι μυριοὶ δὲ τῶν ἐλλογίμων ἀνδρες.

*Secundo autem circulares disciplinae vocantur,
 Circulus enim conclusio est omnium disciplinarum;
 Grammatices, rhetorices, ipsiusque philosophiae,
 Et quatuor artium sub ipsa positarum,
 Arithmetices, musices, geometriae
 Et coelum ascendentis ipsius astronomiae,
 Circulares disciplinae secundo haec omnes sunt:
 Ut scripsit Porphyrius in vitis philosophorum,
 Et alii innumeri doctissimi viri.*

Quo

g) De Congressu quæer. Erudit. gratis p. 485.

h) Chil. XI. f. 377.

Quo carmine Tzetzes luculenter innuit, ipsius philosophiae partes nonnullas Platonicos ad artes liberales et encyclicas retulisse. II. Ab his autem patres hunc artium liberalium circulum accepisse, dubium haut est, earum enim distributio A V G V S T I N O tribuenda videtur, qui cum Platonicos reliquis praeferret, hanc quoque eorum opinionem assumpsit, et ut artes istas accuratius distingueret, alias dixit esse propter usum humanae vitae, alias propter cognitionem rerum. Post quem C A S S I O D O R V S ^k, eadem distinctione usus illas artes vocavit, has disciplinas appellavit. Hinc celeberrima illa artium liberalium distinctio, quae per totum fere aevum medium in scholis personavit, in duas classes artes istas dividens, quarum illa grammaticam, rhetoricam, dialecticam, haec musicam, arithmeticam, geometriam, astronomiam comprehendit. De quibus, ut seculorum barbarorum voces quoque ea de re habeas, en sequentes verficulos *μημνευκτικους*,

GRAMM. loquitur, DIA. vera docet, RHET. verba colorat.

MVS. canit, AR. numerat, GEO. ponderat, AST. colit astra.

Ex his facile quis assequetur, quid celeberrima in historia medii aevi philosophica distinctio cursus artium in triulum et quadriulum sibi velit. Scilicet triulum inferiorum artium ternionem comprehendebat, grammaticam, rhetoricam et dialecticam: quadriulum superiorum circulum absoluebat, nempe musicam, arithmeticam, geometriam et astronomiam. Ita enim sui temporis diuisionem artium liberalium exponit IOANNES SARISBERIENSIS ^l: *Sed cum artium multa sint genera, ingenio philosophantis animi primae omnium liberales occurrunt. Hae quidem omnes aut triuii, aut quadriuii ratione clauduntur: et tantam dicunt obtinuisse efficaciam apud maiores, qui eis diligenter institerant, ut omnem aperirent lectionem, ad omnia intellectum erigerent, et omnium quaestionum, quae probari possunt, difficultatem sufficerent enodare. Neque enim doctore egebant in aperiendis libris, aut quaestionibus dissoluendis hi, quibus aut ratio triuii omnium sermonum, aut quadriuii lex totius naturae secreta exponebat.* Haec in sequentibus latissime persequitur, et *Metalogici Libro secundo* totus in eo est, ut demonstrat, logicam ad hanc philosophiae

4F 3

phiae

i) De Ordine Lib. II. c. 16.

k) pag. 442. seqq.

l) Metalog. Lib. I. c. 12. p. 758.

phiae praeparationem pertinere. Qui autem factum sit, vt contra-
mentem plerorumque philosophorum Graecorum rationalis scientia
philosophiae choro exenta sit, ex dictis facile colligi potest.
Cum enim Plato logicam in dialecticam et rhetoricam diuisisset, quam
eius diuisionem Stoici quoque suo modo secuti sunt, medii aevi phi-
losophi, ipso forte Augustino praeunte, non separari posse rheto-
ricam et dialecticam credentes, cum ad artes liberales illam retulif-
sent, hanc quoque huc referendam esse iudicarunt. Id quod
nec satis Platonicum, nec Peripateticum est, at in hac medii aevi
confusione, vbi seruatis vetustis disciplinarum nominibus, ipsae sci-
entiae immutatae sunt, aliamque faciem acceperunt, eo magis ob-
tinuit, quo magis reliquae philosophiae partes fere omnes tacebant,
neglectaeque iacebant, sola triumphabat dialectica, cuius vsus tam
necessarius habebatur, vt in omnibus scholis doceri iuberetur, vnde
triuiales dictae sunt; illis autem, qui sublimius philosophari cup-
rent, τὰ μαθήματα destinarentur. Has itaque artes liberales esse
praeparationem non modo ad philosophiam omnem, sed imprimis ad
scientias, vti vocabant, superiores, iurisprudentiam, medicinam,
et praecipue ad theologiam statuebant hoc aeuo, cuius testimonia
collecta exhibet IACOBVS THOMASIVS^{m)}. Et in his qui-
dem plerique medii aevi viri docti consentiebant. Ast cum III. am-
bigua esset dialecticae notio, nec satis eam nossent a rhetorica, et
a philosophia ipsa distinguere, cum et confusas sibi notiones de sci-
entis finxissent, et mentem veterum, partim ad rhetoricam, par-
tim ad philosophiam eam referentium, non intellexissent, imprimis
autem a Peripateticis seducti omnem logicum vsus ad nominum verborum-
que et propositionum interpretationem retulissent, ipsam vero analyticam
partem quo referrent, nescirent, hinc factum, vt mire ea de re inter se
dissentirentⁿ⁾. Id quod huius aetatis philosophos legenti aliquoties
obseruandum occurrit. Ita vero dum de voce litigant, dum in in-
strumentis philosophiae versantur, dum, quid vera sit scientia,
ignorant, solis dialecticarum argutiuncularum subtilitatibus infudantes,
philosophiam ipsam amittunt: et dum instrumentalem sibi fingunt,
philosophiae partem, deque ea potissimum solliciti sunt, quod in
rationali philosophia praecipuum est, negligunt. IV. Accidisse id
magno philosophiae damno, negari non potest, et aperte testatur hi-
storia huius aevi philosophica. Reliquae enim scientiae philosophicae
prorsus periire, cum vix inuenirentur, qui triuium absoluerent,
quadriuum paucissimos cultores haberet. Nam paucissimi de naturali

*Potiores sci-
entiae philo-
sophicae ne-
glectae.*

m) loco cit. §. 53. p. 52. seqq.

n) Haec causa est, cur SARISBER-

RIENSIS Metalogicum suum scripse-
rit.

philosophia solliciti erant, cum in ea versarentur opinione, astronomiae et geometriae studio, omnia, quae huc referri queant, absolui. Quod cum rarissime attingeretur, factum inde est, ut omnis fere naturalis doctrina, procul haberetur. Licet enim ipse Carolus imperator praeter triuium etiam quadriuium pernouisset, et imprimis fiderali scientiae diligentissimam operam posuisset, tam illustre tamen exemplum, qui imitaretur, inuentus est ferme nemo, nam quae musicae discebantur rudimenta, ad cantum ecclesiasticum tantum modo relata sunt, reliqua in ipsis elementis atque initiis haeserunt. Et de his rudimentis intelligendum est, quando ECKEHARDVS auctor vitae S. Norikeri^o scribit, *in monasterio S. Galli septem liberalium artium studium floruisse, eumque sub Ibone magistro hoc in tempore literatissimo artium liberalium subtilitates non pro gloria seu fauore seculi, sed pro utilitate sanctae Dei Ecclesiae admodum satis edoctum fuisse*: quod et in sequentibus asserit. Alia loca, quae in schola Sangallensi septem artes liberales personuisse, docent, quaeque collegit LAVNOIVS^p, eadem ratione intelligenda sunt. Nec felicitiora fuere fata philosophiae moralis, quam naturalis, ea enim in exilium eiecta erat per compilatores Gregorii M. qui moribus instrui homines non posse censebant, nisi centonis instar moralis doctrina ex diuersissimis auctoribus conscriberetur, et quasi confueretur. Restabat dialectica, quae qualis fuerit, ex supra dictis, nobis non monentibus intelligitur, et ex Bedae atque Alcuini scriptionibus dialecticis cognosci potest. Causas tam arcto-
rum in philosophia finium varias afferre licet. Inter quas ipse artium liberalium circulus referendus est. Nam qui eum tenebant, se philosophos esse censebant. Accessit magistrorum, qui reliquas quoque philosophiae partes docti essent, inopia, sub qua succubuit, quicquid ad eas addiscendas caput extulisset. Cumque in solis monasteriis istae artes docerentur, solisque clericis destinarentur, factum est, ut, cum alia praeter triuium, et musicam ecclesiasticam ab ipsis ad obeunda Ecclesiae, vel chori magis, munera non postularentur, nemo ad maiora et sublimiora adspiraret, laici autem de his omnibus prorsus non essent solliciti. Immo ipsi quoque libri philosophici, qui tum eruditorum manibus versabantur, inter has causas referendi sunt. Nam Marciani Capellae, Cassiodori, Isidori et similibus de artibus liberalibus libelli, introductiones magis erant ad artes liberales, haud raro male compilatae, quam institutiones; Victorini et Boethii versiones autem cum a philosophis fuissent profectae, qui Eclecticis philosophiae addicti fuerant, magnam, ut intelli-

Causae neglectae in cursu artium philosophiae.

^o) Apud CANISIUM Tom. III. Antiq. Lect. pag. 554.

^p) loc. cit. cap. 17. pag. 66.

intelligi possent, veteris philosophiae Graecae notitiam poscebant, quae in his ignorantiae seculis albo erat coruo rarior, praecipue cum nemo ferme Graece doctus esset, nugisque contemptis veterum libris legendis occuparetur. Tacemus scripta dialectica Apuleii, Augustini, Victorini, Boëthii partim Stoica, partim Platonica Peripateticis miscuisse, quo factum, vt cum philosophica historia a nemine coleretur, logica haec ex diuersis consarcinata sectis male intelligeretur, sicque etiam dialecticae exiguus esset vsus, eo quod ex turbidis fontibus hauriretur, donec postliminio Aristoteles reuocaretur, sicque aliqua philosophiae facies iterum eniteret, de qua in sequente capite dicemus. Hoc enim tum demum factum est, cum Saracenorum cura inter Occidentales Aristotelis opera innotescerent, vt ex sequentibus patebit. Aliam causam cur et mathematicarum scientiarum et philosophiae naturalis cura paucissimos tangeret, attulit CHRISTIANVS THOMASIVS¹, nempe, *parum utile visum fuisse clero et monachis, vt laici in talibus scientiis profundius informarentur, aut exercerentur, quae omnem auctoritatem humanam respuunt, et vel rationes palpabiles, vel assensum sensus communis desiderant, quales prae ceteris sunt scientiae mathematicae.* Haec si ad laicos referantur, nolimus praefraete negare, talia respexisse ex clero nonnullos, certe laici illas scholas rarissime frequentabant, quanquam aliter cautum erat a Carolo M. Licet fatendum quoque sit, et voluptates luxumque et arma, quae sectabantur nobiles, quendam literarum contemptum inter potentiores excitasse, extremam autem oscitantiam et superstitionem inter inferioris conditionis laicos literarum culturae obtutisse, et occasionem dedisse, vt sibi soli eruditionis honorem, commoda et munera clerus vindicaret, haecque ratione ignorantiam inter eos conseruaret, quorum erat, colium iugo subdere, nec rationes superstitionis poscere. At hoc ad ecclesiasticos viros, episcopos, canonicos, monachos non pertinet, de quorum tamen in praesentia supina in his scientiis negligentia et oscitantia quaeritur. In quibus causis definiendis non suspitionibus, sed historia duce vtendum est. Verum haec *ὡς ἐν προόδῳ*. Ex hac itaque breui obseruatione de artibus liberalibus constare arbitramur, quam arctis philosophia limitibus circumscripta, vel si dicendum, quod res est, prorsus eiecta et pulsa fuerit, id quod ad cognoscenda accurate fata philosophiae in sequentibus seculis probe est notandum. Sed in viam reuertendum, et philosophiae facies detegenda est, quam seculo nono habuit.

§. XXVIII.

q) Hist. iuris-nat. esp. III. §. 3. pag. 48.

§. XXVIII. Eo ineunte praefidiis suis adhuc fruebatur eruditio et, quae illi ex parte cohaerebat, philosophia. Quamdiu enim ipse Carolus M. imperii habenas rexit, quod non sine magna auctoritate factum est, tamdiu episcopi, abbates, canonici clerusque reliquus etiam huius seculi initio literis fauere non intermittebant, ita imperatoris desideriis, quae multis constitutionibus ecclesiasticis exposuerat, velificaturi. Alcuinus quoque, qui initio huius seculi adhuc vixit, cohortari principem, et literas commendare non destitit. Cumque vix nouae illae scholae, quibus originem dedit Caroli cura et munificentia, florere coepissent, aliquo, vt fieri solet, feruore in literas incubuere, qui clero adnumerabantur. Verum vbi curarum imperii partem Carolus deposuit, sibi que atque Musis suis vixit, paulatim refrixit ardor discendi, et quae cum eruditione colluctata erat, vincere iterum coepit ignorantia et barbaries. Cui vires accessere ab imperatoris morte, quae literis ipsique philosophiae adeo funesta accidit, vt, quod supra iam tetigimus, fabula fuerit e grammatica ad rhetoricam, et deinceps ordine ad ceteras disciplinas liberales, dialecticam puta et mathematicam, transire. Quam labem ad sacras quoque literas progressam esse, ex conciliorum canonicis, querisque virorum cordatorum manifestum est, id quod aibi demonstrandum. Causas eius rei in antecedentibus iam exposuimus, et grauia illa impedimenta ostendimus, quae magnos Caroli conatus sufflaminauerunt, et ex potiori parte fecerunt irritos. Plurimum autem hoc seculo ad contemptum neglectumque eruditionis artiumque liberalium contulere cleri vitia, quae hoc seculo regnauerunt, longe maxima. Cum enim laici vel omnem ipsi a se doctrinae rationem procul esse iussissent, voluptatibus, seculique curis toti dediti; vel a clero excluderentur, arcerenturque ab eruditionis limitibus, triumphante de literarum possessione sacro ordine, simul cum hominibus vitia quoque triumphauerunt, captiuamque eruditionem duxere omnem. Quibus autem scelerum vitiorumque fordibus se hoc seculo polluerit ordo ecclesiasticus, hoc loco ob instituti nostri rationem exponi haud potest, et in Ecclesiae annalibus solet referri, solae autem imperatorum atque conciliorum constitutiones censuraeque satis superque de vniuersa hominum ecclesiasticorum corruptione loquuntur. Dabimus, ne in re cuiusdam momenti in hac historiae philosophicae parte abeamus ἀσύμβολοι, AVENTINUS verba, eo quod pleraque, quae huc pertinent, in compendio

*Philosophiae
conditio
Sec. IX.*

r) Annal. Lib. IV. p. 359.

pendio exhibeant : *In eodem concilio de vita et honestate sacrificulorum, quorum mores a disciplina maiorum lapsi ad luxum libidinemque, plus quam profano licet, tendebant, leges latae sunt. Et paulo infra : Post natalem Christi deinde imperator Ludovicus conuentum ad Aquas Graneas cogit : pontifices, monachos, sacerdotes vitam Christi auctoris nostri, legatorum eius aemulari, spretis negotiis profanis, literis operam dare, sacrae philosophiae studere, pueros docere, libros omnium professionum scribere iussit, sciuit. Et alibi : de synodo Coloniensi : Sacerdotes, episcopi auari, veneri ventrique dediti ignominia notati tribuque moti sunt. Ceteri iussi sunt viuere iuxta Christi Seruatoris nostri placita. Imperatum mystis, ut literis, sacrae philosophiae operam darent, ut oves pascerent, neue gregem a Deo creditum malis exemplis trucidarent, neu lac consumerent, de lanis se contegerent. Quae omnia statuta canonesque synodorum luculentissime probant. Tales cum fuerint, et ambitionem, tyrannidem, auaritiam, luxum, licentiamque cum impura Venere consecrati essent, quibus solis eruditionis, nempe artium liberalium et sacrae philosophiae; id est, theologiae cura tota erat relicta commendataque, fieri aliter non potuit, quam ut ipse, qui furgere coeperat eruditionis vigor in ipsa fere origine suffocaretur. Nam cum literatorum sacrorumque hominum vitam ab omni philosophia et sacra doctrina tantopere abhorrentem viderent homines laici, aut exemplo pastorum iisdem sceleribus perdebantur, et, quam domesticam habebant, ignorantiam ad gignendam vitiorum colluuiem transferebant, aut, si cordati essent bonique viri, graui odio eos prosequabantur, apud quos literarum praesidia esse dicebantur, quae inuidia tandem ad ipsas artes disciplinasque transiit, turpissimamque ignominiae notam philosophiae quoque affricuit. Quod ne odiose magis, quam decebat, dixisse videamur, ecce verba SERVATI LVPI, optimi et cordati viri, haec sui seculi vulnera graui planctu querelaque prosequentis; is enim ea de re ita : *Nunc oneri sunt, qui aliquid discere affectant, et velut in edito sitos loco studiosos quoque imperiti vulgo affectantes, si quid in eis culpa deprehenderit, id non humano vitio, sed qualitati disciplinarum affectant. Id dum alii dignam sapientiae palmam non capiunt, alii famam verentur indignam, a tam praeclaro opere destiterunt.* His ea verba subiungit, quae in antecedentibus iam attulimus, fabulam fuisse e grammatica et rhetorica ad philosophiam transire. Rari itaque apparebant nantes*

s) *Annales*. Lib. IV. p. 380.

U) p. 433.

u) loco supra cit.

nantes in gurgite vasto, et vbique triumphum agebat ignorantia. Non deerant quidem, quae vel acutius videbant, vel meliora optabant cordatorum virorum ingenia. Illi vero aut laici erant aut clerici. Istos si non vitae luxu detinere possent, magnis praemiis ad sacros ordines suspiciendos sub opinione sanctitatis meritique apud Deum singularis pelliciebant: Hos ita odio, calumniis et innumeris aliis modis vexabant, vt filere et intra monasteriorum parietes vniuersalem barbariem literarum morumque deplorare, quam ignorantiae telis confodi mallent. Et tamen hoc non obstante doloris grauitas querelas nonnullis, qui meliora optabant, expressit. Hae vero cum ad imperatorum aures peruenirent, qui a Carolo eruditionis amorem, laudisque atque gloriae ex doctrina commendata cupiditatem haereditario quodam iure acceperant, illi ad quaerendam tanto malo medicinam animum laudabili contentione applicuerunt. Idque imprimis dignus parente Carolo filius Ludouicus Pius fategit, inque id summis viribus connisus est, vt parentis consilia ad maturitatem quandam deduceret, caueretque, ne in spongiam profus incumberent. Hinc constitutionibus sacra dignitatis summae auctoritate munitis sanxit, vt studiorum cura reuocaretur, scholae diligenter curarentur, literis honor haberetur. Ideo eo *Capitulari* *, quod A. C. DCCCXXIII ediderat, inter alia praecipit: *Scholas sane ad filios et ministros Ecclesiae instruendos vel edocendos, sicut nobis praeterito tempore ad Attinicum promisistis, et vobis iniunximus, in congruis locis, vbi nec dum perfectum est, a vobis ordinari non negligant.* Aperuit laudatissimi imperatoris candor et voluntas serua episcopis oculos, vt quam graua Ecclesiae et reipublicae damna ex hac barbarie sequerentur, obseruantes, ipsum precibus suis imperatorem adirent, rogarentque, vt eius auctoritate publicae in imperio suo regnisque scholae aperirentur, in quibus disciplinae artesque doceri possent. Inter quae eorum desideria maxime notari merentur, Parisiensis concilii sexti, quod A. C. DCCCXXIX celebratum est, preces. Ita enim memorabili constitutione patres sanxerunt †: *Similiter obnixae suppliciter vestrae celsitudini suggerimus, vt morem paternum sequentes, saltem in tribus congruentissimis imperii vestri locis scholae publicae ex vestra auctoritate fiant, vt labor patris vestri et vester per incuriam, quod absit, labefactando non depereat, quoniam ex hoc facto et magna utilitas, et honor sanctae Dei Ecclesiae, et vobis magnum mercedis emolumentum et memoria sempiterna accrescet.* Quod consilium vtrum exsecutus sit Ludouicus, dici non potest, nec audemus subscribere coniecturae

4 G 2

GII,

*) esp. 5.

†) Apud LAVNOIVM, loco cit. c. II. p. 49.

G I I ², iam a Carolo M. tres scholas in imperio fuisse erectas. Illud vero ex hoc concilii loco posse euinci putamus, aut profus defuisse literarum mercatum, quem Parisiis instituit Carolus M. aut ita obscuratum et neglectum fuisse, vt in ipsa hac vrbe patres concilii scholas excitari praeoptare necesse habuerint, vtque id fieret, imperatorem rogauerint. Pari fere modo etiam episcopos ad tuendum literarum honorem excitarunt synodi, vt ex concilio, quod in Aquarum Granearum vrbe coactum est, et cuius verba supra adduximus, dici potest. Ludouici exemplum secutus est filius Carolus Caluus, magnus literarum literatorumque Moecenas, cuius infra in Ioanne Scoto Erigena exemplum dabimus; is cum pestem hanc ex imperio proscibere cuperet, vbi posset, de eruditis sibi viris prospexit, magnisque praemiis propositis eos ad se vocauit, venientes clementer suscepit, honoribus et diuitiis auxit, literisque pretium, quantum valeret, summum statuit. Testimonium ea de re illustre habet ERICVS ANTISSIODORENSIS, qui in *Dedicatione vitae S. Germani ad Carolum Caluum* ^a inter alia multa haec quoque scribit: *Ne nostra inertia, quae suam sponte amplectitur coecitatem, velum sibi excusationis de ignorantia obduceret, neue de praeceptorum inopia merito caussaretur, id tibi singulare studium effecisti, vt, sicubi terrarum magistri florent artium* (nomen hoc aeuo medio philosophorum fuisse, quod hodie quoque obtinet, ex supra dictis repetendum est) *quarum principalem operam philosophia pollicetur, hos ad publicam eruditionem vndiquaque tua celsitudo conduceret, comitas attraheret, dapsilitas prouocaret. Lugeo hoc Graecia, nouis inuidiae aculeis laceffita, quam sui quondam incolae iam dudum cum Asianis opibus aspernantur, tua potius magnanimitate delectati, studiis illecti liberalitate confisi: dolet, inquam, se olim singulariter, mirabilem a suis destitui: dolet certe illa, sua priuilegia, quod nunquam haecenus verita est, ad climata nostra transferri. Quid Hiberniam memorem, contempto pelagi discrimine pene totam cum grege philosophorum ad litora nostra migrantem?* Similia complura his addit, ne longiores simus, non exscribenda. Magnifico monachum hunc loquendi genere, vt solet in dedicationibus fieri, ista scripsisse, non negamus, facileque nobis persuademus, tantum, quantum ille crepat, lumen philosophiae sub Carolo Caluo non fuisse ortum: recte tamen, nisi fallimur, ex hoc loco euincitur, imperatorem de accersendis euocandisque viris doctis, praecipue philosophis fuisse maxime sollicitum, hancque eius in literas et philosophiam beneuolentiam in causa fuisse, vt fugientes Musae retraherentur. Ita enim laudatus porro scriptor ad imperatorem:

„Ita

z) Antiqq. Acad. Suppl. XXXIX. pag. 315.

a) Tom. VI. A. 3. SS. Iul. 31.

„Ita namque speretis ceteris in eam mundi partem, quam tua potestas complectitur, vniuersa optimarum artium studia confluerant, vt verisimile habeam, iam dudum eas humanae perosas inertiae terris penitus excessisse, nisi tuae integritatis amplitudine tenerentur, in qua etiam vnicum suae professionis culmen ac fastigium, vt palam eminet, mirabiliter collocarunt. Hinc est, quod cum sit perantiqua sententia, leges filere inter arma, hae tamen tam belli, quam pacis tempore apud te plurimum semper obtinent dignitatis: ita vt merito schola vocetur palatium, cuius apex non minus scholaribus quam militaribus consuecit disciplinis. Quicquid literae possunt, quicquid assequuntur ingenia tibi debent, tibi inquam, qui natus ad agendum semper aliquid dignum viro, cum virtute praecellis, tum etiam sapientia refulges“. In sequentibus autem hanc imperatori gloriam tribuit, „quod aui sui studium erga immortales disciplinas non modo ex aequo repraesentet, verum etiam incomparabili feruore transcendat, dum quod ille sopitis eduxerit cineribus, ipse fomento multiplici tum beneficiorum, tum auctoritatis vsquequaque prouehat“. Alia loca scriptorum huius aetatis, ne Lectorem nimis diu detineamus, omitimus. Ita vero ex Graecia, Hibernia aliisque, vbi literarum decus paulo melius florebat, locis, euocati traductique sunt, in imperatoris ditiones viri docti, interque eos philosophi. Exemplum augusti secuti sunt pontifices nonnulli et concilia, quae literaturae diuinae et humanae studium vehementer commendauerunt; cuius exemplum esse possunt, quae concilium apud Saponarias A. C. DCCCLIX celebratum, statuit: „Vt scholae sanctarum Scripturarum, et humanae quoque literaturae, vnde annis praecedentibus per religiosorum imperatorum studium magna illuminatione Ecclesiae et eruditionis vtilitas processit, deprecandi sunt pii principes nostri, et omnes fratres ac coepiscopi nostri instantissime commouendi, vt vbicunque omnipotens Deus idoneos ad docendum, id est, fideliter et veraciter intelligentes donare dignetur, constituenturque vndique scholae publicae, scilicet vt vtriusque eruditionis, et diuinae scilicet et humanae in Ecclesia Dei fructus valeat accrescere, quia quod nimis dolendum est, et perniciosum maxime, diuinae Scripturae verax et fidelis intelligentia iam ita dilabitur, vt vix eius extrema vestigia reperiantur“.

§. XXIX. His itaque hoc seculo Ludouici et Caroli, imperatorum curis et laudatissimis conatibus, tot scholae debentur, quae his temporibus surrexere, et ex quibus prodit, quicquid literaturam

Fata scholarum sec. IX.

4G 3

ram

b) Conf. LAVNOIVS loc. cit. p. 51.
et Hincmari Rhemenfis locum in Synopf. li-

brorum Biblioth. Thomae. Vol. I pag. 747.

c) Apud LAVNOIVM loc. cit. p. 53.

ram sacram et profanam, quicquid philosophiam ornauit. Non permittit amplissimi argumenti, quod tractatio nostra suscepit, prolixitas, ut scholarum hac aetate conditarum et viris doctis ornatarum historiam exsequamur, licet ab instituto nostro haud procul abeat. Peculiarem hoc eorum operam poscit, qui literariam mediæ aevi historiam scribere aggressi sunt, eo quod historia eius scholastica potissimam partem absoluat. Tangemus tamen summam rei, ut quibus fati vîæ fuerint paucae illae philosophiae reliquiae, quas haec media secula exhibent, intelligamus. Inter istos vero ludos literarios Lugdunensem scholam primo loco ponimus, eo quod viuentē adhuc Carolo M. excitata testibus scriptoribus illius aetatis magnopere floruerit, qua de re Leidradi episcopi Lugdunensis verba attulit Io. LAVNOIVS ^d, qui videndus, seculo vero nono eam non sacrarum tantum disciplinarum, verum etiam philosophiae laude inclutam fuisse, ex ODILONIS verbis in *Vita S. Maioli* ^e constat, scribentis: *Iuuenili iam imminente aetate altiora et potiora in diuinis, acriora in humanis studiis et grauiora non distulit attentare, et ideo per utramque exercitatus doctrinam non timuit accedere Lugdunensem ad aram, deinde apud hanc urbem philosophiae nutricem et matrem; et quae totius Galliae ex antiquo more et ecclesiastico iure non immerito retinet arcem, Antonium eruditum virum et prudentem in liberalibus studiis habere voluit praecipitorem.* Antonium hunc *magnae deditum philosophiae* vocat Anonymus Diuionensis apud LAVNOIVM ^f. Philosophiam autem et artes liberales eo tempore idem significasse, ex supra dictis repetendum est. Post Lugdunensem Fuldensi scholae locus esse debet, quam Caroli M. cohortationibus ad Baugulfum abbatem originem fuisse ex supra dictis notum est. Passim de hac schola loquuntur mediæ aevi scriptores, quorum verba legi possunt apud LAVNOIVM ^g, ex quibus discimus, a Caroli M. aetate hanc scholam floruisse. Quamuis enim celeberrimum monasterium a Bonifacio, qui Sec. VIII monasteria reformauit, ad Benedicti regulam extractum exactumque sit, nihil tamen ille praestitit, quo eruditio iuari posset, sed exemplo Benedicti a literarum studio monachos auocauit, et ad manuum opus deduxit, cum et ipse nec literatus esset, nec literis faueret. Caroli M. cura autem, et Ludouici Carolique Caluisti studio schola in artium quoque liberalium cultura eleganter profecit, Rabano Mauro, qui ex Alcuini disciplina prodierat, plurimum ad haec scholae Fuldensis incrementa; conferente. De quo memorabilis hic est locus TRITHEMII ^h, qui de Lutberti primū Hirsa-

d) loc. cit. cap. 7. pag. 37. seq.
e) A.G. SS. Tom. X. 2. Maii. pag. 684.

f) loc. cit. ff) cap. 8. pag. 40.
g) Annales Hirsaug. Tom. I. pag. 11.

Hirsaugiensis coenobii abbatis institutione hæc habet: „ Consuetudo
 „ fuit eo tempore in monasterio Fuldensi, quam Albinus praeceptor
 „ Caroli M. imperatoris, Bedae quondam discipulus introduxerat¹, vt
 „ monachis praeficerentur doctissimi praeceptores, qui eos non solum
 „ in Scripturis diuinis, sed in omni quoque literatura secularium stu-
 „ diorum instruerent, et qui post longum exercitium literarum eua-
 „ sissent doctiores, ceteris magistri praeponerentur, et ad similia du-
 „ ces. Inter quos duodecim semper erant praecipui, quorum consilio
 „ abbas in arduis rebus utebatur. Et quoties aliquis ex eorum nu-
 „ mero vel morte fuisset sublatus, vel ad aliud monasterium missus,
 „ mox alius, qui magis videbatur idoneus, in locum eius consue-
 „ uerat computari; vnde non solum Fuldensis coenobii monachos,
 „ sed etiam complures, qui propter studium de aliis mittebantur coe-
 „ nobiis, illi duodecim in omni facultate scripturarum instituerunt.“
 Hæc Trithemius in altera pleniorique annalium Hirsaugiensium edi-
 tionis; qui in prima hoc quoque addit: „ Cum nouae huius institu-
 „ tionis apud Germanos fama transiisset in publicum, plures coeno-
 „ biorum praelati eam docendi formam laudantes, alii monachos suos
 „ ad Fuldam miserunt, sub Rabani ferula sacris imbuendos studiis: alii
 „ vero scholas erexerunt in monasteriis propriis, quibus praeceptores
 „ de praefato coenobio doctiores quosque praefecerunt. Sed in tem-
 „ pore breui valde creuit numerus discipulorum Rabani docentis, et
 „ per totam Germaniam et Galliam eruditionis et sanctitatis eius vene-
 „ randa opinio se diffudit. Vnde factum est, quod non solum abba-
 „ tes, monachos, sed etiam nobiles terrae filios suos Rabani do-
 „ cendos magisterio subdiderint. Quos ille, vt erat mansuetissimus,
 „ omnes cum summa diligentia informabat, prout vniuscuiusque vel
 „ aetas vel ingenium permittebat, alios in grammaticis, alios vero
 „ in rhetoricis, atque alios in altioribus diuinae atque humanae philo-
 „ sophiae scripturis, sine inuidia communicans, quod singuli ab eo
 „ postulassent; omnes vero, quos in auditorium suum docendos
 „ admisit, non solum prosa, sed etiam carmine, quicquid occurrisset,
 „ scribere informauit, multos insignes doctos atque sapientissimos au-
 „ ditores habuit.“ Hanc scholam ex Alcuini consilio condiderat
 Ratgarius, eique Rabanum praefecerat, Baugulfo tamen prima eius
 fundamenta ponente. Post Fuldensem scholam Corbeienfis memo-
 ratu digna est, quam seculo nono doctis viris abundauisse scriptores
 testantur, qui in diuinis scripturis et secularibus literis iuuentutem
 monasticam instituerunt, quae loca cum collegerit L A V N O I V S^b,
 vno intuitu apud illum cognosci possunt, qui in hac arena desuda-
 uerunt.

^a) loco citato pag. 71.

uerunt. Idem de Corbeia veteri apud Gallos testatur **TRITHEMIVS**ⁱ, qua in schola Paschasius, Ratbertus, Ratramnus et Odo, horum temporum fere doctissimi docuerunt. Floruisse quoque hoc seculo Remensem scholam, inque ea philosophiae praecepta iuuentuti tradita fuisse, ex **FLODOARDI**^k narratione constat, qui de Fulcone, qui Remensem Ecclesiam A. C. DCCCLXXXII administrare coepit, haec habet: „Praefatus praeful honorabilis Fullo „sollicitus circa Dei cultum et ordinem ecclesiasticum amore quoque „sapientiae feruens, duas scholas Remis, canonicorum scilicet loci „atque ruralium clericorum iam pene dilapsas restituit, et euocato „Remigio Autissiodorensi magistro liberalium artium studiis adolescen- „tes clericos exercere fecit, ipseque cum eis lectioni ac meditationi „operam dedit. Sed et Hucbaldum^l S. Amandi monachum, vi- „rum quoque disciplinis Sophicis nobiliter eruditum accersuit, et „Ecclesiam Rhemensis praeclaris illustravit doctrinis.“ Hunc autem Hucbaldum peritia liberalium artium ita insignem fuisse, vt philosophis aequaretur, refert **SIGEBERTVS**^m. Alia de hac schola testimonia videtis apud **LAVNOIVM**ⁿ, quibus confirmatur, liberalium artium praecepta in ea fuisse tradita. Excitata quoque est ex oriente hoc seculo schola Floriacensis apud Aurelianenses postea celeberrima. In qua philosophiam personuisse, cum artium liberalium doctrina ex Abbonis vita recte colligitur, qui cum Rector scholae fuerit, philosophiam quoque ibi sine dubio docuit. Refert enim in *Vita eius* **AIMOINVS**^o: „Ipsam adhuc maiora gliscentem sci- „entiae scrutari arcana, diuersorum adhuc adiisse sapientiae officinas „locorum, vt quia grammaticae, arithmeticae nec non dialecticae „iam ad plenam indaginem affixisset, ceteras ingenio suo pergeret „superadiicere artes. Quapropter Parisios atque Remos ad eos, „qui philosophiam profitebantur profectum, aliquantulum quidem in „astronomia, sed non quantum cupierat, apud eos profecisse.“ Ex quo loco **LAVNOIVS**^p quidem concludit, ante Abbonis rectoratum, qui seculo X demum contigit, artium liberalium studia in Floriacensi schola non viguisse, quia alias hic monachus alios non

i) Annal. Hirsaug. Tom. I. pag. 13.

k) Hist. Rem. Lib. IV. cap. 9.

l) Videndus de eo **TRITHEM.** de S. E. cap. 284. de illustr. Bened. Lib. II. cap. 49. **FABRIC.** Bibl. Lat. med. Tom. III. p. 840. Ab hoc carmen habemus in laudem Caluorum ad imperatorem Carolum Caluum, cuius singulae voces incipiunt a litera C, hoc initio:

Carmina clarissimae caluis cantate Camoenae;

exhibet illud praeter alios **BARTHIVS** Aduers. Lib. XLVI. c. 22. Alio etiam nomine Hucbaldus locum hic postulat. Nam teste **SIGEBERTO GEMBLACENSE** c. 107. p. 105. scripsit librum de Arte Musica, „sic contemperans chordas monochordi literis „alphabeti, vt possit quis per eas sine magisterio „alterius discere ignotum sibi cantum.

m) loco cit.

n) cap. 21. p. 77.

o) In vita Abbonis T. VI. Act. Bened.

p) cap. 23. p. 87.

non quaesivisset in philosophiae praeceptores, si quos nactus esset in monasterio; sed plus sibi ex isto loco sumit, quam par est. Non enim scribit Aimoinus, nihil artium liberarum eum domi didicisse, sed trivium perfecte tenuisse Abbonem fatetur, quadriuum tamen non recte tenuisse ait. Id quod hoc modo innuit, scholam Floriacensem, Abbonis aetate non habuisse magistrum, vel Scholasticum, in quadriuii artibus satis versatum; non vero euincit, nunquam illas fuisse eo loco doctas. Immo nisi fallimur, contrarium probat Aimoinus, narrans, ipsum Abbonem Scholasticis praefectum fuisse, id est professorem constitutum esse, et artes has omnes docuisse. Id vero munus illi non collatum ex more fuisset, nisi in philosophia excelluisset. Id quod luculenter probat, abbatem Floriacensem ad restituendam philosophiae artiumque liberalium professionem, vt hodie loqui solemus, tum respexisse, eo quod a Caroli M. tempore in his scholis ex Alcuini consilio moris esset, eum iuuentuti praeceptorem dare, qui et sacrae et secularis doctrinae esset peritus. Refrixisse vero superiorum artium siue quadriuii studium in eunte seculo decimo, et tum demum Abbonis industria, (de quo infra dicemus) resuscitatum esse, facile concedimus. Eadem fere celebritate floruit hoc seculo Schola Leodiensis, quam imprimis Franco episcopus Leodiensis nobilitauit. Hunc TRITHEMIUS^q ait, fuisse in diuinis scripturis eruditissimum, et in studio secularium literarum egregie doctum philosophum, rhetorem, poetam et musicum excellentem, ingenio acutum, sermone disertum, vita et conuersatione deuotum atque sanctissimum, et pluribus annis publicae scholae praefuisse, et multos in omni scientia discipulos doctissimos enutriuisse. Hunc Franconem secuti in professione artium liberalium sunt alii, quos LAVNOIUS^r nominat, et inter eos alius Franco Scholasticus Leodiensis, quem distinguunt ab abbate Afflighemensi viri docti, seculo XI clarus, et propter librum *de quadratura circuli* memorabilis, de quo post SIGEBERTVM GEMBLACENSEM^s recentiores historiae literariae Ecclesiasticae scriptores videndi sunt. Addi his scholis possent plures, si id ageremus, et nisi argumentum occupasset LAVNOII industria. Ex his igitur bonarum mentium literarumque officinis, quae hoc seculo vel excitatae, vel confirmatae et in vsum pleniorum traductae sunt, manifestum est, barbariei, quae omnes fere Occidentis regiones, maxime vero Hispaniam, Galliam, Italiam et Germaniam inundaue- rat, se et summos imperantes et episcopos opposuisse, nec defuisse viris cordatis et ingenium et industriam: ast cum ipsis cum infelici seculo col- luctandum esset, parum ad pellendas has tenebras promouerunt. Huic sane

q) Catal. S. E. p. 88.

r) Cap. 25. p. 101.

s) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. II. p. 602.

t) Cap. 164. TRITHEMIUS c. 346.

u) Plerique cum Afflighemensi abbate eundem putant, vid. CAVE H. E. S. E. p. 563. LAVNOIUS l. c.

sane seculo in felicitatis parte ponendum est, quod grauem noctem stellae quaedam distinxerint, quae luce eruditionis cuiusdam satis magna, si temporis conditionem respicias, caliginem dispungere conati, vniuersalem eruditionis interitum auerterunt, licet diem reddere non possent.

Alfredus Angliae rex.

§. XXX. Inter hos statores literarum pereuntium, qui fugientibus Musis manus iniecerunt, easque aliquantisper retraxerunt, & purpurae splendore, & eruditionis amore, & reuocandarum disciplinarum feruore alii praefendus est ALFREDVS, vel Aelfridus, quem et alii Aluredum et Ealfridum vocant, cognomento Magnus, Aethelwolphi Occidentaliū Saxonum regis quatuor filiorum natu minimus, qui ab anno DCCCLXXI, post fratres defunctos Angliae sceptrum vsque ad initia seculi decimi tenuit. Is cum natura tantae tarditatis esset, vt duodecim annos natus nondum literas nosset, stupenda industria dicendique desiderio praesus infatiabili difficilem naturam, sola memoriae vi quadam insignem ita vicit emendauitque, vt omnes sui temporis doctos viros non modo facile aequaret, sed et superaret, mereaturque inter summa, quae seculis his emicuerunt, ingenia connumerari. Quem tanta animi contentione studiis inuigilasse tradunt, qui de vita eius rebusque gestis commentati sunt v) vt cum grauissimis regni oneribus curisque premere- tur, quae ex incursionibus hostium ipsi enascebantur, quotidie tamen octo horas literis traderet, inque iis, aut legeret, aut diceret, aut meditaretur, aut oraret. Inde factum, vt in grammatica, rhetorica, philosophia, historia, matheſi et poesi paucos sui temporis haberet pares, superiorem neminem. Id quod hodie quoque intelligi potest ex scriptis eius doctissimis, quibus probauit, sibi Musas curae cordique, et philosophiam in specie in delitiis fuisse. Supra enim iam memora- uimus, expressisse eum lingua Saxonica BOETHII librum *de consolatione philosophiae* a CHRISTOPH. RAWLINSONIO edi- tum, vt alia eius scripta taceamus recensita a CAS. OVDINO^w et L. A. FABRICIO^x. Quemadmodum autem purpurata eruditione se- culo huic, quod honorem literarum tantum non omnem amiserat, nitorem suo exemplo restituit, ita omnem lapidem mouit, vt literarum et imprimis, philosophiae interitum auerteret, barbariem pelleret, discipli- nas reuocaret, sicque aliam eruditionis faciem induceret. Iunctis ita, quas regia potestas subministrabat, viribus fategit, vt viros vndecunque conquireret doctissimos, eos in insulam inuitaret, magnificisque stipen- diis illectos victosque suos redderet, hosque subditis suis publicos pro- fessores doctoresque constitueret. Quo sine celeberrimam Oxoniensem scholam,

v) Vid. praeter alios RELANDVS c. 115. Vitam eius ab ASSERIO MENEVENSIS scripſam edidit MATH. PARCKERVS Lond. 1574. fol. et GVIL. CAMDENVS Fr. 1602. conf. scriptores histor. lit. medii aevi CAVEVS

OVDINVS, VOSSIVS alii, qui in notissimis li- bris res eius literarias tetigerunt.

w) De S. E. T. II. p. 309. seqq.

x) Bibl. Lat. Med. T. I. p. 69.

scholam, ab hoc tempore ad nostram aetatem magno doctrinae cuiuscunque incremento florentem, condidit, vt a viris doctis demonstratum, inque ea grammaticam et rhetoricam, itemque philosophiam atque theologiam doceri iussit. In quo laudatissimo consilio exequendo Neotus monachus eum adiuit ad quem in exilio aliquando diuerterat. Resensuit quosdam viros doctos ab Aelfrido in Angliam euocatos **INGVLFRVS** Abbas Croilandiae², cuius haec verba sunt: *In diuinis libris et sacra lectione tam assiduus erat, quod Dauidicum Psalterium vel alium aliquem librum aedificatorium in sinu suo semper secum ferret, et viros literatissimos de terris exteris ad se accerseret, aliquandiu in palatio suo secum pro sacris literis addiscendis retentos, demum diuersis praelatiis et dignitatibus promouebat. Hinc S. Grimbaldu[m] artis musicae peritissimum et in diuinis scripturis eruditissimum euocatum e Francia, nouo suo monasterio, quod Wintoniae construxerat, praefecit abbatem. Similiter de veteri Saxonia Ioannem cognomento Scorum acerrimi ingenii philosophum ad se alliciens, Aethelingiae monasterii sui constituit praelatum Athelstanum & Wewulphum ad se aduocans de Mercia, qui ambo sacerdotes erant deuotissimi. Plegmundum etiam postea promotum in Archiepiscopum Cantuariae, ac Askerum abbatem Bangorensis, postea Schireburnensis Episcopum illis in temporibus doctores celeberrimos suo lateri adiunxit.* Aliorum de maximi viri meritis loca, et imprimis luculenta verba **POLYDORI VIRGILII**³, ne nimii simus, praetermittimus. Non diu tamen haec inter Anglos durauit eruditionis felicitas; paucis enim post annis crudeles Danorum incursiones factae sunt, quae tantum non omnia euerterunt, quibus accessit Haraldis regis immanis crudelitas, quae totam fere Angliam inque ea ipsam Oxoniensem scholam sanguine cineribusque miscuit. **Quam** calamitatem durauisse vsque ad Normannorum dynastiam, supra iam obseruauimus. Superfuisse tamen in Oxoniensi schola, qui humaniores literas & philosophiam docerent, collegere istius Academiae historici ex verbis Ingulfi, qui Seculo XI. floruit, quibus se Oxoniensi studio traditum in Aristotele arripiendo supra multos coetaneos profecisse scribit, vt suo loco et tempore notabimus. Sed reuera reflorescere coepere demum literae in Anglia sub Henrico II, et Richardo, de qua re in sequentibus quaedam monebimus.

§. XXXI. Ad illustre hoc exemplum, quod praecesserunt Caroli M. filiique et nepotis eius, Ludouici Pii Carolique Calui, in artes et philosophiam studia, composuit se, quicquid bonae mentis, cordatique animi inter viros ecclesiasticos erat, nec deerant inter nobiles paulo liberius e luxu et ignauia, qua plerique detinebantur, emergentes nonnulli, qui

*Cura virorum
doctorum de
restaurandis
literis et philo-
sophia Sec. IX.*

4H 2

desi-

1) **BRIAN. TWYNVS** Apol. antiq. Oxon.
THOMAS CAIVS Vindic. antiq. Acad. Oxon.
BYLAEVVS Hist. Acad. Paris. T. I. p. 211. seqq.

2) In Hist. Croyland. apud **ORDAN.** l. c. p. 312.

3) De inuent. rer. c. 71.

desideriis honestis eorum, quibus literae curae cordique erant, annuentes, filios suos in scholas episcopales; et monasteriorum mittebant ^b. Quo factum est, ut, quae valde minabatur, plena omnis eruditionis ruina auerteretur, viuerentque in hoc seculo viri quidam doctrinae, et philosophiae laude non priuandi, qui si meliora attigissent tempora, inter primae magnitudinis ingenia referri meruissent. Et hos strictim quidem recensebimus, literaria enim illorum historia passim inuenitur, et plerique eam attigerunt, qui scriptores ecclesiasticos enumerauerunt. Inter hos viros doctos seculi post Christum natum, noni coryphaei instar eminet, & primo loco suo iure nominari meretur R A B A N V S M A V R V S, seculo adhuc octauo natus. Teste enim T R I T H E M I O ^c A. C. DCCCXIII, annum agens vigesimum quintum scholae Fuldensi praefectus est, adeoque natiuitatis annus incidit in A. C. DCCLXXXVIII. Moguntiae fuisse natum recte obseruatum est doctissimis viris ANT. P A G I ^d et IO. M A B I L L O N I O ^e, inde etiam nomen Magentii vel Magnetii apud quosdam habet, qui vero vel Britannum vel Fuldensem faciunt, hos errare apertum est, Fuldam enim admodum adolescens missus est, et tum demum a Radgario abbate Alcuino commendatus in eius disciplinam concessit, ab eoque in omni eruditionis sacrae et profanae genere eruditus est. Qui cum ingenium attulisset naturae muneribus ornatissimum, magnoque discendi desiderio arderet, sub hoc praeceptore tam egregie profecit, ut & illi esset carissimus, et inter condiscipulos vnus excelleret, et ab Alcuino vehementer commendaretur. Et ab eo nomen Mauri quoque accepit. Solebat enim Alcuinus ad honestam veterum imitationem excitandam, nomina antiquitatis celebria suis imponere; e. g. Brunonem appellauit Candidum, Riculphum Danaetam, Angilbertum Homerum, ipsumque Carolum M. Dauidem ^f. In tanti itaque artificis officina egregie formatus, cum spe omni maiora incrementa in literis cepisset, diaconi ordine auctus, tandem A. C. DCCCXIII Scholaesticus Fuldensis a Radgario abbate constitutus est. Quam prouinciam tuendam nactus Rabanus laudabile praeceptoris exemplum sequendum, iuuentutemque Ecclesiasticam antequam ad sacrarum doctrinarum adyta perduceretur, ad seclarium literarum et inprimis philosophiae cognitionem excitandam formandamque esse statuit. Teste enim T R I T H E M I O ^g, *Mos erat in Fuldensi coenabio his temporibus, monachos non solum in Scripturis sanctis instituere, sed etiam in omnis seclaris scientiae literatura ad plenum erudire, probe enim iudicabant viri sapientissimi, diuinas scripturas neminem posse intelligere, quem literas seclaris doctrinae*

Rabanus
Maurus.

b) Id in Fuldensi factum esse, supra Trithemii testimonio docuimus.

c) De S. E. conf. L A V N O I V S de schol. cel. c. 8 p. 42. Errant itaque, qui cum C A V E O L, c. p. 456. An. 785. natum volunt.

d) Crit. antibar. ad A. 814. n. 28.

e) Annal. Bened. T. III. p. 52.

f) M A B I L L. Sec. IV. Bened. P. I. in elogio Alcuini.

g) In chron. Hirf. ad an. 813.

nae contigisset ignorare. Quo pacto autem hoc consilium executus sit Rabanus, idem TRITHEMIVS^b enarrat, qui locus cum luculenter seculi huius eruditionis historiam illustret, quibusque fati sub celebri magistro philosophia vsa sit, exponat, dignus est, licet aliquas particulas supra iam adduxerimus, qui hic totus adscribatur: *Ratgarius memorabilis abbas utilitati cupiens consulere plurimorum, de fratrum suorum consilio sebalam in monasterio Fuldensi publicam instituit, cuius magistrum Rabano commendauit. Anno itaque dominicae natiuitatis DCCCLXIII., indictione Romanorum sexta, Rabanus annorum XXV, monasterii monachorum scholae praeficitur, et eum docendi modum, quem ab Albino nunc didicerat, etiam apud Fuldenses monachos inuolabilem seruare iubetur. Qui mox ut docendi subiuit officium, per omnia curauit Albinum sequi et imitari magistrum, ut iuniores videlicet monachos primum doceret in grammaticis, et cum apti viderentur ad maiora, grauioribus etiam firmarentur institutis. Cumque nouae huius institutionis apud Germanos fama transfisset in publicum, plures coenobiorum praelati eam docendi formam laudantes, alii monachos suos ad Fuldam miserunt, sub Rabani ferula sacris imbuendos studiis: alii vero scholas erexerunt in monasteriis propriis, quibus praeceptores de praefato coenobio doctiores quosque praefecerunt. Sed in tempore breui valde creuit numerus discipulorum Rabani docentis, et per totam Germaniam, et Galliam eruditionis et sanctitatis eius veneranda opinio se diffudit. Vnde factum est, quod non solum abbates monachos, sed etiam nobiles terrae filios suos Rabani docendos magisterio subdiderint. Quos ille, ut erat mansuetissimus, omnes summa cum diligentia informabat etc.* His reliqua subiungit §. XXIX iam allata, ex quibus discimus, et diuinam et humanam philosophiam Rabanum discipulos suos docuisse. Qui cum doctissimo magistro vterentur, ad elegantem, pro illius aetatis conditione eruditionem peruenerunt. Cuius exemplum esse possunt, qui ex Rabani disciplina prodierunt Walfridus Strabo, Seruatus Lupus, et Otfridus, Weissenburgensis monachus, Euangeliorum metaphrasi Theotisca clarus, alique, qui ex Fuldensi hac schola progressi sunt hoc seculo, quos nominatos vide a TRITHEMIOⁱ. Inter hos Hirsaugensis quoque scholae monasteriique magistri eius cura, cum abbas Fuldensis esset electus, constituti sunt, ut idem Sponheimensis abbas prolixè narravit. Tantus autem doctrinae amor virum literatissimum occupauerat, ut monasterii cura et regimine Hattoni tradito sola abbatis dignitate contentus tantummodo literis vacaret. Quod occasionem dedit monachis ignauiam seculi sui literarum studiis praeferentibus et disciplinam Rabani ferre recusantibus, ut de neglectis a Rabano monasterii redditibus, cum totus literis se traderet conquerentes, eum ex coenobio, cui tanta cum laude praefuerat, eicerent. Qui ad aulam Lotharii

h) In Chron. Hirs. ad an. 813.

i) Annal. Hirsang. T. I, p. 4. 1.

imperatoris conuersus, frustra reuocantibus Ingratis monachis ibi moram fecit, donec ad sedem Moguntinam eueheretur, id quod factum A. C. DCCCXLVII ^k. Quo loco positus illustri controuersus Gotteschalci, aliisque momentis inclaruit, de quibus in historia Ecclesiastica disputari solet. In his vero omnibus et ingenii magnitudinem, & eruditionis praestantiam et laboris assiduitatem tantopere probauit, vt non suae modo aetatis homines in admirationem raperet, sed sequentium quoque seculorum potissimus dux et arbiter esset. Id quod mirandum haud est, cum in tanta literarum penuria stellae instar cuiusdam primae magnitudinis effulserit, et tum libris plurimis suae aetatis ignorantiam dissipauerit, tum ex disciplina sua dimiserit, quotquot fere Galliam Germaniamque eruditione postea nobilitarunt. Nobis ideo laudandus hoc loco est, quod philosophiae cognitionem necessariam esse, ad intelligendas sacras literas, suis tradiderit discipulis, nam haec ipsa regula tum quidem prorsus in obliuionem deuenerat, id quod magnas in Ecclesia nugas et ineptias produxit. Hinc calamum quoque in argumento philosophico exercuit, solentque ei tribui libri *de vitiis et virtutibus, de anima et virtutibus etc.* quibus vt reliquis scriptis theologicis eam sibi famam comparauit, quae nec nostris euiluit temporibus ^l. Magistro iungimus discipulum et notarium siue amanuensem WALAFRIDVM STRABONEM vel Strabum, carminibus quidem, vitis SS. et scriptis hermeneuticis sacris conspicuum, sed et artium liberalium atque philosophiae peritissimum. Quamuis enim scripta eius philosophica hodie non extent, testis tamen est TRITHEMIUS ^m, *eum cum in Scripturis diuinis studiosum, tum in secularibus literis omnium sui temporis doctissimum fuisse*, id quod in chronico quoque confirmat, vbi narrat, eum magistro in regimine Scholarum Fuldae successisse. Hoc itaque auctore in monasteriis quoque S. Galli, in quo decanus fuit, et Augiae diuitis, quod abbatem eum habuit, studia artium liberalium viguisse, est longe verisimillimum.

Walafridus
Strabo.

Ioannes Scotus.

§. XXXII. Nemo tamen hoc seculo philosophiae laude magis emittit, quam IOANNES SCOTVS, dictus ERIGENA; de quo nomine eius disceptatum est inter viros doctos, aliis eum Scotum esse contendentibus ex oppido Aire, aliis perhibentibus ob patriam Hiberniam, quae Eri siue Eris olim dicta fuit, ita vocari, quum & Scotiae nomen illi regioni haeserit: aliis Wallum facientibus, ex Ergene in confiniis Walliae, in comitatu Angliae Herfordiensi sita ⁿ. Cui liticulae iudicium interponere nostrum nec libet nec licet, monentibus nec patriam, nec tempus eius satis certum cognitum esse, cum vehementer de utroque scriptores dissideant; quorum rationes illis expendendas relinquimus, qui historiam literariam scriptorum Ecclesiasticorum, vel eruditionis medii aevi colligunt, ferme enim nemini, qui in hoc argu-

mento

k) TRITHEMIUS de S. E. c. 247. p. 71.

l) Vid. THOM. POPE-BLOUNT. Censur. cel. Auctur. p. 346.

m) De S. E. c. 246. p. 67.

n) Videndi quos nominat I. A. FABRICIUS Bibl. Lat. med. T. IV. p. 297. not. a. b. c. d.

mento defudauit indictus abiit. Sapiientis autem nomen ob philosophiae notitiam prorsus singularem a scriptoribus mediæ aevi accepit, qui *perspicacis ingenii ac mellitæ facundiae philosophum* appellare non recusarunt^o. Hunc in iuuentute in Graeciam profectum Athenis philosophiam didicisse, per Aegyptum autem Italiam et Galliam in Angliam reducem ingenii philosophici diuitias attulisse, historiae literariae Britannorum conditores, Baleus, Pitseus aliique asserunt. Qui tamen assensum non merentur, eo quod nullo teste fide digno constet, Ioannem Erigenam in Orientem abiisse, notumque ex antecedente capite sit, quam ieiuna hoc tempore eruditionis et philosophiae conditio inter Graecos fuerit, quodque Athenae tunc temporis obmutuerint. Nec aliunde haec fabula originem accepisse videtur, quam quod Graecae, Hebraicae et Arabicae linguae gnarus fuit, quae cum a plerisque ignorarentur, facile ad eam nonnulli coniecturam delati sunt, has Scotum linguas exoticas in Oriente didicisse. **C O N R I N G I V S**^p autem ex Erigenae appellatione conicit, in patria Hibernia, quae semper doctorum virorum ferax fuit, eum philosophiam didicisse et humanitati quoque literarum litasse. Quod tamen vel ob solam nominis Erigenae incertam significationem attentionem non meretur, cum sint plurimi, qui gente quidem Hibernum, patria vero Scotum vel Anglum fuisse contendant. Quocumque autem loco et linguas peregrinas et philosophiam didicit, in quibus naturae magis perspicacia et diligentiae felicitate, quam institutione profecisse nobis videtur; illud certum est, in pusillo corpore habitauisse magnum ingenium, non facetum modo et iucundum, sed et supra modum acutum et excellens, sic vt nemo illi ista aetate in philosophia praestiterit, in linguis exoticis parem habuerit neminem. His autem praesidiis instructus cum ad libros Graecorum legendos se accinxisset, illud ad philosophiae cognitionem iter detexit, quod reliquos omnes latuit, et in intima Graecae philosophiae, maxime Platonico - Alexandrinae, mysteria penetrauit. Qua eruditione mature fama per omnes terras notus, inque subtilissimis philosophorum speculationibus versatus Carolo Caluo imperatori innotuit. Is enim, testibus scriptoribus Britannis **G V I L I E L M O M A L M E S B V R I E N S I**^q, **S I M E O N E D V N E L M E N S I**^r, **M A T T H A E O W E S T M O N A S T E R I E N S I**^s, eum ob doctrinae celebritatem ex Anglia in Galliam euocatum clementer habuit, et inter familiares allectum mensae cubilisque indiuiduum comitem apud se retinuit, ac tum in rebus seriis tum in ludicris (erat enim Ioannes ingenio mire festiuo multoque sale condito) eo familiariter vsus est. Id quod magnam ei auctoritatem peperit, quam cathedrae quoque Parisiensi admotus et in schola Palatina docens tuitus est, auditoresque et asseclas habuit plurimos. Cum autem mirae subtilitatis philosophus in caussa Praedestinatiana

tiana

^o) Io. FORDVN. L. IV. c. 19. p. 669. Chron.
Scot. Edit. G'ALEX.
^p) Antiq. Acad. Suppl. XXXI. p. 281.

^q) De gestis reg. Angliae L. II. c. 4.
^r) In Recapit. ad A. C. 882.
^s) Flor. Hist. ad A. 882. p. 253.

tiana contra Gotteschalcum pro Rabano strenue decertaret, aduersarios passim expertus est, quos recensent annales Ecclesiastici ¹⁾. Cumque nec ingenii eius acumina hebes aetas et ignaua assequeretur, nec summam imperatoris gratiam aequo ferre posset animo inuidia, ex eruditione et diligentia grauis ei enata est persecutio, quae res digna est, quae paulo plenius enarretur; quo enim pacto philosophia Alexandrina Christiano habitu induta ad Occidentales peruenerit, memorat. Miserat Ludouico Pio imperatori Michael Balbus Graecorum imperator A. C. DCCCXXIV, scripta Pseudo-Dionysii Areopagitae *de coelesti hierarchia*. Quae cum magna in veneratione essent apud Graecos, vt in *antecedente capite* demonstratum, et in videndis se thesauris Occidentis dominum beare haud obscure significauisset Imperator, cupido incessit Ludouici filium Carolum Caluum, qui literis impense fauebat, hos libros legendi, & cum Graeca non intelligeret, vt in Latinum sermonem verterentur curandi. In quo eum consilio sine dubio valde confirmauit vniuersalis, quae tunc obtinebat, opinio, Dionysium Areopagitam fuisse primum Galliae Christianum doctorem, siue Apostolum: ad hunc enim cum ea scripta referenda esse, ignara criticae artis aetas sibi certissime persuaderet, non potuit non apud hanc gentem magna esse scriptorum horum auctoritas. Huic itaque desiderio imperatoris cum solus posset velificare Ioannes Scotus, laborem istius versionis suscepit, librosque *de coelesti hierarchia, de Ecclesiastica hierarchia, de diuinis nominibus, et de mystica theologia in Latinum sermonem transtulit*. Qua in versione licet se Graecae linguae gnarum Scotus probauerit, merito tamen reprehenditur nimia Graecismi affectatio, qua Latinis eam auribus non satis intelligibilem esse dudum animaduertit ROGERVS HOVEDENVS ²⁾, et post eum MATTHAEVS WESTMONASTERIENSIS ³⁾. Et ita quidem cum his libris, ipsa quam exhibent, philosophia vel theologia potius Platonico-Alexandrina in Occidentales regiones translata mysticae theologiae locum fecit, interpres autem Scotus magnam eo labore gratiam apud Carolum quidem meruit, non autem apud pontificem, cui paulo post occasio vlciscendi hanc contemptae auctoritatis Romanae negligentiam se obtulit. Cum enim passim rumores de *ερεσδοξία* Ioannis disseminarentur, perlati ad aures pontificis Romani tantos irarum fluctus commouerunt, vt plenas minarum literas ad Carolum Caluum is scriberet, quibus Scotum aut Romam mitti, aut eici ex Schola Parisiensi postulabat. Negat hoc IO. MABILLONIVS ⁴⁾, omnium de ordinis sui historia meritissimus, et Ioannem ob opus de corpore et sanguine Domini Romam euocatum esse contendit. Sed his ipsa Nicolai Epistola recte opponitur, qua

¹⁾ Conf. MABILLON, praef. P. II. Sec. IV. Bened. §. 133. LVD. CELLOTIVS in Historia Gotteschalci Praedestiniani p. 415. et GILB. MAUGVINI collectio operum et fragmentorum veterum Auctorum, qui Sec. IX. de praed-

destinatione et gratia scripserunt T. I. P. I. p. 415.

²⁾ Annales, ad an. 883. f. 234. p. 2.

³⁾ loc. cit.

⁴⁾ loc. cit.

quibusdam scribit ad Carolum pontifex²: *Relatum est pontificatus nostro, quod opus B. Dionysii Areopagitae, quod de diuinis nominibus vel coelestibus ordinibus Graeco descripsit eloquio, quidam vir, Ioannes Scotus genere, nuper in Latinum transtulerit, quod iuxta morem nobis mitti et nostro iudicio debuit approbari, praesertim cum idem Ioannes, licet multae scientiae esse praedicetur, olim non sane sapere in quibusdam frequenti rumore dicatur.* Hanc itaque causam mouisse Nicolaum, ut Ioannem posceret, ex ipsis literis patet, quod nec probatum, nec emendatum opus ediderit: quamuis suspectum fuisse Romae Erigenam, ipsa epistolae verba innuant, quibus tacite sententia eius de Dei praecognitione et praedestinatione ante conditum mundum, de libero hominis arbitrio eiusque cum gratia Dei concursu de punitione reproborum malorumque Angelorum, etc. tangitur, quam feruente Praedestinationariae causae lite a nonnullis oppugnatam fuisse, annales Ecclesiastici referunt³. Neque tamen pontifici morem gessit imperator, sed carum sibi semper Erigenam habuit: qui vero, cum se satis tutum non crederet, Parisiensem Scholam reliquit: et priuatam passim vitam in Gallia delitescens egit, ut obseruatum C. E. BVLAEVS et L. E. DUPINVS⁴. Carolo autem satis concedente, cum ab insidiis sibi caueret, in Angliam rediisse, dicitur nouum Moecenatem nactus. Valde dubium est iter hoc Erigenae in Angliam, variisque virorum doctorum disceptationibus controuersum. Qui enim Scotum hunc in Anglia miserabili morte periisse post summam regis Aelfridi gratiam narrant, quod magno conatu post alios defendit CASIMIRVS OVDINVS⁵, rem ita exponunt: Legem Angliae in accersendis ad se uiris undecunque doctissimis assiduum, ut Oxoniensis scholae studia auget, hunc quoque Ioannem Scotum ad se vocasse, eumque in Britanniam cum Grimbaldo A. C. DCCCLXXVII soluisse, et a rege clementer exceptum nouae Academiae Oxoniensi praefectum esse, ut philosophiam artesque liberales, et in primis geometriam et astronomiam praelegeret: immo regem ipsum eius institutione usum fuisse. Post triennium autem exorta inter Scholasticos Oxonienses discordia Malmesburium eum fecerunt, et in celebri illo monasterio ludum literarium instituisse, ibi autem cum morum seueritatem et disciplinae rigorem non ferrent discipuli, (quos alii monachos faciunt) Anno DCCCLXXXIII, vel ut alii volunt DCCCLXXXVIII, filis et graphiis eorum confossum periisse. Valde vero huic narrationi refragantur, qui contendunt, confundi Ioannem Scotum Erigenam, cum Ioanne presbytero et monacho e Saxonia oriundo Aethelinguiae abbate e Saxonibus Occidentalibus, quem A. C. DCCCXCV

a mo-

2) Vid. AVB. MIRAEVS ad SIG. GEMBLAC. c. 93. p. 104.

3) Seueritatem enim de modo praesentiae corporis I. C. in S. coena, tum nondum adeo susce-

pta erat, ut non in utramque partem disputari posset.

b) Bibl. des Aut. Eccl. T. VII. p. 78.

c) L. c. p. 238 seqq.

a monachis trucidatum refert, et ab Erigena distinguit Lelandus, inter doctos eum viros numerans, Plegmundum, Wenefridum, Aetherium Meneuensem et Grimwaldum, quos praeceptores et familiares habuit Aelfridus rex. Hunc enim a scriptoribus Anglicis vocari Ioannem Eald-Saxonem, quod in Ioannem Erigenam non quadret. Ita quidem MABILLONIVS ^d, et qui dissertationem de Ioanne Scoto dedit lingua Gallica ANSELMVS PARISIIVS ^e, vt alios taceamus adductos a I. A. FABRICIO ^f. Nos ab hac quaestione enodanda explicandaque, quam alibi ^g fuse tetigimus, eo magis abstinemus, quo magis et ad annales ecclesiasticos pertinet, et nobis curis secundis eam examinantibus in vtramque partem disceptari posse viderur ^h: vnde arbitrio Lectoris eam permittimus. Duplici autem nomine singularem attentionem meretur in historia philosophica Ioannes Scotus, cum ob vulgatos inter Latinos libros Pseudo-Dionysii, tum ob librum *de natura rerum* editum. Illos enim Latinis auribus accommodando chaos simul Alexandrinum, quod plerosque hactenus in Occidente latuerat, notum fecit, anfasque dedit, vt cum theologia scholastica, mystica quoque caput extolleret, rationi sanae et philosophiae non minus inimica, quam illa, vt supra dictum. Ita vere Enthusiasmus ille philosophicus, quem Orientalis philosophia genuit, Platonica nutriuit, Aegyptus educauit, Asia firmavit, Graeca Ecclesia irrepentem admisit, in Occidentales quoque Ecclesias praetextu auctoritateque magni et Apostolici viri introductus damnis Ecclesiam afflixit plurimis, vt mox dicemus. Libro vero *de natura omnium rerum*, et acumen atque subtilitatem ingenii demonstrauit et post fata demum damnationis notam meruit. Diu latuit foetus hic Ioannis Scoti in bibliothecis, donec tandem a THOMA GALEO vulgaretur, hoc titulo: IO. SCOTI ERIGENAE *de diuisione naturae libri quinque, diu desiderati. Accedit appendix de ambiguis S. Maximi Graece et Latine* ⁱ. Ipse Scotus Graecum titulum praefixit, *περὶ Φύσεων μερισμοῦ*, eo quod naturae diuisiones in hoc dialogo inter discipulum et magistrum explicandas sibi sumisset. Nam mox in limine naturam diuidit in eam, quae creat, et non creatur; in eam, quae creatur et creat, in eam quae creatur et non creat, et in eam, quae nec creat, nec creatur. Et hac quidem ratione entium genera fere omnia persequitur, cuius disputationis summam ipse in limine *Libri quarti* ^k complexus est. Non patitur loci angustia, vt ex libro memorabili, cui similem haec quidem aetas non habet, potiores, more nostro, assertiones excerptas exhibeamus, restinguet tamen sitim illis; qui librum extra Britanniam rarius obuium

d) Annal. Bened. T. III. p. 68. & praef. Sec. IV. Bened. §. 136. in Elogio Ioannis.

e) Ad Calc. T. III. de perpet. fid. Art. V. et T. IV. P. III. p. 180. sq.

f) L. c. p. 406. qui ipse quoque has partes sequitur.

g) In Germ. opere Hist. Phil. T. V. p. 653.

h) Praesertim si supponatur verisimiliter Guil. Malmesburiensem, et ex hoc alios Ioannem Martyrem, s. Ioannem de Scoris, qui eo die obiit, cum Erigena confudisse, vid. PARIS I. c. p. 188.

i) Oxon. 1681. fol.

k) pag. 166.

obuium non habent, L. E. DUPINI¹⁾ et CHR. AVG. HEVMANNI^{m)} industria. Nos in genere pauca, quae ad notitiam philosophiae Scoti facere possunt, notamus, esse librum hunc valde affinem Scholasticorum tractationibus: vbique enim regnat affectata subtilitas, obscuritasque notiones vagae et indeterminatae, et multoties confusae, ita vt vix improbandi sint, qui inter Scholasticorum praecursores hunc Scotum referunt. Quem eadem iam tum chorda oberrauisse, qua Scholastici, rationis et reuelationis lumen pudenda confusione miscentes vel ex vno, quod libro *de praedestinatione* * praemisit, prooemio liquet, quod pace Lectoris hic apponemus, cum luculenter demonstrat, quam confusis notionibus vsi fuerint hoc seculo, illi quoque, qui philosophi κατ' ἕξοχὴν habiti sunt. Ita vero: „Cum omnis piae perfectaeque doctrinae modus, quo omnium
 „ rerum ratio et studiosissime quaeritur, et apertissime inuenitur, in ea
 „ disciplina, quae a Graecis philosophia solet vocari, sit constitutus, de
 „ eius diuisionibus seu partitionibus quaedam breuiter edisserere necessa-
 „ rium duximus. Sic enim, vt ait S. Augustinus, creditur et docetur,
 „ quod est humanae salutis caput, non aliam esse philosophiam, id est,
 „ sapientiae studium, et aliam religionem, cum hi, quorum doctrinam
 „ non approbamus, nec sacramenta nobiscum communicant. Quid
 „ est aliud de philosophia tractare, nisi verae religionis, quae summa et
 „ principalis omnium rerum causa Deus et humiliter colitur et rationabi-
 „ liter inuestigatur, regulas exponere? Conficitur inde veram esse philo-
 „ sophiam veram religionem, conuersimque, veram religionem esse ve-
 „ ram philosophiam, quae dum multifariam diuersisque modis diuiditur,
 „ bis binas tamen partes principales ad omnem quaestionem soluendam
 „ necessarias habere dignoscitur, quas Graecis placuit nominare διαμετι-
 „ κή, ὀριστικὴ ἀποδεικτικὴ, ἀναλυτικὴ, easdemque Latialiter possumus dice-
 „ re, diuisoriam, diffinitiuam, demonstratiuam, resolutoriam. Quarum
 „ enim prima vnum in multa diuidendo segregat, secunda vnum de mul-
 „ tis definiendo colligit; tertia per manifesta occulta demonstrando ape-
 „ rit, quarta composita in simplicia separando resoluit. Earum etiam
 „ exempla in processu huius operis, quantum ipsa lux, quae illuminat
 „ cor quaerentium se, nobis aditum rerum, quas conamur ingredi, ape-
 „ ruerit, ostendemus. His enim tanquam vtili quodam honestoque hu-
 „ manae rationis quadruo ad ipsam disputandi disciplinam, quae est ve-
 „ ritas, omnis in ea eruditus perueniri non dubitat.“ Qui locus Scoti
 omnino attentione dignus est, quamuis enim ex libro *de diuisione natu-
 rae* pateat, metaphysicarum abstractionum et subtilitatum eum non fuisse
 ignarum, ex hoc tamen loco constat, omnem eum philosophiam ad
 vnam dialecticam, quae sola tunc ex scientiis philosophicis supererat,
 retulisse, cuius illae quatuor partes constitui solent: eamque respectu ad

1) loco citato p. 79.

m) Act. philos. Vol. III. p. 858. seqq.

n) In GILB. MANGVINI Vindic. prae-

dest. T. I. p. 103. seq. Qua ratione vero tri-
 uium et quadruum definiat, ex libro de nat.
 rerum L. I. p. 19. disci potest.

theologiam habito, vsuque eius in demonstrandis confirmandisque religionis Christianae capitibus considerato, ita cum religione confundisse, vt idem esse velit philosophiam et theologiam. Id quod ipsum Scoti *de praedestinatione* opus legenti erit manifestissimum, vestigiaque Scholasticae theologiae apertis se prodent documentis. Eadem ratione in eo, de quo dicere coepimus libro *de natura rerum et eius diuisione* versatur, licet paulo magis heic metaphysicum agat, quam theologum. Vbiq̄ue enim controuersias theologicas immiscet, et talia afferit, quae probari in Ecclesia nullo modo possunt. Quod vt vno alteroue confirmemus exemplo, en philosophiam vere Scotisticam, et vel ex tenebris profectam, vel tenebris dignam ^o: „Cum audimus Deum omnia facere, nihil aliud debemus intelligere, quam Deum in omnibus esse, hoc est essentiam omnium subsistere. Ipse enim solus per se vere est, et omne quod vere in his, quae sunt, dicitur esse, ipse solus est.“ Et alibi ^r: „In Deo non est accidens. Itaque non est Deo accidens, vniuersitatem condere. Non ergo Deus erat subsistens antequam vniuersitatem crearet. Nam si esset, creatio rerum ei accideret, hoc est, esset accidens. Si igitur nulla alia ratione Deus vniuersitatem a se conditam praecedat; praeter illam solam, qua ipse causa est, Deoque non accidit causalis esse. Semper enim et causa est et erat et erit: semper igitur causalitua in causa sua subsistunt, et subsisterunt, et substituta sunt. Proinde vniuersitas in sua causa aeterna est.“ Ex his vero ipse concedit *omnia esse Deum, et Deum esse omnia, vt in monade sint numeri omnes aeternaliter* ^s; et credere nos iubet, *quaecunque vniuersitas totius creaturae contineat in verbo Dei, ea et aeterna simul, et facta esse, et neque aeternitatem in eis praecedere facturam, neque facturam praecedere aeternitatem.* Ex his alia deducit haud leuiora; *Deum esse omnium factorem, et in omnibus factum* ^t: *non posse interire animas brutorum* ^u; *si Adam non peccasset, non passurum fuisse naturae suae partitionem in duplicem sexum* ^v: *mundum in resurrectione et consummatione saeculi non in nihilum redactum iri, sed in causis suis modo suo finito perpetualiter quieturum esse.* Alia, non minus *παράδοξα καὶ ἐρεπδόξα*, omittimus, legi autem possunt, quae ex hoc libro diligenter collegit praestantissimus C. A. HEVMANNVS ^w. Ex his vero nobis non monentibus, de Ioannis Scoti philosophia iudicium accuratum formari facile potest. Quae quamuis externa dialecticae methodo tractandique ordine Aristotelem referat, quem Scotus Graecae linguae accurate gnarus legisse videtur, tota tamen Alexandrinum Platoniorum recentiorum systema exprimit, apertumque facit, totam eum metaphysicam suam ex Pseudo-Dionysio hausisse, et iuxta horum philosophorum placita philosophari. Quaecunque enim ab eo afferuntur, si in lucem

o) Lib. I. pag. 42.

p) L. III. p. 185.

q) Pag. III.

r) Pag. 128.

s) Pag. 157.

t) Pag. 242.

u) loc. cit.

centi ex quaesitis affectatisque tenebris protrahantur, eo redeunt: omnia quaecunque sunt, in Deo non radicaliter modo et virtualiter, sed et essentialiter contineri, atque adeo omnia ex Deo ab aeterno progressa esse, et fluxisse, inque varias classes inferiorum et superiorum, deteriorum meliorumque entium distincta tandem in fontem originemque suam reditura esse: id quod ipsum illud systema emanatum est, quod receperit Orientales, Aegyptiacos, Cabbalistas, Platonicos, et post hos Origenianos, Synesium, Pseudo-Dionysium hisque similes fuisse suis locis probauimus. Non facere nos Scoto iniuriam, vnus alterque locus probabit euentissime. Inter quos clauem quasi nobis porrigunt verba *dedicationis ad Carolum Caluum ambiguis Maximi praepositae*, quibus fatetur se didicisse a Dionysio Areopagita, eiusque commentatore, Maximo, quod Deus omnia sit, et omnia Deus sint, et quomodo diuina in omnia processio dicatur *ἀναλωτική*, hoc est resolutio, reuersio vero *θεωσις* deificatio. Quibus verbis non potuit *πρῶτον ψεύδος* philosophiae Alexandrinae depingi clarius. Hinc Deum more philosophiae Orientalis, Cabbalisticae et Eclecticae, ex nihilo quidem creauisse mundum concedit, sed ita, vt quod in eo vnum fuit, ex abyfso eius infinitatis progressum se multiplex ostendat, et ideo sit, quia in eo ipso est. Ita enim ²: *Per nihilum, ex quo omnia creata esse scriptura dicit, intelligo ineffabilem et incomprehensibilem diuinae naturae inaccessibleemque claritatem, omnibus intellectibus siue humanis, siue angelicis incognitam: quae dum per se ipsam cogitatur, neque est, neque erat, neque erit. In nullo enim intelligitur existentium, quia superat omnia. Cum vero per condescensionem quandam ineffabilem in ea, quae sunt, multis obtutibus inspicitur, ipsa sola inuenitur in omnibus esse, et est, et erat, et erit.* Ita vero dum omnia ex Deo fluxisse et progressa esse asserit, omnia quoque in eum reditura perhibet. Scribit enim ³: *Post resurrectionem ipsa natura cum suis causis mouebitur in Deum; erit enim Deus omnia in omnibus, quando nihil erit, nisi solus Deus.* Haec si systema emanatum non referunt, nihil illud exprimit. Ex his vero, cum Origenianum dogma de statu animarum impiarum post mortem sequatur, quae necessario purgatae lustrationibus in Deum quoque redire debent; Scotus ne ab hoc quidem errore sibi abstinendum ratus est. Ita enim praecipit ²: *Quamuis non eodem modo, sed multiplicius in infinitum diuinarum visionum ascensionibus et descensionibus iustis et impiis apparebit, omnibus tamen apparebit, quando in omnibus iniustis, sola iniustitia punita et interempta, ipsa purgata et intemerata relinquatur natura, in ipsos gradus, de quibus peccando corruerat reuersura.* Habes hic Lector, haud contemnendum totius systematis emanatiui, quod tamdiu mundum fascinauit, interpretem ex seculo nono, qui, ne *ἐβδόξωτος* intelligeretur, ipse in *epilogo operis* cauit, monens: *Cum*

4. I 3

omnia,

x) Pag. 127.

y) Pag. 232.

z) Pag. 280.

omnia, quae ab ipsa natura per generationem intelligibilem seu sensibilem processerint, mirabili quadam et ineffabili regeneratione reuersura sint ad eam, in ea omnia futura esse quieta, quoniam ulterius nihil ab ea per generationem profluat, nihil dicatur creare, dum ipsa omnia in omnibus fuerit, et in nullo, nisi ipsa, apparitura sit. In hoc quoque epilogo, ne ab Adam-Kadmon Cabbalistarum, siue λόγω Alexandrinorum discedit, sed ex Dei vnigenito filio et per eum, ab ista diuina natura omnia profluxisse contendit. Ex his vero Lectori originum philosophicarum non ignaro facile patere posse putamus, quid de hac Scoti philosophia iudicandum sit. Quam supposito illo principio emanationis cohaerere totam, ipsa libri lectio paulo attentior et iterata confirmat. Nempe cum in eodem cum reliquis Platonis recentioribus, inque his cum Pseudo-Dionysio suo haereat luto, idem de eo pronuntiandum est. Quamuis enim inter Spinozae praecursores eum numerare nolimus^a (cum nunquam Spinoza emanationis systema elegerit) et fortasse causa sit, cur ab Atheismo directo Scotum absoluamus^b: inter pantheistas tamen et fanaticae philosophiae alumnos referendus est, quorum tota philosophia nefario pudendoque Enthusiasmo et deificatione quadam (sit venia verbo barbaro de barbaro argumento) nititur: quamuis ipse philosophiam suam diuinam appellare non sit veritus^c. Adeo vero aperte sanam doctrinam omnem labefactauit Scotus, vt Sec. XIII, quo parum adhuc acute videbant homines, viri tamen docti suspectissimam hanc tractationem habuerint, & in aula Romana detulerint. Quo factum, vt a papa Honorio III, peculiari Bulla proscriberetur, in qua indicatur^d: *Significasse nuper pontifici Episcopum Parisiensem, esse quendam librum, qui Perisists (περί Φύσεως) tituletur, inuentum tot scatentem vermibus haereticae prauitatis, ideoque ab Archiepiscopo Senonensi reprobratum, se itaque eo quod claustrales nonnulli viri et scholastici eius lectione se occupent, praecipere, vt ubique inueniatur, Romam mittatur ad comburendum etc.* Ex his autem larga manu datis iudicandum quoque, de ingenti damno, quod Ecclesiae intulit Scotus, libros Pseudo-Dionysii ista impietate plenos Latina veste donando, sicque impuram illam theologiam mysticam, cuius ne hodie quidem radices exaruerunt, introducendo, quae pantheismo et enthusiasmo omnia cumulauit. Praecipue cum id eo tempore factum sit, quo non potuit non latissime fimbrias dilatare. Vt enim taceamus, venerationem, qua haec scripta supposititia monachi Orientales et Episcopi nonnulli profecuti sunt, occasionem dedisse legatis pontificis Romani, qui hoc seculo in causa Photiana in Graeciam mittebantur, de eorum praestantia apud suos domi multa praedicandi, ipsa illa doni ratio, qua ad Ludouicum imperatorem a Michaële imp. CP. peruenerunt, fatis

*Promota a
Scoto theologia
mystica.*

a) Placuit id doctissimo HEYMANNO l. c.
b) Militat pro eo distinctio entium in limine notata, quae inter Deum et res ex Deo progressas more systematis emanatiui quoddam discrimen ponit.

c) Pag. 68. nempe *ἴσως* finem esse ipse dixit.
d) Apud ALBERICVM in Chron. ad an. 1225. p. 514.

ostendit summo ea loco cum in Oriente habita, tum in Occidente recepta fuisse. Quae cum a Dionysio Areopagita profecta fuisse crederentur, quem ob missionem ad gentem Gallicanam, et conuersionem illius ad Christianam fidem eius ministerio, ut ferebatur, procuratam summo loco habebant, ipsa Auctoris pseudonymi auctoritas ad eius scripta doctrinamque deuoluta est. Quae cum prius ob Graecae linguae ignorantiam neglecta iacuisent, Scoti interpretatione quamuis obscura, & Latinis auribus insolente, vulgatiore facta illis arriserunt, qui paulo seueriora & sinceriora in morali doctrina sibi praeoptabant, quam eo seculo suggererentur. Corruptissima enim omnis de moribus philosophia et theologia erat, cuius summa in eo consistebat, ut ex veteribus doctoribus nonnullae sententiae atque dicta temere corrasa exhiberentur, et compilationes eiusmodi instituerentur, ex quibus quid virtus, quid vitium, quaeque emendandi via animi esset, nemo sanus, discere posset. Cuius generis hoc seculo scriptor fuit ALVARVS^e, ut plerique volunt^f, qui librum moralem titulo: *Scintillae patrum*, edidit, in quo sententias patrum de virtutibus vitiisque secundum quosdam locos communes collegit. Ex quo misero penu, quid depromere potuerint esurientes animae, quilibet ipse intelligit. Scribebant alii quidem suomet ex ingenio de virtutibus & vitiis, ut Rabanum fecisse supra memorauimus. Ast hi nec philosophum habebant sobrium quem sequerentur, nec virtutis naturam indolemque hominis moralem perspiciebant, nec quae Scriptura de Christianorum officiis praecipit, ex suis fontibus recte deducebant, et Gregorii exemplum secuti consarcinatores magis erant praeceptionum male cohaerentium, quam doctores morales. Cum itaque his non fatiati essent animi paulo excitatores, quique inani leuique, qua plerique detinebantur superstitione conscientiae satisfieri non posse videbant, horumque in manus Dionysiana scripta peruenissent, externo splendore, magnificisque promissionibus vehementissime commoti captique sunt. Vbique enim visionem DEI, vnionemque cum summo ente crepare, & nescio quae suauissima somnia ostendere scriptorem obseruabant, mirabanturque, internam animi a corporis vinculis liberationem, ascensumque ad supremam bonitatis fontem vrgeri, & sanctimoniam posci externa simulatione, meliorem, & sic ad angelicam perfectionem hominem adduci posse. His perfectionum promissionibus speque futurae beatitatis inescati, quicquid solidiorem pietatem affectabat, auide in lectionem librorum Dionysianorum inuolabat, eosque summa auiditate deuorabat. Qui homines si iudicio fuissent satis apto instructi, si pretiosum a vili distinguere nouissent, si Alexandrinorum principiorum pestem paulisper inspexissent, non tam facile manus dedissent. His vero praesidiis destituti

e) Patricius Cordubensis Hispanus, vid. NIC. ANTONIVS Bibl. Hisp. L. I. c. 8. T. I. p. 349.
f) vid. VOSSIVS de Hist. Lat. L. III. c. 4. p. 759.
CAVE Hist. lit. S. E. Sec. IX. p. 458. led DE-

FENSORIS esse, monachi et grammatici Locociensis apud Pictones, obseruauit FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. II. p. 55.

tuti cum ad horum scriptorum volumina euoluenda se accinxissent, carbones pro thesauris receperunt. Id quod eo facilius fieri potuit, quo obscurius ipsum est argumentum, quod sibi explicandum fumsit scriptor Pseudonymus, quae obscuritas versione Scoti Graecae magis linguae quam Latinae indolem referente admodum aucta est. Cum enim pleraque in illis scriptis boni isti sed simplices viri non intelligerent, mysteriorum sublimitatem suamque infantiam caussati, eo magis ea extulerunt, quae ignorabant, et ignauum esse censentes, his imbecillitatis suae defectibus succumbere, ea sibi decerpserunt, quae cum proprio, quod formare sibi coeperant, systemate cohaerere credebant. Donec nexum illum egregium quo cohaeret tota illa theologia Dionysiana, vel potius Alexandrina, nempe systema emanationis et reductionis rerum omnium ex Deo et in Deum tandem deprehendentes (quod ipsi Scoto accidit) cum auctoritatis praeiudicio et opinione Apostolicae auctoritatis, quam Auctor prae se fert, essent occupati, doctrinam istam Dionysianam pro sancta, diuina, & mystica haberent, et ambabus, quod aiunt manibus amplecterentur. Qua ratione theologia mystica ex Platonismo Alexandrino orta, et per Origenistas aliosque inuenisti pulli admiratores per Orientem sparsa etiam in Occidentali Ecclesia disseminata est. In qua cum monachis et ascetis omnia turgerent, quorum ingenia otium alebat, exoptatissimam illi habuerunt occasionem de his humanae curiositatis tricis altius meditando. Cumque omnis sanae rationis usus euiluisset, nec arte rationali exercitati iudicium rebus interponere rectum hi homines nossent, sine examine somnia Alexandrina sublimioris cuiusdam philosophiae Christianae instar receperunt, sicque mystica illa theologia inualuit. Eam vero mirati sunt, laudaueruntque illi quoque, qui a seueriori hoc pietatis internae exercitio abhorrebant, eo quod Dionysii nomen ipsis summe esset venerabile, hic vero parens istius theologiae haberetur. Quam Dionysiani nominis famam atque dignitatem hoc seculo valde auxerunt HILDVINVS & ANASTASIVS. Ille enim iussu Ludouici A. C. DCCCXXXV *Areopagitica* conscripsit, narrationemque *de rebus gestis, passione et scriptis Dionysii Areopagitae* in iis contexit, in qua licet nec diuersos inter se Dionysios distinxisset, nec a puerilibus Graecorum fabellis abstinuisset, nec fidem satis et dexteritatem probauisset, sed confuendo, fingendo, mutando pingendoque quadrata rotundis miscuisset, isto tamen seculo, quo ars critica prorsus in exilium eiecta erat, facile hominibus persuaderi potuit, quicquid voluit. ANASTASIVS autem *encomium Dionysii* a METHODIO scriptum Latinum fecit, et hoc pacto admirationem eius, quo capta iam erat Ecclesia, admodum auxit. Sicque mysticus factus est mundus Christianus, antequam se talem nossent. Verum de his alio loco prolixius et ex instituto differendum est; hoc enim sufficit, vt demonstretur, qui riuuli ex philosophiae Alexandrinae fontibus in Occidentalem Ecclesiam deriuati fuerint. Ceterum

terum hunc Ioannem Scotum Erigenam cum Ioanne Duns Scoto, de quo in *capite sequente* dicemus, caue confundas.

§. XXXIII. Praeter hos, quos recensuimus, viros doctos alii fuerunt, in hac tractatione non prorsus praetermittendi, eo quod inter seculi huius eruditos locum illum tenent, quem eo tempore philosophia occupabat. Hos strictim recensebimus. Inter eos reliquos et dignitate et eruditione antecellit Eginhardus, ob doctrinam dictus sapiens, de cuius vita, fatis & scriptis, post virorum doctissimorum Io. HERMANNI SCHMINCKII^a, Io. MABILLONII^b, IOANNIS WEINSKENSII^c aliorumque messem, spicilegium, quod addamus, non habemus. Hic non solum ob vitam Caroli M. cultiori, quam illa aetas tulit, stilo exaratam in historia philosophica memoria dignus est, eo quod plurima in ea occurrunt, sine quibus seculi octauae historia literaria intelligi nequit: sed ipse quoque in philosophia talem se praestitit, qualem permisere tempora, qualesque tunc extitere oppido pauci. Vnde suo quoque tempore inter philosophos acutiōres relatus est. Cuius exemplum esse potest, quod Auctor *Fasciculi temporum*^d tradit: *Cometa*, inquit, *apparuit valde singularis et terribilis. Vnde imperator attonitus cum Eginardo philosopho contulit, dicens, quod mutationem regni mortemque principis portenderet. Verum philosophus noluit eum contristare, sed verbum prophetiae allegans ait: a signis coeli nolite timere. At imperator deuotus non aliud, inquit, timere debemus, nisi illum, qui nostri et huius creator est sideris etc.* Quem vero is sensum iudiciumque possederit de philosophicis scientiis, quamque sobrie de iis statuerit, captumque suae aetatis in eo longe superauerit, ex *epistola* patet *ad filium*^e, sub Rabani disciplina Fuldae artibus liberalibus vacantem^f. Ad eum enim inter alia haec habet auro contra cara: *Sicut te praesens monui, in studio discendi te exerce, et quicquid ex ipso lucidissimo et abundantissimo magni oratoris ingenio assequi nobilis scientiae potueris, nihil intactum relinque. Maxime autem probos mores illius, quibus excellit, imitari memento. Quoniam grammatica et rhetorica, ceteraque liberalium artium studia vana sunt, et valde nociua seruis Dei, nisi per gratiam diuinam bonis moribus subesse noscantur; quia scientia inflat, charitas vero aedificat. Melius quidem mihi est, ut te mortuum videre contigat, quam inflatum et scatentem vitiis.* Haec Eginhardus, dignus, qui nullo non tempore audiatur.

§. XXXIV.

g) In egregiae vitae Caroli M. Editione Trai. ad Rhen. 1711. 4. excusae, elegantem praemisit dissertationem de vita et scriptis Eginhardi.

h) Sec. IV. Bened. P. I.

i) In Nauarchia Seligtadana, et in Eginharto illustrato ac vindicato Fr. 1707. fol. conf. GVNDRING, Otia T. II, c. 5.

k) p. 65. b.

l) Recusas EGINHARDI epistolas dedit WEINSKENSIVS l. c.

m) Conf. MABILLON. Sec. IV. Bened. P. I. Praef. §. 188.

*Alii viri docti
seculi noni
philosophiae
laude celebres,
Ansegisus.*

§. XXXIV. Porro inter viros doctos, qui philosophiae studio pro ratione seculi sui animum excoluerunt referendus est, ANSEGISVS, Lobiensis et exinde Fontanellenfis abbas, cuius vitam alibi enarratam vide. Is collectione *Capitularium Caroli M.º* et *Ludouici Pii* celebris, ideo hic locum occupat, quod non tantum sacrarum literarum apprime peritus fuit, sed et secularibus literis eleganter doctus, teste TRITHEMIO ^p, qui tamen eum cum Ansegiso archiepiscopo Senonensi confundit. In vtraque vero palaestra eum iuuentuti se magna dexteritate ducem praebuisse, et vita simul recta atque integra praeluxisse scriptores eius aevi tradunt ^q. Iungendus huic est ADELHARDVS, filius Pipini, fratris Caroli M. qui tantopere artium liberalium cognitione inclaruit, vt sapientis cognomen mereretur, et a Carolo M. inter consiliarios electus, Pipinoque iuniori praeceptor datus, prorex Italiae constitueretur, tandemque abbas Corbeiae veteris: cuius quoque consilio Corbeia noua excitata est.

Adelhardus.

Is libellum *de computo Ecclesiastico* scripsit ideo notandum, quod hoc tempore pars haec fuerit philosophiae sublimioris. Ab hoc Adelardo distinguendi sunt alii eiusdem nominis, et praecipue praeter Adelhardum monachum Hirsaugiensem coecum, quem ob singularem pietatem et patientiam laudat TRITHEMIVS ^r, alius Adelhardus, seculo sequente clarus, scholasticus S. Galli, quem TRITHEMIVS ^r ait. *Diethmarum et Helpericum singulari praeditos ingenio singulari quoque diligentia docuisse, sic vt Diethmarus in omni scientia philosophiae tam mundanae quam ecclesiasticae doctus euaderet, non minus integritate monasticae conuersationis quam eruditione literarum insignis.* Sed et alium Adelardum Sec. XII philosophiae et mathe- seos longe peritissimum infra memorabimus. Nec praetereundus nobis silentio est HINCMARVS Remensis archiepiscopus, cuius nobilis est in historia Ecclesiastica huius seculi ob lites de praedestinatione memoria ^r. Is enim cum, teste TRITHEMIO ^r, in secularibus literis nulli suo tempore secundus esset, ad argumentum morale et politicum, raro ea aetate exemplo, scriptis tractandum animum applicuit. Scripsit enim *de regis persona et regio ministerio: de cauendis vitiis et virtutibus exercendis, de diuersa et multiplici animae ratione*, in quibus ad emendandos sui temporis mores in aula respexit, quod et alios eo tempore fecisse constat,

Hincmarus.

n) DACHERIUS Spicil. T. II. p. 278. seqq. Acta SS. 20. Iul. T. V. p. 90. MABILLON. Sec. IV. Bened. P. I. p. 630.

o) Vid. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. XI. p. 85. seqq.

p) De S. E. c. 272. p. 73.

q) Vid. CAROL. LE COINTE Ann. Franc. T. VII. p. 767. MABILLON Sec. IV. Bened. P. I. p. 308.

r) In Chronico Hirsaug. apud LAVNOIVM c. 17. p. 68.

s) Annal. Hirsaug. T. I. p. 65.

t) Vid. qui opera eius diligenter edidit I A C.

SIRMONDVS in Diff. praelim. Opp. Paris 1645. fol. duobus voluminibus editorum, quae recentent Synopses librorum in Bibl. Thomae. T. I. p. 675. seqq. T. II. p. 107. seqq.

u) e. 264. p. 73.

v) IONAS Episc. Aurel. scripsit librum de institutione regis a LVC. DACHERIO T. I. Spicileg. p. 57. editum. Conf. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. IV. p. 513. Similiter SMARAGDVS Abbas S. Michaëlis in Lotharingia de officio principis, in libro: *Ira regia*, commentatus est. Vid. MABILLON. Sec. IV. Bened. P. I. CAVE, S. E. p. 435.

constat, cum principum aures ad eiusmodi monita haud illibenter pate-
rent. Quos tamen cum Hincmaro, eo quod philosophiae accuratione
destituerentur¹, multa ἀπροσδιόνυσα admisuisse confudisseque inter se
cognoscendi principia, imbecilli quoque argumentatione haud raro vfos
fuisse fatendum, et inter naeuos huius seculi referendum est. Eodem
quoque seculo praeter doctrinae Ecclesiasticae laudem secularis quoque
eruditionis fama inclaruit PAVLVS WINFRIDVS Warnefridi Paulus War-
nefridi Dia-
conus. filius Foroiulienfis, siue Aquileienfis patriarchii diaconus, Defiderii, vlti-
mi Longobardorum regis notarius, siue cancellarius, cuius aduersa fata
ipsum quoque in carcerem et exilium detruferunt, quibus liberatus Cas-
sinenfe monasterium ingressus est, et Carolo M. carus fuit propter inge-
nium et doctrinam. De quo praeter recentiores historiae literariae me-
dii aevi scriptores maxime videndus PETRVS DIACONVS^w. Hic
non modo diuini eruditionis, laudem consecutus est, sed et historiae,
poeseos et philosophiae nomine conspicuus fuit. Valde eum ideo lauda-
uit discipulus Hildericus monachus Cassinenfis in eo, quod praeceptor
Paulo scripsit epitaphio^x, vbi inter alia:

*Diuino instinctu regalis protinus aula
Ob decus et lumen patriae te sumsit alendum
Cum tua post Tibridem populis et regibus altis
Tunc placida cunctis vita, studiumque maneret,
Omnia sophiae cepisti culmina sacrae,
Rege monente pio Ratchis, penetrare decenter
Plurima captasses digne cum dogmata, cuius,
Resplendens cunctos superis vt Phoebus ab astris,
Arctos rutilo decorasti lumine gentes.*

PETRVS autem, philosophia eum a pueritia enutritum esse testatur,
id quod Leo quoque OSTIENSIS^y de omnibus disciplinis liberalibus
tuetur. Vixit quoque hoc tempore LVPVS SERVATVS Abbas Lupus Serua-
tus. Ferrariensis, qui quam graui querela artium liberalium et philosophiae
neglectae iacturam deplorauerit, supra iam adductis eius verbis ex epistola
ad Eginhardum, amicum et familiarem suum ostendimus. Ex cuius epi-
stolis patet, valde sollicitum fuisse virum optimum de barbarie inualescente,
ipsumque philosophia eleganter et sobrie magis, quam aetas ista sole-
bat, fuisse imbutum. Testes damus verba eius ad Ebrardum monachum,
propinquum suum^z: *Reuiuifcentem, inquit, in his nostris regionibus
sapientiam quosdam studiose colere pergratum habeo; sed hinc haud
quaquam mediocriter moueor, quod quidam nostrum partem illius appe-
tentes insolenter partem repudiant. Etenim plerique ex ea cultum
sermonis quaerimus: Et paucos admodum reperias, qui ex ea morum*

4K 2

probi-

w) De illustr. viris Cassin. c. 8. p. 167.

y) In Chronico Cassinens. L. I. c. 15.

x) Dedit id IO. BAPT. MARVS in annot.
ad h. l. Petri Diaconi.

z) Ep. 34.

probitatem, (quod longe conducibilius est,) proponant addiscere. Sic linguae vitia reformamus et purgare contendimus, vitae vero delicta parvi pendimus et augemus. Similia passim inuenias, quae, philosophiam μέχειτῆ λέγειν, ἀνευ πρᾶττειν cordatis sententiis damnant, quae breuitatis causa praetermittimus. Eius discipulus fuit HERRICVS, Hericus vel Ericus Autissiodorensis monachus ^a, qui, ut ipse quoque testatur, Haymonis etiam disciplina enutritus est. Is quanto gaudio Caroli Calui in excitandis scholis promouendisque artium liberalium studiis exceperit, laudibusque extulerit summis, ex *dedicatione* eius vitae S. Germani supra iam ostendimus. Qui cum eodem loco imperatorem hoc quoque nomine laudet, quod Lotharium filium in philosophia erudendum curauerit, hic omnino audiendus est. Ita enim post verba supra adducta pergit: *Quorsum ista protulerim illud causa est, diuae memoriae Lotharium tuae filium maiestatis, annis puerum, mente philosophum (ingenue confiteor) animi indole et solertiae opibus, ut tibi uni concedam, prae caeteris sui aevi mortalibus extitisse pretiosum.* Ex quibus verbis patet, non scholae modo Autissiodorensis famam eo tempore tantam ob philosophiam quoque fuisse, ut regius ei filius optimis disciplinis imbuendus traderetur, sed Hericum quoque hanc eruditionis in ea coruscantis splendorem valde auxisse. Graecas enim et Latinas eum literas supra aetatis suae conditionem doctum fuisse, ex eius scriptis intelligitur. Dolendum tamen virum doctum maluisse in compilandis praeceptorum dictis vires tentare, quam in propriis exasciandis. Talia enim *collectanea* illa sunt, quae ex ore praeceptorum excerpfit, quaeque edidit I O. M A B I L L O N I V S ^b. Ex iis enim liquet, vitio seculi sui Hericum, praeceptorum suorum praeceptis et gentilium scriptorum dicta et patrum, Augustini, Hieronymi, Bedae aliorumque sententias affuisse. Qui mos omnem profus, quae raro exemplo adhuc superabat, philosophiam corruptit. Tulit quoque haec aetas ANGILBERTVM nobilem Francum, Scholae Palatinae discipulum, Abbatem Centulensem, apud Carolum M. gratiosum, qui eum Homerum suum, ob carminum suauitatem solebat nominare ^c. Hunc *clarissimum virum nobilitatis et sapientiae merito charissimum Carolo M. vocat, qui vitam eius scripsit H A I R V L F V S* ^d. Et alter eius biographus apud M A B I L L O N I V M. *Ad vnguem ait, informatum fuisse in liberalibus studiis, et venustate formae conspicuum, quae ei Bertae imperatoris filiae coniugium conciliauit: ex eo Nithardum filium, doctissimum virum suscepit, cui librum debemus de dissensionibus filiorum Ludouici Pii a K V L P I S O* ^e editum. Quamuis autem ex his nemo fere naturalem philosophiam attingeret, fuit tamen interdum vnus itemque alter, qui ad eiusmodi argumentum, lauda-

Hericus.

Angilbertus.

a) Vid. FABRIC. I. c. T. II. p. 327.

b) Annal. T. I. p. 422.

c) Id nomen ab Alcuino acceperat. Conf. LEYSER. de poetis medii aevi p. 270.

d) Act. SS. 18. Febr. T. III. p. 100. M A B I L L O N. Sec. IV. Bened. P. I.

e) Script. rer. Germ. p. 83. De hoc scriptore vide quos laudat FABRIC. T. V. p. 409.

laudabiliori quidem conatu, quam feliciore euentu, adspiraret. Inter hos fuit A GO B A R D V S, ex Hispania in Galliam Narbonensem traductus, et ad sedem Lugdunensem promotus quem celebrem fecit, singularis, quam *Agobardus.* in errore Felicis Vrgelitani detegendo et eradicando posuit, diligentia studiumque, quo filios Ludouici perduelles Lotharium et Pipinum persecutus est, ipsi tantum non exitiale. Scripsit enim librum *de grandine et tonitruis*, in quo laudando consilio insulsam et execrabilem vulgi superstitionem, quae tum temporis ob summam in rebus naturalibus imperitiam inualuerat, rationibus et theologicis et physicis iugulauit. Sed et alio specimine ostendit, se ad res naturales paulo diligentius, quam aetas ista solebat, attendisse. Cum enim eo tempore epidemica quaedam epilepsia aliique insoliti morbi grassarentur, rogatus a Bartholomaeo Narbonensi causam, haud ineleganter de naturalibus eius rei causis respondit *f.*

§. XXXV. Possent his alii adhuc addi, nisi modus esset tenendus, *Clemens Sco-* ne prolixior fiat nostra tractatio. Paucis ita reliqua, quae nomen ali- *tus.* quod artium liberalium studio consecuti sunt, adicimus. Inter hos C L E M E N S S C O T V S merito nominandus est, quem supra monuimus, Alcuino a Carolo M. socium in instituenda iuuentute et iuuandis literis datum, egregie reuiuifcenti eruditioni operam suam commodasse, inque Scholis Galliae et Italiae constituendis diligentem gnauumque fuisse *g.* Hunc in secularibus et in Sacris Scripturis incomparabiliter eruditum fuisse, supra quoque ex monacho Sangallensi audiuimus. Schola quoque Prumiensis hoc seculo viros duos aluit doctores, philosophiae artiumque liberalium fama insignes, W A N D E L B E R T V M Diaconum et *Wandalber-* R E G I N O N E M Abbatem. Wandelbertum enim T R I T H E *tus.* M I V S *h* vocat *virum in diuinis Scripturis eruditum, et in secularibus literis magnifice doctum, ingenio promptum et clarum eloquio, eumque ait inter doctores sui temporis in philosophia, rhetorica et poësi eminuisse. Alioque loco i testatur, eo magistro Prumiense monasterium optimarum artium studiis viguisse. Alius eodem fere tempore Wandelbertus Scholasticus Sangallensis fuit, quem vndecunque doctissimum et merito excellentem et prosa multa scripsisse idem testatur T R I T H E M I V S *h.* Reginonem autem et sacris et saecularibus literis egregie *Regino.* doctum, ingenio subtilem, eloquio clarum, vita et conuersatione deuotum, facile inter doctores sui temporis obtinuisse principatum. IDEM *i* affirmavit. Horum virorum aetate studia prorsus collapsa in Gallia, refulcitata esse, Wandalbertus alicubi scribit *m*, testatus: *Apud Gallos multos**

4K 3

f) Vid. CAVE H. L. S. E. p. 438. DOMINICVS DE COLONIA Hist. Literaire de Lion. T. II. p. 93. AETA SS. lun. T. I. p. 748. seqq.

g) Vid. ALCVIN. Ep. 9. MABILLON, l. c. LAVNOIUS l. c.

h) De S. E. c. 281. p. 75.

i) Ann. Hirs. T. I. p. 22. LAVN. p. 74.

k) loc. cit.

l) De S. E. c. 294. r. 76.

m) In vita S. Goaris, praef. apud MABILLON. Sec. IV. Bn. Pars. I. §. 175.

multos annos literarum studia iacuisse, quousque sua aetate principum liberalitate, et optimorum virorum solertia disciplinarum studia iterum profecerint. GRIMBALDVM quoque ad Aelfridum vocatum in Angliam renascentibus literis fortissimas manus adhibuisse, supra iam tetigimus.

Is in synodo Londinensi regi persuasit, vt omnibus clericis ac comitibus tribunisque studium literarum ac disciplinam artium liberalium efficacissime commendaret, quod quo effectu factum sit, ex dictis intelligere est:

Ruthardus. Ornauit quoque hac aetate Germaniam RVTHARDVS Scholaisticus Hirsaugiensis, de quo haec habet TRITHEMIVS *: *Hildulfo primo huius coenobii Scholaistico Ruthardus monachus aequè doctissimus successit, qui et ipse vnus ex primis quindecim monachis exitit, quos Rabanus abbas Fuldenfis in Hirsaugiam misit. Hic Strabi quondam auditor iuuenis in omni doctrina consummatus euasit, ingenio subtilis, eloquio disertus; metro excellens et prosa, ac magnae apud principes et magnates eo tempore aestimationis etc.* Hunc tantopere literarum studia deperiisse, scribit, vt Halberstadiensem episcopatum otio literario postponeret. Possunt his addi Felix Vrgelitanus, Elipandus Toletani, Paschasius Radbertus, Godeschalcus et Ratramnus, quorum in annalibus Ecclesiasticis ob errores, quos in agro Dei sparsisse visi sunt, celeberrima est memoria. Hos enim in artium liberalium studiis, praecipue vero in dialectica exercitatissimos fuisse, et scripta eorum ostendunt, et controuersiae, quae haud alios fontes, quam dialecticae alicuius argutijs et cauillis ludentis abusum et rationis atque reuelationis confusa inter se principia agnoscunt. De quibus tamen hoc loco dicere quicquam nec licet nec libet, cum in sacrae historiae enarratione res omnis prolixè soleat exponi. Alios huc non afferimus, facile ex catalogis scriptorum ecclesiasticorum colligendos; vix enim fuit hoc seculo scriptor paulo celebratior, qui non artes liberales eo sensu, quo supra descripsimus, attigerit, et paucas illas philosophiae reliquias degustauerit. Ast quamuis haec barbariei seculi huius pellendae suffecisse, merito videri queant, cum et principes omnes neruos intenderent, et episcopi virique docti vires in id omnes conferrent, fatendum tamen est, eos multum quidem mouendo parum promouisse, et rediisse Cimmerias illas, quas paucae istae stellae illuminare coeperant, tenebras. Id quod mirandum non est, cum tam dirae tempestates rempublicam ciuilem pariter atque ecclesiasticam affligerent, principumque dissensiones tantas strages tantum non omnis felicitatis ederent, vt quicquid elegantiae apparebat, necessario interire debuerit. Hincque propudiosa seculi huius inciticia, bellorum tumultibus sustentata et aucta, qua an turpius quid accidere tristiusque potuerit, merito dubitandum est. Praeter multa alia passim a viris doctis adducta, ad testimonium formulae inquisitionis prouocamus, secundum quam inquirere debebat episcopus per vicos, pagos atque paroecias suae dioeceseos, quae extat sub initium operis REGI-

Neque tamen sic pulsa barbaries.

NONIS

n) Ann. Hirsaug. T. I. p. 86.

NONI'S de disciplina ecclesiastica. In ea enim inter alia circa presbyteros iubetur inquiri, si euangelium et epistolam bene legere possit, atque saltem ad literam eius sensum manifestare. Item, si sermonem Athanasii de fide SS. Trinitatis memoriter teneat, et sensum eius intelligat, et verbis communibus enuntiare sciat etc. Ad quae verba recte doctissimus **BALVZIVS**: Ea erat seculi illius infelicitas, ut necesse esset presbyteros ab episcopis interrogari, utrum bene legere nossent. Additque, electum Caroli Calui tempore Gislemarum quendam in archiepiscopum Remensem, oblatum textum euangeliorum aliquatenus quidem legere, nihil tamen eius intelligere potuisse. Ex his itaque et similibus deplorandam rerum literarum faciem si quis considerauerit, miserebitur et ipsius philosophiae, coelestis doni, et humani generis, cui ea aetate uterque velut oculus effodiebatur. Quamuis enim scholae passim supereissent, sparsimque vir quidam doctus emergeret, obiici tamen tam infirma munita barbariei, quae omnia inundauerat, torrenti non potuerunt, sed seculi infelicitate quasi rapta et in praecipitum simul data sunt. Quod enim scholarum otium, a quo nomen habent, esse potuit, cum omnia ciuilibus bellorum tumultibus personarent, et sanguine maderent? Cuncta enim ita conquatiebantur, ut Musae, ipsae iam cultu suo priuatae et in squalore oberrantes, non potuerint non, penitus aufugere. Normannorum enim bella, quae omnia in Gallia concutiebant, et funesta fratrum Lotharii, Caroli et Ludouici diffidia omnia fatali rerum conuersione perdebant, praefertim cum A. C. DCCCXLII proelio commisso res Galliae valde attenuarentur. Hunnorum vero irruptiones in Pannoniam et Germaniam, Danorumque et Normannorum in Angliam succiderunt, quicquid literarum adhuc marcidos equidem flores ostentabat. Quae omnia in ciuili seculi huius historia enarrari solita, hic quoque in memoriam reuocanda sunt, ut causae intelligantur, cur cum literis fere omnibus philosophiae quoque nitor penitus disparuerit. Neque tamen ipsa cleri vitia hic tacenda sunt, quae has obices vehementer promouerunt, et quas ille solus promouere et debebat et poterat, artes liberales otio, luxu, ignauia, Venere, et mille aliis scelerum generibus suppresserunt. Cum enim Scholastici officium canonicis commendatum esset, qui, ut ad regulam viuerent, demandatoque officio facerent satis, fidem obstrinxerant; et ad promouenda literarum studia, eiusmodi munera redditibus a principibus non malo consilio essent aucta, degenerante in licentiam auctoritate ex abusu prouentuum satis opimorum, ignauia otiumque irualuit et Scholastici nomen, dignitas, emolumenta seruata sunt, officii vero cura et literarum doctrina vel prorsus periit, vel hominibus obscuris et nulla eruditione nobilibus permessa est, qua de re **ALBERTI KRANZII** verba oppido memoratu digna, cum passim adducta sint a viris doctis, adscribere nolumus. Vnum canonici irregularis vel secularis

*) Metropol. L. IV. c. 4

secularis nomen, quantum a laudabili regula discessum sit, inepta prorsus appellatione ostendit. Nec dubitamus asserere, summam Caroli M. filiorumque beneuolentiam in clerum, et liberalitatem insolitam, cetera quidem, si homines rectae mentis et sobrii consilii aluisset, non reprehendam, sed indignos plerumque pascentem, multum ad haec mala augenda contulisse. Dum enim inter mensae lautitias, inter venationum strepitus, inter eombibonum ouationes, et reliqua voluptatum genera clerici confenescent, qui literis dicati erant, aetas ipsa in plumbeam conditionem abiit, et infelix illud seculum X genuit, de quo iam porro dicemus.

Facies literarum et philosophiae seculo X.

§. XXXVI. Quale fuerit seculum post Seruatoris natiuitatem decimum, et quam infanda infelicitate ex omni parte corruptum fuerit, nemo ignorat, qui res huius temporis attento perlustrauit oculo, nec opuserit, rem omnium confessione certam prolixè probare. Facient hoc, qui annales Ecclesiae scribent, respondebuntque iis, quae in contrarium dixit ANTONIVS ARNALDVS^p. Nobis hoc loco sufficit eruditissimi BARONII^r vox: *Nouum nunc inchoatur seculum, quod sui asperitate ac boni sterilitate ferreum, malique exundantis deformitate plumbeum, atque inopia scriptorum appellari consuevit obscurum.* Ea passim repetit annalium Ecclesiasticorum scriptor, consentientibus cordatis quibuscunque, qui miseram et deplorandam reipublicae sacrae et ciuilibus faciem detestari satis non possunt. Haec uero vniuersalis clades non Ecclesiam modo et regna afflixit, sed literas quoque et philosophiam penitus prostrauit. Testem vnum prouocamus Rhemensem synodum apud BARONIUM^r, ita inter alia conquerentem: *Sed cum hoc tempore Romae nullus pene sit (ut fama est) qui literas didicerit, sine quibus, ut scriptum est vix, ostiarius efficitur, qua fronte aliquis docere audebit, quod nunquam didicit?* Vnde miramur, CAROLVM SIGONIVM^s, cum in sterilitate huius seculi literarumque ignorantia depingenda versaretur, statum reipublicae sub Ottone I. ita descripsisse: *Literarum ea aetate studia ferme nulla, nisi philosophiae ac theologiae; nam ius ciuile Romanum vsque ad Lotharium imperatorem prope Italiae fuit incognitum et medicorum vsus semper fuit maior quam dignitas. Poetae et oratores, si qui hoc nomine digni erant, sibi potius quam populo canebant. Qui vero ceteris antecedere eloquentiae laude ac varia literarum doctrina putabantur, ii plerique monachi erant. Quod plane falsum esse, et veros huius seculi vultus non referre, ex dicendis constabit. Certe philosophiae vsus tum quidem pene nullum fuisse, apertissima aevi mediæ monumenta testantur. Neque obiiciendus est Gerbertus quidam vel alius huic similis, quos supra aetatis suae captum in philosophia sapuisse in sequentibus dicemus. Hi enim alborum*

p) De perpet. fidei P. III. p. 367
q) Ad an. 900. n. 1.

r) Ad an. 992. n. 25.
s) De regno Italiae L. VII. c. 178.

rūm coruorum instar erant, nec ferebat eos infelix seculum. In quo quam pauper et miserabilis conditio artium liberalium et philosophiae fuerit, ex eo intelligi potest, quod non modo triuii et quadriuii circulo totus eruditionis ambitus absoluebatur, et de naturali, morali, transcendentalique philosophia altum erat silentium, sed plerique etiam quadriuium non attingebant. Id quod adductis huius aetatis testimoniis docte probauit IACOBVS THOMASIVS^r, qui videndus. In ipsa sane grammatica et rhetorica plerique balbutiebant, et rara erat auis, vir doctus, qui paulo comitius ornatusque diceret, aut scriberet. Dialecticae vero aliquod nonnullos hoc seculo studium tribuisse operamque in ea discenda collocauisse, non negamus; sed vt omnis rationalis philosophiae ratio vera et vsus diu iam euauerat, ita inanibus liticulis et inconditis clamoribus, dum rationis et reuelationis principia confundebantur, et miscebantur quadrata rotundis, pleraque absoluebantur, et tamen qui in his reliquos superassent inter seculi lumina referabantur, reliquis ita stupidis vt vix legere possent. Id quod in historia huius seculi philosophica et literaria probe tenendum est, vt quales illi fuerint, quī philosophiae laude maectari solent, intelligatur. Nempe cum artes liberales et philosophiam ancillari theologiae statuissent, qui superiori seculo scholas condiderant, hocque sine eas in his animorum officinis introduxissent, rati huius seculi homines, nihil earum addiscendum esse, nisi quod ad hunc scopum collinearet, virisque Ecclesiasticis inseruire possent, solos qui vitae ecclesiasticae et monasticae destinati erant, iuuenes triuium edobecant, nec plus discendum esse statuebant, quam literatura eius aeui sacra postulabat. Quae cum valde esset tenuis et ieiuna, et in solis verborum disputationibus et inanibus contentionibus versaretur, dialectica quoque rixosa, absurda et canina quaedam sola inualuit, quae ad sacra theologiae dogmata applicata monstra et portenta opinionum peperit, vt vel ex sola Paschafii Ratberti factione, quae hoc seculo valde fimbrias suas dilatauit, intelligi potest. Hincque factum, vt philosophorum huius seculi praestantissimi in dialecticis disputationes consensescerent. Passusque est IOANNES PARVVS^u, *fuisse esseque adhuc suo tempore, dialecticae ita studiosos, vt clamant in compitis, et in triuiis doceant, et in ea, quam solam profitentur, non decennium aut vicennium, sed totam consumserint aetatem.* Nam cum senectus ingruat, corpus eneruet, sensuum retundat acumina, et praecedentes comprimat voluptates, solam hanc in ore volui, versari in manibus, et aliis omnibus studiis praeripere locum. Fieri itaque illos in puerilibus academicis senes omnem dictorum aut scriptorum excutere syllabam, immo et literam, dubitantes ad omnia, quaerentes semper sed nunquam ad scientiam peruenientes, et tandem

r) Obs. Hæl. Lat. T. I. obs. 4. p. 41. T. V. obs. 18. p. 46. conf. CENRING. Antiqq. Acad. diff. I. p. 44. diff. III. p. 80.

u) Meralog. L. II. c. 7. p. 797.

tandem conuerti ad vaniloquium ac nescientes quid loquantur, aut de quibus asserant, errores condere novos, et antiquorum aut nescire aut dedignari sententias imitari. Compilare omnium opiniones, et ea quae etiam a vilissimis dicta vel scripta sint, ab inopia iudicii describere, et referre; proponere enim omnia, quia nesciant praeferre meliora. Tantam esse opinionum oppositionumque congeriem, ut vix suo nota esse possint auctori. Haec Sarisberiensis, qui eleganter nativam philosophiae faciem, quae a seculo decimo vsque ad literarum *παλιγγενεσιον* obtinuit, depinxit, quamque hoc quoque seculo inualuisse ex illorum scriptis intelligi potest, qui in arenam descenderunt et velitationes subierunt literarias. Vnde non errant, qui Scholasticam philosophiam iam hoc seculo prima accepisse stamina formatamque quasi in utero matris fuisse contendunt, ut infra dicemus. Et hi tamen heroes erant, reliqui infantum more balbutiebant summamque exosculabantur ignorantiam. Qua de re querelas summorum virorum in antecedentibus iam ex parte attulimus, passimque plura viri eruditi cumularunt, qui, ne prolixi simus, adeundi sunt. Pleraque enim a scriptoribus historiae literariae et ecclesiasticae medii aevi tanguntur ^x. Nos speciminis loco vnum modo alterumque adducimus exemplum; Ioannem abbatem Gorziensem, (cuius *vitam* scripsit IOANNES abbas S. Arnulfi Metis, quam exhibent BOLLANDVS et focii ^y et MABILLONIVS ^z) neglecto non modo quadriuo sed et triuo, *primas tantum partes Donati ex Bernero audiuisse, eaque introductoria aspersione contentum diuinis se omnino transtulisse scriptis*; et Meinwercum episcopum Paderbornensem ne recte legere quidem potuisse, et in psalterio legisse ^a: *Benedic domine regibus et reginis mulis et mulabus tuis*, pro famulis et famulabus tuis. Vnde vix credi potest, quod idem vitae Meinwerci scriptor ^b refert, *studiorum multiplicia sub eo floruisse exercitia, et bonae indolis iuuenes et pueros strenue fuisse institutos*. Neque mirum; puerum enim quinquennem Eriberti Aquitaniae ducis filium adhuc *ἀναλφάβητον* archiepiscopum Remensem constitutum fuisse, narrat et indignatur BARONIVS ^c, hancque rem pessimo exemplo in consuetudinem abiisse dolet. Quam eruditionis pestem secuta est summa quoque, ut solet fieri, morum corruptio, quae sceleribus, superstitione, et *ασωτία* cuncta repleuit; ubique enim regnabant ambitio, voluptas, calliditas, aemulatio, et quo quis nequior, eo erat honoratior. Qui fructus esse solent inscitiae et barbariei, quae non intellectum modo inuadit, sed et voluntatem corrumpit perditque. Neque vero id mirandum magnopere est, cum sedem Romanam monstra magis hominum, quam viri pii doctique occupassent, non negantibus BARONIO ^d, et, qui totus in dealbandis coruis alias esse solet, FRAN-

CISCO

x) Vid. CONRING. Antiqq. Acad. supplem. XXVII. p. 312. HEIDEGGER. Hist. papat. Per. III. §. 65. p. 67.

y) Aët. SS. T. III. 27. Febr. p. 610. sqq.

z) See. V. Bened. p. 362.

a) In eius vita in LEIBNIZ. Coll. Script. Brunsvic. T. I. p. 555.

b) Cap. 92. p. 546.

c) Ad an. 925. II. 9. 10.

d) loc. cit.

CISCO PAGR. Cuius exempla in annalibus ecclesiasticis inuenient, qui primas huius seculi paginas euoluent. Non ignoramus quidem, fuisse passim in scholis monasteriorum viros quosdam doctos, pro aevi conditione non illiteratos; e. g. in schola Sangallensi, Mediolanensi, Floriacensi & aliis, de quibus supra, quantum satis, diximus: verum parum aut pene nihil hoc ad emendandam seculi huius infelicitatem contulit: adeo enim angustis limitibus horum virorum eruditio coarctata est a seculi illiterati genio, vt ferme nihil valeret. Nam et exiguo triuii quadriuique circulo ea concludebatur, et ad paucos quosdam iuuenes, qui monasticae vitae se mancipauerant, extendebatur, et quis vsus, quae exercitatio esset, a nemine ostendebatur, et, quod supra tetigimus malum, dialecticae studium ad sacra dogmata inani peruersoque labore applicatum, apud excitatiora ingenia inuehebatur, sicque monstrum Scholasticae philosophiae sensim generabatur. Naturalem philosophiam et mathematicas disciplinas cum plerique in antecedente seculo ignorauerint, facile ex eo colligi potest, hoc seculo, quo barbaries in dies magis adoleuit, eas tantum non ab omnibus inter artes occultas relatas esse; sanè tam suspectae fuerunt, vt magiae infimularentur, quod Gerberto accidisse infra narrabimus. Ethica vero et politica doctrina plane ex circulo eruditionis excludebantur, et quid moralis quid ciuilis philosophia esset, ignorabatur. Licet enim essent, qui de principe scribere, vel subditorum officia explicare auderent, caue tamen putes, praecepta eos suggessisse philosophica; quaecunque enim blaterabant, confusum chaos exhibebant compilationemque dictorum et sententiarum ex vulgata, patribus Latinis et canonibus conciliorum decretisque pontificum, quae satis barbaro loquendi genere effutiebant: quique reliquis meliores et peritiores erant Gregorii moralia ducem sibi eligebant, fontemque proponebant. Plurimum vero moralis doctrina corrumpebatur inepta illa diligentia vitas sanctorum conscribendi. Eas enim ita confarcinabant, qui huic studio se dederant, vt rationes politicae cleri postulabant; hinc nec fabularum nec nugarum finis, quae eo apertius et audentius cumulabantur, quo pauciores erant, qui vel ab ignorantia vel a prauiudicio auctoritatis vel a puerili superstitione immunem seruauerant animum. Quae tamen omnia, non quidem sine veritatis damno, contemni negligique potuissent, modo ipsi doctrinae morali neruos non succidissent scriptores ineptissimi. Illi enim cum, quoscunque vel naturali quadam morum austeritate seueros, vel imaginationis feruentis emotaeque mentis entusiasmo notabiles, vel propter insignia in clerum beneficia piorum nomine dignos iudicauerant, in sanctorum album retulissent, initaque cum perditissimo hominum, qui tunc viuebant, grege sui seculi comparatione meliores existimauissent, eam virtutis consummatae notionem tanquam verum vitae typum hominibus commendauerunt, quo neque a vitis emendari animus, nec ad ve-

e) Breuiar. Pontif. Rom. T. II, Sec. X, p. 196.

ram virtutem formari, neque a turpissima superstitione liberari potuit. Quo pacto omnis philosophiae usus misere periit. Id quod vitas SS. hoc tempore sine praeiudicio legenti erit in propatulo. Accedit, quod qui sanctitatem commendabant morumque probitatem, ad vitae monasticae laudes et perfectionem extollendam respiciebant. Quod quidem homines laicos ad summam cleri venerationem cultumque etiam sanctorum permouit, effecitque, ut cum vitiorum sordes illorum precibus detergi posse crederent, ipsi moribus inquinatissimi, manus cruentas et foedas, auro plenas, ad hos homines extenderent, ut facta intercessione pro peccatis suis sibi consilio et auxilio adessent: ita vero omnis sana ratio de moribus statuendi, et emendationem animi commendandi euerfa est. Quod nos teste historiae fide dixisse, ipsa huius seculi monumenta loquuntur, et imprimis ex scriptis eorum, qui hoc seculo vitas SS. scripserunt, e. g. Hubaldi, Odilonis, Stephani Leodiensis aliorumque disci potest. Sed et aliud malum tangendum est, quod, ut ex philosophiae neglectu contemtuque ortum est, ita omnem quoque philosophiae restituendae spem euerit. Superstitionem atque credulitatem inuimus, quae ad summum hoc seculo gradum promota est. Quemadmodum enim impossibile fuisset tot miracula hominibus persuadere, qui vel summis tantum labiis philosophiam degustassent, ita incredibiles ineptiae, quae tunc coeco applausu summaque veneratione excipiebantur impediuerunt, ut ad veritatem philosophia duce respicere nemo posset. His longe deterior pestis erat vita cum laicorum tum clericorum adeo perditissima, ut virorum cordatorum querelae non sine stupore et admiratione hodie legantur. Quod ne sine teste dixisse videamur, ad vnam Edgari Britanniae regis orationem ad clerum Anglicanum prouocamus, qua ei luxum, verborum impudentiam, lasciuiam morum, negligentiam in cultu diuino, et quae alia suscipere solent voluptatum mancipia exprobrat: qua de re tamen prolixi esse nolumus, cum in H. E. de ea pluribus soleat agi *f*. His animorum vitiis et sceleribus occupatis vtrum possibile fuerit philosophiae operam dare, Lectoris esto iudicium. Haec vero in clero videbant Laici, qui cum hominum vitia a cultu literarum discernere non nossent, ipsam eruditionem, quam possidere se solum clerus iactabat, summo profecuti sunt odio, qua ratione philosophiae nomen quoque in contemptum adductum est. Doluisse hanc eruditionis omnis et praecipue philosophiae, quam ferre coacta est, infamiam viris nonnullis cordatis, ut de eius honore restituendo, de debellanda barbarie et emendando eruditorum grege cogitarent, et consilia quoque eius rei caperent, fatendum est. Ast hi albis coruis rariores erant, et si surgerent, tot calumniis et persecutionibus usque ad nominis infamiam vitaeque pericula impetebantur, tamque grauissimis calamitatibus premebantur, ut tot tantisque malis deterriti sibi viuere atque philosophari, quam cum tanto periculo laterem in emendan-

dis

f) Vid. SPERMANNI Concil. Brit. apud SPANHEIM. Introd. mai. in H. E. N. T. T. II. p. 1002.

dis ingenii lauare mallent, vt Gerberti exemplo disci potest. Et sane inter felicitates suas numerabant, si intra monasteriorum claustra paucis quibusdam certioris fidei discipulis melioris sapientiae praecepta quaedam inspicere liceret. Et ita quidem tenebris, squalore situque obnubilatum est, quicquid eruditionis nomen tueri aptum erat, nec emicabant, nisi ex angulis quibusdam scintillae aliquot, quae prohibebant, ne vniuersalis literarum perniciēs inualesceret. Mirandum itaque non est, in tanta philosophiae inopia, tantam malorum omnium copiam in Ecclesia et re publica extitisse; semper enim ita euenit, teste historia philosophica, vt pereunte philosophiae honore et vsu, ingentia a superstitione et malitia damna pateretur, res publica sacra et ciuili, eo emergente, animumque emendante, et sobrium rationis vsum commendante, surgeret quoque publica felicitas. Et profecto, nisi nonnullos inter summos imperantes, et inter doctos viros hoc seculo excitauisset diuina prouidentia, qui plenas omnis eruditionis ruinas auertissent, actum hoc seculo fuisset de philosophia cunctisque literis.

§. XXXVII. Inter haec artium et scientiarum asyla supremum iure suo locum obtinent OTTONES summo imperii fastigio admoti. Et primus quidem, qui ob res gestas Magnus audit, illiteratus fuit, obseruante M. A. B. I. L. L. O. N. I. O ^e, habuit autem generum Conradum, Franciae Orientalis ducem, qui sapientis cognomen accepit ^b. Filius autem Otto II. cognomento Rufus scholae Hildesiensis educandus traditus et in literis institutus est. Quae refert I O A C H. C V R E V S ⁱ, inter alia scribens: *Collegia canonicorum olim fuerunt scholae, in quibus adolescentia erudiebatur in doctrina coelesti, in bonis artibus, & simul habebat exercitia precationum et lectionum in templis illis, quando episcopus tanquam praecipuus rector et inspector doctrinae et disciplinae ecclesiasticae praeebat: sicut circa illam aetatem Otto secundus filius praestantissimi imperatoris Ottonis primi adolescens didicit literas, et Ecclesiae doctrinam in Collegio Hildesheimensi et publice cum suis aequalibus in templo precatus est, et cecinit.* Et hoc quidem satis euincit, illiteratorum numero, qui tum potiore nobilium partem comprehendebat, Ottonem II. eximendum esse; artes autem liberales & philosophiam attigisse vix credi potest, si ad ea attendatur, quae ex T A N G M A R I *vita Barwardi* obseruat C O N R I N G I V S ^k, Hildesheimensem hanc scholam rudimentis tantum docendis, destinatum fuisse, quanquam in ea vita legitur Bernwardum proposuisse magistro quaestiones ex intimo adyto philosophiae; has enim non in ista schola didicerat. Superauit autem Ottonem secundum eruditione Otto tertius, ob rerum magnitudinem ceterasque, quibus ornabatur, dotes et fata singularia mirabilia mundi dictus, qui, si illius aetatis scriptoribus fides dan-

Literarum
praesidia hoc
seculo Otto-
nes.

4 L 3 da,

e) Praef. in Sec. V. Bened.

b) Conf. H A H N. Orat. de Conrado II. p. 8. 9.

i) In Annal. Siles. apud L A V N O I V M de schol. celebr. c. XXI. p. 84.

k) Antiqq. acad. suppl. XLII. p. 326.

da, in eius temporis eruditione fuit versatissimus. Habuit enim matrem Graeci imperatoris Nicephori II. filiam Theophanam, ex quo nonnulli colligunt, et patrem Graeci sermonis peritum fuisse, eiusque beneficio aliquando periculum euasisse, qui tamen coaeuorum scriptorum testimonio destituuntur; et filium eandem linguam calluisse. Illud dubio caret, a Gerberto, quem vnum haec aetas tulit philosophicis scientiis supra vulgi conditionem apprime eruditum, imperatorem in adolescentia institutum, itemque Bernwardi, Hildesienfis episcopi disciplina formatum artium liberalium elementa hausisse. His quidem meruisse vtrumque, vt philosophis huius seculi annumerarentur, dici non potest: ast effecit tamen sensus eruditionis institutionis literariae beneficio formatus vt et ipsi, quantum possent, barbariei conatus suos opponerent, et Gerbertum acriori iudicio talia conantem, pro rerum et aetatis circumstantiis adiuuarent. Quo factum, vt ex ruinis pereuntium literarum resurgerent passim viri quidam eruditi, qui, quodcumque eruditionis artiumque hoc seculo superfuit, conseruarunt. Paulo melius hoc seculo sidus illuxit Angliae, in qua plures tum temporis viri docti supererant, cum in reliquis regionibus omnis pene eruditio exaruisset. Aelfridi enim exemplo ipsi reges literarum incrementis obstetrices porrexerunt manus. Inter quos Athelstanus, Eduardi senioris filius, qui ab A. C. DCCCCXXIV, ad DCCCCXXXIX regnavit, non solum eruditorum conatus promouit, et rarissimo exemplo, a doctis quibusdam Hebraeis in regno eius ad fidem Christianam conuersis vetus testamentum ex Hebraico sermone in Anglicum verti curauit, sed et teste P I T S E O ¹⁾ ipse haud pauca scripsit et Anglice et Latine quae msc. seruantur; interque ea praeter correctionem legum antiquarum, et leges nouas, librum *de rebus astrologicis*. Similiter Eadgerus rex, teste eodem scriptore, a Dunstano, Ethelwoldo et Oswaldo viris optimis doctissimisque eruditus est, valde ideo laudatus a gentis suae historicis. Ab his regibus Oxoniensi scholae de doctoribus idoneis prospectum est, in qua hoc seculo nonnulli docuerunt, ceteris in Occidente meliores et doctiores. Inter quos eminuerunt BRIDFERTHVS, LELANDO ^{m)} Bighthertus, Saxo, qui ex Abbonis disciplina prodiit, et in philosophia atque disciplinis mathematicis se non hospitem animum gerere demonstrauit. In monasterio enim Ramesiensi literis diligentissimam operam collocans. Bedam sibi et imitandum et explicandum fumsit, & in eius librum *de rerum natura et de temporibus* commentatus est. Memorat etiam BALEYS ⁿ⁾ librum *de principiis mathematicis*; et in Bibliotheca Bodleiana msc. seruat *Computus Latinorum, Graecorum, Hebraeorum, Aegyptiorum et Anglorum* ab eo confectus ^{o)}; ex quibus scriptis patet seueriores literas in Anglia tunc temporis non apud omnes intercuisse. Maxime vero DVNSTANVS hic nominandus est, episcopus

Reges Angliae.

Viri docti in Anglia.

Bridferthus.

Dunstannus.

1) pag. 173.
m) Cap. 136.

n) Cent. II. c. 35.

o) Conf. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. I. p. 76g.

scopus Pigornienſis, et tandem archiepiſcopus Cantuarienſis, cuius vitam OSBERNVS^p, et GVILELMVS MEILDVNENſIS ſcripſerunt, fabulis tamen, vt his ſeculis fieri ſolebat, valde conſpurc- tam, de qua videndi Anglicarum rerum ſcriptores, et inter eos WHAR- TONVS^q. Nam et ipſum eruditione clariffimum fuiſſe, et literas in aula regum, apud quos plurimum valebat, egregie promouiſſe, ſcripto- res referunt. Ita enim de eo OSBERNVS^r: *Philofophorum ſcien- tias diligenti excoluit ratione, magnam in his et conſtantem perſpiciens eſſe perfectionem, et quamuis his omnibus artibus magnifice polleret, eius tamen, quae muſicam inſtruit, ſpeciali affectione ſcientiam vin- dicabat.* Et alibi^s: *Tanta illi rerum ſubtilitas inerat, tanta dicendi facultas, vt nihil eſſet aut inuentu ſapientius, aut dictu ornatius, aut auditu iucundius.* Hinc inter alia multa, quae et BALEVS^t et PITSEVS^u ei tribuunt ſcripta, vnum etiam occurrit *de philoſo- phia occulta*. Talis cum ipſe eſſet, alios quoque ad vindicandum literis honorem erexit excitauitque, vnde eum *artium liberalium excitato- rem mirificum* vocat GVILELMVS MALMESBVRIENſIS^x. Eminuit porro inter Anglos ALFREDVS MALMESBVRIEN- SIS Abbas, tandemque epiſcopus Cridienſis in Weſtſexia Deuonia Angliae. Hunc philoſophiae non ignarum fuiſſe, libri teſtantur *de na- turis rerum*, quos ei tribuit PITSEVS^y. Hunc caue confundas cum Alfredo Anglico, cognomento philoſopho, quem ſeculo XIII in- clinante vixiſſe, et in *meteora Ariſtotelis* atque Boethium *de conſolatione philoſophiae* ſcripſiſſe, idem PITSEVS^z memorat. His igitur et ſimilibus viris doctis obſtetricantibus factum eſt, vt in Anglia vix vlllo vnquam tempore tot tantique viri pietate et doctrina, qualem ferebas aetas, quot iſto ſeculo, inſignes exiſterent, vt obſeruatum Io. MABIL- LONIO^a. Quamuis nimium laudaſſe iſtorum temporum patriae ſuae felicitatem videatur WILHELMVS MALMESBVRIENſIS^b, de tribus Eadgeri praeceptoribus Dunſtano, Ethelwoldo, et Oswaldo ſcribens: *Eo tempore micuerunt per Angliam ſanctorum virorum lumina, vt crederes e coelo arridere ſidera; ita his tribus viris, quaſi trifor- mi lumine Angliam ſerenante denſae vitiorum tenebrae euanuere.* Id enim, aut ad monaſticam iſtam ſanctitatem, quam imprimis vrgebat Dunſtanus, magnus coelibatus cleri promotor, referendum^c, aut com- parate, ad reliquarum regionum tenebras vel priſtinum ſqualorem intelli- gendum eſt. Nihil enim eos promouiſſe, quod cum primorum ſeculo- rum elegantia comparari queat, facile intelligitur.

Alfredus Mal-
mesburienſis.

§. XXXVIII.

p) AB. SS. 19. Maii. T. IV. p. 359. MABILLOM.
Sec. V. Benedic. p. 663.

q) Angliae S. T. I. p. 102.

r) Cap. 8.

s) Cent. 2. c. 38.

t) Pag. 179.

u) De reg. Angliae L. II. c. 8.

y) loc. cit.

z) p. 351. FABRIC. l. c. T. I. p. 180.

a) Praef. Sec. V. Benedic.

b) loc. cit.

c) Scripſit enim DUNSTANVS regulem vi-
tae monaſticae, ETHELWOLDVS contra pre-
byteros fornicarios, et de conſuetudine monacho-
rum ordinis S. Benedic. OSWALDVS, ſtatuta
ſynodalia.

In Gallia,
Remigius
Autissiodoren-
sis.

§. XXXVIII. In Gallia magnam caliginem ingenia occupauisse hoc seculo, supra dictum est. Res tamen literarias paulisper suffulsi RE-MIGIVS AVTISSIODORENSIS, a Fulcone Archiepiscopo Remensi qui anno **IOCCCLXXXII** scholam instituerat, vocatus vt scholae illi praeesset: in qua, teste, **FLODOARDO**^d, liberalium artium studiis clericos adolescentes exercuit, ipso Fulcone cum iis lectioni ac meditationi operam dante. Prodiit autem Remigius ex disciplina Herri-ri, de quo dictum, vnde **ADEMARVS** in *Chronico*^e, *Herricum*, ait, *Remigium et Vebaldum Caluum haeredes philosophiae reliquisse*. Quam cum Herricus a Lupo, Lupus ab Alcuino didicisset, vt supra obser-uatum, intelligi inde potest, qualem haereditatem Ademarum hoc loco significare voluerit. Docuerat vero Remigius prius Parisiis philosophiam, vt ex *vita Odonis* constat, hunc enim apud Parisios dialecticam musi-camque edoctum fuisse a Remigio in eius *vita*^f dicitur. Parisiis vero Remos euocatus, plurimos discipulos habuit, adeo vt ex eo propagata dicatur per vniuersam fere Galliam scientia literarum. Inter eos fuere Hildeboldus et Blidulfus, quorum ille hoc seculo in coenobio S. Michae-lis ad Mosam sacras et seculares literas docebat; hic Ecclesiae Metensis archidiaconus literarum ceteros eius loci scientia praeibat, vt inquit au-ctor *vitae Ioannis Abbatis Gorziensis*^g. In triuio vero et quadriuo, pro temporis sui conditione valde exercitatum fuisse Remigium, ex scriptis eius hodie inter msc. latentibus intelligitur^h, quibus **CAPELLAM** de nuptiis *Mercurii et philologiae* **DONATVM**, de *gramma-tica*; itemque rhetoricam, dialecticam, geometriam, arithmeti-cam, astrologiam, musicam illustrauit. Valde hunc Remigium laudat **TRITHEMIVS**ⁱ, eumque *virum vocat in omni scientiarum genere doctissi-mum, qui multa reliquerit praeclari ingenii sui monumenta, quibus se et tunc praesentibus reddiderit utilem et futuris postea memorandum*. Quibus addi potest **SIGEBERTI GEMBLACENSIS** testimonium, quo et in *secularium et in Sacrarum Scripturarum explicatione utilis-simum se praestitisse* Remigium, tradit. Praeter ista enim, quae nomi-nauimus, scripta, multis ad S. Scripturae explicationem aliaque theolo-giae capita pertinentibus inclaruisse ex catalogo scriptorum eius apud Auctores historiae literariae S. E. conspicitur. Cum hoc Remigio non confundendus alius, circa finem huius seculi inclarescens, in coenobio S. Luthwini Mediolacensi quem **TRITHEMIVS**^k ait, *virum fuisse vndecunque doctissimum, ingenio subtilem, et disertum eloquio, vitae quoque merito venerandum; philosophum, poetam, rhetorem et musicum omnium suo tempore celeberrimum, sub cuius magisterio multi viri clarissimi claruerint*. Et hos quidem ex omni Germania et Gallia se

illi

d) Hist. Rem. L. IV. c. 9.

e) Apud MABILLON, Sec. V. Ben. p. 32.

f) L. II. c. 19. apud MABILLON, l. c. p. 654.

g) LAVNOIVM l. c. c. 59. art. 1. p. 177.

h) Apud MABILLON, l. c. p. 388.

h) Vid. OVBINVS de S. E. T. II. p. 330. seqq. & ex veteribus SIGEBERTVS c. 123. pag. 107. Anonymus MELLICENSIS c. 66. p. 152.

i) De S. E. c. 285. p. 76. Annal. Hirf. T. I. p. 35.

k) L. c. p. 123.

illi instituendos subiecisse, in prima Chronici Hirsaugiensis editione memorat. Remigio ex hoc seculo iungimus CONSTANTINVM ^{Constantinus Floriacensis.} Scholasticum Floriacensem, inter elegantiora huius aetatis ingenia numerandum. Amicitiam is coluit cum Gerberto, inter cuius epistolas sunt nonnullae, ex quibus colligitur, Constantinum hunc non minus quam Gerbertum, philosophiae seuerius, quam ea aetate solebat, operam dedisse. Ita enim inter alia GERBERTVS¹: *Vis amicitiae pene impossibilia redigit ad possibilia. Nam quomodo rationes numerorum Abaci explicare contenderemus, nisi te adhortante, o mi dulce solamen laborum Constantine!* Itaque cum aliquot lustra iam transierint, ex quo nec librum, nec exercitium harum rerum habuerimus, quaedam repetita memoria eisdem verbis proferimus, quaedam eisdem sententiis. Nec putet philosophus sine literis haec alicui arti vel sibi esse contraria. *Quid enim dicit esse digitos, articulos, minuta, qui auditor maiorum fore dedignantur?* Alia eius loca, quae de communi elegantiorum literarum et philosophiae studio inter eos culto testantur, breuitatis causa praeterimus: hic enim solus sufficit, ut intelligamus, Constantinum aeque ac Gerbertum, se ab eo philosophorum genere distinguere, qui sine literis philosophentur, quibus verbis sine dubio ad miseram Dialecticorum sophisticaciones respexit, quas eiusmodi illiteratam philosophiam coluisse, supra demonstraui. Cum hoc Constantino alius Seculo XI clarus, Afer genere, et philosophicis atque medicis scriptis atque versionibus notus confundendus non est. Dicemus de eo infra suo loco. Alium, Constantinum, sophisticam monachum Luxouiensem circa finem huius seculi uiuentem a triuui et quadriuii cognitione commendat GVDINI cuiusdam *Planctus* in eius obitum, quem edidit Io. MABILLONIVS².

§. XXXIX. Magnam quoque hoc seculo eruditionis famam et philosophiae laudem obtinuit ABBO, Floriacensis Abbas, cuius vitam ^{Abbo.} scripsit AIMOINVS³. Qui postquam origines primae literarum institutionis eius narrauerat, addit porro⁴: *Cum eo usque in literis profecisset, ut alios quoque iis imbuere posset, scholasticis Floriacensibus praefectum non sine eorum commodo doctrinaeque augmento fuisse. Cum autem grammaticae, arithmeticae et dialecticae arcana iam accurate teneret, ad discenda reliquarum artium mysteria Parisios et Remos ad eos, qui philosophiam profitebantur profectum, Astronomiam, et apud Aurelienses musicam didicisse, bisque artibus liberalibus plenissime imbutum sapientiae magnitudine omnes praeiuisse coetaneos. In rhetorica vero et geometria quamuis hospes non esset, omnem tamen doctrinam*

1) Epist. 160.

m) Analect. T. III. p. 217.

n) Extrat in Io. a BOSCO Bibliotheca Floriacens. p. 299. et apud MABILLON. Sec. VI. Be-

ned. P. I. p. 38. Videndus quoque de Abbone CAES. EG. BVLAEVVS Hist. vniuers. Paris. T. I. p. 543

o) Cap. I.

nam perfectissime non comprehendisse, legisse autem Victorinum, et in geometricis se non mediocriter exercuisse. Verba ipsa scriptoris supra ex parte adduximus, cum huius Scholae mentionem iniiceremus. Addit autem, ut, qualis philosophus Abbo fuerit, noscas: *Denique quosdam Dialecticorum nodos syllogismorum enucleatissime enodavit; computique varias et delectabiles secularium in morem tabularum texuit calculationes. De solis quoque ac lunae seu planetarum cursu a se editas disputationes scripto posterorum mandavit memoriae.* Ex quo loco haud obscure intelligitur, philosophiam, in Floriacensi schola aut neglectam, aut languentem ab Abbone fuisse restitutam. Luscum fuisse in his artibus Abbonem facile nobis persuadet seculi, artiumque in ea excultarum conditio. Verum inter coecos tamen ille imperabat, sic ut Lemouicensis concilii patres eum appellant *⁹ florentissimum philosophum, et omni diuina et seculari auctoritate totius Franciae magistrum famosissimum*, praecunte Odolrico monasterii S. Martialis abbate. Talis cum de eo esset omnium opinio, literis se egregie consulturum creditit Oswaldus Odonius ex monacho Floriacensi episcopus Wintoniensis atque inde Eboracensis archiepiscopus, si hunc, quem Floriaci vel praecceptorem habuisse, vel saltem propius nouisse videtur, in Angliam ad restituendas literas inuitaret, quam quoque vocationem, ad instruendas eiusdem nationis hominum mentes diuina atque humana sapientia, qua ipse insigniter pollere credebatur, lubens suscepit, iterque ingressus est, docente id eodem biographo, cuius verba quoque habes apud I O. L A V N O I V M ^⁹. Qui tamen cum I O. M A B I L L O N I O ^⁷ aut antiquitatis praeiudicio, aut gentis suae amoris nimium tribuit, scribens: *Quod non ita pridem Alcuinus Gallis praestiterat, id Anglis Abbonem repensauisse, atque par pari datum hostimentum esse.* Alcuinus enim in Gallia haerens, omnem ferme literarum honorem restituit. Abbo, teste A I M O I N O ^⁸, *per duorum annorum spatium, in coenobio Ramesensi commoratus, aliquos monachorum scientia imbuuit literarum*, quae inter se longe distant. Redux vero ex Anglia Abbo, Floriacensis abbas constitutus est, et dum anno MIV, ad monasterium Squires, hodie Regula dictum, in Gualconiam profectus, res coenobii illius, quod Floriaco vindicauerat, restituere cogitat ^⁷, oborto inter suos comites & monachos istos tumultu interfectus est, lancea ventrem transforatus ^⁸. Vnde falsum esse intelligitur, quod T R I T H E M I V S ^⁸ narrat: *Eum diuino succensum amore verbum Dei in Vasconia praedicantem martyrio coronatum esse, propriisque sanguinis effusione testimonium praebuisse veritati.* Libros eum scripsisse dialecticos et astronomicos, supra ex Aimono-

p) Apud L A V N O I V M l. c. p. 88.

q) c. 26. p. 104.

r) Sec. VI. Bened. p. 31.

s) c. 5.

t) Diligentissimum fuisse Abbonem in vindicandis coenobii Floriacensis iuribus et priuilegiis

eius historia multis exemplis testatur. Conf. C L A V D. S A V S S E R ^⁷ Annal. Aurel. L. IV. c. 8.

u) Vid. Epist. Encyclica monach. Floriac. de caede Abbonis apud B A L V Z. Miscell. T. I. p. 441. hinc inter martyres referri solet.

x) Annal. Hirsaug. T. I. p. 112.

ex Aimoino obseruauimus; illi autem interciderunt 2: teste quoque SIGEBERTO 2 super calculum Victorii commentatus est, id est in *Canonem paschalem* Victorii, quo cyclos annorum ab incarnatione domini ad sua uisus tempora iuxta veram euangeliorum fidem restituit, quibus commentationibus, Sigebertus, ait, eum demonstrauisse, quantum ualuerit in utraque scientia, sacra puta et seculari. Quod si BALEO 4 fides, scripsit quoque *de motibus stellarum* librum vnum, *de planetarum cursu*, et *demonstrationes astronomiae*, itemque *de computo*. Ast haec omnia aut interciderunt, aut in bibliothecis passim latent.

§. XL. In Germania pereuntes literas paulisper retraxit NOTKERUS *Notkerus*. RVS, scholasticus Sangallensis, cognomento Balbulus, Sanctis etiam adscriptus. Cuius vitam scripsit EKKEHARDVS decanus S. Galli, editam a GOLDASTO 6, HENSCHENIO 7, CANISIO 8, MABILLONIO 9, qui de eo pluribus uidentur. Is eo tempore, teste biographo, in monasterio S. Galli disciplinae monasticae traditus est, quo septem liberalium artium studia et regularis vitae rigor et disciplina florebant. Ibi itaque magisterio Isonis, omnium, ut ille ait, *artium eruditissimi traditus, et liberalis disciplinae bonae indolis puer, appositus tanto ingenio quaeque docte didicit, ut facile agnosceretur, non hoc humani studii esse capacitatem, sed diuini spiritus operationem*. Et post alia idem refert: *Eius mentem micis de magna mensa sanctae Scripturae cadentibus saturatam sub Isonis magistro hoc in tempore literatissimo artium liberalium subtilitates non pro gloria seu fauore seculi, sed pro utilitate sanctae Dei Ecclesiae admodum satis edoctam fuisse*. Et in sequentibus scribit, *habuisse eum quoque Marcellum quendam praeceptorem, a quo septem liberalium artium scientia ad plenum imbutus sit, eumque Marcellum in diuinis humanisque scripturis, linguaque Graeca et Latina fuisse eruditissimum*. His praeceptoribus ita formatus est, ut literas iterum in hoc monasterio tradere, artesque liberales docere posset, quod non sine discipulorum profectibus, quamuis lingua balbum eum fuisse, scriptores eius temporis referunt 10. Ceterum ideo quoque in historia rituum Ecclesiasticorum notabilis est, quod sequentiarum auctor fuit, de quo tamen alibi dicendum. Hunc cum Notkero episcopo Leodiensi plerique confundunt 11. Huius generis viros doctos plures nobis narrant mediæ aevi scriptores, strictim hoc loco enarrandos. Inter hos RATBODVS fuit, successor in episcopatu Traiectensi Baldrici *Ratbodus* uiri doctissimi, quem Bruno praeceptorem habuit. De quo TRITHEMIVS 12: *Ratbodus XIV Episcopus Traiectensis natione Teutonicus,*
4M 2 *vir in*

y) Vid. scriptores [H. L. E. DUPINVS, CAVEVS OVDINVS ad an. 980. seqq. VOSIVS de H. L. L. II. c. 41. p. 354.

z) c. 139.

a) Cent. II.

b) T. II. Rer. Aleman. p. 226. seqq.

c) Act. SS. 6. Apr. T. I. p. 579.

d) Antiqq. Lect. T. III. p. 552.

e) Act. Bened. T. V. Conf. Gundling. XXVI. 6.

f) Vid. SIGEBERTVS c. 108. p. 106. HONOR. AVG. L. IV. c. 9. p. 91. ANONYMUS MELLIC. c. 68. p. 152. TRITHEMIVS c. 279. p. 74.

g) Ipse TRITHEMIVS l. c. et Ann. Hirf. T. I. p. 22.

h) De S. E. c. 293. p. 77.

vir in diuinis scripturis valde eruditus, et secularium literarum non ignarus, ingenio subtilis, eloquio clarus, vita et conuersatione sanctissimus, multis et vivus et mortuus miraculis coruscavit. Hunc in omnibus literis humanitatis Nanno philosophus doctissimus instruxerat, qui aduocatusⁱ in palatio regis Caroli Grossi (i. e. Craffi) fuit, et postea monasterium ingressus, tandem episcopus consecratus Ecclesiam Traiectensem in graui persecutione Danorum decem et septem annis strenue gubernauit.

Nanno.

Non omittendus hic N A N N O Stauriensis Friso in historia philosophica medii aevi est, testibus enim historiae literariae Belgicae scriptoribus S V E F F R I D O P E T R I, V A L E R I O A N D R E A, et P. S W E R T I O scripsit in *Platonem de legibus et republica*, atque in *Aristotelis libros de coelo et mundo*, et vniuersam quoque eius ethicam illustrauit*. Quod si verum est, cognoscitur ex eo, non proflus exulasse veterum Graecorum philosophorum scripta, inuentumque esse inter Germanos, qui rarissimo sui temporis exemplo, de naturali et morali philosophia sollicitus, Graecos philosophos adierit. Porro in ea Schola, quam Otto M. Magdeburgi constituit, quamque curandam et doctoribus eruditus instruendam commendauit Adelberto, Episcopo literarum et sapientiae studiosissimo, hoc seculo post Othricum floruit Giddo quidam philosophus, cuius institutioni commendatum fuisse Brunonem, narrat D I T M A R V S^l. Qualis tamen ea philosophia fuerit, partim ex misera conditione huius seculi, partim ex iis, quae ipse Ditmarus refert, iudicari potest. Idem de Tangmaro, scholae Hildesienfis primicerio, presbytero, notario et bibliothecario notandum, qui Bernwardum, postea episcopum, instituit, vitamque eius scripsit. Qui de se praeceptore et illo discipulo, haec inter alia tradit^m: *Eum adolescentem iam audita alios docuisse, saepe totum diem secum inter equitatum studendo attriuisse, nunc legendo, nunc carminibus ludendo, inde ad prosaicam palaestram redeundo, interdum simplici contextu rationem conferendo, saepe syllogisticis cauillationibus desudando. Ipse quoque, ita perguit, me crebro, etsi verecunde, acute tamen ex intimo adyto philosophiae prolatis quaestionibus sollicitabat.* Deinde mechanicas eius artes exponit, et bibliothecam quoque eius tam diuinorum quam philosophicorum codicum plenam commemorat. Nos cum supra huius Scholae Hildesienfis meminissimus, ex C O N R I N G I Oⁿ, obseruationem adduximus: philosophiam artesque liberales in ea schola non fuisse doctas et has quaestiones philosophicas a Bernwardo Tangmaro praeceptorum propositas non euincere, philosophiam ibi personuisse. Et hoc quidem suo fundamento non destituitur. Ast demonstrat tamen hic locus, nec Tangmarum philosophiae fuisse igna-

i) Id est inuitatus ad docendum in schola Palatina; male hinc quidam aduocatum exsculpunt.

k) Conf. F A B R I C. Biblioth. Lat. med. T. V. p. 287.

l) L. VI. Chron. p. 398. T. I. Script. Rer. Brunsv. a L E I B N I Z I O editorum.

m) In prologo vitae Bernwardi, in eadem collect.

n) Antiqq. Acad. suppl. XLIII. p. 332.

rum, nec discipulos excitatori ingenio praeditos occasionem dimisisse, in iis philosophiae partibus proficiendi, quae tunc obtinebant, licet publica Hildesiae institutione eam haurire non potuissent. Qualis autem philosophia ea fuerit, ex supra dictis repetendum est; colligique ex mechanicis, quas Bernwardus callebat, artibus potest, has quaestiones potissimum ad mathematicas disciplinas, quae tum superiores philosophiae partes siue quadriuium absoluebant, pertinuisse. Ipse porro BRVNO, Ottonis M. frater, dux Lotharingiae, qui Colonensem postea Ecclesiam magna cum laude rexit, vna cum BALDRICO praeceptore huc aduocandus „est. De eo ita ROTGERVS in *vita eius*^o: „Eo tempore generosa „regum proles annos circiter quatuor habens, liberalibus literarum „diis imbuenda Baldrico episcopo, qui adhuc superest, Traiectum missa „est. Vbi cum ipse disciplinabiliter, vtpote bonae indolis puer, ingenio „sagaci proficeret, inuisa Nortmannorum barbaries quasi per huiusmodi „obsidem nonnihil refriguit, et ecclesiae demum ceteraque aedificia re- „staurata sunt. - - Deinde vbi prima grammaticae artis rudimenta per- „cepit, sicut ab ipso in Dei omnipotentis gloriam hoc saepius ruminante „didicimus, Prudentium poetam tradente magistro legere coepit, qui sum- „ma fide intentioneque catholicus, et eloquentia veritateque praecipuus „et metrorum librorumque varietate eloquentissimus, tanta mox dulce- „dine palato cordis eius complacuit, vt iam non tantum exteriorum „verborum scientiam, verum intimi medullam sensus, et nectar, vt ita „dicam, liquidissimum, maiori, quam possit dici, auiditate hauriret. Post- „ea nullum fuit studiorum liberalium genus, in omni Graeca et Latina, „eloquentia, quod ingenii sui viuacitatem aufugeret“. Ex quo loco di- „scimus, non defuisse ingenia, quae hac aetate meliora sibi veteris disci- „plinae exempla imitanda proponerent, artesque liberales, iis auctoribus addicerent; quamuis tantum, quantum debebat, eos profecisse, tempo- rum calamitas et ingeniorum paupertas dubitare nos iubent. Sed vt ad Brunonem reuertamur, *libros is, quos lectitabat, a quoquam minus diligenter tractari aegre ferebat, et quocumque proficisceretur, bibliothecam suam secum ducebat. Post parentis Henrici mortem, ab Ottone fratre iam rege in palatium reuocatus, et optimis, quoscunque congregare licebat, magistris instituendus traditus est.* Inter eos fuere ISRAEL

Bruno Colo-
niensis et Bal-
dricus.

Israel Scotus.

Ratgerius.

4M 3

indo-

o) C. 4. apud SVRIVM ad II. OCT.

p) *Chronic.* de gestis abbatum Laubiensis coe- nobii, quod est apud DACHERIVM Spicil. T. II. p. 730. seqq.

q) cap. 22.

r) l. c. De Radgerio vid. SIBBE. c. 127. p. 107. TRITHEM. c. 297. p. 78. MABILLON. Sec. V. Bened. p. 484.

indolem in omnibus disciplinis perspicacissimam redderet et perfectam. Nec his folis praeceptoribus contentus fuit Bruno, sed teste R O T G E R O in eius vita, quicquid philosophicum, undecunque contraxit; Graecos etiam magistros habuit, et saepe cum Graecorum et Latinorum doctissimis de philosophiae sublimitate disputavit. Qui et haec porro de eo testatur: Comoedos et tragoedos lectitasse, virtutibus emicuisse, ab Ottone imperatore Occidentis tutorem constitutum esse hoc elogio: Nec abesse ei ipsam ingenuarum artium matrem et vere virtutem philosophiae, quae ipsum ad modestiam magnitudinemque animi erudiuerit. Ex quibus recte inferitur, Brunonem et institutionis et naturae beneficio philosophiam non verbo modo, sed re quoque, expressisse. Talis cum esset, mirum non est, aluisse eum discipulos, qui ad summas Ecclesiae dignitates promoti non indignos se iis exhibuerunt.

*Gerbertus
postea
S. luester II.
P. R.*

§. XLI. Neminem tamen hoc seculo philosophi nomen aequo iure meruisse, et supra aetatis suae captum philosophatum esse, quam GERBERTVM, literaria huius seculi historia declarat. Is natione Gallus, Aurelianensis fuit, vnde errant, qui ex gente Caesia Itala oriundum fuisse perhibent^a. Infimo genere natum, scriptores eius temporis, *Chronicon Aurelianensis abbatiae*^b, et Ademarus^c vocant, vnde merito BZOVIVM^d ridet P. BAYLE^e, Gerberti genus a Temeno Argus rege vetustissimo deriuantem. Is prima disciplinarum elementa in schola Floriacensi hausit ab Odonis discipulis, tum in literas Aureliaci, magistro Raymundo quodam incubuit, tandemque in Hispaniam abiit, vbi eruditio florebat ceterior^f. Quod superbiae cuiusdam stimulo fecisse scribit TRITHEMIUS^g his verbis: *Hic in Gallia natus a puero monachus apud Floriacum adoleuit: demum adolescens factus instigante superbiae spiritu monasterium abiecto habitu deseruit, et in Hispaniam fugit. Inde profectus ad urbem Hispalim, quam Sebiliam vulgariter vocant, studio literarum operam dedit, et paruo tempore in scientia scripturarum doctissimus euasit.* Sed dedisse in eo, aliquid vel suspicioni, vel falsis, quibus vehementer premebatur Gerbertus, rumoribus Trithemius videtur; ADEMARO enim teste^h, cum domi non haberet, vnde studia aleret, in Hispaniam profectus est, et in literas Cordubae incubuit. Id quod eo verisimilius dicitur, quo rariores tum in Gallia erant, qui philosophiae mysteriis et matheseos praeceptis paulo sublimioribus, quibus se totum Gerbertus dederat, erant innutriti, aliosque docere poterant. Quamuis fieri quoque potuit, vt, vrgente melioris literaturae et praestantioris philosophiae stimulo, cum loci mutandi veniam ab abbate Floriacensi non impetrasset, inuitus abierit, clamque aufuge-

^a) Vid. PETR. FRIZON in Gallia purpur. FR. PAGI Brev. pontif. T. II. p. 278.

^b) Apud MABILLON. Anal. T. II. ibi Gerbertus vocatur.

^c) Apud PAGI l. c. T. II. p. 277.

^d) In vita Sylu. II.

^e) Dict. T. I. art. BZOVIVS not. H. p. 719.

^f) MABILLON. PAGI II. cc. et quos citant.

^g) Annal. Hirsfaug. T. I. p. 135.

^h) loc. cit.

aufugerit, qua de re tamen, cum antiquiores Trithemio testes desiderentur, nihil definimus. Ex Hispania in Galliam redux, summaque eruditione ornatus, et imprimis philosophiae atque mathematicarum scientiarum laude inclytus, omnes facile anteuertit. Qua fama inuitati plurimi, cum publicas philosophantium scholas teneret, ad eum conuolarunt eiusque se institutioni crediderunt. Cumque non eruditione tantum esset celeberrimus, sed prudentia quoque mirabilis, praeter multos alios nobiles et insignes discipulos ab Hugone Capeto filii Roberti studiis praefectus est, quo viam ingressus est ad summos in Gallicana Ecclesia honores: discipulo enim purpurato obstetricante Remorum archiepiscopus constitutus est, postquam Aurelianensi et Bobiensi abbatia esset functus. Delectus tamen ab ea sede a Ioanne XX, quod Arnulphus praeter rem officio motus videretur, in aula Ottonis III asyllum inuenit exoptatissimum. Tanta enim erga eum imperator Otto II fiducia vsus fuerat, vt filium ei instituendum committeret: ad hunc itaque eum confugisset, eo paratio Rauennatensem insulam nactus, et tanto patrono non quiescente, tandem post Gregorii V mortem ad supremum Romani pontificis fastigium elatus est, dictus Syluester II. De quibus miris fatis eius, deque summo, quo in pontificum Romanorum insolentiam exarsit, zelo, et quae aliae eum illustrem fecere, circumstantiis, cum in huius seculi historia ecclesiastica plerique egerint, nec eius historiam omiserint, qui Romanorum pontificum annales condiderunt, nos hoc loco nihil dictis addimus, de eius eruditione philosophica tantummodo solliciti. Ea vero tanta fuit, praesertim in tam obscuro et omnis doctrinae vacuo seculo, vt non errauerit, qui dixerit, eum omnes sui temporis homines doctrinae elegantia et profunditate longe superasse, quamuis, si, vel cum veterum eruditione vel cum nostrorum temporum luminibus comparetur, intra mediocritatem substituisse dicendus sit. Verum in eo seculo in tantum profecisse plane miraculo est, laudandusque est merito, quod vnus pereuntium literarum atque philosophiae honorem reuocauerit, et conseruauerit. Probe id agnouerunt ea ipsa, quibus mille fabulis et calumniis infamatus est, tempora, quorum scriptores multi in eius eruditione laudanda sunt. Nos cum Lectoris taedio coaceruentur eorum testimonia, ad TRITHEMIUM^d prouocamus, illius aetatis testimoniis nixum. Ita enim ille luculenter: *Nam, vt Vincentius ait, sua eruditione vicit in astrolabio Ptolomaeum, in astrorum scientia superauit Alexandrum, et in fato longe praecessit Firminium philosophum.* Recentiorum testimonia tacemus, qui

c) Aditum sibi apud Ottonem Gerbertus patuit inscriptione libri philosophici, de rationali et ratione vti, in cuius praefatione locum Porphyrii illustrat. Edidit eum librum Cl. BERN. PEZIVS T. I. Anecdotorum P. II. p. 149. Deo eo ita FR. BENZONIUS Hist. L. I. c. 15. apud illustr. Io. PETE. DE LVDEWIG. Reliq. monum.

T. IX. p. 249. et in Script. Rer. Germ. a M. K. CKENIO editis T. I. p. 980.

Logica cum voluit, quid tu, Gerberte resoluit?

Hinc orbi toto te praesert tertius Otto.

„ Accepta solutione de ratione vti et rationali Gerberto resolutori post Rauennam placuit Romam dare, donum videlicet imperiale.“

d) Annal. Hist. T. I. p. 135. 142.

qui vnanimi consensu, magni oratoris, poëtae, philosophi et mathematici laudem ei tribuunt, vt ex eorum narrationibus videri potest, qui literariam scriptorum ecclesiasticorum historiam exposuerunt. Quamuis autem Gerbertus in quouis pene literarum genere haud perfunctorie fuerit versatus, maximam tamen famam ex matheos peritia consecutus est, et imprimis machinarum hydraulicarum artificijs admirationem et stuporem suae aetatis hominum meruit; quae eius opera hydraulica passim scriptores commemorant. Continuator enim BEDAE^e apud Remensem ecclesiam doctrinae ipsius documenta extare ait, *horologium arte mechanica compositum, organa hydraulica, vbi mirum in modum per aquam violentiam ventus emergens implet concauitatem barbiti, et per multiforabiles tractus aereae fistulae modulatos clamores emittunt.* Quibus addimus DITHMARI MERSEBURGENSIS^f verba, ita de Gerberto scribentis: *Erat is natus de occiduis regionibus, a puero liberali arte (alii naturalibus artibus legunt) nutritus, et ad vltimum Rbemensem urbem ad regendum iuste promotus. Optime callebat astrorum cursus discernere, et contemporales suos variae artis notitia superare. Hic tandem a finibus suis expulsus Ottonem petiit imperatorem, et cum eo diu conuersatus in Magdeburg, horologium fecit, illud recte constituens, considerata per fistulam quadam stella, nautarum duce.* Ex quo loco memorabili simul liquet, modum astrorum cursus obseruandi per tubos, hac aetate Gerbertum non latuisse. Quem aeuo medio iam in vsu fuisse, diligentissimus MABILLONIVS ex imagine Ptolomaei instrumento longiori, quasi tubo sidera contemplantis picta a Conrado monacho Schirensi pulchre quoque obseruauit^g. Talis tantusque cum esset, plurimos, vt dictum, nactus est discipulos, quos melius, quam ea aetate fieri mos erat, formare connisus, ad artium et scientiarum sacra adducere, et summis earum mysterijs initiare contendit. Inter hos purpura fulgentes fuisse Ottonem tertium et Robertum Hugonis Capeti filium supra iam obseruauimus. Et illum quidem literis egregie tinctum fuisse, supra quoque dictum, hic vero ex tanti praeceptoris disciplina non deterior euasit. Teste enim TRITHEMIO^h, *in literis humanitatis, praesertim in musica, doctissimus fuit, tantoque flagrauit eruditionis amore, vt nunquam a manibus liber recederet, et pro tribunali sedens, inter iudiciorum et caussarum strepitus in sinu apertum haberet psalterium.* Quo et testimonium *Historiae Francicae a Ludouico Pio ad Robertum regem* pertinet, in cuius fragmento a Io. LAVNOIOⁱ producto Robertus vir dicitur mansuetus, et non mediocriter literatus ac religiosus, qui habuit praeceptorem Gerbertum sapientem, i. e. philosophum. Fuisse quoque Constantinum inter Gerberti discipulos ex antecedentibus notum; Fulbertum autem aliosque ex hac disciplina prodiisse, infra

e) L. II. c. 13.

f) In Chronic. L. VI. in fine p. 399. extat etiam T. I. Script. Rer. Brunsvic. p. 323. seqq.

g) In itinere Germanico p. 35. ed. Fabric.

h) De S. E. c. 304. p. 79.

i) loc. cit. p. 79.

infra dicemus. Quemadmodum vero in instituendis summae capacitatis ingeniis doctrinae acumen demonstravit Gerbertus, ita eruditionem quoque comprobavit scriptis doctissimis, ex quibus discimus, meliori quam reliquos huius seculi omnes, iure eum philosophi nomen tueri. Ea cum enarraverint praeter reliquos historiae literariae S. E. auctores, OVDINVS ^k, et FABRICIVS ^l, Lectorem ad illos ablegamus. Maxime vero in *Epistolis*, quas numero CLXI hodie habemus ^m, multa ad philosophiam spectantia pulchre explicuit. Hac vero philosophicae eruditionis praestantia meruit philosophus κατ' ἐξοχήν appellati. Ipse enim imperator Otto in litteris ad eum hoc eum titulo compellavit: *Gerberto philosopho peritissimo atque tribus philosophiae partibus laureato*. Quo nomine eum, cum iam pontificio diademate fulgeret, gauisum fuisse, ex inscriptione *sermonis de informatione episcoporum*, quem cum libro de *Sphaera* edidit IO. MABILLONIUS ⁿ, colligi potest, quae haec est: *Sermo Gerberti philosophi, papae urbis Romae, qui cognominatus est Syluester, de informatione episcoporum*. In tanto autem et honorum fastigio et eruditionis famaeque splendore, quo obscurissimi seculi tenebras illustrabat, non defuisse illi aduersarios nemo non intelligit, praecipue cum in perstringendis indoctorum hominum ecclesiasticorum vitiis esset acerrimus, eaque efficeret artis mechanicae opera, quae attonita contemplabatur stupebatque aetas infelicissima. Iunctis itaque invidia atque ignorantia manibus cum euertere ob summos, quibus Gerbertus fruebatur Moecenates, eius felicitatem non possent, famam arrodere conati sunt, et philosophum de ingrato seculo meritissimum magiae criminis accusarunt. Cuius fabulae scenam instruxit seculo XI, Benno Cardinalis, ornarunt Sigebertus Gemblacensis, Martinus Polonus, Bartholomaeus Platina, et qui nuper demum editus est LEO VRBEVITANVS ^o. Cuius verbis, ita Lector accipe calumniam: „Hic primum iuuenis Floriacensis coenobii in Aurelianensi dioecesi monachus fuit, sed „dimisso monasterio homagium diabolo fecit, ut sibi omnia ad votum „succederent, quod diabolus promisit implere. Ipse obsequii diaboli in- „sistens frequenter super desideriiis suis cum eo loquebatur. Veniens „autem Hispali in Hispania, causa discendi, in tantum profecit, quod „sua doctrina etiam maximis placuit, habuit enim discipulos Othonem „imperatorem et Robertum Franciae regem, et Leoteringum, qui post „sunt episcopus Senonensis. Sed idem Gilbertus quia plurimum honores „ambiebat, diabolus, ea quae petebat, ad votum implevit. Fuit enim „post Remensis archiepiscopus, post Rauennensis vel Rauennas, tandem „papa:

k) De S. E. T. II. p. 512.

l) Bibl. Lat. med. T. III. p. 127.

m) Edidit IO. BAPT. MASSONVS Paris 1611. 4. et ANDR. DV CHESNE Script. Franc.

T. II. p. 289. qui LV alias quoque ex codice Sirmondiano adiecit.

n) Annal. T. II. p. 212.

o) In Deliciis eruditorum a praestantissimo LAMIO, plaudentibus Musis editis T. II. p. 163. sq.

„papa: et tunc quaesivit a diabolo, quantum viveret in papatu; responsum
 „habuit, quamdiu non celebraret in Ierusalem. Gauisus fuit valde, spe-
 „rans se longe vivere, et longe esse a fine, sicut longe fuit a voluntate
 „peregrinationis in Ierusalem ultra mare. Et quum in Quadragesima in
 „ecclesia, quae dicitur in Ierusalem, celebraret, ex strepitu daemonum
 „praesensit, sibi mortem imminere, et subspirans ingemuit. Licet au-
 „tem sceleratissimus esset, de misericordia Dei non desperans, coram
 „omnibus reuelando peccatum suum, membra omnia, quibus diabolo
 „obsequium praestiterat, iussit praecidi, et demum truncum mortuum
 „super bigam poni, vt vbicunque animalia perducerent, et subsisterent,
 „ibi sepelirent; sepultusque est in Lateranensi ecclesia, et in signum mi-
 „sericordiae consequutae sepulchrum ipsius, tam ex tumultu ossium,
 „quam ex sudore praesagium est morituri papae, sicut in eodem sepul-
 „chro est in literis exaratum. “ Haec pudenda illa fabula est, qua tan-
 ti viri memoriam invidia et ignorantia conspurcauerunt, quaeque merito
 digna visa est viris doctissimis, post Guilielmum Malmesburiensem, quae
 ex sacrae historiae eiiciatur annalibus ^p. Eo magis autem eliminanda
 est ex philosophica historia, quo magis philosophiae, cuius honorem
 vnus hoc seculo defendit seruauitque Gerbertus, summo est dedecori et
 ignominiae. Neque difficile est anilem fabulam argumentis inuictis ex-
 plodere. Vt enim taceamus, quae de huiusmodi pactorum impossibili-
 tate morali et physica a viris summis disputata sunt, ex quo superstitionis
 imperium desit; ipsorum scriptorum coaeuorum silentium, laudesque,
 quibus Gerbertum ornant, recte opponuntur. Dudumque obseruatum viris
 doctis est, fabulae parentem fuisse Bennonem cardinalem, eo fine ab eo exco-
 gitatae, vt Gregorio VII, quem aduersarium expertus erat Henricus IV, aegre
 faceret. Huius enim partes secutus est, eiusque vitam scripsit Benno. Non
 caret tamen verisimilitudine, primum calumniae fontem ex ignorantiae et
 inuidiae conspiratione fuisse ortum. Cum enim ex obscura origine ad sum-
 morum principum gratiam, et ad maximas Ecclesiae dignitates, Gerber-
 tus progressus esset, isque ignorantiam, moresque perditos cleri acri cen-
 sura notasset, non potuit non ei inensum esse, quicquid literas et virtu-
 tem oderat. Vt igitur vlciscendi occasionem captaret liuor, ipsa Gerber-
 ti eruditio materiam subministrare debuit. Quae cum in astronomia,
 astrologia, reliquisque artibus mathematicis ea praestaret, quae nemo in-
 telligebat, et is imprimis machinis mechanicis plerosque in stuporem con-
 uerteret, et, quod non sine verisimilitudine conuicimus, ambitiosius ar-
 tem singularem iactaret, facile fuit magiae eum insinulare, et suspectum
 eum commercii alicuius impuri cum maligno spiritu reddere. Quod
 auide arripiens Benno, fabulam comisit, et ita instruxit, vt aduersario
 molesta esset. Certe plerisque philosophis summis idem accidisse, vt
 conspirante liuore et ignorantia magiae suspecti haberentur, historia phi-
 losophica

p) BARONIVS Ann. T. X. ad an. 1003.
 NAVDRAEVS Apolog. magiae accus. c. 19. P A G I

l. c. T. II. p. 281. Cl. DITHMAR. de vita Gre-
 gor. VII. p. 68. seqq. alii.

lofophica exemplis testatur plurimis, et erudite demonftrauit GABRIEL NAVDAEVS¹.

§. XLII. Laudantur plures hoc feculo viri docti a fcriptoribus medii aevi, quod artium et philofophiae studia excoluerint. WOLFGANGVM epifcopum Ratisbonenfem a Stephano Italo triuium et quadriuium doctum effe, ita vt condifcipulis Martianum Capellam interpretaretur, testatur biographus eius². Qui et hoc addit³: *Wolfgangum Treuirensi scholae praepositum et literarum et morum studia vriffisse, iuuenes etiam, quos ad erudiendum fufcepiffet, non folum liberalibus exercuiffie doctrinis, verum etiam moralibus informaffe disciplinis.* In fequentibus⁴ autem narrat, qua ratione difputatione logica, de quadriformi modo accidentis differens haeretico cuidam os obturauerit. Pertinent huc quoque Wido epifcopus Autifliodorensis, Ditmarus abbas Hirfaugiensis, et Heraclius epifcopus Leodicenfis; quem Coloniae eruditum fummis parem philofophis fuiiffe, fcholasque reftituiffie, in quibus ipfe docens auditores vel e Calabria aduocauerit, tradit AEGIDIUS *de geflis epifcoporum Leodicenfium*⁵. Porro ODONEM quoque CLUNIACENSEM apud Martinum Turonis grammaticae artis et liberalium difciplinarum elementa hauiffie, fed a Virgilio a legendo abfterritum, tandem Parifios abiiffe, ibique a Remigio dialecticam muficamque didiciffie, fupra iam ex parte, ex vita eius notauimus. Ei praeter *Compendium moralium Gregorii* tres quoque libros *Occupationum fuae collationum* debemus, quibus vitia hominum fui temporis⁶ emendat: quemadmodum ex eius quoque difciplina multos viros doctos produiffie eius vitae fcriptores⁷ referunt. Laudantur etiam Antonius, *magnae deditus philofophiae et Maioli abbatis Cluniacenfis praepceptor apud urbem Lugdunenfem philofophiae nutricem et matrem* ab ODILONE in *vita Maioli*⁸: itemque Theodoricus Metenfis epifcopus, Brunonis Coloniensis difcipulus et Sobrinus, eiusque fucceffor Ecbertus; Sigismundus Halberftadensis antiftes, quem in humanis diuinisque difciplinis omnes fuimet contemporales praecelluiffie fcribit DITHMARVS⁹; Adfo, Deruenfis abbas, Otthricus Scholae Magdeburgicae Magifter et denique epifcopus; Tiathelmus, Bremensis Scholafticus, et his fimiles, quos ex vitis SS. a BOLLANDO et fociis, et a MABILLONIO collectis, ex TRITHEMIO aliisque, quos in partes haftenus vocauimus, facile colligere licet. Hi quamuis numerus fuerint, parum tamen luminis ad difpellendas huius feculi tenebras contulerunt, et ex adductis colligi facile poteft, quales philofophi fuerint. Eorum enim biographias legentibus palam eft, *superftitionem plerosque occupauiffie, eosque artium liberalium cir-*

4 N 2 culum

q) Apol. mag. accuf. loc. cit.

r) Cap. 5. apud MABILLON. Sec. V. Bened.

p. 826.

s) Cap. 7.

t) Cap. 28.

u) Cap. 27. addit.

x) Maxime monachorum. Anonyma. MELLIC.

c. 75.

y) Nominat eos FABRIC. T. V. p. 458.

z) In Act. SS. 2. Maii T. I. p. 684.

a) Chron. L. III.

Alii viri docti huius feculi philofophiae non ignari.

Odo Cluniacensis.

culum non ultra usum, quem in Ecclesia habebat, extendisse, data autem opera id egisse, ut superstitionem auerent, quo non potuit non omnis philosophiae sensus iudiciumque rationis extingui. Cuius non manifestius signum est, quam vitae SS. in quibus describendis occupati fuerunt, quotquot fere hoc seculi eruditione praestare, caeteris cupiebant. Id quod mirum non est, cum ita rationibus, quas fouebat cleri perditissimi ignorantia, consuleretur, nec, qui paulo honestiora spirabant, contra torrentem niti auderent. Dum itaque certatim ad externam quandam pietatis speciem cuncta reuocantur, dum caeremoniae multiplicantur, dum in his occupantur episcopi, scholastici, monachi, philosophia perditur. Quae cum absurdo fati consilio tantum computumque ecclesiasticum intra parietes suos recipere fuisset coacta, ipsa, remanente quidem nomine, deperdita apud plerosque est. Cauendum itaque, ne si hoc seculo philosophi nobis commendentur exigui, nostro hos sensu tales fuisse cogitemus.

Statius literarum et philosophiae sec. XI.

§. XLIII. Seculo XI laetiora philosophia fata haud habuit, eius enim circumstantiae tales fuerunt, ut iam a Ditmaro ob incrementem quotidie infelicitatem ferreum dici meruerit, calamitatesque publicae et privatae ita auerentur, ut de fine mundi plerique cogitarent ^b. Praecipue vero irruptiones gentium barbararum, quae ferro, igneque omnia vastauerunt, atque sanguine, cineribusque miscuerunt, multum attulerunt, ut eruditionis oneribus succumbens caput extollere minime posset. Et, ut turbarum atque tumultuum mole cumlaretur, quantum fieri posset, orbis, in ipsa imperatorum Romanorum iura inuolarunt, quorum erat eorum auctoritatem exemplo suo atque cohortationibus munire, ex quibus infidiis summis imperantium iuribus factis, quantae calamitates exortae sint in Germania et Gallia, testis est seculi huius historia. Immo ne malorum finis esset, expeditiones cruciatae excogitauit pontificum Romanorum calliditas, suscepit leuis et sine ratione collum submitteus ingo superstitio: quibus cum hominibus, pecunia, omnibusque rerum gerendarum neruis regna exhaurirentur, omnis simul ingeniorum vigor pene exspirauit. Cum enim literae apud solos ecclesiasticos homines detinerentur, illi autem ignorantia et superstitione, quam eruditione et rationis usu, laicos cumulare mallent, ne ab iis illo modo turbarentur, eorum vero ad se redundarent diuitiae; principes autem, qui haec tenus labantium disciplinarum ruinam aliquantisper auerterant, exitiosis undique bellis vel premerentur, vel dolo malo implicarentur; nemo sane fuit, qui occidenti eruditioni suppetias ferre posset. Immo cum ipsum literis vacandi et philosophandi tempus et otium tum reliqua bella, tum expeditiones cruciatae subtraherent illis, qui eruditionis honorem paulisper sustentare poterant, mirum non est, magnam hoc quoque in seculo eruditionis vastitatem reperiri; et praecipue non fuisse, qui philosophando magno opere rationem excolere vellet, si quosdam excipias qui in monaste-

b) Conf. AVENEINVS L. V. p. 591. BARONIVS ad a. 1001. n. 2.

monasteriorum claustris otium ita fallebant, quod ad finem properante seculo demum factum est, quo ex cœnobiiis emergere coeperunt ingenia dialectica. Neque errabimus a vero, professi, expeditionum illarum cruciatarum, ceterorumque bellicorum tumultuum si non vnicam, quandam tamen nec leuem causam fuisse, literarum ignorantiam et barbariem et præcipue philosophiæ neglectum. Si enim summi principes, quique moderandis dirigendisque eorum consiliis præerant, cum reliquo nobilium agmine, ingenium artibus liberalibus excoluissent, si philosophiæ beneficio præiudiciorum vim et præcipue insanam sedis Romanæ venerationem indeque ortum coecum obsequium expugnauissent, si ratiocinandi arte adiuti pessima in his suadendis consilia detexissent, si sobrietatis et philosophiæ vsu superstitionis imperium infregissent, eique collum succidissent, talia tamque damnosa nunquam sibi passi fuissent persuaderi. Ita vero dum philosophia exulabat, vbique triumphabat superstitio, infantia, credulitas, et nefandum in his rebus suscipiendis, quod plerique præstabant, obsequium stulta sibi persuasione fingeat, ita peccatorum atrocissimorum poenas posse auerti. Quae opinio vbi inualuit, actum quoque fuit de philosophia, cui supersticiosa credulitas fores vbique obserauerat. Quamuis autem essent nonnulla ingenia acutiora, animique cordatiora, qui hanc imposturam perspexerant, in tam graui tamen malo tamque ancipiti munitari vix auri sibi potius philosophari, quam communis calamitatis torrenti frustraneo euentu obniti maluerunt. Id quod iterum magno philosophiæ damno accidit. Dum enim illa aut plane omittitur, aut in angulos et recessus monasteriorum museorumque detruditur, in aliis occupantur, qui Musarum castra secuti non inuilem illi præstare operam potuissent. Testes damus historicos huius temporis complures, Ademarum, Adelboldum, Aimoinum, Adamum Bremensem, Glabrum Radulphum, Lambertum Schafnaburgensem, Marianum Scotum, Amatam Hermannum Contractum, huiusque generis alios, qui licet ætatis suae sordes in Chronicis suis prodant, ostenderunt tamen, neque ingenium ipsis defuisse, neque iudicandi vires ad philosophandum, si tutiora eius rei habuissent præsidia. Qui vero ex laicis bellis armisque non occupabantur, de philosophia artibusque liberalibus eo minus erant solliciti, quo minus persuadere sibi poterant, philosophiæ studium sibi vilo modo prodesse: eo quod ad eripendos laicis oculos clerus illis persuasisset, philosophiam ancillari modo theologiæ, et ad eius vsus tantummodo pertinere. Nec aliud videbat genus hominum illiteratum, quam dialecticis armis, quae sola inter philosophicas scientias hoc seculo triumphabant, non segnius disputari, quam ciuilibus contra Saracenos pugnabant Christiani exercitus. Has vero controuersias neque magnopere curabant neque intelligebant homines ciuili vita occupati, et clero lubenter, quicquid huius philosophiæ erat, relinquebant, quem laudare, quam imitari, malebant.

*Musica hoc se-
culo excolta.*

amoenitates multos pelliciebant, quae supra hominum laicorum conditionem esse videbantur; praecipue cum ad computum cantumque Ecclesiasticum pleraque a clero reuocarentur, quorum cura laicos homines non tangebant. Ita triuialium scholarum principiis, maxime grammaticis contenti, nihil philosophiae appetebant. Eadem vero triuui et quadriui ratio cum apud clerum obtineret, facile inde intelligitur, philosophiae studium omnes ita neruos amisisse. Plerique enim, qui quadriuium, siue sublimiorem, quod putabant, philosophiam attingere audebant, in musica detineri se patiebantur. Cuius hoc seculo tanta fuit auctoritas et existimatio, ut nemo scholaistici siue professoris philosophiae et theologiae munus suscipere posset, qui in ea non esset exercitissimus, qui autem ea in arte pollerent, inter consummatae eruditionis philosophos numerarentur. Quo factum, ut et illi, qui paulo acutius videbant, hanc simul artem philosophiae nomine excolerent, ut Gerberti, Constantini aliorumque circa finem Sec. X, et initia Sec. XI uiuentium philosophorum exemplo constat, et ipsi reges hanc artem ecclesiasticam magis, quam philosophicam excolerent. Id quod de Roberto Galliae rege, Gerberti discipulo, narrat TRITHEMIVS ^c: *Fuisse in musica doctissimum, tantaque religionis, ut horas canonicas in Ecclesia decantaret cum clericis, et aliquando Romae summo pontifice missam celebrante, responsum: Cornelius Centurio, S. Petro in altari offertorii tempore cum magna deuotione offerret. Quod cum accurrentes altaris ministri, arbitrati magni ponderis aurum obtulisse diuitem regem, schedulam esse reperissent, scriptam et notatam, cum admiratione ingenii et deuotionis ad pontificem detulerunt, qui in honorem S. regis, rogantibus clericis, mandauit, ut hoc responsum in honorem S. Petri deinceps cantaretur.* Tales cum reges essent, mirum non est, minoris axiomatis homines totos se huic studio deuouisse. Quod si mathematica et philosophica ratione eam artem excoluissent, ferri id posset: at paucissimi id scientiae attingebant, suntque oppido pauci, quos ideo TRITHEMIVS ^d laudat, Benno abbas Augiae diuitis, qui librum *de musica seu tonis* aliumque *de mensura monochordi* scripsit: itemque Osbertus, Guido, Hermannus Contractus, Helpericus, paucique alii. Inter quos GUIDO ARETINVS, Monachus Benedictinus, ac deinde abbas S. Crucis Auellanae prope Aretium, celeberrimum sibi nomen fecit, quod vetus systema musicum noua scala, ut, re, mi, fa, so, la expressit, sicque musicae usum simplicioribus pro temporis illius captu reddidit facilem. Qua de re ita SIGEBERTVS GEMBLACENSIS ^e: *Guido Aretinus monachus post omnes pene musicos in Ecclesia claruit, in hoc prioribus praefendus, quod ignotos cantus etiam pueri et puellae facilius discant vel doceantur per eius regulam, quam*

*Guido Areti-
nus.*

c) De S. E. c. 304. p. 80.

d) Cap. 311. p. 81. c. 313. p. 282. c. 321. p. 83. c. 325. p. 84. conf. Catalogus eorum, qui medio

seculo de musica scripserunt apud FABRIC T. I. p. 644.

e) De S. E. c. 144. et in Chronico ad an. 1028.

quam per vocem magistri, aut per usum alicuius instrumenti, dummodo sex literis vel syllabis modulatim appositis voces, quas solas regulariter musica recipit: hisque vocibus per flexuras digitorum laevae manus distinctis per integrum diapason se oculis et auribus ingerunt intentae et remissae elevationes vel depositiones earundem vocum. Depromsisse has syllabas Guidonem e noto hymno Pauli Diaconi in S. Ioannem Baptistam:

<i>VT queant laxis</i>	<i>REsonare fibris</i>
<i>MIra gestorum</i>	<i>FAMuli tuorum</i>
<i>SOlue pollutis</i>	<i>LA biis reatum</i>

Sancte Ioannes, f

peruulgatum est. Nouam hanc inuentionem is vulgavit in *Micrologo*, siue libris duobus de *Musica* ^a. Neque tamen sic quoque Guido, quamuis musicae philosophicae ignarus haud esset, quicquam noui attulit vel praeter veterum auctoritatem immutauit, vel musicam quoque instructiorem reddidit ^b. Nam et ante Guidonem scalam viginti sonorum obtinuisse, obseruatum ISAACO VOSSIO ⁱ, et vocales septem ab Aegyptiis adhibitas, literasque alphabeti primas septem, quas Gregorius M. in usum vocauit, non minus commode eam operam praestare artis huius peritis visum est. Qua de re tamen, cum ad specialem musicae artis historiam pertineat, nihil porro addimus. Haec enim sufficiunt, vt Lectori pateat, a Pythagorea artium liberalium diuisione, qua musica quoque nobilis *περπαυδευμάτων* pars fuit, mediū aevi homines totos recessisse. Neque magnopere a vero aberrabimus, contendentes, compilationem iuris pontificii hoc seculo institutam philosophiae culturae vehementer obstitisse. Eius primordia Burchardo vel Brocardo Hasso ex Lobienfi monacho et discipulo Olberti Wormatiensi episcopo debentur. Qui a praeceptore Olberto, siue Alberto, (de quo videtis TRITHEMIUM ^k) instigatus adiutusque Decretorum collectionem suscepisset, ex Scriptura sacra, canonibus Apostolorum, conciliisque Ecclesiae Orientalis et Occidentalis, itemque ex epistolis spuris decretalibus, libellisque quibusdam poenitentialibus Romano, Theodori et Bedae; et ex scriptis PP. *duodecim Tomos decretorum* congeffit, imitatus ea in re Pseudo-Isidorum, Reginonem et collectores huius generis alios: in quo tamen labore infelici hoc seculo praeter rem suscepto, neque iudicium, neque eruditionem, neque dexteritatem probauisse visus est, qua de re videndi sunt, qui iuris pontificii historiam excusserunt ^l. Praeter Burchardum autem Anselmus quoque

Iuris Pontificii origo.

f) Vid. WEIZIVS in Heortologio p. 263. sq.
g) Vid. VOSSIVS de Scient. mathem. cap. XXII. §. 7. p. 95. CANGIVS in Gloss. voce micrologus.

h) Comparauit inter se vetus systema et Guidonis nouum M. MEIBOMIVS ad Euclid. introd. harmon. Script. Musc. T. I. p. 51. et ad Aristidem p. 240.

i) De viribus rythmi p. 91.

k) De illustr. Bened. T. II. c. 73. conf. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. I. p. 827.

l) Eos enumeratos vide apud BVDDEVM Isag. hist. theol. II. c. 5. p. 770. seqq. add. FABRICIVS Bibl. Graec. Vol. XI. quo omnes collectiones canonum veteris ecclesiae, et conciliorum, epistolaeque et decreta pontificum recensuit: ibi etiam p. 91. de Burchardi collectione agitur.

que Mantuanus, episcopus Lucensis operi quoque hoc seculo manum admouit ^m, et peculiarem canonum collectionem instituit, quem in simili labore suscipiendo secutus est circa huius seculi finem Iuo Carnotensis, is enim duplex huius generis opus suscepit; nempe *Decretorum*, et quod *Panormia* appellauit. In priore Burchardi collectionem emendare, augere, et imprimis ius ciuile cum canonico iungere aggressus est, in altero succinctiorem ecclesiastici iuris compilationem dare constituit, quamuis sint, qui Iuonis opus hoc non esse contendunt ⁿ. His igitur studiis quae sequens seculum, Gratiani opera, absoluit ^o, dum occupantur eruditi viri, et disciplinae haecenus raro exemplo cultae nouitas plures allicit, philosophia negligitur, vel ita consideratur, vt nouo quoque iuri ancillari queat. Quod quanto philosophiae detrimento factum sit, alibi exponi debet. Ex quibus omnibus parca manu datis, quae uero ciuilibus et literaria huius seculi historia amplissimis commentariis illustrat, colligi sine labore potest, nec hoc quoque seculo, secunda fata philosophiam excepisse.

§. XLIV.
Principium
fauor philosophiam non in-
uans.

§. XLIV. Non defuerunt quidem huic seculo ingenia elegantiora et acuta, quibus si felicior aetas contigisset, multum sine dubio eis philosophia debuisset. Verum cum nox ista, quae antecedente seculo orbem eruditum oppressit, nondum cessisset, et magna ubique ingeniorum paupertas existeret, emergere non poterant, vt cupiebant. Maxime autem principum fauor literis et philosophiae defuit. Henricorum enim magna quidem hoc seculo uirtus et gloria fuit, uerum non ex literis uel eruditionis patrocinio. Et quamuis Henricus II. siue Claudus, qui et Sanctus dicitur, cum MEINWERCO ^p literis operam dedisse legatur, ex socio tamen quam leuis ea institutio fuerit, discitur. Robertus autem quamuis ex Gerberti disciplina non ignarum philosophiae animum retulerit, superstitioni tamen et ceremoniarum amori magis adhaesit, quam philosophiae. Et quamuis in Anglia Eduardus III, Ethelredi filius et ipse literas coluerit et literis fauerit ^q, parum tamen eas adiutas ab eo fuisse constat. Nec magnopere mirandum est, principes summos eruditionis et philosophiae patrocinio defuisse. Adeo enim communibus calamitatibus impetebantur, tantisque pro defendendis iuribus suis turbis implicabantur, vt impossibile fuerit de literarum praesidio cogitare, vt uel sola Henrici IV historia testis est omni exceptione maior ^r. Qui itaque a natura ingenium acceperant, studiis idoneum, sibi tantum Musisque suis uiuentes in monasteriis literis artibusque liberalibus, quantum temporum permittebat conditio vacabant. Quales complures hoc seculo nomi-

m) IDEM Bibl. Lat. med. T. I. p. 307.

n) Ib. T. IV. p. 634.

o) Vid. GER. A MASTRICHT Hist. itiris ecclesiast. ZIEGLER, de Orig. I.C.

p) Vita Meinwerchi T. I. Script. Rer. Brunswic. p. 519.

q) PITSEVS de Script. Brit. p. 187. 183.

r) Vid. GOLDASTI Apologia pro Henrico IV. scriptoresque huius aetatis ab eo collectos, quos recenset FABRIC. I. C. T. III. p. 265. seqq.

nominat TRITHEMIVS, inter quos notandi Rupertus Cassinensis, Guimundus Archiepiscopus Anuerfanus, Alphanus archiepiscopus Salernitanus, qui apud eum audit *philosophus et theologus celeberrimae opinionis*; Campanus Lombardus, qui ei dicitur *philosophus et astronomus omnium opinione suo tempore celeberrimus, ingenio acutus, sermone scholasticus, calculator et computista insignis*; Helpericus Sangallensis monachus, *seculari doctrina valde ornatus, philosophus, poëta et astronomus praestantissimus*: Berthorius Cassinensis Abbas, *celeberrimus philosophus et medicus*; Algerus monachus Corbeiensis, qui ei vocatur *veterum lectione diues, et in secularibus literis magnifice doctus, ingenio acutus et satis disertus eloquio*, Humbertus Tullensis monachus, in secularibus literis nobiliter doctus; Bernoldus Constantiensis sacerdos *in disciplina secularium literarum sufficienter doctus*, id quod etiam de Mariano Scoto, Wenerico episcopo Vercellensi, Theodorico monacho Benedictino, Adamo abbate de Perfema, Anselmo episcopo Lucensi, Bernardo monacho Corbeiensis, Giselberto praeposito apud Anglos, Gunthero Eluonenfi monacho praedicat. De quibus omnibus reliqua quoque TRITHEMII scripta supra recensita consulenda addendique sunt, qui historiam literariam scriptorum ecclesiasticorum aevi medii considerunt.

§ XLV. Praeter hos alii fuerunt, qui lucidioris eruditionis radiis resplenduisse hoc seculo visi sunt. Inter quos fuit Oliuerius Malmesburiensis vel ideo notandus, quod in naturali philosophia artibusque mathematicis supra seculi sui conditionem egregie fuerit versatus. Sic eodem tempore Angliam eruditione sua locupletavit Osbernus, vel Osbertus, Benedictinus monachus, praecentor ac Subprior Cantuariensis apud Lanfrancum gratiosus. Is ob musicae artis notitiam valde a scriptoribus historiae literariae Anglicae laudatur, primamque illa aetate palmam retulisse iudicatur; Iungendus his est Ingulfus scriba Guilielmi Conquæstoris, et tandem post lustratam Palaestinam monachus Fontaniffensis, et prope- rante ad finem seculo abbas Croylandensis, cuius quoque abbatiae historiam scripsit. Is enim cum in academia Oxoniensi philosophiae se dedisset, Aristotelem imprimis in philosophicis et Tullium in rhetoricis duces elegit. Praecipue autem in hoc seculo stellae cuiusdam instar effulsit FVLBERTVS ortu minus, quam ingenio, quod nactus erat praeclarissimum, nobilis. Huic felicitas contigit fruendi institutione Gerberti, quem discipulos ad solidiorem philosophiae cognitionem perducere solitum fuisse, supra diximus. Ex hac disciplina Fulbertus iis ingenii ornamentis auctus est, vt TRITHEMIOZ audiat, *in Scripturis*

Viri docti hoc seculo qui philosophiae operam dederunt.

Fulbertus Carnotensis.

s) De S. E. a cap. 317. pag. 82. ad cap. 354. pag. 90.

PITSEVS p. 189. H. WHARTON. prolegom. ad T. II. Angl. S.

u) FABRIC. T. III. p. 89.

x) De S. E. c. 315. p. 82.

t) LELAND. c. 144. BALEVS Cent. II, c. 54. *Hist. philos. Tom. III.*

*ris diuinis eruditissimus, et in secularium literarum disciplinis omnium sui temporis doctorum doctissimus, poeta clarus, et dialecticus, ut alia scriptorum mediæ æui testimonia taceamus diligenter collecta a IOANNE LAVNOIO^y. Tanta inde nominis Fulberti et eruditionis fuit existimatio, ut principibus quoque viris fieret acceptissimus, et apud Robertum Galliae regem, et Canutum regem Angliæ et Daniæ summopere gratiosus esset. Unde dignitatibus Ecclesiasticis admotus Abbas Ferenensis, tum Pictaviensis ecclesiæ S. Hilarii thesaurarius; et quod nonnulli volunt, Roberti regis Cancellarius, tandemque episcopus Carnotensis factus est. Is cum optimos discipulos habuisset, quos magna cura Scripturæ et profanarum literarum atque philosophiæ, præceptis imbuerat, summam inde laudem retulit, et tantopere suis charus fuit, ut ADELMANNVS^z Scholasticus Leodiensis in *Epistola ad Berengarium* eum *venerabilem Socratem* appellaret, et IOTSALDO *vitæ Odilonis*^a Cluniacensis auctori audiat *sanctitate laudabilis, in sapientia mirabilis, in cuius morte studium philosophiæ in Francia perierit et gloria sacerdotum pene ceciderit*. Non minorem vero sibi gloriam comparauit discipulis, quos in sacrarum et liberalium artium studio educauit, clarissimis, ut ex locis a LAVNOIO^b allatis liquet. Inter quos Adelmannus et Angelrannus præcipue commendari solent. Et priorem quidem ex clerico Leodiensi Episcopum Brixiensem TRITHEMIVS^c vocat *virum in diuinis scripturis studiosum et eruditum, philosophum et dialecticum famosum suo tempore, metro excellentem et prosa*. De Angelranno autem hæc habet Centulense Chronicon^d: *Denique multorum experientia probatum et liberalibus studiis ornatissimum ciuitatis Carnotensæ venerabilem episcopum ac multo honore vocitandum Fulbertum præceptorem adeptus est atque didascalum: Hic ei monitor, hic tam morum quam literarum fuit institutor. Gaudebat venerabilis præsul de tanti discipuli solatio, releuabatur tam idonei auditoris industria atque ingenio. Tandem igitur grammatica, musica atque dialectica optime instructum Centulum remittit tyronem amicissimum, iam tunc sacerdotio ornatum, quem veluti grandem recepit congregatio Centuleiensis. Quæ verba de Angelranno intelligenda esse, ex eius vita apud MABILLONIVM^e cognoscitur, vbi quoque narratur, tantum scientiæ fulgorem abscondi non potuisse, ideoque multos nobiles eius se subdidisse magistratui, et ex his duos honorificos viros Guidonem præsulem Ambianensem et Drogonem episcopum Taruennensem: in his enim disciplinæ eius bonitatem se sparsisse, ut ubique ab omnibus Angelrannus sapiens specialiter non immerito vocaretur.* Affert etiam MABILLONIVS*

Discipuli Fulberti.

y) De Schol. cel. C. XL. p. 137.

z) Vid. FABRYC. Bibl. Lat. med. T. I. p. 32. et quos laudat.

a) Apud MABILLON. Sec. VI. Bened. P. I.

b) loc. cit.

c) C. 320. S. E. p. 87.

d) Edidit illud L. PACHERIVS Spicil. T. H. pag. 291. seqq. auctoremque habet Hariulphum monachum Centulensem S. Richarii.

e) loc. cit.

LONIVS verba Gerdaldi postea Syluae maioris abbatis ex libro *Miraculorum S. Adeldardi*, quibus Ingelrannum ait: *Eo tempore ceteris altius fuisse philosophatum.* Addimus his Olbertum Abbatem Gemblacensem, qui ipse quoque ex Fulberti disciplina prodiit. *Is ubi ex ore Herigeri Lobiensis abbatis aliquid de septem sapore artium* (trivium sine dubio intelligit) *hibit, et Parisiis aliquamdiu operam dedit studio et apud urbem Tricassinam triennio et studuit et docuit, denique ad Fulberti Carnotensis episcopi audientiam conuolauit, quem peritia liberalium artium tota Francia praedicabat:* Sed et reliqua legenda sunt, quae vitae eius auctor SIGEBERTVS GEMBLACENSIS^f habet, in quibus narrat, *Olbertum ob geminae eruditionis, secularis atque sacrae famam ubique personantem non clericos tantum habuisse discipulos plurimos, sed ex curialibus quoque quosdam ad suscipiendam ab eo literarum disciplinam permouisse: Praecipue autem in arte musica valuisse.* Alios eius discipulos enumerat MABILLONIVS^g, inter quos fuisse Burchardum compilatorem canonum ab Olberto adiutum, supra iam enarrauimus. TRITHEMIO^h, cui minus accurate Adelbertus vocatur, audit vir sapientissimus.

§. XLVI. Celeberrimus autem discipulorum Fulberti fuit BERENGARIUSⁱ. *Berengarius.* ex controuersia de modo praesentiae corporis Christi in S. coena, quae magnos hoc seculo motus in Ecclesia dedit, notissimus, cuius tamen historiam, lites, fata enarrare huius loci non est, et ad annales ecclesiasticos pertinet^j. Nos eo illum nomine heic consideramus, quod inter philosophos seculi XI supremum pene locum meruerit, certe reliquis fere omnibus, qui contra eum in aciem processerunt, in conflictu philosophico praestiterit. Id enim indubitata eius aevi testimonia loquuntur, ex quibus pauca hic apponimus. Nempe Chronicon Turonense msc. ad quod prouocat LAVNOIVS^k, ita de eo loquitur: *Anno MLX clarebat magister Berengarius grammaticus, archidiaconus Andegauenfis et thesaurarius, nec non et magister scholarum, et camerarius ecclesiae B. Martini Turonensis in grammatica et philosophia clarissimus, et in necromantia peritissimus.* Quod vltimum elogium aut de inuidia cleri magnum virum graui persecutione et calumniis prementis testatur, aut pro necromantia chiromantia vel simile quid legendum est, in quo coniecturae genere se hanc aetatem exercuisse verisimile est. Idem LAVNOIVS^l ad Odoranum monasterii S. Petri Viui Senonensis monachum prouocat, qui eum *Turonensem magistrum et admirabilem philosophum* vocat. Praecipue autem HILDEBERTVS Cenomanorum, mox Turonum pontifex audiendus est, qui in epitaphio, quod Berengario scripsit^m, inter alia ita de eo cecinit:

40 2

Quic-

f) c. 2. g) In obseru. ad h. l. n. 6.
h) *Annal. Hirsaug.* T. I. p. 121. 144.
i) Vid. quos laudant FABRICIVS *Bibl. Lat. med.* T. I. p. 571. seq. et BVDDEVS *Isagog.* in *Mist. Theol.* L. II. c. 7. p. 1120. seqq.

k) *De scholis celeb.* C. V. p. 33. l) p. 34.
m) Occurrit apud WILH. MALMESBVR. *Hist. Angl.* L. III. p. 113. ex quo multi repetiunt. Displicet ALBERICO in chronico ad an. 1115. pag. 226.

*Quicquid philosophi, quicquid cecinere poetae
 Ingenio cessit eloquioque suo.
 Sanctior et maior sapientia maius adorta
 Implevit sacrum pectus et ora Deo.
 Pectus eam voluit, vox protulit, actio prompsit;
 Singula factori sic studuere suo.
 Vir sacer et sapiens, cui nomen crescit in horas,
 Quo minor est quisquis, maximus est hominum.*

Et paulo post vita quoque philosophum ita describit:

*Cuius cura sequi naturam, legibus vitæ,
 Et mentem vitæ, ira negare dolis.
 Virtutes opibus, verum praeponere falso,
 Nil vacuum sensu dicere nil facere,
 Laedere nec quenquam, cunctis prodesse, favorem
 Et populare lucrum pellere mente, manu etc.*

Non id negare audent, qui tam infensus contra eum signis concurrerunt, et ferre non potuerunt, quod vir philosophus, qui solitus erat, ut scripsit Hildebertus, nil vacuum sensu dicere, transubstantiationis dogma, quod inter medias tenebras ex neglectu, philosophiae obortas genitum est, reiecerit. Ita enim SIGEBERTVS GEMBLACENSIS^{a)}: *Berengarius Turonensis liberalium artium et amplius dialecticae peritia insignis, scripsit fastuoso stilo contra Almannum grammaticum et episcopum, non agnoscens amici corrigentis benevolentiam, sed defendens suam de mysteriis Christi sententiam. Et quia multi ad eum vel contra eum super hac re scripserunt, scripsit et ipse ad vel contra eos, et dum dialecticis sophismatibus contra simplicitatem fidei apostolicae abutitur, nec se excusare, nec alios aedificare videtur: quia magis interpolat clara, quam dilucidat obscura. Et GVITMUNDVS Auerfanus antistes libro primo de sacramento altaris^{b)}: Sed et tunc liberales artes intra Gallias pene obsoleuerant, nouis saltem verborum interpretationibus, quibus etiam nunc plurimum gaudet Berengarius, singularis scientiae laudem, et cuiusdam excellentiae gloriam venari qualitercunque poterat, affectabat. - - Sed postquam a domino Lanfranco in dialectica de re satis parua turpiter est confusus, eumque per ipsum dominum Lanfrancum, virum aequè doctissimum liberales artes Deus recalescere atque optime reuiuiscere fecisset, desertum se iste a discipulis dolens, ad erudanda impudenter diuinarum scripturarum sacramenta, ubi ille adhuc adolescens, et aliis eatenus detentus studiis adeo intendebat, sese conuertit. Non disputabimus de ipsa Berengarii causa praetenique erroris fontibus: Hoc enim ad alium locum pertinet, sed id modo obseruamus,*

a) De S. E. c. 154. p. 117.

b) Editiones libri huius contra Berengari-

rium editi vide apud FABRIC. T. III. pag. 514.

uamus, fateri hos ipsos viros, valde licet Berengario iniquos, maximam eius fuisse in dialectica, quae tum inter scientias philosophicas sola regnabat, peritiam; nec obscurum est ex his ipsis testimoniis, valde vrsisse Andegauensem archidiaconum aduersarios suos. Qui quamuis nouitatis et subtilitatis in verbis eum accusauerint, supra tamen ex eius epitaphio contrarium apparuit, solitum fuisse Berengarium nil vacuum sensu dicere: Illud historia ecclesiastica testatur, Berengarium in vndecim, quae in hac caussa coactae sunt, synodis armis dialecticis, quibus eo tempore solis bella Dei gerebantur, egregium militem se praestitisse. Fateaturque LEO OSTIENSIS ^r in *Chronico Cassinensi*: In synodo Romana neminem Berengario valuisse obsistere, ideoque Albericum euocatum fuisse ad synodum, eumque post multos verborum consiliatus cum neuter cederet, vnus hebdomadae acceptis induciis, librum aduersus diaconum edidisse, et omnes eius assertiones destruxisse. Quod et SIGEBERTVS fatetur, Albericum, virum ea tempestate doctrinae studio praestantem resistere voce homini in dicendo copiosissimo non potuisse, spatiumque septem dierum ad responsum scripto edendum poposcisse. Quod negat quidem BARONIVS ^r, sed, nisi fallimur, contra manifesta veterum testimonia. Vtrum autem Albericus, quem ecclesiastica haec velutatio ad cardinalitiam dignitatem promouit, victoriam disputationis acumine, an anathematis fulmine reportauerit, nostrum non est hoc loco disquirere. Illud sufficit notasse, cum Albericus in hac disputatione coram instituta Berengarium vincere haud potuerit, palam inde esse, Berengarium in disputandi differendique arte non habuisse similem. Ipse enim Albericus, teste PETRO DIACONO ^r, vir fuit illis temporibus singularis, et philosophus insignis, cuius ille libros de musica, de astronomia, de dialectica recenset. Vt taceamus, quod dudum viris doctis obseruatum est, suspectam esse Leonis Ostiensis, Petri Diaconi et Sigeberti Gemblacensis narrationem, victoriam Alberico tribuentium ea modo de caussa, vt sui ordinis homines extollant. Qua de re tamen alibi dispiciendum. Nobis hoc quidem loco perinde est, viceritne an victus sit Berengarius, errorem an serio et ex animo, vel simulate eiuraauerit, vel recoxerit, et quae alia magna contentione de Berengario disputari solent; illud extra dubium collocatum esse videtur, Berengarium ratiocinandi arte adiutum magno animo in praeiudicia ea insurrexisse, quae temporum ignorantia, doctorum superbia, et philosophiae neglectus inuexerant. Quod vnum sufficit ad eum reliquo vulgariter philosophantium gregi eximendum. Talis cum esset, discipulos quoque nactus est egregios. Inter hos eminent BRVNO ex Colonia Agrippina Germanus, canonicus Remensis et Scholasticus, quo in loco Ottonem Remensem, qui postea ad sedem Romanam promotus A. C. MLXXXVIII, Vrbanus II dictus est, discipulum habuit. Qui praeceptorem hunc

40 3 suum

p) L. III. c. 33.

q) Ad an. 1059.

r) De viris illustr. Cassinens. c. 21. p. 179.

Bruno Coloniensis.

suum Romam vocatum, ut ipsi a consiliis esset, archiepiscopum Rhegiensem constituit: quem tamen ille honorem refugiens in eremum Calabriae secessit, et cum monachorum sodalitia ibi ad vitae usque finem vixit, celebris, quem condidit, ordine Carthusianorum. De qua eius causa secessus in eremum fabulis maculata, cum in historia ordinum monasticorum, et praecipue Carthusiani ^s agi soleat, remque omnem erudite dispunxerit peculiari tractatione IOANNES LAVNOIUS, hic nihil adiiicimus. Hunc Berengarii discipulum fuisse negant atque pernegant, quotquot eius doctrinam de S. coena repudiant. Ast his recte opponitur Malleacensis chronici testimonium ^s, quo successio scholae Gerberti ita recensetur: *Gerbertus docuit Fulbertum Carnotensem episcopum, de quo multa scripta vel in pagina vel in cantu sanctae ecclesiae remanserunt. Hic iterum Fulbertus docuit Berengarium canonicum S. Martini. Qui iterum Brunonem Remensem et alios multos haereditas philosophiae reliquit.* Multum se torquet MABILLONIVS ^u, ut luculentum hoc testimonium reiiciat, et sancti atque seueri instituti auctorem ex hominis haeretici officina non prorepisse euincat. Reiecta igitur auctoritate veteris illius chronographi, verba eius ita interpretatur, ut significare videantur, Brunonem non Berengarii sed Fulberti discipulum fuisse. Contendit quoque, Brunonem iam clericum et Coloniensem canonicum, ac proinde literis iam excultum Colonia Remos venisse, et verisimile esse, ait, Brunonem a Notkero Leodiensi episcopo eiusque discipulis eruditum fuisse, quam in rem ad verba MANASSIS Remorum pontificis pro-uocat, in *Apologia sua* scribentis: *Bruno nec noster clericus, nec noster natus aut renatus est, sed S. Cuniberti in regno Teutonicorum positi canonicus.* Ast infeliciter haec parumque digne eruditione et acumine Mabilloniano disputari quilibet videt. Verba enim chronici adducta in se clara sunt, et luculenter Brunonem Berengarii discipulum faciunt. Eius autem auctoritatem eleuare velle tam ficulneis ratiunculis, idem est, ac omnem historiae fidem euertere. Nec facit huc quicquam, Brunonem literis iam excultum Remos venisse: hoc enim facile concedi potest, cum Berengarius non Remis, sed Turone docuerit. Manassis verba autem Brunonem Coloniensem quidem faciunt, Berengarii autem discipulum fuisse non negant. Quicquid autem eius rei fiet, illud certum, Brunonem hunc ante secessum suum in eremum in philosophia excelluisse. Ad-dit enim laudatus chronographus: *Bruno quidem perfectus philosophus, monachus et eremita apud Calabriam multorum monachorum (Carthusianos intelligit) pater obiit in Christo.* Vbi tamen Lectorem eorum iubemus esse memorem, quae supra de notione philosophiae et nomine philosophi obseruauimus. Ut enim ipsius Berengarii philosophia potissimum dialecticis argutiis et disputationum acumine absoluebatur, ita du-bium

^s) Vid. laudati FABRICIO loc. cit. T. I. pag. 784.

^u) Apud LAVNOIUM l. c. c. 40. p. 125.
^u) Sec. VI. Bened. P. I. Praef.

bium non est, quin Bruno eandem philosophandi viam iniuerit, et cum Remis scholam regeret, (id quod ex G V I B E R T I N O V I G E N T I N I *vita a seipso scripta* ^x demonstrauit I O. L A V N O I V S ^y) simili ratione discipulos docuerit. Ceterum negandum haud est, inter Berengarii aduersarios fuisse quoque nonnullos, acuminis dialectici laude celebres, et in hac philosophiae parte, quae hoc seculo pene sola regnauit, exercitatissimos, qualem Albericum Cassinensem fuisse supra obseruauimus.

Nemo tamen inter eos ob dialecticae peritiam magis celebratus est, quam L A N F R A N C V S Beccensis scholae alumnus, in qua ita in literarum et philosophiae studio adolescens profecit, vt cordiscipulis longe antiret; et tum huius monasterii Scholasticus tandemque abbas factus alios hoc quoque philosophiae genus docere posset. De quo legendus est vitae eius scriptor M I L O C R I S P I N V S Westmonasteriensis abbas ^z, qui videndus. Cuius doctrina cum Beccensis schola valde illustraretur, ad eum praeceptorem eruditionis eius fama permoti multi confluebant, quorum sermonibus ita vbique locorum commendatus est, vt tandem Cantuariensem pontificatum adipisceretur. De qua eius vitae historia praeter eos, qui historiam literariam ecclesiasticorum scriptorum exposuerunt, historici Britannii ^a quoque consulendi sunt. Hunc Lanfrancum Berengario se potissimum obiecit, et dialectica eius acumina armis quoque dialecticis retudisse, ex supra dictis repetendum est. Quod qua

ratione fecerit, ex eius operibus a L V C A D A C H E R I O editis ^b, disci potest. Nobis in historia philosophica seculi XI ideo laudandus est, quia teste G V I L I E L M O M A L M E S B V R I E N S I ^c, *literatura per insignis liberales artes, quae iam dudum sorduerant, a Latio in Gallias vocans acumine suo expoliuit, teneriorem aetatem in secularibus detereus, in Scripturis diuinis animo et aeuo maturuit;* - - -

factus Becci monachus homo, qui nesciret agresti opere victum quaerere, publicas scholas ac dialecticas professus est, vt egestatem monasterii scholarum liberalitate temperaret. Exiuit fama eius in remotissimas Latinitatis plagas; eratque Beccum magnum et famosum literaturae gymnasium.

Eius itaque studio et philosophiae professione euenit, vt dialectica Becci vbique personaret, et philosophiae Beccensis fama longe lateque diffeminaretur, quo factum, vt et eius admiratio, et magna discipulorum frequentia exurgeret. Testem damus G V I L I E L M V M G E M M E T I C E N S E M ^d, de instauratis a Lanfranco studiis ita loquentem: *Ortus Italia vir quidam erat, quem Latinitas in antiquum ab eo restituta*

x) Eam inter G V I B E R T I opera edidit L V C. D A C H E R I V S Paris 1651. p. 456. seqq.

y) loc. cit.

z) A&S. T. VI. 28. Maii. p. 832. seq. M A B I L L O N. Sec. VI. Bened. P. II. p. 697. eam quoque Lanfranci operibus praemisit D A C H E R I V S. Alios huc facientes nominat F A B R I C. T. IV. p. 708.

a) H. W H A R T O N. Angl. S. T. I. p. 108.

b) Paris 1646. fol.

c) De gest. Angliae Pontif. L. I. cuius verba reperit L A V N O I V S c. 42. p. 137.

d) Hist. Normann. L. VI. c. 3. extat inter Normannica edita ab A N D R. D U C H E S N. p. 215. seqq.

tuta scientiae statum tota supremum debito cum honore et amore agnoscit magistrum, nomine Lanfrancus. Ipsa quoque in liberalibus studiis magistra Graecia discipulos illius libenter audiebat et admirabatur - - - Rumor ut hoc factum (monachus, quem Lanfrancus Becci suscepit) prodiiit longe lateque protulit, et fama viri praeclarissima Beccum et abbatem Herluinum breui per orbem terrarum extulit. Accurrunt clerici, Ducunt filii, nominatissimi scholarum Latinitatis magistri, laici potentes et alta nobilitate viri. Hi discipuli dialectica potissimum subtilitate a Lanfranco enutriti, tantopere in his studiis exercitati sunt, ut teste GUILIELMO MALMESBURIENSI^e, ubique scholares inflatis buccis dialecticam ructarent, aliosque magnifice de se sentientes initis disputationibus in ruborem darent. Quod quo pacto Herfasto Normanno Guilielmi comitis, postea regis capellano factum sit, idem exponit. Alia scriptorum mediæ aevi loca huc pertinentia, ne nimii simus, praeterimus. Leget ea, qui volet, apud LAVNOIVM^f, qui Beccensis scholae historiam ex Lanfranci gloria meritisque in philosophia illustravit.

Anselmus
Cantuariensis.

§. XLVII. Ex Lanfranci disciplina prodiiit ANSELMVS Cantuariensis episcopus, quem dialectica subtilitas, et ingenii acrimonia nulli sui temporis secundum valde haec, qua vixit, aetas extulit. Is Augustae in Alpibus parentibus nobilibus natus, cum doctrinae elementa in Gallia hausisset, fama eruditionis, qua Beccensem scholam tum Lanfrancus nobilitabat, excitatus, illi in disciplinam, suscepto ordine S. Benedicti, se tradidit, et post praeceptorem ob literarum, quas egregie excolebat, opinionem, abbas monasterii Beccensis factus est. Ex quo munere ad sedem Cantuariensem vocatus in Angliam abiit, variis ibi fortunae procellis iactatus, de quibus post EADMERVM vitae eius scriptorem^g annales ecclesiae Britannicae, et scriptorum ecclesiasticorum enarratores videndi sunt. Hunc insignem inter philosophos seculi undecimi locum occupauisse, et scriptorum mediæ aevi testimonia euincunt, et ipsa viri subtilissimi scripta demonstrant. Ut enim taceamus TRITHEMII^h verba, quibus eum mire extollit, GUILIELMVS MALMESBURIENSIS in libris *de gestis Anglorum pontificum*^b, ita Cantuariensem praefulem describit: „De Anselmo est sermo, qui in „Augusta ciuitate oriundus quae se, primum transcendentibus Alpes exhibet, mediocritatem natalium in clarissimam famam face virtutum suarum extulit, puer literis institit, pueritiam egressus, nunquam vel „lasciuiori aspectu castimoniam turbauit. Patriam terram exeundi patris ira adolescenti occasionem ingessit: quam cum ille nullo posset lenire ingenio, ne domestica similtas in violationem naturae transfret, „abscessu fefellit suo. Euasis Alpibus, cum volutaret anxius animi quo „tende-

e) loc. cit.

f) c. 42. p. 131.

g) Subiuncta est operibus Anselmi editis a

GABR. GERBERONIO Paris 1675. fol. 1721. fol.

g) Cat. S. E. c. 351. p. 88.

h) L. I.

„tenderet, diuina dignatio fluctuantem serenauit; Normanniam ad Lan-
 „francum eundum, cum quo, si moraretur, patriae necessitudine a lite-
 „rarum fomite incolatum laeuigaret. Cum ergo Beccum venisset, non
 „asperserant a Lanfranco susceptum magnum ei leuamentum ad scholas
 „regendas fuit.“ Eadem fere tradunt G V I L E L M V S G E M M E -
 T I C E N S I S ⁱ, et T H O M A S W A L S I N G A M V S ^k, quorum lo-
 ca quoque adduxit I o. L A V N O I V S ^l. Recentiorum eandem fere de
 Anselmi eruditione et acumine philosophico sententiam fuisse ex colle-
 ctis de eo censuris scriptorum, quas T H O M. P O P E - B L O V N T ⁿ ex-
 hibet, disci potest, quas non exscribimus. Dialecticae autem subtilita-
 tibus inclaruisse, S I G E B E R T V S ^o, Anonymus Mellicensis ^p, G V I L -
 G E M M E T I C E N S I S ^q aliique testantur, qui ei quoque *Introductio-*
nem in dialecticam tribuunt ^r. Maxime vero acumen philosophicum
 demonstrat in theologia, quam ita modulo dialectico adaptauit, vt to-
 ta logicis argutiunculis absolueretur. Id quod ex ipsis viri supra modum
 subtilitatem rationum affectantis scriptis, a G A B R I E L E G E R B E -
 R O N I O editis luculenter ostendi potest. Certe theologiam scholasticam
 iam tum ab hoc viro Ecclesiae obtrusam fuisse, ex his scriptis clarissime
 patet, et ex Anonymi M E L L I C E N S I S recensione intelligitur, quae
 cum in omnium manibus sit, eam breuitatis causa hic non adscribimus,
 sed tantum ad eius *Monologium*, siue soliloquium, et *Prologium* ^s h. e.
 allocutionem ad Deum prouocamus, quibus per ideam ipsam summi entis
 homo ad conditorem suum agnoscendum adducitur; vnde dudum ob-
 seruatum viris doctis ^t, argumentum ab idea entis summi pro existentia
 eius adductum non Cartesium primum auctorem habere, sed ab Anselmo
 iam fuisse allatum. Pari ratione in libro *Apologetico contra Gaulinonem*
 profundas philosophiae meditationes reperiri obseruatum magno L E I B -
 N I Z I O ^u. Recteque monuit Anonymus Mellicensis, haec eum scri-
 pta ideo fecisse, *vt quod fide tenemus de diuina natura, et eius personis*
praeter incarnationem necessariis rationibus, sine auctoritate Scripturae
probari possit. Eadem ratio est dialogi, *cur Deus homo?* quo aduersus
 infideles simplicitatem Christianam tanquam fatuam deridentes philoso-
 phice suo modo disputat. Reliqua eius scripta, *de voluntate Dei, de*
libero arbitrio, de veritate, de concordia praescientiae et praedestina-
tione, et alia, in quibus omnibus regnat dialectica et metaphysica subti-
 litas (hae enim duae disciplinae vno tunc dialecticae nomine excoleban-
 tur) tacemus. Id vero ex dictis intelligitur, inter summos et acutissi-
 mos

i) Hist. Normann. L. VI. c. 3.

k) In hyodignate Neuktriae ad an. 1097.

l) l. c. C. XLII. p. 136.

m) Cens. Celebr. Auct. p. 369.

n) De S. E. c. 168. p. 114.

o) c. 96. p. 155.

Hist. philos. Tom. III.

p) l. c. c. 19. p. 264. in Normannicis A N D R. D V C H E S N E.

q) Dialogus est de grammatico p. 143. opp. vid. Anonym. M E L L I C E N S I S l. c.

r) p. 1 - - 29. seqq.

s) Leibniziana p. 63.

t) l. c. p. 412.

*Anselmus
Laudunensis.*

mos sui temporis philosophos Anselmum esse referendum. Non confundendus autem cum Anselmo Cantuariensi est, qui eodem fere tempore vixit ANSELMVS LAVDUNENSIS Ecclesiae decanus et scholasticus, quem praeceptorem habuisse Abaelardum, infra probabimus. Hunc circa finem seculi XI inclarescentem Auctor *Historiae restauratae Laudunensis Ecclesiae* apud LAVNOIVM " vocat *virum sapientissimum, per totum pene orbem Latinum scientiae et eloquentiae suae fama notissimum*, non dissentientibus HENRICO GANDAVENSI " et TRITHEMIO ". Aliter tamen de eo discipulus ABaelardus " , cuius haec verba sunt: *Accessi ad hunc senem, cui magis longaeuus usus quam ingenium vel memoria nomen comparauerat. Ad quem si quis de aliqua quaestione pulsandum accederet incertus, redibat incertior. Mirabilis quidem erat in oculis auscultantium, sed nullus in conspectu quaestionantium. Verborum usum habebat mirabilem, sed sensu contemtibilem, et ratione vacuum. Cum ignem accenderet, domum suam fumo implebat, non luce illustrabat. Arbor eius tota in foliis aspicientibus a longe conspicua videbatur, sed propinquantibus et diligentius intuentibus infructuosa reperiebatur.* Ex his vero duobus Anselmis philosophiae theologiae admixtae conditio intelligi, quaque ratione hoc tempore, theologiam scholasticam genuerit, disci potest. Alios Lanfranci discipulos, inter quos Iuo Carnotensis quoque fuit, brevitatis causa praeterimus.

*Alii aduersarii
Berengarii
philosophiae
laude inclyti.*

Leo IX.

Mauritius.

§. XLVIII. Praeter Lanfrancum alii quoque in Ecclesia viri docti contra Berengarium disputauerunt. Cuius controuersia fere tota cum rationibus dialecticis et metaphysicis agitata fuerit, recte inde concluditur, hos eius aduersarios a philosophiae sui temporis praesidiis non fuisse destitutos. Inter hos fuit LEO IX. P. M. natione Germanus, antea Conradus dictus, episcopus Tullenis ". Hunc et truii et quadriui scientiis excultum fuisse tradit eius biographus ", quem tamen LAVNOIVS ", de quatuor modis dialecticam applicandi perperam interpretatus est, vt supra iam obseruatum. Scripsit quoque contra Berengarium MAVRITIVS Rothomagensium episcopus, de quo in eius epitaphio ^b haec dicuntur:

*Quem Remis genuit, studiorum Legio nutrit
Potavit trifido fonte philosophico.*

Quo in loco trifidus fons philosophicus aut truii disciplinas indicat, aut ternionem scientiarum eo tempore ab hominibus ecclesiasticis cultarum, diale-

t) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. IV. p. 725.

b) l. c. c. LIX. art. 2. p. 182.

v) De S. E. c. 30. p. 122.

w) De S. E. c. 362. p. 92.

z) Hist. Calam. (uar. c. III. p. 7.

y) Vi^a. FR. PAGES Brev. pontif. Rom. T. II. sec. XI. p. 327.

z) Apud HENSCHEN. Act. SS. 19. April. T. II. p. 648. et MABILLON. Sec. Bened. VI. P. I.

a) l. c. c. XXXVII. p. 122.

b) Extat in ORDERICI VITALIS Hist. eccles. L. IV. quae reperitur inter Scriptores Normannicos DV CHESNE p. 319. seqq.

dialecticam, musicam et astronomiam, ad quam referebant computum ecclesiasticum. Eodem enim, nisi fallimur, sensu Gerbertus quoque Ottoni III audit *philosophus peritissimus, atque tribus philosophiae partibus laureatus*. Et hi quidem, quos recensuimus viri docti, in theologico argumento et controuersis suis temporis acumen demonstrauerunt philosophicum. Praeter hos alii quoque nominandi sunt, quorum diligentia effectum est, vt philosophia, quae tandiu depressa iacuerat, iterum paulisper emergeret. Eorum, ne nimii simus, breuem tantum dabimus recensionem. Inter eos vero Franconem scholasticum Leodiensem, et secundum quosdam abbatem Afflighemensem (quos tamen alii inter se distinguunt) primo fere loco ponimus. Ita enim de eo SIGEBERTVS ^d: FRANCO *scholasticus Leodiensis religione et utraque litterarum scientia nominatus, quantum valuerit scribendo, notificauit posteris. Amatores scientiae secularis taxent eius scientiam ex libro, quem inscripsit ad Hermannum Coloniae archiepiscopum, de quadratura circuli, de qua Aristoteles ait: quadratura circuli si est scibile, scientia quidem nondum est. Ob illud vero scibile conferant vel etiam praeferant eum seculares philosophi, nos laudamus eum, quia diuinae Scripturae inuigilauit et plura scripsit*. Concinit his TRITHEMIVS ^e, cui audit *vir in secularium disciplina litterarum eruditissimus, philosophus, astronomus et computista insignis*; Franconi aduicimus WILLERAMVM, quem Willeramum vocat Anonymus MELLICENSIS ^f. Is sub Henrico IV, circa annum clo LXX, floruit, et Martisburgensis abbas fuit, teste TRITHEMIO ^g, et *Paraphrasi Theoristica canticorum* innotuit, de qua alibi dicendum ^h. Addit Sponhemensis abbas: *Eum cum in vniuersitate Parisiensi aliquandiu literis impendisset studium ad patriam reuersum Bambergensis ecclesiae scholasticum factum esse*. Quod caue ita intelligas, ac si discendarum litterarum causa scholam Parisiensem frequentauerit. Non enim discendi sed docendi causa Willeramum Lutetiae haesisse ex *Annalibus Hirsaugiensibus* discitur, in quibus ita scribit de Willeramo TRITHEMIVS ⁱ: *Claruit his temporibus Walramus, ex scholastico Bambergensis Ecclesiae monachus Fuldenfis, ac deinde abbas Merseburgensis coenobii in Saxonia, vir tam in diuinis Scripturis, quam in secularibus literis non mediocriter eruditus, qui primum apud Parisienses in Gallia philosophiam gloriose docuit: postea apud Bambergenses in Orientali Francia grammaticam et rhetoricam publice legit*. Quae ideo hoc loco afferenda fuerunt, quia LAWNOIVS ⁱ contendit, demonstrari non posse, Parisiis hoc

Alii philosophi seculi XI.

Franco.

Willeramus.

4P 2 tem-

c) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. II. p. 602. VAL. ANDREAS Bibl. Belgic. p. 248. et ante hos TRITHEMIVS cat. S. E. c. 346. 367. p. 88.
 d) De S. E. c. 164. p. 113.
 e) loc. cit.
 f) c. 78. p. 153.

ff) De S. E. c. 345. p. 87. seq.
 g) Vid. LAMBECC. Bibl. Vindob. T. II. pag. 765. MORHOF. Histor. L. Germ. c. VII. p. 291. OVDINVS de S. E. T. II. p. 729.
 h) T. I. p. 209.
 i) loc. cit. c. LIX. art. 1. p. 180.

tempore in studio generali philosophiam perfonuisse. Vnde conicit, Trithemium aut Wideradam cum Wilramo confudisse, aut plane audiendum non esse, cum eius rei apud vetustiores Trithemio scriptores nihil proditum sit literis. Quod vtrum ad enervandam Trithemii nar-

Lambertus de Legia.

rationem sufficiat, infra expendemus. IDEM * vero LAMBERTVM quoque DE LEGIA, monachum et scholasticum coenobii S. Matthiae apud Treuiros recenset, quem, ait, *in omni scientiarum genere fuisse doctissimum, et in musica eruditione praecipue singularem, et multos auditores ad optima studia instituisse.* Eadem doctrinae fama inclaruit GERARDVS LAVDVNE NSIS, Scholasticus Andegauanensis. De quo Baldricus, Burgulienfis abbas ¹ ita canit:

Gerardus Laudunensis.

*Tantum Gerardus laudes dum laudibus auget,
Quod dignum magnis laudibus Andus habet.
Quantum doctrinis Ciceroque Maroque Latinis
Nam nobis alter fulsit Aristoteles.
Lux et laus cleri, sol qui succerit orbi
Orbi quadriuium protulit et triuium.
At formatus fuit Abbas Burgulianus,
Qui sibi Gerardum vindicat in proprium.*

Wilhelmus Hirsaugiensis.

Addimus Gallo homini Germanum, WILHELMVM abbatem Hirsaugiensem; quem TRITHEMIUS ¹¹ ait: *Fuisse virum in diuinis Scripturis eruditissimum, et in secularibus literis nulli suo tempore apud Germanos inferiorem, philosophum, astronomum et musicum insignem, vita et conuersatione sanctissimum etc.* Eadem repetit in Chronico Hirsaugiensi ^m, vbi eum philosophum vocat *acutissimum et in disputationibus adeo subtilem, vt a nemine penitus vinceretur.* Item in musica in mathematica et astronomia, in arithmetica et in arte calculatoria tam eruditum, vt cum in omnibus haberetur doctissimus, bis quasi singulariter scientiis operam nauauisse videretur. Iungimus his merito PETRVM DAMIANI fratrem, distinguendum a Petro de Honestis ⁿ, Rauennatem, episcopum Ostiensem et cardinalem. Hunc non tantum nobilissimum fecit insignis, quo in vitia sui seculi detonuit, zelus, sed et philosophiae amor. Quem, cum vehementer morali philosophiae addixisset, variis libellis illustrauit, quorum recensionem post alios dabit IO. ALB. FABRICIVS ^o: et quod magis laudandum, vitae honestate comprobauit.

Petrus Damiani.

Hermannus Contractus.

§. XLIX. Produxit hoc quoque seculo Germania HERMANNVM CONTRACTVM, a corporis debilitate ita cognominatum,

k) T. II. p. 184. conf. VOSSIVS de Hist. Lat. Lib. II. p. 379. vbi pro 1080. ponendum 1048.

l) In Carminibus historicis, quae vulgavit ANDR. DV CHESNE Tom. IV. Scriptor. hist. Francor. p. 251. seqq.

11) De S. E. c. 352. p. 89. et de S. Germ. c. 57. m) p. 62. ed. primae et (de ill. Bened. L. II. c. 102. & Anna. Hirsaug. T. I. p. 222.

n) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. II. p. 20. o) loc. cit.

tum, Illustrique profapia comitum Veringensium et Sulgouiensium in Sue-
 uia ~~latum~~ ^p, virum doctissimum, cui plurimum hoc et sequenti seculo
 debuerunt literae, maxime historia et philosophia. Is qua ratione ad
 philosophiam et mathematicas artes cognoscendas peruenerit, non indi-
 gnus est relatu, vt Lector de huius seculi iudicio sensuque de rebus ad
 philosophiam pertinentibus exemplum habeat memorabile. Rem TRIT-
 HEMII ^r magis verbis, quam nostris, narrabimus. Is ita: „Herman-
 nus puer infirmus, debilis et contractus, quia ad mundum videbatur in-
 utilis, parentum consilio in monasterium S. Galli domino seruaturus per-
 petuo traditur, et Helperico scholarum magistro imbuendus singulari fi-
 ducia commendatur. Qui cum annorum esset XIV, claudus et contra-
 ctus, et parum propter ingenii tarditatem in literarum cognitione pro-
 ficeret, coepit ipse miseriam suam vehementer deplangere, et nouer-
 cantem sibi fortunam accusare. Cernens autem Helpericus praeceptor
 iuuenem duplici calamitate nimis afflictum, et animo semper tristem,
 altera, quod corpore fuit contractus, altera vero quod ingenio discen-
 di obtusus, eius desolationi compassus monuit, quatenus se tota men-
 tis deuotione ad orationis studium conuerteret, ac pientissimam Dei
 genetricem intactam semper virginem Mariam in adiutricem sedulo inuo-
 caret. Hermannus miserabilis sua conditione puer, monitis libenter
 acquieuit magistri, formansque sibi consuetudinem orandi congruam
 sanctam Dei parentem deuotis assidue precibus inuocauit. Et ecce biennio
 necdum plene reuoluta quadam nocte beatam Dei genetricem in somnis
 sibi apparentem vidit, quae diceret: *Orationes tuas, o bonè puer, au-
 diui, et in auxilium tuum rogata adueni. Nunc ergo duorum tibi
 datur optio: quorum alterum, quod volueris, elige, quod me praestan-
 te consequeris. Aut sanitatem tibi corporis tui, si volueris, dabo,
 aut omnium, quam postulas, scientiam et eruditionem scripturarum.*
 Qui amore scripturarum, neglecta corporis sui imbecillitate, scientiam
 sibi dari postulauit, omnium scripturarum. Ex illo tempore ingenium
 docile ac promptissimum habere coepit, et breui doctissimus in omni
 scientia, tam diuina, quam humana prae caeteris condiscipulis euasit.
 Et qui prius propter ingenii tarditatem aut nihil aut parum discere po-
 tuit, posthanc visionem omnes subtilitate et promptitudine animi supe-
 rauit. Nam inter omnes Germaniae doctores sui temporis philosophus,
 rhetor, astronomus, poeta, musicus et theologus celeberrimus habitus
 est, et multa praeclare synthemata scripsit, de quibus extant ea, quo-
 rum tituli sequuntur: *De musica* librum vnum; *de monochordo* librum
 vnum; *de sex mundi aetatibus* librum vnum; *de astronomia* libros tres;
de compositione astrolabii libros tres; *de usu et utilitatibus astrolabii* libros

4 P 3

duos;

p) Adeoque non Hibernio-Scotum, vt vult
 HOTTINGER. Hist. Eccl. Sec. XI. p. 335.

q) Annal. Hirsaug. T. I. p. 148. seq.

r) Conf. FABRICIUS Bibl. Lat. med. T. III.
 p. 705. seq. TRITHEMIUS S. E. c. 321. ill. Be-
 ned. L. II. c. 84. Scr. Germ. c. 41. GVDLINC,
 Gundlingian. T. I. p. 51.

„duos; de compositione et usu quadrantis librum unum; de quodam horologio, quod chelindrum vocant, librum unum; de alio horologio quodam librum unum; de geometrica arte libros plures; de mundo et elementis librum unum; de solis et lunae defectu librum unum; de computo librum unum; de quadratura circuli librum unum; de conflictu rhythimachiae, librum unum; de physionomia librum unum; - - Transtulit etiam nonnulla Graecorum et Arabum volumina in Latinum sermonem, sicut ipse fatetur, in quodam Aristotelis prologo: quoniam utriusque linguae plenam notitiam habuit. In Aristotelem et Tullium commentationes etiam plurimas scripsit.“ Haecenus de studiis Hermanni philosophicis Trithemius; cuius locus ideo valde memorabilis est, quia ex eo patet, etiam Christianis non defuisse philosophos, et quidem Peripateticos, per habitum infusum Θεοδιδάκτους^s, qualem Yockdanidem suum Tophail ostendit, et de Apollonio Tyaneo iactavit Philostratus. Nos lectoris iudicio totam narrationem relinquimus, qui si sapit, facile intelligit, quid ea de re statuendum sit: illud vero ex hoc loco constare putamus, inter temporis sui viros doctos in philosophia et mathematicis scientiis in Germania Hermannum facile principatum obtinuisse, siue per infusum habitum, siue per acquisitum hanc doctrinae praestantiam nactus fuerit. Lucem vero haud contemnendam hic quoque locus Trithemii foeneratur historiae philosophicae aevi medii. Si enim verum est, ab Hermanno nonnulla Aristotelis in Latinum sermonem conuersa fuisse, falsum erit, quod plerique disputant, seculo XII demum Aristotelis scripta Latine verti coepisse. Sique ex Arabicis libris Latinos Hermannus fecit, veritati aduersum est, quod multi affirmant, Robertum Retinensem Anglum primum fuisse, qui A. C. clcxxx circiter Arabicam linguam ex Oriente Occidenti intulerit. Hos enim antecedit Hermannus aetate. A cuius diligentia in priuatis monasteriorum bibliothecis extitisse nonnullas versiones librorum Aristotelis recte ex hoc loco colligitur, et, quo tempore Aristoteles Germanis innotescere coeperit, definiri potest. Praecipuit itaque Hermannus Friderico II. gloriam librorum Arabicorum nonnullorum itemque scriptorum Aristotelis Graecorum in Latinum sermonem translatorum, quae ad eum solum plerumque referri solet, ut infra dicemus. Tandem enumeratis adiiciendus quoque ex hoc seculo est HILDEBERTVS Cenomanensis pontifex, et tandem archiepiscopus Turonensis, qui ex Berengarii disciplina prodiit, et magistrum eleganti carmine honorauit, cuius fragmentum supra adduximus. De quo an impudica vita infamis fuerit, quod nonnulli, loco IVONIS CARNOTENSIS^t inducti contendunt, in ecclesiastica historia dispiciendum est. Illud certum, Berengarii nomen et, quam magistro exhibuit, veneratio-

*Hildebertus
Cenomanensis.*

s) Similia his seculis exempla passim reperias, in vitis SS. Vide e. g. Rupertum Tuitiensis apud TRITHEMIUM Annal. Hirsaug T. I. p. 379.

t) Ep. 279. contrarium testatur ORDERICVS VITALIS Hist. Eccl. L. X, p. 770. conf. vita

eius Operibus ab ANT. BEAUGENDRE Paris. 1708. fol. editis praemissa.

u) Conf. BARNAGE Hist. Eccl. T. II. p. 1603. BAYLE Dict. T. II. art. Hildebert. not. A. B. p. 764. seqq.

nam magnam Hildeberto inuidiam conflauisse. Quaecunque autem eius rei ratio sit, illud verum est, a Berengario Hildebertum dialecticorum subtilitatum mysteria didicisse, et ad sacrarum literarum cultum adhibuisse; recteque inter scholasticae theologiae genitores, vel maiores potius scholasticorum referendum esse. Id enim ex tractatu eius theologico clarissimum est, quem ex antiquissimis corporum theologorum exemplis vnum esse, cui Robertus Pulley et Lombardus multa debuerint, quoque perspicuitate et breuitate sequentium temporum scriptores in hoc genere literarum superauerit, recte obseruatum est *Triuolienſium memoriarum literariarum* conditoribus *. Laudant Hildeberti eruditionem secularem et ecclesiasticam HENRICVS GANDAVENSIS † et TRITHEMIVS ‡.

§. L. Ex hac vero, quam succincte enarrauimus, philosophiae quae seculo vndecimo vixit, historia qualis eius facies fuerit, colligi sine difficili labore potest. Et inficiandum quidem non est, tenebras istas densissimas, quae seculum nonum decimumque operuere, nonnihil post seculum hoc medium dispulſas fuisse, nec defuisse huic seculo inclinanti viros ingenit acumine insignes; qui si in alia tempora incidissent, praecleari quid in philosophia praestitissent. Id quod Gerberti potissimum disciplinae acceptum ferendum est, qui cum dialectica mathematicarum scientiarum exercitia coniunxit, et ita ingeniorum aciem promouit. Hinc factum, vt, cum dialecticam solam ex philosophicis disciplinis illius aetatis philosophi retinissent, subtilis ingenii auxilio eius ratiociniis vsi ad argumentum haud raro metaphysicum descenderent. Quo euenit, vt dialecticae nomine hoc seculo metaphysica quoque comprehenderetur, inque huiusmodi φιλοσοφουμένων acutiores se nonnunquam exercebant. Cuius rei exemplum ex iis peti potest, quae supra de Anselmo Cantuariensi attulimus, quem in metaphysico argumento non infeliciter fuisse versatum, ex scriptis eius discitur. Tacemus, fuisse nonnullos, qui sublimiora μαθήματα attingere ausi, vulgi triumam miserabili ratione sectantis conditioni se eriperent. Verum parum haec omnia contulerunt ad felicitatem pristinam philosophiae restituendam, tantumque abest, vt ita ignorantiae et praetudiciis ex barbarie natis, quae omne philosophiae incrementum iugulant, totum succisum sit, vt potius noua inde ad philosophiam veram adspirantibus obiecta sint repagula. Vt enim taceamus, paucissimos fuisse, qui animum regnantis inscitiae et ignauiae eriperint, eosque seculo demum declinante caput erigere potuisse, reliquos situ squaloreque ingenia obduci fuisse passos: illi ipsi, qui naturae bonitate, et indolis praestantia ex hoc coeno emergere ausi sunt, in aliud inciderunt malum isto haud leuius. Nempe dialectica metaphysicis speculationibus et abstractionibus aucta et amplificata hoc potissimum seculo regnauit, vt ex tot testimoniis a nobis allatis sole meridiano est clarius. Huius vero philosophiae

*) 1708. Iuil. Art. 93. p. 1018.

y) De S. E. c. 8. p. 119.

z) Cat. S. E. c. 350. p. 88.

phiae qui se isto seculo praebebant studiosi, quod nonnulli magna **industria** fecerunt, ad id potissimum respiciebant animo, vt dialecticis argutiunculis et metaphysicis, quas iungebant, abstractionibus notionibusque generalibus, et propemodum sensu vacuis et vagis, theologiae capita exponerent, et surgentibus nouis opinionibus ita obstetricarentur, contradicentes autem istis argumentationibus oppugnarent et ad incitas redigerent. Quo pacto et rationis lumen cum reuelationis lumine confuderunt, et inanium controuersiarum aceruos cumularunt, et incertitudinem quandam scepticam introduxerunt, et opiniones nonnullas monstrosas Ecclesiae obtruserunt, et ita infelicem scholasticae theologiae foetum, diu iam in vtero conceptum ita fouerunt, formaruntque, vt tandem iusto vultu comtus circa seculi huius finem prodire in lucem potuerit. Quod ne sine teste dixisse videamur, ad vnam Berengarii controuersiam prouocamus, eamque, at sine praeiudicio partis et hypotheseos receptae studio, excutere Lectorem iubemus. Quamuis enim in illo culpatum fit, *quod dialecticis sophismatibus contra simplicitatem fidei apostolicae abusus, magis clara interpolauerit, quam dilucidauerit obscura*, fatendum tamen est, aduersarios eius non modo melioris commatis non fuisse, sed, cum dialecticis eum nugis, vt de Lanfranco iactant eius partis patroni, vicerint, multo deterius fuisse philosophatos, et ita omnem sanae philosophiae rationem pessimo sequentium seculorum, auctoritatem inde captantium, exemplo profligauisse. Cuius illustre specimen est, quod his Pseudophilosophiae praesidiis vsi, et ineptis, vagisque notionibus ratiocinationes suas suffulcientes transsubstantiationis dogma *ἀπὲρ γρηφῆς καὶ φιλοσοφίας* Ecclesiae hoc seculo obtruserint, et pro eo dogmate argumentationibus philosophicis pugnaverint, quod cum generalissimis et simplicissimis philosophiae veritatibus conciliare haecenus frustra philosophi aggressi sunt. Addimus his, ne dialecticae quidem studium tum ita viguisse, vt Aristoteles eam tradidit. Cuius praecepta quamquam in multis deficiunt atque peccant, et inutiles saepenumero de verbis contentiones suggerunt, ferri tamen magis possunt, quam straminea illa dialectica, quam ex Stoicorum schola cauillationibus suis dudum infami seruauit medii aevi infelicitas, seducta auctoritate Augustini, cui ista dialectica tribuebatur. Quamuis enim hinc inde esset, qui Graecae linguae paulisper gnarus Aristotelem ipsum legeret, vel versionibus quoque illustraret, vt de Nanno et Hermanno Contracto notatum, obscurae tamen mansere hae versiones et in monasteriis delituere, certe paucis quibusdam innotescerent in scholis publicis dialecticam Augustinianam pellere loco non poterant, donec seculo XII libri Aristotelis Constantinopoli ad Parisienses delati paulo magis innotescerent. Id quod ineunte isto seculo factum esse testatur RIGORDVS his verbis *: *In diebus illis anno 1000, legebantur Parisiis libelli quidam de Aristotele, vt dicebantur,*

a) In vita Philippi Augusti apud LAVNOIVM de varia fortuna Arist. in Acad. Paris. c. 1. pag. 127.

*tur, compositi, qui docebant metaphysicam, delati de nouo a Constanti-
nopoly, et a Graeco in Latinum translari.* Verum ne sic quoque inua-
lescere potuit Aristoteles, eo quod receptae seculis antecedentibus phi-
losophiae non concineret, et haereses fouere crederetur. Qua propter
vetiti et comburi iussi sunt, hi libri, vt infra suo loco narrabimus. Ex
his itaque manifestum est, quam parum philosophiae culturam adiuuerit
dialecticae studium, quod hoc seculo viguisse, et publice in omnibus
scholis traditum fuisse, ex narratis constat. Quamquam enim vbique
hoc seculo, ne Schola quidem apud Parisios excepta, hoc studium fer-
buit, nihil tamen genuit, nisi aut inutiles lites, et inanes disputationes,
vocesque nihili pro sapientiae thesauris suggestas, aut pertentosa dogma-
ta, eorumque vel leuem accusationem vel pertinacem defensionem. Cu-
ius exemplum valde memorabile hoc seculum nobis suppeditat in RO-
SCE LINO Compendiensi sacerdote. Hunc ex praestantissimis et
subtilissimis dialecticis fuisse, ipsi, qui graui pugna in eum insurrexere
aduersarii non negant. Hic vero dum notiones dialecticas SS. Trini-
tatis mysterio applicat, si non grauem errorem (quod deficientibus eius
scriptis definire non licet) inuexit, nouis sane vocabulis et philosophan-
di ratione a typo sanorum verborum abiit, et innumeras sibi molestias
atque lites cumulauit. Visus enim est tria introducere numina, docens,
tres in diuina natura personas eodem modo inter se differre, quo tres res
differunt: adeoque tres personas esse tres realitates differentes. Haec
eum docuisse perhibet, qui contra eum *de fide Trinitatis* scripsit
ANSELMVS CANTVARIENSIS. Apertum vero est, totam
controuersiam ad vocabuli, res, definitionem, reuocari posse: videtur-
que ea voce talem designasse naturam, quae cum genus habeat cum aliis
commune, per se tamen separatim subsistit, animarum enim angelorum-
que exemplo illustrat. Ita vero alienas notiones et vacuas sineque
sensu abstractiones dum adhibet, tremendi mysterii simplicitatem temerat.
Qui tamen, qua felicitate ad palinodiam in synodo Suesfionensi c10XCII
habi-

Roselinus.

b) Contrarium euincere satagit LAVNOIUS de scholis Celebr. C. LIX. Art. I. p. 178. qui quoque, quid ad obiectum a Trithemio exemplum Willeramii respondeat, supra iam retigimus. Parum autem eius rationes ad eleuandam Trithemii fidem faciunt. Nam licet apud alios nihil de hac publica Willeramii professione philosophica inueniatur, nondum tamen inde sequitur, eam non existisse. Solent autem scriptores medii aevi non omnia munera, sed plerumque vltimum tantum indicare. Abbatem vero Fuldensis fuisse Trithemius non ait, sed ex monacho Fuldensi tandem abbatem coenobii Merseburgensis, ex quo causa patet, cur eius mentio in annalibus Fuldensibus non fiat. Et quamuis ex narratione Trithemii anno 1064. Abbatis dignitate in Germania floruerit, non vero Lutetiae, recte tamen euincitur inde, seculo vndecimo medio, dialecticam eum

publica ibi professione docuisse, nec desuisse artium liberalium scholam, cum anno 1020. Si itaque medio seculo vndecimo dialectica apud Parisios personauit, cur non annis quoque aliquot prius. Quod enim Launoius vrget, Beccensem et Laudunensem scholam tum viguisse, nihil aliud probat, quam earum scholarum maiorem fuisse frequentiam, quam Parisiensis, non vero hanc plane continuasse. Hoc enim sufficit, vt de ea silere scriptores eius temporis potuerint, cum celeberrimorum virorum fama ex istorum potius monasteriorum scholis, quam ex Parisiensi prodierit.

c) HENR. GANDAVENSIS de S. E. c. 5. p. 118. vnde fallitur GERVASIUS abbas, vitae Abaelardi Auctor, qui Bellouacensem facit, itemque qui Britanniam dicunt, et Britanniam minorem cum maiore confundunt.

d) Opp. p. 41.

Hist. Philos. Tom. III.

4 Q

habita adductus sit ab Anselmo et Iuone Carnotensi, hoc loco enarrari non potest. Hunc autem Roscelinum Nominalium primum fuisse conditorem, eamque sectam per discipulum Abaelardum propagauisse, infra suo loco docebimus. Heic annotasse sufficit, hominem tricis dialecticis affuetum, et subtilitatibus vanis insudantem, dum cogitationes philosophicas theologiae affricat, ad hunc scopulum offendisse. Non disputabimus, vtrum Nominalium opinio, erroris illius ansam Roscelino praeberit; quam sententiam fouisse videtur ANSELMVS^e, contra Nominales in Roscelini refutatione disputans. De illo autem dubitandum est, totam istam controuersiam fuisse dialecticam, adeoque inanem, meliusque fuisse, si ab ea vtraque pars abstinuisset. Ceterum qui ex Aristotelica philosophia Roscelinum errorem suum haussisse contendunt^f, probe cauteque intelligendi sunt; cum ex supra dictis constet, Aristotelis logicam eo tempore nondum in vulgus innotuisse, sed lectas tantum esse praeter Augustini dialecticam Boëthii conuersiones nonnullas. Inter has cum et Porphyriana introductio fuerit, qua Praedicabilium natura explicatur, dubitandum non est: quin ex hoc potissimum fonte Roscelinus semina et errorum suorum et opinionis Nominalium hauserit. Dum enim Porphyrius prudenter quaestionem: an vniuersalia reuera existant, omittendam esse censet, de qua inter Platonicos et Stoicos mire decertari nouerat, occasionem supeditauit otioso Roscelini ingenio, eam nouo acumine ingenii aggrediendi definiendique. Quod quam longe fabulae ortum dederit, suo tempore accurate enarrabimus.

e) l. c. p. 42. 43. 44.

f) Obs. Hal. T. I. Obs. 15. §. 11. p. 187.

CAPVT TERTIVM

DE PHILOSOPHIA SCHOLASTICA,

SECTIO PRIMA

DE STATV PHILOSOPHIAE IN GENERE, A SECVLO XII VSQVE AD RENATA- TAS LITERAS.

§. I.

Quam misera philosophiae facies a seculo Christiano septimo vsque ad duodecesimum fuerit, satis proluxa tractatione hactenus exposuimus, ostendimusque, suppressa et neglecta eruditione inter homines Ecclesiae muneribus non fungentes, solos viros ecclesiasticos angustiis triuuii et quadriuii limitibus emarcidos philosophiae vultus conclusisse, declinante vero seculo vndecimo dialecticae studium metaphysicis subtilitatibus auctum inualuisse, inque hac palaestra Berengarium cum asseclis et aduersariis, praecipue vero Lanfrancum et Anselmum Cantuariensem, eius discipulum valde fuisse exercitatos, Roscelinum autem nouam Nominalium sectam, occasione Porphyrianae doctrinae de Praedicabilibus condidisse. Ex his autem non hoc modo conficitur, dialecticae studium circa finem seculi vndecimi iam emergere coepisse, et insignibus, quae hoc seculo duodecimo cepit, incrementis praeluisse: sed et seculo iam vndecimo factum esse, vt dialecticis subtilitatibus innumerae lites et controuersiae exorirentur, quae tandem occasionem dederunt, peculiare philosophandi genus constituendi, quod philosophia vocatur scholastica, eo quod ex scholis monasteriorum, in quibus dialecticae argutiae docebantur, prorepserit. Circa finem enim seculi XI iam in scholis peculiarem dialecticae professionem obtinuisse in antecedentibus Willeramii, Lanfrancique, aliorumque exemplis ostendimus. Idem vero seculi XII initio factum, quo omnis fere philosophia dialectica, metaphysicis subtilitatibus aucta in scholis publicis tradebatur, et prae reliquis artibus liberalibus iuuentuti studiosae inculcabatur. Testem damus *σὺγχρονον* PETRVM ABAELARDVM^a, cuius adolescentia in seculi XII initia incidit, ita de studiorum suorum primordiis

Sec. XII. dialecticae studio insigne.

ordiis apud Parisios differentem: *Quoniam dialecticarum rationum armaturam omnibus philosophiae documentis praetuli, his armis alia commutavi, tropaeis bellorum conflictus praetuli disputationum. Proinde diuersas disputando perambulans prouincias, ubicunque huius artis vigere studium audiebam, Peripateticorum aemulator factus sum. Perueni tandem Parisios, ubi iam maxime disciplina haec florere consueuerat, ad Guilelmum scilicet Campellensem, praeceptorem meum, in hoc tunc magisterio re et fama praecipuum. Ex quo loco, nisi nos omnia fallunt, clarum est, non cum Guillelmo dialecticae studium Parisiis renatum fuisse, quod vult Launoius, sed iam ante eum obtinuisse, huncque tantum eximia subtilitate excellentem summam dialecticae gloriam scholae Parisiensi conciliaffe. His vero dialectici studii incrementis quamuis metaphysicae disputationes accessissent, qualis illa est, quae ineunte hoc seculo inter Nominales et Reales viguit, tantum tamen abest, ut meliorem fortem nacta sit philosophia, ut potius ineptis istis contentionibus et inutilibus strophis indies magis corrumpetur, et de lana caprina haut raro disputaretur. Cuius memorabile exemplum iterum ex vita Abaelardi petimus, qui philosophiae studium sub Guillelmo a se diligenter cultum ita describit: Tum ego ad Guilelmum reuersus, ut ab ipso rhetoricam audirem, inter cetera disputationum nostrarum certamina antiquam eius de vniuersalibus sententiam patentissimis argumentorum disputationibus ipsum commutare, immo destruere compuli. Erat autem in ea sententia, de communitate vniuersalium, ut eandem essentialiter rem totam simul singulis suis inesse adstrueret indiuiduis, quarum quidem nulla esset in essentia diuersitas, sed sola multitudine accidentium varietas. Sic autem correxit istam suam sententiam, ut deinceps rem eandem non essentialiter, sed indiuidualiter diceret. Et cum hanc ille correxisset, immo coactus demississet sententiam, in tantam lectio eius deuoluta est negligentiam, ut iam ad dialecticae lectionem vix admitteretur, quasi in hac scilicet de vniuersalibus sententia tota huius artis consisteret summa. Hinc tantum roboris ac auctoritatis nostra suscepit disciplina, ut ii, qui antea vehementius magistro illi nostro adhaerebant, et maxime nostram infestabant doctrinam ad nostras conuolarent scholas etc. Dicemus de summo, si diis placet, controuersiae huius momento infra ex instituto, et quam amarus ex hac re fons calamitatum Abaelardo profuerit, in eius quoque vita exponemus. Hoc vero loco miserabilem subtilitatis philosophicae faciem ex ista narratione velimus intelligi, qua de rebus inanibus et verborum quibusdam significationibus ex praecisionibus mentis nonnullis obortis tam acriter dimicatum est. Tales autem ab hoc tempore complures fuisse, quorum dialectica non nisi, vaniloqua nugatrix fuit, ex SARISBERIENSIS^b testimonio, admodum luculento, quod supra iam produxi-*

b) Metalog. L. II. c. 7. p. 798.

duximus, disci potest. Neque tamen magnopere mirandum est, vanissima haec philosophiae ludibria tantopere exosculatos fuisse eius aetatis philosophos, cum non certior esset vel eminendi inter eruditos ratio, vel promotionis lautioris conditio, quam studium dialecticum, id quod Guillelmi supra nominati exemplo patet, quem ista dialecticae peritia ad sedem Catalaunensem promouit. Quod equidem iniquum videri queat, rerum tamen circumstantiis ea aetate mire conueniebat. Tota enim theologiae vis et robur in dialectica quaerebatur, eaque pro clauē habebatur, sine qua sacrae disciplinae adyta referari haud possent, qua vero qui potitus fuerit, rectam viam ingredi possit ad summam eruditionem. Id quod Abaelardus egregie docet, fassus, *se post susceptam professionem vitae monasticae sacrae plurimum lectioni studium intendentem, secularium artium disciplinam, quibus amplius assuetus fuisset, et quas ab ipso plurimi requisauerit, non penitus abiicisse, sed de his quasi hamum quendam fabricauisse, quo, illos philosophico sapore inescatos ad verae philosophiae lectionem attraheret.* Vnde mirifice laudat Abaelardum OTTO FRISINGENSIS^c, *quod monachus in monasterio S. Dionysii effectus ibique die noctuque lectioni ac meditationi incubans de acuto acutior, de literato efficeretur literatior.* Quo vero id euentu factum sit, in eius vita videbimus, quae occasionem dabit, noxiam hanc philosophandi rationem suis depingendi coloribus. Ita vero summopere enitebant praeclara, quae dialecticis nugis distorta et inflata tuebant, ingenia, tantaque erat eorum admiratio, vt vndique ad praeclaros dialecticae professores iuuentus conuolaret, eosque in coelum extolleret. Qua felicitate, magnae postea inuidiae parente vsus est idem Abaelardus, dignus, qui iterum appareat, vt intelligamus, quanta dialecticae hoc aeuo gloria fuerit. Ita enim Fulco in epistola ad eundem, post castrationem consolationem hanc afferens: *Affluentissime tibi paulo ante huius mundi gloria blandiebatur, et te incertis fortunae casibus esse obnoxium non sinebat aduertere. Roma tibi suos docendos trans mittebat alumnos: et quae olim omnium artium scientiam auditoribus solebat infundere, sapientiore te se sapiente transmissis scholaribus monstrabat. Nulla terrarum spatia, nulla montium cacumina, nulla concaua vallium, nulla via, difficili licet obsita periculo et latrone, quo minus ad te properaret, retinebat. Anglorum turbam iuuenum mare interiacens, et vndarum procella terribilis non terrebat: sed omni periculo contempto, audito tuo nomine ad te confluebat etc.* Talia de aliis quoque regionibus Fulco praedicat, quas affatim adolescentes ad Abaelardum misisse ait, vt in dialecticae mysteriis, quae omnem fere philosophiam tunc absoluebant erudirentur, de qua gloria atque fama ipse in *Historia calamitatum suarum* est videndus. Similibus fatis hoc seculo alii quoque dialecticae laude insignes vsi sunt, quorum nomina postea recensēbimus. Quem-

c) De gef. Friderici primi L. I. c. 47.

admodum autem superiori seculo sola Augustini dialectica, et scripta Aristotelis a Boethio et Victorino Latine versa legebantur, ita hoc quoque seculo non alii fontes dialecticae eruditionis patebant. Quamuis enim hinc inde esset non nemo, qui Graecum Aristotelis textum legeret, supra tamen iam obseruauimus, intra priuatae diligentiae terminos, quicquid Aristotelicum esset, solis Boethii versionibus exceptis, comprehensum fuisse, notumque ex loco Rigordi supra quoque iam adducto, libellos Aristotelis metaphysicos inuenite demum seculo XIII, ex Oriente allatos in Gallia noua versione innotuisse, et circa haec tempora Fridericum II. idem vt fieret in Gallia et Germania praecepisse, vt in sequentibus demonstrabitur. Qui itaque seculo vndecimo decurrente in academia Cantabrigiensi Aristotelis et Porphyrii libros praelegerunt^d, vt supra monitum, de solis libris dialecticis Aristotelis et Porphyrii a Boethio versis intelligendi esse videntur: inter Italos vero, Gallos et Germanos ita obtinuit, vt Boethii et Augustini scripta dialecticae hermathenae instar studiosis essent; id quod ex IOANNIS SARISBERIENSIS scriptis, praecipue vbi de ortu logicae differit, luculenter patet. Omnium tamen maxime Augustini inualuit auctoritas, adeo vt idem scriptor^e *temerarium esse pronuntiet ei obuiare*, id est contradicere: vnde ipse quoque in laudes dialecticae effusus Aristotelem quidem extollit, at dialecticam descripturus ad Augustinum prouocat, et hunc sibi auctorem classicum deligit, cuius auctoritate de dialectica pronuntiet. Negandum tamen non esse videtur, paulo frequentius circa medium seculum XII Aristotelis scripta dialectica nonnulla passim innotuisse; at haec priuatis tantum studiis patebant, et non ex Graeco, sed ex Arabico conuersa fuisse videntur. Quamquam, si dicendum, quod res est, versiones ille Arabicae, quae seculo XII confectae sunt, quales praestitisse Adelardum infra narrabimus, non tam dialecticam, quam physicam et mathematicam respiciebant? Illud extra dubium positum est, in publicis docentium cathedris hoc seculo Arabum philosophorum nomina adhuc ignota fuisse, vt vel ex solo Sarisberienensis silentio disci potest, qui cum scriptores classicos hoc aeuo citari solitos in *Policratice* et *Metalogico* frequenter alleget, nullibi tamen ad Arabes prouocat. Et ex his quidem fontibus philosophia hoc seculo hausta est, quoquamuis Aristotelem philosophantes reliquis philosophis, quorum nomina vix fando audiuissent, praeferrant, ad eius tamen praecepta raro obdictas causas recurrerant, et quae mediantibus versionibus Latinis in tanta Grae-

d) Anonymus in app. ad INEVLIVM Croilandiae abbatem apud LAVNOIVM de Scholis celebr. c. 44. p. 243. „Ad horam primam (in academia Cantabrigiae) frater Terricus, acutissimus sophista logicam Aristotelis iuxta Porphyrii et Auerois Ilagogas et commenta adolecentioribus tradebat.“ Ex quo loco colligi potest, tempore Gisleberti, de quo hic agitur, qui- que teste TRITHEMIO Cat. S. E. c. 353. p. 90. it. 1090. vixit, Cantabrigiae iam Aristotelis scri-

pta logica publica explicatione illustrata fuisse. Verum ipse sibi auctor fidem derogat, narrans, factum id esse secundum commenta Porphyrii et Auerois: quod falsum esse ex eo pater, quod Auerois tunc nondum natus fuerit, qui seculo XII demum vixit. Dubitandum tamen non est, quin Porphyrii et Boethii commentationes publicis lectionibus in Aristotelis dialecticam inseruiuerint.

e) *Metalog.* L. IV. c. 25. p. 906.

ta Graeci sermonis ignorantia ab eo defumebant, ita patrum allegationibus miscebant et turbabant, ut, quid philosophicum sit, quid ecclesiasticum vix dignoscas. Testem volumus iterum I O. S A R I S B E R I E N S E M f, cuius eruditio hoc seculo prae reliquis eminebat, qui praeter gentiles scriptores ad Albericum Rhemensem, Alcuinum, Ambrosium, Anselmum, Augustinum, Bedam, Bernardum Carnotensem, Boëthium, Cassiodorum, Gilbertum Pictaviensem, Guillelmum de Campellis, Hugonem de S. Victore, Isidorum, Victorinum aliosque huius generis prouocat. Et tamen ita sibi sobrietatem ea in re seruasse visus est, ut graui indignatione in compilatores seculi sui inuehat: *Compilant omnium opiniones, et ea, quae etiam a vilissimis dicta vel scripta sunt, ab inopia iudicii scribunt et referunt. Tanta est opinionum oppositiorumque congeries, ut vix suo nota esse possit auctori.* Fuerunt quoque hoc seculo multi, quibus Aristotelis nomen, quod scriptorum seculi IV, V et VI auctoritas commendauerat, valde erat exosum, quique philosophum nec lectum, nec intellectum vehementer carpebant. Id quod iterum ex S A R I S B E R I E N S I discimus, qui singulari capite in *Metalogico* e, *de his, qui Aristotelis opera carpunt*, agit. Qui locus cum satis luculenter nos doceat, quae Aristotelis sensim inualescentis auctoritas decurrente seculo XII fuerit, inspici meretur. Scribit enim inter alia: *Satis ergo mirari non possum, quid mens habeant, (si quid tamen habent,) qui haec Aristotelis opera carpunt, quae utique non exponere propositum fuerat, sed laudare - - Quidam auditores magistri Roberti de Meliduno librum hunc fere inutilem esse calumpniantur. Alii detrahunt categoriis, unde in commendatione earum diutius moratus sum.* In sequentibus quoque contra eos insurgit, qui veterum fauore potiores Aristotelis libros excludunt; Boëthio fere solo contenti, quorum palam esse, ait, *omnibus usque ad miserationem imperfectionem, qui in solo Boëthio tempus et rem consumserunt, ut fere nihil sciam.* Et tamen protestatur: *Aristotelem non ubique plane aut sensisse, aut dixisse, ut sacrosanctum sit, quicquid scripserit: nam in pluribus ait, obtinente ratione et auctoritate fidei conuinci errasse, siquidem non modo studiosum quemlibet, sed et Deum ipsum praua posse committere, dicat; item, prouidentiam Dei usque ad regionem Lunae progredi diffiteatur, et, ut diuinationem tollat praenoscentiamque futurorum, asserat inferiora non regi per diuinae decreta prouidentiae, nec angelorum prodesse opem, aut daemonum in his, aut in futuris aliquam esse perspicientiam. Esse et multos errores eius, qui in scripturis tam ethnicis quam fidelibus possint inueniri; verum in logica parem habuisse non legi. Inde sic eum accipiendum esse, ut ad promouendos iuuenes ad grauioris philosophiae instituta doctor sit non morum, sed disceptationum.* Ex quo loco memorabili discimus, innotuisse Sarrisberiensis aetate scripta Aristotelis logica, et se acutioribus non sine magna

f) L. II. c. 7. p. 798.

g) L. IV. c. 24. p. 907. c. 25. p. 907.

gna indignatione ceterae philosophantium turbae commendauisse, eo quod genio seculi disceptationibus fauenti inferuire viderentur, et ornatior esset dialecticae Aristotelicae ratio, quam illius, quae Augustino tribuebatur: abhorruisse autem eam aetatem a sequentium seculorum Ἀριστοτελισμῶν vitio, et displicuisse ei errores eius metaphysicos et ethicos, licet haud obscure pateat, eos non ex ipsorum scriptorum Aristotelis, quae tum nondum in vulgus edita erant, metaphysicorum lectione innotuisse, sed ex censuris scriptorum gentilium et Christianorum tantum fuisse notos. Alia seculi huius monumenta idem testantur, et quam hostiliter complures contra Aristotelis dialecticam signa mouerint docent. Quae de re legenda sunt, quae de litibus ob Aristotelis philosophiam in academia Parisiensi obortis attulit IO. LAVNOIVS^b. Exempla eius rei in sequentibus occurrent in vitis Abaelardi, Gilberti Porretani, Petri Lombardi, Petri Pictauini aliorumque, qui haereseos accusabantur ob nimium Aristotelis amorem, quo seducti eius errores in theologiam inuexisse videbantur. Maxime vero contemptus Aristotelis patuit in Abaelardi controuersia, in qua Bernardus, vehementi zelo in philosophiam Aristotelis infurrexit, et passim odium hoc suum ferente occasione prodidit, et id sibi gloriae fluxit, quod Aristotelis versutias non intelligeret. Et ut scias, dialecticam eius virum grauissimum, sed affectui nimis indulgentem, petere ecce quam mire philosophum fugilletⁱ: *Solus iste de sola virgine nascitur, et virginis vterum nouo et singulari partu diuinitas humana figillat. Vbi nunc Aristotelicae subtilitatis facunda quidem, sed infoecunda loquacitas? Si peperit, cum viro concubuit, velit, nolit, vertitur in habitum priuatio, nec adstringitur dialecticis terminis omnium terminator, ad cuius imperium perit natura, dissuescit consuetudo.* Alia huius generis passim occurrentia, breuitatis causa praetermittimus.

*Dialecticae,
Peripateticae
studium seculo XII
vehementer
feruens.*

§. II. Fecit tamen seculi huius, quo summo studio in dialecticas velitationes ferebatur, amor, magnaue quam de subtilitatibus, quae illis iungi solebant, metaphysicis conceperant opinio, gloriae, quam ea re consequerantur stimulo nutrita, ut vbique dialectica strepere vocemque attollere garrulam inciperet, passimque nouae scholae surgerent, quarum summa cura fuit, dialecticae praecepta tradere, et iis ducibus magnis clamoribus disputationes instituere. Suscepisse se hoc fatetur Abaelardus^k tanto feruore, ut cum ad Castrum Corbolii, Parisiacaе urbi vicinum scholas suas transtulisset, ut inde crebriores disputationis assultus, haec daret contra aduersarium opportunitas, ex immoderata studii afflictione correptus infirmitate cogeretur repatriare, quaesius tamen ardentius ab illis, quos dialectica sollicitabat doctrina. IDEM de praeceptore suo Guilelmo refert, eum induto habitu monastico in ipso quoque monasterio, ad quod se religionis causa contulisset, stat in

more

h) De varia fort. Aristot. in Academ. Paris. c. 1. seqq.

i) Serm. II. de Naty. dom.
k) Loc. cit.

more solito publicas exercuisse scholas et disputationes dialecticas frequenter instituisse. Causam eius rei perquirenti duo momenta occurrunt, quae magnum habuisse in eam influxum fatendum est. Vnum Saraceniça philosophia suppeditavit, quae tum temporis in Hispania quoque florebat. Hanc inter barbaras gentes excoli laudarique, hanc a Iudaeis quoque inter hos populos habitantibus non sine gloria disci, ingenia paulo liberiora, cultumque animi non prorsus negligentia videbant, inter suos autem contemni indignabantur; certe quam exiguo fructu ex sterilibus rivulis philosophia hauriretur, nullo fere negotio intelligebant. Vt itaque et sibi meliora pascua quaerent, et aliorum quoque conatus iuarent, ad Saracenos profecti sunt, et linguam Arabicam didicerunt, lectisque libris philosophicis, quos inter Arabes tum magno numero viguisse, et Aristotelis philosophiam explicuisse, in historia philosophiae Saraceniçae tradidimus, Peripateticam quoque philosophiam assecuti sunt; eam vero susceptis versionibus hominibus occidentalibus commendare sunt aggressi. Cuius quidem negotii suscipiendi seculo XI ad finem properante occasionem suppeditavit CONSTANTINVS AFER, monachus Cassinensis, cui, nisi fallimur, primo versiones librorum philosophicorum Arabicorum debemus. Is, narrante PETRO DIACONO in *Auctario ad LEONIS Chronicon Cassinense*¹, egressus e Carthagine, de qua oriundus erat, Babyloniam petiit, in qua grammaticam, dialecticam, geometriam, arithmetiçam, mathematicam, astronomiam, neq. non et physicam Chaldaeorum, Arabum, Persarum, Saracenorum, Aegyptiorum ac Indorum plenissime eruditus est. Completis autem in ediscendis istiusmodi studiis triginta et nouem annorum curriculis, ad Africam reuersus est. Quem cum vidissent Afri, ita ad plenum omnium gentium studiis eruditum, cogitauerunt occidere eum. Quod Constantinus agnoscens, clam nauem ingressus, Salernum aduenit^m, ibique sub specie inopis aliquamdiu latuit. Deinde a fratre regis Babyloniorum, qui tunc eo aduenerat, agnitus, ac in magna honorificentia apud Robertum ducem habitus est. Haec Petrus, qui in libro quoque de *uiris illustribus Cassinensibus*, cum philosophicis studiis plenissime eruditum Orientis et Occidentis magistrum nouumque effulgentem Hippocratem vocat, vt laudes TRITHEMIIⁿ et ARNOLDI WIONIS^o taceamus, quibus plerique ex recentioribus succinunt, qui res eius tetigerunt. Cassinense vero monasterium ingressus, et a Desiderio abbate^p lubentissime exceptus, ad transferendos optimos ex linguis Orientalibus libros se magna cura accinxit. Hebraeam enim, Syram, Chaldaicam, Graecam, Latinam, Italicam, Persicam,

Occasio commendatarum versionum scripturum Arabicorum. Constantinus Afer.

1) L. III. c. 35. T. IV. Script. Ital. a praestantissimo Muratorio editorum pag. 455. eadem repetit PETRVS de illustr. viris Cassin. c. 23. p. 180. Bibl. eccles. I. A. Fabricii.

m) Hinc scholae Salernitanae auctor praecipuus haberi solet, vid. CONRING. Antiqq.

Acad. Diff. III. p. 98. et Introd. in artem med. L. III. c. 26. SCHELHAMERVS ad h. l.

n) De S. E. c. 286. p. 180. de illustr. Bened. L. II. c. 70.

o) De ligno vitae V. 98.

p) Is Victor III. P. R. postea fuit.

cam, Arabicam, Aegyptiacam, Aethiopicam et Indicam linguam discere curauisse, facile credi potest IO. BAPTISTAE MARO ^q. Quamuis autem plerique, quos vertit, libri, medici fuerint, vnde a scriptoribus historiae literariae Medicinae negligi non solet ^r, sunt tamen quaedam, quae ad philosophiam quoque spectant. *Disputationem enim Platonis et Hippocratis in sententiis* eum scripsisse testatur PETRVS DIACONVS ^s, et libros de dogmatibus Hippocratis et Platonis se vidisse testatur Symphorianus Champerius. Extat etiam inter eius opera ^t, *de animae et spiritus discrimine*, itemque *de incantationibus epistola*, et alia, ex quibus patet, Constantinum philosophiam quoque non neglexisse. Hic vero cum ad solam physicam et rem medicam respexisset, paucis eo seculo, quod dialecticum fuisse supra probauimus, placere potuit. Accensum tamen viro- rum quorundam doctorum studium, vt quod inter suos non inueniebant, apud Arabes quaererent. Inter quos, praecipue circa finem seculi XI, mathematicarum disciplinarum amore exstimulatus, DANIEL a villa natali MORLEI in Norfolcia Angliae, Morleius, vel Monlegus dictus, post frequentatas Oxoniensem et Parisiensem academias in Hispaniam ad Saracenos abiit, Toletique mathematicas disciplinas et Arabicam linguam didicit, teste LELANDO ^u et BALEO ^v: quod vero PITSEVS ^x asserit, *eum in Arabiam iter suscipere disposuisse* probari non potest. Fructus huius morae inter Arabes laudati scriptores indicant, libros *de inferiori et de superiori parte mundi*, ad Ioannem Oxoniensem episcopum Nordouicanum, qui et ipse matheos studiosus erat; librumque *de principiis mathematicis*. Simile institutum seculo XII tenuit ROBERTVS RETINENSIS, qui et Ketenenfis dicitur, Anglus, Archidiaconus in Hispania Papiilonensis. Is enim post Galliam, Italiam, Dalmatiam et Graeciam lustratas, in Syriam tandem transit, et inter Saracenos commoratus linguam Arabicam didicit. Tandem in Hispaniam redux Pampelona archidiaconus factus anno clocxliiii obiit. Nominis vero famam meruit suscepta Petri Cluniacensis instigatione et precibus, Alcorani versione Latina, quam tamen ineptissimam et strigosam esse iudicat PETRVS DANIEL HVETIVS ^y. In eo vero labore socium habuisse Hermannum Dalmatam referunt PETRVS CLUNIACENSIS ^z et BALEVS ^a, quos vide. Hi vero omnes cum ad reliquas philosophiae partes parum conferrent, solis medicis scriptoribus vel theologis, vti dictum, insudando, ADELARDVS siue Athelhardus Anglus, Ord. S. Benedicti monachus Baduniensis siue Bathoniensis simili conatu philosophiam iuuare aggressus est. De eo GVILELMVS MAL-

Daniel Morley.

Robertus Retinensis.

Adelardus.

q) Ad l. c. Petri Diaconi.
r) Pleraque ad eius historiam literariam pertinentia pulchre complexus est FREINDIVS Hist. medic. P. III. p. 2. seqq. conf. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. XIII. p. 123. et Scriptores historiae medicae alii.
s) loc. cit. de Scr. Cassin.

t) Prodiere Basil. 1579. fol.
u) Cap. 220.
v) Cent. II. ser. 29.
x) pag. 254.
y) De claris interpret. p. m. 230.
z) Biblioth. Cluniae. p. 1010.
a) Cent. II. ser. 80.

MALMESBURIENSIS^b videndus, et post eum LELANDVS^c, BALEVS^d et RITSEVS, aliique historiae literariae scriptores^e. Vixit sub Henrico I, et mathematicarum atque physicarum scientiarum cupiditate inflammatus cum domi non haberet, vnde sitim restingueret, ad Saracenos abiit, linguamque Arabicam doctus tanta diligentia in naturae arcanis rimandis vsus est, vt physicam Arabum doctrinam artesque mathematicas egregie perdisceret, et philosophorum Graecorum ex Arabico versiones haud inuita Minerua susciperet. Scripsit is *quaestionum naturalium* librum, in quo dialogo cum nepote suo instituto de rebus physicis disputat, quem *dialogum de rerum suae naturalium compositorum causis* ad Richardum Baiocensem episcopum edidit EDMUNDVS MARTENE^f. Ex eius prologo patet^g, Adelardum in Gallia iuxta Laudis dunum philosophiam docuisse, quam cum disciplinis mathematicis iunxit, vnde complura eius scripta physica et mathematica passim in bibliothecis reperiuntur, quae diligenter recensuit CASIMIRVS OVDINVS^h. Inter ea *versio* quoque *Euclidis* est, confecta ex Arabico. Fallitur autem OVDINVS, dum nullibi huius scriptoris mentionem fieri putat, quam apud THOMAM IAMESIUMⁱ, nam Guilhelmum Malmesburiensem iam eius meminisse supra iam obseruatum, cuius locum produxere Io. SELDENVS et HERMANNVS CONRINGIUS^k. Fefellit itaque coniectura eruditissimum HEYMANNV^l, suspicantem Adelardum forte ab Abaelardo non esse diuersum; cum vterque anno clocxx docuisse in Gallia dicatur, in qua ignotum sit Adelardi, notum autem Abaelardi nomen, qui et mathematicus habitus sit, et magistri axioma nomenque tulerit, et ex Britannia minore fuerit oriundus. Adelardum enim ex Anglia oriundum ab Abaelardo et gente, et loco, et studiis diuersum esse, ex dictis clarissimum est. Inter Germanos simile quid tentasse Othonem Frisingensem contendit ADAMVS TRIBBECHOVIUS^m, obseruans, *Caroli M. aetate iam versos ex Arabicis Aristotelicorum libros aliquot, vt ex TRITHEMIO ad annum MCCCLX constet; postmodum vero Othonem Frisingensem reliquos ex Hispaniis et potissimos interpretum Arabicorum sumptibus haud paruis ex Hispaniis curauisse apportandos, cumque generis et opum gratia floreret, eosdem verti et in scholis praelegi iussisse*. Sed mire tempora confundit Tribbechouius, seductus a TRITHEMIOⁿ, qui Fridericum I. cum Friderico II miscet, et Ottonem nepotem, ait, fuisse Friderici II, quod falsum esse, in sequentibus dicemus. Hunc enim

4R 2

impe-

b) Degestis reg. Angliae L. II. c. 19.

c) Gap. 171.

d) II. 69.

e) Conf. SELDEN. Orig. Alex. p. 156. CONRING. I. c. suppl. LII. p. 349.

f) Anecdotor. T. I. p. 292.

g) Dialogum de rerum compositorum causis a libro Problematum suae naturalium quaestionum LXXVI distinguit FABRICIUS Bibl. Lat. med. T. I. p. 29. Verum vnum idemque scriptum esse, sed variis titulis insignitum coniecere licet, ex

variis eius inscriptionibus ab Oudino ex catalogo msc. Angliae recensitis, et ex ipsa docendi ratione. Msc. tamen cum non viderimus, nihil definiemus.

h) De S. E. T. II. p. 1016.

i) In ecloga MSS. Ox. et Cantabrig.

k) II. cit.

l) Act. philos. Vol. III. p. 581.

m) De DD. Scholast. c. III. p. 128. c. VI. p. 322.

n) De S. E. c. 477. p. 118. 119. Annal. Hirsaug. T. I. p. 596.

imperatorem Arabicas versiones apportari earumque versiones confici et praelegi in Athenaeis publicis iussisse, cum ex Auentino Tribbechouius obseruauisset, Radeuici vero testimonio demonstrauiisset, philosophiam Aristotelis Ottonem primum fere Germaniae intulisse, perperam inde concludit, Frisingensem episcopum versiones has Arabicas Friderico suppeditauisse. Qua ratione dimidii fere seculi parachronismum committit; Fridericus II enim ineunte demum seculo XIII has versiones fieri curauit. Ottone anno **CLXXVIII** demortuo. Non audiendus itaque est Tribbechouius, et ex philosophica historia eliminanda haec fabula. Neque tamen ita negamus, medio seculo XII versiones quasdam librorum philosophicorum ex Arabicis confectas lectas fuisse, et quod **IO. SELDENVS** ^o tradit, primum id factum sub Lothario Saxone et Friderico Aenobarbo. Qualem versionem forte vidisse Ottonem Frisingensem, non ab omni verisimilitudine alienum, quemadmodum probabile quoque est, earum paucitatem raritatemque occasionem dedisse Friderico II, de nouis pluribusque exemplaribus dispiciendi. Has autem versiones etiam in Gallia tandem innotuisse, vix negandum videtur **PETRO GASSENDO** ^p, qui circa adolescentiam Parisiensis scholae eas iam vulgatas esse contendit, qui tamen ipse quoque in constituendis temporibus non satis accuratus est. Et hac quidem ratione dialectica et metaphysica quoque Aristotelis scripta inter Gallos, Germanos, Italosque sensim inualuisse, certum videtur. Alterum, quod Peripateticam philosophiam orbi philosophico notiozem fecit, momentum, ipsa Graeca exemplaria scriptorum Aristotelis suppeditant, quae hoc seculo Constantinopoli in Occidentem delata esse constat. Licet enim nonnullis in locis ea a monachis quibusdam Graece doctis legerentur ^q, plerique tamen, ob Graecae linguae ignorantiam ea negligebant, contenti versionibus Victorini et Boethii. *Ast in diebus illis, anno nempe **CLCCIX**, ^r legantur Parisiis libelli quidam de Aristotele, ut dicebantur, compositi, qui docebant metaphysicam, delati de nouo a Constantinopoli et a Graeco in Latinum translati, quae verba sunt **RIGORDI** ^r scriptoris coaeui, adducta a **IO. LAVNOIO** ^s. Qui **HVGONIS** quoque continuatoris **ROBERTI S. Mariani Antistiodorensis** monachi verba affert, ex quibus constat, etiam libros Aristotelis de naturali philosophia tum Parisiis lectitari coepisse. Ex quibus locis recte, nisi fallimur, collegit **NATALIS ALEXANDER** ^t, et physicos et metaphysicos Aristotelis libros Parisiis tum lectos fuisse, praecipue cum non insolitum fuerit, sub metaphysicorum librorum nomine naturales quoque intelligere. Illud certum, et Rogerii Baconi testimonio quoque a **IO. SELDENO** ^u euictum, naturales et metaphysicos libros anno **CLCCIX***

theo-

o) Orig. Alexandr. loc. cit.
 p) Exercit. paradox. adu. Aristoteleos, Ex. III.
 pag. 74
 q) Exemplo esse potest Hermannus Contractus
 S. Galli philosophus.

r) In vita Philippi Augusti.
 s) De fort. Aristot. c. I. p. 127.
 t) Hist. Eccles. T. VII. c. 3. art. 2. p. 76.
 u) De I. N. et G. L. I. c. 2. p. 35.

theologos Parisienses suis legendos interdixisse, adeoque utrosque tum lectos fuisse. Ita personante in cathedris Parisiensibus philosophia Aristotelis, ab iis, qui in hac celeberrima Mufarum sede philosophiam didicerant, aliorum quoque traducta et propagata est. Factum id praecipue in Germania cura OTTONIS FRISINGENSIS, viri doctissimi, magnique suo tempore literarum praesidii. Is Leopoldi S. Archiducis Austriae et Agnetis, filiae Henrici IV filius, Conradi III imperatoris frater vterinus a patre collegio quidem, Neoburgi recens a se exstructo praefectus erat. Cum autem summo discendarum vberius literarum desiderio flagraret, deposita praepositura ad Parisiensem scholam conuolauit, et philosophiam ibi Peripateticam didicit, factus postea monachus Cisterciensis in coenobio Morimundensi, eiusque abbas tandemque episcopus Frisingensis, cancellarius insuper imperatoris a Conrado fratre renunciatus, de cuius rebus passim historici praecipunt. Is eo tempore Parisiis literis operam dabat, quo P. Abaelardi et Gilb. Porretani controuersiae vigeant, quas ex dialectica originem cepisse infra demonstrabimus, ipseque pulchre obseruauit episcopus eruditissimus. Tum itaque Aristotelicam philosophiam discens tanta eruditione scholasticum cursum absoluit, ut, obseruante WIGVLAEO HVNDIO magistri, id est, doctoris theologiae gradum in ista academia obtineret. In Germaniam vero redux, Frisingaeque episcopus constitutus, philosophiam Peripateticam inter suos introduxit, et praecipue dialecticam Aristotelis Germanis commendauit. Testes damus non modo Aeneam Syluium et HELMOLDVM, scribentes: *Ottonem primo omnium docuisse Bauaros rationem disputandi Aristotelicam; sed et RADEVICVM, eius amanuensem, cuius in continuatione historiae Friderici ab Ottone scriptae haec verba sunt: Literali scientia non mediocriter aut vulgariter instructus inter episcopos Alemanniae vel primus vel inter primos habebatur, in tantum, ut praeter sacrae paginae cognitionem, cuius secretis et sententiarum abditis praepollebat, philosophicorum et Aristotelicorum librorum subtilitatem in topicis, analyticis atque elenchis, fere primus nostris finibus apportauerit.* Magna inde fama Ottonis, cum rara auis eo tempore in Germania esset huiusmodi philosophus. Vnde tumulo eius inter alia inscribi curauit RADEVICVS:

*Cuius frequens otium in philosophia,
Maius exercitium in theologia,
Foedus sibi mutuum in philologia,
Nunc sit ei speculum summa theoria
Ipse dedit strepere logicum tumultum,*

4 R 3

Hoc

x) Vid. CAR. DE VISCH Biblioth. Cisterc. p. 255.

y) Vid. TRITHEMIVS de S. E. c. 477. p. 118. FABRICII Bibl. Lat. med. T. V. p. 551. seqq. & quos magno numero laudat.

z) De gestis Frideric. L. V. c. 46. seq.

a) Metropol. Salisb. p. 155.

b) De Slaus L. II, c. 9. T. II. Scriptor. rerum Brunsvic. Leibnizii.

c) L. IV. c. 2.

*Hoc in eius cinere totum est sepultum,
Talem nemo plangere potest satis multum.
Quis nunc tantam gratiam formis affirmabit?
Aut quis elegantiam dictis assignabit?
Quis ad consequentiam tropos reuocabit?
Heu qualem sententiam schola vento dabit?
Quid rerum compactio sagax dum rimatur,
Mathesis abstractio quid, dum contemplatur,
Quod nihil priuatio per hunc dum probatur;
Quid ambarum actio, morte sciri datur.*

Ex quo elogio liquere putamus, Ottonis cura dialecticae Peripateticae studium inter Germanos tantopere hoc seculo inualuisse, vt inter summa eruditionis decora magnamque felicitatem numeraretur.

*Philosophia
inde impedita,
non vero pro-
mota.*

§. III. Parum hac ratione philosophiae incrementa promota fuisse, omnino fatendum est. Ipsa enim Aristotelis philosophia talis non erat, qualis requirebatur, ad vera philosophiae addiscenda mysteria. Quae si satis proba et recta fuisset, impossibile tamen fuit huic seculo, eius ar- cana satis assequi, cum et Graecam linguam plerique ignorarent, et ab earum literarum cultu essent alieni, sine quibus Aristotelis philosophia intelligi nequit. Quare solis versionibus fidentes veram mentem philosophi assequi multoties nequibant. Vt taceamus magnam hoc seculo regnauisse veteris philosophiae ignorantiam, sine cuius tamen cognitione impossibile est philosophi scripta satis obscura intelligere. Mirum itaque non est, theologos Parisienses, quos non intelligebant, libros, haere- seos suspectos habuisse, eosque prohibuisse. Igitur sola dialectica extol- lebatur, et excolebatur, quae quanto studio culta sit, supra iam tetigi- mus, quo vero fructu, mox dicemus. Maius tamen malum inuexe- runt versiones Arabicae, Latinis auribus accommodatae. Eas enim infausto- fidere et indignante Minerua factas esse, in historia philosophiae Sarace- nicae iam ostendimus, et iaculento exemplo in Auerrois vita illustraui- mus. Has malas vero, Latinas faciebant peiores huius seculi homines, vt ex illo specimine, quod non sine indignatione exhibuit L V D O V I- C V S V I V E S^a, disci potest. Ast hi fontes plerisque philosophantibus erant, ex quibus haurienda erat philosophiae Peripateticae cognitio. Sed ferri tamen id utcunque potuisset, si in his pestis illa substitisset, sed de- teriora inde mala exorta sunt. Omnis enim illa labes, quam in philoso- phia Saracenorum notauimus, ex scholis Arabum ad Latinos transmi- grauit, et tum mos ille argumentum theologicum rationibus explicandi dialecticis et sceptica ratione magna subtilitate de diuinis rebus armis phi- losophicis pugnandi, tum ipsa principia dialectica et metaphysica ad re- uelationis mysteria applicata inualuerunt, et ita philosophia et theologia scho-

d) De causis corr. Art. L. V. p. m. 411.

scholastica Muhammedanorum suo modo ad Christianos transfugit. Qui cum ab aliquot seculis non parua rei huius a maioribus accepissent exempla et specimina, malo hoc indies vires capeffente, vt in antecedente capite demonstratum, magnis ea de re praeiudiciis occupati summo feruore et contentione ad hanc insaniam properarunt, quodque haftenus in solis monasteriorum scholis factum erat, iam in publicis Academiis studiisque, quae vocabantur, generalibus praelecta, tradita et inculcata in morem transibant, ipsa consuetudine probatum et auctoritate munitum. Ex quibus, vt hoc obiter moneamus, intelligi potest, quid de quaestione statuendum sit: vtrum scholastica philosophia et theologia a Saracenorum theologia et philosophia deriuanda haecque pro illius parente agnoscenda sit? Quod post THOMAM CAMPANELLAM^e afferuere, TRIBBECHOVIUS^f, HOTTINGERVS^g et alii. Nempe iam ante vulgatam inter Latinos philosophiam Saracenicam librosque Arabum philosophicos, monstrum illud formari coepisse, indubitatis exemplis seculi decimi et vndecimi supra probatum dedimus, et vel ex solo Lanfranco vel Anselmo Cantuariensi disci potest. Ast fatendum simul est, ex quo philosophia Saraceni seculo XII Occidentis Christianis innotuit, plenis eos amplexibus inconditum philosophiae genus recepisse, et infanientium more in dialecticam debacchatos malum malo augendo ad theologiam eam transtulisse. Quo factum est, vt philosophia scholastica maturo partu tandem egressa in lucem hoc seculo prodiret, et innumera litium infaustarum agmina, et disputationes inconditae exsurgere.

§. IV. Exempla infausti euentus memorabilia esse possunt noti illi errores et vehementes, quae ex iis exortae sunt contentiones atque lites, quas nonnulli philosophi seculo XII et XIII ineunte disseminauerunt, et quibus praelusit Ioannes Roscelinus, vt in praecedente capite dictum. Rem in ciuitatis Christianae historia accurate enarrandam, paucis hoc loco strictimque recensimus, vt quos fructus Pseudophilosophia haec tulerit, luculentis exemplis patefcatur. Et Abaelardi quidem controuersiam hoc loco non tangemus, cum celeberrimi philosophi historia infra nobis accurate exponenda sit. Nec producendum esse putamus Arnaldum Brixensem, Petri Abaelardi discipulum, quem dialecticae studium ad haereticam prauitatem seduxisse, et pertinaci studio magistri erroribus addixisse clamat BERNARDVS^h. OTTONEM FRISINGENSEMⁱ enim, qui virum ipsum nouerat, consulentibus patet, non tam errores theologicos, quam acrem, quam in clerum exercuit, censuram grauemque de potestate Ecclesiastica imminuenda sententiam Bernardum, virum quidem pium, sed vehementem ordinis sui parastatam in eum armauiffe. Potiori iure huc referri potest Gilbertus Porretanus, de quo vero cum infra differendum sit, heic nihil afferimus. Maxime vero notari meretur

Errores ex hac Pseudo-philosophia exortae nataeque inde controuersiae.

e) De gentilismo non retinendo p. 19.
f) De DD. Scholast. C. III. p. 128.

g) Hist. Eccl. Sec. XII. p. 90. seqq.
h) Epist. 195. i) De Gest. Frid. I. L. II. c. 20.

Almerici con-
trouersia.

tur hoc seculo XII, et sequente Almarici et Daudis de Dinanto *historia* et controuersia, quae tota ex philosophia orta fuit, exemplumque esse potest luxuriantis et ineptientis seculi, et deliramentorum ex scholastico philosophandi genere exortorum. Et ALMERICVS quidem Carnotensis, qui Parisiis theologiam docuit, ex Abaelardi disciplina et philosophia plurimos concepisse errores visus est concilio Parisiensi secundo anno CIOCCIX congregato, in quo ipse eiusque sectatores ob quosdam articulos erroneos in ecclesiam inuectos damnati sunt. Nos illos, qui ad theologorum subsellia pertinent, eis excutiendos relinquimus, qui in exponenda controuersiarum sacrarum historia desudare solent *, errores eius philosophicos tantum expositori. Quorum summam ita exposuit GERSON †, cuius locum produxit IACOBVS THOMASIVS ‡: *Omnia sunt Deus; Deus est omnia: Creator et creatura idem; ideae creant et creantur; Deus ideo dicitur finis omnium, quod omnia reuersura sunt in ipsum, vt in Deo immutabiliter conquiescant, et vnum indiuiduum atque incommutabile permanebunt. Et sicut alterius naturae non est Abraham, alterius Isaac, sed vnius atque eiusdem: sic dixit omnia esse vnum, et omnia esse Deum. Dixit enim Deum esse essentiam omnium creaturarum.* Graue hoc ἔγκλημα esse, quilibet intelligit, et errorem pestilentissimum, multoties quidem in orbe philosophico recoctum fouere, videt. Quem vero priusquam exponamus, quaerendum prius est, vtrum vere hunc errorem Almaricus errauerit? Valde enim suspecti iudices sunt theologi Parisienses: Cum enim aegerrime ferrent, dialecticam Augustini, cuius tanta hactenus in cathedris philosophantium fuerat auctoritas, negligi, et Aristoteli, homini gentili postponi, nec pati possent, nouos hos homines supra suum captum, vsos scriptis Aristotelis physicis et metaphysicis, asfurgere et philosophari, indigne autem non ferre non possent, auditores relictis doctoribus pristinis ad nouos magistros properare eorumque replere auditoria (quae res vna nunquam non litibus pugnisque innumeris excitandis suffecit) odio et inuidia in eos accendi debebant, idque ita factum esse, luculentissime testabitur Abaelardi historia infra enarranda. Cuius cum imitatore esse Almaricum concilii huius PP. clamauerint, ideoque Aristotelis quoque libros damnauerint, quod ex his radicibus nouus hic surrexisset furculus visus esset, non iniusta suspicio oboritur, inuidiam plus in damnando Almarico valuisse, quam philosophiam, praecipue cum non viuus, audita eius explicatione et apologia, damnatus fuerit, sed post fata demum reiectus, tanta inhumanitatis ferocia, vt corpus sepulchro eiiceretur, locoque infami conderetur, vt ex ROBERTO historico exposuit Io. LAVINOIVS §. Quibus probe expensis fatemur, totum huius concilii iudicium

k) Vid. EDM. MARTENE Anecdor. T. IV. p. 163. BVLAEVVS Hist. Acad. Paris. T. III. p. 24. 28. NAT. ALEXANDER Hist. Eccl. T. VII. p. 75. et scriptores H. E. plerique.
l) De conc. metaph. cum log. P. IV.

m) De exist. mundi Sroica Diss. XIV. p. 200. Conf. EIVSD. Orig. Hist. Phil. et Eccles. n. 39. p. 112.

n) De fort. Aristot. in Acad. Paris. c. I. p. 129.

cium nobis valde esse suspectum, viderique nobis verisimillimum, Almaricum Realium hypothefibus innutritum talia docuisse, quae cum argumentum theologicum ab invidia ductum accessisset, deductis consequentis odiosis tandem eam formam acceperint, quam Gersonis verba depingunt: licet fieri quoque potuerit, vt discipuli eius, qui tanquam mali commatis homines apud LAVNOIVM^o depinguntur, incauta quaedam praeceptoris dogmata pessime applicuerint, et ad novos errores traduxerint. Verum de his et similibus certi quid statui haud potest, eo quod ipsius Almarici et sequacium scripta nobis desint, et incerta sit aduersariorum eum damnantium fides. Quod si tamen supponimus, vera esse, quae ipsi tribuuntur, cum nec impossibile, nec prorsus improbabile sit, Almaricum prurientis ingenii curiositate instigatum eiusmodi sibi de rerum omnium origine systema metaphysicum formauisse, quale illi Gersonis verba tribuunt, altera iam nobis quaestio exurgit; ex quo fonte hos errores Almaricus hauserit, vtrum ex philosophia Platonica an ex Aristotelica hos riuulos impuros in suae philosophiae latifundia deduxerit? Prius visum IACOBO THOMASIO^o, viro veteris philosophiae peritissimo. Is enim obseruat ex Hostiensis, *Almaricum errores suos libro cuiusdam Ioannis Scoti debere, illius puta, qui alias Erigena vsurpatur, nonoque Christiano seculo viuens Pseudo-Dionysium Areopagitam, cuius ipse magnus admirator fuit, primum latinitate donauit. Pseudo-Dionysium autem Platonicum fuisse, ne illos quidem negare, qui pro Germano habeant Areopagita. Esse vero mysticam theologiam, cuius antiquissimus scriptor iste Dionysius habetur, Platonicae philosophiae traducem.* Haec alibi^o latius profequitur, exponitque, quemadmodum paulo post, quam apud Latinos haec theologia formulam artis accepit, Almaricus ipsi atrox venenum suffuderit, Enthufiasmi supra Platonem praeco portentosus. Aliter tamen B. IO. FR. BVDDEVS^r, qui posteriorem sententiam amplexus, ex philosophia Aristotelica hos errores Almarici deriuandos esse contendit. Prouocat is, partim ad testimonium Rigordi^s, qui clarissime prodit; *Libellos Aristotelis metaphysicos in synodo Parisiensi ideo damnatos et igni tradendos iudicatos esse, quod non solum haeresi Almarici sententiis subtilibus occasionem praebuerint, sed et aliis nondum inuentis praebere possent*: partim ad naturam systematis Platonici, quod materiam a Deo, ipso obseruante Thomasio, longius remouet, quam systemata reliquorum gentilium philosophorum omnia; partim ad errorem discipuli Almarici, Daudis de Dinanto, qui Deum dixit esse materiam primam, errore Peripatetico, non Platonico. Nostra opinione, salua virorum celeberrimorum auctoritate, quorum cineres

o) De furr. Arist. loc. cit.

p) Il. cc.

q) Orig. Hist. Phil. l. c.

r) De haeref. ex Phil. Arist. ortis, Obs. Hal.

Lat. T. I. Obs. 15. p. 200. Anal. p. 333. Thef. de Atheismo c. I. §. 23.

s) In P. ΠΙΤΗΘΕΙ undecim script. p. 208.

res ob praestantissimam eruditionem merito veneramus, vterque ex vero vidit aliquid, neuter verum omne detexit. Quod vt luculenter demonstramus, Lectori ea in memoriam reuocamus, quae supra de Ioannis Scoti Erigenae philosophia prolixè differuimus, ostendimusque philosophum Britannum electo sibi enthusiastico philosopho Pseudo-Dionysio praeceptore, totum systema emanatium recepisse, adeoque eius principiis conuenienter docuisse, omnia esse ex Deo, cuncta ex eo emanasse, esseque in illum reditura, resque ideo omnes vnum quid esse, non sensu quidem Eleatico, Stoico, vel Spinozistico, sed Alexandrino: Hoc autem systema rationibus physiologiae Peripateticae accommodauisse, quod et ipsum hunc Enthusiasmum patitur, eo quod supremus motor in reliquas intelligentias modo ordineque subalterno, et mediante intelligentia vltima, quae intellectum vniuersalem hominum constituit, in ipsum humanum genus influxum habet, et intellectus humanus actius pars sit illius intellectus vniuersalis ex Deo progressi. Haec si supponimus, vt negari salua historiae philosophicae fide non possunt, non reiiciendum nobis esse videtur Hostiensis et Odonis Tusculani testimonium, afferentium, Almaricum ex libris Ioannis Scoti hos errores hausisse. Valde in eo confirmamur, non modo horum testium auctoritate, sed quoque bulla Honorii III. P. M. ad quam supra iam prouocauimus. In ea enim papa satis luculenter docet, *Parisiensem episcopum, sibi significauisse: inuentum esse quendam librum, qui per isis (de naturae diuisione) rituletur, tot scatentem vermibus haereticae prauitatis, vt in prouinciali Senonensis archiepiscopus concilio iusto Dei iudicio eum reprobauerit; hunc autem librum claustrales nonnullos et scholasticos viros studiose legere etc.* Haec cum anno 1100 scripta sint, facile intelligi inde potest, episcopis et theologis Galliae ante hunc annum librum istum suspectum fuisse, et in isto concilio prouinciali, cui archiepiscopus Senonensis praefuit, tanquam fontem haereseos Almarici reiectum fuisse. Argumentum hoc historicum aliud confirmat, ex ipsa libri Scoti inspectione desumptum, cuius verba cum superiori capite iam adduxerimus, nolumus actum agere, eaque heic iterum apponere, sed Lectorem rogamus, vt ea mente reuoluat relegatque, clarissime enim parallelismum inter Scoti et Almarici placita deprehendet. Nec nos magnopere moratur, quod Buddeus vehementer vrget, philosophiam Platonis nimium materiam a Deo remouere, vt dici possit, omnia esse vel Deum vel ex Deo: Non enim hoc inficiamur, immo fatemur, dum materiam Deo opponit coaequalem, non potuisse Platonem eam deriuare ex Deo: haec vero ad hunc locum proprie non pertinent, vbi non de primae Academiae placitis, sed de systemate Platonico-Alexandrino sermo est, quod dualisticum Platonis systema in emanatium mutauit, vt inuictis rationibus *Tomo secundo* demonstratum est. Ex hoc Alexandrino fonte autem et Dionysius ille personatus et Ioannes Scotus sua hauserunt, quibus

bus vetus Platonismus oblixi haud potest. Cum autem et lectus et magni habitus sit iste laruatus scriptor inter Gallos, cur non dici queat Almaricum eiusque sequaces, si modo talia docuerunt, quae illis tribuuntur, ea ex his lacunis hausisse? Neque tamen Peripateticam philosophiam nihil ad hos errores incrustandos contulisse, statuendum est, quae praecisionibus mentalibus, et abstractionibus metaphysicis eo tempore circa has nugas valde occupata erat. Exorta enim, obstetricante Rucelino, Nominalium secta, qui in contrariam partem transiuerant Reales eo potissimum contradictionis aestu abrepti delati sunt, vt ex parte rei omnia esse vnum dicerent, quamuis ex parte indiuiduorum variis accidentibus modificarentur. Hanc Guilelmi Campensis sententiam fuisse, *ABAE LARDVS* clarissime prodit scribens: *Erat in ea sententia de communitate viuiversalium, vt eandem essentialiter rem totam simul singulis suis inesse adstrueret indiuiduis; quorum quidem nulla esset in essentia diuersitas, sed sola multitudini accidentium varietas.* Quae opinio an ipsi Aristoteli placuerit, vel an ex Eclectica schola ad Scholasticos peruenerit, hoc loco expendere nihil refert, et difficulter ex ipsis Aristotelis scriptis definiri potest? illud vero certum, medio aeuo hoc dogma pro genuino Peripatetico fuisse habitum, et, verisimiliter ex intellectu actiuo vniuersali ab Aristotelicis admissio ortum suum accepisse. Posito enim hoc intellectu vniuersali; qui rerum omnium in se ideas complectitur, has quoque omnes vnum quoddam vniuersale esse, et indiuiduis tantum applicari, vt intellectus essentialiter vnus cum singulis hominibus communicetur facile colligebant acutissimi philosophi. Haec cum Almaricus in scholis dialecticorum didicisset, istis principiis imbutus, lectis Scoti et Dionysii libris non potuit non statuere, omnia esse vnā essentiam, ideas creare et creari, cuncta redire in Deum, etc. cum haec, si non ratione ipsius systematis, ratione dogmatis tamen et τῆς Θεολογίας mire cum principiis Realium concinerent, et metaphysica Aristotelis frigidam his dogmatibus suffunderet. Ex quibus satis luculenter constare putamus, et Platonismum Alexandrinum et Peripateticismum inter se iunctos hos errores gignere potuisse. Qui vterque licet mire differre videatur ab altero, notum tamen ex vtriusque historia est, syncretismum Alexandrinum in concordiam vtrumque redigisse, luculento quoque exemplo Thophaili didicimus, Arabes similem in modum Enthufiasmum Aegyptiacum et Platonicum cum physiologia Aristotelis coniunxisse. Ex his vero tertia, quae de Almarici erroribus agitari solet quaestio solui potest, vtrum Spinozae isto dogmate praeluserit? quod praeter adductos cel. REIMMANNVS quoque tuetur. In ea quaestione enim definienda ad illa recurrendum est, quae in superioribus prolixè satis de Enthufiasmo et Atheismo sectae Eclecticae itemque philosophiae Orientalis et Cabbalisticae diximus.

Systema enim emanatiuum a Spinozistico

4S 2

t) Hist. Calam. suar. c. 3.

u) Hist. Atheismi S. III. c. 3. §. 8. p. 341.

nozifitico longe differt, aliudque hoc eorum vnum et diuerfum est ab vno Eleatico, Stoico, Spinozifitico, quae tamen ipfa quoque inter fe differunt. Si enim Gersonis verba fine vlla haefitatione pro veris admittamus, patet tamen, effluxum et refluxum in Deum Almaricum ftatuisse, quod separationem, emanationem et egressum ex Deo inuoluit, et a Spinozifitica modificatione vnus substantiae longe differt, et Enthufiasmum magis gignit, atque deifmum et quandam rerum omnium ἀπειθεϊσιν quam Atheifmum, quem multi, fatis παχυλῶς loquentes, eum isto deifmo confundunt. Ceterum vix dubium esse videtur, quin Almaricus tam crudas sententias non affirmauerit, quaeque Gerson habet, ea ex ore potius aduerfariorum, confequentiarum machinis eius placita aggredientium et confodientium hauserit, quam ex ipsis eius scriptis collegerit. Susplicamurque Almaricum Realium partes sequendo, cum dicerent omnium rerum esse nullam in effentia diuerfitatem, hanc effentiae vnitatem ad Deum, fontem rerum omnium retuliffe, ficque dixiffe, quod Auerroiftae quoque dicere solebant, Abrahamum et Ifaacum effentia non differre. His vero positis, magnopere credibile est, inuidiam plus valuisse in damnando Almerici errore, quam philosophiam. Realium enim doctrina, quamuis idem, quod Almericus, ftatueret, semper pro orthodoxa habita, et Nominalium placitis tanquam melior et purior praelata fuit, Almericus damnatus est. Quem clerum fibi forte inuectiuis reddidiffe infensum, ex crudelitate in eius corpus exercita colligimus. Qui cum videret, quod RIGORDVS v testatur, *Almericum singulares affectare hypotbeses*, captata ex re occasione inuidiam in argumentum theologicum traduxit, ex quo Almericus haereticus fuisse conuictus est.

Davidis de
Dinanto er-
rores.

§. V. Almerici discipulus fuit, et haerefeos femina ab eo accepiffe accusatus est DAVID DE DINANTO, cuius errores librosque vna cum praeceptore in concilio Parisiensi damnatos et exustos fuisse testatur CAESARIUS HEISTERBACENSIS x, de cuius erroribus ipsi tributis praeter veteres fufe a FABRICIO y nominatos recentiores historiae Ecclesiasticae scriptores et nostra aetate THOMASIVS z, BVDDEVS a, REIMMANNVS b, videndi, qui plures nominant. Nos ad eum errorem potiffimum respicimus, qui ad philosophicam historiam pertinet. Hunc in eo historici ponunt, quod dixerit: Deum esse materiam primam, siue omnia esse vnum in materia. Habuisse eum hunc errorem ab Alexandro quodam Epicureo, nonnulli tradunt laudati THOMASIO c, inter quos ALBERTVS MAGNVS d hunc Alexandri errorem

v) Apud ΡΙΤΗΟΕΥΜ loc. cit.

x) Dial. V. 22.

y) Bibl. Lat. med. T. II. p. 44.

z) De exust. mundi Stoica Diff. XIV. §. 97. sq. p. 199. seqq.

a) II. supra cit.

b) I. c. §. 9. p. 342.

c) loc. cit.

d) I. Phys. tr. 3. c. 12. p. 15.

errorem ita enarrat : *Fuit Alexander Epicureus quidam philosophus, qui Deum esse dixit materiam, vel non esse extra ipsam, et omnia essentialiter esse Deum, et formas esse accidentia imaginata, et non habere veram entitatem, et ideo dixit, omnia idem esse: Et hunc Deum vocauit aliquando Iouem, aliquando autem Palladem, et aliquando Apollinem, et formas esse peplym Palladis et vestem Iouis, et neminem sapientum dixit ad plenum posse reuelare occulta sub peplo Palladis, et sub veste Iouis.* Ex his duplex de Dinantii opinione quaestio exoritur, vna de mente Dinantii, altera de origine huius erroris. Et quod ad priorem quaestionem attinet, ex dogmate Almarici de discipuli quoque opinione iudicium fieri potest. Quemadmodum enim ille rerum omnium fontem Deum constituendo, ex aeterna hac essentiarum origine rerum omnium naturam deriuauit, et ad realitatem essentiae vnam, quam Reales tuebantur, applicuit: ita materiam quoque omnem in Deo esse, exque Deo ortam et ab eo formam accipere, inque eum redituram quoque esse Dinantius eodem sensu tradidit. Quamuis enim Almaricus finem esse rerum omnium diceret, discipuli formam, et Dinantius materiam, dicerent, recte tamen obseruatum IACOBO THOMASIO, nec finem, nec formam Almarici abluere a materia Dinantii, sed idem innuere. Finem enim Deum rebus omnibus dabat Almaricus, quod omnia ex Deo orirentur, et formam quoque ab eo acciperent, adeoque tandem in eum tanquam fontem suum reditura essent, id quod crassiori vocabulo materiam Dinantius vocauit. Quae cum ex systemate emanatio facile intelligi queant, quod inter creationem ex nihilo et systema dualisticum medium ita tenuit, vt Deum rerum omnium materiam faceret, prolixa haec explicatio opus haud habent. Vnde vero hunc errorem Dinantius hauserit, superuacaneam quaestionem esse putamus, si verum est, fuisse eum Almarici discipulum; ex eo enim facile intelligitur, Alexandrino-Platonicam philosophiam hos thesauros Dinantio suppeditauisse. Ipse enim Almaricus finem rerum Deum ponendo, id est extremum, in quod omnia redeant, communem rerum omnium *ἄληθ*, licet elegantius tectiusque, in Deo posuit. Nec obstat, in concilio Parisiensi Dinantii quoque errorem, tanquam ex Aristotelica philosophia enatum damnatum fuisse. Id enim omnino concedimus, cum ipsam materiae primae vocem Dinantius ab Aristotele acceperit, et ex eius metaphysica transfuserit. Is enim cum praecisione mentali vsus, ab omni corporis affectione, quantitate et qualitate materiam primam remouisset, sicque summam ei simplicitatem tribuisset, eam autem subiectum esse rerum omnium, et ante omnia existere, et ex eo cuncta fieri, et omnes recipere formas dixisset, solam notionem subiecti ex quo, abstractione quadam considerans, sicque principium aliquod imaginarium introducens, quod nullibi, nisi in suomet ingenio existeret; philosophi

medii aevi philosophum subtilem non satis affecti, quid materia prima esset, non intelligebant. Dinantius autem cum ex systemate Alexandrino a praeceptore didicisset, ipsam quoque rerum omnium ὕλην, formasque eius ex Deo prodiisse, ratus simplicitatem ab omni corporis affectione secretam nonnisi Deo tribui posse, cunctatus haud est, Deum materiam primam dicere. Ex quo patet, crassas quae ex idea materiae exsurgunt, notiones Dinantium Deo non tribuisse, sed metaphysica quadam ratione, non modo ut causam efficientem, sed et ut subiectum, ex quo res omnes oriuntur, considerasse. Ex quo intelligi iam potest, Atheismum Dinantio alio sensu modoque obici non posse, quam solet Alexandrinae philosophiae fieri, de quo suo loco dictum. Aliter quidem statuendum esset, si Dinantius eam opinionem fouisset, quam Alexandrum Epicureum tenuisse ait Albertus M. Sed nulla prorsus ea in re est Alberti auctoritas, qui quamvis pro sui temporis conditione, ingenio satis magno eminerit, ignarus tamen in historia philosophica hospes fuit, et imprimis in historia philosophiae Epicureae misere coecutiit. Qui enim in *tr. de immortalitate animae*, Hesiodum, Atalium vel Achaium, Cecinnum, vel Tetinum, et Isaacum Israelitam nobis fingit Epicureos vetustissimos, ut obseruatum PETRO GASSENDO^f, vel Platonem, Speusippum, Socratem, Pythagoram Stoeae adscribit, facile quoque Alexandrum Epicureum philosophum fingere potuit. Nec Alexandrum illum Epicureum, quem loquentem in conuiuio philosophico introducit PLUTARCHVS^g, huc trahendum esse putamus. Esse enim haec nomina Plutarchi pleraque ficta; nec veros philosophos referre, suo loco monuimus, sane in Epicureae philosophiae historia Alexander nullus memoratur. Quam vero Albertus dedit huius Alexandri opinionis delineationem, non Epicuri hortum, sed Zenonis porticum sapere, Graecae philosophiae intelligentes non ignorant. Haec enim et Deum essentialiter omnia esse, siue totum illud, quod videmus, quodque omnia comprehendit, statuit, et hunc Deum mox Iouem, mox Apollinem, mox Palladem appellauit per partes mundi euntem, et formas ex eo oriri asseruit, vel in eo potius comprehendendi praecepit. Quod utrum, perfectum sapiat Atheismum, quod vult THOMASIVS^h, hoc loco disquiri non potest, et *Tomo primo* luculenter est expositum, sed Epicureo systemati tribui plane non debet. Id enim Deum ex mundo relegatum in intermundiis collocauit, nec materia, siue atomi Deus dictae sunt, quamvis ad atomos rerumque materiam, (voce tamen hac longe aliter accepta, ac in Lyceo et Porticu fiebat) omnem rerum figuram, formam, essentiam et conformationem retulerit, statueritque formas non essentialem quandam differentiam inuehere, sed ex sola particularum dispositione varia oriri, nec habere veram entitatem. Quae magnam quidem cum his affinitatem habere videntur, quae Alexandro Albertus M. tribuit, reuera tamen longe ab eo systemate differunt,

f) *Vit. Epicuri* L. II. c. 6. p. 77.g) *Sympos.* L. II. q. 3.h) *loc. cit.*

runt, quod omnia essentialiter esse Deum, siue materiam esse Deum statuit, a qua voce ipsi Stoici abhorrerunt, qui materiam Deo opposuerunt. Facile itaque nobis persuademus, Albertum systemata confudisse.

§. VI. Obuiam eundum esse huic malo mature viderunt Ecclesiarum antistites, et de remedio cogitandum sufflaminandumque vaesanum philosophiae impurae studium censuerunt. Factum id ineunte seculo XIII, quo congregati Parisiis Galliae praesules de damnandis nouae philosophiae erroribus consularunt, et Almerici atque Dinantii opiniones proscripterunt, librosque Aristotelis physicos et metaphysicos legi prohibuerunt, vt supra probatum. Confirmata in Almericum sententia in concilio Lateranensi ab Innocentio III coaecto. In synodo Parisiensi tertia autem, a Roberto Corceone, pontificis maximi legato, cui in mandatis datum erat, vt Parisiensem academiam meliorem in ordinem reduceret, naturalis et transcendentalis Aristotelis philosophia et scripta nouo mandato vetita, cuius argumentum exhibet LAVNOIVS^k, qui videndus. Parum tamen ita promotum, nec mali huius radices extirpatae sunt. Cuius causa quaerenda est partim in praua cleri eas constitutiones vrgentis et suggerentis animi dispositione, et inuidia erga professores philosophiae nouae, partim in humani ingenii luxuria. Cum enim, qui nouum philosophandi genus receperant, viderent, odio et affectu indigno cuncta agi, non de veritate, sed de gloria et commodo doctorum disputari, rati, magno supercilio hos canones synodorum contemnebant, et ingenio luxurianti eo magis habenas laxabant, quo magis in contraria ruere solet hominum curiositas interdictis eiusmodi sufflaminata. Ita vero subtilitatis amor indies crescens non potuit non Aristotelicam philosophiam quotidie magis commendare, donec tandem circa finem seculi, Thomas Aquinate sua auctoritate potissimum obstetricante, victoria potita triumphos ageret, vt in sequentibus dicemus. Neque tamen intermiserunt viri docti grauesque philosophiae obicem ponere, quam rebus Ecclesiae vehementer obstare credebant, nondum perspicientes, quem vsum praestare queat auctoritati ecclesiasticae, vt postea apparuit. Hinc non tantum synodorum statutis grauissime in Aristotelicam philosophiam inuecti sunt, sed et magnis vocibus eam vbi modo poterant, condemnauerunt. In qua arena magnopere desudauit Bernardus, acris philosophiae insectator, qui eo nomine valde Abaelardum persecutus est, vt infra dicemus. Idem alii quoque susceperunt, inter quos memorabilis est GVALTERVS^l prior S. Victoris, qui librum eo tempore scripsit *contra manifestas et damnatas etiam in conciliis haereses, quas sophistae Abaelardus, Lombardus, Petrus Pictauinus et Gilbertus Porretanus libris sententiarum suarum acuunt, limant, roborant.* Lectu digna sunt, quae ex isto libro excerptit LAVNOIVS^m, ex iis enim luculenter patet, quam infensi plerique

Remedia adhibita, prohibita Aristotelis philosophia.

Sed parum ita promotum.

Primum virorum doctorum ea in re studium frustraneum.

i) Vid. CARANZA summa concil. p. 608.

k) l. c. p. 195.

l) Videndus de hoc Gualtero BVLAEVS hist.

acad. Paris. T. II. p. 404. 529. OVDINVS T. II. p. 1369.

m) loc. cit. p. 187.

que professores philosophiae Aristoteli fuerint, decurrente, quo hic Gualterus vixit, seculo XII. Inter alia haec conqueritur: *Dialectici, quorum Aristoteles princeps est, solent argumentationum retia tendere, et vagam rhetoricam libertatem et syllogismorum spineta concludere. Hi ergo in eo totos dies et noctes terunt, ut interrogent et respondeant, vel dent propositiones, vel accipiant, assumant, affirmant, atque concludant.* Et huc eos quoque referendos esse putamus, quos Aristotelis opera carpere indignatur I. SARISBERIENSISⁿ. Alia, ne nimii sumus, praetermittimus. Parum haec rem promouisse ex dictis manifestum est; non enim ea medicina parabatur, quam malum requirebat, et ipsa morbi indoles flagitabat, eo quod infelix illud lolium, quod agrum DEI corruperat, infaustam puta commixtionem principiorum rationis et reuelationis, non infellebant^o, et ipsam philosophiam condemnando aduersarios

ⁿ) Metalog. L. IV. c. 24. p. 905.

^o) Causas huius mali perquirentibus partim intellectus, partim voluntas doctorum Scholasticorum sec. XII, immo seculorum quoque X et XI, quibus huic malo eos iam praelusisse supra euicimus, accusandus esse videbitur. Magna enim tunc temporis regnabat ignorantia verae philosophiae, quae non potuit non rationis usum fere omnem corrumpere, cum quid esset philosophia, quaeque illi principia debeantur, qui limites sint ponendi, a plerisque ignoraretur. Ita sublaro discernendi iudicandique signo atque instrumento, mirum non erat, ingens oriri errorum atque praerudiciorum chaos, cum non esset, quod hanc confusionem claris et distinctis ratiociniis tolleret. Valde malum hoc auxit praerudicium auctoritatis, qua Augustinum atque Damascenum, (quorum ille in Occidente, hic in Oriente prima huius mali fundamenta posuit) praesequebantur. Eo enim praerudicium impediti sine examine hanc de rebus diuinis disserendi, et rationis atque reuelationis principia miscendi consuetudinem admittebant, et imitabantur. Quod eo magis suscipiebant, quo magis sine cortice nauare, et suo potius quam alieno lumine uti ingenii sui paupertate impediabantur. Satis haec grauius fuisse mala nemo non intelligit: accessit autem praua voluntatis conditio, gloriae magis, inuidiae, odio, emolumentoque, quam veritati litare cupientis. Magna enim hoc tempore laus erat, de summis fidei mysteriis insolito disputare dialecticae artis acumine. Hoc qui valebant et discipulorum numero superbiebant, et per ora virum volitabant, et magnis laudibus extollebantur. Cumque summi ecclesiae *πρόμαχοι* viderentur, subtilitas illa araneorum telis similis in ipsas episcopatum et abbatiarum dignitates introducta, et his axiomatibus et honoribus atque emolumentis ditata et muneribus his affecta est. Cuius egregium exemplum infra suppeditabit Abaelardi historia, plura dabunt biographiae Scholasticorum in sequentibus enarranda. An, queso, rebus ita stantibus possibile erat, infaustum pseudophilosophiae fidus, quod tot

commodis affulgebat, negligi contempnive, et non potius velut instrumentum, gloriae, promotionis, opum honorumque excoli strenue recipere? Cum autem tandem viderent, qui aulae Romanae se totos dederant, quanta inde praesidia illi, enascerentur, et quae fundamenta atque firmamenta capere possent superstitio, patentibus eam amplexibus receperunt, et pro nauata hac opera ditissimis munerum et dignitatum redditibus aucti, in hoc stadio impigerime perrexerunt. Et ita iuncta ambitioni, voluptati, auaritia praerudicia auctoritatis, obsequii, ignauiae, superstitiosis et similia, velut imber foecundus laetissime surgenti lolio vires addiderunt expectatione maiores. Maxime vero imprudens pro religione, vel superstitione potius late tunc grassante zelus plurimum ad hoc monstrum alendum augendumque valuit. Valde enim philosophia haec eristica ad exagrandos aduersarios quique a recepta doctrina abire videbantur, faciebat, largamque promittebat victoriam, cuius iam exemplum in controversia Berengarii dederat Lanfrancus. His vero armis cum ea dogmata egregie defendi posse appareret, quae commodum hominum Ecclesiasticorum introduxerat, quale transsubstantiationis dogma est, dici non potest, quanto studio in hanc philosophiam contentiosam doctores ecclesiastici incubuerint, quo quisque enim in hoc campo erat exercitator, eo maior et sibi et aliis videbatur theologus. Et ne lerna malorum deesset, adiuit pseudophilosophia ea principia, quae carni grata erant, eaque mire promouit defenditque, quod integras ei hominum cohortes conciliauit. Exemplum dabit Semi-Pelagianismi circa hoc aeuum in Ecclesia triumphantis historia, qui inuentus fœtus a philosophia scholastica, si non exclusus certe insigniter promotus est. Haec et alia, de quibus in sequentibus dicendi erit occasio, nec intelligebant, nec emendare nouerant, qui summis Ecclesiae rebus praecerant, immo manus ipsi dabant, pestemque in Ecclesiam admittebant, paucique illi excessus, qui in synodis iugulabantur, oculos nemini speriebant, omnibus contentis riuius obstruxisse

sarios magis ira et indignatione accendebant, quam ad sanam mentem reuocabant, credentes, eos oculos sibi eripere, iugoque ignorantiae colulum subiicere velle; quod imprimis praeposteram Bernardi vehementiam effecisse, horum temporum historia testatur.

§. VII. Ex his itaque, quas adduximus caussis facile fuit Aristoteli non obstantibus his impedimentis caput extollere, et, quae modo nata fuit, philosophiae scholasticae amplissimas vires acquirere. Factum inde est, vt, cum Aristotelis dialectica genio huius seculi valde arrideret, prohibitis libris physicis et metaphysicis, dialectici tamen permitterentur. Roberti Corceonis enim, in reformatione scholae Parisiensis occupati, ordinatione cautum, vt *ordinaria lectione libri dialectici Aristotelis legantur, libri autem Aristotelis metaphysici et de naturali philosophia, summaeque ex iis confectae, doctrinaeque Dinantii et Almarici haereticorum et Mauricii Hispani a nemine discatur legaturque*, quae sub excommunicationis poena sancte obseruanda iniunxit cardinalis. Sed et hoc simul cautum, *ne quis ad audiendam Aristotelis dialecticam admittetur, qui non sex annos artium praecepta prius hausisset*. Qua ratione veteribus professoribus de frequentia auditorum prospiciebatur, cauebaturque, ne quod toties factum erat, prae Aristotelicae dialecticae cupiditate vacua starent eorum acroteria, eosque studiosa iuuentus desereret. Neque sic tamen motus, quos noua philosophia ciebat, sopiri in academia Parisiensi potuerunt, philosophiam Aristotelicam paulo post ad sacrorum dogmatum explicationem transferente Simone Tornacensi, qui aliis Thuruaius dicitur, et suo tempore dialecticae subtilitatis laude inferior fuit fere nemini. Testem damus HENRICVM GANDAVENSEM, ita de eo scribentem: *Simon Tornaci oriundus ex dialectico subtilissimo immo omnium liberalium artium fere sui temporis peritissimo, theologiae etiam scholae Parisi cathedram meruit ascendere magistralem, in qua plurimos habuit auditores*. Et his, adductis libris eius, addit: *Sed dum nimis et in hoc et in aliis scriptis suis Aristotelem sequitur, a nonnullis modernis haereseos arguitur*. Paria habet TRITHEMIVS, qui videndus. Grauiissimam fuisse, quam hoc studio Aristotelico sibi conflauit inuidiam, ex eo intelligi potest, quod inter perditissimos summi numinis hostes, publica quoque Nemesis diuinae ultione punitos referri soleat,

Incrementa philosophiae Aristotelicae inter Scholasticos in Gallia.

straxisse fontibus neglectis. Tandem quod curiositas et humani ingenii subtilitas excogitauerat, fulcrum hierarchiae ecclesiasticae fastidit, quo non potuit non vehementer amari commendarique. Certatim itaque viri summi, qui melius reliquis sapere videbantur scholasticam philosophiam et theologiam docuerunt, et paulo non modo Aristotelem iunxerunt, sed hunc quoque illius constituerunt interpretem, immo iudicem. Quod malum vires eundo acquirere, mirum in modum adoleuit, et ex

adolescentia ad virilitatem progressum innumeras ecclesiae calamitates excitauit. Qua de re tamen cum annales ecclesiastici plurima specimina exhibeant, in praesentia plura non addimus, infra, ubi de ipsa scholastica philosophia differendum est, plura dicetur.

- p) Vid. LAVNOIVS l. c. c. IV, p. 195. seq.
 q) Conf. BALEVS Cent. III, c. 47. BALEVS Hist. uniu. Paris. Sec. II, p. 8.
 r) De S. E. c. 24. p. 121.
 s) De S. E. c. 467. p. 127.

Hist. Philos. Tom. III.

soleat, qua de re vel fabula potius cum infra commodior dicendi locus fuerit, heic, ne nimis longe a via diuertamur, nihil addimus. Cum itaque Aristotelem eiici non posse cernerent, et plerique in hac academia necessitate coacti hanc philosophiam discere coepissent, ipsi quoque libri Aristotelis physici tandem permitti sunt, cautione modo adiecta, ut prius examinarentur, et purgarentur¹. Factum hoc esse anno dlo c c x x i. ex bulla Gregorii IX constat, qua iubetur, *ut magistri artium vnā lectionem de Prisciano, et vnā post aliam ordinariē semper legant, et libris illis naturalibus, qui in concilio prouinciali ex certa scientia prohibiti fuere Parisiis, non utantur, quousque examinati fuerint, et ab omni errorum suspitione purgati. Magistri vero et scholares theologiae in facultate, quam profitentur, se studeant laudabiliter exercere: non philosophos se ostentent, sed satagant fieri theodidacti, nec loquantur in lingua populi, linguam Hebraeam cum aethiōica confundentes, sed de illis tantum in scholis quaestionibus disputent, quae per libros theologicos et sanctorum patrum tractatus valeant terminari*. Haec Gregorius, ut ex tablini Parisiensis codicibus refert IO. LAVNOIUS². Concessis, hunc in modum libris Aristotelis metaphysis, facile colligere licet, dialecticorum diu iam permissorum summam fuisse auctoritatem, de quo nemo dubitabit, qui IO. SARISBERIENSIS *Metalogicum* legerit, in quo dialecticam Peripateticam contra quendam Cornificium magnis conatibus defendit. Et hac quidem ratione post longum certamen vicit in Gallia Aristoteles.

Itemque in Anglia, Germania et Italia.

§. VIII. In aliis Europae regionibus tantas iras philosophantium gregi non excitauit Aristoteles, sed apertis amplexibus exceptus est, sine dubio, quod prius iam non prorsus fuisset ignotus, nec tot lites et contentiones ex eius lectione essent exortae. Exemplum esse potest Anglia, in qua seculo XII magna auiditate Aristoteles lectus est, ut vel ex solo Ioannis Parui exemplo disci potest, exque loco Baconi supra allegato constat. In Germania autem et Italia Aristotelem philosophantium vsu vulgavit cura Friderici II imperatoris; is enim cum et ipse esset literatissimus, et summus eruditorum patronus, plurima musarum domicilia vel recens condidit, vel renouauit, inque priorem splendorem restituit; et ut melioris literaturae volumina a studiosis euolui possent, ex Graeco et Arabico idiomate praeter non pauca Galeni et aliorum medicorum, astronomorumque Aristotelis quoque opera verti curauit. Rem in philosophiae historia notatu dignissimam PETRI DE VINEIS³ verbis, nomine imperatoris de ea cura differentis, quam nostris, malumus exponere, qui

*Arabicā philosophia in-
troducē.*

¹) LAVNOIUS l. c. c. VI. p. 198. seqq.

²) Haec sine dubio ratio est, cur in libris sententiarum, praecipue Lombardi, maior deprehendatur cura asserendorum dictorum patrum ipsiusque Scripturae, quam factum, postquam Thomas et

sequioris aetatis Scholastici philosophicis disputationibus omnia miscuerunt.

^x) loc. cit.

^y) L. III. Epist. 69.

„qui ita: „Post nostri vero regni curas assumtas, quanquam operosa fre-
 „quenter negotiorum turba nos distrahat, et ciuili sibi ratio vendicet
 „solicitudinis nostrae partes; quicquid tamen temporis de rerum fami-
 „liarium occupatione decerpimus, transire non patimur otiosum: sed
 „totum in lectionis exercitatione, gratuita libenter impendimus, vt ani-
 „mae clarius vigeat instrumentum in acquisitione scientiae sine qua mor-
 „taliu[m] vita non regitur liberaliter. Dum librorum erga volumina, quo-
 „rum multifarie multisque modis distincta chirographa nostrarum arma-
 „ria diuitiarum locupletant, sedula meditatione reuoluimus, et accurata
 „contemplatione pensamus, compilationes variae ab Aristotele aliisque
 „philosophis sub Graecis Arabicisque vocabulis antiquitus editae in sermo-
 „cinalibus et mathematicis disciplinis nostris aliquando sensibus occurre-
 „runt, quas adhuc originalium dictionum ordinatione confertas, et vetu-
 „starum vestium, quas eis aetas prima concesserat, operimento conte-
 „ctas, vel hominis defectus aut operis ad Latinae linguae notitiam non
 „perduxit. Volentes igitur, vt veneranda tantorum operum simul au-
 „thoritas apud nos non absque commodis communibus vocis organo tra-
 „duce innotescat, ea per viros lectos, et in vtriusque linguae tralatione
 „peritos instanter iussimus, verborum fideliter seruata virginitate trans-
 „ferri. Quia vero scientiarum generosa possessio in plures dispersa non
 „deperit, et distributa per partes minorationis detrimenta non sentit, sed
 „eo diuturnius perpetuoque senescit, quo publicata foecundius se diffun-
 „dit: huiusmodi celare laboris emolumenta noluimus, nec aestimauimus
 „nos, eadem retinere iucundum, nisi tanti boni nobiscum alios partici-
 „pes faceremus. Considerantes veruntamen, quorum conspectibus quo-
 „rumque iudiciis operis coepti primitiae possent decentius deputari: ecce
 „vobis ² potissime, velut philosophiae praeclaris alumnis, de quorum
 „pectoribus promptuarie plena fluunt, libros aliquos, quos curiosum stu-
 „dium translatorum lingua non potuit fidelius instruere, consulte propi-
 „dimus praesentandos vel destinandos. Vos igitur viri, qui de cisternis
 „veteribus aquas novas prudenter educitis, qui fluentia melliflua sitienti-
 „bus labiis propinatis, libros ipsos tanquam Xenium amici Caesaris gra-
 „tanter accipe: et ipsos antiquis philosophorum operibus, qui vocis ve-
 „strae ministeriis reuiuiscunt, quorumque nutritis famam, dum dogmata
 „sternitis sapienter, vt expedit aggregantes, eos in auditorio vestro (in
 „quo gratia virtutum fructificat, erroris rubigo consumitur, et latentis
 „scripturae varietas aperitur,) cum mittentis fauore commoniti, tum
 „clari transmissi operis meritis persuasi, ad communem vtilitatem stu-
 „dentium, et euidentis famae nostrae praeconium, publicetis.“ Haec
 „Fridericus princeps optimus per cancellarium augusti nominis auctorida-
 „te vsum, ex quibus, quot nominibus de philosophia mereri, eamque
 „per Germaniam et Italiam quasi sepultam resuscitare cupiuerit, clarissime
 „liquet.

2) Haec verba ad Bononiensis scholae professores diriguntur.

liquet. Dolendum tamen optime cogitata non optime cecidisse, nec ita euentum fuisse sortita, vt vera philosophiae incrementa ex ea re exurgerent. Quibus, nisi fallimur duo obstitere; primum, quod Aristoteles potissimus electus et philosophis legendus explicandusque commendatus est. Quamuis enim aliorum quoque philosophorum mentionem imperator faciat, ex dictis tamen colligi potest, reliquos vel interpretes Aristotelis inter Arabes cultos vel Arabes ipsos, v. c. Auicennam, Auerroem similesque fuisse: cetera turba mathematicos complexa est. Quamuis autem praestiterit cum Aristotele esse Iusculum, quam plane coecutire, distitendum tamen haud est, malo hunc potissimum philosophum fidere in manus hominibus philosophantibus datum esse, qui et in se satis obscurus acutiora, quam quae tunc erant, tempora poscebat, et sine veteris historiae philosophicae notitia intelligi non poterat, qua tamen illud aeuum carebat. Ita quem non assequebantur, feliciter quoque explicare nequibant. Ergo necessario ad versiones Arabicas recurrendum erat, quae alteram causam constituunt, cur parum in promouendis philosophiae incrementis profecerit Friderici II studium. Hae enim quam infastis auibus infelicique euentu confectae fuerint, et quam parum idoneae sint, ad veram Aristotelis mentem discendam suo loco luculentissime confecimus. Hae vero versiones viris quidem haud indoctis, sed Arabicae linguae non satis gnaris, et a philosophiae praefidiis vacuis cum transferendae in Latinum sermonem commendatae essent, dici non potest, quam misero habitu Aristoteles Latinus comparauerit, vt ex his Latinis Aristotelis interpretationibus, sub auspiciis et incunabulis typographiae magna cura editis ^a ipsa docet experientia. Et ex Graeco quidem nonnullas confici se curasse, ipse imperator in adductis fatetur, recteque notauit AVENTINVS ^b, perperam ideo a TRIBBECHOVIO ^c notatus. Verum hoc ad Aristotelem pertinuisse, probari non potest, cuius Graecum textum ante captam Constantinopolin dispersosque per Italiam Graecos philosophos lectum haud fuisse, satis certo constat. Recte id observatum magnis viris IOSEPHO SCALIGERO ^d et IOANNI SELEDENO ^e, qui, ne nimii simus, ipsi videndi. Illud quoque ex illius temporis monumentis constat; Arabicae linguae, quam Graecae, meliorem eius aetatis homines habuisse notitiam. Ita vero, quod extolli satis pro dignitate non potest, laudatissimi principis studium eum effectum fortitum haud est, quem optima eius voluntas quaesierat, et Arabica magis philosophia, quam Peripatetica genuina introducebatur, cumque illa omnes quoque isti naevi, quos supra tetigimus. Quamuis enim ab eo tempore in plebisque academiis Germaniae et Italiae, praecipue Bononiensi, Patauina, Ferrariensi, Neapolitana etc. Aristoteles praelegeretur, passimque essent, qui Arabicam ideo linguam discerent, vt supra dictum, paucissimis tamen Aristo-

a) Vid. FABRICII *Bibl. Graec.* Vol. II. p. 171.
 b) *Annal. Boic.* L. VII. p. m. 670.
 c) *De DD. Scholast.* c. III. §. 3. p. 127.

d) *Epist.* 362.
 e) *Origines Alex.* p. 156.

Aristotelis textum Graecum inspicere licuit, contentis versionibus ex Arabico confectis animum pascere. Rarissime enim is occurrebat, cum, qui describerent, oppido pauci essent, tantique vnum Aristotelicorum librorum volumen constaret, vt hanc adire Corinthum non nisi locupletissimis summaeque dignitatis viris liceret, qui longe alia plerumque, quam Aristotelem curabant. Ex his autem intelligi potest, quousque verum sit, quod nonnulli contendunt, Auerroem vel Auicennam Arabesque alios Scholasticorum parentes fuisse. Id enim non quidem de omnibus Scholasticis, maxime Gallis, de plerisque tamen, praecipue in Italia verum est, apud quos sola regnauit philosophia Peripatetico-Saracenicæ, quae quam infeliciter Aristotelem expresse, satis superque dictum est. Viderunt id viri docti, qui seculo XVI in restituenda genuina philosophia veteris Graeciae defudarunt. Inter quos cuncta his eleganter complexus est LVDOVICVS VIVES: *Neque haec ipsa Aristotelis volumina potuerunt intelligere, primum propter locutionem adstrictam, et ex breuitate obscuram, hinc propter intricatas et obliquas sententias, tum etiam ob immodicas subtilitates, quibus Aristoteles plerumque non exacuit ingenia, sed perturbat, et frangit, tenebrasque et ballucinationem inducit aciei mentis, dum conatur minutias quasdam tenuissimas ostendere, et inutiles per se, et quae intentionem obtutus ingenii subterfugiant ac frustrantur: non aliter, quam si fila monstrare quis vellent rudentum illius nauis, quam Myrmecides fabricatus est apicula contectam: vel dispuñctiunculas Iliados, quae nuce capiebatur. Tales sunt illius libri Graece quidem, vt ab eo sunt perscripti, nam Latinos ita legimus, vt aenigmata audire te credas, non planum sermonem atque explicatum, qualem inter se homines consueuerunt usurpare. Dicit aliquis, graue incommodum, sed ideo tolerabile, quod adiuantur bonis interpretibus ac explicatoribus ex Arabia vsque accitis.* His ea verba de Auerrois commentationibus et versionibus Arabicis subiicit, quae in eius vita iam attulimus, iisque haec addit: *Aristotelem vero quomodo legit? non in sua origine purum et integrum, non in lacunam Latinam deriuatum, non enim potuit linguarum expertus, sed de Latino in Arabicum transfusatum. In qua transfusione ex Graecis bonis facta sunt Latina non bona, vt ille dicit, ex Latinis vero malis Arabica pessima.* Haec iucunda digressione late profequitur, et philosophiae Arabico-Scholasticae faciem natiuis depingit coloribus. Similia obseruat FRANCISCVS PATRICIVS, qui vbi notasset, Auerrois philosophiam magna feruitute inhaerere Aristoteli, cum Auicenna, Algazel, Auempace paulo liberius essent philosophati, haec, monet, *axiomata, cum primum in Gallias ex Hispaniis Auerrois libri inuecti essent, Latini nominis homines philosophiae studiosos, cum alium, praeter Aristotelem philosophum neminem haberent, nec alios Aristotelico-*

4 T 3

rum

f) De causis corrupt. art. L. V. p. m. 166.

g) Discuss. T. I. L. XII. p. 162. 163.

rum librorum interpretes quam hunc ipsum, mire esse amplexatos, atque ad axiomata haec veluti ad hypotheses firmissimas esse philosophatos. Huiusmodi philosophandi rationem in Germaniam ab Alberto M. in Angliam a Ioanne Duns, in Italiam a D. Thoma Aquinate inuentam fuisse verisimile; ingentemque ab his philosophorum numerum ac successionem manauisse, quae in Auerrois hypothesisibus habitauerit. Ex quibus noua quaedam in Aristotele, vetus tamen in Academia a Pyrrhonis schola ratio philosophandi orta sit: ut scilicet de singulis dubitare utile fore arbitrarentur, inde dubitationum ac quaestionum sexcentorum millium numerum manasse. Nam cum omnia Aristotelis dicta ut vera recipere, multis tamen locis contradictionem praeseferrent, necesse fuit, de alteris dubitare; sed dubia de dubiis nequendo, in nouam quandam Academiam horum scholas euasisse, ita ut nihil in Aristotele certi affirmari possit. Praeter has duas philosophandi rationes ad Auerrois scilicet hypotheses et proprias eorum disputationes tertiam quandam ipsis quoque peculiarem inuexisse, uti Aristotelicam philosophiam Christianae theologiae iungerent, huiusque praeceptis decretisque Aristotelicas rationes, ac etiam dubitationes quaestionesque permiscerent, nihilque in theologia arbitrarentur, posse statui, nisi Aristotelicis fundamentis firmatum esset etc. Quo loco natuam philosophico Arabico-Scholasticae faciem depingi, sequens scholasticae philosophiae demonstrabit enarratio. Et haec quidem tanto studio, tantaque mentis contentione excoli coepta sunt, in Germania Alberto M. humeros philosophiae Aristotelicae supponente, ut quae seculo duodecimo adhuc excolebantur a nonnullis humanitatis studia, seculo XIII plane depressa iacerent, et quae emicabant ingenia tantum non omnia philosophiae et theologiae Scholasticae atque iuris canonici studio detinerentur, ut ex conspectu seculi huius literario facile colligent rerum periti attentique lectores. Obex vero, quem rei huic valde grassanti hoc seculo posuerant pontifices, parum eam impediuit. Ipse quidem Gregorius IX, qui anno *1099* libros Aristotelis naturales et metaphysicos, non nisi examinatos emendatosque legendos concesserat, eadem anno sexagesimo huius seculi quinto repetiit, et per Simonem cardinalem apostolicae sedis legatum, haec constituit: *Quod legant libros Aristotelis de dialectica tam de veteri, quam de noua in scholis ordinarie et non ad cursum. Legant etiam in scholis ordinarie duos Priscianos, vel alterum ad minus. Non legant in festiuis diebus nisi philosophos et rhetoricas, et quadriualia, et barbarissimum et ethicam, si placet, et quartum topicorum. Non legantur libri Aristotelis de metaphysica et de naturali philosophia, nec summae de eisdem aut de doctrina magistri Dauid de Dinant, aut Almarici haeretici, aut Mauricii Hispani.* Vbi mirari quis posset, pontificem, eiusque legatum librorum Aristotelis metaphysicorum et physicorum lectionem simpliciter prohibuisse, cum anno *1099* lectio

eorum

eorum permiffa fuerit, extinctis prius, quibus scatent, erroribus. Sed ~~recte~~, nisi fallimur, LAVNOIVS obseruauit, publicae id, quod egit legatus testificationis potius, quam instaurationis vel assertionis rationem habere, quamuis dici quoque possit, legatum plus vetuisse, quam satis erat, vt praestaretur, quantum satis esset, sicque ab Ἀριστοτελομα-
viz philosophiae studiosi eo magis arcerentur. Effectum haec sortita esse fere nullum, illorum temporum historia testatur, satisque loquitur magnus scholasticorum numerus in ipsa Parisiensi Schola enatus. Quod, vti dictum, Alberti M. in Germania Aristotelicam philosophiam strenue sectantis studium effecit, cum in hac regione non obstarent constitutiones pontificis, eo quod nulla virorum Ecclesiasticorum ad sedem Romanam delatae essent querelae, Friderici imperatoris cura autem lectio et explicatio Aristotelis esset commendata. Hoc vero praeceptore, cuius seculo XIII summa erat auctoritas, cum innumeri discipuli fingere-
 tur, vt infra dicemus, ex hac Alberti Schola Aristotelico-Scholastica philosophia vbique fere disseminata est. Nemo tamen ea in re melius Aristotelicae philosophiae operam suam locauisse, eamque vbique sparsisse credendus est, quam Thomas de Aquino, qui et ipse in Alberti M. schola formatus est. Hic enim cum et iudicio polleret, et eruditionis opinione atque sanctitatis laude esset inclytus, Aristotelicam philosophiam longe lateque disseminauit, et vel ipse nouam Aristotelis versio-
 nem, quod nonnulli contendunt, excudit, vel, quod magis verisimile, cudi curauit, vt infra in eius vita dicemus. Cui viro sua aetate summo cum innumeri discipuli adhaerent, et omni expectatione maior creuisset fama et auctoritas, triumphauit Aristoteles non obstante interdicto pontificio inter ipsos Gallos, vbi tunc magna erat Thomae veneratio. Valde se torquet LAVNOIVS, vt Albertum atque Thomam contra pontificis ordinationes tantopere Aristoteli fauentes et commentariis eum illustrantes excuset, eo tamen, quo fuit candore pollicem premere noluit CAMPANELLAE statuenti, nullo pacto putandum esse Aristotelizasse, sed tantum Aristotelem exposuisse, vt occurreret malis per Aristotelem illatis, et forte cum licentia pontificis; haec enim sine teste et verisimilitudine dici ipsa commentariorum Aquinatis ratio satis manifeste confutat. Non vero videntur hoc loco multi in simpulo fluctus mouendi esse, cum sufficiat annotasse, nec Albertum, nec Thomam in Gallia, sed istum in Germania, hunc in Italia tum docuisse: in neutra vero harum duarum regionum Aristotelicam philosophiam prohibuerat pontifex, sed in sola Gallia, in qua sine dubio id factum haud fuisset, nisi theologorum querelis, de innumeris erroribus et haereticis prauitibus ex philosophia Aristotelica, vti clamabant, obortis, pontifex commotus talia per legatum constitui curauisset; quae Parisiis facta aliorum locorum doctores non obligabant, nec eos impedire debebant, quo minus in Aristotelica philosophia diligentiam suam ponerent. Qui cum summa

summa opinione eruditionis et sanctitatis laude non exigua florent, exemplum eorum, facili negotio efficere potuit, ut speciales illae ordinationes pontificis inter Gallos vilescerent. Et ita non victoria modo, sed imperio quoque Aristoteles potitus est, cunctaque in seruitutem seculo XIII et XIV redegit. Ita qui ad seculum vsque XII ex scholis exulabat Aristoteles postliminio admissus et in intima penetralia deductus est. Ab hoc enim tempore vbiq̄ue locorum Stagiritae principatum obtinuit, tantumque abest, ut vel conciliorum canonibus vel pontificum constitutionibus eiiceretur, ut in eius potius philosophia, methodo Arabico-Scholastica adornata et theologiae adplicata prora puppisque consisteret hierarchiae Ecclesiasticae. Certe quae interdum contra eius philosophiam mouebantur, leuia fuere murmura sine grandine, sine fulmine.

*Facies et facta
philosophiae
saeculo XIV
et XV.*

§. IX. Facies haec philosophiae fuit a seculo XII ad XIV, quo tempore quamuis mira sedulitate plurimi philosopharentur, nihil tamen pristina infelicitas remisit, nec emendati sunt vel animi vel literae. Saeculo XIV autem, quae haecenus quasi in nocte depressa iacuerat philosophia ad lucem aliquam adspirare coepit, cum decrefcere barbaries, et vires recipere humaniores literae ingeniiq̄ue cultura inciperent. His enim instrumentis eruditi quasi acuebantur et praeparabantur, ut de melioribus et sanioribus cogitare auderent, et ignorantiae atque barbariei sordes eluere auderent et abstergere. Ipsa in ea re principum atque imperantium cura laudatissima, qua literis honorem restituere conabantur, multum ad hanc rem attulit. Ea enim obstetricante nouae academiae erectae, eruditi qui castiores Musas colebant, promoti, honorati, muneribus et redditibus aucti instigatique sunt, ut sordibus saeculi sui se eriperent. Ita factum ut et Latini sermonis puritas, tot modis haecenus vitata iterum compareret, et Graeca atque Orientales linguae excolerentur, et rubigo detergeretur, qua corrupta haecenus ingenia euiluerant. Quae omnia quomodo acciderint, hoc loco exponi non potest, sed in historia literaria saeculi XIV et XV, enarrandum est, ex parte autem in *sequente Tomo* recensabitur. Ita vero elegantiori literatura sensim emergente, elegantiam quoque philosophiae meliorem quaerere coeperunt philosophiae cultores, abiecta quoque, quae hucusque regnauerat, barbarie, paulo melius philosophari, et si non castius, doctius tamen pulchriusque huic inuigilare studio coeperunt. Quod imprimis, a Petrarcae aetate factum esse docet erudita huius temporis historia. Graecae enim linguae et antiquae historiae atque philosophiae notitia clauium instar erant ad referenda, quae haecenus clausa fuerant philosophiae adyta. Qua in re felicissimam fuisse Italiae industriam quae potissimum in reuocando genuino Aristotelicae philosophiae vultu desudauit, suo loco ex instituto trademus. In praesentia vero, quae saeculo XIV philosophiae facies fuerit, in Gallia, Germania et Anglia paucis est edisserendum. Et in academia quidem Parisiensi ita Aristoteles saeculo XIV victoria potitus est,

est, vt qui prius vel plane prohibebatur, vel summa tantum cum cautione legendus permittebatur, ita iam omnibus commendaretur, vt sine eius lectione honores summos in philosophia consequi posset nemo. Cum enim anno MCCCCLXVI, cardinales duo ex auctoritate Urbani V, Parisiensem academiam reformarent, et auctoritate summi pontificis statuerent ^b: *Quod scholares antequam ad determinandum in artibus admittantur, congrue sint in grammatica edocti, et doctrinale et Graecismum audierint, dummodo in studiis aut aliis locis, ubi grammaticam didicerunt, dicti libri legantur.* Item quod audierint veterem artem totam, librum topicorum potissime quoad quatuor libros, et libros elementorum, priorum et posteriorum complete, etiam librum de anima in toto vel in parte. Item quod nullus admittatur, ad determinandum in artibus, nisi ad minus fuerit studens Parisiis per duos annos, omni dispensatione interdicta. Item quod nullus admittatur ad licentiam in dicta facultate, nec in examine B. Mariae, nec in examine B. Genouefae, nisi ultra praedictos libros audierit Parisius vel in alio studio generali physicorum de generatione et corruptione de coelo et mundo, parua naturalia, videlicet libros de sensu et sensato, de somno et vigilia, de memoria et reminiscencia, de longitudine et breuitate vitae, librum metaphysicae, vel quod actu audierit eundem, et quod aliquos libros mathematicos audierit. Haec cum pontificia auctoritate iniungerentur, mirum non est, summo loco habitam fuisse philosophiam Aristotelicam. Plurimum hoc adiuuasse Thomae Aquinatis auctoritatem, ex iis, quae supra iam diximus, facili colligi potest negotio. Qui enim viuus effecerat, vt pontificiis constitutionibus praeponeretur Aristoteles, hoc secuto ad summum in Ecclesia locum elatus Aristotelis quoque philosophiam non extollere non potuit. A Ioanne XII enim sanctorum albo adscriptus, tantique in Gallia habitus, vt dexterum eius brachium ab Urbano V Carolo V muneris loco transmissum instar pretiosissimi thesauri, reciperetur ⁱ, non potuit non commendare philosophum, quem viuus summopere coluerat. Aegre id tulit facultas theologica Parisiensis, quae cum aduersus Ioannem Montesonum per oratores libellum curiae Romanae offerret, in eo conquesta est, S. Thomam in eas leges, quas pontificibus statutas fuisse supra diximus, peccasse. Merentur excerpta ex eo legi apud LAVNOIVM ^k, quia ex illis discimus, displicuisse theologis Parisiensibus, quod eius doctrina in multis innitatur auctoritatibus et rationibus philosophorum, et praecipue Peripateticorum: *Et quod in omnibus etiam arduissimis fidei articulis et humanam rationem transcendentibus ipse utatur dictis Aristotelis, et immisceat eius philosophiam doctrinae fidei.* Hoc enim praebere, aiunt, occasionem errandi, cum ipsemet dicat, quod auctoritates philosophorum sint argumenta

extra-

h) LAVNOIVS l. c. p. 202. seq.

i) Acta SS. d. 7. Mart. T. I.

k) c. X. p. 213.

extranea doctrinae sacrae etc. Verum parum effecit querela sane iustissima, nec facultatis theologiae auctoritas summam, quam plerique de Thoma habebant, opinionem vincere potuit, sed Aristoteles publica docentium voce praelectus, explicatus, commendatus est. Tandem ethici quoque libri adiecti sunt; qui cum antea priuata tantum quorundam auctoritate praelegerentur, quod imprimis a Ioanne Buridano factum, tandem anno 1300, cum iussu Caroli VII, Guilelmus Totauillaeus Cardinalis academiam Parisiensem reformaret, publice quoque explicari iussi, et philosophicorum honorum candidatis commendati sunt. Ille enim non priora tantum statuta renouando, lectionem librorum dialecticorum, physicorum et metaphysicorum Aristotelis iniunxit titulorum Academicorum candidatis, sed et *libros morales, specialiter libros ethicorum, quantum ad maiorem partem commendauit, specialius monens magistros, ut non permittant suos scholares et baccalarios ad tentamen exhiberi, nisi sciuerint ipsos sufficienter in praedictis esse instructos; et mandans quoque ut ipsi scholares diligentius insistant metaphysicalibus libris et moralibus addiscendis, alioquin in tentamine repellendi.* Haec et alia lectu non iniucunda recitat LAVNOIVS¹, apud ipsum, ne nimis prolixi simus, legenda. Similia in Germania, Italia, et Anglia obtinuisse, ex Academiarum statutis, et professionibus publicis constitutis manifestum est, et Pragensis, quaeque ab ea orta est, Lipsiensis academia demonstrant, quae ad haec nostra tempora philosophiae Peripateticae explicationem professoribus iniunxere publicis. Ita vero factum, ut, quod recte PATRICIVS^m asseruit, innumerabilis esset Scholasticorum philosophorum Aristotelem suo peculiari modo sequentium numerus, et tanta esset philosophiae litigiosae contentio, ut vsque ad rauium, immo non sine sudore et puluere, quin interdum non sine sanguine cruentisque manibus de hac philosophia disceptarent. Quod magnopere promouerunt sectae inter scholasticos ortae Nominalium, Verbalium, Realium, Formalium, Thomistarum, Scotistarum, Occamistarum, de quibus in sequentibus dicendi erit locus. Quibus cum se iunxissent religiosi mendicantium Ordines Dominici et Francisci patrocinio gloriatiⁿ, iique in cathedras quoque professorum inuolassent, magna vero hominum otiosorum esset turba, qua hac pseudo-philosophia auctoritatem sibi acquirere studebat, dici non potest, quantum orbis philosophicus, vsque ad reformationis tempora philosophia hac Scholastica repletus sit, tamque alte ea radices egerit, ut nec hodie vbiq; extirpari hactenus potuerit.

Iuris canonici compilatio, quid ad eam rem consuleris?

§. X. Non omitti plane hoc loco potest iuris pontificii compilatio a Gratiano Seculo duodecimo suscepta, qua canonici iuris studium publica

ca cari-

1) c. IX. p. 210. seqq.

m) Disc. Perip. F. I. L. XIII. p. 673.

n) Catalogum scriptorum de ordine Domini-

canorum exhibet FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. II. p. 137. et de ordine Franciscanorum ib. p. 573. seqq.

ca tandem professione theologiae et philosophiae iunctum plurimum philosophiae incrementis obfuit. Historiam instituti, quod faniori philosophiae tot nominibus inimicum fuit, hoc loco exponere, esset extra oleas vagari. Factum id luculenter a viris doctissimis, qui iuris canonici origines, facta et historiam enarrarunt, qui videndi^o. Nos ea modo hic strictim notamus, quae ad nostrum institutum pertinent. Et ipsum quidem Gratianum ab ingenio et moribus laudat TRITHEMIUS^p, vtrum vero in philosophia peritus fuerit, non indicat, parum vero in ea profecisse, ipsa haec *Discordantium canonum concordia*, quo titulo improbi laboris opus insigniuit, satis loquitur. Cum enim nec arte ratiocinandi, et distinguendi vera a falsis, genuina a spuris esset instructus, nec vera morum principia iurisque omnis tum sacri, tum humani fontes intelligeret, exempla vero sibi proposuisset Burcardi et Iuonis Carnotensis collectiones, quas iudicii laude se non probare supra obseruauimus, facile ex eo colligi potest, philosophiae eum in confarcinando hoc opere rationem habuisse aut nullam plane, aut exiguam, eiusque praecepta non consuluisse. Mirum itaque videri non debet, eum et Graecae linguae, et veteris disciplinae et philosophiae morum ignarum ad hoc opus accedentem, quadrata nonnunquam miscuisse rotundis, ad libros apocryphos et supposititios recurrisse, decretales pontificum malae fidei pro genuinis habuisse, sicque veterum mentem saepius peruertisse, et quae alia sunt, quae in hac iuris canonici compilatione iure solent reprehendi. Qui si sibi soli, vel sui similibus scripsisset, facile naui hi, in seculo isto barbaro et ad eiusmodi negotia inepto possent ferri condonarique. Sed malo fidere euenit, vt iam imperante Friderico I. in cathedris docentium publica auctoritate ius nouum explicaretur, et Iurisprudentia Ecclesiastica ex his impuris lacunis a iuris professoribus traderetur. Id quod Parisiis et Bononiae euenit, in quibus studiis, prout tum vocabantur, generalibus plerique, qui literis operam dabant, haerere diutius solebant. Nam non hoc iureconsultis solis relictum est, cumque iure ciuili coniunctum, et Decretistae Legistis sociati, vnde vtriusque iuris doctores enati sunt; sed cum pontifices vehementer huic instituto fauerent, eo quod potestati Ecclesiasticae mirum in modum frigidam suffunderet, philosophiae studiosi, qui theologiae operam dabant, huic quoque iuri canonico addiscendo diligentiam locauerunt suam. Id quod magno philosophiae damno factum est. Cum enim calx haec sine arena non cohaereret, iudicium quoque adeo firmari eius lectione non potuit, vt magis obtunderetur. Cumque mira praeiudiciorum seges et falsorum praeiudiciorum farrago animos occuparet, philosophiae femina inter tot lolia surgere non potuerunt, praecipue cum ias hoc canonicum cum theologia Scholastica ad eum tantum finem iunctam adhiberetur, vt hier-

4 V 2

rarchi-

o) Praeter alios multos videndi praestantissimi ICI CASP. ZIEGLERVS de Orig. et incrementis iuris canonici, et GER. A MASTRICHT. in Hist. Iuris Ecclesiastici, add. G. PANCI-

ROLLVS de claris legum interpret. L. III. c. 4. seqq.

p) De S. E. c. 373. p. 95.

rarchiae Ecclesiasticae, reipublicae sacrae obtrusae, fundamenta confirmarentur, et facta tectaue esset Romanae curiae auctoritas. Maximum autem malum, quod ex iuris canonici studio, quale tunc temporis philosophiae et theologiae iungebatur, in philosophiam redundauit, est moralis doctrinae corruptio, cum ex tam impuris maleque coniunctis lacunis nihil puri, quod ad mores pertinebat, potuerit deriuari. Ita vero ex hoc cœtione nescio quam sapientiam moralem consuisse se visi sibi sunt publici doctores, vnde de meliori philosophia morali non dispiciebant. Nec alia forte causa fuit, cur moralis philosophiae studium vsque ad seculum XV medium ex academiis exularet, quo demum tempore morales Aristotelis libros praelectos fuisse, ex supra dictis repetendum est. Sed et alia inde pestis enata est, quae ipsum fere philosophiae iugulum petiit. Cum enim, qui triplex hoc monstrum, ius canonicum, et theologiam atque philosophiam Scholasticam miro inter se connubio copulauerant, summam eruditionem acquisiuisse sibi viderentur, et magnas quoque vtilitates inde caperent, atque auctoritatem pariter suam atque reditus auergerent, tantopere hac sua potentia contra philosophiam abusi sunt, vt cum illa felici successu a magnis quibusdam viris emendari, et nitidiori vultu reduci coepisset, pugnis illi calcibusque reniterentur, ne nuditatis suae conspectus philosophiae opera publicaretur. Impossibile enim est, libere et cum ratione philosophantibus in his eruditionis falsae praesidiis acquiescere. Ne itaque vel auctoritas labefactaretur, vel imminuerentur diuitiae, quas ex triplici hoc studio sibi corraferant, oppugnanda fuit philosophia elegantior, et terra mareque commouendum, ne qui se philosophiae vindices ostendebant, admitterentur. Hinc tantum irarum atque rabiei, vt ferro ignique hi homines viros illos doctos persequerentur, qui manum emendandae philosophiae adhibuerunt. Testem volumus historiam Vallae et Reuchlini, quorum vterque quantas persecutiones ab hoc hominum genere pertulerit, in *sequenti Tomo* accurate explicabimus. Neque hodie quibusdam in locis, maxime in Hispania hanc fabulam ludii desuisse, nuper libere conquestus est eruditissimus MAIANSIUS ⁹. Verum de his alio loco. Haec vero sufficient, vt, quae fata philosophia a Sec. XII ad XV et renatas in eo literas habuerit, intelligamus. Iam ad ipsam philosophiae Scholasticae eiusque professorum historiam progrediendum est.

9) In vita Emmanuelis Martini, eius epistolis praemissa.

SECTIO

SECTIO SECVNDA,
DE SCHOLASTICIS.

§ I.

Magna Scholasticorum in historia philosophica fama est atque celebritas; totum enim illud spatium temporis occupant, quod a seculo XII vsque ad renatas literas defluxit, omnemque suum sub imperio tenuerunt orbem philosophicum. Ne vero in limine offendamus,

Scholasticus quid sit? Varii vocis significatio.

4 V 3

1) Fontes historici, ex quibus hauriendum est, quicquid de Scholasticis eorumque historia dici debet in philosophiae annalibus, ex iis, quae supra de auctoribus circa historiam philosophiae medii aevi consilendis dicta sunt, ex parte disci possunt. Non ignobilem enim philosophiae medii aevi partem constituit historia philosophiae scholasticae. Dolendum autem neminem haec fecisse, qui iustae mensurae et conditionis historiam philosophiae Scholasticae scripserit, cum innumera sint, quae de ea observari mereantur, et quae sciri omnino literarum, praecipue sacrarum et philosophicarum, interest. A quo labore suscipiendi deterruisse viros doctos videntur ingratus labor suscipiendus, legendi libri inutilium disputationum pleni, ferenda dumeta et spineta subtilitatum ipsa sua inutriti acie animum fauciantium et contumelientium, obscurae et iacerae Scholasticorum opiniones, et ambiguae atque in infinitum excurrentes dissertationes, sermonis barbaries, totiusque tractationis molestissima inuicundissima. Nec a nobis in vniuersalis historiae philosophiae tractatione talis historia plena et perfecta vel postulari vel expectari debet, quae vnius scriptoris integrum studium magnamque prolixitatem postulat. Interim consulendi tamen sunt praeter scriptores historiae literariae medii aevi, supra iam memoratos qui Scholasticos, leui licet plerumque brachio, et imperfecta tractatione, describere sunt aggressi. Inter quos primus fere fuit LAMBERTVS DANAEVS, qui in prolegomenis in librum primum Sententiarum cum comm. Geneuae 1580. editum Scholasticorum aetatem distribuit, eorumque breuem recensum exhibuit. Eius exemplum secuti sunt ALSTEDIVS in Thesauro chronologico, et IO. AD. OSIANBER in Chronotaxi historica. Verum hi pauci habent, et solis fere nominibus contenti de philosophia scholastica pene nihil attulerunt. Theologiae tamen scholasticae faciem depingere aggressus est CHRISTOPHORVS BINDERVS Tub. 1624. edita tractatione de theologia scholastica, in qua nonnulla sunt, quae ad haec quodque aetate derivari possunt. Eum descripsit IO. HIMMELIVS in tr. de theologia scholastica. Vid. THO-

MAS, Hist. sapientiae et stultit. T. III. p. 226. Propius huc spectat IO. BARTHOLDI NIEMETZII oratio de sequioris aevi philosophia, quos Scholasticos vocant, cum Aristotele coniungendis Helmst. 1675. sed is laudare magis et commendare Scholasticos, quam de iis iudicare voluit, vixque lectionem meretur. Elegantius multo maioriq; et lectionis copia et iudicii acie in hoc campo versatus est IACOBVS THOMASIVS, qui vt philosophicae historiae cognitione omnes suo tempore superabat, ita huic quoque H. P. particulae lucem variis scripturinculis accendere conatus est. Pertinet huc eius diss. de DD. Scholasticis inserta nouae Collectioni scriptorum rariorum; itemque observatio de theologia Scholastica, eiusque initio edita a FILLIO in Historia sapientiae et stultitiae T. III. p. 225. sqq. quibus addenda, quae sobrietate et erudite monuit in Origini Hist. philosophicae et Ecclesiasticae p. 103. Sunt quoque inter editas eius praefationes nonnullae, quae huc pertinent. vid. Praef. XLIII. de principio individuationis p. 246. LXXXIII. de causis ineptiarum barbari aevi Scholastici p. 542. Et inter Orationes eius duodecima, de secta Nominalium p. 241. Ex instituto vero rem aggressus est ADAMVS TRIBBECHOVIUS, edita Giesae 1665. 8. tractatione erudita de DD. Scholasticis accorrupta per eos diuinarum humanarumque rerum scientia. Quae cum rarius appareret, recusa est laudatissima cel. C. A. HEVMANNI cura, lenae 1719. qui eruditissimam praefationem bonae frugis plenam praemisit de origine, appellatione, natura atque historiae theologiae et philosophiae Scholasticae, quae omnino ab illis legenda est, qui sobrium de hoc argumento iudicium vel legere vel ferre cupiunt. Et hic quidem liber inter ceteros praestantissimus est, multaque afert, non sine doctrina et lectionis copia operose dicta, quae ad detegendos veros Scholasticae philosophiae vultus plurimum facere possunt, et detestabilem faciem in aprico ponunt. Dolendum tamen aetate magis quam integram argumenti nobilissimi tractationem esse, multa auctorem attulisse peregrina, multa ex proximis verisque fontibus non hausta, multa a rebus accepta, animum non plane a praecuriosis liberum

damus, vocisque ambigua significatione decipiamur, quid Scholasticus hac in tractatione sit, prius dispiciendum et accurate definiendum est. Vox enim, Scholasticus, πολύσημος est, et diu iam inter Latinos audita, sed diuerso plane sensu atque significatione. Et vigente quidem adhuc Latini sermonis puritate Scholasticus dictus est, quisquis in schola versabatur, discipulus. Ita enim a PETRONIO^b vsurpata vox, scribente; *Dum haec diligentius audio, non notavi mihi Ascyli fugam, et dum in hoc dictorum aestu totus incedo, ingens Scholasticorum turba in porticum venit, ut apparebat, ab extemporali declamatione, nescio cuius, qui Agamemnonis suasoriam exceperat.* Sed ad praeceptores quoque vocem translata esse, praecipue in rhetorum scholis, testis est QVINTILIANVS^c, qui sui temporis adolescentulos, indignatur, *deduci in scenas Scholasticorum, qui rhetores vocantur, quos paulo ante Ciceronis tempora extitisse, nec placuisse maioribus ex eo probat, quod M. Crasso et Domitio censoribus claudere, ut ait Cicero, ludum impudentiae iussi sunt.* Idem itaque Sophistae et Scholastici nomen significauit, et eloquentiae professorem designauit, vnde ad ipsum orationis tersae nitidaeque studium vox translata est, quo sensu HIERONYMVS dixit, *se cum rhetorum studiis adhuc caleret, multa scholastico flore pinxisse.* Et haec quidem vocis significatio in medio quoque aeuo obtinuit; quanquam et sequiori aetate Scholasticum dici solet, quicquid elegantiorum literarum in scholis tradebatur, qua de re exempla collegerunt TRIBBECHONIVS^d et CONRINGIVS^e, qui, ne prolixi simus, ipsi videndi. Ab eloquentia scholae ad fori declamationes tandem traductum est nomen Scholastici, quaeque prius in fictis causis versabatur, in veris et ad iudicum subsellia directis occupata oratio scholastica dici meruit. Quo sensu in codice Theodosiano et Iustiniano vox saepius occurrit^f. Nec ignotum, ab hac caussarum actione publica Agathiam et Euagrium itemque Socratem, historicos haud ignobiles Scholasticorum nomen tulisse, ut passim viris doctis obseruatum^g. Haec vero significatio cum parum ad rem nostram faciat, ad ea potissimum tempora respiciendum est, quibus Scholastici vox ad doctorem scholasticum artium et philosophiae praecepta in

liberum seruantibus. Conf. Ven. REIMMANNVS Cat. Biblioth. suae T. I. p. 74. seqq. Multos tamen Scholasticos dum recenter ΜΟΡΗΟΦΙΛVS Polyhist. T. II. L. I. c. 13. p. 72. seqq. ex eo Tribbechonijs suppleri potest. Pertinent huic quoque qui historiam literariam seculi XII. et seqq. ceuigerunt, quales sunt LAVNOIVS libro toties adducto de varia sort. Aristotelis in Academia Parisiensi, BVLAVVS in Hist. vniuersitatis Parisiensis, NAYDEVS in Additionibus ad Hist. Ludouici XI. Io. FILESACVS in Sretucis facultatis theolog. Paris. et qui ordinum religiosorum scripsere historiam, quos in sequentibus suo loco nominabimus in fine paginae, ut habeant, qui pleniora et prolixiora cupiunt, vnde affatim hauriant.

b) Satyr. p. 4. ed. Goufali de Sales. Male hunc locum ad rhetores reuocat, qui Glossarium Petronianum editioni Bourdelotii adiecit, de discipulis enim et auditoribus declamatoris sermo est.

c) Dial. de causis corr. eloq. c. 23. p. 242. edit. Obrechtii.

d) l. c. §. 7. p. 18. 19.

e) Antiqq. Acad. Suppl. XXXIX. p. 319.

f) Vid. Nou. 74. 76. FR. ΠΙΤΗΘΕΥΣ Glossar. ad Nou. Iuliani antecessoris.

g) MEVRS. Glossar. v. Scholasticus CONRING. l. c. p. 203. VALESIVS ad Socrat. H. E. L. VI. c. 6. p. 77. conf. MACARIVS homil. XV. §. 42. p. m. 226.

pta in scholis publicis Ecclesiarum cathedralium et monasteriorum tradentem significandam adhibita est. Supra enim iam obseruatum, in collegiis canonicorum iuxta Ecclesiarum episcopaliū sedes excitatis, tempore Caroli M. et Ludouici Pii itemque in abbatibus monasteriorum fuisse vnum, cui de scholis habendis et erudienda iuuentute cura commissa fuerit ^b, inque eo laudatissimorum principum laborem fuisse diligentissimum, ut scholae hae accurate conseruarentur, et constituerentur viri docti, qui literarum praecepta traderent. Quarum scholarum cum succinctam historiam supra attulerimus, nihil hoc loco addimus. Mature tamen non instituti quidem ratio et Scholastici nomen, res tamen ipsa, scholarumque cura defuit; cum enim amplis reatibus munus hoc ornassent imperatores atque principes, ipsique etiam episcopi, qui hoc pellendae ignorantiae et barbariei remedium adhibuerant, ex diuitiis otium et ignauia orta et scholarum institutum derelictum est, seruatū nomen Scholastici, ut reatibus gauderent homines otiosi et nequam, qui cum literis aut plane non, aut leuiter tantum tincti essent, grauissimum munus homini ex vulgo leui stipendio conducto committebant, ipsi gulae, ventri, venationi, strenue litabant. Quam propudiosam Scholasticorum vitam graui oratione iugulat RODERICVS episcopus Zamorensis, cuius *Speculum humanae vitae* ^c longe rarissimum cui consulendi dabitur copia, mirabitur, laudabile Scholastici nomen tantopere degenerasse, ut conqueratur: non se sed solo titulo Scholasticos inueniri, hosque nec ipsos doctos esse, nec alios docere posse, nec vnquam scholam vere vidisse, sed ignorantia, balbutie et extrema primorum rudimentorum inscitia cum pessimis moribus coniuncta esse detestabiles, et tamen locum suum viris eruditis explere auersantes, veram eruditionem nolle promouere. Paulo melius in monasteriorum scholis conseruatum est institutum nobile, in quibus Scholastici monasticam iuuentutem, et interdum nobilium quoque secularium filios erudiuerunt. Quo more conseruato prodiisse, quicquid plenam literarum ruinam a seculo VIII ad seculum XII auertit, supra satis longa narratione demonstrauimus. Non hoc quidem sensu philosophia, quae a seculo XII ad seculum XVI obtinuit, scholastica dicitur, ab ea tamen vocis significatione appellatio latius extensa postea et affecta deriuanda est. Rem supra iam expositam tactamque strictim recensebimus, et paucis comprehendemus. Nempe ex antecedentibus notum, ex scholis monasteriorum et ecclesiarum cathedralium tandem publicas scholas et academias enatas esse, in quibus, quae olim in istis scholis cathedralibus et monasteriorum tradebantur, artes liberales siue philosophia cum theologia, sacrarumue literarum notitia explicabantur. Ita vero ex monasteriis et ab ordinum ecclesiasticorum hominibus ad professores artium et philosophiae, ipsosque theologos ratio philosophandi traducta est. Ea qualis

h) CONRING. l. c. Disp. III. p. 66. sqq. suppl. XXXII. p. 294. seqq. TRIBSECHOV. l. c. c. l. p. 32. BALVZIVS ad Lupum Ferrar. p. 372. seqq.

i) L. H. c. 17. p. 128. Virmur nos versione Germanica Aug. Viind. 1488. a Petro Bergero impressa.

qualis fuerit, ignotum illis esse non potest, qui ad ea attenderunt, quae supra ea de re dicta et testimoniis virorum doctorum ex hoc ipso aeuo confirmata sunt. Nempe cum in ea versarentur opinione, philosophiam solummodo ancillari theologiae, ideoque disci, vt de rebus diuinis, doctrinaque Christiana acute disputare, et aduersariis os obstruere possent, dialectica potissimum exulta est, quae cum prius ex Augustini, vt volunt, libello Stoicorum in morem conscripto, et postea ex Aristotelis libris dialecticis disceretur, cauillandi et argute ineptiendi artem philosophiae professoribus siue Scholasticis instillauit. Qui cum receptam doctrinam, et praeiudicia quoque atque praeconceptas hypotheses, quas lucri cupiditas introduxerat, hac arte egregie defendi sicque et laudes innumeratas acquiri, et ad pingua munera perueniri, et amplissimas de aduersariis, quos conatibus et gloriae suae obtinere credebant, victorias reportari posse viderent, summa diligentia hoc dialecticae studium ad theologiam adplicatum excoluerunt, et dialecticas disputandi rationes aliis praetulerunt. Factum hoc iam esse seculo decimo, et ardentius vndecimo, luculenter supra demonstratum est. Cum autem a magistris contentiosis similes sibi discipuli formarentur, haecque falsae philosophiae species in nouas academias translata vniuersalis consuetudinis morisque indolem acciperet, ex scholis monasteriorum in publicum philosophiae exercitium dialectica traducta est. Cui cum accederent seculo XI metaphysicae speculationes, praecisiones mentales, et varia alia mentis otiosae deliria, seculo vero XII Aristotelis metaphysica, his elegantissimis plena innotuisset, ita hominum horum subtilitas aucta est, vt plane ab humani intellectus natura degeneraret. Cumque, qui hoc modo philosophabantur aut monachi essent, aut clerici, tantum non omnes autem theologi, translata haec philosophia ad theologiam est, ipsique diuinioris doctrinae professores non tam ancillantem theologiae quam dominantem philosophiam sectariam, qualem supra depinximus, retulere ad eum scopum, cui eo tempore omnis disciplina sacra inseruiebat, nempe vt hierarchia ecclesiastica eum capite suo, et dogmatum, quod eam alebat et sustentabat, systemate facta conseruaretur atque tecta. Huic fini egregie inseruiebat philosophia haec scholastica, quae Aristoteli male intellecto reuelationis mysteria subiiciens, de eorum sensu iuxta illius praecepta disputabat, et infinitis quaestionum et dubitationum anfractibus more vere sceptico longum ratiociniorum ipsa subtilitate sua incertorum syrma post se trahebat. Quod philosophiae et theologiae genus vbi semel innotuisset, et a summis rerum sacrarum praesulibus, quorum potestati fulcrum exhibebat firmissimum, summo esset fauore exceptum, sustentatum, ornatum, totum fere orbem Christianum fecit scholasticum, re vera et doctrina, et fide et moribus barbarum. Nihil hic Lectori tradimus, quod non sacra et philosophica seculi XII, XIII, XIV et XV historia luculentis demonstrat testimoniis dudumque a viris doctis est obseruatum: quos adire eos oportet,

tet, qui grauiſſimum, quod Eccleſia ex hac re paſſa eſt, damnium cognoſcere, et ſine partis ſtudio et praeiudiciis rem vere perſpicere cupiunt ^k. Nos praetermiſſis ceteris, hoc vnum notamus, negari non poſſe; philoſophos, et qui re ipſa coincidunt, theologos Scholaſticos; eo nomine, quamuis ſubtiliſſima eſſent ingenii acie praediti, pro veris philoſophis haberi non poſſe, quod erepta libertate philoſophandi omni ſeruire curiae Romanae et ad eius palatum totam philoſophiam ſuam componere coacti fuerint. Nunquam inſpexiſſe oportet ius canonicum, qui haec negauerit. Vnum exemplum ſufficiet, Nicolai II, praecipientis ^l: *Quisquis huius noſtrae decretalis ſententiae temerator extiterit, et Romanam Eccleſiam ſua praesumptione confundere et conturbare contra hoc ſtatutum tentauerit, perpetuo anathemate atque excommunicatione damnatur etc.* Sed et iureiurando deuinctus curiae Romanae clerus, et qui doctrinam ſacram tradebant, eo vinculo capti, ne quid mouerentur contra pontificis auctoritatem et vtilitatem. Ita enim in formula iuriſiurandi inter alia tenebantur ſe obſtringere ^m: *Papatum ſanctae Romanae Eccleſiae et regulas ſanctorum patrum adiutor ero ad defendendum et retinendum contra omnes homines.* Ita Romanae curiae mancipatis addiſtisque, qui philoſophiam profitebantur, non poterat euenire aliter, quam vt omnis philoſophandi ratio eo adhiberetur, vt inſtrumentum fieret poteſtatis pontificiae in immenſum eo tempore auctae, quo fructu et emolumento Eccleſiae, et veritatis, cuius miniſtra eſſe debet philoſophia, innumerae teſtantur virorum piorum et cordatorum querelae, de quibus eccleſiaſtica huius temporis hiſtoria ſolet diſſerere. Opponi quidem philoſophiae et theologiae Scholaſticae iam tum coepit theologia myſtica, quam Ioannes Scotus Erigena ex libris Pſeudo-Dionyſii in Eccleſiam introduxit, et Enthufiaſmo philoſophiae Alexandrinae infecit. Quae cum ſterilitatem a Scholaſticis vbique proditam exoſa internam mentis emendationem et reductionem ad fontem ſuum, Deum, vrgeret, melius ſapuiſſe ſibi viſa eſt. Hinc contentiones, iurgia, anathemata, haereticae labis obiectio, et quae alia fuerunt, ridicularum litium terriculamenta, quibus ad execrationes et diras vsque pars vtraque digladiata eſt. Nihil tamen ita vel emendatum vel mutatum, nec ſaniori philoſophiae, ad eiuranda peſtilentiſſima praeiudicia locus datus eſt, ſed idem ſcopus, eadem artes obtinere, vt errores ſemel recepti, et auctoritas hierarchiae eccleſiaſticae inconcuſſo perſiſterent fundamento. Quamuis autem theoretici iſti theologi, quos Scholaſticos vocamus, vehementer inuiſi fuerint practicis, ſiue myſticis, qui captata occasione vehementiam affectus contra illos prodere non ſunt veriti, vt vel vno Bernardi et ſequacium

^k) Vid. TRIBBECHOV. l. c. c. III. pag. 96.
CHR. THOMAS. Hiſt. l. c. p. 43. HEVMANN.
l. c. p. 20. PVFENDORF. Introd. ad hiſt. c. XII.
§. 34. p. 862.

^l) Vid. l. Decret. diſt. 23. c. in nom. Dom.
p. m. 71.

^m) vid. Decretal. Greg. l. l. de Iureiur. p.
m. 287.

quacium exemplo constat, qui hoc nomine Abaelardum, Gilbertum Porretanum, Lombardum aliosque huius aetatis Scholasticos graui profecuti sunt odio; quae de re legenda sunt, quae de contentione Ioachimi abbatidis Florensis coenobii, et Gualteri prioris contra Lombardum narrat I. LAVNOIUS: accidit tamen, vt qui Scholasticae philosophiae et theologiae non leuem posuerant operam, mysticae interdum quoque theologiae infudarent, cuius exemplum praeter Bonauenturam esse potest Hugo de S. Victore, qui propter doctrinae vbertatem didascalus appellatus est, ob affectatam autem mysticam doctrinam Lingua Augustini, et alter Augustinus dici meruit. Is enim praeter *Didascalicon*, in quo de summis theologiae dogmatibus philosophice differuit, complures tractatus mysticos edidit, quorum recensionem post alios exhibet I. A. FABRICIUS. Is vero cum *Annotationes elucidatorias in Dionysium Areopagitam de coelesti hierarchia a Ioanne Scoto Latine versum* scripserit, haud obscure prodidit, vnde hanc philosophiam hauserit. Neque tamen id magnopere mirandum est. Supra enim iam obseruauimus, ipsum Ioannem Scotum Peripateticae philosophiae satis peritum eam cum philosophia Alexandrina siue Platonica coniunxisse; nec adeo abhorrere systema physicum Aristotelis, prout ab Eclecticis Alexandrinis emendatum est, ab isto Enthusiasmo, quem commendat Pseudo-Dionysii philosophia. Illud extra dubitationis aleam positum, cum vbique in philosophia Scholastica infelix lolium et steriles dominantur auenae, coactos fuisse Scholasticos, exulante philosophia morali, ita animis pabulum suppeditare, quod negabat doctrina Scholastica. Et hoc pacto factum, vt Syncretismus quidam scholastico-mysticus inde emergeret, Ecclesiae non minus noxius, quam reliqua malorum llias, quae ex vesano philosophiae falsae studio exorta est. Totus enim eo respiciebat, vt errorum cateruae, quas commoda cleri introduxerant, saluae manerent. Verum de his plura praecipere hoc loco non licet: alium enim campum postulant.

Origines philosophiae Scholasticae.

§. II. De Scholasticae philosophiae, et, quae arte cum ea cohaeret, theologiae origine diuersissimae sunt virorum doctorum opiniones et incertissimae coniecturae. Id quod mirandum magnopere haud est, cum id plerumque accidat, vt rerum earum, origines incertae dubiaeque sint, quae non simul oriuntur, sed casu magis, et incerta temporum serie sensim enascuntur, tandemque, nemine veros natales obseruante, in lucem perfectae prodeunt. Ita enim Scholasticae quoque philosophiae euenit, quod pseudo-philosophiae genus non vna dies genuit, peperit altera, sed sensim inualescente vsu dialecticae praepostero, accedente metaphysicarum subtilitatum norma enatum, et tandem in eos vultus formatum prodiit, quos a seculo XII vsque ad literarum et religionis emendationem habuit; ex quo intelligitur, annum natalem, parentes, obstetrices, aliasque, quibus ea adiuta est, vt in lucem prodiret, circumstantias

a) l. c. c. III. p. 191. seqq.

b) Bibl. Lat. med. T. III. p. 285.

tias accurate definiri non posse. Quae caussa est, cur in tot diuerfas et dissentientes opiniones de origine Scholasticae philosophiae viri eruditi discesserint. Quidam enim ^p ab ipso Augustino in Occidentali, et a Ioanne Damasceno in Orientali Ecclesia philosophiam theologiae curiosius, quam par erat, adaptantibus has origines deriuant. Quos vero occasionem et praeludium cum ipsa origine confundere palam est. Propius accedunt, qui medio seculo vndecimo eam ortum habuisse conuincunt, eo quod isto tempore philosophia Aristotelica ad Arabum methodum in scholis publicis doceri coeperit, quamuis concedant, haec quidem ab initio usum tantum in philosophia habuisse, hominesque istis principiis infectos paulo post eadem in theologiam pedetentim intulisse, iisque non solum ad enucleandas decidendasque quaestiones theologicas, sed etiam ad nouas formandas disputationes, antea inauditas usos fuisse, interque hos Ioannem Roscelinum et Anselmum, et post hos Abaelardum et Gilbertum Porretanum fere primos fuisse, Ottone Frisingensi rei huic ianuam in Germania aperiente. Ita LVD. ELLIES DUPINVS ^r, quem sequitur B. IO. FRANCISC. BVDDEVS ^r. Vterque seculo iam XI obtinuisse inter Latinos philosophiam Aristotelico-Saracenicam autumat. Eandem de Scholasticorum origine opinionem tuentur LAMBERTVS DANAEVS ^r et HENR. ALSTEDIUS ^r; improbante IACOBO THOMASIO ^r, qui, cum recte obseruasset, circa ipsam theologiae Scholasticae historiam distinguendum esse tempus occasionum, a tempore ipsius theologiae Scholasticae, tanquam tempus conceptionis a tempore natiuitatis, monuissetque, *occasiones eius duas ponendas esse, vnam studium conciliandi philosophiam gentilem cum religione Christiana, et defectionem a religione puriore ad impuram: alteram exortum philosophiae Aristotelicae in orbe Latino et venerationem eius post versiones nouas operum Aristotelis, verum tempus nati huius abortus philosophici et theologici, non altius repetendum esse statuit, quam ab eo aeuo, ubi in Ecclesia Latina titulo sententiarum coeperunt scribi systemata theologiae vniuersae, id autem factum esse Sec. XII, quo Petrus Abaelardus, huiusque discipulus Petrus Lombardus atque alii scripserunt quisque sententias suas.* Quae in obseruatione licet parum a vero tempore aberrauerit Thomasio, qui in philosophiae historia plerumque acute vidit, fallitur tamen, dum theologiae Scholasticae origines ad ortum systematum siue librorum sententiarum restringit. Hi enim libri nec theologiam Scholasticam exhauriunt, omnemque eius naturam constituunt, nec qua ratione philosophia Scholastica originem ceperit, exponunt, sine quo tamen de theologia Scholastica nihil definire licet. Ex iis quoque, quae supra de ratione disputationum

4 X 2

tionum

p) BVDDEVS *Isag. histor. theol. L. II. c. 1. §. 7. p. 352.* BARBAYRAC. *de la morale de SS. Peres. MOSHEIM Hist. Eccl. N. T. sec. IX. P. II. sect. I. c. 1. §. 4. aliique.*
q) *Meth. stud. theol. c. II. p. m. 19.*
r) *l. c. p. 358. Annot. ad hist. phil. c. V. §. 5. p. 348.*

s) *loc. cit.*
t) *Encyclopaed. T. I. p. 105. add. Нерн. Hist. phil. L. VI. c. 2. p. 297.*
u) *Orat. XII. p. 266. et Hist. sap. et stult. P. III. p. 233.*

tionum dialecticarum ad theologiam applicatarum differuimus, et testimoniis quoque luculentis confecimus, patet, tractationes theologicas iam Sec. XI, antequam libri sententiarum scribi coepissent, hac iam methodo fuisse adornatas. Id quod ex Lanfranci et Anselmi Cantuariensis scriptis manifesto argumento constat, probatque, non errasse eos, qui Sec. XI theologos armis dialecticis de grauiissimis Christianae religionis mysteriis disputantes, inter parentes Scholasticorum referunt *. Ex his vero intelligi potest, quo fundamento nitantur, qui vel a Lanfranco et Anselmo, vel a Roscelino, vel ab alio quodam huius aetatis homine scholasticam philosophiam theologiae admixtam deriuant y. Alii probe monent z, distinguendas esse Scholasticae philosophiae origines ab ortu theologiae Scholasticae, illasque a Roscelino, hunc ab Abaelardo esse deriuandum statuunt. Viguit haec opinio iam sub ipsis emendatae eruditionis auspiciis. Ita enim TRITHEMIUS a de Petro Abaelardo: *Petrus dialecticus Parisiensis dictus Abaelardus natione Gallus, vir in seculari philosophia eruditissimus, et in diuinis scripturis nobiliter doctus, gaudens nouitate terminorum, et altiora se scrutari tentans, oppressus a gloria plures incidit errores, et agente sancto abbate Bernardo in Senonensi concilio cum prauis suis doctrinis condemnatus. Ab hoc tempore philosophia secularis sacram theologiam sua curiositate inutili foedare coepit.* Miratur praestantissimus HEVMANNVS b, viros doctos IAC. THOMASIVM c, GEORG. HORNIVM d, IO. LAVNOIVM e, aliosque inepto Trithemii iudicio calculum adiecisse, quasi philosophia theologiae aduersetur, nec sobria ratione cum ea iungi possit; Trithemium enim non de mataeologia Aristotelico-Scholastica, sed de omni philosophia seculari in genere ita iudicare. Verum peperam haec non tantum in his viris doctis culpari, qui, vt ex ipsorum verbis apertum est, non aliam nisi pseudo-philosophiam illam intellexerunt, et Trithemium quoque ita intelligendum esse iudicarunt, sed ipsum quoque Trithemium praeter rem reprehendi ex ipsis eius verbis apertum est. Nam non culpat Trithemius, Abaelardum aliosque istius aetatis homines philosophiam quoque consuluisse, et in rem suam vertisse, hoc enim in antecedentium seculorum doctoribus multoties obseruat, laudat, commendat; sed praepostero eum, et qui exemplum eius secuti sunt, discipulos, vsu et applicatione philosophiae secularis ad theologiam huius puritatem labefactasse, purpuraeque pannum sordidum affuisse improbat; id quod recte, nisi fallimur, carpit Trithemius, quamuis in tempore designando aberret, cum Lanfrancum iam dialecticam peritiam theologiae miscuisse ipse tradat, et de Berengario obseruauerit SIGEBERTVS f,

c1478

x) Vid. MOSHEM, l. c. HEVMANN. l. c.
 y) Continuator VOSSII de sectis c. VIII.
 §. 18. p. 190. MORHOF. Polyhist. T. II. L. I.
 c. 13. §. 2. p. 73. conf. IAC. THOMAS. Orat.
 XII. p. 266. f.
 z) IDEM de DD. Scholast. §. 7. sqq. Hist. sap.
 et stult. P. I. p. 102. HEVMANN. l. c. p. 13. not.

a) Cat. S. E. c. 381. p. 97.

b) loc. cit.

c) De DD. Schol. §. 8. et Orig. hist. phil. p. 120.

d) l. c. p. 296.

e) De fort. Arist. c. 3.

f) c. 154 p. 121.

eam dum dialecticis sophismatibus contra simplicitatem apostolicae fidei abutatur, nec se excusare, nec alios aedificare visum esse. Paulo magis primam Scholasticorum aetatem deprimunt, qui Petrum Lombardum primum eorum auctorem faciunt, cuius opinionis originem more suo eleganter enarrat eruditissimus HEVMANNVS^g, hoc loco omnino audiendus, is vero summa verisimilitudine vsus ita conicit: *Seculo XII Parisiensis schola ita coepit efflorescere, ut ceteras omnes pleniori lumine obscuraret, quae verba sunt LAVNOII, qui et obseruauit, Abaelardi tempore nondum Lutetiae fuisse scholam publicam theologicam. Cum igitur scholae publicae Parisiensis initium incidat in duodecimum hoc seculum, quae et Bulaei est sententia, multaque suadeant, ut credamus, Lombardum illum primum fuisse, (publicum) in academia Parisiensi professorem theologiae, facile iam patet, quo sensu et quo iure is vocetur pater theologiae Scholasticae. Nam cum illa academia tantum breui tempore consecuta sit celebritatis, ut mater ac scaturigo haberetur omnis scientiae, praetereaque Lombardus, adiecta episcopatus Parisini dignitate, tantum exsplendesceret, ut ipsius systema theologiae pro absolutissimo opere haberetur, ac sequentium theologorum omnis opera in eo illustrando et commentariis ornando dicam an onerando? versaretur, quis non videt, cum hoc pacto euasisse theologiae Scholasticae oraculum, fontem, ac patriarcham? Etsi itaque Lombardus haudquaquam fuit primus Scholasticus, fastigium tamen summum theologiae Scholasticae affectus illi aetati visus est, eiusque vestigiis insistere pulchrum duxit ipsius posteritas Scholastica.* Quae sobrie et accurate dicta sunt, et quid de Lombardo hac in quaestione statuendum sit, luculenter exponunt. Sunt et alii, qui Thomam Aquinatem in partes vocant, eo quod hunc philosophiam Arabico-Peripateticam in Ecclesiam inuexisse autument, quos falli demonstrat RENATVS RAPINVS^h, quem sequitur IO. FR. BVDDEVSⁱ, B. CHEMNITIVS^k autem vsque ad Alexandrum Alesium Scholasticorum origines deprestit. Quae opiniones omnes cum incertis coniecturis niti videantur, nulli harum tribuenda duxit theologiae vel philosophiae Scholasticae primordia Cl. HEVMANNVS^l, cum dudum ante eorum exortum in monasteriis floruerint Scholastici, id est, professores literarum cum theologicarum, tum etiam, quatenus eae theologis vsui sunt, philosophicarum. Horum ultimus, hoc est, omnium primus quis fuerit, scire vetare monumentorum historicorum inopiam nec magnopere nostra referre. Recte ita iudicasse virum optimum atque acutissimum, haud inuite fatebuntur, quicumque enarratas opiniones recte considerauerint. In qualibet enim est aliquid, quod reprehendes, quodque assensum cohibeat. Qui enim ex introducta Sec. XI philosophia Arabico-Peripatetica Scholasticae origines ad hoc seculum

4 X 3

lum

g) loc. cit. p. 13.

h) Reflexions sur la philosophie §. 16. Opp. T. II. p. 340.

i) Obf. ad Hist. phil. e. V. §. 5. p. 345.

k) In exam. Concil. Trident. p. m. 577. a.

l) loc. cit.

lum referunt duplici falluntur nomine. Nam hoc falsum est, primas origines philosophiae Scholasticae subministratas a philosophia Saracenico-Muhammedana, cum huius mali luculenta iam se ostenderint vestigia, antequam Latinis hominibus illa philosophia innotesceret, quanquam supra iam obseruauimus, ad id augendum, confirmandum constituendumque eius indolem et perfectionem multum contulisse versiones philosophorum Arabicorum, et, quae istis versionibus innotescebat, methodum Saracenorum Scholasticam. Sed falsum quoque est, Seculo XI iam versiones Aristotelis et philosophorum Muhammedanorum Arabicas inualuisse. Quamuis enim ab Almamonis tempore iam eiusmodi versiones philosophorum Graecorum Arabicae confectae fuerint, suo tamen loco obseruatum est, eas multo serius philosophis Saracenorum Occidentalibus, qui Mauritaniam et Hispaniam occupauerunt, innotuisse; demonstratum quoque in praecedentibus, seculo demum XI quosdam viros doctos ad Arabes excurrisse, et primum Constantinum fuisse, qui libros nonnullos Arabicos verterit, nunc vero circa finem huius seculi fecutum fuisse Danielem Morleium, et ab hoc demum excitatum Aelardum, Abaelardo *σύγγραφορον*, similia in philosophico argumento Sec. XII suscepisse, hos vero omnes tantum ad physica et mathematica respexisse, dialecticam autem, quae praecipue hoc malum genuit, multo prius introductam et ad theologica dogmata explicanda esse adhibitam. Quod vero Ingulsi Croilandensis Continuator asserit anno MLXXX iam Cantabrigiae Aristotelis logicam iuxta Porphyrii et Auerrois Isagogas explicatam esse, supra iam ex Auerrois tum nondum nati aetate falsum esse ostendimus. Quod si concedimus, quod tamen ex historia huius temporis literaria vix euinci potest, fuisse passim viros quosdam eruditos, qui Arabica scripta legere, eorumque versiones conficere potuerint, quod de Hermanno Contracto nos supra ex Trithemio obseruasse recordamur; non tamen demonstrari potest, ante Fridericorum aetatem eiusmodi versiones fuisse publicatas, et in usum philosophantium traductas, quod euidenti argumento demonstrat, ex hac quidem causa philosophiae Scholasticae origines ad Sec. XI referri haud posse. Alios quoque, quam Peripatetico-Arabicos dialecticae theologiae admistae fontes nobis detexit historia philosophica, nempe dialecticam Augustini, et Porphyrii, Victorini atque Boethii libros dialecticos ex Graecis conuersos, vt supra dictum. Perperam itaque Arabica philosophia huc aduocatur, si de primis originibus sermo est, quamuis negari nequeat, postquam Saracenorum versiones obtinuerunt, philosophiam Scholasticam valde adoleuisse. Quod porro inter theologiam et philosophiam Scholasticam nonnulli distinguunt, recte quidem factum est, parum autem ad quaestionis, de qua agitur, solutionem confert; cum non tantum sororio vtraque inter se vinculo cohaereat, sed vtriusque iidem natales, eademque fuerint origines. Id quod nemo temere negauerit, qui, quae supra de ratione studiorum

diorum et disciplinae Scholasticae, id est monasticae differuntus, deque munere Scholasticorum, de triuio et quadriuo etc. attulimus, attentò considerauerit animo. Quamuis enim philosophiae studium, id est triuuium et quadriuium theologiae plerumque praemitti solet, ancillari tamen ista notitia philosophica theologiae iussa, et haec simul cum illa ex-culta est, eo quod philosophiae istius siue dialecticae et mathematicae praecepta iis tantum inferuire posse credebantur, qui sublimiori sapientiae destinabantur. Rem ex supra dictis satis notam heic operose probare necessarium haud putamus; vnus vero IOANNIS SARISBERIENSIS^m testimonium sufficit, qui integro capite demonstrandum sibi esse statuit, *inefficacem esse dialecticam, si aliarum disciplinarum destituatur subsidio.* Quae quoque caussa est, cur nullus fere doctor Ecclesiasticus apud Sigebertum, Honorium, Henricum, Petrum et Trithemium occurrat, de quo scriptores isti historiae literariae non obseruauerint, eum et in seculari literatura egregie doctum et in Scripturis versatissimum fuisse. Qui enim haec inter se separaret, tunc erat nemo, pauci vero erant, qui ad iurisprudentiam vel medicinam, artesque mathematicas, dialecticam, (quae sola fere tum philosophiae nomine veniebat,) referrent. Ita vero iuncta dialectica theologiae, Scholasticum docendi discendique genus peperit, nec fuit vnus ex Scholasticis, qui non ex vtroque Caesarem se praestaret. Quod, ne ex seculo XII et sequentibus exempla afferamus, ex vndecimo seculo comprobatur Roscelini exemplum, qui cum summum illa aetate locum inter dialecticos occupauisset, tanta temeritate philosophiam istam verbosam et contentiosam ad theologiam applicuit, vt grauissimorum errorum accusaretur, vt supra dictum. Non separari itaque potest historia philosophiae Scholasticae a theologia Scholastica, quod postulat Thomasius, falsa huius notione persuasus. Neque ad Roscelinum initia philosophiae Scholasticae referenda sunt, infra enim docebimus, sectam eum Nominalium excitauisse, quod inuicto argumento esse potest, Scholasticam philosophiam eo iam tempore fuisse, cum alias nouam is illius sectam condere non potuisset. Qui vero Abaelardum primum nobis Scholasticae philosophiae et theologiae auctorem definiunt, primum Scholasticum in academia Parisiensi, cum primo Scholastico in genere considerato confundere videntur. Non enim is contentiosae philosophiae et theologiae primus auctor parensque fuit, sed eam a Roscelino et Guilermo de Campellis didicit, quos eiusdem farinae philosophiam excoluisse infra trademus. Quae vt certa sunt, ita euidenti ratione eos refutant, qui ad Lombardum hoc *εὐρημα* referunt, Abaelardum enim praeceptorem Lombardus habuit. Ita vero nec Thomas Aquinas, nec Alexander Alesius parentes Scholasticorum dici possunt, quorum vterque post Lombardum vixit, eoque tempore floruit, quo iam adoleuit philosophia Scholastica. Quibus omnibus iusta lance-

truti-

m) *Metalog.* L. II. c. 9. p. 801. conf. *Obf. Hal. Lat.* T. I. *Obf. I.* §. 23. p. 52.

trutinatis non inuiti in eam descendimus sententiam, nullam certam aetatem, annumque, nec certum quendam virum doctoremque definiri posse, ad quem origines scholasticae philosophiae referri queant. Id quod omnino naturae scientiarum, dogmatum et opinionum consentaneum est, quae, vbi a certo quodam auctore non conduntur, sensim tantum irrepunt, et tacito quasi pede successiuus partium suarum incrementis succrescunt, donec ad iustam perfectionem perueniant. Quae observatio vti plurimis exemplis, quae suppeditat philosophica et Ecclesiastica historia, comprobatur, ita inutilibus disputationibus de incertis opinionum multarum originibus finem imponit prudentissime. Et hac quoque regula vsos nos esse in definienda philosophiae Aegyptiacae et Cabalisticae origine, inque detegendis initiis sectarum Iudaicarum nondum poenitet, nec in hoc argumento lubet ab ea deflectere. Ceterum magnopere in hac quaestione enodanda ad verum quaestionis statum attendendum est, et separandae quaestiones aliae, quae huic attextae miram confusionem pepererunt. Ita multos iuris canonici origines cum initiis theologiae et philosophiae Scholasticae perperam miscuisse, et duo quidem fulcra Romanae curiae sibi perquam affinia, sed sua tamen natura diuersa confudisse recte notatum est IACOBO THOMASIOⁿ. Philosophia enim scholastica ante conditam a Gratiano compilationem vehementer se iam commendauerat, nec inter theologos numerabatur, qui non his quoque sacris initiatus esset, canonici autem iuris studium imperante demum Friderico I, inter sacras disciplinas receptum et theologis traditum est. Deinde non de omni philosophiae in theologia vsu et exercitio hic quaeri probe tenendum est; hoc enim si negligimus, ipsam philosophiam cum philosophia Scholastica, genuinamque veritatis filiam cum spuria commutabimus. Multos neglectus huius cautionis seduxit, vt de originibus Scholasticae philosophiae et theologiae disputantes origines altius, quam par erat, quaerere, ipsumque philosophiae omnis vsu in suspicionem adducerent. Id quod inepte fit atque praeter rem, cum et ratio quemlibet doceat, suum esse iuxta theologiam locum philosophiae, hancque illi haud exiguum praestare vsu posse, nec repugnare reuelationis lumen rationis lumini, quod vtrumque a patre luminum prodiit: et historia testetur, eam philosophiae, et praecipue dialecticae atque metaphysicae commixtionem cum sacris dogmatibus, quae theologiae Scholasticae nomine venire solet, ipsamque, quae in scholis Ecclesiasticis obtinuit, philosophandi et disputandi rationem, de qua heic loci proprie quaeritur, ab ipsa philosophia longissime differre, nec inter se ista commutanda esse. Vt autem propius ad rem ipsam accedamus, et quid nobis quoque statuendum videatur, vt institutum nostrum poscit, modeste et distincte explicemus, praemonendum esse existimamus, esse nobis sermonem de pseudo-philosophia illa medii aevi sectaria, partim ex Stoico-

n) De Orig. theol. Scholast. §. 7. Hist. sap. et stult. P. III. p. 226. seqq.

Stoicorum caulationibus partim ex mataeologia dialecticae Aristotelicae enata, quae confusis inter se rationis et reuelationis principiis, et adhibito auctoritatis praeiudicio maleque confarcinatis doctorum opinionibus, ipsa veri omnia principia euertit, et inutili atque anfractuoso disputationum ac subtilitatum innumerarum agmine vim fecit veritati castiori omni, et dialecticis armis omnem veram philosophiam prostrauit, erroresque induxit quam plurimos. Hanc enim philosophiae Scholasticae veram faciem, hos natiuos eius vultus esse, ex dicendis luculenter constabit. Nam et in principiis ratiocinandi, et in ipsa forma lapsos esse, et in vtrumque peccasse Scholasticos, tot eorum disputationes clarissime monstrant, et pulchre obseruatum est IACOBO THOMASIO*, cuius verba, cum huic tractationi haud exiguam lucem foenerentur, pace Lectoris integra huc apponemus: *Vitiorum Scholasticae theologiae aliud ad conclusiones pertinet, aliud ad medios terminos; ad conclusiones, quod quaestionibus theologicis ex professo miscuerunt non theologicas, hoc est, eas, quae proprie spectant, ad aliquam partem philosophiae, quod conclusionibus theologicis veris miscuerunt falsas, quod vtilibus inutiles, iis, de quibus facta est nobis a Deo reuelatio, curiosas, seriis denique ridiculas. Ad medios terminos et eorum discursionem refer, quod sepositis fontibus S. Scripturae ex imperitia linguarum aliisque causis ad impuros versionum riuulos deflexerunt: quod saepe in probando plus apud eos valuerunt sententiae patrum, decreta conciliorum aut pontificum, vel rationes philosophorum etiam ethnicorum, imprimis Aristotelis, quam Scripturae S. et quoniam ita S. theologiae adulterauerunt admixtione philosophiae et eius quidem gentilis non modo circa medios terminos, sed etiam circa conclusiones; non peccauerit fortasse, qui formalem huius vitii rationem maxime reponat in commixtione sacrae theologiae cum philosophia gentili. Pertinere haec non tam ad philosophiam, quam theologiam Scholasticam, non negamus, sed cum ea quae communem naturam habent, inter se communia quoque attributa habeant, demtis iis, quae ad solam theologiam pertinent, vultus philosophiae Scholasticae ex his facile detegi possunt, praecipue si non ad conclusiones tantum, siue quaestiones otiosas inutiles, inepta subtilitate molestas, et vesana curiositate detestabiles, sed ad ipsa quoque ratiocinandi principia, ex suis fontibus non deducta, auctoritatis vero praeiudicio subnixi, et ex gentili Stoicorum et Aristotelicorum dialectica et metaphysica hausta, tum ad ipsam ratiocinandi et concludendi rationem, vagam, incertam, ex vtraque parte infinitis ambagibus disputantem, ad notiones, quae adhibitae sunt obscuras, vagas, temerarias, nimiaque mentis praecisione nihil significantes, quaeque reliqua sunt otiosorum hominum deliria respiciatur. Haec enim βδελύγματα in Scholastica*

*) L. c. §. 16. p. 228. seqq.

stica philosophia detexerunt viri cordati et iudicii acie praediti, non tantum ex iis Christianorum coetibus, qui ab Ecclesia Romana secessum fecerunt, sed illi quoque, qui ei publica religionis confessione adhaeserunt. His praesuppositis, probeque observata cautione, ut occasiones ab ipsa re distinguantur, non difficile erit, si ea consulamus, quae hactenus de philosophia Christianorum prolixè differuimus, veras origines philosophiae Scholasticae detegere. Cui si cum viris quibusdam doctis dicamus S. Augustinum praeluisse, nihil afferemus, quod non veritati congruum esse, ipsa magni viri testatur historia. Qui dum dialecticam Stoicam et Platoniam amat, dum Platoniam philosophiam ad facta dogmata explicanda adhibet, dum de rebus sacris per innumeras quaestiones subtiliter secundum philosophiam, positis quibusdam axiomatibus disputat, exemplum seculis sequioribus praebuit, quod malo consilio non imitentur modo, sed superarent. Valde veneramus memoriam summi viri, quo vix doctiorem episcopum habuit Ecclesia: Sed ficus tamen ficus et scapha scapha nominanda est, ubi historiae veritas est detegenda. Nec culpamus methodum philosophicam et accuratam ad argumentum quoque sacrum adhibitam, sed curiosam illam principiorum inter se diuersorum confusionem, et subtilitatem ex philosophia gentili petitam in magno doctore candide improbamus. Sequimur in eo LVD OV. ELLIES DV PINIVM ^r, candide more suo ita de Augustini methodo pronuntiantem: *Vsitata eius methodus est, praeclara principia ponere, (dixeris Platonica et haud raro suspecta) ex quibus innumeras elicit consequentias, adeo, ut omnia doctrinae illius capita arctissimam inter se connexionem habeant. In plerisque mysteriis magis ratiocinatus est, quam ullus auctor ante eum; plures quaestiones, prius non motas agit, harumque plures sola acuminis sui vi diremit. Longe saepius abiit ab eorum sententia, qui ipsum praeceperunt, ut nouam prorsus viam insisteret, siue in Scripturarum explicatione, siue in theologicis opinionibus. Circa res theologicas de eo dici potest, quod de se ipso dicebat Cicero circa philosophiam, quod fuerit magnus opinator, id est, quod plurimas opiniones, quae meram habebant probabilitatem, in medium protulerit. Sed id fecit Augustinus admodum modeste et prudenter, non ea mente, ut alios ad arbitrium suum coecorum in morem sequendum adigeret.* His postquam alia de eius methodo adiecerat, addit: *Argumenta innumera ex aliquo principio edisseruit, corpusque theologicum, ut ita loquar, Latinorum patrum, qui post ipsum vixerunt, efformavit. Hi siquidem ex illius libris non tantum hausserunt principia, quibus usi sunt, sed etiam frequenter eundem more transcripserunt.* Quae rectissime a doctissimo viro observata esse, fatebitur, quisquis Augustini scripta legerit. Nec magnopere haec in pio doctore miranda est methodus; cum enim dimissa Manichaeorum doctrina ad

Aca-

Academicos, et ab harum fluctuatione ad Platonicos reformatos transfisset, ipsum hoc disputandi et differendi per varios anfractus genus simul didicit, et in vsus sacros adhibuit. Cum autem summa semper Augustini in Ecclesia esset existimatio, adeo vt piaculum aevo medio esset, ab eius placitis recedere, ipsa vero, quae eius nomini supposita est, dialectica, cauillationum Stoicarum filia, huic philosophandi modo patrocineretur, mirum non est homines hos, neglecta optimi doctoris modestia, in has syrtis incidisse, et occasionem summis ab Augustino contentiosum hoc philosophiae genus comminiscendi. Alterum quod ad occasiones philosophiae Scholasticae condendae referri debet momentum suppeditant versiones Latinae nonnullorum scriptorum Aristotelis et Porphyrii dialecticorum a Victorino et Boethio confectae. Hae cum medio aevo legerentur, vt supra dictum, Aristotelicae dialecticae notitiam quandam his hominibus comparauerunt. Praecipue autem Porphyrii *introductio in categorias* primam iis anam dedit de notionibus abstractis, generalibus et vagis dispiciendi. Et has quidem, feruente in Occidentis partibus barbarie, in Hibernia primo personuisse, ex supra dictis, certum esse putamus. Vbique enim silentibus Musis ibi philosophiam in scholis monasteriorum doctam fuisse, et ex hac insula viros doctos Scotos Anglosque in patriam eam retulisse, ex Britannia autem in Galliam Alcuino, Clemente aliisque obstetricantibus prodiisse, ea, quam supra dedimus narratio probat, et Hiberniam Scholasticae philosophiae condendae primum fecisse locum manifestum facit. His, licet serius, accessit ex seculo VIII Damasceni inter Graecos theologiam philosophiae Aristotelicae cothurno adaptantis studium, quod eum ab Arabibus didicisse supra iam monuimus. Postquam enim librum eius *de fide Orthodoxa*, Ioannes Burgundio Pisanus 1. Sec. XII medio in Latinum sermonem traduxisset, quamuis satis inepte id fieret, confirmati hoc exemplo sunt aevi medii homines in isto consilio, quod antecedentium seculorum auctoritas tantopere commendauerat. Sed haec serius facta sunt, vnde non nisi certo sensu et restrictione Ioannes Damascenus inter parentes philosophiae et theologiae Scholasticae referri debet. Ferri haec omnia isto, quo vixit Augustinus seculo, et sequentibus potuissent, si limites non migrauisset humana curiositas. Ingruente autem barbarie, et dominante ignorantia, cum iuris omnis diuini et humani limites concuterentur, et ad noua dogmata et opiniones inclinaret humani ingenii luxuria, ex emolumento ordinis Ecclesiastici alimentum quasi nata, delirare indies magis coepit, et a simplicitate Scripturae, atque a recta via philosophiae deflectere. Et tunc malum malo additum et fundamenta ista iacta sunt, quibus inaedificatum est philosophiae et theolo-

4 Y 2

giae

q) Vid. LE QUIEN. ad Damasc. Praef. §. II. n. 3. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. VIII. p. 776. Bibl. Lat. med. T. III. OVDINVS de S. E. T. II. p. 1297. Vertitis quoque GOR-

GII EMISSINI librum de philosophia siue homine, eumque philosophiae Graecae non ignarum fuisse testatur IO. SARISBER. Metalog. L. III. c. 7. p. 887.

giae Scholasticae aedificium : Id quod hoc praecipue pacto factum est. Cum bellici tumultus et inuasiones populorum barbarorum caussaque aliae supra prolixè enarratae et morum et litterarum barbariem inuexissent, quique Ecclesiae non inseruiebant, homines seculares alieno ab eruditione essent animo, omnemque ingenii cultum aspernarentur, doctores autem Ecclesiastici sibi solis omnis doctrinae elegantiam vindicarent, artium cultura, quae philosophiae quosdam vultus expressit, sed marcidos et deformes, in monasteria quasi relegata est, in quibus soli clerici docebant discabantque. Quamuis enim Caroli M. et successorum studio nobiles quoque laici eruditioni destinarentur, eamque in his scholis colere iuberentur, quem in finem in ipsa imperatoris aula et palatio scholam constituit Carolus M. laudabile tamen institutum et cleri inuidia, et nobilium laicorum negligentia mature euiluit. Ita vero instrumentis rerum omnium; tam Ecclesiasticarum, quam ciuiliū bene gerendarum in manus clericorum delatis, hi de artibus disponere, hi animos discipulorum ad lubitum formare, hi rebus suis inseruiente hac occasione fauere, hi artium siue philosophiae culturam sibi solis vindicare poterant. Philosophia itaque, vel eius exigua potius pars dialectica ad hos modo fines respicere iussa est, vt ancillaretur theologiae, huicque diligenter atque fideliter seruiret. Quod vbi semel fixum sibi constituerunt hi homines, confirmatum auctumque est pestilens illud praeiudicium, quod philosophiae culturae medio aeuo tantopere obfuit, non posse adhiberi in vsus philosophiam, nisi ad explicandam defendendamque sacram illam doctrinam, quam ex apostolica se traditione per manus maiorum accepisse gloriabatur clerus Latinus. Ex hoc vero aliud enatum est praeiudicium, quod eum canonem constituit, ad quem informanda philosophia et theologia Scholastica exigenda esse consilia, si ex re sua futura esse debeant, probe viderunt homines astutissimi, nempe ita philosophiam conformandam esse, prout doctrina in Ecclesia tum recepta, nouaeque quae horum hominum ingenio valde luxurianti debebantur, opiniones, postulabant, et emolumentum cleri requirebat. Ita vero omnis tum doctrina purior neglecta corruerat, vt posthabita dogmatum a Christo et apostolis diuinitus traditorum veritate, vel parui saltem habita eorum custodia, ad vnam Romani episcopi, super omnia iam tum se efferre magnis conatibus laborantis *ὑπεροχὴν* cuncta referrentur. His dum armis ecclesiasticis, immo ciuilibus quoque, ipsi pontifices velificantur, dum subditos contra imperatores, reges, principes, armant, dum bruta vibrant fulmina, et in roboranda auctoritate sua prorsus furunt, omni nifu in eo est cleri obsequium, vt quantum posset, ad firmandam potentiam ecclesiasticam conferret, et non opes tantum in hunc finem maximas corraderet, sed et ingenia sibi manciparet, iisque homines oneraret praeiudiciis, quae catenarum instar in seruitute eos custodirent, nec permitterent ad suam adspirare libertatem. Hisce pruden-

dentiae, si superis placet, ecclesiasticae finibus subordinata reliqua omnia, huc relata omnis theologorum industria et eruditio, et ad regulam hanc hierarchiae ecclesiasticae cuncta exacta sunt, eo Ecclesiae damno, ut vulnera haec pati diutius vix possent. Non heic leues suspiciones adducimus, non ad vanas falsasque accusationes prouocamus, sed publicas virorum doctissimorum querelas testamur, quae cum toties in scenam adductae fuerint, sine pudore negari non possunt, falsique sunt, quotquot animam aluerunt liberum pectusque veritatis confessione generosum, et a turpissima adulatione abhorrens. Vna nostra Germanica natio, eo, qui illam decebat, candore, tantis Ecclesiae malis indignata, querelas effudit grauissimas, de quibus tamen hoc loco agere institutum vetat, videndus autem, qui vno fasce eas erudite comprehendit Ven. IACOVS FRIDERICVS GEORGIVS ^r. Innumeram ex his principiis clerici politicis disputationum segetem oriri debuisse, facile intelligit, qui sine prauiudicio ad arcanas causas attendere nouit. Cum enim emolumentum hierarchiae ecclesiasticae, vel noua et inaudita haecenus dogmata inuexisset, vel maiorum fidem ita adulterauisset, ut opes et potentia, ad quam tantis motibus grassabatur, acquiri, acquisite conseruari, conseruatae augeri in immensum et locupletari possent, adhibita hunc in finem philosophia illa est, quam in monasteriis docebant Scholastici, siue professores artium liberalium et theologiae, et ad istud dogmatum genus roborandum acumen ingeniorum, quae in claustris latebant, prouocatum est. Quae cum diligentiae suae optima fatis et splendida sperare possent praemia, abbatias, episcopatus, ipsamque Ecclesiae purpuram, pugnis calcibusque pugnaverunt pro domino suo, cui se iurisiurandi sacramento obstrinxerant, et cum dialecticam hanc theologiam summa sagacitate ita consissent, ornassent, auxissent, ut miris subtilitatibus turgeret, his armis contra viros cordatos, qui ingruenti malo se obiecerunt, in inimica processerunt praelia, certe illos, quos deuiare ab hac norma videbant, quocumque etiam fiebat nomine, aduersis adorti sunt telis, quae philosophia illa et theologia eristica a Scholasticis hominibus, id est professoribus philosophiae et theologiae in monasteriis viuentibus, et ad episcopatus ob haec insignia merita haud raro euectis culta suppeditabat. Testem damus totam historiam ecclesiasticam seculi VIII, IX, X, XI, et controversias Felicis Uirgiliani, Godeschalci, Paschafii, Radberti, Ratramni, Berengarii aliasque his seculis motas considerare Lectorem, sed sine prauiudicio iubemus. Quamuis enim vel de horum virorum placitis sensuque dogmatum ab iis assertorum vero et genuino dispicere, vel de eorum veritate erroreue disquirere institutum vetet, de qua re in historia theologiae polemicae, vel ecclesiastica dispiciendum est; fatendum tamen est, ubi etiam concedimus, in errore hos homines versatos fuisse, nec

4 Y 3

aliis,

^r) *Comitatus de grauaminibus nationis Germanicae aduersus sedem Romanam totumque ordinem ecclesiasticum, c. II. III. p. 20. seqq.*

aliis, quam descripsimus, armis, nec alio, quam indicauimus scopo, nec laetiori, quam diximus euentu eos fuisse oppugnatos. Illud certe nec ipsi acerrimi Romanae hierarchiae tunc caput tanta ferocia, duce Gregorio VII. et similibus episcopis Romanis efferentis, defensores negabant, dialecticam hanc theologicam, subtilissima disputationum, praecisionum, distinctionum velitatione in arenam descendisse, et nugas humani ingenii istis alimentis egregie nutritas, vtramque tunc paginam fecisse. Non vero vno hoc malum genitum est seculo, sed vt ipsa potentiae ecclesiasticae auctoritas a paruis initiis ad summum fastigium progressa est, ita paulatim quoque vires illud accepit et incrementa. Et seculo quidem nono iam valde gliscere coepisse, ex eius litibus dialecticis in causa Godeschalci, Radberti et Ratramni rerum in Ecclesia gestarum peritos latere non potest, et famosissimae istae controuersiae luculenter probant, quas genuisse atque aluisse vesanam mentis humanae circa summa mysteria diuina curiositatem ineptumque philosophiae falsae studium fatendum est, nisi in meridie coecutire libeat. Fuisse autem hoc seculo qui theologiae et philosophiae principia inter se confuderint, vnus Ioannis Scoti Erigenae exemplo, quod supra copiose explicuimus, constat. Manifestiora vero malum hoc vestigia prodidit seculo X, quo iam eo res deuenit, vt philosophus, theologus et clericus, hicque imprimis, si munus obtigisset, Scholasticus idem esset ac significaret. Seculo autem XI, vbi paulo respirare, quae seculo IX et X depressa iacuerat, philosophia coepit, et ad metaphysicas speculationes, plerisque hactenus ignotas diuertit ingenii humani curiositas, vehementer malum hoc auctum et multiplicatum est. Totum enim hoc seculum, praecipue si posteriorem eius partem consideres, dialecticum fuisse, et de rebus theologis acute, sed peruerse disputauisse, prolixè probare, postea, quae in praecedente capite diximus, opus haud est. Certe totam fere vitam in dialecticis disputationibus hoc tempore homines contriuisse, ex Io. SARISBERIENSIS loco supra iam adducto, constat, docetque Roscelini, nouam iam tum dialecticarum subtilitatum sectam condientis exemplum, seculo vndecimo inuenustum hunc pullum iam exclusum fuisse. Ineunte enim seculo XII, controuersias Nominalium et Realium dialecticas iam vehementer efferbuisse, supra clarissimo Abaelardi testimonio demonstraui-mus. Ex quo recte conficitur, seculo vndecimo exeunte philosophiam scholasticam natam iam fuisse, eam vero hoc quoque seculo ad theologiam iam adplicatam omnes istos naeuos fouisse, quos supra indicauimus, scripta Lanfranci, Anselmi aliorumque ex hoc seculo doctorum fatis demonstrant. Ii enim, quotquot ingenio et eruditione praestabant, cum id officii rationem munerisque commissi indolem poscere crederent, in id connitebantur, vt theologia dialecticae beneficio illustraretur, augetur, defenderetur. Quod ne sine testibus dixisse accusemur, vel inuidiosius, quam par erat, attulisse videamur, ecce SIGEBERTI GEMBLACEN-

BACCENSIS ^s et **HENRICI GANDEVENSIS** ^r, hominum isto aevo medio viventium et inclarescentium testimonia. Ille enim de Lanfranco ita: *Lanfrancus dialecticus et Cantuariensis archiepiscopus, Paulum apostolum exposuit, et ubicunque opportunitatis locorum occurrit, secundum leges dialecticae proponit, assumit, concludit.* Hic de Anselmo: *Anselmus secliarium literarum peritia insignis, et praecipue dialecticae, religione venerabilis ex abbate monasterii Beccensis archiepiscopus Cantuariensis disputator reuera subtilis, scripsit cum adhuc prior esset Beccensis, duos libros quos vocavit Monologion et Profologion, multo plus rationibus, quam Scripturarum auctoritatibus utens.* His sine dubio testimoniis compulsus est **LYDOVIC. ELLIES DVPINIVS** ^r, ut obseruaret, *neglectis decimo seculo studiis maxime necessariis et planioribus non esse mirandum, abstrusis solummodo quaestionibus illis ac difficilibus plerosque studium applicuisse.* In medio tandem seculi vndecimi philosophiam Aristotelicam ad Arabum methodum in scholis publicis doceri coepisse, eamque ab initio usum tantum in philosophia habuisse, sed homines principiis istis infectos paulo post eadem in theologiam pedentim intulisse, iisque non solum ad enucleandas decidendasque quaestiones theologicas ordinarias, sed etiam ad formandas magno numero nouas, de quibus antea ne auditum quidem fuerit, usos fuisse. *Ioannem Sophistam Roscelinum, et S. Anselmum inter primos fuisse, et post eum Petrum Abaelardum, Gilbertum Porretanum aliosque complures vulgatissimam ac celebrem illam reddidisse, lectionibus publicis ad eam rem institutis.* Similia obseruauit eruditissimus **MABILLONIVS** ^r, qui videndus. Non tam coeci fuere tunc viri docti, ut non malum hoc mature detegerent, et, quam amari fructus ex his radicibus exurgerent, probe perspicerent. Supra enim iam Sigeberti verba produximus, conquerentis, Berengarium dialecticis sophismatibus contra simplicitatem fidei apostolicae abusum fuisse. Verum nulla inde morbo medicina parata erat. Quamuis enim doctores ecclesiastici oculatissime naeuum hunc in illis detegerent, qui a receptis hypothesebus dissentiebant, vocemque docentium publicam armis dialecticis aggrediebantur, luscii tamen, immo coeci, fuerunt, in eo in suae partis hominibus denotando. Et ex his sole meridiano clarius esse putamus, seculo vndecimo fidus hoc pestilens iam Ecclesiam affluisse, foetumque hunc ex vtero prodiisse, et vesano dialecticae studio obstetricante exclusum esse. Factum autem hoc quoque seculo, philosophiae studio iterum emergente, ut haec philosophia in academiis scholisque publicis doceretur, id quod in Cantuariensi et Parisiensi schola ad finem properante seculo XI, factum esse, supra testimoniis certissimis demonstrauius. In hac vero, cum vbique celebraretur, et ad hanc Musarum sedem ex omni fere orbe literarum studiosi conuolarent, si non primus, certe inter primos, qui hanc philosophiam contentiosam docue-

s) De S. E. c. 155. p. 112.
 r) Cap. 5. p. 218.

u) Meth. stud. theol. c. II. p. 21.
 x) De studiis monast. P. II. c. 6. p. 285.

docuerunt, fuit Guilelmus de Campellis, quem hanc dialecticam strenue excoluisse, infra dicemus. Roscelinus enim, quem Abaelardus quoque praeceptorem habuit, licet summus dialecticus haberetur, non publice sed priuatim, nec Parisiis docuisse videtur. Et hanc quidem pueritiam philosophiae Scholasticae dicere licet, quae omni expectatione citius adoleuit, educationem curante Petro Abaelardo et schola eius. Hunc enim dialecticarum subtilitatum acumine, et pertinacissimarum disputationum vehementia omnes suo tempore superasse, et hoc dialecticae contentiosae genus fecisse frequentissimum, eam autem ad theologiam cum sequacibus adhibuisse, in sequentibus exponemus. Quamuis vero haec ad theologica dogmata applicatio philosophiae doctoribus ecclesiasticis valde displiceret, non tamen inde decrementa sensit philosophia Scholastica, sed potius miro fato fortius adoleuit. Non inuisa enim erat aduersariis Abaelardi, et sequacium, ipsa haec philosophandi methodus, si Bernardum excipias, his sacris parum initiatum, et mysticis magis contemplationibus delectatum; sed id modo ferre non poterant, a doctrina eum recepta et in Ecclesia dominante recessisse, huncque, quem fecerat discipulum suum, dialecticis rationibus defendisse. Hinc cum aggrediendus esset hostis valde formidatus, de iisdem armis dispiciendum erat, et in iis exercenda ingenia, quo factum, ut latissime simbrias suas dilataret, et iuuenili robore ferociret philosophia et theologia Scholastica. Virilem vero aetatem iustaeque mensurae vires sine dubio Petro Lombardo debet, qui, quamuis nonnullos ante se auctores exemplo sibi habuerit, doctrinae sacrae aedificium philosophica ratione construendi, recte tamen nisi fallimur, primus fuisse statuitur, qui dialecticae quam ab Abaelardo didicerat, peritiae auxilio ex Scriptura S. philosophia et sententiis dictisque patrum publicum sententiarum librum, id est systema theologiae Scholasticae composuerit. Aliter hoc visum DYPINIO², statuerit, ad afferendum malo huic remedium commotum Petrum Lombardum, episcopum Parisiensem, farraginem collegisse sententiarum e sanctis patribus, in primis Hilario, Ambrosio, Hieronymo et Augustino ad praecipuas, quae tunc temporis inter Scholasticos agitabantur, quaestiones: persuadisseque sibi, fore, ut hoc modo eorum lites componerentur, talesque formarentur decisiones, quae ab auctoritate patrum, quorum sententiis ac testimoniis innitebantur, venerationem adeptae, vnanimi consensu ab omnibus recipiantur. At vero Scholasticos doctores simplicitati huius libri non acquiescentes, vastos in eius textum commentarios raris, quibus litium et contentionum cramben centies recoxerint, principiaque philosophica, nec non Aristotelis axiomata, quorum nullam sententiarum magister rationem habuerat in theologiam denuo intrusisse, pro quo, quod eius methodum sequerentur, notasque quaestiones patrum dictis soluerent, non nisi principiis philosophicis ac subtilitatibus metaphysicis militasse. Verum parum accurate haec dicta esse, ipsa libri

Senter-

2) De stud. monast. P. II. p. 23.

Sententiarum inspectio, quemlibet conuincere potest, nihilque tota haec obseruatio euincit aliud, quam Petrum Lombardum, magistri Abaelardi exemplo cautum, ne sui ordinis hominibus totus displiceret, seruata quidem praeceptoris methodo, patrum quoque sententias adiecisse, sicque modestius de rebus diuinis philosophari voluisse, re ipsa autem vestigiis praeceptoris instituisse, et eiusmodi systema Scholasticae theologiae composuisse, eius vero explanatores longius progressos insanire indies magis coepisse. Quae Lombardum quidem a sequentium seculorum Scholasticorum furore liberant, a Scholasticae vero theologiae cultura et augmento non absoluunt. Et verum quidem est, quod idem vir doctissimus obseruat, *in prima Scholasticae theologiae aetate eam nondum in plenam artis formam redactam fuisse, nec ad methodum Aueroistarum philosophiam Aristotelicam pro duce fuisse habitam*: verum, cum ipse vir eruditus non neget, hac iam aetate Scholasticum docendi genus viguisse, ipsamque Scholasticam theologiam natam iam fuisse, recte inde concluditur, Lombardum ex hoc numero non esse eximendum. Tota enim aetas prima Scholasticorum longe modestior fuit reliquis, vt postea dicemus, ab ipsa tamen Scholastica methodo non recessit. Petrus autem Lombardus cum tanta Parisiis auctoritate refulserit, vt tandem episcopali dignitate ornaretur, inter doctores autem ecclesiasticos et theologos in hac vniuersitate aut primus aut inter primos publice theologiam profiteretur, mirum non est, breui eius librum in scholis publicis solum praelectum eumque magistrum sententiarum κατ' ἐξοχήν dictum fuisse, ita vero hac auctoritate suffultam theologiam et, quae huic ancillabatur, philosophiam Scholasticam, mirabilitate creuisse, quam quoque causam esse, cur multi Lombardum pro patre Scholasticorum habeant, recte vidit cel. HEVMANNVS, cuius ea de re verba supra adduximus, quae hic repetenda sunt. Maximas tamen vires recepit philosophia et theologia Scholastica, cum Aristotelis scripta quoque metaphysica per versiones confectas innotescerent, sicque sensim totus orbis Christianus fieret Aristotelicus. Cum enim iam prius dialectica eius nota fuisset, quae innumerarum disputationum mater hactenus foecunda fuerat, sociata sorori metaphysica Aristotelis, cuius modo tenuem prius praegustum in praedicabilibus Porphyrii haberant, subtilitates subtilitatibus augebat, et axiomata subministrabat generalia, vaga, obscura, et ambiguo vsu difficilia, quae cum ingenia otiosa, et in hoc inani acumine summam laudem quaerentia ad materias theologicas traduxissent, ipsa Scholastica theologia et philosophia magno robore et viribus excellentissimis aucta est. Qua in arena diligenter desudasse, et, mirum quantum, ad Scholasticae doctrinae incrementa contulisse Albertum M. et Thomam Aquinatem, ex infra dicendis constabit. Tandem vt perfecta ratione et pleno habitu prodiret philosophia et theologia Scholastica effecere versiones librorum philosophicorum Arabum circa initia seculi decimi tertii vulgatae, vt supra demonstratum. Hae cum Saraceni-

corum philosophorum cogitationes et *Φιλοσοφούμενα* exhiberent, eorum quoque methodum legentibus aperiebant. Hanc autem subtilissimarum disputationum ferram diligenter reciprocauiffe, et praecisionibus mentalibus vsam vanissimas lites disseminasse, in historia eius philosophiae luculentis speciminibus comprobauimus. Haec cum orbi Latino in manus traderentur, qui eadem haecenus methodo vsus erat, effecit Arabicae philosophiae admiratio, vt in ista consuetudine non tantum confirmarentur, sed eximie quoque illa augetur. Imprimis autem Auerrois philosophia Scholasticam philosophiam mire adiuuit. Cum enim Reales in eius intellectu vniuersali magnum sententiae suae praesidium inuenirent, ea autem secta *ὁρθοδοξότερος* videretur, factum inde est, vt totus fere Scholasticorum ordo fieret Auerroisticus, quod imprimis in Italia accidisse infra obseruabimus. Illud dubio caret, ab eo tempore, quo Arabum philosophia inter Latinos innotuit, Scholasticam philosophiam ad furorem quoque et ineptias summas creuisse, et ab eo tempore Aristotelem non tantum omnibus philosophis, ipsisque rationis principiis fuisse praelatum, sed plane inter coelites receptum, certe ipsi Paulo haud raro praepositum, et ab isto tempore innumeras tricas naeniasque inter philosophos et theologos comparuisse. Ex hac breui vero conceptae nascentisque et adolescentis philosophiae Scholasticae historia, quam annales Ecclesiastici inuictis rationibus et testimoniis muniant, manifestum est, de eius originibus ita statuendum esse, vt dicatur, a seculo V ad seculum VIII eam fuisse conceptam, seculo IX et X in vtero gestatam et formatam, seculo XI natam, seculo XII pueritiam et iuuentutem egressam, seculo vero XIII ad plenam virilitatem euectam, et tum spuris plurimis ridicularum sectarum Formalium, Realium, Conceptualium, Nominalium, Scotistarum, Thomistarum, Occamistarum, Auerroistarum totum orbem philosophicum repleuisse. Sed hoc quoque ex dictis manifestum est, a certo doctore et tempore philosophiam Scholasticam deriuari non posse, vt Aristotelica philosophia ab Aristotele, Platonica a Platone, reliquaeque sectae Graecae a suis conditoribus deriuari solent. Non enim ab vno homine inuenta et producta, sed vt solent vitia et corruptiones sensim enata et propagata, et tandem obstetricante hominum auaritia et habendi cupiditate, ob insignem eam in rem vsum ad masculinum robur perducta est. Quod cum ineunte seculo XII factum sit, inde tractationem de Scholasticis eorumque philosophia merito sumus exorsi. Solet autem ob allatas rationes Scholasticorum aetas plerumque ab Abaelardo eiusque praeceptoribus deduci vsque ad tempora reformationis, qua tota theologia aliam faciem accepit. Quamuis enim philosophia et theologia Scholastica vsque ad nostra tempora durauerit, recte tamen obseruatum *DUPINIO* a reformationis annis faciem theologiae et philosophiae, etiam inter Romano-Catholicos emendatam fuisse. Quod ex iis luculenter constabit, quae in *sequenti Tomo* ea de re ex instituto differemus.

§. III.

a) Method. Stud. theol. p. 24.

§. III. Solent Scholastici in tres aetates diuidi, quarum prima a Lanfranco, vel Abaelardo eiusque discipulo Petro Lombardo, vsque ad medium seculum XIII, quo vixit Albertus M. extenditur. Hac aetate adolescentiam exegit philosophia, et acquisito iuuenili robore ad virilitatem contendit. Secunda aetas ab anno 1100 vsque ad Durandum a S. Porciano, annumque 1150 limites Scholasticae philosophiae prorogat, quo temporis spatio ad virilem vigorem progressa est; tertia ab eo tempore vsque ad Gabrielem Biel, theologum Tubingensem, qui circa tempora reformationis vixit, decurrit, et quicquid Scholasticorum adulta hac philosophiae illius aetate vixit vsque ad initia seculi XVI comprehendit. Seruabimus nos quoque hunc ordinem iam receptum, cum et diligentius ita temporum rationes teneat memoria, et incrementa Scholasticae philosophiae feliciter distingat iudicium. Tribus enim his interual-
 lis insignes accessiones accepit, et ita quoque propius ad theologiae penetralia magno Ecclesiae damno admissa est, vt vetus quidem, iudice THOMASIO^b, Aristotelem in limen theologiae, media in adytum receperit, noua priores duas vicerit impudentia, de rebus etiam abditissimis magistraliter affirmans, quod in veteri et media factum haud est. Initia autem historiae Scholasticorum ducemus ab Abaelardi praeceptore Guilelmo de Campellis, de Lanfranco enim, Anselmo et Roscelino in antecedentibus, quantum institutum poscebat, iam diximus, seculi XI historiam philosophicam enarrentes, in quo isti subtilitatis Scholasticae magistri vixerunt^c. Quorum aetatem dum miror errore confundit GEORGIVS HORNIVS*, non excusanda se, prodit, praecipitantia historiam suam philosophicam, tot mendis et erroribus scatentem scripsisse. Multi vero sunt philosophi, quorum nomina in prima Scholasticae philosophiae aetate celebratissima fecit ingenii acumen et solertia. Inter reliquos tamen velut inter ignes luna minores excelluerunt, Guilelmus de Champeaux, siue de Campellis, Petrus Abaelardus, Petrus Lombardus, Robertus Pullus siue Pulleyn, Gilbertus Porretanus, Petrus Comestor siue Manducator, Ioannes Sarisburiensis et Alexander Alesius. Quorum et alii fuerunt, non minori ingenii laude famigeratissimi, quorum aliquos afferre, eorumque literariam historiam paucis tangere non negligemus.

*Aetates tres
Scholasticorum.*

§. IV. GVILELMVM DE CAMPPELLIS, Catalaunensem episcopum, dictum venerabilem^d, et ingenii subtilitas clarum fecit, et discipuli, Petri Abaelardi fata et historia nobilitauerunt. Nomen accepit a natali solo, de Campellis, quod Gallice de Champeaux dicitur,

*Guilelmus de
Campellis.*

4Z 2

Pari-

b) loc. cit. p. 241.

c) Fallitur AVENTINVS Annal. Boicor. L. II. p. 406. Roscelinum Lotharii temporibus, anno 1137. seqq. adscribens, ex Anselmi enim, aduersarii sui, et Abaelardi discipuli, aetate patet, cum circa finem seculi XI vixisse.

) Is. Historiae phil. L. VI. c. 5. p. 300. Occu-

rum et Rucelinum, auctores ponit sectae Nominalium, qui tribus integris seculis inter se aetate differunt.

d) SAMMARTHAN. Tom. II. Gall. Christ. p. 504. EDM. MARTENE T. V. Anecdor. p. 877. P A G I ad ann. 1121. n. 12. seqq.

Parisiensis dioecesis in Bria, tertio a Maleduno lapide. Ibi parentibus natus humilibus et obscuris, cum mature ingenio praecelleret, Anselmo Laudunensi in disciplinam se tradidit, quem Scholasticae philosophiae et theologiae peritia tunc magnopere inclaruisse supra iam memorauimus. Hoc praeceptore usus, quem magnos fumos vendidisse, iisque ignis loco domum suam repleuisse ait **ABAEIARDVS**^e, similique eruditionis philosophicae genere excultus in eius aetatis philosophia et theologia tantos progressus fecit, ut Parisiensis Ecclesiae archidiaconus constitueretur. Cum autem magna philosophiae opinione celebraretur, in schola Ecclesiae cathedralis dialecticam docere iussus est ^f. Quanto ibi applausu philosophiam contentiosam tradiderit, **ABAEIARDVS**^g testis est, qui se eius in dialectica fama permotum, cum summo bellorum dialecticorum desiderio flagraret, ad eum in hoc tunc magisterio re et fama praecipuum aduolasse scribit, et cum illo aliquantulum commoratum primo ei acceptissimum, postmodum grauissimum extitisse, ait: cuius dissensionis et inimicitiae causam infra in Abaelardi vita indicabimus. Fecit autem vel vitae tranquillioris amor, vel altius emergendi studium, ut de habitu ecclesiastico cum monastico commutando Guilelmus cogitaret, eumque in finem cum discipulis ad facellum S. Victoris, sumto habitu canonici regularis prope urbem Parisios secederet. Prius anonymus testatur, apud **CAS. OVDINVM**^h his verbis: *Eodem tempore magister Wilhelmus de Campellis, qui fuerat archidiaconus Parisiensis, vir admodum literatus et religiosus assumens habitum canonici regularis cum aliquibus discipulis suis extra urbem Parisios in loco ubi erat capella quaedam S. Victoris martyris, coepit aedificare monasterium clericorum.* Quam animi religiosi deuotionem valde laudat **HILDEBERTVS**ⁱ, qui ita ad eum: *De conuersione et conuersione tua laetatur et exultat anima mea, illum prosequens gratiarum actione, cuius muneris est, quod tandem philosophari decreueris. Nondum quippe redolebas philosophum, cum ex acquisita philosophorum sententia, scientiae morum tibi minime depromeres venustatem.* Posterius autem **ABAEIARDVS**^k tradit, qui hunc praeceptorem suum, habitu pristino mutato ad clericorum regularium ordinem se conuertisse, scribit, ea, ut referebant, intentione, ut quo religiosior crederetur, ad maiorem praelationis gradum promoueretur, sicut in proximo contigit, eo Catalaunensi episcopo facto. Quaecunque autem causa fuerit, illud certum, dialecticam eum professionem non abiicisse, sed in loco istius monasterii nouo^l (ex quo ab illo tempore multi praeclari viri, interque hos Ioannes et Hugo de S. Victore prodire^m) hortatu Hildeberti dialecticam et rhetoricam cum theologia docuisse.

e) Histor. calam. suar. c. 2.

f) Ibid.

g) Ibid.

h) De S. E. T. II. p. 964.

i) Epist. 1.

k) loc. cit.

l) Fallitur **GERVASIUS** in vita Abaelardi. T. I. c. 2. qui Benedictinae eum se familiae addixisse tradit.

m) Conf. **LAVNOIVS** de Scholis cel. c. LIX. p. 195. seqq.

docuisse. Testem damus ABAELARDVM "narrantem, eum hunc conuersionis suae habitum neque ab vrbe Parisiaca, neque a consueto philosophiae studio reuocauisse, sed in ipso quoque monasterio, ad quod religionis causa se contulerat, statim more solito publicas exercuisse scholas. Sed et quo euentu ibi docuerit, cum iterum ad eum subtilissimus discipulus accessisset, addit: Tum ego ad eum reuersus, vt ab ipso rhetoricam audirem, inter cetera disputationum nostrarum conamina antiquam eius de vniuersalibus sententiam patentissimis argumentorum disputationibus ipsum commutare, immo destruere compuli. Erat autem in ea sententia de communitate vniuersalium, vt eandem essentialiter rem totam simul singulis suis inesse adstrueret indiuiduis, quorum quidem nulla esset in essentia diuersitas, sed sola accidentium multitudinem varietas. Sic autem istam suam correxit sententiam, vt deinceps rem eandem non essentialiter, sed indiuidualiter diceret. Valde suspecta est haec Guilelmi sententia viris quibusdam doctis et inter hos P. BAYLE^o, qui in Spinozae eum luto haesisse suspicatus est. Nihil tamen ille a communi Realium sententia recessit, qui in hoc argumento Platoniam de ideis hypothesein secuti sunt, resque omnes indiuiduas ex vna speciei suae essentia participare, et tantum per accidentia modificari asseruerunt. Quod quidem insigni et absurdum naeuo non caret, a Spinozae tamen vna rerum omnium substantia diuersum est, cum specierum tamen, siue essentiarum istarum vniuersalium diuersitatem Guilelmus cum tota Realium schola agnouerit, de qua re tamen infra, vbi de Realium et Nominalium secta plura dicemus, ex instituto agemus. Ceterum quae fata haec Abaelardi disputatio contra Campellensem habuerit, ille sic porro narrat^p: Cum hanc sententiam ille correxisset, immo coactus dimisisset, in tantam lectionis eius deuoluta est negligentiam, vt iam ad dialecticae lectionem vix admitteretur: quasi in hac scilicet de vniuersalibus sententia tota huius artis consisteret summa. Hinc tantum roboris et auctoritatis nostra suscepit disciplina, vt ii, qui antea vehementius magistro illi nostro adhaerebant, et maxime nostram infestabant doctrinam, ad nostras conuolarent scholas. In sequentibus quoque refert, quanta inuidia tabescere, quanto dolore excruciare coeperit, et qua ratione conceptae miseriae aestum diu non suslinens, callide aggressus sit ipsum etiam tunc remouere, de quibus eius conatibus, cum in vita Abaelardi dicendum sit, hic nihil addimus. Eodem vero auctore, ipse intellexit, fere omnes discipulos de religione eius plurimum haesitauisse, et de conuersione eius vehementer susurrare, quod videlicet a ciuitate minime recessisset, ideoque eum se et conuenticulum fratrum cum scholis suis ad villam quandam ab vrbe remotam (veteres cellas) transtulisse, statimque, vbi audisset, Abaelardum in monte S. Genouefae docere, in urbem impudenter rediisse, scholasque,

4Z 3

quas

n) Hist. calam. suar. loc. cit.

o) Dict. T. I. art. Abaelard not. C. p. 19. REIMMANN. Hist. Atheismi p. 341.

p) loc. cit.

quas tunc habere potuerit, et conuenticulum fratrum ad pristinum reduxisse monasterium. Quibus addit, nec bella sua cum illo cessauisse, nec victoriam defuisse. Non obstantibus tamen, quibus eius claritatem obnubilauerat Abaelardus nebulis emergens sedi Catalaunensi admotus est, id quod mirandum non est, cum tantis muneribus ii omnium optime ea aetate sufficere viderentur, qui in dialectica erant versatissimi, eo quod ita sacram doctrinam maxime tueri posse iudicarentur. In hac dignitate anno clocxiii constitutus, postquam octo annos sedit, fatis tandem supremis concessit, magnamque zeli pro Ecclesia suscepti, et eruditionis gloriam post se reliquit. Testem aduocamus, non tantum elogium opinatissimi, et venerabilis, quod ei tribui solet, sed et verba Chronici Mauriniacensis: in quo celebratur *canonis Praenestini episcopi et apostolicae sedis legati auxiliator magnus Wilhelmus Catalaunensis episcopus, qui sublimes caussas rexerat, et tunc zelum Dei habens super omnes episcopos totius Galliae diuinarum Scripturarum scientia fulgebat.* Aliorum BERNARDI, IVONIS CARNOTENSIS, OTTONIS FRISINGENSIS, iudicia et laudes de eo tacemus. Quamuis autem dialecticae potissimum excelleret peritia, de animae tamen natura et origine quoque philosophatus est, quod breue scriptum ex eius sententiarum theologiarum opere, vt videtur, excerptum vulgavit EDMUNDVS MARTENE. In theologico vero argumento ideo memorabilis est, quod ante Abaelardum et Lombardum sententiarum theologiarum opus scripsit, quod msc. seruari in Galliae bibliothecis testatur CAS. OVDINVS, idque ait esse collectionem factis compendiosam quaestionum quorundam et dubiorum. Ex quo constat, errare eos, qui vel Abaelardum vel Lombardum systematum theologico-philosophicorum primum auctorem faciunt. De morali vero theologia et philosophia mereri voluit scripto *Commentario* vel compendio potius *in Moralia Gregorii M.* de quo quid statuendum sit, ex iis, quae supra de abbreviatoribus, vt vocantur, Gregorii M. diximus, iudicari potest. Ex his autem refelli potest P. BAYLE, qui Campellensem theologiam docuisse negat, quod reliquis quoque, quae attulimus, testimoniis aduersatur. Vtrum autem vel LAVNOIO credendum sit, primum eum Parisiensem professorem constituentem, vel GERVASIO, auctori vitae Abaelardi, qui eum primum theologiae in hac academia doctorem fuisse asserit, lectori ex iis, quae supra de publicis huius Musarum sedis professoribus diximus, iudicandum relinquimus. Qui Iudaeos eum refutasse volunt Gilbertum Crispinum cum Campellensi confundunt.

Abaelardi historia.

§. V. Ex huius disciplina scholaque, vt dictum, prodiit PETRVS ABÆLARDVS, cuius tum ob mira, quae expertus est, fata et calamita-

q) SAMMARTHANI loc. cit.
 r) Apud OVDINVM l. c. p. 965.
 s) Epist. 368.
 t) De gest. Frid. I. L. VII. c. 47. 48. is ipsum vidit et audiuit.

u) loc. cit.
 x) loc. cit.
 y) loc. cit.
 z) l. c. p. 182.
 a) loc. cit.
 b) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. III. p. 161.

limitates, tum ob eruditionem philosophicam celeberrima est in historia philosophica memoria. Cuius notitia omnium optime hauriri potest ex *Historia calamitatum suarum* ab ipso viro longe doctissimo scripta, quam edidit inter opera eius FRANCISCUS AMBOESVS, eques regis in sanctiori consistorio consiliarius, Baro Chartrae etc. cui iunxit annotationes ANDREAS DV CHESNE, siue QVERCETANVS. In hac enim narratione vitae suae fata, famae incrementa, errores et labyrinthica, persecutiones, quaeque alia eius memoriam nobilitauerunt, vsque ad concilium Senonense exponit. Hanc merito fundamenti loco habemus in exponenda celeberrimi philosophi historia, quae parem in aeuo medio non habet. Quod etsi displicuit memoriarum Triuoltiensium auctoribus^d, eo quod Abaelardum indignum de se ipso testem esse iudicauerint, parum tamen ad hoc iudicium attendendum esse, quilibet intelligit, qui quid fides sit historica didicit. Ita enim hanc calamitatum suarum historiam exponit Abaelardus, vt quid magnopere in eius fide et sinceritate desiderandum sit, non habeamus. Nam tota, quam accurate et prolixè instituit, narratio non modo aduersariorum animum indolemque aliunde notam ex vero depingit, et cum temporum illorum circumstantiis mire consonat, sed et eam circumstantiarum seriem ordinemque exponit, qui temperamenti animique Abaelardi veram effigiem nobis delineat; quod cum ita comparatum fit, vt parum inde famae et honoris in Abaelardum redundet, de eius in narratione sinceritate nos dubitare non finit. Eam enim quam cum Hekloisa habuit consuetudinem, adeo non tegit, tacetue, vt ne arcanas quidem circumstantias fileat. Neque fidem eius suspectam facit, quod inuidiam cleri, et malos illorum artes, qui grati eum persecutione praeserunt, inter quos fuerunt sanctitatis postea laude venerabiles, in apertum posuerit. Eos enim non homines modo fuisse, sed animum quoque, irarum et inuidiae plenum demonstrauisse, ipsae factorum circumstantiae loquuntur. Qui licet pessima quaeque de Abaelardo tradiderint, et talia, quae cum hac eius narratione non concinunt, qualia multa in epistolis Bernardi occurrunt, parum tamen fidei illis tribuet, quisquis ad testimonii fidem animum in teste requirit, a partis studio affectuque omni, praecipue ab odio et inuidia alienum, talemque, qui et veritatem de qua agitur, intelligere ex re ipsa potuerit et voluerit; quam vtramque conditionem aduersariis Abaelardi, nisi eleganter coecutire, et tenebrarum in Abaelardi historia causas speciosas querere velimus, merito denegamus. Conferendae tamen et Abaelardi et aduersariorum paginae, vt ex circumstantiarum serie de veritate causae eius iudicari queat. Vnde non negligendae Bernardi epistolae, quem virum pium et eruditum, sed philosophicarum subtilitatum parum gnarum, iisque ob mysticae theologiae amorem valde infensum acriorem vero, quam par erat, receptae hypotheseos, et ordinis ecclesiastici *πρίμαχον* in Abaelardum tantopere fuisse

c) Paris 1616: 4

d) 1721. Iuin. art. I, p. 942.

fuisse debacchatum, merito dolemus. Audiendi itaque eius quoque amici sunt, et inter eos Berengarius Pictaviensis, et Petrus Cluniacensis, qui viri minime mali, licet forte nimio dialecticae studio deviantis miferi sunt. Inter recentiores magnus eorum est numerus, qui famosissimi philosophi historiam tetigerunt, quos tamen omnes, fufe a nobis alibi allatos ^e heic adducere non vacat. Vnum in praesentia GERVASIVM abbatem Trappensem nominamus, cui elegantem debemus *vitam Petri Abaelardi, abbatis S. Gildasii ordinis S. Benedicti, et Heloisae sponsae eius, primae abbatissae Paracliti* ^f. Is enim praeter ipsa Abaelardi scripta acta conciliorum Galliae, et opera Petri Cluniacensis, Bernardi, Fulconis, Ottonisque Frisingensis, qui tunc temporis Parisiis studiorum caussa haeserat, consuluit, elegantemque nobis celeberrimi philosophi historiam contexit. In qua laudavisse eum Petrum Abaelardum, quis in tantae, quantam Petrus habuit, eruditionis viro improbaerit, detexisse autem vitia et artes aduersariorum, nec conciliorum auctoritate, nec Norberti et Bernardi sanctitatis laude deterritum, quis non extollet in historico, quamuis displicuerit Triuoltiensibus operum eruditorum censoribus? Idem enim dudum suscepisse Amboesum, praefixa operibus Abaelardi apologia loquitur ^g. Laudandum itaque praestantissimi HEVMANNI ^h consilium, quo libelli elegantissimi summa nostra vernacula expressa est. Nos eius quidem filum sequemur; sed duce actorum publicorum et testimoniorum fide dignorum narratione utemur, eaque praeeunte accurate eius historiam excutiemus, quam innumeris aliis memoria digniorem esse, non rerum tantum et fatorum vicissitudines mirae et insolitae probant, sed et vsus, quem Lector ex hac vita capere potest, plurimus demonstrat. Egregium enim sapientiae et stultitiae exemplum Abaelardi vita nobis exhibet, et quibus fortunae procellis iacentur viri docti, quid virtus valeat, quid invidia, qui cleri excitati ad odia et persecutiones mores sint, et quae alia, docet; luculento autem specimine in ipso Abaelardo iuvenes monentur, a voluptatis et ambitionis deuiis recedere, vnumque Dei timorem et reuerentiam vitae studiorumque ducem adhibere, quorum neglectum verum fontem fuisse calamitatum Abaelardi, sequens attento probabit narratio.

*Abaelardi
vita.*

§. VI. Natus est ABAELARDVS, vel, quo proprio nomine appellatus est, Abeillardus ⁱ (quem ideo apem de Francia vocauit BERNARDVS ^h;) in Britannia minore, siue Galliae, Palatii, exiguo Armoricae oppido dioecesis Nannetenfis, qui locus eius natalis occasionem quibusdam

e) In Germanico H. P. opere T. V. p. 978. conf. quos nominat FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. V. p. 687. et LVDOVICVM IACOBI de scriptoribus Cabilonensibus L. III. p. 139. seqq.

f) Paris 1720. 12. II. Vol. vid. A. E. L. 1721. p. 263. Mem. de Trevoux 1721. p. 941. Journal littéraire T. XI. p. 255.

g) Conf. BAYLE l. c. art. Amboise T. I. p. 175. h) Act. philos. Vol. III. p. 529. seqq.

i) Varia eius nomina aert I. THOMASIVS in eius vita, in Hist. sapientiae et stultitiae T. I. p. 77. conf. Act. Phil. l. c. p. 582. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. V. p. 699.

k) Epist. 180.

busdam errandi dedit. Quidam enim Britanniam minorem cum maiore confundentes Britannum siue Anglum dixere ¹: a patria autem SARISBERIENSI ^m aliisque Palatinus dicitur. Quod non obseruatum IACOBO THOMASIO ⁿ, qui coniicit, ideo toties a Sarisberienfi dictum esse Palatinum, quod in palatio aliquo insigni docuerit. Falsum enim hoc esse, et ad locum Abaelardi natalem pertinere, recte monuit PETRVS BAYLE, et post hunc GERVASIVS ^o. Nec huc schola Palatina quae Parisiis olim floruisse dicitur vocari, vel ita hoc nomen explicari potest ^p; ea enim schola in palatio Caroli M. excitata huc plane non pertinet, sed ad seculum VIII, vt supra dictum, nec vlllo testimonio demonstrari potest, eam vsque ad seculum XII, quo Abaelardus vixit, durauisse, sed cum filiis Caroli extincta esse videtur. Parentibus natus est nobilitate insignibus: ita enim ipse ^q; *Vt militaris gloriae pompam cum haereditate et praerogatiua primogenitorum meorum fratribus derelinquens Martis curiae penitus abdicarem, vt Mineruae gremio educarer*: Ex quo patet errare eos ^r, qui tradunt, eum splendore generis nobilem fortunam et sortem ad conditionem fabrilem deiecisse. Patrem habuit Berengarium, literarum studiis aliisque facetiis ab ineunte aetate, vt ait FRISINGENSIS ^s deditum, quem caue, vel cum Berengario Pictauiensi, de quo supra dictum, vel cum Berengario Turonensi nostri discipulo, confundas. Vidit Abaelardus lucem anno cloxxxix, incertum an natu maximus inter fratres, quod vult abbas Trappensis, vel minimus, quod DUPINIO ^t, OVDINO ^u placuit. Verba enim, quae modo adduximus, vtrumque significare possunt, et vel indicant, Abaelardum cum ex primogeniturae iure, prae fratribus nobilitatis decoribus et Martis curiae destinaretur, his praerogatiuis relictis Musarum castra secutum, fratribus ista generis ornamenta et fauores reliquisse; vel id volunt, eum, cum propter fratres et primogeniturae ius istis praerogatiuis potiri non posset, ad literarum studia se conuertisse. Quicquid autem eius rei fuit, illud certum, animi tantum, non sanguinis, nobilitatem Abaelardum respexisse, et insigni indole dotibusque naturae auctum totum eruditioni et literis a parentibus destinatum fuisse. Cum autem et generosus ortus et quaedam animi praestantissimi excellentia ad praeclaram quaeuis audenda eum fortissime instigaret, in literarum studia totis ruit amplexibus, iisque omni, qua potuit, industria se tradidit. Maxime vero ad dialecticam totus rapiebatur Abaelardi animus: huius velitationes omnes pernoscere, his signis cum omnibus concurrere, hoc praesidio contra quosuis se defendere, hacque via ad gloriae culmina

1) Ita GENERARD. Chronogr. L. IV. p. 611.

m) Policrat. L. II. c. 22. p. 111. Metalog. L. I. c. 5. p. 745. L. II. c. 10. p. 802. c. 17. pag. 810. vetusque Codex Mfc. apud OVDINVM de S. E. T. II. p. 1174.

n) l. c. §. 8. p. 78. Ita quoque in Obs. Hal. T. V. Obs. 20.

o) ll. cc.

p) Vid. Act. Philof. l. c. p. 575. not. a.

q) Hist. Calam. suar. c. I.

r) Ven. WEISMANN. H. E. N. T. T. II. p. 828.

s) l. c.

t) Nouv. Bibl. des aut. Eccles. T. IX. p. 570.

u) l. c. p. 1161. conf. BAYLE l. c. not. a.

culmina grassari cupiebat. Qua de re supra iam ipsa eius verba* adduximus, quibus se armaturae huius generis reliquis omnibus praetulisse fateatur. Id quod mirandum haud est, cum iam supra plurimis exemplis atque testimoniis confecerimus, dialecticae studium hoc seculo exspirante fuisse celebratissimum atque commendatissimum, quique in eo excellabant, summis honorum munerumque ecclesiasticorum, fastigiis dignos fuisse habitos. Huic igitur animi contentioni ut faceret satis, Roscelini disciplinae se tradidit¹⁾, quem omnium suae aetatis dialecticorum acutissimum habitum fuisse, suo loco inuimus. Hic cum a recepta de vniuersalibus re ipsa extra intellectum existentibus opinione secessum fecisset, et ad sola ea nomina reuocasset, sicque Nominalium sectam condidisset, discipulum quoque in partes pertraxit, ita tamen, ut relictæ magistri opinione inepta, quae vniuersalia siue praedicabilia nudas voces siue nomina dicebat esse, has notiones vniuersales in praedicatione enunciationum quaereret. Ita enim discipulus Abaelardi SARISBERIENSIS²⁾ mentem eius explicat: *Alius consistit in vocibus, licet haec opinio cum Roscelino suo fere omnino iam euanuerit: Alius sermones intuetur, et ad illos detorquet, quicquid alicubi de vniuersalibus meminit scriptum. In hac autem opinione deprehensus est Peripateticus Palatinus Abaelardus noster etc. Rem de re praedicari monstrum ducunt, licet Aristoteles monstri huius auctor sit.* Huius dialectici disciplina ita formatus, ut acerrime disputare posset, mores quoque contentiosos, ut fieri solet, magistri fama seductus imitatus est, licet errores eius theologicos detestaretur³⁾. Cuius luculentum exemplum dedit, *diuersas*, ut ipse fatetur, *disputando perambulans prouincias, ubicunque huius artis vigere studium audiuerat, Peripateticorum aemulator factus*: Ex quibus colligi potest, dialecticas contentiones ad ostentandam eruditionem et ingenium vbiq̄ue Abaelardum quaesuisse. Tandem Parisios delatus, vbi dialectica iam tum maxime florere coeperat, Guilelmum Campellensem archidiaconum, de quo dictum, inuenit, plenis buccis huius artis mysteria pendentem, summaque fama ob eam rem inter literatos celebratum. Cum eo aliquantulum conuersatus gratissimus ei fuit, at paulo post grauissimus et molestus extitit, ingenii ferocia ex artis praesidio enata ardori animi faces subdente, ut magistrum, armis aggrediretur dialecticis, et ipsius opiniones

oppo-

1) Hist. Cal. suar. c. 2.

2) Negat id SALABERTVS in philof. Nominalium vindicata, vid. BAYLE I. c. nor. 2. quia autem adeo rarus liber est, ut in ipsa Gallia eius videndi copia non data fuerit. Cel. LA CROIX, quod is ipse ante fato suprema nos docuit, nos quoque de rationibus, quibus id euincere voluit, iudicare nequimus. Damus autem asserti auctorem OTTONEM FRESINGENSEM loc. cit. testem coaetuum et Abaelardi auditorem:

3) Metalog. E. H. c. 17. p. 874.

a) Pertinent huc verba, quae in Codice Te-

gersensis se inuenisse testatur Cl. BERN. PERRINVS T. III. Anecd. P. II. p. 627. seq. „Petrus, qui Abaelardus, a plerisque Baiardus dicitur, natione Anglicus, (Britanno-Gallus) primum grammaticae et dialecticae, hinc diuinitati operam dedit, sed cum esset inaeestimandae subtilitatis, inaudita memoriae, capacitatis supra humanum modum, auditor aliquando magistri Roscii (Roscelini) coepit eum cum exfectione (i. e. improbatione errorum tanquam sectatorum) quadam sententiam eius audire. At tamen imperauit sibi, ut per annum lectionibus eius interesset.

oppugnare auderet, ea solertia vsus, vt superior nonnunquam in disputando videretur. Factum id quoque esse cum condiscipulis, facile ex his colligi potest, tanto autem feruore actum est, vt sententiam mutare Guilelmum coegerit. Ita vero amplissima inuidiae seges tum ex parte praeceptoris, tum ex parte condiscipulorum Abaelardo effloruit, cum et studiorum et aetatis ratione imparem eum his ausibus esse iudicarent. Abaelardus autem, supra vires aetatis, vigesimum secundum annum nondum excedentis, de ingenio suo, vt ipse candide scribit, praesumens, quamuis adolescentulus de erigenda schola dialectica cogitare coepit, vt, qua ratione in dialecticis praestaret, omnibus innotesceret. Parisiis hoc facere ausus non est, Guilelmi factionem veritus, qui praeterea episcopum Parisiensem sibi habebat fauentissimum. Meledunum itaque locum decem lapidibus ab vrbe distantem selegit, quo in castro eo tempore sedes erat regia. Ibi cum egregie differere nosset, et supra aetatem eruditionem ostenderet, applausu et amicis quoque in aula regia non caruit: quod tamen materiam inuidiae clero Parisiensi subministrasse probabile est. Praeuidit id Campellensis, et efficere, quantum posset, conatus est, vt hoc loco pelleretur. Amicorum tamen in aula potentium auxilio Abaelardus obtinuit, vt Scholas habere praesente aula sibi liceret, immo manifestam Guilelmi inuidiam plurimorum sibi assensum applausumque parauisse ipse tradit⁶. Tanta autem inde extitit celebritas Abaelardi in arte dialectica, vt non solum condiscipulorum, sed ipsius quoque praeceptoris fama in dies magis extingueretur. Vt itaque vel huic aegre faceret, vel fortius contra aduersarios tela vibraret, viciniorem vrbi locum, Castrum Corboli, elegit, sperans fore, vt opportuniorem saepius crebriorum disputationum occasionem nancisceretur; qua in re vindictam et ambitionem calcari ipsi subdidisse ipse candide fatetur. Hac vero ratione dum omnes in studium dialecticum neruos intendit, dum maximae, quam videbat ad se accurrere, adolescentum frequentiae satisfacere laborat, dum acerrimo animo in aduersarios pugnis dialecticis insurgit, ita vires debilitat, vt vehementi languore corripetur. Vt itaque animo remissiore corporis curam agere posset, et his, quae tantopere eum ad immoderatum hoc philosophiae studium accendebant, occasionibus se subtraheret, in patriam reuersus est, coeloque mutato respirare et vires colligere studuit. Quae cum valde essent exhaustae, per duos annos abesse a Parisiensi vrbe coactus est. Neque tamen fama eius, licet absentis, euiluit, sed ardentius ab iis, quos dialectica sollicitabat doctrina, quaesitus est. Redux tandem post longam absentiam, omnia mutata deprehendit, praeceptorumque sumto habitu monachali in monasterium secedentem inuenit, vt supra memoratum. Hunc vero sumto habitu canonicorum regularium, scholas tamen rhetoricas et dialecticas habuisse supra diximus. Has itaque iterum inuisere Abaelardus statuit, nouam, vti verisimile, occasio-

⁶) Hist. calam. suar. loc. cit.

nem quaerens, ex victoria de praeceptore gloriam pristinam, quae per longam absentiam nonnihil obsoleuerat, resuscitandi. Priorem itaque modum secutus controuersisque dialecticis resuscitatis, validissimis argumentationum machinis praeceptorem euertere conatus est. Amplissimum vero, ut supra iam tactum, disputandi campum aperuit Abaelardo celeberrima, quae a Roscelino mota fuerat, quaestio de vniuersali ante rem, in re et post rem, quam vehementer tum, Noster ait, fuisse agitatam. Nominalium autem partes cum Abaelardus sequeretur, Realium sententiam Guilelmus traderet, ille autem praecisionibus, abstractionibus, distinctionibus esset exercitatissimus, et praeceptori praestaret, ipsum vero rei argumentum illi faueret, facili victoria potitus est, et tum condiscipulos praeceptoris sententiam relinquere, tum praeceptorem illam mutare coegit, ut supra narratum. Eo id euentu accidit, ut summa inde Abaelardo enasceretur gloria, et dialecticae studiosi deserto Guilelmo ad Abaelardi scholas conuolarent, illiusque tantum non vacuum relinqueretur acroterium. Neque hoc gloriae fatis fuit, sed ipse quoque, qui in schola cathedrali Guilelmo in monasterium secedenti successerat, fama eruditionis Abaelardi permotus, locum ei suum obtulit, ut ibidem, quae ipsius Abaelardi verba sunt, cum ceteris illius se traderet magisterio. Agerrime id tulisse Guilelmum, nemo non intelligit, qui inuidia tabescens, opponere se tantae corruualis fortunae, quibus posset, viribus statuit: Redux ergo in urbem, eum, qui locum Abaelardo cesserat, pellere ab isto munere, conatus est, obiectis turpissimis criminibus. Quod cum Guilelmus, magna apud episcopum auctoritate pollens, facile obtinuisset, effecissetque, ut alius quidam, Abaelardo aemulus, in eius locum surrogaretur, Abaelardus quoque cedere coactus est. Ille itaque Meledunum reuersus, scholas, sicut antea constituit, effecitque Guilelmi inuidia, ut maioribus ibi famae nominisque celebratissimi radiis coruscaret. Quoniam autem valde suscepta Guilelmi religio suspecta fiebat, eo quod in urbem reuersus esset, in villam ille ab vrbe remotam denuo secessit, quo cognito Abaelardus in urbem rediit, cumque schola cathedralis ab alio, curante Guilelmo, esset occupata, extra ciuitatem in monte S. Genouefae, scholarum locum sibi delegit, et hunc quasi obsidere, positis castris statuit, qui locum eius occupauerat. Ita scilicet ambitioni suae valde se efferenti felicius litare se posse sperabat, quod tamen grauis persecutionis occasio exitit, qui plerumque euentus esse solet ambitione ferocientis iuuentutis. Guilelmus ubi aduersarium rediisse vidit, in urbem reuersus est, scholasque et conuentum monachorum ad pristinum locum reduxit, et, quem in schola cathedrali surrogari curauerat, defendere contra Abaelardum coepit, sed infelici successu. Ille enim cum antea quosdam habuisset discipulos, maxime propter lectionem in qua plurimum valere credebatur, magistro redeunte omnes amisit, sicque scholae regimen

e) Ipse haec omnia tradit l. 4.

regimen deserere et in monasterium desperatis rebus suis reuerti coactus est. Inter ipsum Abaelardum et discipulos, et inter Guilelmum et scholares cum quotidie velitationes dialecticae exorirentur, ea plerumque pugnae fortuna fuit, vt Abaelardus neque superaretur, neque victor decedere desineret. Interim parentes Abaelardi deserta vita seculari ad monasticam conuertebantur, quod Abaelardum in patriam reuerti coegit. Catalaunensem vero episcopatum obtinuerat Guilelmus, vt supra memoratum, qui cum theologicae eruditionis dialectico acumine auctae laude ad hoc fastigium emerisset, Abaelardus aemulatione accensus, sacrarum literarum studio animum adiicere statuit, eamque ob causam in urbem Parisiensem reuersus est. Aliter visum doctissimo vitae Abaelardi auctori, qui ideo dialecticae culturam Scholasque in ea arte habitas deseruisse Abaelardum conicit, quod aduersarius deesset, quocum conflictando et disputando gloriam quasi acueret, augetque. Quae vero coniectura parum habet verisimilitudinis. Licet enim Guilelmus hanc dialecticam professionem deseruisset, alius tamen in schola cathedrali docebat, quocum dialecticas pugnas conferere Abaelardo licuisset, si haec ei sola ratio placuisset. Plus itaque probabilitatis habet, et cum caractere indoleque animi eius egregie conspirat, iuuenem admodum ambitiosum, et per literas emergere cupientem, aemulatione vero in Guilelmum accensum, cum vidisset aduersarium ad tantum honoris fastigium eruditionis theologicae auxilio promotum fuisse, ad eandem gloriae viam properauisse, quam se eo facilius feliciusque ingressurum sperabat, quod ista arte excelleret, quam praestantissimos facere theologos tunc omnes credebant. Ipsum quoque parentis, monasticae vitae se tradentis exemplum et cohortatio consilium hoc confirmare in animo Abaelardi potuit; vt taceamus, eam tum fuisse omnium opinionem, nullam dialecticam vsum praestare posse, nisi ancillaretur theologiae. Quaecunque autem suscepti consilii causa fuit, illud ipsius Abaelardi confessione indubitatum est, sacrarum illum literarum studio se destinauisse. Cum autem Guilelmus, cuius tunc doctrina theologica valde commendabatur, Anselmum Laudunensem praeceptorem habuisset, et huius summa esset in his literis existimatio, eum sibi praeceptorem delegit, et ad eum conuolauit. De quo viro in antecedentibus iam memorauimus, summam eum inter Galliae theologos famam fuisse consecutum, et inter illos numeratum fuisse, qui praestantia sacrae eruditionis omnes superarent. De qua Anselmi famae celebritate passim extant huius aetatis scriptorum testimonia. Ex quibus, qui ex ipsius Abaelardi disciplina prodiit, SARISBERIENSIS / vehementer indignatur Cornificio suo, *quod impudenter, in latebris tamen, quia palam non liceat, obfuscare nitatur splendidissima Galliarum lumina, Anselmum,*

5A 3

et Radul-

d) loc. cit. §. 10.

e) Locum Guiberti de Nouigento avertit OVBINVS de S. E. T. II. p. 936. et LAVNOIVS de scholis celebr. c. XLV. p. 147. add. HENR.

GANDAVENSIS c. 30. p. 122. TRITHEMIVS cat. S. E. c. 562. p. 92. BVLAEVVS Hist. vniu. Paris. ad annos 1101. 1111. 1116. p. 9. 35. 46.

f) Metalog. L. I. c. 5. p. 746.

et Radulfum Lauduni gloriam, fratres theologos, 'quorum memoria in iucunditate et benedictione sit, quos nemo lacerauerit impune, et qui solis displicuerint haereticis, aut flagitiorum turpitudine obuolutis. Ad hunc ita celeberrimum theologum, cuius tanta tunc erat opinio, et ex cuius schola tot viri clarissimi prodierant, Abaelardus quoque accelerandum esse gradum statuit. Verum deprehendisse se, ait, virum quidem magnificis verbis magnaue iactantia multa pollicentem, nihil vero rei praestantem coruosque hiantes deludentem. Qua de re verba eius supra retulimus, vbi de Anselmo hoc, poscente temporis ordine diximus, quae eo loco videri possunt. Qui vtrum vera dixerit, vel inuidiae et aemulationis instigatione, cum omnes prae se contemneret, ita de Anselmo iudicauerit, hoc loco definiri non potest, licet prius visum fuerit CAESARI EGASSIO BVLAEO ^g, et eius aetatis testimonia Abaelardo contradicant; quae vero hodie superest Anselmi *Glossa interlinearis* ^h, mediocris eruditionis specimen sit. Illud extra dubitationem positum est; Abaelardum cum hanc de Anselmo opinionem concepisset, neque eius lectiones frequenter audiuisse, neque multum in eo fiduciae posuisse ⁱ. Sua itaque eruditione et ingenii luminibus fretus ipse suomet Marte sacrarum literarum studium suscipere, eumque in modum, quo Anselmus theologiam docebat, discipulis librum quendam biblicum enarrare constituit. Quam vero methodum eo tempore theologi adhibuerint, ex ipsius Anselmi glossa aliisque eius commentationibus ^k, quae Anselmo Cantuariensi perperam tribui solent, disci potest, nempe liber biblicus ex sententiis patrum collectis explicabatur, sicque arena sine calce exhibebatur auditoribus, qualis laboris suscipiendi spem sibi facilem concipiebat Abaelardus fatis doctrinae praesidiis eam in rem instructus. Vt itaque periculum eius rei faceret, auditoribus Anselmi, quae sibi de ea mens esset, aperuit, pollicitus, quemcunque sibi librum biblicum delegissent, eum se hac methodo consultis patrum commentationibus expliciturum. Exordium itaque Ezechielis vatis, difficillimum et obscurum ei proponunt, quod ille postridie habita lectione theologica tanta felicitate exposuit, vt omnes in admirationem raperet, qui cum ingenii perspicaciam obstupescerent, sequentibus quoque diebus eius lectioni interfuerunt. Verum quae eum auditoribus tantopere commendabat eruditio, summam quoque conflauit Anselmi inuidiam. Qui cum vindictam meditaretur consilii conscios admittit discipulos duos, eruditionis et acuminis dialectici laude inclutos, et Realium sectae addictissimos, atque vel ob hoc vnum nomen Abaelardo vehementer infensos Albericum Rhemensem ^l, et Lotulfum, vel, quo nomine

g) loc. cit.

h) Vid. RICH. SIMON. *Hist. crit.* V. T. L. III.

c. II p. 414.

i) *Hist. calam. suar.* l. c.

k) Vid. FABRIC. *Bibl. Lat. med. T. I.* p. 307.

l) Qualis Albericus fuerit ex SARIBERIE N-

s I disci potest, qui haec de eo habet, *Meta-log.* L. II. „c. 13. p. 803. „ Post discessum Peripatetici Palati- „ ni, adhaesi magistro Alberico, qui inter ceteros „ opinatissimus dialecticus enitebar, et erat reuera „ Nominalis sectae acerrimus impugnator. Sic „ ferme toto biennio conuersatus in monte artis „ huius

nomine a FRISINGENSI " appellatur, Leuthaldum Nouarensem, homines acerrimos, et ad dolos quosuis audendos promptissimos. Cum his consilia agitatur, qua ratione inuisum ipsis nomen Palatini philosophi abigi a fede vrbeque Laudunensi posset. Et hi quidem auctoritate ecclesiastica vtendum, et prohibendum esse Abaelardum statuebant, ne sacras literas doceret; rati fore, vt hoc pacto cogereetur Laudunum deferere. Anselmus autem pulchrius rem agi posse ratus, hunc praetextum adhibuit, ferri non posse, vt homo iuuenis theologiam doceret, facilem enim in errores lapsum esse, eumque tunc effecturum, vt ipse in culpa haerere accusaretur, eo quod hanc ei licentiam concessisset. Quod quamuis manifestam inuidiam prodebat, quam ipsi Anselmi discipuli palpabant et indignabantur, coegit tamen Abaelardum lectiones theologicas intermittere. Parisios itaque reuersus sacram Scripturam ibi explicare perrexit. *Ibi se, scribit ABÆLARDVS "*, *Scholas ipsi iam dudum destinatas atque oblatas, vnde fuisset expulsus, annis aliquibus quiete possedisse, atque ibi in ipso Scholarum initio glossas illas Ezechielis, quas Lauduni inceperat, consummare studuisse. Hasque adeo acceptas fuisse auditoribus testatur, vt non minorem in argumento sacro et theologico, quam in philosophico gratiam consecutus esse omnibus videretur.* Ita vero et auditorum numerus vehementer multiplicabatur, et gloria admodum augebatur, et haud exiguum lucrum ad eum redundabat, adeo vt famam de eo quoque vbique percereuisse ipse indicet. His si nouae vocationis sacrique, quod susceperat, muneris limitibus se continuisset Abaelardus, dubium non est, quin ob praestantissimam eruditionem haec eius durauisset felicitas; verum cum affectuum fluctibus valde iactaretur, et nec philosophia nec theologia eos reprimeret, in illas syrtes incidit, ad quas naufragium fortuna eius passa est. Rem multorum narratione celeberrimam * paucis sic habe. Viuebat eo tempore Parisiis Ful-

bertus

huius praceptoribus vsus sum Alberico et Magistro Roberto Meludensi, vt cognomine designetur, quod meruit in scholarum regimine, natione siquidem Anglica est: quorum alter ad omnia scrupulosus, locum quaestionis inueniebat vbi que, vt, quamuis polita planities, offendiculo non careret, et vt aiunt, serpens ei non esset enodis. Nam et ibi monstrabat, quid oporteat enodari. Alter autem in respondendo promptissimus, subterfugii causa propositum nunquam declinauit articulum, quin alteram contradictionis parrem eligeret, aut determinata multiplicitate sermonis doceret, vnam non esse responsionem. Ille ergo in quaestionibus subtilis et multus, iste in responsionibus perspicax, breuis et commodus. Quae duo pariter eis, si alieni omnium contigissent, parum vtique disputatorum non esset inuenire. Ambo enim acriter ingenii, et stultii pernicitatis, et vt reor magni praeclarique Viri in physicis studiis emissent, si de magno literarum niterentur fundamento, si tantum institerent veltigiis maiorum, quantum suis applaudebant iuuentis. Haec pro tempore,

quo illis adhaesi. Nam postea vnus eorum profectus Bononiam desidiit, quod docuerat, siquidem, demer reuersus dedouit. An melius, iudicent, qui eum ante et postea audierunt. Porro alter in diuinis proficiens literis, etiam eminentioris philosophiae et celebrioris nominis affectus est gloriam. Totum describere locum placuit, cum et veram Scholasticorum effigiem exprimat, et apud alios de his viris illa aetate celeberrimis sit silentium.

m) loc. cit.

n) loc. cit.

o) Vid. quos nominat FABRICIUS Bibl. Lat. med. T. V. p. 689. not. g. Proluxe, integro articulo de Heloisa agit P. PETE. BAYLE T. II. p. 712. seqq. quem tamen, dolemus, omnia ex hac Heloissae historia selegisse, et attulisse, quae ignes impures accenderet, et latentes fauillas excitare possunt. Caute itaque, et non nisi munito timore Dei animo legendus est. Qui si minus dixisset, si voluptatum artificum non narrasset, si in his eloquentiam non ostendisset, disertiorum se demonstrauisset.

bertus quidam canonicus cui neptis erat Heloisa, eximia pulchritudine commendabilis. Ea quamvis octodecim tunc demum annos nata esset, ingenio tamen, quo fruebatur praeclarissimo, ita excelluit, ut spes auunculo enasceretur, fore, ut sui sexus homines facile superaret. Is itaque valde eam diligens nihil curarum sumtuumque intermisit, ut literis diligenter excoleretur. Egregie in iis illam profecisse, testatur **ABAELARDVS**^p, habuisseque non solum Latinae verum etiam tam Hebraicae quam Graecae literaturae peritiam, mathesin quoque et philosophiam atque theologiam didicisse, *fuisseque per abundantiam literarum supremam, hocque literariae scientiae bonum, quo in mulieribus est rarius, eo amplius puellam commendauisse, et in toto regno nominatissimam fecisse.* Quod equidem facile credi potest, quamvis vix dubitandum sit, quin Abaelardus, qui Heloisam suam intensissimo amore deperibat, ex affectus sui magnitudine eam contemplatus sit, ideoque comitius, quam res poscebat, laudauerit. Quamvis autem laudes ipsius ut nimiae suspectae sint, temporum tamen eorum conditio, quibus rarum exemplum fuit, Graeca et Hebraica intelligere, satis euincit, foeminam hanc velut rarissimam et peregrinam auem inter domesticas se distinxisse, summasque aetatis suae laudes meruisse. Quas tamen ex illorum temporum conditione metiendas, nec ad nostrae aetatis eruditionem exigendas esse, quilibet facile intelligit, qui eum medio vixisse aevo recordatur^q. Quo autem animo fuerit, quamque morum integritatem seruauerit, facile ex pessima, quam cum Abaelardo habuit consuetudine conici potest; quae tanto furore Abaelardum deperit, ut Deum testem inuocaret^r, *si ipsam Augustus vniuerso praesidens mundo matrimonii dignaretur honore, totumque ipsi orbem confirmaret in perpetuum praesidendum, carius sibi et dignius visum iri, Abaelardi dici meretricem, quam illius imperatricem.* Quae a docta foemina scribi potuisse, merito miramur: verum amoris affectui ita obnoxiam se fuisse ipsa fatetur, ut post susceptam sacri ordinis dignitatem inter ipsa sacrorum solennia, se obsoenarum voluptatum imagines proscribere non posse, grauissima deploratione conqueratur^s. Talis cum Heloisa fuerit, mirum equidem haud est, et Abaelardum magnis amoris incendiis correptum eius igniculos summopere quaesiuisse, eam autem manus audaci iuueni et ad audenda quaeuis prompto dedisse. Nam et ipsum, praeter formae elegantiam, literarum decora, eo tempore in foemina rarissima vehementer afficiebant, Heloisa autem, cum voluptatis semina natura sua concepisset, homini, qui, ut ipse scribit, *tanti tunc nominis erat, et iuuentutis et formae gratia praeminebat, ut quamcunque foemina-*

TUM

p) Op. p. 260. p. 337. conf. **BAYLE** l. c. not. **B. MENAGIVS** Hist. mulier. philosoph. §. 45.

q) Nimium itaque est elogium **FRANC. AMBORESI**, qui in praef. „Altera est Susanna aut „ Elthera, pulcra et Deum timens, psalmos He-

„braice personare ab incunabulis docta, clarum „ sui sexus sidus et ornamentum, tres illas linguas „ nec non mathesin, philosophiam et theologiam „ a viro edocta illo solo minor fuit.“

r) pag. 45.

s) pag. 59.

~~nam~~ suo dignaretur amore, nullam vereretur repulsam, resistere eo minus poterat, quo magis omnem in eo artem ponebat, vt foeminam simplicem suis irretiret laqueis, et versuculis quoque amatoriiis egregie atque iucunde luderet, cantaretque. Vt itaque scopo suo potiretur, Fulbertum adit, huncque rogat, vt contubernii sibi potestatem faceret, et non pretium modo se soluturum affirmat, sed neptem quoque ita edocturum promittit sine mercede, vt doctrina literisque euadat cultissima. Fulbertus habendi cupiditate coecus dum se sine sumtibus sine suo potiri posse sperat, *agnum lupo*, (verba damus ipsius Abaelardi eius simplicitatem et auaritiam detestantis) *committit, et non solum docendam verum etiam vehementer constringendam tradit, sicque illud agit, vt votis illi suis licentiam penitus det, et occasionem etiamsi nolent, offerat, vt quam videlicet blanditiis non posset, minis et verberibus facilius flecteret.* Sic institutioni Heloissae praefectus Abaelardus dum virginem amore accensam summo affectu prosequitur, ita literarum praecepta ei tradidit, vt et conscientiae monita et philosophiae praecepta negligeret, et omne, quod dies noctesque in Heloissae consortio transigebat, tempus voluptatis negotiis tribueret. Quod non potuit non tandem et discipulorum Abaelardi, et eorum, qui eum nouerant, omnium oculos perstringere. Fatetur ipse: *ita negligentem et tepidum lectionem habuisse, vt iam nihil ex ingenio, sed ex usu cuncta proferret, nec iam nisi recitator pristinorum esset inuentorum, et si qua inuenire liceret, carmina essent amatoria, non philosophiae secreta.* Haec et discipuli sentiebant, praeceptorisque negligentiam indignabantur, et vulgus ad ea attendebat, quod eius carmina passim decantabat. Haec cum pueri nossent, vnus ignorabat Fulbertus, et mala domus suae intellexit nouissimus, vitiaque neptis, vicinis canentibus, solus nesciuit. Tandem re aperta in furorem degenerauit ira, ita vt domo excedere Abaelardum iuberet. Nec hic malorum finis, sed cum ex hac consuetudine cum Abaelardo Heloisa concepisset, illa tota stulto amore furens, cum gaudio summaque exultatione illi de eo scripsit*, consulens, quid faciendum deliberaret? Is consilii inops eam grauidam in suam patriam habitu indutam monialis ad sororem misit, vbi filium peperit, Astrolabium dictum. Pessime id habuit Fulbertum, qui cum ignominiam hanc ferre non posset, de vindicta cogitauit, cum autem Heloissae nuptias Abaelardus offerret, placari se hoc modo passus est. Neque recusauit nuptias Abaelardus, id modo pactus, vt clam haberentur, ne theologiam cathedram deferere cogeretur. Aliiter autem visum Heloissae; quae multis rationibus matrimonium ei dissuadebat, inter alia caussata^z, *sacris vel philosophicis meditationibus intentum*

t) Hist. calam. suar. pag. 11.

u) pag. 12.

Tacemus, sacros ordines omnes tum quidem nondum recepisse Abaelardum, vt non eos deferere posset.

x) pag. 13.
y) Ita dubium tollitur, quod nescit Baelius, miratus, cur Heloisa ordinem sacrum non obiecerit?

z) pag. 14.

tum pueriles vagitus, nutricum, quae hos mitigant naenias, tumultuosam familiae tam in viris quam in foeminis turbam sustinere non posse. Addidit alia, non magis firma, quae satis docent, furtiuos amores Heloifae placuisse prae matrimonio. Noluit tamen abstinere Abaelardus, vel quod sibi vni deuincire amicam studeret, vel quod famae ita consulere iramque Fulberti auertere vellet. Rediit itaque ad Fulbertum cum Heloifa, ab eo satis beneuole exceptus, cuius quoque cura paucis post diebus matrimonio, sed clam, copulati sunt. Fulbertus autem consummato hoc coniugio, cum magno extinguendi maculam, quam domui suae Abaelardus inusserat, desiderio flagraret, illius notitiam in vulgus disseminauit ^a. Quod quamuis pertinaciter Heloisa pernegaret, parum tamen profecit, et auunculi iram meruit. Ne itaque sibi nouum matrimonium in docendi licentia obeffet, vxorem clanculum hominum oculis subducere Abaelardus statuit, eamque in monasterio Argentioli cum monialibus includi curauit, ita tamen, vt hoc quoque loco frequenter eam inuideret, nec ab eius complexibus abstineret. Enata ex hoc consilio praepostero Abaelardo Ilias malorum, et amplissima dolorum et lachrymarum messis est. Ratus enim Fulbertus eiusque consanguinei, Abaelardum contempto maritali vinculo Heloifam eo fine claustro inclusisse, vt habitum monasticum induere cogeretur, ira et indignatione accensi et furibundi de vindicta cogitant, qua insigni multa afficeretur Abaelardi incogitantia et perfidia. Dum itaque solus et incautus in cubili dormitat Abaelardus, nihil mali cogitans, media nocte corrupto ministro irrupunt missi a Fulberto, qui vim inferentes virilia illi exsecant. Ancipiti malo vehementer angebatur Abaelardus: nam praeter vulnus, quod inflixerant, omnis ita spes decollabat Heloifae amoribus porro fruendi, et summo mane per totam urbem facinoris egregii disseminebatur notitia. Ex qua licet contemptum exorturum esse Abaelardi Fulbertus crederet, aliter tamen res cecidit, et indignitas facti adeo omnium detestationem meruit, vt et magistratus cura facinoris auctores, qui sibi fuga consuluerant, persequeretur, captosque duos non simili tantum, sed oculorum quoque, iactura puniret, et amici in omne solatii genus effusi, desperabundi erigere animum, quantum possent, conarentur, cuius exemplum esse potest Fulconis, prioris de Diogillo *Epistola ad Abaelardum*, inter eius opera obuia, qua magno rationum aceruo eum consolatur; quaeque ex hoc vulnere commoda ei prouenire possint, enumerat. Parum tamen medicina tanto malo impar, in animo Abaelardi effecit, qui cum totus animi consternatione opprimeretur, desperatio tandem, non deuotio, fecit monachum. Ipse hoc candide fatetur ^b: *In tam misera me contritione positum confusio, fateor, pudoris potius, quam deuotio conuersionis ad monasticorum latibula claustrorum compulit.* In monasterium itaque S. Dionysii secessit, ratus ibi se in solitudine inuidiae telis fortunaeque sibi

^a) Hist. calam. suar, pag. 17.

^b) pag. 217.

sibi aduersantis persecutioni se subtracturum esse. Neque tamen ita fatorum aduersitatem effugere potuit. Quamuis enim, ubi vix e vulnere conualuisset, confluentes ad eum clerici tam ab abbate, quam ab ipso continuis supplicationibus efflagitarent, vt, qui lucri gloriaeque causa diuitibus philosophiae et theologiae secreta tradidisset, nunc pauperculus clericis eandem praestaret operam, sicque ex eius eruditione monasterium Sandionysianum valde illustraretur; ferre tamen neque abbas moribus perditissimis praeditus et infamia reliquis notior, neque reliqui conuentus fratres poterant, quod intolerabiles spurcitiis frequenter atque vehementer, modo priuatim modo publice redargueret; Itaque odiosus factus, ab abbate compulsus est, vt ad cellam quandam recederet, scholis more solito vacaturus. Ibi tantam scholarium multitudinem confluisse ipse dicit, vt nec locus hospitii; nec terra sufficeret alimentis. Quod qua ratione factum sit, ab ipso discendum est, ita narrante: *Quod professioni meae conuenientius erat, sacrae plurimum lectioni studium intendens, seclarium artium disciplinam, quibus amplius assuetus fueram, et quas a me plurimum requirebant, non penitus abieci: sed de his quasi hamum quendam fabricaui, quo illos philosophico sapore inescatos ad verae philosophiae lectionem attraherem: sicut et summum Christianorum philosophorum Origenem consueuisse historia meminit ecclesiastica. Cum autem in diuina Scriptura non minorem mihi gratiam, quam in seclari, dominus contulisse videretur, coeperunt admodum ex vtraque lectione scholae nostrae multiplicari, et ceterae omnes vehementer attenuari.* Fulco quoque testis est, ex omnibus fere Europae angulis literarum studiosos ad eum conuolasse; et quod Chronicon Moriniacense a LAVNOIO^d laudatum habet, ad hunc excellentissimarum scholarum rectorem pene de tota Latinitate viros literatos confluisse. Prodiisse ex hac bonarum mentium et literarum officina viros summos et praestantissimos, magnis postea meritis et nominibus in Ecclesia insignes, Petri Pictauiensis^e, Petri Lombardi, Arnaldi Brixienfis, Ioannis Sarisberienfis, Yvonis cardinalis, Gaufridi Antifiodorensis aliorumque exemplis constat. Obiectumque ideo Abaelardo, ea tantum ex causa ad concilium Senonense eum prouocauisse, quod plurimos discipulos in aula et inter Ecclesiarum praesules haberet. Ita vero dum noua Abaelardo surgit gloria, comes quoque inuidia secuta est, maximumque magistrorum, quorum vacua Parisiis relinquebantur auditoria, concitatum est odium. Cui prosequendo

§ B 2

inque

c) Hist. calam. fusr. loc. cit.

d) De Scholis celebr. c. LIX. art. 2. p. 194.

e) Petrus Pictauiensis, post Abaelardum Petrum Lombardum praeceptorem habuit, et post hunc theologiam diu Parisiis docuit, ex cancellario Parisiensi senex factus episcopus Ebrodunensis, vid. praeter Sammarthanos fratres BVLAERVS de Acad. Paris T. II. p. 767. OVDINVS T. II. p. 1499.

FABRICIUS Bibl. Lat. med. T. V. p. 801. seq. Cum Abaelardo, Lombardo et Gilberto Porreano in eundem seductorum Galliae censum retulit GVALTERVS DE S. VICTORE in libro de quatuor labyrinthis Franciae. Vid. LAVNOIUS de fort. Arist. c. III. p. 192. FABRIC. l. c. T. III. p. 345. OVDINVS l. c.

inque Abaelardi fortunam exercendo duces se praebuerunt Rhemenfes doctores Albericus et Lotulfus, quos aemulationem contra eum dudum furore accendisse supra narrauimus. Hi Rhemensem praefulem contra Abaelardum incitare statuentes, commodam occasionem quaerebant, ex infidiis eum aggrediendi. Quam subministravit liber Abaelardi, quo rogatu discipulorum Roscelini errorem de distinctione personarum in diuinitate non reali sed nominali confixit. Hunc enim praeceptoris errorem, quem, ut supra dictum, semper reiecerat, rationibus philosophicis euertere eo tamen nomine non compellato, aggressus librum scripsit de Deo et Trinitate, qui hodie quoque inter opera eius titulo: *De fide S. Trinitatis, siue introductio ad theologiam*, tribus libris diuisus legitur. In eo arduum mysterium dum rationibus dialecticis explicare nititur, exemplum quoque ex dialectica ad illustrationem rei addit, hoc pacto: Sicut eadem oratio est propositio, assumptio et conclusio, ita eadem essentia est Pater, Filius, et Spiritus S. Hunc librum ob ratiociniorum subtilitatem valde Abaelardi discipuli extollebant, neque his suspectum erat simile, quod illustrandae rei in se omnem humani ingenii captum superantis causa allatum esse probe nouerant, et multoties aliis similibus a theologis veteribus et recentioribus factum est. Aduersarii autem Abaelardi, inuenisse se, non quod pueri in faba, rati, haereticorum errorum Abaelardum accusauerunt, et archiepiscopum, subtilitatum dialecticarum minus gnarum eo compulerunt, ut coacta anno dcccxx^b synodo Sueffionensi, cui praesidebat pontificis legatus, Conon, episcopus Praenestinus, ipse quoque rerum harum satis ignarus ad reddendam synodo rationem doctrinae suae Abaelardus citaretur, ut cur Tritheismi errorem (ita enim Sabellianismum cum Tritheismo confundebant theologo acutissimi) foueret, causam diceret. Comparuit Abaelardus, cum nec erroris, nec mali vllius sibi conscius esset, et incommodum simile facili explicatione emolliri posse crederet. Verum ita infensum et praecoccupatum expertus est non modo episcoporum et doctorum, sed et plebis animum, ut ipso referente, *pene populus ipsum paucosque, qui aduenerant ex discipulis ipsius, prima diei aduentus lapidarent, dicentes, eum tres deos praedicare et scripsisse.* Et obrutus fuisset lapidibus cum comitibus, nisi in templum proximum aufugissent. Ita lapideis rationibus res acta est. Nec melius res in ipsa synodo transacta. Legatus enim et archiepiscopus theologos supra dictos in partes vocantes, licet accusatores essent, iudices in ea causa constituerunt, qui quamuis multa in eo libro passim lacefferent, in scirpo tamen nodum quaerentes non sine

f) pag. 973.

g) Trium dimensionum simile adhibuit Wallisius, conf. BAYLE l. c. not. M. hunc esse theologum putamus, quem innuit GERVASIUS l. c. quanquam ex Nouis liter. reip. 1685. lul. art. 3. patet, quendam hoc quoque simile theologum adhibuisse

h) Alii ad ann. 1116. referunt, alii ad an. 1136. series autem rerum poscit annum vel 1120. vel 1121. prius CAVEO H. L. p. 606. posterius NAY. ALEXANDRO placuit H. E. Sec. XI et XII. P. III. p. 43. quem sequitur BAYLE l. c. not. N. p. 21.

ne pudore confusi sunt. Cuius iucundum exemplum esse potest animadversio Alberici, improbantis, quod docuisset Abaelardus, Deum se ipsum non genuisse; eo quod diuinitatem filii ita negari crederet. Abaelardus enim, non hanc suam thesin esse, sed Augustini, ostensis eius verbis, demonstravit, sicque ineptum theologum in ruborem dedit. Ita vero dum erroris coargui non potest, a legato pontificis et episcopo Carnotensi, viro docto absoluitur, quod cum dicti theologi improbantur, res ad concilium aliquod generalius deferenda statuitur, decerniturque Abaelardum domum remittendum esse. Id si mature fecisset Abaelardus, inimicorum tela euassisset. Dum autem moram nectit, theologi Rhemenfes archiepiscopum ad eum, conuestique de synodi sententia ipsi valde ignominiosa, noua eum rabie in Abaelardum armant, legatum pontificis alia ratione aggrediunturⁱ, caussati non decuisse Abaelardum, sine licentia et approbatione summi pontificis librum edere theologicum. His rationibus dum sibi persuadere nititur legatus, auctoritatem domini sui laesam ab Abaelardo esse, tandem in innocentem insurgere coepit, eoque annitente a synodi patribus decretum est, vt haeretico homini, ex dialectica nouos errores disseminanti silentium imponeretur, editaque fidei sanioris professione librum ipse suum combureret. Qua in actione quam turpiter se dederint supinamque ignorantiam prodiderint episcopi, inter acta huius synodi non sine stupore legitur. Abaelardus cum violentiae se resistere posse desperaret, nec valere rationem vel apologiam ullam, videret, flammis iam praeparatis librum tradidit, recitatoque non sine lacrymis symbolo Athanasii, huic se ex animo doctrinae adhaerere professus est. Sed vt poenitentiam quoque ageret, abbati S. Medardi Sueshionensi in monasterio concludendus traditus est. A quo tamen conuentuque omni, cum moribus doctrinaque se vehementer commendaret, benigne et humaniter habitus, pauloque post, cum iniustae sententiae, quam bonus quilibet detestabatur, ipsique episcopi suam fuisse negabant, patrocinium legatus pontificis subterfugeret, liber ab eo dimissus, et coenobio Sandionysiano restitutus est^{*}. Ex quo breui huius synodi conspectu, quem amplissime exponunt conciliorum¹ et historiae ecclesiasticae scriptores, quique Abaelardi vitam atque fata enarrant, inuentibus sine partis studio manifestum est, nefariis artibus Abaelardum a clero fuisse oppressum. Redux in monasterium suum Abaelardus sibi viuere atque Musis suis, crabronesque minime irritare, et fratres ignorantiae in voluptatibus et sorditie se volutari pati constituit, persequente vero factorum iniquitate nouam tempestatem euitare non potuit. Nempe dixerat aliquando in prinato aliquo colloquio, Dionysium, quem Gallia colit, et cuius corpus asseruare creditur monasterium, non Atheniensem fuisse, sed Corinthiorum episcopum, frustra que Areopagitae nomen iactari. Quo colloquio satis quidem erudite, sed imprudenter habito,

5B 3.

ita

i) Vid. OVDINVS L. c. p. 1163. vbi verba Abaelardi leguntur.

k) Hist. calam. suar. c. 10. p. 19. seqq. OTTO

FRISINGENSIS L. I. c. 47. conf. BERNA-
DI epist. ad Yuon. Card. 193.

1) COSSARTIVS Concil. T. X. p. 990.

ita monachorum furorem acuit, ut rabie iraque acti, qua potissimum ratione in Abaelardum debaccharentur, vix inuenirent. Carceri tamen tanquam atheum supremaeque impietatis reum incluserunt, frustra oggerente Abaelardo, se Areopagitam non inficiari. Abbas itaque, perditissimorum morum homo comminatur, se ad regem scripturum, eumque accusaturum, quod regni sui gloriam contaminando, maiestatem regiam violasset, certum, non defore seueram regis vindictam. Ita dum extrema Abaelardo minantur monachi impudentissimi, carcerique ille mancipatur, monstrante tamen viam solertia elabendi rimam inuenit, et aufugit, postquam in aula innocentiam demonstrauerat, et ad terram Theobaldi comitis proximam, ubi antea in Cella moratus fuerat, dilapsus est. Hic cum antea in ditioe sua summa frequentia auditorum docentem nouisset Abaelardum, clementer eum habuit, permisitque ut in quodam suae ditioe monasterio Benedictino moram neectere posset. Ex hoc vero loco ad abbatem suum scripsit Abaelardus et retractata quasi, certe valde excusata sententia sua de Dionysio Areopagita cum eo in gratiam redire tentauit, ipso comite, eius rogatu, pro eo intercedente. Sed cedere noluit abbas, qui ferre non potuit propudiosae, quam agebat, vitae censorem molestum. Tandem illo fati functo anno c10 cxxii, ab eius infidiis Abaelardus liberatus est. Huic successor datus Sugerius, cuius vitam GERVASIO abbati etiam debemus, fauentiorem se quidem Abaelardo praebuit, quocum reconciliationem Abaelardus iterum tentauit, frustraneo tamen euentu, cum de conditionibus ipsis non conueniret. Tandem interuenientibus regis amicis, cum consilium eorum super hanc rem compellauisset^{m)}, maxime vero Stephano regis dapifero, a rege veniam accepit, commorandi, ubicunque vellet, cum molestam eius praesentiam amici regis crederent in eo monasterio, quod moribus corruptis viuere e re publica esse iudicabantⁿ⁾. Diffusus itaque monachorum sodalitiis, in quibus habitare inuidiam et malitiam tristi experientia didicerat, aliam sibi sedem in ipsa solitudine selegit, ratus fore, ut, quem hominum societas ferre non poterat, sibi soli viuere quiete posset. Igitur ad amoenissimam Trecensis episcopatus solitudinem prope Nouiogentum se contulit, ibique liberaliter a quibusdam sibi concessa terra, annuente Trecensi episcopo sedem sibi, qualem praeoptabat cum oratorio ex calamis primo et coeno construxit, utque orthodoxam fidem se colere probaret SS. Trinitati dedicauit. Cumque ex discipulis vnus eo concessisset ad augendam pietatem aliud oratorium excitarunt S. Spiritui Paracletio sacrum^{o)}. Quamuis autem bene ita se viuere posse speraret Abaelardus, si bene latuisset, tegi tamen occultarique eruditionis eius splendor non potuit. Qui cum vbique radiaret, quamprimum vita eius solitaria innotuerat, plurimos ad eum discipulos congregauit, qui viuere

agresti

m) Opp. p. 27.

n) Vid. BAYLE 1. c. not. O.

o) IDEM Art. Paraclet, Tom. III. pag. 592. seq.

agresti more, et victum durum cum Abaelardo quaerere, quam eius institutione carere malebant. Ex urbibus itaque atque castellis ad philosophum conuolantes solitudinem inhabitare, constructisque tuguriolis pane triviali et herbis agrestibus viuere, et culmis atque straminibus pro lectis, Abaelardum imitantes vti coeperunt, et ab eius ore summa veneratione pependerit. Mirumque est vitae huius eremiticae austeritatem non obtituisse, vt non sexcenti mox primo anno ad eum congregarentur. Ita vero, qui mundum se effugisse ratus erat Abaelardus, in ipsa solitudine mundi inuidiam nouo specimine experiri coactus est. Cum enim odio et inimicitia theologi Rhemenfes arderent, parum autem aduersus eum valerent, ad potentiores et maiore auctoritate florentes se conuerterunt, et Norbertum atque Bernardum concitarunt, quos, cum magna disciplinae seuerioris atque sanctioris laude florent, aemulatione accensos Abaelardum vitae rigidioris laude celebrem facile pulsuros esse credebant. Ipse **ABAE LARDVS** ^p quosdam, eos conqueritur aduersus se novos apostolos, quibus mundus plurimum crederet, excitauisse, quorum alter regularium canonicorum vitam, alter monachorum se resuscitauisse gloriaretur. Quos cum suspicionibus et falsa de Abaelardi *ερεποδοξια* opinione occupauissent, dici non potest, quanto feruore et acerbitate hi viri, qui pro causa Dei strenue se militare credi volebant, summamque inde sibi sanctitatis laudem acquisierant, at nec eruditione nec iudicio satis valebant ad causam Abaelardi dignoscendam, et praeterea credulitate valde peccabant, in Abaelardum insurgere coeperint. Non obtrectare animus est gloriae magnorum et praeclarissimorum virorum, praecipue Bernardi, quem vel ideo laudibus extollendum existimamus, quod sterili theologiae, quam Scholastica philosophia inuexerat, quamque nec vitae rectitudini, nec animi solatio inseruire probe videbat, meliores sensus et succulentiorum doctrinam opposuerit, disciplinae quoque monasticae restaurandae, quae tum temporis misere collapsa erat, manus fortissimas admouerit: Verum dum merita eius agnoscimus et praedicamus, eius quoque naeti historico tacendi non sunt, quos eius praestantiae et humana infirmitas attexuit, et nimium theologiae mysticae studium genuit, sanae autem philosophiae defectus, et quaedam accurate ratiocinandi imperitia sustentauit: animusque plus iusto credulus, et contra eos, quos errare credebat, acrius, quam pium doctorem decebat, insurgens valde aluit. Talem se praebuisset in hac controuersia Bernardum, non nostrum iudicium est, sed **ORTONIS FRISINGENSIS** ^q, ad quod iam prouocauit **FRANCISCVS AMBOESVS** ^r, qui, cum eius discipulus fuerit, de abbate suo haec in annalibus scripta reliquit. *Erat abbas tam ex Christianae religionis feruore zelotypus, quam ex habituali mansuetudine quodammodo credulus, vt et magistros, qui humanis rationibus seculari sapientia confisi ni-*

p) Hist. calam. suar. loc. cit.

q) loc. cit.

r) Praef. ad Opera Abaelardi.

fisi nimium inhaerebant, abhorreret, et si quicquam et Christianae fidei absonum de talibus diceretur, facile aurem praeberet. Qui cum somnio, quod matri obtigit, persuasus crederet, custodem se singularem domui Dei destinatum esse, qui validos pro ea contra inimicos fidei ederet latratus^s, quamquam alias moribus erat mansuetissimus, firmavit tamen, quae verba sunt Amboësi, vaticinium euentus, nec enim vlli pepercit. Id quod auctoritatis praeiudicio non impediti ex controuersis, quas vir cetera magnus contra Abaelardum, Gilbertum Porretanum, Arnoldum de Brixia aliosque errorum in doctrina Christiana suspectos fouit, luculenter colligent, iudicabuntque, quantum fidei mereantur vel BERENGARIUS Pictauiensis Abaelardi discipulus, acerrima *Apologia* Bernardo se opponens^t, vel immodici illi pii viri laudatores^u, qui hominem eum fuisse obliuiscuntur, vel qui suspicionibus Bernardi credulitatem in hac Abaelardi causa iuuari probarique posse putant. Nobis nihil partium studio dantibus, excusari quidem in eo posse videtur Bernardus, quod Abaelardus dialectico potissimum acumine insignis, et more horum hominum Scholasticum docendi genus secutus, notionibus, distinctionibus, axiomatibus, exemplis obscuris, et ex philosophia petitis tractatus suos theologicos repleuerit; quos cum non satis intelligeret Bernardus, philosophiae imperitus, isque iudicio episcoporum et theologorum, qui publice docebant, fideret, magno autem pro Ecclesia eiusque doctrina seruiore accensus esset, viderique summus eius veritatis custos cuperet, non potuit non in Abaelardum insurgere, etiam vbi optima voluntatis intentione regeretur. Quandam vero animi impotentiam et superstitionem cum aliqua dominandi libidine, licet eximia pietatis specie tegeretur, controuersiam hanc in eo luculenter prodere, fatebuntur, quotquot in perspiciendis magnorum virorum naevis non plane coecutiunt, et quibus liberum est, veritatem auctoritatis praeiudicio praeponere. Verum haec *ὡς ἐν παρόδῳ*. Iam in viam redeundum, ipsiusque historiae filum resumendum. Occupatis monachorum sanctius, quam tum solebant, viuientium conditorum parentumque animis, his ducibus et antesignanis omnia clamoribus replebantur, de haereticis Abaelardi opinionibus. Irrisisse et subsannasse Abaelardum in scholis suis nouorum ordinum auctores, coniiciunt BVLAEVUS et qui eum sequitur OVDINVS^v, ficque, putant grauem eum illorum inimicitiam meruisse, et contra se tantopere illos armasse. Verum haec frustra dici, ex studiose quaesita ab Abaelardo solitudine palam est, quam ideo elegit, vt ab omni turba aemulantium remotus viueret, et perperam supponitur, Abaelardum ex solitudine

s) vid. Vitae Bernardi scriptores passim; BAYLE *Dict. T. I.* art. Bernard. not. D. p. 537.

t) Vid. THOMAS, *Hist. sap. et stult. T. I.* p. 114. BAYLE Art. Berenger; OVDINVS *T. II.* p. 119.

u) MABILLON, *Opp. Bernardi T. II.* p. 648.

EDM. MARTENE *l. c.* p. 1146. BOSSVET *Hist. des variat. T. II.* p. 201. *Mem. de Trevoux* loc. cit.

x) *ll. cc.* Quae enim contra hos monachos scripsit Abaelardus, postea ab eo consignata sunt.

studine Parisios ad pristinum docendae theologiae munus rediisse. Alia enim loquuntur acta huius controuersiae, quae produnt, ipsum Paracleti oratorium et similia calumniae occasionem praebuisse, et non obstante apologia tanta inuidiae rabie aduersarios eum fuisse aggressos, tantum et apud omnes conflauisse odium, ut ferme ad desperationem redigeretur. Audi enim, Lector, quiritantem ¹: *Deus ipse mihi testis est, quotiens aliquem Ecclesiasticarum personarum conuentum adunari noueram, hoc in damnationem meam agi credebam. Stupefactus illico quasi superuenientis ictum fulguris expectabam, ut quasi haereticus aut profanus in conciliis traheretur et synagogis. Saepe autem, Deus scit, in tantam lapsus sum desperationem, ut Christianorum finibus excessis ad gentes transire disponerem, atque ibi quiete sub quacunque tributi pactione inter inimicos Christi Christiane uiuere.* Quae omnia prolixè exponere, grauissimasque persecutiones enarrare, huius loci haud est, et ad annales ecclesiasticos pertinet, vel apud eos quaerendum est, qui infelicis philosophi fata ex instituto enarrarunt. Digna tamen est viri memorabilis historia, quae accurate excutiat, cum amplissimum humanae vitae inuidia exagitatae theatrum exhibeat, et quibus moribus clerus tum vixerit, doceat. Inter medias autem anxietates, cum nesciret, quo se verteret, asylum ei monstrauit prouidentia diuina: Commendatus enim a Britanniae minoris duce abbas monasterii Benedictini S. Gildasii Riuenfis in dioecesi Vennetensi electus est, annum agens quadragesimum septimum. Quam vocationem secutus Paracleti sui curam amicis duobus, quos fidissimos habebat, permisit. Neque vero hoc quoque loco furere in eum desiit fortuna irata, nec a persecutione destitit. Perosus enim pessimam monachorum in hoc monasterio vitam, qui gulae, ventrique egregie litabant, et turpissimis scortationibus sacri muneris honorem diffamabant, conscientia de officio monente emendare hominum nequissimorum mores aggressus est. Qui cum disciplinae essent impatientissimi, et a vita turpissima auocari aegerrime ferrent, maximis odiis abbatem persecuti sunt; et ita creuit hominum perditissimorum audacia, ut pene fidem superet, quod de infidiis sibi quotidie structis queritur ²: *Quotidie quasi ceruici meae gladium imminentem suspicio, ut inter epulas vix respirem, sicut de illo legitur, qui cum Dionysii tyranni potentiam atque opes acquisitas maximae imputaret beatitudini, filo latente appensum super se gladium respiciens, quae terrenam potentiam felicitas consequatur, edoctus est.* Sed veram fuisse querelam, res ipsa docuit euentusque probauit: Multoties enim minaci gladio impetitus, multoties veneno in sacrum calicem iniecto et in ipsa altaris solennitate tentatus vix mortem toties sibi proximam euitare potuit. Et ne calamitas haec sola esset, continuam simul vexationem

1) Hist. calam. suar. p. 32.

2) loc. cit. c. 13. p. 34.

nem passus est, ab illius loci domino, qui ex vita monachorum diffoluta occasionem nactus loca, quae ad monasterium respiciebant, sibi vindicauerat, grauibusque exactionibus ipsos monachos exagitabat. Haec anno cIocxxvii facta sunt, quo tempore quoque accidit, ut moniales, quibus Heloisa praeerat, Argentiolo ab abbate Sandionysiano eicerentur. Quae cum locum refugii ignorarent, coenobium suum Paraclети Heloissae tradidit, quae se illuc cum sororibus quibusdam recepit. Eo itaque aliquoties profectus Abaelardus, monasterium totum Heloissae concessit, eiusque regimen consiliis suis adiuuit. Quam cum anno cIocxxxvii Innocentius II. P. M. abbatissam declarasset, frequentius Heloissam, quam hactenus non viderat, inuisere, eique re et consilio adesse coepit. Id quod nouam Abaelardum calumniandi occasionem eius aduersariis obtulit, caussantibus, pristinus amoris igniculos resuscitados huius frequentiae causam esse. Ipse hoc refert ^a: *Quod me facere sincera charitas compellebat, solita derogantium prauitas impudentissime accusabat, dicens me adhuc quadam carnalis concupiscentiae oblectatione teneri, qui pristinae dilectae sustinere absentiam vix aut nunquam paterer.* Quam tamen obtreccationem ex vulnere, quod a Fulberti furore acceperat, refutat, et quam impossibile sit, cogitare iubet ^b. Ut tamen suspicionem amoliretur, monasterio suo, se continuit, in quo vero tranquillam eum vitam agere non passa est monachorum peruersitas, qui contempto sacro fulmine, insidias ei struebant, quamuis nequissimos eiecisset. Et hucusque quidem ipse Abaelardus calamitatum suarum historiam in epistola ad amicum exposuit.

Abaelardi historia consuetudinis.

§. VII. Male habuit Heloissam diuturnum Abaelardi sui silentium, quae cum hanc de suis calamitatibus epistolam legisset, ea de re apud illum conquesta est. Id quod occasionem multarum epistolarum ad Heloissam dedit, quarum aliquas hodie legimus, quae tenerrimo Heloissam affectu complexum fuisse Abaelardum fati loquuntur ^c. Libellos quoque aliquos ad eam misit, hoc loco, ne nimii simus, non enarrandos. Quo vero loco tum Abaelardus docuerit, scriptores vitae eius non indicant ^d. Ex IOANNIS SARISBERIENSIS ^e vero loco quodam colligi potest, reuersum eum esse Parisios, et in pristino loco in monte S. Genouesae sacras literas et philosophiam docuisse. Dabimus Paruit locum, cum satis luculentus sit: *Cum primum, adolescens admodum, studiorum causa migrassem in Gallias; anno altero, postquam illustris*

^a) Hist. Calm. suar. p. 35.

^b) Haec excusatio an sufficiat valde dubitat F. BAYLE l. c. et art. Heloise l. c. art. Combatus T. II. nos. B. p. 201. conf. CHR. THOMASIVS Iurisprud. Diu. L. III. c. 2. §. 179. p. 477.

^c) Liberiores Gallicas metaphrasas harum epistolarum dederit BVSSIVS, RABTINVS Col. 1695, et P. F. G. DE BEAUCHAMP, Paris 1714.

et 1717. maxime vero Abbas GERVASIVS Paris 1723. II. Vol. 12. Latinam emendatiorem editionem debemus RICH. RAWLINSONE Lond. 1718. 4. vid. Iurn. des sauaas 1718. Nou. p. 239.

^d) Primus de hac virae Abaelardi particula dispicere coepit IAC. THOMASIVS l. c. quem secuti sunt BAYLE et OVDINVS II. cc.

^e) Metalog. L. II. c. 10. p. 802.

fris rex Anglorum Henricus, leo iustitiae, rebus excessit humanis, contuli me ad Peripateticum Palatinum, qui tunc in monte sanctae Genouefae clarus doctor et admirabilis omnibus praesidebat. Ibi ad pedes eius prima artis huius rudimenta accepi, et pro modulo ingenioli mei, quicquid excidebat ex ore eius, tota mentis aviditate excipiebam. Deinde post discessum eius qui mihi praeproperus visus est, adhaesi magistro Alberico etc. Esse Peripateticum Palatinum Abaelardum ex variis SARISBERIENSIS locis, praecipue autem *Metalogici libro secundo* ^f manifestissimum est. Henricus II. autem obiit anno c10cxxxv, ex quo inuicta ratione demonstrari potest, an. c10cxxxvii, in monte Genouefae Sarisberiensem Abaelardum audiuisse. Nec obstat, quod obiicit OVDINVS ^h, nullibi mentionem facere Abaelardum, quod post relictum Paracleti monasterium Parisios redierit; luculentum enim est Ioannis testimonium: recteque, nisi fallimur, cum tota historiae Abaelardi serie cohaeret, et hiatus aliquis, quem Geruafius quoque non suppleuit, emendari, et perfici philosophi huius historia potest. Relicto enim S. Gildasii monasterio, ob insidias monachorum, cum in pristino Paracleti monasterio ob suspiciones et rumores hominum commorari nollit, ad alium eum locum diuertere oportuit, quem ex eius biographis nemo indicat, Parisios vero fuisse ex hoc loco manifestum, dubiumque non est, quin celeberrimus philosophus, quem tam importunis semper flagitationibus iuuenes quaerebant, scholas ibi aperuerit. Ex hac quoque commemoratione causa satis evidens ostendi potest, nouorum motuum, quos in eius caput concitauerunt Albericus, Guilelmus aliique eius temporis philosophi et theologi, quam nemo hactenus interuitae Abaelardi scriptores detexit. Nempe anno circiter c10cxxxiv, Abaelardum relicto coenobio Riuensi Parisios remeauisse, ibique occupato pristino loco dialecticam et theologiam docuisse, ex allato Sarisberienfis loco constat. Eo autem innuente scimus quoque, Albericum, qui et ipse Parisios se conuerterat, magna dialecticae eruditionis opinione eodem tempore Parisiis docuisse, Abaelardum vero, post annum c10cxxxvii, praeproperè discessisse, eiusque in hac schola locum Albericum occupasse. Ex quibus summa verisimilitudine colligimus, Albericum inter et Abaelardum veteres inimicitias resuscitatas nouam litigiorum ansam dedisse, eumque Abaelardum anno c10cxl ad concilium Senonensem vocatum ex hoc loco eiecisse. Valde enim urebat inimicos Abaelardi, quod scholas publicas haberet, eo quod gloriam et applausum ipsi inuiderent. Vnde Bernardum instigabant, vt publice docendi munus ei auferri curaret, caussati, seducere eum iuuenes ad heterodoxa dogmata. Quod pro credulitate sua facile admittens Bernardus, in id potissimum incubuit, vt haec ei facultas adimeretur. Summa hoc verisimilitudine colligimus ex *Epistola* ^g PETRI

5C 2

CLV-

f) c. 17. p. 814.

ff) loc. cit. p. 1165.

g) Extat in operibus Abaelardi p. 335. inter

PETRI VENERABILIS epistolas L. IV. ep. 4. et in Bibliotheca Cluniacensi a QVERCETANO edita p. 816.

CLUNIACENSIS ad Innocentium II. R. P. in qua inter alia scribit: *Interim a nobis admonitus, magis autem a Deo, ut credimus, inspiratus, dimissis Scholarum et studiorum tumultibus in Cluniaco vestro sibi perpetuam mansionem elegerit.* His itaque inuidiae telis denuo petitus Abaelardus, magnis iterum fortunae procellis iactatur, Guilelmo quodam ^b monacho Benedictino prodeunte, qui Abaelardum apud episcopum Camotensem et abbatem Claraeuallensem haereticorum dogmatum accusans, tredecim errorum articulos illis offerebat. Satis nouerat Abaelardum episcopus, qui si vixisset, vix credibile est, eum Abaelardum non fuisse defensurum. At ille fatis concedebat anno CIOCCXXXIX. Maxima itaque ira Abaelardum aggressus Bernardus, aliquoties coram cum eo agit, cumque philosophus Palatinus pertinaciter negaret, vllum sibi in fide et doctrina errorem haerere, nec manus dare victas Bernardo, contentiose eum obiurganti vellet, adeo virum magnum, et hac sua auctoritate non sine dominandi libidine vtentem exacerbauit, vt acri epistola contra illum insurgeret, et apud Romanum praefulem errorum eum acerrime postularet. Quod cum in Abbate ferendum non esse Abaelardus statueret, Senonensi archiepiscopo, ad quem causa deuoluebatur, eius violentiam et iniquitatem demonstrauit, cumque apud Senones se episcopi congregauissent, in ea synodo causae suae agendi licentiam expetiit rogauitque, vt exponere sibi doctrinam suam, eamque contra calumnias et obtreccionem Bernardi, eo praesente et rationem reddente, rege vero ipso totoque concilio iudice, defendere liceret. Declinavit initio arenam Bernardus, in dialectica disputandi arte Abaelardo multum inferior. Tandem cum auctoritatis, qua fruebatur, conseruandae causa a synodo rogatus accessisset, ad confutandos Abaelardi errores se accinxit. Meretur de hoc consilio legi PETRI BERENGARI *Apologia pro Abaelardo*, vt quibus animis res illa acta sit, pateat. Is inter alia: *Post aliqua pontifices insultare, pedem pedi applodere, videre, nugari conspiceres, vt facile quilibet iudicaret, illos non Christo vota persoluere, sed Baccho. Inter haec salutantur scyphi, pocula celebrantur, laudantur vina, pontificum guttura irrigantur, - - - lethaei potio succi pontificum corda iam sepelierat. Ecce, inquit satyricus:*

inter pocula quaerunt

Pontifices saturi quid dia poemata narrent.

Denique cum aliquid subtile diuinumque sonabat, quod auribus pontificalibus erat insolitum, audientes omnes dissecabantur cordibus suis,

^h) Abbas S. Theodorici, vid. BVLAEVUS *Hist. Acad. Paris.* p. 743. OVDINVS T. II. p. 1434. FABRICIVS *Bibl. Lat. med.* T. III. p. 499. Scripsit dissertationem catholicorum PP. contra P. Abaelardi dogmata, quae extat in

Biblioth. Cisterciensis a BERTRANDO TISSIERIO 1669. edita, conf. BERNARDI ep. 391.

ⁱ) *Opp.* p. 302. de hoc Berengario vid. THOMAS, *Hist. sap. et stult.* T. I. p. 113.

*suis, et stridebant dentibus in Petrum, et oculos talpae habentes in philosophum, hoc, inquit, sineremus viuere monstrum? - - Vini calor ita inceserat cerebris, ut in somni letargiam oculi omnium soluerentur. Inter haec sonat lector, stertit auditor. Alius cubito innititur, ut det oculis suis somnum, alius super molle cervical dormitionem palpebris suis molitur: alius super genua caput reclinans dormitat. Cum itaque lector in Petri satis aliquod reperiret spinetum, surdis exclamabat auribus pontificum, damnatis? Tunc quidam vix ad extremam syllabam expergefacti somnolenta voce, damnamus, aiebant. Alii vero damnantium tumultu excitati decapitata prima syllaba, namus, inquit. Acrius, et vt satyrici solent, ad deridendos concilii huius patres haec apposuisse Berengarium in ista inuectiua, si quis contenderit, non morose repugnabimus, Lectorem tamen a partium studio alienum recordari iubemus, publice haec apologia edita episcopis obiecit Berengarium, non reueritum, quod rex cum tota aula sua adfuisse. Qui, si ita sobrie, vt decebat, patres conscripti rem egissent, hanc in Berengario calumniam minime pertulisset. Qui vero mores eius seculi, etiam inter homines ecclesiasticos, quia ipsius monasticae feueritatis alumnos turpissimos, maximisque facinoribus, praecipue gulae, deformes cogitat, de quibus luculenta quaedam specimina exhibet Abaelardi historia, recordaturque, non modo praesentem fuisse, et cum pontificibus in eo concilio victitasse aulam regiam, sed eam quoque studio in eiusmodi *deuotio* in hominibus ecclesiasticis fouendam ferendamque consensisse^k, facile credet, sobriis animis et corporibus ad audiendam Petri causam patres huius concilii non accessisse. Ita vero dispositis iudicibus facile fuit Bernardo clamoribus retundere Abaelardum, quem argumentationum machinis superare nequibat, praecipue, cum non diffitente Berengario capitula Abaelardo obiecta, *etsi sanum saperent, sanum tamen non sonarent.* Explicatione itaque opus erat, eaque vt patienter audiretur, Abaelardi intererat. Ast hanc patientiam extorqueri non posse probe videbat. Cum itaque causam, quamuis iustam, vinci praeuideret, disputationem cum Bernardo declinat, et ad summum pontificem prouocando episcoporum damnationi eius inhiantium spem elusit. Quod cur fecerit Abaelardus, ex dictis quidem nemo non intelligit, variae tamen eius rei causae a viris doctis afferuntur, eo quod disputationis aleam iam detrectauerit Abaelardus, quam ipse prius poposcerat. OTTO FRISINGENSIS^l qui eo tempore vixit, *Abaelardum, ait, dum de fide sua discuteretur, seditionem**

5 C 3

ditionem

k) Vt fidem faciamus rei vix credibili, en ipsa Abaelardi verba in saepe dicta Historia calamitarum suarum p. 27. „Stephanus regis tunc „Dapifer vocato in partem abbate et familiaribus „eius, quaesuit ab eis, cur inuitum retinere vel „lent, ex quo incurrere scandalum facile possent, „et nullam vilitatem habere, cum nullatenus

„vita mea et ipsorum conuenire posset Sciebam „autem, in hoc regii consilii sententiam esse, vt quo „minus regularis abbatia illa esset, magis regi esset „subiecta et utilis, quantum videlicet ad lucra temporalia. Vnde me facile regis et suorum assensum consequi credideram, sicque actum est.“

l) L. I. c. 48.

ditionem populi timentem, apostolicae sedis praesentiam appellauisse. Nequaquam hoc verisimile putat OVDINVS^m, cum, rege Galliarum, Theobaldo comite plurimisque viris nobilibus praesentibus, nihil esset, a populo metuendum. HENRICVS GANDBAVENSISⁿ autem, a B. Bernardo, ait, haeretica aliqua in scriptis suis sensisse, conuictum esse in concilio Senonensi, quod repetit MIRAEVS^o, et post illum Bernardi defensores reliqui. Vtrumque falsum esse, circumstantiae loquuntur, et veram causam produunt. Et seditionem quidem populi timendam non fuisse, facilius negatur, quam probatur, cum supra iam dixerimus, aduenientem Abaelardum populum lapidibus obruere voluisse, praeuentum a doctoribus suis. Quid itaque in ipso concilio damnato vel liberius causam peroranti expectandum fuit? Dabimus autem falsum hoc esse, licet Frisingensis testis sit *αυτήκοος και συγχευος*; eadem seditio, iidem tumultus ab ipsis concilii patribus tantopere contra eum a Bernardo sanctitatis suae opinione occupatis animatisque expectandi fuissent, si, quod facile poterat, disputandi artificio vsus Bernardum confudisset, et ad silentium redegisset, vt recte obseruatum GERVASIO. Bernardum autem Abaelardum ad silentium disputando non redegisse, ex prouocatione ad sedem Romanam intelligitur, quam ad euitandam ancipitem causae ventilandae disceptationem Abaelardus interposuit. Ita vero concilii sufflaminata sunt consilia, suspensa auctoritas, re ad supremum iudicem Ecclesiasticum delata. Igitur ad eum recurrendum erat aduersariis: itaque Bernardus, iubente concilio ad papam acri epistola scribens, vt silentio imperato damnaretur Abaelardus, rogauit. Aliis quoque passim epistolis^p Abaelardum confingere studuit, quae in hac causa legi, verum cum Berengarii apologia, et Ottonis Frisingensis narratione conferri merentur, vt ex his iudicium accuratum de ea re et a partis studio alienum formetur. Abaelardus autem nec ipse ex sua parte tacuit, sed conscripta fidei confessione, orthodoxae se doctrinae addictum esse, et tredecim illos articulos concilio oblatos nec suos esse, nec a se asseri, sed iniuste ipsi imputari demonstrare conatus est. Non enarrabimus eorum summam, hoc enim huius loci non est, et ad annales Ecclesiasticos pertinet: neque nostrum esse putamus, definire, vtrum Abaelardus innocens et orthodoxus fuerit, quod eius causae patroni veteres et recentiores contendunt, negant, qui Bernardi auctoritatem saluam cupiunt, nec prolixè insistemus virorum doctissimorum AMBOESI, NATALIS ALEXANDRI, LVD. ELL. DUPINII^q opinioni, Bernardum dialectici sermonis ignarum, subtiles illas distinctiones, nomina et enunciationes quas Abaelardus attulit, non intellexisse, sed sensu heterodoxo acceptas aggressum, cum magna auerfione philosophiam horreret, eas damnauisse. Neque eorum

viri

m) de Script. eccles. loc. cit.

n) De S. E. c. 16. p. 120.

o) Ad h. l.

p) Vid. Ep. 187. 188. 189.

q) H. cc. hanc partem sequitur BVDDEVS Obs. Hal. T. I. p. 191; et GERVASIUS l. c.

virorum eruditorum^r sententiam excutiemus, qui media via incedentes Abaelardum omni ab errore liberari non posse putant, in multis tamen iniuriam passum meliora fata et molliorem medicinam meruisse contendunt. De his enim omnibus in historia philosophica disputare, esset extra oleas vagari. Monemus tamen, merito attentionem debuisse praefules assertioni Abaelardi iureiurando confirmatae, quam in apologia, siue fidei confessione habet^s: *Scripti forte aliqua per errorem, quae non oportuit, sed DEVM testem et iudicem in animam meam inuoco, quia in his, de quibus accusor, nihil per malitiam aut superbiam praesumpsi.* Quae etiam sine asseueratione facile credimus, et haec maxime prouido de Abaelardi caussa iudicio fundamentum sternere putamus. Deinde hoc quoque notandum esse putamus, damnauisse quaedam Bernardum, quorum nec verum sensum fontesque viderat, nec primos auctores nouerat, quaeque diu iam, licet erronea, in Ecclesia personarunt. Dabimus eius rei exemplum, eo quod ad nostros limites pertinet, et manifeste probat, quam praecipitanter Bernardus in caussa Abaelardi versatus sit. Ipse BERNARDVS^t de Abaelardo ita: *Omitto, quod dicit Spiritum S. esse animam mundi, mundum iuxta Platonem tanto excellentius animal esse, quanto meliorem animam habet, Spiritum S. ubi dum multum sudat, quomodo Platonem faciat Christianum, se probat ethnicum.* Non disputabimus de veritate huius accusationis, quam fundamento carere iudicat NATALIS ALEXANDER^u, certe Bernardus diiudicare non potuit historiae philosophicae imperitus; sed concedemus, recte eum mentem Abaelardi et ex vero retulisse, erroremque hunc, qualem esse nemo temere negabit, Abaelardum fouisse: sane indignum erat tanti viri auctoritate in Abaelardo tanta eum vehementia configere, et ideo Abaelardum Platicum facere (quod placuisse quoque ex recentioribus IACOBO THOMASIO^x merito miramur,) quem non tantum in vetustis Ecclesiae doctoribus legebat, nec reprehendebat, sed in suae quoque aetatis hominibus, ipsisque amicis suis magna patientia ferebat, nec eos *eretodoxias* suspectos faciebat, euidentissimo argumento, ignorantiam philosophiae, et odium atque inuidiam in debellando Abaelardo plurimum animum Bernardi occupauisse. Quod ne sine demonstratione dixisse, et in senso animo tantum virum calumnia onerasse videamur, ad priscae Ecclesiae doctores, Gregorium Nazianzenum, Cyrillum, et Aeneam Gazaeum prouocamus, quorum loca cum produxerit praestantissima Ven. MOSHEMII^y eruditio, ad eum, docte in hoc argumento versatum Lectorem remittimus. Alia PP. loca, mire in hoc dogmate *πλατωνίζοντα*, praecipue Synesii et Dionysii Areopagitae, cuius tunc

r) TRIBBECHOV. de Di. Scholast. c. VI. p. 325. BAYLE Dict. T. I. art. Berenger not. H. I. p. 527. MOSHEIM. Hist. Eccl. Sec. XII. P. II. S. I. c. 4. §. 7.

s) p. 330.

t) Ep. 199.

u) H. E. Sec. XI et XII. P. III. p. 27.

x) De secta Nominal. Orat. XII. p. 253. seqq.

y) Ad CVDWORTHII systema intell. cap. IV. §. 36. not. 28. p. 657. seqq.

ius tunc inter Gallos, praecipue mysticos, qualis cupiebat esse Bernardus, summa erat auctoritas et existimatio, tacemus, nec recentiores tangimus, ex quibus Augustinum, Steuchum Eugubinum alibi ^z nominauimus. Sed nec ea ipsa, qua vivebat Bernardus aetate dogma hoc in Ecclesia inauditum et insolitum fuisse, illius aetatis scriptores testantur. Inter quos praecipue ARNOLDVS Abbas Bonae Vallis in Francia Carnotensis Ordinis S. Benedicti huc aduocandus est. Is librum scripsit *de cardinalibus Christi operibus* ^a, olim S. Cypriano tributum, quem ideo inter libros Cypriano perperam adscriptos retulit I. O. FELLVS ^b. In eo libro, *sermone de Spiritu S.* eundem prorsus errorem prolixè defendit, esse Spiritum S. animam mundi. Haec ignota esse non poterant Bernardo, cuius amicus fuit abbas ille Bonaeuallensis, vt ex *Epistola* eius CCCX constat. Ille autem in amico clarissimis verbis hunc errorem scriptis diffeminante ferre poterat, quem tot pugnis in aduersario fugillabat, licet ex verborum tantum deductum consequentia. Ita fellicet semper homines sunt homines, nec a sanctitatis quoque laude sibi aliisque placente aliena est affectuum intemperantia. Non improbamus, B. Bernardum hanc thesin reiecisse, quam ideo displicuisse eius aetatis theologis, quod simplicitatem Dei tollere videretur, ex SARISBERIENSI ^c discimus; sed tacuisse eum inter amicos, tantum autem excitasse puluerem contra aduersarium, id quidem, si ficus nominanda ficus est, tam pium, quam videri volebat, doctorem non deuit. His vero artibus cum aduersarii Abaelardi vterentur, non difficile ei fuit apologiam scribere. Bonae itaque causae atque innocentiae suae fides Abaelardus ipse Romam proficisci causaeque suae patrocinium agere constituit. Verum eum non auditum iam damnauerat, carcerique mancipari libris concrematis confirmataque concilii Senonensis sententia iusserat Romanus pontifex. Vbi merito illud oggerendum erat, quod Bernardo auctoritate sua in perniciem Abaelardi abutenti obiecit Berengarius ^d: *Damnatur, prob dolor, absens, inauditus, et inconuictus. Quid dicam, quidue non dicam, Bernarde?*

*Nil opus est bello veniam pacemque rogamus,
Porrigitur iunctas ad tua lora manus.
Iura cadent rerum, vertetur sanctio legum,
Si vis, si mandas, si sic decernis agendum
Quem penes arbitrium est, et vis et norma loquendi.*

In itinere itaque iam versantem retinuit Petrus Mauritius, Monboisierius, a morum honestate Venerabilis dictus Abbas Cluniacensis ab anno CLOXXXII ad CLOCLVI, vir literis sacris et profanis etiam philosophicis ^e, fatis tinctus, et Arabicae quoque literaturae non ignarus. Is cum

^z) Vid. Historia de ideis Sect. I. §. 6. p. 99.

^a) Vid. ORDINVS I. c. T. II. p. 1290. seqq.

^b) Append. Opp. Cypriani fol. 60.

^c) Metalog. L. IV. c. 16. p. 897.

^d) In Apolog. pro Abaelardo p. 303.

^e) De hoc Petro Venerabili videndi, qui historiam

cum moribus effet pacificis, humanis et benignis, fatis Abaelardi vehementer indoluit, cumque nouas tempestates ex itinere Romano praecideret, et accurate intelligeret, vnde lerna malorum Abaelardo enata fuisset, persuasit philosopho, vt in suo monasterio remaneret, pollicitus, daturum se operam, vt intercedente abbate Cisterciensi cum Bernardo reconciliaretur. Manum dedit Abaelardus tot malis expugnatus, praesenteque Bernardo, errores, licet immerito imputatos retractauit. Quod quamuis nonnulli negent ^f, vix tamen de eo dubitandum esse videtur, et plerique eius aetatis scriptores, interque hos auctor *Cluniacensis Chronici* ^g testantur. Quod tamen in praecudicium causae Abaelardi verti non potest. Dubium enim non est, virum bonum, tot malis fractum, tot miseris oppressum, cum omnia in se armata, et superstitionem atque ignorantiam triumphantem videret, ipsa vero Romani pontificis fulmina pertimesceret, vt malorum finem faceret, et cum Bernardo reconciliatus pacem inueniret, ea, de quibus haecenus disputatum erat, quaeque partim logomachiis inuolui, partim subtilitatibus detineri videbat, Petro Cluniacensi monente hortanteque, abiicisse, Bernardum autem, cuius ambitio victo prostratoque aduersario pepercit, positis irarum, quibus aestuauerat fluctibus, mitiorem ei animum praebuisse, sicque litem istam indecoram tandem fuisse compositam. Namque posthaec Abaelardo nihil obiectum esse nouimus. Ita intercedente apud Romanum pontificem Petro Mauritio ab anathemate, absolutus, permissumque ei est, reliquum vitae in Cluniacensi monasterio transigere. In hoc vero secessu talem se Abaelardum praestitit, qualem philosophum Christianum exoptes. Qua de re legi meretur PETRI CLUNIACENSIS *Epistola ad Heloisam* ^h eius laudibus plena, qua humilitatem eius in tanto eruditionis fastigio summam, cibi potusque frugalitatem, lectionem, orationem, meditationem perpetuam, pietatemque sine exemplo vehementer commendat. Egregie sane de eo scribit vir cordatus et sincerus: *Mens eius, lingua eius, opus eius semper diuina, semper philosophica, semper eruditiora meditabatur, docebat, fatebatur. Tali nobiscum vir simplex et rectus ac timens Deum ac recedens a malo, tali inquam per aliquantum temporis conuersatione ultimos vitae suae dies consecrauit Deo.* Tandem cum animi mala calamitatesque deflissent, corporis

riam literariam scriptorum Ecclesiasticorum con-
diderunt fere omnes, celebre enim ob eruditionem et mores eius nomen fuit. Plerosque laudat FABRICIUS Bibl. Lat. med. T. V. p. 753. Dabimus modo verba Petri Pictauiensis monachi ex epistola ad eum Bibl. PP. T. XXII. p. 825. ed. Lugd. „Quis vnquam Plato subtilius, quis „Aristoteles argumentosius, quis Cicero pulchrius aut copiosius aliquando quicquam disseruit? „quis grammaticus instructior, quis rhetoricus „ornatior, quis dialecticus fortior, quis arithme-

„ticus numerosior, quis geometricus regularior,
„quis musicus cantilenosior, quis astronomicus
„perspicacior extitit“?

f) SPANHEM. Opp. T. I. p. 1604. G. ARNOLD. Hist. Eccl. et haeret. P. I. L. XII. c. 5. §. 7. p. 360.

g) Apud OVDIN. p. 1174. conf. ITTIG. de Carenis et Bibliothecis PP. p. 678.

h) Inter Petri epistulas L. IV. 24. et inter Abaelardi opera p. 337. in DVCHESNE Bibl. Cluniacensi p. 850.

corporis eum infirmitates infestare coeperunt, toto corpore inusitata scabie et vlceribus occupato. Vt itaque liberiori aura frueretur, ab Abbate Cluniacensi Cabilonem missus, locum sibi summa amoenitate commendabilem prope urbem, Arari tamen flumine interfluente, elegit, in prioratu S. Marcellini. Ibi teste Mauritio ⁱ, *antiqua sua recolens studia, libris semper incumbibat, nec momentum praeterire sinebat, quin semper aut oraret, aut legeret, aut scriberet, aut diceret.* Malo vero corporis indies augescente ex superueniente febris mortalitatis debitum percoluit XI Cal. Maii anni dco cxxlii, anno aetatis climacterico. Acerbe luxit hanc amici sui mortem Petrus Venerabilis, qui hoc ei epitaphium scripsit:

*Gallorum Socrates, Plato maximus Hesperiarum,
Noster Aristoteles, logicis, quicumque fuerunt,
Aut par aut melior, studiorum cognitus orbis
Princeps, ingenio varius subtilis et acer,
Omnia vi superans rationis et arte loquendi,
Abailardus erat, sed tunc magis omnia vincit,
Cum Cluniacensem monachum moresque professus,
Ad Christi veram transiit philosophiam,
In qua longaeuae bene complens ultima vitae
Philosophis quandoque bonis se connumerandum,
Spem dedit vndenas Mato renouante Calendar.*

Sed et alterum de eo circumfertur, incertum an eodem auctore:

*Petrus in hac Petra latitat, quem mundus Homerum
Clamabat, sed iam sidera fidus habent,
Sol erat hic Gallis, sed eum iam fata tulerunt,
Ergo caret regio Gallica sole suo.
Ille sciens quicquid fuit illi scibile, vicit
Artifices, artes absque docente docens.
Vndecimae Maii Petrum rapuere Calendar,
Priuantes logices atria rege suo.
Est satis; in sumulo Petrus iacet hic Abailardus
Cui soli patuit scibile quicquid erat.*

Tertium quoque affert Cl. PEZIVS ^k, quod ne nimii finis, apud ipsum legi potest. Haec duo enim sufficiunt, vt constet, inter summos suae aetatis philosophos fuisse numeratum. Nec recentiorum iudicia ^l de eo dissentiant, quibus si standum, summo loco ponendus Abailardus fuisset, si in nostra tempora incidisset. Post mortem corpus eius prout viuus mandauerat, ad Heloisam missum est, vt in Paracletico conderetur, interfuit-

ⁱ) Ibid.

^k) T. III. Thef. Anecdotor. P. II. p. 627. inde repetiit FABRICIVS l. c. p. 699.

^l) Vid. Aët. phil. Vol. II. p. 963. III. 582. OVDINVS l. c. p. 1174. THOMASIVS l. c. et scriptores H. L. E. ad annum 1120.

interfuitque funeri iustaque amico, habita oratione panegyrica perfoluit Petrus Venerabilis. Traditumque, Heloisam post fata eidem tumulo illatam miraculoso pristini amoris signo amicis eum complexibus comprehendisse, quod verum esse contendit GERVASIVS^m, quo iure, viderint, quorum interest. Illa autem post duos et viginti annos mortalitatis exuuias anno cLo CLXIV deposuit. Multa scripsit vir inexhaustae diligentiae, ex quibus scripta theologica pleraque, non tamen omnia, edita sunt, quorum recensionem dabunt LVDOVICVS IACOBVS, CASIM. OVDINVS, IO. ALB. FABRICIVSⁿ, et qui eorum summam enarrauit abbas GERVASIVS^o. Inter philosophicas tractationes dialecticae eminent, vidisseque se msc. testatur Oudinus, *super praedicationis Aristotelis, de modis significandi, libros analyticorum priorum et posteriorum, libros topicorum, libros hypotheticorum, de diuisionibus, de intellectibus*. Scripsit etiam *logicam*, quam se editurum promisit ANDREAS QVERCETANVS^p, nondum tamen lucem vidit, moralem quoque philosophiam attingit, sed more Scholastico, id est, confuso inter se rationis et reuelationis lumine, quam titulo: *Scito te ipsum*, edidit C. V. BERNARDVS PEZIVS^q. Displicuit hic liber Bernardo, alium moralis disciplinae cultum amanti. Eum vero suum esse non semel in vita, si fides CAVEO^r, negauit. Librum autem sententiarum, *Sic et non* dictum Bibliothecae Angliae seruant: Libros autem quinque *Theologiae Christianae* vulgavit primus EDM. MARTENE^s, eisque erudita prolegomena de Abaelardo eiusque erroribus et aduersariis praemisit. In his libris reliquis Scholasticis primum systematis theologici philosophica methodo adornati exemplum dedit, quod Petrum Lombardum, discipulum eius, in sententiarum opere frequenter prae oculis habuisse ac secutum esse fassus est IOANNES CORNBVIENSIS^t, obseruantibus QVERCETANO^u et PAGIO^x. Ex hac vero breui vitae Abaelardi historia, qualis fuerit, quibus fatis, quo ingenio, qua voluntate vsus sit, rei intelligens haud difficulter definiet. Magna eum iudicandi acie et facile in rerum nexus penetrante fuisse ornatum, vidisse porro praeiudicia innumera, eruditione autem literisque ingenium excoluisse pulcherrime, et imprimis in dialectica Peripatetica similem non habuisse, et scripta loquuntur, et ipsa, quam sibi conflauit, aduersariorum inuidia, insolita quoque auditorum frequentia testantur; mirumque non est, graues eum persecutiones perpeffum esse, cum historia literaria luculentis speciminibus doceat, magnorum meritorum super alios emergentium comitem plerumque fuisse inuidiam. Sed nec diffitendum est,

§ D 2

am-

m) l. e. conf. Afta phil. l. c. BAYLE l. c.
 n) ll. cc.
 o) loc. cit.
 p) Ad opera Abaelardi p. 1160.
 q) loc. cit.
 r) Hist. Lit. Scr. Eccl. p. 571.

s) Conf. TRITHEMIUS c. 381. MABIL-
 LON. it. Germ. p. 64.
 t) Anecd. T. V. p. 1156. seqq. Paris 1717.
 u) In Eulogio ad Alex. III. papam.
 x) l. c. p. 1159.
 y) Ann. 1113. n. 13.

ambitionis et voluptatis miro inter se connubio iunctarum mixturam hanc ei fortunam magna ex parte finxiffe, vt in ipsa vitae eius narratione aliquoties notatum. In philosophia autem, quamuis subtilissimo gauderet ingenio, aliosque sui temporis omnes antecelleret, Scholasticus tamen fuit et dialecticus, adeoque iisdem, quae supra tetigimus, vitiis obnoxius, quae cum ad theologiam transfunderentur, mirum non est, hominem, dialecticis axiomatibus diuina mysteria definientem, vel in errores varios incidisse, vel quod malumus, veritates, luculentas et simplices inuili et malefana curiositate et subtilitate obscurasse. Quas nubes cum nec ferre, nec in eas penetrare aduersarii possent, materia inde enata est superstitioni, ignorantiae, hypocrisi, inuidiae, eum crudeliter persequendi melioribus fati et temporibus dignissimum, et iure suo inter martyres philosophicos numerandum. Quam fabulam et olim lufisse, et lufuram esse in posterum quoque hypocrisin, rerum intelligentes norunt. Ceterum ipso Bernardo duriores sunt, qui atheismi notam Abaelardo inurunt. Factum hoc a CARAMVELE^a, qui ad Vasquezium prouocat, testantem, docuisse Abaelardum, primam elementorum concordiam esse Deum, Deum esse omnia, et omnia esse Deum, eum in omnia conuerti, omnia in eum transmutari. Hos enim Almericum et Dauidem de Dinanto cum Abaelardo confundere, manifestum est. Quam autem B. BVDDEVS^b producit opinionem Abaelardi, quam Spinozismo fauere putat, non Abaelardi ea est, fortissimis rationibus euertentis, sed Guilelmi de Campellis, vt supra dictum. Monstrum tamen alere videtur quod asserit, Deum nihil facere posse, nisi quod vult^c; nisi, quod conuicimus, praecisione quadam mentali vsum statum possibilitatis cum statu existentiae confudisse, et de hoc tantum locutum fuisse dicamus. Quae de re alibi dicendum est.

Henricus Lombardus.

§. VIII. Ex Abaelardi schola, praeter alios multos, quos magno numero discipulos habuit, PETRVS LOMBARDEVS, celebris est, plerisque, qui historiam literariam medii aevi et Scholasticorum tetigerunt, memoratus^d. Hunc theologia magis quam philosophia Scholastica nobilitauit: quia vero pro Scholasticorum parente haberi solet, interque praecipuos fuit, qui theologiae cuiusdam philosophicae genus introduxerunt, hoc quoque loco silendus non est. Patriam habuit oppidum Nouariae vicinum^e in Lombardia, vnde Lombardus dictus est. Fuisse vna cum fratre Gratiano et Petro Comestore ex furtiuis complexibus genitum,

a) Vidit id TRITHEMIVS l. c. qui theologiam eius vocat „volumen dialectica obscuritate subumbratum, multis sententiis varium“. Add. Annal. Hirsaug. T. I. p. 410.

b) Philoſ. real. L. III. S. 3. p. 178.

c) Annal. Hist. phil. p. 339. seq.

d) Conf. DVFIN, l. c. T. IX. p. 122.

e) HENRICVS GANDAV. c. 31. App.

c. II. p. 123. 129. TRITHEM. c. 377. pag. 96. VINCENT. BELLOVACENSIS Specul. Hist. L. XXIX. c. I. ANTON. FLORENS. Summ. Hist. T. II. c. 6. et 7. recentiores non excicamus, cum noti sint plerisque qui fontes historiae literariae Ecclesiasticae tenent.

e) Dictum, lumen omnium,

tum ^f, fabula est dudum reiecta, quae ex ipsis celeberrimorum virorum locis natalibus refutari potest, Gratianum enim Clusinum ex Tuscia, Petrum Comestorem Trecentem fuisse constat, vt taceamus, nullo testimonio doceri posse, ex illegitimo thoro eos prodiisse, et fuisse fratres ^z. Studiorum fundamenta potissimum in academia Parisiensi posuit, quo confluere solebat, quisquis eo tempore eruditionis hauriendae erat audus. Maxime vero summa, qua tum docebat Abaelardus celebritas eum permouit, vt ad eum quoque conuolaret, et philosophiae atque theologiae praecepta ab eo hauriret. A quo, accedente ingenii felicitate ita formatus est, vt Scholastici, id est, professoris philosophiae et theologiae munere in abbacia S. Genouefae vicario nomine fungi aliquandiu possent. Sunt equidem multi ^h, qui primum eum theologiae doctorem publicum in academia Parisiensi constituunt: Sed hos falli ex eo constat, quoniam Abaelardo in eo loco successit, qui publicus doctor non fuit, sed vicarii tantum locum obtinuit. Quamuis autem Augustini loco, Aristotelem sequeretur, quod displicuisse reliquis doctoribus Parisiensibus supra monuimus; effecit tamen ea, quam in aula habebat, auctoritas, cum regiorum filiorum institutioni esset praefectus, vt magnis passibus ad dignitates Ecclesiasticas properaret. Cum enim anno CIOCLIX Philippus, Archidiaconus Ecclesiae cathedralis frater Ludouici VII; regis Galliae episcopus Parisiensis crearetur, concessit ob doctrinae eminentiam hanc Lambardo dignitatem Philippus, Petrusque Parisiensi Ecclesiae episcopus datus est. Quo in loco excelso positum, aulaeque pariter patrocinio et eruditionis opinione subnixum theologiam Scholasticam mire adiuuuisse, temporum eorum monumenta testantur: quae caussa est, cur verisimile visum fuerit viris doctis, facultati eum theologiae in schola Parisiensi dedisse originem. Illud certum, condito eum systemate theologico, suae sententiarum opere, cui titulum: *Magister sententiarum* ⁱ praefixit, quod ei postea nomen haesit ^k, Scholasticum docendi theologiam genus mire promouisse. In eo Lombardus methodum ab Augustino iam suo modo adhibitam ^l seruat, qui obiecta scientiarum in res et signa, resque ipsas in eas, quibus vti, et quibus frui licet, distribuit. In hoc libro collectis patrum sententiis doctrinam Ecclesiae eum illustrare, et tunc dialecticas adiicere quaestiones, deque iis dubio differendi genere disputare voluisse, ex ipsa libri inspectione patet; vnde supra monuimus,

§ D 3

non

f) Reoquunt fabulam HORNIVS Hist. phil. L. V. p. 297. et TRIBECOV. de Dd. Scholast. c. VI. p. 314. 321. dubitat HOTTINGER. Hist. eccl. Sec. XII. p. 74.

g) Reiecit fabulam iam SCHEDELIVS in Chron. Norimberg. p. 201. et post eum multi, vid. PANCJROLLVS de claris LL. interp. L. III. c. 2. PAGI ad ann. 1164. n. 19. alique.

h) BVLAERVS l. c. HENRIC. GANDEV. loc. cit.

i) Conf. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. V. p. 777. OVDINVS T. II. p. 1220.

k) Tum ob auctoritatem et venerationem testis TRITHEMIO de S. E. c. 377. p. 96. tum ob morem aevi medii, a titulis librorum auctores appellandi. Ita dictus Gildas, querulus, Hugo de S. Victore, didascalus, Ioannes Scholasticus climacus, Rob. Suisset calculator, vt alia exempla taceamus.

l) Conf. THOMAS. Hist. I. N. c. 4. §. 7. p. 44. BVDDERVS Ifag. L. II. c. 1. §. 9. p. 360. Damascenum imitarum fuisse non inepte conicit TRIBECOVIVS l. c. p. 285.

non audiendum esse *DVPINIVM* ^m statuentem, Lombardum Scholasticorum vesaniae occurrere, eosque a philosophia ad Ecclesiae consensum vocemque isto libro reuocare voluisse. Ipsam enim Scholasticorum theologorum viam, quam duce praecipiente Abaelardo ingressus erat, non reliquit, quamuis certum sit, longe modestiorem in ea tractatione Lombardum se praebuisse, quam innumeri, quos postea habuit commentatores, fecerunt, qui immensas disputationes et inutiles quaestionum disceptationes immiscuerunt. Exemplum, si vis, lege quaeso, Lector, amplissima disputatione excutientem quaestionem, an Christus, secundum quod homo, sit persona vel aliquid? de qua ita ambigue subtiliterque in utramque partem differit ⁿ, ut facile agnoscas, virum subtilissimum, sed dialecticis atque metaphysicis notionibus animum sibi totum replentem, ad id potissimum respexisse, ut philosophiae in theologia locum faceret; quamuis PP. sententias ubique praefigat. Hoc enim ipso dum ad duplices riuulos a vero fonte Scripturae S. Lectores abducit ^o, Scholasticam theologiam mire confirmauisse atque promouisse discitur. In hoc vero opere non Abaelardi tantum vestigiis, eum strenue instituisse, eumque valde secutum esse, supra obseruauimus, sed et plagii a nonnullis accusatur, quod ex Bandini cuiusdam libris totam hanc tractationem descripserit ^p. Id quod tamen negant alii ^q, nos hoc loco definire obinstituti nostri leges non possumus ^r, ex quocunque autem fonte librum suum Lombardus hauserit, illud certum, Lombardi opus partim ob perspicuitatem, quo nomine id valde laudat HENRICVS GANDAVENSIS ^s, partim ob collectam doctrinae theologicae summam, tantopere istius aevi hominibus placuisse, ut ipsi pene Scripturae S. praeferreretur, et nemo theologus haberetur, qui non ad amissum illud teneret; et omni explicationi doctrinarum sacrarum tanquam fundamentum substerneretur ^t, et innumeris compendiis et commentariis, quibus inde sententiariorum nomen haesit, illustraretur. Displicuere tamen nonnulla theologis, maximeque Ioanni Cornubiensi, Gualtero priori S. Victoris et Ioachimo abbati Florensi, qui hanc eius propositionem tanquam erroneam accusauerunt: Christum, qua hominem, non esse aliquid, itemque Patrem, Filium et Spiritum S. esse rem vnam summam; quae tamen acta haec recenseri non possunt, cum ad ecclesiasticam historiam pertineant, videndus autem praeter alios Io. LAVNOIVS ^u, qui concilium Romanum anno 1279 habitum ab Alexandro tertio enarravit: qui etiam articulos XXVI exponunt, *in quibus magister communiter in*
senten-

m) De methodo studii theologici c. II. p. 20.
 n) L. III. dist. 10, q. 1.
 o) CHERMNIIVS LL. theol. p. 13. 20.
 p) Vid. IAC. THOMASIVS de plagio lit. §. 493. seqq. p. 517. CAVE p. 581.
 q) OVDINVS l. c. p. 1221.
 r) Incerta enim aetas Bandini, quem cum Bandino eundem putat OVDINVS l. c. is vixit

1282. quam coniecturam improbat FABRICIVS l. c. p. 779.
 s) loc. cit.
 t) TRITHEM. Annal. Hirsaug. T. I. p. 435.
 u) De For. Arist. p. 182, 192. THOMAS. Hist. sap. et stult. T. III. p. 238. OVDINVS l. c. MARTENE T. V. Anecdor. p. 1655.

sententiis non tenetur. Sunt qui graduum academicorum origines ad Lombardum referant *. Qui si magistri nomen et titulum, quo theologi insigniri solebant, intelligunt, falluntur. Nam non solum Abaelardus ita appellatus est, sed et Cantabrigiensem theologiae professorem Gislebertum magistrum vocat auctor *Appendicis ad INGVLVVM CROILANDENSEM* †. Obiit Lombardus anno *CLCLXIV*, XIII Cal. Sext. sepultus in templo S. Marcelli, vbi et epitaphium eius legitur. Alium eodem tempore Lombardum vixisse, familiarem S. Thomae, Romanae Ecclesiae diaconum, notat P A G I ‡, hunc cum Parisiensi episcopo caue ne confundas.

§. IX. Tulit haec quoque aetas R O B E R T V M P V L L V M *Robertsus Pullus.* siue P V L L E Y N, Britannum. De eius aetate inter se viri docti dissentiunt. Galli enim ad initia seculi XIII referunt, annoque *CLCCVIII* ad archiepiscopatum Rothomagensis promotum sequenti anno expeditione aduersus Gallos interfuisse, demum anno *CLCCXXI* obiisse tradunt †. His Anglicorum scriptorum fide nixus contradicit G V I L E L M. C A V E V S ‡, illi enim medio seculo duodecimo constanter eum adducunt. Quae omnino sententia probari debet. Nam IOANNES S A R I S B E R I E N S I S § auctor est, se in Angliam reuersum, quod circa medium seculum XII contigit, *post magistrum Gilbertum nimis cito sibi subtractum in logicis et diuinis praeceptorem habuisse Robertum Pullum, quem vita pariter et scientia commendauerint.* Vitam eius ex scriptoribus Anglicis strictim congeffit C A V E V S, ex qua discimus, virum hunc et inter suos et inter externos ob eruditionem praeclarissimum, flagrante in Anglia ciuili bello, vt strepitus militares Musis inimicos fugeret, in Galliam se contulisse, et in academia Parisiensi bonarum literarum studio diu gnauiter incubuisse, hac vero occasione in S. Bernardi amicitiam deuenisse, qui eum laudatum, retinere diutius in Gallia conatus sit †: in patriam vero redeuntem Exoniam appulisse, indeque Oxonium peruenisse, et in hac Musarum sede, obsoletum Scripturae S. et theologiae studium reuocasse, et theologiam per quinquennium praelegisse. Tandem ob ingentem ingenii et eruditionis famam ab Innocentio II Romam euocatum et anno *CLCCXLIV* a Coelestino II, eius successore, purpuratorum ecclesiae Romanae albo adscriptum fuisse, multis vero priuilegiis a pontifice obtentis academiam Oxoniensem auxisse, a Lucio II autem cancellarii Ecclesiae Romanae honore auctum esse. Valde se commendarunt eius *Sententiarum Libri VIII* cum Petro Pictauiensi editi *, eo quod rationibus potius et Scripturae dictis, quam patrum, in decidendis quaestionibus,

x) Vid. TRIBBECHOV. l. c. c. V. p. 199. c. VI. p. 316.

y) Apud LAVNOIVM de Scholis celebr. c. XLIV. p. 143.

z) Ad ann. 1167. n. 22.

a) Confundi duo viri eiusdem nominis vi-

dentur, quod C A V E V S quoque suspicatur Hist. liter. Scr. eccles. p. 582.

b) loc. cit.

c) Metalog. L. II. c. 10. p. 205.

d) Vid. ep. 205.

e) Paris 1651. fol.

ibus, vtitur testimoniis, neglectisque subtilitatibus metaphysicis nugisque dialecticis, grauiora et solidiora confectatur. De scriptis eius reliquis videndi scriptores historiae literariae Angliae.

Gilbertus Porretanus.]

§. X. GILBERTI PORRETANI nomen valde memorabile est in historia Gallicanae Ecclesiae seculi XII, ob peculiaria, quibus a recepta Ecclesiae doctrina deuiasse visus est dogmata, vnde passim eius res a scriptoribus attinguntur, qui vel annales huius aetatis ecclesiasticos, vel literarios condiderunt. Cum autem inter summos quoque Scholasticos philosophos connumerari meruerit, in historia quoque Scholasticae philosophiae omittendus haud est. Eius res praeter TRITHEMIVM ^f et HENRICVM GANDAVENSEM ^g, qui eum inter scriptores ecclesiasticos retulerunt, fusc tetigit OTTO FRISINGENSIS ^h, qui omnino audiendus est, cum testis sit coetaneus, et praesens eo tempore in Gallia fuerit. Et huius quidem fidei nonnulli detrahunt, tum ob GAVERIDVM ⁱ vitae Bernardi scriptorem, qui alia longe et funestiora, quam Otto, de Gilberto narrat, tum ob obseruationem RADEVICI in fine chronici siue continuatione gestorum Friderici ^k, monentis: *Ottonem hunc codicem manibus suis offerre praecepisse, eumque literatis ac religiosi viris tradidisse, ut si quid pro sententia magistri Gilberti, (vt patet in prioribus), dixisse visus esset, quod quempiam posset offendere, ad ipsorum arbitrium corrigeretur, seque catholicae fidei assertorem iuxta S. Romanae, immo et vniuersalis Ecclesiae regulam professum esse.* Ast nihil haec obstare omnia, quominus fidem Ortoni dandam esse, res Gilberti narranti statuamus, quilibet videt. Gaufridus enim fidem ipse decoxit, dum ita Bernardum impense laudat, vt hunc nulla in re peccasse contendat; quod mirandum quidem non est, cum notarius Bernardi fuerit, adeoque magistro addictissimum se praebuerit, rationem vero satis validam exhibet, cur Frisingensi hac in re postponendus sit. Verba Radevici autem de episcopo nihil aliud volunt, quam se nec Gilberti nouitatibus fauere, nec, quae in eius excusationem dixerit, aliter velle intelligi, quam vt integro se animo adhaesisse doctrinae Romanae Ecclesiae manifestum sit: id quoad historicae narrationis fidem non pertinet. Vt taceamus, apertum esse, ideo tantum summum virum talia praecepisse, vt inuidiae et obtrectationi, quae ex praestito caussae Gilberti patrocinio, accusataque Bernardi acerbitate oriri posset, se suumque librum subduceret. Erat autem Gilbertus Pictauiensis ex Aquitania Galliae prouincia, qui ab ipsa, vt ait FRISINGENSIS ^l, adolescentia vsque ad vltimam senectutem, in diuersis Galliae locis philosophiae studium excolue-

rat,

e) Conf. DUPIN nou. bibl. des aut. eccles. T. IX. p. 212. seq.

f) SAMMARTHANI fratres Gall. Christ. T. III. p. 386. BVLAEVS Hist. acad. Par. ad ann. 1141. 1146. 1148. p. 223. NATALIS ALEXANDER 445 alique multi.

g) De S. E. c. 368. p. 94.

h) De S. E. c. 17, append. c. 7. p. 124.

h) De gestis Frid. L. I. c. 46. seqq.

i) De hoc Gaufrido vel Galfredo vid. OVIDI-NVS T. II. p. 1494. Viram hanc Bernardi eius Operibus T. VI. p. 1130. seqq. inferuere MAILLONVS et focii.

k) L. II. c. II.

l) loc. cit.

rat, nactus praeceptores viros celeberrimos et acutissimos, Hilarium Pictaviensem, Bernardum Carnotensem, Anselmum et Radulphum. Hos cum dialecticas subtilitates doctrinae sacrae attemperatas tradentes audiisset, accessissetque ingenii vere magni subtilitas ac rationum acumen, inter summos suae aetatis philosophos et theologos numerari meruit. Vnde TRITHEMIO ^m audit *vir in diuinis Scripturis multum exercitatus, et in secularibus literis magnifice doctus, ingenio subtilis et nouitate terminorum confusus eloquio.* Quod et Frisingensis agnoscit, fassus, *ob rationum acumen multa praeter communem hominum morem dicere consueuisse.*

His eruditionis praefidiis ad dignitates ecclesiasticas ita promotus est, vt primo quidem doctrinam sacram in academia Parisiensi publice traderet, vnde ab HENRICO GANDAVENSI ⁿ, inter magistros scholae theologiae Parisiensis refertur. Inde ad canonicatum Ecclesiae cathedralis Carnotensis promotus ita se eruditionis opinione commendauit, vt Pictaviensis episcopus constitueretur, postquam in hac sua patria sacras literas canonicus S. Hilarii maioris summo cum applausu docuerat: infulamque nactus est anno **CLCCXLI**. Quamuis autem et ingenio acutus et eruditione fuerit ornatissimus, tantopere tamen non inclaruisset, nisi dialecticas subtilitates et sublimes argutiunculas more seculi sui in theologiam inuehendo, nouis phrasibus vsus, de religione se suspectum reddidisset, sicque inuidiae occasionem praebuisset, de *ἐτεροδοξία* in articulo de Deo et personis diuinitatis eum accusandi. Totam controuersiae historiam exponit Frisingensis, et post eum enarrant annalium ecclesiasticorum conditores ^o, quorum etiam est, eam, quae in plerisque ecclesiastica et theologica est, pluribus excutere. Quoniam autem ex philosophia Scholastica tota ista lis enata est, paucis hoc loco eam tangemus. Nempe ingenium metaphysicum atque dialecticum fouebat Gilbertus, eoque nomine sibi mire placebat. Hoc vero pacto dum abstractiones sequitur, notionesque vulgares ad praecisionum mentalium rigorem examinat, ac emendat, et nimia subtilitate se ipsum non satis intelligit, et a consueta vocum et terminorum significatione recedens, ab aliis non intelligitur, et nouitates inuexisse in doctrinam de Deo sacrosanctaque Trinitate visus est. Quae cum animos eorum, qui non nisi receptum dogmatum *τύπον* sequebantur, mire offenderent, facile inuenit aemulatio et inuidia, ex Gilberti promotione et honoribus enata, vnde de fide suspectum facerent. Duo itaque Ecclesiae istius archidiaconi Arnaldus et Calo de episcopi sui erroribus conquerentes, quod in conuentu quodam clericorum suae dioeceseos in sermone quodam habito a recepta Ecclesiae fide de SS. Trinitate deuiasset, cum appellatio fuisset interposita, ad Romani pontificis examen iudiciumque prouocant, eique ex vrbe

in

^m) Annal. Hirsaug. loc. cit.

ⁿ) loc. cit.

^o) Vid. NAT. ALEXANDER Hist. eccles.

Hist. Philos. Tom. III.

sec. XII. c. IV. art. 9. p. 485. PETAVIUS dogm. theol. L. I. c. 8. add. Obf. Hal. Lat. T. I. obi. 16. §. 15. p. 193. BVLAEVVS l. c^o

in Galliam tendenti causam exponunt. Cum autem magnus validusque doctrinae ecclesiasticae custos eo tempore Bernardus Claraeuallensis abbas videretur, eum potissimum contra Gilbertum accenderunt, excitaruntque, ut erroribus episcopi sua, qua apud pontificem utebatur, auctoritate se opponeret. Quamquam vero Bernardus nihil minus, quam has subtilitates intelligebat, qui humilibus ascetarum meditationibus, quam sublimibus dialecticorum argutiis magis erat assuetus exercitatusque. Porreta autem, teste Ottone, *sicut in factis ita in dictis erat difficilis, ut nunquam puerilibus, vix autem eruditis et exercitatis paterent animis*: quoniam tamen imperare aliis, et censorem non modo morum, sed doctrinae quoque publicum se haberi cupiebat Bernardus, inenso in Gilbertum apud pontificem animo insurgit: quem humanae fragilitatis vitio falsum fuisse, non negat, sed humaniter excusat Frisingensis. Euocato itaque Gilberto primum Antifiodorum, post Parisios, hi potissimum errores obiecti sunt: quod docuisset, diuinam essentiam non esse Deum, proprietates personae non esse ipsas personas, personas in nulla praedicari propositione, diuinam naturam non esse incarnatam, nihil mereri nisi meritum Christi, nullum baptizari nisi saluandum. Recessisse a recepta doctrinae formula et loquendi modo Gilbertum, verisimile est, licet ab ipsa doctrina sana discessum non fecisset: Omnis itaque controuersia de modo loquendi erat, et abstractionum logicarum atque metaphysicarum subtilitas ventilabatur: in quibus cum mire excelleret Pietauiensis episcopus, hisque praesidiis fretus obscuras distinctiones afferret, mirum non est, peregrinam et suspectam visam fuisse eius doctrinam. Dixerat enim, patrem alio esse patrem, alio Deum, nec tamen esse hoc vel hoc, diuersis scilicet notionum relationibus nixus, quas non satis philosophice inter se distingui putabat. Allegabat enim auctoritatem Augustini, dicentis: *Sic aliud est Deo esse, aliud subsistere, sicut aliud Deo esse, aliud patrem esse vel dominum esse; quod enim est, ad se dicitur, pater autem ad filium, et dominus ad seruientem creaturam*. Ad has subtilissimi philosophi praecisiones dum episcopi non satis attendebant, et diuersas eius vocum definitiones non in partes vocabant, tota controuersia in logomachiam abire debuit. Interrogatus enim Gilbertus, ut explicaret, cur ita personas distingueret? respondit, quia omnis persona est per se vna, hincque rationem peti voluit, cur tres personas tria singularia vocauerit. Quod cum potius diuinae naturae competere episcopi iudicarent, palam fuit, in ipsis magis notionibus metaphysicis, quam in dogmate theologico eos dissensisse. Plures huiusmodi subtilitates ventilatae sunt, quae omnes philosophicae non theologicae fuerunt, e. c. diuinam essentiam non esse Deum, vbi ille, distinctione facta inter Deum et naturam, in relatione tantum ad hoc, non illud se id intelligere affirmarit. Quae, late a Frisingensi allata, licet ad ecclesiasticam historiam proprie pertineant, hoc tamen loco expendi debent, ut constet, in
quae

quae fila araneorum, retiaque humanarum tricarum muscis captandis apta, per istam philosophiam Scholasticam, eiusque dialecticam et metaphysicam theologi inciderint. Cetera quae in hoc concilio acta sunt, quamuis sint grauia, et specimina corruptae Ecclesiae luculenta exhibeant, non tangimus, alibi exponenda. Sufficiat notasse, Gilbertum commode terminorum philosophicorum nouitatem explicuisse definitaque sententia a pontifice, *ne aliqua ratio in theologia inter naturam et personam diuideret, neue Deus diuina essentia diceretur, ex sensu Ablatiui tantum sed et Nominatiui*; cum se episcopus illi subiecisset, archidiaconis suis in gratiam receptis, cum ordinis dignitate et plenissimo honore ad sedem suam episcopalem esse reuersum. Ex quibus patet, falsum esse, quod scribit Gaufridus, *Gilbertum ob blasphemiam in doctrina auctoritate Ecclesiae damnatum, errorem publice reuocauisse, sicque indulgentiam accepisse*. Haec enim nisi scriberet monachus, fatendum fuisset, nodum in seripo quaesiuisse, et quod Otto iudicat, humanae infirmitatis fragilitate tanquam hominem deceptum fuisse Bernardum. Interim occasio tamen haec fuit, illis, qui nouos philosophos perhorrescebant, magnos clamores contra eos tollendi. Inter quos GVALTERVS DE S. VICTORE, Gilbertum, cum Abaelardo, Petro Pictauino et Lombardo *inter labyrinthos Franciae retulit, quos vno spiritu Aristotelico afflatos, dum ineffabilia Trinitatis et incarnationis Scholastica leuitate tractarent, multas haereses olim vomuisse, et adhuc errores pullulare*, contendit ^p. Et Porretanum quidem rectius mentem explicuisse, id est terminis philosophicis tolerabiliores sensus tribuisse, ex supra dictis patet: vnde eum ex haeticorum numero illi quoque excludunt, qui vere errasse contendunt. Acciderunt haec anno **1157** et sequenti in concilio Antiodorense, Parisiensi et Rhemenfi. Scripsit praeter *Commentarium in Boëthium de SS. Trinitate, librum de sex principiis*, saepius editum in antiquis Latinis Aristotelis editionibus, ex recensione Hermolai Barbari, in quem commentatus est ALBERTVS MAGNVS ^q. Hunc Graece et Latine editum ait QVDINVS ^r, negat FABRICIVS ^s, qui de eius scriptis quoque theologicis agunt. Obiit subtilissimi ingenij philosophus anno **1164**. In epitaphio eius, quod SAMMARTHANI ^t exhibent, inter alia ita de illo:

*Floruit et cunctis praecelluit ille magistris
Logicus, ethicus hic, theologicus atque Sophista,
Solaque de septem cui defuit astronomia,
Artibus, ac diua praecellens philosophia.
Qui quam facundus verbis fuit atque profundus.
Sensu testantur bene qui legisse probantur
Illius in libris magni commenta Boëthi*

Hic

p) De varia fort. Arist. in acad. Paris. c. III.

p. 189.

q) T. J. Opp. p. 198. seqq.

§ E 2

r) loc. cit.

s) Bibl. Lat. med. T. III. p. 167.

t) loc. cit.

*Hic alter recte dictusque Boëtius ipse
Cum Gislebertus proprio sit nomine dictus.*

Ex his, quem ea aetate locum inter philosophos Gilbertus obtinuerit, constat.

Petrus Comestor.

§. XI. Celebre quoque in hac prima Scholasticorum aetate nomen habuit PETRVS cognomine COMESTOR siue MANDVCA-TOR, quem quidam Parisiensem faciunt *, plerique Trecensem dicunt †. Is in vrbe Trecensi presbyteri et decani officio functus, cum summam eruditionis opinionem sibi acquisiuisset, ad theologiam docendam in Parisiensem academiam vocatus inque ea cancellarius creatus est. De fama eius, quam literarum decoribus sibi comparauit ita TRITHEMIVS ‡: *Vir in diuinis Scripturis studiosus et eruditus atque in secularibus literis egregie doctus carmine exercitatus et prosa, scripsit utroque stilo quaedam praeclara opuscula, quorum auctoritas ab Ecclesia longo iam vsu comprobatur.* Maxime vero praeter orationes sacras, quarum multae adhuc passim in bibliothecis Galliae latent †, et in quibus corruptionem et vulnera Ecclesiae masculae tetigit, praecipue sibi gloriam comparauit edita *Historia Scholastica*, vel ideo memoranda hoc loco, ne tituli ambiguitas nos seducat, vt credamus, eum historiam quandam philosophiae Scholasticae conscripisse, in quem errorem incidit DAN. MORHOFIVS ¶ vir literatissimus, cui ideo Petrus magister philosophiae Scholasticae audit. Nihil enim quod philosophiam sapiat, in hoc libro lecto-ribus propinauit Petrus, sed historiam scholarum vsui et praelectionibus, vt videtur, destinata, certe constanti scholarum vsu probatam, siue Breuiarium Scholasticum librorum V. et N. Testamenti historicorum contexit, et praeter expositionem varia quoque ex Iosepho aliisque, etiam profanis scriptoribus tum probatae fidei tum apocryphis adiecit. De cuius operis celebritate RICH. SIMONIVS † testis est, narrans, *ad Scripturam S. intelligendam nihil praestantius eo tempore maiusue atque melius habitum fuisse, hoc Petri Comestoris libro; sic vt non modo in plerasque Europae linguas translatus sit, sed et sacrae paginae non aliter legerentur, quam iuxta hanc compilationem eiusque glossas, et hanc quoque consuetudinem diu in Gallia durasse.* Alia non addimus; cum ad haec nostra arua non pertineant, videndi autem, qui scriptores ecclesiasticos et historicos enarrarunt †. Transit tandem ad religionem canonicorum regularium in monasterio S. Victoris, seruata tamen cancellarii

*) Vid. OVDINVS T. II. p. 1526. BVLAEVS ad ann. 1151. T. IV. p. 374.

†) HENRIC. ANDEGAV. c. 31. p. 123. TRITHEM. de S. E. c. 380. p. 96. Annal. Hirsaug. T. I. p. 435.

‡) loc. cit.

§) Quaedam sub Petri Blaefensis nomine occur-

runt, vid. OVDINVS I. c. p. 1527. FABRIC. J. c. T. I. p. 1157.

a) Polyhist. lit. T. II. L. I. c. 14. §. 1. p. 84.

b) Hist. crit. N. T. T. II. p. 320.

c) Vid. VINCENT BELLOVAC. ad ann. 1151. POSSEVINVS Appar. S. T. II. pag. 247. VOSSIVS de Hist. Lat. L. III. c. 53. DUPIN, nouv. bibl. T. IX. aliique.

larii vniuersitatis dignitate. De anno emortuali disceptant viri docti; plerique anno **CLXXVIII** obiisse contendunt. Nomen comestoris siue manducatoris inde, si fides **TRITHEMIO** ^a, nactus est, quod Scripturarum auctoritates in suis sermonibus et opusculis crebrius allegando quasi in ventrem memoriae manducauit ^c. Hinc natum epitaphium ^f:

*Petrus eram, quem petra tegit, dictusque Comestor,
Nunc comedor, viuis docui, nec cesso docere
Mortuus, ut dicat, qui me videt incineratum,
Quod sumus, iste fuit, erimus quandoque quod hic est.*

§. XII. Meliori iure inter philosophos seculi XII refertur **IOANNES** cognomento **PARVVS** siue **PETITVS**, **LELANDO** ^g **Seuerianus** dictus, a patria Sarisberienfis vocatus, vir supra seculi sui conditionem eleganter doctus, et quem recte inter praecipua aevi medii ornamenta retulerunt viri eruditi ^h, qui historiam literariam vel scriptorum ecclesiasticorum ⁱ, vel Britanniae enarrarunt. De studiorum suorum ratione ipse nos fuse in *Metalogico* ^k docet, et quos praeceptores habuerit, exponit. Nempe admodum adolescens studiorum caussa in Gallias migravit, anno post **Henrici Leonis** Angliae regis excessum altero, id est anno **CLXXVII**, ibi reuersum ex **Aremorica** **Abaelardum** audiuit Parisiis, ut supra dictum, eoque ad concilium Senonense auocato **Alberico** et **Roberto Meludensi** in disciplinam se dedit; et apud hos *toto biennio*, et *regulis et aliis rudimentorum elementis, quibus pueriles animi imbuuntur, et in quibus praefati doctores potentissimi erant et expeditissimi, ut haec omnia sibi videretur nosse tanquam unguis digitosque suos haesit. Hoc enim plane se didicisse, ait, ut iuuenile leuitate pluris faceret scientiam suam, quam esset, videreturque sibi sciolus, eo quod in iis, quae audiuerat, promptus esset.* Id quod eo tempore regnante Scholasticorum methodo et facilius fieri potuit, cum inanis scientiae opinio ex triuii studio mature enasci solet, et pleraque ad differendi artem, et linguae volubilitatem referrentur. Tandem apertis oculis metiens vires suas, et ad se ipsum reuertens, cum curtam deprehenderet supel-

lecti-

lecti-

a) Annal. Hirsaug. loc. cit.

e) Ad hoc non attendit **MORHOFIUS**, i. e. qui ideo Comestorem (le mangeur) dictum putat, quod omnes Scholasticos deuorsuerit, quem Latini elegantius helluonem librorum dicunt. Nobis et **Morhofii** et **Trithemii** explicatio frigida videtur, cum epitaphium suspicionem suppeditet, eum a voracitate ita dictum esse. Sed nihil ea in re definitum.

f) Apud **BRICEVM** Descript. Lutet. T. II. p. 188.

g) c. 176. vetustis enim appellationibus gaudet **Lelandus**, quod eum saepe facit obscurum. Dicitur autem **Io. Seuerianus** in epistolis quoque **PETRI BLASENSIS**, et in **MORSI** libro

de interpret. vocum Graecarum ad eum scripto, vid. **FABRIC.** Bibl. Lat. med. T. III. p. 380. Sarisberia autem Seueria dicta est ab imperatore **Seuero**, ipso notante **IOANNE Policrat.** L. VIII. c. 19.

h) Vid. iudicia eruditorum collecta a **BLOUETIO** p. 395. seqq. **FABRIC.** Bibl. Lat. T. I. p. 737. T. III. p. 540.

i) **VOSSIVS** de Hist. Lat. L. II. c. 52. p. 428. **SAMMARTHANI** Gall. Christ. T. II. **LABBEVS**, **CAVEVS**, **QVDINVS**, **PAGI** notissimi libris ad ann. 1180. et **H. E.** scriptores plerique.

k) L. II. c. 10. p. 802. quocum conferendus **BVELARVS** T. II. p. 750.

lectilem, ad Guilelmum de Conchis¹⁾, *grammaticum post Bernardum Carnotensem opulentissimum*, vt ipse vocat, sed philosophiae quoque mysteriis accurate et supra aetatis suae conditionem eruditum se contulit, eumque per triennium docentem audiuit. Nec dubium est, quin hoc praëceptore praestantissimo monente factum sit, vt eo tempore plura legerit, adeo, vt *huius se temporis nunquam poenitere* se profiteatur, et huic potissimum institutioni adscribenda esse videatur, elegantioris literaturae, et lectiois variae copia, quam in Sarisberienſi merito miramur. Deinde ad Richardum cognomento Episcopum se contulit, quem *hominem vocat fere nullius disciplinae expertem, et qui plus peccatoris habeat, quam oris, plus scientiae, quam facundiae, veritatis, quam vanitatis, virtutis, quam ostentationis*: Hoc praëunte in quadriui siue matheſeos studiis ea, quae ab aliis audiuerat, et praecipue ab Hardeiuino quodam Teutonico, relegit, et accuratius didicit. Rhetoricam autem plenius quoque postea a Petro Helia^m accepit, postquam prima eius praëcepta a Theodorico hauisset. Coëgit tamen, quae nostrum, amicorum et cognatorum auxiliis destitutum premebat, paupertas, temporis studiorum sollicitudini destinati iacturam facere, et nobilium quorundam liberos instruendos suscipere, eo quod alimenta ipsi praestabant. Neque tamen ita in elegantioribus literis et philosophiae cognitione detrimentum passus est, sed id ad eruditionis incrementa adhibuit: Cum enim partim officii necessitate poscente, partim iuuenum instantia urgente, ea quae a praëceptoribus audiuerat crebrius reuocare in animum cogeretur, docendo didicit, et eruditionem mire perfecit. Vt vero certiori fundamento adolescentes doceret, ad magistrum Ada-

adam

1) Guilelmus de Conchis Ebroicensis Normannus, Parisiis grammaticam magno applausu docuit, sermonisque Latini barbariei, quae inualuerat, magno conatu se opposuit, vid. BVLAEVS I. c. T. II. p. 143. 742. Inter philosophos autem et theologos non minus celeberrimum nomen consecutus est, non contentus dialecticas cauillationes docuisse, sed ad naturalem quoque philosophiam animum conuertit. In qua, quod mireris, Democriti atomos pro principio adhibuit. Id ex libro GVALTERI de S. Victore de quatuor labyrinthis Galliae probat OVDINVS de S. E. T. II. p. 1229. cuius haec „verba aſſert: „Aiuunt Hebraei, Doc significari „tenuissimum puluerem, qui vento rapitur, fac- „pe in oculos mittitur, et sentitur porius, quam „videtur. Minutissima ergo frustra pulueris et „pene inuisibilis hoc verbo appellantur, quae „forſan Democritus cum Epicuro suo atomos vo- „cat. Inde Wilhelmus de Conchis ex atomorum „id est minutissimorum corpusculorum concretio- „ne fieri putat omnia.“ Scripta philosophiam minorem et maiorem, ex qua multa habet more suo VINCENT. BELLOVAC. in Speculo nat. L. II. XXIV. 57. XXV. 12. seqq. minor sub titulo *de elementis* siue quatuor librorum de elementis philosophiae praeiit inter Bedae opera T. II. p. 502. vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. I. p. 508. maior

sub incunabula typographiae sine anni locique mentione excusa longe rarissima est. Ea de naturis creaturarum superiorum et inferiorum siue opere sex dierum libris XXXII. ex PP. commentatur, vid. OVDINVS T. II. p. 1229. et quos laudat. Quaedam recantauit, in opere, cui titulum fecit *Diagnosicon*, quod edidit, sub Guilelmi Aneponymi nomine GVIL. GRATAROLVS Arg. 1566. 8. Et hic quoque suspectus fuit Bernardo, acri philosophorum aduersario, deserente euga Guilelmo de S. Theodorico. Obiit 1150. vid. BVLAEVS T. IV. p. 742. WADDING. Bibl. Script. Ord. min. p. 157. et POSSEWINVS T. I. Appar. S. p. 701. Franciscanum faciunt, de quo merito dubitamus.

m) Sec. XI hunc grammaticum adscribit FABRICIUS Bibl. Lat. med. T. II. p. 274. conf. Bibl. Lat. T. I. p. 783. sed ad Sec. XII. pertinere ex hoc loco euidenter patet, nisi eiusdem nominis et professionis homines duos fuisse contendas.

n) Vixere Sec. XII. in Gallia Adamus Scotus, vid. FABRIC. I. c. T. I. p. 27. OVDINVS T. II. p. 1544. et Adamus Victorinus Canonicus regularis S. Victoris, ib. p. 28. vtrum ex his vnus fuerit, ne coniectura quidem stringere audeamus.

num (verba ipsius damus) acutissimi virum ingenii, et quicquid alii sentiant, multarum literarum, qui Aristoteli prae ceteris incumbere, familiaritatem contraxit ulteriorem, ut, licet cum doctorem non haberet, ipsi sua benigne communicaret, et se, quod aut nulli faciebat, aut paucis alienis, ipsi patenter exponeret. Interim ad logicam conuersus, Willermum Sueffionensem, qui ad expugnandam, ut aiunt sui, logicae vetustatem et consequentias inopinabiles construendas, et antiquorum sententias diruendas machinam postmodum fecit, prima docuit logices elementa. Extractum vero se esse ait hinc rei familiaris angustia, sociorum petitione et consilio amicorum, ut officium docentis aggredereetur. Quod maiori quam reliqui facere solebant, felicitate ab eo, susceptum esse, ex ipsius scriptis nullo negotio colligitur. Regnat enim in iis ingenium amoenum, veteris elegantiae valde curiosum, lectio varia et in scriptis melioris aetatis subacta et exercitata, quae centisibus sui seculi multos pannos purpurae et fragmenta melioris aevi, ~~opone~~ obseruante I. LIPSIUS^o, attexuit, id quod ex indice scriptorum in illius scriptis allegatorum perspicuum est, quem exhibet I. A. FABRICIUS^o. Erat praeterea cum in arte fingendi non inexercitatus, tum mathematicarum disciplinarum non imperitus, et nec Graecam nec Hebraeam linguam, raro suae aetatis exemplo, ignorabat. Praecipue vero laudabilem in philosophia operam posuit, et quamuis more seculi sui dialecticam magnopere deperibat extollebatque, in ea tamen erat sententia: *Illam, si sola fuerit, iacere exsanguem et sterilem, nec ad fructum philosophiae foecundare animam, si aliunde non concipiat.* Quare ad physicam quoque et moralem philosophiam animum adiecit, et ad has quoque disciplinas extendendos esse philosophiae terminos statuit^o. His itaque praefidiis ornatus et instructus cum docendae philosophiae munus aggredereetur, iuuentutis studiosae frequentiam ei non defuisse, probabile est. Post triennium reuersus in patriam ad sacrarum literarum studia animum applicuit, et Gilbertum, et post hunc Robertum Pullum in logicis et diuinis magistrus habuit, deinde Simonem Pexiacensem, *fidum lectorem, sed obtusorem disputatorem.* Ita duodecennium ipsi elapsum est, quod, si ab anno **CLXXXVII**, initium ducamus, medio seculo XII expirat. Sic eruditione valde auctus, in animum induxit, *veteres quos reliquerat in monte Genouefae, quosque adhuc dialectica detinebat, socios reuisere, conferre cum eis super ambiguitatibus pristinis, ut suum ex collatione mutua commetiretur profectum.* Dabimus sequentia quoque eius verba valde memorabilia in historia philosophica huius seculi, eo quod nobis veram et genuinam philosophorum illius aetatis imaginem depingant. *Inuenti sunt, scribit, qui fuerant, et ubi: neque enim ad palmam visi sunt processisse ad quaestiones pristinas dirimendas, neque propositiunculam vniam adiecerant.* *Quibus urgebant stimulis eisdem*

o) Ad Tacit. L. XII. c. 63.

p) Bibl. Lat. l. c.

q) Conf. BVLARVS l. c. p. 750.

eisdem et ipsi urgebantur, profecerant in vno duntaxat, deditur autem modum, modestiam nesciebant, adeo quidem, ut de reparatione eorum posset desperari. Expertus itaque sum, quod liquido colligi potest, quia sicut dialectica alias expedit disciplinas, sic, si sola fuerit, iaces exsanguis et sterilis etc. Similia immo his grauiora habet, vel ideo notanda, ut appareat, meliores eius animo infedisse de philosophia sensus, nec defuisse viro laudatissimo eam perspicaciam, quae naeuos philosophiae Scholasticae suo tempore iam regnantes detegeret. Adscribemus, pace Lectoris, vnum alterumque locum ex viri cordati scriptis, eo quod in illustrandis rebus huius seculi philosophicis magnum momentum habet. *Ea est cautela hominis, (ita de suae aetatis homine philosophastro, quem Cornificii nomine exagitat) cum aequae omnium dicta vituperet, ut in adstruenda sua, aut aliena sententia destruenda nunquam manum conferat, ratione nunquam innitatur, nunquam sustineat congre- di in campo Scripturarum: nescio quid arduum et ignotum omnibus sapientibus, tumentis ventosi pulmonis folle concepit: unde alicui respondere aut patienter audire quempiam dedignatur. Si enim quidlibet proposueris, ille conuiciabitur aut ridebit. Si, ut ille propositionem probet, expectas, dilatio necessaria est, ut cum dies cesserit, in expectationis fructu fraudaberis, eo quod margaritas suas, porcis alienis, ut ait, non vult esse communes. Fabellis tamen et nugis, suos pascit interim auditores, quos sine artis beneficio, si vera sunt, quae promittit, faciet eloquentes, e tramite compendioso sine labore philosophos. Nam et ipse accepit a doctoribus, quod nunc discipulis tradit, eosque sic instituit, sicut et ipse institutus est: discipulus ergo in philosophia sibi facit coaequales.* Et ne putes, vnum hic Cornificium exagitari, misellum hominem, in alio loco de plerisque sui temporis philosophis: *Nostri ad ostentationem scientiae suae suas instituunt auditores, ut non intelligantur ab illis, et apices singulos secretis Mineruae grauidos opinantur. Quicquid vnquam ab aliquo dictum aut factum est, excutiunt, et teneris ingerunt auctoribus, ut vitio, quod a Cicero arguitur, saepe minus intellecti sint ob rerum multitudinem, quam ob difficultatem. Et paulo infra. In his non arbitraris ignoscendum: primum quod onera importabilia teneris auditorum humeris imponunt: Deinde quod decenti ordine praetermissis, diligentissime cauent, ne singula quaeque locum teneant, sortita decen- ter: Finem enim artis, ut sic dixerim, legunt in titulo. - - Postremo quod quasi ab aduerso petentes, veniunt contra mentem auctoris, et ut Aristoteles plausior sit, Platonis sententiam docent, aut erroneam opinionem, quae et aliquo errore deuiat a sententia Aristotelis*

et

r) L. I. c. 3. p. 739.

s) L. II. c. 17. p. 814.

t) c. 19. p. 818.

u) Bernardi Carnotensis discipulos notare videtur, quos operosius egisse ait c. 17. pag. 816.

„ vt componerent inter Aristotelem et Platonem,
„ sed eos tarde venisse, et laborasse in vanum, vt
„ reconciliarent mortuos, qui quamdiu in vita li-
„ cuit, dissenserunt. “

et Platonis. Siquidem omnes Aristotelem profitentur. Alia eius loca infra afferendi dabitur occasio: haec enim heic sufficiunt, vt appareat, naeuos philosophiae et philosophorum Sarisberiensem probe perspexisse, et in iis taxandis notandisque iudicium pariter et fortitudinem animi demonstrauisse, quae in plerisque huius aetatis philosophis aliis desideramus. Hoc vero pacto ad egregiam prorsus eruditionem formatus, digna diligentia atque doctrina sua retulit praemia. Eugenio III enim et Hadriano IV valde commendatus est, quem posteriorem *cum ipse quoque ex Anglia oriundus esset, se quam matrem et fratrem vterinum, arctiori dilexisset affectu*, scribit * : *Eamque de se, ait, concepisse opinionem, vt quoties opportunitas adesset, conscientiam suam in ipsius conspectu effundere laetaretur, et cum Romanus pontifex esset, ipsum in propria mensa gauderet habere conuiuiam, et eundem scyphum et discum, sibi et ipsi vellet et faceret, ipso licet renitente communem.* Ad preces suas quoque illustri regi Anglorum Henrico II dedisse Hiberniam iure haereditario possidendam etc. Nec aliunde caussa deriuanda est, cur auctoritatis, siue, quod ipse mauult, maiestatis pontificiae ac sacerdotalis propugnatores se demonstrauerit acerrimum, quod ei indignationem Angliae regis et exilium conciliauit. Cantabrigiae vero clericorum ordini adscriptus apud Cantuarienses archiepiscopos Theobaldum ¹, Thomam et Richardum ² gratiosus fuit, quorum partes cum strenue sequeretur, et scriptis quoque aulam acerbius castigaret, Thomae Becketo exuli comes datus est, quod accidit anno c10 clxiii ³. Post exactum in exilio septennium impetrata a pontifice venia, paceque cum rege inita in Angliam rediit: Thoma vero anno c10 clxxii iam mortuo denuo in Galliam excurrit, cumque magna ibi eruditionis et virtutis eius esset existimatio, fatis concedente Senonensi archi-episcopo, cui Carnotensis successerat, hocque ad sedem Remensem promotus, eius denominatione Carnotensi Ecclesiae praefatus est. Quod quanta virtutis eius commendatione et vniuersali bonorum omnium gaudio factum sit, multis verbis exponit PETRVS CELLENSIS ⁴, eius in episcopatu Carnotensi successor. Factum id anno c10 clxxii, duos enim annos Guilelmus Carnotensem sedem post nouam electionem sibi seruauerat. Obiit ex plerorumque sententia anno c10 clxxxii, PAGIO ⁵ vero supputante biennio prius. Scripsit varia vir elegantissimi ingenii, a philosophiae melioris luce non destituta, ex quibus patet, si in feliciora tempora incidisset, magno eum honore futurum fuisse literis, quarum ornamentum hac aetate fatis aspera et in literis incondita fuit. Praeter epistolas enim et libros nonnul-

x) Metalog. L. IV. c. 42. p. 929.

y) Ibid. p. 930.

z) Vid. RICH. DE MONTE in supplem. Sigeberti apud. OVDIN. p. 1504.

a) Vid. vita Thomae Cantuariensis a Ioanne

scripta p. 157. HENR. WHARTON. praefat. ad T. II. Angliae S. n. IX. p. II.

b) L. II. ep. 8. T. III. Opp. Sirmondii ed. Venet.

c) l. c. MIRAEVS in Auctar. p. 64.

nonnullos theologicos enumeratos a CAVEO, OVDINO, FABRICIO^d aliosque, edidit *Policraticum*, siue *de nugis curialium et vestigiis philosophorum, libros VIII*, ad Thomam tunc adhuc cancellarium Angliae, opus eruditum, varium, iucundumque lectu et veteris literaturae fragmentis refertum, in quo commendata philosophia mores aulae satis libere fugillat, vnde vix eum amicum habiturum esse praedixit in *Epistola ad Petrum Cellensem*^e. In eo vero pleraque ex veteribus collegit, sine dubio Isidori, Cassiodori aliorumque ex veteribus exemplo inuitatus; quos etiam frequenter nominat. Vnde perperam eum nonnulli inter plagiariorum referunt^f; eiusmodi enim compilationes huic aetati fuisse solennes, et sua quoque natura et indole nonnisi ex centonibus constare, notum est. Alterum, quo inclaruit librum, *Metalogicum* vocauit, falso *Mythologicon* a LELANDO^g dictum, quem secuti sunt BALEVS^h et PITSEVSⁱ; in quo apologiam grammaticae ac philologiae, tum logicae Peripateticae, contra Cornificium quendam, logicae criminatorem, philosophantium scurram scripsit, quem illi vehementer obtrectauisse, verisimile est. In eo praeter philosophiae, vulgari melioris cognitionem plurima habet, historiae philosophicae illius aetatis lucem accendere aptissima, vt supra monitum, vnde legi in huius seculi historia omnino meretur^k.

*Alexander
Halesius.*

§. XIII. Magna quoque inter Scholasticos primae aetatis gloria enituit ALEXANDER AB HALES, siue Halesius, quod nomen a monasterio comitatus Claudiocestrensis ordinis Minorum in Anglia accepit, in quo ab ipsa iuuentute humanarum atque diuinarum scientiarum praecepta didicit^l. Id quod ea felicitate factum, vt ob doctrinae opinionem archidiaconus constitueretur. Literarum tamen in Parisiensi Academia florentium fama excitatus in Galliam abiit, ibique sacris literis iurique Ecclesiastico gnauiter insudauit, tantamque sibi comparauit eruditionis copiam, vt inter professores doctoresque sacrae Scripturae publicos legeretur. Quo in munere constitutus, tanta cum laude docuit, vt plurima apud eum esset studiosae iuuentutis frequentia, id quod circa annum clo ccxxx factum^m. Inter hos discipulos Thomam Aquinatem et Bonauenturam fuisse, contendunt ordinis Franciscani aetclae, quorum rationes exponit, qui ex instituto Halesii res tetigit LVCAS WADDINGVSⁿ. Alii tamen haud contemnendis id rationibus negant, et peculiari dissertatione: *An S. Thomas sub Alexandro Halesi Parisiis studuerit*, refutare aggressus est NATALIS ALEXANDER^o, argumento potissi-

d) Il. ec. ad ann. 1170.

e) Ep. 80.

f) Vid. I A C. THOMASIVS de plagio lit.

n. 535. p. 240.

g) I. c. c. 176. p. 206.

h) Cent. IV.

i) p. 248.

k) Vtinam nos edicione Lugd. Bat. 1638. 8.

l) HENRICVS GANDAV. c. 46. p. 126. TRITHEM. c. 458. pag. III. SCHEDELIVS

Chron. Norimb. p. 214.

m) BVLAEVVS Hist. Acad. Paris. T. III. pag. 200. 673.

n) Bibl. Ord. Minor. p. 8. Annal. ad ann. 1245.

o) Paris 1680. 8. quae inserta quoque H. E. T. VII. p. 707.

potissimum chronologico vsus. Is enim reiecta auctoritate epitaphii Halefii, quod hodie legitur in conuentu Minoritarum Parisiensium ad tumulum eius, eo quod seculo XVII demum positum fuisse putat, multis ostendit, eo tempore Halefium nec Thomam nec Bonauenturam audire potuisse, quo studiorum caussa Parisios missi sunt. Quam controuersiam nostram non facimus, cum parum nostra interfit. Magna autem fama et doctrinae, praecipue philosophicae et theologicae existimatione docuit, adeo, vt irrefragabilis doctoris fontisque vitae appellationem mereretur, dicerentque nonnulli Adamum, quoad Halefium non peccasse, adeo credebant, in omnibus eum dogmatibus esse irreprehensibilem. Tandem mundi pertaesus, ad Franciscanorum regulam transiit, huncque primum, ex hoc ordine theologiae professorem fuisse volunt LABBEVS, WADDINGVS, alii. Obiit c^occxlv. Inclaruit scriptis theologicis et philosophicis. Inter illa *Commentarius est in libros sententiarum Lombardi*, quo primus alii exemplum praeiuit in hunc librum addendum. Titulum habet *Summa vniuersae theologiae*; quam nonnulli perperam ab hoc commentario distinguunt. Porro inter ea quoque summa *de virtutibus* refertur, liber moralis, quem VINCENTIUS BELLOVACENSIS diligenter exscripsit. Sed Halefii eum non esse, quod Waddingus contendit, disputauit IACOBVS QVETIF, qui longe iunioris scriptoris seculi XIV esse statuit. Inter libros philosophicos refertur *commentarius in Metaphysicam Aristotelis*, quem tamen alii Alexandro de Alexandria tribuunt; itemque libri tres *de anima*. Successorem habuit in cathedra Ioannem de Rupella, quem in philosophia Aristotelis magnifice doctum vocat TRITHEMIUS. Epitaphium vetus, quod illi positum, hoc est:

*Claudatur hoc saxo famam sortitus abunde
Gloria doctorum decus et flos philosophorum,
Auctor scriptorum vtr Alexander variorum,
Norma modernorum, fons veri, lux aliorum.
Inclutus Anglorum fuit archileuita, sed horum
Sprator clerorum, frater collega Minorum
Factus egenorum, sed doctor primus eorum.*

Hunc caue confundas cum Alexandro Alesio Edinburgenfi Scoto, qui cum theologiam Francofurti ad Viadrum et Lipsiae docuisset, anno c^occ^olxv obiit *.

5 F 2

§. XIV.

p) ANTON. FLORENT. Hist. P. III. c. 7. Tit. 24. fol. 244. col. 2.

q) OVDIN. T. III. p. 129. FABRICIUS Bibl. Lat. med. T. I. p. 170. in hac Summa Halefius visus est omne punctum tulisse. Absoluta demum post eius mortem a Guil. de Melitona aliisque sodalibus.

r) In Speculo morali.

s) Bibl. Dominican. T. I. p. 318.

t) c. 469. p. 112. conf. WADDINGVS ad ann. 1238. 1242. et in Bibl. Ord. Min. p. 225. BVLAEVS T. III. p. 164. 694. DV CANGE Glossar. in praemisso cat. script. p. 124. OVDINVS T. III. p. 160.

u) Vid. BAYLE Dict. T. I. art. Alesius pag. 156. Obs. Hal. T. VII. Obs. 2. Io. CHR. BECMANNI Vitae profess. Francof. ad Viadrum p. 97. IACOB. THOMASIVS Orat. p. 300.

*Alii Schola-
stici.*

*Alanus ab In-
sulis.*

§. XIV. Praeter hos viros magnos, quos prima Scholasticorum aetas tulit, ferax ea aliorum quoque fuit virorum acumine et ingenio clarissimorum et in Scholasticae philosophiae historia non negligendorum, quorum breuem dabimus recensionem. Inter eos chorum quasi ducit ALANVS AB INSVLIS, ex ciuitate Insulana, Gallo-Flandriae metropoli oriundus, cuius notitiam post HENRICVM GANDEVENSEM^x, et TRITHEMIVM^y facient CAROLVS DE VISCH^z et CASIMIRVS OVDINVS^a, qui id in primis demonstrandum sibi sumisit, vnum tantum Alanum fuisse, cui parti quoque accessit Cel. FABRICIVS^b, et ante hunc IACOBVS QVETIF^c, cum duos faciant BVLAEVS^d, IACOBVS A S. CAROLO^e, aliique. Hi duos Alanos ita distinguunt, vt primum dicant fuisse professorem theologiae Parisiensem, deinde Claraeuallensem Cisterciensis sodalitiū alumnum, abbatemque Ripatorii in dioecesi, Trecenti, ac demum ab anno cloccli episcopum Antifiodorensem, qui, permittente pontifice Alexandro III, solitudinis desiderio tactus cathedram dimiserit et reliquum vitae Claraeuallae pie transfegerit, defunctus anno clocclxxxiv. Alterum sacrae Scripturae Parisiensem doctorem faciunt, eumque deposito professionis publicae munere Cisterciensium religionem amplexum pr. Cal. Febr. clocccxciv obiisse contendunt, quem celeberrimum fuisse philosophum, illius aetatis monumenta loquuntur. Caussa cur inter Alanos duos, Insulanum et Cisterciensem vtrumque, viri laudati distinguant, ea est, quod alia ratio suppetere non videatur, veterum de Alano relationes conciliandi. Epitaphium enim Alani quod adhuc Cistercii in claustro conspicitur, diserte eius mortem ad annum clocccxciv refert, his verbis:

*Alanum breuis hora breui tumulo sepeliuit,
Qui duo s, qui septem g, qui totum scibile sciuit,
Labentis seculi contemtor rebus egens fit.
Inius conuersus, gregibus commissus alendis,
Mille ducenteno nonageno quoque quarto.
Christo deuotus mortales exiit artus.*

Ipsae autem Alanus se adolescentem in Flandria tempore Theodorici de Alsatia comitis fuisse ait: Ille vero comes cloccxviii electus est: multique veterum, etiam ex ista aetate, annum obitus ad annum clocclxxxiii referunt. Alii cum TRITHEMIO anno cloccl obiisse affirmant. Quae tempora cum longe inter se differant, commoda visa est viris doctis via scriptores inter se conciliandi, si duos Alanos statuunt, vnum Sec. XII, alterum exeunte Seculo XIII viuentem. Sed ita eruditos viros sine necessita-

x) c. 27. p. 121. MIRAEVS ad h. l.
y) c. 585. p. 123.
z) Bibl. Script. Ord. Cisterc. p. 12. et peculiari diss. praefixa operibus Alani ab ipso editis Antwerp. 1654. fol.
a) T. II. p. 1206. seq.

b) Bibl. Lat. med. T. I. p. 89.
c) Bibl. Dominic. T. I. p. 194.
d) Hist. acad. Paris. T. II. p. 432. T. III. p. 19.
e) De Scriptor. Cabilonens. p. 144.
f) Philosophiam et theologiam.
g) Septem artes liberales.

cessitate Alanos multiplicare, recte OVDINVS ^b contendit, cum rationes et testimonia, quae pro iuniore Alano militare videntur, tanta non sint, vt assensum extorquere apta sint. Trithemii enim testimonium eo minus attentionem meretur, quo magis cum accuratas Alani temporum rationes ignorasse apertum est. Epitaphium quoque fidem non habere satis verisimiliter OVDINVS disputat, eo quod primi tantum tres versus veterem inscriptionem expriment, quae cum lituram a calcantibus ita passa esset, vt vix legi posset, renouata a fratribus Cisterciensibus et quatuor illis versibus aucta est, qui fidem, cum recentiores sint, non merentur. Qua in re ad Matthaei Bonhomme testimonium prouocat, qui *Commentarium in parabolas Alani* anno c1010r edidit Lugduni impressum; vitamque Alani cum epitaphio praemisit, de quo videndus BVLAEVS ⁱ. Recte porro huic opinioni opponitur, scriptores Cistercienses Seculo XIII superiores ad antiquius eum tempus referre. Haec prolixius et multis testimoniis roborat Oudinus, qui videndus. Is ita viri celeberrimi rationes chronologicas collocat, vt statuatur, natum esse circa an. c10cxiu, disciplinam Cisterciensem sub Bernardo suscepisse anno c10cxxxvii, abbatem Ripatorii electum esse anno c10cxl, episcopum vero Antifiodorensis designatum anno c10ccli, eam dignitatem deposuisse anno c10clxvii, reducemque in monasterium cum eius abbate anno c10clxxx Concilio Lateranensi interfuisse, tandem anno aetatis xciii, salutis c10cciii, defunctum. Quae facile admitti possunt, cum rationibus non contemnendis nitantur, nec certiora dari possint, duos autem Alanos cudere coactum et a verisimilitudine alienum sit. Quae pro iis quoque miris commentis non militat, quae de eius conuersionis modo illius aetatis scriptor anonymus recitat, enarrata quoque a VISCHIO et BVLAEVO ^k et rectissime explosa ab OVDINO ^l. Quis enim istorum temporum fabulas et comminiscendi audaciam ignorat? Ipse iam TRITHEMIVS ^m *mirandis, quae de eo narrantur, fidem se nec adstruere, nec temere infringere* professus est. Quanta autem eruditionis eius existimatio fuerit, ex eo intelligi potest, quod non tantum Alanus Magnus quibusdam dicatur, sed et cognomen acceperit doctoris vniuersalis, id est polyhistoris, quo nomine in *Commentario in prophetias Ambrosii Merlini Angli appellatur* ⁿ. Suo enim tempore in philosophia, theologia, arte poetica pares paucos habuit, superiorem neminem. Inter opera eius edita a CAROLO DE VISCH sunt nonnulla philosophica; et inter haec *Anti-Claudianus* siue *Encyclopaedia versibus hexametris distincta in libros IX*, pro prouidentia diuina cum Claudiano pugnans, de quo opere diligenter egit B. POLYCARPVS LEYSERVS ^o. Sed *de lapide* quoque *philosophico dicta* sub eius nomine ambulant. Liber vero *de na-*

5F 3

TURIS

h) T. II. p. 1386. seq.

i) loc. cit.

k) loc. cit.

l) Ibid.

m) loc. cit.

n) De hoc vate-Anglico vid. LELANDVS c. 27. PITSEVS p. 101. BALEVS Cent. I. 65.

o) *Histor. poetar. medii aevi* p. 1016. seqq.

turis quorundam animalium, qui ei tribuitur, est secundus liber *Bestiarii* HUGONIS DE S. VICTORE ^p. Laudandus Alanus, quod morali quoque doctrinae operam locavit suam, vt ex indice scriptorum vel ineditorum vel deperditorum, apud TRITHEMIUM, VISCHIVM et OVDINVM ^r perpicuum, quamuis miserum ea vultum referat.

Petrus de Riga.
8^a.

§. XV. Floruerunt porro circa haec tempora Petrus de Riga, Hugo Eterianus, Ioannes Belesh et Stephanus Langhtonus. PETRVS DE RIGA cantor et canonicus fuit Remensis, auditque TRITHEMIO ^r, *Vir in diuinis Scripturis studiosus et eruditus, atque in secularibus literis inter omnes doctores sui temporis doctissimus, grammaticus et philosophus insignis, carmine excellens et prosa*. Is opere metrico, quo libros biblicos historico allegoricoque sensu exposuit et *Auroram* inscripsit, celebritatem consecutus est, de quo accurate egit CL. LEYSERVS ^s. Obiit clocclx. Non confundendus cum hoc Petro, alius huius nominis et aetatis cantor Parisiensis, et non quidem postea episcopus, vt ait TRITHEMIUS ^r, ad Tornacensem tamen postulatus cathedram; cui vero vocationi consentire noluit, sed ad Longipontis coenobium ordinis Cisterciensis in dioecesi Sueffionensi concedens habitum monasticum anno clocxc assumpsit ^r. Eum in diuinis Scripturis eruditissimum et in seculari philosophia nobiliter doctum theologiae scholae Parisiensis multis annis gloriose praefuisse, et discipulos egregios multos erudiuisse, testatur TRITHEMIUS. Plura de eo dabit OVDINVS ^s, qui videndus. HUGONEM ETERIANVM, Tuscum, qui aliquamdiu in aula Manuelis Comneni Constantinopoli versatus est, et ad Alexandrum III contra Graecos scripsit ^r, TRITHEMIUS ^{*} vocat in *Scripturis sanctis omnium sui temporis doctorum facile doctissimum, et in secularibus literis egregie doctum, philosophum et rhetorem facundissimum, Graeco et Latino sermone ad perfectum instructum, quem tota Graecia mirata sit scribentem, ingenio subtilissimum et disputatorem nulli secundum*. Scripsit, qui ad haec nostra arua pertinet, librum *de anima corpore iam exuta, siue de animarum immortalitate et regressu earum ab inferis*. Docuit quoque in academia Parisiensis non sine laude magnae in philosophia cognitionis IOANNES BELESH, vt ex HENRICO GANDAVENSI ^r et TRITHEMIO ^r intelligitur. Hunc nominis celebritate vicit STEPHANVS DE LANGETOVN, siue Langhtonus, Lelando Longodunus Anglus, pri-

Hugo Eterianus.

Ioannes Belesh.

Stephanus Langhtonus.

p) Vid. Eius opera edita Rothomagi 1648. fol. Tom. II. p. 418. seqq.

q) II. cc. cont. Obf. Hal. T. VI. obf. 19. §. I. sq.

r) c. 388. p. 98.

s) l. c. p. 692. ALTEMVVA Bibl. Domin. p. 19. FABRIC. T. V. p. 816.

t) c. 419. p. 104.

u) DE VISCH Bibl. Cister. p. 262. is vero Remensem et hunc confundit.

x) T. II. p. 169. BVLAEVS T. III. p. 486. sq.

y) L. ALLATIVS de Consensu Gr. p. 654. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. X. p. 423. 443. B¹l. Lat. med. T. III. p. 857.

z) c. 398. p. 100.

2) c. 17. p. 120.

a) c. 415. p. 104. cont. FABRIC. T. IV. p. 188.

primo quidem Scholasticae philosophiae et theologiae doctor et cancellarius Parisiensis, deinde cardinalis titulo S. Chryfogni et archiepiscopus Cantuariensis ab anno 1037 ad 1038. Multa de eius vita Anglicae historiae scriptores HENR. WHARTONVS ^b, et VSSE-RIVS ^c tradunt, qui cum CAS. OVDINO ^d videndi. Nos ideo eius hoc loco mentionem facimus, quia teste TRITHEMIO ^e *in philosophia Aristotelica nulli sui temporis secundus, eius ope theologiam multis annis gloriose docuit, et primus Scripturam sacram medullitus et moraliter exponere coepit.* Quod qua ratione factum sit, exponit BALEVS ^f, qui narrat, *eum cum in philosophia Aristotelica nullum haberet secundum, utramque theologiam et Scholasticam et interpretatiuam ingenio callidum nouo praelegendi genere per subtilitates docuisse, Scripturasque sacras multis annis quam superstitiose per allegorizationes et moralizationes exposuisse.* Hunc, ut hoc quoque obiter moneamus, primum Scripturam Sac. V. et N. T. in capita distribuiffe auctor est PITSEVS ^g.

§. XVI. Sunt praeter hos multi inter Scholasticos Sec. XI et XII ^{Alii Scholasti-} ^{ci.} ineuntis, qui ingenii philosophici laude memoriam sui conseruarunt, sed hos omnes recensere nec licet, nec libet. Non profus tamen indicti praetermittendi sunt Raymundus de Penna Forti, Vincentius Bellouacensis, Guilelmus Parisiensis, Alexander de Villa Dei, Alexander Neckam, Alfredus Anglus et Robertus Grosthead. Et RAYMVNDVS ^{Raymundus de Penna Forti.} DE PENNA FORTI quidem, illustrissimo genere satus ad Aragoniae reges origines suas retulit, Barcinone anno 1035 natus, tertius Ordinis Praedicatorum Generalis et Gregorii IX poenitentiarius ^h, quem vel solus persecutionis spiritus nobilitauit, cui etiam consilium debetur constituendi in Hispania inhumanum inquisitionis tribunal. Magis laudandus cum ob philosophiae et theologiae iurisque pontificii notitiam, qua eum excelluisse testatur TRITHEMIVS ⁱ, tum quod auctor fuerit condendi in Aragonia Seminarii linguarum Orientalium, cui multos debemus viros doctos. Is philosophiam ad iurisprudentiam attulisse sibi visus est, quo euentu, ex commentationibus eius ex iure canonico cognosci potest, quibus quam misera fuerit haec philosophia iuridica, conspicitur, et luculentius intelligeretur, si quae adhuc in forulis bibliothecarum msc. latet, tractatio *de bello et duello* ^k typis comparuisset. VINCENTIVS BELLOVACENSIS, non episcopus Bellouaci fuit, quod perhibent AMBROSIVS ALTAMVRA ^l et G. I. VOSSIVS ^m, sed

b) Angliae S. T. I. p. 114.

c) Antiqq. Britann. p. 154.

d) T. II. p. 1695.

e) c. 422. p. 105.

f) III. 87.

g) p. 304.

h) BOLLANDVS Act. SS. T. I. Ian. p. 404. sq. Sanctus enim Raymundum adscripsit Clemens VIII. anno 1601. conf. NAT. ALEXANDER H. E.

T. VII. p. 144. I. QVETIF. Bibl. Dominic. T. I. p. 106. NIC. ANTON. Bibl. Hisp. vet. L. VIII. c. 4. T. II. p. 46.

i) c. 422. p. 105.

k) Vid. LAGETVS in proleg. ad Raymundi Summam, Mem. de Treuoux 1717. Mars p. 510.

l) Bibl. Ord. Praed. p. 21.

m) De Hist. Lat. L. II. c. 59. p. 477.

sed Ordinis Praedicatorum in eadem vrbe monachus, patria Burgundus, qui anno **clcccxliv** claruit. Non omittendus ille heic nobis est, ob *Speculum*, quod sumtus suppeditante Francorum rege Ludouico S. quadruplex concinnauit, *doctrinale*, quod omnium scientiarum summam exponit, initio facto a grammatica, vsque ad theologiam: *historiale*, quod historiam vniuersalem complectitur ab orbe condito ad seculum XIII medium; *naturale*, quod est de natura rerum, situ locorum, et ratione temporum, *morale*, quod est de affectibus, de lege et gratia, de virtutibus et vitiis ⁿ. Laudat ob hoc opus Vincentium **TRITHEMIUS** ^o, quod se demonstrauerit *in veterum lectione diuitem, ingenio subtilem et sermone compositum*, additque *tantum literis studium adhibuisse, vt nullis vnquam laboribus, vigiliis vel occupationibus ab earum cultura potuerit euocari; quin semper aut legeret, scriberet, vel praedicaret. Tantum itaque fuisse, vt post se necdum habuerit parem, si ardua, quae scripsit opuscula ex multis laboriose collecta aequa lance cum ceteris comparemus.* Quod iudicium quanquam, fatente **LABBEO** ^p, nimium est, facile tamen concedimus, Vincentium sua laude non priuandum esse. Qui regia munificentia excitatus, et quod verisimile est, veterum Isidori, Cassiodori, Martiani Capellae, similibusque exemplis incitatus, quandam artium et scientiarum encyclopaediam suo seculo dare constituit: quod eo tempore satis magnos conatus poscebat. Nec diffitendum est, magnam probauisse Vincentium in prolixis his commentationibus diligentiam, improbumque suscepisse ingratumque laborem. Neque magnopere inter vitia reponendum esse existimamus, quod excerptorem, quam tractatorem agere maluerit, vt ipse in praefatione fateatur. Hac enim ratione dum in proprio fundo non inuenit, quod exhiberet, aliorum cogitationes propinat. Nec ideo plagii ^q accusari potest, eo quod se aliorum meditationes referre candide in prologo profitetur. Fuitque mos hic totius aevi medi, vt in eiusmodi introductionibus ad artes et scientias rhapsodiam magis exhiberent, quam iustam tractationem: ad quem seculi sui morem Vincentius exigendus iudicandusque est. Ast ne sic quidem pessime de orbe literario meruisse censendus est. Multa enim continent haec Specula alibi nusquam obuia, eo quod interdum libros legit et excerpit, quos hodie non habemus. Quin et hoc laudandum in Vincentio putamus, quod artis Scholasticae philosophiae, dialectica et metaphysica sola contentae limitibus tractationem suam concludi passus haud est, sed ad moralem et naturalem quoque imo et civilem philosophiam se conuertit. Qua ratione sylum quandam illis exhibuit, qui post ipsum scripsere. Verum licet haec omnia laude sua defraudanda haud sint, foedauit tamen institutum non contemnendum, seculi,

n) Vid. **ORDINVS** T. III, p. 451. et quos fuisse laudat.

o) c. 457. p. III.

p) **De S. E. T. II.** p. 478.

q) Conf. I. **THOMASIVS** de plagio f. 562. 575. *Speculum morale* alterius scriptoris esse: contendit **IAC. ECHARDVS** *Diss. de scriptis Vincentii Bellouacensis*, Paris 1708. 8. edita.

ali, quo susceptum est, ruditas quae vbiq̄ue elucet, marcidusque philosophiae vultus, et summa philosophantium paupertas, exigua, quam in historia tradenda seruaui, fides, et quod in tam amplo vbiq̄ue exulat opere, iudicium, ipsa quoque libri moles pauca ista bona prorsus supprimit: adeo, vt, quamuis in hoc sterquilinio auri aliquid interdum eniteat, ipsa tamen vastitas et confusum chaos tractationis male congectae et minime digestae nauseam excitet. Vnde non ineleganter grandi operi illud Horatii applicuit D. G. MORHOVIUS^r:

Cum fueret lutulentus, erat, quod tollere veller.

Ex quibus, vtrum omniscii laudem mereatur, quam ei tribuit Ioannes Bona cardinalis^s, iudicari potest. Inter meliora philosophantium ingenia refertur quoque WILHELMVS, Auernus, theologus, philosophus et mathematicus suo tempore insignis, et ab anno **CLCCXXVII** ad **CLCCXLIX** episcopus Parisiensis. Laudat eum more suo TRITHEMIUS^r, qui scripta quoque recenset, ex parte edita a IOANNE DOMINICO TRAIANO^a et BARTHOLOMAEO FERRONIO^x, de quibus post LABBEVM^y videndi OVDINVS^z et FABRICIUS^a. Valde in eo commendat DUPINIUS^b, quod iudicium et scientiam, suo seculo meliorem in tractationibus suis attulerit, dimissisque nugis et speculationibus atque quaestionibus inutilibus, stilo facili et natiuo, minusque quam aetas illa solebat, lutulento, ad mores et vitam spectantia attulerit, sed in eo quoque laudem meretur, quod non adeo se Aristoteli mancipauerit, vt non ab eius sententia recedere, eamque erroris redarguere, vel principiis et rationibus Platonicis vti auderet. Quomodo raro quoque sui seculi exemplo in philosophiae veteris historia non ignarum se demonstrauit. Vt taceamus magnam in Ecclesiae Romanae vulneribus et vlceribus tangendis et corripendis fortitudinem et libertatem^c. Quibus omnibus meruit inter optima seculi XIII ingenia connumerari. Eadem tempora tulere ALEXANDRVM DE VILLA DEI, siue Villadeum, Aremoricum Dolensem, ordinis Minorum, quem non doctrinale modo puerorum siue grammatica Latina excerpta ex Prisciano et versibus Leoninis ad inuandam memoriam comprehensa, quae in scholis auide recepta diu obtinuit^d, celebrem fecit, sed et philosophiae cognitio et mathematica scientia valde commendauit. Vocat eum TRITHEMIUS^e, *Grammaticum, philosophum, astronomum et calculatorem insignem*. Id quod scripta quodque testantur astronomica et calculatoria, quae in Vltraiectina bibliotheca asseruari memorat

*Wilhelmus
Auernus.*

*Alexander de
Villa Dei.*

OVDI-

r) Polyhist. T. I. L. I. c. 21. p. 241.

s) Apud POPE-BLOUNT. Conf. cel. suet. p. 111.

t) c. 480. p. 119.

u) Venet. 1591. fol.

x) Aurel. 1674. fol.

y) De S. E. T. I. p. 409.

z) T. III. p. 100.

a) T. III. p. 470.

b) Bibl. nou. S. E. T. X. p. 69. 70.

c) Conf. SPANHEM. Opp. T. I. p. 1682.

d) GANDAV. c. 59. conf. LEYSER Hist. poerar. medii aevi p. 765.

e) c. 463. p. 112.

Alexander
Neckamus.

OV D I N V S ^f, quem vide. In Anglia in philosophia Sec. XII inter Scholasticos eminuerunt A L E X A N D E R N E C H A M V S, vel Neckamus, vel quod B A L E V S ^g habet, Nequam, et Aelfredus cognomento philosophus. Ille Hartfordienfis fuit, in coenobio S. Albani in Anglia enutritus, et theologiae atque philosophiae praeceptis, pro more sui temporis accurate imbutus. Qui cum prosa et ligata eloquentia valeret, in academia Parisiensi, iuuentutem anno 1061 docere coepit, tanto audientium applausu, ut frequentiam non caperet auditorium ^h. Post sexennium in patriam redux, a dicti coenobii abbate scholam S. Albani regendam accepit, tandemque suscepta canonicorum regularium religione abbas Excestriensis factus est, diemque obiit anno 1065. Valde ille tum ob philosophiae acumen, tum ob eloquentiae vim laudatur; cuius vtriusque specimen edidit in septem libris *de naturis rerum*, prosa scriptis, sed interpositis versibus: ut alias eius lucubrationes taceamus, post scriptores historiae literariae Britannicae recensitas ab OV D I N O ⁱ et FABRICIO ^k. Quanta omnium eius existimatio fuerit, ex epitaphio hoc disci potest, quod extat apud BALEVM:

*Eclipsin patitur sapientia, sol sepelitur,
Cui si par vnus non esset flebile funus,
Vir bene discretus, et in omni more facetus,
Dictus erat Nequam, vitam duxit tamen aequam.*

Alfredus Anglo-
gicus.

A L F R E D V M A N G L I C V M, cognomento philosophum claruisse anno 1042 narrat PITSEVS ^l, maturius vero vixisse oportet, si verum est, quod IOANNES LELANDVS ^m habet, quod Rogerus Baco, quem anno 1065 obiisse infra dicemus, libro *de utilitate linguarum*, hunc numerauerit inter linguarum politarum interpretes, qui infinita in Latinum conuerterint, ut fuere Gerardus Cremonensis, Michael Scotus, Hermannus Alemannus. Is imprimis memorabilis est, quod ad explicandam naturalem philosophiam Aristotelis animum applicuit, et in *Meteora Aristotelis* commentatus est, itemque librum *de plantis* illustravit, ut taceamus libellum *de motu cordis*, quem se vidisse testatur Lelandus. Hunc cum Alfredo Magno rege, de quo supra, caue ne confundas. Tertium his ex Anglorum gente addimus philosophum,

Robertus Capito.

R O B E R T V M C A P I T O N E M, Anglice Grosthiad, Gallice Grostetete, primum diaconum Leicestriensem, tandemque episcopum Lincolnensem. Is diu in academia Parisiensi studiorum causa versatus ⁿ, postquam prima artium et philosophiae elementa in Oxoniensi Schola hausisset, ad miraculum vsque animum literis excoluit, linguaeque Hebraeae, Graecae

f) T. III. p. 154.
g) Cent. III. 86.
h) Vid. BVLAEVVS Hist. acad. Paris. T. II. p. 225.

i) T. III. p. 4.
k) T. I. p. 173.
l) pag. 351. m) c. 183.
n) BVLAEVVS T. III. p. 260.

et Latinae, itemque philosophiae et artium mathematicarum tantam notitiam acquisiuit, vt magiae suspectus haberetur *. Sed et ingenti animo epistola ad Innocentium IV data, Romanae curiae avaritiam, sordes, iniustitiam, tyrannidem castigavit, qua de re dignissima est, quae legatur MATTHAEI PARISIENSIS relatio. Verum de his alibi; hoc nos loco obseruamus, tantam eius apud praestantissimum philosophum, Rogerum Baconem fuisse opinionem, vt eum cum Salomone et Aristotele compararet. Cui sententiae subscripsit ex Anglis doctus et cordatus quilibet, quorum elogia de hoc viro summa collegit THOMAS POPE-BLOUNT †, qui videndus. Totum enim artium circulum pro temporum suorum conditione emensus alios sui temporis multis parasangis superauit. Scripsit etiam *Commentarium in Dionysii Areopagitae opera*, ex quo colligitur, philosophiae Platonicae recentioris siue Alexandrinae eum non fuisse imperitum. Editus est eius *Commentarius in libros posteriorum analyticorum Aristotelis*, itemque *Compendium sphaerae mundi*, vt alia taceamus, enarrata ab OVDINO ‡. Fuit enim πολύγλωσος. In Germania quoque non defuisse ingenia, Scholasticae philosophiae laude non defraudanda, vel ex vno TRITHEMII § catalogo et annalibus disci potest, qui e. g. Conradum Hirsaugensem, velut summum theologum, musicum, poetam et philosophum extollit. Fuisseque huius generis plures, vel vnus Ottonis Frisingensis exemplum comprobatur, quod supra iam attulimus. De his tamen plura dicere et institutum vetat, et monumentorum paucitas obstat, cum haec aevi medii monumenta defuerint, et nostra demum aetate coeperit virorum quorundam clarissimorum industria, exemplo Gallorum et Anglorum excitata, huiusmodi anecdota colligere et vulgare. Ex dictis vero de reliquis iudicium fieri, et, qualis aetas haec Scholasticorum prima fuerit, cognosci potest. Iam ad alteram aetatem properandum est.

Germani
Scholastici.

§. XVII. Succedit secunda Scholasticorum aetas, quae ab Alberto Magno ad Durandum vsque extendi solet. In ea vegetam valentemque viribus suis iuuentam florentissima consecuta est philosophia et theologia Scholastica. Non defuere huic aetati magna ingenia, mentis acumine, et eruditionis copia praestantissima, sed corruptit omnia praeposterus subtilitatum amor, et ineptum Peripatetico - Saracenicae philosophiae studium, quod tanti habitum est, vt non modo praestantes iudicio et ingenio viros a disciplinis reliquis arceret, sed et ambabus, quod aiunt, manibus in theologiam inferretur, sicque theologia Euangelio nixa, quae tamen in aetate prima caput interdum attollere poterat, tantum non penitus opprimeretur, et subtilitatibus tricisque humani ingenii quaestionibusque inutilibus tantopere cumlaretur, vt vix respirare posset, neruis-

Aetas Scholasticorum secundae.

5G 2

que

o) GODWIN. de Praesul. Angliae p. 348.
NAUDE apologie pour les grands hommes c.
XVIII. p. 368. seq.

p) p. 408. seqq.

q) T. III. p. 131.

r) c. 334. p. 97. Annal. Hirsaug. T. I. p. 393.

que excisis vigorem omnem amitteret. De qua infelicitate pulchre MATTHAEVUS PARIISIENSIS ¹, *His temporibus, inquit, incipiebant magistri theologiae, praecipue tamen praecipui Praedicatorum et Minorum lectores disputare et differere subtilius et celsius, quam decuit aut expediuit. Qui non verentes tangere montes a gloria Dei opprimendi, nitebantur secreta Dei imperuestigabilia temere perscrutari, et iudicia Dei, quae sunt abyssus multa, nimis praesumptuose indagare. Unde defecerunt scrutantes scrutinio et errauerunt in inuio Dei inueniendo, cui plus placet firmæ fidei simplicitas sobria, quam nimis transcendens in theologia subtilitas.* Saracenicæ philosophiæ et theologorum Muhammedanorum disputationibus adscribendum id esse putamus, quas eundem in modum exhaurire voluisse philosophiæ opera naturæ diuinæ decretorumque mysteria, supra ostendimus. Hæc enim curæ Saracenorum philosophicæ cum inter Latinos innotuissent, magnæque esset earum fama atque existimatio, coeco impetu philosophi theologiquæ ad imitationem ruebant, cumque metaphysica Peripatetica, methodusque quæ in scholis inualuerat, exoptatissimam his studiis ansam exhiberet, in præceptis decurrendi, factum inde est, ut prorsus a vera philosophiæ facie degeneraret philosophia Scholastica. Id quos Sec. XIII et XIV scripta legenti erit in propatulo. Sed de his in sequentibus quoque dicetur. Enarrabimus autem aliquot virorum summorum historiam, quibus nihil celebrius est in annalibus philosophiæ Scholasticæ. Sunt vero hi: Albertus Magnus, Thomas Aquinas, Bonaventura, Petrus Hispanus, Rogerus Baconus, Aegidius de Columna, et Ioannes Duns Scotus. His per lancem saturam eos adiiciemus, quorum haud postrema inter Scholasticos hac ætate fama fuit.

Albertus M.

§. XVIII. ALBERTI M. vitam et historiam præter eos, qui scriptorum ecclesiasticorum res literarias enarrauerunt ¹, quique Dominicanorum merita in literas exposuerunt ², RVDOLPHVS NOVIO-MAGENSIS tribus libris exposuit. Tulit ingenium vere magnum, si in alia tempora incidisset, annus 1000, pro quo alii annum 1000 ponunt. Prius TRITHEMII ³ auctoritate constat, qui mortuum eum esse scribit sub Rudolpho imperatore anno Christianorum 1000, indictione Romana VIII, ætatis vero suæ anno LXXXVII. Ex hoc enim anno Alberti emortuali sequitur, eum anno 1000 fuisse in lucem editum. LXXX annos autem tantum ei alibi tribuit TRITHEMIVS ⁴, ex isto Annalium Hirsaugiensium loco corrigendus. Alii, inter quos G. CAVEVS ⁵, annum 1000 præferunt. Quamcunque vero epocham sequa-

¹) Apud TRIBBECHOV. de Dd. Schol. c. 17. p. 328.

²) HENRIC. GANDAV. c. 23. pag. 125. TRITHEMIVS de S. E. c. 464. p. III. recentiores Paris notos non addimus.

³) ALTAMIRA Bibl. Dominic. p. 49. 10.

ANTON. FLAMINIUS de Dominicanis illustr. L. III. IAC. QVETIF Bibl. Script. Dominic. T. I. p. 162. 275.

⁴) Annal. Hirsaug. T. I. p. 610.

⁵) De S. E. l. c.

⁶) Hist. lit. S. E. p. 639.

sequaris, planum tamen, errasse NIC. REVSNERVM ^a, natum eum esse dicentem anno clcccxciii, (nisi typorum vitium sit,) et G. I. VOSIVM ^b, scribentem: Anno clcclx magnam fuisse existimationem Alberti M., eumque obiisse anno clcccviii, anno aetatis LXXXV. Haec enim sibi contradicere, quilibet palpat. Debet vero orbis literarius summum virum Sueviae nostrae, in qua Lauingae ex nobili Bolstattiensium gente natus est. Adolescens Patauium studiorum causa missus est, vbi museum eius bibliothecae S. Augustini contiguum adhuc monstrari testis est L. THOMASINVS ^c. Ingenium ei obtigit excelsum, iudicium acre et subtile, et quaedam *εὐσοχία* parum obuia. Quas animi dotes cum singulari discendi ardore et inexhausto scientiarum desiderio coniunxit. Testes damus totum fere literatum orbem, virorumque de eo summorum iudicia. Inter quos TRITHEMIVS ^d, non surrexisse, ait, virum similem ei, qui in omnibus literis, scientiis, et rebus tam doctus, eruditus et expertus fuerit. Alia, ne nimii simus, praetermittimus, legenda ex parte apud THOM. POPE-BLOVNT ^e, cui facile plura addet lectoris industria. Factum inde esse plerique volunt, vt Magni nomen ei tribueretur; sique IOVIO ^f credendum, *maximi cognomen tum ei deferebat gymnasiolorum consensus, nisi publico voto Christiana verecundia restitisset.* Aliter tamen visum praestantissimo HEVMANNO ^g, qui cum obseruasset apud L. VIVEM ^h Albertum Grotum dici, id nominis, non honoris causa, sed ob gentilitiam appellationem illi datum esse coniecit. Hac enim ratione Hugonem Grotium quoque hoc nomine gauisum fuisse constat. Valde haec coniectura confirmatur iis, quae ad virum optimum perscripsit Cl. GEORG. CHR. IOANNIS, de familia nobili Grotorum, siue Magnorum, quae olim in tractu Rhenano floruit ⁱ. Nos nihil decidimus, cum non sufficere nobis videatur, quod familia quaedam hoc nomine vsa sit (quales eiusdem nominis inter ipsos ciues nostros Augustanos nouimus) sed demonstrandum praeterea sit, Bolstattiorum gentem ex qua ortus est Albertus, hoc nomine fuisse vsam. Vt taceamus plerorumque consensum, de magna nominis fama Alberti occasionem huic appellationi dante, quae Belgico quoque nomine Groot exprimi potuit. Quaecunque autem nominis origo fuerit, illud omnium consensu certum, reipsa omnium-

5 G 3 que

a) In Imaginibus eruditornm.

b) De Scient. mathemat. c. XVI. §. 9. p. 62.

c) De Biblioth. p. 61.

d) loc. cit.

e) Cens. cel. vir. 416. seqq. quibus adde iudicium SCALIGERI epist. 99. p. 341.

f) In Elog. p. 15.

g) A&A. phil. Vol. III. p. 756. not. a. et in conspectu reip. lit. c. IV. §. 42. p. 118.

h) De crassis corrupt. artium L. IV. p. m. 338.

i) Ecce verba Cl. viri ab ipso doctissimo Heumanno nobiscum communicata: „Satis constat familiam nobilem Gros appellatam olim in

„tractu Rhenano floruisse, e qua praeter Gerhardum Magnum, qui in literis Landolfi Wormatiensis episcopi anno 1236. Schoenaugensium „in gratiam perscriptis inter testes est, occurrunt iam anno 1220. Conradus Magnus et frater eius Wicandus, Ecclesiae Moguntinae Ministeriales, et circa annum 1254. Conradus Magnus, ecclesiae Moguntinae maioris canonicus. „Ceterum Gerhards Magni siue, Groti, Dauentriensis, qui celebris illius reformationis Auctor fuit, praeter locum illum Gudeni meminit BUCHIVS L. III. de reformatione monasteriorum „c. 39. p. 939. seqq.“

que existimatione Albertum hoc Magni nomen meruisse. Sunt qui alia nobis narrant, et initio tardissimum ingenium nactum esse tradunt, sed miraculo ad tantam perspicaciam peruenisse referunt. Rem ita exponit VINCENTIVS IVSTINIANVS in *vita Alberti M. quod hebetiori esset ingenio, et condiscipulis inferior, assumtam viuendi rationem deserere, et ad pristinam reuerti disposuerat; et nocte insequenti admotis scalis coenobium ingredi videre sibi videbatur. Scalis conscensis quatuor prae excellenti forma matronas conspexit, quae a coepto eum impedire paratae erant. Cumque semel, iterum ac tertio repulsus causam excutiendi monastici habitus reddere cogeretur, hebetudinem ingenii causatus est, quem misericordiae mater confirmans consolata est, expetitamque philosophiam demta ingenii ruditate ab eadem promeruit obtinere. Alio tempore cum plurimum metueret, ne philosophorum opinionibus ac sophismatibus deciperetur; crebris eandem Dei genetricem precibus interpellabat, ne a fide aberrare permetteret: cui eadem apparens votis eius annuit: sponditque collustrandam ab eo fore Ecclesiam et in fidei integritate moriturum. Id quod obtigisse quoque Alberto contendunt, ita, vt quinquennio, dicant, ante mortem oblitum omnia quae in philosophia didicerat, id a B. Virgine precibus impetrasse, ne in philosophorum opinionibus, sed ipsa Christi fide ac charitate moreretur. De qua narratiuncula, cui similes supra iam aliquoties tetigimus, iudicium eo minus interponere nostrum necessarium esse putamus, quo minus difficile erit in historia mediæ aevi paulo accuratius versato, et iudicandi aciem aduertenti, totam historiæ originem scenamque perspicere; illi autem, qui his delectantur, nunquam rationes admittent, quibus fabulae proscribi debent. Inde vero prouerbum enatum volunt, Albertum repente ex asino factum philosophum, et ex philosopho asinum, quod non immerito inter nugæ seculi huius et commenta otiosorum hominum referimus, certique fumus, nec ingenii stupiditate, nec animi pigritia, nec obliuionis ignauia Albertum scomma hoc, quod pia fraus commenta est, meruisse. Anno 1000 Dominici familiae nomen dedit, sacroque ordini ab ipso generali adscriptus est, habitumque accepit monasticum. Cumque summa iam tum eius inclareretur eruditio, ad docendam iuuentutem vocatus est. Id quod primo quidem Parisiis factum esse, tradit TRITHEMIVS, qui tamen sibi non constat, dum alio loco^m perhibet, Coloniae primo iuuentutem Albertum docuisse. Sed prius recte praeferrimus, cui concinit tota Alberti historia. Ast proscriptam tum fuisse Aristotelis lectionem a pontifice Romano supra monuimus: unde mire se torserunt viri docti, ita Albertum, Aristotelem commentatibus illustrando, laesisse pontificiam auctoritatem obseruantes, vt Albertum ab hoc crimine liberarent. Sane LAVNOIVS, quo se verteret*

k) Vid. Scriptores Hist. Lit. Dominicanorum citati.

l) De S. E. loc. cit.

m) In Annal. Hirsaug. loc. cit.

n) De fort. Aristot. c. VII. p. 203. seq.

teret nescius, probari vel excusari non posse hoc Alberti factum censuit; id vnum suspicatus, eum vel alibi, quam Lutetiae, commentaria haec scripsisse, seque a Parisiensis concilii decreto, et ab imposta per Gregorium IX Parisiensi academiae lege immenam credidisse, vel, cum Lutetiae commentaretur; concilii decretum Gregoriique legem ignorauisse. Quod enim ab apostolica sede legendi Aristotelem commentandique veniam quaesierit, se nullibi legere, nec eam obtinere Albertum potuisse, ob verba pontificis expressa. Quae an difficultatem tollere apta sint, Lectori iudicandum relinquimus. Priorem tamen excusationem admittit Ven. HEVMANNVS^p, eo quod ob densam tantum, vt verba Baconi habent, ignorantiam Parisiis Aristotelis libri prohibiti sint. Nobis recte omnia sibi constare videntur, si modo supponamus, decretum pontificis non diu durauisse, sed mox, vt fieri solet, obsoleuisse, adeoque eo tempore, quo Albertus M. Parisiis docuit, non obseruatum fuisse. Factum id autem esse, vel vna haec ratio satis euincit, quia pontificis legati intra L annos tribus vicibus, nempe anno c10 c c x v, c10 c c x x i et c10 c c l x v eandem repetere prohibitionem, immo a seueritate non nihil concedere, et permittere lectionem librorum physicorum prius simpliciter et sine vlla exceptione vetitorum, contra statutum papae coacti fuerint. Quod imprimis effecisse auctoritatem Alberti M. et Thomae Aquinatis tanto studio Aristoteli se dederunt, supra iam obseruauimus. Et conuiuere eo magis curia Romana potuit, quo magis isto decreto satisfaciendum tantum erat inuidiae et querelis veterum professorum et episcoporum Galliae, cum ipsa Aristotelis lectio non displicuerit; alias in ceteris quoque regionibus eam prohibuisset pontificum Romanorum vigilantia. Alberti autem iam tum summam auctoritatem fuisse, ex eo intelligi potest, quod anno c10 c c x x v i mortuo Iordano generali Dominicanorum magistro, totum ordinem vicarius rexerit, et biennio post, in generali capitulo Bononiae habito ad supremi in hac familia capitis dignitatem petitus sit. Qua licet excidisset, Prouincialis tamen ordinis sui per Germaniam factus est. Tunc itaque Coloniae sedem fixit, magnoque applausu theologiam et philosophiam docuit, discipulosque habuit celeberrimos, inter quos praeter Ambrosium Senensem et Thomam Cantapratensem maxime eminebat Thomas Aquinas summa magistri sui gloria; vt alios taceamus primi ordinis et magnae famae viros. Anno c10 c c l x

o) Conf. HERM. AB ELSWICH ad h. l.

p) A&T. phil. Vol. I. p. 703.

q) Nempe eo ipso tempore in Germania introducta publicam Aristotelis lectionem Ortonem Frisingensem, supra obseruauimus. Et hic viam Alberto M. parauit, vt commentationibus suis in philosophum applausum mereretur.

r) Vid. CAVE Hist. Lit. S. E. p. 638.

s) Passim docuisse ferunt Albertum M. Hildesii, Friburgi, Argentorati, eo missum a superioribus; reducemque 1240, Cathedra Parisiensi suscepta Coloniaensem Thomae tradidisse; post

triennium vero redeuntem Coloniae pristinas lectiones resumisse, et Prouincialem factum anno 1254, prouinciam peditem visitasse: Romam porro vocatum ibi sacri palatii magistrum constitutum lectiones theologicas habuisse, et anno 1260 in Germaniam rediisse, anno 1274. synodo Lugdunensi interfuisse iam episcopum nomine imperatoris, indeque Coloniae reuersum obiisse, vid. BULLART, Acad. scient. T. II. p. 146. sed in his quaedam falsa, quaedam incerta esse series hitoriae Alberti auctoritas.

CLCCCLX ob magnam eruditionis praestantiam laudemque ab Alexandro IV Ratisbonensi Ecclesiae praesul datus, et spartam hanc inuito licet animo suscipere coactus est. Quod magno studiorum eius, maxime philosophicorum, detrimento factum esse, nemo non intelligit. Oneris itaque episcopalis curarumque pertaesus anno CLCCCLXIII dignitate ista se abdicauit, et in monasterium ad fratres Dominicanos reuersus sibi Musisque suis vixit, donec vita excederet, anno CLCCCLXXX, Die XV Nouembris, aetatis anno, vt supra dictum, LXXXVII, sepultus apud Dominicanos, qui inuidendo eum elogio in epitaphio posito ornarunt. Ibi inter alia dicitur:

*Phoenix doctorum, paris expert philosophorum.
Princeps doctorum vas fundens dogma sacrorum,
Maior Platone, vix inferior Salomone etc.*

Quod quam inficetum sit, et seculi istius ruditatem prodat, Lector, nobis non monentibus, intelligit. Fatendum tamen est, inter summos sui temporis viros Albertum locum merito obtinuisse, et inter commentatores Aristotelis, quod ad dialecticam et metaphysicam attinet, sua aetate reliquis praestitisse. Quamuis in omnes quoque Aristotelis libros et philosophiae partes, sed non pari vbique felicitate commentatus sit, et philosophiam pauperum, siue *Isagogen in Aristotelem* scripserit, vt haberent egeni, vnde hos sapientiae thesauros minori sumtu haurirent. Ferri id potuisset, si vel sobria ratione suscepisset, et ab inanum distinctionum, abstractionum, quaestionum et similibus sartagine abstinuisset, vel theologiae has tricas non immiscuisset. Verum in vtroque contrarium ab eo factum, sicque philosophiae et theologiae Scholasticae corruptio insigniter promotae est. Vidit id iam et notaui HENRIGVS GANDAVENTIS^{a)}, monens, eum, dum subtilitatem secularis philosophiae nimis sequitur, splendorem aliquantulum theologiae puritatis obnubilare. Idem obseruatum PAVLO LANGIO^{b)} monacho Cizensi, qui haec de Alberto habet: *Ob amplitudinem omnifariae doctrinae magnus dictus, fuit in omni philosophia Peripatetica peritissimus. Hinc et a plerisque sumia Aristotelis appellatus est, qui et nimium vino secularis scientiae ebriatus sapientiam humanam, ne dicam philosophiam profanam, diuinis literis copulare ausus est, quique dialecticam contentiosam, spinosam et garrulam sacratissimae et purissimae non pertimuit commiscere theologiae, nouum et philosophicum modum sacras docendi et explanandi literas suis tradens sequacibus: theologistarum sectae, quae ab eo Albertistarum dicitur, dux et monarcha excellens. Quod vero cordato pioque cuilibet displicuit, gregi monachorum et theologorum adeo placuit, vt Wernerus Roleuincius de eo scribere ausus*

a) T. XXI. Opp. ea vero ad solos Aristotelis libros physicos pertinet.

b) loc cit.
*) In chronico ad annum 1258.

ausus fit ^y: *Quae autem fuerit ista sapientia, (vnde Magni confectus est nomen) libri sui, ostendunt, quandoquidem, ut reor, nemo ante eum potuit, quod ipse, domino cooperante, et sermonem confirmante, videlicet, concordare philosophiam cum theologia.* Laudandus autem magnopere Albertus est, quod non contentus dialecticas et metaphysicas subtilitates attigisse, ad naturalem quoque philosophiam animum applicauerit, magnoque studio in naturae stupendis operibus detegendis, et mathematicis, maxime mechanicis artibus, summa diligentia defudauerit; et si non primus, inter primos sane fuerit, qui hoc aevo medio metallurgiam et lithologiam excoluerint. Id quod non tantum speculationibus exequutus est, sed ipsis quoque stupendis machinis, qualis ea fuisse fertur ^z, quam voces edentem Thomam Aquinatem perterritum baculo concussisse et fregisse, dolente Alberto, quod triginta annorum opus perdiderit, nonnulli narrant. Fecit haec Alberti eruditio, rerumque naturalium et mechanicarum notitia, alio ea aetate coruo rarior, ut inter celeberrimos magos referretur. Quam calumniam iam sua aetate magno viro iniustam fuisse, ex censura TRITHEMII ^a patet, qui haud inuitus ab hoc crimine eum absoluit: *Quod autem de necromantia accusatur, iniuriam patitur vir Deo dilectus.* Repetiit ista, et prolixius pro eo apologiam scripsit Sponheimensis abbas in *Annalibus Hirsfaugiensibus*, quem locum, etsi longiusculum, pace Lectoris totum describemus, eo quod rem in huius aetatis historia philosophica celeberrimam haud ineleganter perstringat. Ita vero ille ^b: *Quod vero de necromantia, et perniciosis artibus ab Ecclesia sancta merito prohibitis accusatur a nonnullis imperfectissimis nebulonibus, iniuriam et contumeliam patitur: Quippe qui homo doctissimus, moribus integerrimis, fide catholicus, meritoque vitae sanctus et semper in Christi amore deuotissimus existens necromantiam magiamque superstitionem et omnes artes diabolicas damnauit, contempsit, et summa cum ratione confutauit, sicut manifesto in libello, quem praenotauit astronomiae speculum, ostendit; ubi factis exacta diligentia libros magiae naturalis a superstitionis et prohibitis discernit, vnde si qua miranda fecisse inuenitur, non maleficio, sed occultis naturae, vel rebus, vel modis procul dubio sibi notis inculpate perpetravit.* Multa enim stupenda ignorantibus causas occultas naturaliter fieri possunt, quorum visio intuentes parui sensus homines vertat in stuporem. Libri autem et volumina magicarum et necromanticarum superstitionisartiumque quae circumferuntur sub nomine Alberti M. confecta et ementita sunt omnia, et ob id ignibus committenda. Vir enim ille sanctus et doctissimus talia non scripsit, nec illicitis

y) Vid. AB ELSWICH. loc. cit. §. 6. pag. 12.

c. 18. p. 370. PASCIVS de inuentis nouantiquis c. VII. §. 43. p. 694. §. 15. p. 580.

a) De S. E. loc. cit.

b) T. II. p. 40.

z) NAUDAENS Apolog. magiae accusat.

Hist. Philos. Tom. III.

illicitis et profanis se unquam studiis occupavit. Libros illum magiae ac necromantiae legisse cursum quandoque, ipsius inducti testimonio concedimus, sed usum eis fuisse, aut fidem adhibuisse, penitus negamus. Legit illos ut sciret ex ratione ad refutandum, et nullatenus ad imitandum. - De libris autem necromanticorum B. Doctori Alberto mendaciter adscriptis hoc dicimus, quod sentimus. Quemadmodum naturae praesumptuosi et nimium auari praestigiatores alchimistae grandia promittentes, et nihil veritatis exhibentes, vel a semet ipsis decepti multos et varios circumferunt vanitatis suae libellos, Platonis, Aristotelis aliorumque praestantissimorum virorum nominibus praenotatos: Vel circumuenti ab aliis, cum non habeant, unde viuunt, sub titulis falsis decipiunt curiosos: Ita nebulones et tenebriones isti necromantiae professores, ut suae peruersitatis instituta curiosis persuadeant, librorum quos confinxerunt, falsos titulos mentiuntur. Haec Trithemius, ampliora dedit pro Alberto M. praestantissimus NAVDÆVS^c, cuius rationibus subscripsit P. BAYLE^d. Nec aliter statuent, quicumque proscriptis anilibus fabulis, et superstitiosis narratiunculis de his rebus sobrie et sine praeiudicio iudicare norunt. Omnis nisi fallimur, accusatio ad tria capita reducitur; nam et mirabile illud caput, voces articulatas edens in partes vocatur, et libri suspecti magicique Alberti adducuntur, et imprimis ad conuiuium illud magicum prouocatur, quod Colonia inuisenti Wilhelmo imperatori exhibuisse dicitur Albertus, quodque fuse describit TRITHEMIUS^e, ex IO. DE BECKA Chronica de gestis episcoporum Traiectensium et comitum Hollandiae narrans: Wilhelmo Albertum in media hyeme dura, graui et asperrima in horto monasterii, restituto veris flore, reuocatoque aestu conuiuium opiparum exhibuisse, expleto vero conuiuio hyemem, vere isto disparente, rediisse. Quae multis mirabilibus circumstantiis exponit, et *se quidem verane sint an falsa, disquirere non velle, ait, fatetur tamen, habere se Albertum pro viro sancto et optimo, qui nec diabolicis, nec prohibitis ab Ecclesia superstitionibus impenderit studiosum exercitium, quippe qui magis talia improbauerit, quod auctoritate scriptorum eius lucide comprobetur.* Nihil in his esse, quod magnopere ad hanc accusationem confirmandam faciat, Lector cautus facile comprehendet. Caput enim illud magicum; si modo vera est historia, quae nondum omni dubitationi exempta est, nihil habet, quod non mechanicae artis perito possibile sit, ut haec nostra aetas nuper insigni artificio statuae eleganter fistula carentis demonstrauit ^f. Ad obiectionem autem librorum magicorum satis luculenter Trithemius respondit, eosque supposititios esse, nemo forte hodie negat ^g. Conuiuium autem illud magicum vtrum naturale fuerit,

c) Apol. Mag. accus. loc. cit.

d) loc. cit.

e) l. c. T. I. p. 592. et in Chronico Sponheimensi ad annum 1254.

f) Veteribus non innotum artificium vid. CASSIODOR. Ep. L. I. 4.g) Conf. Cl. PETRI FRID. AARF de Talismanibus c. IV. p. 114.

fuerit, quod Vallemontius contendit ^s et magiae naturalis opus, an praeternaturale quod TENZELIO ^b visum, perperam disputatur, scilicet non euicta rei ipsius veritate et existentia; quam tamen prius ita euincendam esse, vt nulla verisimilis dubitandi ratio superfit, leges historiae postulant, et sine ea andabatarum more disputatur. De ea autem dubitandi causam ipse Trithemius affert, qui, licet magiae naturalis fuerit satis gnarus, definire tamen non audet, admirandis naturae arcanis hoc conuiuium adscribendum esse, mauultque nominato auctore suo, a quo habuit, generali probitatis Alberti M. argumento, magiae suspicionem ab eo depellere. Qui vero post Trithemium huius conuiuii mentionem fecerunt, vt LEHMANNVS ^c aliique, eum exscriperunt, et pro testibus pluribus fideque dignis habendi non sunt. Ad vnum itaque Iohannem de Becka, siue Becanum totius narrationis fides referenda est. Fuit autem Becanus canonicus Traiectensis, vixitque circa annum dno cccc. l. cuius *Chronicon Traiectinum* post BERNARDVM FVRMERIVM, edidit ARNOLDVS BVCELLIVS anno dno mccc. lxxiii, in *corpore Historiae Traiectinae* cum obseruationibus suis ^k. Hunc vero testem fide dignum de tam stupendo et incredibili opere esse, nemo forte asseuerauerit, qui, quid fidei historicae leges postulent, intelligit. Integro enim seculo a tempore, quo contigisse illud conuiuium magicum dicitur, remotus, et praeterea in eo loco, vbi factum illud portentum, non viuens, veritatem nec accurate scire potuit, nec, cum eam vulgi narratiunculam sine examine admitteret, scire voluisse valde suspectus est: certe in tam incredibili argumento solis rumoribus fidens, omnem fidem amittit. Nemini enim, qui haec tempora obscura nouit, et quantis tenebris apud plerosque depressum iacuerit, naturalis scientiae studium, intelligit, ignotum esse potest, quaecunque singularia pauloque supra captum vulgi emergentia praestita sunt in naturalibus, magiae fuisse accusata, hacque occasione vsam superstitionem, mendacium et inuidiam turpissimam notam viris summis, qui talia perpetrabant, per calumniam inuisse. Exempla damus Gerbertum et Baconum, vt de illo supra iam dictum, de hoc infra dicetur. Talia enim cum de summo pontifice, supra vulgi captum in rebus physicis et mechanicis sapiente comminisci causa fuerit ignorantia et calumnia, cur non de monacho Dominicano, eo tempore nondum ad sedem Ratisbonensem euecto similia confingere, hasque fabulas cudere causa sit? Quem cum mirabilia multa praestitisse artis mathematicae beneficio, certum sit, facile fuit ignauo pecori eum his narratiunculis ob illa opera infamare, ob quae summa laude dignus erat. Sed vt totam quoque fabulae scenam absoluamus, exponemus Lectorisque iudicio relinquemus, quid nobis de tota hac historia in mentem olim iam venerit, cogitantibus, raro eiusmodi fabellas vulgari diffeminarique,

5H 2

quibus

g) Vid. Act. erud. 1709. p. 173.

h) Colloq. mensr. 1691. p. 4. seqq.

i) In Chronico Spir. L. V. c. 90.

k) Conf. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. IV. p. 153.

quibus non aliquid veri occasionem dederit. Quam facillimam fuisse nemo non videt, qui nostrae aetatis artem nouit, in media hyemis saeuitia florum, pomorumque pulcherrimas producendi in viridariis illis singulari artificio constructis species. Simile aliquid nouisse Albertum, potuisseque calor artificiali intensione in eiusmodi hypocaufto hortensi inter ipsas niues et frigora flores fructusque ostendere, intempestiue maturos, si supponimus, nihil facimus ab ea naturalis peritiae, quae Alberto tribui solet, praestantia alienum. In eiusmodi itaque viridarium horto suo inaedificatum si Wilhelmum duxit Albertus M. rerum naturalium indefessus scrutator et peritus artifex, si maturos ei fructus, et florentia veris decora ostendit, nihil aliud sane fecit, quam quod nostra aetate hortulani praestant, mediocri artis suae peritia instructi, et ab omni magiae suspicione longissime remoti: at eo in seculo ignotum et nunquam visum exhibuit spectaculum. Quod cum ob singularis artis excellentiam admirarentur, omnes, Comites autem imperatoris, qui aderant, in laudes viri, cui in ea arte parem aetas illa non habuit, effusi, augere, circumstantiis, ut fieri solet, insolitis, ornare, et τὸ θαυμαστόν in sua narratione affectare, ut iucundior esset, coepissent, mirum non est, eos, qui de praeternaturalium artium notitia Albertum suspectum habebant, vel calumniis eum cumulare, inuidia dictante studebant, auctis et mutatis rerum circumstantiis talem tandem cudiſſe fabulam, qualem ex Becano narrat Trithemius. Sed hanc coniecturam esse, licet magna verisimilitudine non destitutam, fatemur, eamque totam lectoris arbitrio permittimus. Quam si quis, quod facile patimur, reiiciat, eum tamen cogitare iubemus, vixisse eo tempore Michaëlem Scotum¹, magni nominis theologum, et physicum in aula Friderici II, valde gratiosum, qui, cum naturalis disciplinae cognitione et artibus mathematicis supra aetatis suae conditionem excelleret, ut ex scriptis eius constat, quae abstrusiora philosophiae naturalis capita illustrant, hanc construendorum extemplo conuiuiorum, et instruendae ex aliorum penariis atque cellis mensae artem tenuisse dictus sit; de quo rumuscule, eiusdem cum nostro commatitii iucundi sunt THEOPHILI FOLENGII* versiculi. Haec cum satis ma-

1) Michaël Scotus, patria Anglus Dunelmensis inter sui temporis mathematicos et physicos insignem locum occupauit, de quo videndi BALEVS IV. 67. et XIV. 52. PITSEVS p. 495. G. MAKENZIE de vitis Scotor. p. 197. seq. Commentatus quoque est in pleraque Aristotelis scripta physica, et speciatim in Meteora, ubi Auerroem refutauit; Abbreviationes quoque Anticennae edidit. De reliquis eius scriptis videlicet FABRICIVM Bibl. Lat. med. T. V. p. 233. inter ea sunt quaedam, quae perperam ad Albertum M. referuntur.

*) MERLINI COCAI Macaron XVIII. p. m. 358. ob insignem iucundissimi libelli raritatem ea elegantem ironiam, qua lepida de Scoti ma-

gia fabulam ridendam propinat versiculos eius huc² apponimus:

*Ecce Michaëlis de Lucantū regala Scoti
Qua post sex formas caeræ fabricantur imago
Dæmonii, Satan, Saturni facta piombo.
Cui suffragio per sira rubra cremato.
Hac, licet obstant, coguntur amare puellae.
Ecce idem Scotus, qui stando sub arboris umbra,
Ante characteribus designat millibus orbem,
Quatuor inde vocat magna cum voce diabolos
Vnus ab occasu properat, venit alter ab ortu
Mercurius terzū mandat, septentrio quartam
Consecrare facit freno corformae per ipsos
Cum quo vincit equum nigrum nalloque redatum.
Quem*

manifeste euincant, Seculum XIII, contra viros doctos naturalis scientiae accuratius peritos superstitione, credulitate, inuidia, ignorantia, calumnia et similibus artibus infaniuisse, id quod Baconi quoque exemplum infra adducendum confirmabit, colligi inde sine negotio potest, quae ratio Alberti M. memoriam hac infamia obnigrauerit, quam detergent a viro fumo, et Germaniae nostrae ea aetate ornamento, qui in nostri temporis luce coecutire erubescunt. Quorum iudicio foetus quoque illi adulterini proscribentur, quos Alberto M. supposuit temeritas et fingendi audacia, quales sunt *de secretis mulierum*, quo libro docti viri famam lubricam passam esse notam constat ^m, *de mirabilibus mundi*, *de virtutibus quarundam herbarum*, *lapidum*, *animalium*; *secretum Alberti* et huius furfuris alia. Nec firmiore stant talo, quae IMPERIALIS ⁿ et post hunc alii afferunt, vt probent, Albertum M. lapidis philosophici mysterio positum metallorum commutandorum et perficiendorum arcanum tenuisse. Quamuis enim negari nequeat, doctissimum episcopum multos μεταλλουργιῶν legisse, vt ex erudito eius *de Metallis* opere liquet ^o, ipseque narrat, *se exulem aliquando factum longe abiisse ad loca metallica, vt experiri posset naturas metallorum: hacque etiam de causa quaesiuisset in alchymicis transmutationes metallorum, vt ex his innotesceret aliquatenus eorum natura, et accidentia eorum propria*; quae fatis euincunt, magna diligentia et iudicio in chemicis illum fuisse versatum; apparet tamen, eum deceptorum fraudes, et imposturas deprehendisse, et detexisse, vt ex luculento eius loco ^p demonstrauit HERMANNVS CONRINGIUS ^q. Liber autem, sub hoc nomine ei tributus adulterinus foetus est. Inter calumnias porro de tanto viro indigne iactatas pertinet, quod obstetrices parturientibus manus porrexisset, quae fabula ex falsa persuasione orta est, librum *de natura rerum*, in quo artis obstetriciae praecepta suppeditantur, esse foetum Alberti M. quem Cantipratanum discipulum praeceptorum supposuisse auctor est biographus Alberti PETRVS DE PRUSSIA. Quamquam, si hunc librum edidisset Albertus, nihil egisset a naturalis scientiae doctore alienum, quamuis vt ait Petrus, *Artis huius praecepta nec chartis committi, nec voce tradi possunt, absque expressione multorum, quae libido non natura foedauit*. Ceterum praeter ingenii felicitatem et acrimoniam, et eruditionis amplissimae copiam, in iis quoque scientiis, quae tunc neglectae et contemptae iacebant demonstratam, inuicta eius diligentia improbique laboris patientia admiranda est, qua integram fere librorum bibliothecam conscripsit, magnumque scriptorum logicorum, physicorum, ethicorum, metaphysi-

5H 3

phyfi-

*Quem quo vult tanquam turcibetia sagitta canalicat
Sacrificatque comas eiusdem saepe caballi. etc.*
Seria vero apologia ab hoc crimine Michælem Scotum liberat NAVDAEVS in *Apol. magiae* accus. c. 17. p. m. 355. sq. qui ramentum non obseruauit Folegium ridere potius quam affirmare hanc fabulam. Conf. BAYLE *Dict. T. IV. art. Scote* p. 180.

m) Conf. BAYLE *art. Albert not. B.*

n) *Museum historic. p. 10. conf. Act. erud. 1720. p. 443. MORHOF. l. c.*

o) *De Met. L. III. tr. 3. c. 1.*

p) *o. 9.*

q) *De Hermet. medic. c. XXVII. p. m. 578.*

physicorum, astronomicorum, theologorum acruum confecit, quae pleraque XXI voluminibus, pretioso opere edidit PETRVS IAMMY Ord. Praedic. ^r, quae breui recensione enarrat I. A. FABRICIVS ^s, vt nondum excusa indicat IACOBVS QVETIF ^t. Sunt in iis, quoad philosophiam rationalem et metaphysicam, multa Scholastico isto seculo digna, speculationes ipsa subtilitate sua molestae, et aetatis istius natiui fructus, in physicis vero particularique naturalium rerum tractatione multa haud contemnenda attulit, magna experientia earum rerum instructus. Vnde non totum probandum est NAVDEI ^u iudicium, *eum si pauca demas ex libro de historia animalium, nihil vnquam inepte, nihil non docte ac sapienter protulisse*. Illud dubio caret, in Aristotelem quem commentariis fere totum illustravit, exigua felicitate commentari potuisse, eo quod et veteris historiae philosophicae fuerit ignarissimus, vt supra iam in Dauidis de Dinanto historia obseruatum, et Graece doctus non fuerit. *In dicendo sapit Gothicum et barbarum, oratione quarrosa prorsus et illepada, vt obseruatum COELIO RHODIGINO ^v, et ipsa docet inspectio*. Cum autem tota fere Europa ad eum confluerit, ad percipienda philosophiae Peripateticae praecepta, mirum non est, eius cura et labore per discipulos philosophiam Aristotelico-Scholasticam vbique fuisse diffeminatam. Cui cum discipulus Thomas post praecptorem humeros supponeret, dici non potest, quantum ab hoc tempore hoc philosophiae genus inualuerit. Ceterum cum Alberto Magno, Brunsvicensium ea aetate duce ^w, itemque cum Alberto le Grand, Morlaenfi ^x, itidem Dominicano, sed superiori demum seculo viuente Ratisbonensium episcopus confundendus haud est.

Thomas A-
quinas.

§. XIX, Alberti M. gloriam non aequauit modo, sed superauit quoque THOMAS AQUINAS, eius discipulus. Qui cum omnes nominis fama, philosophiae et eruditionis laude, atque sanctitatis opinione antecellere crederetur, et viuus et mortuus multorum calamis celebratus est: quos hoc loco allegare omnes, instituti ratio non patitur. Viuum adhuc non sine elogio dimisere *Vitarum fratrum ordinis Praedicatorum* scriptor GERARDVS DE FRACHETO ^y et THOMAS CANTIPRANTANVS ^z. Post fata autem multa de eo tetigere Stephanus de Salanacho, Ptolomaeus Lucensis, Nicolaus Triuethus, Bernardus Guido, Petrus Rogerius, siue quo nomine innotuit Clemens VI. P. R. Antonius Florentinus, ex quibus copiosa excerpta attulit ad vitam resque Thomae cognoscendas valde vtilia CASIMIRVS OVDINVS ^a. Vitam vero eius ex instituto scripsit discipulus eius et familiaris GVILELMVS

e) Lugd. 1651.

s) T. I. p. 114.

t) Biblioth. Dominic. T. I. p. 179. 199.

u) Bibliograph. polit. p. m. 16.

v) Antiq. lect. L. I. c. 11. p. m. 18.

w) Conf. M 1550 N. Itis. Ital. p. 734.

x) Vid. FABRIC. T. I. p. 122. est is auctor Vitarum et miraculorum SS. Britanniae Aemolicae, saepius editarum.

y) QVETIF. Bibl. Dominic. T. I. p. 260.

z) De Apib. L. I. c. 20.

a) De S. B. T. III. p. 259.

IVS DE THOCO ^b, quem illustri *Aetorum SS.* collectioni inseruerunt **BOLLANDI** focii ^c. Praeter hos ex medio aevo scriptores Thomam indictum praetermisit nemo, qui vel scriptores Ecclesiasticos, vel historiam Ecclesiae, vel Acta et Scriptores Ordinis Praedicatorum, vel Acta Sanctorum, vel Historiam literariam vniuersalem particularemque, nempe Neapolitanam exponere aggressus est. Quorum libri, cum in actis eruditionis medii aeui nostrique versato fatis noti sint, hoc eos loco allegare super sedemus. Cum autem diuersissimo animo, opinione, scopo quoque et viribus ad exponendas Thomae res plerique accesserint, accurato iudicio ab omni praconcepta opinione atque affectu libero ad discernendum verum a falso, laudabile a corripiendo etc. in cognoscenda Aquinatis historia opus est. Nos pro scopo nostro libere quidem et sine praeiudicio, sed strictim tamen et paucis tantum summam vitae philosophi inter Scholasticos omnium celebratissimi exponemus. Ortum duxit Thomas ex illustrissima comitum de Aquino gente, hodie adhuc inelyta ^d, fatus patre Laudolpho comite Aquinate, quem mater Theodora Theatis comitis filia in castro Roccaficca anno **CLCCCXXIV** enixa est. Puer quinquennis in Casinense monasterium, in quod a prisco tempore pueri adolescentesque nobiles educationis causa mitti solebant, ablegatus prima artium et scientiarum rudimenta hausit, cumque ex monachis ipsi praeceptor delectus esset, ingenium, quod natura habebat tardum, mature mitigare literis didicit. Vtrum autem, quod **PTOLOMAEVS LVCENSIS**, eius discipulus ^e tradit, *ibidem in sua prouincia in logicalibus et naturalibus optime profecerit, habens secum spiritualem magistrum more nobilium regionis*, id nec affirmare pro certo, nec plane negare audemus; quamuis logicis magis, quam physicis exercitationibus in adolescentia cultum fuisse eius ingenium, huius aeui methodus docendi discendique suadeat. Vt vero fundamentis positis maiorem doctrinam superstrueret, Neapolin missus est, ubi in humaniori literatura Martinum quendam, in dialectica Petrum Hibernum praeceptores nactus est. His studiorum deliciis inescatus, et praecipue vitae tranquillioris, quam in aula solet, desiderio tactus, de subducendo se seculari vitae eligendaque monastica cogitare coepit, incisisque parentibus anno **CLCCXLIII** ad Dominicanorum religionem Neapoli transit, habitumque Praedicatorum induit. Aegerrime id tulit mater filii amatissima, multumque curis anxia, ut eum a proposito reuocaret, nunquam tamen a monachis Neapolitanis in eius conspectum admissa est. Qui ne sibi iuuenis nobilissimus eriperetur, huc illucue missum matris inuestigationi subducere fatis non potuerunt. Vnde ablegandum in aliam regionem censentes, ubi infidiis matris non exponeretur, in Galliam deducere constituerunt,

b) De eo vid. **FABRIC.** T. III. p. 502.

c) d. 7. **Mart.** T. I. p. 655. seqq.

d) Vid. **ИМОФ.** Corp. histor. geneal. Italiae ac Hispaniae p. 65. **Act. erud.** 1703. p. 2. 1689. p. 176.

e) Scripsit Dominicanus hic **H. E.** a nato Christo ad Ann. **CLCCCLXXXIV.** in bibliothecis Parisiensibus inter misc. libros obuiam, ex qua ea, quae ad Thomae historiam pertinent, excerptis **ORDINVS** T. III. p. 259. seqq.

stituerunt, iterque cum Thoma versus Parisios ingressus est Ioannes Fe-
 tonicus magister generalis ordinis. Quos cum in Tuscia offendisset frā-
 ter Fridericus, matre monente et iubente dicto magistro a fratribus ere-
 ptus, et in patris castrum deductus est. Ibi blanditiis primo lachrymis-
 que matris fratrumque, mox minis, tandemque carcere, immo, quod bio-
 graphi referunt, mulierum lenociniis tentatus, vt propositum defereret,
 in eo superatis vexationibus omnibus constans perstitit. Ita biennio ela-
 pso occasionem tandem inuenit, fune ex fenestra noctu se demittendi, pa-
 ratisque, quos fratres Dominicani aduexerant equis aufugiendi. Liber-
 tati hoc pacto restitutus, si Lucensem audimus, Coloniam abiit, si re-
 liquos biographos sequimur, Neapolin, indeque Romam elapsus, et ex
 vrbe a generali ordinis primo Parisios, et deinde Coloniam missus est.
 Eo in loco tum Albertus Magnus docebat tanta eruditionis, maxime
 philosophicae et theologicae laude et fama, vt, quisquis clericorum erudi-
 ri accurate cuperet, illuc ad eum magistrum aduolaret. Tantum vero
 praeceptorem nactus Thomas, quamuis ingenii tarditate impar videretur,
 ferrea tamen laboris patientia et assiduitate naturam nouercam vincere, et
 in vsus suos hanc praeceptoris eruditissimi opportunitatem vertere cona-
 tus est. Quare pauca locutus multa cogitauit; tanto condiscipulorum
 contemtu, vt bouem mutum conuicio appellarent. Melius tamen de
 Thomae indole et ingenio iudicans Albertus, *hunc dixit, bouem, si mu-
 gire coeperit, totum orbem boatu suo impleturum s.* Nec decepit Al-
 bertum spes, quam de hoc discipulo conceperat, maxima. Ita enim
 praeceptis eius in dialectica, metaphysica reliquisque Peripateticae philo-
 sophiae partibus eruditus est, hacque auctus ornatusque doctrina secun-
 dum mores suae aetatis ad theologiam accessit, vt omnes, quotquot habe-
 bat Albertus, discipulos antecelleret, matureque docere posset alios. Fa-
 ctum id primum esse Coloniae vult ELSWICHIVS #, sed sine teste:
 Parisios missum ibique a theologica facultate honoribus sacris auctum esse
 anno 1306, indubitatum est s. In quo axiomate obtinendo Bona-
 uenturam habuisse socium nonnulli contendunt, quod vtrum verum sit,
 hoc loco disquiri non potest: certe habuisse Halefium ibi praeceptorem
 vel promotorem, rationes chronologicae Aquinatis non patiuntur, vt
 supra iam tactum. Cum enim anno demum 1313 religioni
 Praedicatorum se addiderit, per biennium autem captiuus detentus post
 annum 1315 demum liberatus sit, Halefium eo anno iam defunctum
 praeceptorem habere non potuit. Vt taceamus Ptolomaei Lucensis, fa-
 miliaris et discipuli testimonium, afferentis, mox post fugam ad Alber-
 tum Coloniam eum se subduxisse, et Parisios demum anno 1317 ve-
 nisse. Verba ipsa, quae ex historia eius ecclesiastica msc. excerptis O V-
 DINVS b, haec sunt: *Inde vadit Coloniam ad fratrem Albertum, vbi*
multo

f) Ita quidem I. B. Fulgofus, ex quo repetiit
 G. HORNIVS Hist. phil. L. IV. c. 4. p. 298.
 ff) Diss. de Fatis Arist. in scholis Protestant. p. 12.

g) PTOLOM. LVCENSIS l. c.
 h) l. c. p. 261.

multo tempore fuit, et ibidem existens oblata fuit eidem abbatia montis Casini per Alexandrum gratia parentum, qui iam erant expulsi de regno, et recusauit. Ac ibidem multa hausit, quamuis ex suo ingenio multa inuenerit, quia in inuentiua et iudicatiua omnem hominem transcendit. Post hoc vadit Parisius. XXV autem annorum fuit, cum primo Parisius venit, ubi infra XXX annum sententias legit, et conuentum in theologia siue licentiam recepit. Infra autem magistrum quatuor libros fecit super sententias etc. haec ille, qui se ait, discipulum fuisse S. Thomae Aquinatis, et cum ipso peregrinatum fuisse, saepius cum eo et diu mansisse, eiusque confessionem saepe excepisse. Is ipse autem, tanta porro illum, ait, contentione studiis inuigilasse, mentemque adeo eleuatam habuisse, testibus illis, qui tunc cum eo Parisiis conuersabantur, ut quasi insensibilis esset, videreturque ita studiorum rationes diuino obsequio mancipasse, ut palam esset, eum in mundo adhuc versantem nihil habere de mundo. Anno magisterii tertio, tempore Urbani IV in Italiam rediit, diffinitoris ordinis sui per prouinciam Romanam axiomaticauctus, et praeter theologiam philosophiam quoque Aristotelicam pontificis iussu docuit. Testem iterum PTOLOMAEVM aduocamus, ita narrantem: Tunc frater Thomas rediit de Parisius ex certis causis, et ad petitionem Urbani multa fecit et scripsit, sed praecipue duo. Vnum fuit, quod exposuit Euangelia sub miro contextu diuersorum doctorum, et vnus auctor videtur, quod non fuit sine magna subtilitate tradentis. - - - Isto autem tempore frater Thomas tenens studium Romae, quasi totam philosophiam Aristotelis siue naturalem, siue moralem composuit, et in scriptum siue compendium rededit; sed praecipue ethicam et metaphysicam quodam singulari et nouo modo tradendi. Haec ipsius papae auctoritate facta sunt a Thoma, qui et simile institutum in academiis Bononiensi, Pisana, aliisque, ubi publice docebat, tenuit. Ast haec in tempora ista incidunt, quibus Parisiis certa restrictione impeditam fuisse scriptorum Aristotelis lectionem et explicationem supra diximus. Ex quo, luce meridiana clarius demonstratur, ipsam Aristotelis lectionem pontificibus non displicuisse, istamque prohibitionem, rogatu tantum Parisiensium doctorum quorundam factam, parum fuisse obseruatam, nec impediuisse Aquinatem, quo minus Aristotelicam philosophiam doceret, vel vereretur, ne in pontificis summi auctoritatem peccaret. Tandem mutationum pertaesus pristinas apud Neapolitanos sedes repetiit, ibique more suo docuit, archiepiscopatum autem ob insignia merita et pietatem oblatum refugit. Lugdunensi vero Concilio II a papa Gregorio X congregato, ob vnionem Ecclesiae Graecae et Latinae, eo missus est, ut concilii patribus librum de erroribus Graecorum iussu Urbani IV ab ipso conscriptum offerret. Quo in itinere, dum in via haeret, morbo graui occupatus in abbatia ordinis Cisterciensis, Fossa noua, in Campania aeger decubuit, ibique editis pie-

tatis speciminibus praematura morte die VII Martii anno **CLCCCLXXIV** viuis, quinquagenarius, ereptus est: quod quibus praefagiis et miraculis factum sit, apud eos legi debet, qui his deliciis delectantur, et audacissimi in fingendo seculi ineptias concoquere possunt. Tanta autem de eo fratres Dominicani iactarunt miracula, vt anno **CLCCCXXIII** a pontifice maximo Ioanne XXII coelitum choro adscribi mereretur, hinc anno **CLCCCLVIII** corpus eius Dominicani ab Urbano V concessum Tolosam transtulerunt: Pius V autem P. M. eum, sui ordinis socium, anno **CLDLXV** quintum Ecclesiae doctorem renunciauit. Ex his autem, nobis non momentibus intelligitur, quanta eius in Ecclesia Romana auctoritas fuerit, quae hodiernum obtinet, in qua elogia omnem sane modum excedentia in Thomam cumulantur, quae hoc loco afferre, esset Lectoris patientia abuti. Facile ea vbique inueniri et legi possunt, cum nondum in tanta melioris philosophiae et elegantioris seculi luce personare desierint. Illud attulisse sufficit, pontifices, academias, gymnasia, et quicquid de doctrina et eruditione iudicare solet, in profundendis Thomae laudibus decertasse. Hinc splendidum doctoris communis nomen, mox post fata eius receptum, teste **PTOLOMAEO** ^{k)}, et quod maius est, doctoris Angelici. Paucis multa est complexus **SIXTVS SENENSIS** ^{l)}, cui audit *maximo et altissimo ingenio vir, cui ad plenam absolutamque totius tam diuinae quam humanae eruditionis gloriam solus defuit linguarum et eloquentiae vsus, quem eruditi illius seculi, utpote sublimioribus studiis intenti neglexere.* Theologorum fuit ac philosophorum omnium, quos in hanc usque diem Scholasticorum academia protulit, sine vlla controuersia princeps, quippe qui primus omnium Latinorum philosophorum non minus incredibili, quam felici ausu omnem Aristotelis philosophiam commentariis lucidissimis illustrauit. In sacris vero sincerioris theologiae studiis ita sapientissimo Augustino proximus incesit, atque ita mentem eius et omnes reconditos sensus introspectit, exhaustaque, vt iuxta Pythagorae *περεμψύχων* communi doctissimorum omnium adagio iactatum sit, Augustini animam migrasse in Thomam. In Scholasticis quoque mysticae theologiae disputationibus ita ceteris academiarum ducibus antecelluit, vt vniuersali scholarum omnium consensu receptum sit, Thomam, Scholasticae theologiae instauratorem, quatuor inter se implacabiliter pugnantia indissolubili pacis foedere coniunxisse, videlicet, copiam, breuitatem, facilitatem et securitatem, quas nulli vnquam literarum professori vel ante, vel post eum contigit, simul potuisse connectere. Alia non minus inuidenda tacemus. Quantacunque autem esse potest Thomae Aquinatis existimatio, non defuere tamen, quibus immoderatum philosophiae Aristotelicae studium malefano consilio ad theologiam translatum, quod a praeceptore Alberto didicerat, et mirifice

i) Conf. **POPE - BROWN**. Conf. cel. auct. p. 43.

k) loc. cit.

l) **Bibl. S. E. IV.**

mirifice auxerat, displicuit. Inter quos ipsa facultas theologia Parisiensis est, quae in tractatu quem aduersus Ioannem Montesonum edidit, et Auenioni per oratores suos Romanae curiae obtulit, conquesta est, S. Thomam in eas leges, quas Gregorius IX tulerat, peccasse. Verba in editis ad calcem *Magistri sententiarum* omissa ex msc. edidit IO. LAVNOIVS^m, in quibus inter alia reprehendunt *propositum eius, quia eius doctrina innitatur in multis auctoritatibus et rationibus philosophorum et praecipue Peripateticorum.* Nam, ita pergunt, *in omnibus, etiam arduissimis, fidei articulis et humanam rationem transcendentibus ipse utitur dictis Aristotelis, et immiscet eius philosophiam doctrinae fidei, sicut patet cuilibet intuenti.* Hoc autem praebet occasionem errandi, cum ipsemet dicat, *quod auctoritates philosophorum sint argumenta extranea doctrinae sacrae.* In sequentibus autem varios Thomae errores exponunt, ex philosophia exortos, quae ibi dicta licet graua sint, et lectu digna, haec tamen adduci omnia non possunt. Alii ad censuram Stephani Parisiensis episcopi prouocant, qui anno **1277** multos Thomae errores suffragiis patrum et praedecessorum suorum auctoritate confixitⁿ. De qua re ad Henricum de Erphordia prouocat ADAMVS TRIBBECHOVIUS^o; cui accusationi frigidam suffundunt Scotistae Thomistarum aduersarii, cuius specimen affert OVDINVS^p. Sed quod tacendum quoque, veritate poscente, haud est, longe alia et pro Thoma facientia afferunt tuenturque eius partis aeternae^r. Monent enim, censuram Stephani non feruisse Thomam, nec errores ab eo reprobatos ex consilio magistrorum theologiae, in eius libris inueniri; adducuntque epistolam anno **1274** ab vniuersitate Parisiensi ad capitulum generale fratrum Praedicatorum scriptam, in qua mirifice Thomam laudant, eiusque doctrinam probant. Adiciuntque Stephani III, Parisiensis episcopi epistolam, cui etiam subscripsit facultas theologia anno **1275**, qua *annulantur, quidam articuli fidei, olim S. Thomae Aquinati adscripti.* Nobis si in tanto sententiarum discrimine iudicium quoque, quod institutum postulat, afferendum est, fatemur omnino, fuisse in Thoma iudicandi aciem haud mediocrem, ingenium excellens, lectionis copiam et inexhaustam prorsus industriam, qua quinquagenarius denatus tot et tanta scribere potuit. Habemus in eo consentientes duumuiros eruditissimos et Scholasticae philosophiae minime patronos LVDOVICVM VIVEM et ERASMV M ROTERODAMVM; quorum ille^r, licet culpet in Aquinate, *quod secutus sit alienum iudicium, suum non adhibuerit in Secunda Secundae*; eum tamen vocat *scriptorem de schola omnium sanissimum ac minime ineptum.* Hic^s autem *virum praedicat non suo*

51 2

tantum

m) De Fort. Ariff. c. X. p. 213. conf. BVLAEVVS. Hist. acad. Paris. T. III. p. 433.

n) Ipsam Stephani epistolam exhibet OVDINVS T. III. p. 365. et BVLAEVVS l. c. p. 408.

o) De Dd. Scholasticis c. V. p. 234.

p) Ex PETRI DE ALVA Nodo indissolubi-

li de conceptu mentis et ventris Duaci 1662. edito.

q) FR. SYLVIVS in Apologia pro S. Thoma. Pro Thoma quoque strenue militat OVDINVS l. c.

r) De Corrupt. art. L. V. p. m. 363.

s) Comm. in Epist. ad Rom. p. 244.

*tantum seculo magnum, cui nullus recentiorum theologorum par sit diligentia, cui sanius ingenium cui solidior eruditio, dignus plane cui linguarum quoque peritia reliquaque bonarum literarum supellex contingeret, qui iis, quae per eam tempestatem dabantur, tam dextre sit usus. Sane si in meliorem aetatem incidisset, iisque, quibus hodie fruimur, literarum praesidiis fuisset ornatus, dubium non est, quin inter summa, quae vnquam inclaruerunt, ingenia innotuisset, vt ex iis colligi potest, quae tot seculi sui fordibus impeditus sobrie tamen saepe et non sine iudicio scripsit. Vnde nimis durum et iniquum putamus iudicium OVDINI^f Thomae eruditioni sic plane derogantis: *Apud viros narium emunctarum vel nullam vel modicam eruditionem ex lectione operum eius hauriri creditur. Nam Scholasticam trutinam et garrulitatem vnice sciebat hac aetate omnibus Scholasticis communem et facilem. Vnde nullum ipsius hac in parte meritum agnosci potest, cum tunc temporis tonsoribus etiam cognita esset. Nesciebat historiam, linguas, quas appellant exoticas, neque artem criticam, quibus eruditi hodie maxime celebres sunt. In tantum istorum ignarus, vt Graeca nec tantisper intelligeret. Quae partim falsa sunt, partim aliena, cum nemo id forte, nisi impudens et imprudens Thomae laudator, affirmet, eius eruditionem cum nostri seculi literatura esse comparandam. Nec tamen defuit ei elegantia ingenii, vnde scribendi ratio atque dictio minus lutulenta, quam sui seculi homines plerique, ipseque praeceptor Albertus M. sequi solebant. Ex qua dictionis eius facilitate recte criterium desumitur, suppositos Thomae libros a genuinis discernendi. Quamuis negandum non esse putemus, esse in eius dictione multa, quae aures delicatas radant; in quibus tamen longe ceteris est tolerabilior. At cum ingenium tardum quidem, at acre et penetrans in ea tempora eosque praeceptores incidisset, a quibus prout poterat et debebat, coli comique haud posset, multa ei defuerunt, quae illam, quae philosopho cetera docto et acuto tribuitur, laudem imminuunt. Inter ea potissimum locum occupare videtur, quod Graecae linguae ignarus fuerit, et ab artis criticae et humanitatis studiis, historia quoque philosophica imparatum habuerit animum. Hoc enim studio eius philosophico duplici pacto maximae fraudi fuit. Ita enim, cum Aristotelem sibi ducem in philosophia delegisset, intelligere obscurum et difficile philosophum non potuit, quem non nisi Graecae linguae et philosophiae veteris apprime peritus assequi potest. Recurrendum itaque ad versiones erat, quae cum tunc temporis a Saracenis peterentur, factum inde, vt vitia philosophiae Scholasticae Saracenorum simul disceret. Nec a praeceptore meliora haurire potuit, quem nouo quidem lumine, sed fuligine fumoque pleno, Aristotelicam philosophiam illustrasse supra monuimus. Ille enim cum ipse quoque Graeca non intelligeret, et versionibus tantum ineptis vti cogeretur, in explanando**

Aristo-

f) l. c. p. 256. t) Conf. OVDINVS l. c. p. 302. u) NAvDAEVs Bibliograph. polit. p. m. 46.

Aristotele felici successu nec ipse vti, nec aliis dux esse potuit, theologiam autem philosophiae isti Scholastico-Aristotelicae accommodando mire turbavit. Quod malum imitatione a tanto praeceptore haurientes discipuli, feliciter in ista via progredi nequiverunt; idque Thomae quoque contigit, quamvis reliquis meliori iudicio vteretur. Laudanda quidem Thomae industria, quod, cum Graeca ipsa intelligere non posset, meliorem, quam quae tunc extabat, versionem Aristotelis confici curaverit. Quo in negotio usum eum esse Thomae Cantipranti opera post TRITHEMIUM^v contendunt viri docti passim^w. Incertus auctor autem *Chronicorum Slavicorum* apud LINDENBROGIUM^x ad Wilhelmum de Brabantia eum laborem refert^y; Cel. FABRICIUS quoque recte monet^z, differre illam ab ea, quam confici curavit Fridericus II, sitque antiquior^a. Quae satis probant, certum huius versionis auctorem tempusque definire non posse, quamvis verisimile videatur, Thomae commendatione hunc laborem virum quendam doctum suscepisse. Ipse enim Trithemius ex ~~omnino~~ tantum Thomae de Cantiprato tribuit. Hac vero versione instructus Aquinas dum illi fidit, tanquam Graeco exemplari, et ex ea Peripateticae philosophiae praecepta haurit, non potuit non saepius errare, et illique, quamvis mentis *εὐνοχία*, multa quoque assequeretur^b. Qui si suo quam alieno iudicio vti maluisset, non ineptam forte philosophiae translationem exhibuisset. Verum dum Aristotelem vniice sequi constituit, mancipii instar servire Stagiritae coactus est, et veritatem quoque illi tyranno servire coegit. Et ne malum hoc solum esset, immodicus Peripateticae philosophiae amor virum hunc superstitioso obsequio philosopho addidit seduxit, ut theologiae vulneribus, quae praepostera philosophiae commisitio inflixerat, nova adderet vulnera, sicque sacram doctrinam vere faceret philosophicam, immo gentilem. Qua de re quid conquesti sint doctores Parisienses supra narraimus, ipsaque lectio systematis theologici Thomistici manifeste demonstrat^c. Operam itaque oleumque perdidit THOMAS CAMPANELLA^d, quando honori ordinis sui consultum, non Aristotelem insensu prosequeretur animo, eique obiiceretur Thomae in eam studium, contendit, *Thomam non fuisse Peripateticum, nec putandum esse aristotelizasse, sed tantum Aristotelem exposuisse, ut transiret malis per Aristotelem illatis, et credere se, cum licentia*

§ I 3

ponti-

v) Cat. script. eccl. c. 469. p. 117.

w) AVENTINVS Annul. L. VI. pag. 566. THOMAS. Obs. Hal. T. VI. p. 160. CONRING. Introd. in polit. Arist. c. 9. FABRIC. Bibl. Graec. Vol. II. p. 172. NAY. ALEXANDER H. E. Sec. XIII et XIV. c. 4. art. 3. T. VII.

x) p. 206.

y) „Anno domini 1279. Wilhelmus de Brabantia ordinis Praedicatorum transtulit omnes libros Aristotelis de Graeco in Latinum, verbum e verbo, qua translatione scholares adhuc hodierna die videntur in scholis, ad instantiam S. Thomae de Aquino doctoris.“

z) Adl. c. Trithemii.

a) Eam enim ineunte seculo vulgatam esse ex Petro de Vineis supra probauimus.

b) „Ipse Thomas, ut in ceteris operibus Aristotelis, sic praesertim in istis more suo fecit, et ex interpretatione neque bona neque vera, bonam tamen et veram sententiam elicit.“ NAVDARVS L. c. p. 25.

c) Similia conqueritur. VIVES ad Ave. de C. D. L. XI. c. 34. „Thomas nimis est Aristotelicus, et res omnem naturae vim captumque excedentes cogit naturalibus parere legibus.“

d) Apud LAVMONTIUM de fort. Arist. p. 106.

pontificis. Quorum posterius verum esse, ex Ptolomaei Lucensis testimonio supra probauimus; idque perperam in dubium vocauit IOANNES LAVNOIVS^e, prius falsissimum est, ipsaque scriptorum Thomae lectione refutari potest, quae vel nunquam legisse, vel quid Aristotelicum sit, quid non, ignorare oportet eum, quia talia negat. Certe ab eo tempore, quo in Parisiensi academia Aristotelem praelegit Thomas, illi pelli eiicique amplius non potuit, sed imperio potitus omnem philosophantium nationem in seruitutem redegit^f? Quod quam inconsulto, finistrisque philosophiae fati factum sit, ex eo constat, quod Saracenorum potissimum methodum Peripatetice philosophandi secutus est, quam ex versionibus et scriptis illis, quae initio see. XIII confici curauit Fridericus II, didicerat. Cuius mali originem quidem ad Thomam referri non posse putamus, quamuis id RAPINIO^f placuerit; cum hanc philosophandi methodum professoribus iam commendauerit Fridericus imperator; recte tamen illi imputari censemus, quod eam methodum Saracenicam - Peripateticam promouerit, et imprimis in academia Parisiensi, ubi semper haecenus fuerant, qui Peripateticismum odio prosequerantur, vulgauerit et introduxerit. Quo factum est, vt in haec quoque Academia Aristoteles Saracenicus triumpharet. Et verum quidem est, quod opponi potest, Thomam Auerroismo passim inualescenti se opposuisse, vt ex libro *de unitate intellectus aduersus Auerroistas* patet, et ex GVIL. DE THOCO testimonio constat^e, cuius haec verba sunt: *Praeter praedicta magna volumina, quasi fidei Christianae in sanctis montibus posita fundamenta, in quibus antiquas haereses confutauit, suo etiam exortas tempore, diuino spiritu reuelante destruxit. Quarum haeresium prima fuit Auerrois, qui dixit, vnum esse in omnibus hominibus intellectum. Qui error malorum fauebat erroribus; et sanctorum virtutibus detrahebat; dum vno existente in omnibus intellectu nulla esset differentia hominum, nec distantia meritorum.* Verum parum haec dictis officiunt. Quamuis enim hanc Auerrois opinionem recte improbauerit Thomas, qui pro ea, qua pollebat, acie perspexit, quantis absurdis prematur ea opinio, non tamen inde sequitur, philosophiae Arabicae methodum eum euitasse: immo ex hoc ipso loco patere putamus, Thomae tempore illam vbiq; inualuisse, et peculiarem iam tum Auerroistarum factionem emergere coepisse: cui dum se opponit Thomas, fati prodit in legendis et examinandis Arabicis philosophis eum non indiligenter versatum fuisse. Ex his autem cum de philosophia tum de theologia Thomae sine praeiudicio sententiam ferre facile est, quam totam Scholasticos vultus exprimere, ipsa eius scripta abunde testantur. In quibus cum ea in philosophia ad theologiam applicanda methodo vteretur, vt consensu patrum et Scripturae quidem quaesi-

e) de fort. Arist. loc. cit.

f) id LAVNOIVS l. c. ex actis academiae solide demonstrauit.

f) Comparaison de Platon et d'Aristote p. 407.

g) Vid. OVDINVS T. III. p. 271. QUER-
TIV Bibl. Script. Dominic. T. I. p. 334.

quaesito, eo vero ex rationibus metaphysicis et testimoniis philosophorum gentilium confirmato, magnum doctrinae sacrae praesidium in philosophia Aristotelica poneret, moreque Arabum subtilissimas quaestiones et ambiguas de diuinis disputationes annecteret, perspicuum inde est, Scholasticae philosophiae vitia eum non sustulisse, sed auxisse. Id quod in clarissima luce ponet lectio scriptorum eius attenta et a praecudicio auctoritatis libera. Eorum recensionem hoc loco Lector non expectabit, sed quaeret apud historiae literariae scriptorum Ecclesiasticorum enarratores ^b. Inter theologicos libros *Summa theologiae* eminent, summis laudibus celebrata, quae heic ideo notanda est, quod in *Secunda secundae* partis sectione, theologiam moralem, ipsaque virtutis morumque praecepta, immo doctrinam quoque de officiis naturalibus et Christianis explicuit. Qua in parte acumen iudicii et soliditatem eruditionis magis probasse Aquinas, quam in reliquis operibus, viris quibusdam eruditissimis visum est ⁱ. Id quod facile quidem concedimus, si respiciatur vel ad reliquas systematis theologici partes, vel ad alios Scholasticos, qui in argumento morali aridas plerumque et exsanguis ediderunt tractationes: In se vero consideratus iste labor, vix tantas laudes merere videtur: nam in eo quoque, ut alibi, regnat Aristoteles, cuius principia ethica cum genuina doctrinae moralis fundamenta non exhibeant, palam est, iis solidum Thomam aedificium superstruere non potuisse. Sunt tamen qui huius ethicae gloriam Thomae denegant, et suspectum plagii faciunt; ea potissimum ratione ducti, quod Vincentii Bellouacensis speculum morale cum *Secunda secundae* Thomae adeo consentiat, ut ouum ovo similis esse vix possit, ille autem ante Thomam fatis concesserit ^k. Ut taceamus eos, qui genuinum Thomae foetum esse negant. Quod ut hoc loco expendi non potest, ita plagii accusationi potissimum opponitur, non modo *συγγρονισμός* Vincentii et Thomae, qui XV tamen annis eodem tempore vna vixerunt, sed et consuetudo Vincentii sua describendi compilandique, cum e contrario Thomas ubique suo arauerit vitulo, adeoque suspicio Bellouacensem magis premat, quam Aquinatem. Inter philosophica scripta eius *Commentarii in Aristotelis libros analyticos, de interpretatione, libros metaphysicos et ethicos* eminent, quemadmodum inter minora eius opuscula multa sunt, quae huc pertinent. In quibus licet falsum sit, quod supra Sixtum Senensem dicere audiimus, quod primum se Latinis commentatorem Aristotelis praestiterit, cum et Albertus M. et alii ante eum idem fecerint, verum tamen est, subtilem et acutum eum se Aristotelis interpretem demonstrauisse, multaque ingenii acie vidisse, licet Graecae linguae subsidio careret. Ast multa quoque inepta et perperam allata admiscuit philosophiae Scholastico-Sa-

h) Diligentem se in hoc argumento, et in discernendis, genuinis, dubiis et supposititiis praestitit C. OVDINVS, l. c. p. 330. seqq.

i) RAFIN, Reflexions sur la morale §. 9.

T. II. Opp. p. 401. H. IVL. SCHEVRLIVS Bibliograph. morali.

k) Conf. IAC. THOMAS. de plagio lit. §. 560. p. 248. seqq. IO. MOLLER homonymoscop. p. 641.

co-Saracénicae methodus. Sunt et alia multa, in quibus se ad philosophiam animum attulisse satis aptum demonstrat, praecipue in argumento metaphysico et logico, quod logica illa prodit, quae inter eius opuscula legitur¹⁾, quae Aristotelica quidem est, sed pro temporum tamen istorum conditione satis perspicua; ex qua facies philosophiae rationalis inter Scholasticos cognosci potest. Fuerunt quoque qui libros ad alchemiam et magiam spectantes illi tribuerent; at hos tanti nominis, auctoritate abusos tenebrionum foetus philosopho perperam affinxisse²⁾ extra dubium positum est. Ceterum πολυισορικός et indefessae diligentiae laudem facile Aquinati vindicant Tomi XVII scriptorum eius, quorum tamen editiones³⁾ inutiles sterilesque commentarii praeter necessitatem augent et pretiosas faciunt. Sunt inter ea quaedam, quae ad alium Thomam, natione Anglicum⁴⁾, pertinent, qualis commentarius in Boëthium de consolatione philosophiae, frustra id negante ALTAMVRA⁵⁾. Ceterum solent de eo multa narrari⁶⁾, ad augendam eius famam, tuendamque sanctitatis laudem excogitata, quae aliis excutienda explodendaque relinquimus.

BONAVENTURA.

§. XX. Thoma Aquinate famae celebritate, eruditionis et pietatis laude, et amplissimis honorum sacrorum titulis non minor fuit, qui eodem tempore vixit BONAVENTURA, magnus suae aetatis philosophus et theologus. De cuius rebus gestis scriptisque ex mediæ aevi scriptoribus videndi HENRICVS GANDAVENSIS⁷⁾, IO. TRITHEMIVS⁸⁾, et ANTONINVS⁹⁾, vt recentiores fere omnes taceamus, qui historiam literariam scriptorum Ecclesiasticorum¹⁰⁾, Ordinis Minorum¹¹⁾ Cardinalium¹²⁾, vel Acta Sanctorum¹³⁾ scripserunt. Patria is fuit Thuscus Balneoregiensis, patre Ioanne de Fianza, matre Ritella coniugibus haud obscuro genere natus, a Graecis in concilio Lugdunensi vocatus Euty-chius vel Eustadius, quod idem sonat ac Bonaventura. In extremo morbi periculo de sanitate eius desperans mater, si restitueretur, S. Francisci religioni illum addicturam se pollicita est, et conualescentem, aetateque maturum anno XXII, ordini illi, sumto habitu Franciscano,

adscri-

l) Opusc. XLVII. p. 14.
 m) Conf. CONRING. de Hermet. medicina & XXVII. p. m. 378. P. FR. ARPE de Talisman. c. 4. p. 115.
 n) Romae 1570. Venet. 1594. Antwerp. 1612. Paris 1640.
 o) De hoc Thomavid. TRITHEMIVS c. 694. p. 164. MIRAEVS in Augur. p. 84. vbi tamen caue, vt in indice factum, Thomam Anglicum a Thoma Gualensi distinguas; erat enim ex provincia Walliae oriundus.
 p) Bibl. Domin. p. 40.
 q) Vid. BZOVIVS Ann. 1270. S. 15. Inde verba apparentis crucifixi ad Thomam, bene de me scripsisti Thoma, inserta armis gentilitiis Aquinatam. vid. Act. erud. 1689. p. 176. Alia explo-dunt VALLA et ERASMVVS ad 1 Cor. IX. 13-26.

r) c. 47. p. 126.
 s) c. 464. p. 112. Annal. Hirsaug. T. I. p. 615.
 t) Specul. Histor. P. III. Tit. XXIV. c. 8. §. L.
 u) Inter hos videndi imprimis DVFINIVS Bibl. Nou. Script. Eccles. T. IX. et OVDINVS T. III. p. 337.
 v) WADDINGVS in Biblioth. Fratr. Ord. Min. v. Bonaventura et in Annal. ad annos 1243. - - 1274.
 w) LVD. DONIVS D' ATYCHY in Floribus Histor. S. R. E. Cardinalium T. I. p. 338.
 x) Act. SS. 14. lul. T. III. p. 811. RAYNAVDVS Indicul. SS. Lugdunens. T. VII. Opp. p. 38. add. DOMINICVS DE COLONIA Hist. literar. Lugd. T. II. p. 307. OCTAV. DE MARTINIS Orat. de vici et meritis S. Bonaue-nturae. Opusc. T. II. p. 812.

adscribi iussit. Quod quanto deuotionis ardore et cupiditate exequutus sit, biographi eius valde extollunt, verumque esse seculi illius mores facile persuadent. Sacris itaque atque secularibus literis accurate discendis se totum addixit, moreque suae aetatis Parisios abiit, vt ex praestantissimis praeceptoribus Scripturae S. atque philosophiae mysteria disceret. Habuisse ibi Alexandrum Halefium praeceptorem, historiae literariae fratrum Minorum scriptores tantum non omnes, et biographi quoque Bonauenturae contendunt. Quod tamen dubio haud caret: natus enim anno cIo cccxxi, vota sacra perfoluit anno cIo cccxliii, et tum demum primis eruditionis elementis imbutus dicitur, mittique ante annum cIo cccxlv vix Parisios ad audiendam philosophiam potuit, quo curriculo more illius temporis aliquot annis absoluto, ad theologiam tandem conuersus est. Halensis autem, vt supra dictum, anno cIo cccxlv obiit. Vt taceamus, easdem rationes, quae de Thoma hoc negant, de Bonauentura quoque valere, eo quod commilitium vtriusque in palaestra literaria in confesso sit. Vnde verifimilius est, audiuisse eum Halensis successorem Ioannem de Rupella. Ex quibus de narratiuncula Trithemii iudicandum, scribentis: *Alexandrum Bonauenturae ingenium, dotem naturae, et puritatem vitae contemplantem dicere fuisse solitum: in fratre Bonauentura Adamus non peccasse videtur*. Quam fabellam esse, consecrationis Bonauenturae auctores, probabile est. Tanta autem in vtroque stadio celeritate et felicitate cucurrit, vt summis theologiae honoribus, vno, quod nonnulli tradunt, actu cum Thoma Aquinate augetur. Ita sacrarum et philosophicarum disciplinarum praefidiis probe instructus ad docendas sacras literas et philosophiam animum applicuit, testeque, qui professores theologiae Parisienses omnes enarrat, HENRICO GANDAVENSI, huic scholae theologiae praefuit. In qua cum non tantum academiam literis, sed et ordinem suum pietatis sanctitatisque laude atque opinione ornaret, tantam sibi apud ordinis sui fratres auctoritatem conciliauit, vt vix annos XXXIV natus Ioanni Parmensi fati concedenti in Generalis Ordinis Minorum munere successor daretur. Valde vero eo tempore de ordine suo Bonauentura meruit, cum se Guilelmo de S. Amore omnibus viribus opponeret. Cum enim sua potentissimum auctoritate eo rem deuolueret, vt saluo honore muneribusque monachorum mendicantium, Guilelmi librum *de periculis nouissimorum temporum*, flammis comburendum traderet Alexander IV, gratum

animum

a) *Index de vita Bonauenturae* p. 873.

b) Praeit reliquis TRITHEMIUS l. c.

c) Vid. OVDINVS T. III. p. 135.

d) Primus hoc tradidit PELWARTHVS OSWALDVS A THEMESWAR, Franciscanus, in sermone de Bonauentura, quem reliqui et inter hos SIXTVS IV. in bulla canonisationis

Hist. Philos. Tom. III.

T. II. Opusc. p. 841. secuti sunt. Idem de Halefio dictum fuisse supra monuimus; ex quo fons fabulae patet.

d) loc. cit.

e) Guilelmus de S. Amore, ex canonico Belouacensi doctor Sorbonicus, et Roberti fundatoris familiaris, vir magnae scientiae et opinionis, vt audit NAVCLERO Chron. gener. XLII. p. 944. quocum conf. ANTONINVS Summae Hist.

T. III.

animum omnino meruit. In hoc vero nouo et amplissimo munere, modestiam eius prorsus singularem, humanitatem insolitam, fraternum in correptionibus amorem et misericordiam cum prudentia magna coniunctam impense extollunt historiae Franciscanae scriptores, quamuis in emendanda regula S. Francisci multam posuisset operam. Neque tamen his occupatus distractusque laboribus a professoris doctorisque publici contentione quicquam remisit, sed et legendo et scribendo iuuentuti Ecclesiaeque prodesse studuit, ut vel ex vno *Sententiarum* libro etiam metrico expresso liquet, et magnus scriptorum euincit numerus. Talis cum esset, et summa doctrinae eius vbique, maxime in aula Romana, floreret existimatio, dignus potissimum et aliis aptior visus est Gregorio X, pontifici Romano, quem ad concilium Lugdunense, anno 1099 celebratum mitteret, in quo unionem Ecclesiae Orientalis siue Graecae, cum Occidentali siue Latina vehementer pontificem vrsisse, eamque tandem obtinuisse, reprobantibus postea tamen Graecis legatorum suorum acta annales narrant Ecclesiastici. Ut vero splendidiore fulgeret axiomate, inter Romanae Ecclesiae cardinales eum retulit, episcopumque Albanensem constituit. Eboracensi enim Ecclesiae episcopum eum praefectum fuisse, quod MIRAEVS^a tradit, probari non potest, fatente eius biographo^b, *pontificem Clementem IV, ut illum in partem sollicitudinis traheret, opulentiae Eboracensi Ecclesiae praefecisse, nec tamen obtinere potuisse, ut vir sanctus eam promotionem acceptaret, qui propositi constans in religione voluerit permanere.* In hoc amplissimo confessu, cui praeter 1099 episcopos, abbates et homines alios Ecclesiasticos magna interfuit copia regum, principum, summorumque in republica virorum, eruditionis, eloquentiae, et sanctitatis opinione se valde Bonauentura commendauit, illi tamen superuiuere non potuit, rebus humanis anno 1099 aetatis LIII, praemature ereptus. Cuius funus eo honore elatum est, quo ab hominum me-

moria

T. III. p. 684 b. strenue pro professorum in Academia Parisiensi iuribus et privilegiis decertauit. Ferre enim eo tempore academia non poterat, quod monachi mendicantes S. Francisci et S. Dominici, spreto iuribus suis, privilegiis et constitutionibus Ecclesiasticis, professionem theologiae et curam animarum sibi vindicassent, iactataque paupertate voluntaria aliorum tamen in messem saltem suam commisissent. Ideo eos exclusit ex albo suo numeroque atque grege. Quod cum pati nollent monachi, res ad P. M. delata est, qui probata ordinis vtriusque auctoritate, academiam vehementer obiurgauit, repugnantesque professores quatuor, inter quos Guilelmus erat, fulmine percussit sacro, et a munere reliciendos esse statuit. Qua indignitate commotus Guilelmus, librum edidit de periculis nouissimorum temporum aduersus mendicantes ordines, qui cum aliis eius generis extat in EDWARDI BROWNII Tomo II. Fascic. rerum expendarum et fugiendarum Lond. 1690, edito. In eo graues accusationes

contra vtramque ordinem cumulanit Guilelmus, praecipue, cum famosi libri, de aeterno Euangelio, auctor diceretur Ioannes de Parma, Generalis ordinis Minorum, de quo in Annalibus Ecclesiasticis dicendum. Conf. BVLAEVS T. III. Hist. Acad. Paris. p. 310. Huic itaque libro et scriptis se opposuere Thomas Aquinas et Bonauentura, effeceruntque in curia Romana, ut Guilelmi liber flammis traderetur vlticibus, nec eius quae noua repastinatio Clementi IV. oblata placeret. Vid. qui Guilelmi Opera sub ficto Ioannis Alerophilii nomine edidit Paris 1632. 4. IO. CORDESIVS, NAT. ALEX. T. VII. H. E. p. 93. Ancilloniana T. I. p. 114.

f) Extat inter Opuscula Lugd. 1647. fol. edita Vol. I. p. 215. et T. VI. Opp. editionis Romanae. Conf. LEYSERVS Hist. Poetar. medii aevi p. 1003. Abiudicat Bonauenturae propter inconcinnam dictionem OVDINVS T. III. p. 403.

g) Ad Henric. Gandau. I. c.

h) DE MARTINIS I. c.

moriam gloriosius non legitur. Praesentes enim fuere Gregorius X. P. M. imperator Graecorum per Graecos proceres, ipseque Balduinus II. Latinus Orientis imperator, Item Iacobus rex Aragoniae, patriarchae Constantinopolitanus et Antiochenus, cardinales vniuersi, archiepiscopi et episcopi quingenti, abbates sexaginta aliique minorum gentium antistites et sacerdotes supra mille: regum ac principum plurimorum oratores, Tartarorum aliorumque populorum legati, et innumerabilis politici ordinis hominum turba, laudationem funebrem dicente Petro de Tarantasia, postea Innocentio V. papa. Multa de eo miracula narrant fratres Ordinis Minorum, quae qui nosse cupit, omnium optime, ex actis canonizationis eius intelliget. His enim testibus honorem inter coelites meruisse iudicatus est, id quod factum a Sixto IV, anno dñe CCCCLXXXII. Sixtus V autem, ut ordini, quem ipse susceperat, velificaret, hinc haberet, quem et sanctitatis et eruditionis magnitudine Thomae Aquinati Dominicanus opponeret, sextum Ecclesiae doctorem illum renunciauit, dictusque est doctor Seraphicus. Quos honores, titulos miraculorumque gloriam hoc loco examinare, praeter institutum nostrum est, iudicabitque ipse Lector, morum aetatis huius, qua vixit Bonauentura, non ignarus. Nobis in historia philosophiae Scholasticae ideo nominandus est, quod eam non tam spinosa, quam reliqui solebant tractatione impediuerit, quamuis nec a Peripatetica philosophia, nec a quaestionibus theoreticis et subtilibus totus abhorreret. Et hac quoque ratione ad theologiam se conuertit, et non sententias modo more seculi sui enarrauit, sed mysticam quoque theologiam magna contentione excoluit, et in arguimento ascetico diligentissimus fuit. Laudandumque in eo, quod cum steriles auenas et infelix lolium, quod in agro Scholasticorum dominabatur, persensisset, meliora dare et succulentiora laborauerit, Quod si sobria ratione praestitisset, et impuros mysticae theologiae fontes, maxime vero immensam Μαριαδουλειαν, in quam furore quasi correptus ruebat, neglexisset, inter optimos Scholasticorum theologos locum meruisset: de quo tamen statuent, qui theologiae historiam describunt criticam. Scripsit plurima, quae octo voluminibus, siue Tomis, curante CONSTANTIO SARNANO cardinale, et ANGELO ROCCA ac FRANCISCO LABATA, Sixti V. et Clementis VIII auspiciis Romae

5K 2

pro-

i) Suffixa sunt Opusc. Tomo II.
 k) „Si quærat a me, quis inter ceteros doctores videatur idoneus, respondeo sine præiudicio, quod D. Bonauentura, quia in dicendo solidus est, securus, pius, iustus, deuotus. Praeterea recedit a curiositate, quantum potest, non immiscens positiones extraneas, vel doctrinas seculares, dialecticas aut philosophicas, terminis philosophicis obumbratas more multorum, sed dum studet illuminationi intellectus, totum refert ad pietatem, et religiositatem affectus, quare factum, ut, ab indeuoris Scholasticis, quorum proh dolor! maior est numerus, ipse minus

„sit frequentatus“. Ita GERSON. App. de examin. doctrinae f. p. 8. In seqq. eum Thomae longe praefert.

l) Speculum quidem de laudibus Mariae nostrum abiudicat et BONAVENTURAE BADAUARI DE PERAGA vindicat OVDINVS l. c. p. 409. quemadmodum eum Pfalterii Mariani auctorem non agnoscit, conf. THOM. CRENIVS Animadu. phil. T. IX. p. 98. Sunt tamen alia inter eius opuscula, e. g. de Rosario B. Mariae. etc. quae satis produunt, quam immenso zelo ea in re aestuauerit.

prodire. Inter haec scripta ei tributa esse multa, quae ad eum non pertinent, ideo tantum ad illum relata, ut hoc quoque pacto gloriae Thomae Aquinatis Bonauenturam nihil concedere, pateceret, verisimilimum est; utrum autem omnes illi libelli spurii sint, quos ei denegat OVDINVS, duce potissimum vsus *stilo Bonauenturae atque methodo, neque plane eleganti, neque omnino neglecta, sed media quadam incedente via, cuius tamen aliquando phrasēs ad deiectionem tendant, more Scholasticorum huius temporis; ingenium autem demonstrant graue et virile, et nullatenus infans, aut monachale et simplex, omnem in expressionibus barbariem et nugacitatem vitans*, aliis expendendum relinquimus. Pleraque enim haec momenta ad theologica scripta pertinent, quae hoc loco expendere institutum vetat. Inter opuscula philosophica vero vnum occurrit *de reductione artium ad theologiam*. In eo cum contineatur breuis Isagoge ad philosophiam eiusque partes omnes, illaque luculentissime delineet, quo vultu, habituque Seculo XIII philosophia Scholastica, ad theologiam potissimum mysticam translata sit, pace Lectoris, hoc quoque momentum historiae Scholasticae philosophiae non negligemus, sed breue eius *ὡς ἐν παράδειγματι* dabimus compendium. Quod qui paulo attentius considerabunt, multo in hac nostra tractatione de rebus philosophicis ad Scholasticam periodum pertinentibus perfunderentur lumine.

Typus philosophiae Bonauenturae.

§. XXI. Sequimur autem seruatam hactenus methodum et ipsis Bonauenturae verbis has eius assertiones apponimus.

I. Omne datum optimum et omne donum perfectum deforsum est descendens a patre luminum.

II. Multiplex itaque est et liberalis ab illa fontali luce emanatio.

III. Licet illuminatio omnis interne sit cognitione, potest tamen distingui in lumen exterius, siue artis mechanicae; lumen inferius, siue cognitionis sensitivae; lumen interius, siue cognitionis philosophicae, et lumen superius, siue gratiae et Scripturae sacrae.

IV. Lumen mechanicae ad supplendam corporis indigentiam repperitae, feruile est, et degenerat a cognitione philosophicae; et comprehendit septem artes mechanicas, lanificium, armaturam, agriculturam, venationem, nauigationem, theatricam, medicinam.

V. Lumen cognitionis sensitivae illuminat ad formas naturales apprehendendas, hucque pertinent quinque sensus. Habet enim spiritus sensibilis naturam luminis, et in neruis viget, quorum natura est clara et peruia, et in istis quinque sensibus multiplicatur.

VI. Lumen cognitionis philosophicae illuminat ad veritates intelligibiles perscrutandas, et interius dicitur, quia interiores causas et latentes re-

m) 1588. - - 1596. fol.

n) Tom. I. Opusc. p. 1. seqq. Edit. Lugdunensis, qua vimur.

tes requirit, et hoc per principia disciplinarum, et veritatis naturalis, quae homini naturaliter sunt inserta.

VII. Veritas autem est triplex, sermonum, rerum et morum, hinc philosophia diuiditur in rationalem, naturalem et moralem.

VIII. Rationalis philosophia, vel est ad exprimendum, vel ad docendum, vel ad mouendum; indeque diuiditur in grammaticam, logicam et rhetoricam, quarum prima respicit rationem, vt apprehensiuam, secunda vt indicatiuam, tertia vt motiuam.

IX. Quoniam intellectus noster dirigi habet in iudicando secundum rationes formales, et hae tripliciter considerari possunt, vel in comparatione ad materiam, et sic dicuntur rationes formales, vel in comparatione ad animam, et sic dicuntur intellectuales, vel in comparatione ad diuinam sapientiam, et sic dicuntur ideales: ideo naturalis philosophia triplicatur, scilicet, in physicam proprie dictam, in mathematicam et in metaphysicam.

X. Physica consideratio est circa rerum generationem, et corruptionem secundum virtutes naturales, et rationes feminales.

XI. Mathematica est circa considerationem formarum abstractibilium, secundum rationes intelligibiles.

XII. Metaphysica est circa cognitionem omnium entium, quae reducit ad vnum principium primum, a quo exierunt secundum rationes ideales, siue ad Deum, in quantum principium, finis et exemplar.

XIII. Quia regimen virtutis motiuae tripliciter habet attendi, scilicet respectu vitae propriae, respectu familiae, et respectu multitudinis subiectae, ideo moralis philosophia triplicatur, scilicet, in monasticam, oeconomicam et politicam.

XIV. Lumen sacrae Scripturae illuminat ad veritatem salutarem, et est superius, quia ad superiora ducit manifestando ea, quae sunt supra rationem.

XV. Lumen hoc vnum est secundum intellectum literalem, et tamen triplex, secundum sensum mysticum et spiritualem, nempe allegoricum, moralem et anagogicum.

XVI. Totius vero Scripturae S. doctrina potest reuocari ad haec tria: Christi aeternam generationem, et incarnationem, viuendi ordinem, et Dei ac animae vnionem, primum ad doctores, secundum ad praedicatores, tertium ad contemplatiuos pertinet.

XVII. Sex hae illuminationes habent vesperam, et sequetur septima dies requiescentis, quae vesperam non habet, scilicet illuminatio gloriae.

XVIII. Vt omnes illae cognitiones ab vna luce habent originem, sic omnes ad cognitionem sacrae Scripturae ordinantur, in ea clauduntur, et in illa perficiuntur, et mediante illa ad aeternam illuminationem ordinantur.

XIX. Reducitur cognitio sensibilis ad Scripturam sacram, si ex simili medii cognoscendi intelligimus generationem diuinam verbi; ex sensuum exercitio ordinem viuendi, prudenter, temperanter et obtemperanter, ex sensuum oblectamento, si intueamur Dei et animae vnionem.

XX. In illuminatione mechanicae possumus intueri verbi generationem, viuendi ordinem et animae cum Deo foederationem, quoad egressum, effectum, fructum.

XXI. Eadem ratio est in illuminatione philosophiae rationalis, vt enim sermo significat mentis conceptum, et ille interior est verbum mentis, et proles eius, induit autem formam vocis, licet non recedat a mente proferentis; ita verbi aeterni generatio et incarnatio facta est. Eadem vero ostendit in viuendi ordine tria, modum, speciem et ordinem.

XXII. Simili modo est reperire in illuminatione philosophiae naturalis, quae rationes formales considerat secundum habitudinem proportionis, secundum effectum causalitatis, et secundum medium vnionis. In primo videmus verbum aeternum et incarnatum, vt enim se habent rationes feminales in materia et intellectuales in anima, sic idealis ratio, verbum, in Deo, quod praedicat vniuersa naturalis philosophia. In secundo videmus ordinem videndi, qui lumen, vt in naturalibus non potest accipere, nisi e supernis, a sole Christo et luna B. Virgine influxum. In secundo vnitur anima Deo, vt vnitur anima corpore etc.

XXIII. Eodem se modo habet in philosophia morali, quae versatur circa rectitudinem. Rectum autem tripliciter dicitur; vnum cuius medium non exit ab extremis, si ergo in Deo est summa rectitudo, et est principium omnium et finis, debet esse inter extrema media persona, quae sit et Deus et homo; secundum, quod dirigenti se conformatur, ita qui dirigitur secundum regulas iuris diuini rectus est; tertium cuius summitas est sursum erecta, vt hominis statura recta; ita cum Deus sit sursum, necesse est, vt apex mentis humanae sursum erigatur.

XXIV. Et sic patet, quomodo multiformis sapientia Dei, quae lucide tractatur in Scriptura sacra, occultatur in omni cognitione et in omni natura, et quo modo omnes cognitiones famulantur theologiae; patet etiam, quam ampla sit via illuminatiua, et quomodo in omni re quae sentitur, siue quae cognoscitur, interius lateat ipse Deus. Habes hic Lector beneuole luculentum introductionis philosophicae ad theologiam mysticam exemplum; ex quo non modo circulum illum scientiarum philosophicarum, qui aeuo medio obtinuit, quemque eodem fere modo apud Io. SARISBERIENSEM inuenire licet, discimus, sed clarissimo quoque specimine videmus, qua ratione philosophia et ad theologiam Scholasticam et ad mysticam translata sit. Ex quibus, quae initio huius capitis de combinatis inter se philosophia, et theologia Scholastica atque mystica diximus, sua luce radiant, et egregie confirmantur. Quod reliquum est, hunc Bonauenturam distinguendum esse monemus a Bonauentura

tura Baduário de Peraga Ordinis S. Augustini, qui seculo XIV cardinalitiam dignitatem obtinuit, cui quaedam S. Bonaenturae scripta tribuenda sunt, itemque alios esse Bonaenturam Brixianum, Bonaenturam Brocardum, aliosque Bonaenturas recentiores.

§. XXII. Sacro inter Scholasticos philosophos |diademate effulsit Petrus Hispanus.
PETRVS HISPANVS, postea Ioannes XXI, pontifex Romanus, cuius historiam praeter scriptores historiae pontificalis veteres et recentiores et historiae literariae ecclesiasticae auctores tetigere **SCHOTTVS** et **ANTONIVS**, itemque **LVDOVICVS IACOBVS A S. CAROLO** aliique. Olyssipone Portugalliae natus, a patria Hispanus, a patre Petrus Iuliani dictus, et post Tuclulanum episcopatum et purpuram ecclesiasticam Romanae sedi admotus est. Is tanta industria et ingenii subtilissimi acumine primo quidem philosophiae operam dedit, et tum arti salutari, vt in vtroque eruditionis genere parem vix agnosceret, et inter magnos philosophos numeraretur, id quod **PTOLOMAEI LVCENSIS**, **MARTINI POLONI**, **IO. TRITHEMII** et **LEONIS VRBEVITANI** testimoniis nouimus; inter quos ille, *uirum vocat in medicinis valde eruditum et in seculari philosophia magnifice doctum; hic magnum in philosophia.* Quod vero **LEO** addit: *Param habuisse de experientia naturalis, vix de medico suspicari licet tam inclyto, nisi ista experientia naturali indicare voluerit prudentiam naturalem ex viuendi vsu enatam.* Carpit enim eum in sequentibus, *quod pontificalem dignitatem morum quadam stoliditate deformauerit.* Quod confirmat **TRITHEMIUS**, *hominem, fallus, fuisse doctum et eruditionis multae, sed prudentiorem medicum quam papam.* Quae repetunt **Martinus Polonus**, **Henricus Stero**, **Ptolomaeus Lucensis**, **Bernardus Guidonus**, et qui hos secuti sunt **Platina**, **Nauclerus** et alii, inque eo culpant, *quod doctrinae suae praestantiam et pontificalem dignitatem rerum gerendarum ignoracione et morum inaequalitate, ac quadam stoliditate deformauerit: ea vero, quae praeclare in exiguo, quo fedit, tempore, gessit, consilio Ioannis Caietani cardinalis, qui ei in pontificatu successus est, adscribunt, eo quod eius nutu omnia agerentur.* Quae nos historiae pontificiae scriptoribus examinaanda relinquimus, fatemur tamen, hos scriptores nobis nonnihil suspectos esse, eo quod discrete tradant: *Pontificem religiosus exesos habuisse, curialem fuisse, in faciendis gratiis indiscrete tamen et sine difficultate omnes ad eum ingresses fuisse.* Haec enim quae **LEONIS** verbis retulimus, iustam nobis ansam dant suspicandi, religiosos, qui tragicum quoque vitae eius exitum

tum

o) Vid. de his Bonaenturis medii seui **FABRICIVS** *Bibl. Lat. med. T. I. p. 700. seqq.* Franciscus autem Bonaentura professor theologiae Hispanus, et **Fridericus Bonaentura** philosophus Italus vixere seculo XVI.
 p) *Bibl. Hisp. T. I. p. 243.*
 q) *Bibl. Hisp. Vet. T. II. p. 81.*

r) *Bibl. pontificia L. I. p. 337.*
 s) *Hist. eccles. L. XXIII. c. 21.*
 t) *In Chronico circa fin.*
 u) *De S. E. c. 478. p. 119.*
 x) *In Chronico pontif. T. II. Delic. Cl. L. A. p. 330.*
 *) *Annal. Hirsaug. T. II. p. 31.*

tum fulminibus in religiosos vibratis adscripserunt ¹, ut huius invidia vindictam fumerent, talia de eo vulgasse, quod multoties factum esse, nemini ignotum est ². Certe animum reipublicae Christianae tranquillitati non imprudenter prospicientem in exiguo octo mensium tempore demonstravit. Quicquid autem eius rei sit, de quo alibi disceptandum, illud non negant scriptores laudati, hoc eum habuisse laudabile, quod literis et literatis se beneuolam praestaret. *Quia cum summus pontifex, et sua dignitas suprema esset, cum inferioribus tamen non dedignabatur conuersari, qualiscunque esset status, dummodo esset literatus, siue pauper, siue diues esset: et talibus fuit largus beneficiis et pio amplectebatur affectu*, quae verba sunt PTOLOMAEI LVCENSIS ³, quae confirmat MARTINVS POLONVS ⁴, laudans eum, quod multos egenos studium literarum amplectentes fouerit, et beneficiis ecclesiasticis promouerit. Vitae vero exitum tristem habuit, ~~quod ex~~ ex MARTINI sibi longam praedixisset, artis vaticinium deludente. Ita enim GVILELMVS DE NANGIACO ⁵: *Ioannes papa cum sibi vitae spatium per annos plurimos extendi crederet, et hoc etiam coram multis saepe assereret, subito cum noua camera, quam pro se Viterbii circa palatium aedificari fecerat, solus corruit, et inter ligna et lapides collisus sexta die post casum huiusmodi sacramentis ecclesiasticis operibus perceptis expirans in Ecclesia S. Laurentii sepultus est.* Factum id anno DCCLXXVII, in festo Pentecostes, XVII Cal. Iunii, ut demonstratum FRANC. PAGIO ⁶. Alii aliter rem narrant, prout nempe vel inuidia, vel rumor vulgi dictabat. Ita enim de ea re TRITHEMIVS ⁷: *Coeco astrologorum iudicio deceptus vitam sibi pollicebatur in plurimos annos, de quo saepe iactabundus cum apud suos gloriaretur familiares, quam esset futurorum ignarus, euidenter ostendit. Nam octauo pontificatus sui mense cum Viterbii sederet in aula magna ludens ad tabulam essetque iucundus et promissione longioris vitae superbus, subito ipsa domus corruit, et pontificem miserabiliter oppressit, qui tandem plusquam semimortuus inuentus et extractus sexta post die futura nesciens decessit.* In qua narratione circumstantiae vetustioribus indictae produnt in enarranda eius morte inuidiam calamum rexisse. Clarius id intelligitur, ex relatione SIERIDI ⁸, tradentis, *improviso casu obrutum fuisse, dum in eo esset, ut librum quendam haereticum et peruersum dictaret, hinc inter lamentantis voces has fere solas fuisse auditas, quid fiet de libello meo? quis complebit libellum meum?* Ex quo

y) PTOLOMAEVS LVC. l. c. c. 21.

z) Auger suspicionem, quod Ptolomaeus Lucensis et Martinus Polonus Dominici fuerint, adeoque ob statuta in ordinem quoque suum iniquiora illius inimici: quod coniciunt quoque Spondanus et FR. PAGI in Brev. pontif. T. III. p. 427. Quid enim monachorum inuidia valeat, Guilelmi de S. Amore exemplo supra vidimus.

a) L. XXIII. c. 24.

b) loc. cit.

c) Apud PAGIYM. l. c.

d) l. c. pag. 426. Ponendus itaque apud CAVEVM H. L. Scr. Eccl. p. 648. annus 1276 pro 1288.

e) Annal. Hirsaug. l. c.

f) Epitom. hist. L. II. ad ann. 1276. Collet. Pistor.

scripto-

scriptorum diffensu et narratiunculis odiosis facile est colligere, ordinum religiosorum sectatores, quos odio habebat Petrus, in narranda eius morte funesta, ita variasse, prout affectus dictaret infensior. Praeter artis medicae scientiam, cui varia scripta, et inter ea *Bibliothecam pauperum*, debemus, maxime artis rationalis peritia inclaruit, et imprimis notissimus fuit editis *Summulis logicalibus*, quibus diu scholae pro duce in logica vſae sunt, quas tamen Pſello furrripuisse quidam contendunt^e. Nec negandum, quod indignatur in Petro *BULLINGERVS*^b, infelicem eum et ieiunum dialecticae magistrum fuisse. Meliora enim illa tempora ferre non poterant, quibus inutilibus tricis omnia replebantur. Distinguit tamen auctorem summularum, a Petro Ioanne Vlyssiponensi, illumque fuisse Dominicanum quendam contendit *NICOLAUS ANTONIVS*ⁱ, Platina potissimum nixus^k, qui Petrum Hispanum a Ioanne pontifice ipse quoque distinguere videtur. Quod tamen sine necessitate fit, cum scriptores omnes testentur, hunc pontificem in logicis excelluisse, ille autem Petrus Ioannes nunquam appellatus sit, sed Petrus Iuliani. Alii quoque libri philosophici de eo feruntur, nempe *parua logicalia, dialectica, tractatus logicales, problemata et in physiognomica Aristotelis*, vt tractationes physico-medicas *de formatione hominis, de oculis*, et alia taceamus, enarrata praeter citatos a *MERCKLINO*^l et *FABRICIO*^m.

§. XXIII. Longe profundius in myſteria philosophiae, maxime *Rogerus Baconus* naturalis, artiumque mathematicarum penetrauit et seculi sui indolem multum superauit *ROGERVS BACONVS*, vir summus, tantae occultioris philosophiae cognitione et experientia nobilis, vt merito doctoris mirabilis titulum reportauerit. De cuius rebus philosophicis et literariis praeter scriptores historiae literariae apud Anglos *WOODIUM*ⁿ, *LELANDVM*^o, *BALEVM*^p, *PITSEVM*^q, aliosque^r, videntur *P. BAYLE*^s et *OLAVS BORRICHIVS*^t, vt eos taceamus, qui naturalis philosophiae et mathematicarum scientiarum historiam enarrarunt. Patria is fuit Somersetenſis gente Anglus, Ilceſtriae splendida familia genitus^u. Qui cum mature summo pernoscendorum philosophiae myſteriorum desiderio arderet, indefeſſo studio in rimandis eruditionis, maxime philosophicae, arcanis versatus est. Cui consilio prouida fauebat natura, quae inter tenebras, quae tunc orbem philosophicum premebant, hanc potissimum stellam produxit, quae istam noctem suae eruditionis radiis illustraret.

g) Conf. *HORNIVS* hist. phil. L. VI. c. 4. p. 229.

h) Apud *TRIBBECHOVIUM* de DD. Scholast. c. II. p. 49.

i) l. c. T. II. p. 51.

k) fol. 193. a. coll. fol. 251. a.

l) Linden. renou. P. I. p. 893.

m) Biblioth. Graec. Vol. XIII. p. 326. Bbl. Lat. med. T. IV. p. 121. *ANTONIVS* et *LEDOV. IACOBVS* II. cc.

n) Antiqq. Oxon. p. 136.

o) c. 236.

p) Cent. IV. 55.

q) pag. 366.

r) *WADDINGVS* Ann. Min. ad ann. 1266. 1278. Biblioth. Ord. Minor. p. 309.

s) Dict. T. I. art. *Rogerus Bacon* p. 416.

t) De orig. et progressu chemiae p. 123.

u) *CAVE* Hist. lit. S. E. p. 648. *ORDINVS* T. III. p. 190.

ret. Nam et donis eum instruxerat praeclarissimis, raroque obuiis, et praeceptores ei subministrauerat, quibus calcar subdentibus, cum ipse iam strentie curreret, fortissime ad summa eruditionis cacumina progressus est. Oxonii enim haerens eximios in grammatica, rhetorica et logica progressus fecit, magistros nactus Richardum Fisacrium et Edmundum Richium siue Diuitium *, de philosophiae incrementis praeclare meritum, quem Baconus, cum is ad Cantuariensem sedem esset promotus, amicum postea habuit. Praeter philosophiae praecepta, mathematicarum quoque disciplinarum institutionibus haud leuiter imbutus, more gentis suae ad prosequendum studiorum cursum in Galliam abiit, Parisiisque praestantissimorum doctorum praeceptis imbuendum se dedit. Facile tamen colligere est, plus suo Marte quam alieno auxilio profecisse Baconum in literis. Discebat enim historiam, linguas Orientales et Occidentales, iurisprudentiam et medicinam, quarum scientiarum tunc exiguus erat cultus, eo quod a plerisque eo tempore negligebatur. Itaque quod a viuus praeceptoribus discere non licebat, ex demortuorum chartis hauriebat, unde, qui scripta eius legerunt †, testantur, eum ex lectione non tantum Aristotelis, Plinii, Solini, Ptolomaei Hippocratis, Gellii Ouidii, Isaacii medici, Platonis, Iosephi aliorumque profecisse, sed diligenti quoque manu versauisse Auicennam, Auerroem, Albumazarem, Gebrum, Abuhali, Alfarabium, subtilissimos Arabum medicos et philosophos. His itaque eruditionis ornamentis conspicuus cum summam rerum theologiarum cognitionem adiecisset, doctoratus insignia reportauit. Ex Gallia in patriam reuersus Oxonium vitae studiorumque palaestram elegit, et ut tranquilliora studiis suis, tempus sibi et quietem postulantibus, otia acquireret, circa annum 1200 monasticam vitam sumto cucullo Franciscano, elegit ‡. Tempus tamen non otio, more aetatis suae, aut nugis logicis et metaphysicis tribuit, sed ad rimanda naturae arcana totam industriam suam adhibuit, et astrologiae, chemiae atque mathesi accurate perno-scendae, et in vsus transferendae gnauiter inuigilauit. Quo factum est, ut artis chemicae, opticae, staticae reliquarumque huius generis praesidiis ea attingeret mysteria, quae et ignorabantur ab omnibus, et in stuporem rude et indoctum seculum rapiabant. Quae cum nostra demum aetas detexerit, merito mirandum est, Baconem tamen pleraque iam vidisse, et obseruasse, eamque rerum naturalium notitiam habuisse, quae rerum igna-

x) Edmundus Rich, siue Diues, Anglus, domo Abingtonensis, Oxonii in literis educatus theologus et philosophus euasit celeberrimus, ibique scholas propriis sumptibus instituit, in quibus multos theologiam et philosophiam gratis docuit, et Woodro uterque primum in hac academia Aristotelis elenchos explicuit. Factus tandem archiepiscopus Cantuariensis anno 1234 ad emendandos cleri mores corruptissimos magno accessit animo. Quas Ecclesiae corruptelas exosus dum disciplinam acrius restaurare nititur Henrici III regis

Angliae, et Othonis legati pontificii odia experitur, cumque Romam se conuertisset, et ibi quoque censoriam exerceret virgulam, simili in aula quoque Romana odio laborare coepit, grandique pecunia multatus in Angliam remissus est. Vbi iniuriis tandem victus sponte exul in Galliam abiit, ibique febri et inuore confectus obiit 1242. a Callisto III an. 1256. inter SS. relatus. Conf. C. A. V. l. c. p. 628. seq.

y) BORRICHIVS l. c.

z) WADDINGVS ll. cc.

ros attonitos facere, apta est. Adducemus eum ipsum loquentem, in epistola de *secretis artis et naturae operibus atque nullitate magiae* ^a: eo quod non modo quantus vir ille fuerit, inde intelligatur, sed historia quoque inuentionum mathematicarum et physicarum, amplissimam lucem accipiat. Ita vero doctor ille mirabilis: „Per figurationem solius artis instrumenta nauigandi possunt fieri hominibus remigantibus, vt naues maximae fluuiales, vel marinae ferantur, vnico homine regente, maiori velocitate, quam si plenae essent hominibus nauigantibus. Currus etiam possunt fieri, vt sine animali moueantur cum impetu inuestimabili. Possunt etiam fieri instrumenta volandi, vt homo sedens in medio instrumenti reuoluens aliquod ingenium, per quod alae artificialiter compositae aërem verberent, ad modum auis volantis. Fieri etiam potest instrumentum paruum in quantitate ad eleuandum et deprimentum pondera quasi infinita, quo nihil vtilius in casu; nam per instrumentum altitudinis trium digitorum, et latitudinis eorum, et minoris quantitatatis possiet homo seipsum et socios ab omni periculo carceris eripere, et eleuare, et descendere. Potest etiam de facili fieri instrumentum, quo vnus homo traheret ad se mille homines per violentiam ipsis inuitis, et sic de rebus aliis attrahendis. Possunt etiam fieri instrumenta ambulandi in mari et in fluuiis ad fundum sine periculo corporali, et infinita alia possunt fieri: vt pontes vltra flumina sine columna vel aliquo sustentaculo et machinae et ingenia inaudita. Possunt figurari perspicua et specula, vt vnum appareat multa, vt vnus homo, exercitus, et vt plures, et quot volumus, soles ac lunae appareant. Nam natura, sic aliquando figurat vapores, vt duo soles, duae lunae, et aliquando tres soles apparuerint simul in aëre, vt Plinius recitat *secundo N. H.* Et qua ratione plures et infinitae res possint vna apparere, quia postquam excedit suam virtutem, nullus est ei numerus determinatus, sicut arguit Aristoteles capite *de vacuo*, et sic omni ciuitati et exercitui contrario possunt fieri terrores maximi, vt vel propter multitudinem apparitionum stellarum, vel hominum super ipsos congregatorum dispereant, praecipue si sequens documentum cum illo primo habeatur; possunt enim sic figurari perspicua, vt longissime posita appareant propinquissima, et e contrario, ita quod ex incredibili distantia legeremus literas minutissimas, et numerarem res quantumcunque paruas. Possunt et sic figurari corpora, vt maxima appareant minima, et e contrario, vt alta appareant infima et e contrario; vt occulta videantur manifesta, vt quae in ciuitatibus et exercitiis contrariis sunt, possint ab inimicis deprehendi. Possunt et sic figurari perspicua, vt homo ingrediens domum videret veraciter aurum et argentum et lapides pretiosos, et quicquid homo vellet; quicumque festinaret ad visionis locum, nihil inueniret.

5L 2

„niret.

^a) Prodiit illa passim, Paris 1548. 8. Basileae 1593. Hamburgi 1618. et in theatro chemico Arg. 1622. 8. Vol. V.

„niret. Non igitur oportet nos vti magicis illusionibus, cum potestas
 „philosophiae doceat operari quod sufficit. Sed de sublimioribus pote-
 „statibus figurandum est, quod ducantur et congregentur radii per varias
 „fractiones et reflexiones, in omni distantia, qua volumus, quatenus com-
 „buratur, quicquid sit obiectum. Haec sufficiant pro exemplo figura-
 „tionum, quamvis infinita alia miranda proponi possent in medium.
 „His vero sunt quaedam annexa sine figurationibus. Nam in omnem
 „distantiam, quam volumus, artificialiter componimus ignem comburen-
 „tem, ex sale petrae et aliis, item ex oleo petreolo et aliis. Praeterea
 „possunt fieri lumina perpetua et balnea ardentia sine fine. Praeter haec
 „vero sunt alia stupenda naturae. Nam soni velut tonitrus, et coruscationes
 „fieri possunt in aëre, immo maiore horrore, quam illa, quae
 „fiunt per naturam, nam modica materia adaptata, scilicet ad quantita-
 „tem vnus pollicis sonum facit horribilem, et coruscationem ostendit
 „vehementem, et hoc fit multis modis, quibus ciuitas aut exercitus de-
 „struatur, ad modum artificii Gedeonis, qui lagunculis fractis et lampada-
 „dibus, igne exsiliante cum fragore inaeestimabili infinitum Madianitarum
 „destruxit exercitum cum trecentis hominibus.“ Haec ipse Baconus,
 quae ideo licet longiuscula describenda fuerunt, vt pateret, in quae my-
 steria naturae artisque is penetrauerit, quod, nullo duce ausus merito
 omnium admirationem meruit. Licet enim inter haec esse multa, quo-
 rum experimenta non fecit, sed rationibus tantum mechanicis, staticis,
 opticis chemicisque ductus fieri posse statuit, sit verisimile: manifestum
 tamen, non intimas modo naturae leges ei fuisse notas, sed et multa eum
 iam tum vidisse, quae post aliquot demum secula philosophorum detexit
 curiositas, qualia sunt naues illae volantes, currus natantes, campanae
 vrinariae, specula optica, telescopia et vitra polyhedra, specula vltoria,
 et similia. Multorum quoque experimenta et vsum habuisse ex hac ipsa
 epistola constat, inter quae imprimis puluis pyrius referendus, cuius eum
 habuisse notitiam, eumque vere composuisse ante Bartholdum Schwarzi-
 um, hic locus manifestum facit ^b. Possent his addi alia ad chemicam artem
 pertinentia, nisi specialem eius artis historiam respicerent, heic non tan-
 genda. Sed astronomiae quoque et geometriae sublimioris gnarissimum
 fuisse, ex monstratis calendarii emendandi rationibus, et ex explicata
 quadratura circuli liquet. Nec in sacro theologiae linguarumque sancta-
 rum studio minorem se heroem praestitit, vir summus, et saniora, quam
 illa aetas sapiebat, tenens, vt ostensum doctissimis Angliae duumviris
 HVMFREDO HODYO ^c et HENRICO WHARTONO ^d, ex epistola de
laude sacrae Scripturae ad Clementem IV. In qua inter alia haec le-
 guntur: *Certum est mihi, quod infra tres dies quemcunque diligentem
 et confidentem docerem Hebraeum, vt sciret legere, et intelligere quic-
 quid*

b) Conf BORRICHIVS I. C. МОРОФ. По-
 lyhist. T. II. L. II c. 38 §. 3. p. 422.

c) De Bibliorum textibus original. p. 419. seqq.

d) In Auctario ad Iacobi Vfferii historiam dogma-
 ticam de Scripturis sacrisque vernaculis. p. 420.
 seqq.

quid sancti dicunt, et sapientes antiqui in expositione sacri textus, et quicquid pertinet ad illius textus correctionem et expositionem, si vellet se exercere secundum doctrinam datam. Et per tres dies sciret de Graeco iterum, ut non solum sciret legere et intelligere quicquid pertinet ad theologiam, sed et ad philosophiam et ad linguam Latinam. In quibus tamen verbis veremur, ne sint quaedam paullo liberalius promissa. Aduocanda quoque ad haec naturae miracula a Bacono praestita effet machina illa magica, caput referens, exque certis metallis sub debita constellatione conflata, quae ad propositas quaestiones responderit, nisi apertum esset, esse eam fabulam nugacis et otiosi vulgi ambulantiem, ab Alberto M. ad Baconum, ob mechanicæ peritiam translata. Id quod recte obseruatum IO. SELDENO s, scribenti: *Istiusmodi caput ex aere conflatum ab eruditissimo Rogero Bacone est in ore nostratis vulgi, sed non sine iniuria in eius matresin, quam summam et a daemonum praestigis puram monstrant satis illius opera, quotquot nos legisse contigit - - Nec quod hanc vulgi famam adstruat, habent annales nostri. Ex luto eiusmodi quid Oxoniae fictum, et quaedam, quae etiamnum memorantur fuisse loquentum sub Richardo secundo tradunt. Et Ioannes Gowerus poeta nostras Cl. in confessione amantis Robertum Lincolnensem antislitem sub Henrico III magicum opus simile adgressum, haut accurate satis momento temporis obseruato frustra fuisse, scriptum reliquit.* Alias huius generis fabellas vulgi recte explosas ab eruditissimo NAVDAEO s tacemus. His vero eruditionis rarissimae, vulgique captum, isto praecipue tempore, longe superantis speciminibus factum est, ut, cum summam laudem meruisset, quod relictis nugis tricisque inutilibus, quibus ingenia eo tempore torquebant et cruciabant philosophi, ad naturae miracula explicanda se conuertisset, summa tamen inuidiae et calumniae audacia, ignorantia rerum naturalium crassissima suffulta inter magos referretur, haecque cum infernali principe inito foedere, cognouisse et praestitisse accusaretur. Quae calumnia non a vulgo modo sparsa, sed a clero quoque, ipsisque ordinis sui fratribus diuulgata et ad aures Romani pontificis delata est. Id quod coegit Baconum, anno CCCCXVI Ioannem Londinensem discipulum suum, cum libellis apologeticis et instrumentis mathematicis a se compositis Romam mittere, demonstrareque nihil sibi commercii cum impuris spiritibus esse, sed artis se praesidiis in reconditos naturae recessus penetrauisse, latentibusque rerum causis detectis mirabiles quosdam effectus supra vulgi captum et opinionem ostendisse. Qua apologia, quam postea quoque certatim viri docti h, et inter hos IOANNES DEE i, et GABRIEL NAV-

5L 3

DAEVS k

e) Conf. A, E. 1691. p. 279. BAYLE l. c. not. E.

f) De diis Syris syntagm. l. c. 2. p. m. 112.

g) Apologia magiae accusatorum c. 17. p. m. 352 seq.

h) SELDENVS, BORRICHIVS, BAYLE

ll. cc. GALI ad Iamblichum de myst. Aegypt. p. 234.

i) Ea non prodiit. Vid. P. FR. ARPE de talismanibus c. IV. p. 116.

DAEVS * fecerunt, isto quidem tempore imminentem tempestatem repressit, non tamen dispulit. Anno enim cIoCCCLXXVIII renouata est criminatio apud Hieronymum de Esculo Ordinis Minorum generalem, in Gallia tunc versantem ^l, qui cum fratribus suis ignorantiae esset similis; Baconi doctrinam condemnauit, suisque, ne libros illius legerent, interdixit, ipsum autem auctorem carceri mancipari iussit. Quam eius sententiam confirmauit Nicolaus IV. In eo an ad mortem vsque durauerit, plane sibi ignotum esse fatetur CAEVS ^m; verisimile tamen est, liberatum ex vinculis sibi Musisque suis vixisse, si verum est, quod refert BON RICHIVS ⁿ: *Extare bodieque Oxonsi domum Rogerii Baconis, incolis the house of frayer Bacon appellatam, quam cum ab altera Tamesis vrbem lambentis ripa ostenderet sibi Edmundus Dickinsonus medicus insignis, adiecisse: Rogerium monachorum quorundam obtrectationibus quotidie proscissum in vltiori ripa fixisse sibi aedes, tum ne in citeriori, adeoque in vrbe viuens, iurisdictioni eorum foret obnoxius, tum vt ostenderet, se tamen oculos aduersariorum non defugere, sed vitae reliquo de ignorantia inuisae cohortis triumphare.* Obiit tandem profundissimi ingenii philosophus anno cIoCCXCIV, aetatis circiter LXXVIII, multosque reliquit rarissimae eruditionis testes, libros subtilissima eruditione miroque iudicii acumine conscriptos. Ex quibus multos quidem in bibliotheca Franciscanorum in plebis tumultu sub initia reformationis flammis combusta igne consumtos fuisse, WOODIVS ^o testatur, superesse tamen complures in bibliothecis Angliae ex OVDINI ^p recensione patet, qui diligenter forulos bibliothecarum Angliae excussit. Inter ea scripta non modo plurima sunt, quae ad naturalem philosophiam, ad chemiam, ad astrologiam et ad medicinam pertinent, sed et quae argumentum metaphysicum et morale exhibent, *de quatuor vniuersalibus causis totius ignorantiae humanae, de sapientia perfecta, de morali philosophia, tractatus varii de sapientia diuina, ostendentes quomodo mathesis etc. theologiae inseruiant: syncategoremata, de ente et essentia, de signis et fallaciis, de impedimentis sapientiae etc.* ex quibus patet, non more seculi sui philosophiam in inutilibus speculationibus Baconum quaesiuisse, sed praeter naturae artisque culturam, animo quoque emendando consilium adhibuisse. In quibus Graecos Latinos, et Arabes philosophos eum consuluisse, ex iis, quae edita sunt, verisimili coniectura itatui potest.

*Aegidius de
Columna.*

§. XXIV. Magnum quoque nomen inter philosophos et theologos Scholasticos secundae aetatis obtinuit AEGIDIUS DE COLYMNA, Eremita Augustinianus, cuius ordinis historiae scriptores eum

k) l. c. Est tamen, quod merito in Bacono culpes, nempe superstitionem in amore astrologiae demonstratam, conf. BAYLE l. c. not. D.

l) WADDINGVS l. c. ad h. a. num. 26.

m) p. 648.

n) l. c. p. 128.

o) l. c. conf. MORHOF. l. c. T. I. L. I. c. 5. §. 26. p. 39.

p) l. c. Obseruandae tamen cautelae a CAEVO l. c. datae de incertitudine scriptorum Baconi.

eum indictum non praetermiserunt ¹. Is Romae genitus est ex splendida et illustri Columnensium stirpe. In ipsa iuuentute Eremitarum S. Augustini ordinem suscepit, postquam in vrbe patria prima literarum tyrocinia posuisset. Tum, more seculi Parisios missus Thomam Aquinatem et Augustinum Triumphum, sui ordinis vtrum tunc celeberrimum ² praeceptorem habuit; illumque tanto cum Bonaventura amore complexus est, vt eius quoque defensionem contra Guilelmum Lamarensem Oxoniensem theologum ³ susciperet, edito *Defensorio seu correctorio librorum S. Thomae, contra Guilelmi Lamarensis Thomamastigis corruptorium*. Horum vero praeceptorum institutione ordinisque, quem susceperat, veneratione, quam sibi quoque morum grauitate vindicabat, mature summam auctoritatem famamque insignem consequutus est, adeo vt a variis academiis et principibus eius copia expeteretur. Rogatus tamen a Philippo III audace, Galliae rege, vt filii Philippi pulchri educationem literariam susciperet, in Galliam concessit, grauissimoque muneri humeros supposuit, et regii iuuenis animum formandum accepit. Quo in negotio quomodo versatus sit, ex libro quem tum scripsit *de regimine principum* ⁴, disci potest; quem valde laudat MORLIERIVS ⁵, testatus magnum in eo iudicii in arcana imperii penetrantis acumen deprehendi, scateretque monitis et praeceptis vtilissimis de prudentia regnandi. Quod quidem facile credimus, fatemur tamen, aurem nobis vellicare, quod laudatus vir doctus addit, nunquam eum obliuisci ita loqui, vt et Christianum, et hominem sui ordinis et conditionis deceat. Ex hoc enim non inepta coniectura colligimus, ita eum imperandi axiomata formasse et instillasse principi regio, vt salua inde emergeret cresceretque cleri Ecclesiastici auctoritas. Qua de re tamen certum quid statuatur, qui libellum longe rarissimum ⁶ ipsi legerunt. Sane magnam eius famam fuisse, ex eo conspicimus, quia meruit in Hebraeam linguam transferri ⁷. Hac vero occasione literas quoque sacras et philosophiam diu magna cum laude docuit in academia Parisiensi, tanti habitus, vt doctoris fundatissimi appellatione honoraretur ⁸, et in capitulo Augustinianorum generali decerneretur, vbique doctrinam eius methodumque sequendam et recipendam esse. Nec diminutus hic ordinis sui erga illum beneuo-

q) THOMAS GRATIANVS de script. Ord. Eremit. CORNELIVS CVRTIVS in Elogiis virorum illustrium Ordinis Eremit. S. Augustini, p. 61. IOSEPH. PAMPHILVS in Chronico Ordinis Eremitarum Augustini, PHILIPPVS ELSSIVS in Encoiniasticis Augustiniano p. 15. ad di possunt PROSP. MANDOSIVS Bibl. Rom. Cent. III. p. 145. ANGELVS ROCCA Comm. ad Aegidii Qq. in L. II. Sententiarum, et scriptores Hist. Literariae Ecclesiasticae ad annum 1316. BVLAEVS Hist. Acad. Paris. T. III. p. 671. multi- que alii.

r) Augustinus Triumphus, Anconitanus Ord. Augustin. legationibus variis et officiis Carolo et

Roberto regibus Siciliae praestitis insignis obiti archiepiscopus Nazarethus Neapoli 1328. vid. CVRTIVS l. c. p. 129. ELSSIVS l. c. p. 89. FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. I. p. 403. q.

s) Fuit Ord. Minorum, vid. TRITHEM. c. 487. OVDINVS T. III. p. 618. FABRIC. T. III. p. 445.

t) Prodiit Romae 1482. Venet. 1498. non vero 1598. vt habet CAVEVS l. c.

u) Essais de literature T. II. p. 189.

x) Vid. Cl. VOGTIVS Car. libr. rar. p. 9.

y) Conf. B. 10. CHR. WOLF. Bibl. Hebr. T. III. p. 1206.

z) Dicitur etiam theologorum princeps. MIBLAEVS in AuGAR. p. 73.

benevolentiae atque fiduciae affectus est, unde factum, ut an. **CLXXXIII** in comitiis Ordinis generalibus communi eligentium suffragio Prior Generalis Ordinis illius renuntiaretur: qua tamen dignitate post triennium se iterum abdicavit, ut eo liberius philosophiae et theologiae vacare posset. Quod tanta felicitate praestitit, ut si fides **MIRAEO**^a, *Regem Angliae sibi deuinciret commentario*^b illo, quem in libros Aristotelis scripsit, ut huic uni lucubrationi debeantur quodammodo monasteria quae in Britannia olim plurima Augustiniani possiderunt. Sic Guidonem quoque Flandriae comitem sibi conciliauit, cum filio eius roganti *Libros elenchorum sophisticorum* explicaret, ut, quod ille addit, *huic etiam scripto acceptum referri possit monasterium Gandauense, quod Borburis illa aetate suo in fundo erexerunt.* Quam regum principumque liberalitatem summamque erga Aristotelis philosophiam, et imprimis logicam, benevolentiam merito quidem mirandam, et stupendam esse putamus, quod his tricis et speculationibus detenta fuerint regia ingenia: ita vero omnino euenire debuisse statuendum est, cum omnis eruditionis tinctura, quam principes affectabant, ab hominibus Ecclesiasticis et eorum iudicio hauriri deberet, qui in illis nugis consenuerunt, aliosque ad modulum suum formarunt. Sed et apud Bonifacium VIII gratiosus fuit, eo quod illius electionem post Coelestini resignationem, contra quosdam principes, utramque improbantes edito tractatu *de renuntiatione papae*, confirmasset^c. Quod insigne beneficium beneficio redimendum esse ratus papa eum Brituricensem archiepiscopum anno **CLXXXVI** constituit^d, Philippo Pulchro probante et cooperante. Et cardinalem quoque enunciaffet pontifex Romanus, nisi intercessisset mors eius, successor vero eius Clemens V, ideo tardaret, quod Galliae proceres Aegidii apologia pro Bonifacio offensi, ei in curia Romana valde aduersarentur^e. Tandem studiis ac laboribus exhaustus Auenione anno **CLXXXVI**, decessit, Lutetiamque, ut in testamenti tabulis mandauerat, in aede Augustiniana conditus est, addito tumulo hoc elogio^f: *Hic iacet aula morum, vitae munditia, archiphilosophiae Aristotelis perspicacissimus commentator, clavis et doctor theologiae, lux in lucem reducens dubia Fr. Aegidius de Roma, Ordinis F. F. Eremitarum S. Augustini Archiepiscopus Bituricensis, qui obiit anno domini **CLXXXVI**, die **XXII** mensis Decembris;* Bibliothecam autem suam monasterio huic reliquit. Ex hoc vero eius epitaphio, quod illis, qui nasum habent,

a) In Auctar. p. 73.

b) Prodiit sub tit. *Comm. in Aristotelis libros de anima ad Eduardum Angliae regem Venet.* 1501.

c) Historiam totius rei narrat **FR. PAGIVS** Breuiar. chronol. gest. pontif. Rom. Tom. III. p. 495 seqq.

d) **SAMMARTHANI** Gall. Christ. T. I. p. 179. seqq.

e) Longas istas lites vide enarratas apud **EVN-**

DEM I. c. T. IV. p. 20. seqq. receptum esse in cardinalium numerum, sed non renunciatum quibusdam visum; vid. **LVD. DATICHVS** Hist. Cardin. T. I. p. 372.

f) Commentatus quoque est in Alpharabium. Proprie itaque non pertinet in catalogum Peripateticorum apud **IONSIUM** de Hist. phil. script. L. IV. p. 340. et **FABRICIUM** Bibl. Graec. Vol. II. 300. alias reliqui quoque Scholastici commentatores eundem locum inerent.

bent, faciem philosophiae hoc tempore prodere potest, constat, eum in philosophia Aristotelico - Scholastica suo tempore parem vix habuisse. Caue tamen, putes, eum genuini Peripateticismi factorem fuisse: ex scriptis enim eius metaphysicis et quaestionibus quodlibeticis liquet, methodum Arabicam Scholasticam eum vbique fuisse sequutum. Hinc videas magno quidem acumine et subtilitate quaestiones inutiles miscuisse, et obscurissimis disputationibus ingenium demonstrare voluisse. His accessit stilus inelegans, rudis et squalidus, qualem tunc decere Scholam inepti philosophi putabant, credentes res ornari non posse, contentas doceri. Ex his vero de meritis eius in philosophiam iudicari potest, de quibus haec nobis narrat MORHOVIUS: *Non potui saepe sine risu legere, quae Aegidius Romanus, inter Scholasticos illos non e postremis, in doctrina physica sua molitur. Deus bone, quot hic de materia prima formis et priuatione futiles et inanes leguntur controuersiae, in quibus adeo sudat homo ille, diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis, ut in ista rerum et cogitationum perplexitate, quid sibi velit, non capiat.* Tacendum vero hoc loco quoque non est, scripsisse Aegidium in GVIDONIS DE CAVALCANTE^b, philosophi Hetrusci Odami Italicae de *amore terrestri* commentarium Italica lingua, quem in hoc genere primum fuisse viri docti contendunt.

§. XXV. Omnium tamen famam subtilitate et acumine quibusdam ^{Ioannes Duns Scotus.} Scholasticae philosophiae sectatoribus superasse visus est IOANNES DVNS SCOTVSⁱ, qui in harum tricarum *περιεργια* culturaque spinetorum, licet aculeatorum, supra modum diligenti similem non habuit^h, in Scholasticae philosophiae historia vel ideo diligenter notandus, quia peculiarem sectam genuit, quae ab eo Scotistica nominata est. De patria eius incerta est virorum doctorum sententia. Illum eum sibi praeter Anglos et Scoti et Hiberni vindicant. Labbeo Scotus dicitur ex vico Duns octo mille passibus ab Anglia distante oriundus. WADDINGO^l, Cauello, Arturo aliisque Hibernus est, Duni in Ultonia natus. Melioribus tamen coaetaneorum scriptorum testimoniis edocti nouimus, immo ipsa inscriptione librorum nonnullorum inter msc. quae nomen et patriam et locum natalem exhibent, conuincimur, fuisse natione Anglum Dunstonae in parochia Emildonenfi prope Alnwicum in Northumbria natum. Quam opinionem cum Baleo, Cambdeno, WHAR-

TONO

g) Polyhist. Lit. T. II. L. II. P. I. c. 13. §. 1. p. 230.

h) Eminuit in dialectica, sed impietatis suspectus fuit. Floruit Sec. XIII. Videndus de eo P. BAYLE Dict. T. II. Art. Caualcante not. D. p. 109.

i) Videndi de eo praeter TRITHEMIVM de S. E. c. 416. p. 126. scriptores historiae lite-

rariae Anglicae LELANDVS c. 315. BALEVS Cent. IV. c. 82. PITSEVS p. 390. MACKENZIE de vitis Scotorum script. T. I. p. 215. et scriptores H. L. E. ad ann. 1301.

k) Hinc dictus doctor subtilis.

l) Biblioth. Ord. Minor. p. 203. Annal. Ord. Min. T. III. ad ann. 1308. et in vita Operibus eius praemissa.

TONO^m, FABRICIOⁿ aliisque reliquis praeferendam esse censemus. Iuuenis adhuc Minoritarum Nouocastrensi familiae adscriptus est, et ab iis ad haurienda literarum et praecipue philosophiae praecepta Oxonium missus^o. Ibi in collegio Mertonensi eruditionis femina concepit, omnesque eius partes peruagatus, non philosophiam modo Scholasticam, sed ius quoque vtrumque, et mathematicas disciplinas tanta felicitate didicit, ut condiscipulos omnes longe post se relinqueret, et eruditio eius vbique maximis laudibus celebraretur. Quae doctrinae excellentia tanto pere eum in aula regis Angliae commendauit, ut euocato ex Oxoniensi Schola ad Parisiensem Cathedram Guilelmo Varrone vel Guarrone, viro in theologia et philosophia Scholastica celebratissimo^p, cui ideo fundati doctoris nomen haesit, quemque noster cum Alexandro Halensi Anglico, ut volunt nonnulli^q, aliis negantibus^r praeceptorem habuit, in theologiae docendae munere ipsi sufficeretur. Ibi ingenii subtilitate, qua mirum in modum excelebat, tantam sibi eruditionis opinionem comparauit, ut innumera fere auditorum turba ad eum conflueret: suntque, qui triginta plusquam scholarium millia ad eum audiendum Oxonium conuolasse perhibent^s. Ita explicatis sententiis a superioribus Lutetiam missus est ad capiendos summos in theologia honores, anno MDCCIV, et triennio post in comitiis Tolosanis a suo ordine Regens creatus, et Parisiensi simul Scholae sacrarum literarum doctor datus est. In qua cum haecenus Bonauentura et Thomas Aquinas post Lombardum, suis commentationibus iuuentuti viam in sacrae doctrinae studio ostendissent, horumque libri fuissent explicati, eorum gloriam ingenii subtilissimi praestantia superandam, sicque nouam sibi celebritatem acquirendam ratus, adhibitis praecisionum, distinctionum, terminorumque nouorum inauditis commentis, variare doctrinae *τύπον*, et accuratius atque diligentius de dogmatibus theologicis et philosophicis disputare coepit. Id quod praecipue in articulo de efficacia gratiae, concursuque liberi arbitrii eiusque viribus factum, in quo cum pressius Augustinum, more tunc in Ecclesia recepto, secutus esset Thomas, Scotus Aristotelicae philosophiae insistendum ratus, quae viribus humanis valde fauet, a Thomae doctrina discessum fecit, sicque duas illas Thomistarum et Scotistarum^t factiones genuit, quarum nomina hodiernum inter theologiae Scholasticae fautores in nonnullis Romanae Ecclesiae Scholis personant. Ita vero, qui fructus fuit scholasticae philosophiae pessimus, Pelagianismo, iam ab ipsis huius philosophiae natalibus in Ecclesia serpenti porta aperta est pa-

m) App. ad CAUEM Hist. Lit. Script. Eccl. pag. 2.

n) Biblioth. Lat. med. T. IV. p. 407.

o) WADDINGVS II. cc.

p) Vocatur etiam Verus, Varrilio, Varto de Anglia. Vid. TRITHEMIUS de S. E. c. 488. p. 129. WADDINGVS pag. 157. OVDINVS

T. III. p. 567. FABRICIUS Bibl. Lat. med. T. III. p. 509.

q) TRITHEMIUS l. c.

r) Qui nempe Scotum aet. 34 vel 43 obiisse dicunt, Halensem 1245 mortuum eius praecceptorem dicere non possunt. Sed incertus est annus natalis Scoti.

s) Vid. WHARTON, l. c.

t) Vid. PAGI Crit. Anti-Baron. ad ann. 1290. n. II.

tentissima: id quod viderunt detestatique sunt viri quidam cordati et perspicaces, inter quos imprimis THOMAS BRADWARDINVS, theologus et philosophus Angliae profundus scriptis libris tribus *de causa Dei et de veritate caussarum contra Pelagianos*, vigenti Pelagianismo se opposuit *. Sunt quoque, qui opinantur, Scoto obstetricante inauditum antea in Ecclesia dogma de immaculata B. Virginis conceptione primum propalari coepisse, publiceque fuisse ex cathedra traditum, idque solenni habita disputatione, ducentis ordine prolatis argumentis Ioannem probatum iuisse: tantumque potuisse viri doctissimi famam apud academicos Parisienses, vt in sententiam eius pedibus manibusque transfirent, festumque diem immaculatae B. V. conceptioni sacrum instituerent, neue quis, nisi eiusdem opinionis sectarius ad gradus Scholasticosmitteretur edicto cauerent *. Id quod tamen negant alii, Scotum contendentes, hoc dogma problematicum tantum proposuisse, decretumque hoc academiae, demum post Concilium Basileense anno c15ccccxciv vulgatum esse *. Qua de re cum hoc loco disquiri institutum prohibeat, in annalibus Ecclesiasticis dispiciendum est, videndique post PAVLVM SARPIVM *, FRID. VLRIC. CALIXTVS * et NATALIS ALEXANDER ^b. Anno c15cccviii a Gondisaluo Minoritarum Generali Coloniam ad docendam theologiam missus est. Vbi cum summa eius esset expectatio, solenni pompa ei obuiam procedente magnifice exceptus est. Diu tamen Coloniensi Scholae hoc doctore frui non licuit, mature enim apoplexia, vel vt alii volunt epilepsia vel lethargo correptus, et festinato nimis funere elatus viuus sepultus esse dicitur. Id quod tamen pro fabula habent post A. MIRAEVM ^c, L. WAD-DINGVS ^d, L. ELL. DVFINIVS ^e alique ^f, qui hoc fabulosum mortis genus ei affinxisse volunt Paulum Iouium; non enim vllam esse

§ M 2

eius

u) De Thoma Bradwardino, viro in theologia, philosophia et mathesi exercitissimo, quem Dominicanis adscribit ALTAMIRA Bibl. Praed. p. 133. Franciscanis DVFINIVS et OVBIVS T. III. p. 333. qui tamen ipse retractat; neutri forte Ordini adscribendus, doctoris profundi titulum meruit, Vid. WHARTON. ad CAVEVM p. 32. Archiepiscopus Cantuariensis consecratus paulo post anno 1349. obiit, vid. INKM Angl. sacr. T. I. p. 119. Valde is inualescenti Pelagianismo ingemuit, conquestus totum mundum post Pelagium abiisse; ita vero contra eum disputat, vt tantum non in alterum extremum delabatur, Id quod ex sententis XXXVI, ad calcem operis ab HENRICO SAVILIO Londini 1618. fol. editi patet, ex quo repetit FABRICIVS Bibl. Lat. med. T. I. p. 732. Ubi enim inter alia statuit. „Nullam rem existere, nisi Deo ipsam immediate per se et proprie conseruante inesse, omnem rem factam secundum substantiam suam fieri immediate a Deo, nullam voluntatem Dei a posterioribus volutis suis causari: omnem actionem voluntatis creatae secundum essentiam ipsam actus fieri ab ipsa et a Deo eundem pari-

ter coagente voluntatem diuinam praecedere naturaliter in agendo vt dominam, creatam subsequi naturali ordine vt ancillam Deum praevellere, id est, prius naturaliter velle, seu prius voluisse hoc vel illud praesens vel futurum, nec esse, nec fuisse in libera contradictionis hominis potestate etc.“ Ceterum ex eius disputatione patet, legisse eum Graecorum et Arabum scripta, sed in versionibus, criticae autem artis ignarum fuisse. Saepe enim prouocat ad opera veterum suppositicia, e. g. Aristotelem de secretis secretorum.

x) WHARTON. l. c.

y) DVFIN. Nou. Bibl. Script. Eccles. T. XI. pag. 3.

z) Hist. concil. Trident. L. II. p. m. 122.

a) Hist. dogm. de immac. conceptione B. Virginis p. 90. seqq.

b) H. E. T. VII. p. 150. seqq.

c) In Auctar. p. 75.

d) loc. cit.

e) loc. cit.

f) Conf. CRENIVS Animadu. philol. et hist. P. III. c. 3. §. 10. p. 134. seqq.

eius Coloniae memoriam in archiuis monasterii, aut in epitaphiis variis monumento appensis ^a. Quidam annum aetatis XXXIV non superasse, alii XLIII decessisse contendunt, nonnulli LXIII attigisse statuunt, natalis enim incertus est. Scripsit plurima vir diligentissimus, non theologica modo, sed et philosophica, et imprimis logica, physica et metaphysica Aristotelis illustrare conatus est, quae eius scripta Tomis XII comprehensa auspiciis Ministri generalis Ordinis Io. Baptistae a Campanea edidit LVCAS WADDINGVS ^b. In eis tantam ingenii subtilitatem, et praecisionum atque distinctionum humani intellectus aciem tantum non effugientium fertilitatem ostendit, ut dignus visus sit multis, qui omnibus philosophis praeferretur, et inter argutos philosophos quidam Deus dici videretur ^c, qualia elogia videtis apud THOMAM POPE-BLOUNT ^d. Quam obscurissimi et vanissimi philosophi admirationem in ipsa quoque Anglia, post Bacones et Hobbefios adhuc viguisse, ex exemplo in fine paginae adiecto ^e, discite Lector et obstupescite. Nihil enim praestitisse philosophum reuera quidem supra modum acutum et infinitis disputationibus portam aperientem, sed nugis tricisque totum detentum, quo vel mediocriter philosophia iuvari queat, infelici vero quaestionum infinitarum farragine, conceptuum abstractissimorum fictionibus, distinctionum sine fundamento excogitarum cumulo, ancipitique disputandi genere Scepticismum, iam in orbe philosophico inualescentem in sede regia collocasse, ac inanissimarum, lictularum, sectarumque vanissimarum fontes aperuisse, librorum eius testatur inspectio, et experientia testis est omni exceptione maior. Vnde non inuiti BALEI ^m subscribimus iudicio, cui audit *portentus artifex ac litigiorum patriarcha, qui imposturarum labyrinthos in-*

g) Iani Vitalis Panormitani epitaphium Scoto positum exhibet LABBEVS Theol. epitaph. P. VII. p. 285. Elegans est I. DVFORTE Stomat. poëtic. p. 203.

*Hic inacet ambigua et subtili morte potenter
Doxor subtilis, qui pro dolor! ante sepultus
Quam defunctus erat, triste et miserabile dictu!
Quas, quot et ille scholas rexit? dubiumque reliquit,*

*Prima an Aquinati iam concedenda cathedra,
Laurea et Angelico sit debita summa magistro,
Cedere quas formas sollers! quas haecceitates:
Inter resque modosque o quam distinxit acute!
Qui tamen ipse adeo distinguere nouit, amici
Morbam a morte eius nondum distinguere norant.*

h) Lugdun. 1639. fol.

i) Ita PITSEVS, l. c.

k) Cent. celebr. auctor. p. 418.

l) Edidit IOANNES SANCYCIUS Norduocensis Londini 1672. 8. dialecticam ad mentem eximii magistri Ioannis Scoti doctoris subtilis Angli ex vniuersis eius operibus genuinis fideliter eruta et elucidata. Is in praefatione de Scoto inter alia multa ita: „Philosophiam sic excoluit, ut eius inuentor esse posset, nisi natam inuenisset,

„mysteria fidei ita scilicet, ut pene non crederent:
„Naturam Dei ita descripsit, quasi aspexisset, arcana providentiae, quasi penetrasset, angelorum
„attributa, quasi angelus esset, delicias alterius vitae, quasi praegustasset, paucis annis tantum multa scripsit, ut iis legendis vix vnus; intelligendis vix vnus sufficiat, scripturus plura, si scripsisset minus subtiliter. Tantas fuit Scoros vester subtilissimus. Eius proinde altissimarum speculationum lectione assidue assuescens, satur nunquam, tum ob expertam philosophiae abditissimae claritatem, tum ob insignem in resolendis aduersariorum dogmatibus modestiam, tum ob vehemens, quo ardebam, desiderium, Scorum vestrum immortalem, subitilium indicem Angliae suae furoque Oxonio vindicandi, fieri tandem posse existimaui, ut huius vestri Solis augustissimi collustratus radiis veritatis mentem securius pertingerem.“ Haec ille, in Academia Protestantium celeberrima, in qua, quicquid elegantiae veteris et recentioris florebat, tunc viguit. Et tamen censoriam scepticorum et cynicorum scilicet seueritatem exagitat. Ita difficile est nugis vbique expellere canes.

m) loc. cit.

genio Daedalino excogitavit, contendendi formulas novas verbis intricatis subtiliter adinuenit, et monstrifica conflictationum vocabula formavit, de suppositionibus, obligatoriis, insolubilibus, haecceitatibus, formalitatibus, modis intrinsicis, atque aliis sophistarum chimaeris. Quod qui negat, eum vel vnum *Quaestionum miscellanearum de formalitatibus* librumⁿ intueri oportet, vt conuincatur. Mirum itaque non est, ineluctabilem ei obiici obscuritatem, quam illi Scoti, siue thebrarum nomen peperisse, Sixtus Senensis perperam suspicatur, patria enim nostri Duns Graecis *σκότος* est^o. *Σκοτεινὸν* tamen nomen olim Heraclito datum meliori illi iure conuenire, in confesso est. Ioannem Scotum, Erigenam, de quo supra dictum, aliumque Ioannem Scotum SIGEBERTO GEMBLACENSIS^p memoratum cum Ioanne Dunstano siue Scoto, caue ne confundas^q.

§. XXVI. Praeter hos summos inter Scholasticos secundae aetatis philosophos, quos non immerito eorum patriarchas vocaueris, alii quoque vixere quam plurimi, nec ingenii acumine, nec philosophiae laude destituti, et in historia Scholasticae philosophiae non negligendi. Hos autem recensere omnes nec ob instituti nostri limites licet, nec ob ingratum laborem, ipsique Lectori taedio futurum lubet. Sunt tamen inter eos nonnulli, quos enarrare, ea, qua fieri potest breuitate, et quasi per lancem saturam, nostrae tractationis interest, ne horum virorum in historia philosophica aevi medii celebrium nomina quaerentibus hiulca atque manca appareat. Prae reliquis autem memorari merentur Simon Tornacensis, Petrus Aponensis, Robertus de Sorbona, Petrus de Tarrantaria, Guilelmus de Petra Alta, Guilelmus Durantes, Iacobus de Rauenna, Alexander ab Alexandria, Dinus de Garbo, Ioannes Parisiensis, Ioannes de Neapoli, Franciscus Mayro, Robertus Persecrator, Arnoldus de Villa Noua, Ioannes Bassolis, aliique in Germania quoque nostra inter Scholasticos eminentes.

§. XXVII. SIMONIS TORNACENSIS supra iam facta est mentio^r, cum fortunam Aristotelis in academia Parisiensi describeremus, monentes, vehementer illum ob philosophicas subtilitates doctoribus Parisiensibus modernis fuisse inuisum, et impietatis suspicionem ita incurrisse, vt fabula tandem fieret. Haec cum ex philosophica historica euicenda sit, paulo plenius eius historiam exponemus. Tornacensem eum dictum fuisse nonnulli volunt a patria, alii a munere canonici in Ecclesia Tornacensi, cum Thuruaio-Anglum faciant. In dialecticis artibusque liberalibus peritissimum fuisse, plurimosque in academia Parisiensi auditores habuisse, quod autem nimis Aristotelem sequeretur, a

M 3

non-

n) Tomo III. Opp.

o) FABRICIUS l. c.

p) De S. E. c. 65.

q) Conf. THOMASIVS Orig. hist. philos. et

eccles. p. 115. HANSCHE de Enchir. Platonico Sect. I. §. 8. p. 16. qui Cremonium ideo notat, et Kirchmannum, hunc vero praeter rem.

r) Sect. I. §. 6.

nonnullis haerefeos accusatum fuisse, HENRICVS GANDAVEN-
 SIS^s testatur, cuius verba supra attulimus. Nec haec verisimilitudine
 carent, et cum circumstantiis rerum in academia Parisiensi eo tempore
 gestarum omnino conueniunt. Quae vero a scriptoribus addi solent:
 adeo eum argutiis dialecticis confisum insaniuisse, vt quaecunque de my-
 steriis diuinis tradidisset vna die, altera se euerfurum promitteret, subito
 autem elinguem factum nominis sui oblitum fuisse, manifestasque impie-
 tatis poenas tulisse, ea ita comparata sunt, vt luculentum specimen sint,
 qua inuidia eo tempore atque calumniis a philosophorum vulgo viri do-
 cti supra reliquos eminentes onerati fuerint. Dabimus et MATTHAEI
 PARIENSIS et THOMAE CANTIPRATANI narrationes, vt ipse
 „ iudicium adhibere Lector queat. Prior haec narrat: „ Iphis quoque
 „ diebus quidam magister Parisiensis natione Francus nomine Simon,
 „ cognomento Churnai, ingenio capacissimus et memoria tenacissimus,
 „ cum per decennium scholas artium nobilissime rexisset, vtpote in triuio
 „ et quadriuo, in septem liberalibus artibus peritissimus, se contulit ad
 „ theologiam. In qua cum paucos annos desudasset, adeo profecit, quod
 „ dignissime cathedram ascendit magistralem. Legit igitur subtiliter val-
 „ de et subtilius disputauit, quaestiones difficillimas et inauditas soluendo et
 „ eleganter dilucidando. Tot habuit auditores, quot amplissimum pala-
 „ tium potuit continere. Vna igitur dierum, cum nimis profundis ra-
 „ tionibus in medium productis de Trinitate subtilissime disputasset, et
 „ dilata fuisset determinatio vsque in crastinum; omnes theologi Schola-
 „ res in ciuitate praemuniti ad audiendum tot quaestionum inextricabi-
 „ lium solutiones ad ipsius famosam scholam certatim et caeteruatim con-
 „ fluxerunt. Determinauit igitur magister omnes praefactas quaestio-
 „ nes, et quae videbantur omnibus inenodabiles, tam dilucide, tam ele-
 „ ganter, tam catholice, vt omnes auditores redderet stupefactos. Et
 „ post determinationem accesserunt quidam ipsius familiares, et ad
 „ discendum audiores, postulantes a magistro, vt eo dictante quaestiones
 „ literis commendarent. Dixerunt namque, indignum esse, et iactu-
 „ ram irrestaurabilem, si memoria tantae scientiae periret. Quibus ipse
 „ elatus, et maior se, sibi ait, oculis subleuatis: *O Iesule, Iesule, quan-*
 „ *tum in hac quaestione confirmaui legem tuam et exaltaui! Profecto si*
 „ *malignando et aduersando vellem, fortioribus rationibus et argumentis*
 „ *scirem illam infirmare, et deprimendo improbare.* Et hoc dicto elinguis
 „ penitus obmutuit non tantum mutus, sed idiota et ridiculose infatuatus,
 „ nec postea legit, vel determinauit, et factus est in sibilum et derisum omni-
 „ bus, qui hoc audiebant. Vir igitur intra biennium literas didicit cognosce-
 „ re, ab vltione aliquantulum mitigata a filio suo quodam diligenter edocente,
 „ vix potuit, pater noster et symbolum discere, retinere, et balbutiendo
 „ PRO-

s) De S. E. c. 24. p. 121.

s) Ad ann. 1201. p. 198. ex hoc recentiores ple-

rique reperunt laudari REIMMANNŌ Hist. Acheisani S. III. c. 3. §. 9. p. 342. seqq.

„pronuntiare. Hoc igitur miraculum multorum scholarium depresso
 „gantiam, et iactantiam refrœnauit. Haec vidit magister Nicolaus de
 „Fulii, vir magnae auctoritatis, qui postea episcopus Dunelmensis fa-
 „ctus fuit: ex cuius relatu et certo testimonio haec literis commendauit,
 „eodem episcopo suadente, ne vetustas tantum miraculum aboleret. Et
 „est sermo omni acceptione dignissimus.“ Longe aliter rem narrat CANT-
 „TIPRATANVS“, his verbis: „Magister Simon de Tornaco in theolo-
 „gia regabat, et erat excellens ille suo tempore: sed contra decentiam
 „talis officii, supra modum incontinens et superbus. Hic cum super
 „omnes doctores ciuitatis auditores haberet, et in schola coram omni-
 „bus de humilitate altissima doctrinae Christi quaestionem disputatione
 „praehabita determinaret, in fine tandem datus in reprobum sensum,
 „in execranda contra Christum blasphemiae verba prorupit: *Tres sunt,*
 „*inquit, qui mundum sectis suis et dogmatibus subiugarunt, Moyses,*
 „*Iesus, et Mahometus: Moyses primo Iudaicum populum infatuauit, se-*
 „*cundo Iesus Christus a suo nomine Christianos, tertio gentilem populum*
 „*Mahometus.* Nec mora, euerfis oculis, pro humana voce mugitum
 „emisit, et epilepsia statim elisus in terram, die tertio eiusdem morbi vin-
 „dictam accepit. Plaga ergo insanabili percussit eum omnipotens, et
 „omni scientia vsque ad prima literarum elementa priuauit. Et grauiori
 „quidem in anima cum hac plaga percussus est, cum vsque in diem mor-
 „tis suae quasi mutus comparatus est iumentis insipientibus, et in luxu-
 „riae foeditate permanfit. Et vide supremæ admirationis miraculum;
 „Alcidem fornicariam concubinam suam nominare poterat et sciebat,
 „Boetium vero de trinitate, qui iuxta eum ad spectaculum ponebatur,
 „quem olim cordetenus sciuerat, post inditam plagam, nec nominare
 „poterat, nec volebat.“ Habes Lector rei miraculosæ summumque
 monumentum prae se ferentis testes. Quos si recte examines, neutrum
 fide dignum deprehendes, sed fabulam hanc esse, a monachis inuidia ple-
 nis odioque contra professores ordinarios exardescensibus otioque suo
 abutentibus, excogitatam, manibus palpabis. Nam inter se commissos
 adeo discrepantes videmus, vt vnum eorum falsum scripsisse sit manife-
 stum. Nolumus in praesentia vtrumque conferre sigillatim cum altero*,
 breuitati studentes; facili labore id suscipiet Lector conuincendus, quam
 mire sibi contradicant, leuique narratione prodant, ex incerto rumore
 hanc fabulam se accepisse. Recte vero vtrique opponitur Henricus Gan-
 dauensis, qui cum Simonis Tornacensis inter reliquos theologiae pro-
 fessores mentionem fecisset, eumque haereseos accusatum fuisse dixisset,
 nihil horum meminit, rem tam memorabilem more suo, quo leuiora non
 intacta praetermisit, non taciturus, si reuera obtigisset, cum ad hoc ar-
 gumentum suum omnino pertinuisset. Idem de Trithemio iudicandum,
 qui cum facili alias fuerit in eiusmodi narratiunculis colligendis recipien-
 disque,

u) De Apibus L. II. c. 48. n. 5.

x) Praestitit id diligenter OVIDIUS T. III. p. 26.

disque, nihil de tam mirabili casu scriptum reliquit, cum tamen ipse quoque Simonem hunc ex nimio Aristotelis amore errasse diceret. Vtriusque vero scriptores, Henrici Gandauensis et Trithemii ^y, testimonio constat, eum ob errores ex philosophia gentili in sacra dogmata illatos vapulasse: ast nec Matthaeus Parisiensis, nec Cantipratanus, eorum mentionem faciunt, sed ille disceptatae in vtramque partem veritatis diuinae, hic accusati fraudis et imposturae Iesu Christi reum agit, ille superbiam, hic lasciuiam exprobrat, sic vt nulla in re eorum narratio vel inter se, vel cum aliis conspiret. Neque testes omni exceptione maiores sunt. Cantipratanus enim, vt innumeris nugis, fabulis et mendaciis librum suum repleuit, ita tam inconditum fabulae vultum confinxit, vt vel leuissima verisimilitudine careat. Quis enim, vt ceteras mendacis monachi ineptias taceamus, credet, professorem quendam theologiae publicum ausum fuisse in tanta discentium frequentia blasphemiam hanc eructare? Et quis non manibus palpat, impudentissimum apophthegma, quod monachorum audacia Friderico secundo iam perperam et per calumniam ~~tribuit~~, quodque variis viris doctis, qui fudes erant in oculis monachorum, ad affricandam iniuriam imputatum est ^z, occasionem illepidi mendacii exhibuisse? Quod vero ad Matthaeum Parisiensem attinet, ille quidem testem producit grauem, oculatum et auritum: verum nec hic quoque omni exceptione maior est, cum inter ceteros eius temporis omnes, eos praecipue, qui Simonem commemorarunt, vnus tam miraculosae vindictae diuinae exemplum attulerit; quod tamen alios omnes silentio data opera praetermisisse, vel ignorauisse, cum in tanta auditorum frequentia acciderit, verisimile haud est. Fieri autem potuit, vt, quod non inepte OVDINVS ^a coniiicit, Nicolaus fuerit deceptus a mendace quodam nugatore, qui cum eum ad stupenda eiusmodi credenda ~~facilem~~ et promptum videret, hanc ipsi fabulam in prandii ~~fortasse~~ ab illo accepti solutionem porrexerit et narrauerit. Quocumque vero pacto hoc se habeat, sane vnus in re tam famosa et publica testimonium reliquis tacentibus ad faciendam fidem non sufficit. Longe vero verisimilior erit fabulae totius origo, si ad circumstantias temporum attendamus, quibus vixit Simon, et haereseos accusatus est, obseruemusque vtrumque ~~testem~~ Nicolaum de Fulii et Thomam Cantipratanum fuisse ex clericorum grege, et hunc quidem monachum mendicantem. Ex supra narratis ~~autem memoria~~ repetendum est, mox a conditorum mendicantium Dominici et Francisci Ordinum tempore cum monachi in publica parochorum professorumque munera audivis inuolassent, graues inter illos atque hos inimicitias et odia intercessisse, et imprimis facultatem theologiam manibus pedibusque recalcitrassent; mendicantes fratres autem et suorum, maxime Thomae Aquinatis et Bonauenturae auctoritate, et libris editis, et accusatio-

nibus

y) c. 467. p. 116.

z) Vid. DE LA MONNOYE Diff. de tribus impostoribus Menagian. T. IV. p. 379.

a) loc. cit.

nibus atque haereticis illis se opposuisse, ut Guilelmi de S. Amore et collegarum exemplo supra demonstratum est, et manifesto testimonio loquitur academiae Parisiensis historia. Circa haec autem tempora vixisse Simonem Tornacensem, et summa auctoritate cathedram Parisiensem theologicam obtinuisse, tum ex Trithemio colligimus, qui eum inter Albertum M. et Thomam Aquinatem collocat; tum ex Matthaeo Parisiensi, et Bulaeo discimus, qui ad annum 1200 Simonem Tornacensem referunt, qui cum multis annos Parisiis ante haec fata funesta docuerit, incidit tempus eorum in eos annos, quibus magno strepitu surrexere Dominicus et Franciscus Assisius. Id quod longe verisimillimum facit, hanc calumniae notam Simoni a fratribus mendicantibus, quorum falcem in alienam messem immisissam detestabatur et refrenari cupiebat, fuisse iniustam. In qua coniectura valde confirmamur, ab Henrico Gandavensi; qui Simonem ait a modernis nonnullis haereseos argui. Modernos autem hos homines nosque theologiae doctores monachos esse, veteranis professoribus oppositos constat. Haeresim itaque qui obicere Simoni ausi sunt, talia quoque ei imputare crimina, hasque mendaces fabulas cudere sustinuisse, quis non credat, infrenis licentiae et impudentiae huius hominum generis ea aetate non ignarus? Ast ex hoc grege illi testes quoque sunt, qui invidiam et calumniam a suis traditam in suis scriptis propagauerunt. Id quod eo facilius fieri potuit, quo magis aevo medio solenne fuit confictis miraculis τὸ θαυμαστόν affectare, hisque et similibus mendaciis Ordinum Sacrorum, tum non sine magna ceterorum indignatione et invidia exortorum auctoritati succurrere, sicque plebis venerationem aucupari. Neque tamen omnem hanc narrationem meram fabulam esse putamus, sed quasdam, quae acciderunt, circumstantias veras occasionem lepidi commenti confingendi dedisse coniecimus. Nempe fieri omnino potuit, ut theologus hic post lectionem in frequenti auditorum conspectu ἀπεπληξία correptus corruerit, diuque memoria vel prorsus caruerit, vel obliuionem tamen plerorumque contraxerit. Quod cum naturali morbi effectū euenisset, ut multis viris piis doctisque accidit, fauentissimam occasionem arripuerunt aduersarii professorum, mendicantes fratres, qui eos haereseos accusabant, et de aliis et melioribus doctoribus dispiciendum esse clamabant, statuendi, iusta Dei vindicta obestitas impietates Simonem hanc plagam tetigisse. In qua tamen calumnia cum veritas nulla esset, variari quoque insigniter mendaciam oportuit: Quod eo minus curabant homines impudentissimi, quo magis ad id modo respiciebant, ut conculcata professorum ordinario- rum auctoritate et fama prorsus prostrata populo persuaderent, meliores doctores atque ὁρθόδοξοτέτους quaerendos esse, quos non nisi in tam piis sodalitiis inueniri posse statuebant. Quod ut magna probabilitate se commendat, ita rationem quoque pandit, qui fieri potuerit, ut ipse forte Nicolaus de Fulii praefens subitanam Simonis correptionem vulgari

audiuerit ^b. Rumori enim de tam repentino casu per urbem disseminato, quem diuinæ vindictæ in hominem haereticum adscribebant pii monachi iuuenem studiorum causa in vrbe versantem fidem non examinatis rerum circumstantiis adhibuisse, omnino probabile; adeoque testimonium eius nihil probat, vbi etiam non statuimus, ab alio narrante deceptum fuisse. Hanc itaque fabulam, quæ luculentum inuidiæ theologicæ, et præcipue monachali exemplum exhibet, merito ex ecclesiastica et philosophica historia expungimus. Idem post alios fecit OVDINVS.

*Petrus de
Apono.*

§. XXVIII. Medicinae pariter atque philosophiæ laude commendatissimum se seculo XIII fecit PETRVS DE APONO, siue ABANO, cuius literariam historiam prius valde neglectam solaque magiæ accusatione infamatam diligenter illustrauit cel. HEVMANNVS ^c. Natus est Abani, vico agri Patauini anno MCCCLIII ^d, patrem habuit notarium, qui filium studiis addixit eorumque excolendorum gratia Parisios misit, vt philosophiæ artisque salutaris mysteria pernosceret. Id quod tanta felicitate ab eo factum est, vt in vtraque facultate lauream consequeretur ^e. Quo axioma decoratus primo quidem Parisiis et tum in Italiam reuersus Patauii philosophiam docuit et medicinam, ducibus potissimum in naturali salutarique scientia vsus Aristotele, Hippocrate et Galeno. Quas cum Graece loquentes non intelligeret, animum Graecæ linguæ addiscendæ adiecit, et ad felicius assequendam Graecam literaturam iter Constantinopolin ingressus est ^f. Redux vero his quoque præfidiis instructus ad continuandum docendi munus summa felicitate accessit, discipulosque plurimos habuit. Valde vero huius viri historia fabulis commaculata est. Sunt, qui tradant, nunquam vocatum valetudinis curandæ gratia ad aegros extra urbem prodiisse, nisi constituto in diem stipendio L. coronatorum, et cum ad Honorium IV P. M. aliquando aegrotantem accerferetur, pactum prius esse singulis diebus fostri loco CCCC coronatos ^g. Ast hi Thaddaeum Florentinum tantum arti suæ apud Honorium papam pretium statuentem cum Petro Aponensi confundunt. Plerique autem inter superstitionis patronos et magiæ impuræ cultores eum referunt, et mira artis magiæ specimina de eo narrant, e. g. habuisse septem spiritus familiares in vitro conclusos, a quibus septem artes liberales didicerit, potuisse pecuniam erogatam reuocare in marsu-

b) Ait quidem Parisiensis, Nicolæum fuisse testem oculatum, sed ipsius narratio nihil aliud euincit, nisi, vidisse se eum lingua et memoria destitutum; nam ipsum apoplexiæ insultum factum esse coram familiarioribus tantum, et intima admissionis discipulis, nec totam auditorum frequentiam eum vidisse, ipse non negat. Potuit itaque effectum quidem intueri, causam autem per calumniam, et rumorem tantum cognoscere Nicolæum.

c) Act. philos. Vol. II, p. 69. conferendi tamen praeter Bibliothecarum medicarum scriptores IAC.

PHIL. TOMASINVS in Elogiis p. 21. vbi eius imago occurrit; SCARDEONIVS de clar. Patav. L. II. c. 9. p. 200. NIC. COMENVS PAPADOPOLI Hist. gymnas. Patav. T. I. p. 278. NICERON. Memor. literar. T. XXVI. p. 313.

d) Ita ipse Concil. different. XLIX. conf. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. V. p. 715.

e) SCHEDELIVS Chron. Norimb. p. 224. NAVDAEVS Antiq. Scholæ med. Paris. p. 44. BAYLE Dict. T. I. Art. Apono not. A. p. 269.

f) Ipse in Praef. comm. in Aristot.

g) MERCKLIN. Linden. renou. p. 878.

marfupium; fcripfilfeque libros tres de arte magica. His adiciunt, qui peffimarum artium magiftrum Aponenfem fuiife volunt: anno aetatis octogefimo magiae, facinorumque accufatum, lite quidem pendente deoefliffe ex vita, neque tamen fic iudicum manibus elapfum efle, qui effigiei fupplicium decreuerint, vt in foro Patauino flammis vltricibus traderetur; ipfum quoque corpus ex inquisitionis mandato exhumandum igneque delendum fuiife, fed furripuiife cadauer huic feueritati furtiuam amicorum pietatem et induftriam^b. Efle vero has narratiunculas referendas inter fabellas aeui medi, ad cudendum impingendumque viris doctis et naturae arcanorum fupra vulgi captum gnaris magiae crimen tam proni, vt aliquot iam exemplis vidimus, facile credi poteft N A V D A E Oⁱ, doctè et operofe id probanti quoque Petro apologiam dicenti: nam fi fallacem et nugacem feculi ineptientis et in naturalibus coecutientis famam excipias, nihil ad probandam tanti viri infamiam afferri folidum poteft. Sufficit publicum Patauinorum procerum testimonium, defuncti ftatuae lapideae in vna portarum praetorii Patauini fubfcriptum, quod et accufationis occafionem, et accufati innocentiam his verbis in clariffima luce ponit: *Petrus Aponus Patauinus, philofophiae medicinaeque fcientiffimus, ob idque conciliatoris cognomen adeptus: aftrologiae vero ita peritus, vt in magiae fufpicionem inciderit, falfoque de haerefi poftulatus abfolutus fuerit.* Ex quibus de TRITHEMII^k iudicio fententia ferenda, cui audit *vir in feccularibus literis ftudiofus et eruditus, philofophus infignis, et medicus celeberrimae opinionis, ingenio fubtilis, et multarum linguarum notitia clarus, qui multa fertur tam in philofophia quam in medicina opufcula lucubrafle, quibus memoriam fui nominis ad pofteros tranfmifit.* Sunt autem, qui fcribant, eum magum fuiife, et multa per eam fupersitiofam artem mira oftendiffe, quod an verum fit, affirmare non aufim, quippe qui nihil certi fuper eo nouerim. Nihil enim de illius opufculis me vel legiffe recolo, vel ufquam vidiffe. Anfan vero fufpicioni, vt eft in infcriptione, dedit ineptus aftrologiae iudiciariae amor, qui in plerisque regnauit, qui hoc tempore philofophiam Lycei naturalem excoluerunt. Id quod mirandum non eft, cum et ipfum fyftema phyfiologicum Aristotelis huic arti vaniffimae faueat, in quo omnia ad intelligentias fphaerarum praefides et moderatores reuocantur; et hi viri docti, praecipue Aponenfis, phyficam, quam a fuae nationis hominibus difcere non poterant, a Saracenis plerumque hauferrunt; quos in hoc pseudo-philofophiae genere infaniuiife fuo loco oftendimus. Talem autem Aponenfem fuiife, et laudata teftatur infcriptio, et libri loquuntur, interque eos *Aftrolabium planum*^l, et alia docent monumenta, hodienuum obuia. Narrat enim CL. NICOLAUS COMNENVS PAPADOPOLI^m, effinxiffe eum plusquam quadringentas

5 N 2

imagi-

h) Vid. NAVDAEVVS Apolog. Magiae accular. c. 14. p. m. 271. feqq.

i) l. c. p. 274. feq.

k) c. 556. p. 135.

l) Vid. FABRIC. Bibl. Lat. med. T. V. p. 717.

m) l. c. Tom. I. p. 279.

imagines diuersarum rerum, artium operarumque, fitas sub duodecim figuris Zodiaci et planetis septem ac duodecim mensibus, easque omnes pingendas curauisse in foro seu aula maxima iuris, aedificio Patauii celeberrimo, quo nihil tota Italia magnificentius extet. Sed locupletissimus testis est *Conciliator* eius, hypothesesque astrologicae in eo contentae, quas MANTUANVSⁿ⁾ quoque ex eo notat: *Vitam humanam modo breuiari, modo produci, pro vario cursu et dispositione coelorum: itemque ° tempore diluuii generalis planetas omnes sub aquatico piscium signo conuenisse, et conspirantibus astris in animalium perniciem coelum coniurasse.* Alia huius generis specimina ex laudato libro rarissime hodie occurrente adduxit vir celeberrimus, nobisque veteri amicitia coniunctissimus I. O. GEORGIUS SCHELHORNIVS, cui luculentam atque copiosam eius recensionem debemus^{p)}, quae cum obscuro et confuso scribendi genere ineptissimas hypotheses exhibeant, e. g. ob siderum rationes et constellationem coeli homines antediluvianos circa diluuii tempora insignem mutationem et debilitationem pati debuisse, etc. heic cum summo Lectoris taedio repetere nolumus, facile in iucundissimo *Aetorum philosophicorum* opere legenda. Quae omnia systemati Peripatetico-Saracenicum conformia sunt, et hoc aevo vsque ad philosophiae reformationem, immo sub ea adhuc, fuere magnis quoque viris grata et acceptissima, vt *sequenti Tomo* Henrici Cornelii Agrippae, Petri Pomponatii, Hieronymi Cardani, Thomae Campanellae aliorumque exemplis constabit. Quamuis itaque eruditio Aponensis negari nequeat, quum linguas Latinam, Graecam, Hebraicam et Arabicam noverit, vnde Abrahami Iudaei et Aben-Esrae opuscula *de astrologia*, ex Hebraico^{q)}; Hippocratis quoque libellum *de astrologia* ex Arabico, Galeni et Aristotelis nonnulla ex Graeco in Latinum sermonem transtulisse dicitur, quamuis etiam multiugam lectionis copiam in *Conciliatore* ostenderit. Fatendum tamen est, exiguo iudicio ineptae eum superstitionis fermento totum corruptum ad philosophiam naturalem accessisse: vnde non potuere non absurdae opiniones enasci, quarum nonnullas recitat NAUDAEVUS^{r)}, e. c. preces ad Deum in certa constellatione fufas pro sapientia certo exaudiri; ex quibus de totius systematis eius naturalis indole iudicandum est. Dictionem vero et scribendi genus sectatur Scholasticum, obscurum, insubidum, methodum multis quaestionum et disputationum anfractibus ambiguum, dumque conciliatorem agit more horum hominum, multa inter se distinguenda miscet. In historia autem philosophica adeo ineptit, vt Hippocratem quinque ante Aristotelem seculis vixisse statuat: quod tamen in aevi sui tenebris illi condonandum est. Et ex his sententia quoque ferenda de diuersis de Aponensi

n) De Patient. L. II. c. 39. Tom. I. Opp. pag. 112. b.

o) L. III. c. 30. l. c. p. 168. b.

p) Aët. philos. Vol. III. p. 374. seqq. conf. Obf. Halens. T. III. obs. 12. §. 13. p. 250.

q) Vid. WOLF. Bibl. Hebr. P. I. p. 99.

r) loc. cit.

nonſi eruditorum iudiciis cenſurisque, quorum alii eum laudant, alii vituperant, quas cum laudati viri celeberrimi HEVMANNVS et SCHELHORNIVS attulerint, heic cumulare nolumus; probamus autem eam, quam a nonnullis de Petro latam eſſe teſtatur PAVLVVS LANGIVS³⁾, ſententiam: *fuiffe hominem congerere plura natum, quam digerere, quem quidem indoctiores vbi nugatur magis, ibi ſoliti ſint impenſius admirari*, quod ad aſtologicas eius ineptias pertinere recte monuit monachus Cizenſis. Quem tamen referre potuiſſe miramur: *Trithemium ſui ordinis abbatem virum ſua aetate mirificum et eruditiffimum doctrinae et ingenio eius multum tribuiſſe, ipſumque in multis ſecutum fuiſſe, quod ipſe auditu et viſu percipiens ſciat*; cum Trithemius in verbis ſupra adductis teſtetur, ſe nihil eius ſcriptorum vidiffe vel legiſſe: in Annalibus quoque Hirſaugienſibus, circa vitae finem demum recognitis nihil, contra morem ſuum, de eo habeat. Certe, quem ad Ioannem papam XXII librum allegat Trithemius non vidit, et titulum verum ignorauit, qui eſt *de veneno*⁴⁾. *Elucidarium vero necromanticum et elementa magica* cum libro *experimentorum mirabilium de annulis ſecundum XXVIII manſiones Lunae*, et quae aliae ineptiſſimarum et malarum artium inſtitutiones ei tribui ſolent, et ſub eius nomine ambulant, ei fuiſſe ſuppoſita et veriſimillimum. Annum eius emortualem in clcccv ponunt nonnulli, BZOVIVS⁵⁾ et FABRICIVS⁶⁾ in annum clcccxvi, natum enim clccccliii, ſexageſimo ſexto aetatis obiiffe anno contendunt. His tamen Cl. HEVMANNVS⁷⁾ opponit: inſcripſiſſe Aponenſem librum *de omnimoda medicina* papae Ioanni XXII, anno clcccxvi, adeoque hoc anno adhuc vixiſſe: ad quod tamen dubium reſponderi poteſt; eo videri anno obiiffe, quo iſtam dedicationem ſcripſerat. Trithemium autem ad annum clcccxx eum referentem non morandum eſſe, ad eum recte notauit FABRICIVS⁸⁾: ſolet enim in notis temporum haud raro errare, et in Aponenſis historia literaria ſolum rumore ſecutus eſt⁹⁾.

§. XXIX. ROBERTVM DE SORBONA, a vico natali ita dictum, S. Ludouici Galliae regis Poenitentiarium, vel, quod alii volunt Sacellarium, et Canonicum S. Mariae Pariſienſem, non tam philoſophia nobilitauit, quam fundatum ab eo medio ſeculo decimo tertio Collegium theologicum; quod ab eo Sorbonicum dici ſolet. Ex quo velut ex equo Troiano innumeri viri docti egreſſi ſunt, quorum magna pars philoſophiam et theologiam Scholaſticam ab eo tempore propagauit. Purpuratorum philoſophorum albo inſcribendus eſt PAVLVVS DE TARANTASIA, vel quo nomine, pontificali diademate ornatus comparuit In-

Robertus de Sorbona.

Petrus de Tarantasia.

5 N 3

noceq.

3) Chron. Cizenſ. T. I. p. 329. Coll. Piſtorii. Idem iudicium FREINDII: Hiſt. medic. P. III. p. 23.

4) Vid. Io. PHIL. BERGOMATI⁴⁾ Suppl. chron. p. 55. SCHELHORN. I. c. p. 1393.

5) Ad an. 1316. n. 14.

6) loc. cit.

7) Aſt. phil. Vol. I. p. 96. FREIND. I. c. p. 24.

8) loc. cit.

9) AQUILIN. Chron. c. 5. Notuiſſe adhuc 1319. ait.

nocentius V, natione Burgundus, Tarentasiae prope vallem Moriennam editus in lucem, a qua patria nomen quoque ex seculi sui consuetudine accepit. Ordinem Dominicanum anno **MDCCCXXV** decennis puer ingressus est ^b, et a superioribus Parisios missus philosophiae et theologiae totum se tradidit, quo effectu, ex **TRITHEMIO** ^c patet, cui audit, *vir in diuinis scripturis eruditissimus et in philosophia Aristotelica nobiliter doctus, qui theologiam multos annos egregie docuit, et magnam eruditionis suae laudem acquisiuit.* Hac nominis celebritate non modo professionem theologiam Parisiis, non obstantibus aduersantium professorum, qui mendicantibus fratribus has dignitates concedere nolabant, conatibus obtinuit, sed quoque anno **MDCCCLXIII**, in capitulo suo ordinis generali Lugduni habito vicarius ordinis generalis et Galliae provincialis renunciatus est. Tum anno **MDCCCLXXIII** Lugdunensi Ecclesiae archiepiscopus datus anno sequente cardinalitia purpura vestitus, et ad episcopatum Tarentasiensem et Ossiensem ac Veliternum promotus est. Tandem eruditionis meritorumque decoribus anno **MDCCCLXXVI**, XXI Ian. pontifex Romanus electus ad XXII Iunii diem tantum sedit, quo rebus terrenis exemptus est ^d. Praeter libros theologicos indolem Scholasticam referentes, nempe libros sententiarum, quodlibeta et postillas, scripsit etiam philosophica varia *de unitate formae, de materia coeli, de aeternitate mundi, de intellectu et voluntate.* Inter alia *Decretorum* quoque *abbreviationem* edidit, siue introductionem in iurisprudentiam sacram iusue canonicum, vbi, teste **OV DINO** ^e capite primo tractat de iure naturali, gentium et ciuili, ex quo suspicamur, primum fuisse Petrum, qui tria haec iuris genera distinxerit: quo tamen pacto id fecerit, dicere non possumus, cum tractatio adhuc inter msc. delitescat. Plura de eo dabit praeter scriptores historiae Pontificiae ^f aliosque **IAC. QVETIF** ^g.

Guilelmus
Durandus.

§. XXX. **GVILELMVM DVRANDVM** siue **DVRANTES**, Ordinis Praedicatorum nobilem ex Narbonensi familia Gallum Henrici Hostiensis discipulum, et tandem Mimatensem in Gallia Aquitanica episcopum ^h, cuius vitam scripsit **SIMON MAIOLVS** ⁱ, celebrem fecit iurisprudentia cum philosophia sociata. Tanta enim iuris ciuilis et canonici peritia inclaruit, vt nomen patris practicae meruerit ^k. Notum est eius *speculum iuris* multoties editum, quod Speculatoris ei appellationem peperit. Nec minorem celebritatem consecutum est eius *Rationale diuinorum officiorum*, vt alia eius scripta, **IACOBO ECHARDO** ^l, **GVIL. CAVEO** ^m, **I. A. FA-**

b) **QVETIF** Script. Dominic. T. I. pag. 350. seqq.

c) De S. E. c. 472. p. 118.

d) **PAGI** Breuiar. gest. P. R. T. III. p. 416.

e) T. III. p. 502. 503.

f) **LVD. IACOBVS** Biblioth. Pontific.

p. 123.

g) **I. C. ALTAMIRA** Bibl. Praedic. p. 42.

h) **SAMMARTHANI** Gall. Christ. T. III. p. 730. **BVLAEVS** T. III. Hist. Acad. Paris. p. 473.

i) Praemissa est commentario in concil. Lugdun.

k) **PANCIROLLVS** Vit. Iurisconsult. L. III. c. 14.

l) De Script. Praedic. T. I. p. 480.

m) Hist. Lit. S. E. p. 652.

I. A. FABRICIOⁿ aliisque memorata taceamus. Non confundendus autem est cum fratris filio cognomine, itemque cum Guilelmo de S. Porciano, de quo infra dicemus, nec cum Durando de Aureliaco, siue Durandello, qui pro Thoma Aquinate contra Durandum de S. Porciano acriter dimicauit. Tacemus tres alios Durandos minus notos, de quibus videtis FABRICIVM^o. Eandem iurisprudentiae notitiam cum dialectica coniunxit IACOBVS DE RAVENNA, siue, a Rauanis^r, Lotharingiae prouincia. Hunc enim si non primum, certe inter primos fuisse ait TRITHEMIVS^q, *qui simplici sensu a maioribus tradita ad dialecticum arguendi modum conuerterit*. Cui scabiei fortiter quidem se opposuit Rizardus Malumbra, impedire tamen non potuit, quo minus infelici Scholasticae philosophiae applicatione ad ius ciuile et canonicum, sophisticis litigationibus, et incertis ambiguisque disputationibus fenestra aperiretur patentissima, sicque infausto huius Pseudo-philosophiae fidere ipsa quoque iuris dicendi ratio afflaretur, vt a veteri consuetudine defleceret. Quamobrem passim viris doctis^r male audit. Initia Seculi XIV tulere ALEXANDRVM DE ALEXANDRIA, Ordinis Minorum generalem; hunc in philosophia Aristotelica nulli suo tempore secundum fuisse ait TRITHEMIVS^s, et commentatum esse in Aristotelis *Metaphysicam* et libros *de anima* etc. tradit LVC. WADDINGVS^r, qui videndus. Ex medicorum sodalities philosophiae laude seculo hoc XIV innotuit DINVS DE GARBO^r Chirurgi Florentini filius, discipulus Thadaei medici, qui primum Bononiae deinde Senis artem salutarem docuit, obiitque anno clocccxxvii. Hunc enim *in secularis quoque philosophiae institutionibus nobiliter eruditum fuisse* testatur TRITHEMIVSⁿ; qui et filii eius Thomae *Summam medicinae* laudat^{*}. More tamen sui temporis Arabes potissimum consuluit, et in Auicennam commentatus est, ex quo de systemate eius physiologico iudicari potest.

§. XXXI. Sustulerunt extrema fata circa initia Seculi XIV IOANNEM PARIENSEM, Ordinis Praedicatorum, cum Ioanne Parisiensi canonico de S. Victore, qui Launoio Victorinus audit, non confundendum. Cognomentum is habuit furdi, siue, QVIDORT, et argutiis Scholasticis, ad theologiam nouitatibus obrutam applicatis innotuit. Cum enim ingenio ferueret, ardentique ad disputandum contentione accederet, omnibus sui temporis contestationibus ac discordiis se immiscens, philosophiae contentiosae et luxuriantis inuidia laborare coepit. Cumque nouam de S. coena opinionem commentus fuisset, edita

n) Bibl. Lat. med. T. II. p. 206.

o) p. 207. 208.

p) Reuignisco, vid. SAMMARTHANI T. III. p. 1169. fuit enim episcopus Verdunensis ab anno 1292.

q) c. 526. p. 128. conf. PANCIROLLVS de interpret. iuris L. II. c. 34.

r) Conf. GÜNDLINGII Hist. liter. Tom. II. p. 1828.

s) c. 536. p. 130.

t) Annal. an. 1313. Bibl. O. M. p. 7.

u) c. 532. p. 129.

x) c. 613. p. 143.

determinatione de modo existendi corpus Christi in sacramento altaris alio, quam sit ille, quem tenet Ecclesia, Romam ad causam dicendam vocatus obiit anno cIo ccciv, huic *Correctorium corruptorii S. Thomae* Guilelmo Lamarenfi oppositum, de quo supra dictum, quod Aegidius Romano adscribi solet, nonnullos tribuere, iam notauimus ^y. Sunt, qui *pique l'ane*, (punge afinum) dictum esse volunt. Sed hunc Ioannem Parisiensem cum Surdo non confundendum, paulo maturius vixisse, librumque *de unitate formae* aliumque *de principio indiuiduationis* reliquisse, recte obseruatum IACOBO QVETIF ^z et NATALI ALEXANDRO ^a. IOANNES DE NEAPOLI, nobili familia Neapolitana natus, Ordinis Praedicatorum Parisiis primo docuit, et deinde in patria. Philosophiae Scholasticae peritissimum fuisse ex scriptis eius intelligitur, quorum recensionem dant AMBROSIVS ALTAMVRA ^b, IACOBVS QVETIF ^c et HENR. WHARTONVS ^d. Sed et eo nomine notandus est, quod inter primos Thomae Aquinatis propugnatores eminerit. Inter Scotistas magistri sui Scoti subtilitates assecutus est, et celeberrimum sibi Scotistico acumine nomen fecit seculo decimo quarto FRANCISCVS DE MAYRONIS, Gallus, ex oppido Vallis Barcinonensis, dioecesis Ebrodunensis, Ordinis Minorum. Is tanta inutilium distinctionum, notionumque et vocum nihili scientia et applicatione in velitationibus philosophicis innotuit, vt non modo doctoris illuminati, sed et magistri abstractionum et doctoris acuti nomen consequeretur. Id quod vel soli scriptorum tituli a LVC. WADDINGO ^e et HENR. WHARTONO ^f, recensiti euincunt. Scripsit enim inter alia tractatum *de formalitatibus, de primo principio, de vniuocatione entis*, et opus, cui nomen fecit, *Conflatile*, id est, *varias quaestiones de distinctionibus, relationibus, signis naturae et formalitatibus*. Rogante vero Roberto Siciliae rege, apud quem gratus erat, *commentarios* quoque *breues in Dionysii Areopagitae librum de mystica theologia*, edidit, nouo specimine, mysticam theologiam cum Scholastica vno sub iugo ire fuisse coactam. Moralem quoque philosophiam eum attigisse, ex libello *de virtutibus et vitiis capitalibus* patet, soletque illi liber quoque tribui *de vitiis se occultantibus sub specie ficta virtutum*. De quo licet ambigat Waddingus, vtrum ad eum pertineat, specimen tamen esse potest, in philosophia quoque morali quaedam Aristoteli ignota Scholasticos fuisse ausos. Cum autem more seculi sui contentionibus et velitationibus philosophicis delectaretur, anno cIo ccccxv disputationes Sorbonicas introduxit, singulis Veneris diebus aestate habendas, de quibus videndus GENEBRARDVS ^g. Obit philosophus ex abstractionibus

totus

^y) Vid. QVETIF T. I. p. 509. OVDENVS T. III. p. 635.
^z) T. I. p. 119.
^a) T. VII. p. 150.
^b) Bibl. Dom. p. 105.
^c) T. I. p. 567.

^d) App. ad Caue p. 12.
^e) Anasl. ad 1325. et Bibl. O. M. p. 104. OVDENVS T. III. p. 745.
^f) loc. cit. p. 11.
^g) pag. 693.

totus compositus Placentiae anno *clcccxxv*. Ex eadem Scoti Schola prodiit circa eadem tempora IOANNES BASSOLIS, *Ioannes Bassolis.* Ordinis Minorum, ideo laudandus, quod philosophiam cum medicina coniunxerit ^b, et ordinem atque perspicuitatem sectatus sit, quod ei ordinatissimi doctoris elogium nomenque peperit.

§. XXXII. Non omittendi in seculi XIV historia philosophica, ROBERTVS, dictus PERSCRVTATOR, et Arnoldus de *Robertus Per-* Villa Noua. Illum Anglia genuit, Eboraci editum, ordinique Domi- *scrutator.* nicanorum adscriptum. Is tanto studio atque sedulitate in rimandis naturae arcanis versatus est, vt nomen Perscrutatoris acciperet. Id quod tamen valde ei fraudi fuit, et in suspicionem magiae illum, more inficeti seculi, adduxit. ARNOLDVS vel ARNALDVS quibusdam *Arnoldus Vil-* Hispanus ex Catalonia dicitur ^c, plerisque Gallus est ex oppido Villano- *lanouanus.* uano in Gallia Narbonensi, quem Catalanum tantum dici contendunt, quod Barcinone aliquandiu medicinam fecisset ^d. Parentibus ortus humilibus natiuitatis obscuritatem ingenii claritate et eruditionis nobilitate illustravit. Natum esse anno *clccc* scribit P. COLOMESIVS ^e, prius autem vixisse CAS. OVDINVS ^f inde probat, quod ad Bonifacium VIII quaestiones ediderit, quem ab anno *clcccxcv*, ad annum *clcccclv*, sedem Romanam vsurpauisse, notum est. Naturae impetu ad arcana rimanda proclui artis salutaris et philosophiae naturalis studio totum se tradidit. Anno aetatis vigesimo ^g ad Parisiensem academiam profectus philosophiae mysteria pernoscere perrexit, hinc ad scholam medicam Montispeffulanam profectus medicos audiuit. Inde in Italiam eum abiisse, ad philosophos Pythagoreos auctor est COLOMESIVS ^h, qui tamen nec testem producit, nec qui isti Pythagorei sint, explicat. Ex Italia in Hispaniam ⁱ, et ad Arabes concessit, decreueratque in Graeciam abire, sed consilio obstitere bella, quae tum Graeciam misere infestabant. Didicit in his itineribus eruditorum linguas Arabicam, Hebraicam, Graecam, iisque adiutus, Graecorum et Arabum philosophorum libros diligenter legit et excussit. Animum autem ad Chemiae arcana adiiciens, tanta felicitate naturae secreta rimatus est, vt mutandorum in melius metallorum mysterium tenere crederetur ^j. Cui cum iungeret more medicorum

h) LABBEVS De S. E. T. I. p. 516.

i) Conf. NIC. ANTON. Bibl. Hisp. Vet. T. II. p. 74.

k) Mediolanensem se ipsum dicere ait FREINDIVS Hist. med. P. III. p. 19.

l) Gall. Orient. p. 9. ed. Fabric. Idem CHAMPERIVS in eius vita asserit, accurate refutatus a FREINDIO l. c. Barcinone vixisse 1480. sphalma typographicum est apud FABRIC. Bibl. Lat. med. T. I. p. 358. et ponendum 1280.

m) T. III. p. 616. conf. BVLAEVS T. IV. p. 47.

n) Perperam apud FREINDIVM l. c. dicitur 20 annos studiis inuigilasse Parisiis.

o) loc. cit.

p) Eo tempore valde gratiofus fuit apud Iacobum II. Aragoniae regem, et cum Raymundo Lullio amicitiam iniit. CHAMPER. l. c.

q) Vid. BORRICH. de orig. et progressu chemiae p. 128. 129. NAVDAEVS Apolog. magiae accusat. p. 268. LE CLERC. Hist. de la medicine P. III. T. 1. p. 784. FREIND. l. c.

rum ex Arabum disciplina proficientium, astrologiam, et fiderum influxui certis ceremoniis ad inferas res euocato plurimum tribueret, artis autem medicae, et imprimis chemicae, praestantia miras curationes susciperet, Parisiis et Montispeffulani, vbi medicinam faciebat, magiae factus est valde suspectus. Quam calumniae notam medico praestantissimo, et rarissima naturalium mysteriorum cognitione clarissimo inussit partim ignorantia, chemicarum operationum miracula non assecuta, partim monachorum mendicantium malignitas. Hos enim novos homines Ecclesiae valde esse nociuos, et superstitioni tantum alendae augendaeque idoneos putabat, ideoque vehementi inuectiua eos perstringebat, vnde enati libelli aliquot, inter msc. Cottonianae bibliothecae delitescentes, de *versutiis et peruersitatibus Pseudotheologorum et religiosorum, contra religiones nocentes ordinum Mendicantium, de pseudo-ministris antichristi cognoscendis* etc. Ita exacerbato irritabili monachorum genere arteque occasionem materiemque calumniae suppeditante, et heterodoxiae accusatus, et inter magos relatus est, totaque in eum insurrexit academia Parisiensis. Quamuis autem principum procerumque fauore, quem medicinae felicitate sibi comparauerat, tutus insultus aduersariorum rideret, audiens tamen Petrum Aponensem, Bononiae de fide inquisitoribus suspectum, et in ius vocatum esse ob magiae accusationem, in Siciliam aufugit, vbi Fridericum regem sibi fauentissimum expertus est. Is cum ad pontificem sanandum (Clementem V fuisse voluit, qui Arnoldum Sec. XIII vixisse contendunt) tantae experientiae medicum misisset, naufragium passus Arnaldus diem obiit, Genuae sepultus. Quo vero id anno acciderit, valde dissentiunt scriptores: quidam annum **MDCCCIII**, alii **MDCCCX**, vel **MDCCCXIII**, **COLOMBESIVS** **MDCCCXL** ponit; suntque qui dicant, natum anno **MDCCCXXV**, lapideque philosophico potitum anno **MDCCCXXX**, eius beneficio vitae annos ad **CXLV** prorogasse; qui cum fabulis delectentur, sibi relinquendi sunt. Tota vero magni viri historia incertitudine quadam adhuc laborat, vnde optamus, vt qui artis naturalis et chemiae historiam accurate teneat vir aliquis doctus ampliora tanta viri rebus gestis accendat lumina. Nobis enim in his esse prolixis non licet. Ex dictis vero intelligendum **IO. MARIANA** de eo iudicium: *Arnoldus de Villanova, vt regi decumbenti adesset Barcinone venerat, rei medicae ea tempestate peritissimus, maiori tamen fama quam laude, quod nobile ingenium, eruditionem maximam, prauis superstitionibus, pauisque de reli-*

r) Conf. P. F. ARPE de Talisman, p. 119.

s) Vid. OVDIN. T. III. p. 616.

t) Acerrime disputabar, imprimis contra Mendicantes, et Dominicanum quendam Martinum de Athera coram Clemente V fortiter aggressus 1303 victoriam reportabat. Vid. **BVLAEVS** T. IV. p. 121. Hi itaque homines facultatem theologiam Parisiensem ita irritauerunt, vt anno

1309 quindecim eius propositiones damnaret, vid. **NAT. ALEXANDER** H. E. T. VII. p. 102.

u) Ibi comm. in Scholam Salernitanam, et de tuenda sanitate scripsit. **FREIND**. l. c.

x) Hunc annum recte tuentur **BVLAEVS** p. 166. et **FREINDVS** p. 21.

y) Hist. Hisp. L. XIV. c. 9.

de religione opinionibus foedare visus sit. Quo nomine aliquanto post ab inquisitoribus ignominia notatus est, librique quos magno numero ediderat, reprobati. Ex humano semine quibusdam in vase medicamentis hominis corpus efformasse, qui affirmet, auctorem habeo.

§. XXXIII. Non defuisse Germaniae nostrae Scholasticos philosophos, ex Ottonis Frisingensis studio, Aristotelicam philosophiam propagandi inter Germanos, satis intelligitur, et exempla docent luculenta. Et afferri quoque possent complura, si id ageremus, ut scholasticae philosophiae historiam, specialiore et ad singula eius membra extensam scriberemus. Sed haec nostro instituto repugnare quilibet videt. Vnum tamen alterumque nominare non abs re erit, ne inuidisse patriae nostrae, hanc, si superis placet! gloriam videamur. Inter eos nominandus CONRADVS DE MEDIA CIVITATE, siue HALBERSTADIENSIS, Ordinis Praedicatorum, qui teste TRITHEMIO²⁾, in secularibus quoque literis fuit nobiliter doctus, philosophus et theologus non futilis, quippe qui in ea facultate publice legens multos docuerit, et doctrinae suae laudem ingentem acquisuerit. Laudandus is est, quod ad argumentum morale, plerisque Scholasticis intantum, descenderit, idque non ex solo Aristotele, sed ex humanae quoque naturae consideratione deriuauerit, ut ex specimenibus illis, quae ex libris eius msc. exhibuit B. IO. ANDR. SCHMIDIUS³⁾, patet. Quo narrante ad physicum argumentum quoque diuertit, libellumque responsionibus ad varias quaestiones physicas plenum conscripsit, qui hodie msc. in bibliotheca Guelpherbytana titulo; *Tractatus mensae philosophicae*, extat. Argumentum eius ita ipse enarravit, referente doctissimo viro, cuius verba exscribemus, cum libelli hi Academici cito disparere soleant. *Quia multi homines libenter de raris et curiosis quaerunt, et de talibus delectabiliter audiunt et loquuntur, ideo ut fratres nostri praedicatores quos frequenter apud homines diuersorum statuum et conditionum esse videmus, etiam inter eos gratius conuersentur, quod ad talia aptius valent respondere, et de talibus sciant etiam conuenientius proferre, praesens opusculum, quod de raris et curiosis quaestionibus ex diuersis breuiter compilauit, responsum curiosorum nominavi, quia breues in eo responsiones ad huiusmodi quaestiones ordinavi, sicut ex auctoritatibus authenticis melius et aptius potui inuenire. Et istum librum in quatuor libros partiales distinxit. Primus est de corporibus supracoelestibus, siue elementis simplicibus, et aliquibus mixtis, scilicet mineralibus et vegetabilibus; II. de animalibus in generali et eorum membris et partibus; III. de homine speciali. Ponam autem in singulis quaestiones breues, sine rationibus pro et contra, quia non ad disputandum, sed ad breuiter respondendum et familiariter conferendum illud*

opuscu-

Scholastici ex Germanis.

Conradus de media ciuitate.

2) de Script. Eccles. c. 502. p. 124.

3) Diss. de triumviris Halberstadiensibus Helmst. 1715. habita.

opusculum ordinavi. De concordantiarum autem opere, siue *Repertorio in utrumque testamentum*, a nostro confecto, quod communiter receptum fuit post ista tempora, heic loci nihil dicendum. Dabit, quantum satis est, FABRICIUS ^b. Erfordiensis scholam circa finem seculi XIII ornauit NICOLAUS DE BIBRA, siue BIBRACH, Thuringiae oppido, vir, si TRITHEMIO ^c fides, philosophus et poeta insignis, quem in libro *de cauendo malo* vulnera Ecclesiae tetigisse ostendit FLACIUS ^d. Maxime vero notabilis est seculo XIV ECCARDVS Saxo-Teutonicus, Ordinis Praedicatorum. Ita enim de eo TRITHEMIVS ^e: *Vir in diuinis scripturis eruditus et in philosophia Aristotelica omnium suo tempore doctissimus, ingenio subtilis et clarus eloquio, sed dum nimis philosophiam insequens nouitatem terminorum contra theologorum consuetudinem ubique curiose immiscuit, varios errores inducit, inter quos extant decem et septem articuli a summo pontifice (Ioanne XXII) damnati etc.* De quibus articulis videndi RAYNALDVS ^f et NATALIS ALEXANDER ^g. Eundem autem, quem Peripateticam philosophiam ad errores seduxisse, conquesti sunt an. 1100 theologo Heidelbergenses, in ascetico quoque mysticoque argumento eandem exercuisse, obseruat IACOBVS QVETIF ^h, qui monet, quaedam eius opuscula ascetica inter Ioannis Tauleri opera lucem vidisse.

Nicolaus de
Bibra.

Eccardus
Teutonicus.

Scholastici ex
Septentrione,
aliisque regio-
nibus.

Petrus de Da-
cia.

Alphonsus X.

§. XXXIV. In septentrione quoque aliisque regionibus Europae similes philosophiae Scholasticae cultores inuentos fuisse ex TRITHEMII catalogis virorum doctrina illustrium multis exemplis colligi potest. Quod vero cum nimis prolixum sit, nos omittere Lectorisque industriae relinquere cogit tractationis nostrae ratio. Non praetereundus tamen silentio PETRVS DE DACIA, siue melius, de Dania, cuius vitam persequitur, IAC. QVETIF ⁱ. Nos vnum TRITHEMII ^k locum adducimus: *Petrus de Dacia* (ita enim plerique scriptores ea aetate, pro Dania scribunt) *philosophus calculator et astronomus, inter omnes sui temporis excellentissimus atque celeberrimus, ingenio subtilis et clarus eloquio, diuinarum scripturarum et Graeci sermonis non ignarus. Fertur multa in astronomia et arte calculatoria scripsisse opuscula, quae ad computum Ecclesiasticum non inutilia iudicantur, quibus nomen suum ad notitiam posteritatis computauit.* Addi his suo iure deberet ALPHONSVS X, Castellae et Legionis ab an. 1100 rex, electus etiam an. 1107 imperator, qui post varia fata regno spoliatus a filio Sanctio, an. 1134 obiit. Hic enim insigni beneuolentia literarum et philosophiae studia complexus, et imprimis conditis suis auspiciis sumtuque vere regio quadringentes mille aureorum tabulis astronomicis, quae coelestium motuum rationes

b) T. I. p. 1161. seqq.

c) c. 592. p. 124. Annal. Hirsaug. T. II. p. 65.

d) Cat. test. verit. p. 865.

e) c. 537. p. 130.

f) Ad an. 1489. n. 70. T. XV. p. 389.

g) H. E. T. VII. p. 103.

h) T. I. p. 507.

i) T. I. p. 408.

k) c. 523. p. 127.

tionem et momenta explicant, et ab eo Alphonfinae dici solent, immortally de astronomia meritis est; nisi ad specialem astronomiae historiam magis esset referendus.

§. XXXV. Successit tertia Scholasticorum aetas, a Durando vsque ad finem seculi XV decurrens, in qua Scholastica philosophia numero docentium et discipulorum, itemque subtilitatum affectatione, et nugarum atque tricarum multitudine creuit, ingenius vero philosophicis et aliquam magnitudinem prae se ferentibus decreuit. Cum enim Scoti Schola infandis nugis suis omnem docendi et philosophandi rationem prorsus contaminasset, et haecceitatibus, entitatibus et similibus vocibus nihili omnia repleuisset, commentationibus discipulorum eius et velitationibus contra Thomistas factum est, ut Scholastica philosophia labyrintho similis euaderet, et inani obscuraque subtilitate peruersoque disputandi modo omnis veritas euerteretur, et ad quisquillas et naenias haud raro praestantissimum philosophiae donum detruderetur. Quo euenit, ut et ingeniorum acumen hebetaretur, et magni viri detererentur a philosophiae nomine et studio, et ipsa eius semina inter haec vepreta et senticeta suffocarentur. Sunt tamen nonnulli, quos fama super alios extulit, et inter hos Durandus a S. Porciano, Guilelmus Occam, Richardus Suisset, Ioannes Buridanus, Marsilius ab Inghen, Gualterus Burlaeus, Petrus de Alliaco, Ioannes Wesselus Gansfortius, et Gabriel Biel. Qui cum memoriam suam in historia philosophica certo modo commendauerint, paulo curatius considerandi sunt.

§. XXXVI. GVILELMVS DVRANDVS, a natali loco, in Auernorum proximo Boiis oppido, quod a S. Portiano nomen habet, (S. Pourcain en Clermont) appellatus est. Claromontii iuuenis Praedicatorum Ordini nomen dedit, et philosophiae atque theologiae studiis totum se tradidit, eo successu, ut utriusque docendae utilissime adhiberi posset, quem in finem lauream quoque a facultate theologica Parisiensi reportauit, id quod factum anno 1300. In Italiam postea profectus S. Palatii Apostolici magister a Ioanne XXII, anno 1300 constitutus est, sacrasque eo in loco literas magno applausu docuit, et ita se pontifici commendauit, ut episcopus, primo quidem Aniciensis, mox Meldensis constitueretur. Tanta vero difficultatibus quaestionum, dubiorumque, quae tum innumerum in modum augebantur, resolutione ingenii acumen et philosophiae Scholasticae praestantiam demonstrauit, ut doctor resolutissimus dici mereretur. Sequatur autem, ut TRITHEMIO observatum, primo Thomam Aquinas.

l) Conf. VOSSIVS de Scient. math. c. XXXV. p. 180. FABRICIVS T. I. p. 190. NIC. ANTONIVS Bibl. Hist. ver. T. II. p. 55. WOLF. Bibl. Hebr. P. I. p. 192.

m) LABBEVS de S. E. T. I. p. 269.

n) QVETIF T. I. p. 586.

o) BVLAEVS Hist. vniuers. Paris. T. IV. p. 954.

p) SAMMARTHANI T. III. Galliae Christ.

q) c. 567. p. 137. add. ANTONIN. Summ. histor. tit. 23. c. 11. j. 2. T. III. p. 681.

Aquinatem, scriptorumque eius defensor erat, postea vero acerrime impugnator factus est, cuius mutationis causam quandam, ait, fluctuagam ferri, cui fidem nec facile tribuere debeat, nec temere denegare. Quem eius dissensum tum in dogmate de statu animarum, postquam resolutae sunt a corpore, constitisse, in qua a communi sententia abiit, valdeque ideo displicuit Ioanni XXII ^r, tum in doctrina de concussu Dei ad actiones hominum generali tantum, non speciali et immediato versatum fuisse ^r, ex scriptis eius intelligitur, et a Io. LAVONIO in peculiari dissertatione ^r est demonstratum. Praeter consuetudinem enim Scholasticorum liberius philosophando statuere ausus est. Ita e. c. docuit ^r: Angelum esse in loco, non tamen certo, et determinato, sed ubique: conuenire enim spiritali naturae esse ubique; angelumque secundum situm esse nusquam, omni autem corpori praesentem esse, ratione habitudinis ad quodlibet corpus mouendum, ad hanc enim non requiri praesentiam realem secundum essentiam, sed sufficere praesentiam virtutis ab intellectu et voluntate ad effectus extra se producendos. Ut alia similia his taceamus, videnda in Commentario eius in libros magistri sententiarum. Scripsit etiam philosophica nonnulla et iuridica, enarrata OVDINO ^x et FABRICIO ^y. Obiit anno MCCCXXXII, sepultus in ecclesia cathedrali Meldensi, ferturque hoc de eo epitaphium;

*Durus Durandus iacet hic sub marmoris duro,
An sit saluandus ego nescio, nec quoque curo.*

Ast hoc epitaphium a quodam Durandi aduersario, Thomae affecta, ideoque de Durandi salute, ob negatum concursum gratiae diuinae specialem, dubitante compositum fuisse, verisimillimum est. Surrexerunt enim nonnulli contra Durandum pro Thoma, et inter hos Durandus de Aureliaco siue Durandellus, quem contra eum libellum scripsisse, inque eo refutasse impugnationes, quas ille fecerit contra dicta Thomae efficacibus rationibus, testatur ANTONINVS FLORENTINVS ^z. Alios Durandos ^a cum eo non confundendos esse, supra iam monuimus.

§. XXXVII. Magnum quoque non sibi modo nomen acquisiuit, sed et peculiari sectae Scholasticae dedit GVILELMVS OCCAMVS siue Ochamus, gente Anglus, a patria, vico Occam prouinciae Surreiensis cognominatus ^b, Iuuenis Scoti institutioni se tradidit, et ad sub-

*Guilelmus
Occam,*

^r) RAYNALDVS ad an. 1339. n. 8. BALVZIVS in Vitis Pap. Auinionens. p. 194.

^s) Vid. quos nominauimus Amoenit. liter. T. XIII. p. 318. PAVL. SLEVOGT. Dissert. acad. p. 361.

^t) In Syllabo rationum, quibus causa Durandi de modo coniunctionis concursuum Dei et creaturae defenditur et inofficiosa quorundam recentiorum censura repellitur, Paris. 1636. 8.

^u) Sentent. L. I. dist. 37. q. 1. conf. VÖSSIVS de Orig. idololatr. L. c. 42. p. m. 299.

^x) T. III. p. 793.

^y) T. III. p. 204.

^z) l. c. De Durandello vid. QVETIF et FABRICIVS II. cc.

^a) Vid. MOLLER. Homonymoscop. P. II. c. 6. §. 3. p. 556. OVDINVS post BVLAEVM II. cc. duos ex vno Meldensi faciunt.

^b) LELANDVS c. 326. BALEVS Cent. V. c. 18. PITSEVS p. 457.

ad subtilissimi magistri praecepta ingenium attulit non minore subtilitate acutum. Quod tantopere in haec mysteria penetrauit, vt et omnia simul comprehenderet, et nouis tentaminibus emendare aggredederetur. Cum itaque Scoti schola haectenus Realium et Formalium opinionem cum plerisque secuta esset, Occamus ex ea progressus, vt diuortium ab illa faceret, pene sepultam Nominalium sectam resuscitauit, et non minori ingenii acerrimi gloria contra Scotistas propugnauit. Vnde factum, vt, qui eius partes tuerentur, Occamistae dicerentur, tantumque inter vtramque sectam odium et contentionis acerbitas oriretur, vt non modo ad rauim vsque digladiarentur, sed et cruentis interdum manibus ex arena literaria discederent, vt infra in historia harum Sectarum narrabitur. Qui itaque Nominalium parentem vocant ^c, vel eorum principem salutant, non de primo auctore intelligendi sunt, is enim fuit Roscelinus, vt supra dictum, sed de restauratore, et Nominalium supremo in hac tertia aetate duce. Inde vero venerabilis Inceptoris nomen, itemque doctoris singularis et inuincibilis appellationem meruit. Mature vero Ordini Minorum nomen dedit ^d, et ineunte seculo XIV cathedram in facultate theologica Parisiis tenuit. Cumque magno animo auctoritati Romani pontificis, super principum secularium maiestatem se attollere cupientis se opponeret, et saniora de potestate ciuili et ecclesiastica principia detexisset, pro Philippi pulchri Galliae regis iure partibusque contra Bonifacium papam, edito *de potestate ecclesiastica et seculari*, libro ^e, siue dialogo, strenue dimicauit, quod eius opus SELDENO ^f audit, *ingeniosissimum et doctissimum, nec vnquam satis laudatum, quod et forsan inter ea, quae de potestate ecclesiastica seculis superioribus conscripta sunt, primas tenet.* Minoritarum prouincialis per Angliam constitutus in conuentu Ordinis sui generali Perusii habito anno **clcccxxii** contra papam Ioannem XXII, Christo et apostolis possessiones proprias vindicantem, contrariam sententiam de eius paupertate magno animo defendit, solutoque conuentu vbique locorum et inprimis Bononiae propugnauit, sicque fratricellorum, ambitionem, luxum, diuitias pontificis graui querela condemnantium signifer factus est ^g. Id quod tantam Romani praefulis iram in eum concitauit, vt anathemate eum percuteret, et ad silentium redigeret. Vt itaque securus delitesceret, in Galliam secessit, tutusque ibi vsque ad annum **clcccxxviii** latuit, quo noua ei emergendi prodeundique in scenam occasio se obtulit. Arreptis enim partibus Ludouici Bauari imperatoris, qui Petri de Corberia anti-papae res tuebatur, contra Papam Ioannem magna animi fiducia et fortitudinis, nec minori eruditione iterum in arenam descendit, illimitatam summi pontificis auctoritatem et potentiam detestatus

c) WHARTON. ad Cauep. 19. RAPIN. Reflex. p. 341.

d) WADDING. Annal. Ord. Minor. T. III. ad ann. 1322. 1347.

e) Extat etiam in GOLDASTI Monarchia T. I. p. 19.

f) De Synedriis L. I. c. 10. p. 228.

g) WADDING. l. c. BZOVIVS ad ann. 1323. n. 10.

tus est, definitisque maiestatis secularis iuribus, illis subesse episcopum Romanum demonstravit. Quod quamvis renouata fulmina ecclesiastica ei acceleraret, minime tamen deterreri se passus est, quo minus statueret, imperatorem nulli, nisi Deo, in temporalibus subesse. Vt vero securus esset anno 1300 ad Ludouicum imperatorem secessit, et ab eo clementer exceptus habitusque secretioribus haud raro consiliis adhibitus est, et in aula imperatoris tutum inuenit latibulum, causamque domini sui, non obstante excommunicatione, magno animo egit, dicere ad imperatorem solitus: *Tu me defendas gladio, et ego te defendam calamo*: multosque ea in re habuisse sectatores testis est TRITHEMIVS ^k. Obiit vt plerique volunt anno 1301, die X Aprilis, Monachii in conuentu Franciscanorum sepultus, quem tamen anno demum 1304, et quidem Capuae obiisse, magna resipiscentia rebellionis contra curiam Romanam demonstrata ibique tumultatum fuisse contendit LVC. WADDINGVS ⁱ, id quod fratribus Franciscanis demonstrandum relinquimus. Praeter scripta pro monarchia ciuili edita, quorum complura edidit MELCHIOR GOLDASTVS ^k, multa quoque philosophica elucubrauit, imprimis logica, inter quae est *Expositio area super totam artem veterem, id est, Porphyrii Praedicabilia, Aristotelis Praedicamenta et libros duos de interpretatione*. *Seditiones* ^l ca quoque, et commentationes in sententias edidit, quaestionibusque eos illustrauit ^l. In iis magnum quidem ingenium ad subtilitates humano intellectui tantum non imperuias prouum iisque aptissimum demonstravit, at feculi sui nugis, ineptaque Scotisticae scholae methodo totum corripuit, vnde quod de omnibus Nominalibus pronuntiauit SCALIGER ^m, *se eorum ingenia cogi admirari, atque etiam laudare, vt acuta, fugere vt nimis acuta*, de Occamo quoque eorum duce pronuntiaandum est. Vnde miramur, virum summum alio loco Cardanum reprehendisse, quod inter maxima ingenia Occamum praeterierit ⁿ, *cuius ingenium ingenia omnia veterum subuerterit, noua ad inuictas insanias, ob incomprehensibiles subtilitates fabricauerit atque conformauerit*. Hos enim artifices, in texendis aranearum telis adeo subtiles inter magna ingenia numeranda non esse, eo quod ad insaniam erudita sint, nemo non intelligit. Sane, vbi quis Occamum in hoc virorum magnorum album referre velit, fatendum tamen est, cum GADDIO ^o, numerandum eum esse inter ingenia portentosa. Eandem viam in theologia quoque tenuit, de qua Occami doctrina sacra olim iam sobrie iudicauit PAVLVS LANGIVS ^p: *Occamus, inquit, Scholastici certaminis agonotheta excellentissimus, agmen peregrini exercitus, id est philosophicum*

h) c. 563. p. 137. Aenel, Hirsauug. T. II. p. 158.

i) loc. cit.

k) loc. cit.

l) WHARTON I. C. FABRIC. T. III. p. 466.
GADDIVS T. II. p. 122.

m) De subtilit. edu. Cardan. ex. LXV. p. m. 248.

n) Exerc. CCCXXIV. p. 1028.

o) loc. cit.

p) In Chronico Cizeasi T. I. Pistor. p. 833.

lofophicum, contra hostes Israël pugnans, in scripturarum campum adducit, sacrisque theologorum copiis associat, sacra prophanis, diuinis humana, domesticis exoticis, orthodoxis ethnica, coeca praesumptione commiscens et copulans, et adeo usque quidem, ut auxiliares domesticas pene excedant superentque copias, multo plures videlicet philosophorum, quam diuinæ paginae in suis syntagmatibus auctoritates producendo: quasi arma lucis, utpote scutum fidei, galea salutis, et gladius Spiritus S. utriusque instrumenti aurea testimonia, ad resistendum diabolo et satellitibus eius, haereticis minime sufficerent. Vtrum faulse et prudenter id fecerit, ipse viderit. Nec in iis, quae de iurisdictione seculari et ecclesiastica disputauit, meliorem se praestitit: in quibus Scholasticorum eum armis et sophistica Scholarum methodo pugnauisse remque optimam non optime defendisse, pulchre obseruatum τῶ πᾶν CHRISTIANO THOMASIO^q. Nugari itaque censendus est, qui eius opera edidit MARCVS DE BENEVENTO, qui, referente MORHOFIO^r, in praefatione testatur, quod si apud Deos uexus logicae inuenirentur, nullius, nisi Occami, viri doctissimi solutione uti dignarentur. Qua de re ut Lector certior fiat, eum summam totius logicae Guilelmi Occami, quae Oxonii recusa est^s inspicere iubemus.

§. XXXVIII. Simili subtilitatis supra modum acutae laude circa ^{Richardus Suissetus.} medium seculum XIV floruit RICHARDVS SVISSETVS. Hunc alii^t Rogerum vel Rogerium, quidam^u Ioannem vocant, utrumque perperam, verum enim eius nomen esse Richardi, ex libri eius infra allegandi titulo est clarissimum. Cognomentum Suisset, vel Suinshed, more eius temporis accepit a monasterio Suinshed seu Vinshed Cisterciensis Ordinis in Hoylandia Angliae insula, in quo senex vixit. Ingenium nactus acumine alios longe vincens, et in relationes modosque rerum profunde penetrans, in matheos studium omnes vires impendit, eius vero principiis naturalem quoque philosophiam illustrare aggressus est, tanta felicitate, ut mathematicas scientias magno applausu nominisque celebritate in academia Oxoniensi docere posset. Neque tamen theologiam neglexit, sed eius praecepta accurate secundum consuetudinem scholae tenuit. Hinc sacrarum literarum amore ductus anno 1100. Cisterciensium religionem amplexus est, et paulo maiori contentione in sententiarum explicationem, siue theologiam systematicam incubuit, mathematica vero adeo non neglexit, ut potius noua iis accendere lumina aliis hactenus nec visa nec audita pergeret. Quod cum bonorum omnium

q) Histor. content. inter sacerdotium et imperium p. 99.

r) Polyhist. T. II. L. I. c. 13. §. 3.

s) 1675. 8.

t) VIVES l. citando, NAVDARVS add. ad

histor. Ludou. XI. p. 214. VISCHE. Bibl. Cisterc. p. 292.

u) VOSSIVS de Scient. mathem. c. 18. p. 78. GADDIVS de Script. non-ecclef. T. II. p. 326.

omnium calculum mereretur, ignauorum, qui, quae ignorabant, suspecta habebant, censuram et reprehensionem incurrit, et conuiciis atque calumniis, communi mathematicorum et physicorum fato, impetitus est. Quo vero anno obierit, nobis incertum est, rarae enim et incertae sunt de magno hoc viro memoriae, cum a plerisque non legeretur, eo quod eum subtilissime argutantem rationesque algebraicas elementis physicis adaptantem non intelligebant. In philosophia quidem Aristotelem secutus, inque physicos et ethicos libros commentatus est, logicam etiam illustrauit, de quibus eius scriptis PITSEVS videndus. Maxime vero in examinandis rerum naturalium affectionibus modisque earum per rationes numerorum calculique mathematici exprimentis summam industriam posuit. Quae differendi ratio cum eo tempore a plerisque ignoraretur, factum inde, vt et negligere, et male audiret, quod inutiles tricas, et fenticeta exhibuisset, solo acumine pungente conspicua, scripsit praeter *Calculationum astronomicarum* librum vnum, *Introductorium ad calculationes*, cui *Calculatoris* nomen praefixit; vnde ei hoc quoque nomen, ex consuetudine istius aetatis a librorum titulis auctores designandi, haesit. Errat itaque GERARDVS IO. VOSSIVS *, qui Ioannem, ait, *Suisset, Scotum agrum logisticum Latine excoluisse, et ab eximia huius artis peritia miraue subtilitate vulgo Calculatorem dictum fuisse.* Nam nec Scotus fuit, nec a calculandi peritia sed a Calculatore libro nomen accepit. Nec accuratum satis est, quod magnus LEIBNIZIVS in epistola ad IO. WALLISIVM data †, obseruat, *Suissetum κατ' ἐξοχήν calculatorem dictum esse, quod gradus qualitatum siue formarum calculo subiecerit.* Multo minus audiendus est MORHOFIVS ‡, valde inaccuratus in historia huius philosophi, qui nec verum nomen, nec tempus, nec rationem eius philosophandi, nec calculatoris significationem assecutus est, ratus, ita dici, ob subtilitates suas. Quod tamen viris his doctissimis facile condonandum est, cum adeo rarus liber hic sit, vt NAVEVS § testetur, in nulla bibliotheca sibi visa esse eius opera, quae tamen adeo commendet Scaliger. Mirum itaque non est, nec Caueum et Whartonum in patriae suae historia literaria alias lynceos, nec Oudinum, qui tot bibliothecarum forulos perreptaui, nec magnum Britanniae mathematicum IO. WALLISIVM in historia algebrae eius meminisse †; vt alios taceamus, ex quorum relationibus et iudiciis de Suisseto constat, eos librum hunc non vidisse. Cuius raritatis causam non aliam putamus esse, quam neglectum et contemptum libri, qui multos nobis libros doctissimos, sed paucissimis intellectos subduxit. Ex hac vero subtilitate et difficultate, vel si maui, obscuritate, quae acuta nimis ingenia plerumque comitari solent, diuersa quoque

x) De Scient. mathem loc. cit.

y) T. III. Opp. Wall. iii p. 673.

z) loc. cit.

a) De ordin. Biblioth. T. II. coll. Schmid. p. 106.

b) Extare tamen eius libros in Anglia testis διούπτης est Casaubonus, cuius verba exhibet WOLFIVS Casaubonian. p. 24. conf. p. 233.

que et diffona eruditorum de calculationibus Suiffeti, etiam eorum, qui librum legerunt, iudicia orta sunt. Hieronymus enim Cardanus, et Iulius Caesar Scaliger summis eum laudibus in coelum propemodum extollunt. Et CARDANVS^c quidem ita de illo: *Ex quo haud dubium esse reor, barbaros (ita Italus transmarinos vocat) ingenio nobis haud esse inferiores, quandoquidem sub bruma coelo diuisa toto orbe Britannia, duos tam clari ingenii viros (Io. Duns Scotum et Rich. Suiffet) emisit.* SCALIGER^d autem eum pene modum excessisse, ait, *ingeniis humani, et alio loco^e, hunc virum tam acute scripsisse, fatetur, ut a paucis plene ac pro meritis intelligeretur; tam docte sibi visum esse, ut cum senex legeret, quae iuuenis in literas retulisset, vbertim fuisse dicatur, siue, quod ipse quidem putet, quia quasi recenter frueretur veteri diligentia, siue, quod paulo iniquius sint alii interpretati, quia quae olim scripsisset aetate florenti, in effoeta minus assequi posset intelligendo.* Addidit his vir summus: *Dignus profecto, quem neque senium senem faceret, neque naturae lex vita priuaret; nisi meliorem vitam apparasset.* Haec libentius scribo, quia illi viro maximo multa debeo, plura debiturus, si per ingenii mei debilitatem licuisset. Non enim leuiter in eius campo nos exercuimus. Addi his potest CASAVBONI^f iudicium, qui se subtilissimi Rich. Suiffet Anglici calculationes nouiter emendatas atque reuistas, opus diu optatum legisse in bibliotheca Oxoniensi sibi gratulatur. Vnde illustris quoque LEIBNIZIVS^g, quo non peritiorum nouimus ea in re iudicem, optauit, ut denuo haec scripta Suiffeti, quae in itineribus suis inspexerat, ederentur. Longe vero aliter Io. PICVS et LVDOVICVS VIVES; ille enim subtilitates eius quisquillas vocat Suiffeticas, quae nihil ad sciendum vel ad usum conferunt, hic acerbe in eum, inuehitur, ita conquestus^h: *Inuectae sunt cauillationes stultarum subtilitatum, quas ipsi calculationes vocant, quibus maximum dedit incrementum Rugerus Suicetus Anglicus - - De usu neminem video dubitare, ne ipsos etiam maximos earum professores, et quorum existimatio in vna illarum cognitione est posita.* Porro scientia quae potest esse in rebus adeo a sensu et mente omni remotis ac segregatis? et de quibus ex inani aliquo fundamento vastum aedificium assertionum ac dissidentium sententiarum consurgit, ut de intensione et remissione, de raro ac denso, de motu uniformi ac difformi, uniformiter difformi, difformiter difformi. Quid quod in his, quae nunquam contingunt, ac ne possint quidem in natura, multi sunt atque immodici: ut de infinite raris ac densis, de hora secta in partes proportionales, hoc aut illo proportionis genere, in vnaquaque ut aliqua sit motus ratio vel alterationis vel rarefactionis. Sed et reliqua

c) De Subtil. L. XVI.

d) Ex. CCCXXIV. p. 1028.

e) Ex. CCCXL. p. 1068.

f) loc. cit.

g) Leibniziana p. 42.

h) De corr. art. L. V. p. m. 71.

legenda sunt, quibus inanes et inutiles subtilitates vehementer exagitat, quae hoc epiphonemate claudit: *Inuenta sunt haec ab otiosis hominibus, aliarum rerum omnium inscientibus, ad exercendum in scholis guttur, ne tacendo obduceretur situ. Recepta sunt ab iis, qui omnis cognitionis et peritiae rerum rudes, facile otiosa haec quadam mentis agitatione tuebantur etc.* Alibi autem ⁱ inter vitia Scholasticorum reprehendit, quod, *quo indignitate nihil fieret reliqui, etiam Suiceti spinas et aculeata sophismata in doctrinam morum inuexerint, de intentione et remissione vitiorum et virtutum: monet quoque ^k, illa fortiter esse spernenda, quae ad inanem ostentationem conficta nihil in se continent, solidi et profuturi, de quo genere sint Suicetica, quae detinent abducuntque a cura meliorum, quodque est grauius, reddunt eis ineptos. Neque enim esse philosophum, qui de instantibus et de motu enormi aut conformi nugetur subtiliter, sed qui generationes et naturas nouerit plantarum atque animantium, qui causas, cur quicque fiat et quomodo.* Difficile est in tantorum virorum dissenfu arbitrium interponere, id quod nobis non arrogamus. Quoniam tamen leges, quas ~~instituto~~ nostro scripsimus, postulant, vt modeste sententiam quoque nostram dicamus, nobisque tandem libri longe rarissimi et diu anxie quaesiti copia facta fuerit, hinc paucis Lector, quid nobis videatur, monendus est. Nempe cum summo ingenii acumine vteretur Richardus, et calculationis sublimioris esset peritissimus, qualitates, modos, mensuras, gradus et affectiones rerum earumque proportionem et proprietates generalissimas logisticae artis beneficio calculo subiicere aggressus est. Quia in re operam tam inutilem eum praestitisse ac volunt Picus et Viues, rerum intelligentibus persuadere erit difficile: recteque vel ex solo titulo iudicauit MORHOFIVS ^l, *rem hanc non contemni debere: motus enim doctrinam infinitis modificationibus constare, in quibus si idonee ingenium exercuerit Suissetus, profecto contemnendum non esse; recteque ad exempla magnorum nostrae aetatis virorum prouocat, in motus regulis calculo vtentium.* Ast in eo peccasse videtur Suissetus, tum quod obscuritatem, dictionisque barbariem more seculi sui attulerit fere insuperabilem, tum quod mathesin in philosophiam Scholasticam induxerit, vt eleganter magno LEIBNIZIO ^m obseruatum. Ita vero dum rem in se nec inutilem, nec incertam, et nullo fundamento nitam exequendo, ad vana, inutilia et obscura physicae Scholasticae principia applicat, fructu suo haud raro destituitur. Quamuis autem limus persuasissimus, et ~~avroφης~~ edocti, esse calculatorem hunc exemplum, qua ratione Scholastica philosophia etiam ad mathesin traducta rem in se laudabilem et optimam corruperit, idem tamen de eo, quod de aliis quoque Scholasticorum paulo magis sobriorum *Φιλοσοφουμένων*

i) de corr. art. pag. 194.
k) pag. 311.

l) loc. cit.
m) loc. cit.

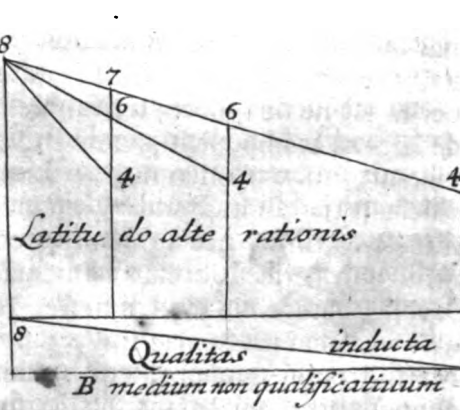
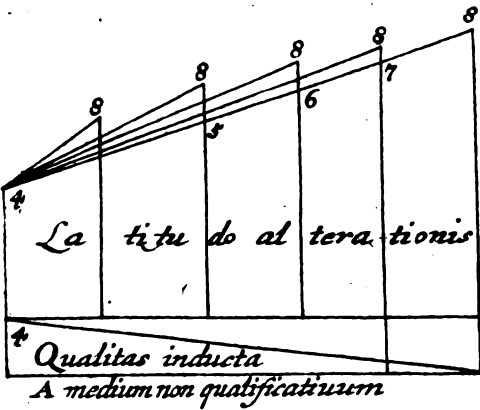
pevois dici debet, statuendum esse putamus: nempe calculi mathematici accurate gnarum ex hoc stercore Scholastico multum auri colligere posse, si recte pretiosum a vili distinguere norit. Cuius nostri iudicii rationem vt Lectori explicemus, optime nos acturos credimus, si particulam quandam breuem libri albis coruis rarioris in fine paginae * adiciamus, vt ex eo ipse iudicium ferre queat.

5P 3

§. XXXIX.

n) Libri titulus hic est: *Calulator*, subtilissimi Ricardi Suifeth Anglici calculationes nouiter emendate atque reuise. Quaestio insuper de re-actiōe iuxta Aristotelis sententiam et commentarios. In fine addicitur, magistri Raymundi Suifeth nouiter impressus Venetiis aere ac follerti cura haeredum Octauiani Scoti et sociorum 1520. fol. literis Longobardiis. Cum autem in titulo libri Suiffetus dicatur Richardus, quod nomen etiam in aliis libris gerit, in fine vero Raymundus, hinc coniecimus, posterius eum accepisse, cum Cisterciensium religionem susciperet. Praefationem praemisit VICTOR TRINCAVELLVS, Venetus physicus ad Christophorum Aretinum facultatis medicae prof. primarium, quem, ait, hoc opus discipulis suis valde commendauit. Capita autem siue tractatus continet sedecim: 1. de intensiōe et remissione, 2. de difformibus, 3. de intensiōe elementi habentis duas qualitates inaeque extensas, 4. de intensiōe mixtorum, 5. de raritate et densitate, 6. de augmentatiōe, 7. de reatiōe, 8. de potentia rei, 9. de difficultate actiōis, 10. de maximo et minimo, 11. de loco elementi, 12. de luminosis, 13. de actiōe luminosi, 14. de motu locali, 15. de medio non resistente, 16. de inductiōe gradus summi. His capitibus metaphysicam magis, quam physicam rationibus algebraicis explicat, et vbique sarragi-

nem Scholasticam admisceet. Cuius ecce luculentum exemplum, nempe Caput de Difformibus: „Ex ista propositione sequitur, quod solum mediante latitudine eadem vel consimilis intensiōnis vniformiter extensa per partes aequales mediorum aequalium vniformium vel non qualificatorum, vnum alio velocius intendetur, vt capiatur *a* et *b* media non qualificata aequalia, et ponatur, quod in *a* inducatur certa latitudo intensiōis perceptibiliter secundum subiectum extremo intensiori procedente: quae latitudo maneat continue vniformiter extensa per partem alteratam, et inducatur in *b* aequae velocius consimilis latitudo manens vniformiter extensa per partem alteratam, extremo tamen remissiori procedente; et ponatur, quod extremo *a*, a quo incipit esse progressio latitudinis, continue respondeat gradus intensissimus caliditatis, qui erit in *a*, sicut patet esse possibile, vbi tractatur de inductiōe gradus summi: et sequitur, quod *b* continuo erit intensius *a* quam vtrique extremorum illorum, a quo incipit alteratio progredi continue, correspondebit caliditas intensior, quam illi extremo in *a*, eo quod illi in *b* continue correspondebit alteratio velocior, quem illi in *a*, quo sequenter concludo, eo quod vtrumque manebit continua aequae intensum cum extremo suo extensiori.

„Idem est argumentum posito, quod in propositione *a* et *b* forent vniformi.“ Haec spectaminis loco sufficiant. Ceterum adeo compendiis li-

terarum deformis est liber, vt non nisi summo impedimento legi possit, et interdum Oedipopus sit.

Ioannes Buridanus.

§. XXXIX. IOANNES BURIDANVS Bethuniensis Arlesius fuit, et ex disciplina Guilelmi Occami prodit, unde Nominalium quoque partibus adhaesit. Parisiensi in academia cum studiorum causa haereret, vitae periculum ob lasciuos Ioannae, Philippi Pulchri Galliarum regis vxoris amores, feliciter euitasse, inque eius memoriam sophisma inuenisse dicitur. Nempe fama est, reginam Scholasticorum Parisiensium concubitu gauisam, eos, ne pateret scelus in Sequanam amnem e fenestra praecipites dedisse, atque extinxisse: ipsum quoque Buridanum in regium thorum clam admissum esse, tantam autem cladem prudentia sua declinauisse, liberatumque hoc periculo sophisma hoc edidisse: *Reginam interficere nolite, timere bonum est.* Qua sententia vnus commatis diuersa positione ambigua indicatum esse voluit, non timendam esse caedem reginae, plurimis proficuum futuram. Sed fabulam esse, memoria reginae, ipsiusque Buridani prorsus indignam post ROBERTVM GAGVINVM P. IO. LAVNOIVS et MORLIERIVS satis luculenter demonstrarunt. Vt enim taceamus, vagum rumusculum non sufficere ad faciendam tantae calumniae famam, ipsa Buridani tempora non concordant. Ioanna enim ineunte seculo XIV floruit, et anno MDCCCIV collegium siue Gymnasium Nauarreum erexit, Buridanus, eo tempore, aut plane non vixit, aut pueriles annos vix egressus est. Cum enim ex discipulis Occami fuisse dicatur, et Marsilium ab Inghen contemporaneum habuerit, vt ipse Marsilius prodit, ineunte seculo, quo Occamus Parisiis docuit, eius discipulus fuisse non potuit, sed circa annum demum MDCCCXXV, et sequentes, quo tempore clam aufugere Occamus ex Gallia coactus est, ab eius ore pependit. Professionem autem publicam Parisiis serius Buridanus nactus est, quae omnia in dicta reginae Ioannae, tempora non quadrant. Sunt quidem qui narrent, Buridanum, professorio axiomate iam insignitum studiosos iuuenes ab illicitis his et periculosissimis amoribus facta exhortatione retraxisse, et ita iram insidiasque reginae meruisse; cui traditioni sophisma illud a Gaguino relatum fauet, quod ita comparatum est, vt tacita ratione studiosos in reginae caedem armauerit: aut ne sic quidem tempora concordant, et omnis illa narratiuncula de lasciuia et impudicitia vxorum, quae tribus Philippi Pulchri filiis nupserant, nullo idoneo nititur fundamento. Verisimillimum vero est, fabellam cudisse in Buridani ignominiam Reales, quos Nominales magna inuidia pressisse, nec a calumniis contra eos abstinuisse notum est. Horum enim persecutionibus Nominales, et cum his Buridanum quoque e Parisiensi academia electos fuisse, testis est Auentinus. Errant autem, qui rectorem academiae fuisse Buridanum anno MDCCCXX dicunt, ex Marsilii enim tempore, qui vsque ad finem seculi vixit, et Buridanum contemporaneum habuit, intelligitur, serius eum doctoris munus Parisiis obtinuisse.

o) Conf. BAYLE Dict. T. I. Art. Buridan.
p) L. VII. Hist. Gal. verba ipsa afferit BAYLE l. c.

q) Hist. Gymnas. Nauarrei T. I. p. 15.
r) Essais de literature T. II. p. 193, seqq.

obtinuisse. Accidit autem fuga eius ex Gallia medio seculo XIV, quo ad Germanos secessit, auctorque fuit requirendi ab Urbano V diplomatis, quo anno c10 cccclvi Viennae Austriae concessum generale studium omnium facultatum, excepta theologica, quae demum anno c10 cccclxxxiv Urbani VI concessione accessit. Scripsit *quaestiones in libros politicorum, ethicorumque; quaestiones metaphysicales, in Aristotelis logicam, in libros physicorum, et de anima, de memoria et reminiscencia, et in parua naturalia*, quorum editiones recenset FABRICIVS¹. In logicis nomen sibi fecit certa regula inueniendi medium terminum, qui pons afinorum dicitur, et definiente nonnemine² ex Scholasticorum recentiorum numero est *ars inueniendi medium syllogisticum, siue modus idealiter ostendens, quo pacto extrema per negationem disiuncta copulentur, diciturque pons, quod sicut ponte ripae fluminis, sic medio extrema per negationem intercisa uniantur, diciturque afinorum, quia ex l. Post. 27. ea arte solertes a tardis discernuntur*. Ab hoc afinorum ponte Buridani afinus distinguendus esse videtur, quem inter duos vel plures aequae distantes et similes per omnia acervos foeni propter arbitrii defectum vel aequilibrium fame perituro finxit, ad quem eleganter alludit Merlinus Coccaius, vel qui sub hac larua latet, THEOPHILVS FOLENGIVS³. Nisi velis, pontem afinorum esse inuentionem eiusmodi medii termini, quo in ancipiti dubioque rationum conflictu ea tandem, quae ineunda sit via inuenitur atque discernitur, quod logicae afininae cultoribus examinandum relinquimus.

§. XL. Condiscipulum habuit Buridanus MARSILIVM ^{Marsilius ab} AB INGHEN, quem Anglum faciunt TRITHEMIVS⁴ et BA- ^{Inghen.} LEVS⁵, licet prior non taceat, a quibusdam Germanum haberi, quibus se liberum, ait, relinquere iudicium. Cognomentum autem fati prodit, Germanum eum fuisse, nempe ab Inghen Traiectensis dioecesis. Prodit hic quoque ex disciplina Occami⁶, hincque Nominalium se sectae addixit, eamque strenue defendit, magnoque applausu circa annum c10 cccclxx Parisiis docuit. Pulsam Marsilium cum Buridano a Realiu secta in Germaniam concessisse, ibique occasionem excitandae academiae Heidelbergensis dedisse ex AVENTINO contendit IACOBVS THOMASIVS⁷. Aliter autem TRITHEMIVS rem narrat, et euocatum fuisse Parisiis tradit⁸ his verbis: *Idem rex memoratus Rupertus antequam sublimaretur in regnum, anno Godfridi abbatis Hirsaugiae sexto, qui fuit dominicae natiuitatis c10 cccclxxxvi, gymnasium vniuersale in oppido praescripto Heidelberg instituit, et copiose prouidit*

1) T. I. p. 838.

t) SANCRCIVS dialect. Scoti L. I. c. 3.

§. II. n. 94.

u) Macaronica XXV. p. m. 480. in es iucundissima satyra Scholasticos philosophos ridet, dignus qui legatur.

x) De S. E. c. 668. p. 156.

y) Cent. V. c. 5.

z) Conf. I. THOMAS. ORAT. XII. p. 274.

a) loc. cit.

b) Annal. Hirsaug. T. II. p. 391.

dit, quod Vrbanus papa sextus concessis priuilegiis consuetis approbavit. Cuius gymnasii rector primus, et literarii certaminis institutor fuit a Schola Parisiorum rogatu principis euocatus, Marsilius de Ingen, doctor in diuinis suo tempore multum eruditus. In hoc munere constitutus canonicus quoque et thesaurarius ecclesiae S. Andreae Coloniensis, teste EODEM^c factus est, qui obiisse eum dicit die X. Aug. anno MCCCXCV. P. BAYLE^d autem ex quadam Marsilii oratione, obseruat anno MCCCXCVI fati eum concessisse. Scripsit praeter quaestiones in libros sententiarum, commentarios in Aristotelem et dialecticam notabilem, de quibus videndus post Miraeum, Labbeum aliosque FABRICIUS^e.

Gualterus
Burlaens.

§. XLI. Ex Scotistarum familia fuit GVALTERVS BVRLEY, siue BVRLAEVS, natione Anglus, quem nonnulli Gallum sine ratione sufficienti faciunt^f. Habuit vero in schola Scoti condiscipulum Occamum, cuius opinionem postea amplexus est. Haustus philosophiae et sacrarum doctrinarum praeceptis, cum summos in academia Parisiensi honores accepisset, in patriam rediit circa annum MCCCXXVII, magister Oxoniensis factus. In qua cathedra ad Nominalium factionem transgressus Scoto et Realium parti masculae se opposuit, illorum, qui repugnabant Scoto, hyperaspista factus. Tanta autem eruditionis copia et perspicuitate docuit, ut et doctoris plani et perspicui nomen obtineret, et apud Eduardum III praceptoris munus susciperet. Multa scripsit, tum in sententias, tum maxime in Aristotelis libros logicos, metaphysicos, physicos, morales, politicos et oeconomicos: itemque metaphysici et physici argumenti complura, enarrata post historiae literariae scriptores LELANDVM^g, PITSEVM^h et BALEVMⁱ a FABRICIO^k. Praecipue autem nobis hoc loco commemorandus est, quod historiam philosophicam, edito libello *de vita et moribus philosophorum* scribere aggressus est. In quo a Thalete usque ad Senecam Capitibus CCCXXXI decurrit. In eo quidem, et Graecae se linguae parum gnarum demonstravit, et veteris philosophiae non satis peritum ostendit, iocularesque errores complures admisit, condonandum tamen id in eius aetatis ignorantia, laudandusque quod necessarium ad philosophiam studium sui temporis hominibus, ne quidem in historia philosophiae lucis, sed prorsus coecutientibus commendauerit^l.

Petrus de Al-
liaco.

§. XLII. Purpura pariter Ecclesiastica atque eruditionis splendore Seculo XIV effulsit PETRVS DE ALLIACO, magni nominis philosophus, sed maioris quoque famae theologus, cuius res et historiam literariam

c) De S. E. I. z. ex Wimphelingio.
d) loc. cit.
e) T. V. p. 101.
f) Natum esse dicit VOSSIVS de Hist. Lat. L. II. p. 515. anno 1275.

g) c. 378.
h) pag. 435.
i) Cent. V. 42.
k) T. I. p. 839.
l) Conf. Act. philos. Vol. III. p. 283.

literariam praeter eos, qui eruditos purpuratos cardinalesque, itemque scriptores Ecclesiasticos recensuerunt, illustrauere IO. LAVNOIVS^m et LVDOVICVS ELLIES DUPINIVSⁿ. Cumque concilii Constantiensis magna pars fuerit, res quoque eius fufe tetigerunt duumiri praestantissimi HERMANNVS VON DER HARDT^o et IACOBVS LENFANT^p, vt alios literariae historiae scriptores satis notos^q praetereamus. Fuit natione Gallus, Compendii ad Isaram fluuium in Picardia Galliae obscuris infimaeque fortis parentibus anno c10 ccccl natus. Adolescens liberalium artium studiis probe innutritus collegium Nauarreum apud Parisienses ingressus est, circa annum c10 cccclxxii, inter burfarios, quod paupertas ei suadebat receptus^r. Qua occasione studiorum suppeditata, in eorum cursu tam impigre porrexit, vt et philosophiae cognitione et eloquentia Ecclesiastica excelleret. Dignus itaque habitus est anno c10 cccclxxx, qui summis in theologia honoribus et canonicatu in Ecclesia cathedrali Nouioduni augetur. Post quadriennium inde reuocatus collegio Nauarreo Parisiensi archididascalus praefectus est, et simul cathedram theologicam obtinuit. Quam cum iudicii acrimonia, eloquentiae vigore, magnaue docendi peritia et dexteritate ornaret, magnum iuuentutis studiosae applausum meruit, discipulosque nactus est optimos et eruditissimos, qui ingenii sui claritate praeceptoris famam valde auxerunt, inter quos Ioannes Gerson^s et Nicolaus de Clemangis^t reliquos omnes nominis celebritate superauerunt. Diligens quoque fuit in rebus academiae tuendis, cuius sententiam de immaculata conceptione B. Virginis contra monachum quendam eam impugnantem voce scriptisque defendit, et coram Clemente VII pontifice, Auenione sedente causam perorauit. Id quod tantopere eum commendauit, vt anno c10 cccclxxxix vniuersitatis Parisiensis cancellarius renunciaretur, et Carolo VI a domesticis sacris et largitionibus piis esse iuberetur^u. Accessit quinquennio post munus thesaurarii capellae regiae Parisiensis. Tanta autem auctoritate et eruditionis pariter atque prudentiae opinione apud Carolum VI, regem Galliae floruit, vt eius nomine ad Benedictum XIII, qui Clementi successerat, legatus mitteretur, de schismate tollendo consultaturus. Cuius laboris fideique praemia tulit, anno c10 cccxcv quidem episcopatum Aniciensem seu Velauensem, et anno sequente Cameracensem. His dignitatibus

m) In historia gymnasii Nauarrei p. 467.

n) In Gersonianis, Operibus Io. Gersonis praefixis L. II. c. 2 p. 37. sqq.

o) Hist. Concil. Constant. T. I. p. 450.

p) Hist. Concil. Pisani T. II. p. 56.

q) BAYLE T. I. art. d' Ailli p. 119. CROIX DV MAINE Bibl. Franc. p. 381.

r) LAVNOIVS l. c.

s) DUPIN. l. c. vbi et Gersonis, et Alliaci, et de Clemangis aliorumque conuocorum virorum

doctorem historiam erudite complexus est. Adhendus LAVNOIVS l. c. p. 509. sqq. HARDTIVS T. I. Hist. Conc. Const. P. IV. De editione operum Gersonis Dupiniana videndus OVDINVS T. III. p. 2269 seq.

t) De docto cordatoque hoc viro videndus LAVNOIVS l. c. p. 558. HARDT. l. c. P. II. p. 71. De scriptis eius OVDINVS T. III. p. 2922. et FABRICIVS T. I. p. 1093.

u) Conf. tamen BAYLE l. c.

bus auctus prudentiae et eruditionis nomine magni habitus est non solum apud Bonifacium IX, et Benedictum XIII, verum etiam in concilio Pisano anno 1300 habito, ubi eius dexteritas et prudentia valde enituit. Biennio post cardinalitia purpura titulo S. Chrysoconi a Ioanne XXIII ornatus est, exeunteque anno 1304 ad Concilium Constantiense abiit, cuius magna pars fuit, tertiaeque sessioni praefuit, et per triennium plerasque eius res est moderatus. Qua de re tamen, licet ea magnum in historia eius momentum habeat, in historia concilii huius annalibusque Ecclesiasticis agendum est. Quo vero anno obierit, inter scriptores non conuenit, quidam annum 1306, alii 1305, vel sequentem ponunt, qui illis praeferendi sunt *. Plerorumque enim ex testimonio Cameraci anno 1305 diem obiit. Quanta eius fama et existimatio fuerit, inde intelligitur, quod aquila Franciae et malleus a veritate aberrantium indefessus dici meruerit. Strenuum vero potestatis Ecclesiasticae defensores se praestitit, et sceptrum atque coronas diademati sacro subiicere et voce et scriptis contendit, quae eius dictata, Gallorum libertati aduersantia vtrum temporis iniuriae dandae sint, quod contendit LAVNOIVS †, Lectoris esto iudicium; qui in Ecclesiasticae reipublicae historia plura et proluxiora tum de his, tum de aliis eius opinionibus, praesertim de emendatione atque reformatione Ecclesiae facile inueniet. In philosophiae vero historia non omittendus est, tum ob logicae peritiam prorsus singularem, tum ob astrologiae iudicialiae amorem, tum ob commentarios in Aristotelis libros *de natura animae* aliaque eius scripta editos, tum ob singularem mathematicarum scientiarum cognitionem. Et de logicae quidem subtilitatis laude memorabilis est locus WESSELI allatus a LAVNOIO ‡: *Quis vnquam ad illum apicem theologiae, quo Petrus de Alliaco conscendit, absque definitionibus, diuisionibus, argumentationibus, instantiis logicalibus perueniret? In disputationibus dico, ubi discussione diserta opus est. Quomodo Petrus Ioannem de Montefono in rota de errore quatuordecim illarum conclusionum concussisset, nisi distinctione multiplici aut elenchi ignorantia antecedente vel consequente delusum docuisset? opus igitur theologicis logica inferre.* Astrologiae autem genethliacaeque arti tantopere addictus fuit †, vt non erubesceret asserere, non modo rerum publicarum et regnorum ruinas et conuersiones, sed et diluuium Noachiticum, natiuitatem Domini aliaque miracula siderum cursu et constellatione coeli fuisse determinata, quam ob rem passim vapulat. Inter *opéra* eius scripta tractatus quoque est in Boethium *de consolatione philosophiae*. In theologia non modo Scholasticum sed etiam mysticum differendi genus attigit.

x) Conf. LABBEVS T. II. p. 179. BAYLE I. c. not. D.

y) loc. cit.

z) l. c. p. 469.

a) Scripta eius huc pertinentis indicat FABRICIVS T. V. p. 705. Conf. BAYLE I. c. not. F. p. 117. VOSSIVS de Scient. math. c. XXXVIII, §. 14. p. 215.

attingit. In chronologiam autem valde eum impegisse, viris doctis passim est obseruatum ^b.

§. XLIII. Inter Germaniae inferioris eruditos Seculo XV magnum philosophiae et theologiae ornamentum fuit ^{Ioannes Wes-} IOANNES HER- ^{selus Gansfor-} MANNI WESSELVS, qui Basilius quoque vocatur, et ^{tius.} GANSPORTIVS a vico Westphaliae, vnde familia eius originem duxit. Natus is est Groeningae anno c. l. o. c. c. c. c. i. x., parentibus honestis; quos cum praemature amisisset, a pia quadam foemina educatus et cum filio canonicis regularibus ordinis S. Hieronymi Zwollae eruditus traditus est. Ibi humanitatis studiis initiatus cum ingenio esset praestantissimus, et incredibili diligentia literis operam daret, non modo philosophiae et theologiae praecepta feliciter hausit, sed Graecam quoque linguam a fratribus Dominicanis Constantinopoli reducibus didicit, occasionem quoque nactus, Hebraicae, Chaldaicae et Arabicae linguae elementa a Iudaeis discendi. Inde, invidia pressus, Zwollensem scholam eo tempore satis celebrem reliquit, et ad Coloniensem bonarum artium et literarum mercatum aduolauit; in qua cum Scholasticae philosophiae barbariem ferre non posset, grauissimis inuectiuis eius praecipuos doctores exagitauit ^d. Vt vero meliora disceret, Platonicae philosophiae mysteria rimari coepit ^e, libros vero theologorum veterum, et imprimis Ruperti Tuitiensis abbatis scripta diligenter legit, quae in supellectile libraria Benedictinorum Coloniae neglecta inuenerat. Tum ad Heidelbergensem Academiam abiit, quo eum ad theologiam docendam inuitasse comitem Palatinum Rheni Philippum sine teste laudato tradit BENTHEMIVS ^f. Quia vero sacros ordines non susceperat, honores theologici ei denegati sunt, sine quibus theologiam docere non licebat. Philosophicis itaque intentus magno acumine ipsas Scholasticorum arces nempe Nominalium atque Realium sectas, quarum tunc disputationes vehementer feruebant, adortus est, post Reales ad Formales, et ab his ad Nominales transgressus, qua occasione Nominalium opinionem ad Germanos primo peruenisse, cum ab Ottonis Frisingensis aetate Realium partes secuti fuissent, nescio quo fundamento conicit IACOBVS THOMASIVS ^g. Mirandum autem Wesfelum, qui philosophiae Scholasticae barbariem cum nausea obseruauerat, et ad Platonis castra secesserat, potuisse his se immiscere controuersiis, quibus nihil futilius et ineptius vnquam in tota philosophia excogitatum est: potuisse quoque, cum Platonis tamen philosophiam adamasset, a Realibus, quorum partibus fauent ideae Platonicae ad Formales deficere, qui Aristotelem magis sequebantur, et ab

5 Q 2

his ad

b) IDEM loco citato.

c) VERO EMMIVS effig. et vit. profess. Groening. p. 12. SWFRID. PETRI de Script. Fris. Dec. VIII. p. 46. FR. SWERTII Athenae Belgicae p. 699. G. HENRIC. GOEZIVS pec. diss. Lub. 1719.

d) Citati.

e) ADAMI Vit. philos. p. m. 21. credebat eam Christianae religioni esse viciniorem.

f) In Statu Eccles. et Scholastico Barau. P. II. c. 4. §. 9. p. 175.

g) Orat. XII. p. 273.

his ad Nominales, quos in Stoicorum castris militauisse infra dicemus. Coniicimus autem, vel tum demum Wesselum Platoniam philosophiam deamare coepisse, cum ex itineribus in patriam rediisset, fallique scriptores, qui iuueni iam Scholasticam philosophiam fordere coepisse referunt; vel his eum Scholasticorum contentionibus se ideo immiscuisse, ut sibi nomen et applausum conciliaret, facilemque atque pronam ad audiendum iuuentutem nancisceretur, quae harum nugarum admiratione tota occupata tum erat, ut ex infra dicendis constabit. Quaecunque autem eius causa fuit, illud certum est, eum in hac arena strenue decertauisse, cum ipse id fateatur in *epistola* quadam ad *Iacobum Hoek* ^b. Hac vero ratione non Coloniam modo eruditione sua philosophica illustrauit, sed Louaniensem quoque et Parisiensem academiam. Sunt, qui contendant ^c, perustratis illum academiis Germanicis, Italicis, Gallicis ad Graecos abiisse, ibique cum Graeciae philosophis conuersatum, omnem Graeciae disciplinam accurate tenuisse. Verum his rationes temporum valde obstant; quae neque patiuntur ut dicamus, eum ad Graecos post tam longam in scholis Occidentalibus moram fuisse profectum, neque ea nobis Graeci imperii fata describunt, quibus ad Graecos abire Wesselus potuit. Eo enim tempore, quo is philosophiae operam dabat, Turcarum armis omnia erant infesta, et ipsa CPolitana vrbe occupata Graeci philosophi in Occidentales regiones dispergebantur. *OV* *D* *I* *N* *V* *M* ^d autem, negantem, Wesselum vnquam vel Heidelbergae vel Basileae docuisse (quo loco Reuchlinum ab eo elementa linguae Hebraicae docuisse nonnulli volunt, testimonio idoneo destituti) sed Groningae diu perseverantem, summo tandem Coloniae doctoris theologiae titulo, in suggestu sacro et cathedra Scholastica ad obitum perseverasse, non audiendum esse putamus, nisi melioribus testibus instructum. Verisimilius autem disputat contra *V* *B* *B* *O* *N* *E* *M* *E* *M* *I* *V* *M* ^e, asserentem, ipsum in familiam Sixti IV, (qui cum eo adhuc tempore Franciscanorum generalis esset, Franciscus Rouerius appellatus est) admissum cum eo ad concilium Basileense anno *C* *L* *O* *C* *C* *C* *C* *X* *X* *I* *I* *I* accessisse. Nam cum anno *C* *L* *O* *C* *C* *C* *C* *X* *I* X Wesselus natus esset, eo anno vix XV annum attigerat, nec cum viris orbis primariis congreri potuit, praesertim cum id accidisse Emmius velit post itinera eius literaria. Nec Sixti IV aetas conspirat, qui anno *C* *L* *O* *C* *C* *C* *X* *I* *V* natus eo tempore XVII demum aetatis annum attigerat: quo ministri generalis munus grauissimum nondum gessit, sed Bononiae philosophiam et theologiam didicit, et Patauii magistri honore auctus in diuersis Italiae academiis philosophiam praelegit: primoque a familia ordinis sui magistro generali adiutor datus, dein Liguriae prouinciae praefectus, tum ordinis sui vicarius generalis Romae tandemque in capitulo ordinis Perusino generalis constitutus est: purpura cardinalitia et anno *C* *L* *O* *C* *C* *C* *C* *X* *X* *I* diade-

h) Opp. p. 877.

i) ADAMI L. C. qui in tribus quoque facultatibus doctoris eum insignia retulisse scribit,

valde vero in hac biographia confusus et incertus est.

k) T. III, p. 2707.

l) loc. cit.

diademate pontificali ornatus ^m. Ex qua serie vitae Sixti IV constat, nec eo tempore illum concilio Basileensi interfuisse, nec Wesselum cum eo fuisse, multo vero minus apud eum, quod Emmius dicit, adeo gratiosum fuisse, ut opimis beneficiis a pontifice mastrari potuisset, si modo voluisset. Nec circa finem concilii Basileensis, qui in annum MDCCCXLVII, et seq. incidit, adfuisse dici potest, cum nec isto tempore praesentem fuisse hunc generalem Franciscanorum probari possit. Ea autem aetate, qua ad Romanam sedem promotus fuit Sixtus, diu iam in patriam redux apud suos Wesselus haesit, nec apud eum Romae versari, et pro oblatiis muneribus, sola sibi biblia Hebraica ex bibliotheca Vaticana petere potuit. Ut taceamus, tantopere in monachorum gregem inuectum esse Wesselum, ut grauissima eorum odia mature incurreret, quae eum papae ex mendicantium ordine commendare non potuerunt. Nulli itaque dubitamus, hanc narrationem cum Oudino inter fabulas reiicere. Illud certum est, Wesselum Groeningam reuersum diu ibi sacras literas, philosophiam et philologiam docuisse, magnoque et imperterritio animo Scholasticae theologiae et philosophiae abominations detestatum iuuentutem serio ab his inanibus studiis et corruptione rationis et reuelationis auocasse. Et memorabile prorsus est, quod a praeceptore suo Ioanne Ostendorpio canonico templi S. Lebuini Dauentriae viro docto et clarissimo se audiuisse testatur Gerardus Geldenhauerus dictus Nouiomagus, Wesselum ad eum, cum aliquando adolescens adhuc ad illum accessisset, de studiorum suorum ratione eum consulturus, dixisse: *Studiose adolescens ad eum viues diem, quo doctrina Thomae et Bonauenturae et aliorum eiusdem farinae recentiorum et contentiosorum theologorum ab omnibus vere Christianis theologis explodetur.* Hortatumque esse, ut scriptores veteres recentioribus praeferret: *futurum enim breui, ut doctores illi irrefragabiles, cucullati, albat et atratri in ordinem se dignum redigerentur.* Hac cum opinione de Scholasticis esset occupatus, mirum non est, cum contemptu de iis illum esse locutum. Narratur enim ⁿ: si quis forte inter disputandum ei obiiceret, hoc dicit doctor sanctus, hoc seraphicus: ipsum respondere solitum fuisse: *Thomas fuit doctor, quid tum postea? et ego doctor sum. Thomas vix Latine intellexit, et unilinguis fuit, ego trium principalium linguarum mediocrem affecutus sum notitiam; Thomas vix vnquam umbram Aristotelicam vidit, ego Aristotelem Graecum in ipsa Graecia didici.* Valde autem veremur, ut vera sit ista narratiuncula. Nam et incertissimum est, vtrum vnquam in Graecia Wesselus fuerit, et a moribus viri pii et candidissimi haec iactantia valde esse aliena videtur. Verisimile tamen auctoritatem Scholasticorum, etiam Thomae et Bonauenturae eum contempsisse, cum magna *παρρησία* in hanc theologiae et philosophiae labem insurgere conatus sit. Qui si meliora

§ Q 3

dare

^m) Conf. BAYLE Dict. T. IV. art. Sixt. p. 220.

ⁿ) ADAMI l. c.

dare ausus fuisset, inter reformatores potius philosophiæ quam inter Scholasticos, quorum vlcera tam acriter tetigit, esset referendus. Ex his vero nemo non intelligit fratrum ignorantiae odia et persecutiones Wesselum meruisse, narratque ipse, vt obseruatum MATTH. FLACIO, *se putare, quod condemnato Wessalia ad se examinandum inquisitor venturus sit.* Neque tamen in crudelium hominum vngues incidit vir optimus, episcopis Monasteriensi et Traiectensi, Dauide de Burgundia, qui eum plurimi faciebat, illum tuentibus. Tandem annis grauis pie defunctus est anno 1600, die IV Octobris, postquam in morbo grauissimas tentationes magna fortitudine animoque vere pio superauisset, Groeningae in choro ecclesiae spiritualium sororum sepultus, hoc ei posito epitaphio:

*Pallida Wesseli saxum hoc tegit ossa magistri,
Philosophos inter qui leo fortis erat.
Illum lingua triplex, Hebraea, Pelasga, Latina,
Inclita doctorum scandere pulpta dedit.
Agrippina et Parisium, duo regna Mineruae
Sensere ingenit vimque decusque suum.
At laus vna viro, qui totum scibile sciuit,
Et vitio infectis mollus ipse fuit.
Arx Frisiae cineres, Germania tollit honores.
Dic, ferat omnipotens, lector amice animam.*

Ex qua inscriptione patet, fuisse eum cum summis inter Scholasticos viris, Alano Insulano et Petro de Alliaco, quorum elogia illi tribuntur comparatum. Quibus merito addendum, quod in libro memoriali templi illius legitur: *Anno domini 1600 obiit venerabilis magister Wesselus Hermannus, egregius doctor sacrae theologiae et in Latina et Graeca et Hebraica lingua multum eruditus, et in tota philosophia quasi vniuersalis.* Hinc factum vt more illorum temporum lux mundi diceretur. Appellationem vero Magistri contradictionum sine dubio ab aduersariis accepit, eo quod erroribus, tyrannidi, nugisque magno animo contradiceret. In conflictibus quoque philosophorum acerrime eum disputauisse, et ineptos philosophastros depexos dedisse, ex epitaphio colligi potest, in quo leoni forti in philosophia assimilatur. Post mortem quae in scrinio eius reperta sunt, monachorum quorundam mendicantium furore exusta esse, scribit, qui vitam eius nobis dedit ALBERTVS HARDENBERGIVS, quae opusculis Wesseli a IO. LYDIO praemissa est, hocque sibi dictum esse refert ab illis, qui sui ipsi oculis hoc vidissent. Ast falsum fuisse Hardenbergium Oudinum coniecit, tum ob honorabilem sepulturam, quam post mortem sortitus est,

o) Cat. test. verit. L. XVI. p. 1908.

p) Ad tuendam valetudinem Wesselo episcopum sum fuisse, a nonnullis traditur.

q) ADAMI I. C.

r) OVDINVS et BENTHEMIVS II. cc.

est, tum ob codicem Graecum N. T. qui ipsius fuit, et ad Dauentrienses monachos Dominicanos peruenit, ex quo colligit, reliquos quoque libros Wesseli ad eum locum peruenisse. Verum imbecilles has esse ratiunculas, contra testimonium Hardenbergii ad oculatos testes prouocantis, quilibet videt. Quamuis enim honestam ei sepulturam procurauerit publica tanti viri existimatio, potuere tamen fratres illi ignorantiae et malitiae in illa Wesseli scripta faeuire, quibus potiri iis licuit. De quibus eius operibus cum sermo sit, inepte suppellectilis eius librariae pars quaedam huc trahitur. Neque tamen omnia eius scripta interciderunt, quorum pars curante LUTHERO et IO. ARNOLDO BERGELLANO Wittebergae, et tum alibi prodiit sub titulo: *Farrago rerum theologicarum*; quotquot vero haberi potuerunt, ediderunt Bataui, de quibus videtis FABRICIVM. Solet etiam ad eum referri liber pro Nominalibus aduersus Formalium Realiumque defensores, atque ex parte contra Rodolphum Agricola. Eum autem magis sapere agnoscit FABRICIVS, auctorem Ioannem de Wefalia, addictum Nominalibus, quam amicum Agricolae Groeningensem Wesselum. Id quod facile fieri potuit, vt haec inter se nomina confusa fuerint, quamuis probari non possit, quod WHARTONVS contendit, pleraque quae ad Wesselum referantur ad Ioannem de Wefalia, illius amicum, ob errores in ecclesia gliscentes ab inquisitoribus acriter notatum et ad reuocationem compulsum pertinere. Aliud enim scriptorum coaeuorum loquuntur testimonia.

§. XLIV. GABRIELEM BIEL ideo adducere tractatio *Gabriel Biel* poscit, quia cum eo tertia Scholasticorum aetas exspirauit, successitque nouum eorum genus, suo loco in historia recentioris philosophiae contemplandum; quamuis ille parum super ceteros eminuerit. Eius historiam diligenter post alios enarravit Cel. Io. IACOBVS MOSERVS, qui videndus. Nos pauca, vt nostrum institutum decet, damus. Patria fuit Biel Spirensis, licet quidam Heluetium faciant, alii Tubingensem, qui locum habitationis cum patria confundunt. Iactis philosophiae atque theologiae fundamentis cum eloquentia valeret, primo quidem ad diuina eloquia populo pro concione tradenda Moguntiam vocatus, indeque ad praepositi ecclesiae collegiatae Vracensis in terris Wurtembergicis munus promotus est. Qui cum comiti suo Eberhardo, qui ducis postea axioma accepit, esset gratissimus, vna cum Ioanne Nauclero cancellario, Petro Iacobo Arlanensi et Ioanne Reuchlino comes in itinere, quod Romam susceperat, allectus est, ex quo constat, inter literatissimos huius regio-

s) Groeningae 1614. Amstelod. 1617. 4.

t) T. IV. p. 495.

u) loc. cit.

x) Append. ad Cau. p. 125.

y) De hoc concionatore Wormatiensi vid. ORT. GRATIVS in Fascia, rerum expet. p. 163. TRIT-

HEMIVS Chron. Sponhem. p. 391. BZOVIVS an. 1479. 1482. OVDINVS T. III. p. 2715.

z) In Vitis Profess. Tubing. Ord. theol. Dec. p. 24. seqq. add. WERENDORF. pec. Diss. Wirteb. 1719. FISCHER, in vita Gerhardi pag. 40. FABRICIVS T. II. p. 1. seq.

regionis viros, quos secum habere comes cupiebat, fuisse numeratum. Et Gabrielis quoque consilio operaque comes laudatissimus vsus est in condendo anno clocccclxxiv Tubingensi athenaeo, cui etiam annis aliquot post eum theologiae professorem dedit publicum, quo loco vsque ad obitum sacras literas et philosophiam docuit. Tandem nomen dedit ordini de communi vita, siue Caputianorum, obiitque anno cloccccxcv, aetatis LXV, errant itaque, qui ad annum cloccclxxx vitam prorogasse volunt. Secutus est in philosophia Nominalium sectam, quae eo tempore in Germania triumphabat, et imprimis Occamum sibi ducem elegit, in cuius *Commentarium in IV libros sententiarum*, *Collectorium* siue epitomen confecit. Valde eum laudat TRITHEMIUS ^a, testatus, esse eum virum in scripturis diuinis eruditum, et in seculari philosophia egregie doctum, ingenio excellentem, vita et conuersatione praeclarum, qui gymnasio Tubingensi ab exordio suae institutionis praefuerit annis multis, ibique tam in philosophia, quam in sacris literis multos discipulos erudiuerit scripseritque quaedam non spernendae auctoritatis opuscula, quibus nomen suum notificauerit. MIRAEO ^b autem illustre fidus inter clericos vitae communis audit. Iniquius itaque iudicium est HORNII ^c, omnium Scholasticorum fucum illum appellantis. Ad quam sententiam pronuntiandam eum seduxisse videtur, collectoris nomen, quod Gabrieli tributum est: sua enim fucorum instar ex reliquorum Scholasticorum laboribus ingrata industria decerpisse credidit Hornius; ast falsus est. Nomen enim hoc, more temporis illius, accepit a Collectorio, quod in Occamum scripsisse diximus. Tantopere Ethicam Aristotelis deperiisse traditur ^d, vt eam publicis concionibus exponeret. Scripta eius post WHARTONVM, HENDREICHIVM ^e, et MOSERVVM ^f enumerat FABRICIVS ^g.

Scholastici
alii tertiae
aetatis.

§. XLV. Praeter hos, quos enarrauimus, philosophos longa aliorum quoque Scholasticorum series est, qui hac tertia aetate, vt ingenio et acumine decreuerunt, ita numero et copia valde creuerunt. Hos vero porro recensere omnes, esset Lectoris patientia abuti, et leges tractationis nostrae negligerè. Facile, qui plura cupiunt, haurient ex historiae literariae scriptoribus, et ex fontibus, quos accurate indicauit B. FABRICII diligentia. Paucos heic cumulamus, breuissima descriptione adducendos, ne nomina eorum, satis nota vel neglexisse vel inuidisse harum cupediarum cupidis videamur. Celebratus fuit circa annum clocccc a dialecticae peritia IOANNES BOTRELL Carmelita Anglus, de quo tamen cum nihil amplius afferant BALEVS ^b et PITSEVS ^c, nihil porro, quod dicamus, habemus. Claruit quoque philosophiae Scholasticae laude seculo XIV, PETRVS AVREOLI natus Verberiae ad

Ioannes Botrell.

Petrus de Verberia s. Aureoli.

a) De Scr. Eccles. c. 903. p. 215.

b) Aucrar. p. 89.

c) Hiltor. philos. L. II. c. 5. p. 301.

d) Vid. MOSERVS l. c. Acta phil. Vol. I. p. 713.

e) Pandect. Brandenburg. p. 571.

f) loc. cit. p. 31.

g) loc. cit.

h) Cent. VII. 21.

i) p. 568.

ad Isaram, vnde Petrus de Verberia vocari solet. Quidam Ordinis Minorum socium faciunt ^k, rectius aliis ex Sodalitio vallis scholarum fuisse dicitur. Parisiensem is scholam Scholasticae philosophiae et theologiae laude valde suo tempore nobilitavit ^l, et imprimis eloquentiae ecclesiasticae laude inclaruit, vnde facundi doctoris nomen reportavit. TRITHEMIUS ^m Aquensem in secunda Narbonensi episcopum fuisse ait, quem reliqui sequuntur, negavit OVDINVS ⁿ rationibus non vanis. Ad cardinalitiam dignitatem vero peruenisse, qui dicunt, nullo fundamento nituntur, vt obseruatum fratribus SAMMARTHANIS ^o. Inter Anglos eodem seculo magnam philosophiae nomine famam consecutus est IOANNES DE BACONE, siue BACONTHORPIVS, ^p a patria ita vocatus, pago Nordfolciensi, Carmelitarum religionem professus ^q, primo quidem Oxoniae ^r, tum Parisiis in literarum studia incubuit, iactisque feliciter fundamentis theologiam, iurisprudentiam ecclesiasticam et philosophiam ibi docuit, inter praecipuos referendus, qui Auerroem sibi ducem in philosophia elegerunt. In patriam redux ordinis sui Prouincialis factus, diem obiit anno cccccxlii, et praeter libros theologicos et quodlibeticos, de quibus WHARTONVS ^s videndus, aliaque pro ordine suo scripta, quaedam philosophica, e.g. de *potentis animae*, scripsit, et Auerrois potissimum opiniones secutus est, quae quales fuerint, supra diximus. Dictus doctor resolutus. Miramur autem inuentum fuisse nostro tempore, cui placuerit Baconthorpii placita renouare, et in theatrum literarium reducere ^t. Eadem quoque aetas tulit GREGORIVM DE ARIMINO, ciuitate Romandiolae ^u, Ordinis Eremitarum Augustini sodalem ^v. Theologiae et philosophiae Scholasticae laude cum emineret, ad Nominalium sectam discessit, et a quibusdam suae aetatis opinionibus secessum fecit, eos imprimis refutauit, qui contradictoria Deum posse statuebant, quod dogma hoc tempore vulgare valde in academia Parisiensi fuisse ex Io. LAVNOIO ^w intelligitur. Alias eius opiniones non tangimus, quae ad theologiam pertinent, videndus autem P. BAYLE ^x. Huic comes iungi potest ALPHONSVS VARGAS Toletanus, itidem Ordinis Eremitarum S. Augustini professus ^y, qui philosophiam et theologiam per decennium Parisiis docuit. Tandem ad Hispalensem sedem promotus satis functus est anno ccccclix, vel vt alii volunt ccccclxvi, et in Aristo-

Ioannes Baconthorpius.

Gregorius de Arimino.

Alphonsus Vargas.

k) WADDINGVS l. c. p. 276.
 l) BVLARVS Sec. VI. p. 985.
 m) c. 545. p. 131.
 n) T. III. p. 850. seqq.
 o) Gall. Christian. T. I. p. 17.
 p) ALEGRE in Paradiso Carmelitici Ord. pag. 294.
 q) BALEVS V. I. PITSEVS p. 451.
 r) pag. 18.
 s) Iosephus Zagaglia theologus Carmelite Fer-

rariensis defunctus aet. 92. ann. 1711. vid. Mem. de Treuoux 1713. p. 1661.

t) Vid. BAYLE Dict. T. IV. art. Rimini pag. 56.

u) CVRTIVS Elog. Augustinian. pag. 121. PHIL. ELLSIVS Encomiast. August. p. 247.

x) De fortuna Aristot. c. X. p. 215.

y) loc. cit.

z) ELLSIVS l. c.

Ioannes Capreolus.

Hieronymus de Ferrariis.

Martinus Magister.

Ioannes Ravlinus.

Iacobus Almain.

Aristotelis librum *de anima quaestiones* inter alia scripta reliquit, de quibus videndus NICOLAVS ANTONIVS ^a. Porro Aristotelicae philosophiae laude super alios eminuisse ait TRITHEMIVS ^b IOANNEM CAPREOLVM Gallum, Ordinis Praedicatorum, et professorem Tolosanum, ideo notandum, quod Thomae aduersus Scotum, Petrum Aureolum, Nominales, aliosque Thomae aduersarios diligentissimum se promachum praestiterit, edito ingenti in *IV Libros Sententiarum* opere, quod ab aliis postea in compendium missum est ^c. Ex Scoti partibus vtilissimam Scholasticae philosophiae et theologiae cultoribus operam praestitit HIERONYMVS DE FERRARIIS, editis *Locis communibus ex libris sententiarum* et quodlibeticis Ioannis Duns Scoti. In iis enim non modo singula Scoti loca, et ex iis opiniones quoque illius indicauit, sed et quae contraria sit Thomae sententia adiecit, non omisis placitis commentatorum Auicennae et Auerrois, sic vt vtilem in historia philosophiae et theologiae Scholasticae operam liber praestare possit ^d. Serius, nempe Seculo XV magna eruditionis commendatione vixit MARTINVS MAGISTER, Iani Turonensis filius, qui cum anno 1466 in Galliam studiorum causa concessisset, Nauarreo collegio adscriptus est, acceptaque laurea philosophica anno 1473 in collegio S. Barbarae philosophiam, maxime vero moralem doctrinam, magno applausu docuit, et theologiam quoque publice tanta felicitate professus est, vt dignus haberetur, quem sibi a confessionibus atque elemosynis futurum deligeret Galliae rex Ludouicus XI. ^e Obiit anno 1492. Etiam hic ex Nominalium parte fuit, quos consequentiarum via asserutum iuit. Commentatus est in *Praedicabilia Porphyrii, et de fato*. Praecipue autem edito libro *de quatuor virtutibus cardinalibus* maximam inter Scholasticos laudem sibi comparauit, de quibus eius scriptis videndus post IO. LAVNOIVM ^f, CAS. OVDINVS ^g. Idem Gymnasium Nauarrense protulit IOANNEM RAULINVM Tullensem, qui eidem tandem collegio praefectus doctorque datus est, et anno 1494, septuagenario maior, in religione Cluniacensis monasterii obiit, de quo plura dabit idem LAVNOIVS ^h. Eodem loco vixit, literisque operam dedit, et philosophiae quoque docendae infudauit IACOBVS ALMAIN, Senonensis, Occamistarum partibus adeoque Nominalibus addictissimus, qui quamprimum philosophiam praelegere coeperat, dialecticam physicamque explicuit. Anno 1498 collegio Nauarreo adscriptus theologiae doctor triennio post renunciatus est, defunctus anno 1505. Inter

a) Bibl. Hispan. T. II. p. 115.

b) c. 719. p. 176.

c) ALTAMIRA p. 158. ECHARDVS T. I. p. 917. FABRICIVS T. I. p. 917.

d) Conf. MORNOF. Polyhist. lib. T. II, L. I. c. 14. §. 9. p. 87. seqq.

e) LAVNOIVS Hist. gymnas. Nauarr. p. 594.

f) loc. cit.

g) T. III. p. 2641. FABRICIVS T. V. p. 125.

h) p. 617.

ter scripta eius diligenter recensita a LAVNOIO¹ et FABRICIO² *Tractatus quinque consequentiarum* notandi sunt, qui systēma aliquod syllogisticae Scholasticae exhibent, qualis ea ineunte seculo XVI et circa reformationis tempora viguit. Agit enim in iis de definitione et diuisione, exque his consequentiarum rationes exponit, regulasque exhibet pro argumentationibus enthymematicis, et tum syllogismos explicat atque exponibilia. Pari ratione *Embammata physica* edidit, in quibus totam philosophiam naturalem ex ingenti apophthegmatum physicalium aceruo illustrare conatus est; et *Moralia*, in quatuor diuisa tractatus, in quibus de actuum et habituum essentia, et eorum impedimentis, de virtutibus theologis tribus, fide, spe et charitate; de humanis virtutibus, earumque oppositis satis subtiliter differuit. Iussu quoque academiae Parisiensis librum scripsit aduersus Thomam Caietanum, *de Auctoritate Ecclesiae et conciliorum*³. Inter Britannos ROBERTVS HOLCOTH, LELANDO^m *Robertus Holcosh.* Haldecotus, Auoniae Borealis alumnus, Ord. Praedicatorum sodalis, in cathedra Oxoniensi philosophiae et theologiae peritia singulari emittit, multisque scriptis, historiae literariae Anglicae scriptoribus enumeratisⁿ inclauit. Seculo porro XV medio philosophiae Scholasticae tradendae operam commendauit suam NICOLAUS DE *Nicolaus de Orbellis.* ORBELLIS, vel DORBELLVS, Andegauensis prouinciae, Turonensis Gallus, Ordin. Minorum^o, qui philosophiam et theologiam in gymnasio Pictauiensi docuit, Scotique partes strenue defendit, exque eius mente *Logicam*, itemque *Commentarios in Aristotelis Physica, Metaphysica, Ethica, et de anima* scripsit^p. Simili ratione de scriptis et philosophia Aristotelis logicis, metaphysicis, physicis et de anima meruit DOMINICVS DE FLANDRIA *Dominicus de Flandria.* Dominicanus, qui Bononiae philosophiam et theologiam docuit, obiitque anno 1510, teste IAC. QVETIF^q, qui libros eius recenset, quibus Peripateticam philosophiam illustrare conatus est^r. Inter Patauinos professores circa haec tempora floruit MAVRICIVS HIBERNICVS PORTV FILDÆVS; Ordini Minorum adscriptus^s; denique archiepiscopus in Hibernia Tuamensis^t, qui anno 1510 XIII obiit. Ob celebritatem eruditionis dictus est flos mundi, et in Scoti scripta non sine acumine commentatus est. Et his quidem multi adhuc addi possent, si vel Scholasticae

5 R 2

lasticae

j) Hist. gymn. Nauarr. p. 611.

k) T. IV. pag. 3. add. LABBEVS de S. E. p. 498. BAYLÆ Dict. T. I. Artic. Almain p. 164.

l) Extat inter Gersonis Opera T. II. p. 976. ed. DUPINII, qui etiam in Bibl. ecclē. T. XIV. p. 17. videndus.

m) pag. 411. ALTAMVRA, QVETIF etc.

n) Conf. FABRICIVS T. III. p. 799. seqq.

o) WADDING. Bibl. Ord. Min. p. 268.

p) TRITHEMIVS c. 815. WHARTON. p. 113. OVDINVS T. III. pag. 2546. FABRICIVS T. V. p. 332.

q) T. I. p. 894.

r) Add. FABRIC. T. II. p. 157.

s) WADDINGVS Bibl. Ord. Min. p. 256.

t) IAC. WARÆVS de Script. Hiberniae pag. 78.

lasticae philosophiae historia specialis enarranda, vel certarum scientiarum fata exponenda essent. Dicitur enim posse, de Richardo Walingforde, Nicolao de Lynna, Ioanne Halifax, Ioanne Duns de Saxonia, Ioanne de Lignariis, Ioanne de Marliano, Ioanne de Sacrobosco, Ioanne de Regiomonte, mathematicarum disciplinarum notitia inter Scholasticos celeberrimis: de Alberto de Rieckmersdorf, Ioanne Rauani, Henrico de Einbeck, Ioanne Monsterbeck, Nicolao Stor, Henrico Luhr, Nicolao Smylau etc. inter Germanos logica eruditione conspicuis; de Henrico de Wismaria, Henrico de Gandauo, Ioanne de Eligerio aliisque naturalium rerum peritis etc. Verum haec pro nostro instituto, quod generalem tantum philosophiae historiam nos pandere iubet, prolixa nimis sunt, et ad specialem tractationem pertinent: facile autem eorum notitia ex fontibus hactenus copiose adductis potest hauriri.

u) BALEVS VI. 25. PITSEVS pag. 505. LELANDVS C. 370. FABRICIVS T. V. pag. 347.

x) TRITHEMIVS C. 580. FABRIC. T. III. p. 276.

y) TRITHEMIVS C. 788. BARTH. CVRTIVS in Hist. Medic. Mediolan. p. 29. Scriptoresque bibliothecarum medicarum. Fuit enim medicus et mathematicus, defunctus 1483.

z) LELANDVS C. 376. BALEVS VI. 93. PITSEVS p. 334. VOSSIVS de Scient. math. pag. 179. obiit Parisiis 1256. Decantatissimus est eius liber de Sphaera mundi,

per 400 annos in scholis praelectus, de quo vid. FABRIC. T. IV. p. 374. seq.

a) Proprium nomen Ioannes Mullerus, siue Molitor. Viram eius eleganter enarrauit PETR. GASSENDVS. Add. Cl. DOPPELMAYR de Mathem. et Artific. Norimb. p. 1. seqq. TRITHEMIVS de Script. German. c. 844. RICCIOLVS in Almagesto etc.

b) Videndi de his Cl. REIMMANNI Hist. lit. German. P. II. p. 254. seqq. et FABRICIVS loc. cit.

c) IDEM I. c. p. 303.

SECTIO

SECTIO TERTIA,
DE NATURA, INDOLE ET MODO PHI-
LOSOPHIAE SCHOLASTICAE.

§. I.

Enarrata professorum philosophiae, qui Scholastici vocantur, et a Seculo XI ad initia Seculi XVI imperium obtinuerunt historia, restat, ut faciem philosophiae depingamus, quae tum fuit, eiusque naturam et constitutionem, affectiones, modum philosophandi, sectas, circumstantiasque alias, memoratu dignas exponamus, ut quibus satis philosophia sub Scholasticorum regno gauisa sit, quae vel incrementa vel decrementa acceperit, quaeque alia sunt in historia doctrinarum sine attentione non praetermittenda, constet. Id quod eo magis necessarium est, quo magis sanctioris disciplinae historia, et reipublicae Christianae, qui his seculis apparuerunt, vultus cognosci accurate non possunt, nisi huius philosophiae imago depicta consideretur; eo quod vesano curiosorum hominum studio sororio philosophia et theologia Scholastica inter se iunctae sunt vinculo. Immo et matheseos et iurisprudentiae et medicinae studium contaminatum ab illo philosophandi genere est, ut manifestis hactenus Iacobi de Rauenna, Richardi Suiffeti, Petri de Apono, aliorumque exemplis demonstrauiamus, quarum scientiarum historia sine explicatis Scholasticae philosophiae satis his temporibus intelligi satis non potest. Descripsimus autem iam supra, cum natales atque origines philosophiae Scholasticae exponeremus, qualis eius ab initio natura extiterit, quibus parentibus fuerit vsa, quo genio ducta prodierit, et quibus ad seculum vsque XVI incrementis gauisa fuerit: ostendimusque, ex dialecticae primo quidem Stoicae deinde Aristotelicae studio, cum metaphysicis quaestionibus et disceptationibus coniuncto, innumeram abstractionum, distinctionum, disputationumque farraginem fuisse exortam, eamque mira quidem, ast inutili et vana, subtilitate ita fuisse auctam, ut peruersissima totius philosophiae indoles inde enasceretur. Incrementa autem accepisse laetissima, vbi Saracenicam philosophandi methodum, publicatis Arabum meletematibus philosophicis, et imprimis Auerrois scriptis, innotuisset; remque tandem perniciosam fastigium quoddam attigisse, vbi desipiens philosophiam cum theologia coniungendi, vel hanc potius per illam perficiendi studium de ingeniorum sobrietate et modestia triumphauisset. Quibus omnibus in antecedentibus luculenter, nisi fallimur, expositis, multisque exemplis fusa demonstratis, nihil aliud superesse videtur, quam ut collectis, quae sparsim allatae sunt, obserua-

tionibus, paulo accuratius, et *ὡς ἐν συνόψει* effigiem philosophiae huius depingamus, et perniciosos, quos tulit, fructus demonstramus, ut, qui sponte coecutire non vult, habeat, ex quo de natura et constitutione atque indole philosophiae Scholasticae iudicare possit. Faciamus autem id, qua licet breuitate, ne fessum in hoc vepreto Lectorem nimis diu detinentes, ad iucundiora festinanti atque meliora remoram iniecit accusemur. Prolixe enim huius philosophiae naturam describere, idem esset, ac senticeta construere, ad quae Lectori diuertendum sit. Qui itaque his deliciis amplioribus frui cupit, illi ipsa philosophorum Scholasticorum praecipuorum v. g. Alberti M. Thomae, Scoti, Occami et similia, scripta adeunda sunt, quae de omnibus philosophiae partibus reliquerunt. Quae qui nunquam inspexit, nulla ratione comprehendet, quam profunda philosophia omnis labe correpta sit, et quam maridi eius vultus compareant, quae spectra lemuresque in hos veritatis campos irreperint, quantumque inde vera philosophandi ratio damnum passa sit. Quae quoque ratio est, cur systematis philosophiae Scholasticae delineationem, more hactenus obseruato, afferre nobis non liceat; integrae enim tractationes Scholasticorum describendae essent, quod utilitate caret, et nec locum hic habet, nec nos otio fati instructi ad inutilem hanc operam sumus, nec Lectoris patientia ita abutendum esse aequissimis rationibus conuicti arbitramur.

*Observationes
generales de
philosophia
Scholastica.*

§. II. Considerata itaque, repetita industria, Scholasticae philosophiae historia, ita de ea statuendum esse aequi arbitri haud difficulter fatebuntur,

*I. Philosophiae
Scholasticae
anima, diale-
ctica eristica,
ad defendenda
dogmata
uulgata adhibi-
ta.*

I. Philosophiae Scholasticae animam, et in quo omnia vertebantur, cardinem non fuisse, inquisitionem veritatis attentam et sine praeiudiciis institutam, nexuque veritatum ex principiis conuenientibus deductarum constantem, sed subtilitatis cuiusdam, magnum ingenii acumen demonstrantis affectationem vanam et ambitiosam, quae dialecticis et metaphysicis armis instructa de quaestionibus difficilibus quidem et acutissimis, sed nec vsu nec certitudine commendandis, summa animi contentione disputaret, et ad innumeras velitationes philosophicas, logomachias, mentis praecisionibus vanis, axiomatibus precario assumtis, distinctionibus fundamento carentibus, terminorumque barbarorum spectris adiuta in arenam descenderet. Hanc vero philosophandi subtilitatem pugnasque incruentitas ad ea dogmata stabilienda defendendaque fuisse adhibita, quae hierarchiae ecclesiasticae, temporum fati tandem inualescenti et triumphanti conuenirent, illisque hominibus conducerent, qui ut soli fere philosophiae cultores erant, sibi quoque solis Scholastici munus creditum esse contendebant, ita ad conseruandam auctoritatem emolumentumque suum, capitique sub quo in vnum corpus coaluerant, has argutias adhibebant. In hoc ipsam quasi essentiam philosophiae Scholasticae quaerendam esse, nemo su-

mo superioris tractationis non plane immemor temere negauerit, confiteatur potius, oportet ita hanc naturam Scholasticae philosophiae necessario euenire debuisse. Euerfa enim seculis VIII, IX, X studiis eruditionis fere omnibus, cum seculo XI dialectica ex Hibernia in Angliam et ex hac in Galliam et Italiam atque Germaniam traducta resurgeret, cuius ab Augustini tempore magna in Ecclesia iam fuerat auctoritas, eaque ab ingeniis quibusdam magnis quidem et supra modum acutis, sed nugacibus et otiosis excoleretur, et metaphysicae, ope doctrinae de praedicabilibus, quae viam parabat, iungeretur, quae vero tunc in Ecclesia orientantur, dissensiones litesque omnia disputationibus contentiosis replerent, deficientibus aliis magisque sanis philosophiae partibus, haec sola triumphauit. Cumque homines tantum Ecclesiastici se liberalium artium studio dedissent, nec aliae, praeter istas septem, disciplinae ob paupertatem ingeniorum atque temporum infelicitatem obtinerent, quadriuium autem, quod mathematicas disciplinas tradebat, a plerisque negligeretur, quin ex triuiio quoque grammatica et rhetorica in tanta aevi istius barbarie parum curaretur, nihil remansit nisi dialectica quaedam acuta quidem et subtilis, sed cauillationibus iurgiisque inanibus plena, et innumerarum ineptiarum mater futura. Quam ad theologiam adaptantes philosophi in Scholis Ecclesiarum cathedralium et coenobiorum docentes, qui non nisi theologiae ancillari posse philosophiam contendebant, ipsum quoque sacrarum literarum campum istis nugis tricisque repleuerunt. Ad quod eo potissimum animo accefferunt, quem requirebat ipsorum utilitas, et hierarchiae, cuius pars erant, emolumentum, et arcana capitis eius cum membris cohaerentis ratio. Illi enim homagii sacramento addicti, philosophari aliter non poterant, quam vel iuebantur, vel necessitatis status et conditionis suae poscebat utilitas. Quae omnia cum testimoniis fide omni dignissimis passim iam in antecedentibus corroborata sint, actum agere, et testium nube demonstrare dicta nolumus. Conferenda autem cum his sunt, quae prudenter monuerunt viri acuti IACOBVS THOMASIVS ^a, ADAMVS TRIBBECHOVIUS ^b et CHR. AVG. HEVMANNVS ^c.

§. III. II. Ex dictis vero constat, animam philosophiae Scholasticae, *II. Dialectica ista non rationalis philosophia fuit, sed ars rixosa.* et verum, ex quo conflata est, elementum fuisse dialecticam. Quae vero cum arte rationali confundenda non est, a qua vt scoriae ab auro, differt. Non enim prudenter institutum fuit istud artis dialecticae studium, nec in eo versata diligentia, vt habito respectu ad humani intellectus vires de modo accurate ratiocinandi, et veritatis utilis et ad felicitatem hominis facientis inquirendae disquisitio institueretur: sed cum Stoicae prius, mox Peripateticae dialecticae principia adhiberentur, cauillationum

a) De causis ineptiarum barbari aevi Scholastici, inter praefat. LXXXII, p. 544. et Hist. sep. et stult. P. III. p. 226. seqq.

b) De DD. Scholasticis, passim.

c) In praef. ad Tribbechouii librum laudatum pag. 17.

num studium, et inanis velitandi in arena philosophica libido totam vitam absoluebat; haec omnibus eruditionis partibus praeferebatur, in hac ingenii humani nobilitatem veramque gloriam quaerendam esse statuebatur, huic vni dies noctesque tribuebantur, huius addiscendae gratia integrae regiones et prouinciae peragrabantur, tandem in hoc inani studio consenescebat humana indultria. Testes supra sectione prima dedimus omni exceptione maiores P. Abaelardum et Ioannem Sarisberiensem, quorum verba supra adducta hoc loco repetenda sunt. In cuius vitae historia exemplum quoque commilitonum eius adduximus, qui *cum eos post multos annos inuiseret, adhuc dialectica detinobantur, et inueniebantur, qui fuerant, urgebanturque iisdem, quibus prius, stimulis, inque hoc vno profecerant, dedicerant modum, modestiam nesciebant, adeo quidem, vt de reparatione eorum posset desperari.* Valde id quidem idem vir cordatus et supra aetatis suae indolem sapiens detestatur, et admodum illis indignatur, *qui clamant in compitis, in triuissis deponit, et in ea, quam solam profitentur, arte non decennium, aut vicennium, sed totam consumunt aetatem: et cum senectus ingruit, corpus enervat, sensuum retundit acumina, et praecedentes comprimit voluptates, solam hanc in ore voluunt, versant in manibus, et aliis omnibus studiis locum ista praeripiunt etc.* Verum parum profecisse virum eruditum et prudentem, vel ex hoc vno argumento disci potest, quia cum illa in prima Scholasticorum aetate accidissent, in secunda et tertia innumeris modis aucta sunt. Quod equidem mirari quis posset, nisi ex enarrata hactenus Scholasticorum historia constaret, vtilissimam fuisse hanc nugandi artem cultoribus suis, et ex ea exortos fuisse titulos doctorum illuminatissimorum, profundissimorum, subtilissimorum, resolutissimorum, sapientissimorum, angelicorum, mirabilium, venerabilium; natos illa obstetricante fuisse doctores, professores, cancellarios, abbates, episcopos, cardinales, pontifices maximos etc. Quibus praemiis cum contentiosa et sophistica illa philosophia ornata fuerit, quem non coeco ruere impetu in illam oportuit?

Causa cur dialectica eristica tanto studio exculta.

III. Metaphysica inani dialecticae iuncta malum. hoc auctum, indeque exorsae logomachiae innumerae.

§. IV. III. Valde vero inualuit malum in se iam vehemens, cum metaphysica dialecticae fungi coepisset, quod initium accepit seculo XI, sequentibus autem seculis supra omnem expectationem creuit. Cum enim dialectica ad disputationes theologicas et defendenda dogmata publice recepta, erroresque non sine emolumento introductos esset adhibita, necessario de principiis vniuersalibus, et notionibus quoque abstractis erat dispiciendum, ex quibus velitationes illae possent instrui. Cum autem seculo XII Aristotelis metaphysica innotuisset, cuius leuem hactenus praegustum ex praedicabilium doctrina habuerant, haecque mira subtilitas non modo acuminis laudem affectantibus mire placuisset, sed ad ferendas quoque feliciterque depugnandas lites vtilissime adhiberi posse

d) Metalog. L. II. c. 10. p. 805. conf. V i v z s de corrupt. art. L. III. p. 112.

posse constaret, dici non potest, quanto impetu, et si verum dicendum, furore et insania in hoc metaphysicae studium ingenia etiam nobilissima, et praeclaris a natura muneribus instructa ruere coeperint. Quod quidem ferri potuisset, si generali rerum transcendentalium consideratione contenti, et de vniuersalibus principiis regulisque solliciti, supra rerum naturam non fuissent progressi, et figmenta otiosi ingenii, ipsarum essentiarum contemplationi non praetulissent. Verum vbi semel nugari coeperunt, omnia alia euenire necesse fuit. Nempe ad abstractarum notionum praecisionumque mentalium sylvam semel delati, cum non ex natura rerum de axiomatibus et principiis earum essent solliciti, sed vaga et vana conceptuum ludificatione argumentum, quod defendere susceperant, tueri, et contrarias opiniones debellare fuissent aggressi, in tenebris his, quas ideae obscurae, voces nihili, termini barbari ipsoque strepitu suo horrendum quid sonantes, excitauerant, magnos quidem pulueres excitarunt, sed multum mouendo parum promouerunt. Cumque ex repugnantium quoque aduersariorum parte similes artes illis opponerentur, enatae inde distinctiones subtilissimae quidem, sed solis inanissimae imaginationis relationibus quibusdam, quas nemo, nisi foecundissimi harum subtilitatum fabri, assequatur, nixae; quae, quo magis haec contentiosa ars crescebat, eo magis infinitum in modum augebantur. Adeo vt Scoti et Occami, tempore tota philosophia in eiusmodi puerorum terriculamenta, et inanes nubes esset transmutata. Ex quibus innumeras de verbis et terminis philosophicis contentiones debuisse enasci, et immensum logomachiarum pelagus exortum fuisse, facile Lector coniciet, et tristis docet experientia, quod viris quidem cordatis mox risum expressit, mox lachrymas, tolli tamen emendarique non potuit. Qua de re Erasmi, H. Cornelii Agrippae, Auentino aliorumque flagellorum Scholasticorum verba haec adducere prolixitas vetat. Vnum, ne sine teste discedamus, damus, prudentem et grauem ineptiarum harum censorem L V D O V I C V M V I V E M f, ita disferentem: *Quid quod ex philosophi huius, (Aristotelis) libris qui sunt sane multi acute scripti, et docte, non vtilissimos sibi sumserunt, sed intricatissimos, et rixosissimos, quique minimum haberent bonae frugis, non de animalibus, qui multum utilitatis afferunt ad vitam, et quorum ingens fuit apud veteres pretium, non problemata, sed physicos, et quique physicis sunt proximi obscuritate et argutiis, videlicet de prima philosophia, de coelo, de generatione, nam libros meteororum ita tractant, vt aliud videantur agere, atque adeo mirum est, receptos esse inter libros Scholasticos, puto casu magis quam consilio contigisse. Sunt enim earum rerum inexperiti prorsus, et huius naturae quam melius agricolae et fabri norunt, quam ipsi tanti philosophi.* *Qui naturae huic,*

e) Collegit ea TRIBBECHOVIUS l. c. p. 46.

Hist. Philos. Tom. III.

f) l. c. l. v. p. 166.

buius, quam ignorarent, irati, aliam sibi confinxerunt, nempe subtilitatum nugas de iis rebus, quas nunquam Deus condidisset, nempe formalitates, haecceitates, realitates, relationes, Platonis ideas et monstra, quae quando aliud non possunt, certe dignitate cobonestant nominis, metaphysicam appellantes. Et si quis ingenium habeat naturae huius imperitum, aut ab eo abhorrens, ad commenta, ad somnia quaedam insanissima propensum, hunc dicunt ingenium habere metaphysicum: ut de Scoto, in quo fortassis a callidis et acutis hominibus ambiguitate nominis deludimur, ut ingenium esse metaphysicum sentiant, quasi extra hanc naturam in alia quadam noua et inusitata. Similia aliis quoque locis habet, profus egregia et non sine graui vulnere Scholasticorum vlcera tangentia, quae tamen heic exscribere non licet, Lectorem vero apud ipsum legisse nunquam poenitebit.

*IV. Fructus
pessimi inde
inani, maxi-
mo theologiae
corruptio.*

§. V. IV. Studium sophisticae, quod hos homines totos occupauerat, quales fructus tulerit, rerum intelligens, nobis non mouentibus, ex ipsa pseudo-philosophiae huius natura intelliget. Nempe ut rationalis philosophiae officium est, cuncta rite inter se discernere, nempe vera a falsis, diuina ab humanis, certa ab incertis; cuncta ex suis principiis deducere, limitesque cuiuslibet argumento ponere, ficque ex suis fontibus et axiomata vera atque certa, et conclusiones deriuare omnisque veritatis scenam aperire: ita e contrario sophistica ista ars in id potissimum neruos suos intendebat, ut misceret inter se omnia, principia scientiarum confunderet, humana diuinis, rotunda quadratis, vera falsis, attemperaret, et neglectis rationis atque reuelationis limitibus, sine certo duce, sine regula coeca discurreret, et hoc pacto incertissimae confusio-
ni portam aperiret patentissimam. Id inde potissimum euenit, quod inepti homines, ubi semel huius philosophiae amore essent occupati, et status munerisque sui memores, theologiae esse inseruiendum statuisserent, non discretis inter se, uti debebat, vtriusque luminis caussis, sine, et terminis, sed neglecto omni discrimine et ordine, rationem cum reuelatione misere confuderant, rati, non posse theologiae consistere, vel attingere eius perfectionem quenquam, nisi in ea tractanda dialecticum se praestitisset; et ita vere ancillari theologiae philosophiam, si illa in hanc tota quasi conuerteretur. Hinc horrenda illa principiorum confusio, ut nescias, vtrum sacras literas, aut gentilem aliquam mataeologiam, aut naturalem quandam scientiam explicare in animo habeant? Quam insaniam, impossibile fuisset, ut non mature obseruassent, si rationalem artem sobria ratione didicissent. At hic lernae huius malorum fons erat pestilentissimus, quod sectariam et ineptam quandam dialecticam didicerant, quae praeter inutiles tricas, terminorumque, enunciationum, syllogismorum cateruos, et sterilem quandam analyticae et syntheticae methodi explicationem nulli argumento graui, vero, et maturo adplicatam nihil
pror-

g) de caussis corrupt. att. L. III, p. 118.

prorsus artificii suppeditabat, quo mediante veritates detegi, principia discerni, et ad domesticos quaeque fontes reuocari possent. Promptuarium autem, vnde principia generalia, theologiae postmodum inferenda, defumebant, erat illa metaphysica verbalis, siue potius terminologia otiosa, quae spectris intellectum, scientias ignotis principiis, larisque detestandis replebat, et in qua notiones vagae, propositiones et regulae nihil significantes, obscurae, incertae dominabantur. His duumuiris, dialecticae et metaphysicae, omne in theologiam imperium traditum et his fulcris sustentatum est totum Scholasticae doctrinae aedificium. Quod quantas ex eo ἀνομαλίας suscipere debuerit, quantam deformitatem necessario contraxerit, nemo ignorat, qui, quid sacra doctrina, quid philosophia sit, quibus limitibus discernantur, qua ratione sobria subordinentur, quos fines obtineant, semel didicit. Et hinc omnis illa, quae in theologia Scholastica conspicitur, corruptionis prauitas ortum habuit. Quae tanta fuit, vt nascentis Scholasticae doctrinae tempore multas theologis paulo attentioribus querelas exprimeret, vt *Sectione secunda* passim demonstratum. Quae tamen querelae et conatus eo minus malo obicem ponere potuere, quo minus veram hos suscipientes medicinam adhibere pseudo-philosophi nouerant, et vel cum falsa philosophia omnem verae philosophiae usum condemnabant, vt Bernardo accidit, vel dogmata tantum nonnulla, quae nec satis intelligebant, nec vt intelligi possent, explicari patiebantur, confodiebant. Ita vero factum, vt tandem triumphare Aristoteli captiuamque ducere theologiam liceret, et Arabum quoque philosophandi ratio omnem iudicii theologiici sobrietatem supprimeret, ita vt ne summi quidem inter Scholasticos viri ab hac intemperantia abstinerent. Id quod alio exemplo opus non habet, quam ipsius Thomae, quem theologorum Scholasticorum patriarcham vere dixeris. De eo enim supra facultatis philosophicae Parisiensis querelas adduximus, eum in omnibus, etiam arduissimis fidei articulis, et humanam rationem transcendentibus vti dictis Aristotelis, et immiscere eius philosophiam doctrinae fidei, sicut pateat cuilibet intuenti: hoc autem praebere occasionem errandi, quum ipsemet dicat, quod auctoritates philosophorum sint argumenta extranea doctrinae sacrae. Haec Thomas fecerat, qui tam longum Scholasticorum syrma post se trahebat, et prae mille aliis tamen sapiebat. Quid non vulgus Scholasticorum suscepisse suspicandum est? quorum libri pleni sunt huius vitii, quod ipsum succum et sanguinem Scholasticae theologiae corruptit. Quam labem iam in Petro Lombardo notauit Iacobus Faber, elegantioris inter Gallos philosophiae restaurator, ex cuius ore plus millies se accepisse et audiuisse testatur AVENTINVS^b, eum sacrosanctae philosophiae veritatem fontemque purissimum coeno quaestionum, riuulis opinionum conturbasse.

§S 2

Multa

^b L. VI. p. 638. Hoc DVPINIO opponi ineptae curiositati Scholasticorum voluisse, de Meth. studii theol. c. 2. p. 20.

Multa passim hac de re conquesti sunt viri cordati pique, obseruantes, ita neruos succidi sacrae doctrinae, et castimoniae sacrarum literarum vim quasi inferri. Inter quos monachus Cizensis PAVLVS LANGIVSⁱ grauissime pronuntiauit: *Nubes fuerunt apostoli et euangelistae, quia altitudinem scientiae habuerunt et doctrinae; sed multi haeretici conati sunt superascendere. Multi sapientes naturales fuerunt, se istis superiores existimantes. Multi etiam doctores appellati catholici fuerunt, nescio si in animo extiterunt, nouitate loquendi, miscendo cum supernaturali theologia naturalem, cum scriptura diuina philosophicam, historicam, et poeti- cam, sibi ipsis superuolitare sunt visi, et, quod est certum, in dubium reuocantes per vtrum, et quod est clarum et lucidum, in turbidum et obscurum redigentes per vtrum.* Et paulo post: *In tantum exorbitauerunt naturales hominum mentes, ut super altitudinem nubium se extollant: dicentes atque credentes, quod theologica non possunt apprehendi nisi coeco Aristotele duce, et viam praebente or- bato Platone, atque ceteris prae- euntibus philosophis, veris priuati luminibus solum innitentes baculis scientiae naturalis, quasi velint asserere, quod in docendo superuolitet scientia naturalis, de quibus scriptura dicit, vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei.* Plura huius generis loca Gochii Mechlinensis, Gaileri a Kayfersberg, Cornelii Agrippae, Auentini, Erasmi aliorumque adducit TRIBBECHOVIVS^k, qui legendus, Henrici Gandauensis et Trithemii loca autem talia deplorantium supra suo iam loco adduximus.

*v. Emolumen-
tum cleri et
hierarchyae
ecclesiasticae
causa inter
alias magna
omnis labis.*

§. VI. V. In causa fuisse humani ingenii curiositatem et ambitionem magna sibi lumina et inusitatam ingenii subtilitatem vindicantem, ut hoc malum glisceret, negari non potest. Ast causam solam fuisse dici nequit; accessit enim emolumentum et vtilitas, quam ex eo capiebant, qui hierarchiae ecclesiasticae, quae tunc vige- bat, curiaeque Romanae, quae illius proram puppimque constituebat, tuendae promouendaeque manus admouerant. Probe enim videbant, nihil tam a sacris literis, quam a sana ratione adeo alienum dici statuique posse, quod non his armis defendi, et, qui contra mussitabat, prosterni posset, modo esset ex re Ecclesiae, vel ordinis potius, qui ei praeerat ecclesiastici. Exemplum damus transubstantiationis dogma, cum ipsa Scholastica philosophia et theologia genitum et exsculptum. Quod quae emolumenta tulerit suis promachis hoc loco, ne aliena sectemur, dicere non licet. Cui cum nonnulli interque eos Rabanus Maurus, Ioannes Scotus Erigena, et deinde maiori contentione Berengarius se opposuissent, his potissimum armis dialecticis repulsi oppugnatique sunt, nec aliis rationibus inuicta Lanfranci acies pro eo pugnare potuit. Cumque primo quidem *περὸ βληματικῶς* illud excuteretur, vires tamen fumente philosophia et theologia Scholastica, et in neruum erumpente tandem, non obstantibus tam luculentis, quae

i) Chron. Ciz. T. I. Pistor. p. 836.

k) l. c. p. 55.

quae monstruosum dogma euerdebant, sacrarum literarum et rationis sanae argumentis, in articulum fidei tranfiit, vt in critica doctrinae sacrae historia prolixius exponendum. Similia, ne nimis a scopo diuertamur, filemus. Neque tamen haec Ecclesiae vulnera curabant, qui iis medendis inuigilare debebant, sed quantis possent viribus iis augendis infudabant, contenti sophistica sua philosophia et terminologia dominantis religionis auctoritatem defendisse. Hinc in fynodis et conciliis aliunde haeresibus, quas miseri theologi haud raro fingebant, et ope pseudo-philosophiae suae exculpebant, alia remedia parata non sunt, quam ex his pharmacopoleis desumpta: quae veneni alicuius latentis instar omnem sanitatem coelestis doctrinae corruperunt. Acta fynodorum et conciliorum decreta inspicienda illis sunt, quibus haec exemplis illustrare est animus.

§. VII. VI. Neque sic malorum et ineptiarum finis; sed cum humana curiositas et ambitio in gignendis ingenii monstris supra modum essent foecundae, ad tantam cogitationum subtilitatem exaltata haec philosophia est, vt ipsum humani intellectus modum captumque superaret. Quem magnorum quidem ingeniorum fructum fuisse, negari non potest, aut cum magna simul materiae bonae et laudabilis inopia adefset, ad aranearum telas effingendas adaptatus est. Quem in finem non argumenta tantum quaestionum suarum selegerunt difficillima, abstrusa, obscura et innumerabilibus labyrinthis intricata, sed ad inutilia quoque *ὑπερσοφα καὶ ἄσοφα* frequenter recurrerunt. Et licet haud raro disputatio inde exurgeret ridicula, vana et nugax, saepe etiam paradoxa et interdum impia et detestabilis, tantum tamen abest, vt displicuerit otioso hominum generi, vt potius in his egregie sibi placerent, et nescio, quos perfectionis philosophicae gradus se attigisse crederent, immo ab aliis quoque pro iis haberentur, quibus nihil imperuium sit in naturae, vel, si *ἄναις*, in ipsis diuinae sapientiae mysteriis. Qua in re cum aranearum telis comparari potest mirifica ingeniorum Scholasticorum subtilitas, quae summa quidem fuit, sed futillis, et inutilis atque frivola. Pulchre ea de re, more suo illustris VERVLAMIVS¹⁾: *Quemadmodum complura corpora naturalia dum valent integra, corrumpuntur saepius et abeunt in vermes, eodem modo sana et solida rerum cognitio saepe numero putrescit, et soluitur in subtiles, vanas, insalubres et (si ita loqui liceat) vermiculatas quaestiones; quae motu quodam et viuacitate nonnulla praeditae videntur, sed putidae sunt et nullius vsus. Hoc genus doctrinae minus sanae et seipsum corrumpentis inualuit apud multos praecipue ex Scholasticis, qui summo otio abundantes, atque ingenio acres, lectione autem impares, quippe quorum mentes conclusae essent in paucorum auctorum, praecipue Aristotelis dictatoris sui scriptis, non minus quam corpora ipsorum in coenobiorum cellis, historiam vero et naturae*

VI. Subtilitas
affectata nimis
et inutilis.

1) De Augm. scient. T. I. Opp. L. I. c. 9.

turæ et temporis maxima ex parte ignorantes, ex non magno materiae flamine, sed maxima spiritus, quasi radii, agitatione operosissimas telas, quæ in libris eorum extant, confecerunt. Etenim mens humana, si agat in materiam, naturam rerum et opera Dei contemplando pro modo materiae operatur, atque ab eadem determinatur; sin ipsa in se vertatur, tanquam aranea texens telam, tum demum interminata est, et parit certe telas quasdam doctrinae, tenuitate fili operisque admirabiles, sed quoad usum friuolas et inanes. Dicitur autem non potest, quam grauitur bonas mentes virorum doctorum offenderit inutilis et vesana hæc Scholasticorum subtilitas. Inter quos in iis exagitandis festiuum probauit ingenium magnus ERASMVVS, cuius *Encomium moriæ* falsè hos homines exagitat, disputantes: *Num in Christo plures filiationes? num possibilis propositio: pater Deus odit filium? num Deus potuerit suppositare mulierem? num diabolus? num asinum? num cucurbitam? quemadmodum cucurbita fuerit concionatura, editura miracula, figenda cruce?* etc. qui multa affert huius generis et amare ridet his adhuc detestabilia et magis ridicula, licet subtiliora, *de indistantibus, de formalitatibus, de quidditatibus, de haecceitatibus* etc. Similia habent Melchior Canus et Ioannes Maldonatus, quorum loca cum a LAYNOIO^m adducta sint, ea apud ipsum legi, quam heic exscribere volumus. Quamquam autem subtilitatis laudem nemo facile his philosophis denegabit, tantum tamen abest, vt inde acuminis veri et laudabilis notam sustineant, vt potius inter perditissima huius sectae vitia eam referendam esse putemus. Causam pro nobis perorantem sistimus LVDOVICVM VIVEM^m, ne partium studio aliquid dedisse videamur. Is inter alia ita: *Adducti sunt quidam in eam opinionem, vt dicant, hæc quidem hætenus esse aliis artibus vtilia, quod acuunt ingenia discipulorum, et si quis hæc intelligat, facile etiam alia assequetur minus difficilia, quorum neutrum est verum. Videntur illa esse ingeniosa, partim quod non intelliguntur, nam quidam ea sola habent in pretio, quæ non capiunt, alii subtilissimam oportere rem arbitrantur, quam ipsi non cernant. Multis perinde videntur arguta, vt lusus pueriles festiui, et arguruli. Nam aenigmata hæc non ex ingenio, eruditione multa exercitata et subacta, sed ex ignorantia meliorum sunt nata, tanquam herbae inutiles in solo inculto: necesse erat eos aliquid agere. Hæc est enim natura humanorum ingeniorum, vt quoniam igneum est, etiam hebetissimum, se ad aliquid agendum applicet. Itaque non acuunt hæc ingenium, sed cogunt syluescere, contentiosum reddunt spinæ istæ, et morosum, non viuendum et actuosum: in pulchris acuunt quidem et dedolant, sed ita vt nihil supersit solidi extenuant, minuunt, deprimunt, et in his semel fractum haud facile ad res praeclaras sinunt attollere: praesertim quum hæc non modo aliena sint a veris artibus, sed etiam contraria, vt tendenti-*

m) De Fort. Aristot. c. XIV. p. 273. seqq.

n) l. c. L. III. p. 129.

dentibus ad altiores ac veras disciplinas, tanta sint haec cura dediscenda, ne profectum impediunt, quanta fuerant accepta. Addimus egregie disputatis, subesse interdum quaestionibus his subtilissimis et obscurissimis virus aliquod, quod inuisa animis ingerit spicula. Talis est disputatio illa de principio indiuiduationis, quam se cum aliis de vniuersalibus, de nominum analogia, de primo cognito, de distinctione quantitatis a re quanta, de maximo et minimo, de infinito, de intentione et remissione, de proportionibus et gradibus etc. ferre non posse testatus est MELCHIOR CANVS^o. Quae controuersia quamuis frequentissime in scholis horum philosophorum agitata sit, et nemini inter tot theologos summi nominis et existimationis suspecta fuerit, ipsi vero Thomae, doctori angelico tanto studio ventilata, vt maiori non possit, reuera tamen detestabilem supponit errorem gentilem de materiae principio Deo coequali, ex quo indiuiduationis principium, duce Aristotele, sed non intellecto, deriuabant. Quam pestiferi dogmatis quasi neptem pro formosa virgine salua catholica fide Scholasticos commendare posteris non valuisse, recte, qui in origines huius controuersiae erudite inquisiuit, obseruatum est IACOBO THOMASIO^p, qui se valde vereri, ait, *ne nimium hic Thomas Aquinas, siue splendori dederit, siue amori Aristotelici nominis.* Nam hunc e sectarum Scholasticarum principibus maxime fuisse, obseruat, qui, cum de principio indiuiduationis disceptanda lis esset, ad materiam signatam recurreret, (nempe sibi persuadendo, principium numeralis multiplicationis esse materiam quantitate molis affectam, vnde inter angelos quoque indiuiduorum dari multitudinem negauit) non aliunde haustam, quam ex lacunis gentilitiae metaphysicae. Hinc Scoti schola, quae latens venenum vidit, barbaram illam haecceitatem, et Occami secta cum reliquis Nominalibus entitatem introduxit, quae non materiae modo, sed spiritui quoque applicari potest.

§. VIII. VII. Hanc subtilitatem ingenii ad quaestiones abstrusas et tenuitate quadam quasi inuisibiles traductam vt in vsum deducerent Scholastici, abstractionum atque praecisionum mentalium auxilio vfi sunt: nec errabimus, contendentes, magnam tricarum Scholasticarum partem huic potissimum fonti deberi. Non contenti enim rerum naturam modosque considerasse, et relationes earum inter se expendisse, eas ab ipsis rebus mentis quidem sola operatione separabant, easque isto abstrahendi a subiecto suo artificio in vniuersales quasdam notiones siue ideas transformabant. Quae si mera mentis ratiocinantis entia imaginaria esse fuissent recordati, salua fuisset propemodum haec philosophandi ratio. Ast inepti philosophastri, quas sibi finxerant notiones, in entia realia transformabant, et his, suppositis pro principiis veris et genuinis, ad explicandam rerum omnium naturam vtebantur. Id quod non modo in logica factum, in qua decantatissima Realium et Nominalium controuersia ex his origi-

VII. Abstractionibus et praecisionibus mentalibus omnia repleta.

o) LL. theol. L. IX. c. 7.

p) Praef. XLIII. p. 246. seq.

originibus surrexit, sed in naturali quoque philosophia, in qua ~~remota~~ omnium natura ex eiusmodi entibus imaginariis explicata, et quod iterum VIVES¹ indignatur, *pro flosculis et arboribus placidissimis in iucundissimo naturae horto, crux ingeniis fixa est, ut nec ibi se amoenitate possent delectare, et fracta ac debilitata attollere se ad meliorem rerum cognitionem non valerent.* Ita ex hoc philosophiae genere ad medicinam et naturae inspectionem transiuerunt praeposteri, absurdi spinosi, in omnibus inepti cauillatores, ut quae simpliciter accepta intelligerentur, ac prodesse, ipsi vellicando, perstringendo, detorquendo frangerent et corrumperent. Maxime vero hoc factum in metaphysica, in qua intolerabilia prorsus commenti sunt abstractionum spectra, quibus terrere Lectorem et a consideratione philosophiae Scholasticae, velut auilum terriculamentis abigere nolumus. Quod si horrendas has abstractiones ad consuetas voces, et notiones certas ac definitas reuocet, euanescent omnes illi satyri et lemures, et in nihilum atque logomachiam abibit tota disputatio. Ex his iudicium ferendum de hac philosophia se-raphica, angelica, profundissima, illuminatissima, resolutissima etc.

VIII. Scripti-
cismus inde
oratus.

§. IX. VIII. Quemadmodum autem semel admisso in viscera morbo magna inde per vniuersa membra sequi solet corruptio, et labes concepta serpit viresque acquirit eundo, ita Scholasticae quoque philosophiae quaeque arcto cum ea vinculo cohaeret, theologiae euenit, in qua dialectica illa contentiosa conceptis nugarum subtilissimarum quidem, at inutilium et friuolarum, seminibus scepticismum, magnum orbis literarum, quinimmo Ecclesiae, malum genuit. Semel enim sibi constituto fine, ista velitatione philosophica et acumine dialectico ingenii gloriam quaerere, et ad magnorum munerum dignitates se extollere, necessarium fuit, omnem eo curam conuerti, ut, quisquis haec sibi proposuisset, in ea arte excelleret. Quam vbi semel fideliter didicit, et naturae, educationis, imitationis atque exemplorum beneficio illi idoneus factus est, non potuit non in eo dies noctesque versari, ut sophisticam hanc artem vbique ostentaret. Fieri id potuit nullo fere labore; vbique enim regnabant in hac arte insana notionum confusio, distinctionum vanitas, terminorum barbarorum multitudo, infinitus quaestionum aceruus, ratio disputandi friuola: quibus vbi utebantur homines audaces, et clamoribus inconditis magna sui fiducia instructi, vel etiam ad dicendum et scribendum, quicquid temeritas suppeditasset, paratissimi, tota philosophia secularis et sacra in palaestram quandam sophisticam commutata est. In ea non secundum tacticorum regulas decertatum, id est, artis rationalis praeceptis pretium statutum est. Hos enim canones si secuti essent, cito citius totus disputationis aestus deferbuisset, et in fumum auramque tenuem euaniissent tumentes illae bullae, quas inepti philosophastri proiecerant. Sed cum neque principiorum praemissarumque iusta haberetur ratio,

q) De Causis corrupt. art. pag. 172.

ratio, neque terminorum clara et perspicua adhiberetur conceptio, his ratiociniis vagis, obscuris et per innumeras ratiuncularum ambages infinitasque distinctionum nihili series vagantibus in utramque partem differere posse sibi laudi duxerunt, inque eo omne artis suae praesidium collocarunt. Ita vero factum, ut cum aequali acie pro sententiis temere receptis et contra eas dimicarent, intellectus redderetur incertissimus, nec haberet, cui acquiesceret, nec tam evidens esset ratio, cui non alia opponeretur, sicque Scepticismus tandem apertissime triumpharet. Non facere nos Scholasticis iniuriam, testis esse potest tota, quam hactenus descripsimus historia. In qua inter alia narrauimus Simonem Tornaeensem eam sibi artis huius peritiam vindicasse, qua, quae vno die fortissimis rationibus euicisset, altera non minori argumentorum vi posset euertere. Quam quidem eius iactantiam, fabulae de eius impietate publice *Denkarts* vlti cudendae occasionem dedisse supra euicimus: nihil tamen impedit, quo minus credamus, eum in hac ancipiti alea fuisse verfatissimum. Certe hoc ex ista traditione recte concluditur, consuetudinem philosophorum et theologorum eius ordinis ansam hoc commentum excogitandi suppeditasse. Complures autem iam in prima Scholasticorum aetate ita consueuisse facere, acerbe conquestus est Gualterus S. Victoris prior, quem eam ob rem Abaelardum, Lombardum, Petrum Pictauiensem et Gilbertum Porretanum vehementer accusasse, et, quod omnem Galliam inexplicabilibus labyrinthis inuoluerent, fuisse indignatum, supra narrauimus. Ita enim inter alia: *Dialectici, quorum Aristoteles princeps est, solent argumentationum retia tendere, et vagam rhetoricam libertatem et syllogismorum spineta concludere. Hi ergo in eo totos dies et noctes terunt, ut interrogent, vel respondeant, vel dent propositiones, vel accipiant, assumant, affirmant, atque concludant - - Sicut enim rerum omnium, ita et propositionum infinita conuersio est: vnum idemque verum et falsum, et neutrum adhibitis mille differentiis facillime negat et probat.* Alias virorum cordatorum querelas cumulauit TRIBBECHOVIUS, qui omnino inspicendus. Hoc cum prima aetas, reliquis adhuc modestior fecerit, quid de secunda et tertia dicendum, quae primam impudentia et audacia, disputandique pruritu prorsus intolerabili longe vicit? Probe id vidit FRANCISCUS PATRICIUS, ideo Scholasticos, quamuis Aristotelem sibi ducem elegerint, inter veros et genuinos Peripateticos referre dedignatus. Postquam enim obseruauisset, *ingentem ab Alberto M. Thoma Aquinate et Ioanne Duns successionem manuisse, quae in Auerroicis hypotesibus habitauerit, ex his, monet, nouam quandam in Aristotele veterem tamen in Academia ac Pyrrhonis schola, rationem philosophandi ortam esse,*

r) Apud LAVNOIVM l. c. c. III. p. 189. seqq.

t) Discuss. perip. T. I. L. XIII. p. 162. seq.

s) c. IV. p. 131.

esse, ut scilicet de singulis dubitare, utile fore arbitrarentur. Inde dubitationum ac quaestionum sexcentorum millium numerum manauisse. Nam cum omnia Aristotelis dicta velut certa reciperent, multis tamen locis contradictionem prae se ferrent, necesse fuisse de alteris dubitare; sed dubia de dubiis nequendo in nouam quandam academiam horum scholas euasisse, ita ut nihil in Aristotele certi affirmari possit. Ita vero pestilentissimis erroribus porta patebat amplissima; quos impune problematicae disquisitionis larua tectos ventilare licebat, eo quod nihil certe definiretur.

Inde orta
Atheismi im-
pietas theore-
tica,

Dicique non potest, quanta impietatis seges ex his prauis seminibus orta sit, quae non dubitauit ipsam DEI existentiam et summa fidei mysteria ancipiti et fluctuanti disputationi subiicere. Specimen eius impietatis si vis, accipe PAVLI LANGII^u verba: *Agnellus vir humilis ac beatæ vitæ, cum et ipse studium in Oxoniensi conuentu instituisset, et post tempus modicum eum audiuisset, semel inter se clamose disputantes, vtrum ista sit vera: Deus est; Zelo accensus et multum turbatus ait: heu me! Simplices et illiterati ad Deum rapiuntur, et isti literati Deum esse ponunt in quaestione, et exin studium reuocauit.* Quae impietas, de grauissimis religionis et naturalis et reuelatae articulis incerta alea disputandi tantopere tandem inualuit, ut Leo X in concilio Lateranensi cauere iusserit: *ne quisquam contra animæ immortalitatem differat, aut eam mortalem credat.* Id quod Auerrosino inter Scholasticos regnanti adscribendum est. Nec aliter intelligi potest infandus Atheorum numerus, quem in Gallia ad sexaginta milia et in vna Lutetia ad quinquaginta millia exfurgere incredibili narratione scripsit MARINVS MERSENNVS^x, nisi ad hanc scepticam de Deo disputationem velis respicere. Illud certum, cardinales in consilio de emendanda Ecclesia Paulum III, P. M. admonuisse: *Abusum magnum et perniciosum esse in gymnasiis publicis praesertim in Italia, in quibus multi philosophiæ professores impietatem doceant, immo in templis fiant disputationes impiissimæ, et si quæ sint piæ, tractentur in eis valde irreuerenter, ideoque putare se indicendum episcopis, ubi sunt publica gymnasia, ne docerent adolescentes impietatem.* Plura huius generis testimonia collegit TRIBBECHOVIUS^y, quae sine stupore legi non possunt. Licet autem, in omnis impietatis patrociniū disputari posse, crederent, maledicta illa disputandi consuetudine seducti Scholastici; eis tamen, quos suis partibus non fauere videbant, vel tantum suspicabantur, atheismi et haereseos notam inurere non erubescabant; et in ipsa illa disceptandi methodo et philosophiæ abusu facile ansam arripientes, hac potissimum obtreptione contra illos trifurca vibrabant fulmina, qui auctoritati status hierarchici, eiusque capituli, curiæue Romanae emolumentis et religioni dominantis contra ire, moresque clericorum damnare audebant. Quae impudentia non modo doctos viros, sed ipsam quoque

u) Chron. Ciz. T. I. p. 305.

x) In rarissimis Qq. in Genesin p. 671.

y) l. c. p. 135. seqq.

quoque sacrae purpurae maiestatem preffit, et ausa est, optimum principem Fridericum II hac infamia onerare. Ita scilicet solent, qui pessimis viuunt moribus, vt alios inculpent, ne suorum vitiorum recrudescat memoria. Praeter impietatem theoreticam, practicam quoque haec *et practica* proteruia produxit; cum enim omnis honestatis principia tantae incertitudinis fluctibus obicerentur, facile fuit omnibus sceleribus patrocinium parare, et omnem virtutis culturam abiicere. Quod cum in annalibus ecclesiasticis enarrari soleat ², hoc loco explicari quidem non potest, non tamen in historia Scholasticorum naeuorum negligendum est, vt constet, quam corruptionem voluntatis produxerit ista intellectus incertitudo et deprauatio.

§. X. IX. Barbariem cogitationum comitata est dictionis squalor, *IX. Iuncta barbaries sermonis cum barbarie cogitationum.* quae foedos philosophiae vultus penitus tandem conspurcauit. Quamuis enim in triuio grammaticae et rhetoricae institutiones panderentur, parum tamen istis studiis sordes sermonis, quae ex barbararum gentium inuasionibus in praecedentibus seculis relictæ erant pelli potuerunt. Id quod mirandum magnopere haud est. Cum enim nec humanitatis studium, nec barbariei modus poneretur, ea quoque notionum terminorumque caterua excogitaretur, quam veteris Latii incolae ex vltima Barbaria aduectam iudicassent, impossibile fuit his nugis occupatis, de sermonis puritate cogitare, vel scientiarum sectari elegantiam. Hinc non sine magno taedio in horum hominum scriptis versari licet, adeo omnia fordent, et insubitæ dictionis squalentisque atque coenum olentis sermonis ineptiae stomachum mouent atque concitant nauseam. Non repetemus pudendae inscitiae ne pueris quidem hodie condonandae specimina, quae ex medio aeuo adduxit curiosa TRIBBECHOVII^a diligentia, nec prouocabimus ad historiam Longobardicam IACOBI DE VORAGINE, et quod in ea exhibetur calendarium etymologicum, quod post ERASMVM SCHMIDIUM recusum dedit Cl. SCHELHORNIVS^b, quo an ineptius et puerilius, et ob pudendam ignorantiam risu sibilisque dignius, quicquam excogitari queat, dubii haeremus: sed ad ipsas Scholasticorum tractationes prouocamus, quas adducere hoc loco Lectorique mouere nauseam eo minus opus est, quo minus eorum vbique desideratur copia, et in quouis fere Scholastico haec occurrat barbaries. Obseruauit iam suo tempore hoc literaturae castioris odium in philosophis IOANNES SARISBERIENSIS^c; cum enim laudabilem Bernardi Carnotensis operam in adducendis ad elegantiores veteris aevi literaturam iuuenum animis narrauisset, addit: *sed postmodum, ex quo opinio veritati praeiudicium fecit, et homines videri quam esse philosophi maluerunt, professoresque artium, se totam philosophiam breuius, quam trien-*

5 T 2

nio

²) Multa scriptorum coaeuorum testimonia collegit IO. HENRIC. HOTTINGERVS Hist. Eccles. Sec. XIII. p. 357 - - 434. Diligens in his cleri vitis perstriendis est Auentinus.

^a) c. V. p. 205.

^b) Amoenit. liter. T. XI. p. 324. seqq.

^c) Meralog. L. I. c. 24. p. 784.

*nio aut biennio transfusuros auditoribus pollicebantur, impetu multitudinis imperitae victi cesserunt. Exinde autem, minus temporis et diligentiae in grammaticae studium impensum est. Ex quo contigit, ut qui omnes artes, tam liberales quam mechanicas profitentur, nec primam nouerint, sine qua frustra quis progredietur ad reliquas. Haec suo tempore Sarisberienſis, quo nonnihil tamen pretii ſtatebatur literis: ſuccedente vero tempore, quo magis philoſophia illa incondita inualuit, eo magis ſermonis puritas, quae a barbararum gentium inuafionibus dudum iam vitium contraxerat, contaminari coepit. Cuius rei teſtes eſſe poſſunt gloſſaria mediſ aevi a viris doctis condita, ut barbara lingua poſſet intelligi. Tantopere vero has ſordes barbara gens deamauit, ut, cum ſeculo XIV viri nonnulli eruditi ſurgerent, qui orationis nitorem ſermonisque puritatem reſtituere conabantur, non modo eandem cantilenam canerent, eaſdemque voces raucas repeterent, ſed odio quoque perfequerentur humaniorum literarum profeſſores. De qua re tamen hoc loco dici plura non poſſunt, eo quod ad humanitatis ſtudiorum hiftoriam pertinet. Damus tamen verba V I V I S ^d: *Quum iam Latina lingua prope tota interiiſſet, viderentque plauſibile et venerandum, magnique ad opinionem ingentis eruditionis momenti, horrenda barbarie et ſoloe-ciſmiſ orationem conſpurcare, vnusque ad exprimendum, quod volebat, verbum de ſermone vernaculo mutuabatur, alias, quod decorum crederetur, ſi quam peſſime Latine loqueretur; alias quod expeditius: interdum quoque, quod meliore quidem voce non carebat quidem, ſed non eſſet intellecta. Ita malebant aliqui iuxta vetus dictum imperitius loqui, modo apertius, nata hinc eſt barbaries non vna, ſicut erat vna Latina lingua, verum ſua cuique genti et nationi. Aliam ex ſuo vernaculo inuexit Hispanus, aliam Italus, aliam Gallus, aliam Germanus, aliam Britannus, nec hi mutuo intelligebant. Idem de poetica arte dicendum. Quamuis enim nonnulla ingenia paulo comtiora haec ſecula tulerint, quae produxit, eorumque exemplo mediſ aevi barbariem negare conatus eſt doctiſſimus L E Y S E R V S ^e, rari tamen apparebant nantes in gurgite vaſto, et hi quoque a ſorditie ſui aevi non erant immunes, reliqui barbaram Leoninorum verſuum iucunditatem affectabant. Quae omnia infelicitatem eorum temporum prodentia alium quidem locum poſtulant, heic tamen ideo intacta praetermittenda non fuerunt, quia ex hac elegantioris literaturae penuria magno ſitu et ſqualore ita obducta ſunt ingenia, ut miſcere, et rubiginem deponere philoſophiae beneficio non potuerint, haec vero illa barbarie valde corrupta fuerit. Par ratio eſt hiftoriae, reliquarumque diſciplinarum, quarum fata inter Scholaſticos in hiftoria literaria aevi mediſ enarrari ſolent. Nos vnquam, quae nos occupat, philoſophiae hiftoriam tangimus, quam facem philoſophantibus accendere clariffimam in prolegomenis totius tractationis demon-**

^d) De Cauſſ. corr. art. L. II, p. 78.

^e) In Hiftoria poetarum mediſ aevi.

demonstrauimus. Eam cum vnus Burlæus tam misere inepteque tradiderit, et tantopere se luscum praestiterit, intelligi inde facile potest, quam pueriliter reliqui ineptiuerint et coecutiuerint. Exemplo esse possunt pueriles Alberti M. lapsus suo loco notati.

§. XI. X. Nihil vero magis omnem veram philosophandi rationem perdidit, et Scholasticos in deuia abire coëgit, quam Ἀριστοτελομανία, quae inter eos obtinuit. Et tempore quidem nascentis philosophiae Scholasticae valde premebatur Augustini auctoritate Aristotelis existimatio. Cum enim illius logica in scholis apud plerosque hactenus sola obtinuisset, et praeter Boëthii et Victorini versiones aliquot librorum dialecticorum Aristotelis nihil huius innotuisset, valde suspectae erant nouae scriptorum eius philosophicorum versiones, quae comparebant; vnde factum, vt publicis quoque statutis supprimerentur, vt supra narratum. Id quod non ex odio Aristotelicae philosophiae, sed ex praedidio auctoritatis factum est, cum graue et intolerabile videretur veteranis illis palaestrae philosophicae agonothetis, quae pueri didicere, fenes perdenda fateri, et sancto Ecclesiae praesuli, cui istam logicam tribuebant, praeferre philosophum gentilem, patique, vt noui magistri istius philosophiae cognitione ferocirent. Vbi vero egregius, quem in philosophia eristica Aristotelica philosophia praestabat, vsus conspiciebatur, non obstantibus aliorum clamoribus plerique non sine magno impetu in Stagiritae amplexus ruebant, magnoque supercilio eos contemnebant, qui Aristotelis logicam damnabant, vt ex SARISBERIENSIS f) disputatione aduersus Cornificium quendam manifestum est. Logicae postea accessit metaphysica et physica, tandemque libri quoque ethici et politici commendati sunt. Quae Aristotelis scripta tanto applausu et philosophantium consensu recepta sunt, vt non obstante pontificum decreto in Parisiensi academia ea summo loco ponere, et studiosae iuuentuti commendare Thomas auderet, hanc Aristotelis venerationem ab Alberto M. praeceptore suo edoctus. Qui cum fere diuina auctoritate inter Scholasticos potiretur, eius exemplum in regulam abiit, et insanire circa Aristotelis philosophiam tota coepit Scholastica natio. Cuius furores nemo elegantius depinxit, quam VIVESI, dignus qui iterum audiatur: *Sunt et ex philosophis, et ex theologis, qui non solum, quo Aristoteles peruenit, extremum esse aiunt naturae, sed qua peruenit, eam rectissimam esse omnium et certissimam in natura viam, vt non aliter credant, se posse euincere, illud esse summum ac absolutissimum, quam Aristotelicis syllogismis: quod vero illis non congruat, alienum esse a naturae face atque splendore.* Et post alia: *Quae nostrorum hominum persuasio effecit, vt multa reciperemus in philosophiam pro compertis atque exploratis, quae minime essent talia: videlicet Aristoteles dixerat. Quid erat opus nos defatigari inquirendo, quandoquidem fixum illud erat et confirmatum, certius inueniri nil posse?*

X. Ἀριστοτελομανία Scholasticorum.

§ T 3

f) Metalog. L. II.

g) l. c. L. V. p. 161.

posse? Vnde nata est incredibilis in hominum pectoribus *foecordia* inque inertia: quae latissime diffusa pro dulcissimo habuit, alienis oculis omnia intueri, aliena fide omnia credere, nihil ipsam quaerere, nihil scrutari. Quae in sequentibus acute discutit, quamque indignis hi homines modis in philosophiam peccauerint, tam luculenter ostendit, ut otia nobis hoc in argumento fecisse censendus sit. Aliorum de hac infano Aristotelicae philosophiae amore querelae legi possunt apud TRIBBECHOVIVM^b et LAVNOIVM^c, aliosque quos non exscribimus. Nullo vero luculentiori argumento furoris huius specimina patent, quam quod in concionibus sacris Aristotelis ethica loco euangelii tradita est rudi populo, quod Gabrielem Bielem fecisse supra notauimus, et de aliis quoque conquestus est PHILIPPVS MELANCHTHON^d. Immo eo usque progressa est rabies, ut philosopho huic locum inter beatas fidelium electorum animas facerent. Quos furores in carmine quodam Leonino de vita et morte Aristotelis a Cel. HEYMANNO^e ad detegendam detestabilem horum temporum faciem ex obliuione reuocato, contemplare quaeso, Lector et obtupearce.

XI. Aristoteles a Scholasticis non intellectus.

§. XII. XI. Ferri utcumque potuisset amor philosophiae sectariae, cum praestaret, habere imperfectam philosophiam, quam nullam; alidum Aristotelem in manus horum hominum fata dederunt, prorsus nihil philosophiae studium adiutum est. Ille enim ex Graeciae sapientibus dux eligebatur, quem intelligere satis nec poterant, nec volebant. Eum enim et dicendi breuitate obscurum, et notionum abstractarum atque aequiuocarum cumulo difficilem, et veteris philosophiae, quam haud raro refutat, allegatione profundum esse, suo loco accurate demonstraui-
mus, et quot difficultates summi quoque viri in eius interpretatione inuenerint ostendimus. Ad hunc vero philosophum Scholastici accessere ab his praesidiis prorsus imparati, cum nec Graecam linguam intelligerent, nec versionibus instructi essent fidelibus et accuratis, nec Graecanicam philosophiam a limine salutassent. Et tamen in intimos Aristotelis sensus se penetrauisse, gloriati sunt. Et negari quidem non potest, iudicandi acie et ingenii, quod nonnullis contigit, acumine quosdam interdum in veros Aristotelis sensus penetrauisse; verum cum totum tamen systematis nexum ignorarent, et in pluribus offenderent, nunquam genuina Aristotelis philosophia patuit, et monstra saepe excogitata sunt horrenda et informia, ipsi Stagiritae terrificata futura, si vidisset: quae eo fertiliore agro enasci potuerunt, quo magis ad excogitanda talia quam maxime apta est philosophia Peripatetica. Cur autem Aristoteles solus apud Scholasticos triumphauerit, causae ex praedictis haud difficulter possunt colligi. Quanquam enim exosa patribus fuerat philosophia Peripatetica, haereticorum tamen versutia, quae ex his pharetris tela aduersus

Philosophia Peripatetica cur sola Scholasticis placuerit?

b) De DD. Schol. c. V. §. 3. p. 216. seqq.

i) De fort. Aristot. c. XVI, XVII, XVIII.

k) Apolog. A. C. p. 62. conf. MANLI

Collectanea p. 475. MATTHEIUS in vita Lutheri Aet. phil. Vol. I. p. 712.

l) Aet. Phil. I. c.

uersus orthodoxos depromebat, eos cogebat, vt his quoque armis pugna-
re discerent, quod a Graecis ad Latinos cum transisset ansam suppedita-
uit contentum prius et exosum philosophum e puluere restituendi in lo-
cum suum, tandemque in throno philosophico collocandi. Quod valde
adiuuerunt versiones scriptorum Aristotelicorum a Boethio et Victorino
confectae, quae sublati Graecis codicibus in Latinorum manus deuen-
erant. Neque tamen haec omnia imperium Aristoteli vindicassent, nisi
ob causas supra dictas rixosa illa philosophandi ratio fuisset introducta.
Huic enim cum Aristotelicam logicam et metaphysicam mirifice conuenire,
et rationes politicas egregie fulcire, intelligerent, ambabus, quod aiunt
manibus Lycei philosophiam amplexi sunt. Quae cum procis suis vehe-
menter se iam commendasset, multo magis arrisit, vbi Friderici II stu-
dio Aristotelicorum Arabum scripta philosophica, et imprimis commen-
tationes in Aristotelem vulgatae sunt. Cum enim maxima esset philo-
sophiae Saracenicae existimatio, et viderent Scholastici, in Aristotele
sibi vindicando, tuendo, illustrando totam versari Arabicae philosophiae
gloriam, confirmati in hac *Ἀριστοτελομανία* bigis quadrigisque ad hunc
philosophiae regem accersendum et in folio collocandum accelerarunt.
Ita vero duplici morbo nouo laborare coepit philosophia Scholastica,
iam iam cum morbo corpore conflictata. Nam hoc pacto vitia philo-
sophiae Saracenicae, peruersa interpretatio Aristotelis, nouaeque atque
ipsi Aristoteli ignotae opiniones, etc. sub Peripateticae et Saracenicae
philosophiae nomine inter Latinos vulgatae dispersaeque sunt, hisque
naeuis omnibus laborare coepit philosophia Scholastica: et cum theologi
Muhammedani de diuinis rebus ex Aristotelica philosophia arguari subti-
lissime coepissent, in praepostera hac diuinorum cum humanis commix-
tione Scholastici, qui eandem iam viam, sed timidius, ingressi erant,
vehementer confirmati sunt, ita, vt quod primo cum aliquo metu et
modeste satis audebant, post innotescentes Arabum libros magna fiducia et
tam imprudenter fieret, vt nec modus, nec ratio vlla mali huius esset; sicque
ad maturam aetatem illa pestilens confusio progressa vbique imperaret.

*A Saracenica
philosophia
Scholastica
magis corrupta.*

§. XIII. XII. Ex dictis vero de theologia Scholastica iudicandum
est, quae vno eodemque sub iugo cum philosophia ire huicque collum
subiicere coacta est, quamuis ancillari philosophiam theologiae profiteren-
tur. Non patitur locus et tractationis ratio, vt qua ratione a philo-
sophia Scholastica theologia pessime deprauiata sit, exponamus. Relin-
quendum hoc illis est, qui theologiae historiam explicant, et annales
condunt doctrinae sacrae. Vnum tamen negligendum hoc loco non est,
iuris canonici compilationem cum theologia coniunctam nouae philo-
sophiae corruptioni locum fecisse. Ita enim omnis doctrina morum vi-
tiata est, et peregrinum viuendi officiaque hominis et ciuis determinan-
di principium intrusum, quod cum ipsum male confarcinatum esset, et
falsas ineptasque regulas exhiberet, philosophiam moralem Aristotelis,

*XII. Facies
theologiae
Scholasticae
ex philosophia
iudicanda.*

*Philosophia et
theologia mo-
ralis quomodo
vitiata.*

quam

quam multis modis peccare, rei periti norunt, sibi asciuit, sicque condito moralis theologiae systemate, illud doctrinae genus peperit, quod laxam conscientiam ad patranda quaeuis portam aperuit, et quod hodie detestatur, quicquid boni sensus et integrae mentis est, et a virtutis verae studio alienum non seruat animum.

XIII. *Causae
santas coty-
pionis.*

§. XIV. XIII. Mirari equidem iure quis possit, qui factum sit, ut ita in praeceptis ruerit tota philosophantium natio, cum nec ingenium iis deesset ad meliora audenda, nec occasio, eo quod melioris eruditionis fontes non profus erant proscripti. Sed ad causas in sectione prima et secunda huius capituli attendentibus haud difficile erit, scaturigines detegere, ex quibus tota haec sentina profluxit. Ignorantia enim Graecae linguae, quam inuasiones populorum barbarorum genuerant, quaeque melioris literaturae et philosophiae quoque fontes surripuerat; vniuersalis et morum et scientiarum barbaries, quae Seculo VIII, IX, X, longe lateque Occidentem peruagata erat; renascens quidem seculo XI dialectica et metaphysica, sed ad controuersias theologicas et confirmandas opiniones dominantes adhibita, indeque orta summa claritas ingeniorum dialecticorum verae genitae Scholasticae philosophiae causae sunt, influxumque habuerunt, supra modum foecundum atque efficacem. In his turbidis lacunis felicia extendebat retia humana auctoritas et ambitio, cum magna lucri cupiditate coniuncta. His enim idolis cum sacrificarentur omnia, et ad hos fines a clero respicere iuberentur, quaecumque ignorantia adhuc reliquerat studia, renascentis philosophiae, ex Scholis clericorum prodeuntis facies alia esse non potuit. Valde illa fauit curiae Romanae regulis et axiomatibus politicis, noua ita fulcra nactae, quibus incredibilis potentiae fastigium ad quod ab exiguis initiis ascenderat, posset confirmari. Hinc praemia vanissimo doctrinae generi proposita opima, et quo quis in his nugis erat exercitior, eo magis praeclara merces et gloria. Prouocamus, ne falsa dixisse videamur, ad exempla Guilelmi Campellensis, Gilberti Porretani, Petri Lombardi, Stephani Langtoni, Roberti Grosthead, Alberti M. Bonauenturae, Aegidii Columnae, Petri Hispani, Petri de Tarantasia, Guilelmi Durantis, Petri de Verberia, Durandi a S. Porciano, Petri de Alliaco, et complura alia, in antecedentibus adducta; hos enim omnes Scholasticae philosophiae et theologiae peritia ad fulgentem episcopatum, archiepiscopatum, cardinalitiae purpurae, ipsamque pontificis maximi dignitatem promouit; ut alios taceamus, professionibus, et cancellariatu, quem vocant Academiae, generalatu ordinum religiosorum, prouincialium et abbatum munere, aliisque axiomatibus conspicuos, et ad hos gradus in via Scholasticae eruditionis grassantes. Quis tam larga mercede etiam deterrimo domino non lubens seruiisset? quis non collum iugo submisisset, quod infulas, purpuram et diadema reddidit?

*Praemia Scho-
lasticorum
dignitates Ec-
clesiasticas.*

§. XV.

§. XV. Licet autem in tam ingenti Scholasticorum numero non omnes his opimis spoliis mactati diligentiae suae praemia retulerint adeo splendida, alia tamen ratione vanitati et ambitioni hominum sua eruditione tumentium subuentum est. Nempe qui ingenio Scholastico eminebant, fulgentissimis et ambitiosis praenotabantur titulis, quorum potiores supra iam attulimus, longe maior autem aceruus dari posset, si id ageremus, et nisi laborem nostrum praeoccupasset B. IACOBI THOMASII, diligentia, ex cuius seriniis *titulos honorarios Scholasticorum et alia scriptorum cognomina in catalogum ordine alphabetico relata* nobis exhibuit Cl. HEVMANNVS ^m, qui et alios auctores nominauit ⁿ, qui eos tetigerunt. Inter haec quidem Scholasticorum elogia quidam occurrunt tituli, qui a libris auctoribus suis haeserunt, vt supra obseruatum, et cum his honorum et meritorum laudibus confundendi non sunt, E. g. Lombardus hoc pacto dicitur magister sententiarum, Suiffetus calculator, Petrus Aponensis conciliator, Hugo de S. Victore didascalus, Matthaeus Monasteriensis florilegus, anonymus quidam micrologus, Ioannes Sarisberiensis polocrates etc. Plerique autem vel immensam superbiam animi Scholasticae sapientiae laude elati, vel coecam venerationem et obsequium discipulorum magistrorum subtilitatem in texendis aranearum telis admirantium produnt, nec aliud volunt doctores isti seraphici, angelici, doctores doctorum, facundissimi, fundatissimi, fontes vitae, gloriosi, illuminati, irrefragabiles, melliflui, ordinatissimi, opinatissimi, profundi, resoluti, relucentes, singulares, subtiles, sublimes, venerabiles, vniuersales, vt alia epitheta inuidenda taceamus, quae ridere MAR-
 TINIUM ^o quendam nasoque suspendere adunco, quis quaeso aegre ferret? Porro alia quoque ratione praemia nugacissimo eruditionis generi soluta sunt, nempe honoribus academicis, quos a Iudaeis et Arabibus <sup>Honores academi-
 demici.</sup> ad Latinos transtulit aetas Scholastica. Locus et instituti ratio non patiuntur, vt eorum hic pandamus historiam, factum id est abunde ab aliis, quos enumerat FABRICIVS ^p, qui consuli possunt. Id modo huc aduocandum est, quod omnino ad nostram tractationem pertinet, splendidissimum magistri titulum, qui olim inter summa ministerii aulici fastigia eminebat, sibi vindicasse theologiam Scholasticam. Qui enim eam ita perdidicerant, vt acumine Scholastico recepta dogmata tueri, ingenioque philosophico in sacrarum doctrinarum explicatione eminere possent, magistri appellabantur, idemque sonabat vox, quod hodie doctoris nomen. Quamuis fatendum sit, et dignitates Ecclesiasticas et honores academicos haud raro indignis esse tributos. Id quod

m) A& philof. Vol. III. p. 221.

n) Illis addi possunt Io. MOLLERVS in Homonymoscop. p. 878. et BAILLETVS, Jugement des sauns T. I. p. 204.

o) In Apiaro Romanae Ecclesiae P. I. c. 10. p. 59. 60. edit. German.

p) Bibliograph. Antiquar. c. XXI. §. 2. p. 619.

quod planxit BERNARDVS WESTERODVS¹, monachus Corbeiensis hoc carmine :

*Eligitur praepositus,
Decanus vel Scholasticus,
Vt alios defendat,
Qui semet ipsum destruit,
Et omnia, quae reperit,
Diabolo commendat.
Iam fit magister artium,
Qui nescit quotas partium,
De vero fundamento :*

*Habere nomen appetit,
Rem vero nec curat nec scit
Examine contento.
Quid dicam de presbyteris,
Quos praesul sine literis.
Ad ordines deducet.
In quibus nec scientia,
Nec vitae condecentia
Ad minimum relucet.*

Alia quae passim hac de re extant^r, breuitatis caussa praeterimus.

XIV. Mores
ex hac pseudo-
philosophia
corrupti.

§. XVI. XIV. Non caruisse hanc pseudo-philosophiam influxu in mores horum philosophorum et theologorum cum historia Ecclesiastica et philosophica testis est locupletissimus, tum ipsa falsae philosophiae indoles atque natura euincit. Vbiq̄ue enim in intellectu regnantibus praedudiciis auctoritatis, opinionis, receptae hypotheseos, lucri, et similibus voluntas quoque non corrumpi non potuit, quamuis miram nobis sanctorum inter coelites quoque relatorum farraginem haec tempora obscura et corrupta exhibeant; de quibus disceptationem instituere, huius loci et tractationis haud est. Maxime vero persecutorius spiritus hanc pseudo-philosophiam animauit, vt solet fieri, vbi ambitio et emolumentum proprii studium sororias iungunt manus, et contra aduersarios procedunt in pugnam. Manifestauit se vitium in philosophis longe pessimum et prorsus indecorum in ipsis Scholasticorum disputationibus, tantis irarum, conuictorum, clamorum et tumultuum fluctibus agitata, vt non modo ad rauim, sed etiam vsque ad sanguinem interdum depugnarent, vt de Nominalium et Realium certaminibus in sequentibus dicetur. Maxime vero hunc perfectionis spiritum experti sunt, qui vel a consuetis dogmatibus abire, et λεπτολογίας horum hominum contemnere, vel haec viscera Ecclesiae tangere ausi sunt, quos et vita et fama persequi et premere non erubuerunt. Luculentum nobis suo loco exemplum exhibebit Laurentii Vallae Scholasticomastigis historia.

XV. Magna
tamen inter
Scholasticos
ingenia et non
consequenda.

§. XVII. XV. Ex his larga manu datis luculenter intelligi posse confidimus, quam marcidos et deformes vultus philosophia sub Scholasticis habuerit; ea enim quae iam attulimus, in historia eorum fundamentum satis firmum habent, et ab ipso Lectore vel mediocriter attento ex illa possunt confirmari illustrariq̄ue. Quae vero licet ita se habeant, negandum tamen

q) In Flanctu, siue satyra in clericos, quam exhibet FLACIUS inter Carmina de corrupto Ecclesiae statu p. 101. et BERNIGGER. de idolo Lauretano p. 141.

r) Legendus omnino VIVVS L. I. p. 59.

tamen non est, non defuisse his Scholasticorum temporibus ingenia magna, acuta, et aliorum mensuram longe superantia. Talia enim plerique viri illi docti habuerunt, quorum singularem historiam construximus. Dolendum autem tanti acuminis et εὐτοχίας ingenia in haec tempora incidisse, quibus rapta a fatali consuetudinis torrente manus dedere, et institutionis vitio ad patrum exempla formata sunt. Vnde quamuis tot philosophandi vitia in iis culpemus, non cunctamur tamen subscribere MELANCHTHONI¹, Scholasticos doctores *magnos et ingeniosos homines* vocanti; et ambabus manibus magni VERVLAMII² iurati nugarum philosophicarum aduersarii sententiam amplectimur, ita de Scholasticis iudicantis: *Scyllae fabulam ad viuum exprimit hoc philosophiae genus, cuius os et pectus virginem formosam prae se ferebant, infra vero fuisse aiunt:*

Candida succinctam latrantibus inguina monstis.

Sic generalia quaedam apud Scholasticos inuenias, quae pulchra sunt dictu, et non perperam inuenta, ubi autem ventum fuerit ad distinctiones decisionesque, pro foecundo utero ad vitae humanae commoda in portentosas et latrantes quaestiones desinunt. Nihilominus certissimum est, si modo Scholastici ad inexplebilem sitim veritatis et continuam agitationem ingenii varietatem et multipliciter lectionis et contemplationum adiunxissent, insignia profecto illi extitissent lumina, omnesque artes et scientias mirifice prouexissent. Verum id esse attendenda lectio meliorum ex Scholasticorum grege auctorum probabit, apud quos inter mille inutiles tricas et quisquilias, haud raro egregiae deprehenduntur obseruationes. Vnde cum magno LEIBNIZIO³ in votis habemus, ut vir quidam accurate doctus et Scholasticae philosophiae aequae ac recentioris peritus ex hoc stercore aurum colligat persuasissimi, non contemnendum egregiarum obseruationum fasciculum ita posse comprehendendi.

§. XVIII. Ex hac generali philosophiae Scholasticae delineatione, satis manifestum esse putamus, cur, quod in reliquis historiae philosophicae partibus fecimus, specialem singularum partium eius διατυπώσιν exhibere, et quid Scholastici per singulas disciplinas philosophicas statuerint explicare nec possimus, nec velimus. Impossibile enim id esse, ipsa incertissima disputandi ratio, quaestionum ingens moles, distinctionum ceteruae, opinionum diuersitas, immo ipsa, quae vna in Scholasticis laudari potest modestia; quae pauca definiuit, et per ambiguae disceptationis labyrinthos incerta decurrere maluit, demonstrant. Hae enim circumstantiae non patiuntur Scholasticorum doctrinam compendioso systematis nexu depictam in hoc theatro collocari. Non haec nostra tantum imbecillitas et ἀβελψία est, sed idem visum acutissimo VIVI, quo vix alius rectius

§ V 2 ad

1) In Apolog. A. C.

2) loco supra cit.

3) Praef. ad Theodicaeam §. 6. p. m. 7.

ad dignoscendos veros Scholasticae literaturae vultus iudicium attulit *. Is prolixus ea in re est in *primo de causis corruptarum artium libro*, ubi inter alia: *Philosophi metaphoris et ambagibus obscurarunt, quae dilucide potuissent dicere: alii scrupuli, ubi nulli sunt, quaerunt et nodum, quod aiunt, in scirpo, quo videantur altius rimari, et subtilius omnia examinare. Nec solum ignavis inuiderunt suam peritiam, sed eiusdem artis studiosis et peritis. Ideo, ne ea crederentur illi scire, quae plane sciebant, ipsi quaestiunculas excitarunt, ut est id facile etiam in rebus liquidissimis, ut si scientiae opinionem aliis detraxissent, id totum in se deriuaretur, quod aliis decederet.* Sed et reliqua legenda sunt, quae natiuos horum hominum colores verasque causas incertitudinis et obscuritatis philosophiae Scholasticae detegunt. Quae si luce quadam perfundi posset, et clara quaedam afferri delineatio philosophiae Scholasticae, inutilem tamen et superuacaneum nos laborem suscepturos esse ipsa clamat rei natura et indoles. Quemadmodum enim nihil plane noui vel singularis in medium attulit philosophia Scholastica, sed quae philosophiae colorem aliquem habent, ex Aristotele transfumta sunt, cuius placita ex purioribus suo loco fontibus delineauimus, ineptis barbarisque Scholasticorum terminis phrasibusque non repetenda: ita reliqua vel male Stagiritam expriment, vel pueriles nugas, et otiantis ingenii somnia exhibent, quae referre operose, et faciem tricarum inutilium veram depingere, idem esset, ac Lectoris nostroque otio petulanter abuti, et philosophiae fautores ad auerfanda eius limina prouocare. Ne tamen ἀμετέδωτος egisse, nostrique instituti immemores fuisse, videamur, paucis explicabimus quae nobis de Scholasticorum in singulas philosophiae partes meritis sententia sit, quidque illis statuendum esse nobis videatur, qui ipsos Scholasticorum libros adire, eorumque placita amplius cognoscere cupiunt.

Logica Scholasticorum qualis?

§. XIX. A logica initium philosophandi, tanquam a ratiocinandi instrumento, cum faciendum esse Scholastici statuerint, summa atque prima eorum cura studiumque in ea excolenda fuit, adeo, ut quod supra iam ex Sarisberienfi probauimus, inuenti fuerint quamplurimi, qui totam vitam in dialecticis consumerent. Inepte autem id factum est, cum in instrumento veritatis inueniendo excolendoque tantum temporis triuerint, ut quod reliquis philosophiae partibus, quibus veritas naturalis et moralis discitur, et felicitatis comparandae ratio intelligitur, tribuerent, haberent plane nullum. Quamuis autem magnifice dialecticam suam iactarent, deformes tamen ea philosophiae rationalis vultus exhibuit, et reuera eristica quaedam atque sophistica ars magis fuit, quam ratiocinandi scientia. In eo omne studium versabatur, ut de rebus, quas nec intelligebant, nec vera earum principia assequerentur, syllogismorum retia tenderent, eorumque firmata post se traherent, excogitataque sophistica argutandi et cauillandi ratione, non veritatem detegerent, sed aduersarium ad

*) de Causis, corr. art. loc. cit. pag. 115.

ad silentium redigerent, indeque gloriosam sibi pararent victoriam. Hinc tot quaestiones inutiles, intricatae, vagae, obiectum dialecticae Scholasticae constitutae sunt, et argumentorum vis non ex pondere, sed ex numero dimensa, neglecti probabilitatis gradus, contemptus demonstrandi ordo, et confusis, incertis atque vagis notionibus, terminis, propositionibus, syllogismis repleta omnia. Qua ratione cum via ad veritatem, tot deuiis perderetur, tot vepretis et spinetis obsita impediretur, tot salebris corrumpere, non aliter fieri potuit, quam ut pessimum inde iter ad ipsam philosophiam emergeret, quod cum ducibus duobus malis, logomachia et scepticismo, susciperetur, infelici philosophantium euentu absolutum est. Nemo in hac pseudo-dialecticae facie depingenda verisque eius vultibus detegendis vel accuratior vel felicior fuit LUDOVICO VIVE, cuius *liber tertius de causis corruptarum artium* totus ea de re legi meretur, doctissime enim et eleganter tum de ipsa dialecticae Aristotelicae ratione disserit, et lynceum in hoc quoque argumento se demonstravit, naevosque eius acute vidit, tum errores, molestias et vanitates dialecticae Scholasticae ex vero descripsit. Longum esset, omnia afferre, quae prudenter monet; delibabimus pauca tantum, et potiora, ut rem totam in manifesta luce collocemus. Ita vero vir praestantissimus y: *Venio ad amicos meos recentes, ut ipsi vocant Sophistas, in quos tanquam in navis sentinam omnia huius artis vitia confluerunt, et Aristotelis, et priorum, et longe plura et foetidiora de suo adiecerunt. - - Irrumpit ad tradendam dialecticam iuuenis ignarus Latini et Graeci sermonis, ignarus earum rerum atque artium, quae his duabus linguis sunt proditae. Primum omnium, quorsum pertineat dialectica, ignorat, quae sua, quae aliena, itaque et sua aliis cesserunt, et ipsi inuasert aliena. - - Ipsi tanquam vento quodam transversa aëti in metaphysica impetum fecerunt: non illinc modice repetunt, quae videbantur ad logicam pertinere, ut Aristoteles fecerat, sed penitus se et pueros suos immergunt in arcana illa naturae, quae constare et intelligi nullo penitus modo possunt, nisi gustatis his exterioribus. - - Sunt qui perpetuo ibi detinent, ut qui maxime sunt reales, quasi vero ad nugandum in illis commentis inuenta sit dialectica, et non ad recte differendum. Ibi nascuntur mira monstra quaestionum de natura communi, qua miror non interdum eos terreri in somniis, aut de illa in tenebris audere verba facere, adeo monstrosa sunt. - - Albertus Grotus et deinceps alii navem in altum deduxerunt, ut nullae iam terrae appareant, coelum undique, et undique pontus. - - Ad diuina transgressi puero in Schola ludenti ac nuganti de syllogismis diuinis in manus dederunt rem arduam et periculosam; ibi tam confidenter distribuunt, singularizant, particularizant, complete, incomplete, quam si de pomo aliquo esset sermo, et dum volunt rem humana ingenia superantem in pueriles formas redigere, in*

y) p. III. Intelligit eos, qui pristinam Scholasticorum viam sequebantur.

multa incidunt absurda et impia, quae tamen consuetudo inter eos effecit leuia, ut tres esse deos, tres essentias diuinas, filium esse patrem et non esse patrem, quae aures abhorrent audire. Loquuntur ipsi de rebus offensiuus piarum aurium; quae possunt esse magis? Nuperrimi dialectici non contenti corruptela significationum, quam a maioribus acceperant, quandoquidem illa iam vulgata et protrita videbantur, ipsi nouam penitus linguam inuexerunt: cuiuslibet hominis quilibet asinus, et asinus praeter ab asinus, et asinus possibiliter non sunt, alter alius homo non est ipsemet cuiuslibet alterius hominis alius asinus est ens. Quis haec vlla in lingua intelligat? adiectis literis quoniam verba deerant, et ad melius diuinandum. Ex ista imperitia sermonis natae sunt nobis suppositiones, ascensus, descensus, ampliaciones, restrictiones, appellationes, exponibilia, ad quae si lingua esset adaptanda, non solum obmutescendum esset, sed aliquid esset verum in scriptoribus, ut interdum miror, quomodo haec eis venerunt in mentem, tam ab omni ratione et loquendi et sentiendi abhorrentia. Quia statim altercandum erat, et semper altercandum, quaesita sunt spinosa quaedam apta disputationibus, quae materiam suppeditarent rixis, et diutissime proferrent altercationem etiam in tradendis praeceptis artis: nihil semel dicunt, ne adimant sibi argumentandi et in contrarium dicendi occasionem. His exemplum sophistae cuiusdam Parisiensis subiungit, quod qui sine risu legit, illum ipso Timone esse obscuriorem oportet. Ex his vero de arte quoque critica Scholasticorum iudicandum est, in qua eo magis pueriliter labeantur, quo magis a linguarum peritia et notitia antiquitatis erant imparatissimi. Hinc ridiculi illi errores pueris sub baculo adhuc in tyrociniis versantibus non condonandi. Exempla ipsa sua barbarie et ignorantia non iniucunda dabit IACOBI DE VORAGINE *Legenda aurea*, et quod ex ea excerptum, de quo supra iam diximus, *Calendarium etymologicum*: in eo enim Hilarius deriuatur, ab altus et ares, id est virtus, Ignatius, quasi ignem patiens, id est patiens, Agatha ab agyos, sanctus et theos Deus, Gregorius a grex et gorae, etc.

Physica Scholasticorum.

§. XX. Ex his, quid inepti philosophi in naturali philosophia ualuerint, nobis non mouentibus, quilibet intelligit. Nempe cum difficillimam philosophiae partem essent aggressi, non naturam obseruationibus et experientia rimandi, non ad rerum naturalium affectiones attendendi studiosi fuerunt, sed dialectica subtilitate vagisque et obscuris principiis, quorum nec sensus nec veritas vlla erat, de rebus sibi ignotis differere, et naturam quisquiliarum suarum coeno conspurcare contenderunt. Id quod aliter quoque euenire non potuit. Selegerant sibi in his ducem Aristotelem; quem et ipsum difficilem et in hoc argumento obscurum, notionumque quas sequitur, vagarum et dictionis breuis et concisae studio

2) de Cauff. corr. art. loc. cit. p. 128.

dio impeditum Graece loquentem non intellexerunt, sed ex barbaris versionibus ex malis Arabicis inepte confectis de eius opinione quaedam perceperunt. Qui cum incertas et obscuras voces pro rerum principiis supposuisset, nacti hi homines talem ducem ad dialecticas et metaphysicas tricas totam scientiam naturalem reuocarunt, et tam amplum rerum creaturarum theatrum, in ontologiam quandam, vel, vt rectius dicamus, in terminorum confusorum et nihil significantium chaos transformerunt, entia sibi naturalia fingentes, quae solae formauerant abstractiones absurdissimae. Multi in hac detestabili doctrina physica Scholasticorum damnanda et exagitanda fuere viri summi et melioris literaturae sensu instructi, ex quibus imprimis legendi VIVES^a, MORHOFIUS^b, et qui reliquos lumine et acumine vicit Magnus VERVLAMIVS^c. Ipsae vero Scholasticorum tractationes physicae, omnium luculentissimum esse possunt specimen. Nos, non nisi exorata quidem prius a Lectore venia, vnum adducemus, vt exemplo res constet. Leguntur inter THOMAE AQUINATIS opuscula quaedam huius generis: *De principiis naturae, de natura materiae, et dimensionibus interminatis, de missione elementorum, de occultis operibus naturae, de motu cordis*, in quibus inter reliqua^d occulta naturae opera deriuat a formis rerum, quae in propriis materiis existunt, principia autem formalia talium corporum esse ait coelestia corpora, quae diuersimode se habentia secundum accessum et recessum, generationem et corruptionem caussant in his inferioribus. Ex quibus concludit latentes in his formis occultis facultates reduci in altiora principia, nempe corpora coelestia, vel virtutes his adhuc superiores, in substantias separatas intellectuales, quae his operationibus vestigia sua imprimant. Ex his, quaeso, Lector, in mysteriis occultorum naturae operum penetrare conare, et v. g. quae sit causa virtutis in Magnete, discere. Cuncta quae confusis incertisque et obscurissimis notionibus, angelicus doctor tibi tradit, eo tendunt, esse e. g. vim Magnetis impressam corpori huic per formam quandam occultam a sphaerarum coelestium et intelligentiarum iis praefixarum influxu descendentem; et sic magno lumine naturali auctus angelicam philosophiam miraberis. Elegantiora non habent alii, ex quibus si BONAVENTURAM, barbarie reliquis tolerabiliorem inspicere sustinemus, complura huius rei exempla inueniemus^e. E. g. Elementum definit esse primum principium componibile, sed non compositum; elementatum quodlibet corpus compositum ex quatuor elementis; quintam essentiam, corpus per se differens ab omnibus elementis et elementatis, tam in materia, quam in forma, tam in natura, quam in virtute, non habens in se contrarietatem, vnde nec causam corruptionis. His cupediis abundant mensurae Scholasticae. Talis cum physica fuerit, corrupta inde medicina quoque

a) loc. cit.

b) Polyhist. T. II. L. I. c. 13. p. 74.

c) loco supra cit.

d) p. 213. seqq.

e) In Compendio theol. verit. c. II. Opus. T. II. p. 728. seqq. edit. Lugdun.

que est, et ineptissimae hypotheses ad artem salutarem allatae; quas non difficile fuit conciliare inter se Aponensi, cum obscurarum notionum vatumque nihili ea sit conditio, ut in quascunque cupias significationes raperere possis. Ex vero iterum **VIVENS**: *Medicis rerum veterum ignorantibus, et earum quae potissimum ad salutem humani corporis conducere, aliquid tamen fuit agendum ex Scholastica illa physicae exercitatione. Ingentem et copiosissimam disputandi materiam in hanc quoque artem tanquam plaustris inuexerunt, de intentione et remissione formarum, de raritate et densitate, de partibus proportionalibus, de instantibus, ea quae nec sunt, nec unquam euenient, ventilantes sua somnia, deserto pugna cum morbis, interea loci prementibus atque occidentibus.* Non defuisse quidem his quoque tenebrosos temporibus viros nonnullos magnos, qui viae experientiae ad cognoscenda naturae miracula haud infeliciter progressi sunt, Alberti M. Rogeri Baconi, Arnoldi de Villa Noua, et paucorum aliorum exemplis constat. Ast nec ex horum observationibus generalis naturalis philosophiae consideratio emendata est, ut ex ipsius Alberti M. exemplo discimus, qui cum tot experientiae testimoniis de viribus naturae esset instructus, cum reliquis in explicandis naturae *Φαινόμεναις* desipere maluit; nec passi sunt homines ineptissimi, et in his tenebris palpare gaudentes, haec lumina naturali accendi scientiae; inde inuidia in hos naturalis doctrinae profectus exarsit, quodque assequi obsita squalore ingenia non poterant, aut haereseos aut magiae insimularunt, et excitata horrenda ex monte Tarpeio fulmina, quibus in famam et fortunam virorum quibus

De meliore luto finxit praecordia Titan

faeuitum est. Vnum praeter reliqua supra iam adducta exemplum allegamus, Virgilii, Salisburgensium episcopi, cuius vita legitur apud **CANISIVM**^f et **MABILLONIVM**^g. Is cum eruditionis causa valde suspectus esset Bonifacio, magno ignorantiae et barbariei patrono, quae fulcra esse superstitionis sibi tantopere deamatae nouerat, valde eius censuram incurrit ob assertos antipodas. Concludebat enim acutissimus theologus, nouum ita annunciari mundum, pro quo Christus passus haud fit. Cuius inconditos clamores licet retundere et ipse Virgilius interposita ad pontificem Romanum appellatione, et Odilonis Bauariae ducis demonstratione et precibus conaretur, ad hoc tamen tribunal, etiam in physica cognitione infallibile! citatus est, qua de re post **AVENTINVM**ⁱ legendus est magnum olim Augustae nostrae fidus **MARCVS WELSERVS**^k.

§. XXI.

f) L. V. p. 176.

g) Antiqq. Ie&. T. VI. p. 1173.

h) A&. SS. Ben. Sec. IV. P. II. et Anal. T. II. L. 23. n. 4. L. 22. n. 14. **PAGI** Crit. Anti-Baron.

T. III. ad an. 746. n. 6. **MEZGER**. Hist. Salisb. L. II. c. 9. seqq.

i) L. III. Annal.

k) Annal. Bot. L. V. conf. **BAYLE** Di&. T. IV. art. Virgile p. 459.

§. XXI. Nulla vero in scientia philosophica sibi magis Scholastica *Metaphysica* gens placebat, quam in metaphysica, hanc scientiarum reginam esse clama- *Scholastica.* bant, hanc in eruditionis cacumine, ponere homines iactabant. Et credere quidem quis posset, in ea regnasse, multumque praestitisse Scholasticos, eis ingenii viribus instructos, quibus notionum sublimitate et axiomatum altitudine supra rerum naturalium sphaeras euehi potuerint. Verum aliter res cecidit, et nec vera et generalia philosophiae omnis atque primae principia, nec ipsam quam tamen sibi hermathenae instar delegerunt metaphysicam Aristotelicam affecuti sunt. Et prius quidem ex ineptis terminis et distinctionibus ac vagis vanisque praecisionibus, quibus metaphysicas disquisitiones suas instituebant, disci potest, quibus factum, ut, quae vniuersalis quaedam philosophiae institutio esse debebat, inanium terminorum et abstractionum chaos esset, et systema aliquod Scotisticum, id est, vere tenebricosum et obscurum. Posterius ex collatione metaphysicae Aristotelicae cum metaphysica Scholastica omnium rectissime intelligitur. Cum enim Aristoteles in metaphysica veterum physicorum principia vel euertenda vel emendanda suscepisset, usus mathematicorum axiomatum subsidio, noua sibi fabricauit, quae intelligi non possunt nisi ab iis, qui vtriusque rei praesidiis instructi sunt. At nec veterem physicam nec mathesein nouerant hi metaphysici, et in tam peregrina, qualis Aristotelis metaphysica est, regione versantes, cuius nec linguam nec mores assequerantur, spectra pro hominibus, id est, inania otiosorum ingeniorum somnia pro principiis Aristotelis arripuerunt. Exemplum eius rei luculentum esse potest materia prima, vexatissimum in Scholastica philosophia argumentum. Hanc in metaphysica dixerat Stagirita esse, quae per se ipsam neque quid esset, neque quantum, neque aliud quid esse dicatur, quo ens determinetur. In qua definitione ad veterum philosophorum principia ex corpusculis esse affirmantium notionem corporis respexit, a quo materiam primam, ex qua componantur corpora, praecisione mentali separabat. Illi autem corpus dixere, non, quod Scholastici ita vocarunt, materiam extensam; sed quantitatem formis et qualitibus ornata. Ab hac quantitate formis instructa, qua fiunt corpora primum illud principium ipsi separandum visum erat, eo quod materiae formam et priuationem, tanquam prima principia opponebat, et ex his tribus atque generalissimis principiis rerum omnium naturalium generationem deriuabat. Ita enim mentis praecisione in hoc materiae principio efformando abstrahendum erat, ab omnibus illis, quae faciunt, ut res sit vel aliquid, vel quanta, vel qualis, et ut certum corpus existat determinatum, alias principii locum tueri, eique formam et priuationem adiacere, atque ex his demum tribus rerum omnium corporearum determinationes, ortumque et generationem deriuari non posse statuebat. Valde placuit Scholasticis hic foetus, cum ingenio eum suo, abstractionibus deditissimo fauere viderent. Verum cum ignorarent, quid corpus veteribus

physicis, a quibus in ordinandis rerum naturalium principiis Aristoteles diuortium faciebat, effet, et materiae conceptum metaphysicum cum subiecto extenso, adeoque formae et quantitate iam induto confunderent, in ineptissimas de materia prima disputationes inciderunt, et innumeras de ea tricas excogitarunt, quibus Aristotelis sententia multum obscurata est. Cumque nulla notione certa et perspicua vterentur, varias et diuersissimas excogitarunt opiniones. Thomae asseclis materia prima pura est potentia omni actu destituta; alii, qui hoc merum imaginationis spectrum laruamque esse perferentiscebant, certam materiae existentiam defendebant, licet ignorarent, qualis ea esset. Vnde eo vsque nonnulli progressi sunt, vt cum haec materiae attributa non nisi Deo conuenire posse crederent, eum esse materiam primam contenderent, et periculoso errore, ex eo omnia fluxisse affirmarent, quem Dauidis de Dinanto errorem fuisse, supra ostendimus.

Theologia naturalis Scholasticorum.

§. XXII. Attigerunt etiam Scholastici praecipuam metaphysicae partem, doctrinam de Deo deque religione naturali, nec deneganda est quibusdam eorum laus, quod acute in eo argumento fuerint versati. Inter quos iure suo eminent THOMAS ob *Summam contra gentes*, et THOMAS BRADWARDINVS ob libros *de prouidentia*, de quo vtroque GABR. NAVDAEVS¹ pronuntiauit; *omnium instar iure merito haberi potest doctoris angelici S. Thomae Aquinatis summa aduersus gentes, adeo ferax est sensuum, rationis, subtilitatis et doctrinae; nec minimum quoque auxilium positum est in libris de prouidentia Thomae Bradwardini, quoniam in illis pari ferme cum D. Thoma subtilitate et rationum pondere procedit.* Verum quod rationis acumen satis egregie suppeditauit, methodus Scholastica, inanes distinctiones, termini obscuri et alia huius generis, ita vitiauerunt, vt vsum aduersus infideles suum, quem debebant, praestare nequeant. Vt taceamus ignorantiam errorum gentilium, ex inscitia, quam historiae philosophicae defectus genuit, exortam, qua factum, vt nec errantium mentem assequerentur, nec earum apte refutare opiniones possent. In doctrina vero de spiritibus nugati sunt non minus, quam in reliquis, abditarum substantiarum naturas suis abstractionibus somnisque exhaurire se posse persuasi. Exemplo esse potest BONAVENTURA, quamuis innumeros se nugaciores habuerit. Is enim in compendio theologiae veritatis², ita de angelis agit, vt eos definiat, esse substantias qualitercunque compositas, scilicet ex eo quod est, et quo est; eos porro distinguat in diuersas hierarchias coelestes tribuatque illis visionem matutinam, siue rerum in verbo, et vespertinam, siue rerum in se, inque ea cognitionem magis illos in habitu, quam in actu habere dicat. Agit etiam de proprietatibus et officiis singulorum ordinum, de motu, de praelatione, de confirmatione angelorum, et imprimis de eorum locutione, de qua miras na-

nias

¹) Bibliograph. polit. p. m. 15.

²) L. c. Tit. II. c. II. seqq.

nias narrat, inque toto argumento ita versatur, ac si ad beatas spirituum sedes translatus ipse eorum naturam totam visione intuitiva perspexisset. Haec Bonaventura, modestior et doctior aliis, quid non inficetum Scholasticorum vulgus fecisse censendum est?

§. XXIII. Neque meliora in philosophia morali apud Scholasticos *Ethica Scholasticorum.* quaerenda sunt, in qua coecorum more vagi et palpantes oberrabant, et quid de moribus recte statuendum esset, ignorabant. Et quod ad illa quidem tempora attinet, in quibus libri Aristotelis ethici nondum vulgati sunt, quod seculo XII demum factum est, ex confusis inter se Scripturae S. praeceptis et PP. sententiis tota morum doctrina tradita est, et vix pars fuit philosophiae. Maximo vero in pretio habita sunt Gregorii M. Moralia, de quibus cum in antecedentibus late iam sit dictum, ostensumque, quam misere illis libris vera ratio moralis doctrinae corrupta sit, palam est, his quoque temporibus meliorem conditionem eam non accepisse, quamvis ita mordicus illi professores inhaerent, ut emergere diu libri Aristotelis ethici non potuerint. Nam misere cognoscendi principia inter se confundebantur, ut quid Scripturae debeatur, quid doctorum Ecclesiae consensui, quid conciliorum decretis, cento hic tam male confusus ostendere non posset. Neque de principiis actionum humanarum dispicere curabant inepti homines, contenti nudo aridoque discursu officiorum summam quandam descripsisse, vel de virtutibus chaos aliquod receptionum male cohaerentium condidisse. Vbi vero ethica Aristotelis innotuit, et moralis quoque doctrina pars philosophiae haberi coepit, de virtutibus et vitiis tractare coeperunt Scholastici, inter quos Thomam in *Secunda secundae* reliquos omnes superasse supra iam in eius vita monuimus. Nec negari potest, probauisse nonnullos in eo argumento industriam et voluntatem rectam. Verum duplex malum rem omnem perdidit. Nam cum vera et genuina actionum moralium fundamenta et principia ex natura hominis morali detegenda essent, ostendendumque, qua ratione emendandus animus, et ad veram actionum suarum normam applicandus esset, his vel plane praetermissis, vel inepte et *ως εν περιόδω* tactis, dialectica illa pestis Ethicam occupauit, et Scholastico modo de officiis casibusque conscientiae actum est. In qua tractatione non quaeri debent definitiones accuratae virtutum et officiorum, sed inutilis et contentiosa ratiuncularum de casibus vix vnquam in vita humana occurrentibus coaceruatio. Qui vero in *αρετολογίας* campum descendebant, Aristotelem ducem sequentes vndecim eius virtutes exponebant, minime curiosi quo sensu virtus Aristoteli placuisset. Ut vero Scholastica Ethica theologiae aptius et concinnius iungeretur, virtutum theologiarum trigam, fidem, spem, charitatem addebant, sicque gryphes equis iungebant, nempe virtutes politicas et felicitati vitae civilis atque aulicae dicatas, quas Aristoteles commendat, cum virtutibus a Spiritu S. profectis, et aeternae felicitati destinatis. Quod quam miserum sit, et ab omni

vera de moribus philosophandi ratione alienum, rei periti nullo negotio intelligent. Alterum malum introduxit superstitionis et cleri emolumentum ex illa oriundum. His enim moderantibus virtutum immutata sunt nomina, et illis tributa, qui in defendendo augendoque superstitionis foedissima et ab omni ratione philosophica alienae regno se praebuerunt industrios. Cuius rei exemplum esse potest pii sanctique nomen atque encomium, illis tributum, qui aut singulari aulae se Romanae probauerant obsequio, aut clericorum commoda, redditus, et honores valde auxerant, aut in ceremoniis ritibusque multiplicandis, colendis, seruandis fuerant diligentissimi. Hoc ad sanctitatem quidem theologice pertinebat, est ita iudicium corruptum, ut quid philosophia pium atque Deum decens esse dicebat, non intelligeretur. Eadem ratio valuit etiam de castitate, quam introducta coelibatus clericorum lex, ob insignia, quae inde hierarchiae ecclesiasticae oriebantur, emolumenta, mire peruerterat, ita ut castitatem virgineam seruari crederentur monachi perditissimo luxu et infami incontinentia polluti, ut de monachis S. Dionysii supra in Abaelardi historia obseruatum, additumque, libenter tolerasse hos prauos mores principes, ut effrenes homines eo facilius coercerent. Duplex tamen rei medicina adhibita est, ipso vero morbo suo euentu deterior. Cum enim ius canonicum priuata magis, quam publica auctoritate initio accessisset, tertium moralis doctrinae genus, ex iure canonico, ciuilique, et ethica Aristotelica confarcatum inualuit, quo pacto arida prorsus atque sterilis ethica facta est; praecipue cum seculo XIV in eo apex moralium tractationum constitueretur, ut casus conscientiae magna et inepta curiositate definirentur, iis saepenumero principiis adhibitis, quibus omnis verae virtuti neruus relaxatus est, quam postem hodiernum dolent viri pii cordatique. Placere non potuit in tam graui argumento inanis et leuis tractatio animis paulo melioribus, qui ita mentis emendationem negligi dolebant, hinc de remedio illi ponendo cogitauerunt. Verum cum a sanae philosophiae praeceptis destituerentur, neglecto rationis et reuelationis lumine, imaginationis somnia supposuerunt, et internum quendam virtutis fundum sibi asseruerunt, qua in re philosophia mystica per Ioannem Scotum Erigenam inter Latinos manifestata et in monasteriis propagata valde confirmati sunt. Quae actionum moralium regula ubi semel fuisset admissa, impudenti fronte et inaudita audacia, apparitiones, reuelationes immediatae, colloquia angelica, visiones diuinae, et huius generis sexcenta alia, quibus mediæ aevi historia scater, excogitata sunt. Qua ratione omni tandem philosophiae morali ex vtraque parte oculi effossi sunt, et triumphauit humanarum virium, et superstitionis ineptissimae fiducia, Scholasticis et Mysticis, diuersa licet via, ad eundem scopum collineantibus.

*Ius naturae et
gentium Scholasticorum.*

§. XXIV. Iuris naturalis et gentium praecepta a morali philosophia ante Grotium nemo recte distinxit, nec Scholasticis in mentem venit, peculiari tractatione de iis agere, quamuis videret vnus itemque alter hanc

quoque

quoque disputationem ad moralem partem pertinere". Nec possibile fuit hominibus confusas notiones sequentibus, et iuris pontificii decreta cum naturae legibus confundentibus, vel patrum effata, nullo vero sanoque principio connexa in illarum locum surrogantibus talia dare, quae vel mediocriter sufficere potuissent. Quae vero de officiis, quae pars sunt iuris naturalis, disputarunt, miseram iuris diuini humanique confusionem spirare supra euicimus: et par quoque casuum conscientiae ratio est, de quibus hoc loco prolixè disputandum non est, cum ad theologiae moralis historiam pertineant. Velimus autem legi, expendique, quae eruditissimi et cordati viri IO. MABILLONIVS^o et LVD. ELLIES DUPINIVS^p monuerunt, quorum libri cum in omnium manibus versentur, eorum loca, breuitatis causa non exscribimus. Ipsa vero summa principum iura haud raro violare, et eiusmodi axiomata introducere, quae in maiestatem summam maxime erant iniuria, mali huius fuit consequens; vt attentata curiae Romanae in summos principes euidenter demonstrarunt^q. Quibus licet nonnulli se mascule opponerent, quaeque iura principum, quae cleri sint, ostendere satagerent, fecit tamen defectus sanae philosophiae, et principiorum rationis atque reuelationis confusio, modusque disputandi Scholasticus; vt bona causa plerumque male defenderetur, id quod de Occami de hoc argumento scriptis supra monuimus. Vbi vero vel emolumentum poscebat, vel ambitio iubebat, vel arcanae rationes suadebant, violandi gentium iura occasionem et excusationem facilem inueniebat superstio. Exemplum qui cupit, hunc expeditionum cruciatarum iubemus inspicere historiam.

§. XXV. Politicae scientiae praecepta tradere et ab indole philosophiae Scholasticae spinis modo theoreticis assuetae et a commodis et ratione status cleri, qui philosophiae clauis custodiebat, erat alienum, Eis enim expediebat, prudentiae regulas non cumulare. Aristotelis autem scripta, quae huc pertinent, his hominibus prorsus erant inutilia, eo quod Graecarum rerum publicarum statum, quem illa respiciunt, ignorabant: et aliae tum erant rerum publicarum et imperiorum formae, quibus applicari, nisi summa cautione istae regulae non possunt. Nihil igitur, quod fructum magnum referat, in scriptis Thomae, Aegidii Romani, aliorumque, quibus de regimine principum egerunt, deprehenditur. Illi enim vbi principes praeceptis imbuerunt suis, ad id sollicitè respexerunt, vt ita formarentur, quo facta tectaue maneret cleri auctoritas et veneratio. Quam tot artibus callidissimis assertum iuere, vt politicae cuiusdam Machiauellisticae regulas eos non latuisse sit apertissimum.

§X 3

§. XXVI.

n) Id de Petro de Tarentasia supra obseruatum.
o) De studiis monasticis P. II. c. 7. p. 299. seqq.
p) Meth. studii theolog. L. IV. p. 88.

q) Ea rationibus theologicis et philosophicis defendere ausus est Petrus de Alliaco.

*Sectae Schola-
sticorum.*

§. XXVI. Abiisse Scholasticos in sententiarum diuortia, ex antecedentibus constat; ex hoc vero opinionum diffensu exortae sunt sectae, quae magna haud raro contentione inter se digladiatae sunt. Et Alberti M. quidem discipuli Albertistae vocati sunt; cui sectae occasionem dedit aucta in immensum philosophiae Aristotelicae cum sacris dogmatibus commixtio, cui tunc multi adhuc paulo magis sobrii contradicebant, et castius de rebus sacris philosophandum esse statuebant: in quo ducem eos habuisse Petrum Lombardum ex supra dictis notum est. Obseruauit id more suo acute et eleganter PAULVS LANGIVS^r: *Albertus ob amplitudinem omnifariae doctrinae Magnus dictus, fuit in omni philosophia Peripatetica peritissimus. Hinc et a plerisque simia Aristotelis appellatus est, qui et nimium vino secularis scientiae ebriatus sapientiam humanam, ne dicam, philosophiam profanam diuinis literis copulare ausus est, quique dialecticam contentiosam, spinosam et garulam, sacratissimae et purissimae non pertimuit commiscere theologiae, nouum et philosophicum modum sacras docendi et explanandi literas suis tradens sequacibus: theologistarum sectae, quae ab eo Albertistarum dicitur, dux et monarcha excellens.* Paria habet AVENTINVS, qui videndus. Nouarum porro sectarum condendarum occasionem dederunt diffensiones inter Thomae Aquinatis et Ioannis Duns Scoti affectas obortae. Cum enim summam sibi existimationem auctoritatemque comparasset Thomas, et qui ordini Dominicanorum nomen dederant, sodalis sui placitis strenue adhaerent, Franciscanorum familia gloriae Praedicatorum ordinis valde aemula, vt hanc exinaniret, ad contradictiones et diffensiones plurimas progressa est. Quae aemulatio vt vbique partem aduersam premebat, ita in philosophiae quoque et theologiae studium influxum habuit, vt, cum Thomae Summa, instar libri classici haberetur, isque Augustinum pressius secutus, multos sibi vbique locorum tanti nominis veneratione sectatores acquisiisset, ordo Minorum ab eius placitis recederet, eaque in haud paucis tanquam minus recta et philosophiae atque PP. doctrinae haud conformia conuelleret. Qua in concertatione quamuis Bonauenturae auctoritas magno suae parti esset ponderi, minus tamen is Scholasticus, id est philosophus visus est, quam vt ingenio Thomae et sequacium integras phalanges opponere posset. Hinc alius progressus ex Minoritarum sodalitate Scotus, quem subtilitate et abstractio- num artificio Thomam superasse supra retulimus. Is cum ad lapidem Lydium philosophiae contentiosae Thomae doctrinam philosophicam et theologiam examinasset, plurima in ea desiderare se posse sibi visus est, et maiori subtilitate accuratius philosophandum esse statuit. Cumque is multos, ex suo praecipue ordine, discipulos haberet, exorta inde Scotistarum et Thomistarum certamina. Quae non leui modo conceptuum logicorum et relationum ac affectionum quarundam propositionum dialecticarum

r) In Chthonico Cizenfi loc. cit.

carum et metaphysicarum dissensu inualuere, sed ad nobilissimum quoque argumentum de auxiliis gratiae et liberi arbitrii extensa sunt, in quo Scoti Schola ab Augustini placitis longius, quam Thomae, recessit. Quae tamen eorum concertationes, et dissensus momenta, hoc loco exponi non possunt, adeundus autem est ex Scholasticis vetustioribus Hieronymus de Ferrariis, cuius locos communes hunc dissensum inter Scotistas et Thomistas explicare supra monuimus; ex Scholasticis recentioribus autem IOANNES ARADA theologus Salamanticensis, qui *Controuersias theologicas inter S. Thomam et Scotum super quatuor libros sententiarum* edidit, in quibus pugnantes sententiae referuntur, potiores difficultates elucidantur, et responsiones et argumenta Scoti reiciuntur. In philosophia autem diuersas vtriusque partis opiniones recensuit IOANNES LALEMANDET, qui videndus. Fuerunt tamen, qui conciliare vtramque partem auderent, exigua vtriusque gratia, quae inimicis vtrinque telis congregari maluit, ut philosophiae eristicae usum quendam haberet insignem. Quod tum quidem factum esse, ex temporum istorum conditione et indole nemini mirum videri debet, at nostro adhuc aeuo in tanta emendatae philosophiae luce factum esse, et quotidie a nonnullis fieri, merito mirandum, luculento argumento, quid auctoritatis, ordinis, receptae hypotheseos aliaque praecudicia, quid educatio et consuetudo valeant. Ex ipsa vero Scoti Schola Occamus prodiit, nouae iterum subtilitatis inconditae conditor, quem cum Ludouici Bauari imperatoris gratia plurimis mirifice commendasset, Occamistarum inde secta exorta est, de qua supra iam quaedam attulimus. Neque hic quidem dissensionum finis, sed ut quisque in excogitandis nouis quaestionibus et assertionibus ingeniosior, atque eristicae philosophiae beneficio contentiosior, ita nouae quoque factioni gratior. Memorabilis ea de re est AVENTINI locus, ita scribentis: *Ante trecentos annos mendicantes et academici Aristotelem extulerunt, variisque in illum commentariis editis dissidere coeperunt inter se, alius aliter semper exposuit, quilibet singulari modo ac opinione, ita ut vno aliquo pertractando totum vitae tempus consumat, nil legat, nil intelligat aliud, condemnat reliquos, cum illis rixetur, altercetur, belligeretur, litiget. Et ita omnes felium in morem inter se committantur. Hic Sophista est, ille Thomista, alius Albertista, hic iterum Realista, ille Occamista, hic Marsilium sequitur, ille Tartaretum, alius Bricartum. Hic antichristus est, ille Modernus, hic noua, ille veteri insedit via, hic voces tractat, ille vocum significata, clamorum autem et rixarum non est finis, semperque inter se dissident, nisi cum aliorum sanguini insidiantur.* In sequentibus haec in Ingolstadiensi quoque academia obtigisse, seque ex decreto principum in reducendis ad concordiam animis professorum ingentes labores exantlasse, refert. Alia eius loca non minus memo-

1) Colon. 1620. 4.

2) Monach. 1645. fol. editis Decisionibus philosophicis.

3) L. I. p. 218.

memorabilia, quibus infinitas Scholasticorum discordias magna fortitudine detexit, breuitatis causa silentio praeterimus. Inter omnes vero Scholasticorum sectas nulla est, quae Nominalium et Realium concertationes adaequet, quas cum toties in partes vocauerimus, prolixioram iam earum delineationem poscit nostra tractatio.

Historiae sectae Nominalium et Realium scriptores.

§. XXVII. Nominalium et Realium historia impedita et obscura est, nec eo lumine a scriptoribus historiae philosophicae, quo debebat, illustrata. In veterum Scholasticorum scriptis, praeter ea, quae IO. SARTISBERIENSIS * habet, infra adducenda, articulosque Nominalium Ludouico XI oblatorum †, quorum in sequentibus quoque faciemus mentionem, partum deprehenditur, ex quo historia harum sectarum disci possit, quamuis plena sint vtriusque partis scripta obiectionum, quibus aduersarios suos prefferunt, ex quo Occamus Nominalium sectam resuscitauerat. Inter recentiores, duos, qui Nominalium vestigia prefferunt, scriptores eorum historiam exposuisse, viri docti referunt, nempe IO. SALABERTVM in *Philosophia Nominalium vindicata* ‡, vel quo titulo MORHOEIVS § librum aduocat, *Logica in Nominalium via: et anonymum*, auctorem *Artis rationis ad mentem Nominalium*, quae Oxonii ¶ prodiit. Neutrum tamen librum videre nobis contigit, et prioris tanta quoque est raritas, ut summis in Gallia curis a praestantissimo MATVR. VEISSIERE LA CROZE quaesitus inueniri tamen, quod ipse nobis per literas retulit, non potuerit. P. BAYLE autem, qui librum inspexit, de Nominalium quidem secta eiusque conditore, potiora referre promisit †, sed nescio qua culpa, non praestitit. Nemo vero obscurissimis sectis lucem recentiori aetate inter nostrates accendit ante IACOBVM THOMASIVM; qui ut erat historiae philosophicae tum veteris tum medii aevi callentissimus, et accurato iudicio ad detegendos opinionum fontes instructus, ita non inelegantem *de secta Nominalium* narrationem, licet pro instituti modo breuiusculam condidit †: Ex hoc sua hausit et in compendium redegit MORHOEIVS †. Nosque olim collatis eius obseruationibus cum testimoniis veterum, memorabiliora quoque exposuimus †, quae calculo suo probauit magni vir nominis B. IO. FRANC. BVDDEVS †. Alios, qui *ως εν παραδοξα* harum sectarum mentionem fecerunt, cum nihil noui afferant, filemus.

Historia Nominalium et Realium.

§. XXVIII. Historia contentionis inter Nominales et Reales intelligi, eiusque origo vera detegi non potest, nisi ad Graecanicae philosophiae historiam respiciamus, quae illius occasionem exhibuit. Nempe ad Platonis, Aristotelis et Zenonis hypotheses de ideis, siue speciebus rerum vniuersalibus attendendum est, ad quas digitum intendit Porphyrius, cuius *Introductio*

x) Memlog. L. II. c. 17. p. 814. seqq.

y) Extant apud BALVZIVM Miscell. T. IV.

z) Paris 1651. 8.

a) Polyhist. T. II. L. I. c. 13. §. II. p. 79.

b) 16-3. 12.

c) Dict. T. I. art. Abelard. not. 2. p. 28.

d) Orat. XII. p. 241. seqq.

e) loc. cit. p. 73.

f) In historia de ideis Sect. II. §. 4. p. 198.

g) Comp. hist. phil. c. V. §. 7. p. 352. Isagog. in theol. hist. L. I. c. 4. p. 231.

ductio in Aristotelis logicam, siue tractatus *de praedicabilibus* a^uam con-
trouersiae dedit. Platoni quid idea sit, peculiari tractatione prolixè excuf-
simus, quae consuli ab iis debet, qui accurate totam rei seriem pernoscere
cupiunt. Nos pro praesentis instituti modo paucis notamus, Platoni ideam
non esse illam, quae ex contemplatione obiectorum singularium exurgit
notionem vniuersalem reiue alicuius generalem conceptum, quem recen-
tiores ideam vocant, ille *ἰδέη* vocauit et ab idea distinxit. Sed ideae sunt
illi essentialia rerum omnium singularium exemplaria, *ἀπορροια* gaudentia,
ad quorum naturam indolemque res singulares formatae sunt, et quae illis
veram certamque atque stabilem essentiam largiuntur. Has ideas ex diui-
na mente oriri, inque ea radicari, sua autem propria substantia gaudere, et
esse *αὐτῶς καὶ ὄντως ὄντα* statuit, et circa earum cognitionem versari in-
tellectum humanum, in his rerum essentiis separatim et extra materiam ex-
sistentibus cognoscendis cardinem verti totius philosophiae asseruit. Ri-
diculum id visum Aristoteli, dari extra materiam eiusmodi essentias vniuer-
sales, quibus res omnes singulares essentialiter modificarentur, rato, esse
haec *τερεῖσματα* et nugae otiosi ingenii, Platonemque sine causa ratio-
neque sufficienti haec somnia ex scholis Pythagoreorum, quae istis entibus
personabant, recepisse, suoque intulisse systemati. Cum autem negare non
auderet, esse in rebus formas essentielles, has ideas, siue formas, qua voce
Platonicum nomen exprimere maluit, materiae ab aeterno esse impressas,
et in ea latere affirmavit, et ita demum ex rationibus istis formisque semi-
nalibus materiam esse formatam statuit. Non negabat Zeno, et tota scho-
la Stoica rationes seminales, rerumque materialium radices, sed denegabat
eis essentialitatem atque formalitatem, eos ridens, qui huiusmodi vniuersalia
extra intellectum dari asserunt, eaque a notionibus vniuersalibus et voci-
bus quibus illae exprimuntur, distinguunt. Tres has veteris Graeciae phi-
losophantis sententias alio loca ^b prolixè explicuimus, et testimoniis vete-
rum abunde roborauimus, quae huc transferre locus haud patitur. Scho-
lasticorum voces si huc trahimus, illi de vniuersali disputantes, quod in
metaphysicum, physicum et logicum diuidunt, triplicem hunc vniuersalis
respectum ita exprimunt, vt primum vniuersale dicant ante rem, secun-
dum in re, tertium post rem. Haec subtilis disputatio non modo Aca-
demiam, Lyceum et Stoam inter se commisit, sed et post Christi nati tem-
pora Eclecticis philosophis occasionem dedit, subtilissimas tricas suas syn-
cretisticas ad hanc quoque pugnam componendam adhibendi, et in isto ar-
gumento Platonem, Aristotelem et Zenonem inter se conciliandi. Hoc
vt obtinerent, ita statuebant: ideas quidem rerum essentialia esse exem-
plaria, reipsa et per se subsistentia, verum tantum in intellectu diuino, qui in
singulis rebus singularibus iis velut causis exemplaribus vsus fit, quibus
materiae characteres rerum essentielles impresserit, vt inde formam accepe-
rent;

h) In Historia philosophica de ideis.

rent; quemadmodum vna figilli figura et caractere innumeris cereae partibus notae illae characteristicae possunt imprimi. In Logica autem istorum exemplarium signa esse notiones vniuersales per abstractionem intellectus cognoscendas, quibus essentiae rerum exprimantur. Et huc tum praedicamentorum, tum praecipue praedicabilium doctrina ex metaphysica in dialecticam transferebatur. Subtilissime ea de re disputat PLOTINVSⁱ, quem alii ex hac schola Alexandrina secuti sunt, quorum *Φιλοσοφούμενα* de ea Tomo secundo retulimus. Valde placuit hic pullus genitoribus suis; alii autem paulo perspicaciores huic conciliationi non multum fidebant, et de ideis quidem in intellectu diuino secundum systema Ammonii et Plotini differebant, qua ratione autem vel in physica vel in dialectica considerandae essent, ob infinitas controuersiae difficultates tutissimum esse arbitrabantur, si plane quaestio omitteretur. Hac modestia et prudentia vsus est PORPHYRIVS, qui quamuis diu de ideis philosophatus esset, hocque argumentum, vt ipse narrat^k, multis laboribus et longa meditatione excussisset, in dialectica tamen omittendam de iis disquisitionem esse statuit. Hinc cautus mox in limine introductionis in logicam Peripateticam^l monet: *Ἀυτίκως περὶ γενῶν τε καὶ εἰδῶν τὸ μὲν εἶτε ὑφέσηκεν, εἶτε καὶ ἐν μόναις ψιλαῖς ἐπινοίαις κέεται· εἶτε καὶ ὑφέσηκός ται σώματά ἐστιν, ἢ ἀσώματα καὶ πάτερον χωριστά, εἰ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς καὶ περὶ ταῦτα ὑφεσῶντα, παραιτήσομαι λεγέειν βαθυτάτης ἕως τῆς τοιαύτης πραγματείας, καὶ ἄλλης μείζονος δεομένης ἐξετάσεως.* *Ne longe abeam, de generibus et speciebus, consistantne in rerum natura, an in solis nudis animi notionibus posita sint: et si consistunt in rerum natura, num corpora sint, an incorporalia, et utrum separata sint, an in rebus sensibilibus consistant et circa has, recusabo dicere, quia obscurissima est huiusmodi tractatio, et alius maioris indiget exquisitionis.* Quae licet Porphyrius sobrie et prudenter monuisset, maximo tamen posterioribus seculis facta sunt offenculo. Cum enim, intercidente per barbararum gentium irruptiones Graecae linguae vsu nemo fere legere philosophorum Graecorum scripta possset, solae versiones librorum dialecticorum a Boethio et Victorino confectae in manibus hominum philosophantium versabantur, quibus iuncta erat introductio Porphyriana de praedicabilibus. Cumque in ea litis huius facta esset mentio, in vetitum connisi otiosi homines de his vniuersalibus disputare coeperunt. Neque vero Aristotelem legere vel Platonem vel Stoicos licebat, vnde impossibile fuit, aliquod inter partes has arbitrium interponere. Itaque Aristotelis dialectica scripta, quae Latine extabant, sequebantur, prout poterant, et vniuersale non ante rem esse, nec post rem, sed in re, id est formas rerum materiae esse immerfas statuebant. Quae opinio, quantum memoriae ex istis temporibus seruatum est, obtinuit, vsque ad seculum XI, quo Roscelinus,

i) Ennead V L. 5. seqq.

k) Vit. Plotini c. 18. p. 122.

l) §. 2, p. 2, edit. Iul. Pacii.

linus, vel Rucelinus sacerdos et philosophus Compendiensis, de quo supra iam diximus, ab Aristotele secessum fecit, et in Stoicorum castra ita transit, vt statueret, vniuersalia, nec ante rem, nec in re existere, nec vllam habere realem existentiam, sed esse nuda nomina et voces, quibus rerum singularium genera denotentur: a quo dogmate sectae Nominalium nomen haesit, quae per Roscelini discipulum, Abaelardum propagata est. Negare Salabertum, quod a Roscelino Praeceptore Abaelardus Nominalium opinionem hauserit, P. BAYLE refert, non tamen addit, quibus rationibus id euinci posse sibi persuasum habuerit: de Roscelino enim, quod promisit, agere oblitus est. Verum et Nominalium sectae eum conditorem fuisse, et mediante Abaelardi institutione eam propagauisse testantur OTTO FRISINGENSIS^m et IO. SARISBERIENSISⁿ. Inde vetus illud in Roscelinum, ab AVENTINO^o relatum.

*Quas Ruceline doces, non vult dialectica voces,
Iamque dolens de se non vult in vocibus esse
Res amat, in rebus cunctis vult esse diebus,
Voce retractetur, res sit, quod voce docetur,
Plorat Aristoteles rugas ducendo seniles
Res sibi subtractas per voces intitulas
Porphyrusque gemit, quia res sibi lector ademit,
Qui res abrodit, Ruceline Boethius odit:
Non argumentis, nulloque sophismate sentis
Res existentes in vocibus esse manentes.*

Valde displicuit philosophis seculi XI noua opinio; sine dubio, quod non nisi in vocibus vniuersalium naturam omnem ponebat: quo modo euerit omnem praedicandi definiendique rationem videbant. Susplicamur quoque, inuidiam nouo dogmati Rucelinum conflauisse, quod ad sacra religionis Christianae mysteria illud perperam transtulisset, vt supra dictum. Ita enim *ερεσδοξίας* suspecta facta est noua sententia, quam auersabantur, quotquot cautius philosophari cupiebant. Nouitatis tamen auida iuuentus, vt fieri solet, Nominalium partes strenue profecuta est, modum opiniononi afferente, et a nudis vocibus vniuersalia, ad enuntiationum praedicabilium vniuersalitatem reuocante Petro Abaelardo, cuius ea de re velitationem cum Guilelmo Campellenfi supra iam retulimus, exposuimusque, quas vterque partes secutus sit. Cum autem magno studioforum iuuenum applausu exciperetur dialectica Abaelardi subtilitas, magnis incrementis vsa est Nominalium factio, plerisque, vt ipse ABaelardus fatetur, a Realibus ad hunc Nominalem philosophum transfugientibus; id quod frustra negat IAC. THOMASIVS^p. Et tum, nisi fallimur, Realium et Nominalium sectae sibi potissimum oppositae sunt, ex quibus No-

5 Y 2 . mina-

m) L. I. c. 42.

n) L. c. p. 814.

o) L. VI. p. 396.

p) loc. cit. p. 268.

minales, quamdiu Abaelardus docuit, valde triumphabant. Cum autem is multorum in sacra doctrina errorum postularetur, vetus, quae iam Roscelinum oppressit criminatio recrudit, et periculosa visa est Nominalium factio, Realibus fortissimis eam telis impetentibus, inter quos insignem fuisse operam Alberici SARISBERIENSIS ¹ notauit, ut supra ostensum, cum enim *inter ceteros opinatissimum dialecticum, et reuera Nominalis sectae acerrimum impugnatores vocat.* Quorum tela ut euitarent Nominales, deserta paulo Abaelardi hypothese vniuersalia in notionibus atque conceptibus mentis ex rebus singularibus abstractione formati consistere statuebant, vnde Conceptuales dicti sunt. Neque tamen Realium quoque vna eademque erat sententia, sed varia ratione de vniuersalibus praecipiebant, quorum diuersas opiniones ita exponit SARISBERIENSIS. „Eorum, qui rebus inhaerent, multae sunt, et diuersae opinioniones. Siquidem hic ideo, quod omne, quod vnum est, numero est, aut rem vniuersalem, aut vnam numero esse, aut omnino non esse, concludit. Sed quia impossibile, substantialia non esse, existentibus his quorum sunt substantialia, denuo colligunt vniuersalia singularibus, quoad essentiam vnienda, duce Gautero de Mauritania. Habuit haec opinio aliquos assertores, sed pridem hanc nullus profitetur. Ille ideas ponit, Platonem aemulatus, et imitans Bernardum Carnotensem, et nihil praeter eas genus dicit esse vel speciem. Est autem idea, sicut Seneca definiuit, eorum, quae natura fiunt, exemplar aeternum. Et quoniam vniuersalia corruptioni non subiacent, nec motibus alterantur, quibus mouentur singularia, et quasi ad momentum, aliis succedentibus alia defluunt, proprie et vere dicuntur vniuersalia. - - Magnum profecto est et notum philosophis, contemplantibus altiora, quod isti pollicentur, sed, sicut Boethius et alii multi testantur auctores, a sententia Aristotelis penitus alienum est. Nam et ipse huius sententiae, sicut euidens est in libris eius, saepius aduersatur. Egerunt operosius Bernardus Carnotensis et eius sectatores, ut componerent inter Aristotelem et Platonem, sed eos tarde venisse arbitror, et laborasse in vanum, ut reconciliarent mortuos, qui, quamdiu in vita licuit, dissenserunt. Porro alius Aristotelem ut exprimat, cum Gilberto episcopo Pictauiensi vniuersalitatem formis natiuis attribuit, et in earum conformitate laborat. Est autem forma natiua, originalis exemplum, et quae non in mente Dei consistit, sed rebus creatis inhaeret. - - Est et alius, qui cum Gausleno Suesionensi episcopo vniuersalitatem rebus in vnum collectis attribuit, et singulis eandem demit. Exinde cum ad interpretandas auctoritates ventum est, laborat prae dolore, quia in locis pluribus rictum literae indignantis ferre non sustinet. Est aliquis, qui confugiat ad subsidium nouae linguae, quia Latinae peritiam non satis habet; nunc enim cum genus audit, vel species, res quidem dicit intelligendas vniuersales, nunc

q) In Metalogico loc. cit.

„nunc rerum maneriem“ interpretatur. Hoc autem in quo auctore inuenitur, vel hanc distinctione, incertum habeo: nisi forte in glossematibus aut modernorum linguis doctorum. Sed et ibi, quid significet, non video, nisi rerum collectionem cum Gausleno, aut rem vniuersalem, quod tamen fugit maneriem dici, nam ad vtrumque potest ab interpretatione nomen referri, eo quod maneries rerum numerus, aut status dici potest, in quo talis permanet res. Nec deest, qui rerum status attendat, eos genera dicat esse et species.“ Ex quo loco manifestum est, ipsos Reales non satis sciuisse, quid in obscuro argumento statuendum sit, quamuis, in eo conuenerint, non solas voces vel conceptus esse vniuersalia, sed realem eorum dari existentiam, in quocunque demum illa sit quaerenda. Metuebant enim, ne admissa Nominalium opinione, rerum scientia et certitudo adeoque ipsae res tollerentur, et in nudam onomatologiam conuerteretur philosophia; cum Aristotele enim statuebant: subiectum scientiae esse rem necessariam aeternumque veram, et hanc necessitatem non in nexu essentiali et necessario inter subiectum et praedicatum, sed in existentia physica quaerebant, quod ex Academia retinuisse Aristotelem suo loco demonstraui. Et haec quidem vtriusque sectae fata fuerunt seculo XII, quo vixit Sarisberiensis, qui, licet moderate, Realium partibus adhaesit. Post eius tempora pauca in scriptoribus medii aevi de Nominalium et Realium factionibus leguntur, ex quo colligimus, Nominalium factionem valde numero et auctoritate decreuisse. Meminit tamen vtriusque partis Gaufridus, poeta Anglicus, de Vinofaluo dictus, et cum Gaufrido Antifiodorensi, Abaelardi discipulo, qui Nominalium quoque partes secutus est, non confundendus. Is enim in carmine *de statu curiae Romanae*, suo adhuc tempore hanc controuersiam vigere, his prodidit versiculis:

*Alter adest, quaerens, vniuersalia quare
Septem sint numero, si trabis inde duo?
Sint in corporeis ea subsistentia rebus?
An mentis ratio separet illa procul?*

Magnum vero pondus Realium factioni addidere capita Scholasticorum ex Dominicanorum et Minorum Ordine, Thomas Aquinas et Ioannes Duns Scotus; hi enim cum Realium agmini se parastatas praebuissent, omnem mendicantium turbam, quae cathedras tum plerasque philosophicas et theologicas occupauerat, post se traxerunt. Quamuis enim, vt su-

5 Y 3 pra

r) Falso in quibusdam editionibus legitur *maneries*. Haec enim vox huc non quadrat. *Maneries* dicta est a manendo, quia in vniuersalibus existere singularia et permanere credebant. Praeuiuit Strato, quem τὸ δὲ dixisse διαμαντὸν πᾶν ὄντων permanentiam entium refert PROCLUS in Timaeum L. IV. p. 242. 243.

s) Videndi post PITSEVM p. 161. LEYSE-

RV S hist. poetar. medii aevi p. 262. FABRIC. Bibl. Lar. med. T. III. p. 35.

t) De eo vid. OYDINVS T. II. pag. 1494. CAR. DE VISCH. Bibl. Cisterc. p. 120. FABRIC. l. c. p. 20.

u) Edidit id post FLACIUM inter Carmina de corrupto Ecclesiae statu, IO. WOLFIVS Lect. memorab. T. I. p. 40. et post hunc MABILLON. Analect. T. IV. p. 369.

pra dictum, de his quoque inter se digladiaretur Dominici et Francisci familia, et qua ratione vniuersalitas rei realiter existat, diuersis opinionibus disputabat, quod occasionem dedit Scotistis se Formales vocandi, vt a Realibus siue Thomistis distinguerentur, re tamen ipsa se Nominalibus vtraque pars acriter opposuit. Tandem seculo XIV Guilelmus Occamus ex Scoti disciplina prodiit, qui vt nomen sibi faceret, inter mortuam pene Nominalium sectam acumine suo restituit, vt in eius vita dictum *. A cuius aetate supra obseruatum, viros subtilissimos Richardum Suiffetum, Guilelmum de Arimino, Ioannem Buridanum, Petrum de Allia-co, Marsilium ab Inghen, Adamum Dorp, Albertum de Saxonia, Ioannem Wesselum et multos alios magno hanc sectam robore disputandi acuisse atque auxisse. Quibus Nominalium incrementis plurimum profuit Ludouici Bauari, apud quem Occamus gratosus erat, beneuolentia. Cum enim plerique Ordinis Minorum fodales offensi papae Ioannis XXIII diligentia auaritiam curiae Romanae exemplo Christi et Apostolorum tuendi auerso ab eo essent animo, et Occamum strenue sequerentur, ipsiusque imperatoris caussae, contra attentata pontificis, se addixissent, sicque inter Germanos vni vere et soli valerent, Nominalium secta in hac gente quoque valde aucta est. Vbi vero contraria pars vicerat, et pontificis factio obtinuerat, ibi pulsi Nominales fugatique sunt. Id quod ipsi Nominales in articulis Ludouici XI oblati notauerunt; primam Nominalium persecutionem inde exortam fuisse, quod Occamus Psychopanny-charum haeresin, cui iste pontifex fauebat, et alios eius errores scriptis refutasset, et in dialogo suo reges papae non subiectos esse, scripturae, patrum et conciliorum auctoritate demonstrasset. Hac vero occasione cum Ioannes Buridanus, vt supra dictum, et Marsilius ab Inghen Vienne-sis et Heidelbergensis academiae excitandae auctores fuissent, cum ipsis horum Athenaeorum originibus Nominalium opinio atque secta in iis propagata est. Neque tamen quieuerunt Reales, sed cum non obstante fauore, quo in aula imperatoris Romani Nominales gaudebant, in Bohemia regis procerumque gratia fruendi occasionem inuenissent, ita in Pragensi studiorum vniuersitate inualuerunt, vt Nominales iterum grauissima persecutione premerentur. Quam in caussa fuisse, vt *Nominales relicta Praga Lipsiam se contulerint, et solennissimam ibi vniuersitatem erexerint*, ex articulis Nominalium modo laudatis discimus. Cum autem teste TRITHEMIO, motus Hussitici secessionis istius caussa fuerint, ipseque Hussus, eodem referente *versutus fuerit ingenio, sermone facundus, et in logicis disputator acutus*, hinc suspicamus, Nominalium et Realium controuersias quaestionibus istis Hussi et factionis eius se immiscuisse. Illud certum est, academiam Basileensem opera Ioannis a Lapide, monachi Carthusiani, qui Tubingensi quoque academiae ordinandae adhibitus est, Realium opinione, teste TRITHEMIO, fuisse infectam.

*) Conf. citati.

7) Anal. Hirsaug. T. II. p. 315.

2) c. 894. p. 213.

infectam. Maxima tamen persecutione Nominalium partes pressae sunt sub Ludouico XI, Galliarum rege; ab eo enim edicto publico damnati sunt, libri fisco addicti, ciues academici Nominalium doctrinam eiurare iussi: recensenturque in eo edicto regio, cuius copiam ex archiuo academiae Parisiensis nobis fecit G A B R. N A V D A E V S ^a, Guilelmus Occam, Monachus Cisterciensis, quem Suissetum esse Naudaeus conuicit, Ariminensis, Buridanus, Petrus de Alliaco, Marsilius Inghen, Adamus Dorp, Albertus de Saxonia; commendantur vero et permittuntur Albertus M. D. Thomas, Aegidius de Roma, Alexander de Hales. Caussam faeuissimae tempestatis in Nominales iam prius post caedem ducis Aurelianensis dispersos, sed pace reddita iterum in Gallia reflorescentes, ex laudatis supra Nominalium articulis intelligimus. Eam enim anno 1500 CLXXIII, non aliam ob causam obortam esse Nominales referunt, quam quod haec Nominalium secta Thomistas gloria et disputandi solertia superasset, et Louaniensis theologi, Petri de Riuo tractatum, in quo absolutam futurorum contingentium incertitudinem asseruit, approbare nolisset. In ea persecutione Ioannem Bracardum quendam antesignanum se Realium contra Nominales praestitisse, ex eodem loco discimus. Nominales autem Gallia exules in Germaniam, atque Angliam profugerunt; in quibus regionibus eorum partes satis erant potentes, sic vt sub initia reformationis Biel, Melanchthon, Lutherus aliique Nominalibus addicti essent, vt alibi a nobis demonstratum ^b. Immo nec post renatas literas has controuersias in Scholasticorum cathedris feruere desiisse, ex Lalemandeti, Derodonis et aliorum huius generis scriptorum de eorum controuersis palam est. Non enim vni de vniuersalibus opinioni adhaeserunt Nominales, sed totam fere philosophiam, praecipue rationalem, innouare aggressi sunt, cuius auctorem eos habuisse Occamum, supra memorauimus. Magnis hae controuersiae animorum motibus et saeuis interdum bellis agitatae sunt, sic vt omnis non modo modestia, sed et humanitas deponeretur. Testem damus V I V E M ^c, qui has pugnas ipse vidit: *Clamores primum ad rauim, hinc improbitas, fannae, minae, conuitia, dum luctantur, et vterque alterum tentat prosternere: consumtis verbis venit ad pugnos, ad veram luctam ex ficta et simulata. Quin etiam, quae contingunt in palaestra, illic non desunt, colaphi, alapae, consputio, calces, morsus, etiam quae iam supra leges palaestrae, fustes, ferrum, saucii multi, nonnunquam occisi.* Nihil in his dedisse Viuem odio in Scholasticos concepto, aliorum virorum cordatorum demonstrant testimonia, inter quos magnus E R A S M V S ^d, eos frequenter, ait, *vsque ad pallorem, vsque ad conuisia, vsque ad sputa, nonnunquam et vsque ad pugnos inuicem digladiari, alios vt Nominales, alios, ut Reales loqui.* Et I O A C H I M V S C A M E R A R I V S ^e, sermone

a) In Addit. ad histor. Ludou. XI. p. 205.

b) Hist. de ideis p. 207.

c) L. I.

d) Praef. enchirid.

e) Vit. Melanchthon. p. 213.

mone de Nominalium et Realium sectis facto sublicit: *Non solum contentiones et iurgia inter dissentientes, sed dimicationes etiam ac pugnae commissae fuerunt, interdum concertationibus non tantum pertinacibus verborum, sed manuum quoque violentis. Haec dissidia et Tubingensem academiam inuaserant, contubernio bonarum artium et philosophiae studiis destinato, in duo quasi castella diuiso, ex quibus de opinione sua factiones illae acerrimae praeliantes inimicitias graues exercebant. Similia in Anglia contigisse, inque cruentos interdum conflictus disputationem abiisse in academia Oxoniensi testis est ANTONIVS WOOD f, ita vt diuortio scissa academia, opus fuerit vtrique parti dare suum cancellarium, Borealibus alium, alium Australibus. Nec Gallia post feuerum Ludouici edictum expers mali fuit, in qua acerrima inter Nominales et Reales praelia obtigisse refert FRANC. PATRICIVS g, eaque cruenta fuisse testatur NIC. CAUSSINVS h. Hinc et ignominiosa nomina, Realibus Nominales tyronum, verbalium, terministarum, immo, si Salaberto a THOMASIO i citato fides est, Sabellianorum nominibus passim infamantibus, culpantibusque, quod omnem scientiam pessundarent. Quod vtrum recte Nominalibus obiectum sit, heic disputandi locus haud est; illud autem silentio non praetereundum, Realium hypothesein nonnullis viris doctis Auerroisimi et Spinozismi suspectam fuisse, vt de Guiljelmi Campellensis opinione supra iam obseruatum k. Qui quamuis excusari posse videantur, quod non eam, quam Auerroës et Spinoza, diuersis licet modis, tenuerunt opinionem, tuiti sint, nec viderint detestabile consequentiarum virus, certum tamen est, eorum doctrinam ipsa Nominalium sententia fuisse deteriore, hancque inter tricas rugasque Scholasticas minus desipuiffe. Et haec quidem de Scholasticis.*

f) Antiq. Oxon. ad ann. 1543.

g) Disc. Perip. T. I. c. XIII. p. 170.

h) De Eloq. diu. et hum. L. IV. c. 34. p. 220.

i) Hist. Sap. et Stult. p. 105.

k) BAYLE art. Abelard. not. C. art. Cefalpia not. C. BVDDEVS Hist. phil. p. 339. REIMMANN, Hist. atheismi p. 340. conf. quae in Historia de ideis p. 121. diximus.

ADDEN.

ADDENDA ET EMENDANDA

AD TOMI II. LIBR. II. p. 653 seqq.

P. 661. l. 17. pro *vicos et vrbes* l. *vrbes et vicos*, p. 670. l. ult. pro *et l. ex*, p. 671. l. 26. pro *et l. ex*, p. 677. l. 3. a fin. pro *animas* l. *animam*, p. 685. l. 10. pro *Ptolemaeus* l. *Ptolemaeus*, et sic semper. p. 690. not. a pro *Taanctb* l. *Taanitb*, p. 693. not. n post *Misc. Berolin.* add. T. VI. p. 150 seqq. p. 708. lin. pen. pro *qui* l. *quorum curiositas*, p. 712. l. 5. pro *contendunt* l. *contendant*, p. 713. l. 28. pro *σύμμα* l. *σύμμα*, p. 731. l. 34. pro *interpretationem* l. *interpretationem*, p. 737. l. 26 et 35. pro *νόμμος* l. *νόμμος*, p. 757. l. 31. pro *quos* l. *quas*, p. 760. l. 24. pro *receptas* l. *receptos*, p. 761. l. 16. pro *vita* l. *vitae*, p. 777. l. 31. pro *κοινομον* l. *κοινόσιον*, p. 778. l. 33. pro *qua* l. *quo*, p. 784. not. h col. 2. l. 4. pro *appeller* l. *appellez*, p. 803. l. 27. pro *mirandum* l. *mirandam*, p. 835. l. II. pro *qui* l. *quae*, p. 852. l. 8. pro *qui* l. *cui*, p. 856. l. 22. pro *exorsae* l. *exortae*, p. 868. l. 17. pro *pereginae* l. *peregrinae*, p. 888. l. 27. 28. pro *eorum* l. *earum*, p. 877. l. 30. pro *perfectione* l. *perfectiorem*, p. 879. l. 5. pro *illos* l. *illas*, p. 884. not. h col. 2. l. I. pro *de certo* l. *deserto*, p. 885. not. col. I. lin. 3. pro *aliquanto* l. *aliquando*, p. 919. l. 23. pro *depredicatae* l. *depraedicatae*, p. 924. l. 23. post, *Cabbalae*, add. *origine*, p. 938. l. 5. a fin. et p. 943. l. 2. a fin. pro *Ptolomaeorum* l. *Ptolemaeorum*. p. 940. l. 22. pro *indulgendem* l. *indulgendum*, p. 945. l. 6. pro *patientissimum* l. *patientissimam*, p. 947. l. 12. pro *mordicitus* l. *mordicus*, p. 1038. l. penult. pro *semel ingressam* l. *quam semel ingressi*, p. 1040. l. 23. pro *et l. ult.* p. 1043. l. II. post *sancto*, pro puncto pon. comma, et del. post, *et*, vox *in*. p. 1052. l. 15. post *spectra* del. *comma*, p. 1063. l. 22. del. *non*, p. 1090. l. 2. pro *qui* l. *quae*, l. 4. a fin. pro *ignorarent*, l. *ignoraret*.

AD TOMVM III

Ad p. 5. not. c. add. Magno lectorum commodo annos Hegirae a condita epocha ad sua tempora cum annis aerae Christianae comparavit POCOCKIVS, subiunxitque eorum indicem Abulpharaio a se edito, qui, vbi libri rarioris copia datur, consuli potest.

P. 12. l. 34. pro *leuiusculis* l. *leuiculis*, p. 20. l. 17. pro *alta* l. *altas*, p. 14. not. n. pro p. 148. l. p. 184. *vers. Lat.* p. 17. not. c. pro p. 110. l. p. 104. p. 18. not. g. pro p. 168. l. p. 117. pag. 21. not. l. l. 2. post *Dynast. IX.* add. p. 123. p. 23. not. u. post p. 246. l. p. 160. *vers. Lat.*

P. 26. not. i. add. Imprimis in allegandis medicis, quibus honorem habuere Saraceni, diligens fuit ABULFARAIUS, apud quem mentio fit Theodoci et Theoduri p. 128. Georgii Ebn Bachthistuae, p. 143. Isa Ebn Shalata, p. 145. Ioannis Mesue, p. 153. Salchi, medici Indi, p. 154. Salmawachi p. 166. Bachthistuae f. Gabriel p. 152. 171. Honain Ebn Isaac, p. 171. Ioseph Alsaher, p. 186. Bachthistuae et Senani, p. 192. Senani Thabeti f. p. 197. Thabeti Ebn Abraham, p. 213. Nadhifolnassi, p. 215. Mansuris Ebn Mokasher, p. 223. Auicennae, p. 229. Abulpharaio. *Hist. philof. Tom. III.*

raii p. 233. Ebn Botlan, p. 234. Yahya Ebn Iſa, p. 240. Abul' helm, p. 261. Samuel Ebn Iuda, p. 268. Abdofſallam, p. 295. Yahya Ebn Said p. 296. Mohammed Ebn Adofalam p. 297. Moſis Maimonidis, p. 297. Alrazi, p. 298. Ebn Habal p. 300. Said Ebn Tuma, p. 300. Yuſeph Ebn Yahya, p. 302. Haſaum, p. 316. Iackut Ebn Saklan, p. 316. Abufalem, Iacobitae, p. 317. Theodori Antiocheni, p. 341. Maſud Ebnol Kafs. p. 341. Iſae Bagdenſis, p. 342. Takioddini, p. 342. Tharfoddini p. 341. Quos diligentius exquirere et hiftoriam medicinae atque phyſicae inde locupletare, omnino pretium fore, exiſtimamus.

P. 27. l. 20. pro *portendiſſet* l. *praetendiſſet*.

P. 29. not. u. poſt FREIND. l. c. p. 10. add. ABULFARAIUS l. c. qui multa cumulavit ad hiftoriam Honaini pertinentia. Ob contemptas Chriſti et apoſtolorum imagines excommunicatus veneno ſumto obiit. Filium Iſaacum animo in philoſophiam propenſiore fuiſſe, IDEM l. c. p. 177. refert, notatque pleraque Hobaſhi nepotis verſiones perperam tribui Honaino.

P. 30. not. b. pro p. 116. l. p. 114.

P. 36. l. 2. ad. not. comparanda quae de ſtudio Almamonis aſtronomico diſſert. Cel. WEIDLER. *hiſt. aſtronom. c. VIII. § 3. p. 204. ib. not. c. pro p. 143. l. p. 160.*

P. 39. not. n. poſt p. 258. add. p. 160. *verſ. Lat.* Cum eo non confundendus Abul Haſan Al-Adib, id eſt literatus cognominatus, quem ex hominibus praetantiffimis fuiſſe, qui ornamentis ſeculi ſui accenſeantur, cuique ſit in reliquis philoſophiae partibus ſumma peritia et gradus primus ait ABULFARAIUS l. c. p. 248. Is vixit ſerius, ſub Chalifa Al-Moſtharhed.

P. 43. l. 28. pro *Honain* l. *Zaid Ebn Kaphaa*, p. 45. l. 28. pro *obnoxia* l. *obnoxius*, p. 47. l. 25. pro *quin* l. *qui*, p. 58. l. 33. pro *tatum* l. *tantum*, p. 59. l. 34. pro *ſebaſtica* l. *ſcholaſtica*, p. 63. l. 28. pro *Al Kazis* l. *Al Razis*, ib. not. u. add. et imprimis eruditiffimus WEIDLERVS *hiſt. Aſtron. c. VIII. p. 203. ſeq.* qui erudite et copioſe in hoc argumento eſt verſatus.

P. 63. not. y. l. i. pro p. 213. l. p. 179. p. 64. l. 9. poſt *Baſram* add. vel *Baſoram* ib. not. e. add. p. 179. *verſ. Lat.* p. 68. not. ff. poſt 272. add. p. 178. *verſ. Lat.* p. 69. not. g. l. 2. pro *ita* l. *illa*, p. 70. not. n. pro p. 148. l. p. 184. p. 71. l. 2. pon. not. u. ib. not. h. add. ABULFARAIUS *Dynaſt. IX. p. 192. p. 197. 198.* ib. l. 27. pro *Baleb* l. *Balch*. ib. l. 2. add. Etiam in aſtronomiſis excelluit, in qua ſcientia, quid illi viſum ſit ſingularare exponit WEIDLERVS *hiſt. aſtron. c. VIII. § 7. p. 211.* qui recte quoque eos reiicit, qui *Thebitum* in ſeculum XII. vel XIII. detrudunt. p. 77. l. 20. poſt *addiceres*, add. not. iudicinem fuiſſe ait ABULFARAIUS *Dyn. IX. p. 191. p. 78. l. 7. voc. teſtantur*, add. not. vid. ABULFAR. l. c. p. 79. l. 15. pro *facillere* l. *vacillare*, ib. l. 22. poſt *amiſſe*, add. not. ABULFAR. l. c. p. 179. qui et alio loco *Dyn. V. p. 50.* ſcribit, conceſſiſſe eum in *Pyrrhoniorum* caſtra, quod *Ariſtotelis* ſenſa aſſequi ſatis haud poſſet. p. 80. l. 17. pro *Phacrodin* l. *Phacrodin*. ib. not. q. add. conferendus cum nominatis eſt ABULFARAIUS *Dyn. IX. p. 229. ſqq.* qui multa cumulat, ab ipſo Auicenna hauſta.

P. 81. not. y. Verba Auicennae l. c. haec ſunt: „Pater meus Belchenſis fuit, unde ſe in *Bocharam* tranſtulit diebus Nuhi Ebn Manſur et villa *Harmatin* „pro-

„procuranda occupatus est, matremque meam e villa, cui nomen Aphhana,
 „duxit, atque ibi ex ea nati sumus ego et frater meus“. Quibus verbis satis
 clare quidem Bochara Auicennae patria dicitur: ast dubium faciunt, verba quae
 sequuntur: *inde cum Bocharam migrassemus*; ex quo colligi potest, eum in pa-
 tria matris natum puerum Bocharam translatum fuisse.

P. 82. not. f. pro, *nonnulli referunt l. ipse apud ABULFAR. l. c. refert.*

Ib. not. g. post *nonnulli* add. *auctore ipso Auicenna.*

P. 83. l. 10. post Leo, add. not. Aliter rem narrat ex testimonio eius, qui ad
 vitae finem apud illum fuit ABULFARAIVS, cuius ideo verba haec apponimus,
 vt comparari cum Leonis narratione queant. „Interea dum Iorzani commora-
 „tur, librum primum canonis composuit, et compendium Almagesti, aliaque.
 „Deinde Raiam profectus dominae ipsius eiusque filio Maida'ddaulae operam
 „collocavit, inde Kazwinum migravit, atque ex ea Hamdanum, vbi Codbana-
 „wariae se ministrum praebuit, ac rerum istius curam sustinuit. Deinde rogatus,
 „vt Vizieri munus susciperet, eo functus est. Postea factum est, vt tumultuaren-
 „tur contra eum milites, qui cum sibi ab eo metuerent, in aedes ipsius irruentes
 „in carcerem abduxerunt omnibus, quae habuerunt, ablati, et principem Shem-
 „so'ddaulam ad necem illi inferendam sollicitarunt; ille vero abnuens ad illum
 „regno pellendum propendit illis placere studens. At cum doctor per quadra-
 „ginta dies in amici cuiusdam aedibus delituisse, princeps ipsum perquisitum de-
 „nuo Vizierum constituit. Mortuo vero Shemso'ddaula filioque ipsius inaugu-
 „rato, cum ab eo peterent, vt idem Vizieri munus obiret, recusavit doctor, se-
 „que Abu Galebi pharmacopolae domi abdens ibi totam physicam et metaphy-
 „sicam, quae in libris Alsepha habetur, absoluit, exceptis libris duobus de anima-
 „libus et plantis. Cumque ad Alao'ddaulam clam scripsisset, petens vt sibi ad
 „ipsum accedere liceret, ob hoc suspectus habitus est, atque hoc ipsius factum
 „auerfati sedulo ipsum perquisierunt, cumque indicio inimici cuiusdam prodi-
 „tum cepissent, in castellum, quod Berdawan appellatur perduxerunt. Ibi cum
 „quatuor menses mansisset, e ductum Hamdanum asportauerunt, inde vero habi-
 „tu Suphii euasit, comitantibus me et fratre ipsius, et duobus famulis, donec Aspa-
 „hanum peruenimus, vbi in confessu Alao'ddaulae honorem et aestimationem
 „tali viro dignam consecutus est“. Ibi libros multos composuit.

P. 84. not. k add. In mortis genere et causa consentit Abulfaraius; aliter ta-
 „men circumstantias refert, et adhibitis vno die octo clysteribus sequutam exco-
 „riationem epilepsiam concitasse, ait, medicamentis autem variis assumptis a mor-
 „bo quidem ex parte, non vero totum reconualuisse. Deinde Alao'ddaula Ham-
 „danum tendente, cum itineris comes esset, eodem colicae morbo vexatum illucque
 „translatum cognouisse, deficere sibi vires, nec pellendo morbo sufficere, reme-
 „dia neglexisse, sicque postquam in hoc statu dies aliquot mansisset, obiisse Ham-
 „dani sepultum annos natum LVIII, denatum anno CCCCXXXVIII, qui se-
 „cundum Pocockium incidit in A. C. clo XXXVI.

P. 85. l. 34. add. not. Nititur autem illa traditio, narratione eius, qui se comitem
 fuisse Auicennae apud ABULFARAIVM l. c. asseruit. Verum fatemur, multis

modis nobis suspectam esse eam narrationem, cui contradicunt reliquae Arabum relationes, suntque nonnulla in ea, quae se euertunt, videnturque ideo ab amicis conficta esse, vt infamia, quam exitus vitae Auicennae infelix illi contraxerat, auerteretur, isque ad vitae finem in honore vixisse crederetur. Vnde maluimus Leonem sequi, cuius relatio plana est et cohaerens, et ex scriptoribus Arabibus desumpta. Facile tamen persuaderi nobis patimur, Auicennam Caliphis consilio in regimine adfuisse, id quod saepius medicis Arabibus accidit. Nam in aula vixisse satis potentem, negari nequit. Quod si tamen potior videatur lectori fides testis vnus ab Abulfaraio adducti, explodenda tamen nonnulla sunt, quae male cohaerent.

P. 87. l. 20. pro *idoneas* l. *idoneis*, p. 91. l. 20 pro *Seuilia* l. *Seuiliae*, p. 95. l. 25. pro *Tbopail* l. *Tbophail*, p. 98. l. 4. post *regi*, del. *se*, ib. l. 14. pro *Mubammedi* l. *Mubammedici*, p. 103. l. 4. a fin. pro *cum* l. *Eum*, p. 105. l. 20. pro *fuert* l. *furit*, p. 120. l. 8. pro *Ab*, l. *Al*, ib. l. vlt. add. not. conferenda hic erudita cel. WEIDLERI *historia Astronomiae*, c. 8. qui astronomos Saracenorum diligenter recensuit. p. 121. l. penult. ad voc. Golius, add. not. Eius coniecturam firmat testimonium ALFARATI *Dynast. IX.* p. 161.

P. 124. l. 23. pro *dominatum* l. *dominatam*, ib. l. 35. post *salutem* add. *seculo*, p. 128. l. 14. pro *impurae* l. *impuri*, p. 131. l. 7. pro *diuinitas* l. *diuinitus*, ib. l. 10. pro *iungerant* l. *iunxerat*, p. 144. l. 21. pro *conuersu* l. *concurfu*, p. 147. l. 33. pro *potestate* l. *potestati*, p. 195. l. 11. pro *conciliaret*, l. *conciliarent*. p. 215. l. 32. pro *frenam* l. *frenum*, p. 256. l. 3. post *plura* add. *non*, p. 260. l. 26. pro *Gisealae*, l. *Giscalae*, p. 263. l. 29. pro *praemonendae* l. *praemonendi*, p. 266. l. 6. pro *interpretationes* l. *interpretationis*, p. 271. l. 34. pro *adigeret* l. *agere*, p. 274. l. 16. pro *hos* l. *hoc*, p. 275. l. 12. pro *populi* l. *populo*, l. 30. pro *comprehendisset* l. *comprehendissent*.

P. 276. l. 9. pro *fecerit* l. *fuert*, p. 280. l. 26. pro *coacta* l. *coactae*, p. 284. l. 17. pro *qua* l. *quo*, p. 290. l. 9. pro *deriuantes* l. *deuiantes*, p. 307. l. 12. pro *plantanbat*, l. *plantabant*, p. 309. l. 5. pro *emendauisse* l. *emendicauisse*, p. 333. l. 7. post *ferme*, add. *annis*, p. 348. l. 18. pro *quales* l. *qualis*, p. 355. l. 7. pro *ab* l. *et*, l. 23. pro *ἀνεγκείρας* l. *ἀνεγκείρας*, p. 376. l. 10. post *liberant* add. *idque*, p. 383. l. 5. pro *emanataui* l. *emanatiui*, p. 391. l. 26. pro *anteque* l. *arctaque*, p. 394. l. 25. pro *quam* l. *quod*, l. 35. pro *rate* l. *rite*, p. 396. l. 6. pro *ἐμφύχων* l. *ἐμφύχων*, p. 407. l. 12. pro *re dolore* l. *redolere*, l. 31. pro *et* l. *sed*, p. 410. l. 30. pro *qua* l. *quo*, l. 35. pro *desumptam* l. *desumptum*, p. 416. l. 2. pro *alias* l. *alios*, p. 432. l. 14. pro *exscideret* l. *exscinderet*, p. 439. l. 36. pro *gregis* l. *plebis*, p. 459. l. 19. pro *hoc* l. *hac*, p. 463. l. 14. post *errores*, add. *delinearunt, qui*, p. 466. l. 34. pro *ponenda* l. *penendas*, p. 492. l. 21. pro *viderat* l. *vicerat*, p. 493. l. 16. del. *vt*.

Reliqua Tomi III. Lib. II. dabimus ad calcem tomi sequentis.

EXXSS X EXXSS

VILLE DE LYON
Biblioth. du Palais des Arts

L INDEX

I. INDEX

PERSONARVM ET NOMINVM.

A	A.	Abul Hafan Al-Ashari f.	Aharon Al-Rafhid	64
Aaron Ben Senton	123	Elciari 49,63,74 seqq.	Ahmed Abul Abbas	41, 42
Abaelardus, Petrus	716	Ibnu Haidor		45, 62
Abano, Petrus	834	Abulhelinus	Abtingaeus	62
Abbo	608, 641	Abul Husein Essophi	Azdaeus	63
Abdalla Abucasimus	26, 42		63, 76	Ben Edris Sanhag
Muhamed Abubeker		Abulhufen Ibnu Telmid	44	Ben-Henbal
	120	Abul Ola Morariensis	141	Ebn Cothaci
Abdossalamus	119	Abul-Taxif	47	Alfer-
Aben-Rufh	97	Abu Maaschar	69, 121	gani
Abibeker	63	Abu Mansör	62	Ebn Hayed
Abilkasim	63	Abu Mohammed Abdalla	52	Tilun
Abraham Ibnu Sahal	122	Abu Muslianus	22	Ispahanieqsis
Abu Abdallah	81	Abu Tadli Ahmed Ebn Mu-		653
Abu Abdulmelicus	21	fa	94	Alaminus
Abu Achmed	93	Abu Walid	97	Alanus ab Insulis
Abu Ali Aljobbais	74	Acca	579	780
Abu Almasar	81	Achmed Abulabbas Mutadi-		Al Aphdal
Abubakar	49, 120	nus Allala	45	113
Abubater	77	Achsiidaeus Casur	42	Albategnius
Abubecr, Muhamed	Ebn	Adamus Bremens.	653	63, 121
Baiiah	92	Persein	657	Albericus
Abubeter	77	Adelardus	626, 682	661, 742
Abu Chamed	120	Scholast. S. Galli	626	Albertus Cassinensis
Abufarhus Alwasas	42	Adelboldus	653	166
Abug-Isafer Abdallah	24	Adelinus	576	Magnus
Abug-Isafer Al-Mansör	22	Adelmannus	658	703, 788
Abug-Isafer Haron Rafhi-		Ademarus	653	Albinus, Flaccus
dus	24	Adhelmus	576	580
Abul Abbas Al Mamon	21	Adreualdus	616	Albohazen Haly
Abul Chais	119	Adrianus	576	Albubecar
Abulfadlus	40	Adso	651	Albubeter
Abulfaraius	6, 51, 119	Aelfridus	610	77
Abulfarhus Albogas	42	Aeneas Gazaeus	527	Albu Masar
Abulguail	97	Aetius	438	121
Abulhamed	93	Afrihi	42, 44, 118	Alchabitius
Abul Hanifa	98	Agobardus	629	63, 121
				580
				580
				576
				122
				120
				779
				810
				785
				839
				42, 44, 71 seqq.
				121

I: I N D E X

Alfredus	576, 610, 786	Anselmus Cantuariensis	664	B.	
Malmesbur.	639	Laudunensis	666, 741	Bachiliani	44, 118
Algazellus	44, 93	Lucenf.	657	Bacon, Roger	817
Algerus	657	Mantuanus	655	Baconthorpius, Io.	865
Alhared Ebn Calda	14, 26	Antonius Cluniacensis	651	Balatianus	27
Alhafan	39, 52, 63	Nicol.	8	Baldricus	645
Ali Kadi Abubecr	147	Aphdolloddinus	62	Baltus, Fr.	328
Ali Iophi Alkendi	64	Apollinarius	522	Bandinus	766
Alis	51, 217	Apollo	268	Barbara Nicomediens.	436
Ali Zelfhus	62	Apono, Petrus de	834	Bardefanes	417
Alkazis	63	Apuleius	564	Bardas	537, 539
Alkindus	40, 62 sq.	Arcadius	512	Barnabas	277
Alliaco, Petrus de	856	Arimino, Gregorius de	865	Basilides	436
Almain, Iacobus	866	Aristoteles	35, 327, 529	Basilius	274, 541
Almaminus	32, 34	Arius	288	Bassolis, Ioannes	841
Almamon	20, 24, 31 seqq.	Arnaldus Brixienfis	687, 747	Baugulfus	592, 606
Almanfor	21, 34, 77	Villanouanus	841	Bhyle P.	63
Almaricus	688	Arnobius	282, 351, 462	Beda venerabilis	577
Almawakef	56	Arradis	41	Behaioddinus	62
Almericus	688	Arzahel Messallah	122	Behmeianus	62
Almotanabbi	64	Asaadeus	217	Beleth, Ioannes	782
Almotawakeli	40	Askerus	611	Benedictus	573, 577
Alpagus, Andr.	104	Asserius	786	Benno	654
Alpatragius	122	Assiotus	63	Berechtwaldus	575
Alphanus	657	Asterius Meneuensis	618	Berengarius	659, 736
Alpharabius	63	Athelstanus	611, 638	Bernardus Carnotensis	769
Alphonfus X.	844	Athenagoras	282, 337, 401	Corbeiens.	657
Alphraganus	63	seqq.	417	S.	751
Aluarus	623	Athenodorus	436	Bernoldus	657
Alrafi	76 seqq.	Auenpace	92	Berthorius	657
Alulfus	563	Auenzoar	91	Bernwardus	638, 644
Alypius	490	Auernus, Wilhelmus	785	Bethem Hali Rodoham	122
Ambrosius	282, 359	Auerroes	47, 49, 97 seqq.	Biel, Gabriel	863
Seniensis	791	Augustinus	282, 332, 462, 485, 568	Binder, Christoph.	709
Ammonius Saccas	337, 420	Auicenna	43, 62, 80 seqq.	Blidulfus	640
Amrus	18, 26, 52	Aui Isaphar Ibn Thophail	95 seqq.	Boethius	524 seqq. 563
Anastafius	624	Aureoli, Petrus	864	Bonauentura	808 sq.
Anatolius	460	Aurelius Antoninus	378, 402	Baduarius de Peraga	815
Angelrannus	658	Autolyca	399	Brixianus	815
Angilbertus	628			Brocardus	815
Anlegifus	626			Franciscus	815
				Fridericus	815
				Botrell, Io.	864
				Bra-	

PERSONARVM ET NOMINVM

Brardardus, Io.	911	<i>Conring, Herman.</i>	7, 556	Ebnot Hofan	119
Bradwardin, Thomas	827	Constantinus Floriacenf.	641	Sayeg	92
Bridfertus	638	Afer	641, 681	Ecbertus Metenf.	651
Brocardus Hassus	655	Luxouienfis	641	Eccardus Teutonicus	844
Bruno	643, 645, 661	Porphyrogen.	537	Edgarus	636
Bubi Kie	77	Cofmas Indopleufes	357	Eduardus III.	656
Burchardus Wörmat.	655	Crefcens	378	Egbertus	575, 579
Buridan, Ioannes	854	<i>Creze, Mat. Veyff. la</i>	507	Eginhartus	625
Burlaeus, Gualterus	856	Curius Fortunatianus	569	Einbeck, Henric.	868
C.		D.		Elbodus	566
Campanus Lombardus	657	Damascenus, Io.	27, 534	Eligerio, Io. de	868
Campellis, Guil. de	731	<i>Danaeus, Lambertus</i>	709	Elipandus Tolet.	630
Capella, Martianus	564	Daniel Morley	682	Elkananinus	30
Capito, Robertus	786	Dararaeus	140	<i>Elmacinus, Georg.</i>	7
Capreolus, Io.	866	Dauid Aliawarienfis		El Machaied Etofi	63, 116 fq.
Carolus M.	572, 583 fq.	de Dinanto	688, 692	Emran-Ben Ifaac	122
Caluus	604, 616	fil. Honaini	40	Epiſtetus	309
Caſimus Mutamanus	32	Demetrius	432	Epiphianus	438
Caſſiodorus M. Aurel.	566, 573	Demirius	62	<i>Erpen, Thom.</i>	7
Catibacus	62	Diaconus de Britannia	588	Eribertus	634
Cazrinus	62	Didymus Alexandrinus	438,	Erricus Auſſiod.	628
Chalcidius	462, 472, 567		462, 471	Eſtiari, vid. Abulhaſan	
Chalidaeus	42	Dionyſius Alexandrinus	436	Eſſeriph Eſſachalli	49, 63, 88
Chatibaeus	62	Areopagita	507	Etartofis	94
Chintafuintus	562	Corinthius	417	Ethelwoldus	638, 639
Chondemir	42	Ditmarus	626	Etofi	116 ſeq.
Chofroes	533	Diues, Edmundus	818	Ettphtheſeri	120
Chaudianus Mamertus	523	Dominicus de Flandria	867	Eufebius	282, 332, 461, 462,
Chryſoloras, Emanuel	554	Dorbellus, Nicolaus	867		470
Clemangis, Nicolaus	857	Drogo, Tarnenf.	658	<i>Eutychieus, Alexandrin.</i>	7
Clemens, Scotus	586, 629	Duns Scotus	825	Euftradius	544
Alexandrinus	276	de Saxonia	868	Ezarharagui	49
	282, 306, 308, 332,	Dunſtanus	638	F.	
	337; 414, 429	Durandus, Guilelm.	838	<i>Fabricius, Io. Alb.</i>	6, 555, 556
Romanus	270	a S. Porciano	845	Fahri Tartuſius	63
Columna, Aegidius de	820	E.		Rafis	62
Commodus, L. Aurel.	402	Radgerus	638	Fauſtus	491
L. Verus	402	Ealfridus	610	Felix Croyladenſis	579
Conelis, Guil. de	774	Ebn Malca	119	Geruenſis	579
Conradus Hirſaugienſ.	787	Edris	98	Vrgelitanus	630
de media ciuitate l.		Rofhd	97	Peridunus	217
Halberſtadienſ.	843			Ferrariis, Hieron. de	866
				Fortunatianus	569
				Franco	

I. INDEX

Franco	609,667	Guandelbertus	639	Hierocles	527	
Freindius, Ioan.	26	Guarro, Wilh.	826	Hilarius Pictauienf.	769	
Fridericus II. Imp.	698	Guido Aretinus	654	Hildebertus Cenoman.	670	
Fulbertus	648,657 seq.	Guinundus	657	Hildeboldus	640	
Fulco	608	Guntherus Eluonenf.	657	Hildericus	627	
Fullo	608			Hilduinus	624	
		H		<i>Himmclius, Io.</i>	709	
G		Habu Henon	48	Hincmarus	626	
Gabriel medic.	28,40	Hai Ebn Yokdahn	96	Hippocrates	40	
Gadumfer Taurisius	62	Hakem	140	Hippolytus	282	
Gaheth	62	Hales, Alexander ab	778	Holacus	116	
Galenus	35	Hali	84	Holcoth, Robert.	867	
Gallandius	207	Halifax, Ioannes	868	Honain Ebn Ifaac	28,40	
Garbo, Dinus de	839	Hamza	140	<i>Hottinger, Io. Henr.</i>	6	
Gaudentius, Paganinus	428	Haraldus	611	Hucbaldus	608	
Gaufridus Antifiodor.	747, 768	Hardeiuinus	774	Hugo de S. Victore	714	
		Haron Wacikus	39	Eterianus	782	
Gauricus	45	Hafnum	120	Humbertus Tullenf.	657	
Gazzali	44	Haymo Halberstadienf.	582	Hypatia	514	
Geber	122	Helia, Petr.	774	I		
Gerardus Laudun.	668	Heloifa	743	Iaafar Abulfadlus	41	
Gemsiidus Gaiathus	62	Helpericus	626, 654, 657	Iaballat Al Mostauffi	44	
Gentius, Georg.	210	Henricus Imp. II.	656	Iacob Mansure	47,99	
Georgius Bachtishua	Indus	de Gandauo	868	de Rauenna	839	
		de Wisinaria	868	Iacobus Sabachidas Kindaeus	62	
		Cyprius	549		62	
		Lapitha	549	Iakub	120	
		Pachymeres	545	Iamblichus	529	
Gerbertus	638,646 seq.	Heraclas	431,436	Iazbach	82	
Geruafius	736	Heraclides	436	Ibn Abinalius	62	
Gesius	528	Heraclitus	374	Ahmed	117	
Giddo	644	Heraclius	626	Busrides	154	
Gilbertus Crispinus	734	Herais	436	Amid	62	
Porretanus	768	<i>Herbelot, Barthol.</i>	7	Arabs	63,154	
Gifelbertus	657	Hermannus Contractus	653	Batrik	62	
Glabrus Radulphus	653		654,668 seq.	Beitar	62	
Godeschalcus	630		Dalmata	682	Chalicam	79
Gratianus	706	Hermas	372	Dafar	62	
Gregorius Cyprius	549	Hermias	282,407	Hagheb	52	
Magn.	306,560	Sozomenus	407	Hauafen	63,154	
Nyflenus	274,306	Hero	511	Honaim Rafiacus	62	
Thaumaturgus	436 IX, 702	Henricus	628	Hofain Rafi	80	
Grimbaldus	611,618,630	Helen	399	Kemouna	62	
		<i>Heumann, C. A.</i>	709	Ibn		
		Hieronimus de Ferrariis	866			
		Hierius	490			

PERSONARVM ET NOMINVM.

Abu Alfraganus	118	Iulius Firmicus Maternus	282	Magentius	544
Matthi	62	Iuo Carnotensis	656, 666	Mahan	20
Mutaher	62	Iustinianus imperator	533	Maildulfus	576
Omar	62	Iustinus Martyr	282, 367 sq.	Makrizi	63
Patrik	63	K.		Malec Ebn Anafi	98
Phared	134	Kahlan	64	Malunbra, Rizardus	839
Kadi Schiaba	62	Katibæus	62	Mamon	20
Rafschad	97	Koch, Cornel. Dieteric.	554	Manes	489
Schet	63	Koffium	10	Manno	644
Sina vid. Auicenna		Koffa	41	Manfor, Iacob	99
Ibnu Schatib	63, 113 sq.	Kotoboddinus	62	Manfur	47
El Baitar	49, 119	Kublai Kanni	118	Marcellus	643
Saig	49, 63, 92	L.		Marianus Scotus	653, 657
Thofail	49	Lackemacher, Id. Gosefr.	8, 63	Marliano, Io.	868
Zohar	49, 91	Lactantius	282, 351, 462, 465	Marfilius ab Inghen	895
Iesus Christus	247	Lambertus de Legta	668	Martianus Capella	564
Ignatius	270	Schafnaburg	653	Martianus Magister	865
Ingetrannus	659	Lanfrancus	663, 716, 727	Masifi	119
Inghen, Marfilius ab	855	Langhtonus, Stephanus	782	Maslama	92
Ingulfus	658	Lannoius, Io.	556	Matedus, Id. Firmicus	567
Ioannes Apostolus	258	Leo Africanus	5	Matthæus Ebn Ynes	41, 118
Damascenus	27, 534, 723	Ioannes	5	Mauritius Hibernicus	867
Eald-Saxo	618	Philosophus	36, 149, 539	Rothomag.	666
Italus	552	Isaurus	536	Maximus Tyrius	307
Mesue	27	VI. Sapiens	541	Maurus	573
Mesnach	20, 27, 44	IX. P. R.	666	Mayronis, Francisus	840
de Neapoli	840	Leontidas, Origenis pat.	429	Meiwercus	634
Parisiensis	839	Leuthaldus Nouarenfis	742	Merwanus	21
de Parma	810	Lombardus	671, 717, 764 sq.	Mesnach, Io.	20
Philoponus	25, 529	Lotulfus	742	Mesue, Io.	20
Sarisberienfis	747, 773	Luëas	268	Michael Anchialis	545
Scotus	565, 587, 611	Ludevvig, Id. Petr. de	8	Michael Ducas	544, 552
	614	Ludgerus Monasterienf.	582	Ephesus	543
Ioseph	120	Ludouicus, Pius	603, 616	Plellus sen.	538
Irehaeus	341, 350, 408 sq.	Babus		iunior	550
Isaac Ben Emrah	122	Sanctus R. G.	784	Scotus	786
Erram	122	Lühr, Henricus	868	Minutius Felix	282
fil. Honaini	40	Lupus Ferrariensis	627	Miræus, Aubertus	555
Isidorus Hispalensis	569	Lynna, Nicolaus de	868	Mogrebinus	119
Ifo	643	M.		Mohammed Ebn Moham-	
Israël Scotus	645	Macrobius	566	med Sherif	89
Iullani, Petrus	815			al Baziani	118
Philos. Tom. III.				Ebn Abdolla	
				Mohant	

PERSONARVM ET NOMINVM

Remigius Antifiodor.	565,	Senan	71	Theophilus Maronita	23
	608, 640	Seneca	267	Imperator	36,530
monach. S. Luthwi-		Sergius	23, 40	Alexandrinus	507,
ni	640	Serentis	436		512
Rich, Edmundus	818	Seruatus Lupus	613, 627	Antiochenus	399,
Richardus episcopus	774	Shadi	208		417
Rieckmersdorf. Albertus de		Sharauerdus	62	Caesariensis	417
	868	Sharof Mawafek	146	Theotechnus	461
Robertus	647, 648, 654, 656	Sigismundus Halberstadienf.		Thograi	63, 90
Capito	786		651	Thomas Anglicus	808
Meludensis	743	Simplicianus	500	Aquinas	791, 798
Perferutator	841	Simon Tornacens.	697, 829	Cantapratenf.	791
Pully	671, 767	Smylau, Nicol.	868	Gualensis	808
Retinenfis	670, 683	Socrates	374	Thomasus, Iac.	709
de Sorbona	837	Stor, Nicol.	868	Thophail	63, 95 seqq.
Rogierus	89	Suffet, Richard	849	Tryphon	436
Romanianus	490	Syluester II. P. R.	646	Thathelmus	651
Roscellinus	673, 716	Synecius	507 seqq.	Timotheus	268
Rupella, Ioan. de	809			Timur	43
Rupertus Casiniensis	657	T.		Tobias Rosenfis	575
Ruthardus	630	Tado	62	Tribbeckouius, Adam.	709
		Takkadinus	20	Trithemius, Io.	545
S.		Talegius	62	Triumphus, Augustin.	623
Sabkaeus	62	Tamerlanes	42, 118	V.	
Sacrobofco, Io.	868	Tangmarus	644	Valentinus	290
Sadi	62, 208	Tarantafia, Petrus de	837	Vargas, Alphonfus	865
Saed Ebn Hebatolla	119	Tatianus	282, 378 sq. 417	Varro, Wilhelm.	826
Sahan	10	Terricus	678	Vcbaldus	628
Said Ebn Patrik	7	Tertullianus	282, 411	Verberia, Petrus	864
Saifuddaula	41	Thabet Ebn Korra	63, 69 sq.	Verus	402
Saladinus	45	Sonan	71	Victorinus	495, 500
Sarisberienfis, Io.	555, 747,	Thageddinus	63	Vincentius Bellouacensis	783
	773	Thebit	70	Vindicianus	490
Schafeius	62	Themistius	307	Vlug Beig	118
Schamfoddinus Aikaeus	62	Theon	511	Voegelinus	545
Azbachanaeus	62	Theodoricus Metenf.	651	Vrbanus II.	661
Schechabeddin	208	Benedict.	657		
Scheich Atthar	199.	Theodorus Cantuarienf.	576	W.	
Schirafita	62	Tarsensis	575	Wacicus	39
Scotus Erigena	565, 587, 611	Lascaris	545	Walafrius Strabo	613, 614
	614	Metochita	546	Walid	22, 76
Michael	796	Theodotus	298, 417	Wolingforde, Richard	868
Soldenus, Io.	7	Theophanes	274.	Wandalbertus	629
			6 A 2	Wara-	

II. INDEX

Warakanus	12	Wilgifius	575	Yahga	119
Warnefrid, Paul	627	Wilhelmus	Hirsaugientis	Yunes	41,118
Wafel Ebn Ata	52		668	Yuo	747
Wathekus Billa	Abug Iaa-	de S. Amore	809	Yuseph	120
far	39	Auernus	785		
Wayel	10	de Brabantia	805		
Wegelinus	545	de Campellis	731		
Wenericus	657	de Conchis	774	Zachaeus	249
Werefrius	618	Willeranus	667	Zacharias Scholasticus	528
Wesselus, Ioan. Hermann.	859	Wolf, Io. Christoph.	7	Zagaglia, Iosephus	865
		Wolfgang	651	Zahel Bebiz	122
Wewulphus	611			Zainoddin Al Tusi	93
Wicbertus.	575	X.		Zauauaeus	63
Wido	651	Ximenez, Roder.	7	Zeel	122

II. INDEX
RERVM ET MATERIARVM.

A.

Abaelardus, Petrus, an primus philosophiam theologiae admiscuerit 716. historia eius calamitatum suarum non est suspectae fidei 735. vitae eius scriptores 736. quonam loco natus ib. cur Palatinus dictus 737. quonam genere natus ib. ad dialecticam discendam totus eius rapitur animus 737. Nominalium opinionem paululum mutat 738. Guilelmum Campellensem aggreditur 738. praeceptores eius ib. Melidoni scholam dialecticam aperit 739. magnum sibi parat applausum ibid. novam de praeceptore aufert victoriam 740. Guilelmi invidia vehementer premitur ibid. qua de causa ad sacrarum litterarum studium animum verterit 741. Anselmum praeceptorem eligit ib. eum contemnit 742. suo Marte sacrarum litterarum studium suscipit 742. Ezechielem multo applausu explicat ib. Anselmi invidiam in se suscitatur 742. lectiones theologicas intermittere cogitur ib. Parisiis sacram scripturam explicat 743. amores eius erga Heloisam 744. triste eorum fatum 745 vitam monasticam eligit 746. quare ex monasterio Sandionysiano pulsus 747. scholis more solito magna discipulorum frequentia vacat ib. Trithemio accusatur 748. pene

lapidatus effert 748. absolvitur 749. alia de causa damnatur ib. restituitur 749. tranquillam degere vitam constituit ib. novam in se suscitatur tempestatem 749. carceri includitur 750. aufugit ib. oratorium prope Noniogenum in solitudine extruit 750. mul- ti ad eum adollescentes aduolant 751. Norbertum in illum suscitatur theologi ib. abbas Monasterii Benedictini S. Gildardi Riuenfis eligitur 753. insidias illi struunt monachi ibid. coenobium suum Paracleti Heloisae tradit 754 litterarum eius commercium cum Heloisa 754 quonam loco tum docuerit ib. denuo haereseos accusatur 756. disputationem cum Bernardo in synodo Senonensi quare declinauerit 757. apud Pontificem a Bernardo accusatur 758. se defendit ib. an ab omni errore liberari possit 759. Romam proficisci constituit 760. cum Bernardo reconciliatur 761. reliquum vitae in Cluniacensi monasterio transigit ib. mors eius 762. eius epitaphia ib. corpus suum ad Heloisam missum in Paracletico conditur 762. scripta eius 763 magnus fuit ib. an Atheismi reus sit 764 Abbasidarum familia cum Haschemidis eadem abbo, eruditio eius 641. in Angliam ad resub- endas

RERVM ET MATERIARVM.

- tendas litteras, inuitatur 642. redex ex An-
 glia Floriacensis abbas constituitur ib. mors
 eius ib. eius scripta 643
 Academia Marocci fundata 48
 Achamoth in systemate Valentini quid 293
 Actiones, quae a corporibus procedunt, cuius-
 nam sint 184
 Adagia Arabum Ethica 211
 Adelardus, quando vixerit 683. scientiarum ad-
 discendarum causa ad Saracenos abiit ib in
 Gallia philosophiam docuit 683. Euclidem
 ex Arabico vertit sermone ib. non idem
 cum Abaelardo 683
 Aegypti quomodo medicina apud illos culta 46
 Aeneas Gazaeus an a Platonismo liberandus 527
 Aënus in Valentini systemate quid 292
 Aeones in systemate Valentiniano 291
 Aeternitas mundi an possit asseri 186
 Affectus. vnde ex Valentini mente ortus 293
 Agape in Valentini systemate 292
 Alanus, an duo fuerint, Insulanus et Cisterciensis
 780. epitaphium eius ib. quanta eruditio-
 nis eius existimatio fuerit 781. opera eius ib.
 Al-Barzach apud Muhammedanos qualis locus 168
 Albertinae quatenam scholasticorum secta 902
 Albertus M. ex eius schola Aristotelico-scholasti-
 ca philosophia vbique disseminata 703. quan-
 do natus 788. vnde Magnus dictus 789. an
 miraculo perspicax e stupido factus 790
 vtrum Coloniae an Parisiis primo iuuentutem
 docuerit 790. quare illi fuerit permissum,
 Aristotelem explicare 791. honores eius et
 discipuli 791. episcopali dignitate se abdi-
 cat 792. laudes eius ib. corruptio philoso-
 phiae et theologiae scholasticae ab illo pro-
 mota 792. physicam et artes mechanicas ex-
 colit 793. necromantiae accusatur ib. de-
 fenditur 794. quid de capite eius magico
 iudicandum ib. libri magici illi supponun-
 tur 794. quid de conuiuio eius magico iu-
 dicandum 795. an lapide philosophico sit
 potitus 797. an obstetrices manus parturi-
 entibus porrexerit ib. multi eius libri 797
 iudicium de illis 798. eius cura philosophia
 Aristotelico-scholastica propagatur ib.
 Alcairi gymnasium a Saracenis est exstructum 45
 Al-Cala quatenam scientia apud Saracenos 53, 58
 sectatoribus eius poena statuitur 60
 Alchemiae se tradit Thograï 90
 Alcoranus, cur tam pauca philosophiam redolen-
 tia in illo inueniantur 17. est miraculum ma-
 ximum ib. vnde illum Dei verbum esse in-
 creatum affirmant Muhammedani 134. an crea-
 tus sit nec ne 165
 Aleuinus, vnde Flaccus dictus 580. an Bedam
 habuerit praëceptorem 580. ex disciplina
 Egberti profecit 586. quatenam eius meritis
 laudes tribuendae 581. eius de litteris meri-
 ta 582. a Carolo M. in Galliam euocatur ib.
 consiliis adhibetur ibid. scholae palatinae
 praeficitur ib. eius persuasione a Carolo M.
 scholae eriguntur plures 582. ab aula in
 coenobium secedit ib. iuuentutem ibi insti-
 tuit 582. discipuli eius ib. scripta eius 583.
 quare laudandus ib.
 Aleph Beth etc. hebraicum Christus puer expli-
 cat 249
 Aletheia in systemate Valentiniano 291
 Alexandriae a Saracenis gymnasium est exstru-
 ctum 45
 Alfarabius patria eius atque parentes 71. pater-
 nae domui se subducit et philosophiae incum-
 bit 71. medicinae, mathesi et astronomiae
 operam dat 72. lautissimo stipendio in au-
 lam vocatur sed illud recusat 72. mundi con-
 temtor dicitur 73. Aristotelis lectione val-
 de delectatur 73. magni aestimatur 74. libri
 eius in linguam hebraicam transferuntur 74
 quando obierit 74
 Alfredus difficilem naturam stupenda industria
 superat 610. octo horas quotidie litteris
 tradit ib. viros doctissimos vndecunq; con-
 quirit 610. Oxoniensem scholam condidit ib.
 Algazel professoris publici munus Bagdadi susci-
 pit 93. magno honore excipitur ib. summus
 consiliarius eius lectionibus interest 94. iter
 religiosum suscipit 94. Islamismum contra
 Christianos defendit ib. libri eius in com-
 pendium rediguntur 94. haereseos infirmu-
 latur ib. carmina moralia condit 95. libri
 eius ibid.
 Alkendi, nomina eius varia vnde 63. patria
 eius 64. pater eius et natales 64. quando
 vixerit 65. philosophus *انور* dicitur
 66. in omni fere disciplinarum genere fuit
 versatus ib. totum se tradit illustrandis in-
 terpretandisque libris Aristotelis 66. mathe-
 sin commendat 67. logicam et metaphysicam
 studio suo illustrat 67. medicinae incumbit
 ib. an magiae fuerit deditus 67. felicicissi-
 mus fuit in coniecturando 68. cuius reli-
 gioni fuerit addictus 68. continentia eius
 iraque moderatio 68. ex inimico amicum
 facit 69

II. I N D E X

- Allegoria** mature philosophiæ Aegyptiacæ in ecclesia portum aperuit 274. vnde studium allegoricum ortum 275. duplici via in ecclesiam inuectum 276
- Alliaco, Petrus de,** studia eius et discipuli 857 immaculatam b. Virginis conceptionem defendit ib. dignitates eius 857. quando obierit 858. laudes eius ib. astrologiam iudiciariam nimis amat 858
- Alphakii,** quinam apud Mauros ita audiant 50
- Almamon,** eius merita de litteris et philosophia 31. indoles eius clementia atque liberalitas 32 vita eius ib. viros doctos vndique conquirat 33. Ioannem Mesueh reliquis eruditus duce praeficit ib. a patre ea de causa increpatur ibid. fratri in imperio succedit 34. libros vndique coëmit ib. libros Graecos in Arabicam linguam transferri curat 35. Aristoteles ei in somnio apparuisse dicitur ib. Astronomiam didicit 36. ventus quidem ab illo nomen accepit ibid. conuentus eruditorum frequentat ib. Leonem philosophum Constantinopolitanensem ad se vocat 37. libros Graecos facta versione arabica comburi iubet 38
- Almansor litterarum studiis apud Arabes sauet** 22 an astrologiae deditus fuerit ib. philosophiam et mathesin studet 23. praemia eruditis proponit, qui libros Graecos in linguam Arabicam transferunt 23
- Al-Manfor** qualis liber 79
- Al-Manteck,** quaenam scientia 53
- Almaricus** an a theologis Parisiensibus iure damnatus 688. ex quonam fonte errores de Deo hausit 689. vtrum; Spinozae suo dogmate praeluserit 691
- Al-Rasi** varia eius nomina vnde 77. patria eius ib. triginta fere annos natus philosophiam didicit 77. in arte medica fuit exercitissimus 77. experimentator dicitur ib. vti et Galenus Arabum 78. cum omnis generis hominibus conuersatur ib. Graecos plerumque exscripsit 78. Cairi artem medicam exercet 78. Cordubam proficiscitur lautissimo stipendio in aulam vocatus 78. apoplexia correptum mirando modo in vitam reuoecat 79 quando mortuus ibid.
- Ambrosius** ex patribus primus doctrinam moralem in compendium redegit 359
- Amicus** quis verus 220
- Ammonius,** philosophia eius ab Origene in ecclesiam introducta 427
- Amor,** mores eius ex quibusdam rosarii perfici sententiis expositi 230
- Anatolius** philosophiam peripateticam excolit 460. eruditio eius magna 460. episcopus creatur et Eusebio Laodicaeae successor datur 461. in mathematicis eximie est eruditus 461
- Angelus,** Muhamedanorum de illis opiniones 168 duo, malus et bonus, hominibus adesse creduntur 272. vnde hoc dogma ortum 273. peculiaris bestiis praepositus esse dicitur 274 illos enim filiabus hominum concubuisse statuitur 377. gubernationi creaturarum praefectos esse volunt patres eccles. ib. Athenagoræ de illis doctrinae 404. corpus subtile illis tribuit Irenaeus 409. Clementis Alexandr. de illis doctrinae 426. vnde in varios ordines redacti 447. sine corpore esse non possunt 447. mali erassius corpus pro eriminum modulo sunt adepti 448. tutelarem habet quilibet homo 449. eorum cultus ex quo tempore inualuerit 449. vbiq; esse dicitur 446
- Anglia** philosophiae fuit asyllum medio aeuo 574
- Anima,** Auerroisticae sectae de illa doctrina 110 an illam esse materialem Auerroes affirmauerit 112. hominum immortales sunt mente Muhamedanorum 167. status eius post mortem ex mente Muhamedanorum 168. quaenam notio illius nomine exprimitur 183. vnde eius immortalitas probari queat 189. status eius post mortem ib. an earum praesentiam Paulus crediderit 264, 266. an Illo Clemens et Ignatius sauerit 271. non immortalis est suapte natura, ex Tatiani mente 387. quaenam moriatur et non moriatur 388. per se tenebrae est ib. cum spiritu diuino coniungendus ib. 39. fomitem quendam spiritualis virtutis retinet 388. non est simplex nec sine corpore apparere potest 392. lapsus earum et liberatio 394. eius materialitatem statuit Irenaeus 409. corpore solutae characterem corporis custodiunt 410. quid de illis praeeperit Arnobius 464. quid Lactantius 468. omnes sunt ratione et libertate instructae 448. quomodo ex illis daemones aut angelis fieri queant 448. quare in corpora missae 450. fuerunt initio mentes ib. praeter corpus vehiculum quoddam habent 450. plura corpora intrant 451. est media inter spiritum et corpus 453. damnatarum nulla est aeternitas 454. quibusnam gradibus

RERVM ET MATERIARVM

- bur emendentur et purgentur 456. Synefil
 de illa sententia 518
Animal, omnes eorum species et totum eorum
 genus vnum est 181. eorum et plantarum ge-
 nus vnum quid est 181. Deum cognosci ne-
 queunt 190
Anselmus Cantuariensis, eruditio eius 664. Dia-
 lecticae subtilitatibus inclauit 665. acumen
 philosophicum demonstrauit in theologia ib.
 argumentum ab idea entis summi pro existen-
 tia ab illo iam fuit adductum 665
Anthropos in systemate Valentiniano vnde or-
 tus 291
Apathia Stoicorum an a Clemente Alex. non
 admissa 425
Apocatastasis, vnde Origenes illam hauserit 457
Apologia, in illis oppugnatur philosophia geati-
 lis 283
Apono, Petrus de, studia eius 834. historia eius
 multis fabulis commaculata est. ib. an ma-
 ximum fostrum poposcerit 834. inter magiae
 cultores refertur ib. absolutio eius ab hoc
 crimine testata 835. astrologiae fuit deditus
 ib. eruditio eius 836. naui eius 836. quan-
 do mortuus 837
Apostoli, vtrum fuerint philosophi 255. falso
 inter philosophos referuntur 257
Aqua, vnde haud multae compositionis esse iudi-
 catur 183
Aquila Franciae, quis ita dictus 858
Arabes, cur Saraceni dicti 3 not. varie annos
 computant 4 not. eorum philosophiae fata 5
 seqq. an omne litterarum genus illis dene-
 gandum 9. quando litterae apud illos florere
 inceperint 24. fata philosophiae inter occi-
 dentales Arabes 45. quare Mustehgemi dicti 46
 Sectae inter illos 50. eorum vitae conditio 129
 varia eius methodus moralia tradendi 207
Physica eorum et **Metaphysica** 172. philoso-
 phia eorum moralis 199. adagia eorum ethi-
 ca 211. proueria eorum symbolica 215. Py-
 thagoricas saepe sententias expresserunt 216
 et ab Hebraeis et Christianis hauserunt ibid.
 quidam eorum libros vertendi fuerit occa-
 sio 681. eorum philosophia in nostras terras
 introducta 698. quibusnam scholasticis paren-
 tes fuerint 701. an illis philosophiae origo
 tribuenda 718
Aristoteles, scripta eius in Arabicam transferun-
 tur linguam 55. quidam patres ecclesiae illi
 fauerunt 327. quo tempore Germanis inno-
 rescere coeperit 670. quando eius scripta in
 Latinam linguam conuersa ib. quando eius
 libri ad Parisienses delati 672. 684. nimis
 Sec. XII. amatur 678. et aliis valde est exo-
 sus 679. nonnulli ob nimium eius amorem
 haereseos sunt accusati 680. eius philoso-
 phiam in Germaniam quis introduxerit 685.
 philosophia eius prohibita 695. a variis do-
 ctoribus condemnata 695. causae philoso-
 phiae eius receptae 696. not. incrementa
 eius philosophiae inter scholasticos in Gallia
 697. dialectica eius permessa libri physici et
 metaphysici prohibiti ib. tandem et hi per-
 missi 698. pontificiis constitutionibus intro-
 ducitur 705. professores eius philosophiae
 publici constituuntur 706
Aristotelica philosophia, quare PP. ecclesiae inui-
 sa 288. Aristotelia secta, fata eius in Oriente
 post Sec. VII. 534
Arius, an haeresis eius ex schola Platonis 288
Arnobius qua conditione ad sacra Christiana ad-
 mittitur 463. philosophia eius ib. scepticis
 passim arma subministrat 464
Ars scribendi, quando inter Arabes innotuerit 12
Arteria, quomodo illae existant in generatione
 spontanea 177
Artes liberales, earum circulus quisnam fuerit
 596. earum distinctio vnde 597
Ascetae Christiani vnde enati 363
Ascharitae secta inter Saracenos 52. origo eius 74
Assimilatio entis supremi vnde consequenda 194
Astra, illis anima rationalis inest 426, 453
Astrologia, illi operam dant Arabes II. Arabum
 merita in illa 155
Astronomi Saracenicis quinam 120. Arabum
 merita in illa 155
Athei ex Muhammedanis quinam 138. an Auer-
 roes 141
Atheismus, an Muhammedismus ad illum ducere
 possit 137. quonam sensu Dauidi de Dinan-
 to obiici possit 694. an Abaelardus eius sit
 reus 764
Athenagoras ex philosopho Christianus factus
 401. an Platonicis fauerit dogmatibus 402. an
 Eclecticum philosophandi genus in ecclesiam
 primus introduxerit 402. cuiusnam Commo-
 do apologiam tradiderit 402 not. doctrinae
 eius philosophicae 403
Attributa Dei, Muhammedanorum de illis doctri-
 nae 167.
Auaritiae exemplum Thograi 90
Auerroes, nomina eius 97. patria eius et pa-
 rentes 97. iurisprudentiae et theologiae ope-
 ram

ram dat 98. otio in philosophia, mathesi et medicinae 99. iudex et pontifex Cordubensis eligitur 99. et Marocci ib. iudices constituit per totum regnum et iustitiae normam praescribit 99. honoribus filiis suis decretis obstitit ib. haereseos inculpatur 100. lapidibus a pueris impetitur ib. in carcerem conicitur ib. haereseos poenitentiam demonstrare cogitur 101. in pristinum magistratum restituitur 101. quando mortuus ib. ludus eius 102. Commentator dicitur 103. cantica, quae composuit, in senectute igne delet 103. philosophorum causam agit aduersus Algazelium 103. libri eius et eorum versiones 104. Aristoteli nimis deditus est 105. an mentem Aristotelis perspexerit Graecarum litterarum ignarus 105. contrarios sensus Aristoteli supponit 107. medicinam ad philosophiam attemperat 108. Graecos expilat ibid. Galenum cum Aristotele in concordiam redigere laborat 108. an archiater fuerit ib. an Auicennae inimicus 108. quid de eius impietate iudicandum 109. secta eius, quanam fuerit ib. Auerroistica secta, qualis fuerit 109
Augustinus, quinam eius historiam explicarint 485. iam in pueritia litterariis studiis se dedit 486. Madauras proficiscitur oratoriae artis addiscendae causa 486. a graeca lingua abhorret ib. Thagastam reuertitur 486. eloquentiae dat operam 486. sacram scripturam prae Ciceronis facundia aspernatur 487. quomodo philosophiam Aristotelis didicerit 487. Manichaeorum partes amplectitur 488. Carthaginem abiens rhetoricae professionem auspicatur 490. astrologiam amare coepit ib. quomodo a Manichaeismo reuersus 491. Romam petit Rhetoricam professurus 492. scepticus factus 493. Mediolani rhetoricae professionem nanciscitur 493. ad veram Christi doctrinam se confert 494. quomodo Platonicos legerit 496. philosophia manuducitur ad conuersionem 499. philosophia eius qualis fuerit 502. scripta eius 506. magni aestimatur a scriptoribus mediae aevi 508. methodus eius 722
Auicenna, quinam eius vitam scripserint 80. nomina eius 80. patria eius 81. institutio eius 81. iuuenis Bagdadum mittitur ad mathematicam, philosophiam et medicinam discendam 82. Logicae summam dat operam 82. Chalifae filium valde aegrotantem sanat 82. in carcerem conicitur 83. mors eius 84. patiens

est improbi laboris 84. eius doctrinae ib. Iam diuinum et Platonium quid scriptis eius infit 85. princeps medicorum dicitur 89. in regno lato ortus aut magnus Vezirius fuerit 85. mores eius 86. plagiarus est 86. an philosophiae utilitati et adiumento fuerit 87. scripta eius 88
Autophyes in systemate Valentiniano 291

B.

Bacon, Rogerus, quinam eius vitam scripserint 817. studia eius et praeceptores 818. monasticam eligit vitam 818. naturae arcana perscrutatur et cognoscit ib. multa iam vidit, quae post aliquot demum secula philosophorum detexit curiositas 820. eruditio eius ib. caput eius magicum loquens 821. inter magos refertur 821. se defendit ib. reuocata magiae accusatione in vincula conicitur 824. scripta eius ib.
Bagdadi pulcherrimum conditur collegium 44
Baltus, rationes eius, quibus patres ecclesiae a Platonismo illis obiecto liberare studet 328, 398. notatur 347
Barbaries seculo VII. ingruentis causae 558 inter Graecos Sec. VIII. et IX. ingruit 556 eius Sec. X. exempla 634
Barbarus, ab illis omnem litteraturam ad Graecos transiisse vult Tatianus 380
Bardas philosophiam inter Graecos ex parte restituit 597
Barnabas, eius studium in allegoriis quale 277
Basorae fuit collegium publicum doctorum inter Arabes 43
Basra quanam vrbs 64
Beatus, eorum sedes quales ex Tatiani mente 393. ex Simonis Magi 394. quibusnam gradibus homo fiat beatus 456
Beda, praeceptores eius 577. eius epitaphium ib. iuuentutem erudiuit 577. magna et est eruditio 578. vnde venerabilis dicitur ibid. scripta eius 579. in magiae suspensionem adducitur 579
Bellator peregrinans quoniam ita dicitur 134
Benedictus, an institutionis scholasticae in monasteriis auctor 573
Berengarius summus Seculi XI. philosophus 659. transubstantiationis dogma reiecit 660. maxima eius fuit in dialectica peritia 661. auersarii eius 666
Bernardus qualem se in controversia cum Abaelardo gesserit 751. quam praecipitanter in Abae-

RERVM ET MATERIARVM.

Abaelardi causa versata sit 759. reconcilia- tur cum Abaelardo	761	Carolus Caluus, merita eius in litteras	694
Bibliothecae ab Arabibus combustae 47. ex- structae 47. Scorialensis, vnde aucta 48. pa- latinus Apollo quanam ita dicta 561. copio- sam traducit in Angliam Theodorus Cilix 575	43	Carolus M. eius in litteras et philosophiam me- rita 583. litteras pingere discit 583. quando ab Alcuino institutus 584. qua occasione lit- terae sub illo reflorescere coeperint 585. studia eius 587. scholae ab illo erectae 591. exci- tat episcopos ad promouendas litteras 592 frustranei conatus eius iuuandae eruditio- nis	593
Boethius puer Athenas mittitur 524. octode- cim ibi annos degit in studia incumbens 525 syncretismo philosophico est deditus 525. scri- pta eius 526. medio aevo magnae aestima- tur	566	Carthusiani, a quonam eorum ordo institutus 662	
Bonauentura, quinam eius vitam scripserint 808 voto matris satisfaciens habitum sumpsit Fran- ciscanum ib. studia eius et praeceptores 809 munera eius ib. merita eius 810. funus eius multo honore elatum ib. inter coeletes ponitur 811. doctor Seraphicus appellatur 811 theologiam mysticam excoluit ib. multa ei falso tribuuntur scripta 812. typus philo- sophiae eius	ibid.	Causa, occasionalium systema Arabibus iam fuit cognitum	185
Bonum, quomodo Deus illud velit mente Mu- hamedanorum	163	Causa prima, quare Deum ita vocare noluerint Saraceni	56
Bruno, Urbani II. R. P. praeceptor 661. ordi- nem Carthusianorum instituit 662. an non Berengarii fuerit discipulus 662. ei Lan- francus maxime obstitit.	663	Cerebrum, quomodo generetur	177
Buridanus, an sophisma quoddam in reginae Io- annae amores euderit 854. quando munus doctoris obierit ib. scripta eius 855. pons eius asinorum ib. eius asinus quid	858	Chaldaei Mathematici dici volunt	559
Bythium in systemate Valentiniano	291	Chalcidius, an christianus philosophus fuerit 472 iudicium de religione eius 477. philosophus syncretista fuit	480
Bython in systemate Valentiniano quid	291	Charis in systemate Valentiniano	291
C.		Chateb, quinam ita dicti	10
Cabbala, an Christus illam sciuerit	250	Chawarigii secta inter Saracenos	52
Cairi gymnasium a Saracenis constructum fuit 45		Christiani exorientum inter Saracenos littera- rum causa fuerunt 25. medicam artem inter illos profitentur 26. veterum philosophia 269. quinam ex veteribus studio allegorico maxime addicti 275. quare eorum doctores nomen philosophorum retinuerint 401. qua- re pallium sumserint	414
Calculator, vnde nomen hoc Suisseto tributum 850		Christus, vtrum fuerit philosophus 247. an Cab- balam sciuerit 250. in Valentini systemate 392. quomodo natus 294. Theodoti de il- lo haeresis	298
Campana vrinatoria iam Rog. Bacono cognita 820		Circulatio sanguinis Nemesium non tota la- tuit	531
Campellis, vid. Wilhelmus.		Claudianus Mamertus, elogium eius 523. epita- phium eius ib. philosophia eius qualis 524	
Canere qui scite calluit, eruditus et philosophus putatur 571. ars canendi nimis exulta Sec. XI.	654	Clemens Alexandrinus, an Athenis sit natus 415 quos praeceptores habuerit 416. an vnus eorum sectae Ionicae fuerit addictus 416. ra- tio philosophandi ab illo adhibita 420. an eclectice philosophandi viam ante Ammonii- um iam sit ingressus 420. methodum adhi- buit in scriptis suis mystagogicam 422. la- psus et naeui eius vnde 423. causam Christi pigmento academico haud raro illustrauit 427 an praeeistentiae animarum fauerit	271
Cantus ecclesiasticus, magna eius aestimatio 572	654	Clerus, vitia eius multum ad eruditionis negle- ctum contulerunt	691
Capella, Martianus, magna eius aestimatio medio aevo 564. quinam in eum sint commentati 565. obscuritas eius	ibid.	Coelibatus, vnde in primaeva religione christia- na commendata 364. ab Athenagora lauda- tur	407
Caput magicum conficit Albertus M. 794. lo- quens ex aere constat Rog. Baco	821	Coelum	6 B
Carmina, quae composuit Auerroës, in senectute igne delet	103 not.		
<i>Hist. philos. Tom. III.</i>			

I I N D E X

- celum corpus est finitum 185. est figurae
 sphaericae ib. quot conditi ex mente Valen-
 tini 293. limitibus suis est circumscriptum 393
 Cognomina multis gaudent Arabes 63 not.
 Collector, vnde Gabrieli Bielio hoc nomen tri-
 butum 864
 Columna, Aegidius de, studia eius et praecepto-
 res 823. munera ib. liber eius de regimine
 principum in linguam Hebraeam transfertur
 823. doctor fundatissimus appellatur ibid.
 principibus gratiosus est 824. quid de eius
 meritis iudicandum 835
 Commentator, quis inter Arabes ita dictus 103
 Comestor, vnde nomen hoc ortum 773
 Computatio annorum apud Arabes varia 4. 12
 Conceptuales, quinam ita dicti 908
 Coniunctio, animae cum spiritu sancto quaenam
 ex Tatiani mente 391
 Continentia, eius praestantia variis praeceptis ex
 rosario perfico commendata 226
 Conuentus eruditorum Ahmamon instituit 36
 Conuersatio, praecepta quaedam de eius virtu-
 tibus ex rosario perfico 235
 Cor, quomodo generetur 177
 Corbeiensis scholae celebritas 607
 Corporeitas, quaenam sit notio eius 184
 Corpus, resurrectio eius a Muhamedanis credi-
 tur 169
 Corpus, naturalia omnia vnum sunt 182. quo-
 modo grauitas et leuitas ei competat 182
 quomodo eorum formae cognoscantur 182
 quam in re vniuersa eorum multitudo con-
 ueniat 183. extensio pertinet ad corpus 184
 ex duabus notionibus constat 184. coelesti-
 um motus 186
 Corruptio, vnde 189
 Cosmas, quamnam terrarum orbis figuram sta-
 tuerit 357
 Creatura, qua de causa Deus illas produxerit 166
 omnes, quas multas putamus, vnum sunt 182
 Critica, illam patres ecclesiae non calluerunt
 354
 Cusa, quaenam vrbs 64
 Currus natantes iam Rog. Bacono cogniti 820
- D.
- Daemones, Tatiani de illis doctrina 386. quan-
 do moriantur 390. a quibusnam videri pos-
 sint 392. quidnam illi faciendum, qui vin-
 cere eos velit 392. morborum causas sibi
 adscribunt 393
- Damatio, vnde eius aeternitas ab Origene ne-
 gata 454, 456
 Dararati secta inter Saracenos 53. atheismi
 summi rei 140
 Dauid de Dinanto, vnde errorem de Deo haufe-
 rit 692. quo sensu Atheismus ei obici pos-
 sit 694
 Decretum Dei, Motazalorum de iis sententia 144
 Al-Isabariorum de illis doctrina 145. Al-
 Nairianorum opinio 146. Al-Asharita-
 rum placita ibid.
 Demiurgus in Valentini systemate 293
 Deodidactus, quisquam habetur 670
 Deus, cur Saracenorum quidam illum causam
 primam appellare noluerint 56. eius attri-
 buta ab essentia ipsius diuersa statuit Efcari
 75. an corporeum credant Muhamedani 131
 elementa esse putatur 138. definitio eius ex
 theologia Muhamedana 158. non subiacet
 decreto ib. non est corpus forma praeditum,
 nec substantia terminis circumscripta 158
 non similis est cuiuspiam eorum, quae existunt,
 nec quippiam ei est simile ib. vnde illum
 substantiam esse negauerint Arabes 159. quo-
 modo thronum insideat 159. omnibus
 rebus prope est ibid. non existit in
 re aliqua, nec in ipso res aliqua 160. supe-
 rioritas et sanctitas eius 160. quomodo di-
 stinctus a creaturis 160. nihil est in essentia
 ipsius praeter ipsum neque in alio, praeter
 ipsum essentia eius 160. Deus a mutatione
 et dissolutione immunis est, nec vlla perfe-
 ctionis additione indiget 162. Apprehensio-
 ne intellectus et oculorum visione existit ib.
 est viuens et sempiternus ib. omnia impe-
 rat et creat 162. scit omnia scibilia 163. vult
 quae sunt et disponit ea, quae de nouo pro-
 ueniunt 163. sine eius voluntate nihil fieri
 potest 164. omnia videt et audit 164. qui-
 nam eius sit sermo ib. iustitia eius ad vo-
 luntatem eius restringi debet 165. ab aeter-
 no solus existit 166. qua de causa creatu-
 ras produxerit 166. quomodo ex rebus crea-
 tis agnosci possit 187. omnia perfectionis
 attributa ei insunt 188. Tatiani de illo do-
 ctrina, quomodo explicanda 381. Athena-
 gorae doctrinae de illo 403. corpus ei tri-
 buit Tertullianus 411. quantam materiam
 fecerit ex mente Origenis 443. potentia eius
 materia restringitur 444. subtile ei corpus
 tribui potest 444. Deus eiusque personae,
 angeli et homo secundum animam sunt vnius
 eius

RERVM ET MATERIARVM

eiusedemque substantiae 445. tres sunt hypo-	cus quisnam 811. fundatissimus quisnam 823
stases in illo 445. ex se materiam nunquam	fundatus quis 826. illuminatus quis 840
non producit ex Originis mente 457. de il-	resolutissimus quis 845. planus et perspicuus
lo magis rhetorice quam philosophice agit	quis 856. facundus quis 865. resolutus quis
Arnobius 464. Boëthii de Deo demiurgo	865
versus 525. illum esse omnia et omnia esse	Doctores, an soli apud Hebraeos federint stanti-
Deum docet Scotus Erigena 620. et Alme-	bus ad eorum pedes discipulis 250
ricus 688. argumentum pro eius existentia	E.
ab idea summi entis iam ab Anselmo allat-	Ecclesiasticus in Valentini systemate 292
tum 665. illum esse materiam primam Da-	Ecclesia in systemate Valentiniano vnde orta 291
uid de Dinanto affirmat 629	Eclectica philosophia, an illam Athenagoras
Dhariani quinam fuerint 140	primus in ecclesiam introduxerit 402. an
Diabolus, pactum cum illo iniisse dicitur Ger-	Clemens Alexandrius iam ante Ammonium
bertus 650	eam excoluerit 420. Origenis errores ex
Dialectica, quare veteribus Christianorum do-	illa sunt deriuandi 442
ctoribus exosa 353. illam scripsit Augustinus	Efficiens, non causa Deus est vocandus 56
506. quae sub eius nomine existat magni a	Elemosynae largiendae Muhamedanis commen-
scriptoribus mediæ aevi aestimatur 568. ad	dantur 199, 203. duplex earum genus consti-
illam vnam omnem philosophiam refert Io.	tuitur 203. quare illae praestandae sint ex
Scotus Erigena 619. ei soli inhaerent philo-	Muhamedanorum mente 203
sophi Saecul. X. 633. eius nomine et meta-	Elementa Deus esse creduntur 138
physica comprehenditur Saec. XI. 671. eius	Eloquentia magni apud Arabes aestimatur 10
studio Saeculum XII. est insigne 675. opera	illi student Patres ecclesiae et quare 307
eius ad summum honoris gradum homines	Elpistici an fuerint Christiani 244
sunt euecti 676. tota theologiae vis in illa	Emanatiuum systema ad id Synesii carmina spe-
quaerebatur 677, 727. maxima eius fuit glo-	ctant 516. Valentinianum 291 seqq. vnde
ria ib. peripateticæ studium Saec. XII. ve-	ortum 295. ab Origene assumptum 447. Io.
hementer feruens 680	Scotus Erigena exprimit 621
Dialectica est anima philosophiae scholasticae	Enchiridion Epicteti, quisnam eius auctor 309
870. apud Scholasticos ars rixosa fuit 871	Encratitæ, eorum hæresis quo fundamento ni-
cur tanto studio a Scholasticis exculta 872	tatur 305
metaphysicæ iungitur ib.	Ennoia in systemate Valentiniano quid 291, 300
Didascalus, quinam ex Scholasticis ita vocatus	Enthusiasmus, eius in philosophia Saracenica
714	fundamenta 195
Didymus Alexandrinus, an autor philosophume-	Enthymesis in systemate Valentini 292
non Origeni tributorum 438. quænam eius	Epictetus, eius enchiridii auctor quis 309
philosophia 471	Epiphanius, an philosophumenon Origeni tri-
Dionysius Areopagita et Synesius, an vnus scri-	butorum auctor 438
ptor 507. quo tempore scripta sub hoc no-	Epitaphium Claudiani Mamerti 523 Abaelardi
mine existantia ficta sint 521. an Apollina-	762. Petri Comestoris 773. Alexandri Ha-
rius hoc nomen assumerit 522. quisnam au-	lesii 779. Nechani 786. Durandi 346. Wes-
toris scopus 522. magna eius aestimatio	feli 862
623, 624	Eremitæ christiani vnde orti 363
Disciplina morum, quaedam sententiæ ad illam	Eruditi, illis Rashidus summopere fauet 24 con-
pertinentes ex rosario perfico 232	uentus eorum instituit Almainon 36
Discipuli an apud Hebraeos federint aut stete-	Eruditi, magno honore a Carolo Caluo habentur
rint 250	604
Disputationes de lege seuere prohibuit Muha-	Eruditio, ad eius neglectum vitia Cleri multum
medes et quare 51	contulerunt 631
Dissolutio vnde 189	Esuarii nouam inter theologos Muhammedanos
Doctor communis quisnam ita appellatus 802	sectam condit 74
angelicus quisnam ita vocatus 802. seraphi-	Essen-

I N D E X

- Essentiae quaedam separatae sphaeris coelestibus**
 insunt 196 multae tales sunt et variae 197
 diuinis nulla est cum corporibus connexio
 vel dependentia 197
Ethica, mysticam quandam Arabes commenti
 sunt 154 vnde illam hausserint 154. Sara-
 cenorum exoterica 207 Scholasticorum
 qualis 899
Etymologicum Isidori Hispalensis qualis liber 570
Euclides studio Thabeti Ebn Korra a mendis
 purgatur 70
Eusebius, quomodo eius philosophia compara-
 ta 471
Expeditiones cruciatae, earum causa fuit litte-
 rarum ignorantia 653
Experimentator quisnam ita nominatus 77
Extensio ad corpus pertinet quatenus est corpus
 184
- F.**
- Facundia Caroli M, qualis** 588
Fatundus doctor, cuius nomen imperti-
 tum 865
Fanaticismus philosophiae peripateticae Sarace-
 norum delineatus 175
Fatalismus inter Muhamedanos praevaleuit do-
 ctores 144 seqq. 163
Fatum Platonium commendat Boethius 525
Fauftus Manichaeorum episcopus habetur 491
 facundia naturali homines alicit ib. cum Au-
 gustino differens imperitiam suam constituit
 492
Felicitas futura, quoniam in re consistat 190 ho-
 minis vnde acquiratur 192 seqq.
Figura orbis terrarum plana creditur 357
Filius Dei quomodo a patre differat ex mente
 Origenis 446 minister patris est in crea-
 tione ib. est emanatio prima ex Deo 446
Synesii de illo sententia 519
Flaccus, vnde Aleuinus ita dictus 580
Floriacensis apud Aurelianos scholae celebritas
 608
Flos mundi quisnam ita dictus 867
Foemina, speculorum vsus in illis damnatur 361.
 scholas Origenis frequentant 432
Formae corporum quomodo cognoscantur 152.
 quidnam eius essentia 184
Formales, quoniam Scholasticorum secta 910
Francia, quis eius aquila dictus 858
Fraus, quamnam de pia fouerit sententiam Sy-
 nesius 514
Fridericus II imperator, eius cura Aristoteles in
 Germania et Italia philosophantem vsu vul-
 gatus 698 quot nominibus de philosophia
 mereri cupiuerit 699 cur parum profecerit
 eius in promouenda philosophia studium 700
Fulbertus, eius eruditio 658. principibus est
 acceptus ib. dignitates eius, ib. venerabi-
 lis Socrates vocatur 658. discipuli eius ib.
Fuldensis schola a Carolo M. erecta 592. cele-
 britas eius 606
Fundatus doctor, quisnam hoc gesserit nomen 826
Fundatissimus doctor, quisnam ita appellatus 823
Futura, sidera significare possunt 453
- G.**
- Galenus, scripta eius in Arabicam transferuntur**
 linguam 35
Galenus Arabum quisnam ita dictus 78
Gallia, fata Aristotelis in hac terra 672, 684, 695 sq.
Gemelhazaz, quisnam locus fuerit 46 not.
Generatio hominis sine patre et matre, quomo-
 do fieri possit 176. a quibusnam philosophis
 haec spontanea credita 178
Genethliaci volunt Mathematici appellari 559
Genius, duo hominibus adesse creduntur 272
 449 vnde hoc dogma ortum 273 quoniam
 ad idola pertrahant 404 tutelares omnibus
 rebus praesides destinant Origenes 449
Gentiles ex parte Christum cognouisse Iustinus
 statuit 375
Genus totum animalium vnum est 187
Gerbestus quoniam genere natus 646 discipli-
 narum elementa in schola Floriacensi hausit
 ib. in Hispaniam proficiscitur 646. multa
 eruditione ornatus in Galliam reuertitur 647
 ab Hugone Capeto filii Roberti studiis praefi-
 citur ib. eligitur pontifex 647. merita eius
 ib. calumniis infamatur 647. magnam ex
 matheseos peritia famam consequitur 648
 discipuli eius ib. scripta eius 649. philo-
 sophus appellatur 649. magiae criminis ac-
 cusatur ib. vnde fabula de eius pacto cum
 diabolo orta 650
Germanica lingua, eam excolit Carolus M. 588
Ghabetaei secta inter Saracenos 52
Ghabraei secta inter Saracenos 52
Giabarii secta inter Saracenos 52
Gilbertus Porretanus, vnde historia eius hauri-
 enda 768. patria eius ib. eius praecepto-
 res 769. magna illi est ingenii subtilitas
 et rationum acumen ib. honores eius 769
 heterodoxiae accusatur ib. historia huius con-
 trouersiae 770 scripta eius 771 laudes eius ib.
 Gnosis,

RERVM ET MATERIARVM.

Gnosis, vnde oriatur	294	Hegira, Arabum aera quando incepta	5 not.
Gnosticus quis sit ex mente Clementis Alexandrini	424	Heloisa, foemina satis docta	744. amores eius et Abaelardi ib. triste eorum fatum
Gradus, an academicorum origines ad Lombardum referendae	767	Abaelardi coenobium Paracleti illi traditur	754
Graeca lingua, eius vsus Christianis interdicitur	22	Henbalitae secta inter Saracenos	52
Graeci omnem litteraturam a barbaris accepisse fert Tatianus 380. barbaries inter Sec. VIII. et IX. ingruit	536	Henosis in systemate Valentiniano	291
Graeci, philosophia inter illos ex parte a Baroda restituitur 537. Seculo X. a Constantino Porphyrogeneta promouetur ib. philosophi in Occidentem dilapsi	554	Hermannus, vnde Contractus cognominatus qua ratione ad philosophiam peruenerit libri eius ib. Deodidactus putatur	668 669 678
Grammatica, illam scripsit Augustinus	506	Hermas, eius pastor liber est supposititiuus	272
Grammaticus, vnde Ioannes Philoponus ita dicitur	529	Hibernia, asyllum philosophiae medio aeuo	374
Gravitas, quomodo corporibus competat	182	Hippocrates in linguam Arabicam transfertur	48
Gregorius M. qua ratione in litteras peccauerit multum inferuit Scholasticis eius infeliciter libris philosophicis substituta	560 ibid.	Historia philosophica medii aevi, ex quibus fontibus haurienda	554
Gymnasia, quaenam artes et disciplinae in Saracenicis tradita	46	Höchmath Hammedabberim quaenam scientia	58
H.			
Habitus philosophorum quare Christiani doctores retinuerint	401	Homo, vbinam terrarum sine parentibus nasci et quomodo generari possit	175. quid sit 192
Haeresis, ex philosophia gentili ortae eius promtuarium philosophiam Graecanicam facit Tertullianus	411	corporibus coelestibus similis est ib. proprietates entis necessario existentis cur acquirere laborare debeat	192. illi prospiciendum est corpori 92. actionis eius respectus quisnam sit 192. felicitas eius quam in re consistat 192. cuiusnam opus ex mente Valentini 293. ex tribus partibus constat 294
Haereticus quare Thograi habetur 91. quare Auenpace 92. Algazel habetur 94. et Auerroës 100. Ibnu El Chatib Rasi 114. Simon Tornacensis	830	animalis solum sedemtionem opus habet 294 immortalitatis imago factus 385. quid sit ex Tatiani mente 392. duae in illo sunt animae 426, 450. quilibet habet angelum tutelarem 449. duo illi praesto sunt angeli, bonus et malus ibid. anima est, non corpus ex Origenis mente 451. quibusnam modis fiat beatus	455
Hai Ebn Yockdahn, historia huius fabulae cur iis, qui mysticam theologiam sectantur, placeat 175. quisnam eius autor 178. doctrinae ex hoc libro	174 seqq.	Honor, Algazelio professori Bagdadensi habitus	93
Halesus, Alexander inter doctores publicos sacrae Scripturae Parisiis constituitur 778. an Thomam Aquinatem habuerit discipulum 778 irrefragabilis dicitur 779. scripta eius ibid. eius epitaphium	779	Hora, canonicas cum clericis decantat Robertus rex Galliae	654
Hanizaei quinam fuerint inter Saracenos	53	Horus in Valentini systemate	292
Hanifaei secta inter Muhamedanos	52	Hydraulica, magnam ex hac arte consequitur famam Gerbertus	648
Hebraei, studium allegoricum apud eos floruit	275	Hypostasis, quid sit apud Origenem	445
Hebraicae linguae ignari fuerunt patres ecclesiae	359	I.	
Hedo in systemate Valentiniano	291	Ibnu El Chatib Rasi, studia eius 113. munera inter pauperes distribuit 114. haereticos in- cusatur ib. absoluitur ib. intercessionem eius terrae regi ereptae ipsi restituntur 114. capitur et in Hispaniam mittitur 115. ob furta in regis thesauros commissa et haeresim morte multatur 115. male post mortem habitus est ib. Auerrois vestigiis gnauiter insitit 116. lingua fides quare dicitur 116. libri eius	

I L I N D E X

- Idiota apud Arabes, quinam ita dicti** 13
Idea, Platonicae quare patribus ecclesiae displicuerint 330 **arrident Iustino Martyri** 370
Idololatria, quomodo eius absurditatem demonstrauerit Lactantius 351
Iecur, quomodo generetur 177
Ieiunium Ramadanis Mahumedanis praecipitur 199, 204
Iesus Christus vtrum fuerit philosophus 247 sq. **an doctoris titulum assumerit** 254 **vid. Christus**
Iesus in systemate Valentiniano 292
Ignatius an praeeistentiae animarum fauerit 271
Illuminatio quomodo possit distingui 812
Illuminatus doctor quisnam ita vocatus 840
Immortalitas animae, an illam negauerit Auerroes 112. **a Muhamedanis asserta** 167. **unde probari queat** 189
Impostores tres, dictum de illis Simoni Tornacensi iniuste tributum 831
Infernum, nemo qui vnum Deum confessus est, in illo manebit 172
Inimicus, liberalitate et benignitate erga illos vsus est Auerroës 102. **Inimicum Alkendus sibi facit amicum eum instituendo** 69
Intellectus, doctrina sectae Auerroisticae de illo 110. **agens habetur substantia separata in homine** 111. **est vniuersalis** ib.
Intentio, religionis Muhamedanae fundamentum ponitur 199. **an hanc Muhamedes praescripserit** 200
Interpres nominatur *كاتب* *إبراهيم* **Honain Ebn Isaac** 29
Ioanna, regina Galliae, in eius amores sophistica quoddam a Buridano profertur 854
Ioannes, an doctrinam de λόγῳ a Philone mutuum acceperit 258
Ioannes Damascenus, eius cognomina 534. **vitam eius quis scripserit** 535. **philosophiae et mathesis est peritus** ib. **vitam aulicam cum monastica commutauit** 535. **inter primos systematum theologorum conditores refertur** ibid. **quo sensu inter parentes philosophiae scholasticae referendus** 723
Philoponus vnde ita dictus 529. **Aristotelem interpretatur** ibid. **contra mundi aeternitatem disputat** ibid. **Platonem non totum neglexit** 529. **Iamblichum aggredditur** ibid. **quando vixerit** 530. **Saraberiensis, inter praecipua medii aevi ornamenta refertur** 773. **paruus dicitur** ibid. **studiorum causa in Gallias migravit** ibid.
praeceptores eius 773. **eius eruditio** 773
sententiae eius de philosophia et philosophis sui temporis 776. **ob defensionem auctoritatis pontificiae ab Angliae rege in exilium mittitur** 777. **post septennium in Angliam rediit** ibid. **quando obierit** 777. **scripta eius** ib. **perperam inter plagiarios refertur** 778
Irenaeus, eius Platonismus 341, 408
eruditione graeca non satis est instructus 408
Irrefragabilis quisnam ita dictus 779
Isidorus Hispalensis, laudes eius 570. **eius etymologicum qualis liber** ib. **merita eius** 571
Islamismus, quid sit 9 **not. philosophiae est inimicus** 130
Iudaei, ab illis theologia philosophica ad Arabes transfuit 34. **studium allegoricum apud eos floruit** 275
Iudicium extremum, Muhamedanorum de illo sententiae 170
Iureconsulti, eorum apud Muhamedanos secta quaenam 98
Ius naturae et gentium Scholasticorum quale 900
Ius, pontificii origo 655. **compilatio eius a Gratiano philosophiae obfuit** 707, 887. **mallo fidere in cathedris publica auctoritate explicatur** ib.
Iustinus Martyr, quomodo ei philosophia parauerit viam ad Christianam religionem amplectendam 368. **primo Stoicum audit** 368. **ad Peripateticum se confert** 369. **a Pythagoreo repellitur** 369. **Platonicum eligit** 370. **ideae Platonis illi arrident** 370. **solitudinem sectatur** ibid. **ex colloquio senis cuiusdam Christianus factus philosophus** 371. **Platonis doctrinam cum Christiana concordare credit** 371. **sententia eius de salute philosophorum gentilium** 372. **sententia eius de λόγῳ** 373. **non a Platonismo liberandus** 376
doctrina eius de angelis 377. **an euerfiones Aristotelicorum dogmatum scripserit** 378
quando martyrium obierit 378
Iustitia Dei Muhamedanorum de illa opinio 164
quinam iustitiam tenere possint 469
Iuuentus, mores eius ex quibusdam perfici rosarii sententiis expositi 230

K.

Kadarii secta inter Saracenos 52
Kadraei secta inter Saracenos 53
Karwataei inter Saracenos quinam fuerint 53
L. Lactan-

RERVM ET MATERIARVM.

L.

Lactantius, idololatriae absurditatem quomodo demonstrauerit 351. quid de eius philosophia sentiendum 465. pia fraude saepius in refutandis gentilibus utitur 466. in scepticorum castris militat 466. an philosophiam gentilem solidis rationibus oppugnauerit 466 grauius in philosophiam peccat. 467
 Lanfrancus, an philosophiae scholasticae origo ab illa deriuanda 716
 Lapis vnde iactus eorum in vallem Mina, in peregrinationibus Mahumedanorum sacris, solemnis 205. philosophicum tenuisse creditur Albertus M. 797. et Arnouldus Villanouanus 841
 Lectiones Algazelii a summis et imis magno applausu frequentantur 94
 Leo Isaurus, eius barbaries erga eruditos 536
 Leo philosophus, studia eius 539. ab Agarenorum principe in aulam inuitatur 539. ceteris magistris praeficitur ib. illi praecipue restauratio litterarum Sec. IX debetur 540
 Leo VI cur sapiens dictus 542. an Constantini Manassis elegia de Leone ad illum spectent 542. an oracula XV de futuris imperatoribus illi debeantur 542
 Leodiensis scholae celebritas 609
 Leuitas, quomodo corporibus competat 182
 Lex apud Muhammedanos duplex est, scripta et non scripta 69
 Libri bene multi ab Arabibus combusti 30 eruditos varia lingua scriptos coemit Almamon princeps Arabs 34. Graecos facta versione Arabica comburi iussit Almamon 38. supponuntur viris Apostolicis 272
 Lingua, eius elegantiam student Arabes 11. Graeca interdicitur Christianis 22. Arabica introducitur ib. Augustini, quinam ex scholasticis ita vocatus 714. fides, quisnam ita dictus 116. Germanicam excolit Carol. M. 588 Hebraicae, patres ecclesiae fuerunt ignari 359
 Litterae, profanas valde contemnit Gregorius M. 561. Caroli M. in illos merita 584. earum facies seculo X. 632. eorum praesidio seculo X fuerunt Ottones 637. earum status Sec. XI. 652.
 Litteratura, omnem a barbaris accepisse Graecos vult Tatianus 380
 Logica Thabeti Ebn Korra magni aestimatur 71 quinam Saracenorum illam illustrauerint 62 merita Saracenorum in illa 153. quaeenam causa illam veteribus Christianorum

doctoribus fecerit exosam 352. Scholasticorum qualis 892
 Logos, an Ioannes doctrinam de illo a Philone mutuam acceperit 258 in systemate Valentiniano quid et vnde 291. Iustini sententia de illo 373. Theophili 396. Athenagorae de illo sententia 404. Clementis Alexand. 426. Origenis de illo sententia 446
 Lombardus, Petrus, primus philosophiae scholasticae autor dicitur 717, 728. patria eius 764. an ex illegitimo thoro prodierit 765 an primus theologiae doctor publicus in Academia Parisiensi sit constitutus 765. magister sententiarum vnde dictus ib. an scholasticorum yefaniae occurrat 766 plagii accusatur ib. scripta eius cur placuerint 766. an graduum academicorum origines ad eum referendae 767
 Loquentes, quaeenam secta apud Arabes 58. vnde nomen acceperit 59. Rationales seu rationalistae dicuntur 60. specimen de illis 141
 Lotio Muhammedanis valde commendata 199, 207
 Ludouicus Pius, merita eius in litteras 603 multae ab illo scholae erectae 605
 Lugdunensis scholae celebritas 606
 Lumen diuinum supramundanum in philosophia Saracena 196
 Lux mundi quisnam ita dictus 862

M.

Macaria in systemate Valentini 292
 Macariotes in systemate Valentiniano 292
 Magdeburgum, schola ibi instituta 644
 Magia, illius criminis accusatur Gerbertus 648. Albertus M. 796. Rog. Bacon 821. Petrus de Apono 834. Villanouanus 842
 Magister doctores theologiae ita nominati sunt 767
 Magister abstractionum quis ita appellatus 84c. contradictionum quis 862. sententiarum quis 765
 Malum, quomodo Deus illud velit mente Muhammedanorum 163. an Deus eius sit autor 164 eius origo Augustinum facit dubium 495
 Manichaeismus vnde ortus 489
 Marocii Academia fundata 48, 99
 Materia corporis quae 184. Tatiani de illa doctrinae explicatae 384. quantam Deus creauerit 443. vniuersa in meliorem redigetur substantia 445. ex Deo semper producitur 457. quid Arnobius de illa statuerit 463
 Mathe-

I L I N D E X

Mathematici Saraceni quinam 120. hoc nomine volunt dici Astrologi et Chaldaei 559. odium aduersus illos ad Christianos transit 560	fuit rigor 360. illam philosophia Alexandrina corruptit 361. eius diuisio 873
Mathesis Saracenorum in illa merita 155. obiectum eius quidnam 873	Morbis; eorum causas daemones sibi adscribunt 393
Matrimonium pro fornicatione a Tatiano habetur 395	Mores praecepta quaedam ad illos pertinentia ex rolario persico 232
Medabberim quaenam secta inter Saracenos 58, 141	Morgii secta inter Saracenos 52
Mediatores inter Deos et homines quinam fuerint apud Zabios 126	Mori in systemate emanatio quid 390
Medicina, eius apud Arabes studium quale fuerit 14. a Christianis apud Arabes colitur 26. quomodo Alexandriae culta 46. rationalis quidnam inter Arabes illam reuocauerit 92	Mors, illam contemnit Thograi 91. quando eueniat 180. pauperum quid 233
Medicus, maximum solum quisnam poposcerit 834	Mortuus virgis caesus reuiuiscit 79
Melchitae, quinam ita dicti 19	Muhammedes, litterarum est ignarus 130. an ad philosophos referendus 13, 131. legem tulit, ne quisquam Muslemorum liberales artes disceret 15. quare 133. vnde doctrinam suam corraferit 16. disceptationes de lege prohibuit 51. cur a rerum philosophicarum explicatione abstinerit 198. an moralem philosophiam Saracenorum auxerit atque coluerit 198. apostolus Dei habetur 199
Melkitae secta inter Saracenos 52	Muhammedis an ad Atheism. ducere possit 137
Membrum, quando eius actio cessat 180	Mulier praua in aedibus boni viri quid 225
Menogenitos in Valentini systemate 292	Mundities in illa fundata est Muhammedana religio 201
Merces, illam pro institutione petere infra dignitatem putabatur 369	Mundus, argumenta quaedam contra eius aeternitatem 186. non per se potuit prodire 187 aeternum requirit motorem siue aeternus sit, siue minus 187 eius corruptio quanam in re consistat 197. vnde ortus ex Tatiani sententia 385. qualem habeat spiritum ex Tatiani mente 386. ex Deo genitus est velut ex patre filius 426. dantur duo sensibilis et intelligibilis 426. quare factus 447. huic succedet alius et illi alius 457
Mesue, Ioannes, quando vixerit 28. illi initia philosophiae inter Arabes inualescentis debentur ib. an publice docuerit 29	Musica, seculo XI philosophiae nomine exalta 654. noua eius scala a quonam inuenta ib.
Metaphysica quaenam scientia apud Saracenos 59. quinam eorum illam illustrarint 62. in illa satis subtiliter philosophati sunt Arabes 153 quaenam fuerit apud Saracenos 172. dialecticae nomine sec. XI comprehensa 671. obiectum eius quidnam 813. scholasticorum 897	Mustehgemi quare Arabes ita dicti 47
Metensomatosis. Origeni potest tribui 452	
Methodus arcana a Clemente Alexandrino in scriptis suis adhibita 422	
Metricos in systemate Valentini 292	
Michael Ephesus an cum Michaele Psello vnus idemque 543. an pro Michaele Duca habendus 544	
Mixis in systemate Valentini 291	
Moatazalae secta inter Saracenos 52	
Moderatio irae in Alkendo eximia 69	
Monasteria asyla philosophiae sed misera 572	
Monogeneos in systemate Valentini 292	
Moralia Gregorii M. diuina reuelatione repertiuntur 562	
Moralis philosophia Saracenorum an a Muhammede aucta et culta 198. doctrinae eius apud Muhammedanos capita 199 sqq. patrum ecclesiae qualis fuerit 359. illam ex patribus primis in compendium redegit Ambrosius 359. absurdus nimisque patrum in illa	
	N.
	Nafiroddinus, in obseruationibus astronomicis faciendis celeberrimus 117. libri eius ibid. magni aestimatur ibid. litteras inter ipsos Tartaros promouet 117
	Naturalis philosophia, illius rudes fuere patres ecclesiae 359. Lactantii in illa naeui 468 eius diuisio 813
	Nauis, volantes iam Rog. Bacono cognitae 820
	Necromantia, in illa versatissimus dicitur Berengarius 659. et Albertus M. 793
	Nemesius, quando vixerit 530. eruditio eius non vulgaris 531. sanguinis circuitus illum non totus latuit 531
	Nilus

II. I N D E X

- phia gentili fuerit sententia 312. diuersae eorum de philosophia gentili voces conciliatae 321. nulli sectae nomen addixerunt 323. quare philosophia peripatetica illis perosa 324. Epicuream philosophiam quare detestauerint 326. quinam eorum philosophiam Aristotelicam amauerint 327. Platoni fauerunt 328, 331. cur Platonis philosophumena laudauerint 335. quo sensu eorum Platonismus asseratur 338. Ante-Nicaeni a Platonismo non immunes 340. disputationes eorum non satis accuratae, ob ratiocinandi imperitiam 349. quare logicam parui aestimauerint 352. ignorantia eorum in arte critica 354. stilus eorum affectatus est et allegoricus 355. physieam scientiam profus neglexerunt 356. eorum philosophia moralis qualis fuerit 359. linguae hebraicae ignari fuerunt 359. absurdus nimisque eorum in doctrina morali fuit rigor 360. quidnam de eorum philosophia iudicandum 364. eorum philosophia post conditam sectam eclecticam 427. quinam seculo quarto philosophiae fuerint periti 462
- Patricos** in systemate Valentini 292
- Paulus**, an philosophus fuerit 260. an in Gamalielis contubernio fuerit 261. an quaedam ex secta Platonica hauserit 264, 266
- Pelagianismus**, illi fauet Duns Scotus 285
- Peregrinationes religionis causa suscipiendae** Muhamedanis commendantur 199, 204. hic ritus ab Arabibus deriuandus 205. quid significet ibid.
- Peripatetica philosophia** quare patribus Ecclesiae perosa 324. ab Anatolio exulta 459. ab Ottonae Frisingensi in Germaniam introducta 685
- Perscrutator** quisnam ita dictus 841
- Persona** quid sit apud Origenem 445
- Perspicuus doctor** quis 836
- Petrus Comestor**, historia eius scholastica qualis liber 772. vnde cognomen nactus 773. epitaphium eius ibid.
- Petrus Hispanus**, laudes eius 825. melior medicus quam Papa ibid. litteris et litteratis se beneuolum praestat 816. tristis eius vitae exitus ib. scripta eius 817
- Philosophia Saracenicae** fata 5 seqq. cur illi in Alcorano nullus sit locus 17. quare eius studium Saracenis non aruerit 20. inter omnes pene Asiae gentes colitur 42. quinam Saracenorum de philosophia in genere meruerint 62. Saracenicam, ante Islamismum nulla 123. nec Islamismi introductione est promota 130. sub Abbasidis demum introducta, sed infelicitet 134. adhibita est ad incrustandum et pingendum Islamismum 135. illam sectae corruerunt euerteruntque 143. a satis philosophiae inter Christianos tristem euentum accepit 148. damnum illi iniecerunt versiones philosophicorum scriptorum ineptae 149. damna philosophiae inde emergentia inter Christianos 151. conditio eius 152. tota ex Graecis hausta 152. licet manca fuerit tamen laudanda est 156. fanaticismus eius 175. sensu eminentiori ita vocatur Christiana religio 242. varia eius significatio apud veteres Christianos 246. apostolici viri ab illa abhorruerunt 269. Aegyptiacae maturre in ecclesiam porta aperuit Allegoria 274. seculo II. in ecclesiam est introducta 278. patrum ecclesiae veterum de gentili opinio 281. gentilis in apologiis veterum Doctorum ecclesiae oppugnatur 282. haereses ex illa ortae eam exosam PP. reddiderunt 287. quosnam in vsus illam PP. ecclesiae adhibuerint 303 seqq. ob eloquentiae studium a patribus colitur 307. cum cautione in vsus Christianos traducenda est 310. vera patrum de illa sententia 312. diuersae patrum de illa voces conciliatae 321. quidnam de patrum philosophia iudicandum 365. Iustino viam ad amplectendam Christianam religionem parauit 368. Graecos illam a barbaris accepisse vult Tatianus 380. Graecanicam haereses promtuarium facit Tertullianus 411. ducit Augustinum ad conversionem 499. eius inter Christianos occidentales status 523. magnum vulnus ei inflexit Gregorius M. 560. facies eius Sec. VII. in Occidente 569. Seculo VIII. 571. eius asyla medio aeuo 572. quare medio aeuo in cursu artium neglecta 599. conditio eius Sec. IX, 601. facies eius Sec. X. 632. eius status Seculo XI. 652 et 671. Sec. XII. ad XIV. 675. Sec. XIV. et XV. 704
- Philosophumena** Origeni tributa, quid de illis iudicandum 437
- Philosophus avroddaxras**, fata huius libri 96
- Philosophus**, an Iesus Christus fuerit 247. cur Christianis sacrisse addixerint philosophi 279. eorum sectae DD. ecclesiae sunt aggregati 284. infra

RERVM ET MATERIARVM

- infra eius dignitatem putabatur mercedem pro institutione petere 369. quare eorum nomen et habitum retinuerint Christiani doctores 401. *κατ' ἐξουσίαν* quis ita dictus 649
- Photius**, vitam eius quis scripserit 540. inter restauratores eruditionis in Graecia refertur ib. multorum librorum philosophicorum notitiam ei debemus 540. munera eius gesta 541. imperatoris Basilii filios erudit 541. solamen eius in calamitatibus ib.
- Physica**, quinam Saracenorum in illa excolenda celebres sint 62. Arabum quaenam fuerit 172. peripateticismus in illa 173. illam patres ecclesiae prorsus neglexerunt 356. quidnam consideret 813. scholasticorum qualis 894
- Physiologus**, iudicium de hoc libro 358
- Pistis** in systemate Valentiniano 292
- Plagiarii** sunt medici Arabes fere omnes 78 an Io. Sarisberienfis inter illos referendus 778. Lombardus iis annumeratur 766 et Thomas Aquinas 807
- Planetae**, ad eorum cultum symbolicum veteres Arabes in peregrinationibus religionis causa susceptis respexerunt 205 sq.
- Planta**, earum et animalium genus vnum quid est 187
- Planus doctor**, quis 856
- Plato**, illi patres ecclesiae valde fauerunt 328 seqq. illius ideae patribus eccl. displicent 330, eius respublica a patribus carpitur ib. quando a primis Christianis doctoribus laudatus, quando reprehensus 331. cur illum reliquis philosophis praetulerint P.P. 331. cognitionem sacrarum litterarum habuit 333 cur patres ecclesiae philosophumena eius laudauerint 335. secta eclectica illum patribus commendauit 337. illum cum Mose conspirare, vult Clemens Alexandrinus 423. idearum doctrinam a Mose accepisse traditur 426. illum sequitur Arnobius 464. multum valet apud Augustinum 496, 503
- Platonica** secta, seculo II inter Christianos valde celebris fuit 396. fata eius in Oriente post seculum VI. 533
- Platonismus** patrum illum Baltus negat 328. quo sensu asseratur 338. patres Ante-Nicaeni ab illo non immunes 340. Irenaei 341, 408. quid de illo statuendum 343. an ab illo Iustinus liberari possit 376. illi Theophilus est addictus 399. et Athenagoras 402 406. et Clemens Alexandrinus 424. Augustinus 503. Synesius 515. illum exprimit Boethius 526. illi adhaeret Aeneas Gazaecus 527. Zacharias Scholasticus 528
- Pleroma**, quid in systemate Valentiniano 292
- Poenae**, vnde aeternae ab Origene negatae 454, 456
- Poesis**, eius apud Arabes aestimatio 10, 41. vnde Arabes illi fuerint dediti 207
- Poeta**, eorum honos apud Arabes II, 41
- Politica** scholasticorum qualis 901
- Pons** asinorum quid 855
- Populus** libri, quinam fuerint apud Arabes 13
- Porphyrius**, scripta eius philosophiae scholasticae ansam praebuerunt 723
- Praeexistencia** animarum, an illi fauerit Clemens Alexandr. 271. an Ignatius ib.
- Praemium** pro institutione poscere infra dignitatem habebatur 369
- Principes** Saracenorum litterarum et philosophiae promotores 39
- Principia** duo an statuerit Valentinus 299
- Proarche** in systemate Valentiniano 291
- Promotiones** academicae a scholasticis ortae 889
- Propator** in systemate Valentiniano 291
- Proverbia** Arabibus solemnia 207. symbolica Arabum 215. saepe Pythagoreorum sententias expresserunt 216
- Psellus**, Michael, sen. inter primos inualescenti inter Graecos barbariei se obiecit 538. gentilissimi accusatur ib. opuscula sub eius nomine exstantia vtrum illi an iuniori tribuenda 538
- Psellus**, Michael, iun. quando vixerit 550. patria eius atque parentes ib. plus suomet ingenio, quam praeceptorum institutione discit 550. communis Graecorum praeceptor habetur 551. in vniuersam eruditionem expansiatus est 552. negotiis publicis adhibetur 552. imperatorem instruit ib. id vitio ei vertitur 552. autoritas eius inuincitur ib. Ioannem Italum aduersarium nanciscitur 552. senex monachi habitum induit 553. quaenam eius fuerit philosophia ib.
- Psychologia** Tatiani explicata 389
- Pullus**, Robertus, quando vixerit 767. Oxonii theologiae studium reuocat ib. purpuratorum ecclesiae Rom. albo adscribitur 767. Academiam Oxoniensem multis priuilegiis auget ib. eius libri sententiarum valde se commendarunt 767
- Pulus** pyrius iam Rog. Bacono cognitus 820
- Purgatorium** animarum ex monte Origenis quale 455

II. INDEX

Q.

- Quadratura circuli, illam explicare studet** Rog. Baconus 820
Quadrilunum quid fuerit medio aevo 594. paucissimos cultores habuit 598
Quaternio Alexandrinorum trinitati christiana a Synesio adaptatur 515
Querulus est Thograi multas diuitias possidens 90

R.

- Rabanus Maurus, patria eius** 612. vnde nomen Mauri acceperit ib. scholasticus Fuldenfis constituitur 612. diuinam et humanam philosophiam docet 613. ex coenobio euicitur ib. ad Lotharii aulam se confert 614. ad sedem Moguntinam euehitur ib. laudes eius 614
Ratio, illam confundit Lactantius cum reuelatione 467
Rationalis philosophiae diuifio 813
Rationalistae, quinam ita dicti 60
Reales, historiae huius sectae scriptores quinam 904. contentiones inter illos et nominalis quanam et vnde 904. eorum hypothetis Spinozismi, suspecta nonnullis videtur 912
Rectum tripliciter dicitur 814
Religio, christiana philosophia est sensu eminentiori 242. philosophiae nomen illi est tributum 243. improprie philosophia dicitur 244. an Auerroes illam spreuerit 109. fata eius ex sideribus pendere statuit Abu El Maasar 121. an Zabiorum fuerit philosophica 125. an Muhammedana ad Atheismum ducere possit 137. Muhammedana difficultibus disputationibus et in certis hypotheseibus fertilis fuit 147. in munditie fundata est Mahumedana 201. philosophiae anteposenda 283. haereses in illam ex philosophia gentili illatae 287. Christiana, ad illam amplectendam philosophia Iustino viam parauit 368
Religiosus praecepta de eorum moribus in rosario persico extantia 223
Remensis scholae celebritas 608
Reminiscencia, Boethii de illa versus 526
Res, omnium origo quanam ex Tatiani mente 384
Resolutus doctor quis hoc nomen gesserit 865
Resolutissimus doctor quis ita appellatus 845
Respublica Platonis a patribus ecclesiae carpitur 330

- Resurrectio animae et corporis a Muhammedanis creditur** 169. corporis, inter populares errores illam refert Synesius 519
Reuelatio, illam cum ratione confundit Lactantius 467
Rex, praecepta de eorum moribus in rosario persico propinata 217. musicam excoluerunt reges ecclesiasticam Sec. XI. 164
Ritus, in Mahumedanis cultus mentalis requiritur 200
Robertus, rex Galliae horas canonicas clericis decantat 164
Romani in historia Saracenicā quinam ita dicti 36 not.
Rosarium persicum recensio huius libri 208. sylloge praeceptorum moralium huius libri 287
Roscellinus, eius in explicanda trinitate error 673. primus Nominalium fuit conditor 674. an ex Aristotelica philosophia hauserit errorem ib. an philosophia scholastica ab illo deriuanda 716

S.

- Sabaei, sectae huius instituta** 79
Sacella Zabiis quid 126
Sacra scriptura, quotuplex eius lumen 813. quomodo omnis cognitio referatur ad illam 814
Sadi, quando vixerit 208. a Christianis capitur ib. a viro quodam nobili redimitur ib. eius rosarii scopus atque ratio 208
Safas apud Arabes quis 206
Sanguis, eius circulatio Nemescum non tota latuit 531
Sapientia Dei quomodo occultetur in omni cognitione 814
Saraceni, vnde dicti 3 not. eorum philosophiae fata 5 seqq. fontes historiae philosophicae eorum 5. status litterarum et philosophiae ante Islamismi tempora 8. status philosophiae apud illos tempore nascentis Islamismi 15. sub familia Ommiadarum 21. sub familia Abbasidarum ib. causae exorientium inter illos litterarum et philosophiae 25. progressus philosophiae apud illos 39. eorum scholae in Oriente 43. sectae inter illos 50. a quibus theologia philosophica ad illos transfuerit 54. 135. natura et indoles philosophiae eorum 123 seqq.
Scala musica, a quonam noua inuenta 654
Sceptici inter Saracenos quinam 58. illis arma subministrat Aenobius 464. in eorum castris

RERVM ET MATERIARVM.

stris militat Laetantius 466. ad illos fe- confert Augustinus 493	tetica illi sola accepta 886. a Saracenia philosophia magis corrumpitur 887. et iure canonico quoque 887. sectatores suos ad maximas promouet dignitates 888 et fulgentissimis ornat titulis 889. honores academici ab illa orti 889. mores corrup- pit 890. specialis eius delineatio exhiberi nequit 891. sectae eius quales 902
Scepticismus inter Muhammedanos secta lo- quentium introducit 141. illum promo- uet Duns Scotus 828	Scientia Dei per essentiam, inter illam et omni- scientiam distinguunt Muhammedani 161
Schafaei secta inter Saracenos celebris 52	Scorialensis bibliotheca vnde aucta 48
Schamrachaei secta inter Saracenos 52	Scoticae, quae nam scholasticorum secta 902 vnde orti 828
Schola palatina Caroli M. quae nam eius aesti- matio 590. quae nam Carolus M. erexit 591. vt ecclesiis cathedralibus iungerentur Carolus autor est 593. earum fata Sec. IX. 605	Scotus, Io. Duns, patria eius incerta 825. studia eius et praeceptores 826. ingens illi est au- ditorum numerus 826. doctrinae typum variat ib. a Thomae doctrina discedit ib. Pelagianismo fauet 826. immaculatam Vir- ginis b. conceptionem tuetur 827. solenni pompa Colonenses ei obuiam procedunt 827. an viuus sit sepultus ib. scripta eius 828. doctor subtilis vocatur ib. epitaphium eius 828. scepticismum promouet ibid.
Scholasticus, varia vocis significatio 709. quid sit 711. pro veris philosophis haberi non possunt 713. tres eorum aetates 731. pri- ma aetas eorum 733. secunda 787. tertia 845. cur dialectica eristica ab illis tanto studio exulta 872. Aristotelem vnicè amant 885. nec intelligunt 886. cur sola philo- sophia peripatetica illi placuerit ib. ad maximas dignitates euehantur 888. tituli eorum splendidi 889. magna inter illos sunt ingenia 890. Logica eorum qualis 892. eorum physica 894. metaphysica 897. the- ologia naturalis 898. ethica 899. ius na- turae et gentium 900. politica 907. eo- rum sectae 902	Scotus, Io. Erigena, patria eius 614. an in Ori- entem sit profectus 615. eruditio eius vnde acquisita 615. ex Anglia in Galliam euoca- tur ib. grauis ei enascitur persecutio 616. Dionysii Arcopagitae libros in linguam lati- nam e graeca transtulit 616. ob id Romam euocatur ib. an in Anglia obierit 617. phi- losophiam orientalem in ecclesiis occidenta- les introducit 618. libri eius de diuisione naturae ib. qualis fuerit eius philosophia 619 systema emanatum exprimit 621
Scholastica philosophia eius inter Muhame- danos origo 54. vnde dicta 675. vtrum a Saraceno philosophia deriuanda 687. 701. errores inde exorti enataeque inde controversiae 687. causae philosophiae hu- ius receptae 696. Arabico-scholasticae fa- cies depicta 702. fontes eius historiae 709 eius origines 714 seqq. facies eius 721. tres eius aetates 731. generalis eius idea 869. eius anima est dialectica eristica 870. haec dialectica non rationalis philosophia sed ars rursus fuit 874. metaphysicam dialecticam iungit 872. innumeras gignit logomachias 873 theologiam corrumpit 875. omnia inter se miscet 874. emolumentum cleri et hierarchi- ae ecclesiasticam promouet 876. nimiam et inutilem affectat subtilitatem 875. abstractio- nibus et praecisionibus mentalibus omnia re- plet 879. scepticismum fouet 880. atheismi impietas theor. inde oritur 882. et practica 883. barbariem sermonum cum barbarie cogitationum iungit 883. elegantio- rem litteraturam negligit 884. Aristotelem in sauo amore amplectitur 885 nec intelligit 886. cur philosophia peripa-	Scrutinium sepulchri apud Muhammedanos quid 168
	Scythae philosophiae dederunt operam 43
	Sectae inter Saracenos quae nam 50. a quo- nam tempore deriuandae 53. philosophiam euerterunt corruperuntque 143
	Secta Auerroistica qualis fuerit 109
	Secta, omnes veterum philosophorum a D D. ecclesiae oppugnatae sunt 284. scholastico- rum 902
	Seneca an Pauli fuerit discipulus 267
	Senectus, eius imbecillitates ex quibusdam perfici rosarii festemius declaratae 231
	Sephatii, secta inter Saracenos 52
	Seraphicus, quoniam ita appellatus 811
	Sharifi, quoniam ita nominati 88
	Shii secta inter Saracenos 52
	Sidra futura significare possunt 453

II. I N D E X

Sige in systemate Valentiniano	291	Syncretismus, philosophico est additus Clemens Alexandrinus	424.
Simon-Tornacensis vnde dicitur 829. studia eius ib. haereses accusatur 830. argumenta pro trinitate infirmaturus elinguis factus esse dicitur 830. fabula hoc factum declaratur 831. vnde haec inquietatis calumnia orta 832.		philosophicus, vnde Origenes illum hauserit 429. illi Chalcidius fuit additus	480
Simulacra Zabiis quid	126	Synesis in Valentini systemate	292
Socrates venerabilis, quisnam ita dicitur	658	Synesius et Pseudo-Dionysius, an vnus scriptor 507. pure facundus et eloquens est 511 mathefi et philosophiae totum se tradit 511 praeceptores eius ib. Hypatiam magistram magni facit 512. legatus ad Arcadium imperatorem mittitur 512. ad Christianorum doctrinam se confert 512. quare a munere publico ecclesiastico abhoruerit 512. episcopatus munus in se suscipere cogitur 513 an impostorem egerit 514 not. qualis eius fuerit philosophia 515. quo anno obierit 516. ad quamnam Platonicorum classem referendus 518	
Sophia in systemate Valentini	292	Systemata philosophica quinam Saracenorum composuerint 62. quis theologico-philosophicorum primus autor	734
Sophisma, quodnam Buridanus in reginae Iohannaes amores tudisse dicitur	854	Systema causarum occasionalium Arabibus iam cognitum 185. emanatum Valentinianum 291 seqq. vnde ortum 295. illud purius a Christianis doceri putat Tatianus 380. Tatiani explicatio eius 381 seq. ab Origene assumtum 447	
Species, omnes animalium vnus sunt 181. quibusnam rebus alia ab alia separetur 183		447	
Speculum, eius vsus in foeminis damnatur 364 opticum iam Rog. Bacono cognitum 820. vt et vstorium ib. quadruplex, qualis liber 784		T.	
Sphaera suprema, eius proprietates ex mente Arabum 196. vnicuique coelesti adest essentia separata a materia omni ib.		Taciturnitas, eius commoda ex quibusdam perfici rosarii regulis enumerata	229
Spinozismus, an Auerrois de intellectu vniuersali doctrina illi faueat 112. an Zindikaei illi addicti 138		Tatianus quis fuerit 378. apologia eius pro V. R. C. philosophiae eius vestigia indicat 379. fanaticismus philosophicus eius et theologicus vnde ortus 379. ad Christianam religionem se confert ibid. haeresin Encratitarum condidit 379. doctrinae eius brevis conspectus 380. ad Valentinianos deflexit 395	
Spiritus viuificans quid sit 176. animalis vnus tantum est 180. magna eius est in cerebro copia ib. est essentia et vera ratio essentiae 181. in toto animalium genere vnus est 181. notionem aliquam corporeitati suae superadditam habet 183. similis est corporibus coelestibus 191. sedes eius ib. spiritus mundi vniuersus ex Tatiani mente 387 hominis diuinus quid 389. Dei, quibus obtingat 390. corpus ei tribuit Tertullianus 411		Telescopia iam Rog. Bacono cognita 820	820
Spiritus Sanctus, quaenam animae coniunctio cum illo 391		Terna, eius figura plana esse statuitur 357	357
Stellae sensibus animalis respondent 186. habent essentias, quae Deum cognoscunt 191		Tertullianus, veteris philosophiae fuit callentissimus 411. nonnunquam lapsus in illa est 411. an omnem philosophiam reiecerit 413. qua de causa pallium sumserit 414	
Stilus patrum ecclesiae affectatus est allegoricus 355		Theletos in systemate Valentiniano	292
Stoicismus Clementis Alexandrini 424		Theodorus Cilix ecclesiam anglicanam ad romanam accommodat 575. bibliothecam copiosam secum in Angliam adducit ibid. Anglos in litteris instruit 575	
Subtilis doctor quisnam 828		575	
Suisset, Richard. studia eius 849. ob matheleos studium reprehenditur 850. vnde Calculatoris nomen acceperit ib. cur eius pene nulla mentio facta 850. iudicia de eius libro varia 851. quid de illo iudicandum 852. recensio eius libri 853		Theo-	
Suna quidnam sit apud Muhamedanos 69 not.			
Superstitio eausa est depressae philosophiae 559			
Supplicium, aeterna vnde ob Origene negata 454, 456			

RERVM ET MATERIARVM.

- Theodorus Metochita**, inter summa aulae notoria philosophiae operam dat 546. laudes eius ibid. eius epitaphium 547, 713. scripta eius 548
- Theodotus**, eius de Christo sententia 298
- Theologia** tota eius vis in dialectica quaeritur 677, 727. mystica, eius natales 557. promotus est a Scoto 622. opponitur scholasticae 713. Muhamedana an philosophiae conformis 137. naturalis Saraceno- rum quaedam 157. naturalis scholastico- rum qualis 898. philosophica, illius inter Saracenos origines 54, 136. facies eius 57
- Scholasticae** origines 557. Scholastica ab Anselmo Cantuariensi ecclesiae est obtru- sa 665. ei opponitur mystica 713
- Theophilus Antiochenus**, de superstitione gen- tili ad Christiana castra perfugit 399. phi- losophiam Platoniam amavit ibid. sen- tentia eius de λόγῳ 399. an Arianismi ac- cusari possit 400
- Thograï** carmina lamentis implet 90. au- ritiae est deditus ibid. sagittis confoditur ibid. mortem contemnit 91. haereticus habetur 91
- Thomas de Aquino** philosophiam Aristoteli- co- scholasticam ubique disseminavit 703 an illi primordia philosophiae scho- lasticae tribuenda 717. a quibusnam laudatus 798. vitam eius quinam scri- pserint 799. familia eius ibid. stu- dia eius et praecipuos 799. inui- ta matre habitum monasticum induit ibid. variis vexationibus tentatus ut propositum desereret, ex carcere aufugit 800. ingenii tarditatem laboris patientia vincit ib. an Halesium habuerit praee- ptorem 800. quonam loco primum docu- erit ib. Aristotelicam philosophiam Pa- risiis docet 801. Neapolim repetit ibique docet ib. quonam loco mortuus 801. coe- litum choro adscribitur 802. doctor com- munitatis nominatus 802. et doctor angeli- cus 802. reprehenditur 803. virtutes eius ib. eius stilus qualis 804. defectus eius quinam 804. versionem Aristotelis confici curat 805. Aristotelem vnice sequitur ib. Saraceno- rum methodum peripatetice phi- losophandi sequitur 806. eius summa theologiae 807. plagii accusatur ib. acu- tus et subtilis interpres Aristotelis est 807
- scripta illi falso tributa 808
- Thomistae**, vnde orti 826, 902
- Thophail** Aristotelicae philosophiae ad en- thusiasmum procliuus deditus 96. auctor vitae Hai Ebn Yokdaku ib.
- Titulus**, superbissimis ornatu- r Alkendus, Sara- cenorum philosophus 66
- Topographia** Christiana, qualis liber 357
- Tranquillitas** animi in Auerroce summa 103
- Transmigratio** animarum an a veteribus Ara- bibus credita 130. an Origeni possit tri- bui 452
- Transsubstantiatio**, eius dogma reiecit Beren- garius 660
- Trifidus**, quid sit 666
- Trinitas**, Irenaei de illa sententia 409. Chri- stianae Alexandrinorum trinitatem adaptat Synesius 515. Roscellini in illa explicanda error 674. illam rationibus dialecticis ex- plicare nititur Abaelardus 748
- Triuium** quid fuerit medio aevo 594
- Tubus**, astrorum cursus per illos observare medio aevo iam fuit in vsu 648
- Tumultus**, eorum causas daemones sibi adscri- bunt 393
- Turcae**, quibus studiis operam nauarunt 46

V.

- Valentinus**, vnde eius haeresis tam celebris facta 290. eius systema 291. vnde eius errores orti 294. propago Orientalis phi- losophiae doctrinae fuit eius systema 297 an duo statuerit principia 299
- Vehiculum** praeter corpus animae habent 450
- Vena**, quomodo illae existant 177
- Venerabilis**, vnde Beda ita dictus 578
- Ventus** quidam vnde Almamon dictus 36
- Verbum Dei** quid sit Muhamedano- rum senten- tia 164
- Verbum**, Tatiani de ipso doctrinae explicatae 382. seq.
- Veritas** quotuplex 813. Lactantii sententia de illa 467
- Versio**, Arabicae scriptorum philosophico- rum quales fuerint 149. scriptorum Arabico- rum, quidnam ad illos condendos fuerit occasio 681
- Vestis** philosophorum quare a Christianis do- ctoribus retenta 401
- Victorinus**, quis fuerit 495. scripta eius 496
- Villanouanus**, Arnoldus, studia eius 841. Che- miae

II INDEX RERVM ET MATERIARVM.

- miae arcana nouit ib. magiae suspectus est factus 842. aufugit ib. quamdiu vixerit 842
 Vincentius Bellouacensis, speculum quadruplex sumtus suppeditante rege Gallorum concinnat 784. qualis liber hoc speculum sit 784
 Vir, apostolici viri a philosophia abhorreunt 271
 Virginitas, vnde in primacua Christi ecclesia eius commendatio 364
 Visio perpetua entis necessarii est hominum felicitas, 192. vnde acquiratur 193
 Vita, quidnam eius essentia 184. quaenam corpora debilem, quaenam fortiorem habent 191
 Vitae sanctorum, moralem doctrinam corrumpunt 635
 Vitrum, polyhedra iam Rog. Bacono cognita 820
 Voluntas Dei, Muhammedanorum de illa sententiae 164
 Voluntas libera relicta est humano generi 385
 Vt, re, mi, fa, sol, la, a quonam inuentum 654. quibusnam versibus expressum 655
- W.**
- Waidii secta inter Saracenos 52
 Wesselus, Io. Hermannus, vnde Gansfortius dicitur 859. educatio eius et studia ib. Nominalium opinionem ad Germanos transfert 859. ad Platonis castra secedit ib. an ad Graecos abierit 860. an in Sixti IV. familia fuerit ib. philosophiam scholasticam contemnit 861. epitaphium eius 862. lux mundi et magister contradictionum appellatur 862. an monachi post eius fata in illius scripta saeuierint 863. scripta eius ib. Wilhelmus de Campellis vnde nomen hoc acceperit 731. parentes et praeceptores eius 732. dialecticam docet ib. habitum ecclesiasticum cum monastico commutauit 732. cum dialectica et rhetorica theologiam docet 733. an Spinosismi reus sit ib. disputationis eius contra Abaelardum fata 733. laudes eius 734. sententiae theologicas scripsit 734. an primus Parisiensis professor fuerit 734
 Willeramus, vtrum discendi an docendi causa Lutetiae haeserit 667. an Parisiis dialecticam docuerit 673 not.
- Z.**
- Zabii, eorum sectae instituta 70. qualis fuerit 124. an eorum religio fuerit philosophica 125. hypotheses eorum 125. duae eorum fuerunt sectae 126. vnde orti 128. an eorum errores ex philosophia Aristotelica 129
 Zacharias Scholasticus, quare nomen Ammonii dialogo suo praefixerit 528. an omnem eiu-rauerit Platonismum ib.
 Zindikaei inter Saracenos quinam fuerint 53. doctrinae eorum atheisticae 138; pro Sadducacis habitus sunt 139
 Zoe in systemate Valentiniano 291

FINIS TOM. III.

VILLE DE LYON
Biblioth. du Palais des Arts

